7-368

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
1
41-D
4




Q. ENNII. FRAGMENTA
AB. HIERON. COLUMNA. CONQUISITA
DISPOSITA. & EXPLICATA
nunc novis accessionib. locupletata, accurante Fr. Hesselio
In fine ſubnectuntur eadem Fragmenta pro ut à P. Merula
olim ſunt edita.
apud WETSTENIOS

BIBLIOTECA

Q. ENNII

POETAE VETUSTISSIMI

FRAGMENTA

QUAE SUPERSUNT

AB HIERON. COLUMNA

CONQUISITA DISPOSITA ET EXPLICATA

ad JOANNEM Filium.

Nunc ad editionem Neapolitanam clɔ Iɔ xc. recuſa

accurante

FRANCISCO HESSELIO, I. C.

& in Ill. Roterod. Athenaeo Hiſt. & Eloq. Prof.

accedunt

Praeter Eruditorum Virorum emendationes undique conquiſitas; M. A. Delrii opinationes, nec non G. J. Voſſii caſtigationes & notae in Fragmenta Tragoediarum Ennii;

Ut & INDEX omnium verborum Ennianorum.

AMSTELAEDAMI
EX OFFICINA WETSTENIANA.

clɔ Iɔ cc vII.

VIRO. ILLUSTRISSIMO
FREDERICO. DE. HAMRATH
REGIS. BORUSSIAE. OPT. MAX.
MINISTRO. STATUS
LIBELLORUM. SUPPLICUM. MAGISTRO
SUPREMAE. POSSESSIONUM. TERRARUMQUE
QUAE. SUNT. IN. DOMINIO. REGIS
CURIAE. PRAESIDI. ETC.

QUOD. AB. INEUNTE. AETATE
GENEROSAE. INDOLIS
ET. ANIMI. AD. MAGNA. NATI
LUCULENTA. DOCUMENTA. DEDIT.

QUOD. INGENIUM. ET. MORES
IIS. ARTIBUS
QUAE. AD. CAPESSENDAS. DIGNITATES
IN. ILLUSTRI. LOCO. POSITAS
IN. PRIMIS. PERTINENT
MIRIFICE. PERPOLIIT.

QUOD. LAUDABILITER. ET. FELICITER
CONFECTIS. ITINERIBUS
QUAE. AD. LINGUAS. EXCOLENDAS

ET. MATURANDOS. CIVILIS. PRUDENTIAE. FRUCTUS
SUSCEPERAT
IN. ITALIAM. IN. GALLIAM
ET. IN. UTRIUSQUE. GERMANIAE. POPULOS
PRAESTANTIORESQUE. AULAS. ET. URBES
DOMUM. REDUX. FACTUS
ET. OB. EXIMIAM
QUAM. DE. SE. EXCITAVERAT. EXSPECTATIONEM
NEGOTIIS. ARCANIS. EXPEDIENDIS. ADMOTUS
INTRA. PRIMORDIA. VIRILIS. AETATIS
SENILIS. SAPIENTIAE. INSTAR
REPRAESENTAVIT.

QUOD. EUM. AUGUSTISSIMUS. HERUS
UT. EST. ADMIRABIILIS. INGENIORUM. ET
MERITORUM. EXISTIMATOR
DIGNUM. ESSE. IUDICAVIT
QUI. PAUCORUM. ANNORUM. SPATIO
AD. ALTIORES. DIGNITATIS. ET. HONORUM. GRADUS
ACCLAMANTIBUS. BONIS. OMNIBUS
PERDUCERETUR.

QUOD. IN. ADMINISTRANDO
LIBELLORUM. SUPPLICUM. MAGISTERIO
QUUM. TOT. TANTORUMQUE. POPULORUM
DESIDERIA
AD. MITISSIMAS. ET. AEQUISSIMAS
REGIS. OPTIMI. AURES

QUO-

QUOTIDIE. DEFERAT
IUSSU. HERILI. AEQUE. AC. SUA. SPONTE
VIDUARUM. ORPHANORUM. PAUPERUM
ALIORUMQUE. FORTUNAE. INIURIA. AC
TEMPORUM. DIRITATE
AFFLICTORUM. HOMINUM
RATIONEM. SEMPER. AC. IN. PRIMIS. DUXIT
QUIN. ET. BONARUM. ARTIUM. STUDIA
EORUMQUE. CULTORES
ANNUENTE. DOMINO
AUGUSTISSIMO. ILLO. HERCULE. MUSAGETE
PERPETUO. RESPEXIT. AC. FOVIT.

QUOD. IN. RELIQUIS. PROVINCIIS
IISQUE. LONGE. SPLENDIDISSIMIS. OBEUNDIS
SUI. SEMPER. SIMILIS. EXISTIT
QUUM. MAGNUS. ANIMUS
NEC. METU. FRANGATUR
NEC. CUPIDITATE
SED. INVICTUM. SE. A. LABORE. PRAESTANS
PRAETER. ID
QUOD. HONESTUM. EST. ET. DECORUM
AC. GLORIAE. ET. UTILITATI
AUGUSTISSIMI. ET. BENIGNISSIMI. REGIS
CONSENTANEUM
NIHIL. SPECTARE. CONSUEVERIT.

QUOD. DENIQUE. FIDE. AC. PIETATE
ERGA. SUPERIORES

AMO-

AMORE. OFFICIIS. ET. CANDORE. ANIMI
ERGA. AEQUALES
BENEVOLENTIA. HUMANITATE. ET. BENIGNITATE
IN. INFERIORES
SUPERATA. INVIDIA
CUM. SUA. IPSIUS. IMMORTALI. GLORIA
NULLUM. NON. GENUS. HOMINUM
SIBI. DEVINXERIT.

HAEC. POETARUM. LATINORUM. PATRIS
FRAGMENTA
HIERONYMI. COLUMNAE
VIRI. QUONDAM. ILLUSTRISSIMI
ERUDITISSIMIS. NOTIS. ILLUSTRATA

PIETATIS. ET. HONORIS. CAUSSA

L. M. Q.

D. D. D.

ILLUSTRISSIMO. NOMINI. EIUS.

DEVOTISSIMUS

HENRICUS WETSTENIUS.

FRANCISCUS HESSELIUS
ERUDITO LECTORI
S. P. D.

QUantum vetuſtati licuerit in antiqua monumenta hominum ingenioſorum, neminem paullum modo humaniorem fugit. Inter ſcriptores, quibus hodie totis careremus, niſi aureis dictis illorum tanquam emblematibus vermiculatis alii diſtinxiſſent opera ſua, primas ſine controverſia tenet Q. Ennius; cujus pretioſiſſima Fragmenta congerere in unum locum commentariisque dilucidare vir natalium ſplendore perquam illuſtris *Hieronymus Columna* praecipue conatus eſt. Egregius iſte labor in optimum atque antiquiſſimum poëtam olim inſumtus quum jam in eo eſſet ferme, ut intercideret, Henricus Wetſtenius bibliopolarum optimus tantum nefas videre non potuit. Quid igitur iterata hac editione ab illo & me operis participe ſit praeſtitum, erudite Lector, paucis dabo.

Commentarii Columnae, qui ſingulos Ennii libros ſubſequebantur, contextui ſubjecti ſunt. Numeros capitum & cetera, quae margini haud ſatis commode obhaeſerant, in commentarios recepi. Quidquid eſt M. Antonii Delrii opinationum, nec non G. J. Voſſii caſtigationum & notarum, in extremo libri habes ad poëtam mea cura accommodatum. Illuc accedunt doctorum virorum correctiones, quae apud Ennii, eorumque auctorum, unde Enniana collecta ſunt, interpretes non ita erant obviae. Emendationes, quas neſcio quis homo eruditus collectaneis veterum Tragicorum a Petro Scriverio in lucem editis ſua manu alleverat, acceptas refer humanitati celeberrimi

viri T. Janſzonii ab Almeloveen. Partem illarum maximam valde bonam eſſe, Muſarum ſacris initiati facile obſervabunt. Nonnullas ſecus ſe habere atque oportebat, non diffiteor. Exempli gratia minime probo p. 168. in Ennii verſu;

Sol equis iter repreſſit unguleis volantibus.

equis iter mutari in *equos ter:* quia haec mutatio evertit legem trochaei. Utinam p. 206. in hemiſtichio;

anne ad Peliae filias?

pro *Peliae* non ſubſtitutum fuiſſet *Pelei:* quod diſplicebit omnibus, qui Argonautica perlegerunt. Sic neque p. 212. ℣.

Quis tu es mulier, quei me inſueto nuncupaſti nomine?

Quis migrare in *quae* erat neceſſe: quod & Jureperitis cognitiſſimum eſt. vide ſodes A. Corvini a Belderen commentarium ad leg. 1. tit. Dig. de verb. ſign. Plures hujusmodi non neceſſarias emendationes in medium proferre & confutare ſuperſedeo, ne Lectoris judicio diffidere videar. Hae atque aliae praeſtantiſſimo Scriverio indignae mihi videntur, quamvis manus à Scriveriana non multum abludat. Cogitaveram nonnihil obſervationum Ennio adſpergere; ſed, quum in eruditorum virorum ſcriptis, quae ad inſtitutum noſtrum facerent, diligentius evolvendis, plus ſemel animadverterem, illos ante me mea dixiſſe, ea res, fateor, me male habuit. Huc adde, quod Ennium interpretari aleae plenum ab omni parte opus eſt, uti luculenter hoc unico ſpecimine apparebit. Vir quidam apprime doctus mihique amiciſſimus his melici poëtae ad Antiatem Fortunam verbis;

Te ſpes, & albo rara fides colit
Velata panno; nec comitem abnegat,
Utcumque mutata potentes
Veſte domos inimica linquis.

procul

procul dubio inductus in decantato poëtae noſtri verſu;

O Fides alma, apta penneis, & jusjurandum Jovis.

apta penneis in *operta pannis* verterat. Quid J. Scherpezelio familiari meo, clariſſimo viro, reſcripſerit praeluſtris Graevius, cujus luctuoſiſſima mors graviſſimum vulnus rei litterariae nuper impoſuit, audi. Ita ille; *In Ennii verſu apud Ciceronem III. de Officiis c. 29. difficulter quidem explicabitur, cur* fides *poëtae dicatur* pennata, *ſi locus eſt ſanus. Nam inniti potius firmiſſima baſi debet fides, ne vacillet, quam alis ornari, quibus celeriter avolet ex animis hominum.* Operta pannis *tamen probare non poſſum, primo propter metrum, dein quia* operta pannis *eſſet pannoſa, ut* anus annis & pannis obſita *apud Comicum, & vix aliter in numero multitudinis hac voce utuntur Veteres. Panni enim ſunt centones. Ennii verſum ſic quidam laudant;* Alma Fides, a qua pendet jusjurandum Jovis. *Sed in nullo meorum librorum, conſului tamen optimos & antiquiſſimos, hanc lectionem reperi. Occaſionem mihi ... conjectura dedit cogitandi, an non Ennius ſcripſerit;* O Fides, albo nupta panno, *ut inde ſuum hauſerit Horatius;* Albo velata panno. *Nupta panno, ut nubere faciem, &c.* Non abjiciam tamen Ennii recognoſcendi conſilium, ſimulac otium ſuppetet. Interim unam & alteram habeto animadverſionem. Exemplis, quibus Columna p. 75. phraſin *facere facinus* confirmat, annumerari licet hoc Catulli epig. 82.

Ah neſcis, quod facinus facias?

& illa ſcriptorum aliorum, quae Achilles Statius, Veronenſis poëtae explicator undique conquiſivit. Non illud demirandum eſt, qui Columna Lectores commonere neglexerit p. 270. Enniani Telephi dictum;

Palam mutire plebejo piaculum eſt.

** 2 a Phae-

a Phaedro pulcre uſurpatum fuiſſe lib. IV. Fab. ult. verſ. 34. quia tum temporis utiliſſimus ille ſcriptor nondum prodierat poſt renatas litteras. Neque memini interpretes annotare Suetonii locum Tit. cap. 7. *Amicos elegit, quibus etiam poſt eum Principes, ut & ſibi & reipubl. neceſſariis, acquieverunt: praecipueque ſumptam ſibi Berenicem ſtatim ab Vrbe dimiſit invitus invitam.* apte quadrare ad hunc Ennii p. 258.

ſin eſt probus,
Cur talem invitum invitam cogis linquere?

Nemo, Merulae commentarium ad Ennii Annales hic non comparere, mirabitur; qui noverit diverſiſſimas ejus viri conjecturas, Ennianorumque Fragmentorum collocationes. Thuaneum de Columna noſtro teſtimonium, quod unum inſtar omnium eſt, ſelegi. Huic adjungere potes notas Gallicas ampliſſimi viri Antonii Teiſſierii. Non eſt, quod ſileam, mecum communicatum fuiſſe Fabii Columnae opuſculum de purpura, primum Romae ab auctore, & iterum Kiliae a J. D. Majore cum ejuſdem annotationibus editum; unde familia atque eruditio Columnarum illuſtrari quoque poſſet. Indicem omnium verborum, quae in Ennianis poëmatibus exſtant, ornatiſſimo Wetſtenio debemus. Haec habui, quae dicerem in praeſenti. Tu, Lector erudite, coeptis meis adſpira, & vale.

IV. Kal. Jun. Roterodami.

J. A.

J. A. Thuanus. hiſt. lib. Lxxxiv.

CIↃ IↃ XXCVI.

MAjore praeconio dicendus HIER. COLUMNA & ob gentis, cujus nomen praeferebat, claritudinem, quippe, qui a Pompejo Columna Cardinali, qui regni Neapolitani Prorex fuit, genus repeteret, & ſingularem eruditionem cum morib. ſuaviſſimis conjunctam, artam cum Jo. Matthaeo Aquaviva Hadrianenſium Duce, viro ultra ſplendorem natalium egregia Scientiarum atque Aſtronomiae ac Muſicae inprimis doctrina itidem illuſtri amicitiam coluit, & bis mille quingentorum voluminum bibliothecam inſtruxit, praeter ſtatuas antiqui operis & numos, raraeque elegantiae picturis ornatam domum habuit, ac ſplendide vixit, in eoque ſplendore & otio multa elucubraſſe dicitur, quippe utriusque linguae non trita cognitione praeditus: poſt elatam uxorem etiam Linguae Sanctae operam dedit, & cum Sacris initiari cuperet, jam Epiſcopus deſignatus ex malo calculi praemature III. Non. April. hoc anno aetatis ſuae LIIII. Neapoli deceſſit, ad B. Virginis in monumentum majorum illatus. Q. ENNII Fragmenta collegit, diſpoſuit, explicuit, quae Joannes filius quadriennio poſt parentis obitum publicavit, fidem apud poſteritatem factura, quid a tanto Viro exſpectandum fuerit, ſi diuturniorem ei vitam Deus annuiſſet. Praeter Joannem ex conjuge dilectiſſima Pompejum honoribus quibusdam in aula Romana defunctum reliquit, ac poſtremo & Fabium, qui in naturali hiſtoria induſtriam ſuam hodie exercet, ſcriptis in eo genere aliquot jam editis, & majore in poſterum ſpe excitata.

IN FRAGMENTA OPERUM
Q. ENNII,

Commentariis Hieronymi Columnae inluſtrata,
quae feliciter recentavit
Vir Clariſſimus
FRANCISCUS HESSELIUS.

QUincte pater, triplici accipimus quem corde fuiſſe;
  Maeonide ſaecli prodigioſe tui;
Pave Samo; veterem Euphorbi mentite figuram;
  Pythagora in formas ſaepe renate novas;
O utinam poſſes poſt ultima fata renaſci,
  Atque animi ingentes promere divitias!
Qualem Sardois miratus Porcius agris
  Mutavit Latio verba Pelaſga ſono.
Qualem Scipiades fracta Carthagine victor
  Audiit heroa grande ſonare tuba;
Aut gravis orcheſtrae quatientem pulpita verſu,
  Quantus in Aeſchyleo ſpiritus ore tonat.
Aut ſoccum tentare, & inexſpectata Latinis
  Auribus indocili reddere verba modo.
Et Satyros nudare leves, Faunosque procaces:
  Et condire novo ſeria priſca ſale.
Et Siculum Latiae monſtrare Euhemeron Urbi,
  Unde ſuos novit fabula Graja Deos.
O utinam! nunc te lacerum crudeliter ora,
  Nunc mutilum cunctis artubus adſpicimus.
Quis putet hoc? EnnI tanto de corpore pauca
  Fruſta, Vetuſtatis dente pereſa, jacent:
Foeda ſitu, & longa tabentia fruſta ſenecta,
  Vix tenues magnis Manibus inferiae.

Atque

Atque equidem dudum periiſſes funditus omnis,
Ni pia diſcerpto dextra tuliſſet opem.
Dextera magnanimi numquam reticenda Columnae,
Maximus Euboicae nobilitatis honos.
Clare Columna, Columna rei ſtator alme Latinae,
Lucida Pierii gemma, Columna, chori;
Per te ſtat Rudiis decus & ſua fama Camenis;
Tu cineres, ſancti tu legis oſſa ſenis.
Tu male disjectos artus divolſaque membra
Artifici nexu jungere certus ades.
Sic quondam Hippolytum pavidi per curva jugales
Litora in Actaeis diripuere jugis.
Illum autem proles Paeania, amorque Dianae
Incolumem a leti limine reſtituit.
Et nunc Indigetes inter, non numine ficto,
Albano colitur Virbius ipſe lacu.
Macte animi, Vir magne, aeterni macte laboris.
Nil, te ſi cupiat laedere, livor aget.
Et tamen iſta tuae benefacta inluſtria curae
(Heu facinus!) coepit rodere tempus edax.
Rara tui ſudoris erant monumenta; nec uſquam
Parebat doctae ſedulitatis opus.
Vix licuit cupidis Clariae cultoribus artis
Uſurpare oculis teque, tuamque manum.
Si quis eras, (ubi eras haud inveniende?) premebat
Invida te caeco bibliotheca ſinu.
Non tulit hoc virtus Heſſelia, teque tenebris
Ereptum luci reſtituit Latiae.
Et pugnatricem vivaci carmine Muſam,
Et laudes voluit perpetuare tuas.
Gaude, ſi quid amas virtutem, magne Columna:
Adſerta eſt operi vitaque luxque tuo.
Quidquid longinqui detrivit temporis aetas,
Reddidit HeſſelI nunc pia cura mei.

Heſ-

Heſſeli pia cura mei, quem baccare pura
  Luſtratum Orchomeni lavit in amne Charis.
Cui Venus ex alto naſcenti riſit Olympo,
  Et ſua certatim dona dedere Deae.
Floreat, ut dignum eſt, & longa laude fruatur
  Heſſeli pietas officioſa mei!
Ipſe Senex juvenes rurſum induat Ennius annos;
  Et tu de tumulo plaude, Columna, tuo!

JANUS BROUKHUSIUS.

IN

Q. ENNII FRAGMENTA

cum Animadverſionibus

HIERONYMI COLUMNAE

denuo in lucem producta

a V. CL.

FRANCISCO HESSELIO.

SAlve ſancte pater: vitam laetata recentem
  Gratatur reduci poſtera turba tibi.
Enni ſancte pater ſalve: ſalve alter Homere,
  Aonio vates ſemper amate Deo.
Tu primus Pindi carpens de vertice lauros
  Cinxiſti lauri fronde virente comas.
Inde vetuſtatis nactum praeconia canae
  Suſtulit auratis candida fama rotis.
Inde tuos ſervans curſus Maro, quaque praeires,
  Te duce divinos edidit ore ſonos.
Sed te tempus edax morſu diſcerpſit iniquo,
  Diſperſit variis & tua membra locis.

Vidit

Vidit & ingemuit docti mens alta Columnae,
Et ſparſit lacrimis fragmina lecta ſuis.
Sic olim AEetes crudeli morte peremti
Collegit nati frigida membra ſui.
Sic olim Hippolyti, quem vivere ſero volebat,
Infelix flevit triſtia fata pater.
Hinc toto haec ſecum volventi pectore damna,
Qua potuit, tibi te reddere cura fuit.
Agnovit doctum mox Itala terra laborem,
Laudibus & magnum vexit in aſtra virum.
Nunc Batavos etiam ditavit munere tanto
Aonio Heſſelius carus & ipſe Deo.
Te labor, Heſſeli, ſtudiis exculte probatis,
Nec faſtiditis annumerate viris,
Te labor ille decet. Aude contemnere ronchos.
Non poterit meritis livor obeſſe tuis.

DAVID HOOGSTRATANUS.

MANIBUS ENNIANIS.

ENNI, maxima lux Rudiarum; jugis aquae fons,
Quo Maro prae cunctis proluit ora ſibi,
Quum cecinit Trojam perjuri fraude Sinonis
Everſam, & variis arva colenda modis:
Haud Anchiſiades tanto moerore nefanda
Eſt contemplatus vulnera Deiphobi;
Aut membra Abſyrti, varias quae Colchis in oras
Sparſerat, a patrio Phaſide miſſa cohors;
Aut Phoebi Nymphaeque Coronidos alma propago
Innumeris truncum partibus Hippolytum:
Quanto egomet tua ſcripta aevum ſpirantia priſcum
Fatis uſa parum mollibus, intueor.

*** Nil

Nil igitur quem victorem vocat Africa de ſe
In caelum verſu, Quinte, vocaſſe tuo;
Nil Siculos vertiſſe Euhemeron ac Epicharmon,
Quos ignorarat natio dura Remi;
Nil, quod ad ingenuum faciat, docuiſſe, palatum,
Et quo diverſae piſce natentur aquae;
Nil celebraſſe inſurgentis primordia Romae,
Et grave Mavortis cuncta metentis opus;
Nil, ſoccoque levi, tragicoque dediſſe cothurno
Carmina; nil Urbem defricuiſſe ſale;
Nil alia effeciſſe viris vix cognita doctis,
Profuit? O ingens temporis aſperitas!
Quae nos, qui ſequimur non aequis paſſibus, olim
Sors manet? Ah totos obruet atra dies!
Providit Varro, quadam ut pro parte ſuperſis,
Et primus Latio Tullius eloquio,
Atque alii numero pauci, quibus Anna Perenna
Suſtinuit melius quam tibi conſulere.
Fragmina cum primis collegit nava Columnae,
Quae Muſis ſtatuit tot monumenta, manus.
Ne quid & iſtam operam poſſet temerare vetuſtas,
Wetſtenii cavit provida cura mei.
Ipſe ego quod potui, largitus ſum, pater. Eſto
Non ingrata tuis manibus haec pietas.
Sic te per nemus Elyſium comitetur ubique
Scipiades, & cum Nobiliore Cato.
Sic te turba poëtarum creberrima ſtipet,
Et laudes dempto fine tuas recinat.
Sic avidus legat ad ſuperos tua carmina lector,
Et Clario ſemper ſis in honore choro.

FRANCISCUS HESSELIUS.

Q. ENNII
POETAE VETUSTISSIMI
FRAGMENTA,
QUAE SUPERSUNT,
AB HIERON. COLUMNA
CONQUISITA DISPOSITA ET EXPLICATA

ad JOANNEM Filium.

Edita Neapoli ex typographia Horatii Salviani cIↄ Iↄ xc.

ELENCHUS
FRAGMENTORUM Q. ENNII.

In primo Tomo continentur
RELIQUIAE
Annalium. pag. 1.

In ſecundo

Phageticorum, 155
Epigrammatum, 161
Scipionis, 166
Epicharmi, 172
Aſoti, 184
Satyrarum, 186
Protreptici, 191
Praeceptorum. 192

In tertio
Tragoediarum.

Medeae, 197
Iphigeniae, 213
Achillis, 218
Ajacis, 221
Telamonis, 222
Hectoris luſtrorum, 227
Alexandri, 230
Andromaches, 234
Hecubae, 242
Eumenidum, 251
Duloreſtis, 254
Erechthei, 255
Creſphontis, 258
Athamantis, 264
Andromedae, 266
Telephi, 270
Thyeſtis, 273
Phoenicis, 277
Melanippes, 279
Alcmaeonis, 282
Creſſarum, 286
Alceſtidis, 288
Nemeae, 289
Ilionae, ſive Polydori. 290

Comoediarum.

Amphithraſonis, 293
Ambraciae, 295
Pancratiaſtae, 296
Item incertarum Tragoediarum, & Comoediarum. 297

In quarto

Euemeri, ſive Sacrae hiſtoriae 315
Minutiora quaedam Fragmenta, quae incertum prorſus fuit, quonam referenda eſſent. 326

Lectorem hic monendum duximus, numeros illos, quos paginarum margini adſcripſimus, indicare paginas editionis principis, Neapoli editae, quae quum ſola hactenus exſtiterit, atque doctis multoties citetur, nos hac ratione tuo commodo conſulere voluimus, ne moleſtus nimis tibi redderetur inquirendi labor, ſi quandoque hoc aut illud inveſtigare volueris.

HIE-

HIERONYMUS COLUMNA
JOANNI FILIO S.

CUm dolori, Joannes fili, quo graviſſimè ex immaturo Matris tuae obitu affligebar, neque modus inveniretur, neque mihi in tanta calamitate ſe res offerret ulla, quae aliqua ſaltem ex parte eum imminueret; id tandem conſilii capere viſum eſt, ut gravioribus ſtudiis intermiſſis, animum ad manſuetiores Muſas, quibus magnopere ab ineunte aetate fueram delectatus, revocarem. Quam inſtituti mei rationem non mediocriter auxit tua paternae propenſionis aemulatio. Videbam enim te incredibili quodam deſiderio flagrantem, veteres Latinae linguae Scriptores perquirendi, atque adeò pernoſcendi. Itaque cùm primùm potui, tanquam in portum aliquem, contuli me in Bibliothecam, atque, ut uno tempore, & hujuſmodi ſtudiorum oblectatione animum moleſtia, aegritudineque levarem, & tibi tua ſponte currenti calcaria adderem, evolvere coepi quicquid olim veterum Poëtarum fragmentorum ex antiquis Grammaticis collegeram; primumque fato neſcio quo Ennii patris occurrerunt: quae ſimulatque tibi in manus tradidi, eaque ſummis, ut ajunt, labiis delibaſti, captus germana illa eloquentia, & nativo Romani ſermonis candore, vehementer ingemuiſti, quòd tam pauca ex tam magni poëtae monumentis reliqua ſupereſſent. Ac illud potiſſimùm me in magnam tui exſpectationem adduxit, quòd qualis quantusque ille fuerit, ex paucis reliquiis, tanquam leonem ex unguibus, judicaſti. Quare exiſtimans gratiſſimum me tibi facturum, conatus ſum quoad ejus fieri potuit, ea fragmenta, quae à proprio veluti corpore ſejuncta, & minutiſſimas in partes diſcerpta in veterum monumentis inveneram, in ordinem digerere, & poëſeos ve-

luti formam conficere, ut aliquam ipſius Ennii imaginem, vel ſaltem imaginis umbram tibi ante oculos conſtituerem. Et quamvis proſpicerem, quantum difficultatis, atque laboris hujusmodi res eſſet habitura, cùm praeſertim multa ab Antiquis incèrta, nulla nec Auctoris, nec operis facta mentione referantur, ut paſſim nobis, aut conjectura, aut divinatione agendum fuerit: tamen tua cauſſa omnia mihi facillima, ac propemodum explicata viſa ſunt. Quantum denique operae dederim, ut depravata emendarem, carmina in numeros redigerem, verbum carmini, carmen loco, locum libro, librum operi reſtituerem, commemoratione nihil opus eſt. Quod ſi minus aſſequutus ſum, illud tamen communi omnium conſenſu nobis concedi oportet, labore noſtro eſſe factum, ut tam nobili Auctore, quamvis mutilo Latina Bibliotheca non modò augeretur, ſed etiam illuſtraretur. Ut autem undique haec Ennii ſcripta ſpeciem illam venerandae vetuſtatis redolerent, ſtudui diligenter ex veteribus inſcriptionibus veterem ſcribendi rationem temporum longinquitate exoletam reſtituere. Addidi praeterea commentarios, quibus explicavi ea, quae ſuſpicatus ſum, tibi id aetatis eſſe obſcuriora. Atque in hàc quidem parte veniam mihi dari ab iis peto, ſi qui erunt, qui novitatis ſtudio allecti eos aliquando ſumpſerint in manus, ſicubi longiores fuimus, ſi interdum etiam ad minutiora quaedam, & humiliora deſcendimus. Illius enim rei potiſſimùm à me ratio habita eſt, ut tibi, tuisque ſtudiis conſulerem; daremque operam, ut à te omnia quàm minimo labore intelligerentur. Auctores etiam ſaepe cùm Graecos, tum Latinos cum Auctore noſtro contuli, ut non ſemper verba interpretari, ſed quandoque ſententias expendere, & de re ipſa aliquid ſtatuere videremur. Graeca, quae proferri accidit enarrando, feci Latina ferè ſemper, ſed alibi ſententiam tantùm expreſſi, alibi verba, alibi pari tractu orationis, alibi paucis multa contraxi; quibus modis exerceri te velim in convertendo. Nam quicquid hoc eſt, quod in praeſentia, Fili, ad te mitto, praecipuè

cipuè ea cauſſa mitto, ut habeas in quo te exerceas, ac paternis inhaerens veſtigiis, longè aliquid majus aliquando praeſtes. Etenim ſi mutae majorum noſtrorum imagines ſolent nos ad illorum imitationem excitare, erit tibi profectò loquens imago Patris tui, quam in hoc libro cernes, aliquis veluti ſtimulus, quo incitatus, per ſpatioſiſſimos gloriae campos currens ad exoptatam metam pervenire maturiùs poſſis. Ennium autem ipſum impenſiùs coles, ſi memoria repetes, hunc illum eſſe, qui Muſas primùm in Italiam deduxit; quo Africanus, neque vivus, neque mortuus carere potuit; qui denique ſi non fuiſſet, Virgilium quidem tantum non haberemus. Accipe igitur à Patre munus, & lege libenter: & ſi quando otium nacti erimus, quo ſcis quam parum abundamus, majora à nobis exſpectato. Vale, mi Fili, & indoli tuae faveat Deus, ut mihi, tuiſque omnibus pro familiae dignitate reſpondeas.

DE

II.

DE ENNIO

Doctor. Viror. Auctoritates, & Teſtimonia.

Terentius in prologo Andriae.

Qui cùm hunc accuſant, Naevium, Plautum, Ennium
Accuſant, quos hic noſter auctores habet.

Lucilius Epiſtola.

Item quaevis non magna pars, poëma eſt illa. Poëſis opus totum, totaque illa ſumma eſt una θέσις, ut Annalis Ennii.

Cicero Acad. quaeſtionum lib. 1.

Quid enim cauſſae eſt, cur poëtas Latinos Graecis litteris eruditi legant, Philoſophos non legant? An quia delectat Ennius, Pacuvius, Attius, multi alii, qui non verba, ſed vim Graecorum expreſſerunt Poëtarum?

Idem libro 1. *de Finibus.*

Quis enim tam inimicus poenè nomini Romano, qui Ennii Medeam, aut Antiopam Pacuvii ſpernat, aut rejiciat? Qui ſe iiſdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit?

Idem lib. 2. *de Nat. Deor.*

Hoc qui exiſtimant fieri potuiſſe, non intelligo, cur idem putet, ſi innumerabiles unius, & viginti formae litterarum vel aureae, vel quales libet, aliquò conjiciantur, poſſe ex his in terram excuſſis Annales Ennii, ut deinceps legi poſſint, effici: quod neſcio anne in uno quidem verſu poſſit tantum valere fortuna.

Idem lib. 1. *de Oratore.*

Sed poſt animadverti hoc eſſe in hoc vitii, quod ea verba, quae maximè cujusque rei propria, quaeque eſſent ornatiſſima atque optima occupaſſet aut Ennius, ſi ad ejus verſus me exercerem, aut Gracchus, ſi ejus orationem mihi fortè propoſuiſſem, ità ſi iiſdem verbis uterer, nihil prodeſſe, ſi aliis, etiam obeſſe, cùm minus idoneis uti conſueſcerem.

Idem lib. 3.

Atque id primùm in Poëtis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum Oratoribus, quàm ſint inter ſeſe Ennius, Pacuvius, Attiusque diſſimiles;
III. quàm apud Graecos Aeſchylus, Sophocles, Euripides: quamque omnibus par paenè laus in diſſimili ſcribendi genere tribuatur.

Idem in Oratore.

Sed in omni re difficillimum eſt, formam (qui χαρακτὴρ Graecè dicitur) exponere optimi: quod aliis aliud videtur optimum. Ennio delector, ait quiſpiam quòd non diſcedit à communi more verborum. Pacuvio inquit alius, omnes apud hunc ornati, elaboratique ſunt verſus: multò apud alterum negligentius. Fac alium Attio: varia enim ſunt judicia, ut in Graecis, nec facilis explicatio, quae forma maximè excellat.

Idem de opt. gen. Orat.

Nec Andromacham igitur, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiunt, ſed tamen Ennium, & Pacuvium, & Attium potius, quàm Euripidem, & Sophoclem legant.

Auctor

Auctor ad Herennium lib. 4.

Etenim cùm poſſimus ab Ennio ſumptum, aut à Graccho ponere exemplum, videtur eſſe arrogantia illa relinquere, & ad ſua devenire.

Idem paullò poſt.

Ita ut ſi de Tragoediis Ennii velis ſententias eligere, aut de Pacuvianis periodos: ſed quia planè rudis id facere nemo poterit, cùm feceris, te litteratiſſimum putes, ineptus ſis, propterea quòd id facilè faciat quivis mediocriter litteratus.

Horatius Poëtica.

---- ego cur acquirere pauca
Si poſſum invideor? cùm lingua Catonis, & Enni
Sermonem patrium ditaverit; & nova rerum
Nomina protulerit?

Idem ibidem. ---- & Enni
In ſcenam miſſos magno cum pondere verſus,
Aut operae celeris nimium, curaque carentis,
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.

Ovidius lib. 1. *Amor. eleg.* 15.

Ennius arte carens, animoſique Attius oris,
Caſurum nullo tempore nomen habet.

Idem lib. 2. *Triſt.*

Utque ſuo Martem cecinit gravis Ennius ore,
Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Idem ibidem,

Sumpſerit Annales, nihil eſt hirſutius illis,
Facta ſit unde parens Ilia, nempè leget.

Propertius lib. 3. *eleg.* 2.

Parvaque tam magnis admoram fontibus ora,
Unde pater ſitiens Ennius ante bibit:
Et cecinit Curios fratres, & Horatia pila,
Regiaque Aemilia victa trophaea rate:
Victriceſque moras Fabii, pugnamque ſiniſtram
Cannenſem, & verſos ad pia vota Deos:
Hannibalemque lares Romana ſede fugantes,
Anſeris & tutum voce fuiſſe Jovem.

Idem libro 4. *eleg.* 1.

Ennius hirſuta cingat ſua dicta corona.

AElianus apud Suidam. Ἔννιον ἐπαινεῖν ἄξιον.

Quinctilianus lib. 10. *cap.* 1.

Ennium ſicut ſacros vetuſtate lucos adoremus, in quibus grandia, & antiqua robora jam non tantam habent ſpeciem, quantam religionem.

Macrobius lib. 1. *Satur. cap.* 4.

Ennius enim, niſi cui videtur inter noſtrae aetatis politiores munditia reſpuendus.

Idem lib. 6. *cap.* 3.

Nemo ex hoc viles putet veteres poëtas, quòd verſus eorum ſcabri nobis videntur. Ille enim ſtylus Enniani ſaeculi auribus ſolus placebat; & diu laboravit aetas ſequuta, ut magis huic molliori ſtylo acquieſceretur.

Idem libro eodem cap. 9.

Nam quia ſaeculum noſtrum ab Ennio, & omni bibliotheca vetere deſcivit, multa ignoramus, quae non laterent, ſi veterum lectio nobis eſſet familiaris.

Agellius l. 4. cap. 7.

Valerius Probus Grammaticus inter ſuam aetatem praeſtanti ſcientia fuit. Is Annibâlem, Aſdrubâlem, & Hamilcârem ità pronunciabat, ut penultimam circumflecteret; ut eſt in epiſtola ejus ſcripta ad Marcellum, in qua Plautum & Ennium, multosque alios veteres eo modo pronunciaſſe affirmat.

Seneca apud eundem lib. 12. c. 2.

Quidam ſunt tam magni ſenſus Q. Ennii, ut licet ſcripti ſint inter hircoſos, poſſunt tamen inter unguentatos placere.

Idem lib. 8. Epiſt.

Non id ago nunc hac diligentia, ut oſtendam, quantum tempus apud Grammaticum perdiderim; ſed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium, & Attium verborum ſitus occupaverit: cùm apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint.

Idem lib. 3. de Ira.

Non aequis quendam oculis vidiſti, qui de ingenio tuo malè loquutus eſt. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius, quo non delectaris, odiſſet; & Hortenſius ſimultates tibi indiceret; & Cicero, ſi derideres carmina ejus, inimicus eſſet?

Acron Horatii interpres.

Attius, & Ennius legem metri in fabulis minimè ſervaverunt. Nam quoſdam verſus longiores habent.

Anticlaudianus.

Illic pannoſo plebeſcit carmine noſter
Ennius ----

Nonius in Poëſis, & Poëma. Poëſis eſt perpetuum argumentum, & rhytmus, ut Ilias Homeri, & Annales Ennii.

Iſidorus lib. 9. Etym. c. 1.

Romana lingua eſt, quae poſt Reges exactos à Populo Romano caepta eſt; quam Naevius, Plautus, Ennius, Virgilius, poëtae; & ex oratoribus Gracchus, Cato, & Cicero, vel caeteri Oratores, & Poëtae effuderunt.

Idem lib. 1. c. 38.

Hexametros autem Latinos primùm feciſſe Ennius tradit, eosque longos vocat.

Idem paullò poſt agens de metro Elegiaco. Hoc autem vix omnino conſtat, à quo ſit inventum, niſi quia apud nos Ennius eo prior uſus eſt.

Codrus Urceus.

Non verſus Enni difficilis placet.

Julius Caeſar Scaliger de Ennio.

Pande ſinus, age, nec linguae te ſubtrahe noſtrae,
  Pande Helicon; purae ſolvite ſacra Deae.
Tantus amor veſtri, tantae proba gloria laudis:
  Vix alius veſtras ut mereatur opes.
Magne ſenex, cui torva gravi ſonat horrida cantu
  Buccina, bellaci cùm crepat haſta manu:
Dic Romae, dic Phoebigenis, te huic condere vitam,
  His donare ſacrae ſemina magna tubae.

HISTO-

HISTORIA AB ANNALI
in quo differat.

Cicero libro 2. de Oratore.

AGe verò, inquit Antonius, qualis Oratoris, & quanti hominis in dicendo putas eſſe hiſtoriam ſcribere? Si, ut Graeci ſcripſerunt, ſummi, inquit Catulus; ſi, ut noſtri, nihil opus eſt Oratore: ſatis eſt non eſſe mendacem. Atqui ne noſtros contemnas, inquit Antonius, Graeci quoque ipſi ſic initio ſcriptitarunt, ut noſter Cato, ut Pictor, ut Piſo. Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi Annalium confectio; cujus rei memoriaeque publicae retinendae cauſſa, ab initio rerum Romanarum uſque ad P. Mutium Pont. Max. res omnes ſingulorum annorum mandabat litteris Pont. Max. efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi, hique etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc ſimilitudinem ſcribendi multi ſequuti ſunt, qui ſine ullis ornamentis monimenta ſolum temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, Acuſilaus fuit, aliique permulti, talis noſter Cato, & Pictor, & Piſò, qui neque tenent, quibus rebus ornetur oratio (modò enim huc iſta ſunt importata) & dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant eſſe brevitatem.

Agellius lib. 5. c. 18.

Hiſtoriam ab Annalibus quidam differre eo putant, quod cùm utrumque ſit rerum geſtarum narratio, earum tamen propriè rerum ſit hiſtoria, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narret. Eamque eſſe opinionem quorundam, Verrius Flaccus refert in libro de ſignificatione verborum quarto. Ac ſe quidem dubitare ſuper ea re dicit. Poſſe autem videri putat, non nihil eſſe rationis in ea opinione, quòd hiſtoria Graecè ſignificat rerum cognitionem praeſentium. Sed nos audire ſoliti ſumus, Annales omnino id eſſe, quod hiſtoriae ſint; hiſtorias non omnino id eſſe, quod Annales ſint. Sicuti quod eſt homo, id neceſſario animal eſſe, quod eſt animal, non id neceſſe eſt hominem eſſe. Ita hiſtorias quidem eſſe ajunt rerum geſtarum, vel expoſitionem, vel demonſtrationem, vel quo alio nomine id dicendum eſt. Annales verò eſſe, cùm res geſtae plurium annorum, obſervato cujusque anni ordine, deinceps componuntur. Cùm verò non per annos, ſed per dies ſingulos res geſtae ſcribuntur, ea hiſtoria Graeco vocabulo ἐφημερὶς dicitur. Cujus Latinum interpretamentum ſcri-

ptum eſt in libro Sempronii Aſellionis primo. Ex quo libro plura verba adſcripſimus, ut ſimul ibidem, quid ipſe inter res geſtas, & Annales eſſe dixerit, oſtenderemus. Verum inter eos, inquit, qui Annales relinquere voluiſſent, & eos qui res geſtas à Romanis perſcribere conati eſſent, omnium rerum hoc interfuit. Annales libri tantummodo, quod factum quoque anno geſtumve ſit, id demonſtrabant. Id eorum eſt, quaſi qui diarium ſcribunt, quam Graeci ἐφημερίδα vocant, nobis non modò ſatis eſſe video, quod factum eſſet id pronunciare, ſed etiam quo conſilio, quaque ratione geſta eſſent, demonſtrare. Paullò poſt idem Aſellio in eodem libro. Nam neque alacriores ad Remp. defendendam, neque ſegniores ad rem perperam faciundam Annales libri commovere quicquam poſſunt. Scribere autem bellum quo initum Conſule, & quo modo confectum ſit, & quis triumphans introierit, exque eo libro, quae eo in bello geſta ſint, iterare; non praedicare autem interea quid Senatus decreverit, aut quae lex rogatiove lata ſit, neque quibus conſiliis ea geſta ſint: id fabulas pueris eſt narrare, non hiſtorias ſcribere.

Servius ſupra 1. Aeneidos.

Inter Annales, & hiſtoriam hoc intereſt. Hiſtoria eſt eorum temporum, quae vel vidimus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱςορεῖν, *id eſt videre. Annales verò ſunt eorum annorum, & temporum, quae aetas noſtra non novit; unde Livius ex annalibus, & hiſtoria conſtat. Haec tamen confunduntur licenter, ut hoc loco pro hiſtoria inquit annales.*

Praecipui Annalium Rom. Scriptores.

Livius Andronicus primus verſibus Romanorum res geſtas complexus eſt libris XVIII. deinde Ennius, Attius, Hoſtilius, Furius Antias, Cornelius Severus. Soluta verò oratione Fabius Pictor, L. Calpurnius Piſo, Fannius, Aelius Tubero, Libo, Cn. Gellius, Cn. Velleius, M. Cato, Atticus, Licinius Macer, Claudius Quadrigarius, Caelius, Caſſius Hemina, Feneſtella, Poſthumius Albinus, Tanuſius.

Q. ENNII

Q. ENNII VITA VIII

HIERONYMO COLUMNA

AUCTORE.

Q. ENNII, quem M. Cicero [de opt. gen. Orat.] ſummi Epici Poëtae, & M. Varro Muſarum diſcipuli praeconio honeſtarunt, vitam ſcripturus, operae pretium exiſtimavi, primùm ea perſequi, quae ad illius patriam, genus, mores, omnemque vitae progreſſum pertinent; deinde dicendi genera, figuras, caeteraque poëtica pigmenta, quibus mirificè ſuas lucubrationes exornavit; ac denique nonnulla attingere, ex quibus quantùm ille in omni ſcientiarum genere praeſtiterit, perſpectum omnibus, ac cognitum eſſe poſſit. Hujus igitur patria, ut ab ea ordiamur, quae antiquior parens eſt, Rudiae fuerunt, quas Ptolemaeus lib. 6. Ῥοδίαν appellavit, Hermolaus Byzantius in iis, quae ex Stephano collegit, Ῥοδὰς, Strabo Ῥοδαίους, quam Graecam urbem, ac Ennii patriam fuiſſe, tradidit. Hoc idem à Mela Pomponio lib. 2. comprobatur, & à Silio lib. 12. qui de Ennio loquens ait,

— Rudiae genuêre vetuſtae:
Nunc Rudiae ſolo memorabile nomen alumno.

Inde Cicero pro Arch. eum Rudium appellavit, & Rudinum Auſonius in Monoſyl.

Unde Rudinus ait, diuvûm domus altiſonum cael.

Quin & ipſemet Ennius, poſtquàm fuit Romana civitate donatus, de ſe ipſo cecinit,

Nos ſumu' Romanei, qui fuvimus antè Rudinei.

Fuerunt autem Rudiae Lupiis finitimae, à quibus, ut ab indigenis accepimus, minus duobus M. paſſuum aberant. Quod etiam quodammodo videtur innuere Strabo lib. 6. cùm utranque urbem inter Meſſapiae iſthmi mediterraneas commemoret. Duabus his Civitatibus unus olim populus fuiſſe fertur; quemadmodum de Neapoli, & Palaepoli proditum eſt. Cujus quidem rei teſtis verus, ac praeſens eſſe poteſt ſubterranea quaedam ſpecus, quae IX
inter Rudiarum veſtigia, & Lupias viſitur, qua in bellorum periculis, ut in ſua Japygia ſcribit Galateus, altera urbs alteri mutua praeſtabat auxilia. Quo verò tempore, & à quibus Rudiae dirutae, ac ſolo penitus aequatae fuerint, non ſatis conſtat: ſed fama eſt, eos, qui ex illarum excidio ſervari potuerunt, ad Lupienſes confugiſſe, à quibus non modò perhumaniter recepti ſunt, verùm etiam quarta civitatis parte donati; quam de ſuo nomine, quod hactenus retinet, Rudianam appellarunt. Contrà verò Tarentini Ennium ſibi civem vendicant tum Euſebii in Chron. auctoritate, tum etiam re quaſi

per manus tradita. Non longè enim à Tarento xii. millia paſſuum lateritias moles, aggeres, rudera, buſta fictilibus vaſculis ac oſſibus plena oſtendunt, ubi quondam Rudias fuiſſe affirmant, quae hodie quaſi antiquum nomen ſervantes Ruſcae appellantur. Nec quidem Euſebium latuit, quamvis Tarentinum Ennium fuiſſe dixerit, eum Rudiis eſſe ortum. Nam cùm eodem volumine teſtatum reliquerit, quoſdam aſſerere illius oſſa ex Janiculo Rudias eſſe tranſlata, videtur innuere eum cum gentilibus ſuis in patria ſepeliri voluiſſe. Nec abſque ratione Tarentinum fuiſſe prodidit; nam illius civitatis fama ob bellicam virtutem, ampliſſimaſque fortunas adeò increbuerat, ut ſua nominis celebritate propinquarum urbium nomina obſcuraret. Qua etiam ratione Achilles cùm re vera Phthius fuerit, tanquàm celebriori loco ortus Lariſſaeus dictus eſt. Ora autem, in qua Rudiae, ſive hae Tarentinae, ſive illae Lupiis proximae fuerint, ab initio à Peucetio, Oenotri fratre, Peucetia appellata fuit: deinde verò communi denominatione Japygia, Salentina, Meſſapia; unde Ennius apud Suidam poëta Meſſapius dictus eſt: cujus parentes qui fuerint, prorſus ignoratur. Servius tamen in explicatione illius Maronis loci lib. 7.

At Meſſapus equûm domitor Neptunia proles,

refert Ennium jactare ſolitum, ſe ex Meſſapo Neptuni filio eſſe oriundum. Quod etiam Silii auctoritate comprobatur lib. 12.

Ennius antiqua Meſſapi ab origine Regis.

Hic Meſſapus, qui, ut Poëtae commenti ſunt, invulnerabilis habitus eſt, ex Euboea in Italiam demigrans, regionem, in qua conſederat, de ſuo nomine Meſſapiam appellavit. Haec, ut Nicander ait in libro II. τῶν ἑτεροιουμένων, à Tarento porrigitur uſque ad extremam Italiae oram, ubi Brundufium poſitum eſt: quae mox ut à Licinio, & Iſidoro lib. 15. c. 1. traditum eſt, mutato nomine *Calabria* nuncupata fuit: unde ab Ovidio lib. 3. de Art. aman. dictum eſt, Ennium in Calabris montibus eſſe ortum; & ab Horatio lib. 4. carm. ode 8. *Calabrae Pierides*. Natus eſt anno ab Urbe condita decimoquarto ſupra quingenteſimum, Q. Valerio, & C. Mamilio Coſſ. ut in libro I. de Poëtis à M. Varrone traditum eſt, & à Cicerone in Bruto his verbis comprobatur, *Atque hic Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Caeci filio, & M. Tuditano Coſſ. docuit, anno ipſo antequàm natus eſt Ennius; pòſt Romam conditam autem* CCCCCX, *ut hic ait, quem nos ſequimur. Eſt enim inter Scriptores de numero annorum controverſia. Attius autem à Q. Max. quinctùm Conſule captum Tarento ſcripſit Livium, annis* XXX, *poſtquàm eum fabulam docuiſſe & Atticus ſcribit, & nos in antiquis commentariis invenimus. Docuiſſe autem fabulam annis pòſt* XI, *C. Cornelio, Q. Minucio Coſſ. ludis Juventatis, quos Salinator Senenſi praelio voverat. In quo tantus error Attii fuit, ut his Coſſ.* XL. *annos natus Ennius fuerit: cui cùm aequalis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quàm ii, qui multas docuerunt ante hos Coſſ. & Plautus, & Naevius.* Quod paucioribus rurſus repetit in I. Tuſculana, *Annis ferè* CCCCCX *pòſt Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Clodio Caeci F. M. Tuditano Coſſ. anno antè natum Ennium, qui fuit major natu quàm Plautus, & Naevius.* Venit Ennius Romam primùm, ut ab Euſebio in Chron. proditum eſt, M. Porcio Catone Quaeſtore: quod Æmylius Probus

in

in ipſius Catonis vita his verbis confirmavit. *Praetor Cato provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua Quaeſtor ſuperiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poëtam adduxerat, quod non minoris aeſtimamus, quàm quemlibet ampliſſimum Sardinienſem triumphum.* In qua provincia, ut ab Auctore de viris illuſtribus cap. 47. accepimus, fuit Cato Graecis literis ab Ennio eruditus: quas, ut ipſemet teſtatur apud M. Tullium in libro, quem illius nomine Catonem inſcripſit, jam ſenex didicit, eaſque ſic avidè arripuit, quaſi diuturnam ſitim explere cupiens. Quare neſcio quonam pacto idem Cato in Oratione quae- XI
dam, ut in I. Tuſculana refert Cicero, M. Nobiliori ut probrum objecerit, quòd Coſ. ſecum in Ætoliam Ennium duxiſſet; cùm prior Cato ſecum, ut diximus, cum è Sardinia Romam adduxiſſet. Domum ibi in Aventino monte habuit, ut ſcribit Euſebius in Chron. & innuit M. Varro lib. 4. de ling. Lat. cùm illum dicit Tutilinae loca incoluiſſe: nam huic numini in Aventino ara dicata erat ad populi Romani tutelam. Cùm igitur Romae diverſaretur ob ſuaviſſimos mores, animique moderationem multos ſibi in Urbe clariſſimos viros non ſimulata, ac fucata, ſed ſancta, ac ſyncera amicitia devinxit. Ita enim ſe ex animo amicum fuiſſe, vereque benevolum profitetur,

Ego eo ingenio natus ſum, amicitiam
Atque inimicitiam in fronte promptam gero.

Praecipuos verò amicos habuit vicinum ſuum Galbam, cum quo & deambulare, & frequenter eſſe conſueverat: & M. Fulvium Nobiliorem; à cujus filio jam patrio inſtituto ſtudio literarum dedito, ut in Bruto ait Cicero, fuit civitate donatus, cùm Triumvir Coloniam deduxiſſet. Sed in Oratione pro Archia videtur tanquàm de Romana repub. benemeritum in civium numerum adſciri meruiſſe. Sic enim inquit, *In caelum hujus proavus Cato tollitur, magnus honos populi Romani rebus adjungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii, non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur. Ergo illum, qui haec fecerat, Rudium hominem, majores noſtri in civitatem receperunt.* Et verò M. Fulvius id tandem ex Ennii familiaritate praeconii conſequutus eſt, ut tantum Poëtam ſuarum laudum buccinatorem habuerit. Nam victoriam, [ut ait Auct. de vir. ill. cap. 52.] quam ille contra Ætolos, & Ambraciotas adeptus erat, inſigni laude Ennius celebravit. In quo bello ipſum etiam ſtipendia feciſſe, Cicero in Bruto auctor eſt, & in Oratione, quam paullò ante memoravimus; ubi inquit, *Jam verò ille, qui cum Ætolis Ennio comite bellavit Fulvius, non dubitavit Martis manubias Muſis conſecrare.* Militavit etiam cum Torquato in Sardinia, ubi primus ſeſe inter hoſtes exhibuit, perinde atque Orpheus, qui depoſito pectine contra Cizicum ſtrenuè dimicavit. Hinc Silius de Ennio loquens,

Is prima in pugna, vates ut Thracius olim
Infeſtam bello quateret cùm Cizicus Argon, XII
Spicula depoſito Rhodopeïa pectine torſit:
Spectandum ſeſe non parva ſtrage virorum
Fecerat, & dextrae gliſcebat caedibus ardor.

In quo bello centum militibus praefuiſſe, ex verſibus ſequentibus, qui paullò ſuperius ab eodem Silio referuntur, apparet,

Miſcebat primas acies, Latiaeque ſuperbum

Vitis adornabat dextra decus ---

Centuriones enim eo vitis inſigni auctoritatem praeſeferebant in nefarios milites animadvertendi. Quod à Plutarcho in Galba, & a Macro Jureconſulto lib. II. de Re militari, aliiſque quamplurimis proditum eſt. Navavit praeterea cum Scipione majore egregiam in bello operam, ut Claudianus in laud. Stilic. teſtatur, qui de ſummo illo Duce loquens ait,

Non ſine Pieriis exercuit artibus arma,
Semper erat vatum maxima cura Duci.
Gaudet enim virtus teſtes ſibi jungere Muſas:
Carmen amat quiſquis carmine digna gerit.

Et poſt, *Haerebat doctus lateri caſtriſque ſolebat*
Omnibus in medias Ennius ire tubas.

Summa quoque ſibi cum Scipione Naſica familiaritas interceſſit, ut ex hoc M. Tullii loco, lib. 2. de Orat. ſatis intelligi poteſt, *Naſica cùm ad poëtam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quaerenti Ennium, ancilla dixiſſet, domi non eſſe; Naſica ſenſit illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis poſt diebus cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum a janua quaereret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe: tum Ennius, Quid? Ego non cognoſco vocem, inquit, tuam? Hic Naſica, Homo es impudens: ego, cùm te quaererem, ancillae tuae credidi, te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi?* Fuit quoque Caecilio Statio carus, quo cum diu conjunctiſſimè verſatus eſt. Quanta denique frugalitate, ac parſimonia reliquum vitae tempus traduxerit, opeſque contempſerit, hoc vel uno Euſebii teſtimonio [in Chron.] colligi poteſt; qui cum unius tantùm ancillae miniſterio uſum fuiſſe, tradit. Cùm verò ad ſenectam perveniſſet, eam aequiſſimo ferebat animo, hiſque verſibus fortis & victoris equi ſenectuti ſuam comparavit,

XIII

Sicut fortis equus ſpatio qui ſaepè ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

Ad cujus ſenectutem cùm etiam ingens paupertatis malum acceſſiſſet, ea animi fortitudine utriuſque incommoda ſuſtinebat, ut iis paenè oblectari videretur. Obiit inter ſecundum, ac tertium bellum Punicum, Olympiade CLIII, annos natus LXX, Caepione, & Philippo iterum Coſſ. ut in Catone tradit Cicero; ut autem in Bruto, Q. Marcio, Gn. Servilio. Nec propterea ſibi ipſi inconſtans eſt; cùm eoſdem Livius lib. 43. Tabulaeque Capitolinae Q. Marcium Philippum, Gn. Servilium Caepionem nominent. Periit maximo articulorum cruciatu, quo ſaepè ob immoderatum vini potum vehementer affligebatur. Unde Flaccus lib. I. Epiſt.

Ennius ipſe pater nunquam niſi potus ad arma
Proſiluit dicenda ---

Quod etiam vitiùm Calliſthenes Æſchylo objecit, quem Tragoedias ſcribere dicebat, poſtquàm vino meraciore incaluiſſet. Idemque de Alcaeo, & Ariſtophane proditum eſt. Cratinus eodem laborans vitio, negabat quempiam bonum poëtam evadere poſſe, niſi immodicis meri potationibus indulgeret. Quare Niceratus in quodam Epigrammate ſcripſit, Vinum poëtis equi magni loco eſſe, nec aquae potu fructuoſum quid perfici poſſe. Serenus de Ennii podagra ait,

En-

Ennius ipſe pater, dum pocula ſiccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruiſſe dolores.

Et Ennius de ſeipſo, *Nunquam poëtor., niſi podager.* Priſ. lib. 8. Euſeb. in Chron. Sepultus eſt via Appia intra primum ab Urbe lapidem in Scipionis ſepulcro: qui ejus amicitiam uſque adeò perofficioſè coluit, ut ſecum unà condi, eique ſtatuam in monumento erigi, juſſerit; ne conglutinata diu cum illo concordia, quem foris ſocium, domi ſuorum geſtorum, ac laudum praeconem habuerat, morte dirempta videretur. Cicero pro Archia: *Carus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius; itaque in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus.* De qua etiam re Livius lib. 38. *Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuae ſunt, quarum duae P. & L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia Poëtae Q. Ennii.* Valerius Max. *Superior Africanus Ennii poëtae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari voluit; quòd ingenio ejus opera ſua illuſtrata judicaret: non quidem ignarus, quamdiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiae pedibus eſſet ſubjecta, totiuſque terrarum orbis ſummum culmen arx Capitolina poſſideret, eorum extingui memoriam non poſſe: ſi tamen litterarum quoque lumen illis acceſſiſſet, magni aeſtimans. Vir Homerico, quàm rudi, & impolito praeconio dignior.* Plinius lib. 7. c. 34. *Prior Africanus Q. Ennii ſtatuam ſepulcro ſuo imponi juſſit, clarumque illud nomen, imò verò ſpolium ex tertia orbis parte raptum in cinere ſupremo cum Poëtae titulo legi.* Sed non omnino exploratum eſt, ſuperioris Africani cineres eo tumulo contegi, cum ab aliis quibuſdam proditum ſit, eum Linterni conſenuiſſe, ibique vita functum, atque cum vulgata illa inſcriptione ſepultum, INGRATA PATRIA NE OSSA QUIDEM MEA HABES. Ennius verò hoc ſibi ipſi epitaphium condidit, XIII

Adſpicite ô Ceiveis ſenis Ennii imagini' formam:
Heic voſtrûm panxit maxuma facta patrum.
Nemo me lacrumis decoret, nec funera fletu
Facſit: quur? volito vivo' per ora virûm.

Reliquit tenuïum ſuarum facultatum haeredem Pacuvium poëtam Tragicum ex ſorore nepotem, vel, ut ait Plinius lib. 35. cap. 4. ex filia. Fuit vir omni virtutum genere ornatus, &, ut de eo tradit Cicero, --- *haud magna in re Sed fidei plenus.* T. Ælius Scillo opinatus eſt praeclariſſimos eos verſus, qui ex VII. Annali deſcripti ſunt ſub perſona cujuſdam Servilii Gemini familiaris, Ennium de ſe ipſo praedicaſſe; in quibus Poëtae fidem, modeſtiam, comitatem, rerum cognitionem, & prudentem linguae cohibitionem conſpicere licet. Nunquàm enim niſi in tempore, frugaliter, & liberè loquebatur: ferturque ab eo dictum, [Cic. 2. de Orat.] *Flammam à ſapiente facilius ore inardente opprimi, quàm bona dicta teneat.* Memoriae quoque proditum eſt, Ennium perfectè abſolutam Graecae linguae, Latinae & Oſcae cognitionem habuiſſe. Quare ſe tria corda habere, dicere conſueverat, reſpiciens fortaſſe ad tricorporis Geryonis figmentum, qui à pleriſque Sophiſta trium linguarum peritia inſignis fuiſſe perhibetur. Oſci autem Campaniae populi fuerunt, ab Oſco Rege ità appellati: quorum praecipuae urbes erant Puteoli, Baiae, Cumae, Neapolis. Hi & Opici, quaſi Ophici dicti ſunt ἀπὸ τῶν ὄφεων, quòd plurimis ea regio ſerpentibus ſcateat; vel, ut XIV

Auctori ejus libelli placet, qui Manethonis Ægyptii nomine circumfertur, quòd eorum Regis inſigne erat ſerpens: unde adhuc Itali tetrum quoddam ſerpentum genus Oſcorzonem vocant. Horum lingua, ut teſtatur Eudoxus lib. VI. περιόδου τῆς γῆς, diverſis linguis commiſta fuit; qua Romani, cùm ea gens deficeret, in ludicris uti coeperunt. Quod hoc Titinii loco ex fabula, cui Quinctus nomen erat, comprobari poteſt,

Qui Opſcè, & Volſcè fabulantur, nam Latine neſciunt.

Ex quo uſus invaluit, ut ὀφικίζειν *Barbarè loqui* ſignificet; & Opici *Barbari* dicerentur: & inde Oſcum *ludicrum*, quod, ut ait Tacitus lib. 4. erat leviſſimae apud vulgum delectationis. Proprium autem illius idiomatis erat, extremas quarundam dictionum partes abſcindere, ut *capital*, *facul*, *difficul*, *famul*, *cael*, *gau*; pro, capitalis, facultas, difficultas, famulus, caelum, gaudium. Qua etiam lingua Pacuvius *ungulum* pro anulum dixit, & Alfius lib. I. belli Carthaginienſis *Mamertem* pro Martem: licet eam vocem Varro lib. 4. de lin. Lat. dicat Sabinam eſſe. Paucae quaedam aliae apud Auctores Oſcorum voces reliquae ſunt: ut *multa* pro poena pecuniaria; *veia*, ſive *veha* pro plauſtro, à vehendo; *Meſius* pro Majo menſe; *caſnar* pro ſene; *ſollum* pro toto, & ſolido; *petora* pro quatuor; *Lucetius* pro Jove; *pipit* pro quicquid. Conſtat item ex Suetonii libello de illuſtribus Grammaticis, Livium, & Ennium ſemigraecos fuiſſe, & utraque lingua domi, foriſque docuiſſe. Nihilque amplius quàm Graecè interpretabantur; ac, ſi quid Latinè ipſi compoſuiſſent, praelegebant. Quamobrem praeter quod Graecis vocibus frequenter uſus eſt, ut *rumphea*, *machaera*, *termo*, *lychni*, *pauſa*, *malaca*, *ſophia*, & ſimilibus, Latinas quandoque dictiones Graeco more inflexit. Ionicè enim in genitivo pro Metii Fufetii, *Metieo Fufetieo*, & in dativo pro populo Romano, *populoi Romanoi*, antiquiſſimorum Graecorum imi-
XVI tatione dixit; qui, quod nunc in dativis τῷ ῳ puncti ſigno ſubſcribitur, olim poſt ω ſcribebant, ut in vetuſtiſſimis eorum libris marmoreiſque inſcriptionibus videre eſt: in quibus pro λαῷ, λαῶι, & hujuſmodi paſſim obvia ſunt. Item in accuſativo *do* pro domum Dorienſium ritu protulit; & in praeterito pro tuli, *tetuli* ſyllabico augmento propoſito. Saepè etiam in dicendi modis ἑλληνίζει. Nam quid aliud verba illa *bona dictu*, *inclitu' ſaltu*, *ſuccincti corda*, & ſimilia, quàm Graecam redolent eloquutionem? Ad eorum etiam ſimilitudinem infinitum pro nomine poſuit, ut Annal. 8.

Aſt occaſus ubi, tempuſve audere repreſſit,

hoc eſt audaciam. Ita Graeci τὸ θαῤῥεῖν pro τὴν θαῤῥῆν dicunt. Interdum purè Atticiſſat, ut Annal. 1.

Curanteis magna cum cura —

& lib. incer. *Adgrettus fari* pro aggreſſus, σ in τ eorum more mutato. Nec tantùm in minutis his rebus Graecos ſtudiosè eſt imitatus, ſed conatum omnem adhibuit, ut inexhauſtis illorum divitiis Latinae linguae egeſtatem locupletaret. Multa in primis, ut ſummam ſibi ad poëticam facultatem gloriam compararet, ex uberrimo Homeri fonte in ſuos Annales derivavit; cujus inſiſtens veſtigiis primus heroici carminis majeſtatem in Latium intulit. Sic enim de illo ait Lucretius lib. I.

— *qui primus amoeno*

De-

Detulit ex Helicone perenni fronde coronam.

Confirmat idipſum Silius lib. 12.

Hic canet illuſtri primus bella Itala verſu,
Attolletque duces caelo —

Sed quoniam Homerus ex omni Graecorum dialecto characteres delibavit, ſuiſque poëmatis interſeruit, Ennius, ne tranſverſum, ut ajunt, ab eo unguem diſcederet, multas exteras dictiones Romanis immiſcuit. Idque ab utroque factum puto, ut peregrinis hujuſmodi verbis eandem ſcriptis dignitatem, ac venuſtatem tribuerent, quam novae res è remotis regionibus advectae, aptè, concinneque collocatae praeſeferre conſueverunt. Ennius igitur Gallica lingua *ambactus* dixit; Sabina *catá*, & *caſcus*; Etruſca *falae* & *ſubulo*; Praeneſtina *tongo:* quae regio quamvis Romanis proxima eſſet, verbis tamen plurimùm differebat. Unde Plautus in Truculento,

Ut Praeneſtinis conia eſt ciconia.

Maro denique tantorum Poëtarum exemplo non abhorruit divina ſua carmi- 1
na alienigenis aliquot vocibus conſpergere. Sabina enim lingua *cupentus* dixit; Perſica *gaza*; Macedonica *phalanx*; Gallica *vri*, *geſa*; Punica *magalia.* Primus Ennius antiquam Romanorum conſuetudinem, quae nullam geminabat litteram, abolevit. Eos enim non dubium eſt *ſolum* pro ſollum, *torum* pro torrum, hoc eſt torridum, *polet* pro pollet; & ſimilia olim enunciaſſe. Hic igitur utpote Graecus, ut ait Feſtus in Solitaurilia, Graeco more uſus eſt; qui aequè ſcribentes, ac legentes mutas, liquidas, & ſemivocales duplicabant. Confirmat Victorinus in libello de Orthographia Antiquos Romanos litteras non geminaſſe; ſed ſupra litteram, quam geminari oportebat, ſicilicum tanquàm geminandi ſignum imponere conſueviſſe. Praeterea Ennius, licet, ut ait Cicero in Orat. vetera contempſerit, plerunque tamen antiquis admodùm vocibus uſus eſt, quas demum penitus exploſit poſteritas, ut *ſperes* pro ſpes, *mis* pro mei, *ſam* pro ipſam, *ſum* pro eum, *ſos* pro ſuos, *horitor* pro hortator, *debilo* pro debilis, *veter* pro vetus, *crebriſurus* pro vallum, *endo* pro in, *ques* pro quis, *lapi* pro lapide, *anuis* pro anus, *viâs* prò viae, *cette* pro date, & aliis hujuſmodi. Quare Papinius lib. 2. ſil. rudem Ennii Muſam appellavit; & plerique Ennianam elocutionem tanquàm incomptam, & horridam reſpuerunt. Contrà verò Adrianus Caeſar adeò vetuſtum hujuſmodi dicendi genus amavit, ut, quemadmodum à Spartiano proditum eſt, Ennium Virgilio, & Caecilium Ciceroni & Salluſtio praetulerit. Et quamvis non eam inficias, durum interdum, ut illa ferebat aetas, Ennium aliquantulum eſſe; nihilominus veluti in orientali litore pretiôſi lapides, pura Latina verba ex vero antiquo Latio emicant in eo, quae feliciora illa ſaecula redolent, cùm nulla adhuc peregrinitas Urbem invaſerat. At ſi aliqua minus fortaſſe iis placebunt, quibus vetuſtatis ſapor palatum exſurdaverit, erunt ſaltem antiquitatis canitie veneranda. Itaque Virgilius, caſtiſſimus ac religioſiſſimus Latinitatis auctor, non modò ab eo ſaepè & ſaepius verba, & periodos, ſed integros etiam verſus mutuari, non eſt dedignatus. Apud quem cùm in tanta exiſtimatione Ennium fuiſſe conjici poſſit, minimè verum eſſe arbitror, quod à Grammatico illo, qui ex variis Scriptoribus Virgilii vitam coacervavit, proditum eſt: eum ſcilicet Ennianae lectio-

2 ctioni vacantem, amico, quid ageret interroganti reſpondiſſe, ſe aurum ex Ennii ſordibus colligere. Fuit praeterea non ſolùm Ciceronis teſtimonio [pro Mur.] Auctor valde bonus, ſed adeò acri ingenio praeditus, ut eum quoque ingenioſum Poëtam appellaverit. Unde Ovidius Lib. 2. Triſt.

Ennius ingenio maximus ---

Qua in re quantùm veritatem collimavit, tantum in eo, quod ſequitur, *arte rudis*, & lib. 1. Amor. *arte carens*, ab illa deſcivit. Nec mirum quidem ſi Ovidius poëſeos artem, in qua ipſe non multum excelluit, in Ennio non deprehendit, cùm tantummodo naturali quadam dicendi facilitate, ac fertilitate valuerit. Quantam verò Homerica aemulatione Poëta noſter in poëtica facultate praeſtantiam fuerit conſequutus, ex his, quae dicemus, perſpicuum fore exiſtimo. Sin autem non eadem trutina omnem artem, venuſtatem, varietatem, quas ex ingenti Homerica meſſe Plutarchus, ſive alius quiſquis fuerit in libello de illius vita conjecit, cum his, quae ex his fragmentis colligemus, penſari poſſunt; veniam mihi jure concedi expoſco. Facilè enim potuit vir ille ſummo ingenio, gravique judicio ex integris XLVIII. Homeri voluminibus, tam varia, multiplicique eruditione refertis, ut inde multorum Philoſophorum dogmata effluxerint, colligere, atque aſſeverare, Homerum non ſolùm Aſtrologiam, Philoſophiam, Medicinam, rerumque omnium ſcientias, ac artes calluiſſe; verùm etiam omnem in eo dicendi copiam, ubertatem, leporem, & dignitatem magnopere eſſloreſcere. Mihi verò, qui adeò ei impar ſum viribus, arduum ſanè, ac perdifficile erit, ex tam laceris, conciſiſque ſegmentis, quae cum Homerica Iliade & Ulyſſea, tanquam formicae cum elephantis ſunt comparanda, hoc ipſum vel mediocriter conſequi poſſe. Ac primùm, ut à dicendi generibus, quae Graeci χαρακτῆρας vocant, initium ſumam, ea tria eſſe ab iis, qui Rhetorices artem profitentur, traditum eſt. Quorum primum grave dicitur, quòd ſelectarum dictionum, & excellentium ſententiarum habeat apparatum. Alterum huic ex adverſo reſpondet, tenue, humi ſerpens, & rerum materia, & dictionibus nihil à communi uſu remotis. Poſtremum ex his compoſitum, nec nimia laſcivit ubertate, nec immodica gracilitate langueſcit: quorum paſſim apud Homerum, Virgilium, & alios occurrent exempla. Faciam igitur periculum, num aliqua ſingulorum generum veſtigia in tam paucis reliquiis dignoſci poſſint. Primi itaque generis exemplum habetur in IX Annali,

3 *Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant,*
Flos delibatus popoli, Suadaeque medulla.

Et in VIII, *Tollitur è medio ſapientia, vei geritur res.*
Spernitur orator bonus, horridu' miles amatur;
Haud docteis dicteis certanteis, ſed maledicteis,
Miſcent inter ſeſe inimicitias agitanteis.
Non ex joure manuconſertum, ſed magi' ferro
Rem repetunt, regnumque petunt; vadunt ſolida vei.

Et in III. *Proletariu' poplicitus ſcutiſque feroque*
Ornatur ferro, moeros, urbemque forumque
Excubiis curat ---

Humilis, atque exilis generis ſpecimen ex V. Annali peti poteſt,

Ora-

Orator ſine pace redit, Regique refert rem.

Et ex 3. *Tarquinii corpus bona femina lavit, & unxit.*

Medii verò, quod altius ſe aliquantum erigit, tale eſt in 1.

— ſcripſere alii rem
Verſibu', quos olim Faunei, Vateſque canebant;
Quòm neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperârat,
Nec dicti ſtudioſus erat ---

Nec aliud orationis genus, quod nos floridum, Graeci ἀνθηρὸν vocant, praetermiſit. Quod enim unquam pratum & florum varietate, & pulcritudine conſperſum cum ornatiſſimis his verſibus Annal. 6. conferri poteſt? in quibus nomina adeò ſunt verbis coagmentata, ut copia cum gravitate, & venuſtas cum proprietate certare videantur,

Incedunt; arbuſta peralta ſecuribu' caedunt;
Percellunt magnas quercus, excinditur ilex;
Fraxinu' frangitur, atque abies conſternitur alta;
Pinus proceras pervertunt; omne ſonabat
Arbuſtum fremitu ſilvai frundoſai.

Nec tantùm optimis, ſonantibuſque verbis Ennius ſuis ſcriptis attulit dignitatem, verùm etiam eleganti litterarum delectu; quas, ut rei materia poſtulabat, ſummo artificio inculcavit. Sunt enim litterae, ut Halicarnaſſaeus in libello περὶ τῆς συνθέσεως tradit, ſaepè ad imitandum aptiſſimae; quorum ipſa rerum natura magiſtra eſt: quae nos tum ad effingendas animantium vo- 4
ces, tum ad aliarum rerum ſonos imitandos idoneos efficit. Quibus enim litteris aptiùs decidentis arboris fragor exprimi potuit, quàm *fra*, *fra* ſyllabis inter ſibilantes, & aſperas litteras repetitis Annal 6. *Fraxinus frangitur* — Quapropter aeſtimandum eſt non caſu, ſed ratione aliquando καππακισμῷ uſum eſſe Annal. 1.

Curanteis magna cum cura concupienteis.

Aliquando σιγματισμῷ. Trag. incer.

Salmacida ſpolia ſine ſudore, & ſanguine.

Intereà ἀλφακισμῷ. in Alex. *--- animus atque aures avent Avide ---*

Quandoque πιτακισμῷ. Trag. incer. *Pes pede premitur ---*

Et lib. incer. *Brunduſium polcro praecinctum praepete portu.*

Aliquoties δελτακισμῷ. in Phoen.

Quam tibei ex ore orationem duriter dicteis dedit.

Item in Thyeſte, *Et me Apello delectat, ductat Delphicus.*

Nonnunquam ἰωτακισμῷ. Trag. incer.

Eos deduci, quàm relinqui, evehi, quàm deſeri malui.

Interdum ταυτακισμῷ. Trag. incer. *Ut tibei Titanis Trivia ---*

Subinde verò aut *n* literam inculcavit. Trag. incer.

Illic eſt nugator nihili, non nauci homo,

aut *o*. lib. 2. Satyr. *Reſtitant, occurſant, obſtant, obſtringillant, obganniunt.*

aut *q*. Trag. incer. *Quanquàm quiſquam cuique, quod convenit, negat.*

ſive *f*. in Phoen. *Suaviter ſuſpicionem ferre falſam, futilium eſt.*

ſive *v*. ibid. *Sed virum vera virtute vivere animatum adjecit.*

Texuit etiam ſaepè verſus concinna numerorum ſtructura, & rebus, de

quibus loquitur maximè congruentibus; ſedatis ſcilicet, ut Regiam gravitatem oſtenderet. Annal. 1. *Ollei reſpondet Rex Albai longai.*
velocibus, ut celerrimum Solis curſum, & navis velocitatem explicaret, lib. incer. *Intereà fugit albu' jubar Hyperioni' curſum*,
& lib. incer. *Labitur uncta carina per aequora cana celocis.*
Sed verſus ille & pedum celeritate, & literarum aſperitate nulli eſt ſecundus, lib. incer.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Contrà verò quàm temperato pedum inceſſu, quàm lenibus, ac fluentibus
5 litteris fluvium placidè labentem deſcribit Annal. 5.

Quod per amoenam Urbem leni fluit agmine flumen.

Praeterea peritorum Muſicorum exemplo, qui ne audientes faſtidio afficiant, tonos mutant, heroicos verſus non ſemper à ſpondeo, vel dactylo inchoavit, ſed ab aliis pedibus, quos tanquàm nothos hexameter recipit, ut *Cluebat*, *Avium*, *Dies*, *Veluti*, *Capitibus.* Aliquando verſibus ſyllabam in fine addidit, ut longiori numero aliquid majus oſtenderet; ſicut in illo lib. incer. hominis proceritatem deſignavit,

--- magna oſſa lacerteique Apparent homini ---

Interdum in trithemimeri brevem ſyllabam produxit. lib. incer.

Ad genua ſe proſternunt ſtatim lacrumanteis,

Et Annal. 17. *Imbricitor Aquiloque ſuo cum flamine contrà.*
Quandoque in penthemimeri. Annal. 2.

Si quid me fuerit humanitus ut teneatis.

Et Annal. 1. *Menſas conſtituit, Idemque Ancilia primus.*
Aliquando hepthemimeri, lib. incer.

Interea fugit albu' jubar Hyperioni' curſum:

Et Annal. 5. *Injicit, irritatu' tenet, occaſu' juvat res.*

Nunc verò videndum eſt, quibus ſchematibus, quibuſve Tropis, tum ad variandam, tum ad exornandam orationem uſus ſit. Appoſuit quandoque per πρόσθεσιν in dictionis initio litteram, vel ſyllabam, ut lib. incer.

Gnateis parce tuis --- pro *nateis:*

Et in Menalip. *Quòm ſaxum ſciſciderit ---* pro *ſciderit.*
Contrà verò aliquoties è dictionibus litteram, vel ſyllabam tribus locis ſuſtulit; aut à prima dictionis ſede per ἀφαίρεσιν. Annal. 5.

Ferro, non auro vitam cernamus utrique, pro *decernamus:*

aut per συγκοπὴν è media. lib. incer.

O Tite, ſi quid ego adjuro, curamve levaſſo. pro *adjuvero:*

& ut alibi, *aſpra*, *genit*, *repoſtus*, *porgite'*, *evenat*, & *liberûm quaeſendum*, pro *aſpera*, *genuit*, *repoſitus*, *porrigite*, *eveniat*, & *liberorum quaeſendorum*; aut ab ultima per ἀποκοπήν. lib. incer. *--- endo ſuam do* pro *domum.*
Aliquando contrario ſchemate, quod παραγωγὴ Graecè dicitur, ad dictionis finem aut litteram addidit. Annal 1.

6 *--- face verò Quòd te cum precibus pater orat ---* pro *fac*;

aut ſyllabam, in Telepho,

Et civitatem video Argivôm incendier.

Item quandoque alio ſchemate, quod ſyncopae è diametro adverſatur, & à Gram-

Grammaticis ἐπένθεσις dicitur, inter primam, & ultimam dictionis ſyllabam, aut litteram interpoſuit, ut lib. incer.

Buteo, *ſanqualis*, *immuſculus*, *aqquila*, *vultur*, pro *aquila*;

aut ſyllabam. Annal. 1.

Omnis cura vireis, *uter eſſet Endoperator*, pro *Imperator.*

& Ibid. *Nerienem Mavortis* --- pro *Martis.*

Diviſit ſaepe per διαίρεσιν unam in duas ſyllabas. Ibid.

Lunai portum eſt operae congnoſcere Ceiveis.

Et alibi, *terraï frugiferaï*, *ſilvaï frunduſaï*, *Rex Albaï longaï*, *ſuavis ſonus Egeriaï.* Verùm non ſemper haec figura dictionis eſt, ſed ſermonis aliquando cum rei diſtributione. Annal. 7.

Alter nare cupit, *alter pugnare paratu' eſt.*

Et lib. incer. *Hos peſtis necuit*, *pars occidit illa duellis.*

Mutavit quandoque per ἀντίθεσιν, ſive per ἀντίστοιχον litteram pro littera, ut *ollei* pro *illei*, *Menerva* pro *Minerva.* Interdum per ἔκτασιν, ſive διαστολὴν ſyllabam natura brevem produxit. Ann. incer.

--- *viroſque valenteis Contudit crudelis hiemps* ---

Contrà verò per συστολὴν longam corripuit. Saepè etiam duabus vocalibus concurrentibus per συναλοιφὴν priorem quaſi delevit, ut in Hecuba, ubi crebra hujuſmodi vocalium concurſione vaſtam, ac hiantem reddidit orationem,

Adſum, *atque advenio Acherunte*, *vix via alta*, *atque ardua.*

Et, *Unde animae excitantur*, *obſcura umbra aperto oſtio.*

Eliſit aliquando per ἔκθλιψιν *m* litteram cum ſua vocali ante vocalem. Annal. 5.

Quod per amoenam urbem leni fluit agmine flumen.

Et Annal. 16. *Navorum imperium eſt ſervare inſuperantum.*

Item Ibid. *Aeſtatem autumnus ſequitur* ---

Quandoque verò non eliſit. Annal. 5.

Dum quidem unus homo Romae totei ſupereſcit.

Item Annal. 10. *Inſignita ferè tum millia militum octo.*

Et lib. incer. *Quòm illud*, *quo jam ſemel eſt imbuta veneno.*

Alicubi per ζεῦγμα diverſas clauſulas uno verbo concluſit,

Menſas conſtituit, *Idemque ancilia primus* 7
Libaque, *Fictores*, *Argeos*, *&* *Tutulatos.*

Alicubi per ὑποζεύξιν, quae ſuperiori contraria eſt, ſingulis clauſulis ſingula verba coagmentavit, ut in Erechtheo,

Arma rigent, *horreſcunt tela* ---

Item Annal. 6. --- *arbuſta peralta ſecuribu' caedunt*,
Percellunt magnas quercus, *excinditur ilex*,
Fraxinu' frangitur, *atque abies conſternitur alta*,
Pinus proceras pervertunt ---

Subjunxit identidem per ἐπιζεύξιν idem verbum abſque aliqua interſtitione, majoris vehementiae gratia, ut in Alcmaeone,

Incede, *incede*, *adſunt*, *adſunt*, *me me expetunt.*

Illuſtravit etiam orationem per aliquot carminum initia ejuſdem vocis repetitione; quae figura ἀναφορὰ dicitur. Annal. 1.

Te nunc ſancta precor Venus, *&* *genetrix patri' noſtrei*,

Ut me de caelo viſas cognata parumper.
Teque, Quirine pater, veneror, Oramque Quirini,
Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine ſancto.

Conjunxit praetereà non raro antecedenti nomini, nomen aut verbum ex eodem figuratum per παρονομασίαν, ut in Phoenice,

Stult' eſt, qui cupida cupiens cupienter cupit.

Et in Satyris, *Nam qui lepidè poſtulat alterum fruſtrari*
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit, fruſtra eſſe.
Nam qui ſeſe fruſtrari, quem fruſtra ſentit:
Qui fruſtratur, is fruſtra eſt, ſi non ille eſt fruſtra.

Item per προσονομασίαν, quae non parvam cum ſuperiori figura habet cognationem, ait lib. incer. *In volgum volgas, artemque expromis inertem.*
Et lib. incer. *Iſque Helleſponto pontem contendit in alto.*
Praeterea in Andromache, *Arce, & urbe orba ſum*; in Phoenice, --- *adverſus adverſarios*; & in Hectoris luſtreis, --- *atque haſta hoſtivit è manu.*
Ornavit etiam ſingula interdum nomina ſingulis adjunctis per figuram, quae σχέσις τῶν ὀνομάτων dicitur,

8 *Marſa manus, Peligna cohors, feſtina virûm vis.*

Collocavit nonnunquàm multas voces ab eodem elemento incipientes per παρόμιον; quod & ἀπρέπεια dicitur, quaſi indecens, & abſurda verborum ſtructura. lib. incer. *O Tite tute Tati, tibi tanta tyranne tuliſti.*
Quandoque eodem elemento per ὁμοιοτέλευτον dictiones, vel ſententias terminavit. Trag. incer.

Eos deduci, quàm relinqui, evehi, quàm deſeri malui.

Et Annal. 8. *Haud docteis dicteis certanteis, ſed maledicteis.*
Ejuſdem generis eſt ὁμοιόπτωτον, quod, ut apud Aquilam Alexander Numenius ait, ità appellatum eſt, quia membra in eoſdem caſus cadunt, ut lib. incer. *Moerenteis, flenteis, lacrumanteis, ac miſerenteis.*
Subinde locos ejuſdem nominis caſibus varietate diſtinctis exornavit; quod ſchema πολύπτωτον appellatur. Trag. incer.

Pes pede premitur, armis teruntur arma.

Et in Hect. Luſtr. *Caſtreiſque caſtra ultrò jam ferè occupat.*
Interdum per ἀσύνδετον ſententiam protulit ſublatis conjunctionum vinculis. Ex ſolis nominibus lib. incer.

Marſa manus, Peligna cohors, feſtina virûm vis.

Ex ſolis verbis lib. 2. Satyr.

Reſtitant, occurſant, obſtant, obſtringillant, obganniunt.

Eadem figura celeritatem aliquando incitat, & energiam,

Age, adſta, mane, audi, itera ---

Huic πολυσύνδετον, quod conjunctionibus abundet, adverſatur. lib. incer.

--- *divûmque hominumque pater Rex.*

lib. incer. --- *patrem divûmque hominumque.*
Item Annal. 7. --- *clamque palamque.* & 15. --- *ferroque lapique.* & 3. --- *ſcuteiſque feroque.* Ibid. --- *urbemque forumque.*
Intereà, ut varietate audientium animos oblectaret, inter praeſtantiora ſchemata haud ſecus vitioſa quaedam inſeruit, quàm in epularibus accubationibus

bus prudens Modiperator , ut convivarum palatum excitet , dulcibus, lautiſque dapibus acorem, & omphacium miſcet. Cujuſmodi eſt ἀμφιβολογία; qua non ſine ſumma arte uſus eſt, cùm Apollinem Pyrrho reſpondentem facit Annal. 5. *Ajo te, Aeacida, Romanos vincere poſſe.*
Utri enim Oraculum promittat victoriam , ex ſtructurae vitio incertum eſt. 9
Oneravit quandoque per πλεονασμὸν ſupervacuis verbis orationem. Annal. 3.

Vento, quem perhibent Grajum genus aëra, lingua.

Item, *blanda voce vocabat*; *quianam*; *inde locei*; *Tiberis flumen*; *Africa terra*; *antehac*. Interdum per ταπείνωσιν non explicavit eam , quam denotabat rei magnitudinem. Annal. 8.

Et detotondit agros laetos, atque oppida caepit.

Et ibid. *Ad caelum clamor volvendu' per aethera vagit.*
Uſus eſt etiam παλιλογίᾳ Annal. 1.. *Curanteis magna cum cura*,
Et in Med. --- *quae nunc nominatur nomine Argo.*
Quin & ἔκλειψιν adhibuit in illo verſu Annal. 5.

Nomine Purrhus, uti memorant, à ſtirpe ſupremo.

Qui enim id memorent in legitima ſenſus conſtructione deficit. Uſurpavit quandoque per ἀκυρολογίαν improprias dictiones , ut traſnare pro volare Annal. 1 *Tranſnavit cita per teneras caliginis auras.*
Nec κακέφατον intactum reliquit. Trag. incer. --- *nulla eſt in me metus*, Annal. 7. & 1. *priuſquàm ſam*, &, *in infera noctis*. Praetereà tota illius carminis ſtructura incondita eſt, inſuaviterque ſonat,

O Tite tute Tati, tibi tanta tyranne tuliſti.

Nonnunquam per ὑπέρβατον, ſive ἀναστροφὴν praepoſitionum ordinem pervertit. Annal. 7. *Qui cum multa volup, ac gaudia clamque palamque.*
Et Annal. 2. *Annuit ſeſe mecum decernere ferro.*
Item in Phagetica , *Cumas apud*;
& Annal. 12. *Olim cernebant magneis de rebus agendis.*
Variavit perſaepè orationem per ἐναλλαγὴν generis nominum. lib. incer.

Ni metus ulla tenet, ritè in virtute quieſcant.

Et Trag. incer. *Vivam, an moriar, nulla eſt in me metus*,
Item, *à ſtirpe ſupremo* , *lupu' foeta* , *lupu' femina* , *caementae cadunt.*
Aliquando per Enallagen generis pronominum , ut in altera Medea,

Quis es tu mulier, quae me inſueto nuncupaſti nomine?

Per genera verborum , *ut aucupo* , *fortio* , *depopulo* , *eloquo*, *lucto*, *inſequo*, 10
praelio, *cuncto*, *cono*, *regredio*, *partio*, *moro.*
Per tempora, Annal. 1. *Exſpectant velutei Conſol, quòm mittere ſignum*
Volt --- pro *expectabant*;
& ibid. *Ilia dia nepos, quas erumnas tetuliſti?*
Ubi praeteritum pro futuro poſitum eſt. Per mutationem conjugationis Annal 8. *Certare abnueo*, *metuo legionibu' labem*, pro *abnuo*;
& alibi *ſonit* pro *ſonat*. Per numeros Annal. 3.

Vento, quem perhibent Grajum genus aëra lingua..

Et lib. incer. --- *pars Ludicrè jactant ſaxa inter ſe licitanteis.*
Item Annal. 15.

Caeruleum ſpumat ſale conferta rate pulſum ; pro *confertis ratibus.*

 Per.

Per partium mutationem, ſcilicet infinitum pro nomine. Annal. 8.

Aſt occaſus ubei, tempusve audere repreſſit, hoc eſt, *audaciam.*

Item nomen poſuit pro adverbio, lib. incer.

Quanquàm multa manus ad caeli caerula templa, pro *multum.*

Nomen pro gerundio, *bellique peritus* pro *bellandi.* Verbum pro participio Annal I. --- *fari donavit divinum pectus habere*, pro *ad habendum.*

Poſitivum pro ſuperlativo ibid.

Atque Anchiſes doctu', Venus quem polcra Dearum.

Et lib. incer. *Optuma caelicolum Saturnia magna Dearum.*

Superlativum pro poſitivo Annal. incer.

Exin per terras poſtquàm celeriſſimu' rumor.

Per praepoſitionis mutationem Annal. 12.

Ob Romam noctu legiones ducere caepit. pro *Ad Romam*,

& in Telam. --- *quoius ob os Graji ora obvertebant ſua.*

Et in compoſitione Annal. 14.

Omnes occiſei, obcenſeique nocte ſerena.

Et haec de figuris dictionum dicta ſufficiant. Nunc de converſionibus, quas Graeci τρόπους vocant, diceemus: & primùm de Tranſlatione; qua ſaepe Ennius tam prudenter uſus eſt, ut ea non in alienum locum irrepſiſſe, ſed in proprium immigraſſe videatur. Haec igitur figura, quae Graecè μεταφορὰ dicitur, vel ab iis, quae corporis ſunt, verba ſumit, & ad animum transfert, ut Annal. 4. *Quò vobis menteis rectae, quae ſtare ſolebant.*

Ante hàc dementi ſeſe flexére ruina?

11 Et Annal. 7. --- *quianam dicteis noſtreis ſententia flexa eſt?*

Vel à brutis ad homines, ut in Aſoto, *Tibicina magno clamore mugit.* Et Annal. 14. --- *clamore bovanteis.* Item Annal. 10. --- *animuſque in pectore latrat.*

Et in Alex. *Habet is coronam vitulans victoria.*

Vel à ſenſu praeditis ad ſenſus expertia, lib. incer.

Capitibu' nutanteis pinos, rectoſque cupreſſos.

Et Annal. 8. *Raſtros dente fabres ---*

Item de navi Annal. 14. --- *volat ſuper impetus undas.*

Contrà verò à ſenſu expertibus ad ea, quae ſenſu praedita ſunt. Annal. 9.

Flos delibatus populi, Suadaeque medulla.

Et Annal. 5. --- *à ſtirpe ſupremo.*

Vel à ſenſu carentibus ad ſimilia. Annal. 8. --- *fit ferreus imber*,

Lib. incer. --- *purpureis gemmavit pampinus uvis.*

Annal. 14. *Verrunt extempló placidè mare marmore flavo.*

Aliquando uno verſu duas tranſlationes complexus eſt. Annal. I.

--- *haſteis Horret ager, campeique armeis ſublimibus ardent.*

Et Annal. 8. *Nunc hoſteis vino domitei, ſomnoque ſepultei.*

Item in Erechtheo, *Arma rigent, horreſcunt tela ---*

Expreſſit in Hecuba per μετάληψιν immenſam ſpecus magnitudinem, cùm ait,

--- *ubei rigida conſtat, & craſſa caligo inferûm.*

Nam ex craſſitudine gradatim conſideratur opacitas, ex opacitate nigredo, ex nigredine tenebrae, è tenebris profundus ſpeluncae hiatus. Eadem figura in 16. Annali idem paenè oſtendit,

Tum

Tum cava ſub montem latè ſpecu' intu' patebat.
Et in 11. *Altè delata petreiſque ingentibu' tecta.*
Poſuit interdum per μετωνυμίαν Vulcanum pro igne, lib. incer.
Cum magno ſtrepitu Volcanum ventu' vegebat.
Martem pro bello, lib. incer.
Quòm veter occubuit Priamus ſub Marte Pelaſgo.
Cumulavit etiam id, quod continet, pro eo, quod continetur. lib. incer.
Africa terribili tremit horrida terra tumultu, pro *Afris*;
Item in Scip. *Deſine Roma tuos hoſteis* --- pro *Romanis*; 12
Et lib. incer. --- *vertunt crateres ahenos* pro *vino.*
Praetereà effectum pro efficiente, ut in Annalibus, *diſcordia tetra*; in Satyris, *caepe moeſtum*, *triſte ſinapi*; & in Thyeſte, *tarda ſenectus.* Ad haec orationis ornamenta non parvam per ἀντονομασίαν varietatem ac dignitatem addidit. Aut enim adjectivum pro ſubſtantivo poſuit, ut pro Pyrrho *Aeacida*; pro Junone *Saturnia*; pro Annibale *Poenus*; aut ex his, quae alicui propria, ac praecipua ſunt, certam ac definitam perſonam denotavit, ut in Hect. luſtr. *Omnipotens*, & lib. incer.
--- *divûm pater*, *atque hominum Rex* pro *Jove*;
aut ex rebus geſtis, ut de Fabio Max. Annal. 12.
Unus homo nobeis cunctando reſtituit rem.
Mira etiam Epithetorum copia Enniana effloreſcit oratio; quibus nunquàm impropriè, ſed locis ſemper congruè decentibus, & accommodatis uſus eſt, ut res magis & perſpicuitate affluerent, & venuſtate. Eaque aut ab animo accepit, ut, *bonus Ancus*, *bona ſemina*, *Orator bonus*, *Navus homo*, & Annal. incer. *Egregiè cordatus homo catus Aeliu' Sextus*;
aut à corpore, ut *horridu' miles*, *altus Cyclops*, *polcer Romulus*, *crinitus Apollo*, *veter Priamus*; aut ab accidentibus, ut *tarda ſenectus*, *cana aequora*, *marmor flavum*, *mortiferum bellum*; aut ab extrinſeco, ut *famul infumus*; aut à loco, ut *Romana juventus*, *Marte Pelaſgo*, *Grajus homo Rex*, *Marſus augur*, *Iſiacus conjector*; aut à proprietate, ut *mare ſalſum*, *caeruleum ſale*, *aequora ſalſa*, *Auſter imbricitor*, *aſpra oſtrea*; aut à tranſlatione, *lapideum cor*, *ferreus imber.* Pari quoque venuſtate per συνεκδοχὴν ſua poëmata illuſtravit. Sive enim ex uno plures intellexit. lib. incer.
--- *de moeris res gerit Opſcus*;
Item Annal. 8. *Et detotondit agros laetos*, *atque oppida caepit.*
Quo Tropo Homerus de ſolo Ulyſſe dixit Ὀδύσσ. α.
--- ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε;
ſive ex parte totum. Annal. 8.
Labitur uncta trabes remeis roſtrata per altum;
lib. incer. *Labitur uncta carina* ---
ſive ex genere ſpeciem, ut *quadrupes* pro equo; & Annal. 1. 13
Cedunt ter quatuor de caelo corpora ſancta Avium ---
Qua voce non quaſcunque aves intelligit, ſed eas tantùm, quae auguriis idoneae ſunt: ſicut Homerus Ὀδύσσ. γ.
Ὄρνιθας γνῶναι, καὶ ἐναίσιμα μυθήσασθαι;
aut contrà ex ſpecie genus; tale eſt illud in Medea,

Cae-

Caeſae cecidiſſent abiegnae ad terram trabes.

pro quibus omnem lignorum materiam ad navium aedificationem aptam intelligit; vel ex materia rem confectam. Annal. 1.

Qui ferro minitere --- pro *gladio*,

& ibid. *Annuit ſeſe mecum decernere ferro*;

& in Hecuba. --- *date ferrum qui Me anima privem* ---

vel ex antecedentibus conſequens lib. incer.

Navibus explebant ſeſe, terraſque replebant.

Luſit per ὀνοματοποιΐαν in voce *taratantara* Annal. 1. Item per ἀλληγορίαν aliud expreſſit, & aliud ſignificavit, Annal. 1.

Quòm neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperárat.

Et ibid. *Nos auſi reſerare* ---

Item Annal. 3. *Hac noctu filo pendebit Etruria tota.*

Et lib. incer. *Ut clavum rectum teneam, navimque gubernem.*

Quin & Proverbia ſuis carminibus, cùm id ſibi res poſtulare videbatur, tanquàm emblemata interpoſuit, ut lib. incer.

Quaerunt in ſcirpo (ſoliti quod dicere) nodum.

Et lib. incer. --- *quod minimum eſt, neque (ut ajunt)*
Mu facere audent ---

Item ad deſignandam facti celeritatem. Annal. 9.

--- *dictum factumque facit frux.*

Nec εἰρωνείαν praetermiſit, cùm in Telamone ait,

Hiccine Telamon ille eſt, modo quem gloria ad caelum extulit?
Quem adſpectabant, quoius ob os Graji ora obvertebant ſua?

Oppoſuit quandoque non abſque venuſtate per ἀντίθετον contrarias dictiones. Annal. 8. --- *mortalem fortuna repentè*
Reddidit, ut ſummo è regno famul infumus eſſet.

Et lib. incer. *Navibus explebant ſeſe, terraſque replebant*

Et Trag. incer. *Suarum rerum incertei, quos ego mea ope ex*
Incerteis certos, compoteſque conſilii Dimitto ---

14 Addidit ſaepè τῇ περιΦράσει orationi robur, quae, ut Alexander Sophiſta tradit, eo tropo majori augeretur ſignificatione. Pro ovibus enim *lanigerum genus* dixit; pro marinis monſtris *Nerei filios*; pro avibus *genus altivolantum*; pro piſtrino *ubi molarum ſtrepitus*; pro Annibale *ferocia Poeni*; pro Jove *Saturno ſancte create*. Item *Deum genus*, *Graiûm genus*, *liberorum genus* pro Diis, Graecis, liberis. Nec reſpuit per κατάχρησιν impropriis verbis uti, ut pro caelo *fretum caeruleum*, & *caeli fretum*; & pro campis Annal. 2. *aequora campei*. Interpoſuit nonnunquam per τμῆσιν integram dictionem inter diſſectae orationis partes, lib. incer. --- *cere comminuit brum.*

Expoſuit interdum per ὕστερον πρότερον, ſive per ὑστερολογίαν primùm id, quod ſecundum loco fit, ut Annal. 7.

Per liquidum mare eant, ſudanteis, atque ſedenteis.

Prius enim nautae ſedent, quàm ſudent. Diſſolvit quoque orationis ſeriem per alterius ſententiae interpoſitionem; qui tropus διάλυσις, ſive παρένθεσις appellatur. Annal. 7. *Nec quiſquam Sophiam (Sapientia quae perhibetur)*
In ſomneis vidit, prinſquàm ſam diſcere coepit.

Et

Et Annal. 5. *Nomine Purrhus (utei memorant) à ſtirpe ſupremo.*
Sed perſaepè pluribus modis in augenda re admirabilem ſuperlatione reddidit orationem. Hyperbole enim aut rem plus aequo verbis ſimplicibus auget, ut in Telam.

Hiccine Telamon ille eſt , modò quem gloria ad caelum extulit?

Et Annal. 8. *Jamque ferè polvis ad caelum vaſta videtur.*
Item Annal. 17. *Tollitur in caelum clamor exortus utriſque.*
Aut per comparationem. In Androm. *--- ſed quaſei*
Ferrum, aut lapis dura rarenter gemitum Conatur trahere ---
Et Annal. 15. *Undique conveniunt, velut imber, tela Tribuno.*
Aut per tranſlationem. Annal. 8. *--- fit ferreus imber,*
Annal. 14. *--- volabat ſuper impetus undas,*
Et Annal. 1. *--- haſteis*
Horret ager, campeique armeis ſublimibus ardent.
Et Annal. 16. *--- tamen ipſa volans abſtulit haſta Inſigne ---*
Idem etiam tropus in extenuatione habet ſuperlationem. Annal. incer.
--- viroſque valenteis Contudit crudelis hiemps ---
Item Annal. 8. *Clamor ad caelum volvendu' per aethera vagit.*
Et de ſole loquens Annal. 16. *--- intereà fax Occidit ---*
Crebrò etiam per *ὁμοίωσιν* rem ignotam per ejus, quae magis nota eſt, ſimilitudinem expreſſit; cujus tria apud eundem genera comperimus. Aut enim per Imaginem, ſive *εἰκόνα*, ut Graeci dicunt, perſonas, vel quae perſonis conveniunt, inter ſe comparavit; ut Annal. 9.

Cyclopis venter velut olim turſerat altei
Carnibus humaneis diſtentus ---

Aut per Collationem, ſive *παραβολὴν* res genere diſſimiles comparavit. Ab equo Annal. 2. *Et tum ſicut equus, qui de praeſepibus actus*
Vincla ſueis magneis animeis abrumpit, & inde
Fert ſeſe campei per caerula, laetaque prata,
Celſo pectore, ſaepè jubam quaſſans ſimul altam
Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.

Et lib. incer. *Sicut fortis equus ſpatio qui fortè ſupremo*
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

A cane Annal. 10. *--- animuſque in pectore latrat,*
Velutei ſi quando vincleis venatica velox
Apta ſilet cani', fortè feram ſi nare ſagaci
Senſit, voce ſua nictit, ululatque ibei acutè.

Et lib. incer. *Tantundem quaſi foeta canes ſine dentibu' latrat.*
Item à rebus inanimis Annal. 12.

Erubuit mulier ceu lacte, & purpura miſta.

Aut per exemplum, quod Graecè *παράδειγμα* dicitur, rem aliquam ex hiſtoria petitam explicat, ut dilucidiorem, & probabiliorem orationem faciat. Annal. 1. *Exſpectant, velutei, Conſol quòm mittere ſignum*
Volt, omneis avidei ſpectant ad carceris oras,
Quà mox emittat picteis ex faucibu' currus.

Pertinent etiam magnopere ad orationis nitorem rerum deſcriptiones. Auro-

rorae, Annal. 6. *Ut primùm tenebreis abjectcis inalbabat Dies* ---
Et Annal. 1. *Exin candida ſe radiis dedit icta foras lux.*
Noctis, ibid. *Intereà Sol albu' receſſit in infera noctis.*
Et Annal. 6. *Vertitur intereà caelum cum ingentibu' ſigneis.*
Mediae noctis, Annal. 16.
Nox quando mediis ſigneis praecincta volabat.

16 Locorum, Annal. 1. *Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant.*
Et lib. incer. *Brunduſium polcro praecinctum praepete portu.*
Pugnae, Annal. 8. *Conſequitur, ſummo ſonitu quatit ungula terram.*
Jamque ferè polvis ad caelum vaſta videtur.
Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber:
Denſantur campeis horrentia tela virorum. &c.
Naumachiae, Annal. 14.
Verrunt extemplò placidè mare marmore flavo;
Caeruleum ſpumat ſale, conferta rate pulſum.
Labitur uncta carina; volat ſuper impetus undas,
Quòm procul adſpiciunt hoſteis accedere venteis
Navibu' velivoleis, magno clamore bovantes.
Accedit his ὑποτύπωσις, ſive Subjectio, quae oculis res paenè ſubjicit. lib. incer. *Oſcitat in campeis caput à cervice revulſum,*
Semanimeſque micant oculei, lucemque requirunt.
Sed quàm accurata eſt illa Meretricis deſcriptio?
--- *quaſi in choro pila*
Ludens datatim dat ſeſe, & communem facit.
Alium tenet, alii nutat, alibei manus
Eſt occupata, alii perpellit pedem;
Alii dat anulum ſpectandum à labreis;
Alium invocat, cum alio cantat, attamen
Aliis dat digito litteras ---
Tribuit aliquando majoris Energiae gratia per προσωποποιΐαν inanimis rebus ſenſum, ut in Scipione, *Teſteis ſunt campei magnei* ---
Et in 3. Satyrarum, --- *teſteis ſunt*
Latei campei, quos gerit Africa terra politos.
Tribuit etiam in quadam Satyra humanas formas rebus omnino formis expertibus; in qua haud ſecus Mortem cum Vita contendentem introduxit, quàm Prodicus apud Xenophontem lib. 2. Memorab. Virtutem, & Voluptatem. Item de Nocte tanquam formam habente dixit Annal. 16.
Nox quando mediis ſigneis praecincta volabat.
Ex eodem genere eſt Imaginum effictio, ſive εἰδωλοποιΐα, ut illa Polydori in
17 Hecuba. Eſt & his quaſi finitima perſonarum deſcriptio, quae προσωπογραφία dicitur, ut illa Pyrrhi Epirotarum Regis; cujus primùm nomen explicat Annal. 5. *nomine Purrhus*, tum genus, --- *à ſtirpe ſupremo*, poſtremò ingenium, & mores, --- *ſtolidum genus Aeacidarum*
Bellipotenteis ſunt magi', quàm ſapientipotenteis.
Huc etiam pertinent veſtium deſcriptiones Annal. 11.
Pendent peniculamenta unum ad quemque pedum.

Et

Et lib. incer. --- *tergus igitur ſagu' pinguis opertat.*

Enitet & inter ſchemata mirum in modum χαρακτηρισμός; quo non minus Oratores, quàm Poëtae ad vivum tanquàm pictores eorum, de quibus loquuntur, vitia, ac virtutes paenè exprimunt: quemadmodum totus ille de Servilii amico locus Annal. 7. in quo Ennius eleganti progreſſu latiùs eſt evagatus. Explicavit quandoque per συντομίαν res quantumvis magnas, ac graves, brevi, ac compendioſo verborum ambitu. Quid enim gravius, quid brevius, quàm illud de Fabio Max. encomium Annal. 12.

Unus homo nobeis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo poſtque magiſque virei nunc gloria claret.

Amavit interdum abſque ullo fuco orationem, petens per κυριολογίαν ab ipſa ſimplicitate, & veritate ornatum. Nam quid purius, quid ſimplicius Annal. 5. *Orator ſine pace redit, Regique refert rem.*

Nec ἔμφασιν aliquando neglexit. Annal. 1. *Nos auſi reſerare*, ---

Et ibid. --- *hujus Nate auſpiciis illa incluta Roma.*

Item in Andromache. *Hectorem curru quadrijugo raptarier.*
Hectoris Natum de moero jactarier.

Interdum per interrogationem, quae Graecè ἐρώτημα dicitur, non mediocrem ſuis ſcriptis dignitatem auxit. Annal. 6.

Quis potis ingenteis oras evolvere belli?

Et Annal. 1. *Ecquis extiterit Romae regnare quadratae?*

Convenit cum interrogatione διαλογισμός, cùm quis ſecum conſilii anceps volutat, quid agat, vel agendum putet, ſibive reſpondeat; ſic Medea,

Quò nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne, an ad Peliae filias? 18

Nec minori venuſtate κατὰ τὴν εὐχὴν aliquos inducit Annal. 1. precantes Deos, *Te nunc ſancta precor Venus, & genetrix patri' noſtrei,*
Ut me de caelo viſas cognata parumper.
Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini,
Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine ſancto;
Nerienem Mavortis ---

Et Annal. 6. --- *Dii hoc audite parumper*,
Ut pro Romano populo prognariter armeis
Certando prudens animam de corpore mitto.

Item in Hect. luſtr. *At ego Omnipotens te expoſco, ut hoc conſilium*
Achiveis auxilio fuat ---

Quàm verò efficacibus verbis ad militum animos excitandos Imperatoris illa προτροπή, ſive adhortatio expreſſa eſt Annal. 14.

Nunc eſt ille dies, quòm gloria maxima ſeſe
Oſtendat nobeis, ſi vivimu', ſive morimur.

Aliquando, quapropter aliquid factum ſit, rationem reddit. Talis eſt illa de Fabii Max. cunctatione, & tarditate αἰτιολογία Annal. 12.

Non ponebat enim rumores ante ſalutem.

Sed quàm fortis, elatique animi eſt illa etiam Telamonis, qua ſe de filii morte conſolabatur,

Ego quòm genui, tum moriturum ſcivi, & ei rei ſuſtuli.
Praetereà ad Trojam quòm miſi ob defendendam Graeciam,
Sciebam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Similiter Merope rationem affert, cur ſe Creſphon uxorem duxerit,

Duxit uxorem ſibei, liberûm quaeſendûm cauſſa.

Nec abſque venuſtate Annibalem κατ' ἐξοχὴν eo verſu intellexit lib. incer.

Heis pernas ſuccidit iniqua ſuperbia Poeni.

Crebris quoque ſententiarum luminibus magnum ſuis poëmatis ſplendorem, & dignitatem adjunxit. Quid enim illuſtrius dici poteſt? in alt. Med.

— quei ipſius ſibei
Sapiens prodeſſe nequit, nequicquam ſapit.

Et Trag. incer. *Benefacta, malè locata, maleſacta arbitror.*

Quid verius? Trag. incer. *Amicus certus in re incerta cernitur.*

19 Item Trag. incer. *Nulla ſancta ſocietas, vel fides regnei eſt.*

Quid prudentius? Annal. 16. *--- non eſt ſat bella movere.*

Quid ad animi magnitudinem accommodatius? Annal. 7.

Fortibus eſt Fortuna vireis data.

Quid ad Fortunae inconſtantiam, varietatemque exprimendam aptius? Annal. 8. *— multa dies in bello conficit unus.*

Et rurſus multae Fortunae fortè recumbunt:
Haud quaquàm quenquam ſemper Fortuna ſequut' eſt.

Et ibid. *--- mortalem Fortuna repentè*
Reddidit, ut ſummo è regno famul infumus eſſet.

Et Annal. 7. *Non ſemper voſtra evortit, nunc Juppiter hác ſtat.*

Nunc verò quibus modis animi perturbationes, quas Graeci πάθη vocant, excitaverit, explicabimus. Movit pathos à loco ſacro, violataque religione, cùm in Andromache ait, *Fana flamma deflagrata,*

Et *Jovis aram ſanguine turpari.*

A Fortunae volubilitate ſic Telamonem conquerentem inducit,

Pol mibei Fortuna magis nunc deſit, quàm genus.
Nanque regnum ſuppetebat mihei: ut ſcias quanto è loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapſa Fortuna occidat.

Queritur item Alcmaeon, quòd ex proſpera Fortuna tandem ſit

Circumventus morbo, exſilio, atque inopia.

Nec eodem caret affectu, cùm quiſquis ille fuerit, non ſine ſtomacho in Ambracia ait, *Agros audaces depopulant ſervei, dominorum dominei.*

A viſu, cùm Andromachen facit collapſae, incenſaeque patriae ruinam deplorantem, *Vidi ego te adſtante ope Barbarica*
Tecteis caelateis, laqueateis ---

Et paullò poſt, *Haec omnia vidi inflammari.*

Item, *Vidi, videreque paſſa ſum aegerrimè*
Hectorem curru quadrijugo raptarier.

Nec diſſimilis eſt illa Telephi conqueſtio,

Et civitatem video Argivûm incendier.

Excitat inſuper à veſtimentorum ſqualore, & foeditate commiſerationem,

20 *Regnum reliqui ſeptus mendici ſtola.*

Et,

Et, *Credo, & caveo veſtitus, ſqalida ſeptus ſtola.*
Item Telamon, *Strata terra lavère lacrumis veſtem ſqualam, & ſordidam.*
Et Tragoedia incerta, *Ecquis illaec eſt, quae lugubri ſuccincta eſt ſtola?*
Movit praetereà per omnes ferè aetatis gradus miſericordiam. A pueritia, ut de Aſtyanacte è turri praecipitato in Andromache.

Nam ubei introducta eſt, puerumque ut lavarent, collocant in clupeo.

A juventa, Annal. incer. --- *viroſque valenteis*
Contudit crudelis hiemps ---

A ſenectute, Talthybius in Hecuba,
Senex ſum, utinam mortem oppetam prius,
Quàm evenat, quòd in pauperie mea
Senex graviter gemam ---

Et ipſamet Hecuba, *Miſerete anuis, date ferrum qui*
Me anima privem ---

Commovit etiam miſerationem ab aliis pleriſque rebus. A loco, Annal. 2.
At domus interior gemitu, miſeroque tumultu.

Et lib. incer. *O domus Ancei, heu quàm diſpari domino dominaris.*
Et illud in Andromache. *O Pater, o patria, o Priami domus!*
A tempore, Annal. 7. *Quà Galli furtim noctu ſumma arcis adorti*
Moenia, concubia, vigileſque repentè cruentant.

A temporis diuturnitate, lib. incer.
--- *ubei mille rotam voluère per annos.*

A cauſſa, --- *poſtquàm diſcordia tetra*
Belli feratos poſteis, portaſque refregit.

Et in Medea optabat Anus illa, ne unquàm in nemore Pelio exciſae fuiſſent trabes ad Argum conſtruendam, qua deinde Argivi, delecti viri, pellem illam inauratam arietis petierunt, unde tam magnas Medea hauſit calamitates. A modo, Trag. incer. *Cubitis pinſibant humum* ---
Et Annal. 11. *Miſſaque, per pectus dum tranſit, ſtriderat haſta.*
Et lib. incer. *Oſcitat in campeis caput à cervice revulſum,*
Semanimeſque micant oculi, lucemque requirunt.

Sed quàm commiſerationis plena eſt illa Andromaches ejulatio?
Heu reliquias ſemiaſſi Regis, denudatis oſſibus
Per terram ſanie delibutus foedè divexarier.

A materia, Annal. 15. *Occumbunt multi leto, ferroque lapique.* 21.
Ab imminenti periculo, Annal. 3.
Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Ab inſtauratione pugnae, ibid.
Poſtquàm deſeſſi ſunt, ſtant, & ſpargere ſeſe
Haſteis anſateis, concurrunt undique teleis.

A temporum calamitate, Annal 8.
Tollitur è medio ſapientia, vei geritur res.
Spernitur Orator bonus, horridu' miles amatur. &c.

Ab atteſtatione rei viſae, lib. incer.
Vulturis in ſilveis miſerum mandebat homonem:
Heu quàm crudelei condebat membra ſepulcro.

Ab addubitatione, quae Graecè dicitur ἀπορία, in Andromache

--- *quid petam*

Praeſidii? quid exſequar? quo nunc aut exſilio, aut fuga

Freta ſim? arce, & urbe ſum orba, quò accedam, quò applicem?

Quae quidem oratio quantam praeſeferat animi perturbationem, abruptum declarat initium, crebrae interrogationes, conciſaeque ſententiae. Huic non diſſimilis eſt illa Medeae oratio, conſilii dubitatione aeſtuantis,

Quò nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?

Domum paternamne? an ad Peliae filias?

Sed haec ob violatam à Jaſone fidem indignationem potius, quàm commiſerationem concitant. Ejuſdem generis ſunt frequentes illae in Hectoris luſtreis interrogationes, *Quid hoc clamoris? quid tumulti eſt? nomen*

Qui uſurpat meum? quid in caſtreis ſtrepiti eſt?

Item à pudore, Annal. 11. *Sic mulier erubuit, ceu lacte, & purpura miſta.*

A parabola, lib. incer. *Sicut fortis equus, ſpatio qui fortè ſupremo*

Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

Ab imagine, lib. incer. *Africa terribili tremit horrida terra tumultu.*

A majori, cùm imbelles neſcio quis militum animos exprobrans feminae generoſitatem extollit, lib. incer.

22 *Vos etenim juvenes animum geritis muliebrem*

Illaque virgo virei ---

A minori, cùm in Iphigeniae immolatione Agamemnonem inducit miſeram Regis conditionem perpendentem, quòd in adverſis plebem lugere deceat, Regem verò minimè, *Plebes in hoc Regei antiſtat loco: licet*

Lacrumare plebei, Regei honeſtè non licet.

A conſimili affectu, qui à Graecis ὁμοιοπάθεια dicitur, Annal. 17.

Inſignita ferè tum millia militum octo

Duxit delectos bellum tolerare potenteis.

A ſermonis converſione, Annal. 1.

Ilia dia nepos, quas erumnas tetuliſti?

Nec gratia, dignitateque caret, cùm ad inanima, ſenſuſque expertia, ſermonem convertit. Sic Scipio Romam alloquens in Scip. campos teſtes laudat,

Deſine, Roma, tuos hoſteis ---

Teſteis ſunt campei magnei ---

Sic Andromache inferorum loca ſalutat,

Acheruſia templa alta Orcei ſalvete infera.

A taciturnitate, Annal. 9. *Sed quid ego haec memoro?*

Et in Ambrac. *Quis eſt, qui noſtreis foribus tam proterviter?*

A doloris magnitudine, ut in Hecuba, quae animo jam conſternata,

--- *date*, inquit, *ferrum quî Me anima privem* ---

A nimia lacrymarum effuſione, in Telam.

Strata terra lavère lacrumis veſtem ſqualam, & ſordidam?

Et in Creſph. *Neque miſerae lavère lacrumae ſalſum ſanguinem.*

Ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, vel, ut ita dicam, ab impoſſibili, Trag. incer.

Atque prius pariet locuſta bovem.

Magnam etiam Superlatio vim habet ad animi motus perciendos, ut in Telam.

Hic-

Hiccine Telamon ille eſt, modò quem gloria ad caelum extulit?

Quo in loco Hyperbole cum Ironia conjuncta cumulatius auget pathos. Praetereà in Hectoris Luſtreis ab horribili militum ſtrage commiſeratio excitatur,

Franguntur haſtae, terra ſudat ſanguine.

Valde etiam per Exclamationem commovetur miſeratio, & praeſertim cùm in pejus inſignis rei alicujus mutatio memoratur. lib. incer.

O domus Ancei, heu quàm diſpari domino dominaris. 23

Et eo verſu lib. incer. quem ſibi totum Maro uſurpavit lib. 2. Aen.

Hei mihi qualis erat, quantùm mutatus ab illo.

Nec illam Andromaches conqueſtionem, quae tota ſanè pathetica eſt, praetermittam, *O Pater, o patria, o Priami domus,*

Septum altiſono cardine templum,

& quae ſequuntur. Sed paenè exciderat, quàm praecipuè ad miſericordiam perſonae habitus alliciat. Annal. 5.

Cogebant hoſteis lacrumanteis, ut miſererent.

Et Annal. 10. *Aegro corde, comis, paſſis latè palmis ---*

Et lib. incer. *Ad genua ſe proſternunt ſtatim lacrumanteis.*

Item tota ferè illa Caelii Tribuni in pugna defatigatio habitu depingitur Annal. 15. & praeſertim cùm ait, *Totum ſudor habet corpus ---*

Quàm etiam Tragicè Hecuba doloris acerbitate confecta habitu proditur?

Vide, hinc meae, inquam, lacrumae guttatim cadunt.

Et alibi Medea amore, ac odio ſimul incenſa,

--- aegro animo amore ſaevo ſaucia.

Et cujuſdam trepidatio Annal. 16.

Tum timido manat ex omni corpore ſudor.

Item à parabola in Andromache, *--- ſed quaſei*

Ferrum, aut lapis raventer gemitum Conatur trahere ---

Sed nimis luctuoſa eſt tota illa Thyeſtis querimonia,

--- ipſe ſummeis ſaxeis fixus aſpereis
Eviſceratus, latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro ---

Et illa Alexandri, *O lux Trojae germane Hector,*
Quid ità cum tuo lacerato corpore miſer?
Aut qui te ſic reſpectantibus tractavère nobeis?

Haec, quae diximus, ſufficiant ad oſtendendam noſtri Poëtae artem, quam ex perennibus poëſeos, rhetoriceſque fontibus affluenter hauſiſſe videtur. Hiſtoriam denique qua fide conſcripſerit, & qua ratione non ut Poëta à medio, ſed tanquàm Hiſtoricus rem ab initio inchoaverit, in primo Annali explicavimus. Nunc verò de ſumma multiplicique tanti viri doctrina dicen- 24
dum eſt, & primùm quid de Diis illis, qui poëtis fabulandi anſas ſuppeditaverunt, eorumque providentia, de Fortuna, de vaticinio, de animorum immortalitate, eorumque ſede, & tandem de perturbationibus ſenſerit, explicabimus. Initio Deos eſſe, & quantum naturae ductu intelligere potuit, rerum humanarum curam habere, aſſeveravit. Nec me verſus illi movent, in quibus, quamvis Deos eſſe cenſeat, impiè tamen opinari videtur, eos minimè humanis rebus proſpicere,

Ego

Ego Deûm genus eſſe ſemper dixi, & dicam caelitum,
Sed eos non curare opinor, quid agat genus humanum;
Nam ſi curent, benè boneis ſit, malè maleis, quod nunc abeſt.

Nam ſi integram Telamonis Tragoediam, unde haec ſumpta ſunt, in manibus haberemus, faciliùs perpendere potuiſſemus, haec verba non ab Ennio tanquàm perniciosſam illam, ac pravam opinionem approbante, prolata fuiſſe; ſed Telamonem ſuo arbitratu eſſe loquutum, ut eum animi motus, perturbationeſque impellebant. Non enim putandum eſt Aeſchylum, Sophoclem, Euripidem, quorum volumina abſurdis hujuſmodi, teterrimiſque ſententiis referta ſunt, cùm hanc, vel illam perſonam in fabulis introducunt, omnia, quae ab illis dicuntur, aſſerere. Nam, ut congruum ſervent decorem, varia perſonarum genera variis induunt affectibus, & ſaepiſſimè adeò diſſentientes, contravertenteſque faciunt, ut nulla certa eorum ſententia inde elici poſſit. Apud quos, ſi, ut in Platonis dialogis, & Ciceronis de Senectute certa eſſet perſona, ſicut illa Socratis, & Catonis, quas hi conſultò eorum ſententias explicantes conſtituerunt, omnis haeſitatio ſublata eſſet. Itaque ſi Ennius ſeriò providentiam tolleret, fruſtrà in graviſſimo Annalium opere Romanum illum ità precantem induxiſſet Annal. 1.

Te nunc ſancta precor Venus, & genetrix patri' noſtrei,
Ut me de caelo viſas cognata parumper.

Et alium ſeſe pro Repub. devoventem Annal. 6.

--- Dii hoc audite parumper,
Ut pro Romano populo prognariter armeis
Certando prudens animam de corpore mitto.

Quam etiam opinionem in caveae conſeſſu approbavit. Ita enim in Creſ-
25 phonte ait, *Eho tu, Dii, quibus eſt poteſtas motus ſuperûm atque inſerûm,*
Pacem inter ſe conciliant, conferunt concordiam.

Item in Telepho, *Deûm de conſilio hoc itiner credo conatum modò.*

Et in Medea, *Juppiter, tuque adeò ſumme Sol,*
Qui res omneis inſpicis,
Quique tuo lumine
Mare, terram, ac caelum
Contines, inſpice hoc facinus,
Priuſquàm fiat, prohibe ſcelus.

Rurſum in Annalibus quàm perſpicuis verbis nihil ſine Deorum voluntate fieri aſſeruit, cùm Pyrrhum Romanorum legatis reſpondentem facit Annal. 5.

--- doque volentibu' com magneis Deis.

Et alium Annal. 8. *Non ſemper voſtra evortit, nunc Juppiter hàc ſtat.*

Praetereà in 11. *Malo cruce fatum ut des Juppiter ---*

Nec quia Euhemerum, qui impius habitus fuit, non modò praeter caeteros, ut ait Cicero lib. 1. de Nat. Deor. Ennius eſt ſequutus, ſed etiam interpretatus, ob id credendum eſt eadem impietatis nota fuiſſe inuſtum: immò potius judicandum, Euhemerum, & Ennium caeteris, qui ex gentibus ea tempeſtate vivebant, ad veram unius Dei cognitionem magis & propius acceſſiſſe. Nam dum Jovem, reliquoſque Deos, quos credula antiquitas venerata eſt, ex generatoribus ortos, & ut homines morti obnoxios tradunt;

quid

quid aliud declarant, niſi illos non eſſe Deos, ſed alium quempiam ingenitum, & immortalem, quem Ennius apertè ſignificavit, cùm dixit lib. incer.

--- *patrem divûmque hominumque*

& lib. incer. --- *divûmque hominumque pater Rex,*

cuncta regere, atque moderari? Item Annal. 6.

Tum cum corde ſuo divûm pater, atque hominum Rex Effatur ---

Quo loco fruſtrà deſcriberet Deorum concionem coactam fuiſſe, niſi aliquid in ea de rebus humanis ſtatueretur, ut ſaepè ab Homero, & Virgilio factum eſt. Sed locus ille in Epicharmo praeclarè indicat Deum, quem ipſe à ju- 26
vando videtur Jovem appellaſſe, non modò rerum omnium auctorem eſſe, ſed illarum etiam curam habere,

Quei mortaleis, urbeis, atque belluas omneis juvat.
Quòd heic omneis, & ſub hoc ---

Quem eundem in Hectoris luſtreis Omnipotentem appellavit,

At ego, Omnipotens, te expoſco, ut hoc conſilium
Achiveis auxilio fuat ---

At verò in Thyeſte Euripidem ſequutus aliud ſenſiſſe de Diis videri poſſet ab eo, quod anteà dixerat. Caelum enim ſic Deum facit,

--- *Aſpice hoc Sublime candens, quem vocant omnes Jovem.*

At in Hecuba quaſi ſeipſum corrigens Caelum Deorum ſedem eſſe dicit,

O magna templa caelitum

Et lib. incer. --- *divûm domus altiſonum cael.*

Et in 1. Annali, *Romulus in caelum cum Deis genitalibus aevum Degit ---*

Quos nullo detrimento affici exiſtimavit, cùm dixit, *Integros aevi Deos.* Deinde cùm ad ſua uſque tempora vera Dei notio non omnino perſpecta eſſet, ſed quaſi tenebris obvoluta jaceret; nil mirum ſi plurimum Fortunae tribuit. Sic enim Pyrrhus Romanorum Legatos alloquitur Annal. 5.

Voſne velit, an me, regnare Hera, quidve ferat ſors.

Et mox, *Quorum virtutei belli Fortuna pepercit.*

Item 8. Annali, --- *mortalem Fortuna repentè*
Reddidit, ut ſummo è regno famul infumus eſſet.

Et eodem loco, --- *multa dies in bello conficit unus:*
Et rurſus multae Fortunae fortè recumbunt.
Haud quaquam quenquam ſemper Fortuna ſequuta'ſt.

Rurſus in 14. --- *quae me Fortuna ferox ſic Contudit ---*

Nec praetermittam locum illum ex Thyeſte,

Heu me Fortuna, ut omnia in me conglomeras mala.

Nec temporis opportunitatem, quae Occaſio dicitur, tanquam Fortunae pediſſequam, vel comitem, parva exiſtimavit in rebus omnibus, & praecipuè bellicis habere momenta. Sic enim in 8. Annali,

Aſt Occaſus ubei, tempuſve audere repreſſit.

In 2. *Heic datus eſt Occaſus, Horatius inclutu' ſaltu.* 27

In 5. --- *Occaſus juvat res.*

Et in 16. *Quo reſapſa loco ſeſe oſtentatque jubetque.*

Tum vaticinationem à Diis eſſe eo loco ſenſit,

Atque Anchiſes doctu, Venus quem polcra Dearum

Fari donavit, divinum pectus habere.

Dehinc animas poſt mortem ſuperſtites eſſe per inſitam, vel potius innatam gloriae cupiditatem demonſtravit. Inde amicos prohibet, ne ſe mortuum lacrimis decorent, --- *quur? volito vivo' per ora virûm.*

Et Annal. 16. ad immortalitatis memoriam reſpiciens ait,

Reges per regnum ſtatuas, ſepulchraque ponunt:
Aedificant nomen, ſumma nituntur opum vei.

Nec anima tantùm, quam his verbis in Epicharmo igneam eſſe oſtendit, --- *at mentis ignis eſt*, & corpore, quod terrae redditur, ut ibidem, *Terra corpus eſt*, hominem conſtare voluit; ſed umbra etiam, quae poſt mortem ad inferorum loca delabitur, ut de illa Homeri in 1. Annali,

--- *viſus Homerus adeſſe poëta*,

Et de Polydori in Hecuba,

Adſum, atque advenio Acherunte vix via alta, atque ardua;
Per ſpeluncas ſaxeis ſtructas aſpereis pendentibus.

Sed ſuam hanc de animarum immortalitate ſententiam Pythagorica tranſanimatione foedavit, ut in Annalium initio explicavimus. Poſteà animae ſedem hinc videtur in ſanguine conſtituiſſe. in Ajace.

Ajax miſſo ſanguine tepido tullii Efflanteis volant ---

& in corde praecipuè eam animae partem, quae ratione praedita eſt; lib. incer. *Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.*

In quo deinceps tanquam vitae fonte omnes animi affectus, perturbationeſque poſuit; amorem videlicet, ut in altera Medea,

Utinam ne unquam me de cordis cupido Corde pedem extuliſſes ---

Et lib. incer. *Omnes corde patrem praebent, animoque benigno Circunfunduntur* ---

Moerorem, & triſtitiam Annal. 10.

Aegro corde, comis, paſſis latè palmeis ---

Et lib. incer. *Vix aegro tum corde meo me ſomnu' reliquit.*

Iram Annal. 10. --- *animuſque in pectore latrat.*

Cupiditatem lib. incer. *Nec ſeſe dedit in conſpectum corde cupitus.*

Item timorem lib. incer.

At Romanus homo, tamen & ſi res benè geſta'ſt, Corde ſuo trepidat ---

Diverſis quoque locis diverſas affectuum cauſſas explicavit. Non enim ſine ratione in Alcmaeone dixit,

Tum pavor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat.

Nam qui timore perculſi ſunt, adeò confunduntur, & ob ſanguinem ad cor, tanquàm ad arcem ſe recipientem, refrigerantur, ut pallore, mentiſque perturbatione paenè exanimati videantur. Unde etiam ait Trag. incer.

Quod nemo eſt tam firmo ingenio, aut tanta confidentia,
Quin refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Et quòd timentes ſudore madeant, eo loco oſtendit Annal. 16.

Tum timido manat ex omni corpore ſudor.

Ex quibus apparet timorem ex caloris diminutione oriri; contrà verò ubi de equo generoſo loquitur, indicat, calorem magni ſpiritus eſſe fomitem: ait enim Annal. 2. *Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.*

Cùm verò ſpiritus vehementi calore accenduntur, ira oritur: quae ſi nimis effer-

efferbuerit, hominem in inſaniam adiget. Unde praeclarè dixit Trag. incer.
Ira inſaniae initium. Sed quàm mirificè unico verſu in Med. omnem amoris vim ex preſſit? *Medea animo aegra, amore ſaevo ſaucia.*
Et alio Annal. 11. honeſtae mulieris pudorem,

Sic mulier erubuit, ceu lacte, & purpura miſta.

Item alio Annal. 5. vehementem commiſerationis affectum,

Cogebant hoſteis lacrumanteis, ut miſererent.

Sed cùm Telamonem facit non modò dolorem de filii morte ſumma conſtantia, ac aequabilitate perferentem, verùm omni prorſus aegritudine exutum; Stoicorum inhaeret dogmati, qui cunctis animi perturbationibus radicitus evulſis, virtutem in ſumma tranquillitate conſtituunt. Nam quid his verbis, quibus ſuum Telamon lenibat dolorem ſedatius, aut tranquillius dici potuit? *Ego quòm genui, tum moriturum ſcivi, & ei rei ſuſtuli.*

Praetereà, ad Trojam quòm miſi ob defendendam Graeciam,
Sciebam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere. 28

In qua de perturbationum vacuitate opinione non perpetuò conſtans fuit; ſed Peripateticos intereà ſequutus eſt, qui cùm nullo modo fieri poſſe exiſtimarent, ut homines omni penitus animi aegritudine vacarent, medium quoddam excogitantes virtutem in mediocritate conſtituerunt. Hinc Pyrrhum facit non adeò victoriae cupidum, & hoſtibus infenſum, ut dolo, aut occulta aliqua occaſione, ſed virtute, ac palàm vincere queat. Ità enim ait Annal. 5. *Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis,*

Nec cauponanteis bellum, ſed belligeranteis.

& totus locus. Nunc de virtutibus iis, quibus excolitur animus, fortitudine, inquam, prudentia, temperantia, & juſtitia, ne eam philoſophiae partem, quae ad mores attinet, Ennius intactam reliquiſſe videatur, verba faciamus. Quid enim aliud, quàm veram animi fortitudinem in medium affert, cùm Ducem illum facit gloriae cupiditate vitam contemnentem haec proloqui Annal. 14. *Nunc eſt ille dies, quòm gloria maxima ſeſe*

Oſtendat nobeis, ſi vivimu' ſive morimur.

Et in praeclariſſima illa Servilii amici imagine quàm pulchris lineis prudentem virum adumbrat?

Multorum veterum leges, divûmque hominumque Prudentem ---

Ubi, quem Graeci αὐτάρκη nominant, ità duobus his verbis, *---ſuoque contentus,* ob oculos poſuit, ut nihil clarius, nihil apertius. Juſtum denique quibus coloribus eadem tabula ornatius depingere potuit?

Ingenium quoi nulla malum ſententia ſuadet, Ut faceret facinus ---

Externa praetereà quaedam bona, quibus Peripatetici poſt animi dotes ſecundas tribuunt, ſua quoque in poëſi enumeraſſe videtur: in Anco videlicet bonam exiſtimationem, cùm *bonum* Annal. 3. appellavit: in Ilia, & Pyrrho nobilitatem, cùm de illa ait Annal. 1 *Ilia dia nepos ---*
& de hoc Annal. 5. *--- à ſtirpe ſupremo.*
Numerantur & inter haec divitiae, quae ab Ennio eo verſu Annal. 3. minimè neglectae videntur. *Circum ſos quae ſunt magnae genteis opulentae.*
Sed vox illa Pyrrhi Aeacidarum genere digna, virtutem divitiis, in quibus aliqui ſummum bonum ſtatuere non veriti ſunt, longè praeſtare oſtendit,

Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis,
Nec cauponanteis bellum, ſed belligeranteis;
Ferro, non auro vitam cernamus utrique:
Vos ne velit, an me regnare Hera, quidve ferat ſors,
Virtute experiamur ---

Tribuit etiam bona ſua corpori, nimirum pulchritudinem Annal. I.
--- at Romulus polcer,
celeritatem Annal. 2. *--- Horatius inclutu' ſaltu,*
& ſimilia. An non etiam ad eandem philoſophiae partem, quae in vita, & moribus poſita eſt, ſpectat, quis verè liber dici poſſit, explicare? Quid enim eo ex Phoenice loco praeclarius? *--- adverſus adverſarios*
Ea libertas eſt, quei pectus purum, firmumque geſtitat.
Huc etiam referri poteſt illud lib. incer.
Qui vicit non eſt victor, niſi victu' fatetur.
Quantum verò utile ſit modum cupiditatibus adhibere, ſic explicavit,
Stult' eſt, qui cupida cupiens, cupienter cupit.
Filiorum mortem aequo animo perferendam, eo Telamonis loco, quem ſuprà retulimus, dilucidè demonſtravit: & in Creſphonte mortuos, cùm humanis miſeriis exuantur, non modò non eſſe flendos, ſed eos potius, qui in tenebricoſam hanc lucem prodeunt, praeclarè admonuit,
Nam nos decebat coetus celebranteis, domum
Lugere, ubei eſſet aliquis in lucem editus,
Humanae vitae varia reputanteis mala.
At qui labores morte finiſſet graveis,
Hunc omneis amicos laude, & laetitia exſequi.

Inde in Thyeſte Mortem malorum requiem eſſe, dixit. Quantùm praetereà malefactorum conſcientiae noctes, dieſque animum ſtimulis agitent, atque pungant, teſtis eſt acerbiſſimus ille Alcmaeonis cruciatus, qui ob maternam necem Furiis exagitatus exclamat,
Fer mi auxilium, peſtem abige à me,
Flammiferam hanc vim, quae me excruciat.
Caeruleo incinctae angui incedunt;
Circunſtant cum ardentibus taedis.

Amicorum vitia quo pacto ferenda ſint, ita expreſſit in Phoen.
Ut quod factum eſt futile amici, nos feramus fortiter.
Et quomodo veri à falſis dignoſcantur Trag. incer.
Amicus certus in re incerta cernitur.
29 Fidem extollit, cùm de ſe ipſo ait lib. incer.
--- ille vir haud magna in re Sed fidei plenus ---
Quantùm denique à turpibus, obſceniſque rebus abhorruerit, illud indicat Trag. incer. *Flagitii principium eſt nudare inter ceiveis corpora.*
Nec reliquas de moribus philoſophiae partes Oeconomicam ſcilicet, & Politicam penitus omiſit. Nam quod ad Oeconomicam attinet, eo Creſphontis verſu,
Duxit uxorem ſibei liberûm quaeſendûm cauſſa,
oſtendit magnopere ad rei familiaris curam, atque adminiſtrationem pertinere, uxores ducendas eſſe procreationis cauſſa. Illa verò conqueſtio ad depravatam Po-

Politiae formam ſpectat Annal. 5. *Tollitur è medio ſapientia, vei geritur res*, & totus locus. Et ad Reipub. adminiſtrationem lib. incer.

Ut clavum rectum teneam, navimque gubernem.

Et Trag. incer. *Quem metuunt, oderunt; quem quiſque odit; periiſſe expetit.* Sed mirificè verſus illi cum naturae lege conveniunt Trag. incer.

Homo, quei errantei comiter monſtrat viam,
Quaſei de ſuo lumine lumen accendat, facit,
Nihilominus ut ipſei luceat, quòm illei accenderit.

Ex quo loco, ac etiam ex Agellii teſtimonio lib. 20. cap. 9. cognoſcere licet Ennium juris civilis ſcientia non mediocriter imbutum fuiſſe; quod ſimiliter verſus illi in Hecuba declarant, *Nunquam ſcripſiſtis, quis parentem, aut hoſpitem*
Necaſſet; quo quis cruciatu perbitet.

Pauca haec ad vitam, moreſque ſpectantia ex ſitu, carieque confectis fragmentis vix erui potuerunt. Nunc, ſiqua de rebus naturalibus veſtigia reliqua ſunt, perſcrutandum eſt. Mundum in primis contra Leucippi, & Democriti opinionem, qui innumerabiles eſſe cenſuerunt, unum eſſe aſſeruit in Scip.

Mundus caeli vaſtus conſtitit ſilentio.

Caeli verò motum orbicularem eſſe, & ad motum primi motoris omnes ferri orbes, eo verſu declaravit Annal. 6. *Vertitur intereà caelum cum ingentibu' ſigneis.* Caelum praetereà ex ignea materia conſtare voluit, cùm ait Annal. 1.

Caelum proſpexit ſtelleis ardentibus aptum.

Ex qua Solem etiam eſſe compactum in Medea demonſtravit,

Sol, qui candentem in caelo ſublimat facem.

Cujus formam rotundam eſſe eo loco lib. incer. tradidit,

Inde patefecit radiis rota candida caelum.

Inſuper ex illius receſſu oriri noctem Annal. 1.

Intereà Sol albu' receſſit in infera noctis.

Et in Oceanum condi Annal 16. --- *intereà fax*
Occidit, Oceanumque rubra tractim obruit aethra.

Noctem denique terrae umbram eſſe, his verbis ſignificavit Annal. 18.

Montibus obſtiteis obſtantibus unde oritur nox.

Cujus omnes partes diverſis locis recenſuit. Primam, quae noctis initium eſt, & prima fax à facibus quae accenduntur appellatur, ita explicavit Annal. 3. *Prodinunt famulei, tum candida lumina lucent.*

Secundam, quae à cubando concubia dicitur Annal. 7.

Quà Gallei furtim noctu ſumma arcis adortei
Moenia, concubia, vigileiſque repentè cruentant.

Dein tertiam, quam intempeſtam Grammatici vocant, quaſi idoneo careat tempore ad aliquid perficiendum, cùm tunc omnia conſopita quieſcant, Annal. 1. *Quòm ſuperum lumen nox intempeſta teneret.*

Tum quartam, quae eſt mediae noctis inclinatio, Annal. 16.

Nox quando mediis ſigneis praecincta volabat.

Demum quinctam, à Gallis cantu lucem praenunciantibus, Gallicinium appellatam Trag. incer. *Qui ſilentio noctis favent faucibus*
Ruſſeis cantu, plauſuque premunt alas.

Inde ſextam, quae quoniam tunc omnia conticeſcunt, conticinium dicta eſt;

in Scip. *Mundus caelei vaſtus conſtitit ſilentio.*

Ad extremum verò diluculum, quaſi parvam diei lucem, Annal. 6.

Ut primùm tenebreis abjectcis albeſcebat Dies ---

Elementa quatuor eſſe ſic in Epicharmo oſtendit, *Aqua*, *terra*, *anima*, *Sol*; Ubi pro Sole ignis poſitus eſſe videtur; nam eodem libro dixit,

Iſthic de Sole ſumptus eſt ignis.

Quo loco elementa quodammodo innuit quandam cum corporibus ſuperioribus habere cognationem. Terram vero globoſam, & ſphaericam eſſe demonſtravit, --- *pilam vix Sol mediam: complere chuum terroribu' caelei.* Annum in quatuor diviſit tempora, Annal. 16.

Aeſtatem autumnus ſequitur, poſt acrem hiemem ver.

30 Nec rerum, quae in aëris regione fiunt, cauſſas ignoravit. Ventum enim hoc modo fluentem aërem eſſe innuit Annal. 3.

Sic denſeis aquila pinneis obnixa volabat
Vento, quem perhibent Grajum genus aëra, lingua.

De ventorum natura, locis, & concertationibus non mediocrem videtur cognitionem eſſe conſequutus Annal. 17.

Concurrunt velutei ventei, quòm ſpiritus Auſtrei
Imbricitor, Aquiloque ſuo cum flamine contrà
Endo marei magno fluctus extollere certant.

De Iride plura dicebat, ſed locus eſt planè mutilus Annal. 15.

Arquus ubei adſpicitur, mortalibu' quae perhibetur,

Sicut ille etiam de pluviis in Achille, *Nubes per ego Deûm ſubices humidas,*
Unde oritur imber, ſonitus aërio ſpiritu.

Somnia non ignoravit plerunque ex inſitis animo cogitationibus oriri; ut in enarratione illius loci Annal. 1. --- *Viſus Homerus adeſſe poëta*, explicavimus. Mortem animae privationem eſſe in Hecuba expoſuit,

--- *date ferrum, qui Me anima privem* ---

Et in 7. Annali, *Certando prudens animam de corpore mitto.*

Quin etiam quadrupedum mores cognoviſſe, non modò ex pulcherrimis illis equorum, & canum comparationibus conjici poteſt, verumetiam ex illa famelici Paraſiti deſcriptione in Satyris lib. 6. *Alacer, celſus, lupino impetu exſpectans.* Avium quoque naturam ſagaciter exploraſſe, verſus illi, quos paullò antè de Gallorum cantu retulimus, & alii alio loco de immani Vulturis edacitate, ſatis indicant. De piſcibus autem nihil eſt, quod dicamus, cùm ex Phageticorum reliquiis perſpicuum ſit, non vulgarem de illis notitiam habuiſſe. Aſtrologiam verò eum non latuiſſe locus ille patefacit, ubi Deorum concionem deſcribens Annal. 6. ait, *Conſidunt tecteis bipatentibus* ---

pro quibus duo hemiſphaeria intellexiſſe, non dubium eſt. Et in Iphigenia,

Agam. *Quid nocti, videtur?* Sen. *in altiſono*
Caelei clupeo temo ſuperat
Stellas, cogens ſublime etiam Atque etiam noctis itiner.

Augurandi diſciplinae peritum fuiſſe non modò ex Romuli in condenda Urbe augurii deſcriptione colligi poteſt, ſed hinc etiam Annal. 1.

Quòm tonuit laevum benè tempeſtate ſerena:

Et lib incer. *Buteo*, *Sanqualis*, *Immuſculus*, *Aqquila*, *Vultur.*

Quo

Quo verſu omnes ferè augurales aves complexus eſt. Nec videtur Necromantiae delirationem praetermiſiſſe, cùm Polydori umbram ex Acheronte advenientem facit in Hecuba. *Unde animae excitantur, obſcura umbra, aperto oſtio*

Altei Acheruntis, falſo ſanguine imagines mortuorum.

Quo loco Homeri Necyam tangit, qui animas ſanguinem bibere facit. An non videtur ex medicinae adytis verba illa Annal. incer. deprompſiſſe?

--- viroſque valenteis Contudit crudelis hiemps ---

Quibus frigus oſtendit, ut maximè oſſibus, nerviſque noxium corpora reddere imbecilliora. An non herbarum vim, & naturam optimè tenuiſſe cenſendum eſt, cùm dixerit lib. 4. Satyr. *caepe moeſtum*, &, *triſte ſinapi*? Quòd autem vinum ſomnum conciliet, eo loco perſpicuum eſt Annal. 8.

Nunc hoſteis vino domitei, ſomnoque ſepultei.

Et quòd mentem animumque exhilaret Annal. 12.

Omneis mortalcis victores cordibu' viveis Letanteis vino curatos ---

Ad quem etiam locum pertinet lib. incer. *--- forum putealque Libonis*

Mandabo ſicceis, adimam cantare ſevereis.

Agriculturae etiam cognitionem attigiſſe perſpicuum eſt. Sic enim in Praeceptis quantum lolium, & avena frugibus inimica ſint, explicavit,

Ubei vidit avenam, lolium creſcere

Inter triticum, ſelegit, ſecernit, aufert ſedulò.

Et Annal. 8. ruſtici inſtrumenti mentionem fecit,

Raſtros dente fabres capſit cauſſa poliendi Agrei ---

Muſices quoque non ineruditum fuiſſe, ex modorum, melos, acutae, graviſque vocis commemoratione apparet. Quarum rerum hujuſmodi extant exempla, in Atham. *Ignotus juvenum coetus alterna vice*

Inibat alacris Bacchico inſultans modo.

Annal. 13. *Matronae melos complent ſpectare faventeis.*

Annal. 8. *Inde loci lituus ſonitus effundit acutos.*

Lib. incer. *Jam cata ſigna ferè ſonitum dare voce parabant.*

Annal. 8. *Conſequitur, ſummo ſonitu quatit ungula terram.*

Lib. incer. *Et praeeunte viro raucus ſonus aere cucurrit.*

Cognitae illi quoque, ac perſpectae fuerunt exterae Antiquorum hiſtoriae. De 31
Carthaginienſium enim origine ait Annal. 8. *--- Poenos Didone oriundos.*

Et de eorum ſacrificiis, Annal. 1. *Ille ſuos Deiveis mos ſacrificare puellos.*

De Xerxis copiis, lib. incer. *Pontibus inſtratis conjunxit litora Xerxes:*

Iſque Helleſponto pontem contendit in alto.

De Priami interitu, lib. incer. *Quòm veter occubuit Priamus ſub Marte Pelaſgo.*

De variis ſepeliendi ritibus, in Creſph. *Neque terram injicere, neque cruenta*

Conveſtire mihi corpora licuit.

Neque miſerae lavère lacrumae ſalſum ſanguinem.

Et in Andromache.

Nam ubei introducta eſt, puerumque ut lavarent collocant in clupeo.

Et Annal. 3. *Tarquinii corpus bona femina lavit, & unxit.*

Nec eum, ut militiae peritum diverſa armorum genera, bellicaque inſtrumenta latuerunt; ut *Rhumphaea*, cujus in 14. Annali commeminit. Praetereà lib. incer. *Illuricei reſtant ſiceis, ſibineiſque fodenteis.*

Et

Et lib. incer. *Incedit veles vulgò ſicilicibu' lateis.*
Et Annal. 3. *Haſteis anſateis concurrunt undique teleis.*
Et lib. incer. --- *ſuccincti corda machaeris.* Et alio loco, *runata recedit.*
Item lib. incer. *Quae valide venit contorta ſalarica miſſu.*
Et Trag. incer. *Aut permacerat paries percuſſa triſaci.*
Patet etiam partim ex locis, quos ſuprà commemoravimus, partim ex his, quos dicemus in rei nauticae cognitione non parùm eſſe verſatum Annal. 8.

Labitur uncta trabes remeis roſtrata per altum.
Ingenti vadit curſu, quà redditu' termo'ſt:
Impetus haud longè mediis regionibu' reſtat.

Et lib. incer. *Tonſillas rapiunt, configunt litus, aduncas.*
Et Annal. 7. *Mulſerat hûc navem compulſam fluctibu' pontus.*
At proprium Gubernatoris munus ſic paucis explicavit, lib. incer.

Ut clavum rectum teneam, navimque gubernem.

Et alibi Hortatoris, ſive Portiſculi, Annal. 8. --- *tonſas ante tenenteis*
Parerent, obſervarent, Portiſculu' ſignum Quòm dare coepiſſet ---
Et Annal. 7. *Poſte recumbite, voſtraque pectora pellite tonſeis.*
Ponè petunt, exin referunt ad pectora tonſas.

32 Poſſumus inſuper ex tribus ſequentibus locis rectè conjicere, & terreſtrium, & maritimarum regionum ſcientiam habuiſſe. In Med. --- *qua pontus Helles.*
Annal. 1. *Lunai portum eſt operae cognoſcere Ceiveis.*
Et Annal. incer. *Brunduſium polcro praecinctum praepete portu.*

Reliquit multa ſanè, ac diverſa tam praeclara ingenii ſui monumenta, ut in unoquoque generè longè alios ſuperaſſe videatur. Enituit praecipuè in 40. Annalium libris heroico carmine conſcriptis; in quibus permagnas, ac immortales populi Rom. res geſtas mirificè celebravit: tantaque in omnium exiſtimatione fuerunt, ut per Urbis compita à Q. Varganteio, qui illos continuata carminum ſerie conſcriptos in libros digeſſerat, maximo civium plauſu publicè recitarentur, Suet. de clar. Gram. Nec Romae tantùm verumetiam Puteolis, ut ab Agellio lib. 18. c. 5. relatum èſt, à quodam Anagnoſte, qui Ennianiſta appellari volebat, homine non indocto, voce admodùm ſcita, & canora ad populum in theatro legebantur. Ex omnibus verò, qui circunferebantur Annalium libris, quidam C. Octavii Lampadionis, tanquam alterius Ariſtarchi manu emendatus, ob magnam, ac venerandam venuſtatem ſummo precio habitus fuit. Hos eoſdem Annalium libros propter difficilium aliquot ſententiarum, priſcarumque vocum obſcuritatem Fl. Caprum dilucidè enucleaſſe proditum eſt. Dedit Tragoedias quamplurimas ſublimi, ac grandi orationis genere; quas partim vertit è Graecis, partim proprio ingenio ſcripſit. Nec ab eo altera ſcena deſtituta fuit; nam Comoedias etiam edidit, quas utrum converterit, an novas confecerit, mihi nondum compertum eſt: ſed in utroque fabularum genere verſus numerorum licentia claudicarunt. Quo vitio non modò Ennius, ſed, ut notat Flaccus in Poët. caeteri ejuſdem aetatis Romani poëtae laborarunt. Fecit Latinam Epicharmi philoſophiam, & Euhemeri ſacram hiſtoriam. Scripſit Scipionem, Phagetica, Epigrammata, Satyras, Aſotum, & alia fortaſſe complura. Majora profectò de tam magno viro dici potuiſſent, ſi aliqua ſaltem ex ejus poëmatis integra extarent volumina, quae magna ſtudioſorum jactura perierunt.

Q. EN-

Q. ENNII FRAGMENTA EX I. ANNALI.

* *Aſteriſcus carmini praepoſitus indicat, nos illud carmen nullius auctoris monitu, ſed conjectura tantum eo loco collocaſſe.*

MUSAE, quae magnum pedibus pulſatis Olympum. Var. lib. 6. de lin. Lat. Serv. 11. Aen.

36 MUSAE] Refertur is verſus à M. Varrone l. 6. de lin. Lat. qui, ut illi ſaepè mos eſt, praetermiſit auctorem. Eundem mutilum quidem, ac depravatum, non indicata operis inſcriptione, ita Servius l. 11. Aen. affert ex Ennio,

Ad Muſas, quae pedibus pulſatis Olympum.

Ab altero quidem integer verſus, ab al-
37 tero verò auctoris nomen habetur. Cur autem initio eum collocaverimus, id potiſſimum nos impulit; ſive, quòd Ennius unus omnium ad Homericam majeſtatem, magniloquentiamque adſpirans, totum ſe ad illius imitationem contulerit, ut alter inde Homerus exiſtimaretur; ſive quòd Pythagoricorum opinionem ſequutus, ſibi perſuaſerat, Homeri animam in ſomnis ſibi viſam, in ſuum corpus, ut paulò poſt dicemus, commigraſſe. Quare cum Homerus in utriuſque ſui operis ingreſſu Muſam invocaverit, decuit etiam Romanum Maeonidem à Muſarum invocatione eſſe auſpicatum. Confirmat id M. Varro initio librorum de re ruſtica, cum inquit: *Et quoniam, ut ajunt, Dei facientes adjuvant, prius invocabo eos; nec, ut Homerus, & Ennius, Muſas, ſed XII. Deos conſenteis.* Qua verò ratione Homerus utriuſque poëmatis exordium à Muſae invocatione inchoaverit, Plutarchus in libello de illius vita explicavit, ut ſcilicet quae dicenda erant, auguſtiora, majoriſque ponderis atque exiſtimationis haberentur: ſive, ut Euſtathio Iliad. α. placet, ut audientes numinis veneratione facilius allicerentur. At Poëta noſter non unam tantum Muſam, ut Homerus, ſed omnes conſultò invocavit. Oportebat enim, dum glorioſas Romani populi res geſtas caneret, incredibileſque victorias, ac imperii fines longè lateque per univerſum ferè terrarum orbem propagatos, omnes invocare, ſibique propitias reddere. Muſarum quidem numerus incertus eſt: nam Ephorus, & Eumelus Corinthius tres tantum fuiſſe aſſeruerunt, fortaſſe quia tria ſunt muſicae melodiae genera, Enarmonicum ſcilicet, Diatonicum, & Chromaticum; aut quia triformis eſt modulandi natura, aſſa nimirum voce, ſpiritu, quo tubarum, tibiarumque ſonitus excitatur, & fidium intenſione, atque pulſu. Aratus autem in V. τῶν ἀστρικῶν quatuor poſuit, cum quo Mnaſeas conſentit. Myrtilus, & Epicharmus ſeptem, octo Crates, novem Pierius Macedo, Heſiodus, & alii quàm plurimi, fortaſſe à numeri praeſtantia: quandoquidem à primo impari quadratus efficitur, & impariter impar, dum in tres terniones diſcinditur, quorum ſinguli rurſus in tres uniones ſecantur. Quamvis nonnulli id ad priſcorum opinionem referant, qui aſſeruerunt, novem caeleſtes orbes ſua circumvolutione muſicos ſonos diverſos, atque diſtinctos efficere, alios quidem graves ex tardiori, alios verò acutos ex celeriori orbium impulſu, atque motu. Harum Calliope tanquàm natu maxima, ut Jamblichus tradit ad De-

Dexippum, eminentiorem obtinet locum. Cujus rei non ignarus Horatius, ita eam evocavit è coelo l. 3. Car. Od 4.

Deſcende Coelo, & dic age, tibia
Regina longum Calliope melos.

Ad quod etiam reſpiciens Caeſius Baſſus, in l. 11. Lyricorum ait,

Calliope Princeps ſapienti pſallerat ore.

38 In quo verſu & eam principes partes obtinere docuit, & ad nominis enodationem alluſit. Dum enim eam *ore ſapienti pſallere* dixit, καλῇ ὀπὶ, hoc eſt, ſuavi voce praeditam eſſe demonſtravit. Habitus autem fuit Pierus Muſarum pater, à quo ipſae Pierides appellatae ſunt, quòd primus omnium poëma condiderit, novemque filias optimis artibus diverſiſque imbuerit diſciplinis, quibus Muſarum nomina impoſuit, ut in libro III. de Choris teſtatur Ariſtocles. Alii non Pieri, ſed Jovis filias fecerunt, in qua opinione Naevium fuiſſe ex verſu illo apparet,

Novem Jovis concordes filiae ſorores.

Eas inſuper, quas allegoricè *ſcientias* interpretantur, ſimul Olympum montem eminentiſſimum, incolere commenti ſunt, hoc eſt humani corporis partem editiorem.

PEDIBUS MAGNUM PULSATIS OLYMPUM.] Pulſare pedibus eſt choreas ducere, quarum Muſas praeſides fuiſſe auctor eſt Strabo libro X. Nec ab re quidem effinxerunt Muſas manus inter ſeſe mutuo prenſantes, choreas ducere, cum virtutes unà junctae cohaereant, aliaque dependeat ab alia. Ovidius l. 6. faſt.

Pars viridem celeri ter pede pulſat humum.

Idem l. 1. de Arte,

Ludius aequatam ter pede pulſat humum.

Horatius l. 1. Car. Od. 37.

——— *nunc pede libero*
Pulſanda tellus. ———

Apollonius Rhodius l. 1.

——— κραιπνοῖσι πέδον ῥήσσωσι πόδεσσιν.

Chorus apud Euripidem in Iph. in Aulid. ait, Pierides in Deorum convivio aureis ſandaliis impreſſo veſtigio terram pulſantes, ad Pelei nuptias veniſſe:

Πιερίδες ἐν δαιτὶ θεῶν
Χρυσεοσάνδαλον ἴχνος
Ἐν γᾷ κρούουσαι
Πηλέως εἰς γάμον ἦλθον.

Arrianus eadem elocutione ait: κρούειν τοῖς ποσὶ τὴν γῆν. Praetereà pulſare pedibus, incedere eſt. Virgilius l. 10. qui hoc loco Ennium potius in verbis, quàm in ſignificatione eſt imitatus,

——— *almaque curru*
Noctivago Phoebe medium pulſabat Olympum.

Ovidius l. 6. Met.

Jam labor exiguus Phoebo reſtabat, equique
Pulſabant pedibus ſpatium declivis Olympi.

Olympus autem aliquando caelum intelligitur quaſi ὁλόλαμπος, vel ὅλος λαμπρὸς, ut exponit Plutarchus in libello de Vita Homeri, & Theon nobilis Arati interpres, quod Horatius ſignificans, caelum *lucidas ſedes* appellavit, lib. 3. Car. Od. 3. De quo Homerus, Od. ζ.

Οὔλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
Ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτέ ποτ' ὄμβρῳ 39
Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀννέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

Quandoque Macedoniae mons eſt, ut placet Varroni l. 6. de lin. Lat. ſive Theſſaliae, ut vult Herodotus l. 7. ſive inter utramque ſitus, ut alii aſſerunt, aſſurgens, ut Geometrica ratione menſus eſt Xenagoras, ſupra X. ſtadia: quique eam aëris regionem vertice ſuperat, quam nubes attingunt. Unde Lucanus l. 2.

——— *nubes excedit Olympus.*

Eandem rem ſic uberiùs extulit Claudianus in Panegyr. Manlii,

——— *ſed ut altus Olympi*
Vertex, qui ſpatio ventos hyemeſque reliquit,
Perpetuum nulla temeratus nube ſerenum
Celſior exſurgit pluviis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.

Meritò igitur Olympus mons, cùm nullis ſit perturbationibus obnoxius, hoc ſibi cum caelo commune nomen comparavit. Eſt inſuper alius in Myſia Olympus mons, in

Lunai portum eſt operae cognoſcere ceiveis. Perſ. Sat. 6.

in cujus radicibus fertur Annibal Byrſam civitatem condidiſſe, dum apud Bythiniae regem moram traheret, ita ab Olympo rege, ut Dionyſius Mileſius tradit, appellatus: ſive ut alii malunt ab Olympo tibicine, Marſyae diſcipulo. Alius eſt in Gallograecia clarus victoria Manlii Volſonis, aliique etiam aliis in locis. Muſas verò Olympiadas eſſe appellatas, placet Euſtathio Iliad. *β.* tanquam ὀλύμπια δώματ' ἐχούσας, vel tanquam Jovis Olympici filias; Varroni autem l. 6. de lin. Lat. potius ab Olympo Macedoniae monte, quam à caelo; quandoquidem à terreſtribus locis Libethrides, Pimpleides, Pimpliades, Theſpiades, Heliconiades cognominatae ſunt. Unde Heſiodus in Theogon. illas facit in Heliconis vertice circa Jovis aram tripudiantes,

Καί τε περὶ κρήνην ἰοειδέα πόσσ' ἁπαλοῖσιν
Ὀρχεῦνται, καὶ βωμὸν ἐρισθενέος Κρονίωνος.

Et paullò poſt;

Ἀκροτάτῳ Ἑλικῶνι χοροὺς ἐνεποιήσαντο.

Magnum] Eodem epitheto antè Ennium uſus eſt Homerus Iliad. *α.*

Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν
Ὄλυμπον.

& rurſus Iliad. *θ.*

—— τῷ δ' ὑπὸ ποσσὶ μέγας πελεμίζετ'
Ὄλυμπος.

Lunai portum] Hunc verſum Cornuti monitu, in primi Annalis initio collocavimus, qui exponens hos Perſii verſus ad Sabinum, Satyr. 6.

—— mihi nunc Ligus ora
Intepet, hibernatque meum mare, quà latus ingens
Dant ſcopuli, & multa litus ſe valle receptat.
Lunai portum eſt operae cognoſcere cives.
40 *Cor jubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe*
Maeonides, Quinctus pavone ex Pythagoreo.

inquit, Perſium hunc verſum ad ſuum carmen de Ennii carminibus tranſtuliſſe: & ſic dixiſſe Ennium in Annalium ſuorum principio, ubi ſe dicit vidiſſe Homerum. Fieri tamen potuit, ut, cùm è Sardinia rediiſſet (quemadmodum in vita diximus) in hoc portu quieti ſe tradens, in ſomnis ſibi viſus videri ſit, in Parnaſſo eſſe, ibique Homeri animam per aliorum corpora ad ſe veniſſe. De Luna autem primo Etruriae oppido, portu nobili, ut ait Plinius l. 3. c. 5. haec à Strabone l. 5. tradita ſunt: *Τούτων δὴ μὲν Λοῦνα πόλις ἐςὶ, καὶ λιμήν. καλοῦσι δ' οἱ Ἕλληνες Σελήνης λιμένα, καὶ πόλιν. ἡ μὲν οὖν πόλις οὐ μεγάλη: ὁ δὲ λιμὴν μέγιςός τε καὶ κάλλιςος, ἐν αὐτῷ περιέχων πλείους λιμένας, ἐγχιβαθεῖς * πάντας, οἷον ἂν γένοιτο τὸ ὁρμητήριον θαλαττοκρατησάντων ἀνθρώπων τοσαύτης μὲν θαλάττης, τοσοῦτον δὲ χρόνον. περικλείεται δ' ὁ λιμὴν ὄρεσιν ὑψηλοῖς, ἀφ' ὧν τὰ πελάγη κατοπτεύεται, καὶ Σαρδῶν, καὶ τῆς ἠιόνος ἑκατέρωθεν πολὺ μέρος.* Sententiam hujus loci ita Latinè expreſſimus. *Luna igitur civitas, & portus eſt. Vocant autem Graeci Σελήνης, hoc eſt Lunae & portum, & urbem. Civitas quidem, non ſanè magna eſt, maximus verò, & pulcherrimus portus, plures alios intra ſe portus complectens, omnes haſtae longitudine profundos, adeoque ut omnibus, qui maris imperio potiti ſunt, multos per annos eſſet perfugium. Clauditur autem undique portus excelſis montibus, ex quibus longè ſubjectum pelagus luſtratur oculis, nam & Sardinia, & magna utriuſque litoris pars inde proſpicitur.* de qua Silius libro VIII.

Tunc quos à niveis exegit Luna metallis,
Inſignis portu, quò non ſpatioſior alter
Innumeras cepiſſe rates, & claudere pontum.

Est operae cognoscere] Deeſt *pretium*, ſicut aliquando apud auctores deeſt *operae*. Cornel. Tacit. l. I. *Germanico pretium fecit, convertere agmen*, & l. II. *Res, eo anno prolatas, haud referrem, niſi pretium foret.* Integrè Horatius l. 2. Epiſt.

* Aliqua Strabonis exemplaria habent ἀγχιβαθεῖς, quam lectionem ſi ſequimur, pro verbis illis *haſtae longitudine*, reponenda ſunt, *prope litus.*

- - - viſus Homerus adeſſe poëta.

Cic. l. 4. Acad.

Sed tamen eſt operae pretium cognoſcere - - - Et Juvenalis Satyr. *6.*

Eſt operae pretium penitus cognoſcere - - - Plura de hac voce adnotavit Budaeus in Pand. Valla tamen interpretatur, *fructuoſum, & ad rem pertinens:* videturque vox ab operariis translata. Indeque Livius ſuam hiſtoriam exorſus eſt.

VISUS HOMERUS] Refert his verbis Cicero hoc ἀκροτελεύτιον l. 4. Acad. *Eadem ratio eſt ſomniorum. Num cenſes, Ennium, cum in hortis cum Servio Galba vicino ſuo ambulaviſſet, dixiſſe, Viſus ſum mihi cum Galba ambulare? At cùm ſomniavit, ita narravit, Viſus Homerus adeſſe poeta:* & eodem libro: *Ea ſunt (inquit) ejuſmodi, quae à te diligentiſſimè tractata ſunt, dormientium, & vinolentorum, & furioſorum viſa imbecilliora eſſe, dicebas, quàm vigilantium, ſiccorum, ſanorum. Quomodo? Quia, cùm*
41 *experrectus eſſet Ennius, non diceret, ſe vidiſſe Homerum, ſed viſum.* Viſa enim dicuntur non quae ſunt, ſed quae eſſe videntur. Non enim Homeri corpus Ennio per quietem apparuit, quod multis antè ſaeculis contabuerat; ſed quoddam Homeri ſpectrum, ſeu ſpecies, quam Ennii phantaſiae aſſidua de illo cogitationis impulſio repraeſentaverat: quem prae manibus noctes, & dies habebat, cujuſque majeſtatem, ſublimitatemque cùm ſummopere admiraretur, eum ſibi unicè imitandum propoſuerat. *Nam*, ut de eodem in ſomnio Scipionis loquitur Cicero, *fit ferè, ut cogitationes, ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſaepiſſimè vigilans ſolebat cogitare, & loqui.* Nec quidem dubium eſt, vigilantibus nobis, cogitationum, quibus magnoperè dediti ſumus, quaedam impreſſa remanere veſtigia, unde earum nobis in ſomnis ſpecies, & ſimulacra referuntur. Quamobrem Philippidem illum, equorum amorem nomine ipſo quodammodo prae ſe ferentem, facetè, ut aſſolet, confinxit Ariſtophanes ἐν νεφέλαις, equos ſomniantem. Unde Terentianus Charinus in Andria Act. 5. Sc. *6.*

—— num ille ſomniat
Ea, quae vigilans voluit?

Idem etiam luculentiſſimè explicavit Lucretius, l. 4.

Et quoi quiſque ferè ſtudio devinctus adhaeret;
Aut quibus in rebus multùm ſumus antè morati;
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens;
In ſomnis eadem plerumque videmur obire:
Cauſſidici cauſſas agere, & componere leges:
Endoperatores pugnare, & praelia obire:
Navita contractum cum ventis degere bellum.

Quem imitatus Petronius,

Quicquid luce fuit, tenebris agit, oppida bello
Qui quatit, & flammis miſerandas ſaevit in urbes.

Item,

Qui cauſſas orare ſolent, legeſque, forumque.

Et paullò poſt,

Aut premit everſam periturus navita puppim.

Claudianus in *6.* Conſul. Honor.

Venator defeſſa toro cùm membra reponit,
Mens tamen ad ſilvas, & ſua luſtra redit.

Conjectores apud Attium in Bruto, Tarquinii ſomnium interpretantes, ajunt,

Rex, quae in vita uſurpant homines, cogitant, curant, vident,
Quaeque agunt vigilantes, agitantque ea, ſi cui in ſomno accidunt,
Minus mirum eſt: ſed in re tanta haud temerè improviſò offerunt.

Eiſdem paenè verbis refert Ariſteas in libro de LXXII. interpretibus, ex his unum ad 42
Ptolemaeum Philadelphum reſpondiſſe: *Etenim ô Rex, in quibus quiſque plurimùm verſatur vigilans, etiam per quietem earundem rerum cura hominem recurſat.* Ennii verò ſomnium his verſibus expreſſit Lucretius:

Et ſi praetereà tamen eſſe Acheruſia templa,
Ennius aeternis exponit verſibus edens;

Quò

Quò neque permanent animae, neque corpora noſtra;
Sed quaedam ſimulacra modis pallentia miris.
Unde ſibi exortam ſemper florentis Homeri
Commemorat ſpeciem, lacrumas effundere ſalſas
Coepiſſe, & rerum naturam expandere dictis.

Putant aliqui, eum verſum, *Quò neque permanent animae, &c.* cum ſequenti ex Ennio Lucretium protuliſſe. Sed ego totum hunc locum arbitror eſſe Ennianum, qui fortaſſe ità cecinit:

——— *Acheruſia templa,*
Quò neque permanent animae, neque corpora noſtra;
Sed quaedam ſimulacra modis pallentia miris.
Inde mihi ſpecies ſemper florentis Homeri
Exoriens, viſa eſt lacrumas effundere ſalſas
Coepiſſe, & rerum naturam expandere dictis.

Ex quo loco apparet, Ennium ſequutum eſſe eorum opinionem, qui voluerunt, poſt mortem non animas ad inferos deſcendere, ſed ſimulacra quaedam. Unde Virgiliana Dido 4. Aeneid. cùm ſibi mortem conſciſcere vellet, non ſuam ipſius animam, non corpus apud inferos, ait, deſcenſurum, ſed imaginem,

Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.

Propertius ad ejuſdem ſomnii imitationem, l. 3.

Viſus eram molli recubans Heliconis in umbra,
Bellerophontaei quà fluit humor equi.
Reges, Alba, tuos, & regum facta tuorum
Tantum operis nervis hiſcere poſſe meis.
Parvaque tam magnis admoram fontibus ora,
Unde pater ſitiens Ennius ante bibit.

Eò alluſit in ſui operis exordio Perſius,

Nec fonte labra prolui Caballino,
Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo
Memini, ut repentè ſic poëta prodirem.

Quae verba ejus magiſter, & interpres explicans, ait: *Tangit enim Ennium, qui dicit, ſe vidiſſe in Parnaſſo, ſomniando, Homerum ſibi dicentem, quòd ejus anima in ſuo eſſet corpore.* In qua re videtur Ennius commentitiam illam opinionem de animarum traductione ſequutus, quam Pythagorici μετεμψύχωσιν vocabant: quae quamvis à veritate abhorreat, teſtibus tamen 43 graviſſimis non caruit; & in primis Platone, qui in Phaedro, Phaedone, Timæo, extremo de Republica, & XII. de Juſto multa conſperſit, quae ex caenoſis hujus μετεμψυχώσεως lacunis hauſit: unde limpidos ſuae philoſophiae fontes conturbavit. Eademque nota inuſtus fuit etiam Empedocles, qui ſe aliquando puerum, puellam, fruticem, avem, tum etiam piſcem fuiſſe, aſſeveravit:

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε
Θάμνος τ' οἰωνός τε, καὶ εἰν ἁλὶ ἔλλοπος ἰχθύς.

Qui verſus hoc modo Latinè converſi leguntur apud Chalcidium, à non ſatis docto, ut videtur, interprete, ſive ille ipſe fuerit, ſive alius,

Nanque ego jam dudum vixi puer, & ſolida arbos,
Et tali ſexu, inde animal, tum lactea Virgo.

Ad hanc etiam opinionem reſpexit Maro, l. 6.

Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.

De qua quidem animorum immigratione in varia corpora Ennium ceciniſſe, teſtatur Lucretius, l. 1.

An pecudes alias divinitus inſinuet ſe,
Ennius ut noſter cecinit. ———

Qua quidem opinione imbutus, Homeri animam in ſe advolaſſe, ſcripſerat. Quapropter fortaſſe Critici eum alterum Homerum appellarunt: ſic enim Horatius, l. 2. Epiſt.

Ennius & ſapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut Critici dicunt, leviter curare videtur,
Quò promiſſa cadant, & ſomnia Pythagorea.

Proditum eſt, Pythagoram primum in Italiam ex Aegyptiis id dogmatis advexiſſe, qui poſtquàm eorum edoctus ſapientiam inde reverſus eſt, in ſubterranea ſpecu ſe ab-

* Tranſnavit cita per teneras caliginis auras. Serv. in 4. Georg.

* [a] Tum memini fieri me pavum - - - Chariſ. l. 1.

a Commemini.

abdidit, matrem monens, ut de ipſius obitu famam ſereret, qui, cùm diù pòſt in hominum conſpectum ex improviſo prodiiſſet, multa de animarum palingeneſia, ac de inferis monſtruoſa, ac praeter omnem fidem commentus eſt. Quod pleriſque eum cavillandi, deridendique anſam praebuit; Cratino praecipuè, *ἐν Πυθαγοριζούσῃ*, & *ἐν Ταραντίνοις*, ac etiam Xenophani, qui eum in quadam elegia carpit, quòd cùm aliquando quendam conſpiceret canem verberantem, ejus miſertus, percuſſorem admonuit, ne ampliùs caederet, quandoquidem ejulatu cognoverit, amici animam in canem commigraſſe. Caeterùm antè Pythagoram fertur fuiſſe Orpheus hujus opinionis aſſertor, de quibus Olympiodorus, *παλαιὸς λόγος Ὀρφικός τε καὶ Πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις.* Nec id quidem videtur alienum ab Homeri ſententia, qui inducit Hectorem, Antilochum, & Achillem cum equis colloquentes. Neque aliud oſtendere voluit
44 per canem, qui priùs quàm cæteri domeſtici Ulyſſem cognovit, quàm humanae rationis commercium, agnationemque cum brutorum animis. Hoc autem Ennii *ἀκροτελεύτιον* hunc ſibi locum depoſcere videtur. Nam Porphyrio in explicatione praecedentium Horatii carminum ait, *Ennius in principio Annalium ſuorum ſomniaſſe, ſcripſit, admonitus, quòd ſecundum Pythagorae dogma anima Homeri in ſuum corpus veniſſet.* Qua in re à Cornuto nihil diſcrepat, ut ſupra retulimus. Caeterùm dimidiatum hunc verſum hoc modo explere poterimus,

In ſomnis mihi viſus Homerus adeſſe poëta.

Quae verba ex Virgilio l. 2. Aen. repoſuimus, qui ea ex his Ennianis excerpſit,

In ſomnis ecce ante oculos moeſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi ——

Non enim dubium eſt hoc Ennii ſomnium Maronem ad Hectoris ſomnium tranſtuliſſe: praeſertim cùm verſum illum, quem ſubjicit,

Heu mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo.

Ennii integrum eſſe conſtet. Ser. 2. Aen. Iiſdem penè verbis Attius in Bruto narrat ſomnium Tarquinii Superbi, cujus ſupra meminimus,

Viſus eſt in ſomneis paſtor ad me adpellere.

TRANSNAVIT CITA PER TENERAS CALIGINIS AURAS] Refert ex hoc Annali hunc verſum Servius, in extremo Georgicorum, explicans illud, *nare per aeſtatem &c.* ubi obſervat, *nare*, poſitum eſſe pro volare, quamvis hujus vocis proprietas natantibus, quàm volantibus aptior ſit. Arbitror, hoc loco poëtam narrare quonam pacto Homeri anima, ſive umbra ex inferis in ſuperam regionem per interjectam caliginem evolaverit; & ad Zoroaſtris, & aliorum, de anima, opinionem alluſiſſe, qui eam alatam eſſe voluerunt. Deeſt in mutilis his noſtris decurtatiſque Servii commentariis hic Ennii locus, quem mihi cum ſex aliis miſit Fulvius Urſinus, vir in omni doctrinarum genere excultiſſimus, & de omni antiquitate optimè meritus, ex integro, ac pervetuſto Servii exemplari ſuper quatuor libros Georgicorum literis Longobardicis exarato.

TUM MEMINI FIERI ME PAVUM] Apud Soſipatrum l. 1. ſine metri ratione habetur, *Memini me fieri pavum.* Quo in loco obſervat peritus Grammaticus, priſcos pavum pro pavone dixiſſe. Unde in utroque genere Auſonius,

Pavaque de pavo conſtitit ante oculos.

Apud Donatum in Andriae commentario idem locus habetur, *Memini me fieri tum pavidum:* & rurſus in Phormione, *Memini*

- - - ſcripſere alii rem   Cic. in Brut. & Orat.

mini me fieri parvum. Nos verò Chariſii lectionem ut ſinceriorem ſequuti *Tum* dictionem ex Donato in principio addidimus, & aliam tranſpoſuimus; ut decurtati carminis verba numeris non carerent. Sunt tamen qui pro *fieri*, *firi* malint antiquo more legendum eſſe. 45 Ex quo autem Ennii libro hoc hemiſtichium deſumptum ſit, quamvis non liqueat, in propria tamen ipſius ſede illud nos collocaſſe exiſtimamus. Nam haec Homeri verba eſſe videntur, qui Ennio narret, ſe pavonem quondam fuiſſe. Quod confirmare poſſumus Q. Septimii Tertulliani teſtimonio, qui in libro de Anima refutans hujuſmodi Pythagorae, & Empedoclis portenta, planiſſimè hunc locum explicavit his verbis: *Pavum ſe meminit Homerus, Ennio ſomniante, ſed poëtis nec vigilantibus credam. Etſi pulcherrimus pavus, & quo velit colore cultiſſimus; ſed tacent pinnae, ſed diſplicet vox: & poëtae nil aliud quàm cantare malunt.* Huc etiam ſpectat illud Perſii, Sat. *6.* quod antè memoravimus,

Cor jubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe
Maeonides, quinctus pavone ex Pythagoreo.

Crediderunt ſiquidem Pythagorici Homerum in pavonem tranſmigraſſe, quoniam ſua poëmata mira, ac incredibili poëticorum pigmentorum varietate conſperſerit, exornaveritque. Caeterùm de hac animarum migratione de corporibus ad alia hominum, ſive brutorum corpora, haec ferè ab auctoribus tradita ſunt. Sophoclis Scholiaſtes, Heraclides Ponticus, & alii plerique teſtantur, Pythagoram aſſeveraſſe, ante Trojani belli tempora ſe Aethalidem, vel ut aliis placet, Ephalidem fuiſſe, in Trojano verò bello Euphorbum, demùm Hermotimum, ſive Hermippum Samium, deinde Pyrrhum Delium piſcatorem, poſtremò Pythagoram. Alii verò tradiderunt Aethalidem Trojanis temporibus fuiſſe Euphorbum Panthoi filium, deinde Pyrrhum Cretenſem, deinde Eleum quendam, cujus nomen prorſus ignotum eſt; & poſtremò Pythagoram. At Pythagoras ipſe in libro, quem inſcripſit Περὶ τȣ̃ μεταλλοιῶσθαι τὰς ψυχὰς, καὶ παλεισδύνειν εἰς ἕτερα σώματα, aſſerit ſe fuiſſe primùm Aethalidem, deinde Euphorbum Trojanum, poſtea Mercurii & Samiae cujuſdam meretricis filium, tandem Pythagoram. Lactantius verò Firmianus Papinii interpres (ut ipſiusmet teſtimonio aſſerere poſſumus, quamvis multi neſcio quem Luctatium ſomnient) aliam tranſmigrationis ſeriem ad l. 3. & 6. Theb. refert, Trojani ſcilicet belli tempore primùm fuiſſe Euphorbum, tum Pythagoram, poſteà pavonem, deinde Homerum, cujus tandem anima in Ennium evolavit. Qui verò hujus ſequuntur opinionem, *Quinctus* in Perſii carmine non ad numerum referunt, ſed ad Ennii praenomen. Quinctum enim illum appellatum fuiſſe, perſpicuum eſt. Qui autem ad numerum referunt, alium tranſmutationis ordinem recenſent, ut nimirum à pavone quinctus Ennius numeretur. Primùm enim pavonem fuiſſe dicunt, deinde Euphorbum, poſteà Pythagoram, demum Homerum (ſi tamen credendum eſt Pythagoram Homerum aetate anteceſſiſſe) poſtremò Ennium. Quocirca magna atque praeclara de ſe ipſo pollicitus eſt. Verùm cum haec aniles prorſus nugae ſint ac delirantium ſomnia, nihil eſt, quòd in eis confutandis immoremur. 46

Scripsere alii] Facit ſibi poëta attentos auditores, cùm ſe cultiori, ſublimiorique ſtilo ſcripturum dicit, quàm caeteri, qui eum praeceſſerunt. *Scripſêre* autem dixit, non cecinêre, quod illuſtrium poëtarum proprium eſt, Naevio id praecipuè exprobrans, qui primum bellum Punicum rudi, & impolito Saturnio carmine ſcripſerat. An verò rectius ſcripſêre, quàm ſcripſerunt dictum ſit, in Oratore adnotat Cicero, *Nec verò reprehenderim: - - - Scripſêre alii rem; & ſcripſerunt eſſe verius ſentio,*

* Verſibu', quos olim Faunei, Vateſque canebant: Varr. l. 6. de lin. Lat. Quinct. l. 9. c. 4. Cic. l. 1. de Divin.

tio: ſed conſuetudini auribus indulgenti libenter obſequor.

Rem] Poëma, in qua ſignificatione Horatius, ut Porphyrio interpretatur, l. 2. Epiſt.

Tentavit quoque rem ſi dignè vertere poſſet.

Versibu' quos olim] Saturnios verſus intelligit. Fuit autem vetuſtiſſimum carminis genus Saturnium, de quo Feſtus in *Saturno: Verſus quoque antiquiſſimi, quibus Faunus fata ceciniſſe hominibus videtur, Saturnii appellantur; quibus & à Naevio bellum Punicum ſcriptum eſt.* Politianus in Nutricia,

Et modò reprehenſi deflorans carmina Naevi,
Carmina, quae quondam Fauni vateſque canebant.

Fuit autem dictus Saturnius verſus, quoniam Saturni temporibus, Fauni ac vates eo metro in edendis oraculis uti conſueverunt: veluti Apollo multis ſaeculis heroico carmine uſus eſt. Quod approbat M. Varro, l. 6. de lin. Lat. cùm ait; *Fauni Dei Latinorum, ità ut Faunus, & Fauna ſint in verſibus, quos vocant Saturnios. In ſilveſtribus locis traditum eſt ſolitos fari, à quo fando Faunos dictos.* Alii autem opinantur, eos verſus ita nominatos fuiſſe à Saturnia vetuſtiſſima Italiae urbe, ſive à Saturniis, quo nomine Itali appellati ſunt; à quibus perhibetur id genus carminis fuiſſe inventum: quod minimè conſentit Attilius Fortunatianus, qui ante Italos eo metri genere Graecorum antiquiſſimos aſſerit in Comoediis, & Tragoediis uſos fuiſſe; de quo verſu loquens Terentianus ait,

Quem credidit vetuſtas,
Tanquàm Italis repertum,
Saturnium vocandum;
Sed eſt origo Graeca:
Illique metron iſtud
Certo modo dederunt:
Noſtrique mox poetae
Rudem ſonum ſequuti.
Ut quaeque res ferebat,
Sic diſparis figurae
Verſus vagos locabant.

Nec quidem dubium eſt, antiquos illos, 47
praeterquàm quòd duriſſimos eos verſus fecerunt, minimè conſtanti lege metrorum rationem habuiſſe: nam alios breviores, alios longiores ediderunt: quamvis Aſconius 2 in Verr. tradat, ſenarium hypercatalecticum Saturnium dici. Quo verſuum genere, ut idem ait Fortunatianus, noſtri Duces in tabulis antiquis, quas triumphaturi in Capitolio figebant, victoriae titulum inſcribebant; cujus hoc refert exemplum ex L. Aemilii Regilli tabula, qui navali praelio Regis Antiochi praefectos ſuperaverat,

Duello magno dirimendo, regibus ſubigendis.

Hujus etiam tabulae verba extant apud Livium l. XL. ſed valdè depravata. Item ex alia Acilii Glabrionis,

Fudit, fugat, proſternit maxumas legiones.

Extat & alius Saturnius apud alium Grammaticum ex iiſdem Capitolinis tabulis,

Summas opes qui regum regias refregit.

Scripſimus autem *Verſibu'*, non *Verſus*, ut perperàm apud Varronem in VI. de ling. Lat. habetur. & licet ità apud Ciceronem in Bruto legatur, id tamen factum eſt ob ſermonis conſequentiam: ait enim, *Quid? noſtri veteres verſus ubi ſunt? Quos olim Fauni &c.* Sed tamen apud eundem l. I. de Divin. & in Oratore rectè quidem *Verſibu'* veterum more legitur, qui in dictionibus in *us* deſinentibus conſona ſequente elidebant *s*, quod Ennio aliiſque illius ſaeculi ſcriptoribus perfrequens fuit. Poſteriores verò parcè admodum uſi ſunt. Qua de re Cicero in Oratore: *Quin etiam, quod jam ſubruſticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eaedem erant poſtremae duae literae, quae ſunt in optumus, poſtremam literam detrahebant, niſi vocalis inſequebatur. Ita non erat ea offenſio in verſibus, quam nunc fugiunt poetae novi. Ita enim loquebamur, qui eſt omnibu' princeps, non omnibus princeps. Et--vita illa dignu' locoque, non dignus.*

Fauni vateſq.] Servius VII. Aeneidos.

Quom neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat
--- nec dicti ſtudioſus quiſquam erat ante hunc.
Nos auſi reſerare ---

dos. *Quidam Deus, inquit, eſt Fatuellus, hujus uxor eſt Fatua; iidem ſunt Faunus, & Fauna: dicti autem ſunt à fando, id eſt vaticinando, unde etiam fatuos dicimus inconſideratè loquentes.* Idem paullò poſt Faunum dictum vult ἀπὸ τῆς φωνῆς, quòd voce, non ſignis futura praediceret. Lactantius l. 1. Divin. inſt. *Ante Pompilium Faunus in Latio, qui & Saturno avo nefaria ſacra conſtituit, & Picum patrem inter Deos honoravit, & ſororem ſuam Faunam eandemque conjugem ſacravit; quam C. Baſſus Fatuam nominatam tradit, quòd mulieribus fata canere conſueverit, ut Faunus viris*: qui, ut tradit Ariſtides in lib. III. de rebus Italicis, editus eſt ex nefario Valerii Tuſculani cum filia inceſtu.

Canebant] Canere vaticinantes dicebantur, Virgilius l. 2. Aen.

48 *Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.*

Et rurſus l. 6.

Ipſas canas oro ——

Quom neque Musarum scopulos] A rei difficultate. Montes enim aditu difficiles, quos Muſae incolunt, ſcopulos, quaſi loca, ut Graeci dicunt, δύσβατα, appellavit ob labores, qui in addiſcendis diſciplinis ſunt exantlandi ex eorum opinione, qui Muſas, ſcientias & rerum optimarum cognitionem eſſe, arbitrati ſunt. Scopulus enim non modò rupes mari imminens, ſed quivis editus locus, ut Heſychio placet, nuncupatur. Cujus verba ſunt, Σκόπελός ἐςι ὑψελὸς τόπος, ἢ πέτρα, ἢ ἀκρώρεια, ἀφ' ἧς ἔςι σκοπεῖν τὰ κύκλῳ. Dictus eſt autem σκόπελος ἀπὸ τοῦ σκοπεῖν, nec malè Latini deducunt à ſpeculando.

Quisquam superarat] Haec verba in optimis Ciceronis exemplaribus habentur in Bruto: paſſim verò in vulgatis deſunt. Eſt autem *ſuperare* verbum πολύσημον, & hoc loco pro *ſuperaſcendere* poſitum eſt. In qua etiam ſignificatione Virg. l. 6.

Hoc ſuperate jugum ——

Idem 3. Geor.

--- *ſuperant montes, & flumina tranant.*

Quibus verbis ipſe ſibi blanditur Ennius, innuens, eos ſcopulos arduos quidem, atque anteà inacceſſos ſe ſtrenuè ſuperaſſe. Nec, ut ait Cicero, mentitur in gloriando.

Nec dicti studiosus erat] Nec aliquis hactenus eloquentiae operam dederat. Cicero, *dicendi ſtudioſum*, & *eloquentiae ſtudioſum*, ſaepè dixit.

Ante hunc) Refert hunc locum Cicero in Bruto, & rurſus in Oratore ait, *Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere: Verſibu' quos olim Fauni, vateſque canebant; mihi de antiquis eodem modo non licebit, praeſertim cùm dicturus non ſim, Ante hunc, ut ille; nec quae ſequuntur: Nos auſi reſerare.* Verba autem illa, *antè hunc*, placet aliquibus de Ennio ipſo dici, mihi verò de Naevio dicta videntur; qui licet minus politè ſcripſerit, nemo tamen antè eum elegantioris dictionis extiterat ſtudioſus, cùm rudiora, & impolitiora eſſent antiquorum omnia.

Nos ausi reserare] Addo ex conjectura eleganti ſane tranſlatione,

Nos auſi reſerare fores ——

Eadem ferè Maro, l. 1. Geor.

—— *ſanctos auſus recludere fontes.*

De poëticis Muſarum foribus Plato in Phaedro ait, poëtam ſine furore fruſtrà, ἐπὶ Μουσῶν ποιητικὰς θύρας accedere. Quod mutuatus Lucianus in Encomio Demoſthenis ait, non levi furore opus eſſe iis, qui ἐπὶ ποιητικὰς θύρας adveniunt. Unde refert Zenodotus vulgatum Graecorum adagium, ἀνεῳγμέναι Μουσῶν θύραι. Ennius igitur cùm antiquum illud carminis genus, ut planè inconditum, & agreſte reſpueret, hexametrum heroicum introduxit, 49
quod ipſe, ut in II. de legibus ait Cicero, & Iſidorus l. 1. c. 38. affirmat, *longum* appellavit; non quidem à multitudine pedum, quandò longiora metrorum genera

 extent

extent: ſed à poëſeos prolixitate; nam quae eo metro ſcribuntur ob heroicam materiam longiori ſunt orationis ſerie pertractanda. Unde ait Demetrius magnificam eſſe omnem longitudinem, quemadmodum & in heroicis metris hexametrum, quod vocatur heroicum propter magnitudinem, & convenit heroibus. Cujus verba ſunt, μεγαλοπρεπὲς γὰρ πᾶν μῆκος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν μέτρων τὸ ἑξάμετρον ἡρωϊκὸν, ὃ καλεῖται ὑπὸ μεγέθους, καὶ πρέπον ἥρωσιν. Quamobrem ipſum etiam promiſſum appellavit Flaccus, cùm de epico loquitur, in poët.

—— *promiſſi carminis auctor.*

Unde contraria ratione hendecaſyllabos minutos verſus veteres appellarunt. Sentius Augurinus,

Canto carmina verſibus minutis
His, olim quibus & meus Catullus,
Et Calvus, vetereſque &c.

Ennius verò his verbis eam ſibi comparaſſe gloriam innuit, quòd apud Latinos primus heroici carminis majeſtatem introduxerit. Quod etiam confirmat Lucretius l. 1.

Ennius ut noſter cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas omnium quae clara clueret.

Idem apud Silium oraculi vaticinio comprobatur l. 12.

Hic canet illuſtri primus bella Itala verſu,
Atolletque duces caelo ——

Mamertinus autem, ſive quis alius fuerit, qui Genethliacum Maximiano ſcripſerit, eum Romani carminis primum auctorem appellavit. Indeque exiſtimo ab Horatio l. 1. Epiſt. & Propertio l. 3. *patrem* Ennium eſſe dictum, non quòd aetate omnes Latinos poëtas praeceſſerit, cùm Naevium, & Livium eo antiquiores fuiſſe, conſtet: ſed quòd ejus tanquàm communis parentis haeredes extiterint in heroico carmine pangendo. Ennii igitur opera horridus ille defluxit numerus Saturnius. Unde illi minimè vitio verti debet, ſi hujuſmodi verborum jactatione ſe extollit, cùm multi nobiles poëtae in ſuo ſcribendi genere primum ſibi locum attribuerint. Lucretius, quòd abſtruſas rerum cauſas Latinis verſibus primus illuſtraſſet, ita cecinit l. 1. & 4.

Avia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita ſolo: juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire, juvatque novos decerpere flores,
Inſignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Muſae.
Primùm quod magnis doceo de rebus, &c.

Hinc Maro l. 3. Geor.

Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, quà nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.

Eadem ferè translatione in principio librorum Oppiani de venatione Diana eum hortatur, ut aſperam ingrediatur viam, quam nemo hactenus mortalium ſuis calcaſſet carminibus:

Ἔγρεο, καὶ τρηχεῖαν ἐπιστείβωμεν ἀταρπόν
Τὴν μερόπων οὔπω τις ἑῆς ἐπάτησεν ἀοιδαῖς.

Illud idem Nemeſianus deſignavit l. 1.

—— *ducitque per avia, quae ſola nunquam*
Trita rotis, juvat aurato procedere curru.

Et mox,

—— *intacto premimus veſtigia muſco.*

In eandem ſurgit jactantiam Horatius lib. 1. Epiſt.

Libera per vacuum poſui veſtigia princeps:
Non aliena meo preſſi pede ——

Et ſtatim,

—— *Parios ego primus Iambos*
Oſtendi Latio ——

Idem l. 1. Odar.

—— *carmina non prius*
Audita Muſarum Sacerdos
Virginibus, pueriſque canto.

Propertius l. 3.

Primus ego ingredior puro de fonte Sacerdos
Itala per Graios orgia ferre choros.

Et paullò poſt,

—— *opus hoc de monte ſororum*
Detulit intacta pagina noſtra via.

Manilius l. 1. Aſtron.

Aggredior primuſque novis Helicona movere
Cantibus, & viridi nutanteis vertice ſilvas,
Hoſpita ſacra ferens nulli memorata priorum.

Contrà Choerilus, quem Ariſtoteles l. 8. Top. & Flaccus l. 2. Epiſt. & in Poët. ut malum poëtam carpunt, nihil, ut hi superiores, de ſe ipſo honorificè promittit, ſed modeſtè

* a Nam latos popolos res, atque poëmata noſtra
Cluebat --- Prob. in art. inſtit.

* Atque Anchiſes doctu', Venus quem polcra Dearum Idem in Vir. ecl. 6.

a Verſ. ἀκίφαλος.

modeſtè in ſui operis initio expoſcit veniam, quòd ſcilicet de rebus tritis, ac pervulgatis caneret. Nam poetis, quos ſuperior aetas tulerat, feliciter obvenit, ut digniores, cultioreſque materias praeoccuparent, cùm intonſum adhuc pratum haberent; cujus quidem verſus hi ſunt,

Ἆ μάκαρ ὅστις ἔην κεῖνον χρόνον ἴδρις ἀοιδῶν,
Μουσάων θεράπων, ὅτ' ἀκείρατος ἦν ἔτι λειμών:
Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται: ἔχουσι δὲ πείρατα τέχναι
Ὕστατοι ὥς τε δρόμου καταλειπόμεθ', οὐδέ τοι ἔστι,
Πάντη παπταίνοντα νεοζυγὲς ἅρμα πελάσσαι.

51 Nam latos popolos res, atque poemata nostra cluebat] A gloria, & dignitate poëtices. Idem in Ambracia eodem verbo uſus eſt,

Per genteis cluebat omnium miſerrumus.

Lucretius l. 1. de Ennio loquens videtur ex duobus his verſibus hunc contexuiſſe,

Per genteis Italas, omnium quae clara clueret.

Obſervandum eſt, cùm *populum* dicimus, unius civitatis multitudinem, cùm verò *populos*, urbes intelligi. Virgilius eadem ſignificatione, 1. Aen.

Littoraque & latos populos ——

Atque Anchises doctu'] Hi verſus huc non obtorto collo rapti, ſed ſua ſponte tanquàm in propriam ſedem veniſſe videntur. Nam abſolutis invocatione, ſomnio, laudumque ſuarum praeconio, ad narrationem poëta progreditur. Qui Romanas res ſcripturus ab ultima repetiit origine; nihil in hoc, quem ſibi imitandum propoſuerat, Homerum imitatus. Ille enim in utroque poëmate à mediis ferè incipiens properat ad finem: Ennius verò in Annalium diſpoſitione ordineque rem omnem ab initio proſequens, maluit fidelis hiſtorici, quàm mendacis poëtae praecepta tenere: ut in hac praeclariſſimi operis parte ſine ullo fuco ſincerus veritatis color eniteſceret. Verebatur enim in mendacii ſuſpicionem incidere, ſi hiſtoriae ordinem praevertiſſet. Cùm vera hiſtoriae lex ſit, ab initio rem, de qua agitur, diſtinctè, ac dilucidè pertractare, & ad finem uſque rectà progredi, prout ſingulae quaeque res geſtae ſunt. Videmus enim Dionyſium Halicarnaſſeum, & Livium, qui ſummam ſibi ipſis in Romana hiſtoria conſcribenda gloriam compararunt, ut caeteros omittam, qui injuria temporum perierunt, à remotiſſimis Urbis incunabulis ſuas hiſtorias inchoaſſe, indeque perpetuo veluti filo rem omnem ordine ad finem perduxiſſe. Idemque ab Ennio obſervatum fuit, qui altè repetito principio, neglecta poëtices lege, à Trojano excidio, Aeneaeque erroribus, à quo ipſa Romani imperii primordia ducta ſunt, ſuos annales exorſus, eos continuata ſerie ad ea uſque complexus eſt, quae ſuis temporibus ſumma cum populi Romani gloria geſta fuerant. Nec ob id veritus eſt hanc ſuam poëſim, tanquàm κυκλικὴν à Criticis exploſum iri. *Ea enim carmina cyclica vocari*, aſſerit Iſidorus l. *6. c. 17. quae cujusque materiae ſimplici forma facta ſunt.* Nec malè inquit Acron in Poëtica, *Cyclicum poëtam eſſe, qui ordinem variare neſcit.* Sed tamen id quidem iis vitio verti debet, qui fabuloſa commenti ſunt, quorum finis eſt aures potius demulcere, auditoreſque in admirationem traducere, quàm vera in medium proferre. In quo vitio lapſus eſt Staſimus, ſive quiſquis fuerit Cypriae Iliadis auctor, ac etiam Antimachus in Thebaide. Hoc igitur

Fari donavit, divinum pectus habere.

* Aſſaraco natus Capys optimus: iſque pium ex ſe
Anchiſen generat --- (Serv. in 3. Geor.)

Eſt locus, Heſperiam quam mortaleis perhibebant. (Macrob. l. 6. c. 1.)

52 loco cenſeo poëtam noſtrum Aeneae poſt Trojae excidium cum Diis Penatibus fugam paranti, Anchiſen ventura praedicentem induxiſſe; quem augurandi ſcientia praeditum fuiſſe, teſtatus eſt Naevius in III. belli Punici,

Poſtquàm avim adſpexit
Templo Anchiſes, ſacra in
Menſa Penatium ordine
Ponuntur: immolabat
Auream victimam polcram.

Augurantem quoque Anchiſen facit Maro l. 2. Aen.

Jam jam nulla mora eſt, ſequor, & quò ducitis adſum:
Veſtrum hoc augurium ——

Et l. 3. Aen.

—— *bellum ô terra hoſpita portas,*
Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.

Id autem muneris à Venere fertur eſſe aſſequutus, cùm propè Simoëntis fluenta cum ea concubuit.

POLCRA DEARUM] Videtur ad Paridis de Venere judicium alludere. In *polcra* autem antiquam retinui ſcribendi rationem Scauri auctoritate, qui per *o*, & ſine aſpiratione, polcram, ſcribendum vult: tùm quòd à polio polcrum, ut à fulcio fulcrum deducatur, tùm etiam quòd Latini ſermonis natura mediam dictionem non aſpirandam doceat. Varro etiam l. 1. apud Chariſium negat aſpirari debere, ne duabus conſonantibus media intercedat aſpiratio.

FARI DONAVIT, DIVINUM PECTUS HABERE] Ut ſcilicet divino correptus numine futura praenoſceret. Fari enim interdum vaticinari eſt. Idem in Alexandra,

Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.

ASSARACO NATUS CAPYS] Eſt hic locus ex Servio Longobardico Fulvii Urſini deſcriptus, qui exponens verba illa Maronis in III. Georg. *Aſſaraci proles*; ait, *per Aſſaracum Trojanos dicit, nam Aſſaracus avus Anchiſae fuit. Ennius, Aſſaraco natus Capys &c.* Virgilius alibi eadem ferè circumlocutione Trojanos intelligens, dixit l. 1. Aen. *domus Aſſaraci*, & Horatius in Epod. Ode 13. *Aſſaraci tellus.* Sed ut altiùs originem repetamus, ex Dardano & Balea Teucri filia Erichthonius natus eſt, qui ex Callirrhoë Scamandri filia, ut ait Halicarnaſſeus l. 1. vel ex Aſtyoche Simoentis filia, ſi Apollodorum ſequimur, Troëm genuit, à quo genti nomen impoſitum eſt. Ex Troë deinde & Acalide Eumenidis filia, ut idem Halicarnaſſeus inquit, natus eſt Aſſaracus. Ut autem tradit Apollodorus, Tros ex Callirrhoë Scamandri filia Cleopatram ſuſcepit, & mares tres, Ilum, Aſſaracum, & Ganymedem. Aſſaracus verò ex Clytodora Laomedontis filia, vel, ut alii volunt, ex Hieromneme Simoentis filia Capym procreat, ex quo & Naiade Nympha, ſive Themide Ili filia Anchiſes ortus eſt, cum quo Venus congreſſa Aeneam pe- 53
perit.

EST LOCUS] Anchiſes poſtquàm profatus eſt, Aeneam poſt varios caſus, poſtque varios erroris anfractus Italia potiturum, ubi fatis annuentibus aeternas ſedes eſſet collocaturus, ejus regionem deſcribit. Ex quo tanquàm archetypo totum ferè hunc locum Maro delineavit in I. & III. Aen.

Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt.

HESPERIAM] Notum eſt, Italiam Heſperiam dictam fuiſſe ab Heſpero Atlantis fratre, vel ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, quòd occaſui ſubjecta ſit. Hos poëtas imitatus Statius l. 7. Theb.

Eſt

* Ilia dia nepos, quas erumnas tetuliſti. *Char. l. 1. Feſt. recto fronte. Non. Nepos*

* --- Hujus Nate auſpiciis illa incluta Roma. *Iſid. l. 15. c. 1.*

Eſt locus, Inachiam dixerunt Taenara gentes.

Ilia dia nepos] Haec verba ſuſpicor Anchiſae eſſe adhuc Romani imperii incunabula vaticinantis, quibus abrupto narrationis curſu, commiſerationis locum amplificat per converſionem ad Iliam, quam nepotem appellavit; quoniam, ut ex Ennii opinione refert Servius l. 6. Aen. Ilia Aeneae filia fuit. Nec mihi ſcrupulum injicit verbum, *tetuliſti*, quod refertur ad praeteritum tempus. Nam divino numine afflatis, quae futura ſunt, jam eveniſſe videntur: ut mirum non ſit, ſi quae nondum facta ſunt, interdum ut praeterita pronuncient.

Quas erumnas] Tradunt aliqui Iliam juxta antiquam Veſtalium legem ob violatam pudicitiam ad necem uſque virgis caeſam fuiſſe: alii in carcerem detruſam. Poëta verò noſter, ut admonet Porphyrio l. 1. Car. Od. 2. voluit eam in amnem Tiberim juſſu Amulii fuiſſe projectam. Quod quidem minime verum eſſe poſſet, ſi, ut ex eodem Ennio refert Servius l. 6. Aen. Aeneae filia fuiſſet. Quapropter ſi Porphyrionis opinionem ſequamur, Anchiſes eam neptem appellavit, non ut Aeneae filiam, ſed tanquam ex ſuo genere oriundam. Hoc carmen à Soſipatro l. 1. & Nonio in *Nepos* integrum refertur, à Feſto verò prior tantùm pars, à nemine tamen indicata operis inſcriptione. Quod cùm heroicum ſit (quamvis apud Nonium depravatis ſyllabarum modulis legatur) & ad Annalium pertineat ſeriem, hic locavimus. In quo obſervant Grammatici, à priſcis *nepos* pro *neptis* in feminino genere uſurpari.

Erumnas] Sine diphthongo ſcripſimus Soſipatri auctoritate, qui l. 1. inquit, *Erumnam, Ennius ait per e ſolum ſcribi poſſe, quòd mentem eruat, & per a, quòd moerorem nutriat.* Fuit autem hic alter Ennius inſignis Grammaticus, qui duos de litteris, & ſyllabis libros edidit, itemque de metris; cujus meminit Suetonius de illuſtribus Grammaticis. Verùm ſi ab *αἴρειν*, haec dictio originem ducit, ut tradit Pompejus in *Aerulas.* non dubium eſt, per ae ſcribi oportere: quod communi uſu receptum fuit.

Tetulisti] Pro *tuliſti* antiquo more Graecorum, ut diximus, imitatione. Eſt huic Enniano dicto ſimile illud Caecilii in Ὑποβολιμαίῳ,

Aerumnam pariter tetuliſti meam.

Catullus non reſpuit ejuſdem praeteriti formationem, in Gallam, 54

—— *rurſus reditum ad vada tetulit.*

Et

—— *ad Idae tetuli nemora pedem.*

Hujus nate auspiciis] Romulum *δεικτικῶς* intelligit, ut ex Virgilio l. 6. cognoſcere licet, qui de eodem loquens, ubi Anchiſem facit filio nepotum ſeriem oſtendentem, & quae eventura erant, multis antè ſaeculis praedicentem, tranſcribit integrum hunc verſum ex Ennio, qui, ut videtur, Anchiſem adhuc facit in vaticinando perſtantem.

Illa] Ἐμφατικῶς.

Incluta roma] Extollit à maxima nominis celebritate, utpotè quae olim totius terrarum orbis caput futura erat, ſummoque imperio potitura. Veteres inclutam pro inclytam ſcribebant, apud quos y, & u, commercia mutua exercebant, quamvis Velio antiquo ſanè Grammatico videatur eadem eſſe apud nos, *u* littera, quae apud Graecos *υ*; nam quod illi *κύμινον, κυπάρισσον, κυβερνήτην*, nos cuminum, cupreſſum, & gubernatorem, dicimus. Lucretius l. 1.

—— *inclute Memmi.*

Quae vox à Graeca *κλυτὸς* formatur, ut *κλυτὸς Ἀχιλλεύς.*

* Quos homineis quondam Laurentis terra recepit, Priſc. l. 7.

* Quam primùm Caſcei popolei genuêre Latinei. Var. l. 6. de lin. Lat.

--- lupu' foeta ---

Quos hominęis quondam laurenteis terra recepit] Hunc verſum Priſciani indicio l. 7. cognovimus eſſe ex Annalibus, ſed ex quoto libro, prorſus ignoramus. Hiſtoriae autem ordo admonet huc eſſe referendum. Siquidem hoc loco poëta recenſere videtur, Aenea duce Trojanos laboribus defatigatos Laurentum tandem perveniſſe, ubi poſitis caſtris cum locum Trojam appellarunt. Qua de re haec à Dionyſio tradita ſunt: Τελευτῶντες δὲ ἀφικνοῦνται τῆς Ἰταλίας εἰς Λωρεντὸν, ἔνθα τῆς πλάνης παυσάμενοι, χάρακα ἔθεντο, καὶ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ κατεστρατοπεδεύσαντο, ἐξ ἐκείνου Τροία καλεῖται. Laurentum verò dictum fuit à lauro, ut ex Virgilio l. 7. liquet, quae in illius arce diu ſumma cum religione cuſtodita fuit. Herodianus autem in Commodo tradit, totam eam regionem, quoniam permultis è lauro ſylvis opacatur, Laurentum agrum appellari.

Quam primum cascei] Laus à colonum antiquitate. Conjunximus hunc verſum cum ſuperiori, quoniam ex ſermonis conſequentia, & ſenſu, ſimul appoſite quadrare videntur. Vetus codex habet: *Quam priſcei Caſcei.* & hanc veram eſſe lectionem ex illo Ciceronis loco in I. Tuſcul. arbitramur, ubi ait; *Itaque unum illud erat inſitum priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius.* De iiſdem D. Hieronymus in Epiſtola quadam ad Niceam, *Nam rudes illi Italiae homines, quos Caſcos Ennius appellat.* Feſtus *Caſcum* antiquum interpretatur: idemque Varro l. 4. de lin. Lat. qui vocis originem Sabinam eſſe, dicit, quae uſque radices in Oſcam linguam egit. Sed quos Ennius Caſcos appellat, Livius l. 1. priſcos Latinos dicit. Virgil. 5.

—— *& priſcos docuit celebrare Latinos.*

55 Halicarnaſſeus l. 1. Antiq. Λατῖνοι οἱ καλούμενοι πρίσκοι, qui à Plutarcho in Romulo, προγενέστεροι Λατῖνοι appellantur. Feſtus in *Priſcae*, Priſcas Latinas colonias vocat; cujus mutilator Paullus ait, Priſcos Latinos eos propriè appellari, qui fuerunt priuſquàm Roma conderetur. Latini verò dicti ſunt à Telepho Herculis filio cognomento Latino: vel à Latino Albanorum Rege, qui de ſuo nomine, non modò Aborigenes Latinos appellavit, ſed alias complures exteras nationes, quae ad eam Italiae regionem incolendam confluxerant; quae Appenninis montibus, Tyrrheno mari, Tiberi, Lyrique fluminibus circumcluditur.

Genuere] Hanc dictionem apud Varronem depravatam exiſtimo; pro qua *tenuêre*, vel *coluêre*, fortaſſe reponi debet. Sunt qui hunc verſum legant, ſed prorſus malè,

Quam primùm Caſcei populei caruêre Sabinei.

Lupu' foeta] Obſervat Feſtus ubi id ex Ennio fruſtillum refert, lupum etiam in foeminino genere uſurpari. Unde Varro in eo libro, ut refert Quinctilianus l. 1. c. 10. quo Romanae Urbis initia enarrat, *lupum fœminam* dicit Ennium, Pictoremque Fabium ſequutus. Cùm autem locum, unde deſumptum ſit, non indicet Feſtus, ordinis conjectura ductus hic locandum cenſui. Rem verò de infantibus ab altrice bellua enutritis, tanquàm hiſtoriam ex antiquis Latinis ſcripſerunt Q. Fabius Pictor, L. Cincius, Porcius Cato, Piſo, Q. Luctatius Catulus, aliique quamplurimi. E Graecis Diocles, qui primus Graecè Urbis originem litteris mandavit; Promathion Peparethius, Hieronymus Cardianus, Timaeus Siculus, Silenus, Poſidonius, Eratoſthenes, Polybius, Dionyſius; qui de Romanae urbis conditoribus loquens l. 1. ait, quòd dum in coeno vagientes volutarentur, lupa fortè ſupervenit, diſtentaque recenti à partu ubera eis praebuit, lingua ſimul lutum abſtergens, quo

Dulciferae ficei lactantes ubere toto. Char. l. 1.

quo ſe inquinaverant: cujus verba ſunt, Τὰ μὲν δὴ κνυζόμενα κατὰ τοῦ τέλματος ἐκυλινδοῦντο, λύκαινα δέ τις ἐπιφανεῖσα νεοτόκους σπαργῶσα τοὺς μαστοὺς ὑπὸ γάλακτος ἐδίδου τὰς θηλὰς τοῖς στόμασιν αὐτῶν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸν πηλὸν οὗ κατάπλεω ἦσαν, ἀπελίχμα. De eadem lupa Livius lib. 1. *Adeò*, inquit, *mitem ſummiſſas infantibus praebuiſſe mammas, ut lingua lambentem pueros magiſter regii pecoris invenerit.* Sed Virgilius l. 8. rem omnem paucis mirificè expreſſit in Aſpidopoeia; cujus carmina eò libentiùs ſcribimus, quòd Servii indicio liquet, ea ex Ennio illum ſumpſiſſe. Ita enim de Vulcano ait, qui in Aeneae clypeo,

Fecerat & viridi foetam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam; geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos; illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.

56 Ovidius l. 1. Faſt.

Conſtitit, & cauda teneris blanditur alumnis,
Et fingit lingua corpora bina ſua.

Sed haec quamvis ab Hiſtoricis tradita ſint, ficta tamen commentitiaque ſunt. Verum autem fuiſſe, multorum opinione receptum eſt, projectos in Tiberis ripam pueros à regii pecoris miniſtro fuiſſe inventos, qui ſuae conjugi tradidit alendos; quam ideò lupam appellarunt, quòd proſtratae pudicitiae inter paſtores haberetur. Placuit ſiquidem antiquis illius ſaeculi hominibus veritatem fabulae involucro praetexere, ut pueris illis, utporè tantae Urbis, tantique imperii auctoribus, aliquid ſupra humanum captum tribueretur: nempè ut à voraci bellua crederentur fuiſſe alti, indeque rei magnitudine, ac novitate in majorem ipſorum admirationem homines traducerentur.

Dulciferae ficei] Neque hic verſus unde ſit, meminit Soſipater. Nos autem cum his connectendum duximus, cùm de Ruminali ficu poëtam loqui, apertiſſimè pateat; de qua Livius l. 1. ubi de ſervis agit, quibus Amulius juſſerat, ut pueros in profluentem projicerent; *Sorte quadam*, inquit, *divinitus ſuper ripas Tiberis effuſis lenibus ſtagnis, nec adiri uſquam ad juſti curſum poterat amnis, & poſſe quamvis languida mergi aqua infantes, ſpem ferentibus dabat. Ita, velut defuncti Regis imperio, in proxima alluvie, ubi nunc ficus Ruminalis (Romularem vocatam ferunt) pueros exponunt.* De eadem M. Varro l. 4. de lin. Lat. ait, *Germalum à Germanis Romulo, & Remo, quòd ad ficum Ruminalem & ii inventi, quò aqua hyberna Tiberis eos detulerat in alveolo expoſitos.* Item libro I de ſcenicis originibus ejuſdem quoque Ruminalis fici mentionem fecit. Et in fabula Menippea, quae Seſquiulyſſes dicitur, ad hanc arborem reſpiciens, ait, *Ubi quòd lupam alumni fellarunt olim.* Sic legendum eſt, ut admonet Turnebus l. 29. Adverſ. c. 20. in Nonio, verbo *Alumnos*; ubi malè hactenus pro *fellarunt*, *feſellerunt* irrepſit. Fellare enim veteres pro mammas ſugere poſuerunt, quod poſteà malitia invaleſcente, & luxu, in turpem ſenſum detorſerunt. Sed illa Varronis Plutarchus in Romulo uberiùs enunciavit, Ἐνθέμενος οὖν εἰς σκάφην τὰ βρέφη, κατέβη μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ὡς ῥίψων, ἰδὼν δὲ κατιόντα πολλῷ ῥεύματι καὶ τραχυνόμενον, ἔδεισε προσελθεῖν, ἐγγὺς δὲ τῆς ὄχθης καταθεὶς ἀπηλλάσσετο. τοῦ δὲ ποταμοῦ κατακλύζοντος, ἡ πλημμύρα τὴν σκάφην ὑπολαβοῦσα καὶ μετεωρίσασα πρᾴως, κατήνεγκεν εἰς χωρίον ἐπιεικῶς μαλθακὸν, ὃ νῦν Κερμανὸν καλοῦσι, πάλαι δὲ Γερμανὸν ὡς ἔοικεν, ὅτι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Γερμανοὺς ὀνομάζουσιν. ἦν δὲ πλησίον ἐρινεὸς, ὃν Ῥωμινάλιον ἐκάλουν ἢ διὰ τὸν Ῥωμύλον, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ἢ διὰ τὸ τὰ μηρυκώμενα τῶν θρεμμάτων, ἐκεῖ διὰ τὴν σκιὰν ἐνδιάζειν, ἢ μάλιστα διὰ τὸν τῶν βρεφῶν θηλασμὸν, ὅτι τήν τε θηλὴν ῥοῦμαν ὠνόμαζον οἱ παλαιοὶ, καὶ θεόν τινα τῆς ἐκτροφῆς τῶν νηπίων ἐπιμελεῖσθαι δοκοῦσαν ὀνομάζουσι Ῥουμιλίαν, καὶ θύουσιν αὐτῇ νηφάλια, καὶ γάλα τοῖς

ἱεροῖς

[a] Endo tuetur, ubei lupu' fœmina conſpicit amneis.

a Inde.

57 ἱεροῖς ἐπισπένδουσιν. Quorum verborum hujuſmodi ſenſus eſt: *Impoſitis igitur in alveum pueris, ad flumen deſcendit eos projecturus; ſed cum illud vehementi undarum impetu defluens conſpiceret, accedere eſt veritus; ſed prope ripam deponens abiit. Creſcente autem fluvio, levans alveum leniter inundatio, devehensque, in loco ſatis molli deſtituit, quem nunc Cermanum appellant: olim verò, ut exiſtimo, Germanum, quoniam Germanos fratres vocare conſueverunt. Nec procul aberat caprificus, quam Ruminalem dicebant, ſive à Romulo, ut plerique ſunt arbitrati, ſive, quia ibi ruminantia pecora captabant umbram; vel, quod maximè probatur, propter lactationem infantium: quandoquidem mamma à veteribus ruma appellata eſt; Ruminiamque Deam vocant, quam puerorum educationi praeeſſe putant; eique Nephalia ſacra faciunt lacte libantes.* Haec ferè eadem ab eodem repetuntur in Problematum libro, atque in eo, qui de Romanorum fortuna eſt inſcriptus. Pompejus in *Ruminalis* Ficum illam Ruminalem appellatam eſſe, ait, quòd ſub ea lupa mammam dederit Remo, & Romulo. Mamma autem rumis dicitur: unde ruſtici hoedos ſubrumos eos vocant, qui adhuc ſub mammis habentur. Servius l. 8. Aen. ait, hanc ficum fuiſſe ubi nunc eſt Lupercal in Circo, quà olim Tiberis labebatur, antequàm à Vertuno factis ſacrificiis averteretur: illamque dictam vult Ruminalem à Romulo, quaſi Romularem, vel ſecundum alios à lacte infantibus dato. Nam gutturis pars ruma dicitur. De eadem Ovidius l. 1. Faſt.

Arbor erat, remanent veſtigia, quaeque vocatur
Romula nunc ficus, Rumina ficus erat.

Hanc arborem maxima Romani colebant veneratione; haud ſecus ac Samii viticem, quae multis ſaeculis ab eis in Junonis templo cuſtodita fuit: quoniam ſub ea Junonem editam fuiſſe perhibebant. Plinius l. 15. c. 18. *Colitur ficus arbor in foro ipſo, ac Comitio Romae nata, ſacra fulguribus ibi conditis, magiſque ob memoriam ejus, quae nutrix fuit Romuli, ac Remi conditoris, Ruminalis appellata; quoniam ſub ea inventa eſt lupa infantibus praebens rumen.* Addidimus huic loco vocem *Ruminalis*, quae in Plinii exemplaribus videtur deeſſe. Fuiſſe autem hanc ipſam ficum in foro, etiam Sexti Rufi, & P. Victoris auctoritatibus comprobatur. Cornelius Tacitus l. 14. ait, Neronis tempore hanc arborem, quae ſuper octingentos, ac quadraginta antè annos Remi, Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, & areſcente trunco deminutam, prodigii loco habitam, donec in novos foetus reviviſceret. D. quoque Auguſtinus l. 4. de Civit. ait, rumam mammam veteres dixiſſe; indeque Deam Rumiam apud Romanos eſſe dictam, quae parvulis immulgeat mammam. De qua Dea meminit Varro in Catone, ſive de liberis educándis, & in 11. de re ruſtica, & Plutarchus in Problematis. Deeſt autem verbis illis *Dulciferae fici*, ſub umbra, vel ſub tegmine, vel aliquid quippiam.

Lactanteis] Scribendum *Lactenteis*, hoc eſt lac ſugentes: quo verbo bis Cicero de Romulo infante loquens uſus eſt. In ſecundo enim de Divinatione inquit, *Romulus lactens fulmine ictus.* Item in Catilinam. *Tactus eſt etiam ille, qui hanc Urbem condidit, Romulus; quem inauratum in Capitolio, parvum, atque lactantem, uberibus lupinis inhiantem fuiſſe, meminiſtis.* 58

Ubere toto] Enallage numeri, pro uberibus diſtentis.

Endo tuetur] Endo pro in, à Graeca praepoſitione ἔνδον: quae dictio in antiquo Gloſſario exponitur ἐν, εἰς, ubi malè unica dictione legitur, ἐνεἰς. Hunc locum totum ex Ennio tranſtuliſſe videtur Dionyſius, apud quem lupam legitur nihil hominum incurſu exaſperatam, ſed tanquam cicurem ſenſim retuliſſe pedem, & quaſi paſtorum ſtrepitum contemnentem, in ſilvam ſeſe abdidiſſe arborum denſitate opacam,

a Hinc campom celerei paſſu premens parumper, — Non. *Parumper.*
Conjicit in ſylvam ſeſe ---

* Occiduntur ubei potitur ratu' Romulu' praeda. — Feſt. *Ratus.*

* Ollei reſpondet Rex Albaï longaï. — Don. de Barbar. Iſid. l. 1. c. 34.

a In campo.

cam, ac fontibus irriguam; quam Pani ſacram fuiſſe, ferebant, cùm ibi ejus ara poſita eſſet. Ejus verba haec ſunt, Ἡ δὲ λύκαινα οὐ μάλα ἀγριαίνουσα τῶν ἀνθρώπων τῇ προσόδῳ, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἂν χειροήθης, ἀποστᾶσα τῶν βρεφῶν ἠρέμα καὶ κατὰ πολλὴν ἀλογίαν τοῦ ποιμενικοῦ ὁμίλου ἀπῄει. καὶ ἦν γάρ τις οὐ πολὺ ἀπέχων ἱερὸς χῶρος ὕλῃ βαθείᾳ συνηρεφὴς, καὶ πέτρα κοίλη πηγὰς ἀνιεῖσα, ἐλέγετο δὲ Πανὸς εἶναι τὸ νάπος, καὶ βωμὸς ἦν αὐτόθι τοῦ θεοῦ. Caeterùm Dionyſii verba in hoc uno ab Ennianis diverſa ſunt, quòd hic celeri, ille lento gradu lupam ſeſe in ſilvam recepiſſe, dicit. Poſſet etiam hic locus ob verba illa Ubei lupu' foemina conſpicit amneis referri ad ea, quae dixit Livius l. 1. lupam ſitientem ex montibus, qui circa erant, ad puerilem vagitum curſum flexiſſe. Sed fortaſſe pro *amneis* ambos legendum; pueros nimirum intelligendo.

Lupu' foemina] Ut ſupra lupu' foeta.

Celeri paſſu premens parumper] Locus corruptus; qui fortaſſe legendus eſt

Hinc campom celeri paſſu permenſa parumper.

Nam alibi poëta noſter,

Sed ſola terrarum poſtquàm permenſa parumper.

Nec malè factum exiſtimo, ab hujus carminis exemplo illud duobus jam pedibus claudicans ad concinnam metri conſtitutionem revocatum fuiſſe.

Occiduntur ubei potitur ratu' Romolu' praeda] Cenſeo, hoc loco poëtam expreſſiſſe, quod de pueris expoſitis dicit Livius l. 1. *Cùm primùm adolevit aetas, nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, venando peragrare ſaltus: hinc robore corporibus, animiſque ſumpto, jam non feras tantùm ſubſiſtere, ſed in latrones praeda onuſtos impetum facere, paſtoribuſque rapta dividere.*

Romolus] Pierius in 4. Aen. ait, apud Aſprum in Antiquo codice *Romolus* omnino ſcriptum eſſe per *o* in penultima, ut popolus in XII. Tabulis.

Ollei respondet] *Olli illi*, ut ait Varro libro VI. de lingua Latina. Profert 59
poſteriores hujus carminis dictiones Iſidorus l. 1. c. 34. & integrum Donatus de Barbar. verùm uterque auctoris nomen praetermiſit. Et quamvis Ennianum eſſe ſuſpicarer ex Servii verbis, qui l. 11. Aen. ait, *olli* pro illi ſecundum Ennium dixiſſe Virgilium: tamen pro certo id aſſeverare veritus ſum, quouſque mihi tandem Ennium auctorem Attilius Fortunatianus prodidit; qui ut confirmaret, minimum heroicum XII. ſyllabis conſtare, apertè illud ex Ennio in exemplum retulit. Rurſus Ennius,

Ollei reſpondet ſuavis ſonus Egeriai.

Quod loquutionis genus arbitror tam familiare illi fuiſſe, & ab eo tàm ſaepius repetitum, quàm illud ab Homero,

Τὸν δ᾽ ἀπαμειβόμενος ——

Et,

Τὸν δ᾽ ἠμείβετο ——

Uſus eſt aliquando ea voce Virgilius, ſive ad aſpergendam vetuſtatis auctoritatem, ſive robuſtioris euphoniae gratia, ut in eo verſu l. 12.

Olli ſedato reſpondet corde Latinus.

In quo non ſolum duas dictiones ex hoc Enniano tranſcripſit, verum etiam eadem ferè ſpondeorum tarditate Latini regis in reſpondendo gravitatem expreſſit, qua Albani regis Ennius.

Albaï longaï] Vetuſto more diphthongum ſolvit. Virgilius l. 1 Aen. eodem adjuncto,

a Haec ecſatus ubei, latrones dicta faceſſunt. — Non. *faceſſere.*

b Curanteis magna cum cura, concupienteis — Cic. l. 1. de Divin.

a Haec eſſatus ibique. b Ἀρχαισμὸς καὶ καππακισμός.

—— *& longam multa vi muniet Albam.* Iſidorus ideo longam dictam eſſe, ait, quia longum erat oppidum, juxtà prolixitatem collis, in quo poſitum erat. Quod ex Livio l. 15. c. 1. ſumpſiſſe videtur, qui inquit, eam ab ſitu porrectae urbis in dorſo Albani montis longam Albam appellatam. Dionyſius autem l. 1. tradit, Albae additum eſſe cognomen Longae à ſitus forma, ac etiam, ut ab altera ejuſdem nominis diſcerneretur.

HAEC ECFATUS UBEI LATRONES DICTA FACESSUNT] Obſcuram hujus loci ſententiam ex Dionyſio l. 1. ſum expiſcatus. Nam cùm Fauſtulus regii pecoris cuſtos ad Amulium ductus eſſet, Rex illi, niſi vera fateretur, tormenta minatus, percunctatus eſt, num viverent pueri, & quonam modo evaſiſſent. Cui cùm verè omnia Fauſtulus expoſuiſſet, ſimulans Amulius à ſua dignitate eſſe alienum, ut eos ſineret, qui ſibi ſanguine conjuncti eſſent, cum paſtoribus ingloriam vitam tranſigere, diligenter explorabat, ubi locorum tum degerent, eoque majorem fingebat de his ſolicitudinem ſuſtinere, quòd Deorum providentia incolumes evaſiſſe viderentur. Quae verba cum Fauſtulus ſuſpecta haberet, longeque à Regis animo remota judicaret, Juvenes, reſpondit, in montibus, ſaltibusque armenta paſcere; quos ſi apud ſe habere cupiat, ſecum mittat, quibus, ubi morentur, indicet. Quod quidem à Fauſtulo eſt excogitatum, ut Amulio illos necandi viam praecluderet. Mox Amulius ſatellitum fidiſſimos miſit, quibus imperavit, ut quos Fauſtulus indicaret, ad ſeſe quàm primùm adducant. Quae ubi loquutus eſſet Amulius, latrones illico dicto parentes juſſa faceſſunt. Atque haec mihi hujus carminis germana videtur ſententia. *Latrones*, inquit Varro l. 6. de lin. Lat. *dicti ſunt à latere, quia circum latera erant Regi, atque ad latera habebant ferrum, quos poſtea à ſtipatione ſtipatores appellarunt, & qui conducebantur mercede: ea enim merces dicitur* Graecè λάτρον, καὶ σάτρον. *Ab eo veteres poëtae milites nonnunquàm appellant latrones, quòd item uti milites cum ferro, aut quòd latent ad inſidias faciendas.* Haec de nominis explicatione à Varrone tradita ſunt. Qua de re Feſtus in *latrones* eſt conſulendus, & Servius ſuper illud ex ultimo Aeneidos,

—— fixumque latronis
Impavidus frangit telum ——

Plautus Milite,

Nam ego hodie ad Seleucum regem miſi paraſitum meum,
Ut latrones, quos conduxi, hinc ad Seleucum duceret.

Juſtus Lipſius l. 2. Ant. lect. c. 4. hunc verſum legendum aſſerit,

Haec eſſatus ibus latrones dicta faceſſunt.

Vult enim hoc loco ibus pro iis ἀρχαϊκῶς intelligi.

DICTA FACESSUNT] Afranius,

Multa, atque moleſta es, potin' ut dicta faceſſas?

Virgilius l. 4. Aen.

Imperio laeti parent, ac juſſa faceſſunt.

Idem l. 9.

—— praecepta faceſſunt.

CURANTEIS] Non refert Cicero, ex quo Ennii libro tranſcripſerit hos viginti verſus; ſed Agellius l. 6. c. 6. cum verſum, qui horum eſt duodevigeſimus, manifeſtè affert ex primò Annali, quamvis aliquantulum ſanè diverſum.

Praepetibus hilares ſeſe pulcreisque loceis dant.

CURANTEIS MAGNA CUM CURA] Priſci poëtae ſummo affectabant ſtudio hujusmodi alliterationes, ſyllabarumque annominationes. Quos ſectatus Maro, nec ſine ſummo artificio, dixit l. 3. Aen.

--- *Chao-*

Regnei, dant operam ſimul auſpicio, augurioque
Hinc Remus auſpicio ſe devovet, atque ſecundam
Solus avem ſervat: at Romulu' polcer in alto

—— *Chaonios cognomine campos*
Et l. 2. Aen.
—— *caſus Caſſandra canebat.*
Obſervandum quoque eſt in hoc verſu illud dicendi genus, *Curanteis cum cura*, vehementer redolere antiquitatem. Veteres enim hujuſmodi palilogiis frequenter uſi ſunt; ut Varro in Bimarco, *tonitribus toneſcere*, Lucretius l. 3. *anxius angor*. Plautus in Sticho, *obſonabo obſonium*, & in Bacchidibus, *machinam machinari*. Idem in Menaech. ipſa eadem palilogia,
Magna cum cura ego illum curari volo.
Et mox,
Ita ego illum cura magna curabo tibi.
Ex quo loco apparet, in ſuperioribus *cum*
61 praepoſitionem figura, quae παρέλκον dicitur, redundare; idque Graecorum imitatione. Homerus enim Οδυσ. ξ.
—— ἔσημεν
Οἴκαδε σὺν νήεσσι ——
Auspicio, augurioque] Plautus Aſin. *Quartum ex augurio auſpicii intelligo.* Ex quibus Locis perſpicuum eſt, augurium ab auſpicio differre; quamvis utrumque ab avibus deducatur. Illud ſiquidem ab avium geſtu, ſive garritu, hoc ab earum inſpectione tantùm captabatur. Marcellus verò in *Auſpicio* ait, his intellectibus diſcerni; quod auſpicium ſit avium inſpectio, & quae ex volatu avium ſignificetur, & vocibus; augurium autem rerum omnium conjecturas prudenter, ac diligenter amplectitur. Has autem avium obſervationes Arabes primum, ac Phryges inveniſſe, auctor eſt Theodoretus in libro περὶ πίστεως.
Atque secundam] Proſperam, felicem.
Solus avem servat] Obſervat, ſimplex pro compoſito.
At Romolu' Polcer] Oſtendit hoc adjuncto Romulum regiam dignitatem ore praetuliſſe, quandoquidem Reges ferè omnes pulchritudine praediti conſpiciuntur. Unde, cum aliquem decoro aſpectu ſignificare volumus, cum dicimus eſſe forma regia. Tacitus libro XVII. *Ipſa*, inquit, *aetas Galbae & irriſui, & faſtidio erat aſſuetis juventae Neronis, & Imperatores forma, ac decore corporis, ut eſt mos vulgi, comparantibus.* Max. Tyrius Sermone X. de Smerdice Thracio adoleſcente regali forma, ac liberali aſpectu, à Graecis Polycrati Tyranno dono dato, inquit, Σμέρδιξ θρᾶξ ὑπὸ ἑλλήνων κάλλους μειράκιον βασιλικοῦ, ὀφθῆναι γαῦρον, ἐκομίσθη δῶρον τυράννῳ Ἴωνι Πολυκράτει. Themiſtius, cui Euphrada à ſermonis ſuavitate cognomentum additum eſt, in Oratione de clementia Theodoſii Imperatoris ait, Φύεται δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ σπανίως γε τοῦτο καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ, ὅταν ἄμφω συμπέσῃ καὶ συνομαρτήσῃ τῷ κάλλει τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀγλαΐα, καὶ οὗτός ἐστιν ἀτεχνῶς ὁ μέγας βασιλεὺς, καὶ οὔτε χωλὸν οὔτε κολοβὸν αὐτοῦ τὸ κάλλος, ἀλλ' ἄρτιον καὶ ὁλόκληρον. Quae doctiſſimi philoſophi & oratoris verba ita Latinè reddidit Hieronym. Donzellinus. *Naſcitur Rex & inter homines, ſed tamen raro, & poſt longa annorum intervalla, tunc ſcilicet, cùm animi pulchritudo cum corporis excellentia conjungitur, ac commiſcetur. Atque is certè magnus eſt Rex, cujus eſt forma, & ſpecies integra, omnique ex parte abſoluta, & perfecta.* Dionyſius Halicarnaſſeus libro IV. Antiquitatum, Ἀλλὰ σοί γε καὶ ῥώμη πάρεστιν ἱκανὴ, οἷα τοῖς κράτιστα πεφυκόσι, καὶ μορφὴ τοῦ βασιλείου γένους ἀξία. Hinc Virgilius l. 5. ut in Aſcanio regalis dignitatis indolem oſtenderet, pluries ait,
—— *formaque ante omnes pulcher Iulus,*
Sed haec omnia ex perenni Homerico fonte fluxerunt; apud quem Priamus Agamemnonis corporis majeſtatem, decoremque
conſpiciens, quamvis quiſnam eſſet, planè 62
ignoraret, tamen Regi ſimilem dicit Iliad. γ.
Καλὸν δ' οὕτως ἐγὼν οὔπω ἴδον ὀφθαλμοῖσιν

Quaerit Aventino, ſervans genus altivolantum.
Certabant, Urbem Romámne, Remámne vocarent.

Οὐδ᾽ οὕτω γεραρὸν, βασιλῆϊ γὰρ ἀνδρὶ ἔοικεν.

De ejuſdem Romuli pulcritudine Ovid. l. 3. c. 2.

Pulcer, & humano major, trabeaque decorus.

De hac re quaedam attigit diſertiſſimus Muretus in praeclaris ſuis variarum lectionum libris.

QUAERIT AVENTINO] Dionyſius, Livius, & Florus ab Ennio diſcrepant. Volunt enim Romulum Palatium, Remum verò Aventinum templa caepiſſe ad inaugurandum. Huic autem colli ità nomen inditum eſt, ſive ab adventu avium, quoniam veſperi ad eum montem ſe recipiebant, ſive ab hominum adventu, quia ibi Dianae templum erat, quod maximo Latinorum conventu celebrabatur; vel ab advectu, quaſi advectinus: nam qui eò advehebantur, rates in Velabro conſcendebant, cùm hic mons Tyberi, ac paludibus ſecluſus eſſet à Palatio, & Capitolio; vel ab Aventino Albanorum Rege ibi ſepulto.

GENUS ALTIVOLANTUM] Avium periphraſis. Alibi in Epichar.

—— *genus penneis condecoratum.*

Unde fortaſſe Lucretius l. 5. 6. & Virgilius l. 1. & 8. Aen.

Alituum genus. ——

& Seneca in Hyppol.

—— *genus aligerum.*

Veteres autem in hujuſmodi nominum compoſitione, ut pennipotentum, caprigenum, noctivaga, incurvicervicum, ſilvicultrix, nemorivagus, & avipedis, ut apud Aulum Serenum, Graecorum libertatem imitantes, plurimum ſe ipſos amabant.

CERTABANT URBEM ROMAM] Diſſidii origo inter fratres ea fuit, quae ſemper ferè inter Reges eſſe ſolet, dominandi nimirum cupiditas, ac etiam Urbi nomen imponendi optio. Nam ut ex Dionyſio, & Livio l. 1. liquet, uterque à ſuo eam nomine appellari volebat.

ROMAMNE REMAMNE VOCARENT] In alio Ciceronis codice,

—— *Romam Remoramne vocarent.*

quam Dionyſius l. 1. *Ῥωμορίαν* appellat, in qua tradit, Remum fuiſſe ſepultum, ubi vivus urbem condere conſtituerat. Ovidius, Remuriam vocat, Plutarchus *Ῥεμώνιον*, eamque aſſerit ſuis temporibus *Ῥιγνάριον* appellatam. De quo loco haec à Feſto prodita ſunt. *Remurius ager dictus, quia poſſeſſus eſt à Remo, & habitatio Remi; Remuria item in Aventino dicta: namque Aventinum, in quo habitaret, elegiſſe Remum dicunt. Unde vocitatam ajunt Remuriam locum in ſummo Aventino, ubi de Urbe condenda fuerat auſpicatus.* Romam autem à Romulo dictam, Varro pluries aſſerit libro IV. ad Ciceronem, auctor de viris illuſtribus, & Virgilius, qui de eo lib. 1. Aen. loquens ait,

—— *Romanosque ſuo de nomine dicet.*

Sed de nomine, ac conditore Urbis magna apud auctores eſt diſſenſio. Nam Cephalon Gergithius, non ille, qui ſub Adriano floruit, novemque variarum hiſtoriarum libros edidit Muſarum nominibus inſcriptos, ſed alius antiquiſſimus ſanè auctor, in libro, quem de Aeneae in Italiam adventu ſcripſit, ait, ſecunda aetate poſt bellum Trojanum à Romo Aeneae filio Romam conditam fuiſſe; cui adſtipulatur Demagoras, & Agathyllus. Heraclides autem Lembus, & Damaſtes Sigaeus tradunt, Aeneam cum Ulyſſe delatum è Moloſſis in Italiam Urbem condidiſſe, eamque Romam appellaſſe à Roma Ilienſi muliere, cujus ſuaſu ferunt caeteras Trojanas Mulieres navigationis, errorisque taedio affectas impulſas fuiſſe, ut claſſem exurerent, ibique manerent. Quod & à Plutarcho de Claris mulieribus, in Romulo, & in Problematis, & ab Halicarnaſſeo ex Ariſtotele refertur. Apollodorus Athenienſis in Euxenide, quam arbitror unam eſſe ex XLVII. fabulis, quas edidit, ait, ex Aenea, & Lavinia Romum natum, unde 63

unde Romae deductum nomen. Callias autem Syracuſanus, qui Agathoclis res geſtas ſcripſit ſecus, quàm geſtae fuerant; prodidit Trojanam quandam mulierem, cujus nomen Roma erat, in Italiam claſſe delatam Latino Aborigenum Regi conjugio fuiſſe devinctam, ex eaque Regem duos ſuſcepiſſe liberos, Remum ſcilicet, & Romulum, à quibus conditae Urbi matris nomen eſt impoſitum. Alcimus, qui Athenaeo teſte Ἰταλικὴν ἱστορίαν ſcripſit, ait, ex Tyrrhenia, & Aenea Romulum natum fuiſſe, ex Romulo Albam, ex qua natus eſt Remus Urbis conditor. Dionyſius Chalcidenſis vult, fuiſſe Romum Aſcanii filium, vel ſecundum aliorum opinionem Emathionis ab Diomede ex Troja in Italiam miſſum. Alii quidem aſſerunt, Romam conditam à Romo Itali filio, & Electra Latini filia, alii à Roma Itali & Leucariae filia. Antigonus perveruſtus ſanè rerum Italicarum auctor tradit, Romum quendam Jovis filium urbem in Palatio Romae condidiſſe. Xenagoras Ulyſſis & Circes tres fuiſſe filios, ait, Remum, Antiam, Ardeam; eoſque, conditis tribus oppidis, à ſeſe illis nomina indidiſſe. Agathocles, qui τὰ κυζικηνὰ ſcripſit, vult, à Roma Aſcanii filia Urbem appellatam. Idemque ex aliorum opinione tradit, Aeneam ſepultum in urbe Berecynthia juxta flumen Nolon, unde quendam ex ejus ſtirpe nomine Romum in Italiam profectum Urbem Romam aedificaſſe. Fabius Pictor in fragmentis, quae mihi valdè ſuſpecta ſunt, ait, Italum, Italiae imperio ſuſcepto, filiam ſuam Romam Siculis, & Aboriginibus in Latio praeſeciſſe; quae, relicta Capena, medium Palatinum tenuit, & in vertice, ubi Exquilino monti haeret, Romam oppidulum condidit, quod Valentiam ſonat. Id poſteà Graeca voce ab Evandro ῥώμη appellatum eſt. Quod, ut D. Hieronymus adverſus Jovinianum ait, aut fortitudinis nomen eſt apud Graecos, aut ſublimitatis juxta
64 Hebraeos. Referunt aliqui, Pelaſgos poſt plurimas devictas nationes, ad eam oram, in qua nunc Roma eſt, tandem perveniſſe; ibique Urbem aedificaſſe, quam ῥώμην ex ſuo in armis robore appellarunt. Auctor libelli de diviſione Italiae, qui C. Sempronii nomine vagatur, negat, Romam à Romulo eſſe dictam; ſed contrà ab ipſa potius Roma, cujus adeò eſt occulta derivatio, Romulum nomen habuiſſe. Galathas tradit, poſt Aeneae obitum Italiae imperium ad Latinum, Telemachi Circesque filium perveniſſe; qui ex Roma Remum, Romulumque filios ſuſcepit: idque ut urbs in Palatio condita Roma appellaretur, cauſſam fuiſſe potiſſimam. Tradunt quidam, Romam Aenaeae filiam Telepho Herculis filio nuptam Urbi nomen dediſſe. Alii Remum Latinorum Tyrannum, cùm Etruſcos finibus ejeciſſet, Romam ferunt conſtruxiſſe. Quo verò tempore, & ſub quibus aſtrorum ſignis, Roma aedificata fuerit, L. Tarrutius inſignis Mathematicus, ex iis, quae Romulo paſſim acciderunt, invenit: ut ex Varrone refert Plutarchus in Rom. De qua re haec in Claudii Tuſci Ephemeridis compendio ſcripta ſunt. Ῥωμύλος δὲ κτίζει τὴν Ῥώμην, τῇ πρὸ δέκα μιᾶς καλανδῶν μαΐου κατὰ τὸ τρίτον τῆς ἕκτης. ἢ ὡς ἕτεροι κατὰ τὸ δεύτερον τῆς ὀγδόης. ἡ δὲ ὥρα τῆς πόλεως. ὥρα δευτέρα πρὸ τρίτης, ὡς Ταῤῥούτιος ὁ μαθηματικὸς κατεστήριξεν. ἡλίου μὲν ταύρῳ, σελήνης δὲ παρθένῳ. χρόνου δὲ ζυγῷ, διὸς δὲ λέοντι, ἄρεως ζυγῷ. ἀφροδίτης ταύρῳ. ἑρμοῦ κριῷ. Solinus autem cap. 2. ex ejuſdem Tarrutii auctoritate Romae genituram ſatis diverſam refert. Ait enim, eam conditam fuiſſe undecimo Kal. Majas hora poſt ſecundam, ante tertiam, Jove in Piſcibus, Saturno, Venere, Marte in Scorpione, Sole in Tauro, Luna in Libra conſtitutis. Eutropius verò l. 1. ait, Romulum exiguam Urbem in Palatino monte conſtituiſſe XI. Kal. Majas Olympiadis VI. anno III. poſt Trojae excidium, ut qui plurimùm minimumque tradunt, trecenteſimo nonageſimo quarto. Timaeus Siculus refert, eadem ferè tempeſtate à Romulo Urbem fuiſſe conditam, quâ à Tyriis in Africa Carthaginem, octavo ſcilicet, & trigeſimo ante primam Olympiadem anno. L. Cincius voluit, anno quarto duodecimae Olympiadis: Fabius Pictor, anno primo

Omnis cura vireis, uter eſſet [a] Endoperator.
Exſpectant, veluti Conſol, quom mittere ſignum

a Induperator

octavae Olympiadis: Polybius, & Diodorus Siculus, anno ſecundo Olympiadis ſeptimae: Apollodorus, Q. Luctatius Catulus, Cornelius Nepos, Eratoſthenes, M. Cato, Dionyſius Halicarnaſſeus, & Theophilus Antiochenus, Olympiadis ſeptimae anno primo; alii Olympiadis ſextae anno quarto: ſed major pars conſentit ſextae Olympiadis anno tertio. Dies verò, quo aeterna Auguſtae Urbis fundamenta jacta fuerunt, Parilia, vel Palilia dicebatur, qui in honorem Palis paſtorum Deae celebrabatur ad arcendos lupos, morbosque à pecore, ſeu pro partu pecorum: unde quidam exiſtimant Parilia dicta. Propertius,

65 *Urbi feſtus erat, dixêre Parilia patres.*
Hic primus coepit moenibus eſſe dies.

Ovidius l. 1. Faſt.

Apta dies legitur, qua moenia ſignat aratro:
Sacra Pales aderat; inde movetur opus.

Omnis cura vireis] Virgilius lib. 1. Aen.

Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.

Endoperator] Ἐπένθεσις, vel potius Ἀρχαισμός. Juvenalis Sat. 4.

Quales tunc epulas ipſum glutiße putamus
Induperatorem?

Malui antiquam ſervans ſcripturam ſcribere in Ennio *Endoperator*. Nam, ut Feſtus in *Induſtrium*, *Endoitium*, *Endoplorato*, *Endoprocinctu* inquit, veteres pro induſtrio, initio, implorato, & improcinctu, endoſtrium, endoitium, endoploratum, & endoprocinctum dicebant. Unde in optimis Lucretii exemplaribus legitur l. 4.

Endoperatores pugnare, ac praelia obire.

Expectant, veluti Consol] Poſtquàm dixit in ſuperioribus, Romulum, & Remum in auguriorum captatione occupari, nunc populi exſpectationem eleganti comparatione illuſtrat, ſumpta ex Circenſibus ludis: qua quidem ob oculos ferè ponit nutantis populi ſollicitudinem tam magnae rei exitum avidè expectantis. Videtur autem in voce illa *Exſpectant* quaedam ſubeſſe quaſi latens morae increpatio. Siquidem rem novam ſpectandi aviditas facit, ut etiam celeritas longa mora videatur. Quod elegantiſſimè expreſſit Lucretius l. 1. hac eadem comparatione,

Nonne vides etiam patefactis tempori' puncto
Carceribus, non poſſe tamen prorumpere equorum
Vim cupidam, tàm de ſubito, quàm mens avet ipſa?

Scripſi *Conſol* veterum more, qui, ut ait Velius, aequè confuſas *o*, & *u*, litteras habuerunt. Nam Conſol ſcribebant per *o*, cùm legeretur per *u* Conſul. Unde in multis etiam nominibus variae ſunt ſcripturae, ut fontes, funtes, frondes, frundes.

Quom mittere signum] Signum mittendi munus, ut ex Livio extremo libro VIII. conſtat, Dictatoris, & Praetoris erat. Ita enim inquit, *Nec diſcrepat, quin Dictator eo anno A. Cornelius fuerit: id ambigitur belli-ne gerendi cauſſa creatus ſit, an ut eſſet qui ludis Romanis, quia L. Plautius Praetor gravi morbo fortè implicitus erat, ſignum mittendi quadrigis daret.* Idem etiam munus quandoque Coſſ. exercuiſſe, idem Livius auctor eſt: qui lib. XLV. ait, C. Licinium poſtremò quadrigas miſiſſe. Hinc pulcherrima illa effluxit tranſlatio *Miſſum eſt*, cùm ſignificare volumus, aliquid revocari non poſſe. Nam ſimulac carceribus miſſos rapit ungula currus, tanta equi pernicitate, contentioneque decurrunt ſpatia, ut nullo pacto habenis retineri poſſint. Cicero libro I. de Finibus, *Quod ſemel jam miſſum eſt, coerceri, reprimique non poteſt.* 66
Horatius ad Piſon.

—— *neſcit vox miſſa reverti.*

Signum autem Reipub. temporibus claſſicum fuit, vel aliquid hujuſmodi, poſterioribus autem mappa, quod à Nerone, ut refert Caſſiodorus, primùm fuit inſtitutum. *Mappa verò*, inquit, *quae ſignum dare*

Volt, omneis avidei ſpectant ad carceris oras,
Qua mox emittat picteis ex faucibu' currus.
Sic exſpectabat popolos, atque ore timebat
Rebus, utrei magnei victoria ſit data regnei.
Interea Sol albu' receſſit in infera noctis:
Exin candida ſe radiis dedit icta foras lux:

dare videtur Circenſibus, tali caſu fluxit in morem. Cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem, ut aſſolet, avidus ſpectandi populus, flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus utebatur, juſſit abjici per feneſtram, ut libertatem daret certaminis poſtulati. Hinc tractum eſt, ut oſtenſa mappa certa videatur eſſe promiſſio Circenſium futurorum. Suetonius in ejuſdem Neronis vita, *Mox & ipſe aurigare, atque etiam ſpectari ſaepius voluit; poſitoque in hortis inter ſervitia, & ſordidam plebem rudimento, univerſorum ſe oculis in Circo maximo praebuit: aliquo liberto mittente mappam, unde Magiſtratus ſolent.* Hunc verò Magiſtratum Praetorem fuiſſe, etiam Martialis teſtatur lib. XII.

Cretatam Praetor cùm vellet mittere mappam.

Hinc pro ludis Megalenſibus dixit Juvenalis Satyra XI.

——— *Megaleſiacae ſpectacula mappae.*

Omneis avidei spectant] Omnium oculi ad carceris oras ſunt converſi Conſulis ſignum exſpectantium, quo equi intra repagula coërciti inde repentè proſiliant. Virgilius l. 5.

Intenti ſpectant ſignum ———

Ad carceris oras] Carcer, ſive carceres, locus eſt, unde ſigno dato incipiebat curſus. Graecis dicitur ἄφεσις, ὕσπληγξ, γραμμὴ, & βαλβίς. Terminum verò, & finem, quò dirigitur curſus, metam Latinè dicimus, Graecè τέλος, τέρμα, & βατῆρα. De Carceribus Varro libro IV. ad Ciceronem ait, *In circo primo, unde mittuntur equi, carceres dicuntur, dicti, quòd coërcentur equi, ne inde exeant, antè quàm Magiſtratus ſignum miſit.* Hac etiam ratione ita appellatur locus, quò rei in cauſis ſonticis detruduntur. Carceres autem in Circo, ut refert Livius l. 8. L. Papirio Craſſo iterum, L. Plautio Venno Coſſ. primum ſtatuti ſunt. Nec reprehendi jure poteſt poëta noſter, quòd contra ſuperſtitioſam Grammaticorum ſolicitudinem carcer pro repagulis in ſingulari numero dixerit; cùm eum ſequutus Maro l. 5. dicat,

——— *ruuntque effuſi carcere currus.*

Orae autem hoc loco intelliguntur, Circi extremitates, unde equi ad palmae contentionem emittuntur.

Picteis faucibus] Tranſlatio ab animali ad non animal; qua Circi anguſtias intelligit. Inde Virgilius l. 6. Orci fauces dixit, Plinius l. 5. c. 9. Nili, Livius l. 1. portus, Epiri, & Iſthmi.

Sic exspectabat popolos] Rei comparationem applicat. Eadem ratione ſcriptum eſt *popolos*, qua ſupra *Conſol.* Victo-
rinus in fragmento de Orthographia, *Ita* 67
noſtri, inquit, *ut apparet ex libris antiquis foederum, & ex legum, qui etiam ex frequenti tranſcriptione aliquid mutarunt, tamen retinent antiquitatem. Nam o non ſolùm pro brevi, & longa, ſed etiam pro u poni, ut pro populus, ibi popolos; & ubi piaculum, ibi piacolom; & pro funus, fonos.*

Atque ore timebat] Vultu populus animi trepidationem, commotionemque prae ſe ferebat.

Interea sol] Occaſus deſcriptio.

Albu'] Albus quidem ſua ipſius natura videtur ſol, quamquam intermediis vaporibus ejus aſpectus interdum nobis varietur.

Exin candida se radiis dedit icta foras lux] Chronographia temporis matutini ab albore. Albicat enim Aurora in roſeo

Et ſimul ex alto longè polcerrima praepes
Laeta volavit avis: ſimul aureus exoritur Sol.
Cedunt ter quatuor de caelo corpora ſancta

roſeo colore, haud ſecus ac in igne flamma. Unde Ennius in Medea lucem, candentem facem appellavit. Attius in Phoeniſſis,

Sol, qui micantem candido curru, atque equis
Flammam citatis fervido ardore explicas.

Rurſus Ennius de Lucis candore in Menalippe ait,

Lumine ſic tremulo terra, & cava lumina candent.

Et in Telamone,

Atque hoc lumen candidum claret mihi.

Vetus Poëta,

Sed jam de caelo cadens Aurora obſtinet ſuum patrem.

Idem alius,

Ore beato lumine volitans, qui per caelum candidus equitas.

Pacuvius Chryſe,

Solisque exortu capeſſit candorem, occaſu nigret.

Hinc Lucretius candens ſolis lumen dixit l. 6. & Ovidius candidam lucem l. 1. Faſt.

LAETA VOLAVIT AVIS] Antequàm accuratè hujus loci ſententiam perpenderem, ratus ſum, hìc per avem Auroram intelligi: eamque poëtam noſtrum ſic appellaſſe vel ob alatum Pegaſum, à quo ipſam trahi à Lycophrone, aliiſque poëtis traditum eſt; vel quia ei pennae tribuuntur, ut apud Catullum,

—— Memnonis Æthiopis
Unigena impellente natantibus aëra pennis.

Mox verò cum rem diligentiùs examinaſſem, aliter ſenſi, ſcilicet in ipſo ſolis ortu, dum Romulus ſervaret augurium, multas ſimul aves è longinquo illi apparuiſſe, quarum numerum cum is minimè diſtinguere potuiſſet, poëta omnes συνεκδοχικῶς avem dixit. Qua etiam figura paullo ſuperius,

Hinc Remus auſpicio ſe devovet, atque ſecundam
Solus avem ſervat ——

Quas deinde, cùm propius acceſſiſſent, duodecim eſſe cognovit. Cùm verò dicit, *Et ſimul ex alto longè polcherrima praepes*, reſpicit ad antiquorum de auguriis opinionem, qui crediderunt, è caelo non ſine 68
Deorum voluntate aves immitti: cum quibus, quoniam altè volant, & ad ipſorum ſedes proximè accedunt, Deos commercia habere, exiſtimarunt. Laetam autem avem dixit metonymiae tropo ab effectu, quòd Romulum laetum reddebant, qui ab illis auguſtum Urbis auſpicium expectabat. Vel, quòd avium laetitia Romuli laetitiam praeſignabat: ſicut illa cygnorum apud Maronem l. 1. Aen. futuram Trojanorum alacritatem. Eas autem aves vultures fuiſſe ſatis perſpicuum eſt: quorum aſpectus cur in rebus gerendis feliciſſimus habeatur, rationem reddit Plutarchus in Problematis.

AUREUS EXORITUR SOL] Euripides χρυσοφαὴς ἥλιος. Virgilius eodem epitheto l. 1. & 4. Geor.

Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.

Idem,

Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit.

TER QUATUOR] Apparet ex his, veteres numerorum rationem in auguriis habuiſſe. Quorum duodenarius in magna exiſtimatione fuiſſe videtur, cùm ex hoc, tùm ex illo Maronis loco l. 1. Aen.

Aſpice bis ſenos laetantes agmine cygnos.

Duodecim verò vultures Romulo apparuiſſe, omnes rerum Rom. ſcriptores conſentiunt. Quibus viſis Romulus animo erectus, Romanos bellicoſos futuros, exiſtimabat; quòd illud avium genus rapax ſit, admodumque cruoris cupidum. Idem augurium ſcribit Dion l. 46. Auguſto oblatum. Qui cùm prima die Comitiorum in Campum Martium progreſſus ſex vultures vidiſſet, ac, dum milites alloqueretur, alios duodecim, id ad Romuli augurium referens regnum idem ſibi portendi, ratus eſt.

a Avium, praepetibus ſeſe, polcreiſque loceis dant. Agell. l. 6. c. 6.
Conſpicit inde ſibei data Romolus eſſe priora,
b Auſpicio regni ſtabilita ſcamna, ſolumque.

* Nec pol homo quisquam faciet impunè animatus Macrob. l. 6. c. 1.

a Verſ. ἀκέφαλος. b Σιγματισμός.

eſt. Quatuor autem ſimplici *t* ſcripſimus, quia natura primam corripit, ut Ennius in hoc loco, & alibi,

Jamque adeo quatuor partum ——

Hanc ſyllabam poëtae cùm producere voluerunt, alteram conſonam addiderunt; ut in cuppedo, relligio, relliquus, relliquiae. Sunt qui duas poſtremas hujus dictionis ſyllabas in unam contrahentes non rectè legant,

Cedunt de caelo ter quattuor corpora ſancta.

Corpora sancta avium] Lucretius l. 1.

Nec mortale genus, nec Divûm corpora ſancta.

Et rurſus l. eod.

Hunc tu Diva tuo recubantem corpore ſancto.

Idem de avibus l. 2.

—— *corpora cuncta volantum.*

& l. 1. 2. & 5.

—— *corpora pennipotentum.*

Praepetibus sese, polcreisque loceis dant] Praepes à Graeca voce προπετὴς videtur emanaſſe; apud quos ea dictio ſignificat, qui pronus ruit, vel fertur. Hinc ad loca tranſtulit Ennius, ad quae proclivis eſt allapſus, ſicut etiam alibi, cùm dixit,

Brunduſium polcro praecinctum praepete portu.

Praepetes autem aves dicuntur, ut tradit in *praepetes aves* Paullus ille, qui Feſtum
69 multis partibus amputatis loripedem reddidit, quae ſe ante auſpicantem ferunt. Nam praepetere dicebant pro anteire. Aliis verò placet, praepetes aves ab auguribus appellari, quae opportunè praevolant, aut idoneas ſedes capiunt; easque ab oſcinibus differre tradunt, quòd illae volatu auguria praebebant, hae ore futura praedicebant; atque ita dictas ab os, & cano. Ad haec Servius l. 6. Aen. eo verſu

Praepetibus pennis auſus ſe credere caelo.

praepetibus felicibus interpretatur. Praepetes enim boni augurii aves eſſe, dicit.

Conspicit inde sibei] Rem confirmat ab auſpicio.

Stabilita scamna solumque] Metonymia pro regno, ſed concinniùs,

—— *ſtabilitaque ſcamna, ſolumque.*

Non diſſimile prorſus huic illud eſt, quod Atreus, ut opinor, apud veterem quendam poëtam pronunciavit,

—— *addo huc*
Quod mihi portento Caeleſtum pater
Prodigium miſit regni ſtabilimen mei.

Nec pol homo] His verſibus poëtam exiſtimo Remi interitum eſſe proſequutum; qui, ut certior fuit opinio, non quòd Urbi nomen imponere, & imperare contenderit, necatus fuit; ſed quòd in fratris contemptum tranſiluiſſet muros, quos ille conſtituerat, ſanctósque devoverat. Unde Pomponius Jureconſultus libro II. ex variis lectionibus, ait, *Cives Romanos aliâ, quàm per portas egredi non licere; cum illud hoſtile, & abominandum ſit; nam & Romuli frater Remus occiſus traditur, ob id, quòd murum tranſcendere voluerit.* Livius l. 1. *Vulgatior fama eſt, ludibrio fratris Remum novos tranſiluiſſe muros: inde ab irato Romulo cum verbis quoque increpitans adjeciſſet, Sic deinde, quicunque alius tranſiliet mœnia mea, interfectum.* Verba haec itaque à Romulo Remum percutiente proferuntur, increpando, interminandoque, ne quis deinceps eadem poena deterritus idem audeat facinus. Illud verò, *Nec pol homo* vehementi cum iracundia, & ſtomacho prolatum videtur, ut illud Terentii in Andria,

Tu pol homo non es ſobrius ——

Quisquam faciet impune] Citra noxam. Virgilius l. 6.

D ... *non*

Hoc, niſi tu: nam mei calido das ſanguine poenas.

* Aſt heic, quem nunc tu tam torviter increpuiſti. Non. *Torviter.*

* Quom tonuit laevum benè tempeſtate ſerena. Cic. l. 1. de Divin.

——— *non illi quisquam ſe impunè tuliſſet.*

HOC NISI TU] A fortiori, quaſi dicat Romulus, ſi tu frater non impunè feciſti, nemo utique impunè faciet.

NAM MI CALIDO DAS SANGUINE POENAS] Virgilius l. 9. ex Ennio,

Tu tamen interea calido mihi ſanguine poenas
Perſolves amborum, inquit ———

AST HIC, QUEM NUNC] In Nonio habetur hic locus, *Ennius Lupiaſt. Quem nunc tu tam torviter increpuiſti.* Joſephus Scali-
70 ger cenſet, legendum eſſe, *Ennius libro I. Aſt hic, quem nunc tu tam torviter increpuiſti.* Cujus emendationi eò magis aſſentimur, quòd apud neminem hactenus Ennium in Lupiaſta citatum oſtendimus. Nec Nonii emendatoris probamus opinionem, qui pro *Lupiaſta* Pancratiaſte putat ibi eſſe reponendum. Nam eam fabulam non hexametro carmine ſcriptam fuiſſe, ex reliquiis, quae ex tanto naufragio ſervari poterunt, conſpicuum eſt; & hujusmodi fragmentum clarè liquet hexametri pedibus conſtare. Cui ſi *Aſt hic* ſpondeus in prima ſede addatur, integer remanebit hexameter. Caeterùm verbi hujus *increpo* ſignificatio non multis planè hactenus examinata anſam praebuit, ut aliquantulum à Scaligeri lectione deflecterem. Itaque in Nonio legendum exiſtimo, *Ennius libro I.* & mox pro, *Aſt hic*, *Haſta*, ut ſit verſus,

Haſta, quem nunc tu tam torviter increpuiſti.

In quo idem ſit haſta increpare, quod Tibullo l. 1. Eleg. 1. increpare ſtimulo,

Et ſtimulo tardos increpuiſſe boves.

Nam Romulus rutro, ut ait Dionyſius l. 1. in Remi caput inflicto, eum exanimavit. Eſt autem hoc loco increpare idem, quod minitando percutere; quod irae accenſi hominis proprium eſt, qui dum in aliquem furenter irruit, una manus, contumeliis, conviciisque additis, injicit. Sed id *κατὰ μείωσιν* dictum eſt, ſicut illud Maronis, *Pulſatusve parens* pro occiſo. Videntur autem haec à Laurentia amborum altrice expreſſa, quae ut mater utrunque diligebat, Romulum incuſans, quòd objurgando fratri necem intuliſſet.

TORVITER] Antiquo more pro torvè, ut apud Plautum ampliter, Terentium duriter, Lucretium longiter, Catullum puriter, Tuberonem inimiciter pro, amplè, durè, longè, purè, inimicè. Statilius Maximus in libro de ſingularibus apud Ciceronem poſitis adnotavit, ab eo rarenter pro rarè dictum eſſe.

QUOM TONUIT LAEVUM] Romulus, mortuo fratri ſolutis juſtis, populique conſenſu firmata imperii ſede, noluit ad regiae dignitatis faſtigium evehi, niſi id prius Dii omine, augurioque comprobaſſent. Ubi igitur illuxit dies, qua de regno quid Diis placitum eſſet, obſervaret, ſtans ſub dio, & in loco puro mundoque, victimis ritè mactatis, Jovem precatus eſt, caeterosque ſuperos, quos coloniae praeſides conſtituerat; ut, ſi Urbis novae ipſorum conſenſu imperio potitus eſſet, de caelo ſignum aliquod felix ederent. Quibus peractis, fulgur à ſiniſtra ad dextram emicuit. Et hanc nimirùm veram hujus carminis ſententiam, certamque ſedem arbitramur. Hinc prodiit illud Maronis l. 2. Aen.

——— *ſubitoque fragore*
Intonuit laevum ———

Et l. 9.

Audiit, & coeli genitor de parte ſerena
Intonuit laevum ———

Ovid. l. 4. Faſt.

Ille precabatur, tonitru dedit omine laevo 71
Juppiter, & laevo fulmina miſſa polo.

Ad eandem quoque ſiniſtrae partis ſuperſtitio-

† --- ad armentas ipſius eaſdem. Non. *Armenta.*

† Ipſius ad armentas easdem.

ſtitionem pertinet locus ille Ciceronis in Mario,

Partibus intonuit caeli Pater ipſe ſiniſtris.
Sic aquilae clarum firmavit Juppiter omen.

Statius l. 3. Theb.

Signa feras, laevusque tones ——

Siniſtra verò auguria, & auſpicia ideo feliciora exiſtimarunt, quia quae nobis ſiniſtra ſunt, à Diis dextera demittuntur. De qua re Dionyſius libro II. Plutarchus in Problematis, Plinius, Pompejus, & Servius. Varro libro V. Epiſtolicar. quaeſt. ait, *A Deorum ſede cùm in meridiem ſpectes ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes: ad dextram occidentes: unde factum arbitror, ut ſiniſtra meliora auſpicia, quàm dextra eſſe exiſtimentur.* Chalcidius autem vult, dexteram mundi partem eſſe orientem. Nam cùm mundus animal ſit, id quidem intelligens, dexteras partes eas habebit, in quibus eſt initium motus, & ex qua parte, perinde ut caetera animalia, movetur primitus. Aliis verò placet ſiniſtras partes ex Augurum diſciplina eſſe ſeptemtrionales: ideoque inde ſignificatur, fulmina eſſe altiora, & Jovis domicilio proximiora. In quibus obſervationibus adeò Etruſcos peritos fuiſſe proditum eſt, ut ἀπὸ τȣ̃ αἴθραν ἀσκεῖν, quia ſcilicet de caelo ſervantes aetheri operam darent, denominationem acceperint. Horum diſciplina Attalus philoſophus optimè imbutus multa monebat conſideranda, ut in fulminibus inſpiceretur, ſcilicet ubi factum eſſet, quandò, cui, in qua re, quale, quantum. Quo quidem ritu à majoribus accepto, Romani in Magiſtratibus creandis perpetuò uſi ſunt, qui tandem à Caeſare, cùm omnia jam in ejus poteſtatem eſſent delata, neglectus fuit. Hinc Lucanus l. 5.

Nec caelo ſervare licet, tonat augure ſurdo.

Bene tempestate serena] Hoc quidem eſt, quod rem mirabilem, ac prodigioſam facit, ſereno ſcilicet, ac ſudo caelo tonare, quod naturaliter fieri poſſe, negat Lucretius lib. VI. Ex hoc Ennii loco ductum eſt illud M. Varronis in Eumenidibus,

Dum ſermone caenulam variamus,
Intereà tonuit benè tempeſtate ſerena.

Sed hìc *benè ſerena* pro valde ſerena intelligimus, ut paullò poſt,

Accipe daque fidem foeduſque feri benè firmum,

pro valdè firmum: Et in VII. Ann.

Hocce loquutu' vocat, qui cùm benè ſaepe libenter.

Unde Porphyrio explicans illud Flacci l. 3. Carm.

—— *ſcelerum ſi benè poenitet* ——

ait, *benè pro valdè poſitum, ut apud Ennium frequenter.* Lucretius l. 5. 72

Donicum contrà pleno benè lumine fulſit,

Nec ſolum *benè* pro *valdè* poëta noſter uſus eſt, ſed & *bonum* pro *magno* frequenter uſurpavit; ut ex eodem Porphyrione cognoſcere licet ſuper illud ejuſdem Flacci l. 1. Ser. Satyr. 1.

At bona pars hominum ——

Ubi ait, *bona nunc pro magna dictum eſt, ut ſaepe Ennius, & alii veteres.*

Ad armentas] De Caco, ni fallor, loquitur: qui Herculis boves abegerat. Et rectè quidem armentas dixerat, cùm boves magis armentorum, quàm jumentorum nomine appellari, Pomponius tradat in libro VI. ad Sabinum. Videtur autem hoc loco poëta digredi ad Herculis in Latio geſta narranda, cùm loqueretur de ſacris, quae Romulus Urbe condita fecit Herculi, quemadmodum in ejus memoriam ab Evandro quondam inſtituta fuerunt. Idque eò magis conjecturâ ad ſuſpicandum ducimur, quòd Livius agens l. 1. de ſacris à Romulo, Graeco ritu Herculi inſtitutis, mox Caci hiſtoriam proſequitur. Obſervat Nonius in *Armenta*, à veteribus armenta feminino genere uſurpari. Feſtus in *Armentum*, *Invenies tamen,* in-

* Ille ſuos Deiveis mos ſacrificare puellos.

Idem *Puellos.* & Feſt. *Puelli.*

inquit, *feminine armentas apud Ennium poſitum.*

Ille suos deiveis mos sacrificare puellos] Hic verſus ſine loci indice à Nonio adducitur: ſed idoneo hoc loco, & congruenti poſitus eſt. Hactenus enim videtur poëta de Herculis ſacris loqui, qui Geryone interempto cùm ex Hiſpania victor in Italiam, quae tunc Saturnia appellabatur, perveniſſet, nefarium abolevit ritum humana hoſtia Saturnum placandi. Nam, erectâ arâ in Saturnio colle, in ea puris ignibus hoſtias adoleri inſtituit: & ut pro veris hominibus, quos ligatis manibus è ponte Milvio in Tiberim deturbabant, effictas ex ſcirpo imagines projicerent. Quod in V. Faſtorum explicavit Ovidius. Traditum quidem eſt, immania hujusmodi in Latio ſacra ex Dodonaei Apollinis reſponſo Pelaſgis reddito initium habuiſſe. Qui cùm longos pòſt errores in Italiam tandem appuliſſent, viſoque propè Cotylam Aboriginum urbem lacu, in quo mobilis inſula aquis ferebatur, rei novitatem admirarentur, oraculi memores longae peregrinationis finem ſe nactos eſſe, rati ſunt. Nam illius vaticinio admoniti fuerant, ut in Siculorum Saturnia terra Aboriginum Cotylam quaererent, ubi inſula vehitur: cum quibus ſimul permiſti Phoebo decimas mitterent, & Jovi capita, & virum Saturno. Sed cùm Pelaſgi Aborigines vidiſſent magno exercitu obviam prodeuntes, inermes, ſuppliceſque rogaverunt, ut eos in amicitiam reciperent, ſolique partem concederent. Quod cùm ab illis perhumaniter impetraſſent, oraculi monitis parentes humana victima Saturno ſacrificare coeperunt. Eoque more ante Herculis adventum tota ea regio utebatur. Oraculi verba hoc modo apud Dionyſium l. 1. Macro-
73 bium l. 1. Satur. c. 7. & Stephanum de Urbibus habentur;

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατουρνίαν αἶαν,
Ἠδ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται,
Οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Poſtremum hunc oraculi verſum adducit Lactantius in lib. I. Divin. inſtitut. ubi Varronis auctoritate comprobat, hunc ritum ex oraculi reſponſo originem duxiſſe. In Macrobii exemplaribus pro Κρονίδῃ legitur Αἴδῃ, quam lectionem ſequitur Arnobius; qui exprobrans l. 2. falſam Gentium religionem, ait, *Antè adventum in Italiam Herculis, cum ex Apollinis monitu Patri Diti, ac Saturno humanis capitibus ſupplicaretur: & hunc ſimiliter morem, non fraude callidula, & nominum ambiguitate mutaſtis?* Ambigua enim ultimae dictionis ſignificatio oraculum reddidit ambiguum. Nam φῶς lumen, & virum ſignificat. Cur verò utrumque haec dictio ſignificet, rationem explicat Plutarchus in libello, qui Λάθε βιώσας inſcribitur: quòd ſcilicet homini naturalis cognoſcendi cupido inſita ſit; ejusque animae ſubſtantiam lumen eſſe, aliqui ex antiquis philoſophis fuerint arbitrati. De hoc verò ſacrificandi ritu Ennium intellexiſſe, non eſt verendum. In Feſti exemplaribus in *puellis* idem, ni fallor, verſus ſic legitur ſine metri ſtructura,

Poeni ſoliti ſuos ſacrificare puellos.

Quem ità reſtituimus,

Ut Poeni ſoliti ſos ſacrificare puellos.

Qui verſus quamvis verbis aliquantum ab illo, quem ſuprà ex Nonio retulimus, diſcrepet; ſententiâ tamen nihil differt. Dionyſius in I. libro, in quo plurimùm in recenſendis Urbis primordiis occupatur, dum retulit, priſcos illos Italiae homines Saturno humanas hoſtias immolare uſos fuiſſe, addit, haud ſecus, quàm Carthaginienſes, dum eorum urbs ſtetit. Quare fieri poteſt, ut hoc etiam modo id ab Ennio explicatum ſit; antiquos ſcilicet illos Latii incolas Saturnum humanis victimis placare conſueviſſe,

Ut

Ut Poeni ſoliti ſos ſacrificare puellos.

Vel ut dicat, quòd priſcis illis Latinis idem fuit, qui antea

Poenis, ſos Deiveis mos ſacrificare puellos.

Atque ita ab eo, quem refert Nonius, prima tantùm dictione differt. Varro apud D. Auguſtinum in doctiſſimis illis de Civitate Dei libris explicans rationem, cur Saturno à quibusdam pueri ſoliti eſſent immolari, ſicut à Poenis; & natu majores a quibusdam, ſicut à Gallis; *Quia*, inquit, *omnium ſeminum optimum eſt genus humanum.* Minutius autem Felix in Octavio aliam affert rationem: quòd ſcilicet
74 filios ſuos Saturnus devoravit. Unde meritò ei in nonnullis Africae partibus à parentibus infantes immolabantur, blanditiis, & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia immolaretur. Idem ferè his verbis expreſſit Tertullianus in Apologetico, *Cum propriis filiis Saturnus non pepercit, extraneis utique non parcendo perſeverabat; quos quidem ipſi parentes ſui offerebant, & libentes exponebant, & infantibus blandiebantur, ne lacrimantes immolarentur.* Immò, ut refert Plutarchus in libello de ſuperſtitione, immitis, ac dura adſtabat mater ſine gemitu; quae ſi forte illacrimaſſet, aut ingemuiſſet, honore cenſebatur indigna: nec propterea à filii immolatione deſiſtebant. Quin etiam ante ſtatuam tibiis canentium ſono, & timpana pulſantium ſtrepitu, omnia reſonabant, ne puerorum, dum mactabantur, ejulatus exaudiri poſſet. Et, quod maximè durum eſt, qui liberis carebant, à pauperibus parvulos, velut agnos, aut gallinas ad hunc uſum ſibi comparabant. De impio hujusmodi ſacrorum, ſeu potius ſacrilegiorum genere, meminit Plato in Atlantio, ac iterum in Minoë. Tertullianus adverſus Gnoſticos ait, *Sed enim Scytharum Dianam, aut Gallorum Mercurium, aut Afrorum Saturnum, hominum victima placari apud ſaeculum licuit.* Hunc verò morem à Carthaginis conditoribus inſtitutum ad ejus uſque excidium ſervatum fuiſſe tradit Q. Curtius l. 4. Quem cùm aliquando Iphicrates ab eis ſubſtuliſſet, victi demum ab Agathocle, ut refert Diodorus l. 20. & Poſcenius Feſtus in libris Hiſtoriarum per Satyram, Deum ob patria ſacra obſoleta ſibi iratum exiſtimavêre. Ac, ut numinis iracundiam ſedarent, ducentos ingenuos pueros ad aras pecudum more crudeliſſime trucidarunt. At Aeſchylus in libro περὶ παροιμιῶν, & Daemon ajunt, apud Sardonem Carthaginienſium coloniam non pueros, ſed ſenes ſupra ſeptuageſimum annum Saturno immolari ſolitos. Sed Clitarchus ait, patrium Carthaginienſibus inſtitutum fuiſſe, in magnis votis puerum in porrectas aenei Saturni ſimulacri manus imponere; ſub quo clibanum ſuccendebant, ut puer ignis vapore contractus ridentis ſpeciem praeberet. Memorat Diodorus l. 20. Carthagini aeneum Saturni Coloſſum fuiſſe, qui manus ſupinas in terra inclinatas exporrigebat ità, ut puer, qui in illis ſacrificandi gratiá imponeretur, illicò involutus in quandam igne plenam voraginem incideret. Ejus verba haec ſunt, ἦν δὲ παρ᾽ αὐτοῖς ἀνδριὰς Κρόνου χαλκοῦς ἐκτεταχὼς τὰς χεῖρας ὑπτίας ἐγκεκλιμένας ἐπὶ τὴν γῆν. ὥστε τὸν ἐπιτεθέντα τῶν παίδων ἀποκυλίσθαι, καὶ πίπτειν εἴς τι χάσμα πλῆρες πυρός. Qui mos noſtris quoque ſuperioribus temporibus nondum omnino abolitus erat. Nam in quadam Americae inſula Carolina appellata multae aeneae imagines formâ eâdem ſunt inventae; in quarum manibus, ſubditis ignibus efferveſcentibus, pueri imponebantur: qui ardore conflagrantes animam efflabant. Bar- 75
barum hunc, ac penitus inhumanum Carthaginenſium morem Imilce Annibalis conjux, cujus filius eo ritu litandus erat, apud Silium l. 4. deflet his vocibus,

Quae porrò haec pietas, delubra aſpergere tabo?
Heu primae ſcelerum cauſſae mortalibus aegris;
Naturam neſcire Deûm, juſta ite precari
Ture pio, caedumque feros avertite ritus.

Non diſſimili ſententia deteſtatur idem Empedocles, à quo haec ferè deſumpta videntur.

Μορφὴν δ᾽ ἀλλάξαντα πατὴρ φίλον υἱὸν ἀείρας

* Saturnus, quem Caelu' [a] genit --- Non. *Cælus* & Char. l. 1.

* --- de qua latè Saturnia terra. Var. l. 4. de l. Lat.

a genuit.

Σφάζει ἐπευχόμενος μέγα νήπιος. οἱ δὲ πορεῦνται
Λισσόμενον θύοντες, ὁ δ᾽ ἀνήκυςος ὁμοκλέων,
Σφάξας, ἐν μεγάροισι κακὴν ἀλεγύνατο δαῖτα.
Ὡς δ᾽ αὔτως πατὲρ ὑιος ἑλὼν καὶ μητέρα παῖδες
Θυμὸν ἀποῤῥαίσαντα, φίλας κατὰ σάρκας ἔδυσι.

Plutarchus libro eodem de ſuperſtitione, quem ſuprà memoravimus, ait, quòd Carthaginienſibus longè melius fuiſſet, Critiam, aut Diagoram, atheos, & impietatis auctores accerſere, atque eorum placitis, ac inſtitutis, nullos eſſe Deos, aut Daemonas aſſerere, quàm talibus ſacrificiis uti. Heae Geloni, quamvis Tyranno, adeò impia, ac horrida viſa ſunt, ut, cùm Carthaginienſes apud Himeram debellaſſet, in pacis foederibus inſcribere coëgerit, ut ab immolandis Saturno filiis deſiſterent. Hoc deinde nefarium ſcelus Tiberius Africae Proconſul ſubſtulit; qui, ut teſtatur Tertullianus lib. adverſ. Gent. ejus immolationis ſacerdotes in arboribus, quae Saturni templum patulis diffuſae ramis opacabant, crucibus ſuffixit. Increbuit etiam ferina illa barbaries apud Rhodios, qui pridie Non. Jul. ejus Dei aram humano ſanguine aſpergebant, ut ex libro II. Porphyrii *περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψύχων* repetunt Euſebius in lib. IV. *περὶ εὐαγγελικῆς παρασκευῆς*, & Theodoretus in libro VII. *θεραπευτικῆς τῶν ἑλληνικῶν παθημάτων*. Phoenices in maximis calamitatibus aliquot ex iis, quos plurimùm diligerent, Saturno devoventes, jugulabant; ut à Philone Byblio proditum eſt in libris, quos à Sanchuniathone Phoenicum lingua conſcriptos in Graecam transtulit. A quo more Phoenices dicti ſunt *παρὰ τὸ φονεύειν*. Ad quod etiam reſpiciens Ariſtoteles in libris *περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων* ait, eos populos Phoenices appellari, quòd primi maria navigantes, quocunque appellerent, omnes necarent: nam ſecundùm Perraeborum linguam *φοινίξαι* trucidare ſignificat. Apud Curetas, ut Iſter refert in eo libro, quo Cretenſium ſacrificia collegit, idem etiam mos invaluit. Ex quibus omnibus effluxit, ut, cùm quis necandus eſſet, Saturni hoſtia appellaretur. Plaut. Amphytr.

Faxo, ut bubulis coriis onuſtus ſis, Saturni hoſtia. 76

Diverſis tandem locis diverſis numinibus eadem mactabatur hoſtia, Baccho ſcilicet, ut Euelpis Chariſtius ait, in Chio, & Tenedo; Marti Lacedaemone, ut refert Apollodorus; Junoni Hieropoli, ut in libro *περὶ ἀρχαισμοῦ, καὶ εὐσεβείας* teſtatur Manethus; Minervae Laodiceae, ut Pallas tradit in libro, quo Mythrae myſteria complexus eſt; Diomedi Salamine, undè immaniſſimum eum ritum Diphylus Cypriorum Rex ſubſtulit, qui humanam hoſtiam in bovis immolationem permutavit. Sed illud apud Tribalos eſt omni atrocitate atrocius; à quibus, ut in extremo ſecundo Topicorum refert Ariſtoteles, laudi gloriaeque ducitur parentem immolare.

SATURNUS, QUEM COELU' GENIT] Saturnum Caeli filium fuiſſe, teſtatur Heſiodus in Theogonia, & Orpheus in Hymnis, quos Tatianus in Oratione *πρὸς Ἕλληνας* ad Onomacritum auctorem retulit. Caelum verò neutro genere Deorum ſedem, Caelus Deum ſignificat; quemadmodum Orcum inferorum locum, & Plutonem Orcus.

GENIT] *Ἀρχαϊκῶς* pro genuit. Lucretius l. 3.

—— *totum video per inane geni res.*

Et ibid.

Totum poſſe extrà corpus durare, genique.

DE QUA LATE SATURNIA TERRA] In frag-

* Audire eſt operae pretium, procedere rectè,
Qui rem Romanam, Latiumque [a] augeſcere voltis.

Porph. & Acron. in l. 1. Ser. Sat. 2. Var. *Teſtamento.*

a adſciſcere, algiſcere, & alciſcere.

fragmento Originum, quod M. Catonis nomine manibus teritur, haec ſunt, *A quo Saturno Saturnia olim, quod nunc Capitolium, & ab eo latè Saturnia terra.* Quae verba exiſtimo non M. Catonis eſſe, ſed potius Annii Viterbenſis, qui ea ex Varrone tranſcripſit. Ita enim is in lib. IV. de lingua Latina de eodem Capitolio ait, *Hunc anteà montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo latè Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat.* Nec quidem ineptè ex hoc loco dimidiatum hunc verſum, ut Ennianum deſcripſimus, & hìc aptavimus: cùm non ab re videatur poëta de Saturni ſacrificio verba faciens, loci, ubi coleretur, meminiſſe. De hujusmodi cultu, & Herculis in Italiam adventu, ex eadem ipſius Ennii ſententia, nonnulla videtur Halicarnaſſeus in ſua hiſtoria conſuiſſe. Qui ſimiliter de Capitolio lib. 1. inquit, *ὡς δε ἐγω συμϐαλλόμενος εὑρίσκω καὶ πρὶν Ἡρακλέα ἐλθεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἱερὸς ἦν ὁ τόπος τȣ̃ Κρόνȣ, καλȣ́μενος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Σατορνιος, καὶ ἄλλη δὲ ἀκτὴ σύμπασα, ἡ νῦν Ἰταλία καλȣμένη τῷ θεῷ τȣ́τῳ ἀνέκειτο, Σατορνία πρὸς τῶν ἐνοικȣ́ντων ὀνομαζομένη.* Hoc eſt, *Sed quantum ego conjectura conſequi poſſum, etiam antè Herculis in Italiam adventum ſacer erat Saturno is locus, qui ab incolis Saturnius dicebatur. Quin & ora univerſa, quam nunc Italiam dicunt, huic Deo dicata erat, Saturniaque ab habitatoribus appellata eſt.* Arnobius l. 3. *Janus Janiculi conditor, & civitatis Saturniae Saturnus auctor.* Virgilius de utroque l. 8.

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

77 Itaque ex his ſuſpicor, Ennium ſcripſiſſe,

—— olim Saturnia nomen
Huic fuerat, de qua latè Saturnia terra.

Audire est operae pretium] Duos hos verſus Porphyrioni, & Acroni acceptos referimus. Uterque enim in illis Horatii verbis l. 1. Satyr.

Audire eſt operae pretium procedere rectè,
Qui moechos vultis, ut omni parte laborent.

oſtendunt, Horatium Ennianis verſibus praeclare abuſum. Hujusmodi verò parodiis Graeci frequentiùs, quàm Latini jocati ſunt; & praecipuè Matron, Hegemon Thaſius, Hipponactes, Timon Phliaſius, & Sopater. Varro in Satyra, quam Teſtamentum inſcripſit *περὶ διαθήκης μετὰ φιλοφθονίας*, poſtremum hunc Ennii verſum, nullâ auctoris mentione factâ, ita affert,

Qui rem Romanam, Latiumque adſciſcere voltis.

Arbitror autem, verba haec eſſe Romuli ad Senatum; qui conſtitutâ jam Repub. cùm praevideret ob mulierum inopiam diu eam ſervari non poſſe, de Patrum, quos elegerat, conſilio in finitimas regiones ad ineundam ſocietatem legatos miſit; eamque juſſit, ut connubiorum foedere confirmarent. Qui cum re infectâ rediiſſent, Romulus de vi inferenda cogitans Senatum conſuluit. Cumque omnes ejus ſententiam comprobaſſent, indicitur feſtus Neptuno dies: conveniunt è finibus undique multi, & Sabini praecipuè cum liberis, & conjugibus hilari animo ab omni ſuſpicione alieni. Celebrantur ſpectacula: virgines vi rapiuntur, domosque à Romanis deferuntur. His igitur verbis, *Audire eſt operae pretium*, facit Romulus Romanos attentos ab utilitate rei, atque neceſſitate. Terentius in Andria iisdem eſt verbis uſus,

Audireque eorum eſt operae pretium audaciam.

Quod exponens Donatus, *Dicitur*, inquit, *operae pretium de mirificis, atque laudabilibus. Nam & ea, quae magna ſunt, etiam ſi mala, tamen miramur, quia libenter audiamus, & hoc pretium eſt operae, id eſt audiendi.*

Rem Romanam] Romanum Imperium. Idem alibi,

Moribus antiqueis res ſtat Romana, vireisq;.

Vir-

Virgine' nam ſibi quiſque domi Romanus habet ſas. Feſt. *Sas.*

Accipe, daque fidem, foeduſque feri benè firmum. Macr. l. 6. c. 1.

Virgilius de Marcello, l. 6.

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet Eques ——

Varias hujus dictionis ſignificationes hoc uno verſu complectitur Auſonius,

Imperium, litem, Venerem cur una notat res?

VIRGINE' NAM SIBI] Si *Virgines* legeretur, creticus pro dactylo poſitus eſſet.

SAS] Sas, & ſos, pro ſuas, & ſuos, ab Ennio ſaepè eſt repetitum.

78 ACCIPE DAQUE FIDEM] Pacta, ac foedera tribus modis comperimus veteres ſancire conſueviſſe: verbis, ut jurejurando, factis, ut mactatis victimis, manibus, quia his fidem obſtringebant. Unde tria apud eos erant rupti foederis crimina; perjurii, arae violatae, & fractae fidei. Videtur hoc loco de eo foedere poëta loqui, quod inter Romanos, & Sabinos ictum eſt. Qui, ut improbiſſimum virginum raptum ulciſcerentur, Romanos adorti ſunt; captoque Capitolio, Tarpeia Veſtali virgine prodente, cùm acerrimum praelium committere pararent, raptarum lacrimis, atque obteſtationibus compoſitâ irâ, foedus paciſcuntur. Quare haec verba à Romulo foedus componente prolata, arbitror: hujuſmodi pacis conditione propoſitâ, ut ſcilicet aequâ poteſtate in urbe Tatius Sabinorum Rex, & ipſe, alternis diebus imperarent. Quam ſententiam declarat verſus, qui mox ſequitur,

Alternum ſeritote diem concorditer ambo.

Refert Dionyſius l. 21. Romulum, ac Tatium antè aras circa mediam ſacram viam foedus iciſſe. Ubi permiſtis inſimul Romanis, ac Sabinis, ſe invicem conſalutarunt. Plutarchus in Romulo prodidit, illud ſancitum fuiſſe in loco, quod Comitium à coëundo appellatum eſt. Ea de re ſic Livius l. 1. *Inde ad foedus faciendum Duces prodeunt; nec pacem modò, ſed civitatem unam ex duabus faciunt: regnum conſociant; imperium omne conferunt Romam. Ita geminata Urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites à Curibus appellati ſunt.* Huc alludit Virgilius, cum Aeneam ab Evandro pacem petentem inducit l. 8.

Accipe, daque fidem, ſunt nobis fortia bello
Pectora ——

Idem ibid. univerſam hanc hiſtoriam finxit in Aeneae clypeo Vulcanum inſculpſiſſe;

Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveae, magnis Circenſibus actis,
Addiderat; ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibusque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine Reges
Armati Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant; & caeſa jungebant foedera porca.

Nec ſolùm duas civitates in unam Romulus, & Tatius redegerunt, verùm, ut populorum tranquillitati magis conſulerent, ac foedera diu inviolata ſervarentur, eam in tres Equitum centurias diviſerunt; quarum duae Ramnenſium, & Tatienſium ab eorum nominibus fuerunt appellatae, tertia verò Lucerum, cujus origo, ut tradit Livius l. 1. incerta eſt. Harum autem Ennium meminiſſe, Varronis indicio liquet, qui libro IV. ad Ciceronem inquit, *Ager Romanus primus diviſus in partes tris, à quo* 79
Tribus appellatae, Tatienſium, Ramnium, Lucerum, nominatae, ut ait Ennius, Tatienſes à Tatio, Ramnenſes à Romulo, Luceres (ut ait Junius) à Lucumone. Sed Plutarchus *in Romulo* vult, dictam fuiſſe διὰ τὸ ἄλσος, quod Latini lucum appellant; in quo Romulus Aſylum fugientibus conſtituerat. Τὸ γὰρ ἄλσος, ut inquit Claudius Tuſcus, κατὰ σέρησιν, λοῦκον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι παρὰ τὸ ἀφεῖγις ὡς ἄξυλον τὴν ὕλην. Sed omnia haec tribuum vocabula Volumnius Etruſca eſſe arbitratur. De iis Propertius l. 4.

Hinc Taties Ramneſque viri, Luceresque coloni.

FOE-

ꕥ

ª Alternum ſeritote diem concorditer ambo. Char. l. 2.

ꕥ

--- haſteis Ser. 2. Aen.

Horret ager, campeique armeis ſublimibus ardent.

a Aeternum.

Foedusque feri] Ennius Grammaticus, cujus paullò antè mentio facta eſt, ait apud Varronem l. 4. de lin. Lat. *Et per hos etiam nunc fit foedus, quod fidus dictum.* Sed ferire foedus Homerica eſt imitatio; ita enim inquit,

—— ὅρκια πιςὰ ταμόντες. ——

Et

—— ὄφρ' ὅρκια πιςὰ τάμωμεν ——

Cicero pro Rabirio, *foedus ferire in Capitolio viderat.* Et pro domo ſua, *foedera feriebantur pecuniarum.* Virgilius l. 10.

—— haud fit mora, Tharcon
Jungit opes, foedusque ferit ——

Alternum seritote diem] *Seritote*, à ſero, quod ordinare, & diſponere ſignificat; hoc eſt, ut diximus, alternis diebus imperium adminiſtrare. Sed meliùs fortaſſe,

Alterna ſcitote die concorditer ambo.

à verbo ſciſco, quod ſancire, & edicere ſignificat; à quo *ſciſcitote*, & inde ſublata per ſyncopen ſyllaba *ſcitote*. Simile quid eſt apud auctorem de viris illuſtribus, qui ait, Procam Regem Albanorum, Amulio atque Numitori filiis regnum annuis vicibus habendum reliquiſſe; & ut alternis imperarent.

Concorditer] A concorditas concorditer dictum eſt, quemadmodum à gravitas, & humanitas, graviter, & humaniter.

Hasteis horret ager] Horret haſtis ager haud ſecus, atque ariſtis. Ex eadem officina ille verſus prodiit in Scipione,

Sparſis haſteis longeis campus ſplendet, & horret.

Quo venuſtiſſimè Poëta noſter comprehendit, quae longiori verborum ambitu Homerus Iliad. ν.

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας, ὄσσε δ' ἄμερδεν
Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων
Θωρήκωντε νεοσμήκτων, σακέων τε φαεινῶν.

Demetrius Phalereus in libello περὶ ἑρμηνείας profert in exemplum primas prioris carminis Homeri dictiones, Ἔφριξεν δὲ μάχη, ut oſtenderet, quaedam aptiùs, & magis propriè tranſlationibus exprimi, quàm propriis; obſervatque Homerum pugnam, tanquàm animantem, horrere, dixiſſe. Ennianam verò tranſlationem aemulatus Virgilius l. 7. ait,

—— atraque latè
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus ——

Et l. 12.

—— ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea ——

Et l. 2. Geor.

Nec galeis, denſisque virùm ſeges horruit haſtis.

Lycophron in Caſſandra,

πεφρίκαν δ' ὥςε ληΐυ γυῖαι
Λόγχαις ἀποςίλβοντες ——

Haec autem tranſlatio adeò Papinio venuſta viſa eſt l. 2. Theb. ut iiſdem Ennii verbis carmen inchoaverit; quamvis Lucilium eam, & auctorem irriſiſſe, proditum ſit, quòd potius dixerit, *Horret ager*, quàm, *horret & alget.* Hinc fortaſſe illud Horatii l. 1. Satyr. de eodem Lucilio,

Non ridet verſus Enni gravitate minores.

At Maro, cujus acre, exquiſitumque judicium non eſt cum Lucilio conferendum, non modò non irriſit, ſed ità integrum hunc verſum in divinum ſuum poema tranſtulit l. 11.

—— tum latè ferreus haſtis
Horret ager: campique armis ſublimibus ardent.

Campeique armeis sublimibus ardent] Hyperbole. Euripides in Phoeniſſis,

Κατὰ χαλκὸν ἅπαν πεδίον ἀςράπτει.

--- deſunt rivos, campoſque † remant --- Feſt. *Remant.*

Conſtitit inde locei † propter ſos dia Dearum. Idem *Sos.*

* Unus erit, quem tu tolles ad caerula caeli Var. l. 6. de lin. Lat.

Apollonius l. 1. ſimpliciter dixit, fulgebant arma ſub ſole; ſed addidit, quod orationem amplificavit, ignis inſtar,

Στράπτε δ' ὑπ' ἠελίῳ φλογὶ εἴκελα νηὸς ἰούσης
Τεύχεα ———

Quod videtur ab Homero mutuatus, qui in β Iliados ait,

Ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
Οὔρεος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.
Ὣς τῶν ἐρχομένων ἀπὸ χαλκοῦ θεσπεσίοιο
Αἴγλη παμφανόωσα δι' αἰθέρος οὐρανὸν ἷκε.

Sed quàm ſplendidus, & ſublimis eſt ille Lucretii locus l. 2.

Fulgor ibi ad caelum ſe tollit, totaque circum
Aere renideſcit tellus ———

Virgilius l. 2.

Ardentes clypeos, atque aera micantia cerno.

Inde Lucanus l. 1.

Ardenteſque acies percuſſis ſole coruſco
Conſpexit telis ———

Attius Epinauſimache,

Ab claſſe ad urbem tendunt, nec quiſquam poteſt
81 *Fulgentium armûm armatus ardorem obtui.*

Deſcribebat forſitan his verbis Ennius Romanorum cum Caeninenſibus certamen. Qui cum in Romanum agrum irruiſſent, effuſeque vaſtarent; eis Romulus cum exercitu, ut l. 1. ait Livius, obvius fit, levique certamine docet, vanam ſine viribus iram eſſe: exercitum fundit, fugatque, fuſum perſequitur. Quapropter ea, quae ſequuntur

DESUNT RIVOS, CAMPOSQUE REMANT] ab his non longè abeſſe arbitror; ut pòſt Romanorum victoriam hoſtium fugam deſcriberet. Sed hic locus foedis conſperſus eſt maculis, qui in Feſto ſic habetur, *Remanant, reptent, Ennius lib. I. deſunt rivos campoſque remant.* Pro quo *remanant* reponendum eſt. Nam fruſtrà Feſtus pro explicatione verbi *Remanant* haec Ennii verba retuliſſet, ſi *remant* ibi legeretur; & quòd ità ſcriptum fuerit, etiam metri lex ſuadet. Campos verò remanare, idem eſſe cenſeo, quod effusè hinc inde palantes, ut fugientium mos eſt, per varia loca vagari. Vel legendus eſt hic locus, ut emendat Fulvius Urſinus,

——— *deſerunt clivos, camposque revitant.*

CONSTITIT INDE LOCEI PROPTER SOS] Ennius An. 8.

Inde locei lituus ſonitus effundit acutos.

Lucilius l. 30. Sat.

Multis inde locei ſermonibu' concelebrarunt.

Lucretius l. 5.

——— *inde loci mortalia ſaecla creavit.*

Exiſtimo his verbis poëtam oſtendere voluiſſe, Venerem pleno ſuperûm concilio Jovem *propter ſos*, hoc eſt, propter Romanos oraſſe; ac eàdem ratione hìc Ennium de Venere loquentem *ſuos* Romanos intelligere, qua Maro l. 1. Aen. ſub perſona Jovis Venerem alloquentis *tuos*, cùm ait,

Parce metu Cytherea, manent immota tuorum
Fata tibi ———

Oravit fortaſſe Jovem Venus, ut propagatis imperii finibus Romulum tandem in Deorum numero referret.

DIA DEARUM] Veneris periphraſis. Homerus; *δῖα θεάων.* Aliqui codices habent,

Conſtitit inde locei circum ſos Dea Dearum.

Alii *dia diarum*; alii *Dea diarum.*

UNUS ERIT QUEM TU TOLLES] Sunt, ni fallor, verba Jovis ad Venerem pollicentis eam aliquando Romulum in caelum ſublaturam. Quod imitatus Virgilius ſub iiſdem perſonis, Veneris nimirùm pro Aenea rogantis, & Jovis idem promittentis, ait l. 1. Aen.

--*ſub-*

Templa, ---

❧

--- quem ſuper ingens

Porta tonat caeli --- Senec. l. 19. Epiſt.

——— *ſublimemque feres ad ſidera caeli*
Magnanimum Aeneam ———

Item Juppiter apud eundem cum Junone loquens l. 12.

Indigetem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi caelo, ſatisque ad ſidera tolli.

82 Ovidius autem l. 15. Martem inducit à Jove petentem, ut, quod aliàs de Romulo pollicitus fuerat, ſervaret,

Tempus adeſt, Genitor, quoniam fundamine magno
Res Romana valet, & praeſide pendet ab uno,
Praemia jam promiſſa mihi, dignoque nepoti
Solvere, & ablatum terris imponere caelo.
Tu mihi concilio quondam praeſente Deorum,
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)
Unus erit, quem tu tolles ad ſidera caeli,
Dixiſti: rata ſit verborum ſumma tuorum.

Idem rurſus l. 5. Faſt.

Unus erit, quem tu tolles ad caerula caeli,
Tu mihi dixiſti: ſint rata dicta Jovis.

Ad hanc apotheoſin reſpexit Maro in VI,

Et Pater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignet honore.

Juno apud Flaccum l. 3. car.

——— *protinus & graves*
Iras, & inviſum nepotem
Troïca quem peperit Sacerdos,
Marti redonabo. illum ego lucidas
Inire ſedeis, ducere nectaris
Succos, & adſcribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.

Quis autem hujus carminis auctor ſit, Varro non memorat: Ennii tamen eſſe, & hunc ſibi proprium locum depoſcere, ex iis, quae ſupra retulimus, conjici poteſt.

Ad caerula caelei templa] Αἰθέρος τέμενος Aeſchyli imitatione. Rurſus Ennius,

Quamquam multa manus ad caelei caerula templa
Tendebam ———

Unde ait Seneca in Herc. fur. *ſummi aetheris templa*. Quâ voce variis epithetis exornata frequenter à poëtis caelum appellatum eſt. Ennius in Hecuba,

O magna templa caelitum,
Commiſta ſtelleis ſplendideis.

Vetus quidam Poëta, *Aeterna templa caelei.* Varro in Satyra, quae Bimarcus dicitur,

——— *tunc repentè caelitum*
Altum tonitribus caelum toneſcit.

Terentius in Eunucho,

Ad quem Deum? Qui templa caeli ſumma ſonitu concutit.

Qui locus, ut obſervat Donatus, παρῳδία eſt de Ennio. Lucretius l. 1.

Nec mare, nec tellus, nec caeli lucida templa.

Idem duro ſanè adjuncto ibid.

——— *caeli tonitralia templa.*

Et rurſus ibid.

——— *caeli*
Denſabant procul à terris fulgentia templa.

Et l. 5. 83

Fumida cùm caeli ſcintillant omnia templa.

Idem aliquandò pro caelo ſimpliciter dixit *caeli caerula*. Nam caerulus, ſive caeruleus color proprius ſereni caeli eſſe videtur. Unde caeruleum mare dicitur, quòd caeli colorem referat, qui à Graecis κυάνεος dicitur: & hinc cyaneae undae in veteri inſcriptione. Nec ſolùm de caelo Ennius *templa* dixit, verùm etiam de inferis; ut in Andromacha,

Acheruſia templa alta Orcei, pallida
Letei obnubila, obſita tenebreis loca.

Unde Lucretius l. 1.

Et ſi praeterea tamen eſſe Acheruſia templa,
Ennius aeternis exponit verſibus edens.

Quo etiam modo de mari dixit Ovidius in Halieutico *ponti templa*.

Quem super ingens porta tonat caelei] In Seneca ſic habetur hic locus,

 Feli-

* Romolus in caelo cum Diis genitalibus aevum
Degit, ---

Cic. 1. Tuſc. & Ser. 6. Aen.

Felicem deinde ſe putabat, quod invenerit, unde viſum ſit Virgilio dicere --- quem ſuper ingens Porta tonat caeli, --- Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe, Ennio Virgilium. Eſſe etiam apud Ciceronem in ipſis de Repub. hoc Epigramma,

Si fas eſt plagas Caeleſtum ſcandere cuiquam:
Mi ſoli caeli maxima porta patet.

Hoc modo legitur in vetuſto exemplari manuſcripto; cùm in paſſim vulgatis habeatur, *Eſſe enim apud Ciceronem*, &c. Quod ſi poſtremae lectioni fides haberetur, cum locum, --- *quem ſuper ingens Porta tonat caeli* --- Virgilius haud eſſet totum ex Ennio mutuatus, cùm tamen illud appareat in bibliotheca Carbonaria ex vetuſto fragmento in membranis Anonymi cujusdam Grammatici; qui agens de verbis neutris imperſonalibus expreſsè ex Ennio citat verba illa, --- *quem ſuper ingens Porta tonat caeli.* Quae de ſignis Romuli apotheoſim praecedentibus intelligenda ſunt. De quibus ait Livius lib. 1. *Dum enim ad Caprae paludem concionem haberet, ſubitò coorta tempeſtas cum magno fragore, tonitribusque tam denſo Regem operuit nimbo, ut conſpectum ejus concioni abſtulerit; nec deinde in terris Romulus fuit.* Quod etiam in ejus vita refert Plutarchus: quamvis id Varroni commentitium videatur, qui aſſerit poſt Roſtra Romuli ſepulcrum fuiſſe. Hanc ſententiam confirmat Flaccus in Epodo Ode 16.

Quaeque carent ventis, & ſolibus oſſa Quirini,
Nefas videre, diſſipabit inſolens.

Homeri, ut opinor, locus, unde haec ſumpſit Ennius, eſt in Θ Iliados, ubi Horas caeli portas cuſtodire finxit,

Αὐτόμαται δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ ἃς ἔχον ὧραι.

Hine Ovidius de Jano l. 1. Faſt.

Praeſideo foribus caeli cum mitibus Horis.

84 ROMOLUS IN CAELO] Verſus hic à Cicerone l. 1. Tuſ. & Servio l. 6. Aen. refertur; ab hoc quidem integer, ab illo verò mutilus. Sunt autem haec verba Julii Proculi, qui Romanis Regis deſiderio oblanguentibus, ac propter repentinam, horribilemque tempeſtatem, quá ille ſublatus fuerat, terrore perculſis, inquit, Romulum ſibi auguſtiori formá in Quirinali colle apparuiſſe: quem, cum horrore perfuſus, venerabundus adoraret, juſſiſſe, ut populo nunciaret, ſe in caelum devehi, ſuisque nunquàm defuturum. Ut propterea virtutem, remque militarem colerent; quandoquidem Romam orbis caput futuram Fata ſtatuiſſent: atque his dictis ex illius conſpectu evanuiſſe. Sed Romulum formá proceriorem viſum ad ſuperos abeuntem, teſtatur auctor de viris illuſtribus. Ariſtobulus lib. II. Rerum Italicarum, & Ovidius l. 2. Faſt. ubi ait,

Pulcer, & humano major, trabeaque decorus
Romulus ——

Opinabantur veteres, eos, qui in Deorum numerum ex hominibus relati eſſent, vel Deorum ope quidpiam praeter humanas vires effeciſſent, caeteris hominibus proceriores videri ſolitos. Unde Tleſimachus Piſiſtrati Orchomeniorum Regis filius, ut refert Theophilus lib. II. Rerum Peloponneſiacarum, conſcius in patrem conſpirationis, populo in Curiam effrenatius irruenti, commentitio figmento perſuaſit, Piſiſtratum ſupra mortalem ſpeciem ad Piſaeum montem magná velocitate fuiſſe delatum. Tranquillus in Claudio, *Non prius deſtitit inſequi, quàm ſpecies barbarae mulieris humana amplior victorem tendere ultra ſermone Latino prohibuiſſet.* Tacitus l. 8. *Oblata ei ſpecies muliebris ultra modum humanum, & audita eſt vox.* Hinc Maro rerum omnium peritiſſimus de Creuſa l. 2. Aen. dixit,

—— *& nota major imago.*

Et apud eundem l. 4. Aen. Dido,

Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.

Lucretius l. 5. ubi de origine religionis agit,

Egre-

Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in ſomnis mirando corporis auctu.

Silius libro XI,

Et Paulli ſtare ingentem miraberis umbram.

Et libro XIII. de Hamilcare,.

Celſus abit greſſu, majorque receſſit imago.

Idem lib. XI. loquens de Virtute & Voluptate,

Cùm ſubitò aſſiſtunt dextra, laevaque per auras
Allapſae, haud paullùm mortali major imago.

Livius l. 8. de patre Decio, *Armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios immiſit. Conſpectus ab utraque acie fuit aliquantò augu-*
85 *ſtior humano viſu, ſicut caelo miſſus piaculum omnis Deorum irae, qui peſtem ab ſuis averſam in hoſtes ferret.* Idem l. 1. de Evandro ait, quòd conſpecto Herculis habitu ac forma aliquanto ampliore, auguſtioreque humanâ, auditoque nomine, parente, ac patria, aram ei dicavit. Magnum quoque Alexandrum teſtatur Solinus cap. 14. formà ſupra hominem auguſtiore fuiſſe. Hinc factum eſt, ut Romani eo majores Heroum ſtatuas facerent, quò majori eos honore dignos exiſtimabant.

Cum Diis genitalibus] Intelligit Jovem, Martem, & Venerem, à quibus Romulus originem duxerat. Propriè autem Dii Genitales, ſive Indigetes dicuntur, qui prius homines fuerunt, & deinde ob praeclara facinora in Deorum coetum adſciti, quos & Novenſiles à novitate veteres nuncuparunt: unde Aeneam, Jovem Indigetem appellarunt; eique ſacellum cum hac inſcriptione dicarunt. ΠΑΤΡΟΣ ΘΕΟΥ͂ ΧΘΟΝΊΟΥ, ὍΣ ΠΟΤΑΜΟΥ͂ ΝΟΜΙΚΊΟΥ ῬΕΥΜΑ ΔΙΈΠΕΙ. De quo Tibullus l. 2. Eleg. 5.

Illic ſanctus eris, cùm te veneranda Numici
Unda Deum caelo miſerit Indigetem.

Ovidius l. 14. Met.

—— quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem, temploque arisque recepit.

Sed Mapheus Vegius non malus poëta, dum haec eadem Naſonis veſtigia accuratiùs perſequitur, non longè diſparia impreſſit, totidem ſcilicet verbis eandem proferens ſententiam,

—— quem Julia proles
Indigetem appellat, templiſque imponit honores.

Graeci Indigetes ἀνθρωποδαίμονας, θεοὺς πολίτας, ἀστυνόμους δαίμονας, ἐγγενεῖς, ἐπιχωρίους, πολιούχους, & πολισσούχους vocant. Sunt etiam qui putent, Genitales Deos intelligi, qui innatâ eorum foecunditate res omnes, quae gignuntur, pariant, atque propagent. At Turnebus in ſuis Adverſariorum libris l. 20. c. 24. putat verbum *genitalis* ab Ennio quodammodo eſſe novatum: indeque Ciceronis locum, qui ſic vulgò habetur in extremo libro de Oratore, *Vel ſaepe, vel ſine conjunctione verba novantur, ut ille ſenſus diſertus indigenitalis*; putat eſſe legendum, *ut ille Ennius, Dii Genitales.* Sed Lambini lectio antiquae ſcripturae ſimilior eſt, & ad veritatem propenſior; ſic enim habet, *Ut illud ſenis diſerti, Dii Genitales.* Rectè nimirum pro ſene diſerto Ennium ſignificans. Auſonius in Periocha libri IV. Iliad.

Juppiter interea cum Diis Genitalibus unà
Concilium cogit ſuperùm de rebus Achivis.

Aliqui pro *Genitalibus* non benè legunt, *Genialibus.* Sunt enim Geniales Dii, ut Feſtus ait in *Genitales, aqua, terra, ignis, aër; ea enim ſunt ſemina rerum, quae Graecorum alii στοιχεῖα, alii σπέρματα vocant. Duodecim quoque ſigna, Lunam, & Solem inter hos Deos computabant. Geniales autem dicti à gerendo, quia plurimum poſſe putabantur; quos poſtea gerulos appellarunt.* Nec il- 86
lud omittendum, quod Sanctra in libris de verborum antiquitate monet, Geniales homines fuiſſe appellatos, qui ad invitandum, & largiùs cibum apparandum, promptiores eſſent.

Aevum degit] Aevum dicitur quaſi ἀεὶ ὄν, id eſt, perpetuum, & aeternum; quod Chryſippus αἰῶνα appellavit. Ennius alio loco *Deos aevi integros* dixit, nempè qui aevi diuturnitate non afficiantur, neque agantur ad interitum. Quare Cicero in ſomnio Scipionis ait, *In caelo certum, ac definitum locum eſſe, ubi beati aevo ſempiterno fruantur.* Lucretius lib. V. & VI.

Nam

--- ô Romole, Romole, dic ô
Qualem te patriae cuſtodem Dii genuerunt!
Tu produxiſti nos [a] intra luminis oras.
O pater, o genitor, o ſanguen Diis oriundum!

Lact. l. 1. de fal. relig. c. 15.
Priſc. l. 6.

a endo

Nam benè qui didicère Deos ſecurum agere aevum.

Quem verſum ita inter ſuos inſeruit Horatius, l. 1. Satyr.

Non ego, namque Deos didici ſecurum agere aevum.

Degere autem, vel agere aevum, de immortalibus propriè dicitur. Cicero in Hortenſio, *Si nobis, cùm ex hac vita migravèrimus, in beatorum inſulis immortale aevum, ut fabulae ferunt, degere liceret, quid opus eſſet eloquentiâ?* Lucretius l. 2.

Nam pro ſancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quae placidum degunt aevum, vitamque ſerenam.

Vitam verò degere de mortalibus propriè dicitur. Sed tamen id non perpetuò obſervatur. Nam Lucretius & de Diis degere vitam, & de hominibus degere aevum dixit l. 3.

Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.

Et l. 2.

O ſtultas hominum mentes, ô pectora caeca,
Qualibus in tenebris vitae, quantiſque periclis
Degitur hoc aevi, quodcunque eſt ——

Et l. 5.

Jam validis ſepti degebant turribus aevum.

Ennius in IX. Annali,

Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant.

O ROMOLE ROMOLE] Verba haec, ut Lactantius l. 1. de falſ. Relig. c. 15. docet, ſunt populi Romani, qui amiſſum regem dolens haec loquitur, *O Romule, Romule,* &c. Sequitur deinde Lactantius, *Ob hoc deſiderium facilius creditum eſt Julio Proclo mentienti, qui ſubornatus à Patribus eſt, ut nunciaret plebi ſuae, vidiſſe ſe Regem humano habitu auguſtiore; eumque mandaſſe ad populum, ut ſibi delubrum fieret, ſe Deum eſſe, & Quirinum vocari. Quo facto & ipſi populo perſuaſit, Romulum ad Deos abiiſſe; & Senatum ſuſpicione caedis regiae liberavit.* Ex quo autem Annali haec carmina tranſcripta ſint, ex Lactantio non liquet. Priſcianus autem poſtrema ea verba,

—— ô genitor, ô ſanguen Diis oriundum!

ex II. affert. In noſtro tamen pervetuſto ejuſdem Grammatici Exemplari ex I. notata ſunt, unde procul dubio petita eſſe exiſtimo ob hiſtoriae continuationem.

TU PRODUXISTI NOS INTRA LUMINIS 87
ORAS] Lumen, & lucem vitam, noctem verò mortem ſignificare, ex illo Catulli perſpicuum eſt,

Nobis, cùm ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

Unde frequenter à poëtis in luminis oras exoriri, & exire, pro naſci poſitum eſt: ſicut lumen relinquere pro mori. Lucretius l. 1.

Nec ſine te quiſquam dias in luminis oras
Exoritur ——

Idem paullò poſt,

Inde enaſcitur, atque oras in luminis exit.

Virgilius,

—— quem Rhea Sacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit oras.

Unde ejuſdem poëtae locum in II. Georgicorum opinor eſſe legendum,

Sponte ſua quae ſe tollunt in luminis oras.

Hic autem loquendi modus à Graecis omnium eloquentiſſimarum eloquutionum parentibus emanavit. Pindarus in Olymp. Ode 6.

Ἦλθε δ' ὑπὸ σπλάγχνων ὑπ' ὠ ——
δῖνος τ' ἐρατᾶς Ἴαμος
ἐς φάος αὐτίκα.

O PATER, O GENITOR] Hanc ſententiam

Ecquis extiterit Romae regnare quadratae? — Feſt. *Quadrata.*

* Mi reliquae fidei, regno, vobiſque Quirites,
Se fortunatim, feliciter, ac benè vortat. — Non. *Fortunatim.*

tiam ita l. 1. expreſſit Livius, *Deinde à paucis initio facto, Deum de Deo natum, Regem, parentemque Urbis Romanae ſalvere univerſi Romulum jubent.*

O sanguen Diis oriundum!] Ἀ'ρχαϊσμὸς, pro ſanguis, ut vermen pro vermis. Ennius rurſus,

Refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Et,

Heu me miſeram, pergunt lavere ſanguen ſanguine.

Lucretius l. 1.

Viſceribus viſcus gigni, ſanguenque creari.

Quod etiam in ſoluta oratione veteres uſurparunt. Cato de habitu, *Sanguen dimittatur*, ait.

Ecquis extiterit Romae regnare] Relato inter Divos Romulo, multorum animos regni cupido inceſſit. Nam ex ſua gente Sabini regem eligere volebant, Romanis id minimè conſentientibus; inter quas altercationes abrogato Decemvirali imperio haec verba prolata ſunt: quaſi quis diceret, expedire Reip. Regem creari. Sed quis nam ad tantae molis pondus ſubeundum erit idoneus? Similis eſt locus ille Lucretii l. 2.

Quis regere immenſi ſummam, quis habere profundi
Endo manu validas potis eſt moderanter habenas?

Ennius autem in hoc loco trochaeum pro ſpondeo poſuit.

Regnare] Hellenismus πρὸς τὸ βασιλεύειν.

Quadratae] Romulum quadratâ figurâ Romam condidiſſe, Plutarchus in ejus vita oſtendit his verbis, Ῥωμύλος τὴν καλουμένην Ῥώμην κουαδράτην, ὅπερ ἐστὶ τετράγωνον, ἔκτισε.
88 Quam idcirco quadratam Solinus ait eſſe dictam, quòd ad aequilibrium ſit poſita. Locum autem, qui Roma quadrata dicebatur, in decima urbis regione fuiſſe, P. Victor auctor eſt.

Mi reliquae fidei] Haec ab Interrege benè, feliciterque novi Regis creationem ominante, prolata ſunt; de quo ſic Livius l. 1. *Concione advocatâ, Quod bonum, fauſtum, felixque ſit, inquit, Quirites regem create.* Verba autem illa *reliquae fidei* videntur intelligi de ipſomet Interrege loquente, cui regni fides committebatur, donec Rex crearetur. Nec longè hinc abeſt ſolemnis illa formula, quam ex Cenſoriis tabulis refert Varro l. 5. de lin. Lat. *Praeconi ſic imperato, ut viros vocet, Quod bonum, fortunatum, felixque, ſalutareque ſit populo Romano Quiritium, Reique publicae populi Romani Quiritium; mihique, Collegae meo, fidei, Magiſtratui noſtro.* In omnibus ferè Nonii codicibus depravatum eſt hujus carminis initium; in quibus aut habetur, *Ea mihi reliquae fidei*, aut, *Ea mi reique fidei, &c.*

Se fortunatim] Proſperè exponit Nonius. His autem verbis in rebus agendis veteres uſos fuiſſe, ita explicat Cicero l. 1. de Div. *Neque enim Deorum voces Pythagorei obſervaverunt, ſed etiam hominum, quae vocant omina; quae majores noſtri, quia valere cenſebant, idcircò omnibus rebus agundis, Quod bonum, fauſtum, felix, fortunatumque ſit praefabantur.*

Ac bene vortat] Eadem verborum forma apud Livium l. 9. uſus eſt Scipio in Africam trajecturus. *Ubi illuxit, Scipio è praetoria nave ſilentio per praeconem facto, Dii Deaeque inquit, maria, terraſque qui colitis, vos precor, quaeſoque uti quae in meo imperio geſta ſunt, & geruntur, ea mihi populoque ac plebi Romanae, ſociis, nominique Latino, qui populum Romanum, quique meam ſectam, imperium, auſpiciumque, terra, mari, amnibuſque ſequuntur, benè vertant.* Plautinus Paraſitus in Perſa Act. 3. ſc. 1.

Quae

* Ollei reſpondet ſuavis ſonus Egeriaï. Var. l. 6. de lin. Lat.

* Menſas conſtituit, idemque ancilia primus, Idem ibid.

Quae res benè vortant mihi, & tibi, & ventri meo.

Item in Captiveis Act. 2. ſc. 2.

Quae res benè vortat mihi meoque filio, vobisque.

Virgilius Eclog. 9.

Hos illi (quod nec benè vertat) miſimus haedos.

Terentius Adelph.

Quae res tibi vertat malè ——

Eodem dicendi modo Europa apud Moſchum rogat Superos, ut benè ſibi ſomnium vertant,

Ἀλλά μοι εἰς ἀγαθὸν μάκαρες κρίνειαν ὄνειρον.

OLLI RESPONDET] Pro illi: Antiſtoechum, ſive Antitheſis.

SUAVIS SONUS EGERIAI] Ab auctoritate. Ferunt enim Pompilium miro omnium conſenſu in Regem electum, cum Egeria Nympha, ſive, ut aliis placet, cum una ex Muſis, nocturnos habuiſſe congreſſus, & ab ea regnandi peritiam didiciſſe. Sed id quidem Numam effinxiſſe, proditum eſt; ut Numinis reverentia facilius feroces Ro-
89 manorum animos ab innata bellandi cupiditate ad pacatam, tranquillamque vitam revocaret; ac etiam ut leges, quas ipſe tulerat, quaſi divino monitu promulgatae, ſanctiſſimè obſervarentur. Quamobrem ἀπὸ τῶν νόμων Numa appellatus, cùm antea Pompilius proprio nomine diceretur. Quod quidem multorum Legiſlatorum exemplo ab eo factum eſt. Nam Oſiris, qui Aegyptiis primus leges dedit, & deinde Menas illorum Rex, Mercurio acceptas retulerunt; Minos verò Cretenſium Legislator Jovi; Licurgus Lacedaemoniorum Apollini; quas tanquam oracula ῥήτρας appellavit: Zautraſtes Arimaſporum Bono numini; Zamolxis Getarum Scytharumque Veſtae; Solon Athenienſium Jovi. Poſtremus verò omnium impoſtor ille Mahumetus à Gabriele Archangelo leges didiciſſe, rudibus illis, agreſtibusque turbis callidiſſimè perſuaſit. Verba autem illa, *ſuavis ſonus Egeriai*, περιφραστικῶς pro ipſa Egeria intelliguntur; ut Homero, Iliad. γ. βίη Ἕκτορος, & βίη Πριάμοιο, pro Hectore, & Priamo; Maroni lib. 11. *violentia Turni*, pro Turno; Lucretio l. 2. *vis Geryonai*, & *equi vis*, pro Geryone, & equo; Ciceroni in Arato pro Leone *vis torva Leonis*; pro Scorpione, *vis magna Nepaï*; & pro Aquila, *vis major Aëti*. His verbis innuit poëta noſter, Deas non voce, ut mortales, ſed dulciſſimo quodam concentu eſſe loquutas. Unde Virgilius de Venere l. 1. Aen.

—— *Nec vox hominem ſonat* ——

Dixit autem *Egeriaï*, pro Egeriae, ut *Albaï longaï*, *frugiferai*, *Medeai*, antiquo gignendi caſu κατὰ διαίρεσιν: quâ figurâ uti non reſpuit Virgilius mirificus vetuſtatis amator in *aulaï*, & *pictaï*. Egeria verò dicta eſt, ut ait Verrius, *quòd in lucem partus egerat*.

MENSAS CONSTITUIT] Numae res geſtas proſequitur, cujus omnis cura, & ſolicitudo fuit, ut propenſum, ut diximus, ad bellandum Romanorum ingenium ad pacem traduceret, Deorumque cultu, ac religione leniret. Menſas igitur, ut poëta inquit, primus apud Romanos Numa conſtituit, ut tanquàm arae ſacrorum caeremoniis eſſent dicatae. Quas quidem argenteas, magnique ponderis in diverſarum nationum delubris fuiſſe, comperimus; & Siciliae praeſertim, unde Syracuſanus ille Dionyſius fanorum expilator auferri juſſit. Virgilius l. 2. Aen.

—— *huc undique Troia gaza*
Incenſis erepta adytis, menſaeque Deorum,
Crateresque aurò ſolidi ——

Sunt tamen qui *Menſes* pro *Menſas* legant. Nam Ovidius l. 2. Faſt. Plutarchus in Numa, & alii plerique aſſerunt, Numam duobus additis menſibus annum in meliorem ordinem

Libaque, fictores, Argeos, & Tutulatos.

Idem ibid. Feſt. *Tutulati.*

ordinem redegiſſe. Livius l. 1. *Numa*, inquit, *omnium primus ad curſum Lunae in XII. menſes annum deſcripſit.* Sed Licinius Macer, & Feneſtella tradunt, annum Ro-
90 mae ſtatim ab initio XII. menſium fuiſſe: à quibus Junius Gracchus, & M. Fulvius Flaccus diſſentiunt: malunt enim hic à Numa, ille à Priſco Tarquinio primùm eo menſium numero annum fuiſſe inſtitutum. Aliqui pro *Menſes* exiſtimant ſublatâ primâ litterâ legendum *Enſes*, quae lectio, ſi admitteretur, totus hic verſus ad Saliorum ſacra reſpiceret; de quibus mox.

Idemque ancilia primus] Procul dubio de Saliorum inſtitutione poëta loquitur; quorum originem licet Palaemon vetuſtus ſanè Rerum Italicarum auctor ad Aeneam referat; eoque magiſtro tradat qui primùm in Italia ἐνόπλιον ὄρχησιν ſaltarunt, Salios fuiſſe appellatos: Livius tamen l. 1. Numae videtur tribuere. Ait enim XII. Salios Gradivo Marti legiſſe. Octavius autem Herennius, & Antonius Gnipho voluerunt Salios non Martis, ſed Herculis ſacerdotes fuiſſe; quibus concinit illud Maronis l. 8.

Tum Salii ad cantus incenſa altaria circùm
Populeis adſunt evincti tempora ramis.

Populum enim Herculi ſacram eſſe, ex eodem in Bucolicis Eclog. 7. apparet,

Populus Alcidae gratiſſima ——

Nigidius Figulus lib. XVIII, & alii eum ſequuti, ferunt, Numam inſtituiſſe, ut Salii verſicoloribus induti tunicis, ac aeneis balthęis ſuccincti, per Urbem tripudiis, ſolemnique ſaltatione vagantes, Saliaria carmina canerent; ac etiam ut accincti gladiis, apicibusque ſeu pileis contecti, dextera lanceam, & laeva Thraciam peltam ferrent, quae Ancile, ut Varro exiſtimat lib. 6. de lin. Lat. ab amciſu dicebatur; quòd eà arma ab utraque parte, ut peltae Thracum, inciſa ſint. *Am* enim apud veteres circùm ſignificabat: unde amcidere pro circumcidere uſurpabant. Ancilium verò forma in quibusdam Auguſti, & Antonini Pii numiſmatis egregiè inſculpta conſpicitur. Ovidius l. 3. Faſt.

Idque Ancile vocat, quod ab omni parte reciſum eſt,
Quemque notes oculis angulus omnis abeſt.

Juba in libris τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱςορίας ait, Ancilia à figura eſſe denominata. Nam neque circuli formam habent, neque peltae orbem, ſed quandam lineae tortuoſae inciſuram, cujus reflexi apices, & in ſeſe mutuò recurrentes, ἀγκύλην, hoc eſt curvam figuram reddunt. Vel à cubito, quo geſtantur, dicta ſunt; quem ἀγκῶνα Graeci vocant. Servius autem vult l. 8. Aen. Ancile dici, quaſi undique circumciſum; aut, quaſi ἀμφίχειλον, id eſt, undique labrum habens. Feſtus verò tradit in *Mamurii*, appellari ancile, quia ex utroque latere erat reciſum, ut ſummum infimumque ejus latus medio pateret: vel, ut alii malunt, quaſi ἀμφίκοιλον, hoc eſt undique cavum. Ea forma unum è caelo in Numae manus, ſive ut Dionyſius lib. 2. Antiq. ſcribit, in ipſius Regiam delapſum eſt; ad cujus exemplar, & magnitudinem, XI alia quam ſimillima Mamurius ſummâ diligentiâ con-
fecit; ne divinum illud ab aliis dignoſci 91
poſſit, ac proinde ſurripi. Virgilius l. 8.

—— *& lapſa Ancilia caelo.*

De quibus quaedam non poenitenda recenſuit Onuphrius Panvinius in Civitate Romana. Ad haec Numae ſacra reſpexit Lucilius lib. IX. Satyrar.

Hinc Ancilia, ab hoc apices, capidasque repertas.

Libaque fictores] Hunc verſum cum ſuperiori ſenſus ἀκολουθίᾳ conjunximus; quem Ennii eſſe, ex Feſti Fragmentis, & Paulli Epitome perſpicuum eſt. Sic enim apud hunc in dictione *Tutulum*, *Ennius*; *Fictores*, *Argeos*, *Tutulatos.* Apud illum, *Libaque Fictores*, *Argeos.* In Varronis autem libro VI. integer verſus habetur, ſed non tàm apertè de auctore liquet. Conſtat tamen ibi de Numae ſacris eum loqui. Nam poſtquàm declaravit, quae ſint liba,

Te nunc ſancta precor Venus, & genetrix patri' noſtrei,

qui Fictores, qui Argei, qui Tutulati, addit, *eundem Pompilium Numam, ait, feciſſe Flamines*; quod verbum, ait, ad Ennium referri neceſſe eſt; cùm alius auctoris mentionem propius Varro non fecerit.

ARGEOS] Argei apud Livium l. 1. loca ſunt ſacris faciundis à Numa dedicata; quae Argeos Pontifices vocant. Feſtus autem ait, Argeos loca Romae appellari, quòd in his ſepulti eſſent quidam Argivorum illuſtres viri. Varro lib. IV, de ling. Lat. ait, *Reliqua Urbis loca olim diſcreta, ut Argeorum ſacraria in ſeptem, & viginti parteis Urbis ſunt diſpoſita. Argeos dictos putant à principibus, qui cum Hercule Argivo venerunt Romam, & in Saturnia ſubſederunt.* Nec ſolum loca Argei ſignificant, verùm etiam, ut idem ait Varro lib. VI, hominum ſimulacra ex ſcirpeis virgultis, quae quotannis à ponte Sublicio à Sacerdotibus publicè jaci ſolent in Tiberim. Hos Ovidius l. 5. Faſt. non à Sacerdotibus, nec à Pontificibus, ut Dionyſius l. 1. projici, tradit, ſed à Veſtali virgine,

Tum quoque priſcorum Virgo ſimulacra virorum
Mittere roboreo ſcirpea ponte ſolet.

Idem paullò poſt ea ſimulacra non invenuſtè ſtramineos Quirites appellavit. Convenit cum Ovidio Feſtus in *Argeos*, qui ait, Argeos ſcirpeas effigies vocari, quae per virgines Veſtales ſingulis annis jaciebantur in Tiberim.

ET TUTULATOS] Numa in libris, quos de Pontificalibus ſcripſit, Tutulum dici, ait, pallium, quo Sacerdotes caput tegebant ad ſacrificium acceſſuri. Atque ad hoc illud Virgilii lib. 3. Aen. pertinere aſſerit Placiades in libello de Obſcuris,

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.

Idem Numa, ut omnia Romanorum inſtituta ad meliorem ordinem redigeret, primus ex aere, ferroque monetam excudi curavit, cùm priùs coriacea, & teſtacea uterentur. In cujus rei memoriam, ut aliqui aſſerunt, à Numa numus eſt appellatus.

TE NUNC] Εὐχή. Quatuor hi verſus à Nonio, & Macrobio disjunctè, ac ſeparatè relati, propter verborum connexionem rectè ſimul cohaerere poſſunt. Qui, 92 ſi hunc in modum à poëta editi ſunt, ab aliquo Romano horum numinum opem implorante prolati videntur, in quibus crebra illa *Te* pronominis repetitione mirè precantis effectus exprimitur.

SANCTA PRECOR VENUS] Catullus eodem adjuncto ad Manlium, & in Voluſium uſus eſt.

ET GENETRIX PATRI' NOSTREI] Lucretius de eadem l. 1.

Aeneadum genetrix, hominum, divûmque voluptas.

Venus à Romanis, ut Aeneae mater, à quo Romulus maternam duxit originem, ſub Genetricis nomine magno honore culta eſt. Quam ob rem Romulus, cùm annum ordinaret, primum menſem à Marte patre Martium, ſecundum à Venere Genetrice Aprilem, quaſi Aphrilem ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, nominavit; quo nomine Graeci Venerem appellant. Meritò igitur ab iis Diis annum Romulus auſpicari voluit, à quibus ipſe ortum duxerat; & omnes Romani oriundi profitebantur. Unde Rutilius Numantinus

Auctorem generis Venerem, Martemque fatemur,
Æneadum matrem, Romuleumq; patrem.

Eidem deinde Veneri Genetrici, ut Appianus, Dion, & Suetonius referunt, Julius Caeſar, qui ob nomen à Julo deductum à Venere originem habere, exiſtimari voluit, templum dicavit. Quare M. Caelius in Epiſtola quadam ad Ciceronem l. 8. Epiſt. cum περιφραστικῶς Venere prognatum appellavit. Scripſimus autem *genetrix* per *e* media ſyllaba antiquorum numorum, lapidum, librorumque manuſcriptorum auctoritate, quamvis ab analogiae ratione diſcrepet, cùm genitor, & genitus per *i* dici velint Grammatici, non autem genetor, genetus.

Ut me de caelo viſas cognata parumper.
Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini,
Teque pater Tiberine, tuo cum flumine ſancto

Non. Parumper. Idem Hora. Macrob. l. 6. c. 1.

PATRI' NOSTREI] Aeneae videlicet, ad quem Romanorum familiae omnes referuntur, Virgilius l. 12,

Hinc pater Æneas Romanae ſtirpis origo.

UT ME DE CAELO VISAS] Pars petitionis. Quos enim Dii intuentur, adjuvant. Sic Anchiſes apud Virgilium l. 2. Aen.

Juppiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Adſpice nos —

COGNATA] De hac voce alibi in his noſtris commentationibus.

PARUMPER] Cito, velociter.

TEQUE QUIRINE] A gloria, & immortalitate Romuli; quem poſt mortem mutato nomine Quirinum Romani appellarunt ex antiqua Gentilium conſuetudine; qui iis, quos jam Deos factos arbitrabantur eo conſilio nomina immutabant, ne quis homines fuiſſe deinceps exiſtimaret. Unde Laeda poſt obitum Nemeſis dicta fuit, Ino Leucothea, & Melicerta ejus filius Palaemon, atque Portunus. Cur verò
93 Romulus Quirinus appellatus ſit, multae exponuntur rationes. Plutarchus in Romul. refert quosdam putaſſe Quirinum dictum, quaſi Martem, Dionyſius verò l. 1. ait, Sabinos ſummâ veneratione Enyalium Deum coluiſſe, quem tàm ipſi, quàm ipſos ſequuti Romani Quirinum appellabant: nec hactenus compertum habebant, Mars ne is eſſet, an alius Marti honore, dignitateque ſimilis. Sophocles autem Enyalium à Marte diſtinguit, eique in re bellica primum poſt Martem locum tribuit. Sunt qui dicant, Quirinum à Romanis civibus, qui Quirites à Curibus appellati ſunt, hanc ſumpſiſſe denominationem. Alii volunt à curi; nam priſca Sabinorum lingua curis, & curina haſta dicebatur, qua eos, qui ſtrenuam in bello operam navarunt, inſignibant. Unde Ovidius l. 2. Faſt.

Sive quòd haſta curis priſcis eſt dicta Sabinis,

& paullò poſt,

Sive ſuo Regi nomen poſuêre Quirites, &c.

PATER] Patris nomen Quirino, & tanquàm urbis fundatori, & tanquam inter Deos adſcito convenit. Hoc enim nomen non ſemper procreationis eſt, ſed interdum religionis. Nunc verò ad utrunque referri poteſt. Lucilius,

Ut nemo ſit noſtrûm, quin aut pater optimu' Divûm,
Aut Neptunu' pater, Liber Saturnu' pater, Mars,
Janu', Quirinu' pater, nomen dicatur ad unum.

Ovidius de eodem l. 2. Faſt.

Hoc tu per terras, quod in aethere Juppiter alto
Nomen habes; hominum tu pater, ille Deum.

VENEROR] Venerandi verbum omnes in ſe divini cultus continet ſpecies; ſaepe tamen pro precari accipitur: unde Feſtus ait, compoſitum eſſe à venia & orando.

HORAMQUE QUIRINI] Nequeo Nonium non mirari, inſignem alioqui Grammaticum, in re tam perſpicua allucinatum. Qui declarans Horam Juventutis Deam eſſe, hunc Ennii locum affert: cujus ſenſus ab eo, quem ipſe intelligit, longè ſanè diverſus eſt. Hic enim Hora Herſilia Romuli, conjux intelligitur, de cujus apotheoſi Ovidius in calce libri XIV,

Hanc manibus notis Romanae conditor Urbis
Excipit, & priſcum pariter cum corpore nomen
Mutat, Horamque vocat; quae nunc Dea juncta Quirino eſt.

Hanc Romani eorum ritu in comprecationibus, cum Neriene Martis uxore, de qua mox dicemus, invocare conſueverunt.

TEQUE PATER TIBERINE] Tiberinus ex Capeto Albanorum Rege ortus, in trajectu Albulae amnis ſummerſus, celebre poſteris Tiberi nomen dedit. Virgilius in ultimo Geor-

Nerienem Mavortis - - - Agel. l. 13. c. 22.

- - - face verò

Georgicorum, *Unde pater Tiberinus.* Sed integrum penè hunc verſum tranſcripſit in VIII.

Tuque, ô Tibri, tuo genitor cum flumine ſancto.

94 Horatius Cocles apud Livium libro II, *Tiberine pater*, inquit, *te ſancte precor, haec arma, & hunc militem propitio flumine accipias.* Rectè quidem poëta noſter *pater Tiberine* dixit; nam, ut docet Servius in l. 8. Aen. in ſacris Tiberinus, in carmine Tibris, communi loquendi ſermone Tiberis vocatur. Sed hoc non perpetuò videtur obſervatum.

TUO CUM FLUMINE SANCTO] Ariſtides in Iſthmiacis prodit, antiquos pro Diis omnes fluvios, & fontes habuiſſe: quia omnia ex illis oriri, & in eoſdem occidere crediderunt. Unde ſacra eorum capita habuerunt, ſummâque religione venerati ſunt. Virgilius de Ariſteo l. 4. Geor.

Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis.

Horatius l. 1. Car. od. 1.

—— *nunc ad aquae lene caput ſacrae.*

Seneca Epiſt. libro V. *Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita, atque ex abdito amnis eruptio aras habet.*

NERIENEM MAVORTIS] Nerienem Martis uxorem fuiſſe, ex Plauti Truculento conſtat; ubi Stratophanes miles Phroneſio ait,

Mars peregrè adveniens ſalutat Nerienem uxorem ſuam.

Simile quid alius jactat miles apud Licinium Imbricem in fabula, quae Neaera eſt inſcripta;

Nolo ego Neaeram te vocent, ſed Nerienem,

Quòm quidem Marti es in connubium data.

C. Gellius in III. Annali inducit Herſiliam in atroci illa Sabinorum cum Romanis pugna ità precantem, *Neria Martis, te obſecro pacem dare, ut liceat nuptiis propriis, & proſperis uti, quod de tui conjugis conſilio contingit.* Hujus etiam mentio eſt apud Martianum in Philologiae nuptiis. Porphyrio autem Horatii interpres ait in l. 2. Epiſt. Minervam habito in nuptiis cum Marte certamine, eoque obtentâ virginitate victo, Nerinem eſſe appellatam. Eam verò ita nominatam fuiſſe in antiquorum ſcriptis invenimus, quoniam Sabina lingua Nerio, ſive Nerienes, virtutem, ac fortitudinem ſignificat. Unde Claudia familia à Sabinis oriunda Neronis nomen ob fortitudinem, egregiamque virtutem aſſumpſit. Idem ferè Claudii Tuſci teſtimonio comprobatur in Ephemeride Menſis Martii τῇ πρὸ δεκα καλανδῶν Ἀπριλλίων καθαρμὸς σάλπιγγος, καὶ κίνησις τῶν ὅπλων, καὶ τιμαὶ Ἄρεως, καὶ Νερίνης θεᾶς οὕτω τῇ Σαβίνων γλώσσῃ προσαγορευομένης, ἣν ἠξίουν εἶναι τὴν Ἀθηνᾶν, ἢ καὶ Ἀφροδίτην. Νερίνη γὰρ ἀνδρία ἐςὶ, καὶ Νέρωνας τοὺς ἀνδρείυς οἱ Σαβῖνοι καλοῦσιν. αὐτὴν δὲ μετὰ Ἄρεως ἡγεῖσθαι τῶν πολέμων καὶ Ὅμηρος δείκνυσι λέγων, Ταῦτα δ᾽ Ἄρηϊ θεῷ καὶ Ἀθηνᾷ πάντα μελήσει. οἱ γὰρ Ἀφροδίτην εἶναι νομίζοντες τὴν Νερίνην πλανῶνται. Servius Claudius in quodam commentario l. 3. c. 22. Nerium ipſum Martem dictum vult, quaſi Neirium, hoc eſt ſine ira, & cum placiditate, ut eo nomine, mitem, tranquillumque fieri Martem precemur. *Ne* enim particula apud Graecos, & Latinos plerumque privativa eſt.

MAVORTIS] Ἐπίθεσις. Virgilius l. 8. 95

—— *Mavortis in antro.*

Et lib. 6.

—— *magnam Mavortis ad Urbem.*

Cicero l. 2. & 3. de Nat. Deor. ità eum appellatum fuiſſe tradit, quia magna vertat.

FACE] Ἀρχαϊσμὸς pro fac, ſicut frequenter apud Comicos, dice pro dic, quod etiam in Virgilio obſervavit Rhemnius Palaemon. Sin autem in principio hujus acroteleutii *Tu* particula adderetur, & ſequens hemiſtichium conjungeremus, integer conficeretur verſus,

Tu face verò quod te cum precibus pater orat.

Quod te cum precibus pater orat --- Feſt. *Orare.*

Qui caelum verſat ſtelleis fulgentibus aptum. Macrob. l. 6. c. 1.
Quòm ſuperum lumen nox intempeſta teneret. Idem ibid.

a At te non ut ſum, ſummam ſervare decet rem. Feſt. *Sum.*

a At tu.

Quod te cum precibus pater orat] Orare precibus, idem eſt, quod apud Ciceronem *agere precibus.* Liquet enim ex Feſto, ubi hunc noſtri poetae locum profert, orare pro agere veteres dixiſſe; indeque Oratores, qui nunc Legati dicuntur, appellabantur, quòd Reip. mandatas partes agebant. In Tabulis autem Decemviralibus, ubi ſcriptum eſt, *Si adorant furto, quod nec manifeſtum erit*, obſervat vir doctiſſimus Antonius Auguſtinus, adorare eſſe agere. Item in iisdem Tabulis *Quòm perorant ambo praeſentes* intelligendum eſt, cum ambo praeſentes agunt. Cicero in epiſtola quadam l. 9. Epiſt. ad Attic. ad Caeſarem, *Quamobrem*, inquit, *à te peto, vel potius omnibus precibus oro, atque obteſtor.* Caeſar libro VII. de bello Gallico, *flentes omnibus precibus orabant, ut ſe in ſervitutem receptos cibo juvarent.* Obſervat Aruſianus Meſſus in exemplis eloquutionum; Oro tecum ſignificare pro te oro, profertque hunc Terentii locum ex Hecyra,

Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres.

Plaut. Aſin.

—— hanc jube orare mecum.

Qui caelum versat stelleis ful. apt.] Rurſus tertio Annali,

Coelum proſpexit ſtelleis fulgentibus aptum.

Item in X.

Hic nox praeceſſit ſtelleis ardentibus apta.

Lucretius hujus imitatione de veſte dixit lib. 5.

Purpurea, atque auro, ſignisque ingentibus apta.

Virgilius de Atlante l. 4. & 6. Aen.

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Idem l. 2.

—— nox humida donec
Invertit caelum ſtelleis fulgentibus aptum.

In omnibus his locis dictionem illam *aptum* cum aſpiratione *haptum* libenter legerem à Graeca voce ἅπτω, hoc eſt inflammatum, & incenſum; tùm quòd Ennius non infrequenter Graecis vocibus uſus eſt, tum etiam Pierii Valeriani teſtimonio, qui hoc modo eam vocem in pervetuſto Virgilii exemplari ſcriptam reperiſſe, affirmat. Servius eam ἀπὸ τοῦ ἅπτεσθαι conjunctum, & vicinum interpretatur.

Quom Superum lumen] Elegantiſſimè hoc verſu obſitum caligine caelum deſcribit. Unde Lucretius l. 8.

Non quierit calidum ſupera de reddere parte, 96
Cum ſuperum lumen tanto fervore fruatur.

Nox intempesta tenebat] Idem alibi,

—— bellum
Aequis de manibus nox intempeſta diremit.

Apud Afranium interrogat ille,

—— quis tu es, qui ventoſo in loco
Soleatus intempeſtâ nocte, ſub dio,
Aperto capite, ſilices quòm findit gelus?

Attius in Bruto ità Lucretiam de Tarquinii temeritate conquerentem inducit,

Nocte intempeſtâ noſtram devenit domum.

Maro l. 3. Aen. & l. 1. Geor.

Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

Cicero in Piſonem cap. 31. *Nocte intempeſtâ crepidatus veſte ſervili navem conſcendit.* Noctem igitur intempeſtam, eam noctis partem eſſe conſtat, quae ad res gerendas idoneum tempus non habet. Graecè ἀκεονυχία, ἀμολγος, & ὥρα ἀσάλπιγκτος dicitur.

Non ut sum] *Sum* & *im* pro *eum* veteres uſurparunt.

Nam [a] vidi pugnare ſues, [b] ſtolidi ſoliti ſunt. Idem *Stolidus.*

Reliqua deſiderantur.

a vide. b ſolidi.

NAM VIDI PUGNARE SUES] Similitudo à ſuibus ſumpta, quâ inepta aliquorum pugna ſignificatur. Scaliger emendat,

Namque avidè pugnare ſues ——

In Feſto nuper edito habetur hic verſus,

Nam vi depugnare ſues ſtolidi ſolidi ſunt.

EX II. ANNALI.

[a] HEIC datus eſt occaſus, Horatius inclutu' ſaltu. Feſt. *Occaſus.*

a Ut

97 HEIC DATUS EST OCCASUS HORATIUS INCLUTU' SALTU] Pauca haec, atque admodum conciſa fragmenta, quae ex ſecundo hoc Annali reliqua ſunt, nos in difficultates adeò magnas compulerunt, ut verum inde aliquem elicere ſenſum omnino poſſe diffidamus. Sed tamen experiemur, ſi quid luminis rebus, tam profundis tenebris obvolutis, adhibere poſſimus. Facit ſanè Horatii nomen, quod in hoc verſu poſitum eſt, ut ſuſpicemur hoc volumine Poëtam proſequi Horatii Coclitis res geſtas, qui ſolus in Sublicio ponte vehementem Etruſcorum omnium impetum
98 compreſſit. At quoniam hiſtoriae tempus non congruit, cùm uſque ad V. Annalem apertè liqueat Ennium Romanorum Regum res geſtas monumentis tradidiſſe, & nobile illud Coclitis facinus pòſt exactos Reges acciderit, & à Feſto hic verſus extenta dictione ex ſecundo Annali referatur, de altero Horatio videtur eſſe intelligendum: qui, ut ſcribit Livius l. 1. & comprobat Ariſtides Mileſius in Rerum Italicarum libris, ſolus Curiatios duorum ipſius fratrum interfectores prudenti admodum conſilio proſtravit. Nam cùm unus tribus ſimul contraſtantibus par eſſe non poſſet, eoſque vulneribus ſaucios conſpiceret, fugam ſimulavit, ratus omnes illos non poſſe ſimul multo fuſo ſanguine aequis paſſibus inſequi: quare in eos per intervalla ſequentes proſiliens, alium poſt alium interfecit. In Feſto autem hic Ennii locus habetur,

Hic occaſus datus eſt, at Horatius inclitus ſaltu.

Ubi perturbata verborum ſeries adeò ſyllabarum modulos confundit, ut vix carmen eſſe dignoſcatur. Quapropter iiſdem dictionibus rectè diſpoſitis, ſublatâ tantùm particulâ *at*, videtur ſuae integritati reſtitutum. In eodem verſu *occaſus* pro *occaſio*, Antiquorum more poſitum eſt; qui in hujuſmodi dictionum formis in *us*, & *io*, deſinentibus liberè variare conſueverunt: ut apud Lucretium, *conjectus*, pro *conjectio*, & Ciceronem, *apparatio* & *interitio*, pro *apparatus*, & *interitus*.

INCLUTU' SALTU] Ob celerem ſimulatam fugam, ſi ad hunc Horatium reſpicies, ſin ad Coclitem, ob ſaltum in Tiberim; cujus hiſtoriam inter alios Theotimus in II. Rerum Italicarum proſequutus eſt: eamque ſub Turni perſona Virgilius adumbravit l. 9.

Tum

Et tunc ſicut Equus, [a] qui de praeſepibus actus Macrob. l. 6. c. 3.

a quòm.

Tum demum praeceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit, ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, & mollibus extulit undis.

Et tum sicut equus] Comparatio ab equi pernicitate deſumpta; quam ut Homerus Paridi, ita fortaſſe Ennius utrilibet Horatio accommodavit. Sic enim ille, Iliad. ζ.

Ὡς δ᾽ ὅτέ τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀποῤῥήξας θείει πεδίοιο κροαίνων
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται.
Ὤμοις ἀΐσσονται. ὁ δ᾽ ἀγλαΐηφι πεποιθὼς
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ᾽ ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Virgilius ex Homericis, & Ennianis filis texuit,

Qualis ubi abruptis fugit praeſepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus, armentaque tendit equarum;
99 *Aut aſſuetus aquae perfundi flumine noto*
Emicat; arrectisque fremit cervicibus altè
Luxurians; luduntque jubae per colla, per armos.

Nec penitus hinc ablegunda eſt illa Claudiani, in Nupt. Honor.

Nobilis haud aliter ſonipes, quem primus amoris
Sollicitavit odor, tumidus, quatiensque decoras
Curvatâ cervice jubas, Pharſalia rura
Pervolat, & notos hinnitu flagitat amnes
Naribus accenſis ——

Sed ne ſemper inter anguſtos interpretis cancellos me cohibeam, libet hujus equi ſimilitudine aliquantulum per amoenos Philologiae campos evagari; & priuſquàm ad reliqua progrediar, diligenter excutere qua in re in quatuor his comparationibus unuſquiſque eandem ſententiam nobilius, ac ornatius explicando, palmam tulerit. Quòd enim Homerus στατὸς ἵππος dixit, equum ſignificans, qui in ſtabulo continetur, ut otioſum reſpuit Ennius, quandò ex ſequentibus intelligebatur illum vinclis in ſtabulis coërcitum. Contrà Maro *liber equus*, perbelleque adverbium *tandem*, addidit quo innueret diu alligatum fuiſſe. Claudianus ab utroque recedens, ut generoſam equi indolem indicaret, *Nobilis ſonipes* dixit. Verbum autem ἀκοστήσας Latini praetermiſerunt. Φάτνῃ, Ennius & Maro, verterunt *praeſepia*. Δεσμὸν ἀποῤῥήξας θείει, Ennius *vincla abrupit*; Virgilius Graeco propior *abruptis fugit vinclis*. Sed noſter verba illa *ſueis magneis animeis* de ſuo addidit, quibus aptè equi ferociam expreſſit. Claudianus omiſit haec omnia. Caeterùm quod Homerus θείει πεδίοιο κροαίνων, praeclarius Ennius, atque ſublimius,

—— *& inde*
Fert ſeſe campi per caerula laetaque prata.

Preſſius Maro,

—— *campoque potitus aperto.*

Totidem verbis Claudianus, ſed ὑπερβολικωτέρως

—— *Pharſalia rura*
Pervolat ——

obiter Theſſalos equos ob velocitatem extollens. Cauſſam verò, cur equus abrumpens vincula currere geſtiat, Ennius non memorat: Homerus duas affert, ut ſcilicet pulchrè fluenti fluvio, quo conſueverat, ſe lavaret, vel, ut ad pabula contenderet. Claudianus totidem, ſed diverſas, & efficaciores, Veneris ſtimulum, & bibendi deſiderium. Maro verò equum facit in paſtus, ad equarum armenta, & ad flumen tendere, paſcendi, explendae libidinis, & lavandi cupiditate. Quod Homerus dixit ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο, Virgilius propter aſſuetudinem dixit *flumine noto*. Claudianus eodem Virgiliano adjuncto, ſed magis poeticè,

—— *& notos hinnitu flagitat amnes.*

Illud vero,

ὑψοῦ

Vincla ſueis magneis animeis abrumpit, & inde
Fert ſeſe campi per caerula, laetaque prata,
Celſo pectore, ſaepè jubam [a] quaſſat ſimul altam:
Spiritus ex [b] anima calida ſpumas agit albas.

a quaſſans b ἀλφαχισμός.

—— ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει ἀμφὶ δὲ χαῖται
100 Ὤμοις ἀΐσσονται ——
longè Noſter magnificentius,

Celſo pectore ſaepè jubam quaſſat ſimul altam.

Claudianus lenius,

—— quatiensque decoras
Curvatâ cervice jubas ——

Sed elegantius Maro,

—— arrectiſque fremit cervicibus altè
Luxurians, luduntque jubae per colla, per armos.

Unde illud Statii 6. Theb.

—— ſaliêre jubae, atque erectus in armos
Stat ——

Nec diſplicet illud Lucani,

—— ſpargitque jubas, & ſurrigit aures.

Vox autem illa *Luxurians*, quá & lib. 3. Geor. Maro uſus eſt, quanto praeſtantior eſt illa Homerica,

—— ὅδ᾽ ἀγλαΐηφι πεποιθὼς?

Sed verſus, quo Ennius comparationem concludit,

Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas,

equi ferocitatem affabrè depingit. Brevius Claudianus, & humilius,

Naribus accenſis ——

Oppianus autem l. 6. Halicut. ad Ennium propiùs accedens,

—— θερμὸν δὲ διὰ ςόμα κίδναται ἄσθμα.

VINCLA ABRUMPIT] Virgil. l. 9.

—— puppes abrumpunt vincula ripis.

Horatius l. 4. Car. Od. 7.

Nec Lethaea valet Theſeus abrumpere caro
Vincula Pirithoo ——

FERT SESE] Propriè de bruto dictum eſt, qui abſque ullo rationis ductu, quo ſenſus, & appetitus impellit, modò huc, modò illuc fertur.

CAMPI PER CAERULA] Si phyſicam rationem attendamus, videtur Poëta caeruleum colorem campis haud impropriè tribuiſſe. Nam tenuis, & illuminatus aër procul aſpectantibus colorem caeruleo ſimilem referre videtur: cumque continuationis, ſive potius, ut ita dicam, contiguitatis cauſſa longè lateque camporum tractibus impertitur; licet Plutarchus in libro περὶ τοῦ ἐνφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης aſſerat montibus, campis, ac maribus multas à Sole diffundi colorum formas. Differt autem caerulus à caeruleo, ut ait Cornelius Fronto, quòd illud natura ſit, hoc effingat naturam: ita ut illud ſit, hoc fiat.

QUASSAT] A geſtu ferociendi.

SPIRITUS EX ANIMA CALIDA] Videntur haec verba ex philoſophiae penu deſumpta. Nam vivificus animantis calor ex puriori ſanguinis parte tenuiſſimum vaporem excitat, qui per omnes corporis artus diffuſus motum efficit, vitamque ſuppeditat: unde rectè eo adjuncto equi generoſitatem oſtendit, cùm calor magni, fortisque animi fomes ſit; frigus verò contrà torporis, & ignaviae. Virgilius ſimiliter de equo l. 3. Geor.

Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.

Item Nemeſianus in Cynegetico, 101

Fumant humentes calida de nare vapores.

SPUMAS AGIT ALBAS] Lucret. l. III.

Concidit & ſpumas agit, ——

Fit autem ſpuma ex vapore ſpiritu agitato, quàm pellucidus aër intruſus albam reddit: quemadmodum in mari, cùm ventis concitatur, apparet. Equi verò anhelitus crebritatem ob curſus agitationem Poëta eleganter explicavit frequenti *a* litterae repetitione; quae quàm hujusmodi rei accommodata ſit, ex eo liquet, quòd curſu anhelantes, aut laboribus defatigati eam inter reſpirandum aperto ore quodam-

* Mettieo Fufetieo --- Quinctil. lib. 1. c. 9.

* --- tractatus per aequora campi. Vetus Gram.

* At domus interior gemitu, miſeroque tumultu. Ser. 2. Aen.

dammodo referre videntur. De cujus litterae, ac etiam aliarum in rebus explicandis proprietate, nos differentes inducit Bartholomaeus Maranta in ſuis Lucullianis Quaeſtionibus.

Mettieo fufetieo] Ionum more, qui Ἀρχίεω, & Ἀτρείδεω, pro Ἀρχίου, & Ἀτρείδου in ſecundis caſibus dixerunt. Sed in hac vitii geminatione, ut Quinctilianus ait l. 1. c. 9. Ennius poëtico jure defenditur. Antiquos autem non Suffetium, ut perperàm in multis Quinctiliani, & Livii codicibus, ſed Fufetium ſcripſiſſe, Philandrus, & Sigonius diligenter annotarunt. Metii verò proditio, & ſupplicium, ab Alexarcho in III. rerum Italicarum, & aliis quam plurimis, memoriae proditum eſt.

Tractatus per aequora campi] Id eſt, diù tractus. Ignotus Grammaticus, vetuſtus ſanè, ex Bibliotheca Carbonaria, agens de frequentativis, ait, *tractare eſt ſaepè trahere, & habitare ſaepè habere*; profertque hoc ex Ennio hemiſtichium: quod non temerè ad Metium pertinere ſuſpicati ſumus; eoque locum Poëtam pulcherrimâ tranſlatione ſignificaſſe, per quem ille raptatus fuerat. Lucretius l. 3.

——— plani raptim petit aequora campi.

Virgil. l. 7.

Filius ardenteis haud ſeciùs aequore campi
Exercebat equos ———

Cicero l. 1. de Div. *patentium camporum aequora*. Nec quidem tantummodo aequor, quod proprium maris eſt, ità ab aequalitate appellatum, ad terreſtres campos; ſed campos ipſos, qui propriè de terra dicuntur, ad mare poëtae tranſtulerunt. Unde Lucretius l. 5. & 6. bis, *natantes campos* dixit, à quo Virgilius eadem verba mutuatus eſt, non quòd vocum inopiâ laboraret, ſed quoniam ei pulcherrima viſa ſunt: qua de re eandem elocutionem proprio Marte diverſis modis locupletavit, modò l. 3. Geor. *liquentes campos*, modò l. 10. *ſalis campos*; modò l. 8. *arva Neptunia*, dicens. Plautus Trinumo, *Caeruleos campos*. Nec ſolum de aqua, & terra, aequor dicitur, ſed etiam de aëre, & caelo. Plutarchus in libro De ore orbis Lunae οὐράνιον πέλαγος. Attius in Atreo apud Nonium,

Sed quid tonitru turbida torvo
Concuſſa repentè aequora caeli 103
Senſimus ſonere?

Ennius Creſſis,

Polvis oritur, omne pervolgat caeli fretum.

Et alibi,

Quaeque freto cava caeruleo cortina receptat.

Lucretius l. 6.

Dant etiam ſonitum patuli ſuper aequora mundi.

Et l. 5.

Aëris in magnum fertur mare ———

Verùm haec potius aliqui per catachreſin, quàm per tranſlationem dicta eſſe exiſtimant. Sed pauca haec Ennii verba de Metio ità amplificavit Maro l. 8.

Haud procul inde citae Metium in diverſa quadrigae
Diſtulerant (at, tu, dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſilvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

At domus interior] Sermo hic erat de ruina Regiae Albanorum, quem Maro l. 2. Aen. in Priami Regiae direptionem, & incendium, ut ex Servio intelligitur, accommodavit,

At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
Miſcetur, penitusque cavae plangoribus aedes, &c.

Fuit Alba diruta, ac ſolo aequata ſub

 Tullo

* At tuba terribili ſonitu taratantara dixit. Ser. 9. Aen. Priſ. l. 8.

Tullo Hoſtilio poſt celebre illud Metii ſupplicium. Quapropter hic verſus cum iis, quae ſuperius dicta ſunt, jure optimo connecti poteſt. Hanc autem urbis demolitionem, & ruinam Livius l. 1. ita poeticè deſcripſit, ut eum vel magna ex parte ex Ennio ſumpſiſſe credam.

AT TUBA TERRIBILEI] Antiquum expugnationis morem attingit; nam, ut ait Servius l. 2. Aen. *pleruмque ad tubam evertunt civitates; ſicut Albam Tullus Hoſtilius juſſit everti.* Quem morem à Graecis Romani accepiſſe videntur; nam, ut refert Plutarchus, Lyſander ad tibiae ſonitum Athenarum muros dejecit, claſſemque exuſſit.

SONITU] Ennius ſonitum tubae tribuit; Statius murmur, l. 6. Theb.

Inſonuit contrà Tyrrhenum murmur ——

Virgilius clamorem l. 8.

Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clamor.

Uterque ad tubae inventorem reſpexit, quem Meleum Tyrrhenorum Imperatorem fuiſſe ferunt: quamvis alii Dircaeum, & alii alios dicant. Sed apud Graecos Tyrrhenae tubae uſum primus Archondas intulit, cùm Heraclidis ferret ſuppetias. Rurſus Statius l. 8. pro tubae ſonitu non inconcinnè dixit,

—— *jam ſaevos fragor aereus excitat enſes.*

TARATANTARA DIXIT] Ὀνοματοποιία tropus Homero frequens, qui, ut refert Plutarchus in illius vita, quaedam nomina
103 omninò prius inaudita ità effinxit, ut nihil à rebus per ipſa ſignificatis diſcreparent. A quo poſteriores poetae Graeci, quibus, ut ait Martialis, *eſt nihil negatum,* didicerunt inarticulatas animalium voces novis, ficticiiſque dictionibus referre, unde Ariſtophanes in βατράχοις de ranis vociferantibus βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοὰξ, & Philoxenus in Galathea inducens Cyclopem Nymphae illius amore deflagrantem, ad citharae ſoni imitationem θρετἀνελῶ vocem effinxit. Ejus verſus ſunt,

Ἡ γὰρ κιθάρα κρουομένη τοιοῦτο
Μέλος ποιεῖ θρεττανελῶ θρεττανελώ.

Ad quem Philoxeni locum reſpiciens Ariſtophanes in Pluto, canentem chorum induxit,

Θρεττανελῶ τὸν Κύκλωπα μιμούμενος.

De hac quidem Graecorum libertate Quinctilianus l. 8. c. 3. inquit; *Fingere Graecis magis conceſſum eſt, qui ſonis etiam quibusdam, & affectibus non dubitarunt nomina aptare, non aliâ libertate, quàm qua illi primi homines rebus appellationes dederunt. Noſtri autem in jungendo, aut derivando paulum auſi aliquid, vix in hoc ſatis recipiuntur.* Graecorum deinde aemulatione Latini poëtae quaedam finxerunt, que uſu paſſim emollita, tanquàm propria ſunt recepta, ut mugitus, murmur, ſibilus, hinnitus, ſuſurrus, bombus. Ennius igitur prae caeteris horum imitationi addictus, ut tubae clangorem referret, novam hujusmodi vocem confecit. At Maro l. 9. non novis verbis, nec à Romanis auribus abhorrentibus, ſed lectiſſimis, tubae ſonitum expreſſit,

At tuba terribilem ſonitum procul aere canoro
Increpuit ——

Quem locum exponens Servius ait, *Hemiſtichium eſt Ennii, nam ſequentia Maro mutavit: ille enim ad exprimendum tubae ſonum ait Taratantara: & multa hujusmodi Virgilius cum aſpera invenerit, mutat. Benè tamen hic electis verbis imitatur ſonum tubarum.* Imitatus eſt igitur Maro non ſolùm horridis, obſtrepentibusque litteris, ac ſyllabis ſonum illum terribilem; verùm etiam pari numerorum velocitate ingentem ſpiritum excitavit. In utriusque enim Poëtae verſu praeter ſextum caeteri pedes dactyli ſunt: quamvis Beda hunc Virgilianum omnino dactylicum eſſe exiſtimet, quem ita legit omnibus codicibus refragantibus,

At tuba terribilem ſonitum procul excitat horrida.

Eum

* Oſtia moenita eſt, idem loca navibo' polcreis, Feſt. *Quaeſo*
a Munda facit, nauteiſque mari quaeſentibu' vitam. & *Mundus.*

* --- & Tiberis flumen vomit in mare ſalſum. Macr. l. 6. c. 4.

At ſe ſe ſum, quae dederat in luminis oras. Feſtus *Sum.*

Ingens cura mis cum concordibus aequiparare. Priſc. l. 13.

Si quid me fuerit humanitus, ut teneatis. Feſt. *Me.*

Ferro ſecedere quàm dicteis heis toleraret. Idem *Tolerare.*

a Mundo

Eum quidem Maronis verſum adeò Pontanus extulit in Actio, ut de eo dixerit, *An non audientibus nobis illa capillus ipſe ſurrigitur, animusque concutitur, & penè horreſcit.* De tuba iterum loquens Virgilius lib. 5. Aen. eadem dactylorum frequentia uſus eſt,

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes.

OSTIA MOENITA EST] Abſque dubio
104 de Anco Tulli ſucceſſore loquitur; qui in Tiberis faucibus Oſtiam condidit. Dionyſius l. I. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάττης ἀγκῶνι πόλιν ὁ βασιλεὺς ἐντειχίσας, ἣν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Ὠστίαν ὠνόμασεν, ὡς δ' ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν θύραν. Florus lib. 1. de eodem inquit, *Oſtiam in ipſo maris, fluminisque confinio coloniam poſuit; jam tunc videlicet praeſagiens animo, futurum, ut totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Urbis hoſpicio reciperentur.*

MOENITA] Foſſis Oſtiam ab Anco vallatam fuiſſe, his verbis tradit Feſtus in *Quiritium*, *Quiritium foſſae dicuntur, quibus Ancus Martius circumdedit urbem, quam ſecundum oſtium Tiberis poſuit, ex quo etiam Oſtiam; & quia populi operâ eas fecerat, appellavit Quiritium.* Moenita autem pro munita, ſicut moeros pro muros, Veteres dixiſſe non dubium eſt. Plautus Bacchidibus,

Pergamum divina moenitum manu.

NAVIBO' POLCREIS] Feſtus duobus locis adducit hos verſus; in quorum altero pro *polcreis*, *celſis* legit.

MAREI QUAESENTIB. VITAM] Eâdem eloquutione naufragum quendam loquentem inducit Antipater,

——— ὀδ' ἐκ πόντοιο ματεύων
Ζωὴν, ἐκ πόντου καὶ μόρον εἱλκυσάμην.

Piſcatores in Plauti Rudente ajunt, *cibum captamus è mari.* Quaeſere pro quaerere frequenter ab Antiquis uſurpatum eſt.

ET TIBERIS FLUMEN VOMIT IN MARE SALSUM] Pertinet & hoc ad Oſtiae deſcriptionem, ad quam ſe Tiberis exonerat, marique admiſcet. Eâdem tranſlatione Varro in Menippeis,

Nubes aquali frigido velo leves
Caeli cavernas aureas ſubduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.

Virgilius l. 2. Georg.

Mane ſalutantum totis vomit aedibus undam.

AT SESE SUM] Sum pro eum, ut ſuprà diximus.

INGENS CURA MIS] Obſervant Grammatici *mis* pro *meis* priſcos dicere conſueviſſe.

SI QUID ME FUERIT HUMANITUS] Hoc eſt, ſi quid mihi humani evenerit, vel humanum aliquid contigerit. *Me* enim pro mihi in hoc loco poſitum eſt. Lucilius,

Nunc ad te redeo, ut quae res me impendet agatur.

FERRO SECEDERE QUAM DICTEIS HEIS TOLERARET] Variant magnopere in hoc

loco

Annuit ſeſe mecum decernere ferro. *Priſc. l. 10.*

--- qui ferro minitere
Atque [a] in te ningulu' mederi queat --- Feſt. *Ningulus.*

--- haec inter ſe totum tuditantes. Idem *Tuditantes.*

Et ſemel effugit ſperes ità funditu' noſtras. Idem *Speres.*

a Ut te.

loco Feſti exemplaria. Alia enim habent, *ferro ſe caede*; alia, *ferro ſe caedit*; alia, *ferro ſe caedi*; alia, *ferro ſe caedere*; *quàm &c.* ubi anapaeſtus eſt pro dactylo. Quorum verborum ſenſus eſt, malle ſibi gladio mortem conſciſcere, quàm quempiam, quicunque is fuerit, ità ignominioſè loquutum tolerare. Lucretius l. 6.

—— caedere ſi quem
Ancipiti videas ferro ——

105 ANNUIT SESE MECUM] Sunt qui credant hunc verſum à choreo initium habere, ut ille apud Lucilium l. 30. Sat.

Quod tuas laudes culpes non proficis hilum.

Sed fortaſſe *Annuit* praeteritum eſt, & diſcriminis cauſſa *u* longum habet, ſicut luit, pluit, ut Varro l. 8. de lin. Lat. adnotat, in praeſenti verò breve. Vel legendum eſt *Annuvit* duplici *uv.* Nam, ut aliqui exiſtimant, annuo, annuvi, non annui, in praeterito olim habuit, eodem modo, quo pluo pluvi, non plui, ut Priſcianus l. 10. tradit: cujus auctoritate in Livio l. 1. ubi legitur, *In monte Albano lapidibus pluiſſe*, pluviſſe eſt reponendum. Crediderim tamen hujuſmodi praeteritum à plueo potius, ſicut illud ab annueo, proficiſci. Veteres enim annueo, & abnueo dixiſſe, idem Ennius teſtis eſt in VIII. Annali,

Certare abnueo, metuo legionibu' labem.

DECERNERE FERRO] Virgilius l. 12.

Sic omnes amor unus habet decernere ferro.

Item ibid.

—— ipſumque jubet decernere ferro.

Et ibid.

Inter ſe coiiſſe viros, & decernere ferro.

Licet Seneca l. 8. Epiſt. & Servius, velint, Virgilium hoc loco ſcripſiſſe, *& cernere ferro.* Quo verbo & Ennius in eadem ſignificatione uſus eſt Annal. 5.

Ferro non auro vitam cernamus utrique.

Et in Med.

Nam ter ſub armeis malim vitam cernere.

Item Attius Epinauſimache,

Primores procerum revocarent nomina, niſi eſſet
Quis, qui armeis ſecum vellet cernere.

Graeci eodem modo ſimplici, & compoſito verbo dixerunt κρίνειν, & διακρίνειν, τὸν πόλεμον.

QUI FERRO MINITERE] Cicero Orat. 2. In Catil. *Vobis atque huic urbi ferro, flammaque minitantem.*

NINGULUS] Nullus. Grammatici hanc vocem à nec, & ullus, deductam arbitrantur.

HAEC INTER SE TOTUM TUDITANTEIS] Meliùs, *tum tuditanteis*, vel, ut legit Scaliger, *totà vi tuditanteis.* Facilè enim *a* litera in *u*, & dictio illa *ui* in *m* librariorum oſcitantia tranſire potuerunt. Sunt autem tudites, mallei, à tundendo dicti, unde tuditare. Sed hic pro totis viribus niti videtur poſitum: ſumpta à fabris tranſlatione, incudem validis malleorum ictibus tundentibus.

SPERES] Ἀρχαϊσμὸς pro *ſpes.* Rurſus Ennius XVI. Annali,

Spero, ſi ſperes quicquam prodeſſe potiſſunt.

Varro in Satyra, quae ὄνος λύρας inſcribitur,

Quibus ſuam delectet ipſe amuſiam
Aviditatem ſperibus lactet ſuis.

EX III. ANNALI.

SIC denſeis Aquila pinneis obnixa volabat
Vento, quem perhibent Grajum genus aëra lingua. Probus in Eclog. 6. Virg.

Olim de caelo laevum dedit inclutu' ſignum. Non. *laevum.*

* Poſtquam lumina ſcis oculeis bonus Ancu' reliquit. Feſt. *Sos.*

106 Sic denseis aquila pinneis] Vivente adhuc Anco, aquila ſuſpenſis leniter alis pileum è Tarquinii Priſci capite abſtulit; moxque altè volans rurſus devolavit, illiusque capiti repoſuit. Quare exiſtimo, his verſibus Poëtam hoc augurium deſcribere, quod, ut Dionyſius l. 2. Livius l. 1. aliique quamplurimi tradunt, Tanaquil Tarquinii uxor, Etruſcorum diſciplinâ
107 imbutâ, fauſtum, laetumque agnovit; virumque complexa, rei novitate attonitum, hortatur, bono fortique animo eſſe, cùm id regni faſtigium portenderet. De ea Silius l. 13.

—— haec quoque caſtae
Augurio valuit mentis, venturaque dixit
Regna viro, & dextros agnovit in alite Divos.

Idque eventu poſtea comprobatum eſt. Nam defuncto Anco, in cujus familiaritatem Tarquinius induſtriâ, ac calliditate ſe inſinuaverat, tutor ejus liberis relictus, regnum occupavit.

Vento, quem perhibent Graium genus aera lingua] Ἑρμηνεία. Videtur Hippocratis opinionem ſequutus, qui in libro περὶ φυσῶν, ait, ἄνεμος γάρ ἐστιν ἠέρος ῥεῦμα, καὶ χεῦμα. Unde Plutarchus in libello de Homero, ὁ δ' ἄνεμος ἐστὶν ἀὴρ ῥέων. Lucretius l. 6.

Ventus enim ſit, ubi eſt agitando percitus aër.

Ad quam ſententiam acceſſere Vitruvius l. 1. c. 6. Seneca l. 5. Quaeſt. nat. Arnobius l. 3. & alii plerique. Sed neſcio quorſum Scaliger, vir eruditiſſimus, acrique judicio, maluerit hunc verſum, qui incorruptus habetur apud Probum, legendum eſſe,

Vento Grajugenum perhibet quem ne aethera lingua.

Lingua enim non recto caſu, ſed ſexto, per pleonaſmum protulit Ennius: quod & carminis favet integritati, & Ennianam phraſim redolere videtur.

Graium genus] Ἑλληνισμὸς, pro ipſis Graecis. Eodem modo ab Euripide dictum eſt πρεσβυτῶν γένος pro ipſis ſenibus, ab Homero Achaeorum filii pro ipſis Achaeis, & Pindaro Deorum liberi pro ipſis Diis.

Postquam] Obitum Anci deſcribit, qui, cùm annos quatuor & viginti regnum ſummâ laude adminiſtraſſet, incredibili omnium moerore deceſſit.

Lumina seis oculeis bonus Ancu' reliquit] Sicuti vitae lumen adire pro naſci, ita pro mori lumina linquere, eleganter dicitur. Lucretius l. 3.

Lumina qui linquunt, moribundi particulatim.

Et l. 5.

Dulcia linquebant labentis lumina vitae.

Cicero II. de Conſulatu ſuo,

Luce ſerenanti vitai lumina linquit.

Virgilius l. 4. Aen.

Quò magis inceptum peragat, lucemque relinquat.

Novius

—— ubi bipedes volucres lino linquant lumina.

Hinc Lucilius in quodam Epigrammate, Τοὺς καταλείψαντας γλυκερὸν φάος. Unde etiam lumine caſſi, ſpoliati, & luce carentes,

rentes,

* Tarquinii corpus bona femina lavit, & unxit. Ser. 6. Acu. Donat. in Hecy.

Hac noctu filo pendebit Etruria tota. Macrob. l. 1. c. 9.

rentes, mortui appellati ſunt. Lucretius lib. 3. integrum penè hunc verſum Ennii ita inter ſuos inſeruit,

Hoc etiam tibi tute interdum dicere poſſis,
Lumina ſis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.

Quod dictum à dignitate perſonae, quaſi proverbii loco, Romanos habuiſſe, arbitror. Nam cùm omnibus mortem communem eſſe, & ob id aequo animo ferendam, monere vellent, hunc optimum re-
108 gem, immortalitate ferè dignum, etiam ſuum obiiſſe diem memorabant. Horatius de eodem l. 4. Car. od. 7.

——— Nos ubi decidimus,
Quò pius Aeneas, quò Tullus dives, & Ancus.

Et l. 1. Epiſt.

Ire tamen reſtat, Numa quò devenit, & Ancus.

Sic etiam Homerus de Patroclo Iliad. φ.

Ἀλλὰ φίλος θάνε καὶ σὺ, τίη ὀλοφύρεαι αὔτως
Κάτθανε καὶ Πάτροκλος ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων.

BONUS ANCU'] Quòd benè imperium adminiſtraverit.

TARQUINII CORPUS] Donatus in Hecyra legit,

Exin Tarquinium bona femina lavit, & unxit.

Fuit autem Tarquinius, ut Auctor de Viris Illuſtribus prodit, ab Anci liberis, immiſſis percuſſoribus, per dolum regno exutus, & interfectus.

BONA FEMINA LAVIT ET UNXIT] Bonam feminam veteres appellabant, quae officii cauſſa, nuptiis, & funeribus, praeſto erat. Catullus in Nupt. Jul.

Vos, unis ſenibus, bonae,
Cognitae benè, feminae,
Collocate puellam.

Cadavera quoque à feminis ungi conſueviſſe, declarat Horatius in Epodo ad Canidiam,

Unxêre matres Iliae addictum feris
Alitibus, atque canibus homicidam Hectorem.

Sed Donatus in hoc loco videtur pro bona femina Tarquinii uxorem intelligere, quandoquidem, ut probaret, uxores dici, quòd ipſae lotos maritos ungebant, hunc verſum teſtem adducit, quem Ennius ad verbum ferè ex illo Homerico, Iliad. Ω. tranſtulit,

Τὸν δ' ἐπεὶ οὖν δμωαὶ λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ.

Idem Iliad. Σ.

Αὐτὰρ ἐπειδὴ ζέσσεν ὕδωρ ἐνὶ ἤνοπι χαλκῷ
Καὶ τότε δὴ λοῦσάν τε καὶ ἤλειψαν λίπ' ἐλαίῳ

Et Odyſ. Ω.

Κάτθεμεν ἐν λεχέεσσι, καθήραντες χρόα καλὸν
Ὕδατί τε λιαρῷ καὶ ἀλείφατι ———

Maro de Miſeno l. 6.

——— Corpuſque lavant frigentis, & ungunt.

Ungebantur etiam convivae; unde jocosè Martialis,

Qui non coenat, & ungitur Fabulle,
Hic verò mihi mortuus videtur.

HAC NOCTU] A tempore inſidiis opportuno, in quo magis pericula impendent. *Noctu* pro nocte antiquo more. Plautus Curcul.

Hac noctu in ſomnis viſus ſum viderier ---

Claudius Quadrigarius Annal. XXXI. *Senatus autem noctu convenire, noctu multa domum dimitti.* Admonet autem nos Hiſtoriae ſeries ut cenſeamus, haec Servii Tullii verba eſſe; cui, extincto Priſco Tarquinio, Patres abſque populi conſenſu re- 109
gnum detulerunt: ſumptoque cum Veientibus bello, aliiſque Etruſcis, hortatur milites, ut pro imperii propagatione ſtrenuè dimicent: nam illa nocte de totius Etruriae ſumma decidetur. Sed majori quidem venuſtate Poeta noſter ſuam ſententiam explicavit,

Tarquinio dedit imperium, ſimul & ſola regni. Feſt. *Solum.*

plicavit, quàm Homerus qui Iliad. *ι.* ſimplici quodam loquendi modo ait, Haec nox aut perdet, aut ſervabit exercitum,

Νὺξ δ' ἥδ' ἠὲ διαῤῥαίσει στρατὸν, ἠὲ σαώσει.

FILO PENDEBIT] Proverbiali eloquutione Etruriae diſcrimen amplificat; quâ utimur, cùm rei alicui maximum imminere periculum, demonſtrare volumus; ut tàm facilè ruere poſſit, quàm grave aliquid tenui ſuſpenſum filo. Suidas Graecè expreſſit adagium *ἀπὸ λεπτοῦ μίτου τὸ ζῆν ἠρτῆσθαι.* Ovidius l. 4. de Ponto.

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo,
Et ſubito caſu quae valuère ruunt.

Ammianus l. 14. *A vitae principis ſalute, velut filo, pendere ſtatum orbis terrarum.* Eodem refertur illud Ciceronis pro Flacco; *Salus noſtra ſpe exiguâ, extremâque pendet.* Ductum fortaſſe proverbium à gladio illo, quem tenui filo, ſeu ſeta equina, è lacunari appenſum Dionyſius in Damoclis accumbentis caput dirigi juſſit, ut oſtenderet eo exemplo, quàm miſera & periculoſa eſſet Tyrannorum vita. Horatius l. 3. Car. Od. 1.

Diſtrictus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborarunt ſaporem,
Non, avium, cytharaeque cantus,
Somnum reducent ——

Huc pertinet & illud Saturnini Imperatoris dictum, à Flavio Vopiſco in ejus vita relatum; *Neſcitis amici, quid mali ſit imperare; gladii ſeta pendentes cervicibus imminent: haſtae undique, undique ſpicula. Ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro ſtudio.* Plutarchus in extremo Demoſthenis ait, Perdiccam à Demade literis hortatum eſſe ad Macedoniam tentandam, & ad conſervandos Graecos, ut à marcido, & vetere filo, Antipatrum ſcilicet ſignificante, dependentes. Graeca autem praeſtantiſſimi Oratoris haec verba ſunt. *Γράμματα γὰρ ἐξέπεσεν αὐτοῦ, δι' ὧν παρεκάλει Περδίκκαν ἐπιχειρεῖν Μακεδονίᾳ, καὶ σώζειν τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀπὸ σαπροῦ, καὶ παλαιοῦ στήμονος (λέγων τὸν Ἀντίπατρον) ἠρτημένους.* Major extenuatio eſt illa Maronis in Ciri,

Quae tenui patriae ſpes ſit ſuſpenſa capillo.

In quo loco expreſſit illud Graecorum, *ἐκ τριχὸς κρεμᾶται.* Haec ex noſtris adagiorum libris; eorum auctorum locis more noſtro praetermiſſis, qui à Tranſalpino illo Chiliadum ſcriptore afferuntur.

ETRURIA TOTA] Virgilius, lib. 7. 11

—— *totamque ſub arma coactam*
Heſperiam ——

TARQUINIO DEDIT IMPERIUM] Tarquinius, cui Superbi cognomen fuit, Tulliae uxoris ſceleſtiſſimae monitis, atque increpationibus, regnum invaſit: quae poſtquàm ante omnes in foro Tarquinium Regem ſalutavit, immani conſilio Tullium patrem interfici juſſit, ut, eo ſublato, tutiùs regno potirentur. Quamobrem Poëta inquit, *Tarquinio dedit imperium.* Tulliam nimirum intelligens.

ET SOLA REGNI] Sola regni pro regno, ſicut apud Catullum *Sola terrae*, & Lucretium l. 1. *Terraïque ſolum* pro terra. Sed non ab re alienum putarem, ſi ſolum in hoc loco non pro terra intelligeretur, ut exponit Feſtus, ſed pro ſolio Regio, ut in eo verſu Annal. l. 1.

—— *regni ſtabilita ſcamna, ſoliumque.*

Nam *Solla* appellantur, ut idem inquit Feſtus, *Sedilia, in quibus non plures ſingulis poſſint ſedere*, ut ſint dicta, *ſola* pro *ſolla* antiquorum more: qui, ut Iſidorus aſſerit l. 1. c. 26. conſonantes geminare non conſueverunt. Item Feſtus, *Anus dicta eſt ab annorum multitudine, quoniam antiqui non geminabant conſonantes*, & ut teſtatur Velius, anum pro annum dixerunt. Congruit hujuſmodi interpretatio cum ſolio, quod non a ſoliditate dictum eſt, ut quidam arbitrantur, ſed, ut Aſper tradit, *per antiſtoechon, quòd unum ſolum capit, quaſi ſedium à ſedendo*, & ſella quaſi *ſedia dicta* eſt

Inde ſibi memorat unum ſupereſſe laborem. Agel. l. 1. c. 22.

Caelum proſpexit, ſtelleis ardentibus aptum. Macrob. l. 6. c. 1.

Prodinunt famulei, tum candida lumina lucent. Feſt. *Prodinunt.*

Proletariu' poplicitus ſcuteiſque feroque Agell. l. 16. c. 10.
Ornatur ferro; moeros, Urbemque forumque Non. *Proletarius.*
Excubiis curat, - - -

Circum ſos quae ſunt magnae genteis opulentae. Feſt. *Sos.*

Poſtquam defeſſi ſunt, ſtant, & ſpargere ſeſe Macr. l. 6. c. 1.

eſt ad Graecorum ſimilitudinem, qui ἕδος dicunt παρὰ τὸ ἐπ᾽αὐτοῦ ἕζεσθαι. Virgilius apertiùs l. 11.

Et ſellam regni, trabeamque inſignia noſtri.

UNUM SUPERESSE] Monet Agellius l. 1. c. 22. *ſuper eſſe* diviſè eſſe pronunciandum, ut duae, non una, orationis partes videantur.

LABOREM] Lavorem aliquando pronunciaſſe Veteres, auctor eſt Adamantius in libro de B muta, & V vocali.

PRODINUNT] Prodeunt, ut ait Pompejus.

CANDIDA LUMINA LUCENT] *Lucent* non ad lumina refertur, ſed ad famulos, qui cereos accenſos deferentes, lucent, hoc eſt, ut Varro interpretatur lib. 5. de lin. Lat. adlucent: Plautus Curcul.

Tute tibi puer es lautus; luces cereum.

Et Caſina,

Primum omnium huic lucebis novae nuptae facem.

PROLETARIU'] Qui ſint proletarii ex Agellio, & Nonio cognoſci poteſt.

POPLICITUS] Pro publicitus, ſicut poplicus, pro publicus, ut in aenea tabella legis Agrariae. Caecilius Plotio,

Ibo domum, ad plebem pergitur, poplicitus deferendum eſt.

Pomponius Campanis,

Dat ordo ſenio, & fullonibus poplicitus cibaria.

FEROQ. ORNATUR FERRO] Materia pro
III re confecta. In omnibus excuſis Agellii legitur, reclamante metri ratione,

—— *ſcutisque ferroque*
Ornatur, ferro muros &c.

In Nonio,

—— *ſcutaque ferrique*
Ornatus ——

Sed abſque dubio, quam ſcripſimus, vera eſt lectio. Nam Lucretius in hoc, quemadmodum in aliis compluribus, Ennium imitatus, ferum ferrum, & fera tela, dixit.

MOEROS, URBEMQ. FORUMQ. EXCUBIIS CURANT] Moeros pro muros antiquè, ut ait Servius in lib. 10. Aen. Unde pomoerium, quaſi poſt moeros, quo etiam modo moenire pro munire, moenera pro munera, & oeti pro uti Veteres dicebant. Hanc ſententiam ita profert Virgilius l. 9.

Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetque vices quod cuique tuendum eſt.

Quibus verbis conſultò Virgilius ad murorum, ſeu moerorum etymologiam alluſit, qui ἀπὸ τῆς μοίρας appellati ſunt, quòd quisque pro parte ſua eos tueretur. Ita etiam l. 3. Aen. ad Graecae vocis explicationem reſpiciens, dixit,

—— *ſparſasque per aequor*
Cyclades ——

Σποράδες enim, hoc eſt, ſparſae eae inſulae in mari Aegeo appellantur, quas, ut videtur, Virgilius à Cycladibus non diſtinxit.

POSTQUAM DEFESSI SUNT] Pugnae labore defatigati.

Ha-

Haſteis anſateis, concurrunt undique teleis.

SPARGERE SESE] Idem alibi,

*Haſtati ſpargunt haſtas ——

Tranſlatio ab Agricolis ducta.

HASTEIS ANSATEIS] Ennius rurſus in V. Annali,

—— *anſatas mittunt è turribus haſtas.*

CONCURRUNT UNDIQ. TELEIS] Surripuit Maro l. 7. hoc acroteleution,

—— *Raptis concurrunt undique telis*
Indomiti agricolae ——

EX IV. ANNALI.

Romani ſcaleis ſumma nituntur opum vei Macr. l. 6. c. 1.

Ad quartum hunc uſque Annalem, cujus praeter hunc verſum nullum reliquum eſt veſtigium, Poëta Romanorum Regum
112 hiſtorias ſcripſit. Quae verò deinceps ſequuntur, Reip. temporibus geſta eſſe, ex ipſis reliquiis perſpicuè liquet.

SUMMA NITUNTUR OPUM VEI] Idem XVI. Annali,

Reges per regnum ſtatuasque ſepulcraque quaerunt,
Aedificant nomen, ſummâ nituntur opum vei.

Maro XII.

Pro ſe quisque viri ſummâ nituntur opum vi.

Ubi obſervat Servius eſſe hemiſtichium Ennianum. Sed quod hoc loco Maro planè tranſcripſit, ita in IX. modeſtè eſt imitatus,

—— *Summaque evertere opum vi*
Certabant ——

Apud Ciceronem l. 2. de Divin. Oraculum Croeſo redditum, quod ex Herodoto interpretatus eſt, iisdem verbis terminatur,

Croeſus Halym penetrans magnam pervertet opum vim.

EX V. ANNALI.

Nomine Purrhus, uti memorant, à ſtirpe ſupremo. Non. *Stirps.* Feſt. *Recto fronte,* & *Stirps.*

113 NOMINE PURRHUS] Ex hoc verſu, quem ex V. Annali retulit Nonius, opinati ſumus, Ennium toto eo libro Pyrrhi Epirotarum Regis res geſtas eſſe proſequutum: ideoque reliquias omnes, quas ad hanc hiſtoriam ſpectare cognovimus, huc congeſſimus; & hunc verſum, quo & illius nominis meminit, & originis, in principio, quaſi narrationis initium, collocavimus: quamvis alios eum praeceſſiſſe, non dubium ſit, qui aliquas Pyrrhi attributiones declararent.

NOMINE PURRHUS] Vulgata quaedam Nonii exemplaria habent, *Omnes Pyrrhus,* alia, *Homines Pyrrhus.* Sed facilè Librarius litterarum affinitate decipi potuit, dum

* --- ſtolidum genus Aeacidarum
Bellipotenteis ſunt magi' quàm ſapientipotenteis. — Cic. l. 2. de Divin.

* Ajo, te, Aeacida, Romanos vincere poſſe. — Idem Ibid. Quinctil. l. 7. c. 10.

malè *Homines* pro *Nomine* tranſcripſit. Itâ enim Feſti auctoritate legendum eſt; apud quem in dictione *ſtirps* perſpicuè legitur, *Nomine Pyrrhus*, & mox parvo interjecto ſpatio, *à ſtirpe ſupremo*; unde clarè liquet, itâ ab Ennio ſcriptum eſſe; & verba, quae in Feſto deſunt, eſſe illa, *uti memorant*. Scaligero, utranque lectionem reſpuenti, placet eſſe legendum, *Aemoni' Pyrrhus*, *uti memorant &c.* Sed in antiquo quodam exemplari legitur, *Hores Pyrrhus*, *uti memorant.* Unde aliqui conjiciunt eſſe legendum, *Hoc rex Pyrrhus*, *uti memorant.* Purrhus autem non Pyrrhus ſcripſimus, Ciceronis auctoritate, qui de hac ipſa re in Oratore agens, ait, Ennium Purrhum ſemper dixiſſe, nunquam Pyrrhum, ſicut aetas poſterior aurium cauſſa dixit. Et ita etiam in pervetuſto Pandectarum libro Purrhum pro Pyrrhum ſcriptum offendimus. Veteres enim, ut alibi retulimus, frequenter *u* pro *y* ponebant, Suram, Suriam, Muſiam, & Subarim dicentes, pro Syra, Syria, Myſia, & Sybari. Terentius
114 verò Scaurus in libello de Orthographia, ubi loquitur de affinitate B litterae cum P, ait, Graecos dixiſſe Πυῤῥίαν, quem nos Birrhiam, & quem Pyrrhum, Antiquos Byrrhum. Confirmat hoc vetus Gloſſarium, in quo Byrrhum exponitur, πυῤῥὸν, ξανθὸν: qua etiam ratione à Graeco πυξὸς Veteres buxus dixerunt. Quamobrem Petrus Victorius l. 14. c. 3. Var. lect. apud Ciceronem legendum exiſtimat Burrhum pro Pyrrhum, Quinctiliani l. 1. ac Feſti in *Balena* auctoritate. Nec ab hac opinione diſcrepat Servius lib. 2. Aen. qui ait, *Pyrrhus à colore dictus*, *qui Latinè Byrrhus dicitur*, *à colore qui tingebatur.* Tradunt enim Grammatici, Pyrrhum Achillis filium à rubentis comae colore hoc nomine primum appellatum eſſe, cùm anteà Neoptolemus vocaretur.

A STIRPE SUPREMO] A generis dignitate. Virgilius l. 6.

Ipſumque Aeacidem genus armipotentis Achillis.

Auctor de Viris Illuſtr. cap. 35. ait, hunc Pyrrhum paterno genere ab Achille, materno ab Hercule fuiſſe oriundum. Plutarchus in ejus vita longiori ſerie eam ſtirpem deſcribit; quam prius lyrico carmine Phyloxenus Cytherus complexus erat. Quod autem Ennius, *de ſtirpe ſupremo*, Virgilius omiſſa tranſlatione, de *gente ſuprema*, dixit; & Cinna in Pollionis Propentico, *alta ab origine.* Uſurpavit itidem Virgilius hanc vocem in utroque genere l. 6.

—— *magna de ſtirpe nepotum.*

Et l. 3. Aen.

—— *imo de ſtirpe reciſum.*

Vetus Poëta apud Feſtum in eodem fragmento, cujus ſupra meminimus, ſimiliter *Graeco ſtirpe* maſculinè protulit: quod fortaſſe de eodem Pyrrho dictum eſt.

STOLIDUM GENUS AEACIDARUM] Haec verba licet apud M. Tullium in II. de Divin. ſolutae orationis modo conſcripta videantur, metris tamen conſtare perſpicuum eſt.

BELLIPOTENTEIS] Hoc nomine incertus Poëta Martem appellavit, ſicut Lucilius Apollinem cortinipotentem, quòd ſcilicet cortinae praeceſſet.

AJO TE AEACIDA] Ambigua haec Oraculi verba cùm Pyrrhus contrario ſenſu intellexiſſet, Tarentinis auxilio venit, Romaniſque intulit bellum. Auctor de Viris Illuſtribus ea verba tanquam ab Oraculo prolata refert, nullà factà Ennii mentione. Cicero autem lib. 2. de Divin. loquens de Oraculorum obſcuritate ait, *Utrum igitur eorum accidiſſet, verum oraculum fuiſſet. Cur autem hoc credam unquam editum Croeſo? aut Herodotum cur veraciorem*

* Quò vobis menteis, rectae quae ſtare ſolebant
Ante hac, dementi ſeſe flexêre ruina?

Cic. de Seneſt.

rem ducam Ennio? Num minus ille potuit de Croeſo, quàm de Pyrrho fingere Ennius? Quis enim eſt, qui credat Apollinis ex oraculo Pyrrho eſſe reſponſum, Ajo te Aeacida Romanos vincere poſſe. Primum Latinè Apollo nunquam locutus eſt. Deinde iſta ſors inaudita Graecis eſt. Praeterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus facere deſierat. Et paullò
115 poſt addit, *hanc amphibologiam verſus intelligere potuiſſet, vincere te Romanos, nihilo magis in ſe, quàm in Romanos valere.* Hoc ipſum commentitium fuiſſe, teſtatur etiam Minutius Felix, qui ait, *De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii reſponſa confinxit, cum Apollo verſus facere deſiiſſet. Cujus tamen cautum illud, & ambiguum defecit Oraculum, cùm & politiores homines, & minus creduli eſſe coeperunt.*

Quo] Sunt haec Appii Claudii verba, qui, abrupto orationis principio, per indignationem graviter in Senatum invectus eſt, amentem ejus conſilii rationem jurgiis inceſſens. Quam quidem rem ita Cicero in Catone clariſſimè expoſuit. *Ad Appii Claudii ſenectutem accedebat etiam, ut caecus eſſet; tamen cùm ſententia Senatus inclinaret ad pacem, & foedus faciendum cum Pyrrho, non dubitavit dicere illa, quae verſibus proſequutus eſt Ennius, quò vobis menteis &c.* Rurſus in Bruto, *Poſſumus Appium Claudium ſuſpicari diſertum, quia ſenatum jam jam inclinatum à Pyrrhi pace revocaverit.* Ejus item oratio Ciceronis etiam temporibus extabat, ut ipſemet eodem libro auctor eſt. Hanc eandem Ennii ſententiam Plutarchus in Pyrrhi vita, ita ferè ad verbum expreſſit, Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος; Auctor verò ille, qui univerſam Livii hiſtoriam in compendium redegit, ait, Cyneam legatum à Pyrrho in Senatum miſſum petiiſſe, ut componendae pacis cauſſâ Rex in Urbem reciperetur: de qua re cùm ad frequentiorem Senatum referri placuiſſet, Appius Claudius, qui propter invaletudinem oculorum jam diu conſiliis publicis ſe abſtinuerat, venit in Curiam, & ſententiam ſuam tenuit, ut id Pyrrho negaretur: quam poſtea Ulpianus in libro VI. ad Edictum ſeveriſſimam appellavit.

Vobis] Emphaſis non ſine ſtomacho, quaſi dicat, vobis, qui tantâ praediti eſtis ſapientia, ac in rebus gerendis ſollertia.

Menteis] Eâdem paenè inſimulatione Catullus in Ravidum,

Quae nam te mala mens.

Hecuba apud Virgilium l. 2. Aen.

— Quae mens tam dira, miſerrime conjunx,
Impulit ——

Idem in IV. & XII.

—— quae mentem inſania mutat?

Archilochus,

Πάτερ λυκάμβα, ποῖον ἐφράσω τόδε;
Τίς σὰς παρήειρε φρένας.

Rectae quae stare solebant] Praeclarè ſtare mentes dictum eſt: nam rectum ad actiones tranſlatum, ut in III. ad Herennium definit Cornificius, eſt id, quod cum virtute, & officio fit. Vel ut in IV. de finibus ait Cicero, Illud rectum eſt, quod κατόρθωμα dicitur, quod ſoli ſapienti contingit. Rectas igitur mentes ſtare dixit, ſumptâ ab arboribus, ſeu co- 116
lumnis tranſlatione, quae cùm rectae ſunt, nullaque ex parte nutant pondere, non facilè procumbunt. Itâ Cicero l. 5. ad At. *ſtare animis* dixit, & Horatius l. 2. Satyr. *ſtans animo.* Theocritus verò contrario ſenſu,

Ὦ κύκλωψ κύκλωψ πᾷ τὰς φρένας ἐκπεπότασαι;

Antehac] Ratio à praeterito.

Dementei sese flexere ruina] Hunc locum legit Scaliger verſu choerilo, ſeu diphilo,

Antè hac dementei ſeſe flexêre viâ.

Videturque Theodori Gazae verſionem ſequutus, qui hos Ennii verſus itâ Graecè interpretatur in Catone majore,

* Orator ſine pace redit, regique refert rem. Var. l. 6. de lin. Lat.

* --- decretum eſt foſſare corpora teleis, Idem Ibid.

* Dum quidem unus homo ª Romae toga ſupereſcit. Feſt. *Supereſcit.*

a Romanus toga

Ποῖ φρένες ὑμῶν, αἷς ἦν ἀστεμφὰς πάρος ἴσχειν,
Αἴψα γε δὴ ταύτην ἄφρονα τράφθεν μάλ' ἀταρπόν.

Poſtrema nanque dictio illa *ἀταρπὸς* Latinè callis, ſemita, via recta dicitur. Eamque ſic appellatam, tradunt Grammatici, quod *ἐξ αὐτῆς οὐκ ἔστι τραπῆναι.* Verùm ſi Theodori auctoritate nitamur, probabilior videtur lectio Dionyſii Lambini, apud quem habetur,

Ante hac dementeis ſeſe flexêre viaï.

Ut ſit ſenſus, quò viai mentes dementes ſeſe flexêre? Sed tamen antiqua Ciceronis lectio tot ſaeculis recepta non omnino reſpuenda eſt.

ORATOR SINE PACE REDIT] Nullum magis idoneum nactus ſum locum, in quo hic verſus collocari poſſit. Nam Orator, de quo hîc Poëta loquitur, Cyneas, ut opinor, fuit è Theſſalia, Demoſthenis auditor, vir uſque adeò facundia praeditus, ut meritò de eo Pyrrhus praedicare ſolitus ſit, plures à Cynea eloquentia, quàm à ſe armis victorias eſſe reportatas. Hunc igitur Pyrhus ad Romanos Oratorem miſit, ut eos muneribus, blanditiis, pollicitationibusque ad pacis conditionem adduceret, ad quam cùm jam Romanorum animos vertiſſet, illi demum Appii caeci diſſuaſionibus abnuerunt, Legato re infectâ dimiſſo. Ad hoc videtur alluſiſſe Virgilius lib. II.

Legati reſponſa ferunt, nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum, nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuiſſe preces ——

REDIT, REGIQ. REFERT REM] *Re* ſyllaba multùm Antiquis idonea viſa eſt ad exprimendum redeundi actum. Quare verba id ſignificantia apud Latinos ab eadem ſyllaba incipiunt, ut redeo, revertor, regredior, remeo, remigro. Unde Poëta noſter, ut Oratoris reditum congruentibus litteris explicaret, quatuor conjunctim dictiones poſuit, quarum ſingulae à *re* ſyllaba initium habent.

DECRETUM EST FOSSARE CORPORA TELEIS] Cyneas Pyrrho renuncians, quae in legatione ab ipſo geſta fuerant, inter caetera retulit, Romanos corpora pericu- 117
lis omnibus, teliſque objicere, decreviſſe, potiùs, quàm pacem conciliare. Quibus verbis videtur reſpexiſſe ad proverbium, *Aut manenti vincendum, aut moriendum*; quod uſurpari ſolet, ubi firma, ſtabiliſque ſtat ſententia, aut aliquid perficiendi, aut moriendi. Ferturque tranſlatum à Spartanorum diſciplina, qui eâ animi obſtinatione ad praelium proficiſcebantur, ut, aut ſubactis bello hoſtibus domum reverterentur, aut dimicando occumberent. De verbo *foſſare* ait Varro l. 6. de Lin. Lat. *Hoc verbum Ennii dictum à fodicando, à quo foſſa.* Hinc apud Poëtas frequentes illae tranſlationes, *latus cultro, & enſe jugulum fodere.* Ennius rurſus,

Illurici reſtant ſiceis, ſibineiſque fodientes.

Lucanus,

Ne nos cum calido fodiemus viſcera ferro.

Quod verbum videtur quaſi hiatum quendam vulnerum, ac profunditatem ſignificare. Sed ego *foſſari* potiùs quàm *foſſare* legerem, cum metri, tum etiam ſenſus concinnioris gratiâ. Silius libro VI. huc fortaſſe reſpiciens,

Quin & magnanimum perfoſſo corpore telis.

Sunt qui legant pro *foſſare*, *ſtare*, vel *dare corpora telis*; nimium Varronis ſcripturâ refragante.

DUM QUIDEM UNUS HOMO ROMAE TOGA SUPERESCIT] Quouſque unus tandem Romae erit ſuperſtes, vel ſupervixerit. *Eſcit* Veteres pro *erit* poſuiſſe, ex Feſto in

* Nec mî aurum poſco, nec mî pretium dederitis: Cic.l.1.Off.
Nec cauponanteis bellum, ſed belligerantes;
Ferro, non auro, vitam cernamus [a] utrique,

[a] Uterque

(in *Eſcit*) liquet; unde in legibus XII. Tabularum, *Aſt ei cuſtos nec eſcit.* Et ita quoque legenda ſunt apud Ciceronem II. de legibus verba illa earundem Tabularum, *Quoi auro denteis vinƈti eſcunt.* Lucretius l.1.

Ergo rerum inter ſummam minimamque quid eſcit?

Hujus verò carminis ſcripturam vitioſam eſſe apud Feſtum, ex pedum claudicatione manifeſtum eſt, ubi fortaſſe pro, *Romae toga ſupereſcit*, reponendum eſt, *Romae toti ſupereſcit*, ut ad verba illa, *unus homo*, haec, *Romae toti*, tanquam antitheta referantur.

Nec mi aurum posco] Cùm Romani C. Fabricium virum bellicâ virtute inſignem cum magno auri pondere ad Pyrrhum pro redimendis captivis miſiſſent, fertur Pyrrhus in ejus aliorumque conſpeƈtu apertè dixiſſe, ſe non mangonum more cum Romanis negotiari, ſed de gloria, atque imperio dimicare, quam vocem Cicero ex Ennio referens, ut Aeacidarum genere dignam commendavit. Cumque Pyrrhus unius Fabricii fidei captivos quadam lege crediſiſſet, Fabricius, qui tum Conſul erat, ne animi magnitudine ſuperaretur, neve Pyrrhus in aliquam caderet ſuſpicionem, Romanos dolis, aut pretio velle viƈtoriam obtinere; ſumptâ occaſione ex Nicia Pyrrhi familiari, qui ei, & Quinƈto Aemilio ejus collegae pollicitus fuerat, clam paƈtâ mercede de medio Regem ſublaturum, haec inter alia Pyrrho ſcripſit, ut in III. Annali à Quadrigario proditum eſt, *Ad*
118 *nos venit Nicias familiaris tuus, qui ſibi pretium à nobis peteret, ſi te clam interfeciſſet. Id nos negavimus velle, néve ob eam rem quicquam commodi exſpeƈtaret: & ſimul viſum eſt, ut te certiorem faceremus, ne quid ejuſmodi ſi accidiſſet, noſtro conſilio Civitates putarent factum, & quod nobis non placet, pretio, aut praemio, aut dolis pugnare. Tu, niſi caveas, jacebis.* Hujus verò epiſtolae exemplar diverſum ſanè à Plutarcho refertur, apud quem nulla Niciae eſt mentio, ſed Pyrrhi medici, qui ſe ſpontè Fabricio obtulit, Regem, mercede propoſitâ, veneno necaturum: cui adſtipulatur Eutropius lib. 2. Sed Valerius Antias neutri conſentit. Scribit enim Timocratem quendam Ambracienſem Pyrrhi amicum hujusmodi ſcelus attentaſſe. At quisquis is fuerit, illum Fabricius, ut Suidas tradit ex auƈtore neſcio quo, Pyrrho vinƈtum remiſit, quod faƈtum is admirans, fertur exclamaſſe, οὗτος ἐςὶ καὶ οὐχ ἄλλος Φαυρίκιος, ὃν δυσχερέςερον ἄν τις παρατρέψοι τῆς οἰκείας ἀρετῆς, ἢ τῆς συνήθους πορείας τὸν ἥλιον; quae verba ita Latinè ab Eutropio l. 1. referuntur. *Ille eſt Fabricius, qui difficiliùs ab honeſtate, quàm Sol à curſu ſuo averti poteſt.*

Non cauponantes bellum] Non ob quaeſtum, ſed ob belli gloriam pugnamus: quapropter armis, non dolis, certandum eſt. Hinc praeclara illa Alexandri vox ad Parmenionem, ei perſuadentem, ut noƈtu inopinantes hoſtes adoriretur, Viƈtoriam furari, inquit, turpe eſt: manifeſtè, ac ſine dolo Alexandrum vincere oportet. Sic verò Arrianus, αἰσχρόν ἐςι κλέψαι τὴν νίκην, ἀλλὰ φανερῶς καὶ δίχα σοφίσματος χρὴ νικῆσαι Ἀλέξανδρον. Cauponatur igitur bellum, cum lucri tantum cauſſa fit. Hujusmodi autem elocutionem Ennio, ut videtur, ſuggeſſit Aeſchylus, qui in fabula Septem ad Thebas, ait, καπηλεύειν μάχην: & quod Aeſchylus de bello, Herodianus l. 6. de pace dixit, καπηλεύειν εἰρήνην χρυσίῳ. Quod reƈtè tranſtulit Politianus, Auro pacem cauponari. Budaeus autem pacem vendere interpretatur.

Ferro, non auro] His verbis Pyrrhus non ſolùm animi ſui magnitudinem oſtendit,

Vos ne velit, an me regnare Hera; quidve ferat ſors
Virtute experiamur; & hoc ſimul accipe dictum:
Quoium virtutei belli fortuna pepercit,
[a] Horundem me libertati parcere certum eſt:
Dono ducite, doque volentibu' com magneis Diis.

a Eorundem

dit, ſed etiam ab hoſtibus benevolentiam captat: quandoquidem non ſpe quaeſtus, ſed ſola virtute, gloriaeque ſtimulo impulſus, ad conſerendas manus venerit. Huic non abſimile eſt Camilli dictum, qui cùm eo tempore ad Urbis portas cum exercitu acceſſiſſet, quo Romani Brenno Gallorum duci, mille auri pondo pacis conventione numerabant, aurum ſtatim de lancibus auferri juſſit, & vacuos inde Gallos diſcedere, dicens, Romani moris eſſe, ferro, non auro patriam tueri. Stratophanes miles apud Plautum in Truculento,

Auro, haud ferro, deterrere potes me.

Inde veteri proverbio dicitur, Haſtis argenteis pugnare; cùm victoria potiùs argento, quam virtute paratur.

VITAM CERNAMUS] Idem in Medea,

119 *Nam ter ſub armeis malim vitam cernere.*

VOS NE VELIT, AN ME REGNARE HERA] Junonem Graeci ἥραν dicunt. Unde in Antiquis Etruſcorum libris Hera appellabatur, quam etiam ſortem, vel fortunam intelligebant. Eſt enim fortuna belli domina, de qua ait Caeſar l. 3. de Bel. Civ. *Sed fortuna, quae plurimùm poteſt, cùm in reliquis rebus, tùm praecipuè in bello, parvis momentis magnas rerum commutationes efficit.* Hirtius de bello Alexandrino, *Fortuna, quae plurimùm in bellis poteſt.* Cicero pro M. Marcello; *In armis*, inquit, *maximam partem quaſi ſuo jure fortuna ſibi vendicat, & quicquid proſperè geſtum eſt, id penè omne ducit ſuum.* Et paullò infrà, Illam ipſam rerum humanarum dominam fortunam dixit. Et ad Atticum l. 14. *fors in armis plus, quàm ratio poteſt.* Archilochus autem in Deorum arbitrio victoriam ponit,

Νικη ἀνθρώποισι θεῶν ἐν χειρὶ κεῖται.

Haec, & alia pleraque in explicatione proverbii *Fors domina campi* retulimus. De ea Plautus Mercatore,

Divum atque hominum quae ſpectatrix, atque hera eadem es hominibus.

Hanc, quam & δέσποιναν Graeci vocant, tradit Pauſanias in Arcadicis, apud eas gentes maximo honori fuiſſe habitam. Ptolemaeus autem fortunae partem Heram appellavit, Catullus Deos omnes heros,

Hoſtia caeleſtes pacificaſſet heros.

Et paullò poſt,

Quòd temerè invitis ſuſcipiatur heris.

QUORUM VIRTUTEI] Captivos intelligit.

BELLI FORTUNA] Cicero Bruto.

DONO DUCITE] Plutarchus, Auctor de Vir. Ill. cap. 31. & alii teſtantur, Fabricio gratis captivos à Pyrrho redditos fuiſſe: de quorum quidem numero ambigitur, nam Juſtinus l. 18. tradit CC. fuiſſe; Eutropius l. 2. octingentos ſupra mille, Oroſius l. 4. M.CCCX.

DOQ. VOLENTIB. CUM MAGNIS DIIS] Plautus Perſa Act. 3. Sc. 1.

Sequere hàc mea gnata, cum Diis volentibus.

Item Milite glorioſo Act. 4. Sc. 7.

Agite, ite cum diis benè volentibus.

Cato de Re ruſtica cap. 141. *Cum Diis volentibus, quodque benè eveniat mando tibi.* Virgilius lib. 1. Aen.

—— ponuntque ferocia Poeni
Corda volente Deo ——

Quod Graeci σὺν θεοῖς, & οὐκ ἄνευ θεῶν dixerunt. Unde Salluſtius in hiſtoria, *Ut tanta repentè mutatio non ſine Deo videretur.* Caſſius Hemina quaerens, qui ſint magni Dii, ait Samothracas Deos, eoſdemque Romanorum Penates, propriè dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς.

Tri-

Cogebant hoſteis lacrumanteis, ut miſererent. — Priſc. l. 8.

Injicit irritatu', tenent, occaſu' juvat res. — Feſt. Occaſus.

Trinis autem iis Diis, magnis, potentibus, valentibus, ut Tertullianus inquit in libro de ſpectaculis, tres arae in Circo parent. Sed, ut ex Virgilio liquet, uni Junoni omnes hi tribuebantur tituli. Ubi
120 enim ille Junonem magnam dixit, τὴν μεγάλην intellexit; ubi bonam, τὴν χρηστήν; ubi dominam potentem, τὴν δυνατήν. Varro l. 4. de lin. Lat. ait, terram, & Caelum, ut Samothracum docent initia, eſſe magnos Deos. Plato in libro VII. de legib. Solem, & Lunam magnos Deos appellat.

Cogebant hosteis lacrumanteis, ut misererent] Ingens hîc per locum communem excitatur commiſeratio. Poſſunt enim infortunia, & lacrimae vel hoſtem ad miſerationem commovere, ut de Trojanis inquit Maro lib. 2. Aen. Sinonem in amicitiam recipientibus,

His lacrimis vitam damus, & miſereſcimus ultrò.

Magnam autem perſonae miſeriam oſtendimus, cùm ὑπερβολικῶς dicimus, ejus conſpectum vel hoſti lacrimas ciere poſſe. Sophocles, quem aemulatus videtur noſter Poëta, in Ajace Lorario air,

Ὡς καὶ παρ᾽ ἐχθροῖς θρήνων τυχεῖν.

Quem verſum ità Latinum fecit Scaliger,

Miſerandum & ipſis hoſtibus ſpectaculum.

Apud eundem Poetam Ulyſſes Ajacis inimici inſaniam deplorans inquit,

Ἐγὼ μὲν οὐδὲν οἶδ᾽ ἐποικτείρω δένιν,
Δύστηνον ἔμπης καὶ περ ὄντα δυσμενῆ
Ὅθ᾽ οὕνεκ ἄτῃ συγκατέζευκται κακῇ.

Quae carmina quemadmodum idem Scaliger converterit, ſubſcribam, ut ex pluribus verſibus cognoſci poſſit, quomodo noſtri ſaeculi auctores antiquorum imitatione Graecâ verterunt,

Nullus quidem ante hac: mihique miſeritudine
Commovit animum, quamquam iniquior mihi eſt,
Quod tali inhaerens ipſe conflictet malo.

Eodem referri poteſt illud Pacuvii ex Duloreſte, ut opinor,

Si Priamus adeſſet, & ipſe ejus commiſereſceret.

Quod ità in ſuam Hecyram transduxit Terentius,

Ibi demum ità aegrè tulit, ut ipſam Bacchidem,
Si adeſſet, credo ibi ejus commiſereſceret?

Quò reſpiciens Virgilius l. 12.

Ipſe manu mortem inveniam, miſerebitur hoſtis,
Exuviasque petet ——

Ovidius de Niobe l. 6. Met.

—— at nunc miſeranda vel hoſti
Corporibus gelidis incumbit ——

Idem l. 1. Triſt.

Eſt etiam in miſeris pietas, & in hoſte probatur,

Rurſus majori hyperbole l. 5.

—— quibus poſſent illacrimare ferae.

Hûc etiam pertinent verba illa Locrenſium Legatorum apud Livium lib. 29. qui 121
cum Coſſ. conqueſti ſunt, ea paſſos à Q. Plemminio legato Romaniſque militibus, quae pati ne Carthaginienſes quidem velit populus Romanus. Cic. pro Sextio: *Quanto cum fletu de illis noſtris incendiis ac ruinis? cum patrem pulſum, patriam afflictam deploraret, domum incenſam everſamque, ſic egit, ut, demonſtratâ priſtinâ fortunâ, cùm ſe convertiſſet, Haec omnia vidi inflammari, fletum etiam inimicis atque invidis excitaret.* Idem lib. 3. de Orat. *Quid fuit in Graccho quod me puero tantopere ferretur? quo me miſer deferam? in Capitolium ne? at patris ſanguine redundat.. an domum? matrem ne ut miſeram lamentantemque videam & abjectam? quae ſic ab illo acta eſſe conſtabat, oculis, voce, geſtu, inimici ut lacrymas tenere non poſſint.* Haec majori ex parte tranſcripſimus ex noſtra explicatione proverbii *Vel hoſti miſerandus.*

Occasu' juvat res] Occaſum pro occaſione aliàs diximus Veteres uſurpaſſe. Hanc

--- anſatas mittunt è turribus haſtas. Non. *Anſatae.*

Quod per amoenam urbem leni fluit agmine flumen. Macrob. l. 6. c. 4.

Hanc Ion Chius καιρὸν appellavit, & noviſſimum Jovis filium fuiſſe tradit. Menander verò occaſionem multarum rerum cauſſam eſſe dixit eo ſenario,

Πολλῶν ὁ καιρὸς γίγνεται παραίτιος.

Ad Ennianam ſententiam pertinet illud Maronis lib. 5.

—— *nunc tempus agit res:*

A quo Statius mutuatus eſt,

—— *tempus agit rem.*

Et Claudianus,

Rem peragit tempus ——

Ansatas mittunt e turribus] Haec tantum verba adducit Nonius, cùm interpretatur anſatas, jaculamenta cum anſis. Nos in fine *haſtas* ex conjectura addidimus.

Leni fluit agmine flumen] Paronomaſia. Virgilius pleniori ſono l. 2. Aen.

—— *leni fluit agmine Tibris.*

Macrobius obſervat l. 6. c. 4. hîc agmen pro actu & ductu quodam intelligi. In qua ſignificatione eſt illud Lucretianum l. 5.

—— *inde ſuper terras fluit agmine dulci.*

EX VI. ANNALI.

Quis potis ingenteis oras evolvere belli? Macr. l. 6. c. 1.

Vertitur interea caelum cum ingentibu' ſigneis. Idem ibid.

122 Quis potis] Hunc verſum in ſexto Annali principem locum obtinuiſſe, non temerè ſuſpicati ſumus. Nam cùm Ciceroni Accuſator inſtaret, num aliquid dicere poſſet de teſte, qui Sextus Annalis vocabatur, is oratoriè jocis eludens, quaſi de Annali Ennii interrogatus eſſet, reſpondit,

Quis potis ingenteis oras evolvere belli?

Veri autem ſimile eſt, Ciceronem non è medio libro, ſed ex principio eum verſum excepiſſe, cujus facilè omnes meminiſſe poſſunt. Exaggerat hoc loco Poëta orationem à rei difficultate, quemadmodum et-
123 jam Lucretius in libri V. initio,

Quis potis eſt dignum pollenti pectore carmen
Condere pro rerum majeſtate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum quis pingere
laudes?

Ingenteis oras evolvere belli] Metaphora à veſtium explicatione ſumpta, quarum extremae partes orae appellantur. Turnebus verò lib. 16. Adver. c. ult. aſſerit, hâc voce Ennium intellexiſſe totum campum, regionem, & ſpatium. Itemque lib. 18. Adver. c. 3. eadem verba explicans ingentia belli ſpatia interpretatur. Quinctilianus lib. 6. c. 4. legit *Qui potis* pro *Quis potis*, & pro *Oras*, *cauſſas*. Ità quoque ſcripſit Diomedes lib. 1. apud quem pro *ingenteis ingentis* habetur. Virgilius lib. 9. hunc locum paenè retulit,

Et mecum ingentes oras evolvite belli.

Ubi Servius oras extrema bellorum interpretatur.

Vertitur interea caelum] Virgilius l. 2. Aen. Ennianum hoc hemiſtichium ità proprio acroteleutio explevit,

Ut

Ut primum tenebreis abjecteis inalbabat
a Dies ---

* Conſidunt tecteis bipatentibus --- Serv. l. 10.

Tum cum corde ſuo divûm pater, atque hominum Rex
Effatur --- Macr. l. 6. c. 1. Donat. de Solæciſmo.

*. Reſpondit Juno Saturnia ſancta Dearum. Ser. 4. Aen.

Sed quid ego haec animo lamentor? Donat. in Phor.

a Verſus acephalus.

Vertitur interea caelum, & ruit Oceano nox.

UT PRIMUM TENEBRIS ABJECTIS INALBABAT DIES] Achilles Statius in Catullianis commentariis hunc verſum adducit ex Ennii VI. Annali; ſed ex quo auctore eum depromſerit, ipſe non meminit, nec nobis hactenùs ſuccurrit: tantùm eum offendimus in principio lib. VII. Appuleji abſque auctoris nomine, & ſolutae orationis modo.

INALBABAT] Fortaſſe meliùs metri cauſſâ *albeſcebat*. Virgilius l. 4. Aen.

Regina è ſpeculis ut primùm albeſcere lucem
Vidit ——

Albeſcit autem manè dies, quia Sol, ut alibi diximus, ſuapte naturâ albus, tenebras diſcutiens, albam lucem affert mortalibus. Sic utique Matthius in Mimiambis,

Jam jam albeſcit Phoebus, & recentatur,
Commune lumen omnibus, & voluptas.

Euripides in Iphig.

--- λευκαίνει τόδε φῶς ἤδη λάμπουσ' ἠώς.

Quâ etiam ratione Aeſchylus in Perſis dixit, λευκόπωλον ἡμέραν, & λευκὸν ἦμαρ. & Caeſar l. 1. de bel. civil. *albente caelo*.

CONSIDUNT TECTEIS BIPATENTIBUS] Totum hunc de Deorum concione locum ex Ennio Virgilium mutuatum, credimus: praeſertim cùm Servius id ipſum innuat, qui haec eadem verba explicans in X. Aen. inquit; *Phyſicè dixit bipatentibus, nam caelum patet ab ortu, & occaſu. Eſt autem ſermo Ennianus tractus ab oſtiis, quae ab utraque parte aperiuntur. Unde & modò bipatentibus, apertis intelligimus.* Fingebant enim Poëtae caelum die aperiri, ut eo carmine indicavit Maro l. 10.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,

noctu verò claudi, ut illo l. 1. Aen. 124

Ante diem clauſo componet veſper Olympo.

Facit etiam Iſidorus l. 13. Etym. caeli portas Orientem, & Occaſum, quòd unâ parte Sol procedat, altera ſe recipiat. Nos de caeli porta quaedam in his noſtris commentationibus aliàs explicavimus.

DIVUM PATER ATQ. HOMINUM REX] Virgilius l. 10.

Conciliumque vocat divùm pater, atque hominum Rex.

Uterque ab Homero eandem ſumpſit Jovis periphraſim,

—— πατὴρ ἀνδρῶν τε. θεῶν τε.

EFFATUR] Virgilius l. 10.

—— *incipit ipſe.*

Homerus Iliad. θ.

Αὐτὸς δὲ σφ' ἀγόρευε, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἀνέσαν.

JUNO SATURNIA] Saturni filia ἐπιθετικῶς, ut frequenter apud Virgilium.

SANCTA DEARUM] Pro ſanctiſſima, ut obſervat Aelius. Eſt enim Enallage ſpeciei poſitivi gradus pro ſuperlativo. Hinc ſumptum videtur illud Virgilii l. 4. Aen.

—— *ſequimur te Sancte Deorum.*

SED QUID EGO HAEC ANIMO LAMENTOR?]

Balatum pequdes quatit, omneis arma requirunt. Macr. l. 6. c. 1.

Effudit voces proprio cum pectore ſancto. Servius.

--- [a] Dii hoc audite parumper
Ut pro Romano popolo prognariter armeis Non. *Prognariter.*
Certando, prudens animam de corpore mitto.

Explorant Numidae, totam quatit ungula terram. Macr. l. 6. c. 1.

a Divei

TOR?] Adducit hunc locum Donatus exponens illud Terentii in Phor.

Quàm ſcitum eſt, ejuſmodi parare animo cupiditates.

Ubi obſervat, venuſtè animo additum eſſe. Verba autem haec exiſtimo à Junone in Deorum concilio prolata eſſe; quibus antiquum odium in Romanos, utpote à Trojanis oriundos excitare videtur. Catullus quidpiam ſimile in Argonautica,

Sed quid ego haec vanis nequicquam conqueror auris?

BALATUM PECUDES] Melius *Balantum pecudes.* Lucretius l. 2.

—— *agnique petulci*
Balantum pecudes ——

Unde Virgilius l. 1. Geor. & l. 7. *balantum greges.* Sunt qui exiſtiment legendum eſſe, *Balatus pecudum:* quibus verbis tale quid fortaſſe praeceſſerat,

Fronduſeraeque boant ſilvae fremitu, & nemus omne.
Balatus pecudum quatit; omneis arma requirunt.

Quo ſenſu Maro l. 3. Geor.

Balatu pecudum, & crebris mugitibus amnes,
Horrenteſque ſonant ripae, colleſque ſupini.

OMNEIS ARMA REQUIRUNT] Purum putum hoc acroteleution ſibi Maro l. 7. uſurpavit,

Pulverulentus eques furit, omnes arma requirunt.

EFFUDIT VOCES PROPRIO CUM PECTORE SANCTO] Vel de Tito Caecilio Teucro eſt ſermo, cujus, ac fratris fortitudinem praecipuè admirans Poëta, ut refert Plinius l. 7. c. 28. propter eos ſextum adjecit Analem, vel potius de Decio patre, vel filio, qui, ut Ariſtides Mileſius teſtatur, aliique quamplurimi ſeſe pro Repub. devoverunt. Eâdem elocutione Pedo Albinovanus in Navigatione Germanici,

—— *obſtructo tales effudit pectore voces.*

Virg. lib. V.

—— *tales effudit pectore queſtus.*

Catullus in Argonautica,

Clarificas imo fudiſſe è pectore voces.

PECTORE SANCTO] Sanctum pectus dixit, quòd ſcilicet ſe devoviſſet. Virgilius de Turno l. 12.

Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpae
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.

DII HOC AUDITE] Cùm Deum rogamus, illud imprimis exoptamus, ut ſcilicet nos audiat. Horat. Carm. Saecul.

Supplices audi pueros Apollo,
Siderum regina bicornis audi
Luna puellas.

PARUMPER] Ex hac dictione conjicere licet, brevem hanc orationem fuiſſe, temporiſque anguſtiae accommodatam.

PROGNARITER] Strenuè, fortiter.

PRUDENS ANIMAM DE CORPORE MITTO] Terentius Eunucho,

--- *prudens, ſciens, vivus, vidensque pereo.*

EXPLORANT NUMIDAE] Numidae non modò ii populi dicuntur, qui eam Africae partem,

Incedunt: arbuſta peralta ſecuribu' caedunt, Idem l. 6. c. 2.

partem, quae Numidia appellatur, incolunt; verùm etiam alii rei pecuariae incumbentes ἀπὸ τῶν νομῶν, ut Scythae Nomades apud Herodotum libro I. & libro VII. Sagartii Nomades. Latini *o* in *u* vertentes Numidas dicunt. Plinius l. 5. c. 3. de Afris Nomadibus, de quibus nunc Poëta loquitur, ait; *Numidae verò Nomades à permutandis pabulis: mapalia ſua, hoc eſt domus, plauſtris circumferentes.* Videtur autem ex his verbis bellum Punicum hoc libro Poëta ſcripſiſſe, & hic verſus referendus ad illud, quod de Hannone Carthaginienſe memorat Polybius lib. 1. qui cum videret in Romanorum copiis vehementer mortiferum morbum ingraveſcere, eosque ſummâ rerum neceſſariarum inopiâ laborare; contrà verò ſuos ad conſerendas manus promptos, paratosque cognoſceret, coactis ultrà quinquaginta elephantis, exercitum omnem ex Heraclea eduxit: jubetque Numidis equitibus, ut praecedant, & cum hoſtibus congredientes, quoad fieri poſſet, eorum equites ad pugnam laceſſant: deinde ſimulatâ fugâ, terga vertant, nec priùs fugam reprimant, quàm ſeſe ad ipſum recipiant. Meminit etiam Pindarus Ode IX. Pyth. νομάδων ἱππευτᾶν.

Totam quatit ungula terram] Elocutio Ennio familiaris. Idem Annal. 8.

126 *Conſequitur, ſummo ſonitu quatit ungula terram.*

Et Ann. 17.

It equus, & plauſu cava concutit ungula terram.

Virgiliùs paucis immutatis l. 8.

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

Et lib. 10.

Quadrupedumque putrem curſu quatit ungula campum.

Statius lib. 6. Theb.

—— ferit gravis ungula campum.

Incedunt: arbusta peralta] Romani poſtquàm Numidas equites temerè inſequuti, eò pervenerunt, ubi Hanno cum copiis latebat, cognitis inſidiis, magnâ acceptâ clade, ſe in fugam converterunt. Carthaginienſes autem Torum montem occuparunt, qui decem ferè ſtadiis ab hoſtium caſtris aberat, ibique cùm duobus menſibus commorati eſſent, memoriâ nihil dignum geſtum eſt. Tandem collatis ſignis, Hanno, & Coſſ. in planitiem educunt copias, & cùm acriter diu utrinque pugnatum eſſet, victoriâ Romani potiti ſunt; qui poſtridiè Agrigentum urbem locupletiſſimam ab Annibale, deſperatis jam rebus relictam, in populi Romani ditionem redegerunt. His rebus ſecundis, proſperisque elati Romanorum animi, omninò è Sicilia Carthaginienſes expellere decreverunt; creatisque Romae novis Conſulibus L. Valerio Flacco, & T. Octacilio Craſſo, cum magno militum delectu in Siciliam proficiſcuntur. Cumque cognoviſſent Poenis multas maritimas civitates claſſe perterritas adhaeſiſſe, ſtatuerunt ad Italiae oram tuendam, & Africam vexandam, claſſem conſtruere; quod Romanis hactenùs inuſitatum fuerat: ac eo primum tempore triremes, & quinqueremes exaedificare coeperunt. Qua de re plura Polybius l. 1. Unde non temerè conjicimus, hîc lignorum apparatum ad conſtruendam claſſem fuiſſe deſcriptum. Ennii autem verba videntur ex Homero ſumpta, qui de arborum inciſione loquens ad faciendum rogum in funere Patrocli ait Iliad. Ψ.

Ἀλλ' ὅτε δὴ κνημοὺς προσέβαν πολυπίδακος Ἴδης,
Αὐτίκ' ἄρα δρῦς ὑψικόμους ταναήκεϊ χαλκῷ
Τάμνον ἐπειγόμενοι, ταὶ δὲ μεγάλα κτυπέουσαι,
Πῖπτον ——

Sed illa Maronis de funere Miſeni longè politiora, auguſtioraque ſunt l. 6.

Itur in antiquam ſilvam ſtabula alta ferarum.
Procumbunt piceae: ſonat icta ſecuribus ilex,

Percellunt magnas quercus: excinditur ilex,
Fraxinu' frangitur, atque abies conſternitur alta:

Fraxineaeque trabes; cuneis & fiſſile robur
Scinditur; advolvunt ingentes montibus ornos.

Et de pyra Pallantis l. 11.

Per ſilvas Teucri miſtique impunè Latini
Erravêre jugis: ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus; evertunt actas ad ſydera pinus,
127 *Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum.*
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.

Diverſa ſanè ingenii ubertate Silius idem complexus eſt libro X.

—— ſparſosque propinquos
Agmine proſternunt lucos, ſonat acta bipenni
Frondoſis ſilva alta jugis. hinc ornus, & altae
Populus alba comae validis acciſa lacertis
Scinditur; hinc ilex proavorum condita ſaeclo.
Devolvunt quercus, & amantem littora pinum.

Statius ad Archemori funus haec tranſtulit longè fuſius l. 6. Theb.

His labor abſciſſam Nemeen, umbroſaque Tempe
Praecipitare ſolo, lucosque oſtendere Phoebo.
Sternitur extemplo veteres incaedua ferro
Silva comas, largae qua non opulentior umbrae
Argolicos inter, ſaltusque educta Lycaeos
Extulcrat ſuper aſtra caput ——

Et deinde, *—— cadit ardua fagus,*
Chaoniumque nemus bruma que illaeſa cupreſſus,
Procumbunt piceae, flammis alimenta ſupremis,
Ornique iliceaeque trabes, metuendaque ſucco
Taxus, & infandos belli potura cruores
Fraxinus, atque ſitu non expugnabile robur;
Hinc audax abies, & odoro vulnere pinus
Scinditur, acclinant intonſa cacumina terrae
Alnus amica fretis, nec inhoſpita vitibus ulmus:
Dat gemitus tellus ——

Tribus his ultimis verbis efficaciùs perſtrinxit, quod Ennius pluribus, dum inquit;

—— omne ſonabat
Arbuſtum fremitu ſylvaï frondoſaï.

Homerus verò jejunius,

Ταί δὲ μεγάλα κτυπέουσαι
Πίπτον ——

Sed in adjunctis nimius quidem, & ambitioſus fuit Statius; qui ſe ipſum ſuperans mirificè poëtico ſpiritu materies apparatum, quo naves fabricarentur, animavit l. 1. Achil.

Nuſquàm umbrae veteres: minor Othrys, & ardua ſindunt
Taygeta: exuti viderunt aëra montes.
Jam natat omne nemus ——

Porrò Enniani verſus aſpero conſonantium concurſu horridum cadentium arborum fragorem ſummo artificio imitantur, iis praeſertim verbis,

Fraxinu' frangitur ——

quibus fragor ipſe auditur. Ac in eo etiam 128
accuratâ quadam copia Poëtam luſiſſe apparet, quòd mira orationis varietate unicuique arbori ſuum verbum in eadem ſignificatione tribuit.

SECURIBU' CAEDUNT] Virgilius lib. 3. Georg.

—— caeduntque ſecuribus humida vina.

PERCELLUNT MAGNAS QUERCUS] Pindarus in Pyth. idem epitheton quercubus tribuit,

Εἰ γάρ τις ὄζους ὀξυτόμῳ πελέκει
Ἐξερείψαι κεν μεγάλας δρυός.

ABIES ALTA] Rectè altam dixit, cùm haec arbos in caelum maximè ſe extollat. Claudianus de Raptu Proſerpinae,

Altior & cunctis abies ——

Quam Idem fretis aptam dixit. Plinius, Expetitam, inquit lib. 16. c. 10. navigiis abietem eſſe, & in excelſo montium, ceu maria fugerit, ſitam. D. Ambroſius in Hexamero; *Abies quoque non contenta terrenis radicibus, atque vero vertice, etiam caſus marinos tuto ſubitura remigio, nec ſolum ventis, ſed etiam fluctibus certatura proceſſit.*

PINUS

Pinus proceras pervertunt; omne ſonabat
Arbuſtum fremitu ſylvaï frunduſaï.

Pinus proceras] Hujus quoque materies ad navigia aedificanda aptiſſima eſt. Hinc Virgilius in Bucolicis Ecl. 4. *nautica pinus*, & l. 2. Geor.

—— dat utile lignum
Navigiis pinus ——

Valerius Flaccus l. 1. Argon.

—— volat immiſſis cava pinus habenis.

Extat perlepidum Graecum epigramma, quo pinus queritur, terra marique ventis exagitari,

Τίπτε μὲ τὴν ἀνέμοισιν ἀλώσιμον ἤλεε τέκτον
Τὴν δε πίτυν τεύχεις νῆα θαλασσοπόρον;
Οὐδ᾽ οἰωνὸν ἔδεισας, ὅτι βορέης μ᾽ ἐδίωξεν
Ἐν χθονὶ, πῶς δ᾽ ἀνέμους φεύξομαι ἐν πελάγει.

Haec Latinis verbis Thomas Morus explicavit,

Pinus ego ventis facilè ſuperabilis arbor;
Stulte quid undivagam me facis ergo ratem?
An non augurium metuis? cùm perſequitur me
In terra, boream qui fugiam in pelago?

Eandem ſententiam paucioribus perſtrinxit Zelota,

Ἐκλάσθην ἐπὶ γῆς ἀνέμῳ πίτυς: ἐστίμε πόντῳ
Στέλλετε, ναυηγὸν κλῶνα πρὸ ναυτιλίης;

Theophraſtus autem ex arboribus navibus congruentibus in V. *περὶ φυτῶν ἱστορίας*, abietem, pinum, & cedrum memorat; ſed ut plurimùm levitatis cauſſâ, triremes, & longa navigia, ex abiete confici conſueviſſe: rotunda verò ex pino, quòd non
129 putreſcant; triremibus verò carinam quernam ſubjici, ut, cùm in terram attrahitur, reſiſtere poſſit. Et paullò infrà de roboris, & fraxini in navibus uſu mentionem facit. Item alibi ilicis materiam tradit ad eundem uſum eſſe idoneam, cùm ſpiſſa ſit, atque robuſta. Cùm igitur arbores, quarum Poëta meminit, ſint navigiis conſtruendis aptiſſimae, noſtram conjecturam haud quaquam futilem eſſe arbitror.

Omne sonabat arbustum] Virgilius Eclog. 2.

—— reſonant arbuſta cicadis.

Videtur autem id ex Orphei quodam hymno Ennius expreſſiſſe,

Δένδρη δ᾽ ὑψικάρην᾽ ἐκ ῥιζῶν ἐς χθόνα πίπτει.
Ἠχὼ δ᾽ οὐρανία κελαδεῖ ῥοιζήμασι γύλλων.

Fremitu] Cadentium arborum ſonitum propriè fremitum appellavit. Fremo autem à *βρέμω*, β in f mutato, originem ducere, non dubium eſt.

Sylvai frundusai] Lucretius l. 1. *frundiferas ſylvas*, & *frundiferas domos avium*, dixit. Veteres enim fruns, & frundes dixiſſe, Auſonii in Monoſyllab. teſtimonio comprobatur; qui de Ennio ait,

Aut de fronde loquens, cur dicat populea fruns?

Ità corrigendus eſt ejus Poëtae locus. Nam in impreſſis *frons* legitur; quod ineptè dictum eſſet ab Auſonio, qui cùm in iiſdem Monoſyllabis quaedam notet ab Ennio dicta praeter communem loquendi rationem, ut *gau*, *cael*, *do*, pro *gaudio*, *caelo*, *domo*, addit, *cur dicat populea fruns*. Si enim *frons* legeretur, non eſſet quid carperet. Ex Chariſio quoque l. 1. ità Ennium loquutum cognovimus, qui in VII. Annali dixit

Rureſcant frundes ——

Priſcianus l. 1. ait, vetuſtiſſimos multa in principalibus ſyllabis mutaſſe, *huminem* pro *hominem* proferentes, *funtes* pro *fontes*, *frundes* pro *frondes*: quod etiam in libello de Orthographia confirmat Velius. Ex iis locis corrigenda ſunt Nonii exemplaria, in quibus perperam bis *frons* pro *fruns* legitur. Nam ſi *frons*, ut extat, legendum eſſet, non egeremus ipſius interpretatione, ut diceret, *frons* pro *fronde* Veteres dixiſſe. Affert ille utrobique Virgilii verſum ex II. Georgicorum,

Praeterea cum frons tenera imprudensque laborum.

Ubi Virgilium *fruns* ſcripſiſſe, adnotavit Pierius.

Navu' repertus homo, Grajo patre, Grajus homo Rex. Feſt. *Navus.*

[a] Sulphureas poſuit [b] ſpiramina Naris ad undas. Priſc. l. 6.

Intus in occulto muſſabant - - - Feſt. *Muſſare*, & *Summuſſi.*

Lumen . . . ſcitus agaſo Feſt. *Scitum.*

a Sulpureas b Spiracula

NAVU' REPERTUS HOMO] Navus ab experientia.

GRAJUS HOMO REX] A generis amplitudine. Scaliger cum hoc verſu conjungit illum, quem nos in V. Annali praepoſuimus: & quidem rectè inſimul cohaererent, niſi hunc apertè Feſtus ex ſexto Annali retuliſſet, illum Nonius ex quincto. Arbitramur autem, hic Poëtam aliquem induxiſſe commemorantem ea, quae geſta fuerant, cùm Pyrrhus in Italiam duxit exercitum.

130 SULPHUREAS POSUIT SPIRAMINA NARIS AD UNDAS] Boccacius in libello de Fluminibus ait; Nar flumen ità appellatum, quòd ex naribus cujusdam Tauri aenei fluere creditur. De hoc Virgilius l. 7.

Sulphurea Nar albus aqua ——

Cujus imitatione Silius libro VIII.

—— *Narque albeſcentibus undis.*

Plinius lib. 3. c. 12. *Nar exhaurit illos ſulphureis aquis.* Poteſt tamen ambigua eſſe vox, ut & fluvium denotet, & nares, ut apud Lucanum l. 2.

Hic aures, alius ſpiramina naris aduncae
Amputat ——

INTUS IN OCCULTO MUSSABANT] Varro l. 6. de lin. Lat. *Muſſare*, inquit, *dictum eſt, quòd muti non amplius, quàm μῦ dicunt.* Sed hic, ut ait Pompejus, pro murmurare poſuit Ennius. In Feſto, qui paucis abhinc diebus in lucem prodiit, habetur.

Quinctus in occulto muſſabat.

AGASO] Ab ἄγω, ἀγάζω, unde Agaſo. Vetus Gloſſarium interpretatur δοῦλος ἐπὶ κτήνεσιν.

EX VII. ANNALI.

* UT conferre queant ratem aeratam, atque periti Var. l. 6. de lin. Lat.

132 UT CONFERRE QUEANT] Varronis codex l. 6. de lin. Lat. ubi duo hi verſus leguntur, adeò mendis ſcatet, ut nullus inde rectus, ac certus ſenſus erui poſſit. Sed cùm ex confuſis illis verbis, ac depravatis colligerem, Poëtam de claſſe loqui, de qua nulla anteà facta erat mentio, praeterquàm de caedenda materia ad naves conficiendas, multùm quidem laboris exhauſi, ut Poëtae mentem conſequerer, & ex iisdem Varronis veſtigiis verſus reſtituerem. Confuſa igitur Ennii verba hoc modo apud Varronem in excuſis ab Aldo primùm, tum à Valdero, & poſtremò ab Antonio Auguſtino in Romana editione, ſe habent. *Conferre aut ratem aeratam qui perit, & qui dum mare ſudantes eunt, atque ſedentes.* In quo loco videtur Ennius, utpotè de re nova apud Romanos, quaſi mirabundus per jocum dixiſſe, ut vecti rate,

Per liquidum mare eant, ſudanteis, atque ſedenteis.

Poſte recumbite, voſtraque pectora pellite tonſeis. *Feſt. Tonſam.*

rate, ipſam ratem ſimul ferant; & ſedentes eant, & euntes ſedendo ſudent. Pro verbis illis, *conferre aut* legimus *conferre queant*, Turnebum ſequuti, qui Comment. ſuo in Varr. de l. l. aſſerit, in veteri quodam libro ità ſcriptum reperiſſe. Conferre autem hìc eſt, ſimul pari remorum niſu, ac impulſione ferre. Atque his verbis non parùm luminis affert ille Polybii locus l. 1. ubi ea perſequitur, quae ſuperiori libro de claſſis aedificatione diximus. Ait enim quòd dum Coſſ. in navium conſtructione occuparentur, alii claſſicos milites colligentes ad hunc modum eos in terra remos impellere docebant. Diſpoſita in arena erant ſubſellia, ſuper quibus inſidentes remiges ad hortatoris vocem, qui in medio conſtiterat, omnes ſimul manus protendere, ac reducere, remoſque expellere aſſueſcebant; ad cujus quidem hortamentum omnes ſimul incipiebant, ac deſinebant. Quâ ratione artem navigandi edocti, abſolutâ jam navium conſtructione, mare ingreſſi ſunt. Graeca verba ſic ſe habent, *οὐμὴν ἀλλ᾽ οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας ἐγίγνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν. οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον. καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις,*
133 *μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀνάπίπτειν ἐφ᾽ αὑτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνομεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα.*

Ratem] Rates per catachreſin Poëtae pro navibus uſurpant; cùm propriè compactae trabes ſint, quae per aquam trahuntur.

Aeratam] Aeratae naves ab aereis roſtris dictae ſunt, quae & roſtratae, ut ait Iſidorus l. 19. appellantur; à Graecis verò *χαλκέμβολοι*, & *χαλκεμβολάδες* dicuntur. Unde Graecus quidam Poëta *τείχεα νηῶν* roſtra aenea eſſe dixit. Primam verò hanc Romanorum claſſem, quâ Duelius Imperator primo bello Punico primus navalem victoriam eſt conſequutus, LX. die ab arbore exciſam navigaſſe, ex Plinio lib. 17. c. 40. & Floro conſtat.

Periti] Malui pro *perit*, ut in Varrone habetur, & pro *peritet*, ut in ejus margine notatum eſt, reponere, *periti*; quae vox ſententiam conficit: cùm idcircò remiges edocerentur, ut periti, & inſtructi ſeſe navigationi tutò deinceps committere poſſent.

Liquidum] Ex duabus dictionibus, quae perperam in Varrone leguntur, *qui dum*, *liquidum* ab Ennio ſcriptum fuiſſe, facilè ſuſpicari poſſumus. Hoc enim epitheton mari valde accommodatum eſt. Unde venuſtiſſimè Poëta ille liquidum Oceani cubile mare appellavit.

Sudanteis, atq. sedenteis] Magnum, atque operoſum remigum laborem exprimit, qui in tranſtris remos impellendi difficultate undique ſudore madent.

Poste recumbite] Remigum geſtum *καθ᾽ ὑποτύπωσιν* delineat. Sunt autem verba *τοῦ κελευστοῦ*, ut Polybius vocat, quem Ennius infra portiſculum appellat, & hortatorem Plautus.

Pellite tonseis] Ut doceret hortator quî celerrimo curſu naves agerentur, monebat remiges, ut quàm maximo poſſent conatu, ad pectora uſque remos traherent; atque adeò pectora ipſa retrorſum remis propellerent. Quod ità expreſſit Silius Ital. l. 11.

Et ſimul adductis percuſſa ad pectora tonſis.

Lucanus l. 3.

Atque in tranſtra cadunt, & remis pectora pulſant.

Dactylorum verò frequentiâ Poëta noſter celeritatem commotionemque ipſam propemodum oculis objicit.

Pone

Ponè petunt, exin referunt ad pectora tonſas. Idem Ibid.

Dux ipſe viâs --- Priſc. l. 6.

Alter nare cupit, alter pugnare paratuſt. Feſt. *Nare.*

Mulſerat hûc navem compulſam fluctibu' pontus. Priſc. l. 9.

Denique vei magna quadrupes eques, atque elephantei
Projiciunt ſeſe --- Macrob. l. 6. c. 9. Agell. l. 18. c. 5.

At non quadrupedes equites --- Non. *Equitem.*

Deducunt habileis gladios filo gracilento. Idem *Gracilitudo.*

PONE PETUNT] Τοῦ κελευςοῦ dicto parentes inclinabant ſeſe, remosque ad pectora referebant. Eodem modo terram petere pro in terram inclinari dixit Virgilius l. 3. Aen.

Summiſſi petimus terram ———

Et Lucretius l. 1. de Iphigenia,

——— *terram pedibus ſummiſſa petebat.*

DUX IPSE VIAS] Pro viae. Veteres enim genitivum primae declinationis in *âs* proferre aliquando conſueviſſe, ex Chariſio, & Priſciano intelligitur. Sed fortaſſe ſcripſerat Ennius,

Dux erat ipſe viâs ———

Unde Statius l. 4.

134 *Dux erat ille ratis* ———

ALTER NARE CUPIT] Diſtributio. Alter cupit in mare ſeſe projicere, ut nando ſalutem quaereret; alter dimicando gloriam comparare. Navalem profectò deſcribit pugnam.

MULSERAT HUC NAVEM] Impulerat, agitaverat. Cicero Arato,

Igniferum mulgens tremebundis aethera pennis.

Sed Achilles Statius in illud Catulli ad Mallium,

Siccari emulſa pingue palude ſolum.

Emulſa interpretatur abſorpta, attracta, hauſta, hoc eodem Ennii verſu ſuam opinionem confirmans.

DENIQUE VEI MAGNA] Adeò verba Polybii l. 1. cum Ennianis conveniunt, ut mihi perſuadeam, hoc loco agi de acerba illa Romanorum clade, quam à Xantippo Carthaginienſium duce acceperunt; ſic enim ille, τότε δὴ πανταχόθεν πονοῦντες, οἱ μὲν πλεῖςοι τῶν Ρώμαιων συνεπατήθησαν ὑπὸ τῆς ὑπερφυοῦς βίας τῶν ζώων, οἱ δὲ λοιποὶ συνηκοντίσθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἱππέων ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ. τελέως δέ τινες ὀλίγοι πρὸς φυγὴν ὥρμησαν.

QUADRUPES EQUES] Saeculi illius auctores & equum, & equo inſidentem, equitem appellarunt. Maro l. 3. Geor.

——— *equitem docuere ſub armis.*

Quem locum explicans Servius ille manuſcriptus, cujus aliás meminimus, ait; *Hic equitem ſine dubio equum dicit, maximè cum inferat, Inſultare ſolo. Ennius Annali VII,*

Denique vei magna, &c.

DEDUCUNT HABILEIS GLADIOS FILO GRACILENTO] Juſtus Lipſius Ant. Lect. l. 5. c. 10. exiſtimat, hic Poëtam de Lucretia loqui, & proinde pro *gladios* legendum eſſe *radios*, quoniam *filum*, & *deducere*, verba ſunt ejus artis, quae Minervae dicata eſt. Cujus opinioni libenter aſſentirer, niſi in hoc Annali res longè poſt violatam Lucretiae pudicitiam continerentur. Turnebus autem l. 28. c. 11. adver. ait,

Non

Non ſemper voſtra evortit, nunc Juppiter hâc ſtat. Macrob. l. 6. c. 1.

Fortibus eſt Fortuna vireis data --- Idem ibid.

Quà Galli furtim noctu ſumma arcis adortei
Moenia, concubia, vigileiſque repentè cruentant. Idem lib. 1. cap. 4.

--- legio [a] reditu rumore ruinas Non. *Rumor.*

a reditus.

ſilum hoc loco Ennium pereleganter in gladio laminam appellaſſe.

Nunc Juppiter hac stat] Hoc eſt, noſtras ſequitur partes, vel à nobis eſt, cui contrarium eſt contra ſtat. Virgilius l. 5.

His magnum Alcidem contra ſtetit ——

Id verò de Euripidis Rheſo ſumptum videtur, ubi Hector multos ſe ait invenire amicos, cùm feliciter res gerit, & Juppiter à ſuis ſtat,

Πολλοὺς, ἐπειδὴ τοὐμὸν εὐτυχεῖ δόρυ,
Καὶ Ζεὺς πρὸς ἡμῶν ἐστιν, εὑρίσκω φίλους.

Hinc obſervat Macrobius, Virgilium l. 12. illud excerpſiſſe,

Ne qua meis dictis eſto mora, Juppiter hâc ſtat.

Fortibus est fortuna vireis data] Virgilius l. 10.

Audentes fortuna juvat ——

135 Addam tamen velut acceſſionem quandam, & menſurae cumulum, nobiliſſimorum auctorum locos, à nobis in explicatione proverbii *Fortes fortuna adjuvat* relatos; qui oculatiſſimum illum Paroemiographum latuerunt. Claudianus,

Fors juvat audentes, priſci ſententia vatis;

Ennium nimirum intelligens, quamvis in quibusdam exemplaribus Coi, & Chii pro priſci legatur. Terentius Phorm.

Tanto magis te advigilare aequum eſt: fortes Fortuna adjuvat.

Ovidius l. 10. Met.

Audentes Deus ipſe juvat ——

Tibullus l. 1.

Audendum eſt, forteis adjuvat ipſa Venus.

Valerius Flaccus l. 4. Arg.

Stetimus tamen, & Deus adſuit auſis.

Sophocles, Fortunam timidos minimè juvare, hoc ſenario dixit,

Οὐ τοῖς ἀθύμοις ἡ τύχη ξυλλαμβάνει.

Cui ſimile illud Senecae in Medea,

Fortuna forteis metuit, ignavos premit.

Heſiodus, pudorem infortunatos efficere, contrà verò fortunatos audaciam,

Αἰδώς τοι πρὸς ἀνολβίην, θάρσος δὲ πρὸς ὄλβον.

Homerus, fortem virum in rebus omnibus potiorem exiſtere.

—— *θαρσαλέος γὰρ ἀνὴρ ἐν πᾶσιν ἀμείνων*
Ἔργοισι τελέθει ——

Lesbonax in Protreptico, *παραστάτω οὖν ὑμῶν ἑκάστῳ τούτων, ὡς τὸ θαῤῥεῖν πλεῖστον φέρεται εἰς τὸ νικᾶν.* Cornificius l. 3. ſive quisquis auctor fuerit librorum ad Herennium, *Fortitudini*, inquit, *Fortuna quoque adjumento eſſe ſolet.* Huc etiam videtur pertinere illud Franciſci Petrarcae de remed. utriusque Fort. *Magna fiducia magnis periculis viam facit.*

Qua Galli furtim] Galli poſt Romam captam Brenno duce Capitolii arcem aggreſſi ſunt, ut refert Livius l. 5. cujus verba haec ſunt; *Galli nocte ſublustri tanto ſilentio in ſummum evaſere, ut non cuſtodes ſolùm fallerent, ſed ne canes quidem, ſollicitum animal ad nocturnos ſtrepitus, excitarent.* Quae verba cùm nihil, aut parùm ab Ennianis diſtent, cenſerem, ſi tempora conſtarent, utrumque eadem de re verba facere. Veteres pro nocte concubia noctu concubia dixêre.

Vigileisq. repente cruentant] Virgilius l. 2. Aen.

Caeduntur vigiles ——

Mox auferre domos popoli rumore ſecundo.

a Hocce loquutu' vocat, qui cum benè ſaepè libenter Agell. l. 12. cap. 4.
Menſam, ſermoneſque ſuos, rerumque ſuarum
Comiter impertit: magna quòm lapſa diei
Parte fuiſſe b de parveis ſummeiſque gerendeis
Conſilio, c endo foro lato, ſanctoque ſenatu.

a Hoc locutus b de ſummis parviſque c Indu foro

POPOLI RUMORE SECUNDO] Populari plauſu, vel, ut ait Maro l. 5. *clamore ſecundo*. Idem l. 8.

Ergo iter inceptum peragunt, rumore ſecundo

Suevius l. 5.

Redeunt, referuntque petita rumore ſecundo.

Apud Ciceronem l. 1. de Div. Poeta quidam,

Solvere imperat, ſecundo rumore, adverſaque avi.

136 Aſper explicans in quodam Salluſtii hiſtoriarum libro haec verba *Rumore primo*, ait, *primò* non eſſe nomen, ſed adverbium; ut illud apud Virgilium l. 1. Aen.

Obſtupuit primò aſpectu Sidonia Dido.

HOCCE LOQUUTU'] Niſi ſententiarum pondere, & antiquitatis reverentia hos verſus tantùm Agellius admiraretur, pulcherrima haec tabella ex tanto naufragio minimè ſupereſſet. Cujus autem virtutem, mores, ſtudia, actiones, ingenium, fidem, taciturnitatem, ceu penicillo, his lectiſſimis carminibus Poëta delineet, incertum eſt. Conſtat tamen, quendam fuiſſe Servilii amicum, genere, & fortuna minorem, virtutibus autem eximium. Quare miror, Caelium Calcagninum in VI. libro Epiſtolarum, & in libro de Vita Aulica, & Crinitum in Ennii vita cenſere, haec ab Ennio ſub Gemini Servilii perſona dicta fuiſſe, quo nihil abſurdius; cùm Servilium ipſum cum amico hujuſmodi praeditum conditionibus loquentem, Poëtam induxiſſe, ex horum extremo verſu clariſſimè appareat: & apertè Agellius non ſub perſona, ſed ſub hiſtoria Servilii haec deſcripta fuiſſe, indicet. Quamvis T. Aelius Scillo, Ennium haec de ſe ipſo ſcripſiſſe, teſtetur.

QUI CUM] Veteres, ut Rhaemnius Palaemon tradit, communi genere inflexerunt hic, & haec quis: indeque in ſexto caſu ab hoc & hac qui. Virgilius de Acca loquens,

Qui cum partiri curas ——

Fuit hujuſmodi praepoſitionum anaſtrophe Graecis frequenti in uſu, ut χαρᾶς ὕπο apud Aeſchylum in Agamemnone, & ἐμοῦ μέτα apud Euripidem in Oreſte, & φίλων ἄπο apud Homerum: quod Ariphrades (ut in poëtica refert Ariſtoteles) improbavit: nolebat enim illos à communi uſu recedere. Nec is quidem uſus Latinis infrequens fuit. Plautus Aſinaria,

Nec magis verſutus, nec quo ab caveas aegrius.

MAGNA CUM LAPSA DIEI] Vulgati codices ità habent, quae dictio conſtructionem pervertit. Aliqui volunt legendum eſſe verſu diphilo, aut choerilo, *lapſa dies.* Turnebus legit,

—— *magna cum lapſa dies jam*
Parte fuiſſet de ſummis rebus ſecundis.

In codice pervetuſto Fulvii Urſini habetur,

—— *magnam cum laſſu' diei*
Partem fuiſſet ——

Virgilius l. 9.

Nunc adeò melior quoniam pars acta diei eſt.

Horatius l. 1. Satyr.

—— *quarta jam parte diei*
Praeterita ——

ENDO FORO] Endo pro in, ut alibi diximus, antiquo more: itaque Lucilii verſus apud Lactantium l. de Juſtit. eſt corrigendus,

Jactari endo foro omneis, & deducere nuſquam. 137

SANCTOQ. SENATU] Virgilius l. 1. Aen.

Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.

Quoi

Quoi res audacter magnas, parvaſque jocumque
Eloqueret, quae tincta maleis, & quae bona dictu
Evomeret, ſi quid vellet, tutoque locaret.
Qui cum multa volup, ac gaudia clamque palamque
Ingenium quoi nulla malum ſententia ſuadet,
Ut faceret facinus: levis tamen, haud malus; idem

Quoi res audacter] Salluſtius in I. & II. hiſtoriar. *audaciter* ſecundùm analogiam protulit.

Quae tincta maleis] Fortaſſe, *Quoi tincta maleis, & quoi bona dictu Evomeret.*

Bona dictu] Eodem numero Lucretius l. 2.

Omnia poſtremo bona ſenſibus, & mala tactu.

Unde Virgilius l. 3. Geor.

—— *& mala tactu*

Vipera ——

Tutoque locaret] Horatius l. 1. Car. Od. 27.

Depone tutis auribus ——

Qui cum multa volup] Ex Oſcorum lingua Poëtam hanc dictionem petiiſſe, aliquando ſuſpicatus ſum: quandoquidem Oſci dictionum brevitate gaudebant; ut famul, capital, difficul, facul, pro famulo, capitali, difficultate, facultate. Sed quoniam volup, non modò Plautus Aſin. Caſina, & Moſtellaria uſus eſt; ſed etiam Terentius, puriſſimus Latinitatis auctor, in Phormione Act. 4. Sc. 3. affirmabo cum Donato id antiquo more per apocopen dictum, quâ figurâ *guberna* pro *gubernacula* Lucilius, & Lucretius dixerunt, Arati fortaſſe imitatione; qui πηδὰ pro πηδάλια dixit. Ennius igitur ſive Oſcis vocibus delectatus, ſive ad Graecorum poëtarum imitationem, plura nomina decurtavit. Nam Auſonii in Monoſyllab. ut diximus, indicio habemus,

—— *replet te laetificum gau,*

pro *gaudium*, & - *divûm domus altiſonum cael,* pro *caelum*, & -- *endo ſuam do.* pro *domum*. Quod ex Homero proculdubio ſumpſit, qui δῶ pro δῶμα κατ' ἀποκοπὴν dixerat; κρῖ pro κριθι. Heſiodus pro βριθὴ, & βριαρὸν, βρῖ. Sophocles pro ῥᾴδιον, ῥᾶ; Epicharmus λῖ pro λίαν, & συρακῶ pro συρακούσας, Simias pro δωδώμεν, δωδῶ; Empedocles ὂψ pro ὄψις: quâ dictione Antimachus Cereris Eleuſinae ſacra ſignificavit. Idem ἄλφι pro ἄλφιον; Euphorius ἦλ pro ἦλον. Philetas verò, ubi inducit ancillas in calathis albam lanam ferentes, pro ἔριον ἔρι poſuit. Nihil igitur eſt, quod venerandam Ennii vetuſtatem moroſi quidam carpant, cùm tantorum virorum exemplo ipſe quoque dictiones mutilaverit.

Clamq. palamq.] Tibullus l. 4. Eleg. 5.

—— *quid refert clamve, palamve roget?*

Ingenium] In omnibus paſſim legitur,

Ingenium cui nulla malum ſententia ſuadet.

Quod, meâ quidem ſententiâ, oſcitanter ſcriptum videtur. Quo enim caſu legatur ingenium? recto ne? at verbum non habet: accuſandi? at ſententiam ingenium 138
non ſuadet. Quare cùm adhuc ambitus orationis pendeat, verbum aliquod expoſcere videtur. Lipſius *Ingenuo* legit, & quia verbum deeſſe cognoverat, dictionem *volup* in verbum *volutat* convertit hoc modo,

Qui cum multa volutat gaudia clamque palamque,
Ingenuo cui nulla malum ſententia ſuadet.

Quoi nulla malum] Malum ad facinus eſt referendum.

Ut faceret facinus] Plautus Aulul.

Hei Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis.

& in Bacchid.

Nam duplex hodie facinus feci: duplicibus ſpoliis ſum affectus.

Ibidem,

Atridae duo fratres feciſſe dicuntur facinus maximum.

Doctu', fidelis, ſuavis homo, facundu', ſuoque
Contentus, ſcitu', atque beatu', ſecunda loquens in
Tempore, commodus, & verborum vir paucorum.
Multa tenens antiqua ſepulta, & ſaepè vetuſtas
Quae facit, & mores vetereſque novoſque tenentem
Multorum veterum leges, divûmque hominumque
Prudentem, qui multa loquive, tacereve poſſet.

Vetus Poëta,

Semper Ajax fortis, fortiſſimus tamen in furore:
Nam facinus fecit maximum, quòm Danais inclinantibus
Summam rem perfecit manu, praelium quòm reſtituit inſaniens.

LEVIS TAMEN] Metri, ac ſenſus ratio admonet, ut pro *levis lenis* reponatur.

SUOQ. CONTENTUS] Maxima exiſtimatur felicitatis pars, immodicam coërcere cupiditatem, & ſuo, parvoque contentum eſſe. His verbis videtur Poëta extollere antiquam illam Romanorum frugalitatem, quibus planè indignum videbatur, plus appetere, quàm ad victum ſatis eſſet. Unde fertur illud M' Curii, cui cùm devictis Sabinis ex Senatusconſulto ager ampliaretur, renuit accipere; ſed gregalium militum portione contentus, ait, Malum civem cenſendum eſſe, cui id non ſatis eſſet, quod caeteris eſſet ſatis. Idcirco Gargettium Epicurum dicere ſolitum, adnotat Aelianus in Var. hiſtor. l. 4. cui pauca non ſufficiunt, ei nihil ſatis eſſe. Graeca illius auctoris verba ſunt; ῷ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, ἀλλὰ τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. Ad hoc reſpexit Flaccus l. 3. Car. Od. 16.

—— *multa petentibus*
Deſunt multa: benè eſt, cui Deus obtulit
Parca, quod ſatis eſt, manu.

Et rurſus l. 2. Epiſt.

Agricolae priſci fortes, parvoque beati.

Porphyrius libro primo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων ait, debere unumquemque philoſophum parſimoniam ad vitam civiliter traducendam idoneam eſſe, judicare; magis eam vitam approbando, quae paucis eſſet contenta, quàm quae multis indigeret. Hinc Charon apud Lucianum ait, majorem rerum copiam non efficere divitem, ſed minorem cupiditatem. Qui enim parvo contentus eſt, id tantum cupit, quod ſatis ſit, quam ſententiam his verbis Poëta quiſpiam explicavit,

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult, habet, qui velle, quod ſatis eſt, poteſt.

Nec ab his diſſimilis eſt locus ille Manilii 139
in IV. Aſtronomicῶn,

Pauperiorque bonis quisque eſt, quo plura requirit:
Nec quod habet numerat: tantùm quod non habet optat.

Valerius Maximus l. 4. c. 4. *Omnia*, inquit, *nimirum habet, qui nihil concupiſcit.*

IN TEMPORE] Omne enim intempeſtivum, ut ad Demonicum inquit Iſocrates, ubique moleſtum eſt. Quare etiam qui intempeſtivè philoſophatur, nugas agere videtur, ut ait Aſtydamas,

Ληρεῖς ἐν οὐ δέοντι καιρῷ φιλοσοφῶν.

TENENTEM] Fortaſſe *tenens* verſu diphilo, & *prudens*, ne accuſandi caſus ſententiam deturbet.

QUI MULTA LOQUIVE TACEREVE POSSIT] Perſius Satyr. 4.

—— *dicenda, tacendaque calles.*

Nec major laus eſt, ea in tempore loqui, quae neceſſaria ſunt, quàm ſilere, cùm opus eſt ſilentio. Quare Pythagoricum illud celebratur, σφράγιζου τους μὲν λόγους σιγῇ, τὴν δὲ σιγὴν καιρῷ. Unde Plutarchus in libello περὶ φυγῆς refellens quendam Euripidis locum, in quo dicebat, ſervile prorſum eſſe non loqui, quod ſentias; ait,

id

Hunc inter pugnas compellat Servilius ſic;

Nec quiſquam ſophiam, ſapientia quae perhibetur, Feſt. *Sas.*
In ſomneis vidit priu' quàm ſam diſcere coepit.

Rureſcant frundes --- Char. l. 1.

-- quia nam dicteis noſtreis ſententia flexa eſt? Feſt. *Quianam.*

Dum cenſent terrere mineis, [a] hortaturve ſos. Idem *Sos.*

--- longique cupreſſei

a hortanturque

id quidem minime ſervile eſſe, ſed ingenui prudentiſſimique viri, cùm tempus, & res taciturnitatem ſilentiumque requirunt. Quod idem Poëta alibi rectiùs,

Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλές.

Compellat] Alloquitur.

Servilius] Intelligit fortè Servilium Geminum, qui bis Conſul cum L. Aurelio fuit, ut in Lucullo prodidit Cicero, & Capitolinae Siculaeque tabulae confirmant: qui ſecundo bello Punico Lilybaeum & Drepanum oppugnarunt, Poenosque à terra prohibuerunt, urbesque eorum ſocias diverſis irruptionibus infeſtarunt. Alii praeterea multi fuerunt Servilii: quandoquidem haec gens Romae maximè floruit, familiasque habuit quatuor praecipuas, ſcilicet Priſcos Servilios, qui Axillas, & Ahalas complectuntur; & Caepiones, & Vatias, & Geminos. Sed cum de Enniano Servilio nec tempus conſtet, nec dignitas, nec aliquod inſigne factum, de quo loquatur, certi aliquid affirmare nequimus.

Nec quisquam sophiam] Malè hactenus apud Feſtum, *philoſophiam* pro *ſophiam* legitur. Afranius in togata, cui nomen Sella,

Uſus me genuit, mater peperit memoria,
Sophiam vocant me Graeci, vos ſapientiam.

Lucretius l. 5.

Qui princeps vitae rationem invenit eam, quae

Nunc appellatur ſapientia ——

Seneca lib. 14. Epiſt. *Sapientia eſt, quam Graeci σοφίαν vocant.* Scaliger opinatur, Ennium hos verſus protuliſſe, cùm viſus eſt ei in ſomnis *Homerus adeſſe Poëta.* Cui minimè aſſentimur. Nam illud ſomnium ſtatim in primo Annali Ennius, ut jam probavimus, retulit; & hi verſus à Feſto ex libro VII. adducuntur. 140

Sapientia, quae perhibetur] Ἐρμηνεία.

Insomnis vidit] Apparet ex hoc loco Lactantium l. 3. c. 25. ea verba adumbraſſe, *Ex Barbaris verò nullum praeter Anacharſim Scytham, qui philoſophiam non ſomniaßet quidem, niſi & linguam, & Graecas litteras antè didiciſſet.*

Rurescant] Verbum penitus obſoletum.

Quianam dicteis] Quianam tribracho conſtare aſſerit Valerius Probus. Sed ne verſus claudicet, aliqua monoſyllaba particula addenda eſt, O ſcilicet, vel Heu, ut apud Virgilium l. 5.

Heu quianam tanti cinxerunt aethera nimbi.

Servius autem illud exponens l. 10.

Caelicolae magni quianam ſententia vobis
Verſa retro?

Quianam *cur* interpretatur, & Ennianum ſermonem eſſe ait. Sed in hoc loco particula *nam* παρέλκει, ſicut in *Numnam* apud Terentium And. Act. 3. Sc. 4.

Longique Cupressei] Eſt & hic unus

 ex

Stant recteis foliis, & amaro [a] corpore buxum. Ser. MS. in 2. Geor.

a cortice

ex locis, quos mihi Fulvius Urſinus, vir humaniſſimus, atque ſummâ ſcientiâ praeditus, ex ſuo Servio deſumpſit; qui enarrans illud Maronis ex II. Georgicorum,

——— *aut torno raſile buxum,*

ait, *buxum lignum, non arborem dixit, quamvis Ennii exemplo & arborem potuerit dicere neutro genere. Ille enim ſic in VII.*

——— *longique cupreſſi*

Stant rectis foliis, & amaro corpore buxum.

Caper autem diſtinguit, ut buxus arbor intelligatur, buxum verò materies. Idem Poëta alibi cupreſſos ſimiliter maſculinè protulit,

Capitibu' nutanteis pinos rectosque cupreſſos.

Virgilius verò in genere feminino l. 2. Aen.

——— *juxtaque antiqua cupreſſus.*

Sed Ennius epitheto arboris figuram, quae procera admodum eſt, oblongo, ac tereti ſtipite expreſſit, Virgilius verò hypermetro l. 2. Geor.

Navigiis pinos, domibus cedrosque cupreſſosque.

Unde Catullus aëriam dixit. Tradit Didymus, eas arbores Cypariſſos appellari ἀπὸ τοῦ κυεῖν παρίσους τοὺς ἀκρέμονας, hoc eſt, à partu parilium ramorum. Idem refert, has quondam Eteoclis fuiſſe filias, quae cum tripudio ad Dearum aemulationem ſubſilirent, extra choream convolutae, in profundum puteum conciderunt. Quarum caſum Tellus miſerata, indę arbores puellis ſimiles ad oblectamentum, & rei memoriam protulit. Unde Cypariſſi etiam Charites appellantur. Loquitur fortaſſe Poëta hoc loco de alicujus pyrae conſtructione, cum de buxo, & cypariſſo, feralibus arboribus, ſermonem habeat. Conſtat autem M. Varronis auctoritate pyras cupreſſo circundari ſolitas, ne propter gra- 141
vem uſtrinae odorem populi circundantis corona offendatur. Ad quem morem reſpiciens maximus Vates, ait l. 6.

Ingentem ſtruxêre pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſus
Conſtituunt ———

Statius libro VI.

Triſtibus interea ramis, teneraque cupreſſo
Damnatus flammae torus, & puerile pheretrum
Texitur ———

Hinc Horatius *funebreis cupreſſos* dixit in Epod. Ode 5.

STANT RECTEIS FOLIIS] Poſtquàm adjuncto cupreſſorum longitudinem oſtendit, modò verbo rectitudinem ponit ob oculos.

ET AMARO CORPORE BUXUM] Benè dixit amarum, nam etiam mel, quod conficitur, ubi haec arbos frequens eſt, inſuave, atque amarum eſt, ut in Corſica tradit Plinius lib. 16. c. 16. & in Cyrena Theophraſtus l. 3. c. 15.

EX VIII. ANNALI.

--- [a] tonſas antè tenenteis
Parerent, [b] obſervarent, portiſculu' ſignum   Non. *Portiſculus.*

a tonſaſque tenenteis   b expectarent

142 TONSAS ANTE TENENTEIS] In Nonii exemplaribus hic locus corruptè legitur, *Tus antè tenentes*, & *Tum ſancte tenentes*. Vera autem lectio eſt, ut ſcripſimus, vel,

——— *tonſaſque tenenteis* 143

PORTISCULU' SIGNUM] Agebatur hìc for-

Quòm dare coepiſſet - - -

* Labitur uncta trabes, remeis roſtrata per altum,
* Ingentei vadit curſu, quà redditu' termo eſt:
* Impetus [a] haud longè mediis regionibu' reſtat.

[b] Tollitur è medio ſapientia, vei geritur res.

Var. l. 6. de lin. Lat. Feſt. *Termonem.* Idem *Reſtat.*

Agel. l. 20. c. 9.

a aut vel aſt b pellitur

fortaſſe, de claſſis è portu diſceſſu, cùm portiſculi fiat mentio, qui, ut ait Aelius Stilo, in portu modum dat claſſi. Iſidorus verò tradit l. 19. c. 2. Portiſculum eſſe malleum in manu portatum, quo modus, ſignumque datur navigantibus.

Signum cum dare coepisset] Militaris vox ad rem nauticam tranſlata. Virgilius l. 3. Aen.

Dat clarum è puppi ſignum ——

Sed totum hunc Ennii locum ita Maro expreſſit in V.

Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti exſpectant ſignum ——

Labitur uncta trabes] Tres hos verſus ex diverſis locis petitos conjunximus; primum tamen non omnino Ennii eſſe affirmamus. Nam cum Varro lib. 6. de lin. Lat. hoc modo mutilum, & ſine auctoris nomine adducit; *Sic dictum à quibuſdam, ut una canes, una trabes, remeis roſtrata per altum.* Nos priorem dictionem addidimus, & ſequentem immutavimus, pro *una uncta* legentes imitatione alterius verſus ejuſdem Poëtae, qui ait,

Labitur uncta carina per aequora cana Celocis.

Virgilius l. 8.

Labitur uncta vadis abies ——

Et l. 4.

Natat uncta carina ——

Sunt tamen qui Varronis locum reſtituant, addito tantùm verbo *ſulcat*, fide codicis manuſcripti,

Una trabes remis ſulcat roſtrata per altum.

Trabem etiam Catullus συνεκδοχικῶς pro navi in Phaſeli dedicatione poſuit,

Neque ullius natantis impetum trabis
Nequiſſe praeterire ——

Sed in antiquo manuſcripto habetur,

Neque ullius volantis impetum alitis.

Pacuvius trabicam navem appellavit, quòd trabibus contexta ſit. *Labitur trabica in alveum.*

Rostrata] Roſtris enim naves concurrunt. Livius, *Itaque ex utraque parte ſigno dato cùm roſtris concurrerent, neque navem inhiberent.*

Ingenti vadit cursu] Mira fertur velocitate.

Qua reditu' termo est.] Feſtus ait, Graecâ conſuetudine Ennium termonem dixiſſe, quem nos terminum dicimus. Idem enim Graecis eſt τέρμων, τέρμα, & τέρμις.

Mediis regionibu' restat] Reſtat pro diſtat, ut idem ait Feſtus.

Pellitur e medio sapientia] Oſtendit quonam pacto calamitoſis belli temporibus nulla nec legibus, nec magiſtratibus tribuitur auctoritas, nullaque juris habetur ratio; ſed arma tantùm vigent. Unde magni Pompeji vox illa apud Dionem l. 144
37. Omnia ſcilicet ab armis pendere, & iis, qui his praevalent, neceſſariò omnes obtemperare; cujus verba ſunt; πάντα ἐκ τῶν ὅπλων ἤρτηται, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς κρατῶν, νομοθέτης ὧν βούλεται, ἀναγκαῖος γίνεται.

Vei geritur res] Menander, leges nihil poſſe ubi vis adfuerit, eo verſu dixit,

Βιας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος.

Ovidius l. 5. de Triſt.

Non metuunt leges, ſed cedit viribus aequum:
Victaque pugnaci jura ſub enſe jacent.

Lucanus l. 1.

Imminet armorum rabies, ferrique poteſtas
Confundit jus omne manu ——

Seneca Hercule furenti,

—— *ſontibus boni parent:*

Jus

Spernitur Orator bonus; horridu' miles amatur; Lact. lib. 5. c. 1.
Haud docteis dicteis certanteis, ſed male dicteis.
Miſcent inter ſeſe inimicitias agitanteis.
Non ex joure [a] manu conſertum, ſed [b] magi'ferro Cic. l. 7. Ep. *adducit hunc cum ſequentis dimidio.*

a Manuconſertu' *unicâ dictione.* b mage. *Annominatio.*

Jus eſt in armis: opprimit leges pudor. Idem in Hippol.

—— venit imperii ſitis
Cruenta; *factus praeda majori minor:*
Pro jure vires eſſe ——

Auctor quidam apud Suidam, nullum, inquit, jus armis eſſe potentius; & quisquis viribus potior eſt, is aequiora ſemper & facere, & dicere cenſetur. Graeca verò illius auctoris verba ſunt; *οὐδὲν δικαίωμα τῶν ὅπλων ἰσχυρότερον, πᾶς γὰρ ὁ δυνάμει προύχων δικαιότερα ἀεὶ καὶ λέγειν, καὶ πράττειν, δοκεῖ.* Quinctilianus l. 5. in judicio nullam quidem vim armis, in bello nullam ſanè vim legibus adſcribit. Ejus verba haec ſunt, ubi de argumentis agit; *Dicamus primùm in eo, quod in judicium deduci poteſt, nihil valere jus belli: nec armis erepta, niſi armis poſſe retineri: itaque ubi illa valeant, non eſſe judicem: ubi judex ſit, nihil arma valere.* Lucianus in Captivo, *Καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῇ χειρὶ τιθέμενον.* quibus verbis ad proverbium reſpexit *Ἐν χειρῶν νόμῳ*: Huc etiam ſpectat & illud, *Ἄρης τύραννος.*

SPERNITUR ORATOR BONUS] *Silent* ſiquidem *inter arma leges*, ut pro Mil. inquit Cicero. Idemque pro Muraena, *Omnia haec noſtra praeclara ſtudia, & haec forenſis laus, & induſtria latent in tutela, & praeſidio bellicae virtutis. Simulatque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illicò noſtrae conticeſcunt.* Quamobrem idem in Bruto dixit, eloquentiam pacis eſſe comitem, otiique ſociam, & jam benè conſtitutae civitatis quaſi alumnam. Unde veteres non absque ratione Mercurium, eloquentiae Deum caduceum, pacis ſymbolum, geſtantem finxerunt. Aſſimile eſt Ennianae ſententiae illud Lucani l. 1.

Sed poſtquàm leges bello ſiluere coactae,
Pellimur è patriis laribus ——

Nec diſcrepat ab hoc Euripidis locus in Iphig. ubi Chorus ita de neglecta juſtitia queritur, pro qua ſumma irrepſit licentia, quae legibus dominatur.

Τὸ μὲν ἄσεπτον ἔχει
Δύναμιν ἁδ' ἀρετὰ κατόπισθεν
Θνατοῖς ἀμελεῖται.
Ἀνομία δὲ νόμων κρατεῖ.

HORRIDU' MILES AMATUR] Varro Seſquiulyſſe, *Itaque tum equum mordacem, calcitronem horridus miles, ac vir non vitabat nunc emunt troſculi nardo nitidi vulgò Attico talento equum.* Eodem etiam adjuncto uſus eſt Cicero pro Marcello.

HAUD DOCTEIS DICTEIS] Plautus Trinumo,

Multa ego poſſum docta dicta, &c.

NON EX JOURE MANU CONSERTUM] Quid haec verba ſignificent, ad amuſſim declarat Agellius l. 20. c. 9. Sed operae pretium fuerit adſcribere quàm venuſtè totum hunc locum Cicero in Oratione pro Muraena explicaverit, verſus more ſuo cum ſoluta oratione contexens: quod Hermogenes *τῶν ποιημάτων παραπλοκὰς* appellavit. *Omnia iſta*, inquit, *nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimulatque aliquis motùs novus bellicum canere coepit. Etenim, ut ait ingenioſus Poëta, & auctor valde bonus*; *praeliis promulgatis*, TOLLITUR E MEDIO, *non ſolùm iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiae, ſed etiam ipſa illa domina rerum* SAPIENTIA; VEI GERITUR RES; SPERNITUR ORATOR, *non ſolum odioſus in dicendo, ac loquax*, *verùm etiam* BONUS; HORRIDUS MILES AMATUR; *veſtrum verò ſtudium totum jacet*; NON EX JOURE MANUCONSERTUM, SED MAGE FERRO, *inquit*, REM REPETUNT. *Quod ſi ita eſt, cedat opinor Sulpicii forum caſtris, otium militiae, ſtilus gladio, umbra ſoli.*

Rem

Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt ſolida vei.

Jamque ferè polvis fulva volat --- Non. *pulvis*

Praecox pugna eſt --- Idem *Praecox.*

[a] Conſequitur, ſummo ſonitu quatit ungula terram. Macrob. l. 6. c. 3.
* Jamque ferè polvis ad caelum vaſta videtur. Non. *pulvis*
* Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber: Macr. l. 6. c. 1.

a Cum ſequitur

JAMQ. FERE POLVIS FULVA VOLAT] Extenſio brevis ſyllabae in caeſura. Pacuvius,

Cedò tamen pedem, lymphis flavis flavum ut polverem,
Manibus iisdem, quibus Ulyſſem ſaepè permulſi, abluam.

Calvus de cinere,

Cum jam fulva cinis fueris ——

PRAECOX PUGNA EST] Praecox, praematura. Sic fuga praecox à Varrone in Ephoebo, & à Lucilio l. 8. Satyr. dicta eſt.

SUMMO SONITU QUATIT UNGULA TERRAM] Novem hos verſus ex variis auctoribus petitos hâc ſerie complicavimus, tum quod ſenſu conſtare, tum quòd Plautinae pugnae, quae in Amphit. deſcribitur, maximè convenire viſi ſunt.

JAMQ. FERE POLVIS AD CAELUM VASTA VIDETUR] Hoſtium appropinquatio à ſigno excitati pulveris, ad caelum usque ſurgentis. Idem alibi,

Polvis oritur, omnem pervolgat caeli fretum.

Ex militum enim in pugna motu, & equorum curſu, pulveris caligo oritur, quam Lucretius pulveris nebulam dixit l. 5.

146 —— *multa pulſata pedum vi*
Pulveris exhalat nebulam ——

Virgilius item l. 8.

Stant pavidae in muris matres, oculisque ſequuntur
Pulveream nubem ——

Idem rurſus l. 9.

Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.

Id quod anteà fuerat eloquutus Homerus Iliad. β.

—— τοίδ' ἀλαλητῷ
Νῆας ἐπεσσεύοντο ποδῶν δ' ὑπένερθε κονίη
Ἵςατ' ἀειρομένη ——

Quae ità vertit Politianus, cujus ad nos quaedam pervenerunt ex Homero converſa, quae hactenus, quod ſciam, in lucem non prodierunt,

Dat tellus gemitum, & nigra caligine caelum
Volvitur; inſurgit glomerato pulvere nubes.

Pulverem verò hoc pacto excitatum, Aeſchylus in Septem ad Thebas, manifeſtum, & certum appropinquantis exercitus nuntium eſſe, ait,

Αἰθερία κόνις μεπείθει
Φανεῖσ' ἄναυδος, σαφὴς
Ἔτυμος ἄγγελος ἐλεδεμνὰς
Πεδιοπλόκτυπός τ' ἐγχρίμπτεται.

Qui verſus in impreſſis ex officina Turnebi ſecus diſpoſiti ſunt. Idem protulit Virgilius l. 11.

At ſimul Aeneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longè, Laurentiaque agmina vidit.

Idem l. 12.

- - *& ſaevus campi magis, ac magis horror*
Crebreſcit; propiusque malum eſt: jam pulvere caelum
Stare vident: ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis ——

Livius item l. 21. *Denſior deinde inceſſu tot hominum, equorumque oriens pulvis, ſignum propinquantium hoſtium fuit.*

FIT FERREUS IMBER] Ut crebros ingruentium telorum ictus repraeſentaret,

* Denſantur campeis horrentia tela virorum. Priſc. l. 9.
* Summus [a] ubi capitur [b] Medix, occiditur alter. Feſt. *Medix*
* Clamor ad caelum volvendu' per aethera vagit. Varr. l. 6. de Lin. Lat.

a ibi b Meddix

aptiori tranſlatione uti non poterat; quam tamen Maro amplificavit l. 12.

—— it toto turbida caelo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber.

Eadem ſignificatione telorum nimbum dixit Lucanus l. 9.

Telorum nimbo peritura, & pondere ferri.

Statius l. 5. Theb.

Inſtamus jactu telorum, & ferrea nimbis
Certat hyems ——

147 Virgilius l. 11. ſumptâ à cadente nive ſimilitudine, ſic eandem rem expreſſit,

—— fundunt ſimul undique tela
Crebra nivis ritu: caelumque obtexitur umbra.

tum etiam à grandine l. 10.

Ac velut effuſa ſiquando grandine nimbi
Praecipitant ——

Statius l. 1. Theb.

—— telorum aut grandinis inſtar
Rhipheae ——

Idem has omnes ſimilitudines nivis, grandinis, imbris, his verſibus ſimul complexus eſt l. 8.

—— non tanta cadentibus Haedis
Aëriam Rhodopen ſolida nive verberat Arctos,
Nec fragor Auſoniae tantus, cum Juppiter omni
Arce tonat, tantâ quatitur nec grandine Syrtis,
Cùm Libya Boreas Italos niger attulit imbres.
Excluſêre diem telis. Stant ferrea caelo
Nubila; nec jaculis atratus ſufficit aër.

Extremis his verbis conſentanea ſunt quae protulit Silius libro IX.

—— caelumque & ſidera pendens
Abſtulit ingeſtis nox denſa ſub aethere telis.

Quae ex illo Maronis expreſſa ſunt in XII.

—— obumbrant aethera telis.

Hinc etiam Lucanus l. 3.

—— emiſſaque tela
Aëra texerunt ——

Lycophron,

Κυφέλλα δ' ἰῶν τηλόθεν ῥοιζουμένων
Ὑπὲρ κάρα στέγουσι κινυρὸς δ' ὅπως
Σκιὰ καλύψει πεδίον ἀμβλύνων σέλας.

Non diſſimilis eſt illa Heliodori Emeſeni hyperbole libro IX. hiſtoriae Aethiopicae, qui ut miram jaculorum denſitatem oſtenderet, ait, eam nubis ſpeciem hoſtibus exhibere. Huc pertinet etiam locus ille Arbitri de Xerxis exercitu,

—— ſolem texêre ſagittae.

Ex quo loquendi genere celebre illius apophthegma emanavit; cui, cùm hoſtis ſe caelum ſagittarum nebula obtecturum, minaretur; lepidè reſpondit, *In umbra pugnabimus.*

Densantur campeis] Virgilius l. 7.

Agmina denſantur campis ——

Horrentia tela virorum] Idem Virgilius.

—— at nunc horrentia Martis
Arma ——

Et Valerius Flaccus l. 7. *horrida tela.*

Summus ubi capitur Medix] Nomen eſt Magiſtratus apud Oſcos, ut refert Feſtus: quem eundem eſſe arbitror cum Mediaſtutico: de quo Livius libro XXVI. *Mediaſtuticus, qui ſummus magiſtratus apud Campanos eſt.* Quae verba maximè cum 148 Feſto congruunt; quandoquidem Oſcos Campaniae partem incoluiſſe, non dubium eſt; quibus cùm mos fuerit ſaepè dictiones abſcindere, ut in Ennii vita, & alibi retulimus, exiſtimo, in Livio pro *Mediaſtuticus* reponendum eſſe *Medixtuticus.*

Clamor ad caelum volvendu' per aethera vagit] Quamvis hyperbole certantium clamoris magnitudinem extollat, multum tamen de ea detrahit tapinoſis, quae in verbo *vagit* ſubſequitur. Clamare autem inter pugnandum Romanorum proprium fuit, qui, ut ait Polybius lib. VI. more patrio armorum ſtrepitum edentes, &

* Inde locei lituus ſonitus [a] effudit acutos: — Feſt. *Lituus*
* Atque atque [b] accedit [c] moeros Romana juventus. — Agell. l. 10. c. 29.
* Et detotondit agros laetos atque oppida caepit. — Non. *Atque* Priſc. l. 9.

Nunc hoſteis vino domitei, ſomnoque ſepultei. — Macrob. l. 6. c. 1.

a effundet b aſcendit c muros

& conclamantes, in confertiſſimos hoſtes acerrimè concurrunt. Sed ut nihil praetermitteretur earum rerum, quas inter certandum fieri conſuetum eſt, hunc verſum cum aliis hoc loco Ennium connexuiſſe, duximus, illuſtrium poëtarum imitatione. Aeſchylus poſtquam ea retulit, quae de pulvere diximus, addidit, clamorem murmurantis aquae inſtar volare, ac tremere,

—— *βοὰ ποτᾶται, βρέμει*

Δ' ἀμαχέτου δίκαν ὕδατος ὀροκτύπου.

Homerus, —— *ἀϋτὴ δ' οὐρανὸν ἷκεν.*
quod ad verbum Virgilius l. 5.

it clamor coelo ——

Et alibi l. 12.

—— *it triſtis ad aethera clamor.*

Sunt qui putent, pro *clamor*, *clamos* eſſe legendum, ut *honos*, *timos*, *labos*, *vapos*, *colos*. Scaliger legit hunc verſum,

Clamor it ad caelum, volitatque per aethera vagor.

Sed ab antiqua lectione minus remotum,

Ad caelum clamor volvendu' per aethera vagit.

PER AETHERA VAGIT] Varro lib. 4. de lin. Lat. diſſerens, multa vocabula ab animalium vocibus ad homines eſſe tranſlata, ait verbum *vagire* ab haedo eſſe deductum. Innuit id ipſum Plautus in Poenuli prologo, ubi nutrices à caveae conſeſſu diſcedere admonens, inquit,

Ne & ipſae ſitiant, & pueri perirent fame,
Néve exurientes hic quaſi haedi obvagiant.

INDE LOCEI LITUUS] Lituus genus incurvae buccinae, quem Acron equitum eſſe tradidit; tubam verò peditum. Eſt etiam lituus baculus ille, quo ad augurandum priſci uti conſueverunt.

ATQUE] Statim. Sic in leg. XII. Tab. *Si in ious vocat, atque eat*, pro ſtatim eat.

ET DETOTONDIT AGROS LAETOS] Priſcianus l. 9. hanc auctoritatem refert, ut oſtenderet Veteres *detotondi* pro *detondi* protuliſſe. Alia etiam hoc loco ſubeſt tapinoſis, cùm agros pecudes dum paſcunt, tondeant: non autem milites, cùm diripiunt, in quam lapſus eſt etiam Propertius cùm ait lib. 4.

Sub quorum titulis Africa tonſa jaces.

Magis propriè loquutus eſt Maro l. 8. 149

—— *& laetos vaſtant cultoribus agros.*

Idem l. 11.

—— *ingentes & deſolavimus agros.*

qui tamen in propria ſignificatione dixit l. 1. Georg.

—— *tondent dumeta juvenci.*

Lucretius l. 2.

Nam ſaepè in colli tondentes pabula laeta
Lanigerae reptant pecudes ——

NUNC HOSTEIS VINO DOMITEI] Exhortatio ad hoſtes incautos invadendum à nocturni temporis opportunitate, quo nimio gravati potu, arctiſſimoque correpti ſomno, paſſim proſtrati jacent.

SOMNOQ. SEPULTEI] Pulcherrima tranſlatio à mortuis ad dormientes; qui enim profundè ſtertunt, parum à mortuis differre videntur. Quare rectè quidem à Poetis ſomnus mortis frater fingitur. Virgilius l. 2. Aen.

Invadunt urbem ſomno, vinoque ſepultam.

Et l. 9. —— *ſomno vinoque ſepulti*
Procubuere ——

Ibidem, *Rutili ſomno vinoque ſepulti*
Conticuêre ——

Et de Polyphemo l. 3.

Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus.

Lucretius l. 1.

Terrificet morbo affectis, ſomnoque ſepultis.

Idem l. 5.

Sed taciti reſpectabant, ſomnoque ſepulti.

Tibullus l. 1. *ſomno domitos*, dixit.

[a] Aſt occaſus ubi, tempuſve audere repreſſit. Feſt. *Occaſus.*

Amplius ex Augure obſtipolumve Solis. - - Idem *Obſtitum.*

Raſtros dente [b] fabres capſit cauſſa poliendi
Agri --- Non. *Politiones.*

--- Poenos Didone oriundos Priſc. lib. 6.

Certare abnueo, metuo legionibu' labem. Diom. lib. 1.

a Aut b Faber

AUDERE REPRESSIT] Infinitum loco nominis Graecorum more.

AMPLIUS EX AUGURE] Locus hic adeò corruptus eſt, ut ex eo nihil certi extorqueri poſſit. Sunt qui legant,

Amplius exaugere, obſtipo lumine Solis.

Alii verò,

Amplius obſtitumve obſtipo lumine Solis.

Sed altera lectio alterà videtur obſcurior.

RASTROS DENTE FABRES] Sic in vulgatis: at ego *fabros* potiùs legerem ab antiquo nomine *adfabrus*, quod fabrefactus ſignificat, vel, *dentifabros* unicà dictione. Hunc tamen horum verborum ſenſum eſſe cenſeo, Raſtros ſcilicet, qui ad colendos agros comparati fuerant, hoc belli tempore in arma eſſe converſos. Ita etiam Virgilius l. 1. Geor.

Et curvae rigidum falces conflantur in enſem.

Item l. 7.

Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor, recoquunt patrios fornacibus enſes.

Martialis verò contrà pacis tempora deſcribens falcem ex enſe conflatam ait,

Pax me certa ducis placidos curvavit in uſus,
Agricolae nunc ſum, militis antè fui.

POLIENDI AGRI] Idem alibi *politos campos.* Agrum polire pro excolere Veteres dixerunt; indeque apud Varronem *agri depolitiones.*

150 POENOS DIDONE ORIUNDOS] Quonam pacto à Didone Carthago condita ſit, & ex ea Poeni originem duxerint, ſatis ex Virgilio, aliiſque quamplurimis conſtat. Philiſtus autem ſcribit, eam urbem à Zaro & Carthagine Tyriis, aedificatam fuiſſe. Appianus verò à Xoro, & Carchedone: ſed ut Romani, ipſique Carthaginienſes putant, à Didone muliere Tyria; ſic enim ille, Οἰκισταὶ δ' αὐτῆς ἐγένοντο Ζώρός τε καὶ Χαρχηδών. ὡς δὲ Ῥωμαῖοι, καὶ αὐτοὶ Χαρχηδόνιοι νομίζουσι, Διδὼ γυνὴ Τυρία. Apud Probum hic Ennii locus aliquantulum diverſus habetur. Namque explicans illud Virgilii,

——— *Sarrano dormiat oſtro,*

inquit, *Tyrum autem Sarram appellatam, Homerus docet; quem etiam Ennius ſequitur, cùm dicit, Poenos Sarra oriundos.* Confirmat Agell. lib. XIV. cap. XVI. Tyrum Sarram eſſe dictam; & Servius enarrans eundem Virgilii locum ait, *Quae nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur, à piſce quodam, qui illic abundat; quem linguà ſuà Sar appellant.* Nec me latet in manuſcripto quodam, ac pervetuſto Priſciani codice legi,

Poenus Didone oriundus.

Quam lectionem ſi ſequeremur, Poenus per antonomaſiam pro Annibale intelligendus eſſet: quem ſimiliter ex Didone oriundum facit Maro l. 4. Aen. cùm illam imprecantem inducit, ut Poeni continuis, ac diuturnis odiis Trojanos proſequantur,

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.

CERTARE ABNUEO] Enallage conjugationis pro *annuo.* Sunt haec fortaſſe Fabii dictatoris verba, qui, quòd milites à pugna oppor-

Debilo homo --- Non. *Debilo*

--- mortalem fortuna repentè

a Reddidit, ut ſummo è regno famul b infumus eſſet Idem *Famul.*

a Reddit ſummo regno b Optimus

opportunè cohibebat, Cunctator eſt dictus, de quo in XII. Annali,

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.

Debilo homo] Pro debilis, ut obſervat Nonius. Sed fortaſſe *debil homo* ſcripſerat Ennius, eadem ratione, quâ famul, & volup.

Mortalem fortuna repente reddidit ut summo e regno famul infumus esset] Praeclarè quidem Fortunae inconſtantiam, ac viciſſitudinem tragica hujusmodi peripetia oſtendit. Eandem ferè ſententiam expreſſit Euripides, cùm ait, celerem divinam indignationem eſſe expectandam, dum quispiam in faſtigium evectus opum, generisque ſplendorem ſuperbiens, ſupra ſortem ſupercilium ſuſtulerit,

Ὅταν ἴδῃς πρὸς ὕψος ἠρμένον τινὰ
Λαμπρῶτε πλούτῳ καὶ γένει γαυρούμενον,
Ὀφρῦντε μείζω τῆς τύχης ἐπηρκότα,
Τούτου ταχεῖαν νέμεσιν εὐθὺς προσδόκα.

Idem in Archelao, quendam inducit mor-
151 talium Fortunam, ejusque mutationem conſiderantem, quo nimirum pacto qui lapſus fuerit, erigatur, quique feliciter, ac fortunatè egerit, cadat,

Πάλαι σκοποῦμαι τὰς τύχας τῶν βροτῶν
Ὡς εὖ μεταλλάσσουσιν, ὃς γὰρ ἂν σφαλῇ
Εἰς ὀρθὸν ἔστη χ' ὁ πρὶν εὐτυχῶν πιτνεῖ.

A quibus non diſſentit illud Philemonis; Saepè ſcilicet fieri, ut cui nequidem neceſſaria ſuppetunt, mox divitiis affluens, caeteros alat, rurſumque qui hodie theſaurum invenerit, cras quicquid domi exſtat, amiſerit,

Πολλάκις ἔχων τὶς οὔτε τ' ἀναγκαῖα νῦν,
Αὔριον ἐπλούτησε, ὥστε καὶ ἑτέρους τρέφειν.
Θησαυρὸν εὑρὼν σήμερον, τῆς αὔριον
Ἅπαντα τ' ἀκ τῆς οἰκίας ἀπώλεσεν.

Hûc accedit illud Archilochi, Omnia eſſe ad Deos referenda, qui ſaepè homines à malis eripiunt, humique jacentes extollunt, contrà verò firmos evertunt, ſupinosque proſternunt.

Τοῖς θεοῖς τίθει πάντα. πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
Ἄνδρας ὀρθοῦσι μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί.
Πολλάκις δ' ἀνατρέπουσι, καὶ μάλ' εὖ βεβηκότας
Ὑπτίους κινοῦσ'. ἔπειτα πολλὰ γίνεται κακά.

Idem ferè in Troadibus expreſſit Hecuba,

Ὁρῶ τὰ τῶν θεῶν, ὡς τὰ μὲν πυργοῦσ' ἄνω
Τὰ μηδὲν ὄντα, τὰ δὲ δοκοῦντ' ἀπώλεσαν.

Sed cur aureolos illos Senecae in Thyeſte verſiculos omittam, dignos mehercule, ut jugiter memoriâ repetamus?

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem:
Nemo confidat nimium ſecundis,
Nemo deſperet meliora lapſus.

Nec praetereunda illa Dionis ſententia l. 37. Eos rerum mutationes aliquando maximè imbecillos reddere, qui plurimùm potuerunt, οὕτω καὶ τοὺς πάνυ ποτὲ δυνηθέντας ἀσθενεστάτους αἱ μεταβολαὶ τῶν πραγμάτων πολλάκις ποιοῦσι. Cic. Philipp. VIII. *Viderunt enim ex mendicis fieri repentè divites.* Ennii verò verba Nonii codices, qui omnium poſtremi prodierunt, habent,

—— *mortalem ſummum fortuna repentè*
Reddit, ut ſummo regno famul optimus eſſet.

quod epitheton, cùm mihi prorſus abſurdum videretur, ſuccurrit ille Lucretii verſus ex lib. III.

Oſſa dedit terrae proinde, ac famul infumus eſſet,

& conferens utriusque poëtae ἀκροτελεύτιον ratus ſum, Ennium eo modo ſcripſiſſe, & ab eo Lucretium eum locum eſſe mutuatum. In quam ſententiam oppoſita 152
illa verba *ſummo regno*, & *famul infumus*, nos jure adduxerunt; quibus & carmen

--- multa dies in bello conficit unus. Macr. l. 6. c. 2.

venuſtius redditur, & iniquae Fortunae vices optimè explicantur. Ita etiam Plautus in Capt. Ennianam ſententiam iisdem penè verbis extulit,

Sed viden'? fortuna humana fingit, arctatque ut lubet,
Me, qui liber fueram, ſervum fecit, è ſummo infimum.
Qui imperare inſueram, nunc alterius imperio obſequor.

Dionyſius Lambinus in Lucretianis commentariis eandem tuetur lectionem. Giſanius aliquantillum diverſè legit,

—— mortalem fortuna repentè
Reddidit è ſummo regno, ut famul infimus eſſet.

Nicolaus verò Faber,

Reddit, ut ex ſummo regno famul ultimus eſſet.

Ejusdem ferè ſententiae eſt illud Auſonii,

Semper movetur, variat, ac mutat vices:
Et ſumma in imum vertit, ac verſa erigit.

Silius libro XVII.

--- & exemplum non unquam fidere laetis,
Sceptriferas arctae palmas vinxère catenae.
Ducitur ex alto dejectus culmine regni,
Qui modo ſub pedibus terras, & ſceptra, patensque
Littora ad Oceani ſub nutu viderat aequor.

Pacuvius,

Velut Oreſtes modò fuit Rex, modò mendicus factus eſt.

Non eſt ab hoc loco alienum illud Aeſopi, qui cùm à quopiam quid Juppiter faceret, rogaretur, reſpondit; τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῖ, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῖ.

MULTA DIES IN BELLO CONFICIT UNUS] Vel à Poëta id κατὰ ἐπιφώνημα dictum eſt, vel ab aliquo Duce, qui iterum belli fortunam experiri cupiens, militum animos ad novam ineundam pugnam ab inconſtantibus Fortunae vicibus excitabat: quandoquidem unâ die multa poſſint feliciter inſtaurari. Macrobius l. 6. c. 2. ait id ab Ennio Virgilium deſumpſiſſe,

Multa dies, variusque labor mutabilis aevi
Rettulit in melius; multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.

Polybius l. 1. poſtquàm repentinam illam deſcripſit Romanorum cladem à Xantippo acceptam, cùm florentes jam certam ſibi de Carthaginienſibus victoriam pollicerentur, haec ſubdit; Hinc ſiquis rectè rem ipſam perpendere voluerit, multa ad humanae vitae correctionem inveniet non parùm conducentia. Primùm quidem, quàm vanum ſit, atque ridiculum, ob res ſecundas, & ex animi ſententia feliciter geſtas, aliquam in fortuna ſpem collocare ex iis, quae M. Attilio acciderunt perſpi- 155
cuum eſt: qui cùm paullò ante nulla in Carthaginienſes infortunatos miſericordiâ moveretur, pacemque ſuppliciter petentibus abnueret, mox eò deductus eſt, ut eandem ipſe à Carthaginienſibus expoſcere cogeretur; Ἐν ᾧ καιρῷ, inquit, πολλάκις ἂν ὀρθῶς ἐπισημαινόμενος εὕροι, πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου συντελεσθέντα, καὶ γὰρ τὸ διαπιστεῖν τῇ τύχῃ καὶ μάλιστα κατὰ τὰς εὐπραγίας, ἐναργέστατον ἐφάνη πᾶσι τότε διὰ τῶν Μάρκου συμπτωμάτων. ὁ γὰρ μικρῷ πρότερον οὐ διδοὺς ἔλεον, οὐδὲ συγγνώμην τοῖς πταίουσι, παραπόδας αὐτὸς ἤγετο δεησόμενος τούτων περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Caeterùm duo illa verba; DIES UNUS proverbium redolent, ut ex his clariſſimorum auctorum locis videre licet. Sophocles in Ajace Flagellifero, Unum diem cuncta humana inclinare, & erigere, dixit,

Ὡς ἡμέρα κλίνει τε κἀνάγει πάλιν
Ἅπαντα τ' ἀνθρώπινα ——

Hecuba apud Euripidem queritur, cunctas opes ei unicam diem abſtuliſſe,

Τὸν πάντα δ' ὄλβον ἦμαρ ἕν μ' ἀφείλετο.

Oedipus, apud eundem in Phoeniſſis, jam oculis captus, ac omni ſpe deſtitutus, cùm antea maximè fortunarum copiis abundaret, ait, unum ſe diem beaſſe, atque unum perdidiſſe,

Ὄλωλ', ἓν ἦμαρ μ' ὄλβισεν, ἓν δ' ἀπώλεσεν.

Item in Hercule furente Amphitruonem indu-

inducit Euripides cum Senum choro colloquentem, quondam ſeſe ob praeclara geſta mortalibus extitiſſe conſpicuum; illicò autem à fortuna uno die pinnae ſimilitudine in aëra eſſe elevatum,

'Ορᾶτέ μ' ὥσπερ ἦν περίϐλεπτος βροτοῖς,
'Ονομαστὰ πράσσων, καί μ' ἀφείλεθ' ἡ τύχη,
"Ωσπερ πτερὸν πρὸς αἰθέρ' ἡμέρα μιᾷ.

Idem in Oedipo multas, ait, vel unum diem habere mutationes,

'Αλλ' ἡμέρα τοι μεταϐολὰς πολλὰς ἔχει.

Rurſus apud Plutarchum ἐν τῷ παραμυθητικῷ ad Apollonium, Felicitatem, inquit, minimè ſtabilem eſſe, ſed in diem durare, unamque diem haec quidem ad ima deprimere, haec verò ad ſumma tollere,

'Ο δ' ὄλϐος οὐ βέϐαιος ἀλλ' ἐφήμερος,
Μικρότατα τὰ σφάλλοντα καὶ, μί' ἡμέρα
Τὰ μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὰ δ' ἦρ' ἄνω.

Quem praeſtantiſſimi Poëtae locum Phaleraeus Demetrius non ſatis probavit. Meliùs enim στιγμὴν χρόνου, quàm unam diem dici exiſtimabat. Quod ſanè extulit Livius lib. 3. *Quid quaeque nox, aut dies ferat, incertum eſt; puncto temporis maximarum rerum momenta verti.* Pindarus in Olympicis Ode 12. brevi tempore dixit, ingens bonum permutari,

'Εσθλὸν βαθὺ πήματος ἐν μι-
154 κρῷ πεδάμειψαν χρόνῳ.

Cujus imitatione Lucilius,

Magna penus parvo ſpatio conſumpta peribit.

Sophocles in Tyndaro,

'Εν γὰρ βραχεῖ καθεῖλε κ' ὀλίγῳ χρόνῳ
Πάμπλουτον βαρυδαίμονος κακοῦ δόσις.

Soſiphanes, Ut quid, inquit, mortales opibus gloriamini, quas vel una lux dedit, & abſtulit?

—— τί σεμνύνεσθε ταῖς ἐξουσίαις
"Ας ἔντ' ἔδωκε φέγγος, ἔντ' ἀφείλετο;

A quo illud Euphonis non abeſt, qui ait, Non ſine difficultate longo etiam temporis intervallo cumulum coacervari poſſe, unà verò die facilè diſſipari,

"Εργον συναγαγεῖν σωρὸν ἐν πολλῷ χρόνῳ
'Εν ἡμέρᾳ δὲ μιᾷ διαφορῆσαι ῥᾴδιον.

Apollonius lib. 1. Argon.

Αὐτῆμάρ κε δόμους ὀλεῷ πυρὶ δηώσειαν.

Seneca Thyeſte,

Ima permutat brevis hora ſummis,

Livius de Albano excidio lib. 1. *Egreſſis Urbem Albanis, Romanus paſſim publica, privataque omnia tecta adaequat ſolo; unaque hora quadringentorum annorum opus, quibus Alba ſteterat, excidio, ac ruinis dedit.* Et lib. 3. *Simul parta decora unius horae fortuna evertere ſolet.* Curtius lib. 7. *Quid? tu ignoras arbores magnas diu creſcere, una hora extirpari?* Huc pertinent verba illa Andronici ſenioris Imperatoris ad Nepotem, à Gregora Nicephoro l. 9. relata, Μὴ ταῖς παρούσαις ἄνθρωπος ὢν πίστευε τύχαις, ἀλλ' ὅρα τὸ τῶν πραγμάτων ἀβέϐαιον καὶ ἀστάθμητον, ἀρξάμενος ἐξ ἐμοῦ, ὅρα μακροῦ βίου τέλος. θαύμαζον πῶς μία δὴ νὺξ αὕτη με βασιλέα παρειληφυῖα πολυετῆ βασιλευόμενον, οἴχεται καταλιμπάνουσα. hoc eſt; Ne tu, homo cùm ſis, praeſenti fortunae credas: ſed rerum reſpice inconſtantiam, atque inſtabilitatem, à me ſumpto initio; illudque conſidera, vitam quamvis longam finem talem habituram. Admirare quonam pacto me una nox, quae multorum annorum Imperatorem accepit, alieno imperio ſubjectum reliquerit. Hanc verò Ennianam eloquutionem Lucretius non ſemel uſurpavit lib. 5.

Principio maria, ac terras, caelumque tuere,
Horum naturam triplicem tria corpora, Memmi,
Treis ſpecies tam diſſimileis, tria talia texta
Una dies dabit exitio: multoſque per annos,
Suſtentata ruet moles, & machina mundi.

Ibidemque,

At non multa virûm ſub ſignis millia ducta
Una dies dabit exitio? ——

Et rurſus lib. 3.

—— *miſer, ò miſer, ajunt, omnia ademit*
Una dies infeſta tibi tot praemia vitae. 155

Ovidius Lucretii poëſin laudans, ſic eſt Lucretium imitatus lib. 1. Amor. Eleg. 15.

Carmina ſublimis tunc ſunt moritura Lucreti,
Exitio terras cùm dabit una dies.

Idem lib. 2. Faſt.

Una dies Fabios ad bellum miſerat omnes,
Ad bellum miſſos perdidit una dies.

De iiſdem rurſus lib. 1. de Pont.

—— *quamvis cecidère trecenti,*
Non omnes Fabios abſtulit una dies.

Pro-

Et rurſus multae fortunae fortè recumbunt.
Haud quaquam quenquam ſemper Fortuna ſequuta'ſt.

Propertius lib. 3.
Tantum operis belli ſubſtulit una dies.
Cornelius Severus de Cicerone,
Abſtulit una dies aevi decus ——
Seneca Hercule Oetheo,
—— *cecidit Oechalia inclyta,*
Unusque Titan vidit, atque unus dies
Stantem, & cadentem ——
Plautinus ſervus in Perſa contraria ſententia,
Diu quod benè erit, uno die abſolvam.
Haec ferè omnia ex noſtris Adagiorum libris.

FORTUNAE FORTE RECUMBUNT. HAUD QUAQUAM QUENQUAM SEMPER FORTUNA SEQUUTA'ST] Quàm bellè his alliterationibus fortunam fortuna ſuperari oſtendit, neminemque perpetuò felicem tranſigere vitam. Seneca l. 6. Epiſt. *Fortuna non ſemper una via, nec tota quidem incurrit.* Plautus Truculento,
Actutum fortunae ſolent mutarier, varia vita eſt.

Praeclara quidem eſt illa Myronis exclamatio, quam itá Latinè reddidit Rutilius Lupus. *O Fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat; & quàm magno odio eſt tibi beatae vitae perpetuus, & conſtans fructus.* Quapropter rectè quidem ſenex ille Euripideus Agamemnonem de immolanda Dianae filia animo aeſtuantem admonet, illum ab Atreo non rebus laetis modò genitum fuiſſe, ſed oportere viciſſim & triſtari, & gaudere,
Οὐκ ἐπὶ πᾶσι σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον, Ἀτρεὺς
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.
Idem rurſus, Ingentem hominibus felicitatem, inquit, non eſſe durabilem,
Ὁ μέγας μὲν ὁ ὄλβος οὐ μόνιμος ἐν βροτοῖς.
Pindarus in Pythiis eandem expreſſit ſententiam Ode 3.
Ὄλβος δὲ οὐκ ἐς μακρὸν ἀνδρῶν ἔρχεται.
Hinc Menander eleganter dixit, vitae, ac dolori quandam intercedere cognationem.

EX IX. ANNALI.

--- virei valideis viribu' luctant. Non. *Luctant.*

--- lychnorum lumina bis ſex. Macrob. l. 6. c. 4.

156 VIREI VALIDEIS VIRIBU' LUCTANT] V litterae repetitione vehementem virium vigorem exprimit. Simili ferè modo Lucretius lib. 5. *Vel violenta viri vis.* Virgilius l. 2. Aen. Ennianis verbis ait,
—— *validis ingentem viribus haſtam.*
Obſervanda praetereà eſt in lucto activa verbi inclinatio.

LYCHNORUM LUMINA] Lucretius lib. 5.
Quin etiam nocturna tibi terreſtria quae ſunt
Lumina pendentes lychni ——
Statius lib. 1. Theb.
—— *tendunt auratis vincula lychnis*
Et Virgilius lib. 1.
—— *dependent lychni laquearibus aureis.*
Qui, ut ait Chirius Fortunatianus, non indecorè vitandae humilitatis aucupio lychnos pro lucernis dixit.

BIS SEX] Sic etiam Virgilius tum metri neceſſitate, tum etiam, ut duram vocem Cyclo-

Cyclopis venter velut olim turſerat alti — Triſc. l. 9.
Carnibus humaneis diſtentus - - -

Libertatemque ut [a] perpetuitaſſint quàm maximè. — Non. *Perpetuitaſſit.*

Additur Orator Corneliu' [b] ſuaviloquenti — Cic. Bruto.
Ore Cethegus, Marcu' Tuditano collega
Filius is dictus olleis popolaribus, olim — Agel. l. 12. c. 2.

a perpetuitaſſit, vel perpetuitas ſit b ſuaviloquente

duodecim refugeret, *bis ſex radios* dixit, & lib. 9. *bis ſex corpora matrum.*

Cyclopis venter velut] Per ſimilitudinem haec dicta videntur.

157 Alti] Epitheto Cyclopis proceritatem oſtendit, quam majori verborum copiâ, ac ὑπερβολικῶς, protulit Virgilius l. 3. Aen.

—— ipſe arduus, altaque pulſat
Sydera ——

Carnibus humaneis distentus] Homerus de Cyclope Odyſ. ι.

Αὐτὰρ ἐπεὶ κύκλωψ μεγάλην ἐπλήσατο νηδὺν
Ἀνδρόμεα κρέ' ἔδων ——

Virgilius de Polyphemi immanitate, voracitateque l. 3. Aen.

Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.

Et paullò poſt,

Nam ſimul expletus dapibus ——

Diſtentus verò idem quod plenus. Virgilius Eclog. 4.

Ipſae lacte domum referent diſtenta capellae
Ubera ——

Libertatemq. perpetuitassent] Ità perperàm refertur à Nonio, ſed fortaſſe tolerabilius,

Libertatemque ut quàm maximè perpetuitaſſent.

Additur Orator Cornelius] M. Cornelius Cethegus decem annos poſt ſecundum bellum Punicum incaeptum cum P. Sempronio Tuditano Cenſor creatus eſt; qui Senatum, & Senatus Principem Q. Fabium Max. elegerunt: iidemque quadriennio pòſt, eodem flagrante bello, rurſus Coſſ. fuere. De quibus Cicero in Bruto; *At hic Cethegus Coſ. cum P. Tuditano fuit bello Punico ſecundo: Quaeſtorque his Coſſ. M. Cato modò planè annis CXL. antè me Conſulem. Et id ipſum niſi eſſet unius Ennii teſtimonio cognitum, hunc vetuſtas, ut alios fortaſſe multos, oblivione obruiſſet.* Eorundem Coſſ. meminit rurſus in Catone: tum etiam Livius, Caſſiodus, Faſti Capitolini, atque Siculi. Quare merito rejicienda eſt lectio, quam Janus Parraſius in Commentariis de arte Poëtica ſequitur,

Ore Cethegus Veturio Collega Philoni.

Quandoquidem in Cenſura, & Conſulatu ſemper Cethego Tuditanus collega fuit; & ex eodem Ciceronis Bruto apparet, ſecundo bello Punico L. Veturium Philonem non cum Cethego, ſed cum Q. Metello fuiſſe Coſſ.

Filius is dictus] Alii legunt,

Filius is Marcei dictus popularibus olleis.

Aut,

Filiu' Marci auris dictus popularibus olim.

Vel,

Filius is cuncteis dictus popularibus olleis.

Hujus eloquentiam ut probaret Cicero, hunc Ennii locum ex IX. Annali in Bruto adducens ait; *Quem verò exſtet, & de quo ſit memoriae proditum, eloquentem fuiſſe, & ſic eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cethegus, cujus eloquentiae eſt auctor, & idoneus quidem mea ſententia, Q. Ennius, praeſertim cum & ipſe eum audierit, & ſcribat de mortuo, ex quo nulla ſuſpicio eſt amicitiae cauſſa eſſe mentitum.* Cethegi autem, quos Flaccus in Poëtica cinctutos, & in 158
Epiſtolis priſcos appellat, Cornelii dicti ſunt; quae gens in multas familias diſtun-

Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant, Cic. Senect. & Bruto.
Flos delibatus popoli, Suadaeque medulla.

debatur. Cornelii enim appellati ſunt Scipiones, Sullae, Lentuli, Blaſiones, Siſennae, Cinnae, Ruffini, & alii plerique.

SUAVILOQUENTEI ORE] Antiphon ἡδυλόγος dixit, Lucretius lib. 1. & 2. *Suaviloquenti carmine*, & *ſuaviloquis verſibus*. Cicero in II. de Rep. Menelao, inquit, Laconicam quandam fuiſſe ſuaviloquentem brevitatem. Quinctilianus l. 11. c. 3. *Non enim ſine cauſa dicitur Barbarum, Graecumve. Nam ſonis homines, & aera tinnitu dignoſcimus. Ita fiet illud, quod Ennius probat, cùm dicit ſuaviloquenti ore Cethegum fuiſſe, non quod Cicero in his reprehendit, quos ait latrare, non agere.* Naevius in Alceſtide Graeco more unica dictione ex tribus compoſita *Neſtorem dulcioriloquum* dixit.

DICTUS OLLEIS POPULARIBUS OLIM] Hoc acroteleution cum ſequentibus verſibus non modò apud Agellium lib. 12. c. 2. inſulſè deridet Seneca, verùm etiam Ciceronem carpit, quòd eos tanquam bonos laudaverit.

QUI TUM VIVEBANT HOMINES, ATQ. AEVUM AGITABANT] Bimembri expolitione hunc locum Poëta exornavit, eandem ſcilicet rem commutatis verbis exprimens; à cujus imitatione non longè abeſt ille Maronis l. 3.

Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura?

Et lib. 1.

Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris.

Sed extrema Enniani carminis verba ſic alio loco uſurpavit Maro l. 4. Geor.

——— *magnisque agitant ſub legibus aevum.*

FLOS DELIBATUS POPOLI] Flos tranſlatè rem egregiam, atque praeſtantem ſignificat. Pindarus ναυτᾶν ἄωτον, πατέρων ἄωτον, μουσικῆς ἄωτον, Theocritus θεῖον ἄωτον ἡρώων, Homerus ἥβης ἄνθος, Euripides ἑλλάδος ἄνθος; Unde Juvenalis *Flos Aſiae*, Lucanus *Flos Heſperiae*, Catullus *Flos Veronenſium juvenum*, Cicero pro Flacco *Legatorum Florem*, pro Plancio *equitum Romanorum Florem.*

DELIBATUS] Quaſi ex omni populo collectus. Sed fortaſſe *illibatus*, hoc eſt intactus, & incorruptus. Flos enim quamvis leviter attrectetur, facilè marceſcit; &, ut ait Catullus,

— poſtquam tenui carptus defloruit ungui,
Nulli illum pueri, nullae optavere puellae.

SUADAEQ. MEDULLA] Quinctilianus l. 2. c. 16. *Neque enim*, inquit, *mihi permiſerim eâdem uti declaratione, quâ Ennius M. Cethegum Suadae medullam vocat.* Cicero in Bruto; *Πειθὼ quam vocant Graeci, cujus ſſector eſt Orator, hanc Suadam appellavit Ennius, cujus autem Cethegum medullam fuiſſe vult, ut quam Deam in Periclis labris ſcripſit Eupolis ſeſſitaviße, hujus hic medullam noſtrum Oratorem fuiſſe dixerit.* Haec ab Horatio *Suadela*, ab Alcidamante τῶν 159 λόγων τελεσφόρος, à Quinctiliano *perſuadendi Dea* dicitur: cujus templum, ut quidam dixit, non aliud erat, πλὴν λόγος. Unde Themiſtocles, ut refert Herodotus in Urania, dicebat, Athenienſes duobus magnis fretos numinibus, Suadela ſcilicet, & Neceſſitate, ab Andriis pecuniam petiiſſe. Quoniam verò Suada hominum animos, quò vult impellit, ac flectit, à Graecis ψυχαγωγὸς, à noſtris Flexamina dicta eſt: quam ſolam mortalibus reginam eſſe, apud Euripidem Hecuba dixit: eique Aeſchylus μελιγλώσσους ἐπαοιδὰς tribuit. Medulla quidem Suadae tranſlatè dictum eſt, petita à naturae ſimilitudine, quae medullam, ut rem adeò vitae neceſſariam, eo loci condidit, quo nihil eſſet penitius. Atque inde eſt, ut, cum intimam ſive odii, ſive amoris affectionem cum quadam ſuperlatione exprimere volumus, medullitus aut odiſſe, aut amare dicamus. Indidem Euripides in Hippolyto, Amicitias, ait, mediocres eſſe debere, non πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς, hoc eſt, ad intimam animae medullam. Theodorus in Ciceronis Senectute Suadae medullam μελίγηρον vertit. Hinc illud emanavit adagium, quod de

Sed quid ego haec memoro? dictum factumque facit frux. Priſc. lib. 6.

de ſuaviſſimis rebus dici aſſerit Suidas, *Μέλιτος μυελός*. Videtur autem Cornelii eloquentiam extuliſſe Poëta noſter ad Homericam imitationem; qui Neſtorem *ἡδυεπῆ*, & *λιγὺν ἀγορητὴν* appellat; è cujus lingua, ait Iliad. *α*. vocem fluere melle dulciorem,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

SED QUID EGO HOC MEMORO?] *Κατ' ἐπανόρθωσιν*. Virgilius lib. 2.

Sed quid ego haec autem nequicquam ingrata revolvo?

Ejuſdem ferè ſententiae eſt illud Apollonii lib. 1.

Ἀλλὰ τί μύθων ἦδος ——

Idem lib. 3.

Ἀλλὰ τίη τάδε τοι μεταμώνια πάντ' ἀγορεύω,

DICTUM FACTUMQ. FACIT FRUX] Frux pro homine frugi, ut obſervat Priſcianus lib. *6*. ac eum intelligit Poëta, qui non magis verbis, quàm re ipſa promptus ſit. Hoc ipſum veterum Graecorum proverbio erat, *ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον*, de rebus, quae dicto citiùs conficiuntur, ut ait Suidas. Quemadmodum & illa, *ῥηθὲν καὶ πραχθὲν*, & *λόγου τάχιον*. Hieronymus in Epitaphio Fabiolae; *Necdum* (inquit) *dictum jam factum*. Ariſtenaetus in Epiſtola quadam *πίνεσις* (ait) *οἶδα ἐγὼ, ὁ δ' οὖν νέος. καλὴ γὰρ ἦν καὶ παρθένος. ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον.* Apollonius lib. 4.

Ἔνθ' ἔπος ἠδὲ καὶ ἔργον ὁμοῦ πέλεν ἐσσυμένοισιν.

Quos locos non obſervavit diligens ille Adagiorum Auctor.

EX X. ANNALI.

HEic nox praeceſſit ſtelleis ardentibus apta. Macr. l. 6. c. 1.
Inſignita ferè tum millia militum octo Priſc. l. 1.
Duxit, delectos, bellum tolerare potenteis.

160 HEIC NOX PRAECESSIT STELLEIS ARDENTIBUS APTA] Hic verſus ob Macrobii exemplariorum varietatem incertum eſt, an ex IX. vel X. Annali referatur. Eum
161 tamen non ſemel aemulatus eſt Maro, ut alibi in his noſtris commentationibus adnotavimus. Item Lucretius in extremo de rerum Natura,

Autumnique magis, ſtellis fulgentibus apta
Concutitur caeli domus undique, totaque tellus.

Sed fortaſſe pro *praeceſſit*, *proceſſit* legendum eſt. Virg. Eclog. *6*.

—— *& invito proceſſit veſper Olympo.*

MILLIA MILITUM OCTO DUXIT, DELECTOS] Idem in Medea, *Argivos delectos viros:* Catullus, *Lectos juvenes*. Andreas Alciatus in libello de Plautinorum carminum ratione, ut oſtenderet apud Veteres quandoque *m* in fine dictionis ſequente vocali non elidi, affert ex Ennio,

Convenêre decem tum millia militum octo.

Qui verſus aut corruptus eſt, aut alius ab eo, quem ſcripſimus.

BELLUM TOLERARE POTENTEIS] Commendatio à laborum tolerantia. Virgil. l. 8.

Leucatem campſant --- Idem l. 10.

--- pinſunt terram genibus --- Diom. l. 1.

Regnei verſatum ſummam vero columnam. Don. in Phorm.

Aegro corde, comis, paſſis latè palmis, pater. Non. *Paſſum.*

--- horitor [a] Endoperator --- Diom. l. 1.

a Induperator

—— *ſub te tolerare magiſtro*
Militiam, & grave Martis opus ——

Diomedes obſervat lib. 2. Salluſtium unicâ dictione *bellipatientem juventutem* dixiſſe.

LEUCATEM CAMPSANT] Cùm hoc loco Leucatis Epiri promontorii, & infrà Dardanorum mentio fiat, fortaſſe haec referri poſſunt ad id bellum, quod à Romanis in Graecia geſtum eſt, atque à Livio deſcribitur lib. XXXVII. Eſt autem Leucates appellatum à rupe alba, quae mari quaſi dorſum porrigitur; λευκὸν enim album eſt. Unde ajunt impatienter amantes deſilire ſolitos. Ac primum inde Sappho amoris oeſtro percitam ſeſe dediſſe praecipitem, auctor eſt Menander,

—— τὸν ὑπέρκομπον
Θηρῶσα Φάων οἰςρῶντι πόθῳ
Ῥίψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς
Ἀλλὰ κατ' εὐχὴν σὴν δέσποτ' ἄναξ.

Eandem ad Phaonem ſcribentem inducit Ovidius,

Ibimus ò Nymphae, monſtrataque ſaxa petemus:
Sit procul inſano victus amore timor.

Papinius in Silvis,

—— *ſaltusque ingreſſa viriles*
Non formidata temeraria Leucate Sappho.

Campſare autem à κάμπτειν deduci, etiam Priſciani auctoritate lib. 10. confirmatur, qui ait, *Cambio* ἀμείβομαι *ponit Chariſius, & ejus praeteritum campſi, quod* ἀπὸ τοῦ κάμπτω ἔκαμψα *Graeco eſſe videtur, unde campſo campſas ſolebant vetuſtiſſimi dicere.* Graecis itaque κάμπτειν ἄκραν idem eſt, quod Latinis, flectere promontorium. Cicero lib. de Divin. *Qui navigant, in flectendis promontoriis ventorum mutationes maximas ſaepè ſentiunt.* Et ad Atticum lib. 5. 16: *Leucatem flectere moleſtum videbatur.* Eſt enim κάμπτειν ſyrtes, & ſcopulos, oramque ventis infeſtam, vitare, quam non ſine vitae diſcrimine navigantes praeterlabuntur.

PINSUNT TERRAM GENIBUS] Item alibi,
Cubiteis pinſibant humum ——

Quem locum non modo ex iſto Homeri Iliad. ρ. mutuatus eſt Ennius; ſed planè convertit,

Ὁ δ' ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοςῷ

Unde facilè mendum apud Diomedem dilui potuit, apud quem perperàm pro *terram*, *ceram* legitur. Terram verò genibus pinſere, de iis dictum eſt, qui moribundi in genua labantes procumbunt. Virgilius lib. 10.

Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum, exſpirans, infractaque tela cruentat.

REGNI VERSATUM] Locus omnino immedicabilis.

AEGRO CORDE] Pathos ab animi aeſtu.

COMIS PASSIS PALMEIS] Pathos à corporis habitu. Nonius, paſſis, patentibus, & expanſis interpretatur. Maro l. 2. Aen. *paſſis crinibus.*

PATER] ἐμφατικῶς à nominis veneratione. Sed verſus hic mendo non vacat.

HORITOR] Adnotat Diomedes l. 1. Veteres, quaſi ſpecie iterativa, *horitor* pro *hortator* dixiſſe.

ANI-

--- animus cum pectore latrat,
Velutei ſi quando [a] vincleis venatica [b] velox

Var. l. 6. de lin. Lat.

a Vinclo venatica aeno b Venenox, vel venox

Animus cum pectore latrat] Verbùm hoc ad homines aliquando transfertur, cùm vehementer irâ concitati, latrantis canis ritu, vociferantur. Hoc autem loco Poëta quempiam oſtendebat, qui viſis hoſtibus, elatus animo, irâ exardeſceret. Quod totum proculdubio ex Homero ſumptum eſt; cujus verbis commonefacti, ac quaſi filo ducti, hoc hemiſtichium à Varrone l. 6. de Lin. Lat. relatum cum tribus ſequentibus verſibus, qui à Feſto adducuntur, rectè Scaligerum conjunxiſſe, exiſtimamus. Sic igitur Homerus Ὀδυσ. υ.

—— κραδίη δὲ οἱ ἔνδον ὑλάκτει,
Ὡς δὲ κύων ἀμαλῇσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
Ἄνδρ' ἀγνοιήσασ' ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Ubi Dydimus ὑλακτεῖν eſſe ait, cùm cor palpitat, & continuè agitatur. Confirmat Petrus Victorius l. 9. Var. lect. c. 7. optimi Varronis exemplaris auctoritate, hic non *lactat*, ut perperam erat in aliis, legendum eſſe, ſed *latrat*. Quòd autem ſubdit, id Sexti Pompeji teſtimonio non parum adjuvari, qui ait *latrare* Ennium pro *poſcere* uſum eſſe; meâ quidem ſententia ad hunc locum haud quaquam ſpectare videtur. Quapropter rectiùs quis exiſtimaverit, Ennium hoc verbum in eo ſenſu, quem Sex. Pompejus ſequitur, alibi protuliſſe. Animum autem cum pectore latrare dixit, eorum ſequutus opinionem, qui animi ſedem in corde eſſe arbitrati ſunt. Unde ſaepè Veteres metonymicῶs cor pro animo uſurparunt.

Cum pectore] Melius *animusque in pe-*
163 *ctore latrat*, ut Homericum ἔνδον efficaciùs exprimeretur.

Veluti si quando] Similitudo, ſive collatio per affectum. Integer autem hic verſus eſſet, qui modò acephalus eſt, ſi pro *Veluti*, *Sicuti* reponeretur.

Venatica velox] Graeco more venatorio cani femininum tribuit ſexum; ut Homerus in ſuperioribus carminibus, Sophocles in Ajace, & ſaepè Oppianus in κυνηγετικῶν libris. Quod ipſum Latini etiam Poëtae videntur obſervaſſe. Varius in libro de Morte eâdem comparatione,

Ceu canis umbroſam latrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit cervae comprendere luſtra,
Saevit in abſentem, & circum veſtigia luſtrans,
Aethera per nitidum tenuem ſectatur odorem.

Lucretius lib. I.

Nanque canes ut montivagae perſaepè ferai
Naribus inveniunt intectas fronde quietes,
Cùm ſemel inſtiterint veſtigia certa viai.

Gratius poëta, qui feliciſſimo Auguſti ſaeculo floruit, in libello de Venatione ſimiliter idem genus cani tribuit,

Sic canis illa ſuas taciturna ſupervenit hoſteis,
At clangore citat, quos nondum conſpicit apros
Aetola quaecunque canis de ſtirpe ——

Nemeſianus in libro, quem ad Oppiani imitationem Cynegeticon appellavit, de canum forma loquens ait,

Renibus ampla ſatis validis, diductaque coxas.

Et Horatius, *multa cane*. At Silius eâdem à cane ſumpta ſimilitudine, hanc ſummorum utriusque linguae auctorum obſervationem praetermiſit, cùm canem maſculinâ voce protulerit;

Ut canis occultos agitat cum Belgius apros,
Erroresque ferae ſolers per devia merſa
Nare legit, tacitoque premens veſtigia roſtro,
Luſtrat inacceſſos venantum indagine ſaltus:
Nec ſiſtit, niſi conceptum ſectatus odorem,
Deprendit ſpiſſis arcana cubilia dumis.

[a] Apta [b] ſilet cani', fortè feram ſi nare ſagaci
Senſit, voce ſuâ [c] nictit, ululatque ibei [d] acute. Feſt. *Nictare.*

Quae neque Dardaniis campeis potuêre perire, Macr. l. 6. c. 1.
Nec cum capta capi, nec cum combuſta cremari.

--- curſus quingentos ſaepè veruti. Feſt. *Veruta.*

--- aſpectabat virtutem legionis Ser. in 4. Geor.
Si muſſaret, vel dubitaret, denique cauſſa
Pugnandi id fieret, aut duri fortè laboris.

a Rapta, vel capta b ſolet c nictu d acuta

NARE SAGACI] *Sagire*, ut Cicero l. 1. de Divin. interpretatur, *ſentire acutè eſt: ex quo ſagae anus, quia multa ſcire volunt, & ſagaces dicti canes. Is igitur qui antè ſagit, quàm oblata res eſt, dicitur praeſagire, id eſt, futura antè ſagire.* Hinc Afranius, Sagax cor, atque ingenium; Lucretius ſagacem animum, ſagacem mentem, & ſagacem rationem, dixerunt. Quod ſummi Auctores ad olfactum pulcherrimè tranſtulerunt. Quare Cicero l. 2. de Orat. *Sagaciſſimè odorari* dixit; & in Epodo Flaccus, *Nanque ſagaciùs unus odoror*; Plautus Curculion. naſum ſagacem; Cicero lib. 2. de Nat. Deor. narium ſagacitatem: à qua canis *ῥινηλάτης εὔσφρηντος*, & *εὔριν*, Graecis
164 dicitur; & *ῥινηλατεῖν* ſagaciter proſequi, & indagare: Hinc Graeco more Virgilius lib. 4. Aen.

—— odora canum vis.

APTA SILET] Oppianus l. I. de Venatione,

Μηδ' ὑλάειν ἐθέλοιεν ἐπεὶ μάλα θηρευτῆρσι
Σιγὴ τέθμιός ἐστι πανέξοχα δ' ἰχνευτῆρσιν.

NICTIT] Extendit correptam vocalem in caeſura. Pompejus, *Nictit canis in odorandis ferarum veſtigiis leviter ganniens.* Scaliger legit *nictat*, cujus ſignificatio longè à re, de qua agitur, remota eſt.

ULULATQ. IBEI ACUTE] Ululare propriè canum, & luporum eſt. Virg. l. 1. Geor.

Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.

Et lib. 6.

—— viſaeque canes ululare per umbram.

Videtur autem ululare à verbo Graeco *ὀλολύζειν* derivari. Ululae verò avi id nomen impoſitum eſt, quòd flendo ejusmodi ſtrepitum edat; de qua Auctor Elegiae de Philomela,

Aſt ululant Ululae lugubri voce canentes.

NEC CUM CAPTA CAPI] *ὀξύμωρον*. Virgilius lib. 7.

—— num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuêre capi? num incenſa cremari
Troja viros? ——

Horatius lib. 2. Epiſt.

Graecia capta ferum victorem caepit.

Petronius Arbiter,

Ibat juventus capta dum Trojam capit.

Refert Macrobius, Ennium hoc loco de Pergamis, Eumenis regia agere.

CURSUS QUINGENTOS] In olim impreſſis Feſti fragmentis deerant haec verba, quae modò in nuper excuſis Fulvii Urſini diligentia habentur.

ASPECTABAT VIRTUTEM LEGIONIS] In manuſcriptis Servii Commentariis apud eundem Urſinum hi verſus abſque numerorum ſtructura ita habentur in IV. Georg. *Muſſant autem murmurant. Ennius in X. ſic ait, Aſpectabat virtutem legionis, ſive ſpectans, ſi muſſaret, dubitaret denique cauſſa pugnandi fieret, aut duri labores.* Non dubium eſt, ea verba *ſive ſpectans* eſſe gloſſema; & inter duo illa *duri labores* aliquid deeſſe. Quare non malè arbitramur, eum locum, ut ſcripſimus, à nobis reſtitutum.

EX XI.

EX XI. ANNALI.

Tum clupei reſonunt, & ferrei ſtridet acumen: Priſc. l. 8. & 9.
Miſſaque per pectus dum tranſit, ſtriderat haſta. Idem lib. 8.
Malo cruce fatum ut des Juppiter --- Non. *Crux.*

165 Tum clupei] Clupeus, ut ait Labienus, cùm virili genere profertur, ſcutum ſignificat: Clupeum verò neutro genere imaginem; in qua ſignificatione D. Adrianus in XII. Oratione. *A vobis*, inquit, *P. C. peto, & impetratum validiſſimè cupio, ut proximè imaginem Auguſti, argenteum potiùs clupeum, ſicut Auguſto, ponatis.* Trebellius Pollio in Claudio, *Illi clupeus aureus, vel, ut Grammatici loquuntur, clupeum aureum Senatus totius judicio in Romana Curia collocatum eſt.* Pomponius Attellanarum ſcriptor in Capella, *Clupeum*, ait, *in medio fixum eſt.* Sed T. Livius clupea ſaepè pro ſcutis poſuit. Aſinius verò clupeum pro imagine maſculinè dixit, *Clupeus praetextae imaginis poſitus.* Sueton. in Domitian. *Clupeosque & imagines ejus coram distrahi, & ibidem ſolo effringi, juberet.* Plin. lib. II. Dubii ſermonis, Utrunque, ait, indiſtincto genere dici, ſed littera differre, ut pugnatorium per *i* clipeum dicamus, quòd clepere celare ſit; imaginem verò per *u* à cluendo. Sed haec arbitror Plinium non ex ſua, ſed ex Grammaticorum opinione retuliſſe. Nam libro XXXV. Natural. Hiſtor. Cap. III. ait, *Scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum eſt, continebantur imagines; unde & nomen habuère clipeorum, non ut perverſa Grammaticorum ſubtilitas voluit à cluendo.* Cornelius Fronto in libello de differentiis nominum, verborumque diſtinguit, clupeum eſſe armorum, clipeum verò imaginis; Quae differentia Chariſio l. 1. non probatur propter *i*, & *u* litterarum cognationem: nam maxi-
166 mus, & maxumus dicimus; & optimus, & optumus. Sunt autem clupei majora peditum ſcuta, ità dicti ſecundùm aliquorum opinionem ἀπὸ τοῦ καλύπτειν τὸ σῶμα. A clupeo *clupeare* apud Pacuvium in Hermiona; idemque eſt, quod apud Livium l. 25. paludamento circùm brachium intorto in hoſtes impetum facere, & ab eorum ictibus ſeipſos protegere. Et apud Auctorem ad Heren. *contorta toga.*

Resonunt] Enallage conjugationis. Actius Aeneadis,

Clamore, & gemitu templum reſonit caelitum

Videtur Maro l. 9. hoc Ennii carmen adumbraſſe, cum ait,

——— *tum ſcuta, cavaeque*
Dant ſonitum flictu galeae, pugna aſpera ſurgit.

Et ferrei stridet acumen] Syllabarum aſperitate ſtridorem expreſſit.

Missaq. per pectus dum transit, striderat hasta] Homerus Iliad. υ.

Αἰχμὴ δὲ ϛέρνοιο διέσσυτο μαιμώωσα.

Virgilius lib. 9.

——— *it haſta Tago per tempus utrumque*
Stridens ———

& l. 12. de Aeneae haſta in Turnum contorta,

Per medium ſtridens tranſit femur.

Attius Annal. ſtridentibus ſimiliter litteris eandem ferè extulit ſententiam,

Fraxinu' fixa ferox inſenſa infunditur oſſis.

Malo cruce] πάθος à modo. Videtur quiſpiam potius optare vitam ſuſpendio claudere, quàm indigna perpeti: quibus verbis ſimillima ſunt illa Plautinae anus in Aulularia,

Contendunt Grajos, Graecos memorare [a] ſolent ſos. *Feſt. Sos.*

Altè delata [b] petreiſque ingentibu' tecta. Idem *Petrarum.*

Sic mulier erubuit; ceu lacte, & purpura miſta. Non. *Lact.*

a ſolens b caeteriſque

Utinam me Divi adaſſint ad ſuſpendium,
Potiùs quidem, quàm hoc pacto apud te ſerviam.

Nec illa Ciceronis l. 2. Tuſc. ab hoc loco ſunt rejicienda, *Mori malunt, quàm tantummodò de dignitatis gradu dimoveri.* Idem pro C. Rabirio: *Sed moreretur priùs acerbiſſimâ morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex conſiſteret.* Et lib. 1. Off. *At Ajax quo animo traditur millies oppetere mortem, quàm illa perpeti maluiſſet.* Terentius in Adelph.

Animam relinquam potiùs, quàm illam deſeram.

Comici frequenter *malam crucem* dixerunt: maſculinè verò ita protulit Gracchus in oratione poſteriore, quam in Popillium, & Mathonem habuit, *Eo exemplo inſtituto, dignus fuit, qui malo cruce periret.* Sed locus hic metri neceſſitate reſtituendus eſt,

Malo, cruce ut faxum des Juppiter ——

Contendunt Grajos] Feſtus refert hunc verſum in dictione *Sos*, ac etiam in *Regium eſt*, ſive *Romanos:* ubi ingens eſt lacuna, quam priùs Scaliger, & poſteà Urſinus ex ſcripturae reliquiis implere tentarunt. Quod hic mihi feliciùs videtur aſſequutus: ità enim inquit, *Romanos in lib. XI. Graecos appellat Ennius, cùm ait: Contendunt Graecos, Grajos memorare ſolent eos, quod Graeca lingua longos per temporis tractus gentibus Hiſpani, non Romanos aut Graecè locutos, cùm Romulus urbis conditor verbis linguae Latinae locutus ſit; ſed quòd olim*
167 *lingua Graecae gentis fuerit eadem cum Latina, parum prolatione mutatá. Hoc autem verum eſſe indicat origo ejus, quae videtur quaſi Graecae uſurpatio.* Et fortaſſe pertinet ad hunc locum hic Ennii verſus à Chariſio relatus in lib. II.

Hiſpanè non Romanè memoretis loqui me.

Alte delata, petreisq. ingentibu' tecta] Μεταληψις, qua ſpecus magnitudo innuitur. Intelligit hoc loco Feſtus petras, naturale ſaxum, in mare prominens. Scaliger legit hunc verſum,

Altè elata ſpecus, petreisque ingentibu' tecta.

Sic mulier erubuit] Aliqui Nonii Emendatores ità legunt, nimirum dictionem *mulier* per Synezeuſim in duas ſyllabas contrahentes. In vulgatis verò omnibus ſcriptum eſt, *Et ſi mulier.* Sed fortaſſe ne verſus claudicet, legendum eſt,

Erubuit mulier ——

vel, *Sic mulier rubuit* ——

Ceu lacte, et purpura mista] Τὸ πρέπον pudicae mulieris à ſimili, vel à collatione per colorem; quò ingenuam illius ſpeciem oculis ſubjiceret. Captivam fortaſſe mulierem deſcribit Ennius, quae in hoſtium conſpectum adducta genas rubore, quaſi lacte admiſto, ſuffuderit. Lact autem, & lacte, pro lac Veteres dixiſſe, Chariſius l. 1. & Priſcianus docent. Caſſius Hemina Ann. l. 4. *Ex Tiberi lacte haurire.* Cato, *In Italia atra, caprae lacte candidum habent.* Caecilius Titthe,

Praeſertim quae non peperit, lacte non habere,

Sed obruit hunc locum ſuâ imitatione Virgilius l. 12.

Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
Flagrantes perfuſa genas, cui plurimus ignem
Subjecit pudor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur; vel miſta rubent ubi lilia multa
Alba roſa; tales virgo dabat ore colores.

Nec longè minori venuſtate Claudianus lib. 1. de Rapt. Proſerp.

—— *niveos infecit purpura vultus*

Pen-

Pendent peniculamenta unum ad quemque pedum. Non. *Peniculamentum.*

Utrique --- Feſt. *Rima.*

Per liquidas ſuccenſa genas; caſtique pudoris
Illuxêre faces, non ſic decus ardet eburnum,
Lydia Sydonio quod femina tinxerit oſtro.

Idem ferè Statius lib. 1. Achill. anguſtiori tamen periphraſi;

Lactea Maſſagetae veluti cùm pocula fuſcant
Sanguine puniceo, vel ebur corrumpitur oſtro.

Ovidius lib. 3. Met.

Et neque jam color eſt miſto candore rubori.

Statius lib. 2. Sylv.

O ubi purpureo ſuffuſus ſanguine candor.

Quae omnia ex perenni Homerico fonte Iliad. δ. emanarunt; quamvis non de muliere pudore ſuffuſa loquatur, ſed de ſan-
168 guine, qui è Menelai vulnere effluens ejus corporis candorem infecerat. Sic igitur inquit,

Ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ
Μῃονὶς ἠὲ κάειρα παρήϊον ἔμμεναι ἵππων.

Ex quo apparet, hoc Maeoniarum mulierum fuiſſe inventum. Ovidius Amorum lib. II. Eleg. 5.

Quale roſae fulgent inter ſua lilia miſtae;
Aut ubi cantatis Luna laborat equis;
Aut quod, ne longis flaveſcere poſſit ab annis,
Maeonis Aſſyrium femina tinxit ebur.

Muſaeus Erus pulchritudinem deſcribens, ſummos, inquit, nivearum genarum circulos haud ſecus, quàm roſa bicolor ex folliculis erumpens, rubeſcere,

Ἄκρα δὲ χιονέων φοινίσσετο κύκλα παρηῶν
Ὡς ῥόδον ἐκ καλύκων διδυμόχροον ———

Sed quàm lepidè Anacreon?

Γράφε ῥῖνα καὶ παρηὰς
Ῥόδα τῷ γάλακτι μίξας ———

His non diſſimile illud Propertii l. 2. Eleg. 3.

Ut Maeotica nix minio ſi certet Ibero,
Utque roſae puro lacte natant folia.

Nec praetermittendus locus Senecae in Medea,

Oſtro ſic niveus Phoeniceo color
Perfuſus rubuit; ſic nitidum jubar
Paſtor luce nova roſcidus aſpicit.

Hieronymus Vida l. 3. Chriſ. antiquorum imitatione, ſed remiſſiore ſpiritu,

——— *pudor ora pererrans*
Cana roſis veluti miſcebat lilia rubris.]

Julianus Barada Poëta eximius, ac cum antiquis conferendus, in Elegia de Roſa,

Interea dulces oculos converſa tuetur
Albentem dudum ſuave rubere roſam;
Ceu ſolet Aurorae facies, cum laetius Eous
Puniceo niveas inficit igne genas.

Purpura autem ab Hercule apud Tyrios, ut tradit Pollux l. 1. c. 4. inventa fuit. Virgilius lib. 5. Meliboeam extollit, de qua etiam Lucretius lib. 2.

Jam tibi Barbaricae veſtes, Meliboeaque fulgens
Purpura Theſſalico concharum tincta cruore.

Pendunt peniculamenta] Videtur hîc Ennius ejuſdem captivae mulieris peregrinum habitum deſcribere. Scaliger in Moreti explicatione legit hunc verſum,

Pendunt peniculamenta unum ad quodque pedule.

Ubi diſſerens plura de peniculo, & peni- 169
culamento, ait, Ennium hîc tractas veſtium lacinias intellexiſſe. Matronarum autem veſtes ad imos pedes defluxiſſe, non dubium eſt. Virgilius de Venere l. 1. Aen.

——— *pedes veſtis defluxit ad imos.*

Horatius Satyr. 2. l. 1.

——— *ſunt qui nolunt tetigiſſe, niſi illas,*
Quarum ſubjuta talos tegat inſtita veſte.

Idem ibid.

Ad talos ſtola demiſſa ———

Pedule] *Pedale*, ut ait Fronto, *menſura eſt pedis, pedule verò ſub pedibus praeſtat utilitatem.* Sed in veteri quodam Lexico pedules interpretantur operimenta anterioris partis pedum, de quibus Ulpianus libro XLIV. ad Sabinum, *Faſciae peduleſque, & impilia, veſtis loco ſunt.*

EX XII. ANNALI.

UNus [a] homo nobis cunctando reſtituit rem; Macr. l. 6. c. 1.

a qui nobis

169 Unus homo nobis] Duodecimum An-
nalem, ut in libro de Poëtis tradidit Var-
ro, ſcripſit Ennius, cùm ſeptimum & ſe-
xageſimum annum ageret; in quo Q. Fa-
170 bii Max. res geſtas celebravit. Macrobii
enim indicio liquet primum hunc verſum ex eo libro eſſe petitum. Quod autem hîc περιφραστικῶς Fabius intelligatur, non modò ex ſe patet, verùm etiam Ciceronis teſtimonio confirmatur; qui in Catone de eo loquens ait, *Hic & bella gerebat, ut adoleſcens, cùm planè grandis eſſet, & Annibalem juveniliter exultantem patientiâ ſuâ molliebat, de quo preclarè familiaris noſter Ennius; Unus homo nobis, &c.* Quae verba Idem ad Atticum lib. 2. quaſi vulgò dictitata, videtur uſurpaſſe, cùm ait, *Bibulus in caelo eſt; nec quare ſcio: ſed ità laudatur, quaſi, Unus homo nobis*, &c. Livius l. 30. eundem Fabium hujusmodi extulit encomio, *Vir certè fuit dignus tanto cognomine, vel ſi novum ab eo inciperet. Superavit paternos honores, avitos aequavit. Pluribus victoriis, & majoribus praeliis avus inſignis Rullus: ſed omnia aequare unus hoſtis Annibal poteſt. Cautior tamen, quàm promptior, hic habitus fuit: & ſicut dubites, utrum ingenio cunctator fuerit, an quia ità bello propriè, quod tum gerebatur, aptum erat; ſic nihil certius eſt, quàm Unum hominem nobis cunctando rem reſtituiſſe, ſicut Ennius ait.* Ex quibus Livii verbis innuitur, non hunc primum Fabium Maximum dictum fuiſſe; ſed ut alibi etiam idem oſtendit, Rullum ejus avum, ſive πρόπαππον, ut tradit Plutarchus in Fabio, quem Auctor de Viris Illuſtr. cap. 32. Q. Fabium Rutilianum, & Val. Max. lib. 5. Fabium Rullianum appellarunt. Quod quidem Maximi cognomen cùm Fabius Cunctator haereditario ſibi jure vendicaverit, immeritò Africanus Scipio aegrè ferebat, quod magnus ipſe appellaretur, ille vero Maximus: quare, ut Polyaenus refert libro VIII. τῶν στρατηγημάτων, in haec tandem verba prorupit, Quid ità Fabi? ut tu qui ſolùm exercitum conſervaris, Maximus, ego, qui devicto Annibale, bellum confeci, Magnus appeller. Cui Fabius, Atqui (inquit) niſi ego milites ſervaſſem, tu non habuiſſes, unde vincere poſſes.

Cunctando restituit rem] Virgilius de eodem loquens l. 6. integrum hoc carmen ſumpſit, ità tamen, ut ſpondeorum tarditate Fabii moram referret,

—— tu Maximus ille es,
Unus, qui nobis cunctando reſtituis rem.

De ejusdem cunctatione Silius l. 6.

—— pulcherrima quorum
Cunctando Fabius ſuperavit facta ——

Idem lib. 7.

At ſi ſacra Senis vis, impreſſumque fuiſſet
Siſtere, cunctando fortunam adverſa foventem,
Ultima Dardanii tranſiſſet nominis aetas.

Et lib. 16.

—— ſat gloria cauto
Non vinci pulchra eſt Fabio; peperitque ſedendo
Omnia cunctator nobis ——

Manilius lib. 1.

Invictusque mora Fabius ——

Ovidius l. 2. Faſt. 171

Scilicet ut poſſes olim, tu Maxime, naſci;
Cui res cunctando reſtituenda foret.

Claudianus de bello Gethico,

Primus fulmineum lento luctamine Poenum
Compreſſit Fabius ——

Auctor de Viris Illuſtr. cap. 43. *Fabius Annibalem mora fregit.* Florus, *Prima redeuntis, ſed, ut ſic dixerim, reviviſcentis impe-*

Non ponebat enim rumores antè ſalutem.
Ergo poſtque magisque virei nunc gloria claret.

Cic. lib. 1. Offic. & de Sen. Scr. 6. Aen.

Omneis mortaleis victoreis cordibu' viveis
Laetanteis vino curatos, ſomnu' repentè
In campo paſſim molliſſimu' perculit acris.

Hier. in Epitaph. Fabiolae. Priſc. l. 1. & 6.

imperii ſpes Fabius fuit, qui novam de Annibale victoriam commentatus eſt, non velle pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reip. ſalutare, Cunctator. Fuit idem etiam Clypeus appellatus, quòd ejus virtute, ut Poſidonius ait, Romani ab hoſtium impetu protegerentur.

Rem] Incolumem Reip. ſtatum.

Non ponebat enim rumoreis] Noluit enim, ut audacis Imperatoris nomen aucuparetur, Reip. ſummam in diſcrimen adducere. Idem ferè expreſſit Livius libro XLIV. *Neque enim omnes tam firmi, & conſtantes animi contra adverſum rumorem eſſe poſſunt, quam Fabius fuit; qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama malè rem gerere.*

Ergo postque magisq.] Rectè quidem Muretus exiſtimat l. 6. Var. Lect. c. 14. Ennium hoc loco antiquo more magis dictionem geminaſſe; *Non rarò enim,* ait, *contingit, ut eae voces, quae geminandae erant, ſemel tantùm ab imperitis librariis ponerentur.* Quod Catulli auctoritate confirmavit ad Mallium,

Noteſcatque magis mortuus, atque magis.

Idem rurſus,

Magisque & magis in dies, & horas
Iraſcor tibi ——

Virgilius lib. 2. Æn.

Et magis atque magis; quanquàm ſecreta parentis
Anchiſae domus, arboribusque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus ——

Afranius Vopiſco,

Cecidit ſpes reducendi domum, quam cupio,
Cujus ego in dies impendiò ex deſiderio
Magis magisque maceror ——

Eodem modo Graeci μᾶλλον μᾶλλον dicunt. Alexis in Atthide apud Suidam,

—— πῶς ἐπινεφεῖ τὸ πρῶτον
Ὁ Ζεὺς ἡσύχως ἔπειτα μᾶλλον μᾶλλον.

Quem locum Scaliger Eupoli tribuit.

Omneis mortaleis victoreis] Eandem ferè ſententiam M. Varro extulit libro II. de Vita populi Romani, *Propter ſecundas res, ſublato metu, non in communi ſpectant; ſed ſuum quisque diverſi commodum focillantur.* Hoc autem loco ſuſpicor, Ennium de Iſtris verba facere, qui Romanorum caſtris potiti, epulis, compotationibusque largiſſimè indulgebant: & haec verba à L. Atio Tribuno primo ſecundae legionis dicta; qui, ut ait Livius lib. 14. *Non hortabatur modò milites, ſed docebat etiam, ſi victores Iſtri, quibus armis* 172
caepiſſent caſtra, iisdem capta retinere in animo haberent, primùm exutum caſtris hoſtem ad mare perſecuturos fuiſſe: deinde ſtationes certè pro vallo habituros: vino, ſomnoque veriſimile eſſe, merſos jacere.

Laetanteis] Prae victoria, quaſi non ampliùs belli periculorum memores. Victores enim, ut ait Pindarus in Olymp. Ode 2. praeteritorum malorum obliviſcuntur,

—— τὸ δὲ τυχεῖν
Πειρώμενον ἀγωνίας
Παραλύει δυσφρόνων.

Cordibu' viveis] Promptâ animi alacritate.

Vino curatos] Virgilius paucioribus verbis totum hunc locum perſtrinxit l. 3. Aen.

Corpora curamus, feſſos ſopor irrigat artus.

Reſpexit uterque ad illud Simonidis, qui ſuadet, potandum eſſe ob felicem eventum,

Γίνε πῖν' ἐπι συμφοραῖς ἀγαθαῖς ὢ πλεῖον.

Somnu' repente in campo passim] Virgilius lib. 9.

—— *paſſim vino, ſomnoque per herbam*

* Olim cernebant magnis de rebus agendeis — Serv. lib. 12. Aen.

* Ob Romam noctu legiones ducere coepit — Feſt. *Ob. & Oboritur.*

* Hoſtem qui feriet, mihi erit Carthaginienſis — Cic. pro Cor. Bal.

Corpora fuſa vident ——
Silius Ital. lib. 13.

Sed non in requiem pariter ceſſère tenebrae,
Hinc ſopor impavidus, qualem victoria novit.

Vox illa *repentè* demonſtrat militum animos ab omni prorſus mentis ſolicitudine fuiſſe remotos.

Mollissimus perculit acreis] Optimè quidem adjunctis rem exornavit, dum ait, molliſſimus ſomnus acres victores perculit Quà voce inſolentes, ac feroces Victorum ſpiritus demonſtravit, nolentes ſeipſos in rebus proſperis coërcere. Unde ad Marcellum Epiſt. 9. lib. 4. Cicero ait, *Nihil miſeriùs, quàm ipſa victoria, quae etiam ſi ad meliores venit, tamen eos ipſos ferociores, impotentioresque reddit.*

Olim cernebant] Decernebant, ſimplex pro compoſito. *Eſt autem decernere*, ut in Andria Aelius ait, *de magnis certam proferre ſententiam: unde etiam Senatus decretum.* Idque ferè, quod ab Ennio dictum eſt, extulit Livius, qui ubi dixit Romae nunciatum fuiſſe Annibalem cum exercitu ad eam oppugnandam jam adventare, ſubdit lib. 26. *Conſules, Senatusque in caſtra venerunt; ibi de ſumma Reip. conſultatum.* Quà conjecturà hoc loco hunc verſum locavimus; quem ità paenè tranſcripſit Lucretius lib. 5.

Magnis de rebus inter ſe cernere certant.

Ejuſdem ſententiae eſt ille Lucilii,

Conſilium ſummis hominum de rebus habebant.

Ob Romam noctu] Hunc praeterea verſum ab hoc loco non alienum eſſe duximus. Nam de Annibale loqui videtur,
173 qui cùm Urbem aggredi ſtatuiſſet, Panico quodam terrore conſternatus, ab incoepto deſtitit. Quare in eo loco, ex quo rediit, Rediculo fanum erectum eſt; qui Deus, ut ait Cornificius, à redeundo appellatus fuit. Idem etiam Tutanus à tutando, & Graccè ἀλεξίκακος dictus eſt: de quo Varro in Satyra, quam *Hercules tuam fidem* inſcripſerat,

Noctu Annibalis cum fugavi exercitum
Tutanus hoc, Tutanu' Romae nuncupor,
Hoc propter omnes, qui laborant, invocant.

Verum Livius, Florus, aliique quamplurimi nullam occulti illius, ac repentini timoris mentionem fecerunt: ſed uno ferè ore ajunt, Annibale ad moenia appropinquante, ſummam repentè grandinum, ac imbrium vim, vehementi ventorum, fulgurumque impetu, eſſe coortam, quâ adeò timore perculſus fuit, ut divinitùs ab Urbis oppugnatione propelli ſe exiſtimaverit. *Ob* autem pro *ad* Veteres dixiſſe, Feſtus auctor eſt.

Hostem qui feriet] Cicero ita refert hunc locum pro Cor. Balbo. *Atque utinam, qui ubique ſunt propugnatores hujus Imperii, poſſent in hanc civitatem venire, & contrà oppugnatores Reip. de civitate exterminari. Neque enim ille ſummus Poëta noſter Annibalis illam magis cohortationem, quàm communem Imperatorum voluit eſſe, Hoſtem qui feriet. &c.* Omnes enim, quamvis exteros Annibal pro Carthaginienſibus habebat, dummodo Romanis eſſent infenſi. Sed Hoſtem ferire, militaris planè vox erat, quà milites in ſacramentis uſos fuiſſe ex illo Livii loco lib. 22. perſpicuè liquet, *Niſi aut petendi, aut hoſtis feriendi cauſſâ.* Atque hinc Feretrii Jovis originem deductam aliqui opinantur: hoc eſt ab ictibus, qui inter pugnandum inferuntur. Cùm enim milites manus conſerebant mutuò ſe adhortabantur, ut hoſtem ferirent. De qua re haec à Plutarcho in Marcello tradita ſunt, Ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολέ-

μου

Quiſquis erit ---

μου πληγὴν γεγονέναι τοὔνομα λέγουσι. καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις ὅταν διώκωσι τοὺς πολεμίους πυκνὸν τὸ φέρι, τοῦτ' ἐςι παῖε, παρεγγυῶσιν ἀλλήλοις.

Quisquis erit] Etiam quamtumvis ignotus: quâ voce Maro l. 1. & l. 6. Venerem, & Charontem inducit, Aeneam, tanquàm ſibi ipſis ignotum compellantes.

EX XIII. ANNALI.

* a Inſeque Muſa, manu Romanorum b Endoperator Agell. l. 18. c. 9.
a Inſece b Induperator

174 Inseque Musa] Solent plerunque Poëtae in ipſo operis tractu, cùm rem novam, ac difficilem aggrediuntur, rurſus ad Muſarum invocationem ſe convertere. Sic Homerus Iliad. ξ.

"Εσπετε νῦν μοι μοῦσαι ———

Virgilius lib. 9.

Vos ó Calliope, precor, adſpirate canenti,
Quas tibi tum ferro ſtrages, quae funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiſerit Orco.

Et alibi lib. 7.

Nunc age, qui Reges, Erato, quae tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus ———

Rurſus ibid.

Pandite nunc Helicona Deae, cantusque movete,
Qui bello exciti reges, quae quenque ſequutae
Complerint campos acies ———

Romanorum Endoperator] Sequitur ſtatim invocationem propoſitio, quâ Poëta lectorem docilem reddit. Hos autem verſus in hujus libri initio collocandos duximus, quoniam Philippi bellum, de quo nunc loquitur Ennius, Antiochi bellum, de quo mox dicemus, aliquantum temporis praeceſſit: quorum utrumque à Livio lib. 31. & 35. diligenter pertractatum eſt. Refert autem duos hos verſus Agellius libro XVIII. Noctium Atticarum capite IX. quod in impreſſis ἀκέφαλον eſt. Deſcribam tamen quae deficiebant ex Gulielmo Cantero Novar. lect. l. 2. c. 6. qui haec ex vetuſto admodùm exemplari à blattis, & tineis vendicavit. *In libro vetere, in quo erat oratio M. Catonis de Ptolemaeo contra Thermum, ſic ſcriptum fuit. Sed ſi omnia dolo fecit, omnia avaritiae, atque pecuniae cauſſâ fecit: ejusmodi ſcelera neſaria, quae neque fanda, neque legenda* [fortè *inſecenda* niſi quaepiam Catonis hîc deſint.] *audivimus, ſupplicium pro factis dare oportet. Inſecenda quid eſſet quaeri coeptum. Tum ex his qui aderant, alter litterator fuit, alter litteras ſciens: id eſt* [*alter*] *alterum docens, doctus alter. Hi duo inter ſe diſſentiebant. Et* 175 *grammaticus quidam contendebat. Inſequenda enim ſcribi, inquit, non Inſecenda: quoniam Inſequens ſignificat, traditumque* [fortè *quod in Inſeque ſignificatur, dictumque*] *eſſe Inſeque, quaſi perge dicere, & Inſequere; itaque ab Ennio ſcriptum his verſibus,*

Inſeque Muſa manu, Romanorum Induperator

Quod quisq; in bello geſſit cum Rege Philippo. Alter autem ille eruditior, nihil mendum, [fortè *mendoſum*] *ſed rectè atque integrè ſcriptum eſſe perſeverabat: & Velio Longo, non homini indocto, fidem eſſe habendam, qui in commentario quod feciſſet de uſu antiquae lectionis, ſcripſerit, non Inſeque legendum apud Ennium, ſed Inſece: ideoque à veteribus,*

* Quod queiſque in bello geſſit cum Rege Philippo.

Annibal audacei dum pectore [a] dehortatur, Idem l. 7. c. 2.
Ne bellum faciam, quem credidit eſſe meum cor Non. *Cor.*

a de me hortatur

quas narrationes dicimus, inſectiones eſſe appellatas. Varronem quoque verſum hunc Plauti de Menaechmis,

Nihilominus eſſe videtur ſectius quàm ſomnia,

ſic enarras [fortè *enarraſſe*]: *nihilo magis narranda eſſe, quam ſi ea eſſent ſomnia. Haec illi inter ſe certabant. Ego arbitror & à M. Catone Inſecenda, & à Q. Ennio inſcitè* [fortè *inſecè*] *ſcriptum ſine* u *littera. Offendi enim in Bibliotheca Patrenſi librum verae* [fortè *mirae*] *vetuſtatis, librum* [fortè *Livii*] *Andronici, qui inſcriptus eſt* οδυσσεια*, in quo erat verſus primus cum hoc verbo ſine* u *littera,*

Virum mihi Camoena inſece verſutum,

Factus ex illo Homeri verſu. Illic [fortè *illi*] *igitur aetatis, & fidei magnae libro credo. Nam quod in verſu Plautino eſt, ſectiùs quàm ſomnia: nihil in alteras plus argumenti habet. Etiam ſi veteres autem non Inſeque, ſed Inſece dixerunt: credo quia erat lenius, leviusque, tamen ejusdem ſententiae verbum videtur. Nam & ſequo.* Reliqua verò in impreſſis ſunt legenda. Feſtus autem ad hunc locum reſpexit, cùm ait, *Inſeque apud Ennium dic; Inſexit dixit.* Proferebant enim ſaepè veteres verba deponentia activorum terminatione, quemadmodum hoc loco Inſeque pro Inſequere, & alibi eloquo, arguo, opino, vago, execro, & ſimilia.

ANNIBAL AUDACEI] De Syriaco bello hîc agi, Ceſellius Vindex indicavit, qui in ſuis Antiquarum lectionum commentariis haec verba Antiochi Aſiae Regis eſſe ait, admirantis quamobrem ſe Annibal à bello Romanis inferendo dehortetur. Quod quidem apud Hiſtoricos non modò memini hactenùs me non legiſſe, ſed contrarium potiùs. Ita enim apud Livium l. 35. Annibal cum Antiocho loquitur. *Pater Amilcar, Antioche, parvum admodum mecum ſacrificaret, altaribus admotum jurejurando adegit; nunquam amicum fore Rom. populi. Sub hoc ſacramento ſex & XXX. annos militavi, hoc me in pace patriâ meâ expulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, ſi tu ſpem meam deſtitueris, ubicunque vires, ubi arma eſſe ſciam, inveniam, toto orbe terrarum quaerens aliquos Romanis hoſtes.* Et paullò poſt. *Odi, odioque ſum Romanis. Id me verum dicere, pater Amilcar, & Dii teſtes ſunt: proinde cùm de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto, ſi qua res te ad pacem impellet, in id conſilium alium, cum quo* 176
deliberes, quaerito. Idem etiam in illius vita retulit Plutarchus, & Florus in libro II. Epitomes perſtrinxit. Sed cùm haec Ennianis verbis valdè repugnent, quid in re tàm dubia affirmem, non habeo; niſi dicam, Annibalem dehortatum eſſe Antiochum, ne imparibus copiis cum Romanis contenderet. Nam cùm Antiochus aliquando ſuum exercitum barbarico apparatu magnificè inſtructum, ſed minus ad bellandum idoneum Annibali oſtendiſſet, illum haec omnia diligenter intuentem percontatus eſt, num eae copiae ſatis ſibi viderentur? Cui Annibal, ſatis ſanè cenſeo, quamvis Romani avariſſimi ſint. Luſit Poenus à re praeter expectationem: nam Antiochus de militum fortitudine ſciſcitabatur, ille verò de praeda reſpondit. Ceſellius autem perperam exiſtimavit, Ennium hoc loco cor, ut multa alia nomina maſculino genere enunciaſſe: in quo etiam lapſus eſt Nonius in libello de Indiſcretis generibus. Haec autem carmina interpretatur Ceſellius, tanquam Antiochus hoc modo loquatur; *Annibal me, ne bellum geram, dehortatur: quod cùm facit eequale cor putat me habere, & quàm ſtultum me eſſe credit, cùm id mi i perſuadere vult.* Quam Ceſellii opinionem refellit Agellius libro VII. cap. II.

NE BELLUM FACIAM] Antiquè dictum. Sallu-

Suaſorem ſummum, ſtudioſum robore belli.

--- ſatin Vates [a] verant aetate in agunda. Agell. l. 18. c. 2.

Littora lata ſonunt --- Priſc. l. 9.

Matronae melos complent, ſpectare faventeis Ser. in 4. Geor.

a verat

Salluſtius in hiſtoria: Hiero, Rex Syracuſanorum bellum fecit.

Quem credidit esse meum cor] Hoc eſt quem ego credidi. In qua ſignificatione Homerus caeterique optimi Graecae linguae auctores ſaepè *κῆρ* acceperunt. Plautus Aulul. pro *ego coepi* ait,

Cor meum coepit artem facere ludicram.

Lucretius l. 1. eâdem ſententiâ dixit, *credit animus.* Sed ibid. iiſdem Ennianis verbis hunc verſum clauſit,

Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor.

Notum quoque eſt, cor pro ipſo animo aliquando intelligi: unde vecordes, excordes, & concordes.

Studiosum robore belli] Translatio à ligno ad animum. Omne enim, ut ait Servius, quod forte eſt, robur vocamus. Hinc Catullus Argonautas appellavit,

—— *Argivae robora pubis.*

Satin' Vates verant] *ἀληθεύουσιν* à *vero* antiquo verbo, & obſoleto. Hinc apud Appuleium Veratrices mulieres dicuntur, quae ſe vera praedicturas pollicentur.

Littora sonunt] Virgilius Eclog. 6.

—— *ut littus Hyla, Hyla, omne ſonaret.*

Spectare faventeis] Servius calamo exaratus, cujus aliàs meminimus, in explicatione loci illius in poſtremo Georgicorum, Ore fave, ait, *Ponitur eadem vox pro velle apud Ennium lib. XIII. Matronae melos complent ſpectare faventes, id eſt volentes.*

EX XIV. ANNALI.

Horreſcit teleis exercitus aſper [a] utrinque Macrob. l. 6. c. 4.

Verrunt extemplò placidè mare marmore flavo; Agel. lib. 2. c. 26.

a utrique

177 Horrescit teleis] Rurſus Ennius in Erechtheo,

Arma rigent, horreſcunt tela ——

Verrunt extemplo] Pulchra tranſlatio à ſcopis ad remos, à pavimento ad mare. Virgilius l. 3.

Adnixi torquent ſpumas, & caerula verrunt.

Et lib. 5.

Certatim ſocii feriunt mare, & aequora verrunt.

Catullus,

Caerula verrentes abiegnis aequora palmis.

Quinque autem hi verſus à diverſis Auctoribus relati, licet aliter à Poëta diſpoſiti fuerint, tamen hoc modo, quo eos conjunximus, non inconcinnè aptati videntur. Utcunque autem ſeſe res habuerit, na-

Caeruleum ſpumat ſale, confertâ rate [a] pulſum. Priſc. l. 5.

a pulſu

navalis pugna hoc loco deſcribitur: ſed quaenam fuerit, incertum eſt; cùm nec tempus, nec quibus Ducibus commiſſa ſit, conſtet.

MARMORE FLAVO] Hunc locum Agellii lib. 2. c. 26. verbis explicabimus, apud quem poſt multa à M. Frontone de flavi coloris varietate enodata fatetur Phavorinus, ſe hujuſmodi Ennii verba, quae an-
178 tea minimè intelligebat, illius explicatione intellexiſſe: additque, *Non enim videbatur, caeruleum mare cum marmore flavo convenire. Sed cùm ſit flavus color viridi & albo miſtus, pulcherrimè prorſus ſpumas virentis maris flavo marmore appellavit.* Horatius *Tiberim flavum* dixit, Pacuvius *flavas aquas*, & Claudianus in Ruff. *flavas undas.* Mare autem juxta aquarum profunditatem, ventorumque motus, ac variam lucis & tenebrarum admixtionem, diverſos videtur colores aſſumere: nam modò album, modò nigrum, modò caeruleum, modò flavum viſitur. Album enim fit cùm initio tempeſtatis paulatim increbreſcente vento fluctuat. Unde Maro rerum naturae peritiſſimus l. 3. Geor.

Fluctus ut in medio coepit cùm albeſcere ponto
Longius ——

Albicat etiam cum ſtratum ſilet, claraque luce illuſtratur. Unde in Lucullo Cicero, *Mare illud, quod nunc Favonio naſcente purpureum videtur, idem huic noſtro videbitur. Nec tamen aſſentietur, quia nobiſmet ipſis modò caeruleum videbatur, manè flavum: quodque nunc, quia à ſole collucet, albeſcit, & vibrat, diſſimileque eſt proximo ei continenti.* Cùm verò erumpunt venti, & mare horreſcit, nigrum apparet; quod adjunctum frequenter Homerus ei tribuit, praeſertim verò in III. Ulyſſeae, ubi, ut fabulae praetextu rei naturam explicaret, inquit, Neptuno nigros tauros in littore immolari: cui deo, utpotè caeleſti, alba victima debebatur: quod explicans Interpres ait, Tauros Neptuno deberi ob maris ſaevitiam, nigros verò propter eum colorem, qui ex aquae profunditate fit. Ariſtoteles autem vult, Auſtro ſpirante caeruleum fieri mare, Aquilone verò obſcurius. Hinc Maro l. 5.

—— *fluctusque atros Aquilone ſecabat.*

Sed Graeci nigrum colorem aliquando cum purpureo confundunt. Auctor magni Etymologici citans illud Homeri, Ὡς δ' ὅτε πορφυρῇ πέλαγος, vocem illam πορφυρῇ exponit μελανίζει. Corinthus ubi agit de Dorica dialecto, τὴν μέλαιναν γὰρ τοῦ σώματος ἐπιφάνειαν, ἡνίκα ἂν δὶ ἐκδρομὴν ὕδατος μελαίνηται, πελίαν καλοῦσι. Simonides purpureum mare dixit,

Ἴσχει δέ με πορφυρέας ἁλὸς ἀμφιταρασσομένας ὀρυγμαδός.

Virgilius l. 4. Geor.

In mare purpureum violentior influit amnis.

Purpureum mare videtur, cùm elati fluctus inclinatione obumbrantur. Cicero, *Quid mare? nonne caeruleum? at ejus unda, cum pulſa eſt remis, purpuraſcit, & quidem aqua tinctum quodammodo, & infectum.* Furius Antias,

Spiritus Eurorum virides cum purpurat undas.

Propertius lib. 2.

Qualem purpureis agitavit fluctibus Hellem.

Marmor autem frequenter de mari Poëtae intellexerunt. Catullus, *pelagi marmora*, Virgilius lib. 1. Geor.

Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat ——

CAERULEUM SPUMAT SALE] Homerica 175
imitatio, apud quem ſaepe ἅλς pro mari legitur à qua Graeca voce Latina noſtra ſal originem ducit, ultimâ ſcilicet littera praepoſitâ, vel ſpiritu illo denſo in ſ converſo: quâ etiam ratione Graecas has voces, ἕξ, ἑπτὰ, ἕρπυλλον, ſex, ſeptem, ſerpyllum pronunciamus. Meſſala autem, qui de ſingulis litteris ſingulos libros edidit, in eo, quo de *s* agitur, eam non litteram, ſed ſibilum arbitratus eſt. Eandem vocem *ſal* pro mari ab illius ſalſedine multi denique poëtae uſurparunt. Virg. l. 1. Aen.

Labi-

Labitur uncta carina: volat ſuper impetus undas, Macr. l.6. c. 1.
Cùm procul adſpiciunt hoſteis accedere venteis Idem lib.6. cap. 5.
Navibu' velivoleis, magno clamore bovantes. Varr. l.6.de lin. Lat.

Vela dabant laeti, & ſpumas ſalis aere ruebant.

Catullus,

Ipſius antè pedes fluctus ſalis allidebant.

Et,

Tum tremuli ſalis adverſus percurrere in undas.

Veteres autem diverſis generibus id nomen protulerunt. Cùm verò jocos ſignificabant, maſculinè flectebant. Lucil.

——— *ore ſalem expiravit amarum.*

Salluſtius eodem genere in propria ſignificatione, *Neque ſalem, neque alia irritamenta gulae quaerebant.* Flavianus in cauſſarum naturalium libris neutro genere, *Cùm ſal, aliud pellucidum, aliud inquinatum, aut nigrum.* Item maſculinè plurium numero, *Protinus creſcunt effoſſi ſales.*

Labitur uncta carina] Quonam modo celerrimum navigii curſum & oratione, & metro ipſis oculis praeclariùs objicere poterat; cùm ex uno tantùm ſpondeo, & quinque dactylis verſum confecerit? quem adeò lubricis, ut ita dicam, dictionibus concinnavit, ut cum navi verba ipſa quodammodo fluere videantur. Idem rurſus ſui imitatione iiſdem numeris,

Labitur uncta carina per aequora cana Celocis.

Volat super impetus undas] Translatio ab avibus ad navim. Virgilius hunc locum ità ſurripuit l. 5.

——— *ſic illam fert impetus ipſe volantem.*

Furius Antias Poëmatis,

Sicut fulca levis, volitat ſuper aequora claſſis.

Lucretius lib. 5. & Cicero lib. 2. de Nat. Deor. itidem pro celerrimo caeli motu caeli impetum dixerunt.

Hosteis accedere venteis navibu' velivoleis] Arguunt haec verba properantium hoſtium celeritatem, qui ſecundis ventis ferebantur. Obſervandum hìc autem eſt, ſextum caſum eſſe geminatum, quod rarò admodùm apud Auctores invenitur. Eodem epitheto Ennius in Andromache,

Rapit ex alto naveis velivolas.

Et alibi, ut opinor, Caſſandram inducit vaticinantem,

Jamque mari magno claſſis cita
Texitur, exitiùm examen rapit,
Advenit, & fera velivolantibus
Navibu' complevit manus littora.

Non diſſimili tranſlatione Hypatus Macedonius in quodam Epigrammate navem πολυπλανέων ἀνέμων πτερὸν appellavit. Livius in Helena id epitheton mari tribuit, utpotè in quo naves velis agantur,

Tu qui permenſus ponti maria alta velivola.

A quo videtur Lucretius illud ſumpſiſſe l. 5.

Tum mare velivolum florebat navibu' pandis.

Et utrunque ſequutus Maro l. 1. Aen. *velivolum* quoque *mare* dixit: quod exponens Servius, ait, *velivolum duas res ſignificat, & quod velis volatur, ut hoc loco, & quod velis volat, ut Ennius, Naveis velivolas: qui & propriè dixit.*

Magno clamore bovanteis] Addidimus ſuperiori dimidiato carmini à Macrobio lib. 6. c. 5. relato propter congruam verborum ſententiam hoc ex Varrone ejuſdem Poëtae acroteleution. Clamor enim nautis peculiaris eſt, non ſolùm cùm portum ſubeunt, ut laetitiae praebeant argumentum, ſed etiam cùm hoſtes accedentes aſpiciunt, ut illi exterreantur, ipſique pugnandi alacritatem oſtendant. Praeterea inter navigandum clamore & cantu remigum labores moleſtiaeque leniuntur. Quinctilianus l. 1. c. 17. de Muſica loquens ait, *Atque eam natura ipſa videtur ad tolerandos faciliùs labores velut muneri nobis dediſſe. Siquidem & remiges cantus hortatur; nec ſolùm in his operibus, in quibus plurium conatus praeeunte aliquâ jucundâ voce conſpirant, ſed etiam ſingulorum fatigatio quamlibet ſe rudi modulatione ſolatur.* Virgilius lib. 3. Aen.

O Nau-

Infit ô civeis! quae me fortuna ferox ſic Priſc. l. 10.
Contudit: indigno bello confecit acerbo.
Nunc eſt ille dies, quòm gloria maxima ſeſe

Nauticus exoritur vario certamine clamor, vel, *vario hortamine*, ut legit Pontanus. Silius libro XI. Virgilianis lineis ſuum hunc verſum ita adumbravit,

Nauticus implebat reſonantia littora clamor. Varro l. *6.* de lin. Lat. ubi memorat multa ab animalium vocibus in homines translata, à bove bovare deductum aſſerit. Uſu autem frequentiori recipitur boare à verbo Graeco βοάω.

Infit] Sunt haec Imperatoris verba, militum animos praeterita clade dejectos ad novi certaminis inſtaurationem exhortantis.

O civeis] Non appellat eos Quirites, ut in urbanis concionibus fieri ſolitum eſt, non milites, aut commilitones, ut in militaribus, ſed cives: quo nomine benevolentiam captat; atque innuit, eos non ut mercenarios, ſed pro communi omnium re, quae in diſcrimine poſita erat, dimicaturos.

Quae me fortuna ferox sic] Exaggerat commiſerationis affectum ex deploratione praeteritae calamitatis. In iis autem quae praeter rationem cadunt, ut in Periclis concione apud Thucydidem habetur, Fortunam accuſare ſolemus. Ejus verba ſunt, διόπερ καὶ τὴν τύχην, ὅσα ἂν παραλόγως ξυμβῇ, εἰώθαμεν αἰτιᾶσθαι.

Contudit] μεταφορικῶς.

181. Indigno bello confecit acerbo] Tranſlatio ab immaturis pomis; quá saepiùs uſus eſt Cicero, & alii quàm plurimi. Sed ne hîc oratio duobus illis adjunctis *indigno*, *acerbo*, inaniter laſcivire videatur, legendum eſt,

—— quae me fortuna ferox ſic
Contudit indignè: & bello confecit acerbo.

Vel, —— *& bello confecit acervos.* Ut ea dictione Imperator maximam ſuorum cladem ſignificet. Quod Cicero in Catilinam Orat. 2. ſic expreſſit; *Cn. Octavius Coſ. armis ex urbe collegam expulit: omnis hic locus acervis corporum, & civium ſanguine redundavit.* M. Varro Myſteriis; *Naſcimur enim ſpiſſiùs, quàm emorimur: vix duo homines X. menſibus edolatum unum reddunt puerum; contrà una peſtilentia, hoſtica acies puncto temporis immanes acervos facit.* Virgilius lib. X.

Ingenteis Rutulae ſpectabis caedis acervos.

Idem ibidem,

Cùm tamen ingenteis Rutulorum linquis acervos.

Et lib. XI.

—— ingentem caedis acervum.

Et, —— *tot ſtragis acervos.*

Silius libro VIII. iisdem verbis, ſed ὑπερβολικοτέρως,

—— jam ſtragis acervis
Deficiunt campi ——

Catullus,

Cujus iter caeſis anguſtans corporum acervis.

Poſteriorem hanc lectionem haud aſpernandam exiſtimo, cùm mutua *v* litterae cum *b* cognatione, ac librariorum oſcitantiâ, facilè harum vocum altera in alteram migrare potuerit: ut apud Nonium in dictione *Amnem*, ubi hoc modo legendus eſt Attii locus in Epinauſimache,

En Scamandriam undam ſanctam ſalſo obtexi ſanguine:
Atque acervos alta in amni corpore explevi hoſtico.

Giſanius verò priorem verſum legit,

Cùm Andrum undique ſalo cinctum obtexi ſanguine.

Nunc est ille dies] Attentio ad conſilium ab opportunitate, quibus verbis Imperator erigit ſuos in victoriae ſpem ab occaſione; quae cùm in rebus omnibus utilis ſit, in bellicis eſt perneceſſaria.

Quom gloria maxima sese] Ut ardentiores militum animos ad pugnam redderet, gloriam proponit, quae ſola, ut ait Val. Flaccus l. 1. Argon.

—— animum mentemque perurit.

Osten-

a Oſtendat nobeis, ſi vivimu' ſive morimur:
Omneis occiſi, obcenſique in nocte ſerena. — Feſt. *ob.*

Rumphaea --- — Agell. l. 10. c. 25.

a Nobis oſtendat ſea

Ostendat nobeis] Ex rebus ſcilicet in hac die ſummâ cum omnium noſtrum laude gerendis.

Si vivimu' sive morimur] *Si* pro ſive. Plautus Curcul. *Si media nox eſt, ſive prima veſpera.*

Omneis occisi obcensique] Obcenſi, pro accenſi: ut Idem in Iphigen. *Acheruntem obibo* pro adibo: Veteres enim, ut diximus, frequenter *ob* pro *ad* uſurparunt. Cicero lib. 3. Tuſc. de Telamone ex Poëta noſtro, ut opinor,

Quem aſpectabant? cujus ob os Graji ora obvertebant ſua?

Nocte serena] Cicero eodem epi- 182
theto in Arato uſus eſt.

Rumphaea] *Rumphaea* (ait Agellius lib. 10. c. 25.) *genus teli eſt Thracae nationis, poſitumque hoc vocabulum in Q. Ennii Annalium libro XIV.* Valerius Flaccus l. 6.

Aequaque nec ferro brevior, nec Romphaea ligno.

EX XV. ANNALI.

Undique conveniunt, vel imber, tela Tribuno. — Macrob. l. 6. c. 3.

In hoc Annali Iſtricum bellum deſcribi, non ſolùm ex his, quae ſuperſunt, carminibus, colligi poteſt, verùm confirmatur etiam Macrobii auctoritate lib. 6. c. 3. Quod bellum Hoſtius proprio volumine complexus eſt; quemadmodum Naevius bellum Punicum, Calliſthenes Troïcum, Polybius Numantinum, Timaeus Siculus Pyrrhi Epirotarum Regis, Theopompus Philippi. Quòd autem hìc Poëta de ea pugna loquitur, quam Iſtri cum Coelio Tribuno commiſerunt, ex eodem Macrobio liquet; qui aſſerit, hunc locum ex Homero Iliad. π. eſſe tranſlatum, ubi Ajacis pugnam deſcribit,

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι
183 Δάμνα μὶν ζηνός τε νόος, καὶ τρῶες ἀγαυοὶ
Βάλλοντες, δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε, βάλλετο δ' αἰεὶ
Κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ' ὃδ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον. οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. καδδὲ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν, οὐδέ πη εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

Virgilius ex Homero, & Ennio haec de Turno accepit lib. 9.

Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantùm,
Nec dextra valet; objectis ſic undique telis
Obruitur: ſtrepit aſſiduo cava tempora circùm
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida aera fatiſcunt,
Diſcuſſaeque jubae capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus, ingeminant haſtis, & Troes, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)

 Flu-

[a] Conſigunt parmam, tinnit haſtilibus umbo,
[b] Aeratae ſonitant galeae: ſed nec pote quiſquam,
Undique nitendo corpus diſcerpere ferro.
Semper abundanteis haſtas frangitque, quatitque,
Totum ſudor habet corpus, multumque laborat:
Nec reſpirandi fit copia praepete ferro.
Iſtri tela manu jacienteis ſollicitabant.
Occumbunt multi leto, ferroque lapique — Priſc. l. 6.
Aut intra moeros, aut extra praecipe caſu.

a Conſligunt b Aerato ſonitu

Flumen agit, feſſos quatit aeger anhelitus artus. Statius verò aliquantò remiſſiùs ita Tydeum pugna defatigatum deſcribit lib. 2. Theb.

—— *at tamen illi*
Membra negant, laſſusque ferit praecordia ſanguis.
Jam ſublata manus caſſos defertur in ictus;
Tardatique gradus, clypeum non ſubſtinet umbo
Mutatum ſpoliis, gelidus cadit imber anhelo
Pectore, tum crines ardentiaque ora cruentis
Roribus, & tetra morientum aſpergine manant.

CONFIGUNT PARMAM, TINNIT HASTILIBUS UMBO] Ennius alibi,

Tum clupei reſonunt, & ferrei ſtridet acumen.

AERATAE SONITANT GALEAE] Virgilius lib. 2. Aen.

—— *tum ſcuta, cavaeque*
Dant ſonitum flictu galeae ——

SEMPER ABUNDANTEIS HASTAS] Velut imber defluentes.

TOTUM SUDOR HABET CORPUS] Sudoris copia immenſum laborem, pertinacemque conatum deſignat. Praeclariùs Maro hanc ſententiam explicavit l. 5.

—— *ſudor fluit undique rivis.*

NEC RESPIRANDI FIT COPIA] Pugna adeò abſque ulla temporis intermiſſione incaluit, ut ne reſpirandi quidem Tribuno ſpatium daretur. Virgilius diverſis ſanè verbis idem paenè extulit lib. 5.

184 *Nec mora nec requies* ——

Cicero Philip. 8. *Ne punctum quidem temporis oppugnatio reſpiravit.*

PRAEPETE FERRO] Ingruentibus in eum telis. Tranſlatio à veloci avium volatu. Suevius lib. V.

—— *volucrumque volatile telum.*

Unde Virgilius l. 4. Aen.

—— *volatile ferrum.*

ISTRI TELA MANU JACIENTEIS] Amplificat Iſtrorum ſaevientium rabiem. Virgilius X.

Tela manu jaciunt ——

Lucretius lib. 1.

—— *jaciatque volatile telum.*

Cajus libro 1. ad legem XII. Tabularum ait, *Telum vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur; ſed nunc omne ſignificatur quod mittitur manu.*

SOLLICITABANT] Propriam hujus verbi ſignificationem Feſtus indicat. Virg. l. 12.

—— *nequicquam ſpicula dextra*
Sollicitat ——

OCCUMBUNT MULTI LETO FERROQUE] Materia pro re ex ea confecta.

LAPIQ.] Priſcianus libro 6. citat ex XV. Annali hunc verſum, ubi oſtendit Vetuſtiſſimos *lapi* pro *lapide* dixiſſe à genitivo lapis: apud quem rurſus libro eodem idem verſus & alter ex XVII. afferuntur; quo loco obſervat, *praecipe* pro *praecipite* eſſe uſurpatum. Sed illos ob ſenſus concinnitatem hîc locare maluimus. Quod verò Ennius dixit, *Occumbunt leto*; Cicero lib. 1. Tuſc. Livius lib. 1. ab Urb. con. & Virgilius lib. 2. Aen. *morte, & morti occumbere* dixerunt.

AUT INTRA MOEROS AUT EXTRA] Horatius

Malos defindunt, fiunt tabulata, falaeque — Non. *Falae.*

Arquus ubi [a] adſpicitur, mortalibu' quae perhibetur. — Priſc. lib. 6.

a adſpiciunt

ratius lib. 1. Epiſt.

Iliacos intra muros peccatur, & extra.

Refert etiam Macrobius l. 6. c. 2. Ennium in hoc Annali de duobus Iſtris loqui, qui in obſidione è porta erumpentes, hoſtibus maximam plagam intulerunt; aitque illum Virgilii locum de Pandaro & Bitia portas aperientibus hinc eſſe depromptum. Ego verò exiſtimo, Virgilium in eo loco non Ennium modò, verum etiam Homerum eſſe imitatum; qui hoc ipſum his verbis explicavit Iliad. *μ.*

——— ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους
Υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων
Τὸν μὲν πειριθόου υἷα κρατερὸν πολυποίτην,
Τὸν δὲ λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ.
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι, καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι.

Addam & Virgilii locum l. 9. ut ex utriusque Poëtae verſibus, quales Enniani fuerint, aliqua ex parte conjici poſſit,

Pandarus, & Bitias Idaeo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſilveſtris Hiera,
185 *Abietibus juvenes patriis, & montibus aeques;*
Portam, quae Ducis imperio commiſſa, recludunt,
Freti armis: ultroque invitant moenibus hoſtem.

Malos defindunt] Hoc eſt, arbores in malorum uſum decidunt. Quin & ipſi mali, ut apud Papinianum libro XIX. Reſponſorum, Hermogenianum libro II. Juris Epitom. & Julianum libro LXXXVI. Digeſt. arbores appellantur. A Graecis vero παρὰ τὸ στῆναι hoc eſt ab erigendo ἱστὸς appellatur; cujus ſex partes memorat Eratoſthenes in Architectonico, hoc eſt, πτέρνη, θωράκιον, ἠλακάτη, καρχήσιον, κεραία, ἰκρίον.

Fiunt tabulata, falaeq.] Falae ſunt turres ligneae, ut ait Nonius; indeque falarica (quod telum erat maximum) à falis, unde torqueretur, appellata. Sed apud Pompejum Falae ab altitudine à falando dictae ſunt, quod apud Etruſcos caelum ſignificat.

Arquus ubi adspicitur] Iridem intelligit, quae plerumque poſt tempeſtatem apparere ſolet. *Arquum*, non *Arcum* Nonii auctoritate ſcripſimus; qui ait, *Arcus ſuſpenſus fornix appellatur, Arquus non niſi qui in caelo apparet, quem Irim poëtae dixerunt.*

EX XVI. ANNALI.

Tum [a] cava ſub montem [b] latè ſpecus intu' [c] patebat. — Priſc. l. 5.

a cauſſa, caſu b altè, altae c patebant.

186 Tum cava sub montem late specus intu' patebat] Hoc verſu videtur Maro ſuum illum obtexiſſe lib. 8.

At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia ———

Servius exponens illud Virgilii lib. 6. *Hic*

ſpecus

[a] Poſtremae longinqua dies [b] confecerit aetas. Agell. l. 9. c. 14.

Aeſtatem autumnus ſequitur, poſt acer hiemps. Priſc. l. 5. Ser. lib. 6. Aen.

Navorum imperium ſervare eſt inſuperantum. Feſt. *Navus.*

a Poſtremò b cum fecerit

ſpecus horrendum, ait, hoc nomen apud majores trium generum fuiſſe; & Horatium maſculino genere poſuiſſe, Ennium verò feminino, hunc fortaſſe locum innuens. Sed & ſpeca praetereà alii dixerunt. Cato, *ſpeca oppoſita, quò aqua devia abiret.* In Feſto habetur hic verſus in *ſpecus*

Tum caſu ſub monte altae ſpecus intu' patebant.

187 Virgilius idem Epitheton ſpeluncae tribuit lib. 6.

Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu.

Nonius eundem verſum ità refert ex XVII. Annali,

Concava ſub montis latè ſpecus intu' patebat.

Utcunque tamen ſive *cava*, ſive *alta*, legatur, Poëta per Metalepſin ingentem ſpecus magnitudinem intellexit.

POSTREMAE LONGINQUA DIES CONFECERIT AETAS] Antiquo more dies, pro diei. Cicero pro P. Sextio, *Equites Romanos daturos illius dies poenas.* Sic enim à Cicerone ſcriptum fuiſſe Ceſellius obſervavit. Virgilius l. 1. Geor.

Libra dies, ſomnique, pares ubi fecerit horas.

Idemque hunc Ennii verſum videtur quodammodo imitatus, cùm ait l. 3. Aen.

Tantùm aevi longinqua valet mutare vetuſtas.

AESTATEM AUTUMNUS SEQUITUR] Rerum viciſſitudinem oſtendit. Menander,

Χειμὼν μεταβάλλει ῥᾳδίως εἰς εὐδίαν.

Sed elaboratiori verborum lepore Flaccus hunc locum condivit l. 4. Car. Od. 3.

Frigora miteſcunt Zephyris, ver proterit aeſtas

Interitura, ſimul

Pomifer Autumnus fruges effuderit; & mox

Bruma recurrit iners.

Non praetermittam pulcherrimos Q. Smyrnaei verſus, quibus continuam rerum varietatem, atque mutationem eleganter depingit. Ait enim ex labore mortalibus felicitatem, atque opulentiam naſci; Jovemque poſt ſaevas ventorum tempeſtates, ac ingentem hiemis ſaevitiam, aëri ſerenitatem inducere; & ex pernicioſo, & peſtifero morbo ſalutem, ex bello pacem, temporis quadam viciſſitudine prodire,

Ἠ' οὔπω τόδε οἶδατ' ἀνὰ φρένας, ὡς ἀλεγεινοῖς

Ἀνδράσιν ἐκ καμάτοιο πέλει θαλίη τε, καὶ ὄλβος,

Ἐκ δ' ἄρα λευγαλέων ἀνέμων, καὶ χείματος αἰνοῦ

Ζεὺς ἐπάγει μερόπεσσι δι' ἠέρος εὔδιον ἦμαρ,

Ἐκ τ' ὀλοῆς νούσοιο πέλει σθένος, ἔκ τε μόθοιο

Εἰρήνη, τὰ δὲ πάντα χρόνῳ μεταμείβεται ἔργα.

Qua de re plura in noſtris proverbiis. Verſus autem hic choerilus eſt, ſive diphilus, cùm ei una in fine deficiat ſyllaba. Sin autem, ut in veteri codice ſcriptum eſt, *hiems hunc* legamus, vel, ut apud Servium *hiems fit*, verſus integris numeris conſtabit. Sed fortaſſe meliùs, ut opinor,

Aeſtatem autumnus ſequitur, poſt acrem hiemem ver.

ut uno verſu totius anni contineatur ambitus; & ſimul alludat Poëta ad Proverbium *Ver hiemem ſequitur*; quo utimur cùm ſignificare volumus, laeta triſtibus ſuccedere.

ACER HIEMPS] Horatius l. 1. Car. Od. 4.

Solvitur acris hiems ——

Quae vox, ſi ab ὕω originem ducit, per 188
y ſcribenda eſt, refragantibus vetuſtiſſimis libris, in quibus *hiems*, & *hiemps*, per *i*, legitur; cujus etymon Varro l. 5. de lin. Lat. ab hiatu deducit.

INSUPERANTUM] *Induperantum*, vel *Endoperantum* legendum eſt, ut rectè monet Sca-

a Quod ubei Rex paullò ſpexit de [b] contibu' celſeis. Idem *Spicit.*
Quò reſapſa loco ſeſe oſtentatque, jubetque Idem *Sar.*
Primu' ſenex Bradyn, regimen bellique peritus. Idem *Regimen.*
Ingenio fortei dextra latus pertudit haſta. Priſc. l. 10.
Non in ſperando [c] cupidè rem prodere ſummam Feſt. *Prodit.*
Spero, ſi ſperes quicquam prodeſſe [d] potis ſunt. Idem *Speres.*

a Quos b cortibus vel pontibus, vel montibus c cupidi d *vetus cod. unica dict.* potiſſunt

Scaliger: quorum verborum ſenſus eſt, fortium, & navorum, Imperantium eſſe, partum imperium conſervare. Unde vulgatum illud,

Non minor eſt virtus, quàm quaerere, parta tueri.

Quod ubei Rex paullo spexit] Hic locus apud Feſtum planè corruptus eſt. Scaliger putat, verba illa, quae Varro in V. de lingua Latina adducit ex Ennio, *Vos epulo poſtquàm ſpexit*, huc pertinere, & hoc modo legenda eſſe,

Quos ubi Rex pullos ſpexit de contibu' celſeis.

Cujus quidem ſententiae libenter adhaereo. Nam addit Varro, *Et quod in auſpiciis diſtributum eſt; qui habeant ſpectionem, qui non habeant, & quod in auguriis augures dicunt, avem ſpecere.* Loquebatur fortè de tripudio ſoliſtimo, quod fiebat ex offis, quae pullis dabantur. De quo in libris de Divinatione Cicero quaedam attingit. Itaque ex *vos* quos, & ex *epulo* pullos fecit Scaliger. Pomponius Laetus legebat hunc verſum,

Quos ubi Rex ultro ſpexit de montibu' celſis.

In antiquo Feſti exemplari ita mutilus habetur,

Quos ubi Rex . . . . ulo ſpexit de contibu' celſis.

Quae rima aliquibus viſa eſt voce *ſedulò*, vel *paulò*, expleri poſſe.

Quo resapsa loco] Priſca latinitas pro res ipſa. Reſpexit ad hunc locum Maro, cùm dixit l. 2. Aen.

Quò res ſumma loco Pantheu ——

Sed hìc res pro occaſione accipitur, ut apud eundem l. 9.

——. *nunc ipſa vocat res.*

Primu' senex Bradyn] A dignitate perſonae, vel aetate.

Bellique peritus] Thucydides, ἔμπειρος πολέμου. Salluſt. lib. I. Hiſtor. Militiae peritus. Rectè quidem belli peritiam, quae longâ experientiâ comparatur, ſeni tribuit.

Non in sperando cupide] Admonet, nullo pacto, quae certa ſunt, incertae alicujus rei cupiditate in diſcrimine eſſe ponenda.

Rem prodere summam] *Prodere* pro *perdere*, ut ait Pompejus.

Spero, si speres] Spero ſcilicet, ſi tamen aliqua ex parte proficere ſpes poſſint. Diximus alibi, *ſperes* in plurali pro *ſpes* Veteres uſurpaſſe.

Potis sunt] Unicâ dictione *potiſſunt* legendum eſt, ab antiquo verbo potiſſum. Lucilius,

Munu' tamen fungi, & muros ſervare potiſſunt.

Catullus,

Cur non divitiis Croeſum ſuperare potiſſit? 189

In cujus locum imperitorum audacia, quos antiqui verbi venuſtas latuit, irrepſit *potis ſit.* Aliqui pro *potiſſum* dicunt *poteſſum*, & *poteſſe*, ut non ſemel apud Terentium. Paſſivè verò *poteſtur* à Marone dictum eſt in VIII. & *poſſitur* à Siſenna in hiſtoriis.

Vago-

Qui [a] clamor [b] oppugnantis [c] vagore volantei. — Idem *Vagorem.*

Quippe vetuſta virûm, non eſt [d] ſat bella [e] movere. — Idem *quippe.*

Tunc timido manat ex omni corpore ſudor. — Macr. l. 6. c. 1.

Tamen inde volans ſecum abſtulit haſta
Inſigne --- — Idem ibid.

Concidit, & ſonitum ſimul inſuper arma dederunt. — Idem ibid.

a clamas, vel clamos b op pugnantis c vigore d ſatis e moveri

VAGORE VOLANTEI] Feſtus & Nonius, *vagorem* vagitum interpretantur; & uterque hunc Lucretii verſum l. 2. affert,

Et ſuperantur item, miſcetur funere vagor.

QUIPPE VETUSTA VIRUM] Carminis hujus ſenſus non eſt integer; cui haec fortaſſe, vel ſimilia, deſunt verba,

—— ſententia magnûm
Quippe vetuſta virûm: Non eſt ſat bella movere.

Quam, ut graviſſimam, ità expreſſit Salluſtius de bello Jugur. *Omne bellum ſumi facilè, caeterùm aegerrimè deſinere: non in ejuſdem poteſtate initium ejus, & finem eſſe; incipere cuivis etiam ignavo licere, deponi, cùm victores velint.*

TUNC TIMIDO MANAT EX OMNI CORPORE SUDOR] Ab accidentibus. Horatius lib. 2. Satyr.

—— ſudor ad imos
Manarit talos ——

Valerius Aedituus,

Per pectus miſerum manat ſubitò mihi ſudor.

Obſervat Macrobius, Ennianum hoc carmen Virgilium eſſe aemulatum l. 3. Aen.

Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.

Sunt qui Ennii verſum legant,

Tum timido ex omni manat mihi corpore ſudor.

Sed quam ſcripſimus, ut veriorem, lectionem retinemus; quamvis ultima in *manat* brevis ſit; quod eſt Ennio perſamiliare.

TAMEN INDE VOLANS SECUM ABSTULIT HASTA] Metaphora ab avibus. Primus Homerus ſagittae ſenſum tribuit, de illa tanquam de ave, loquens,

Πριαμίδης μὲν ἔπειτα κατὰ ςῆθος βάλεν ἰῷ
Θώρηκος γύαλον ἀπὸ δ' ἔπτατο πικρὸς οἰςός.

Locus eſt in N. Iliados, ubi Poëta Helenum facit Menelai pectus ſagittâ percutientem, quae tamen inde rejecta avolavit. Andronicus in Odyſſea,

At celer haſta volans perrumpit pectora ferro.

Lucretius lib. 4.

Antè fuit multò, quàm lucida tela volarent.

Virgilius l. 9.

—— volat Itala cornus,

Et, *—— volat atri turbinis inſtar*
Exitium dirum haſta ferens ——

Silius lib. X.

—— bis terna ſpicula dextra
Torta volant ——

SECUM ABSTULIT HASTA INSIGNE] *Inſigne* hoc loco intelligitur criſta, vel aliquid ejuſmodi, quod in cono galeae geſtatur. Maro l. 12.

—— apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.

Quod ex Homero Iliad. λ. uterque Poeta 190
accepit,

—— καὶ ἀμπεπαλὼν προΐει δολιχόσκιον ἔγχος,
Καὶ βάλεν, οὐδ' ἀφάμαρτε τιτυσκόμενος κεφαλῆφιν
Ἄκρην κακκόρυθα ——

CONCIDIT, ET SONITUM SIMUL INSUPER ARMA DEDERUNT] Verſus ex Homero Iliad δ. tranſlatus.

Reges

Reges per regum ſtatuaſque ſepulchraque quaerunt:
Aedificant nomen, ſumma nituntur opum vei.

Macr. l. 6. c. 1.

--- interea fax
Occidit, Oceanumque rubra tracti obruit aethra.

Idem lib. 6. c. 4.

--- hebem ---

Chariſ. l. 1.

Nox quando mediis ſigneis praecincta volabat.

Feſt. *Quando.*

Δούπησεν δὲ πεσὼν, ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ.

Fulvius Antias in primo Annali,

Ille gravi ſubito devinctus vulnere habenas
Miſit equi, lapſusque in humum defluxit, & armis
Reddidit aeratis ſonitum ——

Incertus Poëta apud Varronem,

Arma ſonant, fremor oritur, nil me increpitando commoves.

Virgilius apertiori imitatione l. 10.

Corruit in vulnus, ſonitum ſuper arma dedêre.

Et lib. 3. Geor.

—— *ſi qua ſonum procul arma dedêre.*

Et lib. 2. Aen.

—— *ſonitum quater arma dedêre.*

Aedificant nomen] Hoc eſt propagant ad poſterorum memoriam titulis, & inſcriptionibus in ſtatuis, & in ſepulchris.

Summa nituntur opum vei] Virgilius extremo libro,

Pro ſe quisque viri ſummâ nituntur opum vi.

Ubi obſervat Servius id Ennianum hemiſtichium eſſe.

Interea fax occidit] Solem intelligit, quòd ſuo lumine mundi tenebras diſcutiat. Hinc Lucretius l. 5. *roſeam Solis facem*; & vetus quidam Poëta,

Flammineam per aethram altè fervidam ferri facem.

Videtur autem hic igneam naturam Soli tribuere reſpiciens ad Anaxagorae, Democriti, & Metrodori opinionem, qui eum candens ferrum, aut ſaxum ignitum eſſe, exiſtimarunt. Virgilius ſimili tranſlatione lib. 3. Aen. *Phoebaeam lampadem* dixit. Verùm Ennium non ſimpliciter facem dixiſſe arbitror, ſed vel, *Solis interea fax*, vel, *caeli interea fax.*

Oceanumq. rubra tracti] Locus corruptus, qui unà litterâ reſtitui poſſet, ſi *tractim* pro *tracti* reponeretur.

Aethra] Syncope. Virgilius l. 3. Aen.

Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus aethra
Syderea polus ——

Sumpta eſt haec noctis deſcriptio ex Homeri Iliad. θ.

Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.

Hebem] Hebetem. Caper exponens hunc locum ait, Ennium non adjunctivè, ſed appellativè, eſſe loquutum. Caecilius *ὑποβολιμαίῳ*,

Subitò rectè reddent hebem.

Nox quando mediis ſigneis praecincta volabat] Mediae noctis deſcri- 191
ptio per ſpeciem proſopopeiae; quam ideo praecinctam dixit, quia, poſtquàm mediâ exactâ viâ ad ſummum circuli evecta eſt, inde quaſi praecincta velociùs in praeceps fertur. Praecingere enim eorum proprium eſt, qui ſe itineri accingunt, ut expeditiùs pergant. Hinc praecinctus dicitur qui expeditè iter facit. Horatius l. 1. Saty.

Hoc iter ignavi diviſimus, altius, ac nos,
Praecinctis unum: minus eſt gravis Appia tardis.

A Graecis praecinctus eâdem ſignificatione *εὔζωνος* dicitur. Xenophon libro IV. Paediae; *ὡς δὲ* (inquit) *εὔζωνοί τε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο εἰκότως πολλὴν ὁδὸν διήνυσαν.*

Volabat] Poëtico figmento Nocti alas

P tri-

Inſidiantes heic vigilant, partim requieſcunt, Ser.4.Geor.
Protectei gladiis ſub ſcuteis, ore faventeis.

tribuit. Virgilius lib. 8.

Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
Ariſtophanes Grammaticus differens de Chai genealogia ἐν ὄρνισι ait, Noctem atris pennis alatam omnium primùm in vaſto Erebi gremio ovum ſubventaneum peperiſſe, ex quo poſteà amor delectabilis natus eſt. Ejus verba ſunt; Ἐρέϐους δ᾽ ἐν ἀπείροισι κόλποις τίκτει πρώτιστον ὑπηνέμιον νὺξ ἡ μελανόπτερος ὤον, ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις ἔβλαςʼ ἔρως ὁ ποθεινός. Eodem modo Pindarus Ode 9. Pyth. victoriae alas tribuit, eam periphraſticè πτερὰ νίκης appellans.

Insidiantes heic] Servius Longobardicus explicans eum Virgilii locum in ultimo Georgicor. *Ore fave*, ait, *Cum religione, ac ſilentio accede: in XVI. Ennius; Hic inſidiantes vigilant, partim requieſcunt, tecti gladiis ſub ſcutis, ore faventes.* Ut autem hi verſus numeris conſtarent, in primo primam dictionem transpoſuimus, & in alterius principio ſyllabam addidimus. Sic etiam Virgilius l. 8.

—— *ſcutis protecti corpora longis.*

EX XVII. ANNALI.

COncurrunt velutei ventei, quòm ſpiritus Auſtri Macr. 1.6. c. 2.

Concurrunt, velutei ventei] Saepè à ventorum ex adverſo erumpentium impetu Poëtae ſimilitudinem in deſcribenda pugna deſumunt: ut Virgilius l. 2. Aen. de Trojanorum, Dolopumque exercitu; qui, ut obſervat Macrobius l. 6. c. 2. ex hoc Ennii loco ſubſtulit,

Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque Notusque & laetus Eois
Eurus equis: ſtrident ſilvae, ſaevitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora fundo.

Sed hoc opinor utrunque Poëtam ex perenni Homerico fonte hauſiſſe. Sic enim ille Iliad. XVI.

Ὡς δ᾽ εὖρός τε, νότος τ᾽ ἐριδαίνετον ἀλλήλοιιν
Οὔρεος ἐν βήσσης βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην
Φηγόν τε, μελίην τε, τανύφλοιόν τε κράνειαν,
Αἵτε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκεας ὄζας
Ἠχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων·
Ὣς τρῶες, καὶ ἀχαιοὶ ἐπ᾽ ἀλλήλοισι θορόντες
Δηίουν ——

Sed quod Homerus pluribus exornavit de alterno ramorum fragore, fraxini, fagi, & corni, Virgilius duobus perſtrinxit verbis,

—— *ſtrident ſylvae* ——

Rurſus Homerus in IX. ejusdem operis,

Ὣς δ᾽ ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ, τε θρῄκηθεν ἄητον
Ἐλθόντ᾽ ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν.

Sed Virgilii comparatio ex X. libro videtur Ennianae ſimilior,

—— *magno diſcordes aethere venti*
Praelia ceu tollunt, animis, & viribus aequis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit.
Anceps pugna diu: ſtant obnixi omnia contrà.
Haud aliter Trojanae acies, aciesque Latinae
Concurrunt ——

Sta-

Imbricitor, Aquiloque ſuo cum flamine contrà,
[a] Endo marei magno fluctus extollere certant.

a *vulg. cod.* Inde

Statius lib. 11. Theb.

Ut notus, & Boreas gemino de cardine mundi,
Hic nive Rhiphaea, Libycis hic paſtus arenis,
Bella cient; clamant amnes, freta, nubila, ſylvae.

Idem elaboratius lib. 8.

Ut ventis, nimbisque, minax, cùm ſolvit habenas
Juppiter, alternoq; affligit turbine mundum,
Stat caeli diverſa acies: nunc fortior Auſtri,
Nunc Aquilonis hiems, donec pugnante procella
Aut nimiis hic vicit aquis, aut ille ſereno.

Cum spiritus austri] Helleniſmus, ut πνοιὰς ἀνέμου, & θύελλα ἀνέμου, pro ἄνεμος: quâ figurâ dixit Virgilius Eclog. 3. *ſibilus Auſtri*, pro Auſtro, Propertius, *Zephyri aura*, pro Zephyro, Lucretius l. 5, & 6. *venti vis*, pro ipſo vento, & lib. 6. *flamina Cauri*, pro Cauro. Ità quoque Furius Antias,

Spiritus Eurorum virides cùm purpurat undas.

Et Attius Philoctete,

Aquilonis ſtridor gelidas molitur nives.

M. Cato in Oratione dierum dictarum de Conſulatu ſuo; *Poſtquàm Maſſiliam praeterimus, inde omnem claſſem ventus Auſter lenis fert: mare velis florere videres ultrà angulum Gallicum.*

Imbricitor] A ciendis imbribus. Auſter enim ſemper ferè pluvias ſecum affert; quem multi ità ab hauriendo appellatum volunt, quòd ob maximam imbrium effuſionem aquas è mari haurire videatur. Ad quod reſpiciens Naſo lib. 1. de Triſt. Eleg. ult. ait,

Fuſcabatque diem cuſtos Erymantidos urſae,
Aut Hyades ſaevis hauſerat Auſter aquis.

Quare in pleriſque manuſcriptis codicibus apparet Veteres cùm aſpiratione Hauſtrum ſcripſiſſe; quem Orpheus in hym. imbris generatorem appellavit;

Ἔλθοις σὺν νεφέλαις νοτίαις ὄμβροιο γενάρχα.

Hinc Ovidius lib. 13. *imbriferum Auſtrum* dixit, Horatius & Statius *udum*, Virgilius *humidum*. Ab humore enim, ſive humiditate, quae Graecis νοτὶς eſt, νότος hic ventus appellatur; quae vox etiam à Latinis, tanquàm propria, recepta eſt. Plautus in Mercatore Imbricum appellavit,

Hic Favonius ſerenus eſt, iſtic Auſter imbricus: 194
Hic facit tranquillitatem; iſte omnes fluctus conciet.

Unde ab eodem *auſtrati* dicti ſunt, pluvio Auſtro madefacti. Inquit enim,

Auſtrati ad ignem ſedent ——

Aquiloq. suo cum flamine contra] Nam è regione Auſtro eſt oppoſitus: quod quidem Homerum rerum omnium peritiſſimum non latuit; qui naturalem ventorum contentionem ità deſcripſit Ὀδυσ. ε.

Ἄλλοτε μέν τε νότος βορέῃ προβάλεσκε φέρεσθαι,
Ἄλλοτε δ' αὖτ' εὖρος ζεφύρῳ εἴξασκε διώκειν.

Aquilonem verò propter flatus velocitatem à ſimilitudine vehementiſſimi aquilae volatus appellari proditum eſt: quem Graeci à fremitu βορέαν dicunt; cumque Pindarus Pyth. Od. 4. ventorum regem, & patrem appellavit.

Endo marei magno] Mare magnum propriè ab Auctoribus Oceanum appellatur, quòd terram omnem, caeteraque maria ſuo ambitu contineat. De quo ait Iſidorus lib. 13. c. 16. *Mare magnum eſt, quod ab Occaſu ex Oceano fluit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia caetera maria in comparatione ejus minora ſunt. Iſtud eſt & Mediterraneum, quia per mediam terram uſque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Aſiamque diſterminans.* Salluſt. in Jugurthino, *Sed Perſae intra Oceanum magis: hique alveos navium inverſos pro tuguriis habuêre; quia neque materia in agris, neque ab Hiſpanis emendi, aut mutandi*

Tollitur in caelum clamor exortus utriſque. Idem lib. 6. c. 1.

Si lucei, ſi nox, ſi mox, ſi jam data ſit frux. Priſc. lib. 6.

--- magna oſſa, lacertique,
Apparent hominei --- Macrob. l. 6. c. 1.

tandi copia erat: mare magnum, & ignara lingua commercia prohibebat. Cic. de Som. Scipion. *Omnis enim terra, quae colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parva quaedam inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quem Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quàm ſit parvus vides.* Aliquando verò videtur Ennius mare magnum pro Mediterraneo intellexiſſe; apud quem Caſſandra furore percita vaticinatur,

Jamque mari magno claſſis cita
Texitur ——

Sed hoc loco mare magnum procelloſum intelligo; ſicut Servius in explicatione illius Maronis lib. 5.

—— *dum per mare magnum*
Italiam ſequimur fugientem ——

In qua etiam ſignificatione Lucretius l. 2.

Suave mari magno turbantibus aequora ventis
E terra magnum alterius ſpectare laborem.

Et rurſus ibidem,

Sed quaſi naufragiis magnis, multisq; coortis,
Diſjectare ſolet magnum mare tranſtra, guberna.

Idem etiam lib. 3. Helleſponti fauces ità appellavit, cùm de Xerxe loquens ait,

Ille quoque ipſe viam qui quondam per mare magnum
Stravit ——

Saepè etiam ornatus cauſſâ eo adjuncto Poetae uſi ſunt. Ennius in Aſoto, ſive Sotadico,

Alius in marei volt magno tenere tonſam.

195 Livius Andronicus,

Celſosque ocreis, arvaque patria, mare magnum.

Lucilius in Satyr.

Vir mare metitur magnum, ſe fluctibu' tradit.

Lucretius lib. 6.

Quo minus eſt mirum, mare non augeſcere magnum.

Prudentius in Dipthycho,

Intus agit vir juſtus iter, vel per mare magnum.

FLUCTUS EXTOLLERE CERTANT] Cùm ſuprà *Concurrunt* militari verbo uſus ſit, modo nihil à metaphora recedens, ſubdit *certant*, quo violentum ventorum impetum, conatumque expreſſit.

TOLLITUR IN CAELUM CLAMOR] Hyperbole. Virgilius eadem verba libro XI. tranſcripſit. Idem alibi,

It clamor caelo.

Homerus Iliad. XV.

—— φωνὴ δὲ οἱ αἰθέρ᾽ ἵκανεν.

Eſt hoc quidem militare praeceptum: nam, ut refert Caeſar libro III. de Bello Civili; *Neque fruſtra antiquitùs inſtitutum eſt, ut ſigna undique concinerent, clamoremque univerſi tollerent: quibus rebus & hoſtes terreri, & ſuos incitari exiſtimaverunt.*

SI LUCEI SI NOX] Credo, hoc carmine nimium ſibi Ennium eſſe blanditum: nam ſummo ſtudio videtur affectaſſe, ut verſum XI. dictionibus conficeret. *Lucei* autem adverbialiter hoc loco poſitum eſt, ut apud Plautum Amphit. *Hoc luci.* Ubi Siſenna; *Quaecunque nomina* e *litterâ ablativo ſingulari terminantur*, i *litterâ finitâ adverbia ſiunt, ut mani. Nox* pro nocte ἀρχαϊκῶς: ſicut in lege XII. Tabularum; *Si nox furtum factum eſcit, ſi im alis occiſit, jure caeſus eſto.* Quicunque autem fuerit hujus carminis ſenſus, placet in eo mira temporis gradatio, atque acceleratio.

MAGNA OSSA, LACERTIQ.] Ἀκροτελεύτιον hypermetri, quo de induſtria uſus eſt; ut vel ipſo numero lacertorum magnitudinem,

It eques, & plauſu cava concutit ungula terram. Idem Ibid.

--- neque corpora firma
Longiſcunt quicquam --- Non. *Longiſcere.*

--- poteſtate pigne ſufferre laborem. Idem *Pigne.*

Degrumari ferrum --- Idem *Grumae.*

dinem, athleticumque corporis habitum, referret. Unde Maro non modò eodem numero, ſed iiſdem etiam Ennianis verbis proceram Entelli ſtaturam deſcripſit l. 5.

Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertosque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.

Sed fortaſſe non injucundum erit pauca referre, quae de mira oſſium magnitudine comperimus. Plegon Trallianus in libro περὶ θαυμασίων ait, in Dalmatia ſpeluncam eſſe Dianae ſacram, in qua multa corpora conſpiciebantur, quorum coſtae XVI. ulnas excedebant. Eumachus ἐν περιηγήσει prodidit, Carthaginienſes, cùm foſſam circùm ſuam provinciam agerent, dum terram exhauriunt, duo oſſea cadavera, arcis condita reperiſſe, quorum alterius compages longa fuerit XXIV cubitos, alterius XIII. Theopompus Sinopenſis ἐν
196 τῷ περὶ σειτμῶν refert, in Boſphoro Cimmerio repentina terrae concuſſione colliculum quendam diſſiluiſſe; indeque ingentia oſſa fuiſſe ejecta: quorum compages, in morem humani corporis diſpoſitae, XXIV cubitorum longitudine erant. De qua etiam re multa, quae brevitati conſulentes praetermittimus, ab Apollonio Grammatico monſtroſa prodita ſunt: qui ob id ea minimè à vero aliena eſſe affirmat: quod natura, initiò viribus ingens, omnia Deorum naturae aemula educaverit; deinde progreſſu temporis cùm emarceſceret, naturarum quoque quantitates decreverunt: ad quod reſpexit Virgilius in extremo primi de Agricultura,

Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila;
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes;
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.

Et in XII. idem innuit,

Saxum antiquum, ingens, campo qui fortè jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

It eques, et plausu] Obſervat Macrobius l. 6. c. 1. hinc illud Virgilii lib. 8. emanaſſe,

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

Longiscunt quicquam] Nonius *longiſcere* longum fieri, vel frangere, interpretatur.

Potestate pigne] Locus corruptus; quem aliqui emendant *pro aetate piget*, vel *pigret:* quod minimè approbo, cùm in eo tractatu Nonius de nominibus tantùm agat, quae indiſcreta habent genera, non autem de verbis.

Sufferre laborem] Lucretius l. 5.

—— *durum ſufferre laborem.*

Degrumari ferrum] Hoc eſt grumam dirigere. *Eſt autem gruma*, ut exponit Nonius, *menſura quaedam, quâ flexae viae ad lineam diriguntur.* Et hinc *degrumari* pro in rectùm dirigere. Lucilius lib. 3. Saty.

—— *viamque*
Vis degrumari, ut caſtreis menſor facit olim.

Non poſſunt muſſare boni, qui [a] facta labore Ser. 4. Geor.
Militiae enixi peperêre ---

a tanta

NON POSSUNT MUSSARE BONI] Refertur à Servio manuſcripto hic Ennii verſus cum alterius dimidio, in explicatione loci illius in IV. Georg. *Muſſantque oras*, hoc modo; *Muſſant hic murmurant: quae vox ponitur & in tacendi ſignificatione, ut apud Ennium in XVII. Non poſſunt muſſare boni, &c.* Addit Idem inſuper *Muſſare* interdum poni pro dubitare, ut,

—— muſſat Rex ipſe Latinus
Quos generos vocet ——

EX XVIII. ANNALI.

MOntibus obſtiteis obſtantibus, unde oritur nox. Feſt. *Obſitum.*

--- aëre ſolva Agell. l. 13. cap. 20.

197 MONTIBUS OBSTITEIS] Neque hic verſus, qui ex tanto naufragio ſuperfuit, certum eſt, an ſit ex hoc Annali, an ex XVI. Nam in Feſti codicibus inconſtanter uterque numerus habetur. Fortè ad hunc verſum in Bucol. reſpexit Maro, cùm dixit Eclog. I.

Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

Eandem ſententiam ſic expreſſit Apollonius lib. I.

Αἱ δὲ νέον σκοπέλοισιν ὑποσκιόωνται ἄρουραι.

AERE FOLVA] Agellius de fulvo colore loquens ait libro II. cap. XXVI. *Sicque Ennius in Annalibus fulvo aëre dixit.* Idem libro XIII. cap. XX. *Contrà verò idem Ennius in Annali duodevigeſimo, aëre fulva dicit, non fulvo: non ob id ſolum, quod Homerus ἀέρα βαθεῖαν dicit; ſed quod hic ſonus (opinor) vocabilior eſt viſus, & amoenior.* Ex hoc Annali uſque ad XL. nihil hactenus reliquum eſſe comperimus.

EX XL. ANNALI.

QUippe ſolent Reges omneis in rebu' ſecundeis. Feſt. *Quippe.*

QUIPPE SOLENT] Variant hoc etiam loco Feſti exemplaria. Nam cùm facilè I littera in L permutari poſſit, ambigitur, an hic verſus ſit ex XL Annali, an ex XI. Quod verò ad ſenſum attinet, fortaſſe ad illud reſpexit, quod dici ſolet, proſperos 198
fortunae ſucceſſus homines inſolentes reddere. Unde Plutarchus de Romulo ait, cum rebus geſtis elatum, animoque inſoleſcentem, comitatem illam popularem odioſo domi-

dominatu commutaſſe: Ἀλλ' ἐκτεθαῤῥηκὼς τοῖς πράγμασι, καὶ βαρυτέρῳ φρονήματι χρώμενος, ἐξίςατο τοῦ δημοτικοῦ, καὶ παρήλλαττεν εἰς μοναρχίαν ἐπαχθῆ. Non minus quidem difficilè eſt in rebus ſecundis animo non efferri, quàm in adverſis non conſternari: ideoque inter ſummas, ac praecipuas animi dotes habetur, utroque tempore, infracto conſtantique animo eſſe.

Q. Ennii *Verſus aliquot ex incertis Annalium libris.*

INtereà fugit albu' jubar Hyperioni' curſu. Priſc. lib. 5.

--- [a] viroſque valenteis Idem l. 10.
Contŭdit crudelis hiemps ---

a vireſque calenteis

199 Interea fugit] Chronographia; quam dactylorum celeritate explicavit, ut velociſſimum Solis curſum numeris imitaretur.

Albu' jubar] Hîc obſervandum, à Veteribus jubar maſculino genere prolatum; ab aliis verò neutro. Ovidius l. 7. Met.

—— *jubar aureus extulerat Sol.*

Hyperioni'] Poëtae ſaepè Solem, Hyperionem & Hyperionidem vocarunt. Quo nomine, ut Plutarchus in libro de Homero ait, dictus eſt, ὅτι ἀεὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἰών. Pythagoras autem, ut refert Claudius Tuſcus, unitatem hyperionida vocabat, διὰ τὸ πάντων ὑπερεῖναι τῇ οὐσίᾳ, ὥσπερ καὶ ὁ νοητὸς ἥλιος ὑπὲρ τὰ ὄντα ἔσχε τὸ εἶναι ὑπεριονίδης κέκληται. Hunc autem Hyperionem Caeli, & Terrae filium fuiſſe, à plerisque proditum eſt: ex quo Sol, & Luna nati ſunt, & ab eo Sol Hyperionides eſt denominatus. Quod quidem ἀλληγορικῶς perpendens Diodorus lib. 5. ait, ideo Hyperionem Solis, ac Lunae parentem vulgò fuiſſe habitum, quòd ipſe primus Solis, Lunae, caeterorumque aſtrorum motus, ordinem, converſionemque ſummâ diligentiâ obſervaverit. Ab hoc etiam, quoniam unus ex Titanibus fuit, fertur Sol Titan, & Luna Titanis appellata; de qua Ennius,

Ut tibi Titanis Trivia dederit ſtirpem liberûm.

Viroſq. valenteis] Pierius legit, *vireſque calenteis:* ſed neſcio utrum conjecturâ, an antiquorum codicum auctoritate.

Contudit crudelis hiemps] Ideò crudelis, nam militum corpora perfringit, & labefactat, praeſertim ea, quae duros militiae labores, & incommoda minus perferre conſueverint. Quare Ariſtoteles admonet pueros ineunte aetate frigoribus perferendis aſſuefaciendos; hoc enim & valetudini, & bellicis obeundis rebus praeſtare: ideoque apud plerasque exteras gentes morem increbuiſſe, ut vel eos in flumen immergerent, vel, ut apud Gallos, brevi ac tenui veſte inducerent. Ejus verba haec ſunt in VII. de Repub. Συμφέρει δὲ εὐθὺς καὶ πρὸς τὰ ψύχη συνεθίζειν ἐκ μικρῶν παίδων, τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις εὐχρηςότατον. διὸ παρὰ πολλοῖς ἐςὶ τῶν βαρβάρων ἔθος, τοῖς μὲν εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν τὰ γιγνόμενα ψυχρὸν, τοῖς δὲ σκέπασμα μικρὸν ἀμπισχεῖν οἷον Κελτοῖς. Idem de Germanorum ritu confirmat Caeſar in libro VI de bello Gallico; quem Galenus libro I τῶν ὑγιεινῶν, ut planè Scythicum, ac inhumanum deteſtatur, cùm tenui cuti frigus inimiciſſimum ſit,

ut

[a] Brunduſium polcro praecinctum praepete portu. Agel. l. 6. c. 6.

Exin per [b] terras poſtquàm celeriſſimu' rumor. Priſc. lib. 7.

[c] Hiſpanè, non Romanè memoretis loqui me. Chariſ. l. 2.

Sicuti ſi queis ferat vas vinei dimidiatum. Agel. lib. 3. c. 14. Varro l. 6.

Corpore Tartarino prognata [d] Paluda virago. Prob. *Sileno*.

a *πιταχισμὸς* b terram c Noſtro mane, *&* Noſtro more; *Scaliger legit* Hiſpani d palude

ut hoc ſenariolo teſtatur etiam Euripid.

Ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον.

200 Maro lib. 8. ſic Ariſtotelis locum expreſſit, cùm Numanum Trojanorum mollitiem exprobrantem, & Rutulorum egregiam in bello virtutem amplificantem, inducit;

Durum à ſtirpe genus: natos ad flumina primùm

Deferimus, ſaevoque gelu duramus, & undis.

De quo etiam more à Catone mentio facta eſt in Originum libris, & à Varrone in II de gente populi Romani. Hinc Flaccus lib. 3. Car. Od. 2. praecipit, ut robuſtus puer ſub dio vitam condiſcat. Poeta igitur noſter, ut hiemis inclementiam augeret, *valenteis* addidit, quo epitheto oſtendit milites non imbecillos, ſed ad belli incommoda perferenda aſſuetos, à frigoris vi, atque magnitudine eſſe ſuperatos. Homerus,

Ἀλλά με χεῖμα δάμναται ——

Obſervat hoc loco Priſcianus l. 10. in *Contudit* penultimam eſſe productam, quam XIV. Annali idem Poëta corripuit,

Contudit, indigno & bello confecit acervos.

Brundusium polcro] Aliqui legunt *Brundiſium*, vel *Bryndiſium* per y, ut in quibusdam numiſmatis videre eſt. Ptolemaeus eam urbem *Βρενδέσιον* appellat: alii *Βρεντήσιον*, nam, ut ex Strabone Stephanus, & Etymologici Auctor tradunt, ità nominata eſt, quod portum ad cervorum cornuum ſimilitudinem habeat. *Βρένδον* enim Meſſapii cervum vocant, & *βρεντέσιον*, ſive *βρέντιον*, ut in II. linguarum Seleucus docet, cervi caput. Aliis placet ità appellatam à Brendo Herculis filio. Feſtus tradit, quosdam Poëtas brevitatis cauſſa *Brendam* appellaſſe. Civitas eſt ad Adriam poſita, portu celeberrima, in quo, ut ait Strabo l. 6. multi portus uno ore includuntur, qui nulla fluctuum agitatione turbantur.

Prepete portu] Id eſt quò nimis facili, ac celeri curſu naves illabuntur, Graecorum exemplo, ut rectè admonuit Scaliger, qui *προσαλὲς πεδίον* dixerunt. Eâdem tranſlatione Poëta quidam,

-- *magnus cui prepete mento Perfluit Oceanus.*

Agellius de Brunduſii portu haec ait l. 9. c. 4. *Cùm è Graecia in Italiam rediremus, & Brunduſium iremus, egreſſique è navi in terram in portu illo inclyto ſpatiaremur, quem Q. Ennius remotiore paullùm, ſed admodùm ſcito vocabulo praepetem appellavit &c.* Portus autem, ut ait Ulpianus libro LXVIII ad Edictum, appellatus eſt concluſus locus, quò importantur merces, & inde exportantur.

Postquam celerissimu' rumor] Famae celeritatem explicat, quam poëticis ornamentis illuſtravit Maro lib. 4. Aen. Mattius in Iliade,

—— *celeriſſimus advolat Hector.*

Chariſius l. 1. vocem illam *celeriſſimus* barbariſmum eſſe ait; quâ licentiâ Varro, & Lucretius lib. 1, & 3. *parviſſimus*, dixerunt.

Hispane, non Romane] Conſulenda ſunt quae in XI Annali adnotavimus.

Corpore Tartarino] Horribilis *προσωπογραφία*. Varro ubi ſine auctoris nomine adducit hunc verſum, inquit, *Tartarino* à Tartaro dictum: cui Verrius his verbis adſtipulatur; *Tartarino cùm dixit* 201

Quoi

Quoi par imber, & ignis, ſpiritus, & gravi' terra, — *Feſt. Tartarino.*

[a] Quaeque freto cava caeruleo cortina receptat. — Varro l. *6.*

ꙍ

Quos omneis Erebo perhibent, & nocte creatos. — Parrhas. de reb. per epiſt. quaeſitis.

ꙍ

--- bellum — Acron. in li. 2. Epiſt. Horat.

a Annominatio.

Ennius, pro horrendo, & terribili accipitur, à Tartaro, qui locus eſt apud inferos. Ferunt Grammatici, Tartarum appellari ἀπὸ τοῦ ταράττειν, quòd apud inferos omnia ſusque deque ferantur, & conturbentur; vel παρὰ τὸ ταρταρίζω frigore tremo. Ejus loci in Phaedone meminit Plato.

PROGNATA PALUDA VIRAGO] Probus in Eclog. *6. Palude* legit. Varro *Paluda* à paludamentis, pro paludata. Scaliger rectè quidem arbitratur, hanc illam eſſe, quam apud Maronem l. 7. Juno alloquitur,

Hunc mihi da proprium virgo ſata nocte laborem.

Nam paullò ſuperiùs idem Poëta dixerat,

Odit & ipſe pater Pluton, odêre ſorores
Tartareae monſtrum ———

QUOI PAR IMBER, ET IGNIS, SPIRITUS, ET GRAVI' TERRA] Hoc eſt, cui perſonae ſimile monſtrum nulla elementa progignerent. Apertè enim in hoc verſu quatuor elementa recenſentur.

QUAEQ. FRETO] In Varrone lib. *6.* de lin. Lat. hic locus habetur; *Apud Ennium, Quaeque caeruleo freto orta nare coepta. Cava cortina dicta, quòd eſt inter caelum, & terram ad ſimilitudinem cortinae Apollinis.* Hunc verſum Scaliger ex ejusdem ſcripturae veſtigiis, uti ſcripſimus, emendavit, & prudenter cum ſuperioribus conjunxit: Turnebus verò legit,

Corpore caeruleo cava quae cortina receptat.

CAVA CORTINA] Hujus imitatione dixit Varro, *caeli velum*, & Lucretius l. 2. & *6. caeli tegmen*, & *amictum.* Porphyrius in Homericis quaeſtionibus ait, Caelum à Veteribus peplum appellari, tanquàm Deorum caeleſtium amictum: quod, ut videtur, ex antiqua Orphei Theologia ſumptum eſt; qui puellam quandam ſomniat, rerum omnium, quae gignuntur, praeſidem, telam texentem.

QUOS OMNEIS] Non explicat Parrhaſius, unde hunc verſum tranſcripſerit; ſed ei, utpotè antiquorum Auctorum maximè ſtudioſo, fides adhibenda eſt. Ità igitur ille in epiſtola quadam ad Antonium Tileſium; *Aether, & Dies, eorumque fratres, & ſorores ex Erebo, & Nocte procreati. Cicero in III. de Natura Deorum.* Quos *omnes Erebo, & nocte natos ferunt.* Ennius,

Quos omnes Erebo, perhibent, & nocte creatos.

Solvit enim Cicero Ennii carmen, ejusque numerum ad ſolutae orationis numeros transfert. Poteſt etiam hic verſus ad Furias referri. Quare cum antecedentibus quodammodo congruere viſus eſt. Nec refert quòd ma- 202
ſculino genere dixerit; *Quos omnes Erebo, &c.* Nam Virgilius de Alecto inquit l. 7.

Nec dextrae erranti Deus abſuit ———

EREBO] Heſiodus in libro de Deorum Generatione ex Chao prodidit Erebum, & Noctem eſſe natos,

Ἐκ χάεος δ᾽ Ἔρεβός τε, μέλαινά τε νὺξ ἐγένοντο.

Ex quibus, ut Idem refert, & Cicero in loco ſuprà memorato repetit, nati ſunt Aether, Dies, Amor, Dolus, Metus, Labor, Invidentia, Fatum, Senectus, Mors, Tenebrae, Miſeria, Querela, Gratia, Fraus, Pertinacia, Parcae, Heſperides, Somnia; de quibus arbitror noſtrum Poëtam intellexiſſe: nam poſtquàm hos Cicero nominavit, perturbatum illum Ennii verſum addidit, *Quos omnes Erebo, & nocte natos ferunt.* At Varro cum Heſiodo non conſentit, ſed aliorum Graecorum Poëtarum opinionem ſequutus Noctem aſſerit ex Erebo natam, apud quos frequenter νὺξ ἐρεβεννή legitur. Inde Latinus quidam Poëta,

Erebo creata, fuſcis crinibus, Nox, te invoco.

BELLUM AEQUIS DE MANIBUS] Livius

Q quam-

Aequeis de manibus nox intempeſta diremit.

Frugiferai - - - Char. l. 1.

Aquaſt Idem l. 2.

quamvis ſolutâ oratione, magis tamen poëticè idem *aequo Marte* dixit. Acron Horatii interpres eo verſu lib. 2. Epiſt.

Lento Samnites ad lumina prima duello,

ait, *Romani quondam pugnaverunt cum hoſtibus Samnitibus uſque ad noctem, unde Ennius: bellum (inquit) Aequis de manibus, &c.*

NOX INTEMPESTA DIREMIT] Uberiùs Maro lib. 11.

Continuoque ineant pugnas, & praelia tentent,
Ni roſeus ſeſſos jam gurgite Phoebus Hibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.

Silius Italicus ad hanc Maronis normam hos ſuos effinxit lib. 13.

Acriùs hoc inſtant Itali, clauſoſque fatigant:
Et ni caeca ſinu terras nox conderet atro,
Perfractae rabido patuiſſent milite portae.

Lucanus lib. 4.

Pugna fuit non longa quidem, nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuère tenebrae.

Cornelius Nepos in Daretis Phrygii verſione; *Nox*, inquit, *praelium dirimit.* Plautus Amphit.

Sed praelium id tandem diremit nox interventu ſuo.

Salluſtius de bello Jugur. *Denique utrinque nox praelium diremit.* Livius l. 7. *Nec ſuperfuiſſent multi, ni nox victoriam magis, quàm praelium diremiſſet.* Idem rurſus l. 27. *Sed nox, incerta victoria, praelium diremit.*

FRUGIFERAI] Puto Ennii Hemiſtichium fuiſſe *terrai frugiferai.* Id enim proprium terrae epitheton. Lucanus l. 9.

Pallas frugiferas juſſit non laedere terras.

203 Et Lucretius lib. 1. *terras frugiferenteis*, dixit. Atque eò magis ità Ennium ſcripſiſſe crediderim, quòd Martialis carpens ſuorum temporum Poëtas, nimiùm antiquum illum dicendi modum affectantes, inquit,

Attonituſque leges terraï frugiferaï,
Attius, & quicquid Pacuviuſque vomunt.

Repetuntur hujusmodi voces *terraï frugiferaï* in Marcii Vatis carminibus à Livio lib. XXV. relatis, in quibus Livius, ne praeter Latinae hiſtoriae conſuetudinem proſae orationi carmina admiſceret, quaedam nullâ habitâ metri ratione, immutavit: eaque denique ità Andreas Alciatus in ſuos numeros redegit,

Amnem Trojugena Cannam Romane feüge,
Ne te alienigenae in campo cogant Diomedis
Conſeruiſſe manus pugnando: ſed neque credes
Tu mihi nunc, donec compleris ſanguine campum;
Multaque millia caeſa tuorum deſerat amnis
In pontum magnum terraï frugiferaï,
Piſcibus, atque avibuſque feriſque colentibu' terras,
Ut ſuat eſca caro tua: nam mi ità Juppiter orſu'ſt.

Marcus Claudius Sacerdos in arte Grammatica affert ex Annalibus Ennii,

—— *& intus aquaï frugiferaï.*

Ubi Amanuenſis oſcitanter aquaï pro terraï poſuit, cùm, ut diximus, id epitheton propriè terrae conveniat.

AQUAST] apud Chariſium lib. 2. ubi haec referuntur, ità eſt inquinata ſcriptura, ut nulla apta ſententia inde haberi poſſit. Nam agens de voce *Euax*, poſtquàm illud Plauti adduxit ex Bacchid.

Euax adſperſiſti aquam feli nuncio,

ait, *Ennius quoque Annalium libro Aquaſt.* Puto autem *euax* legendum, cùm de ea interjectione agat.

Q. En-

Q. Ennii *alii quidam Hexametri verſus non adſcripto operis indice, quos majori ex parte ex* Annalibus *eſſe putamus.*

a EXcita cùm tremuleis anus attulit b artibu' lumen, Cic. l. 1. de Divin.
Talia commemorat lacrumans, exterrita ſomno;
Eurydica prognata, pater quam noſter amavit,
c Vivens vita meum corpu' nunc deſerit omne.
Nam me viſus homo polcer per amoena ſalicta
Et ripas raptare, locosque novos. ità ſola

a *ἀλφαχιτμὸς* b artubus c vires vitaque corpu' meum

211 EXCITA CUM TREMULIS] Veſtalis ſomnium, ut ex Cicerone lib. 1. de Divin. liquet, Poëta narrat. Et quamvis, quaenam haec ex Veſtalibus fuerit, non conſtet; tamen ex ejusdem Ciceronis verbis Iliam fuiſſe opinor, apud quem haec habentur. *Narrat enim apud Ennium Veſtalis illa*, ubi fortaſſe *Veſtalis Ilia* reponendum eſt: idque eò libentiùs affirmo, quòd omnia ferè hujusmodi verba ad illius hiſtoriam quodammodo pertinere videantur; ut, *Homo polcer*, id eſt, Mars; *Tardaque veſtigare*, nempe Ilia; utpotè Marte gravis; *tibei ſunt antegerendae Erumnae*, ob Patrui in ipſam, & pronepotes ſaevitiam; *poſt ex fluvio fortuna reſiſtet*, nam à fluvio ſervati pueri terrarum orbis imperium conſtituerunt. Sed haec omnia conjecturâ tantùm nituntur: quae, ſi absque dubio de Ilia intelligi cognoviſſem, in I. Annalis initio collocaſſem. Is enim proprius eſt hujus hiſtoriae locus, ut & ibidem oſtendi, ac etiam Ovidii auctoritate comprobatur; qui in II. Triſtium de Annalium principio intelligens ait,

Sumpſerit Annales, nihil eſt hirſutius illis,
Facta ſit unde parens Ilia, nempè leget.

TREMULEIS ANUS ARTIBU'] Ab acci-
212 dentibus: nam dum calor per aetatem deficit, minuitur ſanguis, indeque membra debiliora evadunt, tremoreque occupantur. Scripſimus autem *artibus*, non *artubus*, Terentii Scauri auctoritate. Velii Longi autem de hac re haec verba ſunt, *Nonnulli etiam variè modò per* u, *modò per* i, *ſcripſerunt artibus, ut, cùm ſignificaret artus, ut arcus, & partus,* u *littera in dativo ſervaretur. Cùm verò artes, ut arces, & partes, tunc eodem illo caſu per* i *litteram ſcriberentur. Mihi videtur nimis ruſticana futura enunciatio, ſi per* u *extulerimus: ità tamen exiſtimo enunciandum, ut nec minus* i *littera exilis ſit, nec* u *litteram ſcripſeris, enunciationis ſono, cùm minùs plena. At meminerimus artis ὀρθοεπείας eſſe, ut ſive hâc, ſive illâ litterâ ſcripſeris, enunciationis ſonum temperet.* Lucretius eodem adjuncto lib. 3.

-- aut quidnam tremulis facere artibus haedi?

TALIA COMMEMORAT LACRUMANS] Virgilius lib. 3. Aen.

Talia fundebat lacrumans ——

EXTERRITA SOMNO] Per objecta in ſomnis viſa. Virgilius l. 4. Aen.

—— *ſuſpenſam inſomnia terrent?*

NAM ME VISUS HOMO POLCER] Somnii narratio.

PER AMOENA SALICTA] Loca ſalicibus conſita.

LOCOSQUE NOVOS] Virgilius l. 1. Aen.

—— *locosque Explorare novos* ——

ITA SOLA] Virgilius de Didone l. 4.

Poſt illa, germana ſoror, errare videbar;
Tardaque veſtigare, & quaerere te, neque poſſe
Corde capeſſere: ſemita nulla pedem ſtabilibat.
Exin compellare pater me voce videtur
Heis verbis, ô gnata, tibi ſunt antegerendae
Erumnae; pòſt ex fluvio fortuna reſiſtet.
Haec pater ecfatus, germana repentè receſſit:
[a] Nec ſeſe dedit in conſpectum corde cupitus.
Quamquam multa manus ad caeli caerula templa
Tendebam lacrumans, & blanda voce vocabam.

a καππακισμός

Sola ſibi ſemper longam incomitata videtur
Ire viam ———

POST ILLA] Veteres elegantiſſimè *poſt illa* pro *poſteà* dixerunt. M. Cato in Origin. loquens de inſigni Q. Ceditii Tribuni militum animi magnitudine ait; *Eumque inter mortuos defatigatum vulneribus, atque ſpirantem, quòd ſanguen defluxerat, cognovêre; eumque ſubſtulêre: isque convaluit, ſaepè poſt illa operam Reip. fortem, atque ſtrenuam perhibuit.* Plautinus Epigonus in Sticho,

Poſt illa jam iſte eſt tranquillus tibi.

GERMANA SOROR] Affectus à generis propinquitate. Virgilius l. 4. Aen. *Anna ſoror.*

ERRARE] In ſilvae ſolitudine vagari.

SEMITA NULLA PEDEM STABILIBAT] Nam huc illuc incerta, palansque vagabatur.

COMPELLARE VOCE] Pleonaſmus. Maro lib. 5.

Rectorem navis compellat voce Menoetem.

HAEC PATER ECFATUS, GERMANA REPENTE RECESSIT] Virgilius de Creuſa Aeneae apparente l. 2. Aen.

Haec ubi dicta dedit, lacrimantem & multa volentem
Dicere, deſeruit; tenuesque receſſit in auras.

CORDE CUPITUS] Catullus;

Ut ſi quidquam animo tuo cupiſti.

QUANQUAM MULTA MANUS] Enallage,
213 ſive heteroſis nominis pro adverbio. Tale eſt illud Virgilii lib. 4. Aen.

Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis

Item lib. 3. Aen.

Multa Deos, aurasque pater teſtatur inanes,

pro multum. Eodem etiam modo dixit Lucretius lib. 2. *crebra reviſit*, pro *crebro.* Nec dubium eſt, quin Latini Poëtae id loquendi genus è Graecis imitati ſint, qui ſaepè πολλὰ pro πολὺ, & πολλάκις uſurparunt. Homerus 'Οδύσ. δ.

——— πολλὰ θεοὺς γουνούμενος.

AD CAELI CAERULA TEMPLA] Plura ad hunc locum ſpectantia in primo libro explicavimus.

TENDEBAM] A corporis geſtu, hoc eſt manuum elevatione, quae precantium propria eſt, & affectus magnitudinem oſtendit. Homerus O'δύσ. α.

Εὔχετο χεῖρ' ὀρέγων εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα.

Apollonius Rhodius l. 1. Arg. ex quo Ennius non modò ſententiam, ſed & dictionem illam *multa* videtur extuliſſe.

——— αἱ δὲ γυναῖκες
Πολλὰ μάλ' ἀθανάτοισιν ἐς αἰθέρα χεῖρας
ἄειραν.

Quod tàm ſaepè à Virgilio, caeterisque Latinis poëtis repetitur, ut ſupervacaneum ſit referre.

LACRUMANS] Pathos à dolore.

BLANDA VOCE] Virgilius l. 1. Aen.

——— *blandisque moratur*
Vocibus ———

Apollonius l. 1. Arg. Μειλιχίοις ἐπέεσσι.

ME

Vix aegro[a] tum corde meo me ſomnu' reliquit.

Hei mihi qualis erat, quantùm mutatus ab illo. Serv. lib. 2. Aen.

Inde patefecit radiis rota candida caelum. Iſidor. l. 18. c. 36.

Septingentei ſunt paullò plus aut minus anni, Var. 3. de re ruſt.
Auguſto augurio poſtquam incluta condita Roma'ſt Suet. in Auguſt. c. 7.

a cum

Me somnu' reliquit] Homerus Iliad. 6.

—— ὡς ὁμὲν εἰπὼν
Ὤχετ᾽ ἀποπτάμενος ἐμὲ δὲ γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν.

Virgilius lib. 5.

—— *nox Aeneam ſomnusque reliquit.*

Cicero Scipionis ſomnum claudit, *Ego ſomno ſtatim ſolutus ſum.*

Hei mihi] Docet Servius hunc Ennii eſſe verſum, quem Maro in II. Aeneid. mutuatus eſt.

Inde patefecit radiis rota candida] Solem περιφραστικῶς intelligit; videturque reſpexiſſe ad Anaximandri opinionem, qui Solem circulum eſſe dicebat terrâ vicies & octies majorem, rotae curuli ſimilem. Varro Atacinus in Chorographia,

Quà Solis calido nunquam rota ferveat igne.

Lucretius lib. 5.

Hic neque tum Solis rota cerni lumine largo.

Et ibid.

Nec nimio ſolis major rota, nec minor ardor.

Seneca Hercule Oetheo Act. 3. Sc. ult.

Teſtor nitentis flammeam Phoebi rotam.

Prudentius Periſtephanon,

—— *Videtque Solis quod rota circuit.*

Maro de ortu Solis,

Emicat Oceano Phoebi rota clara relicto.

Eadem ferè tranſlatione Pythagoras apud Ovidium lib. 15. Solem Dei clypeum appellavit.

Septingenti sunt] Varro lib. III. de re ruſt. haec habet; *Etenim vetuſtiſſimum*
214 *oppidum cùm ſit traditum Graecum Boeotiae Thebae, quod Rex Ogyges aedificavit: in agro Romano Roma, quam Romulus Rex. Nam in hoc nunc denique eſt, ut dici poſſit, non cùm Ennius ſcripſit,*

Septingentei ſunt paullò plus, aut minus annei,
Auguſto augurio poſtquàm incluta condita Roma'ſt.

Quibus verbis Varro vult, Ennium hoc loco hallucinatum ob temporum ignorationem: in qua ſententia eſt etiam Scaliger in ſua temporum emendatione. Sed cùm tam inſigniter lapſus in hujusmodi ſupputatione videatur Ennius, putandum eſt, ſatis negligenter à Veteribus temporum rationem eſſe habitam: nam primùm apud Romanos Varro aetatem patriae, ac temporum deſcriptiones aperuit; quem Florus ſequutus in Epitomes initio tradit, à Romulo ad Auguſtum ſeptingentos annos effluxiſſe; à quo annorum numero IX. tantùm annis diſcrepat Eutropius, unoque amplius Oroſius, & Solinus.

Augusto augurio] Romuli augurium intelligit, quod in condenda Urbe habuit. Suetonius autem ubi de Octavio loquens cap. 7. hunc Poëtae verſum adducit, ait; *Poſtea C. Caeſaris, & deinde Auguſti cognomen aſſumpſit; alterum teſtamento majoris avunculi, alterum Munatii Planci ſententia, cùm quibusdam cenſentibus, Romulum appellari oportere, quaſi & ipſum conditorem Urbis, praevaluiſſet, ut Auguſtus potiùs, quàm Romulus vocaretur; non tantùm novo, ſed etiam ampliore cognomine: quòd loca quoque religioſa, & in quibus auguratò quid conſecratur, auguſta dicantur ab auctu, vel avium geſtu, guſtuve, ſicut etiam Ennius docet ſcribens; Auguſto augurio &c.* Eadem ferè recenſet Dion Caſſius libro LIII Romanarum hiſtoriarum. Feſtus ait; *Auguſtus*

--- forum, Putealque Libonis
Mandabo ſiccis; adimam cantare ſeveris. Horat. l. 1. Epiſt.

Sicut fortis equus, ſpacio qui [a] saepè [b] ſupremo Cic. de Senect.

a forte b remenſo

locus ſanctus ab avium guſtu, id eſt, quia ab avibus ſignificatus eſt, ſic dictus: ſive ab avium guſtatu, quia aves paſtae id ratum fecêre. Quamobrem ait Ovidius lib. 1. Faſt.

Sancta vocant Auguſta patres; Auguſta vocantur
Templa Sacerdotum ritè dicata manu.

Pauſanias in Laconicis loquens de templo quodam Auguſto dicato ait, Auguſti cognomen idem ſanè pollere, quod Graecorum linguâ σεβαςὸς, id eſt, Sanctus, & ipſa quaſi numinis cujusdam majeſtate colendus.

Condita Roma'est] Virg. 1. Aen.

——— *Romanam condere gentem.*

Forum, putealque Libonis] Ex ipſis Horatii verbis in Epiſtola ad Maecenatem lib. 1. videtur is locus ex Ennio eſſe deſumptus; ait enim,

Ennius ipſe pater nunquam niſi potus ad arma
Proſiluit dicenda: Forum, Putealque Libonis
Mandabo ſiccis, adimam cantare ſeveris,
Hoc ſimul edixit: &c. ———

Lambinus exiſtimat verbum illud *edixit* referri Cratino, Cruquius verò Ennio: negat enim Cratinum Graecum Poëtam de Puteali, atque Libone ullam unquàm habuiſſe notitiam. Quid autem ſit Libonis Puteal, plura ab Horatii interpretibus, & Conſtantio Lando in Numiſmatum explicatione referuntur. Pomponius autem lib. 13. §. ult. de act. Emp. Puteal putei operculum, quod Graecis eſt περιςόμιον, interpretatur.

Siccis] Vinolentos ſiccis oppoſuit Cicero lib. 2, & 4 Acad.

Sicut fortis equus] Comparatio ab equo ſumpta ex Sophoclis Electra; apud quem Oreſtes ità ad Paedagogum;

Ὥσπερ γὰρ ἵππος εὐγενὴς, κἂν ἦ γέρων
Ἐν τοῖσι δεινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,
Ἀλλ' ὀρθὸν οὖς ἵστησιν. ὡσαύτως δὲ σὺ
Ἡμᾶς τ' ὀτρύνεις, κ᾽αὐτὸς ἐν πρώτοις ἕπῃ.

Confert Sophocles Paedagogum ſenem, qui conſilio ſimul, rebusque gerendis ſit idoneus, equo generoſo, qui, quamvis ſenio confectus ſit, animo tamen in rebus difficillimis, ac periculoſis non conſternatur, ſed aures erigit. Hinc illud extat Adagium, *Equus Sophocleus:* quod de iis dicitur, qui licet effoeto jam corpore, ſenioque imbecilli langueant; animo tamen, juvenili quodam robore vigent. Philoſtratus Damianum Sophiſtam Sophocleo equo comparavit: nam cùm propter ingraveſcentem aetatem ſegnis videretur, in ſtudiis tamen ſe virum in dies praebebat. Ejus verba ſunt; Εἶδον δὲ ἄνδρα, παραπλήσιον τῷ Σοφοκλείῳ ἵππῳ. νωθρὸς γὰρ ὑφ' ἡλικίας δοκῶν, νεάζουσαν ὁρμὴν ἐν ταῖς σπουδαῖς ἀνεκτᾶτο. Saluſt. in Catil. *Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat.* Idem in IV Hiſtor. *Omnes, quibus aetas ſenecto corpore, animus militaris erat.* Huic equo poteſt etiam Bucephali ſenectus comparari, quem Alexander ne nimiis laboribus oneraret, ingraveſcente jam aetate, antè praelium, cùm aciem luſtraret, atque inſtrueret, aliis vehebatur equis: indeque ſigno dato in Bucephalum ſtatim tranſultans, Martis aleam ſubibat. Parmenides apud Platonem in libro, qui ipſius Parmenidis nomine eſt inſcriptus, hoc modo ſe ipſum Ibyceo equo laboribus jam defatigato, atque aetate provecto, comparat; Τὸν μὲν οὖν Παρμενίδην, ἀνάγκη, φάναι, πείθεσθαι. καίτοι δοκῶ μοι τὸ τοῦ Ἰβυκείου ἵππου πεπονθέναι, ᾧ ἐκεῖνος ἀθλητῇ ὄντι, καὶ πρεσβυτέρῳ, ὑφ' ἅρματι μέλλοντι ἀγωνιεῖσθαι, καὶ δι' ἐμπειρίαν τρέμοντι τὸ μέλλον, ἑαυτὸν ἀπεικάζων, ἄκων ἔφη καὶ αὐτὸς οὕτω πρεσβύτης ὢν εἰς τὸν ἔρωτα ἀναγκάζεσθαι ἰέναι. Lambinus

exi-

Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

❧

Moribus antiqueis res ſtat Romana, vireisque. Idem lib. 6. de Repub.

exiſtimat hûc pertinere illos Horatii verſus lib. 1. Epiſt.

Solve ſeneſcentem maturè ſanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.

Homerus ab equo victore hoc modo ſimilitudinem ſumpſit Iliad. χ.

216 —— ὥς θ' ἵππος ἀεθλοφόρος σὺν ὄχεσφιν.
Ὅς ῥά τε ῥεῖα θέησι τιταινόμενος πεδίοιο.

Fortis verò, ut exponit Nonius, celer ſignificat. Lucretius l. 3.

Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?

Virgilius l. 9.

—— *quid tam egregium, ſi femina forti*
Fidit equo?

Vicit Olympia] Laudat Pindarus Celetem Hieronis equum, quo Olympicam victoriam adeptus eſt. Nec ulla major laus equo tribui poterat, quàm victorem in Olympicis celebrari. Quapropter Virgilius eandem, ut ſummam, equo laudem adſcripſit, cum ait l. 3. Geor.

Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas.

Nunc senio confectu' quiescit] Catullus de Phaſello commutatis vocibus ſimile quiddam expreſſit,

—— *nunc recondita Senet quiete* ——

Plutarchus in libello, An ſeni ſit adminiſtranda Reſpub. ἵππου γῆρας, ut vulgatum proverbium refert de iis, qui in juventute praeclaris functi muneribus, ac rebus glorioſè geſtis, confecti jam ſenio, ac extinctâ illâ animi alacritate, quae ad gloriam fomes eſt, ad humiles abjectaſque exercitationes ſe convertunt.

Moribus antiqueis] Humanas res pejoribus in dies moribus labefactatas concidere, id nobis argumento eſt, quòd Scriptores ſuorum temporum mores ſemper ferè improbantes antiqua tempora, antiquaſque virtutes laudarunt. Plautus Trinumo,

—— *meo modo, & moribus vivito antiquis.*

Idem Captiveis Paraſitum inducit Philopolemum adoleſcentem laudantem,

Ille demum antiquis adoleſcens eſt moribus.

Terent. Adelph.

—— *homo antiquâ virtute, ac fide.*

Concinit his illud Periandri Corinthii, qui admonet antiquis moribus eſſe utendum, cibis autem recentioribus. Sic autem ait; Τοῖς μὲν νόμοις παλαιοῖς χρῶ τοῖς δ' ἐράνοις προσφάτοις. Hûc videtur reſpicere illa Phavorini admonitio apud Agellium l. I. cap. X. *Vive moribus praeteritis, loquere verbis praeſentibus.* Idemque admonuit Plautus in Caſinae prologo,

Antiqua opera, & verba cùm vobis placent.

Explicat hunc Ennii locum Cicero in V de Rep. his verbis; *Quem quidem ille verſum vel brevitate, vel veritate, tanquàm ex Oraculo mihi quodam effatus eſſe videtur. Nam neque viri, niſi ità morata civitas fuiſſet, neque mores, niſi hi viri praefuiſſent, aut fundare, aut tandiu tenere potuiſſent tantam, & tàm juſtè lateque imperantem Remp. Itaque antè noſtram memoriam, ut mos ipſe patrius praeſtantes viros adhibebat, & veterum morem,* 217 *ac majorum inſtituta retinebant excellentes viri. Noſtra verò aetas, cùm Remp. ſicut picturam accepiſſet egregiam, ſed jam evaneſcentem vetuſtate, non modò eam coloribus iiſdem, quibus fuerat, renovare neglexit, ſed ne id quidem curavit, ut formam ſaltem ejus, & extrema tanquam lineamenta ſervaret. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem ſtare Romanam? quos ità oblivione obſoletos videmus, ut non modò non colantur, ſed etiam ignorentur. Nam de viris quid dicam? Mores enim ipſi interierunt virorum penuriâ. Cuius tanti mali non modò reddenda ratio nobis, ſed etiam, tanquàm rei capitis, quodammodo dicenda cauſſa eſt. Noſtris enim vitiis, non caſu aliquo Remp. verbo retinemus, reapſe verò jam pridem amiſimus.* M. Antoninus in quadam Epiſtola ad Praefectum ſuum, quam Vulcatius Gallicanus in Avidii Caſſii vita retulit; *Neque enim*, inquit, *milites regi poſſunt, niſi in vetere diſciplina.*

Scio

Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.

--- poſtquàm diſcordia tetra
Bellei ferratos poſteis, portasque refregit.

Idem de Orat. lib. 1. Horat. l. 1. Satyr. Ser. lib. 7. Aen.

Scio enim verſum à bono Poëta dictum, & omnibus frequentatum, Moribus antiqueis res ſtat, &c. Qui verſus refertur etiam à D. Auguſt. l. II. de Civitate Dei cap. XXI.

Egregie cordatus homo] Cordatus, prudens. Cicero l. 1. Tuſc. *Aliis cor ipſum animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordesque dicuntur: & Naſica ille prudens bis Cos. Corculum appellatus, & Egregiè cordatus homo, &c.* Hinc Lucretius lib. 5. de his, qui maximè conſilio, ac mente pollebant, dixit,

Ingenio qui praeſtabant, & corde vigebant.

Hinc Hiſpani hodie prudentem *Cuerdo* appellant. Empedocles cordi ſuffuſum ſanguinem prudentiae inſtrumentum eſſe exiſtimavit, cùm cecinit,

Αἷμα γὰρ ἀνθρώποις περικάρδιόν ἐςι νόημα.

Quem verſum in libro de Anima ſic transtulit Tertullianus,

Nanque hominis ſanguis circumcordialis eſt ſenſus.

Et Chalcidius in Platonis Timaeo ait, ſanguine cordis noſtrum vigere intellectum. Hinc videtur fluxiſſe illud quod paſſim dici ſolet, Homines corde ſapere, ſplene ridere, felle iraſci, & jecore amare.

Catus Aeliu' sextus] *Catus* Sabina vox eſt, quae acutum ſignificat, ut ex Varrone l. 6. de lin. Lat. accepimus: qui, ut eam ſignificationem auctoritate confirmaret, extremam hanc carminis partem profert, & deinde addit; *Catus, non, ut ajunt, ſapiens, ſed acutus, & quod eſt, tunc caepit memorari. Simul cata dicta accipienda acuta dicta.* Plautus Poenulo, *Doctè, cordatè, & catè*; id eſt callidè, & prudenter. Idem Epidico, *Dederim vobis conſilium catum.* Cicero etiam eandem vocem eàdem ſignificatione in lib. I. de Legibus videtur accepiſſe. Horatius l. 2. Epiſt.

Poſt haec ille catus, quantumvis ruſticus, ibit.

Septimius Serenus,

Jane Pater, Jane tuens dive, biceps, biformis,
O Cate rerum Sator, ô principium Deorum. 211

Plinius lib. 7. c. 31. Catos, & Corculos apud Romanos vult à ſapientia cognominatos. Servius Catum ingenioſum exponit, Donatus in Andr. callidum, doctum, ardentem. Uterque à Graecis eam vocem derivant, ille ἀπὸ τοῦ καίεσθαι, hic παρὰ τὸ καίειν. Cujus quidem etymi rationem affert, quoniam ingeniorum igneus vigor eſſe videtur. Hinc aliqui apud Maronem lib. 1. Aen. *ardentes Tyrios* ingenioſos interpretantur: quibus ſegnes opponunt, quaſi ſine igne. Fuit autem hic Sex. Aelius, qui in Capitolinis Tabulis Paetus Catus vocatur, anno ab Urbe conditâ DLV. cum T. Quinctio Flamminio Conſul. Maximus inter omnes illius ſaeculi juriſperitos habitus eſt, legesque XII Tabularum eſt interpretatus, ac propter hanc juris civilis ſcientiam, ut ait Cicero l. 1. de Orat. ſic appellatus à ſummo Poëta eſt, *Egregiè cordatus homo &c.* Meminit ejuſdem Pomponius libro ſingulari Enchiridii his verbis; *Sextum Aelium etiam Ennius laudavit, & extat illius liber, qui inſcribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula juris continet.*

Postquam discordia tetra belli ferratos posteis] Jani templi portas intelligit, quae belli tempore patebant, pacis verò claudebantur. Unde ipſe Patulcius, & Cluſius vocabatur; de quo in Faſtis l. 1. Naſo,

Nomina ridebis; modò nanque Patulcius, idem
Et modò ſacrifico Cluſius ore vocor.

Haſce portas ter clauſas fuiſſe, hiſtoriis proditum eſt. Primùm Numae temporibus, deinde peracto ſecundo bello Punico, poſtremò poſt Actiacas pugnas ab Auguſto confectas. Horum autem verſuum ſublimitatem demonſtravit Horatius lib. 2.

Africa

Africa terribili [a] tremit horrida terra tumultu. Cic. lib. 3. de Orat.

* Pontibus inſtratis [b] conjunxit littora Xerxes; Serg. in com. Donat.

a tremis b conduxit

Ser. Satyr. 4. aſſerens, quòd, etſi diſſolvantur, tollanturque numeri orationis, tamen majeſtas conſpicietur; ait enim,

Inveniasque etiam disjecti membra Poëtae.

Quod non ſine magna noſtri Poëtae laude dictum videtur. Nam vulgarium Poëtarum metra cùm ſoluta, ac diſſipata ſunt, non amplius eadem cognoſcuntur; haud ſecus, quàm ii, qui, cùm in ipſo adoleſcentiae flore formoſi videantur, eo deinde dilapſo, ità faciem mutant, ut nullo modo dignoſci poſſint. Servius illud Maronis l. 7. explicans,

Belli ferratos rupit Saturnia poſtes,

Acyrologiam, inquit, *fecit commutando Ennii verſum. Nam ille ait,*

Belli ferratos poſtes, portasque refregit.

Lucretius lib. 6. ferratos rotarum orbes dixit.

Africa terribili tremit] Verſus mirâ arte editus; in quo rei magnitudinem verbis aequavit: quandoquidem nihil eo rotundius, elegantius, numeroſiusve dici poterat. Nam *t* littera saepè inculcata tremorem exprimit. De qua re ait Varro libro V ad Ciceronem; *Tremuiſti, id eſt, timuiſti. Tremo dictum eſt à ſimilitudine vocis, quae tunc, cùm valdè ti-*
219 *metur, apparet.* Littera quoque *r*, quae crebrò, aut geminata, aut cum aliis conſonantibus conjuncta, interſtrepit, quàm horridam habeat pronunciationem, horroremque & ſtrepitum imitetur, quis non percipit? Quare nequeo Franciſcum Floridum non mirari virum non mediocriter doctum, qui Ennium ob artis inopiam caſu verſus ſtruxiſſe aſſerit in Apolog. de lin. Lat. Cicero lib. III de Oratore ait, hoc loco pro ipſis Afris ſumptam Africam. Et in Oratore, ubi de tranſlatis loquitur; *Quod quanquàm transferendo fit, tamen alio modo tranſtulit, cùm dixit Ennius, arce, & urbe orba ſum: alio modo, ſi pro patria arcem, & urbem dixiſſet; & horridam Africam terribili tremere tumultu cùm dicit, pro Afris immutat Africam.* Hanc figuram, ut idem ait Cicero, Rhetores Hypallagen vocant; quia quaſi ſubmutantur verba pro verbis. Grammatici verò Metonymiam, quòd nomina transferantur. Quare Feſtus inter Metonymiae tropos hunc Ennii locum exempli gratiâ protulit: in quo notavit, Poetam id, quod continet, poſuiſſe pro eo, quod continetur. Ennius rurſus in III. Satyr. Africam terram dixit,

——— *teſtes ſunt*

Latei campei, quos gerit Africa terra politos.

Cujus imitatione Virgilius l. 4. Aen.

——— *quos Africa terra triumphis*

Dives alit ———

Sed Cicero in Epiſtola quadam ad Varronem lib. 9. Epiſt. proverbii loco videtur hunc verſum uſurpaſſe. Sic enim cum eo jocatur; *Itaque non deſino apud iſtos, qui nunc dominantur, coenitare. Quid faciam? Tempori ſerviendum eſt. Sed ridicula miſſa; praeſertim cùm ſit nihil, quod rideamus. Africa terribili tremit, &c.* Indecorum enim eſſe innuit, magnis ingruentibus periculis jocari.

Horrida] Vel quòd olim Africa ſuis viribus metuenda, nunc terribili metu exanimetur; vel quòd ob diuturna bella inculta, & devaſtata jaceat. In qua ſignificatione de Italia Lucanus dixit libro I,

Horrida, quòd dumis multosque inarata per annos

Heſperia eſt, deſuntque manus poſcentibus arvis.

Pontibus instratis] Hunc verſum, quem praeter Sergium in Aelii Donati commentariis, Terentianus, & Beda absque auctoris nomine referunt, fortaſſe non malè Ennii eſſe ſuboluimus; & ob ſententiae cognationem cum ſequenti conjunximus.

Iſque Helleſponto pontem contendit in alto. — Varr. lib. 6.

Cùm ſola eſt, eadem faciunt longiſcere longè. — Non. *longiſcere.*

ISQUE HELLESPONTO PONTEM] Proſonomaſia. De Xerxe Poëtam loqui ex Varrone patet: ait enim l. 6. de lin. Lat. *Quaſi Helleſpontum, & clauſtra: quòd Xerxes quondam eum locum clauſit. Nam, ut ait Ennius; Iſque Helleſponto pontem &c.* Mox addit; *Niſi ab eo, quòd Aſiam, & Europam ibi concludit mare, & inter anguſtias facit Propontidis fauces.* Hac de re ab Herodoto in Polymnia haec ſcripta ſunt; Ἔϛι δὲ
220 ἑπτὰ ϛάδια ἐξ Ἀβύδου ἐς τὴν ἀπαντίον. καὶ δὴ ἐζευγμένου τοῦ πόρου, ἐπιγενόμενος χειμὼν μέγας συνέκοψέ τε ἐκεῖνα πάντα, καὶ διέλυσε. ὡς δ᾽ ἐπύθετο Ξέρξης, δεινὰ ποιεύμενος, τὸν Ἑλλήσποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπικέσθαι μάστιγι πληγὰς, καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδέων ζεῦγος. Quae Valla ſic eſt interpretatus; *Eſt autem ex Abydo ad ulteriorem continentem ſeptem ſtadiorum trajectus, quem pontibus junctum ingens adorta tempeſtas, & omnia diripuit, atque diſſolvit. Quod cùm audiſſet Xerxes indignè ferens, juſſit trecenta Helleſponto verbera infligi, & in ejus pelagus par compedum dimitti.* Iſocrates in Panegyrico; ὥϛε τῷ ϛρατοπέδῳ πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπείρου πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δὲ Ἄθω διορύξας. Idem etiam confirmat Maximus Tyrius in ſermone, quo de philoſophiae fine differit; Themiſtius in Oratione Ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου; Dion Chryſoſtomus in III. de Regno; Aeſchines κατὰ Κτησιφ. Cicero in II. de Finib. Lucretius l. 3.

Ille quoque ipſe, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus ſalſas docuit ſuperare lacunas,
Et contempſit aquis inſultans murmura ponti.

Lucanus l. 2.

Tales fama canit tumidum ſuper aequora Xerxem
Conſtruxiſſe vias, multùm cùm pontibus auſus,
Europamque Aſiae, Seſtonque admovit Abydo,
Inceſſitque fretum rapidi ſuper Helleſponti,
Non Eurum, Zephyrumque timens, cùm vela ratesque
In medium deferret Athon ——

Diodorus libro XI ait, Xerxem, ubi junctum Helleſpontum accepit, & montem Athon effoſſum, illicò ex Sardibus profectum per Helleſpontum iter feciſſe; ut verò Abydum pervenit, copias per pontem in Europam traduxiſſe. Cujus haec verba ſunt; Ξέρξης δὲ ὡς ἐπύθετο τὸν Ἑλλήσποντον ἐζεῦχθαι, καὶ τὸν Ἄθω διεσκάφθαι, προῆγεν ἐκ τῶν Σάρδεων ἐφ᾽ Ἑλλήσποντον τὴν πορείαν ποιούμενος. ὡς δὲ ἧκεν εἰς Ἄβυδον, διὰ τοῦ ζεύγματος τὴν δύναμιν διήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Anguſtae autem illae freti fauces, quae ſunt inter Sigaeum, & Cherſoneſum ab Helle Phryxi ſorore, quae ibi ſubmerſa eſt, nomen accepêre, ut libro I. Bibliotheces teſtatur Apollodorus. Ovidius in Epiſtola Leandri,

Hoc mare cùm primum de Virgine nomina merſa
Quae tenet, eſt nactum, tale fuiſſe puto.
Eſt ſatis amiſſa locus hic infamis ab Helle,
Utque mihi parcat, nomine crimen habet.

Lucianus more ſuo fingit Neptunum cum Nereïdibus loquentem anguſto illi freto id nominis ob Hellem, quae ibi perierat, indidiſſe; Τὸ μὲν ϛενὸν τοῦτο ἐς ὃ ἡ παῖς κατηνέχθη, Ἑλλήσποντος ἀπ᾽ αὐτῆς καλείσθω. Sed Diogenes Laërtius inquit, eos, 221
qui Magorum hiſtoriam perſequuti ſunt, mendacii Herodotum arguere. Xerxem enim neque in Solem jacula torſiſſe, ut ille ait, neque mari compedes injeciſſe: quoniam hi à Magis pro Diis habiti ſunt.

CONTENDIT] Fortaſſe ſuſpendit Virgil. l. 4. Geor. ——*ſuſpendit aranea caſſes.* Et ibid. ——*nidum ſuſpendat hirundo.*

PARS

--- pars
Ludicrè jactant, ſaxa inter ſe licitantur. Idem *licitari.*

--- [a] quod ſcis
In volgum volgas, artemque expromis inertem. Idem *vulgavit.*

--- fortunas [b] ecquas coepere latrones
[c] Inter ſe memorent --- Idem *Latrocinari.*

Sagas caeruleas therua ---
--- purpureis gemmavit pampinus uveis. Charif. l. 1.

Quae validè [d] venit contorta falarica miſſu. Non. *Falarica.*

a quae b quas c interſerare d veniunt falarica miſſa

Pars ludicre jactant] A diſtributione. Virgilius l. 1. Aen.

Pars in fruſta ſecant, verubusque trementia figunt.

Idem l. 6.

Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt. ——

Saxa inter se licitantur] Hoc eſt, ut exponit Nonius, congrediuntur, pugnant. Feſtus, *Licitati in mercando, ſive pugnando contendentes.*

In volgum volgas artemq. expromis inertem] Verſus paronomaſiis refertus. Varro ὄνος πρὸς λυραν; *Quare facis, atque in volgum volgas.*

Fortunas ecquas coepere latrones] *Latrones*, ut in I. Annali diximus, à Veteribus milites appellati ſunt: & hinc *latrocinari*, ut ait Nonius, pro mercede militare.

Inter se memorent] Vulgati codices habent *interſerare*, aliqui meliores, *inter ſe memorare.* Scaliger autem pro *memorare memorent* repoſuit.

Sagas coeruleas therua] Locus apud Soſipatrum omninò deploratus.

Gemmavit pampinus uveis] Gemmare vites eleganter Veteres dixerunt, cùm verno tempore vitis oculi ad fermentorum nodos gemmarum inſtar erumpunt. De hac tranſlatione ait Cicero l. 3. de Orat. *Nam gemmare vites, luxuriem eſſe in herbis, laetas ſegetes, etiam ruſtici dicunt. Quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id tranſlato cùm dictum eſt, illuſtrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo.* Quinctilianus; *Neceſſitate*, ait l. 8. c. 6. *ruſtici dicunt gemmam in vitibus.* Eandem etiam oculum vocant, de qua voce ait Demetrius, Conſuetudinem adeò aptè quaedam tanſtuliſſe, ut ne propriis quidem amplius eguerimus: quare manſit tranſlatio occupans proprii ſedem, ut vitis oculus. Philo in libro Quòd Deus ſit immutabilis, ait, Et in palmitibus oculi, ſicut ruſtici vocant, connivent tanquàm animalium; cujus Graeca haec ſunt; Οἵτε ἐν τοῖς κλημάτισι λεγόμενοι πρὸς τῶν γεωπόνων ὀφθαλμοὶ, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καταμύουσι. Virgilius hunc Poëtae noſtri locum quodammodo adumbravit l. 2. Geor.

--- nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Sed trudit gemmas ——

Quae valide venit contorta falarica missu] Virgilius l. 9.

Sed magnum ſtridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo ——

Eſt autem Falarica, ut ait Feſtus, genus 222 teli miſſile, quo utuntur ex falis, id eſt, ex locis extructis dimicantes; vel, ut ait Nonius, è turribus ligneis. Livius l. 21.

Ut clavum rectum teneam, navimque gubernem. Iſid. lib. 19. cap. 2.

Multa foro a ponit, & b agea longa repletur. Idem ibid.

Hortatore bono, priu' quàm jam finibu' termo'ſt. Feſt. *Termonem.*

Labitur uncta carina per aequora cana c celocis. Iſid. lib. 19. cap. 1.

a ponunt b agiavia agrea c celonis

Falarica erat Saguntinis miſſile telum haſtili oblongo, & caetera tereti, praeterquàm ad extremum, unde ferrum extabat, id, ſicut in pilo, quadratum, ſtuppa circumligabant, linebantque pice: ferrum autem tres in longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus poſſet. Sed id maximè, etiam ſi haeſiſſet in ſcuto, nec penetraſſet in corpus, pavorem faciebat: quòd cùm medium accenſum mitteretur, conceptumque ipſo motu multo majorem ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad inſequentes ictus praebebat. Falaricae quoque deſcriptio extat apud Vegetium lib. IV. De re milit. cap. XIIX, & Iſidorum l. XIIX, c. VII. Graecè autem Falarica, ut in veteri Gloſſario habetur, χειροβαλίστρα dicebatur.

Ut clavum rectum teneam] Clavus eſt, in quo, ut ait Iſidorus l. 9. c. 2. regitur gubernaculum. Sed hîc fortaſſe tranſlatè pro Reipub. adminiſtratione poſitus eſt. Aeſchylus in Septem ad Thebas,

> Ὅς τις φυλάσσει πρᾶγος ἐν πρύμνῃ πόλεως
> Οἴακα νωμῶν, βλέφαρα μὴ κοιμῶν ὕπνῳ.

Quem locum Plato expreſſit in Euthydemo. Cicero in Catone majore; *Ille autem clavum tenens quietus ſedebat in puppi.* Item pro Seſtio; *Qui enim clavum tanti imperii tenere, & gubernacula Reip. tractare in maximo curſu, ac fluctibus poſſe arbitretur?* Et ad Paetum l. 9. Epiſt. *Sedebamus in puppi, clavumque tenebamus; nunc autem vix eſt in ſentina locus.* Quinctilianus autem pro *Ut clavum rectum teneam, Dum clavum* legit l. 2. c. 17. & hunc locum, tanquàm vulgò jactatum, adducit hoc modo; *Nam & gubernator vult ſalvâ navi in portum pervenire. Si tamen tempeſtate fuerit abreptus, non adeò minùs erit gubernator, dicetque notum illud; Dum clavum rectum teneam.*

Multa foro ponit] Cicero de Senectute; *Cùm alii malos ſcandant, alii per foros curſent.* Sunt autem fori in navibus, ut ait Soſipater l. 1. ubi nautae ſedentes navigant. Nec tamen verum eſt, quod dicit hujusmodi nomen ſemper plurali numero proferri, cum ex hoc Ennii loco ſecus appareat: Gn. Gellius autem praeter communem conſuetudinem fora navium neutro genere dixit.

Et agea longa repletur] In Iſidoro l. 19. c. 2. *agiana* legitur, quae, ut ille ait, loca ſunt in navi, per quae ad remiges Hortator accedit. Feſtus viam in navi *ageam* appellari exiſtimat, quòd in ea maxima quaeque res agi ſolet; quae explicatio mihi ſatis longè petita videtur. Vetus Gloſſarium ſecundùm Scaligeri emendationem habet Agea, παρὰ Ἐνίῳ ἡ πάροδος πλοίου. Impreſſa autem in hoc loco videntur depravata. Idem Scaliger legit hunc verſum,

> *Multa forom, pontes & ageaque longa repletur.*

Per aequora cana] Pindarus πολιᾶς ἁλός.

Celocis] Ἑλληνικῶς carinam celocis dixit pro celoce ipſa. In Iſidoro malè pro *celocis celonis* habetur: quae lectio ab omnibus hactenus recepta videtur, qui ſyllabae quantitate decepti, ut in heroico penultimam brevem vitarent, novum navigii nomen excogitarunt. Nec video, cur tàm aſſeveranter Quinctianus Stoa, Deſpauterius, Panthaleo, & alii id generis homines affirment *celocis* eſſe tribrachum, cùm *velocis*, & alia hujusmodi penultima producta dicamus. Confirmant autem mediam hujus

Tonſillas rapiunt, configunt littus, aduncas.
Navibus explebant ſeſe, terraſque replebant.

Id. l. 19. c. 2. Ser. 6. Aen. ex Capro.

--- pilam vix
Sol mediam: complere cohum terroribu' caelei.

Scalig. in Feſt.

Qui vicit non eſt victor, niſi victu' fatetur.

Ser. in frag. P. Daniel.

hujus dictionis ſyllabam eſſe producendam praeter hunc Ennii verſum Plautini illi loci in Aſinaria, Poenulo, & Captiveis à Nonio relati in capite De genere navigiorum, ac tandem hic M. Varronis Phalaecius ex Satyra, quae Bimarcus eſt inſcripta,

Nautae remivagam movent celocem.

Meminit celocum, ſive κελῆτων, ut Graeci dicunt, Agellius l. 10. c. 25. inter navium appellationes, quas Rhodios inveniſſe Plinius auctor eſt l. 7. c. 26. Caelius l. I. hiſtoriarum; *Sempronius Lilybaeo celocem in Africam mittit viſere locum, ubi exercitum exponat.* Appulejus in libro de Rep. *Qui celocem regere nequit, onerariam petit.* Quod iis quidem convenit, qui ſuprà captum aliquid moliuntur. Phocas celocem ſcapham exponit, eamque Grammatici ità à celeritate appellatam fuiſſe, tradunt.

Tonsillas rapiunt] Tonſilla, ut inquit Iſidorus l. 19. c. 2. eſt uncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes navium illigantur. Verrius autem lib. 19. cap. 2. palum in acumen dolatum eſſe ait, & cuſpide praeferratum, qui navis religandae cauſſa in littore figitur.

Navibus explebant sese] Hoc eſt, navibus exinanitis, militibus replebatur littus. Explere enim aliquando minuere eſt, ut ait Servius illud Maronis l. 6. explicans,

Diſcedam, explebo numerum, reddarque tenebris.

Terrasq. replebant] Paucis verbis ingentem militum multitudinem deſignat. Virgilius, ut magnum Cyclopum numerum oſtenderet, ait l. 3. Aen.

——— *Et littora complent.*

Pilam vix sol mediam] Pilam terram appellavit; quae ad ſimilitudinem rotundae illius ſphaerulae, quà ludi ſolet, ſphaerica, & globoſa eſt. Varro ἐν ταφῇ Μενίππου; *Ille nobilis quondam canis hinc liquit homines omnes in terrae pila.* Ovid. VI. Faſt.

Terra pilae ſimilis nullo fulcimine nixa,
Aëre ſubjecto tam grave pendet onus.

Complere cohum terroribu' caelei] Hunc locum Scaligero acceptum referimus, qui eum ex veteri membrana tranſcripſit. Turnebus autem l. 20. adverſ. c. 29. eundem, aliquantum ſanè diverſum, ità ait in antiquiſſimo Henrici Memmii libro ſcriptum reperiſſe, *Cous eſt, quo cae-* 224
lum continetur; unde Ennius,

Vix ſolum complere coum terroribu' caelei.

Sunt qui choum cum adſpiratione ſcribendum cenſeant ἀπὸ τοῦ χάους, quod, ut notat Suidas, Ariſtophanes pro aëre in Avibus uſurpavit.

Qui vicit non est victor, nisi victu' fatetur] Hoc verſu veram animi fortitudinem expreſſit. Nam ab omni prorſus ſervitute eſt immunis, qui quamvis victus ſit, nolit vinci, etiam ſi carnifex urgeat tormenta minitans. Ad hujus loci aemulationem, *Viciſti*, inquit Turnus apud Maronem, *& victum tendere palmas,*

Auſonii videre ———

Eàdem non modò ſententià, ſed ipſis propemodum Ennianis verbis, Gregorius Nazianzenus in ſuorum operum initio uſus eſt; Ἥττημαι καὶ τὴν ἧτταν ὁμολογῶ. Huc referri poteſt adagium *Herbam dare* pro eo, quod eſt, ſe victum fateri.

 Vel

Vel tu Dictator, vel equorum, equitumve Magiſter
Eſto, vel Conſol --- Feſt. *Vel.*

Sed ſola terrarum poſtquàm permenſa parumper. Idem *ſolum.*

Omneis corde patrem praebent, animoque benigno
a Circumfunduntur --- Donat. Pho. Scena ult.

Heis pernas ſuccidit iniqua b ſuperbia Poeni. Feſt. *Suppernati.*

Cum magno ſtrepitu Volcanum ventu' c vegetat. Feſt. *Metonymia.*

Succincti gladiis media regione cracenteis. Idem *Cracentas.*

Cum d ſaevo obſidio magnus e Titana premebat. Non. *Obſidio.*

a circumfuſum b ſupernis c vegebat d ſuo e Titanum

Vel tu dictator, vel equor.] Ἀπορία.

Sed sola terrarum] Varro libro IV. ad Ciceronem ad hunc fortè locum reſpexit, cùm ait; *Igitur tera terra, & ab eo poëtae appellarunt ſumma terrae, quae ſola teri poſſunt, ſola terrae.* Catullus de Berecynthia,

Etiam recente terrae ſola ſanguine maculans.

Lucretius l. 2.

Nam multis ſuccenſa locis ardent ſola terrae.

Idem l. 5. *Aere ſolum terrae tractabant* -- Et ibid.

Et ferro coepêre ſolum proſcindere terrae.

Postquam permensa parumper] Statius libro I. Silvarum,

Quod durum permenſus iter ——

De navigatione autem Livius in Helena,

Tu qui permenſus ponti maria alta velivola.

Maro l. 3. Aen.

Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus aequor.

Lucretius l. 6.

Aëra permenſus multùm, camposq; natanteis.

Animoque benigno] Virgil. l. 1. Aen.

—— *in primis Regina quietum*
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

Heis pernas succidit] Loquitur fortaſſe de Cannenſi clade, de qua ſimile quid protulit Livius lib. 22. *Quosdam & jacentes vivos ſucciſis feminibus, poplitibusque invenerunt.* A pernis Suppernati dicuntur, ut ait Feſtus, quibus femina ſunt ſucciſa in modum ſuillarum pernarum.

Iniqua superbia Poeni] Annibalem κατ' ἐξοχὴν, vel per ἀντονομασίαν intelligit.

Volcanum ventu' vegetat] Ventus ignem excitarat. Volcanum enim pro igne μετωνυμικῶς poſuit. Plautus Amphitr.

Quò ambulas tu, qui Volcanum in cornu concluſum geris?

Horatius l. 1. Satyr. 5. 225

Nam vaga per veterem dilapſo flamma culina
Vulcano, ſummum properabat lambere tectum.

Virgilius l. 7.

—— *tum fumida lumine fulvo*
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.

Turnebus l. 28. Adverſ. c. 10. legit Ennii verſum,

Cum magno ſtrepitu Vulcani ventu' gerit rem.

Et hinc tradit frequentem illam Lucretianam loquutionem manaſſe,

—— *natura gerit res.*

Cracenteis] Graciles exponit Feſtus.

Tan-

a Tantidem quaſi foeta canes ſine dentibu' latrat. Varro l. 6.

Capitibu' nutanteis pinos, rectosque [b] cupreſſos. Non. *Cupreſſus*, & Agell. l. 13. c. 20.

Optuma cum polcreis animeis Romana juventus. Donat. Pho.

Jam cata ſigna [c] ferae ſonitum dare voce parabant. Var. lib. 6.

a Tantundem b cupreſſus c ferè

TANTIDEM QUASI FOETA CANES] Comparatio à canibus ſumpta, quae partu exacerbatae ferociores ſunt: quemadmodum caetera ferè foeta animalia. Unde Ovidius l. 13. Met. *foeta truculentior urſa.* Sed potius pro *Tantidem quaſi*, *Tantundem quaſi* legerem. Plaut. Merc. *Nam meo quidem animo vetulus decrepitus ſenex Tantundem eſt, quaſi ſit ſignum in pariete pictum.*

CANES] Adnotat Varro l. 6. de lin. Lat. Veteres *canes* pro *canis* dixiſſe. Lucilius l. 1. Satyr. *Irritata canes.*

SINE DENTIBU' LATRAT] Accommodabat fortaſſe Poëta hanc comparationem alicui, qui plus minis, ac jurgiis, quàm viribus valeret, alludens ad Paroemiam γλώττῃ πολεμίζειν. Scaliger hanc lectionem immutavit,

Tantidem quaſi foeta canes ſit, dentibu' latrat.

Quae ſi immutanda eſſet, mallem legi,

Tantundem quaſi foeta cane' accedentibu' latrat.

CAPITIBU'] Proceleuſmaticus. Virgilius eodem pede aliquando pro dactylo uſus eſt, ut in *abietibus*, *tenuia*, *parietibus*, *ariete.* Sunt qui arbitrantur his dictionibus fieri σύλληψιν, & ſive *u*, ſive *i*, pro conſonante pronunciari, ità ut per comprehenſionem quadriſyllabae dictiones triſyllabae reddantur.

NUTANTEIS PINOS] Pulcherrimè nutare, quod hominis proprium eſt, ad arbores tranſtulit. Nec quidem remotâ translatione arborum ſummitates capita dixit; eisque nutandi actum tribuit, cùm hae animalium ſtructuram, atque opificium mirificè referant. Habent enim & radices quaſi pedes, è quibus caudex, qui & truncus, & ſtipes dicitur, ſurſum aſſurgit: unde tanquàm brachia rami diffunduntur, & inde ſurculi, quaſi digiti. Eas etiam oculos habere quis neget? quibus frondes pro coma ſunt; fibrae pro pilis; humor pro ſanguine; cortex pro cuti; cui ſubeſt caro, adeps, oſſa, venae, cor, medulla, nodi: quos Ariſtoteles in l. de Plant. nervis perſimiles putavit. Catullus Ennii aemulatione,

—— *conigeram nutanti vertice pinum.*

Ità duo codices calamo exarati habent; vulgati autem *ſudanti cortice.* Idem rurſus,

Non ſine nutanti platano.

Virgilius de quercubus l. 9.

—— *Intonſaque caelo* 226

Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.

Idem l. 2. Aen.

Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat.

Ovidius l. 2. Amor.

Dum benè dives ager, dum rami pondere nutant.

Enniano huic carmini Maronis illud non eſt diſſimile Eclog. 6.

—— *tum rigidas motare cacumina quercus.*

Septimius Serenus pulcherrimè pino brachia, & trepidationem tribuit,

Pinea brachia cùm trepidant ſtridentia flabris.

OPTUMA CUM POLCREIS ANIMIS] Cum praepoſitionem ſaepè ornatus cauſſa Antiqui poſuêre. Catullus,

—— *bona cum bona Nubit alite virgo.*

Et, *Transfer omine cum bono*

Limen aureolos pedes.

Lucretius l. 1.

Molibus incurrens validis cum viribus amnis.

JAM CATA SIGNA] Acuta.

UNUS

Ni metus ulla [a] tenet ritè in virtute quieſcunt. — Non. *Metus* Feſt. *Recto fronte.*

--- unus
Surus ſurum [b] ferret, tamen defendere [c] poſſet. — Idem *Surum* & *Rigido.*

* Quis pater, aut cognatu' volet nos contrà tueri?
Adverſabontur ſemper [d] nos, [e] noſtraque volta. — Var. lib. 6. Non. *Vultus.*

Quaerunt in ſcirpo (ſoliti quod dicere) nodum. — Feſt. *ſcirpus* Iſ. l. 17. c. 19.

a tenet teneri virtute b ferre c poſſent d vivos, *vel* vos e voſtraque

Unus surus surum] Feſtus in Rigido ait, Item *unum ſurum ſurus ferre, tamen defendere poſſunt. Suri autem ſunt ruſtes, &* ὑποκοριστικῶς *ſurculi.* Qui ſanè locus valdè depravatus eſt, integriorque habetur apud Eundem in dictione Surum: quibus verbis Poëtam, opinor, locum adeò tutum, ac munitum deſcribere, ut vel ab uno palo tantùm, aut ſurculo armato defendi poſſit.

Queis pater] Quamvis Varro l. 6. de ling. Lat. hujus Carminis Auctorem non referat, tamen ob ſequentis Ennii verſus ſententiam, quae cum hoc mirificè congruit, illius eſſe conjici poteſt. Favet huic conjecturae locus ille Sophoclis, qui Ajacem, jam mente compotem inducit, ſecum querentem, quales oculos Telamoni patri apparens oſtendet? Quomodo ille unquam ſe nudum intueri ſuſtinebit abſque victoriae praemiis apparentem?

Καὶ ποῖον ὄμμα πατρὶ δηλώσω φανεὶς
Τελαμῶνι; πῶς με τλήσεταί ποτ' εἰσιδεῖν
Γυμνὸν φανέντα τῶν ἀριστείων ἄτερ.

Eſt praeterea apud Nonium in *Porcet.* locus Attii in Erigona huic non diſſimilis,

Quibus oculis quiſque noſtrûm poterit illorum obtui
Voltus, quos jam ab armeis anneì porcent?

Ità enim naturâ comparatum eſt, ut, aut nullo modo, aut non niſi torvè in illos, quos odio proſequimur, oculorum acies intendatur: unde quos odimus, inviſi dicuntur. Nutrix apud Euripidem de Medeae in liberos odio ait,

Στυγεῖ δὲ παῖδας οὐδ' ὁρῶσ' εὐφραίνεται.

Clytemneſtra apud eundem cum Achille indignata, quòd Iphigeniae filiae nuptias reſpueret, ait, cum poſthac rectis oculis intueri non poſſe,

—— οὐ γὰρ ὀρθοῖς ὄμμασιν σ' ἔτ' εἰσορῶ.

Plautinus Juppiter ſub Amphitruonis perſona cum Alcumena irata colloquens inquit,

—— *te volo uxor colloqui:* 227
Quò te evertiſti nunc? ALCUM. ità ingenium meu' eſt,
Inimicos ſemper oſa ſum obtuerier.

Aut cognatus] Hoc nomen à Graeca voce συγγενὴς, originem habere, Paullus aſſerit in libro ſing. de gradibus. Ulpianus autem libro XLVI. ad edictum vult ità appellari, aut quaſi ex uno nati, aut ſecundùm Labeonis ſententiam quaſi commune naſcendi initium habuerint.

Adversabontur semper nos] Haec non ſine indignatione prolata videntur.

Quaerunt in scirpo] Scirpus, qui à Graecis σχοῖνος λεία dicitur, frutex eſt à paluſtri junco non diſſimilis, laevore maximè perpolitus, ſtilo rotundo, nulliſque ut arundo, internodiis diſtincto. Quare enodes ſcirpos Sidonius dixit in epiſtola quadam l. 1. ad Heronem. Hoc quidem proverbio uſi ſunt Plautus, Terentius, aliique Veteres, cùm oſtendere volebant, aut fruſtrà aliquid curioſiùs inquiri; vel cùm in re facili, minimeque dubia ſcrupulus aliquis injiceretur; vel cùm in re levi, & nullius ferè momenti, inanis tereretur labor: ut apud Lucilium l. 1. Sat.

—— *nodum in ſcirpo inſanè facere vulgus.*

Convenit etiam in eos, qui carpendi, ca-

quod

--- quod minimum eſt, neque, ut ajunt, Mu facere audet --- *Var. lib. 6.*

Ad genua ſe proſternunt ſtatim lacrumanteis. *Iſid. lib. 2. cap. 1.*

Moerenteis, flenteis, lacrumanteis, [a] ac miſerenteis. *Diomed. l. 2. Donat. de Barb. Char. lib. 4.*

[b] Illuricei reſtant ſiceis, [c] ſibineisque fodenteis *Feſt. Sibinam.*

Contra [c] carinam verba atque obſcoena profatus. *Serv. P. Danielis.*

--- neque me decet hanc carinantibus edere charteis. *Idem ibid.*

Incedit [d] veles vulgò [e] ſicilicibu' lateis. *Feſt. Sicilices.*

--- decem coclites, ques montibu' ſummeis *Var. l. 6. de ling. Lat.*

a commiſeranteis b Illyrici, & Illyrii. c carinanteis d miles e ſicilibus

lumniandique anſam arripiunt, ut apud D. Hieronymum ad Pammachium; *Qui inimicus eſt, etiam in ſcirpo nodum quaerit: amicus quoque prava recta judicat.* Huic adagio ſimillimum illud eſt, quod apud nos vulgò circumfertur, *In ovo pilum quaerere.*

NEQUE, UT AJUNT, MU FACERE AUDET] Lucilius,

Nec laudare hominem, neque mu facere unquam,

Sed fortaſſe pro *mu mut* reponendum eſt. Nam Appulejus lib. II de Proverbiis haec eadem paenè Ennii verba referens ait, *Mut non facere audet.* Caelius Rhodiginus l. 24. c. 30. *mu facere* haeſitare, aut ſubvereri, & vix loqui audere interpretatur. Plautus eadem interjectione eſt uſus in Caeco, aut Praedonibus, ſed diverſà ſignificatione,

Quis tu es, qui ducis me? mu, perii hercle? Afer eſt.

A *mu* autem videtur τὸ *muſſare* originem habuiſſe: nam, ut ait Varro, *Muſſare dictum eſt, quòd muti non amplius, quàm μῦ dicunt, à quo Idem dicit*, Ennium nimirùm intelligens, *Quod minimum eſt, neque, ut ajunt, μῦ facere audet.* Aliqui autem hanc interjectionem *Mu* canum propriam eſſe volunt, ſicut γρὺ porcorum, & ab illa mutire verbum, ſicut ab hac grunnire, quod Graeci γρύζειν dicunt, effluxiſſe: qui cùm exprimere volunt, ne minimam quidem voculam ad reſpondendum eſſe prolatam, communi proverbio dicunt Οὐδὲ γρύ.

AD GENUA SE PROSTERNUNT] Pathos à corporis geſtu, quo ſibi hoſtium gratiam in calamitoſa fortuna concilient, & ad miſericordiam alliciant. Plutarchus in Marcello; προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι
μετὰ δακρύων δεόμενοι τὴν ὀργὴν τὴν εἰς αὐ- 228
τοὺς ἀφιέναι τοὺς παρόντας.

MERENTEIS, FLENTEIS] Ὁμοιόπτωτον. Idem, aut ſimilis verſus libro IV ad Heren. ſic habetur,

Flenteis, ploranteis, lacrumanteis, obteſtanteis.

ILLURICEI RESTANT SICEIS, SIBINEISQ.] Pompejus, *Sibinam appellant Illyrici telum venabuli ſimile.* In cujus aliquibus exemplaribus per *υ Sybinis* ſcriptum eſt. Apud Graecos utroque modo pro venabulo συβίνη, & σιβύνη notatum legimus.

FODENTEIS] Vulnerantes.

SICILICIBU' LATEIS] Sicilices, ut idem ait Pompejus, ſunt haſtarum ſpicula lata.

DECEM COCLITES] Varronis locus l. 6. de ling. Lat. ità vulgò habetur, *Apud Ennium decem Coclites, quos montibus ſummeis*

Ripaeis fodere. ---

Oſcitat in campeis caput à cervice revulſum; Ser. lib. 10. Aen.
Semanimesque micant oculi, lucemque requirunt.

ripeis ſedere. Ab oculo Cocles quaſi ocles dictus, qui unum habet oculum. Quocirca in Curculione eſt, De Coclitum proſapia te eſſe arbitror: nam hi ſunt unoculi. Hinc μονόφθαλμον Chariſius Coclitem interpretatur. Turnebus l. 1. ex antiqui codicis veſtigiis putat in Varrone eſſe legendum, *ſcimus Riphaeis ſodere.* Deinde addit; *Nam ad Riphaeos montes incolunt Arimaſpi unoculi, quos (ut reor) Coclites appellat.* In his quidem montibus hujusmodi hominum genus aurea metalla fodiebant, quae à Gryphis cuſtodiri proditum eſt. Admonet idem Turnebus, locum illum Plautinae Curculionis, à Varrone relatum, non ad Romanam Coclitum familiam, ſed ad Arimaſpos alludi. Tzetzes autem de celebri illo Coclite loquens, qui ſolus Porſennae impetum in Sublicio ponte ſubſtinuit, ait,

Κόκλιος ἐκαλεῖτο δὲ τῇ τῶν Ῥωμαίων γλώσσῃ
Ὅτι τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἀπέβαλε πρὸς μάχην.

Servius in eo Virgilii verſu l. 8.

—— *pontem auderet quòd vellere Cocles,*

ait; *Et modò Cocles in hoc homine, de quo dicit, proprium eſt nomen; in aliis appellativum. Nam luſcos Coclites dixerunt Antiqui. Unde & Cyclopas Coclitas legimus dictos, quòd unum oculum habuiſſe perhiberentur.* Sed magis fortaſſe veriſimile eſt Cocles potiùs à κύκλωψ derivari, quàm, ut ait Varro, *ab oculo cocles, quaſi ocles dici.* Volunt enim Grammatici à dictionibus κύκλος, & ὤψ, Cyclopas appellari ob orbicularem oculum, quem in fronte habebant: & hinc paucis mutatis à Cyclops Cocles. Solent enim Latini loco duplicium Graecarum litterarum, quae dictionem terminant, *s* ſubrogare. Eàdem ratione Scythae Arimaſpos eos vocant, qui in Riphaeis montibus habitant, unumque oculum in fronte media habent, ab *arimi*, quod, ut in Thalia refert Herodotus, illorum linguâ unum ſignificat, & *ſpu*, hoc eſt, oculum. De his mentionem fecit Damaſtes Sigiacus in libro de Gentibus, Iſigonus Nicaeenſis, Cteſias, Oneſicritus, Polyſtephanus, Hegeſias, & Ariſteas Proconneſius ἐν τοῖς Ἀριμασπείοις ἔπεσιν. Scripſit 229
enim hic heroico carmine tribus libris Arimaſporum Hyperboreorum hiſtoriam, cujus ſex verſus referuntur à Longino in libello περὶ ὕψους.

Ques montibu'] *Ques* pro *qui* priſca vox, quam, ut ait Chariſius l. 1. novitas abdicavit. Cato 2. Orig. *Quescunque Romae regnaviſſent.*

Ripaeis] Scribendum eſt Servii auctoritate in l. 9. Aen. Riphaeis cum adſpiratione. Ita enim ille inquit; *Nam ecce, Ripaei montes Arcadiae non ſcribuntur cum adſpiratione, quam addimus, cùm Riphaeos montes Scythiae ſignificamus.* Sed id non videtur ſtrictè obſervatum. Nam in pervetuſto Gloſſario manu ſcripto *Ripaeis* in hac ſignificatione offendimus.

Oscitat in campeis caput a cervice revulsum.] Caput cùm à cervice abſcinditur, non modò videtur oſcitare, ſed verbum id, quod antè proferebat, articulatim ſaepè repetere. Ariſtoteles autem l. 3. de part. animal. quoniam id ſibi non veriſimile viſum eſt, quodam modo eos arguit, qui illud Homeri carmen in hunc ſenſum aſſerunt,

Φθεγγομένη δ' ἄρα τοῦγε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

Lucretius l. 3.

Et caput abſciſſum calido, viventeque trunco
Servat humi vultum vitalem, oculosque patenteis;
Donec relliquias animaï reddidit omneis.

Poſtremam Enniani carminis partem ſurripuit Maro extremo Georgicorum,

Tum quoque marmorea caput à cervice revulſum.

Et l. 3. Aen. *Avulſumque humeris caput* --

Semanimesq. micant oculi, lucemq. requirunt] Pathos ab habitu morti proximo.

--- caput caderet ſola tuba peregit, Lact. l. 11. Theb.
Et praeeunte viro raucus ſonus aere cucurrit.

O domus [a] Ancei, heu quàm diſpari domino dominaris. Cic. l. 1. de Off.

O Tite, tute Tati, tibi tanta, Tyranne, tuliſti. Iſid. lib. 1. cap. 35.

[a] antiqua

ximo. Integrum hunc verſum Varro Atacinus in ſuum poëma tranſtulit. Virgilius autem l. 10. παρῳδήσας ait,

Semanimesque micant digiti, ferrumque retractant.

Lucretius l. 6.

Semanimum corpus dixit.

Caput caderet sola tuba peregit] Refert hunc locum Lactantius explicans illud Statii l. 11. Theb.

—— fugit in vacuas jam ſpiritus auras;
Jam gelida ora tacent: carmen tuba ſola peregit.

Tubas verò, & tibias in funeribus adhiberi ſolitas, ex Poëtis liquet. Virgilius de Pallantis funere l. 11.

It caelo clamorque virûm, clangorque tubarum.

Statius l. 6. Theb.

Cùm ſignum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros ſuctum deducere manes
Lege Phrygum moeſtas ——

Ovidius,

Tibia funeribus convenit iſta meis.

O domus Ancei heu quam dispari] Cicero hujus carminis auctorem non memorat, ſed à multis exiſtimatur Ennii eſſe. In omnibus autem, quos hactenus vidi, Ciceronis codicibus, *O domus antiqua*, habetur. Gabriel Faërnus affirmat ſe in pervetuſto exemplari ſcriptum inveniſſe, *O domus Anti quàm diſpari.* Ex quo loco conjicio in voce *Anti*, *t* littera in *c* mutata legendum eſſe, *O domus Anci*, cùm ejus nomen ob ſingularem virtutem, & res glorioſè geſtas, celeberrimum in poſteros extiterit. Hoc carmen videtur quaſi proverbii loco jactatum, cùm res in pejus ruunt, temporaque, & dominationes, cum morum corruptione, non ſervatâ juſtitiâ, commutantur: utpotè cùm poſt prudentis alicujus viri obitum, qui nullum unquàm in adminiſtranda Repub. praetermiſit officium, jura refrixerint, & omnia ſucceſſoris arbitrio, non ratione, aut conſilio fiant. Ciceronis verba l. 1. Off. ſunt; *Aliter ampla domus dedecori domino ſaepè fit, ſi eſt in ea ſolitudo, & maximè ſi aliquando alio domino ſolita eſt frequentari. Odioſum eſt enim, cùm à praetereuntibus dicitur; O domus antiqua, heu quàm diſpari dominare domino. Quod quidem his temporibus in multis dicere licet.* Idem in 2. adverſus M. Antonium; *O tecta ipſa miſera! quàm diſpari domino (quamquam quomodo iſte dominus?) ſed tamen quàm à diſpari tenebantur! Studiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diverſorium.* Ad hoc etiam videtur reſpexiſſe Auctor illius Orationis, quae Salluſtii nomine in M. Tullium circumfertur; *Domum ipſam tuam vi, ac rapinis funeſtam tibi, ac tuis comparaſti: videlicet, ut nos commonefacias, quàm converſa ſit Reſp. cùm in ea domo habitares homo flagitioſiſſime, quae P. Craſſi viri Conſularis fuit.* Anci autem domus, ut Paullus ex Feſto, & Feſtus ex Verrio tradit, portae Sanquali proxima fuit. In hoc autem verſu neceſſe eſt, ut palimbacchius in medio pro dactylo admittatur.

O Tite, tute Tati] Auctor ad Herennium, ubi admonet vitandam eſſe ejuſdem litterae repetitionem, hunc verſum refert abſque Auctoris indice. Sed ex Iſidoro, & Priſciano Ennii eſſe cognovimus. Donatus itidem, [l. 1. c. 35. l. 10, & ſuper 12. verſ. Virg. l. 2.] ubi de Schematibus loquens definit Paromoeon eſſe, quando ab iiſdem litteris diverſa nomina

O Tite, ſiquid ego a adjuro, curamve levaſſo, Cic. de Se-nect.
Quae nunc te coquit, & verſat ſub pectore fixa,
Et qua deprimeris fruſtra, noctesque diesque
Ecquid erit praemii? ---

--- ille vir haud magna b in re Idem Ibid.
Sed fidei plenus ---

O patria, ô Divûm domus Ilium, & incluta bello Serv. lib. 2. Aen.

Simia quàm turpis ſimillima beſtia nobis. Cic. l. 1. de Nat. Deor.

a adjuto b cum re

ſumuntur, hunc etiam verſum adducit. Cui ſimilis ille eſt, quem ex neſcio quo profert Diomedes,

Machina multa minax minitatur maxima muris.

O Tite si quid ego] Cicero haec Ennii verba, quibus ille Titum Flaminium amicum ſuum alloquebatur, ad T. Pomponium Atticum convertit: quorum ſenſus eſt, Quam ego mercedem conſequar, ſi animi tui moleſtias, atque ſolicitudines, quae te vehementer angunt, levavero?

Adjuro] Pro adjuvero. Sic etiam Terentius, *adjurit* pro *adjuverit*.

Curamve levasso] Priſca locutio pro *levavero*. Eodem modo Feſtus *amaſſo* pro *amavero*, & *caelaſſis* pro *caelaveris*, explicat.

Quae nunc te coquit] Cura, ut ait Varro l. 5. de ling. Lat. dicta eſt, quod cor urat. Ad quam etymologiam videtur En-
231 nius his verbis reſpexiſſe. Unde Virgilius lib. 7.

Femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.

Quâ tranſlatione paſſim utimur, cùm aliquid nos vehementer ſolicitat. Cicero ad Atticum l. 5. *Tua profectio ſpem meam debilitat, ac me illud quidem modò coquit.*

Et qua deprimeris frustra noctesq. diesq.] Fulvius Urſinus aſſerit in M. Tullii libro, qui apud ſe eſt, Pomponii Laeti manu exarato, ità integrum hunc verſum haberi, qui in multis exemplaribus omnino deficit: ſed ejus tantùm prior pars in aliquibus impreſſis, & in vetuſtiſſimis manuſcriptis legitur.

Ille vir] Aliqui hunc verſum teliambum eſſe volunt, & hoc modo legunt,

Ille vir haud magna in re ſed plenu' fidei.

Beda tamen aſſerit *fidei* penultimam propriè produci, cùm verò corripitur, poëticâ licentiâ fieri.

Haud magna in re] Hâc elocutione ſuorum bonorum tenuitatem, atque anguſtiam exprimit Ennius, quâ etiam ſuam Horatius l. 1. Epiſt.

Me libertino natum patre, & in tenui re
Majores pennas nido extendiſſe loquêris.

Sed fidei plenus] Cicero in Oratione pro Rege Ptolemaeo, *Difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis.*

O patria, o divum domus] Plautinus Servus in Bacchid. ad hunc verſum feſtiviter alluſit.

O Troja, ô patria, ô Pergamum, ô Priame periſti ſenex.

Maro autem ità tranſtulit l. 2. Aen.

O patria, ô Divûm domus Ilium ———

Simia quam turpis simill. bestia nobis] Q. Serenus de Simiis loquens ſe Ennii ſimiam hoc verſu praebuit,

Sive homo, ſeu ſimilis turpiſſima beſtia nobis
Vulnera dente dedit ———

Maximè quidem ſimiae forma ad hominum ſimi-

Vulturis in ſilveis miſerum mandebat homonem, Priſc. lib. 6.
Heu quàm crudelei condebat membra ſepulchro.

ſimilitudinem accedit, non ſolùm digitis, unguibusque quorum alia animalia ſunt expertia, verùm etiam praeter genitale, caeteris omnibus humani corporis partibus. Quapropter priſci illi anatomes periti, priuſquàm humana cadavera diſcerpere auſi eſſent, ſimias incidebant. In has beſtias Cercopes mutatos fuiſſe, Poëtae commenti ſunt: de quibus Ovid. lib. penultimo majoris operis;

Inarimen, Prochytenque legit, ſterilique locatas
Colle Pithecuſas, habitantum nomine dictas.
Quippe Deûm genitor fraudem, ac perjuria quondam
Cercopum exoſus, gentisque admiſſa doloſae
In deforme viros animal mutavit, ut iidem
Diſſimiles homini poſſent, ſimilesque videri.

232 Confirmat Xenagoras apud Suidam, & Harpocrationem, Cercopas ἐς πιθήκους mutatos fuiſſe, & ab eis Pithecuſam eſſe appellatam. Eſt autem haec Tyrrheni maris inſula in ſinu Puteolano, quam Plinius l. 3. c. 6. vult, non ità à ſimiarum multitudine dictam fuiſſe, ſed à figlinis doliariorum. Notum eſt Graecè πίθος dolium appellari. Eadem alio nomine, ſed non diverſâ ratione Inarime quoque dicitur, ab Arimis, quo nomine Etruſci ſimias vocant. Aeſchiron verò in Epheſſidis ait, eas inſulas quondam Gigantes incoluiſſe, qui cùm à Jove, in quem impiè irruerant, ſuperati eſſent, is immania eorum dorſa inſularum pondere compreſſit, ſimiisque incolendas permiſit. In eam quoque beſtiam, ut Plato in extremo de Repub. ait, Therſites mutatus fuit, in quem, quoniam Homerus non modò impuriſſimis moribus, ſed omnium, qui ad Trojam profecti erant, turpiſſimum depinxit, meritò Plato tàm deformem μεταμόρφωσιν commentus eſt: unde Lycophron πιθηκόμορφον appellavit. Et quoniam ſimiae mirum in modum hominum geſtus, actionesque ſtudent imitàri, Myniſcus Callipidem hiſtrionem, & Demoſthenes Aeſchinem, nimià corporis motione geſtientes, Simias appellarunt.

Vulturis in silveis] Vultur avis notiſſima eſt, quae humana cadavera avidiſſimè appetit. Unde pulcherrimâ tranſlatione in eos, qui haereditatem inhiant, dictum eſt, *Vultur es, cadaver expecta.* Ad quod reſpiciens Martialis ait,

Cujus vulturis hoc erit cadaver?

Hinc etiam qui ſeditiones excitant, ut civium cruore ſe expleant, Vulturii dicuntur. M. Aemilius Scaurus in actione 2. contrà Q. Caepionem; *Neſarius*, inquit, *Vulturius, patriae parricida.* Cicero in Piſonem, *provinciae Vulturius.* Plautus in Trinumo pro turpis lucri avido, ac rapaci admodùm accepit,

Tum autem ſunt alii, qui te volturium vocant:
Hoſtes ne, an cives comedis, parvipendere.

Obſervat Chariſius l. 1. Virgilium vultur, ut turtur dixiſſe, Ennium verò vulturus, cujus verſum ità legit,

Vulturus in ſpineto ſupinum mandebat homonem.

Servius autem ſic l. 6. Aen.

Vulturus in campo miſerum mandebat homonem.

Miserum mandebat] Vulturis naturam explicat, qui nihil è terra editum edit. Sed cur ex hominibus, aliisque animantibus oculos praecipuè appetat, Antonius Liberalis in ſua μεταμορφώσεων συναγωγῇ hiſtoriam refert.

Homonem] Priſcianus tradit l. 1. Vetuſtiſſimos homo homonis, & huminem pro hominem dixiſſe. Aliqui verò, *Homonem* proprium viri nomen eſſe cenſent. Aliis placet *hominem*, aliis *hemonem* ſcribendum eſſe: nam, ut ait Feſtus, Hemona humana, & hemonem hominem dicebant. 233

Crudeli condebat membra sepulchro] Eleganti ſanè tranſlatione pro crudeli ſepulchro Vulturis corpus intelligit,

Buteo, Sanqualis, Immuſculus, Aqquila, Vultur. Parrhaſius.

Cum ſomno ſeſe [a] exſiccat Romana juventus. Lact. lib. 5. Theb.

Hos peſtis necuit, pars occidit illa duellis. Priſc. l. 9.

Cum veter occubuit Priamus ſub Marte Pelaſgo. Idem lib. 3.

a excibat

in quo miſeri illius membra condebantur. Quae quidem tranſlatio Dionyſio Longino, ut nimis poëtica, in ſoluta oratione minimè congruere videtur. Irridet enim in libello de ſublimi Orationis genere Leontinum Gorgiam quia Xerxem Perſarum Jovem, & Vultures viva ſepulchra dixerit. Graeca illius verba hujusmodi ſe habent; *Ταύτῃ καὶ τὰ τοῦ Λεοντίνου Γοργίου γελᾶται γράφοντος, Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν Ζεὺς, καὶ γύπες ἔμψυχοι τάφει.* Quae verba Dominicus Pizimentius, fortaſſe mali exemplaris fide deceptus, perperàm intellexit. Ex hoc autem Longini loco comprehendi poteſt, Hermogenem in 1. libro *περὶ ἰδεῶν* Gorgiam intellexiſſe, cùm ait; *παρὰ δὲ τοῖς ὑποξύλοις τουτοισὶ σοφισταῖς πάμπολλα εὕροις ἂν, τάφους τε γὰρ ἐμψύχους τοὺς γύπας λέγουσιν, ὧν πέρ εἰσι μάλιστα ἄξιοι.* Hùc videtur reſpexiſſe Lucretius, cùm de feris homines dilaniantibus loquitur l. 5.

Viva videns vivo ſepeliri corpora buſto.

Tradit Antigonus in congerie *παραδόξων ἱστοριῶν*, Nunquàm neque vulturis pullum, neque nidum cuiquam viſum eſſe: qua propter Herodotus Bryſonis Sophiſtae pater exiſtimavit, eos ab editiori aëris regione delabi; & in eminentiſſimis rupibus, atque inacceſſis incubare.

BUTEO, SANQUALIS, IMMUSCULUS, AQQUILA, VULTUR] Admonet Parrhaſius ità hunc verſum apud Feſtum legendum eſſe in dictione Alites; in quo ille obſervat, Ennium primam in *Aqquila* produxiſſe geminatione litterae *q*. Buteonem Ariſtoteles Hiſt. Anim. l. 9. c. 36. inter accipitrum genera numerat: quem Graeci à trium teſtium numero *τριόρχην* appellant; eique in auguriis primas partes Phoemonoë Apollinis filia dedit.

SANQUALIS] Hanc avem Maſſurius Oſſifragam eſſe exiſtimavit: alii verò Oſſifragae pullum.

IMMUSCULUS] Immuſculum, ſive Immuſſulum, ut in Plinio l. 10. c. 7. & Arnobio l. 7. legitur, quidam Vulturis pullum eſſe volunt, alii verò Aquilae, priusquàm cauda albicet.

CUM SOMNO SESE EXSICCAT] Lactantius Papinii interpres explicans illud carmen l. 5. Thebaid.

Et nox, & cornu fugiebat ſomnus inani,

ait; *Inani cornu idcircò dixit, quia illud noctis tempore totum diffuderat, quod idem Poëta ſuperiùs manifeſtiùs aſſeruit dicens,*

—— cornu perfuderat omni.

quare arbitror hoc loco Ennium aliqua de augurali diſciplina attigiſſe, nam ſic à pictoribus ſimulatur, ut liquidum ſomnium è cornu ſuper dormientes videatur effundere. Sic Ennius, Cùm ſomno ſeſe exſiccat &c. Hunc verò liquorem ex Lethaeo flumine hauriri exiſtimo. Virgilius l. 5.

Ecce Deus ramum Lethaeo rore madentem, 234
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora ——

Sed Silius aliter ſentire videtur, cùm ait lib. 10.

Per tenebras portat medicata papaverà cornu.

HOS PESTIS NECUIT, PARS OCCIDIT ILLA DUELLIS] Hoc eſt, exercitus pars peſtilentia abſumpta eſt, pars pugnando interiit. Duellum pro bello dixerunt Veteres, quòd, ut ait Pompejus, duabus partibus de victoria contendentibus dimicetur.

CUM VETER OCCUBUIT PRIAMUS] *Veter* priſca vox, unde veterior apud Plautum in

Pandite [a] ſulti genas, & corde relinquite ſomnum. Feſt. *Genas & ſultis.*

Contempſit fontes, quibus exerugit aquae vis. Vetus Gram.

Unde habeas quaerit nemo, ſed oportet habere. Juven. Satyr. 14.

Perque fabam repunt, & mollia crura reponunt. Serv. lib. 3. Georg.

Civeis Romanei tunc facti ſunt Campanei. Cenſor. de Die natal.

a ſultis

in Bacchid. & veterrimus, ut Caper affirmat, derivatur.

Sub Marte Pelasgo] Metonymia. Hoc eſt, cùm Graeci extincto Priamo victoriâ potiti ſunt.

Pandite sultis] Pro *ſi vultis* antiquo more. Plautus Sticho,

Facite ſultis, nitidae ut aedes meae ſint——

Idem Pœnulo,

Domos abeamus noſtras ſultis nunc iam.

Genas] Genas pro palpebris poſuit, ut infrà,

Imprimitque genae genam ——

Aliquando genae malas ſignificant: quas à feminis radi, lege XII Tabularum prohibitum eſt; quoniam, ut tradit Plinius l. 11. c. 37. in eis pudoris ſedem eſſe, vetuſtas exiſtimavit. Pacuvius,

Nunc primùm opacat flore lanugo genas.

Virgilius ſimiliter l. 8. pro ea parte, unde primùm barbae pili erumpunt, accepit,

Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa.

Contempsit fonteis, quibus exerugit aquae vis] Incertus Grammaticus, atque pervetuſtus ex Bibliotheca Carbonaria aſſerens, eructo verbum ab erugo principali derivare, hunc Ennii verſum adducit.

Unde habeas quaerit nemo] Juvenalis Satyr. 14.

—— *illa tuo ſententia ſemper in ore*
Verſetur Diis, atque ipſo Jove digna, Poëtae;
Unde habeas, quaerit nemo, ſed oportet habere.

Conſentiunt omnes hunc verſum ex Ennio eſſe petitum: quem tamen arbitror, non id praecipere, ſed eos potiùs, qui id faciunt, accuſare: nam, ut hoc ſenario Menander admonet, Victus undique eſt acquirendus, praeterquàm ex malis,

Βιον πορίζου πάντοθεν, πλὴν ἐκ κακῶν.

Cui concinit illud Antiphanis, qui ait, Lucra malè quaeſita breves quidem parere voluptates, longam autem deinde triſtitiam;

Τὰ πονηρὰ κέρδη τὰς μὲν ἡδονὰς ἔχει
Μικρὰς, ἔπειτα δ' ὕστερον λύπας μακρὰς.

De qua re plura retulimus in explicatione 235
proverbii, *Lucrum malum aequale diſpendio.*

Perque fabam repunt, et mollia crura reponunt] Servius explicans illud Maronis l. 3. Geor.

Continuò pecoris generoſi pullus in arvis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit,

ait, Ennium de gruibus ea dixiſſe. Julius Caeſar Scaliger l. 5. Poët. *mollia crura*, non rigidè protenta interpretatur; ſed, quod Ariſtoteles dicit, *ὑγρά*.

Civeis Romanei tunc factei sunt Campanei] De quibus nunc Poëta intelligat, non facilè intelligi poteſt. Nam Livius lib. 8. ab Urbe condita ait, *Campanis equitibus, honoris cauſſâ, quia cum Latinis rebellare noluiſſent; Fundaniſque & Firmianis, quòd per fines eorum tuta, pacataque ſemper fuiſſet via, civitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanoſque ejuſdem juris conditioniſque cujus Capuam, eſſe placuit.* Paterculus tradit libro 1. Sp. Poſthumio, Veturio Calvino Coſſ. Campanis datam eſſe civitatem, partique Samnitium ſine ſuffragio. Conſtat autem diverſis temporibus, ac occaſionibus Campanos ferè omnes

Nos ſumu' Romanei, qui fuvimus antè Rudinei. Cic. l.3. de Orat.

Omneis mortaleis ſeſe laudari exoptant. D. Augu. l. 13. de Trin.

Forteis Romanei, quanquàm Caelus profundus. Non. *Caelum.* Charif. l. 1.

Quòm illud, quo jam ſemel eſt imbuta veneno, Feſt.

Imprimitque genae genam -- Ser. lib. 6. Aen.

It nigrum campeis agmen -- Idem lib. 4. Æn.

omnes civitate donatos: ità igitur Conſul poſt Cannenſem cladem apud Livium libro 23. Campanos alloquitur; *Civitatem noſtram magnae parti veſtrùm dedimus, communicavimusque vobiſcum, itaque communem vos hanc cladem, quae accepta eſt, credere, Campani, oportet, communem patriam tuendam arbitrari eſſe.* Demum idem libro 38. refert Campanos à Romanis impetraſſe, ut eis Romanas uxores ducere liceret.

Nos sumu'] Apud Ciceronem in 3. de Oratore, ubi ex pluribus unum intelligi demonſtrat, ità habetur hic verſus,

Nos ſumu' Romanei, qui fuimus Rutulei.

Sed Lipſius Antiq. lect. l. 5. c. 2. ex verbis illis Ciceronis pro Archia; *Ergo illum, qui haec fecerat, Rudium hominem majores noſtri in civitatem receperunt*, rectè exiſtimat, Ennium de ſe ipſo hunc verſum pronunciaſſe, praedicantem beneficium acceptae civitatis Romanae. Deinde addit; *Quod ſi eſt, quis haerebit, quin emendandus ſit, -- qui fuimus Rudii. Nam ex Ciceronis verbis clarum eſt de uno ſolo intelligi.* Mox ſequitur; *Annotat doctiſſimus Lambinus in antiquis eſſe, -- qui fuimus antè Rutilli, ex quo ſuſpicio eſt, ne fortè ſcribendum ſit, - qui fuvimus antè Rudaei, verſu Heroico. Nam Strabo lib. VI diſertim Ennii patriam Rodaeos nominat.* Nos autem Auſonii lectionem ſequuti *Rudini* ſcripſimus.

Omneis mortaleis sese laudari exop.] Similis Ciceronis locus pro Archia; *Trahimur omnes ſtudio laudis, & optimus quisque maximè gloriâ ducitur.* Hinc Simonides apud Xenophontem in Hierone, ſive Tyrannico dixit, Nihil laudibus eſſe auditu jucundius. D. Auguſtinus eodem loco, quo hunc verſum Ennii protulit, adducit ex Mimo quopiam;

Laudari omnes vultis, nemo veſtrùm vult vituperari.

Caelus profundus] Caelum virili, & neutro genere Veteres pronunciarunt. Virgilius reciprocâ tranſlatione modò caelum profundum, modò altum dixit.

Quom illud, quo jam semel est imbuta veneno] In Feſti fragmentis Florentiae editis habetur hic Ennii verſus; cujus nec ullum quidem in aliis, qui hactenus prodierunt, veſtigium apparebat: &, ni fallor, poſitus erat in dictione *Venenum*, ut declararetur praeter vulgatam veneni ſignificationem, eo nomine contineri omne, quod adhibitum, ut ait Cajus lib. 4. ad legem 21. Tabular. naturam ejus, cui adhibitum eſſet, mutat. Quare Feſti rimulam ità explendam cenſeo, *Venenum dicebant Antiqui, cujus color inficiendo mutatur, ut Ennius cùm ait, Quòm illud, quo jam ſemel eſt imbuta veneno.* In qua ſignificatione Virg. 2. Georg.

Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno.

Nec aliò arbitror Horatium reſpexiſſe, cùm ait l. 1. Epiſt.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſervabit odorem Teſta diu ——

Imprimitq. genae genam] De dormiente, ut ait Serv. l. 6. Aen. ab Ennio dictum eſt.

It nigrum campeis agmen] Attius id

Non

Non decet muſſare bonos --
Feſt. *Muſſare.*

Quinctu' pater quartùm fit Conſol --
Agell. l. 10. c. 1. Non. *Quartum.*

Idem campus habet --
Cic. Oratore.

Gnateis parce tuis --
Serv. l. 10. Aen.

-- ſtant polvere campei,
Porph. l. 1. Car. Ode 9.

-- ᵃ tergum igitur ſagu' pinguis opertàt.
Non. *Sagus.*

-- equitum celeriſſimus --
Chariſ. l. 1.

-- runata recedit.
Feſt. *Runa.*

ᵃ tergius & tergus

primùm de Indis dixit, deinde Ennius de Elephantis, poſtremò Virgilius de formicis l. 4. Aen.

It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle anguſto ——

Non decet mussare bonos] Scaliger legit, *Nanque decet muſsare bonos.* Feſtus hoc loco *muſſare* tacere exponit. Propriè verò, ut ait Donatus in explicatione loci illius Terentii in Adelphis,

—— *muſſitanda injuria adoleſcentium eſt, muſſare, ſive muſſitare, eſt diſſimulandi cauſsà tacere; dictum vel à muto, vel ab m, quae littera eſt preſsae, ac ferè nullius vocis: adeò ut ſola omnium cùm inter vocales inciderit atteratur, atque ſubſidat. Hinc Virgilius* l. 12.

—— *muſsat Rex ipſe Latinus.*

Idem campus habet] Scaliger in Catullianis Annotationibus enarrans locum illum,

Pinea conjungens inflexae texta carinae,

explet ex Schedis Servii nondum vulgatis hunc Ennii verſum,

Idem campus habet textrinum navibu' longeis.

Ubi praeclarè adnotat, Veteres texere naves dixiſſe; & textrinum locum, in quo naves fabricabantur. Ovidius,

Texitur & coſtis panda carina ſuis.

Silius,

Flumineam texit, quà transvehat agmina, claſſem.

Quibus addi poteſt locus ille apud Ciceronem l. 10. de Divin. in Oratore, & l. 8. ad Att. ejusdem, ut opinor, Ennii,

Jamque mari magno claſſis cita
Texitur ——

Gnateis parce tueis] Protheſis. Haec eadem verba in 10. Aeneidos Maro trans- 237
tulit; in quo loco ait Servius, *Parce ſecundùm Antiquos ſerva, ut apud Lucilium, & Ennium, Gnateis parce tuis.*

Stant polvere campei] Hoc eſt pleni ſunt. Sic Maro l. 12.

—— *jam pulvere caelum Stare vides* ——

Homerus in eadem ſignificatione Iliad. β.

—— ποδῶν δ' ὑπένερθε κονίη
Ἵσταταʼ ἀειρομένη ——

Et Iliad. ψ.

—— ὑπὸ ςέρνοισι κονίη
Ἵσταταʼ ἀειρομένη ὥτε νέφος ἠὲ θύελλα.

Siſenna libro 9. *Caelum caligine ſtat.* Caecilius Syracuſis,

Hic amet, familiae fame pereant, ager ſtet ſentibus.

Lucilius, —— *ſtat ſentibu' fundus.*

Et Titinius Veliterna,

—— *fundi ſtabunt ſentibus.*

Runata recedit] In Feſti compendio,

 ſeu

-- pauſam fecêre fremendi — Varro l. 6. de lin. Lat.

-- furentibu' venteis. — Ser. lib. 1. Aen.

-- de moeris res gerit Opſcus. — Feſt. *Oſcum.*

-- divûm domus altiſonum cael. — Auſon. Monoſyll.

-- coenacula maxima caelei. — Tert. adver. Valentin.

-- Poeni ſtipendia pendunt. — Var. l. 4. de lin. Lat.

-- divûmque hominumque Pater rex. — Idem ibid.

-- Patrem divûmque hominumque — Cic. l. 2. de Nat. Deor.

-- endo ſuam do. — Auſon. Monoſyll.

ſeu potiùs in magno illo rei litterariae diſpendio Paullus ait, Runam genus teli ſignificare; & dictionem illam *runata* pilata exponit.

Pausam fecere fremendi] Pauſam à Graeca voce παῦσις derivari, non dubium eſt. Lucilius l. 1. Satyr.

Haec ubi dicta dedit, pauſam facit ore loquendi.

Plautus in Rudente,

Aliquando oſculando meliùs eſt, uxor, pauſam fieri.

Idem in Poenulo, *Ego pauſam feci.* Quadrigarius in 1. Annalium, *Pugnae facta pauſa eſt.* Fremere autem Leonum proprium videtur, originemque habet à Graeco βρέμειν β in Latinum *f* mutato. Catullus in Atti de Leone loquens,

Vadit, infremit, refringit virgulta pede vago.

Inde ad homines tranſlatum, ut in hoc loco. Virgilius l. 1. Aen.

—— *omnes ſimul ore fremebant.*

Furentibu' venteis] Servius in illo Maronis l. 1. Aen.

—— *loca foeta furentibus Auſtris,*

Legerat, inquit, *apud Ennium, furentibu' venteis. Sed quaſi aſperum fugit, & poſuit Auſtris pro ventis.*

De moeris res gerit Opscus] Synecdoche unus pro multis. Obſervat Verrius hujus carminis auctoritate Veteres pro Oſcos, Opſcos dixiſſe.

Caenacula maxima caeli] Pindari aemulatio, qui in Iſthmiis οὐρανοῦ σαθμοὺς dixit. Refert hoc acroteleution Tertullianus adverſus Valentinianos, ubi omnium primum Ennium inquit id ſimpliciter pronunciaſſe elati ſitus nomine, vel quia Jovem illic epulantem legerat apud Homerum. In Plauti Amphitruone Juppiter ait,

In ſuperiori qui habito caenaculo.

Divumq. hominumq. Pater rex] Varro l. 4. de ling. Lat. mox, ubi hunc locum refert, addit; *Pater, quòd patefaciat omnia, & ipſum ſemen: nam tum eſt con-* 238
ceptum, & inde cùm exit, quod oritur. Valerius Soranus Jovem Regum, & Deorum progenitorem appellavit,

Juppiter omnipotens rerum, Regumque Deûmque
Progenitor, genitrixque Deûm, Deus unus, & omneis.

Pater divumq. hominumq.] Hemiſtichium ex Orpheo, & Homero ſumptum,

—— πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε

Endo suam do] Pro domum Homeri imi-

-- & vertunt crateres ahenos. — Serv. lib. 9. Aen.

-- ſanctosque poëtas. — Cic. pro Archia.

-- quem non virtutis egentem. — Ser. lib. 11. Aen.

-- vita illa dignu' locoque. — Cic. Orat. Victorin. de rat. Metror.

-- Saturno ſancte creare. — Ser. 10. Aen.

-- noſtri ceſſêre parumper. — Hirtius de Bello Hiſp.

-- Vulſculu' perdidit Anxur. — Feſt. *Anxur.*

imitatione, qui δῶ pro δῶμα dixit. Auſonius de Ennio loquens ità refert hunc locum,

Et cujus de more quod aſtruit endo ſuam do.

Chariſius l. 4. ubi de apocope loquitur, eundem locum affert, qui ità depravatè legitur, *tendo ſuam, hoc eſt, modum* pro *endo ſuam do, hoc eſt, domum.* Probus de eadem figura agens adducit ex innominato Auctore, *nanque ſuam do.*

ET VERTUNT CRATERES AHENOS] Virgilius l. 9.

—— fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateres ahenos.

Ubi notat Servius ex Ennio illum hemiſtichium deſumptum.

SANCTOSQ. POETAS] Cicero pro Arch. *Quare*, inquit, *ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat poëtas, quòd quaſi Deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe videntur.* Tacitus in Dialogo de Orat. Creditum eſſe ait, poëtas Deorum reſponſa proferre, & eorum epulis intereſſe.

QUEM NON VIRTUTIS EGENTEM] Virgilius l. 11.

—— quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies ——

Item l. 8. —— *non te rationis egentem.*
Lucretius lib. 4.

—— tamen praeſtat rationis egentem.

VITA ILLA DIGNU' LOCOQUE] Cicero nec in Oratore, ubi hoc hemiſtichium exempli cauſſâ poſuit, Auctorem nominat, nec in 2. Tuſculana, ubi ità integrum refert verſum,

Samnis ſpurcus homo vita illa dignu' locoque.

Sed in libro de Opt. gen. Orat. Lucilio manifeſtè tribuit: eidemque etiam Nonius duobus in locis. Victorinus verò in Commentario de metrorum ratione ex Ennio retulit, à quo veriſimile eſt, Lucilium, ut ſaepè aliàs, eſſe mutuatum.

SATURNO SANCTE CREATE] Jovem intelligit, quem Homerus Ὀδύσ. ε. Κρονίδην, & Pindarus Olymp. Od. 1. Κρόνου παῖδα appellarunt: quorum imitatione Andronicus, *Pater noſter Saturni filie.* Sanctum autem dixit; nam ſaepè Veteres in precationibus Deos ſanctos appellarunt. Cic. 2. Philipp. *prò ſancte Juppiter.*

VULSCULU' PERDIDIT ANXUR] *Anxur vocabatur*, ut ait Feſtus, *quae nunc Tarracina dicitur Volſcae gentis, ſicut ait Ennius, Vulſculu' perdidit Anxur.* Livius l. 4. *Anxur fuit, quae nunc Tarracinae ſunt: urbs prona in paludes.* Plinius l. 3. cap. 5. 239
Tarracina Volſcorum lingua Anxur appellatur. Strabo verò lib. 5. ait, Tarracinam anteà τραχινὴν vocatam fuiſſe, à loci ſcilicet aſperitate. Unde Flaccus l. 1. Ser. Saty. 5.

—— atque ſubimus
Impoſitum ſaxis latè candentibus Anxur.

Vulſculus autem pro *Volſculus* poſitus eſt.

-- perculſi pectora Poeni. — *Innom. Statii Interp.*

-- fluctusque natanteis. — *Ser. lib. 6. Aen.*

-- ubi mille rotam voluêre per annos, — *Idem ibid.*

-- eia machaeras. — *Idem lib. 9. Aen.*

-- ſuccincti corda machaeris. — *Idem ibid.*

-- ſpiras legionibu' nexunt. — *Feſt. Spiras.*

-- funduntque elateis naribu' lucem. — *Ser. lib. 12. Aen.*

-- Reges odiſſe ſuperbos. — *Cic. ad Att. lib. 2, & 6.*

-- Viden' --- — *Ser. lib. 6. Aen.*

PERCULSI PECTORA POENEI] Hoc fragmentum mihi è Coſentia Fabius Aquinas miſit : quod à quodam ſuo vetuſtiſſimo Statii interprete M. S. excerpſit : cujus nomen, cùm in illius libri principio, & fine multae deſiderentur paginae, prorſus ignoratur. Conſtat tamen ex collatione non eſſe Lactantium.

FLUCTUSQ. NATANTEIS] Servius explicans Virgilianum illud l. 6.

Lethaeumque domos placidas quae praenatat amnem;

Exponit *praenatat* praeterfluit : moxque addit, *& contrariè dictum eſt ; nam non natant aquae, ſed nos in ipſis natamus. Ennium igitur ſequutus eſt, qui ait, fluctusque natanteis.* Lucretius non diſſimili modo l. 5.

Augebat mare manando, camposque natanteis.

Item,

Aëra permenſus multum, camposque natanteis.

UBI MILLE ROTAM] Servius enarrans Virgilii verba illa l. 6.

——— *ubi mille rotam voluere per annos,*

ait, eſſe ſermonem Ennii.

EJA MACHAERAS] Eja, militum properantium clamor eſt, ut ait Servius in eo Virgilii verſu l. 9. *Hoſtis adeſt, eja* ———

SPIRAS] Spiras Graeco more hominum multitudinem appellavit.

FUNDUNTQ. ELATEIS NARIBU' LUCEM] De Solis equis loquitur, de quibus Lucilius apud Victorinum, *Efflantque elatis naribu' lucem.* Virgilius utriusque imitatione,

Solis equi, lucemque elatis naribus efflant.

REGES ODISSE SUPERBOS] Cicero bis in Epiſtolis ad Atticum l. 2, & 6. hoc acroteleution tacito Auctoris nomine, tanquàm ſatis cognito, retulit. Parrhaſius exiſtimat eſſe Ennii : quod etiam in ſuis in Ciceronem notis confirmat Fulvius Urſinus, aſſerens, in margine cujusdam Ciceronis libri à viro doctiſſimo cum manuſcriptis collati, ità eum locum eſſe emendatum, *Ennianum illud gravitatem non contemnere, ſed Reges odiſſe ſuperbos :* pro quo vulgati codices habent, *Tibi autem valdè ſolet in ore eſſe, Gravius autem, non contendere ſe, & Reges odiſſe ſuperbos.* Simeon Boſius pro *Gravius* admonet legendum eſſe *Gavius*, Manutius *Granius.* Sed fortaſſe Poeta noſter hoc loco de Tarquiniis loquebatur.

VIDEN'] *Den*, ut Servius l. 6. ait, *naturaliter longa eſt. Brevem tamen eam protulit Virgilius ſequutus Ennium.*

ANIO-

-- Anionem --- Idem lib.7.

Dictator ubi currum inſidit, pervehitur uſque ad oppidum. Var.l.4.de lin. Lat.

Servius explicans illud Virgilii l. 1. Aen. *Conſilia in melius referet*, ait, *Quia bello Punico ſecundo Juno placata (ut Ennius ait) coepit favere Romanis.* Quae verba ſic in metrum digererem,

--- Juno placata favere Coepit Romaneis ---

Plinius lib. 18. c. 9. *Ennius antiquiſſimus vates obſidionis famem exprimens, offam eripuiſſe plorantibus libereis patres commemorat.* Quae verba ex Annalibus deſumpta videntur; & niſi in dictione liberis trochaeus pro ſpondeo eſſet, ità Ennium ſcripſiſſe arbitrarer,

--- libereis plorantibus offam
Eripuêre patres ---

Anionem] Idem Servius ſuper illud l.7.
240 *gelidumque Anienem* ait, *Anio fluvius haud longè ab Urbe eſt: ſed hic euphoniam ſequutus eſt: Nam Ennius Anionem dixit juxtà regulam.*

Dictator ubi currum] Ait Varro l.4. de ling. Lat. *Scripſit Poëta, Dictator ubi currum inſidit, &c.* Turnebus pro Poëta Naevium intelligit, quoniam illius Poëtae Varro paullò ſuperiùs mentionem fecerat. Sed in antiquorum quorundam exemplarium margine notatum eſt *Ennius*, quem etſi Varro non apertè nominaverit, tamen Poëtae appellatione κατ' ἐξοχὴν eundem intellexiſſe non eſt verendum: quandoquidem Cicero, ut diximus eum ſummum Poëtam appellavit. Haec autem verba cùm ad Romanorum hiſtoriam pertinere videantur, cùm aliis Annalium fragmentis conjunximus, quae quoniam tranſpoſita ſunt, metro non conſtant; & ità fortaſſe diſponenda ſunt,

Inſidit currum Dictator ubi, oppidum ad uſq;
Pervehitur ——

Hos praeterea verſus, quamvis ſuppreſſo Auctoris nomine adducantur, ex iisdem Q. Ennii Annalibus *eſſe cenſemus.*

MAſſili, portant juvenes ad littora, tanas. Donat. de Tropis.

Contremuit templum magnum Jovis altiſonantis. Var. l.6. de lin. Lat.

Contremuit templum magnum Jovis altitonantis] ὑψιβρεμέτου, quaſi ab alto tonando ſtrepens. Cicero l. 2. de ſuo Conſulatu,

Expoliantur eos, & corpora nuda relinquunt. - - Donat. de Barbar.

Marſa manus, Peligna cohors, feſtina virûm vis. Idem de Schemat. Char. l. 4.

Vos etenim juvenes animum geritis muliebrem,
Illaque virgo virei --- Cic. lib. 1. Off.

Nam pater altitonans ſtellanti nixus Olympo. Pacuvius apud Minutianum id epitheton Olympo tribuit,

Panditur intereà domus altitonantis Olympi. Lucretius l. 5. *Vulturno.* Rurſus Cicero in Mario, Seneca in Hippolyto, *altiſonum Jovem* dixerunt; Naevius, *altiſonantem:* alii plerique *tonantem* ſimpliciter, quod ab augurali diſciplina didicerant.

MARSA MANUS] Marſorum regio eſt parva quaedam Italiae portio in Apennini jugis ultra Picenum non longè à Samnitibus, ità appellata, ſive à Marſo Ulyſſis, & Circes filio, ſive à Marſya tibicine, qui ab Apolline victus ad eam regionem incolendam conceſſit, ibique regnavit; ſive à quodam Liberi comite, eo nomine appellato, qui illis vitium uſum demonſtravit, & ob id beneficii memores ei ſtatuam fecerunt, quam, ut tradit Iſidorus lib. 9. Romani debellatis Marſis, tulerunt. Loquebatur fortaſſe Poëta de bello Sociali, quod & Marſicum appellatum fuit, quoniam à Marſis defectionis auctoribus, & praecipuè à Q. Propedio ipſorum Duce excitatum fuit.

FESTINA VIRUM VIS] Lucretius l. 6.

—— fida canum vis.

Virgilius l. 4. Geor. *—— odora canum vis.*

VOS ETENIM JUVENES] Milites mollitie
241 ſocordiáque torpentes increpat. Hinc videtur Maro illud expreſſiſſe l. 11.

Quis metus? ô nunquam dolituri, ô ſemper inertes
Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
Femina palantes agit, atque haec agmina vertit?
Quò ferrum? quidve haec geritis tela irrita dextris?

ANIMUM GERITIS MULIEBREM] Γυναικὸς φρένας. Sic Hector apud Homerum Iliad. δ. Diomedem fugientem increpat,

Νῦν δέ σ' ἀτιμήσουσι: γυναικὸς ἄρ' ἀντετέτυξο.

Idem quoque Poëta ignavum hujusmodi hominum genus exprobrandi cauſſà muliebri nomine appellat. Facit enim Iliad. 7. Menelaum Graecos terga vertentes, tanquàm ſe viros eſſe oblitos, inſectantem, non amplius eſſe Achivos, ſed Achivas,

Ὤμοι ἀπειλητῆρες Ἀχαιΐδες οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί.

Quod rurſus Iliad. 2. ſub Therſitis perſona iteravit. Ex quibus locis non dubium eſt Virgilium illud imitatum l. 9.

O verè Phrygiae, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma ——

ILLAQ. VIRGO VIRI] Virilem animum muliebri opponit. Vir enim hic non ſexus, neque aetatis, ſed virtutis, & fortitudinis vox eſt: cujus quidem quid proprium ſit, in oratione quadam apud Salluſtium his verbis M. Lepidus oſtendit; *Eſt ne viris reliqui aliud, quàm ſolvere injuriam, aut mori per virtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura, vel ferro ſeptis ſtatuit.* Livius l. 2. *Bellum vobis indictum eſt, magno eorum malo, qui indixêre, ſi viri eſtis.* Eodem modo apud Homerum ἐςὲ ἀνέρες. Virgilius l. 3. Aen.

Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles,

Ovid. in majore opere l. 13.

Arma ego femineis animum motura virilem
Mercibus inſerui ——

Seneca in Agamemnone,

Animos viriles corde tumefacto geris.

Hinc proprio vocabulo mulier, quae virile animi robur praeſefert, à viro compoſito nomine virago dicitur.

Ar

At Romanus homo, tamen & ſi res benè geſta'ſt, — Idem lib. 3. de Orat.
Corde ſuo trepidat ---

Optuma Caelicolûm, Saturnia magna dearum. — Priſc. lib. 1.

O genitor noſter Saturne maxime divûm. — Idem ibid.

--- ducuntur fortè ligati — Victorin. de Carm. heroico.
Minturnienſeis ---

--- & ſaxo cere, comminuit, brum — Donat. de tropis. Ser. lib. 1. Aen.

--- populoi Romanoi. — Victorin. de Orthogr.

At Romanus homo] Obſervat hoc loco Cicero Poëtam ex uno plures intellexiſſe. Sic etiam alibi Ennius,

—— *de moeris res gerit Opſcus.*

Tamen et si] Pro tametſi. Catullus,

Quae tamen etſi uno non eſt contenta Catullo.

Ducuntur forte ligati Minturnienseis] Apud Victorinum haec verba perverſo ordine leguntur.

Et saxo cere, comminuit, brum] Πάθος à modo interficiendi, quem τμή- 242
σει figura exornavit: cujus proprium cùm ſit dictiones dividere, per eam oſtendere voluit in duas partes ſaxo caput diſciſſum fuiſſe. Qui locus in Servio manuſcripto Sertorii Quadrimani, ut mihi ipſe ſignificavit, apertè ex Ennio affertur.

TOMUS

TOMUS SECUNDUS

in quo continentur reliquiae

Phageticorum, Epigrammatum, Scipionis, Epicharmi, Asoti, Satyrarum, Protreptici, Praeceptorum.

PHAGETICORUM FRAGMENTUM.

245 Libri hujus inſcriptionem, & argumentum ex uno Appulejo intelligere poſſumus; à quo in Apologia, quam pro ſe edidit, adeò hujusmodi ἰχθυφαγικοὶ Ennii verſus mendoſi, ac faedè corrupti adducuntur, ut nec poſt Turnebi l. 21. Adver. c. 21. & Scaligeri doctiſſimorum virorum cenſuram, priſtinae integritati reſtituti videantur. Appuleji igitur locus ſic ſe habet; *Q. Ennii edes phagetica, quae verſibus ſcripſit, innumerabilia piſcium genera enumerat, quae ſcilicet curioſè cognorat.* Quae ſanè verba, & inſcriptionem, & argumentum indicant. Sed fortaſſe pro *phagetica*, *phageſia* legendum eſt; quo nomine feſta quaedam appellabantur, in quibus epulis potuque Veteres profuſa hilaritate explebantur. Sed quoniam hi verſus cum quibusdam Archeſtrati eandem videntur complecti ſententiam, ſuſpicor hunc librum, vel majorem ipſius partem Latinum hunc noſtrum à Graeco illo auctore, qui Sar-
246 danapali vitam vixiſſe fertur, tranſtuliſſe, vel ad illius exemplar lucubraſſe. Quod etiam quaedam inſcriptionis ſimilitudo ſuadet. Ille enim ſuum poëma, ut Lynceo, & Callimacho placet ἡδυπάθειαν, ut vero Clearcho, δειπνολογίαν, ut aliis ὀψοποιίαν ſive γαστρονομίαν, vel γαστρολογίαν inſcripſit: in quo quaſi de ventre alendo conſcriptis legibus accuratiſſimè omnia, quae ad palati irritationem pertinent, ſuo carmine eſt complexus. Quare meritò Chryſippus dicere ſolebat, eum Archeſtrati librum eſſe quaſi quandam totius Epicureae Philoſophiae metropolim. Multa de hac re monumentis mandarunt Cleoſtratus Tenedius, Heraclides Syracuſanus, Simonactides Chius, Tyndaricus Sicyonius, Pantaleon, Myſthaecus, Zopyrinus, Glaucus Locrenſis, Sophon, Hegeſippus, & Epaenetus. Scripſerunt inſuper Paxamus ὀψαρτυτικὰ κατὰ στοιχεῖον; Pancratius ὀψαρτυτικὰ καθ' ἑκάστην τροπήν; Mneſitheus Athenienſis περὶ τῶν ἐδεστῶν: Meleſermus Athenienſis Sophiſta Culinarium librum: & ne circa hanc artem aliquid remaneret intactum, Artemidorus Pſeudariſtophanes omnia culinaria vocabula coëgit. Ex Latinis verò aut ſolus fortaſſè Caelius Apitius, aut pauci admodùm eandem materiam tractaverunt: non quòd Romanos exiſtimem in ganeis, luxuque Graecis fuiſſe temperatiores, ſed ſaltem verecundiores. Nam quae modò Poëta noſter ſcripſit, non ut proprium ipſius argumentum tractavit, ſed ut ſuâ induſtriâ Latinis auribus ea, quae ab Archeſtrato Graecè ſcripta fuerant, paterent. De qua re Appulejus de eodem Ennio loquens ait; *Alios etiam multis verſibus decoravit, & ubi gentium quisque eorum inveniatur, oſtendit, qualiter aſſus, aut juſſulentus optimè ſapiat, nec tamen ab eruditis reprehenditur, nec ego reprehendar, qui res pauciſſimis cognitas Graecè, Latinè propriis & elegantibus vocabulis conſcribo.* Quis etenim ibit inficias hos Archeſtrati verſus non eſſe ab Ennio converſos? ſed more ſuo, hoc eſt liberè,

> Τοὺς μῦς Αἶνος ἔχει μεγάλους, ὄστρεια δ' Ἄβυδος
>
> Τὰς ἄρκτους Πάριον, τοὺς δὲ κτένας ἡ Μιτυλήνη,

Γλα-

Γλείστους δ' Ἀμβρακία παρέχει ——

Scripſerunt etiam carmine, praetermiſſis quae ad gulam excitandam cibi ſuavitatem parant, libros de piſcium praeſtantia, natura, & moribus Caecilius Argivus, Numenius Heracleota, Pancrates Arcas, Poſidonius Corinthius, & Oppianus Cilix, qui unicus ex tanto naufragio eſt ſuperſtes. Pedeſtri verò oratione Leonides Byzantius, & Agathocles Atracius. E noſtris autem ſolus, quod ſciam, Ovidius Halieuticon ſcripſit; qui ἀκέφαλος, & majori ex parte decurtatus ad nos pervenit: cujus tandem initium Sertorius Quadrimanus, vir ſingulari doctrinâ praeditus, & diligens antiquorum Auctorum inveſtigator, ex vetuſtiſſimo codice nobis ſuâ manu deſcriptum dedit: quod hûc tranſcribendum curavi-
247 mus; rati antiquitatis ſtudioſis non injucundum fore, haec carmina ab oblivionis faucibus erepta in medium afferre.

Tertia Phoebei referunt hiberna jugales,
Quùm magni Jovis imperiis te Roma reliqui,
Conjugis & vultu ſemper cariturus amico
Exul in extremas adigor moriturus arenas.
Semper ubi immiti caneſcunt arva pruina,
Aethereuſque ruit ſublimi à vertice Corus,
Quando alibi radiis flammantibus arva perurit
Phoebus, & exhauſtis ferveſcunt flumina ripis.
Hic ego Barbaricae vitans commercia gentis,
Quùm primùm noctis tenebras Aurora fugavit,
Deſertos ſcopulos, & littora ſola frequento:
Aſpiciensque ferox oculis lachrymantibus aequor,
Conqueror, heu ſuperos nequidquam voce fatigans.
Exciti gemitu piſces è fluctibus imis
Emergunt, mecum forſan fera fata vocantes:
Et ni vox deſit, vellent lenire dolentem.
Unquam nec latebris abducunt corpora caecis,
Ni prius ipſe abeam, Solis jam luce cadente.
Ergo equidem experiar, poſſim ſi digna referre
Praemia, & aeternis inſcribere nomina chartis,
Nomina, quae nullis pereant fugientibus annis.
Quare ô magnorum pars non ſpernenda Deorum,
Quos tegit in gremio Tethys longaeva virente,
Glauce, fluentiſonis placidum caput effer ab antris,
Et mecum immenſi percurras littora ponti:
Dom populos pelagi canimus, gentemque natantum.
Spero ego te mihi praeſidio per cuncta futurum,
Ut qui ſquammigerae gentis benè nomina noris,
Ni mendax fuerit quae de te fabula fertur:
Te quondam herboſo projectos littore piſces
Obſtupuiſſe maris rurſus ſub ſtagna reverti,
Extincti quùm jam caeleſti luce carerent:
Gramine quùm tacto patriae ſola dulcia linquis,
Canae amphitrites magno ſuccenſus amore.
Quare ſi veteris durant veſtigia † *moris,*
Si precibus hominum flectuntur numina ponti,
Huc adſis, dirigaſque pedes, humeroſque natantis.
Sicaniae primùm quaeramus marmora, non quà
Enceladus vaſtas volvit trans nubila flammas,
Et totas quatit aſſiduis ſucceſſibus urbes. 248
Aſt ubi Neptunus magno fera ſaxa tridente
Trudens, Italiam Siculis diſcindit ab arvis.
Forſan & inde tibi veniet pergrata voluptas;
Saxa videns ponti furiis nunc obvia ſaevis,
In quo, pro Circes letalia gramina, vultus
Dilectae quondam Scyllae mutaſtis amatos.
Hic tu non poteris fletum cohibere cadentem,
Sed longùm veteres etiam lugebis Amores,
Amplexuſq; manu durae dabis oſcula cauti;
Quamvis caeca fremant gemitu ſpelaea ſonanti.
Atque obſeſſa gerat latitantibus inguina monſtris.

*

Mitem luctantem Scarus in limine vidit,

*

Jactantemque manus rapitur diverſa, nec unquam
Deſinit infeſtare minores obvia Thinnos.

V *Ad-*

† amoris.

*

Adverſi caudam morſu tenet *

*

At tu, quùm vaſtas terras ſuper aureus it Sol,
Plenaque vel tacito vectatur Cynthia caelo,
Nequidquam inſidias tendas ſub nocte ſilenti,
Nanque procul fluitantem hamum, vel retia cernunt
Candida nocturnas pellit quùm Luna tenebras.
Idcirco, ponti ſubeat dum templa, morare.
Tunc verò nigris videas volitantibus Umbris.

*

At Murena ferox dimotis *

*

Saepia tarda fugae, necnon & Polypus haeret.

*

Fluctibus occiduis dicunt haec monſtra vagari.
Quae miſeros nautas, naveisque morantur euntes.
At Mugil cauda pendentem verberat hamum.

*

Auxiliumque vagas Delphin lature per undas:
Nanque tuas perſenſit opes Diis carus Arion,
Quùm tu ſubducto ſpumoſa per aequora tergo,
Illaeſum vectas, patriaque exponis in acta.

*

249 *Nam gaudent pelago, quales Scombrique Lupique*
Atque Boves patula captantes nare fluores.

*

Dicendum Illyricis volitat qui piſcis in undis,

*

Quàm vaſtas habeat vires in corpore, quamvis
Arma haud ulla homini dederit Natura nocendi.
Ipſe Lupo aſſimilis parvo, ſetaeque comantes
Demiſſae extremae lambunt confinia caudae,
Purpureoque micant tenuiſſima colla colore.
Si fortè adventante die caput extulit undis,
Atque recens orti lumen conſpexit Eoi,
Pallidus extincto tabeſcit Cynthius orbe,
Nec lucem attonitis fundit mortalibus almam.
Vidi ego, quùm nulli volitarent aëre venti,
Atque obſcura novo ceſſiſſent nubila Soli,
Ardua turbinibus mundi convexa ſonoris
Impelli, & crebris nubes fulgeſcere flammis.
Ac tempeſtatem mox advexiſſe ſerenam,
Poſtquàm ſub pelagi fluctus ferus ille refugit.

*

Parva Echenaeis adeſt, mirum, mora puppibus ingens.

*

—— *purpureo tellus qua tunditur aeſtu.*
Antheris eſt tergo prorſus florente decorus:
Hujus in immenſa reſidet lapis abditus alvo
Caeruleus, ſtellasque gerit, velut aurea caeli
Tecta micant, poſtquàm Phoebus cava Tartara adivit:
Nec curru nocturna volat Phoebaea nitente.
Hunc ſi Cecropiae ſuffuſum caede volucris
Quis gerat, hic poterit medios impune vagari
Per populos, incedentem non ulla videbunt
Lumina, nigranti veluti res aëre ſeptas.

*

At durus Xiphias ictu non mitior enſis,
Et pavido magno fugientes agmine Thynni.

*

Qui ſemper ſpumas ſequeris Pompile nitentes,
Cercyrosque ferox, & ovantes gutture cancri.
Orphas, & herboſa latitans Erythinus in unda,
Et Sparulus, Sargusque notis inſignis opimis.
Chryſophrys imitata decus, & verba volantum. 250
Nanque volat, ſcopulique latens in vertice acuti,
Concinit, ut nunquàm meliùs ſub fronde virenti
Attica avis verna ſub tempeſtate queratur.

*

—— *tum corporis Umbrae*
Liventis, rapidique Lupi Percaeque Tragiq;

*

—— *cauda Melanurus acuta.*
Atque Canes, Leporesque truces, Merulique virentes,
Foecundumque genus Maenae ——

*

Ipſe & purpureo ſuffuſus ſanguine Mullus.
—— *& molles tergore Ranae.*

*

Omni-

OMnibus at Clupea praeſtat, Muſtela marina; Appul. Apolog. 1.
Mures ſunt Aeni, aſt aſpra Oſtrea plurima Abydi:

OMNIBUS AT CLUPEA PRAESTAT] Sic in Appuleji codicibus legitur. Jovius, Maſſarius, & Bellonius *Clupeam* eſſe putant, quam vulgò Gallico vocabulo *Aloſam* dicimus, Veneti *Chiepam*, Romani *Lacciam*, Maſſilienſes *Halachiam*, Hiſpani *Savalos*, Graeci, ut aliqui exiſtimant, θρίσσαν. Quidam verò longè *Aloſam* à *Clypea* Plinii auctoritate differre autumant, cujus verba lib. 9. c. 15. ſunt; *Attilus in Pado inertia pingueſcens ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec niſi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus appellatus clupea venam quandam ejus in faucibus mirâ cupiditate appetens, morſu exanimat:* quod ab Aloſa, cùm prorſus dentium expers ſit, minimè effici poteſt. Nec minimus quidem piſcis eſt, nam Romae, & Capuae ſaepè cubitalem excedere magnitudinem vidimus; & Calliſthenes Sybarita, in lib. 13. τῶν γαλατικῶν his verbis magnum piſcem eſſe tradit; Ἄραρ ποταμός ἐστι τῆς Κελτικῆς παρὰ τὸ Ῥοδανῷ ἡρμόσθαι τὴν προσηγορίαν εἰληφώς. καταφέρεται γὰρ εἰς τοῦτον κατὰ τὴν χώραν τῶν Ἀλλοβρόγων. γεννᾶται δὲ ἐν αὐτῷ μέγας ἰχθὺς Κλουπαία καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. οὗτος αὐξομένης τῆς σελήνης λευκός ἐστι, μειουμένης δὲ μέλας γίνεται παντελῶς. ὑπεραυξήσας δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀκανθῶν ἀναιρεῖται. εὑρίσκεται δὲ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ λίθος χόνδρῳ παρόμοιος ἁλὸς, ὃς κάλλιστα ποιεῖ πρὸς τεταρταίας νόσους, τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι τοῦ σώματος προσδεσμευόμενος, τῆς σελήνης μειουμένης. Haec itâ Latina fecimus; *Arar Celtarum fluvius ità ab* ἡρμόσθαι, *quòd ſcilicet Rhodano conjungatur, appellatus, in eum enim per Allobrogum fines defluit. Naſcitur in eo magnus quidam piſcis, qui Clupea ab accolis dicitur. Hic creſcente Lunâ albus eſt, decreſcente verò niger omninò fit. Suprà modum verò auctus à propriis interficitur ſpinis. Porrò invenitur in ejus capite lapis grumo ſalis perſimilis; qui plurimùm quartanis morbis conferre traditur, ſi deficiente lunâ ſiniſtris corporis partibus alligatus deferatur.* Sed in hoc Ennii loco Clupeam potiùs civitatis, quàm piſcis nomen eſſe arbitror, quae non longè erat à Carthagine, cujus Strabo meminit l. 6. 251 & alii quamplurimi. Lucanus l. 4.

Et Clupeam tenui ſtationis littore notae.

Idque eò magis affirmamus, cùm Poëtae inſtitutum ſit referre quibus in locis inſigniores, celebrioreſque piſces capiantur: quapropter legendum eſt,

Omnibus at Clupeae praeſtat Muſtela marina.

Praefert enim hoc verſu omnibus Muſtelis marinis eas, quae Clupeae naſcuntur.

MUSTELA MARINA] Γαλῆ θαλασσία ad differentiam fluviatilis. Nec maritimarum una eſt ſpecies. Nam, ut ait l. 3. de Alim. facul. c. 31. Galenus, piſcis ille, qui magnae eſt apud Romanos exiſtimationis, quem γαλεξίαν vocant, ex genere eſt Muſtellarum: qui in Graeco mari nuſquàm viſus eſt. Γάλεος etiam apud Rhodios ſummo in pretio habitus fuit. Fluviatilem verò Salvianus, Rondeletius, & Bellonius eam eſſe volunt, quae à lambendis petris Lampetra appellatur. Veteres verò ob maculoſum tegmen Muſtelam vocaverunt, quòd ad terreſtris Muſtelae ſimilitudinem accedit.

MURES SUNT AENI] Marinorum Murium meminit Aelianus l. 9. de Animal. c. 41. eoſque ait, quamvis exiguo ſint corpore, domeſticis tamen eſſe audaciores, ac fiducia inexpugnabili munitos: nam ad pugnam prodeunt duplici fidentes armaturae, praedurae ſcilicet pelli, & dentium robori. Pugnant enim cum valentibus piſcibus, ac hominibus rei piſcatoriae peritiſſimis. Ejus verba haec ſunt; Τῶν γε μὴν οἰκετῶν θρασύτεροι οἱ θαλάττιοι. μικρὸν μὲν αὐτῶν τὸ σῶμα, τόλμα δὲ ἄμαχος. καὶ θαῤῥοῦσι δύο ὅπλοις, δορᾷ τε εὐτόνῳ, καὶ ὀδόντων κράτει. μάχονται δὲ καὶ τοῖς ἰχθύσι

τοῖς ἁδροτέροις, καὶ τῶν ἁλιέων τοῖς μάλιστα θηρατικοῖς. Quod idem Oppianus libro 1. Ἁλιευτικῶν expreſſiſſe videtur;

—— ἐν δὲ μυῶν χαλεπὸν γένος, οἳ περὶ πάντων
Θαρσαλέοι νεπόδων, καὶ τ' ἀνδράσιν ἀντιφέρονται,
Οὔτι τόσοι περ ἐόντες. ἐπὶ στερεῇ δὲ μάλιστα
Ῥινῷ καὶ πυκινοῖσι πεποισθόντες ἔνδον ὀδοῦσιν
Ἰχθύσι, καὶ μερόπεσσιν ἀρειοτέροισι μάχονται.

Hos verſus Lippius Collenſis ſic Latinè reddidit;

Audaces mures non magno corpore fidunt
Viribus haud magnis: ſed dura pelle vigorem
Oſtentant; firmi confidunt robore tergi:
Contra mortales pugnant, contra agmina ponti.

Aenum Thraciae Urbem fuiſſe, teſtantur Heſychius, Euſtathius, Strabo, Suidas, & Plinius, qui ibi Polydori tumulum fuiſſe tradit l. 4. c. 11. Stephanus eodem nomine flumen etiam appellari aſſeruit; quod, ut Hermolaus in Plinianis caſtigationibus air, è Germaniâ in Danubium defertur, Vindelicos à Norico diſcriminans.

AST ASPRA OSTREA PLURIMA ABYDEI] Abydus Aſiae Urbs, Leandri patria, ſuaviſſimo Muſaei poëmate pereclebris, à Mi-
252 leſiis quondam in Helleſponti faucibus condita; cui Seſtus Europae oppidum eſt oppoſitum, praecipiti infelicis Erûs è turri lapſu, & Leandri naufragio nobilitatum. Quod non modò ex hoc loco Oſtreis plurimùm abundare perſpicuum eſt; ſed & ex his Catulli verſibus ex Ithyphallico, ut opinor, carmine,

Hunc locum tibi dedico, conſacroque Priape,
Quà domus tua Lampſaci eſt quaque Priape,
Nam te praecipuè in ſuis urbibus colit ora
Helleſpontiaca, caeteris oſtreoſior oris.

Virgilius l. 1. Geor.

Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.

Lucanus de Chalcedone, quae eſt in eodem maris tractu l. 9.

— *& oſtriferam dirimat Chalcedona curſu.*

Clemens Alexandrinus l. 2. Paed. ubi eos accuſat, qui ingluviei dediti transmarinas eſcas anxiè perquirunt, ὄστρεα τὰ Ἀβυδηνὰ nominat. Varro Satyra, quam περὶ ἐδεσμάτων inſcripſit, Tarentina laudavit, Horatius Circaea, Sergius Orata, qui primus Oſtreorum vivaria in Bajano invenit, Lucrina; de quibus etiam Varro,

Tunc nuptiae videbant Oſtreas Lucrinas.

Martialis,

Oſtrea tu ſumis ſtagno ſaturata Lucrino.

Et rurſus,

Ebria Bajano veni modo concha Lucrino.

Juvenalis Satyr. 8.

—— *caenet licet oſtrea centum*
Gaurana ——

Sed omnibus Licinius Mutianus Cyzicena praetulit, quo nomine Abydena intelligit: nam Cyzicus in Propontide eſt. Ovidius l. 1. Faſt.

Hincque Propontiacis haerentem Cyzicon oris.

Sic enim ille de Oſtreis loquens ait, *Cyzicena majora Lucrinis, dulciora Britannicis, ſuaviora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circeienſibus.* Unde in veteri Epigrammate,

Ennaeae Cererem nurus frequentant,
Raptam Cyzicos oſtreoſa divam.

Strabo l. 4. ait lacum ſuprà Rhodani oſtia, quem στομαλίμνην vocant, Oſtreis admodùm eſſe feracem. Ea Romanis ſummo precio fuerunt; quibus diu, ut inquit Plinius l. 32. c. 6. menſarum palma tributa eſt. Varro Satyra ἐπὶ τῇ φακῇ μῦρον,

Nec multi nummus piſcis ex ſalo captus
Elops, neque Oſtrea illa magno captata
Quivit palatum ſuſcitare ——

Idem rurſus alia Satyra, quae inſcripta eſt, ἕως πότε, περὶ ὡρῶν querentem neſcio quem inducit,

Non poſſe Oſtrea ſe Romae praebere, & Echinos.

Lucilius l. 13.

Heis itidem in coena dabis Oſtrea millibu' nummûm
Empta ——

Quo autem modo ea condiebantur, Caelius Apitius nepotum omnium lautiſſimus 253
in

Eſt Mitylenae Pecten, Aperq; apud Ambraciae amnem:
Brunduſii Sargus bonus eſt: hunc, magnus erit ſi,
Sume. Apriclum piſcem ſcito primum eſſe Tarentei.

in Thalaſſa demonſtravit; qui etiam quomodo ea diu aſſervarentur, diligenter excogitavit: nam Trajano apud Parthos longè multorum dierum itinere à mari agenti, Oſtrea recentia miſit.

EST MITYLENAE PECTEN] Impreſſi Apuleji codices, & Turnebus habent, *Mus Mitylenae eſt*, ſed nimis depravatè: nam poſtquàm ſuprà dixerat, *Mures ſunt Aeni*, quid opus erat addere, *Mus Mitylenae eſt?* Scaliger vir ſummo ingenio, ſed nimis interdum in Veterum ſcriptis emendandis ſibi fidens legit,

Mitylus, & Pecten, Charadrusque apud Ambraciae amneis.

Quae mihi non arridet lectio, quandoquidem Graeca Archeſtrati verba, quae ſuperiùs retulimus, apertè Pectines Mitylenae eſſe declarant. Eoque magis quam ſcripſimus lectionem probamus, quò Plinius Mitylenis laudatiſſimos Pectines eſſe, ait l. 32. c. 11. & Clemens Alexandrinus l. 2. Paedag. c. 1. & Pollux l. 6. c. 10. inter praeſtantiſſima gulae irritamenta κτένας Μηθυμναίους recenſent. Sunt autem κτένες ex genere τῶν ὀστρακοδέρμων: quos Gaza Latinè Pectines, & Pectunculos vertit, ſed non omninò rectè: nam Plinius manifeſtè Pectines à Pectunculis diſcernit l. 32. c. 11.

APERQ. APUD AMBR. AMNEIS] In Appulejo hic locus ità foediſſimè coinquinatus legitur, *Caradrum, quae apud Umbraciae finis.* Scaliger, ut diximus, emendat. --- *Charadrusque apud Ambraciae amnes*; quo nomine nullum hactenus memini piſcem, ſed avem, quam nos Rupicem, ſive Hiaticolam dicimus, χαράδριον appellari, παρὰ τὸ ἐν ταῖς χαράδραις διατρίβειν. Quod Ariſtophanes in Avibus videtur innuiſſe,

Ὕδωρ ἐφόρουν κάτωθεν ἐς τὸν ἀέρα
Οἱ χαραδριοὶ, καὶ τἆλλα ποτάμι' ὄρνεα.

Eſt autem haec avis inexplebilis voracitatis, nam ſimulac nimio cibo, potuque ſe ingurgitaverit, ventrem dejicit, ut ſe rurſus expleat. Quo vitio Hipponax more ſuo quendam carpens, quòd inter coenandum ſurgebat ad alvum exonerandam, ut novo infercire poſſet onere, μεσσηγυδορποχέστην appellavit. Itaque non Charadrus, ſed Aper legendum exiſtimo; qui ab Athenaeo, ni fallor, ποτάμιος χοῖρος, & κάπρος dicitur; quemadmodum & ab Ariſtotele l. 4. de Animal. c. 9. qui ait in Acheloo amne vocalem habitum eſſe: cujus verba Plinius l. 11. c. 55. ità Latinè eſt interpretatus; *Et is, qui Caper vocatur, in Acheloo amne grunnitum habet.* Sed vetuſti Plinii codices non *Caper*, ſed *Aper* habent, quamvis apud Ariſtotelem, ut diximus, Graecè κάπρος legatur: quâ vocis ſimilitudine multi magni nominis interpretes decepti ſaepè pro κάπρος *Caper* malè transtulerunt, ut rectè admonet Paullus Leopardus in 2. ſuarum emendationum cap. 10. Archeſtratus autem, à quo id fortaſſe Ennius acceperat, Aprum Ambracium mirum in modum extollit, admonetque pari auri pondere eſſe emendum;

Αὐτὰρ ἐς Ἀμβρακίαν ἐλθὼν εὐδαίμονα χώραν 254
Τὸν κάπρον γ' ἂν ἴδῃς ὠνοῦ, καὶ μὴ καταλείπε
Κ'ἂν ἰσόχρυσος ᾖ ——

Quamvis Hieronymus Mercurialis lib. 1. Var. Lect. c. ult. obſervet, hoc loco κάπρον non de piſce intelligi, ſed de haedo ex Ambracia, qui teſte Varrone in Satyra περὶ ἐδεσμάτων inter ſummas delicias habebatur. Apros quoque piſces apud Argivos optimos naſci, ex hoc Philemonis, ut opinor, ſenariolo liquet,

Ἐξ Ἀττικῆς γλαυκίσκον, ἐξ Ἄργους κάπρον.

BRUNDUSII SARGUS] Σάργος eodem nomine à Graecis, Latiniſque appellatur. Lucilius Aegyptium probat,

Quem praeclarus Elops, quem Aegypto Sargu' movebit.

APRICLUM PISCEM] Otioſa eſt dictio

Surrentei fac emas Glaucum, & Cumas apud: at quid
Scarum praeterii cerebrum Jovi' paenè ſupremei?

piſcem, quae ex alicujus indocti gloſſemate in Appuleji contextum irrepſit; legendumque hunc locum cenſeo,

Sume, aſt Apriculum ſcito primum eſſe Tarenti.

Hunc καπρίσκον Graeci appellant. Salvianus in Aquatilium hiſtoria καπρίσκον, & κάπρον eundem eſſe affirmat: cujus opinioni non omnino aſſentimur, cùm Ennius diverſam ſane Apri, & Apriculi mentionem fecerit; alterumque Ambraciae, alterum verò Tarenti naſci dicat.

SURRENTI FAC EMAS GLAUCUM, ET CUMAS APUD] Vulgata Appuleji exemplaria habent, *Surrenti Aelopem fac emas, Glaucum apud Cumas quid*; Scaliger verò fecit,

Surrentei Lopadas, Glaucum Cumas apud: at quid?

Praetermiſit ea verba *fac emas*, quae & in Appulejo perſpicuè leguntur, & Archeſtrato ſunt valdè familiaria. Sic enim de Apro, ut ſuprà retulimus, dixit,

Τὸν Κάπρον γ' ἂν ἐσίδῃς ὠνοῦ ——

De Mugile, ut ex Aegina ematur,

Κεσρέα δ' Αἰγίνης ἐξ Ἀμφιρύτης ἀγόραζε.

Idem de Muraenarum praeſtantia loquens, quae intrà Siculi freti anguſtias capiuntur,

Ἰταλίας δὲ μεταξὺ κατὰ στενοκύμενα πορθμὸν,
Ἢ πλωτὴ μόραινα καλουμένη ἄνποτε ληφθῇ,
Ὠνοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκεῖ θαυμαστὸν ἔδεσμα.

Item de Sue, quem in Ponto, & Aeni piſcantur,

Ἐν δ' Αἴνῳ καὶ τῷ Πόντῳ τὴν ὗν ἀγόραζε.

Sed in Appulejo corruptè omninò legitur, *Surrenti Elopem.* Plinius enim l. 32. c. 11. Ovidii auctoritate aſſerit Elopem noſtris undis eſſe incognitum. Unde Quinctilianus lib. 5. c. 10. *Et piſcium quoque genera*, inquit, *alia planis gaudent, alia ſaxoſis; regionibus quoque, littoribusque diſcreta ſunt: nec Elopem noſtro mari, aut Scarum ducas.*
255 Columella lib. 8. c. 16. *Atque ut littorum, ſic & fretorum differentias noſſe oportet, ne nos alienigeni piſces decipiant: non enim omni mari poteſt omnis eſſe, ut Elops, qui Pamphilio profundo, nec alio paſcitur.* Confirmat Aelianus libro 8. περὶ ζώων ἰδιότητος, Elopem in profundo Pamphilio eſſe, indeque tamen vix, & admodùm rarò capi. Ex quo apparet falli Appionem Grammaticum, qui Elopem eundem cum Accipenſere eſſe exiſtimavit. Ovidii locus ex Halieutici fragmento notus eſt,

Et pretioſus Elops, noſtris incognitus † oris.

Videtur Ovidius adjunctum illud pretioſum expreſſiſſe ex Epicharmo, qui in Muſis Elopem πολυτίματον dixit; qui ſi noſtris oris incognitus eſt, quomodo, ut Surrenti ematur, ſuadet? Elopi autem Rhodio à Scriptoribus pal.na tribuitur, ab Archeſtrato verò Syracuſano: ſic enim ait;

Τόν δ' ἔλοπ' ἔσθε μάλιστα Συρακούσαις ἐνὶ κλειναῖς
Τόν γε κρατιστεύονθ'. οὗτος γὰρ αὖ ἐστιν ἐκεῖθεν
Τὴν ἀρχὴν γεγονὼς, κἂν ᾗ περὶ νήσους,
Ἢ περὶ τὴν ἄλλην που ἁλῶ γῆν, ἢ περὶ Κρήτην
Λεπτὸς καὶ στερεὸς, καὶ κυματοπλὴξ ἀφικνεῖται.

Quare doctè Scaliger pro *Elopem* repoſuit *Lopades*; quae marinae conchae ſunt guſtu ſuaviſſimae: de quibus Plautus Paraſito Medico,

Adducite Lopades, Echinos, Oſtreas.

De Glauco piſce, ità à colore, ut tradit Euſtathius, appellato, plura ab Ariſtotele, Oppiano, Plinio, Athenaeo, Bellonio, aliiſque dicta ſunt. Sed qui Athenis naſcuntur, videntur ex ſenario, quem ſuprà retulimus, in pretio fuiſſe.

CUMAS APUD] Lucretius l. 6.

Is lacus eſt Cumas apud ——

AT QUID SCARUM PRAETERII CEREBRUM JOVIS] Scarum, quoniam omnium piſcium ſuaviſſimus habetur, ut tradit Plinius l. 9. c. 17. & l. 32. c. 9. Athenaeus, Galenus, Euſtathius, & alii, meritò Poeta *Jovis cerebrum* appellavit. Veteres enim Jovi

† undis.

Neſtoris ad patriam heic capitur, magnusque bonusque
Melanurum, Turdum, Merulamque Umbramque marinam?

Jovi delicatiſſima ſuaviſſimaque edulia tribuerunt. Unde optimum caſeum Jovis lac dixit Euripides apud Athenaeum l.14. c.30.

Καὶ τυρὸς ὀπίας ἐςὶ καὶ Διὸς γάλα.

Et Perſae Clearchi teſtimonio opiparas epulas διὸς, καὶ βασιλέως ἐγκέφαλος dicebant: quas Ephippus in Ephebis inter ſecundae menſae bellaria enumerat. Addunt inſuper gulae nimiùm indulgentes Scarum, niſi cum ſuis fecibus edatur, inſipidum eſſe. Quo dicto moneri puto, nihil prorſus ex eo piſce rejiciendum. Quare Epicharmus in Hebes nuptiis ſcripſit, Ne diis quidem licere Scari feces projicere: quas magnopere in hoc diſticho extollit Martialis,

Hic Scarus, aequoreis qui venit obeſus ab undis,
Viſceribus bonus eſt, caetera vile ſapit. 256

Sed ideò fortaſſe Siculus Epicharmus magnopere Scarum commendabat, quòd in Siculo freto praeſtantiſſimi capiantur. Unde Arbiter,

Ingenioſa gula eſt, Siculo Scarus aequore merſus
Ad menſam vivus producitur ——

Hunc piſcem Italicis littoribus prorſus ignotum Octavius praefectus claſſis primus navibus advexit, eumque inter Hoſtiam, & Campaniae littus, tanquàm in terra fruges diſſeminavit. Indeque Scari praeſtantiam oriri arbitror, quòd ſolus è piſcibus ruminet, ſolusque ut à Seleuco Tharſienſi proditum eſt, dormiat. Eleuſi pulcherrimos quoque Scaros eſſe, Lynceus Samius ſcribit, & Epheſi Archeſtratus.

NESTORIS AD PATRIAM] Pylon Achajae urbem περιφραςικῶς intelligit.

MELANURUM] Anapaeſtus pro dactylo. Ovidius Halieutico,

Quin laude inſignis caudae Melanurus ——

Et ibidem, —— *cauda Melanurus acuta.*

Quo nomine Graeci à caudae nigredine appellarunt: eamque denominationem Latini ut propriam retinuerunt. Gaza apud Ariſtotelem vulgarem ſequutus morem Oculatam vertit, quae paſſim hodie Occhiata dicitur; licet Plinius l. 32. c. ult. in piſcium Catalogo Oculatam à Melanuro diſtinguere videatur. Alciatus in Plautino lexico Oculatam eſſe ait, quam Plautus in Cap. Ophthalmiam appellavit. Turnebus autem l. 14. Adver. cap. 18. vult, Plautus eo modo Ophthalmiam carnem oculis vicinam, oculosque intellexiſſe, quo Lucilius Cephalaeam carnem capitis, cùm ait,

—— *abdomina Thynni*
Advenientibus priva dabo, carnem, & Cephalaeam.

TURDUM, MERULAMQUE] Hanc Graeci ut marem κόττυφον, illum verò ut foeminam κίχλην vocant. Numenius in Piſcatorio,

ἠὲ μελάγχρων Κόσσυφον, ἢ κίχλας ἁλιειδέας.

Quare aliqui exiſtimaverunt, Turdum eſſe foeminam, & Merulae nubere. Sunt etiam, qui & ſexu, & ſpecie differre contendant: utrunque tamen in ſaxatilium genere recenſent Ariſtoteles l.8. hiſt. Ani. c.15. Columella l. 8. c.16. Plinius l.9. c.15. Oppianus l.1. Philotimus, Diphilus, & Diocles in primo libro ὑγιεινῶν. Quapropter & boni ſucci, atque concoctu faciles, ut reliqui ſaxatiles exiſtimantur.

UMBRAMQ. MARINAM] Haec à Graecis communi vocabulo Σκίαινα dicitur; à Numenio verò in hoc loco ſuprà memorato Σκιαδεὺς, & ab Epicharmo in Nuptiis Hebes Σκιαθί. Plinius l. 32. c. 11. Graecum nomen retinens Sciaenam vocavit. Reliqui verò Latini Graecam nominis ſignificationem exprimentes, à colore, ut ait Varro l. 4. de ling. Lat. Umbram dixerunt: quod ipſum confirmat Ovidius, cùm ait;

—— *tum corporis umbrae Liventis* ——

Nos horum imitatione patrio ſermone *Ombrinam* appellamus; cujus caput ſummo 257 precio habetur, & inter delicatiores epulas numeratur.

POLY-

Polypu' Corcyrae, Calvaria pinguia [a] Atarnae,
Purpura, [b] Muriculei, Mures, dulces quoque Echinei.

a carne b matriculi

POLYPU' CORCYRAE] Polypum veteres Graeci, à quibus Latini idem nomen acceperunt, à pedum multitudine appellarunt. Recentiores verò pedum numerum exprimentes ὀκτάποδα dixerunt. Itali antiquam Graecam, & Latinam vocem ſervantes *Polpo* per ſyncopen nominant. Hic autem locus ex Archeſtrato videtur deſumptus, qui in Caria, & Thaſo ait, optimos eſſe Polypos, Corcyram verò plures, ac magnos alere;

Πόλυποι ἔντε Θάσῳ, καὶ Καρίᾳ εἰσὶν ἄριςοι,
Καὶ Κέρκυρα τρέφει πολλοὺς, μεγάλους τὲ
τὸ πλῆθος.

CALVARIA PINGUIA] Intelligit fortaſſe ſalſamenta, quae ex Thynni capite fiebant. Verùm potiùs legendum cenſeo, -- *Calvaria pinguis.* Eſt enim procul dubio Calvaria piſcis nomen, ut ex Appulejo liquet, qui in 1. Apologia ait; *Memento tamen tam ridiculum argumentum fore, deſiderata ad res Venereas marina obſcoena, quàm ſi dicas marinum Pectinem comendo capillo quaeſitum, vel aucupandis volantibus piſcem Accipitrem, aut venandis Apris piſcem Apriculum, vel eliciendis mortuis marinam Calvariam.* Quae forſitan piſcis ille eſt, qui, ſive quòd totus capite conſtet, ſive ab orbiculari figura Orbis appellatur: qua de cauſſa malè in vulgatis Plinii codicibus l. 32. c. 11. *Orchis* pro *Orbis* habetur; quemadmodum etiam Iſidori auctoritate l. 12. Orig. c. 6. comprobatur. Aliqui pro *Calvaria pinguia* legunt *Cephaleaque pinguia.*

ATARNAE] Atarna auctore Stephano civitas eſt inter Myſiam, & Lydiam propè Leſbum. Sunt qui legant *Acarnae*, quae Magneſiae eſt oppidum. Aliqui verò eandem lectionem approbantes *Acarne* hìc non loci, ſed piſcis nomen eſſe exiſtimant; cujus mentio eſt apud Plinium l. 32. c. 11. Et ni fallor idem ab Heſychio ἀχάρνα dicitur, & ἄχαρνος à Callia in Cyclopibus: qui piſcis ad Pagri, vel Erythrini ſimilitudinem accedit, oculis magnis, & ſquamis argenteum colorem referentibus.

PURPURA] Πορφύρα. Eſt è genere turbinatorum, cujus celebre nomen eſt ob liquorem, quem lanis inficiendis idoneum habet. Lucilius Pelori purpuras laudavit l. 3. Satyr.

Oſtrea nulla fuit, non purpura nulla Pelori.

MURICULEI] Muriculi, qui & Muſculi à Muribus dicuntur, inter teſtacea numerantur. Malè autem in Appulejo *Matriculi* habetur.

MURES] Lego *Murex*, ne tàm ſaepè ejuſdem piſcis nomen repetatur. Differt ſanè à Purpura Murex, cujus etiam ſanguine lanae purpureo colore fucantur.

DULCES QUOQUE ECHINEI] Athenaeus etiam lib. 3. c. 7. Echinos γλυκεῖς eſſe ait; qui, ut Grammatici tradunt, ità appellati ſunt, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι διὰ τὰς ἀκάνθας: quod ſcilicet ob aculeos teneri 258
non poſſint. Poſt haec caetera quoque exquiſitorum piſcium genera fortaſſe numerabantur; quae ab heluonibus toto mari ſummis ſumptibus diligentiſſimè perquirebantur: ut Maeandri Anguillae, Macedoniae, Rhegii, & Boeotiae; Scyathi Mugiles; Pelori Conchae; Maenae, quae in Lipara capiuntur; Pſettae Atticae; Thynnus Tyrius, Samius, & Byzantius; Muli Ionici; Hippurus Caryſtius; Auratae Epheſiae, & Tarentinae; Paſſeres Chalcidienſes, & Eleuſini; Vulpes Rhodiae; Myli, qui ex Ponto deferuntur; Aphiae Phalericae, licet Chryſippus in libro περὶ τῶν δι' αὐτὰ αἱρετῶν Atticas probet, & Rhodias Lynceus Samius in quadam ad Diagoram epiſtola. Laudabantur etiam, ut opinor, Muraenae ex Porthmo Euboeae civitate, Tarteſiae, & Siculae; de quibus Martialis lib. 13.

Quae natat in Siculo grandis Muraena profundo.

Juvenalis Satyr. 5.

Vironi Muraena datur, quae maxima venit
Gurgite de Siculo ——

Prae-

Praeterea Lupi Mileſii, quos ideò Archeſtratus θεόπεδας cognominavit, quia, ut Hiceſius ait, palato gratiſſimi ſunt, ut vel principem obtineant locum. Illi etiam ſumma in exiſtimatione habentur, qui Romae in Tiberi, & praeſertim inter duos pontes capiuntur; quorum C. Titius in Oratione, quá legem Fanniam ſuaſit, Lucilius lib. 16. Satyr. & Horatius Ser. l. 2. Satyr. 2. meminerunt. Attius noſter Syncerus Rhombos Sinueſſanos probat, Plinius l. 9. c. 54. Ravennates, Ovidius in Halieut. Hadriacos, ubi ait;

—— & Hadriaco mirandos littore Rhombos.

EPIGRAMMATUM RELIQUIAE.

Q. Ennii *Epitaphium ab ipſomet conditum.*

ADſpicite, ô Ceiveis, ſenis Ennii imagini' [a] formam: Cic. lib. 1. Tuſc.
Heic [b] voſtrûm panxit maxuma facta patrum.
Nemo me lacrumeis decoret, nec funera fletu Idem ibid. & de Seneſt.
Facſit. [c] quur? volito vivo' per ora virûm.

a urnam b veſtrum pinxit c quom

259 ADSPICITE, O CEIVEIS] Poëta cùm jam longiùs aetate provectus eum diem, qui ſemel mortalibus obeundus eſt omnibus, non longè abeſſe cognoſceret, hoc ipſemet de ſe elogium, tanquàm ſui funeris cantator Cygnus ſuaviſſimè modulatus eſt.

SENIS ENNII IMAGINI' FORMAM] Hinc etiam comprobari poteſt in Ennii ſepulchro ejus ſtatuam fuiſſe erectam.

HEIC VOSTRUM PANXIT MAXUMA FACTA PATRUM] Glorioſas ſcilicet Romanorum res geſtas, quas in Annalium libris explicavit. Sunt qui pro *maxuma* legant *fortia*; unde fortaſſe Virgilianum illud l. 1. Aen. *Fortia facta* patrum.

NEMO ME LACRUMEIS DECORET] Suos prohibet, ne ſe in funere lacrimis proſequantur, cùm praeclariſſimis ſuis lucubrationibus immortalitatis memoriam ſit conſequutus; vivusque omnibus ſaeculis per doctorum ora ſit volitaturus. Quare Cicero de ſpe immortalitatis ait lib. 1. Tuſc. *Sed neſcio quomodo inhaeret in mentibus quaſi ſaeculorum quoddam augurium futurum; idque in maximis ingeniis, altiſſimiſque animis, & exiſtit maximè, & apparet facillimè. Quo quidem dempto, quis tàm eſſet amens, qui ſemper in laboribus, & periculis viveret? Loquor de principibus. Quid Poëtae? nonne poſt mortem nobilitari volunt? Unde ergò illud; Adſpicite ô Ceiveis*, &c. Et mox; *Mercedem gloriae flagitat ab his, quorum partes affecerat gloria.* Et de Seneſt. relato eo verſu; *Nemo me lacrumeis decoret*, &c. ſubdit; *Non cenſet lugendam eſſe mortem, quam immortalitas conſequatur.* In quo loco, & alio l. 1. Tuſ. etiam apertiùs Ennianam ſententiam Solonis dicto praetulit; qui his verbis negat, velle ſe ſuam mortem dolore amicorum, lamentiſque vacare;

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Καλλείποιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ στοναχάς.

Quae ſic vertit Cicero l. 1. Tuſc.

Mors mea ne careat lacrimis: linquamus amicis
Moerorem, ut celebrent funera cum gemitu.

NEC FUNERA FLETU] Expreſſit hanc eandem ſententiam Horatius in 2. Carm. Od. 20.

Abſint inani funere neniae,
Luctusque turpes, & querimoniae:
Compeſce clamorem, ac ſepulcri
Mitte ſupervacuos honores.

FACXIT] Veteres eodem modo vicxit, juncxit, & ſimilia ſcripſerunt.

QUOR? VOLITO VIVO' PER ORA VIRUM] Virgilius l. 3. Geor.

—— *victorque virûm volitare per ora.*

260 Et rurſus l. 12. —— *vivusq; per ora feretur.* Beroaldus verò minimè animadvertens, quantùm huic carmini dictio illa *vivus*, & venuſtatis, & dignitatis addat, ut vitaret ſ litterae extritionem, legit,

—— *volito docta per ora virûm.*

Quo epitheto quamvis Palladius Ciceronis epitaphium clauſerit, nihilominus dictionem illam *vivus*, tanquàm inſcriptionis animam, non praetermiſit. Ità enim ait;

At, ne quid Fortuna viro nocuiſſe putetur,
Vivus in aeternum docta per ora volat.

P. Scipionis Africani Tumulus.

HEîc eſt ille ſitus, quoi nemo ceivei', neque hoſtis Sen. lib. 19. Epiſt.
Quibit pro facteis reddere operae pretium.

HEIC EST ILLE SITUS] Haec Ennium de Africano dixiſſe teſtatur hoc modo Cicero in 2. de legibus; *Declarat etenim Ennius de Africano; Heic eſt ille ſitus, verè: nam ſiti dicuntur ii, qui conditi ſunt: nec tamen eorum antè ſepulchrum eſt, quàm juſta facta, & corpus incenſum eſt.* Haec eadem paenè Ennii verba in Annibalis, Scipionis aemuli tumulo, ut ab Auctore de viris illuſtribus proditum eſt cap. 42. inſculpta erant: qui de Annibale loquens ait; *Poſitus eſt apud Libyſſam in arca lapidea, in qua hodie quoque inſcriptum eſt* ANNIBAL HIC SITUS EST. Qui loquendi modus Antiquis frequenti admodùm in uſu fuit. Lucilius;

Servus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam.

Lucilius Columella heic ſitus eſt ——.

Caeterùm in Seneca l. 19. Epiſt. ubi reliqua hujus tumuli verba leguntur, prior verſus hoc modo ἀκέφαλος habetur; *Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos; cui nemo civis, neque hoſtis, qui vult pro factis reddere operae pretium.* Qui locus ità, ut ſcripſimus, eſt emendandus: & optimè quidem quiſquis ille fuerit, decurtato huic carmini quatuor illa à Cicerone relata verba praepoſuit, ut illud propriae integritati reſtitueret.

QUOI NEMO] Amplificat Scipionis laudem à meritorum magnitudine.

NEQUE HOSTIS] Nam etiam hoſtibus virtus eſt admirabilis.

OPERAE PRETIUM] Budaeus referens in 261
Annot. Pandect. l. 21. hunc Livii locum; *Tempus eſt opulenta nos, ac ditia ſtipendia facere, & magna operae pretia mereri*, interpretatur, *magna operae pretia* magna praemia militiae. Caeterùm ne hic verſus redundet ſyllabâ, extrema verba per ſyncopen legenda ſunt, *operpretium*, vel *opraepretium.*

De eodem.

A Sole exoriente ſupra Maeoti' paludes
Nem' eſt, quei facteis me aequiparare queat.
Si fas caedendo caeleſtia ſcandere quoiquam eſt:
Mi ſolei caelei maxuma porta patet.

Cic. lib. 5. Tuſc. Lact. lib. 1. Divin. inſt. cap. 58. Sen. lib. 19. Epiſt.

A SOLE EXORIENTE] Inducit Poëta in hoc epigrammate, ut ex 5. Ciceronis Tuſculana cognoſcere licet, Scipionem de immortalibus ſuis geſtis, victoriiſque glorian-

riantem. Ita enim ait; *Et eſt in aliqua vita praedicabile aliquid, & gloriandum, ac praeſeferendum; ut Epaminondas,*

Conſiliis noſtris laus eſt attonſa Laconum.

Ut Africanus, A Sole exoriente, &c. Videntur hi verſus ad illorum aemulationem elucubrati, qui apud Ariſtidem ex quodam Poëta in Cimonis laudem habentur in Oratione De Paraphthegmate, & in illa pro Quatuor viris;

Οὐδενίπω κάλλιον ἐπιχθονίων γένετ' ἀνδρῶν
Ἔργον ἐν ἠπείρῳ καὶ κατὰ πόντον ὁμοῦ.
Nullus adhuc tantùm pariter terraque mariquo
Edere mortalis vir facinus potuit.

MAEOTI' PALUDES] Ita meliora Ciceronis exemplaria habent; aliqua verò *Meotidas paludes.* Ex quibus depravatae lectionis veſtigiis conjicio legendum eſſe, *Maeotidi'*, vel *Maeotido' pludes*, pro *paludes.* Saepè enim Veteres breves ſyllabas quaſi pronunciando abſorbebant, ut *fneſtra*, *ſnex*, pro *feneſtra*, & *ſenex*; & ità Horatium in Poët. feciſſe arbitror, *ſterilisve diu plus* pro *palus*, ne ſyllabae modulum vitiaret. Dionyſius Afer -- *Μαιώτιδος ὕδατα λίμνης.* Eſt haec palus in Scythia in Euxinum influens; de qua Herodotus in Melpomene, Euſtathius in Dionyſii commentariis, aliique complures. Affert etiam primum hujus epigrammatis carmen Mamertinus in Ge-
262 nethliaco Maximiano Auguſto dicto: cujus verba, quoniam aliquid conferre videntur ad hujus loci intelligentiam adſcribam. *Etenim*, inquit, *quod ait ille Romani carminis primus Auctor; A Sole exoriente uſque ad Maeotidas paludes, id nunc longius, longiusque protendere licet, ſi quis hoſtilem in mutuas clades veſaniam toto orbe percenſeat. Etenim ab ipſo Solis ortu non modò haec citra Maeotin ſub extrema Septentrionis plaga, quà fervidum caput Danubius evolvit, quaque horridus ſecat Albis Germaniam, ſed etiam ſub ipſo lucis occaſu, quà Tingitanum litus Calpetano monti obvium latus in mediterraneos ſinus admittit Oceanum.* Videtur autem Ennius unico hoc verſu, non ut caeteri Poëtae ab Oriente ad Occidentem, ſive à Septentrione ad Auſtrum univerſum orbis ambitum eſſe complexus: ſed diverſo ſanè loquendi modo pro Sole exoriente Matutinam, & Auſtralem plagam, pro Maeotide palude Septentriones, & Veſpertinas caeli partes ſignificaſſe.

NEM' EST, QUEI FACTEIS ME AEQUIPARARE QUEAT] Aliqui legunt, me exuperare queat. Simili elocutione Attius, ut opinor, hoc trochaico uſus eſt, *Queis homo te exuperavit unquàm gentium impudentia?*

SI FAS CAEDENDO CAELESTIA SCANDERE] Conditionem appoſuit: nam iis, qui humano cruore manus commaculaverint, non modò caeli non patet aditus, ſed tanquam profanis ne ſacra quidem attrectare licet. Quare Virgilius Platonis in Phaedone auctoritatem ſequutus Aeneam ſic facit Trojanorum Penates attingere renuentem l. 2. Aen.

Me tanto è bello digreſſum, & caede recenti
Attrectare nefas ——

Sed Lactantium, quomodo Ennium ſubſannet, audiamus: qui videtur hoc loco *ſi* non conditionaliter, ut ità dicam, ſed aſſertivè accepiſſe. *Ille autem*, inquit, *qui infinita hominum millia trucidaverit, cruore campos inundaverit, flumina infecerit, non modò in templum, ſed etiam in caelum admittitur. Apud Ennium ſic loquitur Africanus,*

Si fas cadendo caeleſtia ſcandere cuiquam eſt:
Mi ſoli caeli maxima porta patet.

Scilicet quia magnam partem generis humani extinxit, ac perdidit. O quantis in tenebris Africane verſatus es: vel potiùs ô Poëta, qui per caedes, & ſanguinem patere hominibus in caelum adſcenſum putaveris. Senecae exemplaria paſſim habent,

Si fas eſt plagas Caeleſtum ſcandere cuiquam.

In quibuſdam verò antiquioribus legebatur,

Ni, vel, *Si faciendo plagas caeleſtum ſcandere cuiquam.*

Ex cujus ſcripturae notis Ferdinandus Pincianus admonet Lactantii lectionem eſſe ſequendam. Caeterùm ex iiſdem Petrus Pithoeus l. 1. Adver. c. 11. conjicit olim ſcripſiſſe Ennium, & ità apud Lactantium 263
hunc verſum eſſe emendandum, *Si fas endo plagas Caeleſtum aſcendere cuiquam.*

 Dein-

Deinde, ut ſuam ſententiam confirmaret, addit; *Si enim ita ſcripſiſſet Ennius: Si fas caedendo, non debuit, nec verò potuit tàm acriter reprehendi: quandoquidem conditionem adjecit hanc, Si fas, quae potuit non vera eſſe. At ſi ità, ut dixi, verſus hic reponatur, reprehendi jure potuit.* Mihi verò ut Lactantii lectio magis placet, ità minùs ejus interpretatio; nam jure Ennius defendi poſſe videtur, qui Scipionem non de caedibus, urbiumque direptionibus, & incendiis, ſed de ejus animi magnitudine, rebusque ob patriam tutandam, conſervandam, augendam praeclariſſimè geſtis gloriantem inducit: quae quoniam minùs incruentè perfici poterant, iccircò ſubvereri videtur illis verbis, *Si fas caedendo*, ne ſibi in caelum aditus praecluderetur: cùm aliàs meritò patere ſibi deberet ob egregias virtutes, & ſumma erga Rempub. merita.

MI SOLEI CAELEI] Hùc reſpexit Seneca l. 13. Epiſt. ubi de eodem Africano loquens ait; *Animam quidem ejus in caelum, ex quo erat, rediiſſe perſuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiam ejus moderationem, pietatemque magis in illo admirabilem cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit.* Et Cicero in Som. Scip. ſub minoris Scip. perſona; *Ego verò inquam, ô Africane, ſi quidem benè meritis de patria, quaſi limen ad caeli aditum patet, quanquàm à pueritia veſtigiis ingreſſus & patris, & tuis, decori veſtro non defui: nunc tamen tanto praemio propoſito enitar multo vigilantius. Mi* verò vel à Graeco μοὶ originem habet, vel à Latino *mihi* per ſyncreſin ſublatâ aſpiratione.

CAELEI MAXUMA PORTA PATET] Homerus Iliad. θ. πύλας οὐρανοῦ. Cicero in 3. de Republ. *Eſt verò, inquit, Africane: nam & Herculi eadem ipſa porta patuit.* Silius lib. 15.

At queis aetherei ſervatur ſeminis ortus
Caeli porta patet ——

XII. *ſelectorum Deorum nomina.*

JUno, Veſta, Ceres, Deiana, Menerva, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi', Neptunus, Volcanus, Apollo.

Appul. de Daem. Soc. Mart. Capella de Nupt. Philolog.

Non eſt hoc loco Poëtae artificium ſilentio praetereundum, qui praeterquàm quod XII. Deorum nomina nullis conjun-
264 ctionum vinculis colligata duobus verſibus explicavit, & Deas à Diis ſegregavit, Venerem cum Marte conjunxit, ut eorum congreſſum quodammodò ſignificaret. Refertur hoc diſtichon non modò ab Appulejo in libro de Daemone Socratis, verùm etiam à Marciano Capella in Nuptiis Philologiae, cujus verba ſunt; *Tunc etiam, ut inter alios potiſſimi rogarentur ipſi collegae Jovis, qui biſſeni ab eodem Tonante numerantur; quosque diſtichum complectitur Ennianum; Juno, Veſta, Ceres,* &c. Apollonii Scholiaſtes in 2. lib. Argonaut. hos eoſdem XII. Deos hujuſmodi ordine memoravit, Ζεὺς, Ἥρα, Ποσιδῶν, Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἥφαιςος, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑσία, Ἄρης, Ἀφροδίτη, καὶ Ἀθηνᾶ. Ad quos reſpexit Cleon eo jusjurando in Ariſtophanis Equitib.

Οὔτοι μὰ τοὺς δώδεκα θεοὺς χαιρήσετον.

Et Auctor illius epigrammatis in Auguſtum de ſecretiori illius coena, quae vulgò δωδεκάθεος vocabatur,

Cum primùm iſtorum conduxit menſa Choragum
Sexque Deos vidit Mallia, ſexque Deas.

Praetereà Plautinus Epidicus,

Si undecim Deos praeter ſeſe ſecum adducat Juppiter.

Et in fine ejusdem fabulae,

Duo-

Duodecim Deis pluſquàm in caelo eſt Deorum immortalium
Mihi nunc auxilio adjutores ſunt, & mecum militant.

Ovidius in majore opere lib. 6.

Biſſex caeleſtes medio Jove ſedibus altis
Auguſta gravitate ſedent ——

Hos antiquitas *Conſentes Deos* appellavit, quoniam in Jovis conſilium, ut tradit D. Auguſtinus l. 4. de Civit. Dei adhiberi putabantur: vel ut alii exiſtimant, quaſi Conſentientes; de quibus Arnobius lib. 3. ubi de Penatibus loquitur, ait; *Varro, qui ſunt introrſus, atque in intimis penetralibus caeli, Deos cenſet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina ſciri. Hos Conſentes, & Complices Etruſci ajunt, & nominant; quòd unà oriantur, & occidant unà, ſex mares, & totidem feminas nominibus ignotis, & iis nationis barbariſſimae: ſed eos ſummi Jovis conſiliarios, ac principes exiſtimari.* Meminit Seneca in 2. Quaeſt. naturalium cap. 41. XII. Deorum, quos Juppiter in conſilium advocat ex antiqua Etruſcorum diſciplina. Hos alii Deos majorum gentium, alii Deos urbanos vocarunt, quorum imagines ad forum auratae ſtabant; & horum unumquemque ſibi Romani perſuaſerunt, ut ex vetuſtiſſimo eorum Kalendario intelligi poteſt, proprii menſis praeeſſe tutelae; Junonem videlicet Januario, Neptunum Februario, Minervam Martio, Aprili Venerem, Majo Apollinem, Mercurium Junio, Julio Jovem, Auguſto Cererem, Septembri Vulcanum, Octobri Martem, Dianam No-
265 vembri, Decembri Veſtam; quam ſuperſtitionem Romanos à Chaldaeis, & Aegyptiis accepiſſe, Pomponius Laetus auctor eſt. At Manilius inſignis poëta eoſdem XII. Deos XII. caeleſtibus ſignis praeeſſe, affirmat l. 2.

Lanigerum Pallas, Taurum Cytherea tuetur,
Formoſos Phoebus Geminos, Cylleniu' Cancrum,
Juppiter & cum matre Deûm regit ipſe Leonem,
Spiciferae eſt Virgo Cereris, fabricataque Libra
Vulcano, pugnax Mavorti Scorpius haeret,
Venantem Diana virum, ſed partis equinae;
Aſt anguſta fovet Capricorni ſidera Veſta,
Ut Jovis adverſum, Junonis Aquariu' aſtrum eſt;
Agnoſcitque ſuos Neptunus in aequore Piſces.

Quae extrema verba ità in omnibus, quae hactenus vidi, antiquis Manilii exemplaribus habentur, ac etiam in eo, quod nuper Scaligeri viri diligentiſſimi induſtriâ emendatum prodiit; ſed malè opinor, nam omninò legenda ſunt, *in aethere piſces.* Caeterùm, ut eodem revertar, tanta etiam Graeci eoſdem Deos veneratione coluerunt, quòd cùm Neoptolemus Tragoediarum hiſtrio à quopiam interrogaretur, quidnam ab Aeſchylo, aut Sophocle, aut Euripide dictum admiraretur. Nihil quidem horum, inquit, ſed quod ipſemet vidi, Philippum ſcilicet Cleopatrae filiae ſuae nuptias magnificè in ſcena majore celebrantem; cumque decimus tertius Deus eſſet appellatus, poſtridie in theatro jugulatus, ac projectus fuit.

MENERVA] Ità Veteres pro *Minerva* dixerunt, ſicut etiam *Leber* pro *Liber.*

MERCURIUS] Hunc & *Mircinum* Antiqui appellarunt, quod mirandarum rerum eſſet auctor, ut ex Varrone tradit Velius.

EX SCIPIONE.

266 In hoc poëmate, ex quo perpauca haec, nec certa omninò ad nos pervenerunt, totum ſe Ennium in Scipionis laudibus celebrandis occupaſſe, ex inſcriptione perſpicuum eſt. Nec modò ex hujuſmodi poëmate, qui laudabatur, ingentem, & ſempiternam conſequutus eſt gloriam; verùm etiam is, qui illum ſuis carminibus illuſtravit. Quamobrem Ennius non ſolùm quòd Scipionis rerum geſtarum memoriam

poſteris propagavit, immortali laude dignus eſt exiſtimandus, ſed etiam ob ſingularem ejus modeſtiam, cùm ſe ſuis viribus imparem materiam ſuſcepiſſe fateatur. Nam, ut ait Aelianus, dum Scipionis res geſtas canit, virumque illum ſummis laudibus extollere nititur, ſolum Homerum judicavit Scipionem pro dignitate laudare poſſe. Ex quo cum perſpicere licet magnum Poëtae ingenium, & verſuum majeſtatem, & admirabilitatem ſuſpexiſſe. Quapropter rectè quidem Poëta Meſſapius ex ampliſſimis Achillis laudibus cognoverat, quantùm Homerus in laudando, & virorum gloriam èxaggerando, ac in caelum efferendo valuerit. Aeliani autem verba apud Suidam hoc modo habentur; Ἔννιος Ῥωμαῖος ποιητὴς, ὃν Αἰλιανὸς ἐπαινεῖν ἄξιον φησί. Σκιπίωνα γὰρ ᾄδων, καὶ ἐπὶ μέγα ἐξᾶραι τὸν ἄνδρα βουλόμενος, φησὶ μόνον ἂν Ὅμηρον ἐπαναξίους ἐπαίνους εἰπεῖν Σκιπίωνος. δῆλον δὲ ὡς ἐτεθήπει τοῦ ποιητοῦ τὴν μεγαλόνοιαν, καὶ τῶν μέτρων τὸ μεγαλεῖον, καὶ ἀξιάγαστον; καὶ ὡς ἐπαινέσαι δεινὸς Ὅμηρός ἐστι, καὶ κλέος ἀνδρῶν πυργῶσαι, τί καὶ ἆραι ἐξ ὧν ἐπῄνεσε τὸν Ἀχιλλέα καλῶς ἠπίστατο ὁ ποιητὴς ὁ Μεσσάπιος. Ad hanc Ennii modeſtiam videtur immodeſtè reſpexiſſe Valerius Max. qui de Scipione ait l. 7. c. 30. *Vir Homerico, quàm rudi, & impolito Ennii praeconio dignior.* Nec dubium eſt de hoc poëmate Flaccum intellexiſſe cum ait l. 4. Car. Od. 8.

—— non celeris fugae,
Rejectaeque retrorſum Annibalis minae,
Non incendia Carthaginis impiae,
Ejus, qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant 267
Laudes, quàm Calabrae Pierides ——

Porphyrio in explanatione loci illius Flacci ad Trebatium l. 2. Ser. Satyr. 1.

Attamen & juſtum poteras & ſcribere fortem
Scipiadam, ut ſapiens Lucilius ——

ait, *Si non potes geſta Caeſaris ſcribere, at potes juſtitiam, & fortitudinem, ut Lucilius Scipioni fecit, qui vitam ejus privatam deſcripſit, Ennius verò bella.* Solutâ verò oratione Scipionis res geſtas C. Opilius ſcripſit, Julius Hyginus, & Oppius.

MUndus caeli vaſtus conſtitit [a] ſilentio, Macrob. l. 6. c. 2.

a ſilentia

MUNDUS CAELI VASTUS] Hoc poëma hexametris verſibus compoſitum arbitror, tum ex illo verſu, qui hexameter eſt, & à Macrobio apertè ex Scipione refertur lib. *6*. c. 4.

Sparſeis haſteis longeis campus ſplendet, & horret,

tùm etiam quia rei, de qua agitur, majeſtas nullum aptius carminis genus admittere videtur: quare ex conjectura alios hexametros, qui ad hanc rem ſpectare viſi ſunt, hûc conjecimus. Notum quidem illud Flacci eſt in Poët.

Res geſtas regumque ducumq; & triſtia bella,
Quo ſcribi poſſent numero, monſtravit Homerus.

Nec, quoniam hi verſus, qui ab eodem Macrobio l. *6*. c. 2. ſimiliter ex Scipione afferuntur, diverſis numeris concinnati appareant, ob id de his, quae diximus, verendum eſt. Sunt certè illi ex operis prooemio deſcripti: nec dubium eſt Veteres in prooemiis conſcribendis alio metri genere uſos eſſe: quod nonnulli etiam poſterioris ſaeculi Poëtae ſunt imitati. Nam Perſius, qui hexametro verſu Satyras compoſuit, à claudis jambis eſt exorſus, & Prudentius non ignobilis poëta ab jambico ſenario ſuam Pſychomachiam inchoavit, cùm reliquum operis heroico metro conſtet. Claudianus ſaepè hexametro poëmati prooemia hexametris, & pentametris concinnata praepoſuit.

MUNDUS CAELI VASTUS] Graeci aliquando κόσμον οὐρανοῦ, aliquando κόσμον ſimpliciter, quemadmodum Latini pro caelo accipiunt. Plinius in ſuorum librorum initio l. 2. c. 1. *Mundum, & hoc, quod nomine alio caelum appellare libuit, cujus circumflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par*

par eſt. Quae verba ex Platone mutuatus eſt, qui in Timaeo ait; ὁ δὴ πᾶς οὐρανὸς, ἢ κόσμος, ἢ καὶ ἄλλο ὅ, τι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιςʼ ἂν δέχοιτο, τοῦθʼ ἡμῖν ὀνομάσθω. Eadem ſic à Cicerone in libro de Univerſo Latinè explicata ſunt; *Omne igitur caelum, ſive mundus, ſive quo alio vocabulo gaudet, hoc à nobis nuncupatus ſit.* Attius, *Splendida mundi ſidera.* Lucretius l. 5. -- *micant aeterni ſidera mundi:* Et rurſus ibidem -- *nec magni ſidera mundi:* Catullus -- *concuſſitque micantia ſidera mundus.* In his verſibus, qui operis quaſi praeludia eſſe videntur, Poëta, ut à rei magnitudine attentos auditores redderet, dicit,
268 quòd, dum ipſe Scipionis laudes canit, caelum ob maximas, ac inauditas res ab illo geſtas ſtupore quaſi affectum, immobile reſtitiſſe. Ac etiam perinde ſenſu praeditos mare, ſolem, ventos, amnes, actu, motu, impetu, curſuque compreſſis, ſummo quodam ſilentio, atque attentione avidè expectaſſe, quae de maximo illo duce dicerentur. His hyperbolis non diſſimiles ſunt illae, quibus Apollo in hymno, quem de ſeipſo compoſuit, uſus eſt: cujus Porphyrius in libris περὶ τῆς ἐκλογίων φιλοσοφίας meminit. Dicebat enim, quòd, dum Latona partus doloribus opprimeretur, geminique Apollo ſcilicet, & Diana intrà illius viſcera moverentur, terra omnis ſtabat, ſtabat aër, immobilis ſtabat Delus, immobiles maris fluctus. Ejus verba ſunt; Ἀλλʼ ὅτε Λατὼ ὠδὶς ἱερὰ λάζοιτο, πᾶσα ὀρο.θυνομένων διδύμων τοκετῶν ἔνδοθεν σπλάγχνων, ἵςατο μὲν γαῖα, ἵςατο δʼ ἀὴρ, πάγνυτο νᾶσος, πάγνυτο κῦμα. Homerus verò in hymno, quem de Apollinis laudibus compoſuit, non ſtuporem, admirationemque rebus tribuit, cùm primum illum Latona peperit, ſed gaudium, & alacritatem. Ait enim illi ſpeluncas omnes, ſummorum montium vertices, amnes, litora, portusque cecinisse;

> Πᾶσαι δὲ σκοπιαί τοι ἅδον, καὶ πρώονες ἄκροι
> Ὑψηλῶν ὀρέων, ποταμοί θʼ ἅλαδε προρέοντες,
> Ἀκταί τʼ εἰς ἅλα κεκλιμέναι, λιμένές τὲ θαλάσσης.

At illa Callimachi ſtupore, ac gaudio permiſta ſunt, ubi ille ait, tranquillum ſilere pontum, cum Poëtae Apollinis citharam, aut ſagittas celebrant; nec Thetim matrem Achillem deflere, cùm Io Paean inclamare audierit, atque etiam lacrymoſam Nioben ſuos intermittere dolores.

> Εὐφημεῖ καὶ πόντος, ὅτε κλείουσι ἀοιδοὶ
> Ἢ κίθαριν, ἢ τόξα, Λυκωρέος ἔντεα Φοίβου,
> Οὐδὲ Θέτις Ἀχιλῆα κινύρεται αἴλινα μήτηρ,
> Ὁππότʼ ἰὴ παιῆον, ἰὴ παιῆον ἀκούσῃ.
> Καὶ μὲν ὁ δακρυόεις ἀναβάλλεται ἄλγεα πέτρος.

Obſervat Macrobius lib. 6. c. 2. Maronem ex hoc Ennii loco ſuum illum l. 10. extuliſſe;

> *Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,*
> *Inſit, eo dicente Deúm domus alta ſileſcit;*
> *Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus aether;*
> *Tum venti poſuêre, premit placida aequora pontus.*

Quin illud de paſtoribus alternis cantantibus Eclog. 8. hinc effluxiſſe exiſtimo, ſed hyperbolis bucolico carmini accommodatis;

> *Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca*
> *Certanteis: quorum ſtupefactae carmine lynces,*
> *Et mutata ſuos requierunt flumina curſus.*

Sed mira ea profectò ſunt, quae Idem l. 4. Geor. de inferis dixit, Orpheum cithara pulſantem audientibus;

> *Quin ipſae ſtupuêre domus, atque intima lethi*
> *Tartara, caeruleosque implexae crinibus angueis* 269
> *Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,*
> *Atque Ixionei cantu rota conſtitit orbis.*

Sed fortaſſe Ennius hunc Euripidis locum ex Iphigenia in Aulide adumbravit;

> Οὔκουν φθόγγος γʼ οὔτʼ ὀρνίθων
> Οὔτε θαλάσσης, σιγαὶ δʼ ἀνέμων
> Τὸν δὲ κατʼ Εὔριπον ἔχουσιν.

Hunc eundem locum videtur expreſſiſſe Tibullus in Meſſalam;

> *Et fera diſcordes tenuerunt flamina venti:*
> *Curva nec aſſuetos egerunt flumina curſus;*
> *Quin rapidum placidis etiam mare conſtitit undis.*

Et Neptunus ſaevus undeis aſpereis pauſam dedit.
Sol equeis [a] iter repreſſit unguleis volantibus,
[b] Conſtitêre amneis perenneis, arbores vento vacant.

Quei propter Annibalis copias conſiderant. Agel. lib. 4. c. 7.

* Scipio invicte --- Cic. Oratore.

* Deſine Roma tuos hoſteis --- Idem l. 3. de Orat. & l. 2. de fin.
* Nanque tibei monumenta mei peperêre labores; Idem Ibid.

a ter *vel* quater b Conſiſtêre

MUNDUS CAELI VASTUS CONSTITIT SILENTIO] Silentium enim ex admiratione oritur: quare quieſcentes caeli orbes nullum edebant ſonitum.

ET NEPTUNUS SAEVUS] Ob vehementes, quas ciet, motiones. Saevire enim aliquando vehementer moveri, movereque eſt.

UNDEIS ASPEREIS PAUSAM DEDIT] Nam omni feritate depoſitâ, marini fluctus placidè quieverunt. Virg. Eclog. 9.

Et nunc omne tibi ſtratum ſilet aequor ——
Ariſtophanes,

Ἐχέτω δὲ πνοὰς νήνεμος αἰθὴρ,
Κῦμα δὲ πόντου μὴ κελαδείτω γλαυκόν.

Pauſa παῦσις vox veteribus uſitata. Lucret. l. 2. —— *nec dare pauſam.*
Plautus Perſa, *Jam jam Paegnium da pauſam.* Cornelia ad Gracchos filios, *Denique quae pauſa erit?* Attius Epigono,

Sed jam Amphilocum huc vadere cerno,
Et nobis datur bona pauſa loquendi.

SOL ITER REPRESSIT] Solis iter Ecliptica eſt. Manilius l. 1. Aſtron. *ſolis vias*, Aratus ἀλήσιν ἠελίοιο.

UNGULIS VOLANTIBUS] Catullus, vegetis ſonipedibus.

CONSTITERE AMNEIS PERENNEIS] Locus ferè ſumptus ex Alcaei epigrammate,

—— ῥόον δ' ἔστησεν ἀκούων Ἀσωπός.

ARBORES VENTO VACANT] Virg. Ecl. 9.

—— *ventoſi ceciderunt murmuris aurae.*

QUI PROPTER ANNIBALIS] Valerius Probus in quadam ad Marcellum epiſtola affirmat, Veteres Annibalem, & Hamilcarem pronunciaſſe.

DESINE ROMA TUOS HOSTEIS] Haec Africanum cum patria colloquentem dixiſſe, Cicero auctor eſt l. 3. de Orat. & 2. de Fin. à quo duobus locis mutila hujusmodi verba afferuntur. Scaliger verò pro *hoſteis* legit *poſteis*; ac ità verſum explevit; ſed neſcio utrùm conjecturâ, an antiqui alicujus codicis auctoritate;

Deſine Roma tuos poſteis ornare trophaeis.

Quae lectio mihi non ſatis videtur probabilis: ſiquidem ſive in publica, ſive in privata Romanorum laetitia poſtes non trophaeis, ſed arborum ramis, & praecipuè lauri ornabantur. Juvenalis Satyr. 12.

Ornentur poſtes, & grandi janua lauro.

Et rurſus, —— *longos erexit janua ramos.*
De qua conſuetudine plura relata ſunt à Juſto Lipſio l. 1. Electorum c. 3. Sunt, qui putent, hoc modo hanc ſententiam expleri poſſe,

Deſine Roma tuos hoſteis horrere ſuperbos.

Qui verſus ſi ità legendus eſſet, is, qui ſequitur, legi deberet,

Otia nanque tibi noſtri peperêre labores.

Sed antiqua ſcriptura aut nullo modo, aut nimis parcè immutanda, aut explenda eſt.

NANQUE TIBI MONUMENTA MEI PEPERERE LABORES] τὰ μνήματα. Cato in Oratione Dierum dictarum de Conſulatu ſuo; *Ego mihi monumenta ſempiterna poſui, quae caepi.* Verbo autem *peperêre* eâdem translatione l. 17. uſus eſt,

Non poſſunt muſſare boni, qui tanta labore
Militiae enixi peperêre ——

Virgilius l. 11.

Teſteis

* Teſteis ſunt campei magnei - - - Idem lib. 3. de Orat.

Sparſeis haſteis longeis campus ſplendet, & horret. Macrob. l. 6. c. 4.

* Quantam ſtatuam faciet populus Romanus,
* Quantam columnam, quae res tuas geſtas loquatur. Trebel. Pol. in Claud.

Ite, ait, egregias animas, quae ſanguine nobis
Hanc patriam peperêre ſuo ———

TESTEIS SUNT CAMPEI MAGNEI] Campos ideò teſtes laudat, nam hoſtium cruore maduerunt. Sunt autem campi quidam in Africa *magni* nomine appellati, de quibus Livius l. 30. *Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab caſtris regiis conſedit, poſtridie cum equitatu in magnos, ità vocant, campos ſubjectos ei tumulo digreſſus.* Eoſdem Polybius μέγαλα πεδία appellavit. Catullus hujus imitatione de Nupt. Pel.

Teſtis erit magnis virtutibus unda Scamandri,
Quae paſſim rapido diffunditur Helleſponto:
Cujus iter caeſis anguſtans corporum acervis
Alta tepefaciet permiſta flumina caede.

Horatius l. 4. Ode 4.

Teſtis Metaurum flumen ———

Attius Actyanaſte, *Troja eſt teſtis* -- Cic. pro lege Manil. *Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor*, &c. & paullò poſt, *Teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilii explicavit.* Eodem modo Tibullus l. 2. multos locos tanquàm Meſſalae gloriae conſcios, & Propertius tanquàm ſui amoris non ignaros teſtes proferunt. Rurſus Ennius l. 3. Satyr. ——— *teſteis ſunt*

Latei campei, quos gerit Africa terra politos.

SPARSEIS HASTEIS LONGEIS CAMPUS SPLENDET, ET HORRET] Dura carminis compoſitio, in qua nulla ferè eſt pedum complicatio, ſed illud Maronis lib. 9. numeroſius eſt, & planiùs,

Sternitur omne ſolum telis ———

CAMPUS SPLENDET, ET HORRET] Rurſus in 1. Annali,

Horret ager, campeique armeis ſublimibus ardent.

QUANTAM STATUAM] Haec de Scipione ab Ennio ſcripta fuiſſe, Trebellii Pollionis indicio accepimus.

QUANTAM COLUMNAM] Viris illuſtribus, ac optimè de Repub. meritis non modò ſtatuas, verùm etiam columnas erigere Romani conſueverunt: in quibus, ut innumerabilibus ſaeculis inclytae virtutis memoria propagetur, praeclara eorum geſta inſculpebantur; quarum binae hactenus Romae conſpicuae, & admirandae magnitudinis viſuntur.

QUAE RES GESTAS TUAS LOQUATUR] Poëta neſcio quis apud Priſcianum, τοὺς σοὺς ἀγῶνας αἰὼν λαλήσει. Sed quoniam verba, quae ſcripſimus, non ſunt numerorum adſtricta vinculis, nos nihil ferè immutando ſic in metrum digeſſimus,

O quantam ſtatuam faciet, quantamque columnam
Romanus popolus: res quae, ac tua geſta loquatur.

Sed ne quid ad hanc rem pertinens deſideretur, addam Servii verba verſum illum ex 10. Aeneidos explicantis,

Dum genitor nati parma protectus abiret.

Hoc igitur, inquit, *de hiſtoria eſt. Nam Scipio Africanus, cùm eſſet annorum vix decem & ſeptem patrem ſuum defendit in bello: nec ceſſit viginti ſeptem confoſſus vulneribus.* Quod fortaſſe Ennius in hoc Scipionis Encomio eo verſu ſcripſerat, quem poſteà ad alium uſum Maro, ut ſaepè alios aliàs, tranſtulit.

EX EPICHARMO.

MUlta quidem in hoc libro, quantùm ex his, quae reliqua ſunt, conjectura aſſequi poſſumus, de Deo, de mente, de Sole, de elementis, de quatuor qualitatibus, eorumque commiſtionibus, de humani corporis compoſitione, de ſomniis, de foetu, aliiſque hujusmodi rebus praeclarè, ac ſubtiliter diſſerebantur: quem Poëta noſter ex Epicharmo Comico Pythagorae diſcipulo Latinis verſibus convertit. Scripſit ille quidem, ut Empedocles, Parmenides, Cleantes, Xenophanes Colophonius Graecis verſibus philoſophiam; & germanum apud eum hujus libri indicem *De rerum natura* fuiſſe arbitror. Conſtat enim ex Laërtio Diogene hujusmodi nomine libros ab Epicharmo fuiſſe conſcriptos: quamvis, ut mox oſtendemus,
273 malè illos Epicharmo medico tribuit. Veriſimile enim eſt Epicharmum, de quo nunc agimus, quem ipſemet Diogenes Comicum appellat, & ut inſignem Pythagoreum in Platonis vita celebrat, hos libros, tanquàm rerum naturalium refertiſſimos, eo titulo nuncupaſſe. Ennius verò, ne Auctorem, à quo id referebat acceptum, ejus gloriae redderet expertem, Epicharmum inſcripſit, quemadmodum etiam ſacrae hiſtoriae librum, quia ab Euhemero converterat, vel multa acceperat, illius nomine Euhemerum appellavit. Quod quidem Platonis imitatione feciſſe videtur; nam, cùm ille omnia ferè de Timaei Locri libro *περὶ ψυχᾶς κόσμου, καὶ φύσεως*, in ſuum de Univerſitate, ſive de Natura librum tranſtuliſſet, Timaeum, à quo illa acceperat, nominavit. Nec diverſa ſanè ratione ab antiquis Grammaticis M. Tullii loci ex Arato afferuntur: ex quibus liquet Ciceronem maluiſſe eum librum Aratum, ex quo converterat, inſcribere, quàm Graecam *τὰ φαινόμενα* inſcriptionem retinere. Caeterùm operis index nos admonet, ut de Epicharmo aliqua delibemus. Fuit hic natione Siculus, ut cum Horatius in praeceptis poëticis, & M. Cicero in 4. Tuſculana, & lib. 1. ad Atticum nominant. Patria verò, ut ex hujuſmodi pentametro, quo epigramma alterius Epicharmi ſtatuae inſculptum terminatur, Syracuſanus fuit: ità enim de hoc ait,

Ὃν πατρὶς ἐστεφάνωσ᾽ ἅδε Συρακοσίων.

Quod etiam Theocriti teſtimonio in alio epigrammate comprobatur, ubi eum perhibet Dorica dialecto uſum fuiſſe. Neanthes verò in libro *περὶ ἐνδόξων τῶν ἀνδρῶν* tradit, eum in Craſto fuiſſe ortum, quae ſanè, ut à Philiſto proditum eſt libro 13. rerum Sicularum, Sicanorum urbs eſt. Alii eum unum è colonia eſſe volunt, quam è Coo Cadmus in Siciliam adduxerat. Diomedes verò lib. 3. ubi de Tragoedia, & Comoedia diſſerit, negat Epicharmum in Co eſſe ortum, ſed in eam inſulam in exſilium pulſum, & ibi primùm Comicis carminibus dediſſe operam, & à Co Comoediam eſſe appellatam. Eum verò unà cum Phormo Comoediam inveniſſe, ab Ariſtotele in Poët. & Suida traditum eſt. Alii Samium eum faciunt: Ariſtoteles verò Siculum Megarenſem. De hujus denique parentibus aequè, atque de patria ambigitur. Nam aliqui eum volunt Tityri, alii Chimari, & Sicidis eſſe filium. Fuit quidem ingenio vafro, & ad excogitandum aptiſſimo, primumque duas è tribus, quibus Graeci utuntur adſpiratis, inveniſſe fertur Plin. lib. 7. cap. 56. nempe ϑ, & φ. Scripſit praeter hunc de Rerum natura librum, de Republica, de Bono, atque ideis, aliaque quamplurima ad philoſophiam ſpectantia, quorum nec nomen quidem eſt ſuperſtes. Ex cujus libris, ut ab Alcimo proditum eſt, non parum fructus, atque emolumenti ſibi Plato comparavit: unde plura metro conſcripta in ſolutam orationem convertit. Dedit praetereà, ut aliqui memorant, fabulas 52, ut autem Lyconi placet 35; quas deinde, ut Por- 274
phyrius in libello de Plotini vita tradit, Apollodorus Athenienſis in decem volumina diſpoſuit: tantaque in omnium admi-

miratione eae fabulae fuerunt, tum propter adjuncta concinnè collocata, in qua re plurimùm, ut Demetrius ait, praeſtitit; tum propter dictionis gravitatem lepori miſtam: ut Plautus ad illius excellentiam adſpirans eum ſibi imitandum propoſuerit. Hinc Flaccus l. 1. epiſt.

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.

Sed tandem injuria temporis praeclara haec etiam poëtica tam magni viri monumenta communi cum innumeris aliis vetuſtiſſimorum Auctorum naufragio perierunt. Ejus autem vix exigua quaedam, ac lacera aliquot fabularum fragmenta ſuperſunt: quarum nomina ſunt; Ἀγρωστῖνος, Ἀλκύων, Ἁρπαγαὶ, Ἀταλάνται, Βάκχαι, Βούσιρις, Γᾶ, καὶ Θάλασσα, Διόνυσαι, Δίφιλος, Ἐλπὶς, ἢ Πλοῦτος, Ἑορτὴ, Ἥβας γάμος, Θέαροι, Θεωροὶ, Κύκλωψ, Κωμασταὶ, ἢ Ἥφαιστος, Μεγαρὶς, Μοῦσαι, Νῆσοι, Νιόβης γάμος, Ὀδυσσεὺς αὐτόμολος, Ὀδυσσεὺς ναύαγος, Ὀρύα, Περίαλλος, Πέρσαι, Πίθων, Πλοῦτος, Πολυτεία, Πύῤῥα, καὶ Προμηθεὺς, vel potiùs, Πύρκαος Προμηθεὺς, Σειρῆνες, Σφίγξ, Φιλοκτήτης, ἢ Φιλογνίδης, Χύτραι. Floruit maximâ nominis celebritate ſex annis antè Perſicum bellum; eâdemque tempeſtate fertur Syracuſis dediſſe fabulas, quâ Athenis ſummâ exiſtimatione Euetes, Euxenides, & Mylus habebantur. Alii verò confecto memorabili illo bello vixiſſe prodiderunt. Clarè tamen ex Plutarchi ἀποφθεγμάτων libello liquet, Hieronis tempore fuiſſe, à quo, quia praeſente ejus uxore in verbum ſilentio dignum proruperat, poenâ affectus fuit. Vixit annos XCVII, ut à Luciano in Macrobiis proditum eſt; quamvis Diogenes XC. vixiſſe tradat. Verùm, quoniam in hoc opere quaedam Ennius de mente attigit, ideò cenſui hujuſmodi Epicharmi de mente locum in hunc de rerum natura librum eſſe referendum,

Νοῦς γὰρ ὁρᾷ, καὶ νοῦς ἀκούει,
Τ᾽ ἄλλα δὲ τυφλὰ, καὶ κωφὰ τυγχάνει
Λόγου δεόμενα ———

Cujus ſententiam his verbis Tertullianus in libro de Anima Latinam reddidit; *An non & Poëtae haec ſemper nobis obmuſſant, quòd neque audiamus certum, neque videamus. Meminerat ſcilicet Epicharmi Comici, Animus cernit, animus audit, reliqua ſurda, & caeca ſunt.* Haec eadem ſententia ità habetur apud Clementem Alexandrinum lib. 2. Stromatῶn, & Theodoritum in libro de Fide, Νοῦς ὁρᾶει, καὶ νοῦς ἀκούει, τὰ δ᾽ ἄλλα κωφὰ, καὶ τυφλά. Caeterùm hic animadvertendum eſt, hunc eundem locum Theodoritum ex Epicharmo Pythagoreo, & Tertullianum ex Epicharmo Comico afferre: quapropter eundem Epicharmum Comicum, & Pythagoreum eſſe cenſendum eſt; non autem duos, ut malè aliqui opinati ſunt. Ille verò Epicharmus Cous Medicus, cujus vitam deſcribit Diogenes, ab iſto longè fuit alie- 275
nus, quamvis etiam inter Pythagoreos recenſeatur: &, ni fallor, Laërtius ὁμωνυμίᾳ deceptus utriusque ſcripta confundit. Nam de Republica libri, quos inter Epicharmi Medici opera recenſet, proculdubio, ut Clementis Alexandrini auctoritate in 5. Stromat. apertiſſimè liquet, ab Epicharmo Comico editi fuerunt, & eodem modo ſuſpicandum eſt de libris de Rerum natura, quos à Comico ſimiliter conſcriptos fuiſſe cenſeo, & hos eſſe, quos ab Ennio olim converſos, modò in manibus habemus. Priora autem Epicharmicae ſententiae verba, tanquàm latiùs diſſeminata, ſatisque nota, praetermiſſo Auctoris nomine afferuntur ab Ariſtotele in Problematis, Plutarcho De induſtria animalium, Porphyrio De abſtinentia ab eſu carnium, Ariſtophanis Scholiaſte in Pluto, aliiſque quàmplurimis. Ad hanc ſententiam, quam ſibi deinde Cercida uſurpavit, videtur M. Cicero in 1. Tuſculana reſpexiſſe, cùm ait; *Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quae videmus: neque enim eſt ullus ſenſus in corpore: ſed, ut non ſolùm Phyſici docent, verum etiam Medici, qui iſta aperta, & patefacta viderunt, viae quaſi quaedam ſunt ad oculos, ad nares, ad aures, à ſede animi perforatae. Itaque ſaepe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis, atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut facilè intelligi poſſit, animum & videre, & audire.*

audire. Sed priusquàm enarrationem aggrediar, monendum eſt, hujuſmodi poëma non perpetuis trochaicis fuiſſe conſtructum, ſed his quandoque heroicos, aliaque metrorum genera admiſta fuiſſe. Verùm haec fragmenta adeò corrupta, atque decurtata ſunt, ut in eis aut nulla, aut vix conſtans carminis ratio cognoſci poſſit.

NAm videbar ſomniare [a] ego me'd eſſe mortuum Cic. lib. 4. Acad.

* Aqua, terra, anima, Sol, Var. l. 1. de re Ruſt. c. 4.

a me ego; & me: & ego

NAM VIDEBAR SOMNIARE] Confirmat magnopere locus hic, Epicharmum ex Pythagorae familia prodiiſſe, quandoquidem non dubium eſt, eum his verbis ad fabuloſa Pythagorae ſomnia, vanaque τῆς παλιγγενεσίας deliramenta reſpexiſſe.

AQUA, TERRA, ANIMA, SOL] Varronis locus, ubi haec noſtri Poëtae verba ſcripta ſunt, ità ſe habet; *Ejus* (agriculturae ſcilicet) *principia ſunt eadem, quae mundi eſſe Ennius ſcribit; Aqua, terra, anima, Sol.* Sed quoniam hic de igne nulla facta eſt mentio, ideò integrum verſum hujuſmodi fuiſſe arbitror,

Aqua, terra, anima, Sol, ignis, ſidera.

Nec temerè quidem ſic verſum explevimus, interque haec Epicharmi fragmenta collocavimus, ſed Menandri auctoritate: ità enim ille ait,

Ο' μὲν Ἐπίχαρμος τοὺς θεοὺς εἶναι λέγει
Πῦρ, ἥλιον, γῆν, ὕδωρ, ἀνέμους, ἀστέρας.

Quamvis autem Graecis frequentiùs ἄνεμος ventus ſit, hìc tamen ab Epicharmo pro aëre poſitus eſt: quo etiam modo Ennius in 3. Annali ventum pro aëre uſurpavit. Nunc verò propiùs ad Graecae vocis ſignificationem accedens animam pro aëre dixit, quam ἀπὸ τοῦ ἀνέμου originem habere plerique non ignobiles Grammatici exiſtimarunt. Et hinc aliqui opinati ſunt, animam corpori ineſſe, ſicut ventus utri. Ad quod reſpiciens Anaxarchus, dum à tortore excarnificabatur; Tunde, inquit, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non potes. Uſus eſt etiam eadem voce Maro in eadem aëris ſignificatione in Bucolicis Eclog. 6.

276

Nanque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animaeque, mariſque fuiſſent.

M. Cicero convertens verba illa Platonis in Timaeo; οὕτω δὴ πυρός τε, καὶ γῆς, ὕδωρ, ἀέρα τὲ, ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ θεὶς, καὶ πρὸς ἄλληλα καθ᾽ ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος, ait, ità contigit, ut inter ignem, & terram, aquam Deus animamque poneret, eaque inter ſe compararet, ac proportione conjungeret. Lucretius l. 1.

Et qui quattuor ex rebus poſſe omnia rentur,
Ex igni, terra, atque anima procreſcere, & imbri:
Quorum Acragantinus cùm primis Empedocles eſt.

Hic autem locus, in quo eadem Empedocles, quae Ennius poſuit mundi principia, quattuor nempe elementa, ex quibus cuncta aſſerit eſſe compacta, rerumque omnium radices eſſe, habetur apud Plutarchum De placitis Philoſophorum, Sextum Empiricum adverſus Mathematicos, Athenagoram in Apologia, Probum in Maronis Sileno, Diogenem Laërtium in vita Empedoclis, & Stobaeum ἐν τοῖς τῶν φυσικῶν γνώμων ἐκλόγοις,

Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον a ἄκουε,
Ζεὺς b ἀργὴς Ἥρη τε φερέσβιος, ἠδ᾽ Ἀϊδωνεὺς:
Νῆστις θ᾽ ἣ δακρύοις c τέγγει κρούνωμα βρότειον
Τῶν δὲ συνερχομένων ἐξεσχάτον ἵστατο νεῖκος.

a ἔαστιν b αἰθὴρ c ἐπιπίκρον ὄμμα

Quo

Quo loco Empedocles, ut Plutarchus inquit, Jovem eſſe fervorem, & aethera intellexit; Junonem almam, ut Budaeus interpretatur, vel potiùs, ut verbum verbo reſpondeat, vitam ferentem aëra; Plutonem terram; Neſtin denique humanos rivos tanquàm genituram, & aquam. Diogenes autem Laërtius longè ſecus eoſdem verſus explicavit: ait enim Empedoclem Δία τὸ πῦρ intelligere; Ἥρην γῆν; Ἀϊδωνέα τὸν ἀέρα; καὶ τὴν Νῆστιν τὸ ὕδωρ. Cui Athenagoras adſtipulatur his verbis; Εἰ τοίνυν Ζεὺς μὲν τὸ πῦρ, Ἥρα δὲ ἡ γῆ, καὶ ὁ ἀὴρ Ἀϊδωνεὺς, καὶ τὸ ὕδωρ Νῆστις. Cum quo concinit etiam Achilles Statius in Arataeis Phaenomenis, ubi ait; Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἀρχὰς φησὶ τῶν ὅλων τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ τὸ μὲν πῦρ καλεῖ Δία, καὶ αἰθέρα, τὴν δὲ γῆν Ἥραν, τὸν δὲ ἀέρα Ἀϊδωνέα, τὸ δὲ ὕδωρ Νῆστιν. Juno quidem communi ferè omnium conſenſu ſemper ἀλληγορικῶς pro aëre intelligitur. Unde in Platonis Cratylo inveſtigans Socrates hujusmodi nominis derivationem ait, Ἥρα dicta eſt, quaſi ἐρατὴ, id eſt amabilis, il-
277 lius videlicet amoris, quo eam Jupiter complexus dicitur. Fortaſſè enim nominum inſtitutor ſublimium illarum rerum, atque caeleſtium vim, rationemque ſpectans, aërem Ἥραν nuncupavit, nominis involucro quodam rem occultans, fine ad principium collocato: quod certè cognoveris, ſi illud vocabulum Ἥρα ſaepiùs pronunciaveris. Graeca praeſtantiſſimi philoſophi haec verba ſunt, quae Latinè enunciavimus ex Joannis Serrani Platonici nobiliſſimi verſione; Ἥρα δὲ, ὡς ἐρατή τις, ὥσπερ οὖν καὶ λέγεται ὁ Ζεὺς αὐτῆς ἐρασθεὶς ἔχειν. ἴσως δὲ μετεωρολογῶν ὁ νομοθέτης τὸν ἀέρα Ἥραν ὠνόμασεν ἐπικρυπτόμενος, θεὶς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τελευτήν. γνοίης δ' ἂν, εἰ πολλάκις λέγοις τὸ τῆς Ἥρας ὄνομα. Quod Arnobius etiam in 3. adverſus Gentes animadvertens ait; *Nam ſi Juno aër eſt, quemadmodum vos ludere, ac dictare conſueviſtis: Graeci nominis poſteritate repetita, nulla ſoror, & conjux Jovis reperiretur.* Quod quidem figmentum Junonem ſcilicet Jovis ſororem, ac conjugem eſſe, hoc modo ad phyſicam rationem refertur. Pro Jove enim aetheream, vel igneam ſubſtantiam intelligunt, pro Junone verò aërem, hoc eſt, humidam, ut Philoſophi dicunt, eſſentiam. Et quoniam duo haec elementa tenuitate paria eſſe videntur, commenti ſunt eſſe germana: ſive ut alii dicunt, quia iiſdem ſeminibus, quibus caelum, aër etiam eſt procreatus. Quoniam verò aër aetheri ſubjectus eſt, jure ſuperpoſito aetheri mariti nomen inditum eſt. Vel quia ignea ſubſtantia, ac humida inſimul coëuntibus, omnia generantur. De qua re haec ex Stoïcorum opinione à M. Tullio referuntur l. 2. de Nat. *Aër autem interjectus inter mare, & caelum Junonis nomine conſecratur, quae eſt ſoror, & conjux Jovis; quod & ſimilitudo eſt aetheris, & cum eo ſumma conjunctio. Effeminarunt autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil eo mollius.* Idem ferè habetur apud Macrobium in Somnio Scipionis l. 1. c. 17. & D. Auguſtinum in libris ad Marcellum de Civit. Dei l. 4. c. 20. At non perpetuò à Poëtis Juppiter pro aethere, & Juno pro aëre accipitur: ſed interdum Jovem pro aëre, & pro pluvia, & Junonem pro terra uſurpant. Ità enim Varro l. 4. De lin. Lat. ait; *Quod Jovis Juno conjux, & is caelum, haec terra, quae eadem tellus: & ea dicta, quòd unà cum Jove juvat Juno, & Regina, quòd haec omnia terreſtria regat.* Ideoque Caelum veteres quidam philoſophi, ut Plutarchus in lib. 1. περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, vocarunt patrem, quòd aquarum lapſu ſeminis vicem praebeat: Terram verò matrem, quòd haec matris vice excipiat, ac deinde pariat. Hinc Athenienſes, ut in Atticis refert Pauſanias, Terrae ſimulachrum fecerunt, tanquàm à Jove pluviam petentis. Ad quod reſpiciens Tibullus l. 1. Eleg. 7. non autem Ovidius, cui Seneca l. 4. Nat. quaeſt. μνημονικῷ ἁμαρτήματι haec tribuit, ità quaſi cùm Nilo loqueretur, ait;

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec pluvio poſtulat herba Jovi.

Aliquando verò Cererem pro terra intel- 278
ligunt, quam Jovis matrem eſſe crediderunt. Quapropter Arnobius lib. 5. *Itaque qui dicit, cum ſua concubuit Juppiter matre,*

non inceſtus ſignificat, aut propudioſas Veneris complexiones, ſed Jovem pro pluvia, pro tellure Cererem nominant. Aliquando verò Rheam, & Veſtam pro terra accipiunt: quamvis hanc frequentiùs pro igne intelligant. Sed Porphyrius in myſtica ſua Theologia terrae partes diſtinguit, uberem ſcilicet, feracemque Cererem vocans, lapidoſam verò, & infrugiferam Rheam, ſive Opem. Ovidius de Veſta l. 6. Faſt.

Veſta eadem eſt, & terra ſubeſt, ſubit ignis utrique
Significat ſedem terra, focusque ſuam.

Plutonem etiam pro terra intelligi non dubium eſt: qui, ut Orpheus in hymnis tradit, omnes terrarum ſedes obtinuit;

Πλούτων δὲ κατέχεις γαίης κληίδας ἁπάσης.

Eumque περιφραςικῶς Euripides in Phoeniſſis χθόνιον θεὸν appellavit: ideoque Fulgentius in Mythol. vel potiùs Plato in Cratyl. ait, terrarum praeſidem creditum eſſe, quòd πλοῦτος Graecè divitiae dicuntur, quae ex terrae penetralibus eruuntur. Sed in re tàm perſpicua auctoritatibus ſuperſedendum eſt. Aliquando verò Pluto pro aëre intelligitur. Hinc Auctor libelli de Homeri vita explicans verſus illos ex Iliados, ubi Neptunus ſic loquitur;

Τρεῖς γὰρ τ' ἐκ Κρόνου εἰμὲν ἀδελφεοὶ, οὓς τέκε Ῥέη,
Ζεὺς, καὶ ἐγὼ, τρίτατος δ' Ἀΐδης ἐνέροισιν ἀνάσσων.
Τριχθὰ δὲ πάντα δέδαςαι, ἕκαςος δ' ἔμμορε τιμῆς.
Ἤτοι ἐγὼν ἔλαχον πολιὴν ἅλα ναιέμεν αἰεὶ,
Παλλομένων, Ἀΐδης δ' ἔλαχεν ζόφον ἠερόεντα.
Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι, καὶ νεφέλησι.
Γαῖα δ' ἔτι ξυνὴ πάντων, καὶ μακρὸς ὄλυμπος.

ait, in univerſi diſtributione Jovi ignem, Neptuno aquam, Plutoni aërem ſorte obveniſſe. Ideoque ζόφον ἠερόεντα, hoc eſt, tenebroſam caliginem aërem appellavit, quòd proprio careat lumine, ſed à Sole, Luna, caeteriſque aſtris lucem mutuetur. Hunc nimirum intelligit M. Varro l. 4. ad Ciceronem; *Idem hic Dieſpiter dicitur infimus aër, qui eſt conjunctus terrae, ubi omnia oriuntur, ubi aboriuntur: quorum quod finis ortus, Orcus dictus.* Phornutus verò ait, infimum aërem, qui morientium animas excipit, Veteres ἅδην nuncupaſſe, διὰ τὸ ἀειδὲς, quòd ſcilicet propter ejus obſcuritatem minimè conſpici poſſit. Omnis enim aër, niſi extrinſecus illuſtretur ſuapte naturâ opacus eſt, unde fingendi anſam Poëtae arripuerunt, Orci galeam inviſibiles reddere homines: quod poſteà in proverbium abiit, Ἄϊδος κυνῆ. Et quoniam ex repercuſſo aëre fit vox, ideò Pluto Clymenus ἀπὸ τοῦ κλύειν eſt appellatus, quòd ſcilicet ſonandi, ſive ut ſonus reſultet, auctor ſit. Quo nomine eum Laſus Hermionenſis in Cereris hymno appellavit,

Δήμητραν μέλπω, κόραν τε Κλυμένοιο ἄλοχον. 279

Neſtis autem hîc pro aqua intelligi non dubium eſt: cujus nomen ἀπὸ τοῦ νάω, hoc eſt fluo derivatur, unde & Naiades nymphae fluviales. Sunt, qui perhibent, ut tradit Euſtathius in τ Iliad. Neſtin eſſe Σικελική τις θεός. Empedocles rurſus apud Ariſtotelem in lib. 1. de Anima Νῆςιδα αἴγλην dixit, hoc eſt, liquidum, vel humidum ſplendorem: vel, ut Jo. Grammaticus interpretatur, aquam, & aërem, quòd unaquaeque haec elementa humida, & pellucida ſint. Caeterùm in Clementis Alexandrini libro 6. Stromat. hujuſmodi Empedoclis de principiis verſus detectis involucris habentur;

Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε,
Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖαν, ἠδ' αἰθέρος ἄπλετον ὕψος.
Ἐκ γὰρ τῶν ὅσα γ' ἦν, ὅσα τ' ἔσσεται, ὅσα τ' ἔασιν.

Poſuit antè Empedoclem quatuor eaſdem rerum omnium radices Athamas Pythagoreus, ex quibus ea voluit, quae gignuntur, gigni: Ejus autem verba ſunt; ὧδε γεννᾶτο παντὸς ἀρχὰ, καὶ ῥιζώματα, τέτταρα τυγχάνοντα, πῦρ, ὕδωρ, ἀὴρ, γῆ: ἐκ τούτων γὰρ αἱ γενέσεις τῶν γινομένων.

Terra corpus eſt: at mentis ignis eſt.

Priſ. lib. 7.

Iſteic de Sole ſumptus ignis.

Varr. l. 4. de lin. Lat.

TERRA CORPUS EST, AT MENTIS IGNIS EST] Humanum corpus, quamvis ex quatuor elementis compactum, ac coagmentatum ſit, terrenum tamen dicitur, quoniam cùm diſſolvitur, in terram potiùs, quàm in caetera elementa convertitur. Mens verò, quoniam nullis eſt corruptionibus obnoxia, ſempiterna eſt. Caeterùm ignis hoc loco non elementaris eſt intelligendus, qui aſſiduè generatur, corrumpiturque, ſed puriſſimus ille aether, tenuis, ac pellucidus. Nec aliud Zeno Citticus apud Varronem l. 2. de lin. Lat. intelligere voluit, cùm dixit, animalium ſemen ignem eſſe, eundemque animam & mentem. Unde ait M. Cicero in 1. Tuſc. *Zenoni Stoïco animus ignis videtur.* In qua ſententia fuit etiam Hipparchus; quos ſequutus Maro l. 6. inquit,

Igneus eſt ollis vigor, & caeleſtis origo
Seminibus ——

Pertinet magnopere ad hunc Epicharmi locum Pacuvii verſus ex Chryſe,

Mater eſt terra, ea parit corpus, animum aether adjugat.

Mente igitur homo caeteris praeſtat animalibus. Ea enim omnium eſt ſenſuum, animaeque caput: imò anima animae, ſolaque immortalis, vivaque in mortali homine Dei imago: quam ſi mundam quis habuerit, ut idem teſtatur Epicharmus, toto erit mundus corpore. Ejus autem verba hac ſunt; Καθαρὸν τὸν νοῦν ἐὰν ἔχῃς, ἅπαν τὸ σῶμα καθαρὸν εἶ. Mentis autem hoc loco antiquo more in recto poſita eſt, ut Priſcianus l. 7. agnoſcit.

ISTEIC DE SOLE SUMPTUS IGNIS] M. Varro de mente humana id dictum eſſe, ſcribit: videturque apertis, perſpicuiſque verbis Epicharmus, ſive Ennius hoc loco expreſſiſſe, quod priſci illi Vates, quos Theologos appellavit Antiquitas, ſub fa-
280 bularum in tegumento de Prometheo ſignificarunt; qui cùm ex luto inanimum effinxiſſet hominem, Minerva operis pulchritudinem admirata, fertur ei quicquid ex caeleſtibus rebus vellet, ſpopondiſſe, ut quod tàm mirabiliter inchoaverat, perfectiùs abſolvere poſſet. Cumque Minervae ope ad caelum ſublatus eſſet, omniaque ibi flammis coruſcantia animata conſpiceret, ut ſuum etiam opus flammeo illo vapore animaret, ferula ad Solis currum admota ignem inde mortalibus detulit, fictique hominis pectori applicato, mox animatum reddidit. Sed haec merae ſunt nugae: nam hominis mens neque aether, neque ignis eſt, neque ex Sole habet originem, cùm ea omnis expers materiei à ſupercaeleſti illo Solis Sòle, qui inacceſſibilem lucem habitat, ex nihilo creata ſit; ſed potiùs haec Epicharmi, ſive Ennii verba, & hujuſmodi de igne è caelo rapto figmentum ad phyſicam rationem referri debent: nec aliud quidem intelligendum eſt, quàm hunc ignem, quem ad noſtra adhibemus commoda, ex lucidiſſimis illis aſtrorum ignibus ſeminaria habuiſſe; eumque de Sole ſumptum eſſe, quoniam calore, candore, tenuitate, & acumine ad Solis naturam quam proximè accedit. Quam ob convenientiam, congruitatemque Sol ab Orpheo πυρόεις, & πυρίδρομος, & à Proclo Lycio περιστεφὴς dictus eſt. Hâc ratione Speuſippus, quem Plato paenè philoſophiae haeredem reliquit, Soli Apollinis nomen inditum eſſe tradit, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεστῶτος; quod ſcilicet ex multis ignibus vis ejus compacta ſit. Fulgentius autem l. 1. Mytholog. idem apud Graecos Ἀπόλλωνα ſignificare aſſerit, quod apud Latinos Perdens, quaſi ignis inſtar fervore ſuo omnem virentium herbarum ſuccum decoquendo perdat. Accedunt etiam ad hanc Solis cum igne affinitatem nonnullorum Philoſophorum definitiones. Ait enim Epicurus, Solem eſſe, ut Budaei verbis utar, gle-

Iſque actus mentis eſt --- Idem ibid.

* Eſſe igitur corpus terram, quae [a] deperit ipſam, Idem ibid.

a peperit *vel* dederit

glebulentum quoddam ſpiſſamentum pumicis inſtar, & intra exeſos ejus meatus ignitum; Xenophanes ex igniculis coagmentatum eſſe ait, qui ex humidis expirationibus coacervantur, aut nubem eſſe uſtulantem; Anaximander ex puriſſima ignis ſubſtantia conſtare dixit; Poſidonius, & Speuſippus caeleſtem ignem appellarunt; Cleantes totum igneum eſſe, duorum ſenſuum teſtimonio confirmavit, tactus ſcilicet, & oculorum; Anaxagoras, ut alibi retulimus, ignitum lapidem eſſe voluit, ſive μύδρον, hoc eſt candens ferrum. In quem ob hanc ipſam opinionem acerbè invehitur Socrates apud Xenophontem l. 4. ἀπομνημονευμάτων. Nec tantùm his Philoſophorum opinionibus comprobari poteſt, hunc de Sole ſumptum ignem; verùm etiam orbicularium, & concavorum ſpeculorum experientia, quae cùm Soli objiciuntur, adeò in centro per reflexionem radios rectè incidentes colligunt, ut non modò admoto fomite ignem accendant, ſed interdum, ſi vehementiores extiterint, vel etiam plumbum liquefaciant. Sed illud mirabile eſt, quod à pleriſque refertur, & à Galeno praecipuè, viro
281 quamvis loquaci, non tamen ut fide careat, in libro περὶ κράσεων de Archimedis Syracuſani ſpeculo; quod eâ arte, ac ratione conſtruxit, ut collectis, ac repercuſſis in oppoſitum radiis navalem omnem hoſtium apparatum eminus combuſſerit. Nec modò in hujuſmodi ſpeculis, ſed etiam in vitreis ſphaerulis aqua plenis ignis facillimè accendi conſpicitur. Quibus adducti periculis, ac rationibus priſci illi ſapientes exiſtimarunt, terreſtrem hunc ignem cum caeleſti cognatione quadam eſſe copulatum. Et idcircò Appulejus l. 2. de Aſin. ignem illum hujus parentem appellavit. Quin nos à Sole, ut teſtatur Lucretius, ignis hujus uſum edocti ſumus; quandoquidem palantes illi homines, qui principio humani generis ferarum more vivebant, eo non ad coquendos cibos reſque alias neceſſarias, uſi ſunt, ſed ad frigus tantùm expellendum. Unde ait l. 6.

Inde cibum coquere, & flammae mollire vapore
Sol docuit, quoniam miteſcere multa videbant
Verberibus radiorum, atque aeſtu victa per agros.
Inq; dies magis hi victum, vitamq; priorem
Commutare novis monſtrabant rebus, & igni,
Ingenio qui praeſtabant, & corde vigebant.

Idem alibi coquendi actum, qui ignis eſt proprius, pulcherrimè ad Solem tranſtulit lib. 6.

Principio terram Sol excoquit, & facit are.

Et Virg. l. 1. Georg.

Pulverulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.

Et l. 2. Georg.

Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

Longis etiam pòſt ſaeculis remotiſſimae quaedam gentes, quae, quoniam ſolis piſcibus victitabant, ἰχθυόφαγοι appellabantur, piſces, vel ſupra ſaxa ad ſolem expoſita, vel in arena torrere conſueverunt. Et mulieres Erythrenſes Cerealia celebrantes non ad ignem, ſed ad Solem carnem coquere, proditum eſt.

Isque actus mentis est] Trochaicum hemiſtichium. Aliqua Varronis exemplaria habent, *Iſque totus mentis eſt.* Scaliger putat ex duobus his hemiſtichiis integrum verſum ità reſtitui poſſe,

Iſteic de Sole ſumptus ignis, iſque mentis eſt.

Esse igitur corpus terram] Idem paullò ſuperiùs, *Terra corpus eſt.* Caeterùm duo hi verſus in Aldino, & Baſilienſi exemplari ſecus habentur: in his verò, quae Antonii Auguſtini, & M. Vertranii induſtria prodierunt eo ordine, quo nos poſuimus, diſtinctè leguntur. Scaliger verò ex-

exiſtimans, Romanae editionis correctores hunc locum de caeli & terrae conjunctione intellexiſſe, aſſerit, his verſibus hoc modo diſpoſitis nullum ineſſe ſenſum, longeque à Varronis, aut Ennii mente abeſſe: nam Varro hoc loco non verſum ſervatâ
282 metri lege, ſed verba tantùm uſurpavit. Qui verſus citatur ab eo l. 8.

Quae dedit illa, capit, neque diſpendi facit hilum.

Cujus verum, ac germanum ſenſum eſſe vult, animam ex aethere, corpus verò ex terra eſſe; & unumquodque illuc, unde profectum eſt, reverſurum. Quae quidem explicatio confirmari poteſt ex hoc Epicharmi loco, qui habetur apud Plutarchum in Conſolatoria ad Apollonium, unde fortaſſe haec ipſa tranſtulit Ennius; Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε πάλιν. γᾶ μὲν ἐς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω. Horum ſenſus eſt; Concretum eſt, & diſcretum: eoque iterum receſſit, unde acceſſit: terra in terram, in ſublime verò ſpiritus. Ejuſdem ſententiae ſunt verſus illi, à Philone abſque auctoris nomine relati in libro, ubi mundum incorruptibilem eſſe diſputat. Quos denique Clementis Alexandrini teſtimonio in 6. Stromat. ex Euripidis Chryſippo eſſe cognovimus; Χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας

Φύντ' ἐς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
Βλαστάνοντα γῆς εἰς οὐράνιον
Πόλον ἦλθε πάλιν, θνήσκει δ' οὐδὲν
Τῶν γινομένων, διακρινόμενον δὲ
Ἄλλο πρὸς ἄλλο μορφὴν ἰδίαν ἀπέδειξε.

Hos ſic Gelenius Latinos fecit;

Genitum nihil emoritur,
E terris orta, terra rurſus accipit:
In caelum, quicquid eſt ſuum, revertitur.
Sed tranſpoſitum ultro, citroque
Formam priorem alterat.

Nec alium Euripidis locum ex Supplicibus huic valdè conſonum praetermittam, ubi Theſeus admonens, aequum eſſe, ac totius Graeciae legi conſentaneum, defunctorum humari cadavera; Sinite, inquit, mortuorum corpora terrâ operiri: unde enim unaquaeque pars ad corpus venit, illuc redit, ſpiritus quidem ad aethera, corpus verò ad terram;

Ἐάσατ' ἤδη γῇ καλυφθῆναι νεκρούς:
Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,
Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε. πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν ———

Conveniunt hoc loco hujuſmodi Phocylidis poëtae vetuſtiſſimi verſus;

Ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισι.
Πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θνητοῖσι, καὶ εἰκών.
Σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν, καὶ πάντες ἐς αὐτὴν
Λυόμενοι κόνις ἐσμέν: ἀὴρ δ' ἀνὰ πνεῦμα δέδεκται.

Idem etiam Lucretius protulit l. 2.

Cedit item retrò, de terra quod fuit antè, 283
In terras, & quod miſſum eſt ex aetheris oris,
Id rurſum caeli rellatum templa receptant.

Platonicus Pſellus explicans verba haec Chaldaici oraculi,

Χρὴ σὲ σπεύδειν πρὸς τὸ φῶς, καὶ πατρὸς αὐγάς,
Ἔνθα ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολὺν ἑσσαμένη νοῦν.

Animam inquit, non ab ſeminibus accepiſſe ſubſtantiam, neque corporeis ſubſiſtere temperamentis, ſed à Deo supernè habere exiſtentiam, & ad illum converti oportere. Philoſophi verba ſunt; Ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαχεν, οὐδ' ἐν σωματικαῖς ὑφεστήκη κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει, πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἐπιστρέφθω. Et Plutarchus in Romulo, poſtquàm hujuſmodi Pindari verba recenſuit, Σῶμα μὲν πάντων ἕπεται θανάτῳ περισθενεῖ, ζωὸν δ' ἔτι λείπεται αἰῶνος εἴδωλον, ſubdit, mentem ſolam ex Diis eſſe; cujus unde ortus, eôdem eſt & reditus, non quidem corpore comitante, verùm ubi à corpore explicata, & ſejuncta ſit: & jam undequaque pura evaſerit, & munda carne exutâ. De corpore verò, quòd ad terram revertetur, extat Capuae ad D. Benedicti pulcherrima hujuſmodi inſcriptio,

TE. TIBI.
VNA. QVAE. ES. OMNIA.
DEA. ISIS.
ARRIUS. BALBINUS.
V. C.

Iſin autem terram eſſe, & Oſirin Nilum,

Et capit, & neque jam diſpendei conficit hilum. Varro l. 4. de L. L.

*Iſtaec terreis genteis omneis peperit, & reſumit denuò, Idem ibid.

Aegyptiorum declarant myſteria. Ejuſdem ſententiae alia inſcriptio Narbonae in vetuſto monumento viſitur.

LAGGE. FILI.
BENE. QVIESCAS.
MATER. TVA. ROGAT.
TE. VT. ME. AD. TE.
RECIPIAS. VALE.
P. Q. XV.

Convenit cum his hoc Palladae diſtichon, quo epigramma quoddam clauſit,

Ω̃ γενος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον ἀσθενὲς οἰκτρὸν
Συρόμενοι κατὰ γῆς, καὶ διαλυόμενον.

Cujus ſententiam Alciatus ſic Latinè explicavit,

O miſerum mortale genus lacrymabile ſemper,
Quod factum ex cinere eſt, ſolvitur in cinerem.

Tale quoque illud eſt Nazianzeni divini Theologi,

Παντι βροτῷ θνήσκοντι πᾶσα γῆ τάφος
Πᾶν γὰρ τὸ ἐκ γῆης γῆτε, καὶ εἰς γῆ πάλιν.

284 Euripides apud Ciceronem l. 3. Tuſ.

Reddenda eſt terra terrae, tum vita omnibus
Metenda ut fruges; ſic jubet neceſſitas.

Cornelius Gallus, cujus ſi germana ſunt, quae in manibus habemus, effoeta jam Muſa videtur ceciniſſe;

Ortus cuncta ſuos repetunt, matremque requirunt:
Et redit ad nihilum, quod fuit antè nihil.

Quod quidem nullo pacto fieri poſſe teſtatur Lucretius l. 1.

Nunc age ſis, quoniam docui nil poſſe creari
De nihilo, neque item genita ad nihilum revocari.

Quam ſententiam ità unico verſu complexus eſt Perſius Satyr. 3.

Ex nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reverti.

ET CAPIT] Terra quidem corpus dat, & rurſus illa capit: quaſi dicat, & demum in ſuo ſinu recipit, nullo interim facto diſpendio, cùm ſcilicet nihil detrimenti, tùm dando, tùm recipiendo patiatur. Amplificavit Silius hanc ſententiam l. 15.

Húc quicquid terrae, quicquid freta, & igneus aether
Nutrivit primo mundi genitalis ab aevo,
Mors communis agit, deſcendunt cuncta, capitque
Campus iners quantum interiit, reſtatque futurum.

Hinc Cyrus apud Xenoph. l. 8. cùm jam morti proximus eſſet, praecepit filiis, ut, poſtquàm ex hac vita migraverit, ejus corpus neque in auro, neque in argento, neque in alia ulla re conderent, ſed ut quàm primùm terrae redderent. Nihil enim beatius eſſe dicebat, quàm ſe terrae commiſceri, quae tot res, tàm pulchras, tàm bonas, & gignat, & nutriat.

NEQUE DISPENDI FACIT HILUM] Varro l. 8. rurſus haec eadem verba referens ait, *Quod valet, neque diſpendii facit quidquam.* Et lib. 4. *Hila, ab hilo dicta, id eſt minimo; quod ait Ennius — neque diſpendi facit hilum.*

ISTAEC TERREIS GENTEIS OMNEIS PEPERIT, ET RESUMIT DENUO] Videtur hic verſus ad verbum ferè ex illo Xenophanis eſſe deſumptus, qui in Sex. Empirico l. 9. & Theodorito l. 4. habetur,

Ἐκ γῆς γὰρ δὲ πάντα, καὶ εἰς γὴν πάντα τελευτᾷ.

Quod nihil à Pherecidis Syri opinione diſcrepat, qui terram voluit rerum omnium eſſe principium, & in eam cuncta reſolvi. Idem etiam videtur Orpheus in hymnis explicaſſe, cùm Terram Deam vocat, beatorum, atque mortalium matrem, omnia nutrientem, omnia dantem, fruges proferentem, ac omnia labefactantem;

Γαῖα θεὰ, μῆτερ μακάρων, θνητῶν τ' ἀνθρώπων
Πάντροφε, πανταάτειρα, τελέσφορε, παντολέτειρα.

Homerus quoque in hymnis dixit, terrae eſſe, vitam dare, & auferre,

.. σεῦ δ' ἔχεται δοῦναι βιον, ἠδ' ἀφελέσθαι. 285

His

Iſtaec dat cibaria; iſtaec omnibus fruges gerit.

* Frigori immiſcet calorem, atque humori [a] aritudinem. Idem ibid.

a ariditatem

His non ſunt Lucretiani verſus diſſimiles lib. *6.*

Praetereà pro parte ſua quodcunque alit, auget,
Roditur: & quoniam dubio procul eſſe videtur
Omniparens: eadem rerum commune ſepulcrum.

Philo in lib. περὶ κοσμοποιΐας, poſtquàm multa praeclarè de mulieris, & terrae ſimilitudine in foetus productione diſſeruit, *Mater*, inquit, *terra etiam eſſe videtur: quam ob rem & Antiquis illis viſum eſt, ut* Δημήτηρ *appellaretur, compoſito è matre, & terra nomine. Non enim terra mulierem, ut dixit Plato* [in Menex.] *ſed mulier terram imitatur: quam Poëtae rectè omniparentem, frugiferam, Pandoramque nominare conſueverunt, ut generationis, perpetuationisque cauſſam, tàm ſtirpium, quàm animalium.* Graeca illius ſunt; Μήτηρ, δ' ὡς ἔοικε, καὶ ἡ γῆ, παρ' ὃ καὶ τοῖς πρώτοις ἔδοξεν αὐτὴν Δήμητραν καλέσαι: τὸ μητρὸς, καὶ γῆς ὄνομα συνθεῖσιν. οὐ γὰρ γῆ γυναῖκα, ὥς εἶπε Πλάτων, ἀλλὰ γυνὴ γῆν μιμεῖται, ἣν ἐτύμως τὸ ποιητικὸν γένος παμμήτορα, καὶ καρποφόρον, καὶ Πανδώραν εἴωθεν ὀνομάζειν: ἐπειδὴ πάντων αἰτία γενέσεως, καὶ διαμονῆς ζώων ὁμοῦ, καὶ φυτῶν ἐστίν. Et in libello in Flaccum de terra loquens, quam, ut ipſe ait, natura hominibus, caeteriſque terreſtribus, ut proprium, ac peculiarem locum aſſignavit, ut non ſolùm vivant, ſed etiam moriantur, addit haec ipſa verba Ennianis ſimillima; ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχεται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. Nota quidem eſt illa M. Bruti interpretatio, qui cùm exacto Tarquinio ab Oraculo accepiſſet, eum ſummo Romanorum Imperio fore potiturum, qui priùs matrem oſcularetur, communem matrem terram intelligens humi prolapſus, ſimulatâ ſtoliditate, eam oſculatus eſt.

ISTAEC DAT CIBARIA] Homerus in hymno terrae,

—— ἣ φέρβει ἐπὶ χθονὶ πάνθ' ὁπόσ' ἐστίν.

Quae ab eodem, quoniam fruges, aliaque omnia ad vitam, victumque pertinentia producit ζείδωρος cognominatur. Unde Lucretius lib. 5.

--- *Omnibus omnia largè Tellus ipſa parit* --

Et ibid. -- *ut meritò maternum nomen adepta*
Terra ſit, è terra quoniam ſunt cuncta creata.

Cornelius Labeo ex Pontificum Indigitamentis Terram, inquit, Bonam eſſe dictam, quòd omnium nobis ad victum bonorum cauſſa ſit; & Opem quòd ipſius auxilio vita conſtet.

ISTAEC OMNIBUS FRUGES GERIT] Haec ità à Scaligero emendantur. In Varrone autem l. 4. de lin. Lat. ſcriptum eſt; *Quae dat cibaria, ut ait Ennius, quae quòd gerit fruges, Ceres.* Quam nominis explicationem ſequitur etiam M. Cicero: ait enim l. 2. de Nat. Deor. *Mater autem eſt à gerendis frugibus Ceres, tanquàm Geres, caſuque primâ litterâ itidem immutatâ, ut à Graecis.*
Nam ab illis quoque Δημήτηρ, *quaſi* Γημή- 286
τηρ, *nominata eſt.* Apertè quidem ex his, quae ſuperiùs ex Philone retulimus, demonſtravimus, terram Δήμητραν, quaſi γῆ μήτηρ appellari. Sed Plato aliam in Cratylo ſequitur enodationem; vultque terram Δήμητραν dici, tanquàm διδοῦσα, ὡς μήτηρ. Ad hoc etymon videtur reſpicere ille Orphei verſus apud Diodorum Siculum, Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτηρ πλουτοδότειρα.

FRIGORI IMMISCET CALOREM] Varro hoc modo hunc locum protulit lib. 4. de lin. Lat. *Caelum, & Terra omnia ex ſe genuerunt, quod per hos natura frigori immiſcet calorem, atque humori aritudinem.* Quae verba cùm poëtica eſſe, & numeris non carere olfeciſſem, Enniana eſſe ſuſpicatus ſum, & ad hunc librum pertinere.

ET HUMORI ARITUDINEM] Nam priùs in

* Omne corpus, ubei nimius ardor, aut humor viget. Varro l. 4. de l. l.

* Iſteic is eſt Juppiter, quem dico, Graecei vocant Idem ibid.

in rudi illa mole, in qua rerum omnium ſemina confuſa erant, *Frigida*, ut Naſo ait l. 1. Met. *pugnabant calidis, humentia ſiccis.* Idem Varro ad hunc locum reſpiciens in Promethco ait,

Humanae quandam ſtirpis gentem concoquit
Frigus, calori, atque humori aritudinem
Miſcens ——

Omne corpus, ubei nimius ardor, aut humor viget] Trochaicus (ni fal. lor) Ennianus, cujus fortaſſe haec etiam reliqua ſunt, quae quamvis à Varrone turbatà verborum ſerie referantur, poeticum tamen neſcio quid redolent. Ità enim inquit; *Inde omne corpus, ubi nimius ardor, aut humor viget, aut interit, aut manet ſterile, cui teſtis aeſtas, & hiemps: quòd in altero aër ardet, & ſpica aret, & in altero natura ad naſcendum cum imbre, & frigore viðitare non volt, & potiùs ver exſpectant.* Cicero in Timaeo; *Omnis enim coagmentatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliquà impulſione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, ſeneðutemque compellitur.* Sunt & haec Minutii Felicis verba aliquantulum Ennianis ſimilia: ait enim; *Corpus omne ſive areſcit in pulverem, ſive in humorem ſolvitur.* Caeterùm rectè dictum eſt, *ubei nimius ardor, aut humor viget*; nam immodicus quidem adurit calor, & humor cùm redundat, corrumpit. Itaque propter alterius exuperantiam infoecundum omne redditur corpus; quouſque caliditas cum humiditate conjuncta ad moderatam, aequabilemque proportionem, ſive ſymmetriam reducatur. Quà ratione Ocellus Lucanus ait, neque ex igne, neque ex glacie quidpiam oriri. Quò reſpiciens Pacuvius,

Sol ſi perpetuò ſit, aut nox flammeo
Vapore, aut frigore fructus omneis
Interire ——

Ex his veluti radicibus proruperunt florentiſſimi hi Lucretii verſus ex l. 5.

Et tamen interdum magno quaeſita labore,
Cùm jam per terras frondent, atque omnia
florent;
Aut nimiis torret fervoribus aethereus Sol,
Aut ſubiti perimunt imbres, gelidaeque prui- 287
nae,
Flabraq; ventorum violento turbine vexant.

Isteic est is Juppiter, quem dico, Graeci vocant aera] Aeſchylus Jovem ait aethera, terram, caelum, & omne eſſe, & ſi quid ſuperius;

Ζεύς ἐςιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' ὐρανὸς,
Ζεύς τι τὰ πάντα, χ' ὤ, τι τῶν δ' ὑπέρτερον.

Philemon,

Ἀὴρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

Euripides apud Clementem in 5. Strom. Athenagoram in Apolog. & Probum in Sileno; Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόν δ' ἄπειρον αἰθέρα,

Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις,
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τὸν δ' ἡγοῦ θεόν.

Qui verſus ſic à Cicerone in 2. De nat. Deorum Latinè explicati ſunt;

Vides ſublime fuſum immoderatum aethera,
Qui terram tenero circumjectu amplectitur?
Hunc ſummum habeto divûm, hunc perhi-
beto Jovem.

Unde Chryſippus Jovem aethera, & Crates, ut eſt apud Latinum Arati interpretem, caelum, & aëra eſſe aſſeruerunt. Hinc hi Latinorum Poëtarum verſus effluxerunt. Ennius in Thyeſte, —— *aſpice hoc*
Sublime candens, quem invocant omnes Jovem.
Pacuvius in Chryſe;

Hoc vide circùm, ſupraque quod complexu
continet
Terram, quod noſtrei caelum memorant,
Graeci perhibent aethera:
Quicquid eſt, haec omnia is animat, format,
auget, alit, creat,
Sepelit, recipitque in ſeſe omnia; omniumque
idem pater eſt,
Indidemque ea lem, quae oriuntur, de inte-
gro, atque eodem occidunt.

Cujus non modò ſententiam, ſed verba paenè

[a]Aëra; [b]quique ventus eſt, & nubes, imber poſteà,

a Aërem b qui ventus

paenè ipſa imitatus eſt Lucretius l. 5.

Denique jam tuere hoc circùm, ſuperaque quod omnem
Continet amplexu terram? quod procreat ex ſe
Omnia (quod quidam memorant) recipitque perempta.
Totum nativo mortali corpore conſtat:
Nam quodcunque alias ex ſe res auget, alitq;
Deminui debet, recreari, cùm recipit res.

Virgilius l. 4. Georg.

—— Deum namque ire per omneis
Terraſque tractuſque maris, caelumque profundum.

Lucanus l. 9.

Eſtque Dei ſedes niſi terra, & pontus, & aër,
Et caelum, & virtus: ſuperos quid quaerimus ultrà?
Juppiter eſt quodcunque vides, quocunque moveris.

Videntur autem ii Stoicorum opinionem ſequuti, qui ex puriſſimo aethere tanquàm per canalem ſemina in ſingulas res influere
288 voluerunt, indeque ſeminibus terram foecundari, homines, caeteraque animalia ſenſibus imbui. Virgilius autem l. 1. Geor. & Horatius l. 1. Car. Jovem pro aëre poſuerunt, cùm modò humidum, modò malum, modò frigidum appellarunt. Quod quidem à Democrito improbatur: ait enim hunc, quem Graeci ipſi vocant aërem, totum fabulis oppleri, quòd is norit omnia, & det, & auferat, & ſit Rex omnium. Verba autem illa, *quem dico Graeci vocant*, lego *quem Δία Graeci vocant*.

QUIQUE VENTUS EST] Catullus apertiſſimè in Phaſeli dedicatione Jovem pro vento poſuit; —— *laeva, ſive dextera*
Vocaret aura, ſive utrunque Juppiter
Simul ſecundus incidiſſet in pedem.

Conſtat autem ex Stoicorum opinione, ventum aëris eſſe fluxum.

IMBER POSTEA] Quoniam, cùm condenſatur aër, in pluviam facilè ſolvitur; ideò Jovem pluviam quoque eſſe exiſtimarunt: unde à Graecis Juppiter ὑετὸς, & ὄμβριος dictus eſt, & à Latinis pluvius.

Quare Plato pluviales nimirùm aquas intelligens dixit ἐκ Διὸς ὕδατα. Arnobius l. 5. *Itaque qui dicit, cum ſua concubuit Juppiter matre, non inceſtas ſignificat, aut propudioſas Veneris complexiones, ſed Jovem pro pluvia, pro tellure Cererem nominat.* Lucretius ità l. 2. etiam rem explicat;

Omnibus ille idem pater eſt, unde alma liquenteis
Humorum guttas mater cùm terra recepit,
Foeta parit nitidas fruges, arbuſtaque laeta.
Et genus humanum, parit omnia ſaecla ferarum,
Pabula cum praebet ——

Sed multis ante illum ſaeculis Orpheus,

Πέμπειν καρποτρόφους ὄμβρους ἐπὶ μητέρα γαῖαν.

Virgilius Eclog. 7.

Juppiter, & laeto deſcendit plurimus imbri.

Et rurſus l. 2. Geor.

Tum Pater omnipotens foecundis nubibus aether
Conjugis in gremium laetus deſcendit, & omneis
Magnus alit magno commiſtus corpore foetus.

Quem locum procul dubio à pervetuſto quodam Poëta accepit Maro; ità enim ille inquit,

*Ut pat * totis crearet vernis annum nubibus,*
In ſinum maritus imber fluxit almae conjugis:
Ut foetus immiſtus omnes aleret magno corpore.

Huc pertinet etiam illud Statii

—— ipſum in connubia terrae
Aethera, cùm pluviis rareſcunt nubila, ſolvo.

Caeterùm luculentiſſimi ſunt illi Lucretii verſus l. 1.

Poſtremò pereunt imbres, ubi eos Pater aether
In gremium matris terrai praecipitavit.
At nitidae ſurgunt fruges, ramiq; vireſcunt
Arboribus, creſcunt ipſae, foetuq; gravantur. 289
Hinc alitur porrò noſtrum genus, atque ferarum.

Atque ex imbre frigus: ventus poſt fit, aër denuò
[a] Iſtacc propter Juppiter ſunt iſta, quae dico tibei,
Qui mortaleis, [b] urbeis, atque belluas omneis juvat,
Quod heic omneis, & ſub hoc ---

Ova parire ſolet genu' penneis condecoratum
Non animas ---

Idem ibid. Priſc. lib. 8, & 10. Diomed. lib. 1.

a Haec b atque urbeis

Ex his autem verſibus cognoſcere licet, quonam pacto Lucretius heroicam majeſtatem ex Tragica gravitate depromſerit. Sic enim Aeſchylus in Danais Venerem loquentem facit;

Ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα,
Ἔρως δὲ γαῖαν λαμβάνει γάμου τυχεῖν·
Ὄμβρος δ' ἀπ' εὐνάεντος οὐρανοῦ πεσὼν
Ἔκυσε γαῖαν, ἡ δὲ τίκτεται βροτοῖς
Μήλων τε βοσκὰς, καὶ βίον δημήτριον,
Δένδρων δέ τις ὥρα ἐκ νοτίζοντος γάμου
Τέλειος ἐστὶ, τῶν δ' ἐγὼ παραίτιος.

Extant etiam elegantes Euripidis verſus his non diſſimiles in Oedipode de terrae amore erga caelum plurimis plenum imbribus;

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ' ὅτε ξηρὸν πέδον
Ἄκαρπον αὐχμῷ, νοτίδος ἐνδεῶς ἔχει,
Ἐρᾷ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανὸς πληρούμενος
Ὄμβρου πεσεῖν εἰς γαῖαν Ἀφροδίτης ὕπο,
Ὅταν δὲ συμμιχθῆτο ἐς ταυτὸν δύο,
Φύουσιν ἡμῖν πάντα, καὶ τρέφουσ' ἅμα,
Δι' ὧν βρότειον ζῇ, τε καὶ θάλλει γένος.

QUEI MORTALEIS, URBEIS, ATQ. BELUAS OMNEIS JUVAT] Cicero in 2. de Nat. Deor. *Sed ipſe Juppiter, id eſt, juvans pater, quem converſis caſibus appellamus à juvando Jovem.*

QUOD HEIC OMNEIS, ET SUB HOC] Oſtendit his verbis non modò Jovem eſſe omnia, omniaque ut dicebant Pythagorici, & deinde Aratus, & Maro, Jovis eſſe plena; ſed homines, & ipſas etiam beluas ex univerſa illius mente delibatas habere animas: ità ut omnia, quae ſunt, ex Jove, & ſub Jove ſint. Hinc Graeci Jovem Ζῆνα appellarunt, quòd animantibus vitam inſpiret, & Plato in Cratylo utrumque Jovis nomen conjunxit, Δία ſcilicet, & Ζῆνα, quaſi δι' αὐτὸν ζῆν, quod per ipſum vita omnibus conſtet. Qua verò ratione Priſci illi, Jovis omnia plena eſſe, dixerint, eumque mundi animam eſſe opinati ſint, alibi diſſeremus.

OVA PARIRE SOLET] *Parire* pro *parere*, ἀρχαϊκῶς per conjunctionis Enallagen. Sic etiam apud Lucretium l. 1. *cupire* pro *cupere*. Hunc verò verſum cum hemiſtichio, & alium cum alio hemiſtichio ſequentem in hoc opere retulimus, cùm ex Epicharmo, metro tantùm immutato, converſi videantur. Epicharmi autem locus, unde ſumpti ſunt, ità ab Alcimo refertur in libris, quos ad Amyntham ſcripſit;

Εὔμαιε τὸ σοφόν ἐστιν οὐ καθ' ἓν μόνον,
Ἀλλ' ὅσσαπερ ζῇ πάντα καὶ γνώμαν ἔχει,
Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος
Αἰ λῇς καταμαθεῖν ἀτενὲς, οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπάζει, καὶ ποιεῖ ψυχὰν ἔχειν.
Τὸ δὲ σοφὸν ἁ φύσις τόδ' οἶδεν ὡς ἔχει
Μόνα. πεπαίδευται γὰρ αὐ ταύτας ὕπο.

Quorum verſuum ſenſus eſt; Non in uno tantùm Eumaee conſiſtit ſapientia, ſed omnia, quae vivunt, ſenſu praedita ſunt. Etenim ſi animadvertere volueris, gallina viventes pullos non parit, ſed ova fovet, & facit, ut animam aſſumant. Quomodo autem hujusmodi ſapientia ſeſe habeat, ſola ipſa novit natura, utpotè quae ab ea edocta ſit.

GENU' PENNEIS CONDECORATUM] Avium periphraſis.

NON ANIMAS] Exiſtimant aliqui *animas* hoc loco pro *animans* antiquo more dictum eſſe: nam Veteres non ſolùm ex participiis, ſed etiam ex nominibus ſaepè extremum *n* auferre conſueverunt; ut *adventes*, *abſes*,

Inde venit divinitu' pulleis inſinuans ſe
Ipſa anima --- Var. l. 6. de lin. Lat.

Proſerpina. Idem ibid.

abſes, *inſas*, pro *adveniens*, *abſens*, *inſans*; & *praegnas* pro *praegnans*, ut in Pandectis Piſanis.

Inde venit divinitu' pulleis] Virgilius l. 6.

Inde hominum, pecudumque genus, vitaeque volantum.

Aliqui ne *s* literam eliderent, quod Ennio tàm familiare eſt, contrà antiquorum codicum fidem legunt,

Inde venit pulleis divinitus inſinuans ſe.

Lucretius de noſtri Poëtae ſententia, ſive Ennius ipſe, ut aliqui exiſtimant l. 1.

An pecudes alias divinitus inſinuet ſe,
Ennius ut noſter cecinit ——

Proserpina] Varro l. 4. de Diana loquens, quae & Diviana dicitur, ait; *Hinc Epicharmus Enni Proſerpinam quoque appellat, quod ſolet eſſe ſub terreis. Proſerpina dicta, quòd haec ut ſerpens modò in dextram, modò in ſiniſtram partem latè movetur. Serpere, & proſerpere idem dicebant: ut Plautus, qui ſcribit; Quaſi proſerpens beſtia.* Extat hic Plauti locus in Poenulo. Idem rurſus in Perſa,

Tanquàm proſerpens beſtia eſt bilinguis, & ſceleſtus.

EX ASOTO, vel SOTADICO.

291 IN Feſti exemplaribus hujus operis index habetur, *Ennius in Aſoto*, &, *in Aſota*. Dicitur autem ἄσωτος quaſι ἄσωστος ille, de cujus ſalute jam actum eſt. Hinc Alexandrinus Clemens l. 2. Paed. c. 1. de hujus nominis ſignificatione, & enodatione dixit; Ἀσώτους τ' αὐτοὺς οἱ καλέσαντες πρῶτον εὖ μοι δοκοῦσιν αἰνίττεσθαι τὸ τέλος αὐτῶν, ἀσώστους αὐτοὺς κατὰ ἔκθλιψιν τοῦ σ στοιχείου νενοηκότες. Budaeus ἀσώτους, luxu, & ganea perditos vertit. Cicero l. 2. de Finib. eam vocem retinens; *Nolim*, inquit, *mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſa vomant, & de conviviis auferantur, crudique poſtridiè ſe rurſus ingurgitent; qui Solem, ut ajunt, nec occidentem unquàm viderint, nec orientem, qui conſumptis patrimoniis egeant.* Scaliger autem vult hunc librum non *Aſotum*, ſed *Sotadicum* eſſe inſcribendum: nam antiquitus excuſa Varronis exemplaria non *Aſoto*, ſed *Sota* habent: quam veram lectionem eſſe aſſerit, ſed decurtatam. Nam *Sotadico* legendum eſt. Quare negat Ennium Aſotum ſcripſiſſe, ſed Sotadicum, & Caecilium Aſoti auctorem fuiſſe tradit. Quod autem Ennius Sotadicum ſcripſerit, & Caecilius Aſotum, id ex pleriſque Nonii locis, illud ex Feſto, ut infrà adnotabimus, apertiſſimè liquet. Nec tamen obſtat, quò minus Aſotus ab Ennio conſcriptus ſit, quandoquidem idem argumentum, ut jam ſaepè compertum eſt, pluribus commune eſſe poteſt. Quare cùm Ennium & in Aſoto, & in Sotadico ab Auctoribus citatum offendimus, veriſimile eſt exiſtimare, Poëtam πολύγραφον utrunque ſcripſiſſe librum. Sed ne in re tàm dubia nimis audacter videremur judicium noſtrum adhibuiſſe, utroque modo *Aſotus*, vel *Sotadicus* in operis initio notavimus. Scripſit etiam Attius Sotadicos, ut ex Priſciano l. 10. & Agellio l. 7. c. 9. videre licet; & Aſotum Euthicles, ut ex Athenaeo cognovimus. Reliquum eſt, ut breviter Sotadeorum originem, & quaedam ad eos pertinentia explicemus. Eſt igitur Sotadicus verſus à Sotade Cretenſi poëta, ut Diomedi placet l. 3. appellatus; de quo etiam Terentianus,

Me-

Metrumque facit σωταδικὸν, quod vocitarunt,
Qui multa ferunt hoc pede Σωτάδην loquutum.

292 Fuit is ſummae impuritatis, ac turpitudinis monſtrum, quae vita, moribus, & ſcriptis prae ſe tulit. Scripſit enim ridicula admodùm poëmata inhoneſtis conſperſa jocis, quae φλύακας, vel κιναιδογλώττους appellavit. In qua poëmatum turpitudine Apollonius ejus filius, ut Caryſtius Pergamenus refert, patrem eſt aemulatus. Quare rectè admonet Quinctilianus l. 1. c. 14. ut hujusmodi carmina à puerorum lectione amoveantur. Uſus eſt ille plurimùm, ut à Diomede, Terentiano, & Hepheſtione proditum eſt, Ionicis ἀπ' ἐλάσσονος, & ἀπὸ μείζονος; quo metro Adonim ſcripſiſſe conſtat. Eſt & alia Sotadeorum ſpecies, quae reciproca dicitur; cujus hujusmodi refertur exemplum,

Aſtra tenet caelum, mare claſſes, aëra meſſes.

Quod ſi inverſo legatur ordine in aliam mutabitur formam, quemadmodum de illis proditum eſt, qui è maribus in feminas converſi ſunt: nam hexametri dignitate, majeſtateque omiſſa, molle, ac fractum Sotadeum evadet: & hoc retrogrado verborum ordine Iliadem fertur corruptis Homeri verſibus conſcripſiſſe, easdem tamen ſententias, ac voces retinentibus. Cujus quidem ineptias ita deridet Martialis lib. 2.

Quòd nec carmine glorior ſupino,
Nec retrò lego Sotadem cinaedum.

Et paullò poſt,

Turpe eſt difficiles habere nugas,
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Fuit hujusmodi quidem reciprocorum verſuum genus, quos recurrentes Sidonius l. 9. Epiſt. appellat, ex longa, & ocioſa meditatione repertum, quòd plus longè requirit operae, quàm habeat, ſi tamen aliquam habet, venuſtatis. Nec tantùm ex hexametro efficitur Sotadicus, verum etiam hexameter per hexametrum recurrit, ut in illo Maronis l. 1. Aen.

Muſa mihi cauſſas memora, quo numine laeſo.

Qui ſi praepoſterè legatur, iisdem hexametri conſtabit pedibus, ſed fractis admodùm, & enervatis. Quin etiam inani quadam ſubtilitate idem duobus ſimul verſibus ità ſunt experti, ut pentameter in hexametrum, & contrà convertantur; ſi ab ultima dictione ad ſuperiorem gradatim devenerimus, textricum radiorum more, quibus antè, & retrò telae percurruntur. In quo genere plurimùm inſudaſſe audivimus Vincentium Friſciſcutium Fanenſem. Horum ſpecimen erunt Leonini illi verſus de Abelis, & Caimi ſacrificio,

Sacrum pingue dabo, non macrum ſacrificabo:
Sacrificabo macrum, non dabo pingue ſacrum.

IBant malacam [a] viere Veneriam corollam.

Var. l. 4. de lin. Lat.

a eluere

IBANT MALACAM VIERE] Graeco more pro *ad viendum*. Vulgati aliqui codices habent *malam*, aliqui *malacci*. Quidam ex conjectura legunt, *Ibant mane viere*. Refert Varro hunc verſum ex Aſoto Ennii, & eundem hoc modo Cenſorinus de die nat.
293 quem Ionicum ſeptenarium eſſe tradit,

Ibant malam eluere Veneriam corollam.

Veneris autem corollae ex roſis nectebantur, quas illi imprimis charas fuiſſe, vel Anacreontis teſtimonio perſpicuum eſt; ideoque *malacam corollam* dixit, quaſi delicatam, vel molliter compoſitam: quemadmodum etiam ab Homero dictum eſt μαλακὸς χιτών; ad cujus imitationem dixit Ovidius l. 15. *mollia velamina*, & Plautus in Bacchid. *malacum pallium*, qui etiam à Graeco verbo μαλακίζειν, *malaciſſare* dixit pro mollire, & molle reddere. Unde Graecis μαλάχη, & Latinis malva, quòd ventrem molliat. Extat apud Hepheſtionem, ubi περὶ τοῦ ἀπὸ μείζονος Ἰωνικοῦ

Alius

Aliusque in marei volt magno tenere tonſam — Feſt. *Tonſam.*

ꝏ

* Alii rhetoricam [a] tongent --- — Idem *Tongent.*

--- Cyprio bovi merendam. — Idem *Cyprio.*

ꝏ

[b] Propè ſtagna, genus ubei lanigerum piſcibus [c] paſcit. — Idem ibid.

ꝏ

* Tibicina maxumo [d] clamore mugit. — Varro l. 6. de lin. Lat.

* Subulo finitimas propter aſtabat aquas. — Idem ibid. Feſt. *Subulo.*

ꝏ

a trongent b Propter ſtagna ubei lanigerum genus c paſcitur d labore

tractat, hic verſus ex innominato Auctore, ex quo arbitror Ennianum hunc eſſe tranſlatum,

Πόας τίεν ἄνθος μαλακὸν ματεῖται.

In Feſto Florentiae nuper impreſſo ità ſine auctoris nomine habetur Ennii locus, qui in hactenus editis deerat; *Viere alligare ſignificat, ut hic verſus demonſtrat; Ibant malaci viere Veneriam corollam, unde vimina, & vaſa viminea, quae vinciuntur ligata.*

Aliusq. in marei] In quibusdam Pompeji exemplaribus refertur hic locus ex *Aſoto* Ennii; in aliis verò ex *Aſota.*

Tonsam] Remum. Dicta autem eſt tonſa, non, ut vult Feſtus in *Tonſam*, quaſi tondeatur ferro, cùm omnia, quae ferrò tonderentur, tonſae appellari poſſent; neque, ut ait Servius in 7. Aen. à decutiendis fluctibus, ſicut tonſores à tondendis, & decutiendis capillis: ſed à tundendis fluctibus, vel quia de arboribus fiunt, cùm rami tonſi ſunt.

Alii rhetoricam tongent] Quamvis unde hic Ennii locus petitus ſit, ignoretur: tamen non malè videtur cum ſuperioribus cohaerere. Scaliger verſum explet,

Alii rhetoricam tongent, & vincere volunt.

Cyprio bovi merendam] Lilius Giraldus in 9. de Poëtis dialogo tradit, Sotadicum carmen primùm apud Latinos Ennium eſſe aggreſſum in eo, quod *Cyprio bovi merenda* inſcribitur. In qua re lapſus videtur, cùm apertè ex Feſto appareat, verba illa ex Sotadico verſu eſſe deſumpta: non autem, ut ille exiſtimat, eſſe libri inſcriptionem. Quod ut meliùs perpendatur, Feſti verba tranſcribemus; *Cyprio bovi merendam Ennius Sotadico verſu cùm dixit, ſignificat id, quod ſolet fieri in inſula Cypro, in qua boves humano ſtercore paſcuntur.* Quod quidem non paſtus cauſſâ ſumunt, ſed ut eo remedio torminibus medeantur, de quibus ait Plinius l. 28. c. 20. *Boves in Cypro contra tormina hominum excrementis ſibi mederi.* Suidas ex Tarrhaeo ait *βοῦς Κύπριος* de homine futili, ſtupidoque dici, quòd fertur, Cyprios boves ſtercoribus veſci. Quo probro Ariſtophanes in Pluto facetè medicorum accuſat avaritiam; quos quoniam aſſiduè excrementa contemplantur, *σκατοφάγους* appellavit. 294

Merendam] Tradit Feſtus antiquos merendam dixiſſe pro prandio, quòd ſcilicet medio die caperetur. Calpurnius,

—— *ſerae cùm venerit hora merendae.*

Prope stagna] Feſtus ibidem de eodem Poëta intelligens ait; *Idem cùm dicit, propter ſtagna ubei lanigerum genus piſcibus paſcitur, eſſe paludem demonſtrat, in qua naſcuntur piſces ſimiles ranunculis, quos oves conſectatae edunt.*

Genus ubei lanigerum] Ovium periphraſis. Eodem modo de avibus l. 1. Annal. —— *genu' penneis condecoratum*,

Et, —— *genus altivolantum.*

Tibicina maxumo clamore mugit] Notat hìc M. Varro l. 6. de lin. Lat. *mugire*, quod vitulorum eſt proprium, ad homines, ſicut pleraeque aliorum animalium voces, quandoque transferri. Nos haec verba hûc retulimus; quoniam Sotadici comma viſa ſunt.

Subulo finitimas] Cùm ſuperiori

 verſu

verſu Tibicinae mugientis mentio facta ſit, rectè quidem me facturum exiſtimavi, ſi cum Tibicina Subulum propter aquam aſtantem conjungerem. Eſt autem Subulo, ut Varro, & Feſtus docent, Tuſca vox, quae Tibicinem ſignificat. Hic verſus in vetuſto M. Varronis codice habetur,

Subulo quondam marinas propter aſtabat aquas.

Quo etiam modo in Feſto legitur, praeterquàm in ultima dictione, ubi pro *aquas*, *plagas* ſcriptum eſt. Verſus eſt Septenarius trochaicus catalecticus.

Astabat] Fortaſſe meliùs, ut putat Scaliger, *aſſabat*, cùm de tibicine loqueretur. Unde aſſa vox.

EX SATYRARUM LIBRO I.

Quoniam, quae ab antiquis de Satyrarum origine, & argumento tradita ſunt, ſummâ diligentiâ Franciſcus Robortellus, Polydorus Virgilius, Lilius Giraldus aliique quamplurimì collegerunt; idcircò ſupervacaneo huic labori, ne aliorum ſcripta exſcribere videremur, parcendum duximus. Quod verò horum librorum fuerit
295 argumentum incertum eſt. Puto tamen eos diverſis rebus fuiſſe confertos: & quò omnia Satyrae titulo congruerent, ſive illa à quodam farciminis genere ſic appellato, quod multis rebus eſſet refertum, ſive à Satyra lance, quae variis plena primitiis in Antiquorum ſacrificiis offerebatur, ſive à lege Satyra, quae uno rogatu multa ſimul comprehendebat, diverſis quoque apparent metrorum generibus fuiſſe conſcriptos. Quare miror Crinitum, virum alioquin eruditum lib. 1. de Poët. c. 2. credidiſſe, hos Satyrarum libros quadratis verſibus conſtare. Confirmat noſtram hanc opinionem Diomedes, qui ait l. 3. *Olim carmen, quod ex variis poëmatibus conſtabat, Satyra vocabatur, quales ſcripſerunt Pacuvius, & Ennius.* Quale verò cujusdam Ennianae Satyrae fuerit argumentum, hoc modo Quinctilianus explicavit lib. 9. c. 11. *Sed formas quoque fingimus ſaepè, ut Famam Virgilius, ut Voluptatem, ac Virtutem, quemadmodum à Xenophonte traditur, Prodicus, ut Mortem, & Vitam, quas contendentes in Satyra tradit Ennius.* Ad cujus fortaſſe imitationem Novius Mortis & vitae judicium ſcripſerat.

Malo hercle ſuo magno convivat ſine modo. — Non. *Convivant.*

Dum quicquid das celere --- — Idem *Celerè.*

Malo hercle suo magno] Reprehendit Poëta in hac Satyra immodicum alicujus in conviviis luxum; quod ſine ſuo magno malo, hoc eſt, ſine ingenti bonorum effuſione fieri nequit. Quare apud Romanos cùm nullo adhibito modo, atque ratione convivia magnis profuſis ſumptibus aſſiduè pararentur, lege Licinia poenis impoſitis moderata ſunt. Obſervandum eſt hujusmodi dicendi modo Veteres ſignificaſſe, aliquem non abſque poena eſſe abiturum. Plaut. Aſinaria,

Benè merendi mala es, malè merendi bona es:

At malo cum tuo ——

Idem ibidem iisdem Ennianis verbis,

Malo hercle jam magno tuo.

Convivat] Pro convivatur antiquo more. Pomponius Munda,

Si Kalendis convivat, Idibus coenet foris.

Sine modo] Nimis profusè. Cui contrarium eſt Horatianum illud Sermon. l. 1. Saty. 1. *Eſt modus in rebus* ——

Dum quicquid des celere] Vel eos carpit, qui in largitionibus bona omnia profundunt, vel reſpicit ad proverbium; *Bis dat, qui citò dat.*

Des] Janus Gulielmus in Plaut. quaeſt. legit *da*, aut *dane.*

Celere] Pro celeriter.

EX

EX SATYRARUM LIBRO II.

ꝏ

INde locei liquidas, pilataſque aetheris oras Ser. in Schedis.
Contemplo ---

ꝏ

Reſtitant, occurrunt, obſtant, obſtringillant, [a]obganniunt. Non. *Obſtringillare.*

ꝏ

a obagitant

296 Pilataſq. aetheris oras] Servius, ut tradit Scaliger ex Schedis P. Danielis nondum editis, refert hunc verſum ex l. 2. Satyrarum Ennii, ubi *pilatas* preſſas, & denſas interpretatur, & *pilatim* ſtrictim & densè: additque pro ſuae explicationis confirmatione hunc Scauri locum ex libris de Vita ſua, *In agrum hoſtium veni, pilatim exercitum duxi.* Item alium Sempronii Aſellionis, *Quartum ſignum accedebat, ſive pilatim, ſive paſſim iter facere volebant.*

Restitant, occurrunt] Carmen aſyndeton.

Obstringillant] Obſtant exponit Nonius. Alii legunt *obſtrigillant*, alii *obſtrigilant*, unde obſtrigilator hoc eſt reprehenſor, ductum, ut notat Turnebus l. 15. Adv. c. 1. à ſtrigilibus, quibus cùm vehementiùs ſtringimur, etiam plerunque laedimur.

EX SATYRARUM LIBRO III.

ꝏ

ENni poëta ſalve, qui mortalibus Non. *Propinare*, & *Medullitus.*
Verſus propinas [a] flammeos medullitus.

ꝏ

Nam is non benè volt tibei, qui falsò criminat Idem *Criminat.*
Apud te ---

ꝏ

--- teſteis ſunt

a flammeus

Enni poeta salve] Niſi manifeſtè hi duo ſenarii à Nonio ex libro 3. Satyrarum Ennii adducerentur, ſuſpicarer ab alio quopiam antiquo Poëta, quaſi cum Ennio colloquente, fuiſſe editos. Sed nunc credendum eſt, aliquem in hac Satyra ab Ennio eſſe inductum, qui cum his verbis compellaret.

Versus propinas] Tranſlatio ſumpta à compotatoribus, quâ Plautus etiam in Sticho uſus eſt;

Propino tibi ſalutem plenis faucibus. 297

Verbi origo Graeca eſt ἀπὸ τοῦ προπίνειν.

Criminat] Antiquè, ut ſuprà *convivat.* Malunt aliqui legendum eſſe hunc verſum,

Is tibei non benè volt, quei falsò criminat
ad te.

Testeis sunt] Vide quae de hoc loco in Scipione diximus.

Latei campei, quos gerit Africa terra politos. *Idem Poli-tiones.*

AFRICA TERRA] Virg. l. 4. Aen.
—— *quos Africa terra triumphis*
Dives alit ——
Idem eodem modo l. 7. *Itala terra* —— & Cato, *Italia terra* in Oratione pro Achacis. Tibullus ſimiliter pro Campania *Campaniam terram* dixit; Lucilius, & Catullus pro Hiſpania *Iberiam terram*, & *Celtiberiam terram*; & pro Aſia Poëta neſcio quis apud Ariſtotelem l. 3. Rhet. Ἀσίας ἀπὸ γαίης.

EX SATYRARUM LIBRO IV.

NEque triſte quaeritat ſinapi, neque cepe moeſtum. *Macrob. l. 6. c. 5.*

NEQUE TRISTE QUAERITAT SINAPI] Macrobius refert hunc locum ex 4. Sabinarum: quae quidem inſcriptio mihi diu ſuſpecta fuit, eamque tribus adductus rationibus omninò rejiciendam puto, & apud eum Auctorem pro *Sabinarum*, *Satyrarum* eſſe reponendum. Prima, quòd hactenùs hujusmodi operis indicem nuſquàm apud Auctores invenerim. Altera, quia haud facilè perſuaderi poſſum, Ennium ſeparato volumine de Sabinarum raptu hiſtoriam conſcripſiſſe, cùm in Annalium libris manifeſtum ſit, eam eſſe proſecutum. Tertia denique cùm nec verba, nec numeri eam nobis materiam ſignificare videantur. Dixit autem *triſte ſinapi* pro amaro, ut exponit Macrobius l. 6. c. 5. ſed meliùs (ut opinor) μετωνυμικῶς ab affectu; nam propter acrimoniam lacrymas ciet. Unde à Graecis ſinapi dicitur, ὅτι σίνεται τοὺς ὦπας ἐν τῇ ὀδμῇ, quod ſcilicet olfactum oculis noceat. Ad quod alludens Ariſtophanes in Equitibus ait,

Κἄβλεψε νᾶπυ, καὶ τὰ μέτωπ' ἀνέσπασε.

Quem verſum referens Crates in libris περὶ τῆς Ἀττικῆς λέξεως pro νᾶπυ, σίναπι, & pro τὰ μέτωπ', πρόσωπ' videtur legiſſe. Eandem ob acrimoniam Nicander in Georgicis dixit σπέρματα τ' ἰνδάκνοντα σινήπιος. Columella de Cultu hortorum,

298 *Seque laceſſenti fletum factura ſinapis.*

Plautus Pſeudulo,

Teritur ſinapi ſcelerata cum illis, qui terunt,
Priùs quàm triverunt oculi, ut exſtillent, facit.

Idem Truculento,

Si Ecaſtor hic homo ſinapi victitet, non cenſeam
Tàm eſſe triſtem poſſe ——

Unde vulgò ii ſinapi victitare dicuntur, qui moroſi admodùm difficilesque naturâ ſunt.

CEPE MOESTUM] Eodem metonymiae tropo *cepe moeſtum* dixit; nam & ipſum quoque fletum excitat. Varro Manio,

Dulcem aquam bibat ſalubrem, & flebile excitet cepe.

Lucilius l. 5. Satyr.

Lippus edenda acria aſſiduè cepariu' cepa
Lacrimoſa ——

Qui locus non eſt integer, & longè ſecùs habetur apud Priſcianum l. 6. Eodem adjuncto uſus eſt Columella l. 10.

Atque oleris pulli radix, lacrimoſaque cepa.

Rurſus Lucilius l. 5. Satyr.

Flebile cepe ſimul, lacrimoſaeque ordine tallae.

Ità emendandus eſt Nonii locus in *Cepe*, in quo pro *tallae*, *talpae* perperàm irrepſit. Eſt autem *talla*, ut in veteri Gloſſario explicatur, τοῦ κρομμύου λέπυρον. Unde liquet, quàm procul ab antiquae ſcripturae veſtigiis Nonii emendator pro *talpae* cenſuerit *ſcyllae* reponendum. Novius in Appella, *Cui cepe edendo oculus alter profluit.* Hinc proverbiali ſcommate in eos dici ſolet, qui flentes poenas dant, κρόμμυα ἐσθίειν. Quod ex illo Biantis Prienaei reſponſo videtur emanaſſe; qui, ut refert Philo in libro Ὅτι πᾶς σπουδαῖος ἐλεύθερος, accer-

accerſitus à Croeſo, contemptim ac minaciter Regi reſpondit, ut cepas ederet, hoc dicto civiliter ei fletum ſubindicans. Idem etiam à Laërtio in illius vita proditum eſt; à quo ab Alyatte non à Croeſo Bias accerſitus traditur. Cepe autem à Graecis *κρόμμυον* dictum eſt, quod *αὐτοῦ ὀσφραινόμενοι, ἢ ἐσθίοντες τὰς κόρας μύομεν*. Ariſtoteles verò ita in Problematis Sect. 20. appellari ait, *ὡς τὴν κόρην ποιεῖν συμμύειν*, quòd ſcilicet pupillam comprimi cogat. Etymologici Auctor unico *μ* *κρόμυον* ſcribit, *παρὰ τὸ τὰς κόρας μύειν τῶν ἐσθιόντων αὐτό*. Latini non ab effectu, ſed à capitis ſimilitudine cepe dixerunt.

EX SATYRARUM LIBRO VI.

Quippe ſine cura laetus lautus quòm advenis
Inſerteis maleis, & expedito brachio,
Alacer, celſus, lupino impetu exſpectans.
Mox dum alterius obligurrias bona,
Quid cenſes domineis eſſe animi? Prô divôm fidem
Ille triſtis cibum dum ſervat, tu ridens voras.

Donat. in Phor.

299 Quippe sine cura] Donatus explicans hos Terentii verſus ex Phormione,

Téne aſymbolum venire unctum, atque lautum è balneis,
Ocioſum ab animo, cùm ille & cura, & ſumptu abſumitur.
Dum tibi ſit quod placet, ille ringitur, tu rideas,
Prior bibas, prior decumbas, coena dubia apponitur,

ait, haec non ex Apollodoro eſſe tranſlata, ſed ex ſexto Satyrarum Ennii. Quare nequeo non mirari Porphyrionem, qui in expoſitione Satyrae 10. libri 1. Horatii dicit, quatuor Satyrarum libros ab Ennio eſſe relictos.

Inserteis maleis] Feſtiviùs Plautinus Paraſitus in Captiveis,

Cum calceatis dentibus veniam tamen.

Lupino impetu] Plautus ibidem,

Quaſi lupus eſuriens, metui, ne in me faceret impetum.

Alterius obligurrias bona] Terentius in Eunucho, *patria qui abligurrierat bona.* Idem ibidem ſimplex *ligurrio* protulit, quod duobus *rr* Eruditi aliqui ſcribendum affirmant.

EX INCERTIS LIBRIS SATYRARUM.

Nam quei lepidè poſtulat alterum fruſtrari,

Agel. l. 18. c. 2.

300 Nam quei lepide] Agellius referens quatuor hos ex Ennii Satyris verſus, eos ait uno multifariam verbo fuiſſe concinniter implicatos. Amabant enim Veteres, ut Donatus ait in explicatione loci illius Terentii in Andria,

Nam incoeptio eſt amentium, haud amantium,

de proximo ſimilia dicere. Qua quidem in re nimis ſibi videntur indulſiſſe. Rurſus Ennius in Phoenice,

Stult'eſt, qui cupida capiens cupienter cupit.

Quem fruſtratur: fruſtra eum dicit, fruſtra eſſe.
Nam ſeſe fruſtrari, quem fruſtra ſentit,
Qui fruſtratur, is fruſtra eſt, ſi non ille eſt fruſtra.

Herclè putò, hoc erit tibei argumentum ſemper in promptu ſitum, Idem l. 2. c. 29.
Ne quid exſpectes amicos, quod tu agere poſſis.

Plaut. Captiveis,

Qui cavet, ne decipiatur, vix cavet, cùm etiam cavet,
Etiam cùm caviſſe ratus, ſaepè is cautor captus eſt.

Idem in Pſeudulo, licèt ſecùs hic locus in impreſſis legatur,

Memorem immemorem facit, qui memori memorat, quod memor meminit.

Cùm autem hujusmodi vocum traductio eſt in verbis, παρόμοιον dicitur, ut ait Donatus in Andria, cùm verò eſt in nominibus παρονομασία.

FRUSTRA ESSE] Hoc eſt decipi. Plaut. Bacchid. *Fruſtra es*, inquit, pro falleris. Et in Amphitr.

Hi jam ambo ſervus, & hera fruſtra ſunt duo.

Item in Mercat.

Nunc mulier ne tu fruſtra ſis, mea non es, ne arbitrere.

NAM SESE FRUSTRARI] Plaut. Bacchid.

Atque hi ſe cùm fruſtrantur, fruſtrari alios ſtolidi exiſtimant.

QUEM FRUSTRA SENTIT] Vetus Agellii codex, *Nam qui ſeſe fruſtrari, quem fruſtras ſentit.* Fruſtro enim, & fruſtror in eadem ſignificatione à bonis auctoribus dicitur.

HERCLE PUTO] Haec verba non ſunt Ennii, ſed ità in Agellio l. 2. c. 29. interpungenda ſunt. Qui, poſtquàm ex Aeſopi fabellis Caſſitae apologum recenſuit, ſic ait; *Hunc Aeſopi Apologum Q. Ennius in Satyris ſcitè admodùm, & venuſtè verſibus quadratis compoſuit: quorum duo poſtremi iſti ſunt, quos habere cordi, & memoriae operaepretium eſſe, herclè puto. Hoc erit tibei.* &c. Julius Caeſar Scaliger in libello de Verſibus Comicis, & in Poëtica notat, non rectè Agellium hos verſus quadratos eſſe dixiſſe, cùm Trochaici ſint, & hoc modo legendos eſſe ſcribit;

Hoc erit tibei argumentum ſemper in promptu ſitum:
Neque exſpectes amicos, tute quod poſſis agere. 302

Idem Agellii codex habet, *Haec erit tibei argumentum*, &c. ut *Haec*, ad Caſſitam referatur.

NEQUID EXSPECTES AMICOS] Non gravabor pro Apologi explicatione Agellii verba tranſcribere. Ità enim ait; *Haec quidem eſt Aeſopi fabula de amicorum, & propinquorum levi, & inani fiducia. Sed quid aliud ſanctiores libri philoſophorum monent, quàm ut in nobis tantùm ipſis nitamur: alia autem omnia, quae extra nos, extraque noſtrum animum ſunt, neque pro noſtris, neque pro nobis ducamus?* A qua ſententia non longè abeſt ille Bionis locus in Bucolicis;

Οὐ καλὸν, ὦ φίλε, πάντα λόγον ποτὶ τέκτονα φοιτῆν,
Μηδέ τι πάντ' ἄλλου χρέος ἰσχέμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
Τεχνᾶσθαι σύριγγα, πέλει δέ τοι εὐμαρὲς ἔργον.

Hos verſus Laurentius Gambara amicus noſter ſic Latinè reddidit;

Conſulere artificem, vel opem depoſcere in omni
Re, decet haud quemquam. Tu cera junge cicutas:
Nam res eſt facilis, nec eget multo illa labore.

Rectè igitur admonet Philemon, ut optemus, ne unquàm de amicis periculum facere neceſſe ſit;

Ἀλλ' ἑταῖροι καὶ φίλοι σοι καὶ συνήθεις νὴ Δία
Ἔρανον εἰσοίσουσιν. εὔχου μὴ λαβεῖν πεῖραν φίλων.

Meum non eſt, at ſi me canis memorderit. Idem lib. 7. c. 9. Non. *Memordi.*

At si me canis memorderit] Pro *memorderit:* quo etiam modo Veteres *pepugi*, & *peposci*, pro *pupugi*, & *poposci* pronunciarunt.

EX PROTREPTICIS.

Pannibus. Chariſ. l. 1.

EX hoc toto opere vix (quod non ſine magno animi moerore referre poſſum) unica haec dictio ſupereſt. Poſſumus tantùm ex inſcriptione cognoſcere, Poëtae conſilium fuiſſe, aliquem ad benè rectèque vivendum admonere: ſed quis is fuerit planè ignoratur. Quod autem Veteres *pannibus* pro *pannis* uſurparunt, Pomponii etiam teſtimonio confirmatur; qui in Maccis Geminis ait,

Bono animo es, video, eripuiſti primitùs de pannibus.

EX PRAECEPTIS.

302 INter praeclaras noſtri Poëtae lucubrationes hanc Praeceptorum non ultimum obtinuiſſe locum arbitror: cùm in ea, ut ex hoc fragmento, quod Priſciano acceptum referimus, appareat, Ennium utile dulci, ut ait Flaccus in Poët. immiſcere voluiſſe; dum ſaluberrima praecepta, ex intimis Philoſophiae penetralibus eruta, poëticâ ſuavitate, leporeque condiverit. Veriſimile quidem eſt hac comparatione ex Agricolae diligentiâ ductâ, Poëtam monuiſſe, corruptos, pravoſque adoleſcentium mores, antequàm firmiores in teneros eorum animos radices agant, & majus temporis diuturnitate ſuſcipiant incrementum, ſuaſionibus, minis, verberibuſque funditus eſſe extirpandos: quod quidem prudens pater familias non minori ſedulitate efficere debet, quàm expertus agricola, qui,

Ubei videt avenam, lolium creſcere
Inter triticum, ſelegit, ſecernit, aufert ſedulò.

Eaſdem herbas tanquàm frugibus inimicas memorat Virgil. Eclog. 5. & 1. Geor.

Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenae.

Non videtur hinc longè nimis remotum eſſe illud Platonis in Euthyphrone, ubi commemorat Socrates, quae ſibi à Melito objiciebantur; Ὀρθῶς, γάρ ἐστι τῶν νέων πρῶτον ἐπιμεληθῆναι, ὅπος ἔσονται ὅτι ἄριστοι, ὥσπερ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν εἰκὸς πρῶτον ἐπιμεληθῆναι. μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων. καὶ δὴ καὶ Μέλιτος ἴσως πρῶτων μὲν ἡμᾶς ἐκκαθαίρει, τοὺς τῶν νέων τὰς βλάστας διαφθείροντας, ὥς φησιν. Hoc eſt; Rationi conſonum eſt, primam de adoleſcentibus curam eſſe habendam, quò optimi evadant, haud ſecùs quàm bonum Agricolam decet novellarum plantarum primùm curam gerere, deinde verò de caeteris curandis habere rationem; & ſanè etiam Melitus fortaſſe primùm nos, qui tenera juvenum germina, ut ipſe ait, corrumpimus, expurgare intendit.

Ubei

UBei vidit avenam, lolium creſcere Priſc. l. 10.
Inter triticum, ſelegit, ſecernit, aufert ſedulò,
Vei operam addit, quam tanto ſtudio ſeruit.

AUFERT SEDULO] Fertur illud proverbii inſtar à Nicephoro Calliſto, *Ut herbas nocentes vellere.* Alterum verò ex hoc opere fragmentum ſuſpicor à Feſto in verbo *Punici* fuiſſe relatum, nam ubi legitur *Ennius in Prae .....* abſque dubio in *Praeceptis* legendum eſt. 303

VEI OPERAM ADDIT] Non eſt verendum, quin hic locus plurimis mendis ſcateat.

EX INCERTO LIBRO.

EO ego ingenio natus ſum, amicitiam Non. *Inimicitia.*
Atque inimicitiam [a] in fronte promptam gero. Agel. lib. 19. c. 8.

a in frontem

Duo hi verſus ab Agellio, & Nonio afferuntur, ut oſtenderent, Veteres ſingulari numero *inimicitiam* dixiſſe, quam vocem etiam apud Attium in eodem numero Chariſius obſervavit. Saluſtius autem *amicitias*, & *inimicitias* plurali numero protulit l. 1. in Catil. Ex quo verò Ennii libro hoc fragmentum ſumptum ſit, prorſus eſt incertum. Haec tantùm ab Agellio prodita ſunt; *Inimicitiam autem Q. Ennius in illo memoratiſſimo libro dixit. Eo ego ingenio*, &c. Quâ ſententiâ perſpicuum ſui animi candorem oſtendens, duplices homines carpere videtur, qui occultas familiariter inimicitias exercent. De quibus ait Caecilius in Subdititio,

Nam ii ſunt inimicei peſſumei, fronte hilaro,
Corde triſti, quos neque ut apprehendas, neque ut mittas, ſcias.

DE ACROSTICHIDIBUS.

OMnia Ennii carmina, quae Acroſtichides appellabantur, non modò temporum injuriâ interciderunt, ſed eorum etiam nomen penitus aboletum fuiſſet, niſi unius Ciceronis teſtimonium in poſterum memoriâ conſervaſſet: qui poſtremò de Divin. lib. inquit; *Tum verò ea, quae ἀκροστιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis verſus literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quae Ennius fecit. Id certè magis eſt attenti animi, quàm furentis. Atque in Sibyllinis ex primo verſu cujusque ſententiae primis literis illius ſententiae carmen omne praetexitur.* Ex quibus Ciceronis

ronis verbis non modò quae ſint Acroſtichides apertè cognovimus, ſed eas Ennius ad Sibyllinorum verſuum imitationem ſcripſiſſe. Dicuntur autem Acroſtichides, ut refert Thucydidis Scholiaſtes παρὰ τὸ ἄκρον τοῦ ςίχου, quo nomine intelligitur ἡ τοῦ ςίχου ἀρχὴ, quemadmo-
304 dum ἀκροτελεύτιον τὸ τοῦ ςίχου τέλος. Comprobat ea, quae Cicero dixit de Sibyllinis carminibus, exemplum Sibyllae Erythraeae, ſive ut malunt aliqui Cumeae, quod tribus & triginta verſibus refert Euſebius ἐν τῷ λόγῳ Βασιλικῷ: de qua ait; illam aliquando in penitioribus adytis intermiſſo importuno ſuperſtitioſae religionis ritu, divino afflatam numine apertè de Deo quae ventura erant carminibus fuiſſe vaticinatam; in quibus primarum literarum ordine, quae ἀκροςιχὶς dicitur, hiſtoriam de Ieſu adventu declaravit. Acroſtichis autem hoc modo ſe habet, ἸΗΣΟΥ͂Σ ΧΡΙΣΤΟ`Σ ΘΕΟΥ͂ ΥἹΟ`Σ ΣΩΤΗ`Ρ ΣΤΑΥΡΟ´Σ. Graecos verſus brevitatis cauſſâ omiſimus, quorum tranſlatio extat apud D. Auguſtinum lib. 18. de Civit. c. 24. ſed nihil verſuum initia explicant. At Lilius Giraldus lib. 2. de Poët. conatus eſt, non tantùm verſum verſui, & verbum paenè verbo reddere, ſed etiam ut primae ſingulorum carminum literae Graecis reſponderent, ut inde Latinis literis Graecarum dictionum initia legerentur. Joannes verò Chriſtophorſonus, Joannes Porteſius, & Germanus neſcio quis eoſdem verſus, ſed aliâ ratione, converterunt. Non enim Graecam Sibyllae Acroſtichin, ut Lilius, ſequuti ſunt, ſed hujusmodi Latinam, IESUS CHRISTUS DEI FILIUS, SERVATOR, CRUX. Hoc eodem modo in Plauti comoediarum argumentis fabulae nomen primae verſuum literae demonſtrant. Quo in genere quaedam ab Agapeto Diacono, & Alano de Inſulis conſcripta ſunt, & à Rhabano Fuldenſi, qui verſibus etiam his contrariis, qui τελειοςιχίδες appellantur, luſit; ultimis ſcilicet carminum literis quae volebat exprimens. Ejusdem paenè generis ſunt, ſed majori tamen difficultate elaborata, duo poëmatia heroico metro conſcripta, alterum in Apollinis, alterum in Bacchi laudes, quae extant in primo Graecorum epigrammatum libro. Conſtat utrumque verſibus quatuor & viginti juxta Graecarum literarum numerum; & non modò quisque verſus ſecundum alphabeti ordinem initium ſumit, ſed ſingula ſingulorum verſuum verba ab eodemmet elemento incipiunt; nec aliud exprimunt, quàm diverſa illorum Deorum nomina,

Ἄβροτον, ἀγλαόμορφον, ἀκερσεκόμην, ἀβροχαίτην,
Βριθύνοον, βασιλῆα, βελεσσιχαρῆ, βιοδώτην, &c.

305 # TOMUS TERTIUS,

in quo continentur

Reliquiae ex Tragoediis

Medeae, Iphigeniae, Achillis, Ajacis, Telamonis, Hectoris luſtrorum, Alexandri, Andromaches, Hecubae, Eumenidum, Duloreſtis, Erechthei, Creſphontis, Athamantis, Andromedae, Telephi, Thyeſtis, Phoenicis, Menalippes, Alcmaeonis, Creſſarum, Alceſtidis, Nemeae, Ilionae, ſive *Polydori, de Antiopa.*

Ex Comoediis

Amphithraſonis, Ambraciae, Pancratiaſtae.

Item

Fragmenta alia ex incertis Tragoediis, & Comoediis.

EX MEDEA.

309 HAnc Medeae fabulam ex Euripide Ennium convertiſſe, non dubium eſt: ſed liberiùs more ſuo. Quod Cicero non ab Ennio tantùm, ſed à Pacuvio quoque & Attio, in Graecis Tragoediis interpretandis factum prodit l. 1. Acad. Videtur enim aliquando Poëta noſter fidi interpretis officio fungi; aliquando verò longiùs evagari, vel plura ex ingenio addendo, vel aliqua reſecando, ut non mirum ſit, ſi in pleriſque Ennianis Tragoediis è Graecis converſis quaedam habeantur, quibus nulla Graeca, aut ferè pauca verba reſpondeant, vel aliqua vix ejuſdem ſententiae non ſatis manifeſta appareant veſtigia. Quare operae pretium me facturum cenſui, ſi non ſolùm in his Medeae reliquiis, verùm etiam in omnibus caeterarum fabularum, quae ſuperſunt, tranſlatis, Graeca Latinis reſpondentia appoſuero, ut tanquàm adverſis frontibus utriusque Scriptoris comparatione, uter, quae voluerit, feliciùs expreſſerit, faciliùs cognoſci poſſit. 310 Atque utinam, ut haec Medeae, & illa Hecubae, aliae quoque Graecae extarent fabulae, ex quibus

quibus ſuas Ennius Latinas fecit: nam harum cum Latinis fragmentis collatione magna ex parte labore levaremur, & certiùs Ennii mentem conſequi poſſemus. Quòd quidem modò arduum ſanè eſt, ac perdifficile, tùm fragmentorum diſperſu, tùm argumenti incertitudine. Quare neceſſe eſt, ut quaſi palpitando caecorum more ad horum explicationem conjecturis indagandam, progrediar. Accedit etiam codicum, unde illa fruſtratim disjecta collegimus, depravatio, quorum aliqua adeò immedicabilibus confecta ſunt vulneribus, ut planè ullo pacto mederi poſſe diffidamus. Illud etiam obſervandum eſt, non modò Ennium, verùm etiam alios pleroſque Veteres in Tragoediarum, & Comoediarum verſuum dimenſione varios, ac inconſtantes fuiſſe: quapropter nil mirum ſit, ſi verſus ſaepè offenderimus minùs accuratà metri lege conſcriptos. Hujus igitur Ennianae Medeae, quae ſeſe prima nobis offert, titulum dupliciter apud Auctores citatum comperimus. Modò enim Medeam tantùm referunt, modò Exſulem addunt: quemadmodum etiam ejuſdem Poëtae modò Achillem ſimpliciter, modò Achillem Ariſtarchi adducunt. Verſus autem hi, quos notavimus ex ea, quae nunc Graecè extat, manifeſtè videntur expreſſi. At quia Graeca quaedam Euripidis fragmenta ſub Medeae titulo apud Stobeum Sermone 20. & 76. inveniuntur, quae cùm ex hac integra, quae in manibus eſt, non ſint deprompta, multis rectè arbitrandi data eſt occaſio, duas Medeas Euripidem edidiſſe, & eaſdem Ennium Latinas feciſſe. Nec obſtat, quòd eodem nomine idem Auctor duas fabulas inſcripſerit; cùm ejuſdem Euripidis ſint Iphigenia in Aulide, & in Tauris, Hippolytus στεφανηφόρος, & καλυπτόμενος: Sophoclis duo Oedipi: Aeſchyli tres Promethei, Vinctus ſcilicet, Solutus, & Ignifer. Nec aliquis quidem ſuſpicari poſſet, unam Euripidem Medeam ſcripſiſſe, quoniam nihil, ut in aliis, quas duplices ſcripſit, adjecit, quo ſtatim comprehendi poſſit, utram ſignificaret: nam non perpetuò qui fabulas citant, diſtinctionem addunt: quandoquidem Euripidem in Iphigenia, Sophoclem in Oedipo, Ennium in Achille, & in Medea, quam nunc explicamus, ſaepè nudis nominibus relatos, comperimus. Quare minimè mirandum eſt, ſi abſque additione altera Euripidis Medea adducatur, praeſertim cùm tàm pauca ex ea fragmenta reliqua ſint. Hunc igitur ſimpliciter citandi morem Veteres obſervaſſe, una vel haec Sophoclis Scholiaſtae ſufficeret auctoritas; qui in Argumento Ajacis μαστιγοφόρου diſſerens de illa inſcriptione, quae ad diſcrimen Ajacis Locrenſis appoſita fuerat, ait; ἐν δὲ ταῖς διδασκαλίαις ψιλῶς Αἴας ἀναγέγραπται. Paullus verò Manutius magnae eruditionis vir Suidae auctoritate exiſtimat, 311 duos fuiſſe Euripides, qui Medeam Graecè ſcripſerunt, alterum majorem, qui eam edidit, quae nunc extat, alterum minorem ex fratre nepotem, cujus tres Suidas memorat fabulas, Oreſtem ſcilicet, Polyxenam, & Medeam, & hanc illam eſſe Paullus aſſerit, quae periit, & hujus Auctoris verſum illum eſſe, praeter quoſdam alios, qui à Stobaeo, ut diximus, referuntur, quem adducit M. Cicero l. 13. Epiſt. ex Euripidis Medea, Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ' αὑτῷ σοφός; & utranque Latinam feciſſe Ennium. Cui quidem rei non repugno, ſed in his, quae dicemus, à tanti viri recolendae memoriae opinione diſſentio. Nam, dum Suidae teſtimonio aſſerit, hanc Medeae fabulam, quae modo habetur, majorem Euripidem ſcripſiſſe, videtur Euripides confundere, & alium, pro alio accipere. Nam, ut omnibus notum eſt, hujus Medeae Auctor non fuit Euripides major natu, qui 12. tantum fabulas edidit, ſed celebris ille Euripides Mneſarchi, &, ut eum carpit Ariſtophanes, olerum venditricis filium, qui 92. vel, ut Varro tradit, 75. fabulas dedit. Unde planè liquet, Euripidem, quem Paullus minorem appellat, non ex hujus fratre eſſe natum, ſed ex fratre majoris Euripidis. Praetereà non video, quare eum verſum, quem ſuprà retulimus, Μισῶ σοφιστὴν, &c. malit Paullus minori Euripidi tribuere: cùm apertè videatur Cicero Euripidi, de quo ſemper loquutus

eſt,

eſt, tribuiſſe. Quod ſi de altero intellexiſſet, alio modo nominaſſet, ut ab altero diſcerneretur. Idque eò magis credendum eſt, quod antequàm Cicero lib. 13. Epiſt. hunc verſum appellet, ait; *Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta* Εὐριπίδου. Non enim poterat niſi illum, cujus ſingulos verſus Q. Cicero lib. 16. ſingula putabat teſtimonia, cum Homeri majeſtate conferre. Ex quibus perſpicuum eſt, eundem Euripidem duas Medeas Graecè ſcripſiſſe, & totidem Ennium Latinitate donaſſe. Hujus igitur Medeae argumentum ab ejus ex Theſſalia fuga ſumptum eſt, unde ei rectè Exſulis nomen additum eſt. Cùm enim Jaſon aureo vellere potitus poſt reditum è Colchis in Graeciam Corinthi moraretur, Glaucam Creontis Corinthiorum Regis filiam in matrimonium, Medea praeſente, duxit: cujus ope tot, tantaque pericula, ac extrema vitae ſuperaverat diſcrimina. At Creon veritus, ne Medea id iniquo ferens animo novae nuptae aliquid magicis moliretur artibus, eam in exſilium egit. Quae, vix unius dieculae ſpatio impetrato, auream coronam, peplumque precioſum Glaucae mittit, naphtha, ſeu, ut malunt aliqui, Neſſi Centauri ſanguine conſperſum: quod ſimulac illa induit, ut verum vetus illud dictum fuiſſe confirmaretur ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα, repentè ignis flamma coorta eſt, quae ipſam, ac patrem ſuppetias ferentem, combuſſit. Tùm illa, Mermero, ac Pherete liberis ab Jaſone ſuſceptis immaniter trucidatis,
312 volucrem draconum currum conſcendit, Athenaſque verſus pervolavit, ubi Aegeo Pandionis filio conjugio devincta eſt. Tale quidem eſt Euripideae, & Ennianae Medeae argumentum: Aliud verò Exſulis Medeae ab Hygino in Fabulis recenſetur. Aelianus autem ait, quoſdam aſſerere, nunquàm Medeam ſuos trucidaſſe liberos, ſed Corinthios eos interfeciſſe; quorum ſuaſionibus Euripidem hoc modo fabulam eſſe commentum. Carcinus item diverſam ſanè ab Euripidea conſtituit actionem. Nam, ut ex Ariſtotelis Rhetoricorum lib. 2. colligi poteſt, non, ut Euripides, finxit Medeam filios necantem; ſed eos in remotiſſimas regiones ablegantem, ne novercae inſidiis contrà illos mali aliquid excitaretur. Qui cùm deinde nuſpiam conſpicerentur, increbuit ſuſpicio, Medeam illos è medio ſuſtuliſſe. Cujus quidem rei cùm inſimularetur, purgabat ſeſe, nequaquam eſſe veriſimile, ſuos filios, qui nihil in eam patraverint, interfeciſſe: perjurum verò, ac infidum conjugem, à quo decepta, ac deſtituta fuerat, impunem, & inultum dimiſiſſe. De Medea, quae multa de ſe multis ſcribendi occaſionem praebuit, ſcripſère Euphorion, quem citat Ariſtophanes Grammaticus; Melanthius, quem adducit Ariſtophanis Comici Scholiaſtes ἐν εἰρήνῃ· Neophron Sicyonius, cujus affert verſus aliquot Stobaeus in Sermone περὶ ὀργῆς; Eubulus, ut in lib. 7. refert Athenaeus; Cantharus Athenienſis, ut ait Suidas; Dionyſius, ſive Oenomaus, & Strattis Comicus. Item Sophocles, qui in fabula Ῥιζοτόμος inſcripta Medeam inducebat maleficas herbas aeneis falcibus averſam exſecantem, ne noxii, tetrique odoris vi interficeretur. Ex Latinis praeter Ennium ſcripſit Pacuvius, quamvis exiſtiment aliqui, non Medeam, ſed Medum fabulam dediſſe, quem Medeae filium fuiſſe notum eſt. Item Attius, M. Varro, Ovidius, Seneca, & Oſidius Geta, qui Medeam Tragoediam ex Virgilianis verſibus concinnavit. Nec ſolùm Tragicis, ſed etiam Epicis, ut de ea poëmata conderent, anſam dedit. Nam Orphei, non illius Thracii, ſed Crotoniatae Piſiſtrati familiaris Argonautarum libri Medeae geſtis ſunt referti. Idem deinde Argonautarum, & Medeae argumentum ſcripſerunt Epimenides Gnoſius, Herodotus, Dionyſius Mileſius, & Cleon Curieus, à quo creditur, Apollonium Rhodium ſuam poëſim eſſe mutuatum. E noſtris, quòd ſciam, Varro, Atacinus, de quo ait Papinius lib. 2. Sil.

Et qui per freta duxit Argonautas.

C. Balbus, & Valerius Flaccus.

Uti-

EURIPIDIS.

ΤΡΟ. Εἴθ' ὤφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτᾶσθαι σκάφος
Κόλχων ἐς αἶαν, κυανέας Συμπληγάδας,
Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε
Τμηθεῖσα πεύκη, μηδ' ἐρετμῶσαι χέρας
Ἀνδρῶν ἀρίστων, οἳ τὸ πάγχρυσον δέρας
Πελίᾳ μετῆλθον· οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ
Μήδεια, πύργους γῆς ἔπλευσ' Ἰωλκίας,
Ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσονος.

ENNII.

NUT. Utinam ne in nemore Pelio ſecuribus Auctor ad Heren. l. 2.
Caeſa [a] cecidiſſet abiegna ad terram trabes.
Neve inde navis inchoandae exordium
Coepiſſet, quae nunc nominatur nomine
Argo, qua vectei Argivei delectei virei
Petebant illam pellem inauratam arietis
Colchis imperio Regis Peliae per dolum.
Nam nunquam hera errans mea domo efferret pedem
Medea, animo aegra, amore ſaevo ſaucia.

a adcidiſſet

UTINAM NE] Auctor ad Heren. lib. 2. novem hos verſus adducit, quorum octo priores refert Priſc. in l. de Verſib. Comicis: primum, & ſecundum M. Varro l.6. de lingua Lat. Cicero l. 1. de Invent. in Topicis, de Fato, & l. 3. de Nat. Deo-
313 rum. Lactantius Statii interpres in 5. Thebaidos, Donatus in Phormione, & Priſcianus l. 7. Priorem verò primi carminis partem Cicero in 1. de Finibus, & pro Caelio; Quinctilianus l. 5. & B. Hieronymus in Epitaphio Marcellae. Haec igitur Nutricis verba ſunt ſummopere optantis, ne unquàm ad Colchidos fines Argonautae appuliſſent. Cicero l. 1. de Invent. & de Fato, hanc narrationem, ut vitioſam, rejicit; nam altiùs, quàm res poſtulat, cauſſam repetit. Sed Poeta diligenter anilis perſonae *οἰκονομίαν* obſervavit: ſolent enim anus & ſexus, & aetatis vitio (nam ſenectus naturâ loquax eſt) res ab ultima origine repetere; quod aliis perſonis indecens prorſus fuiſſet: nam, quamvis multa ad unum concurrant effectum, propter quae finis fiat, non tamen omnia cauſſae ſunt. Filios quidem non necaſſet Medea, niſi irâ accenſa, nec ſanè irâ accenſa fuiſſet, niſi aegrè tuliſſet, aliam eo potiri, quem ipſa concupierat; neque hac animi aegritudine laboraſſet, niſi amore capta; nec amore capta eſſet, niſi Jaſonem vidiſſet; neque eum vidiſſet, niſi Colchos appuliſſet: quò neque appuliſſet, niſi Argo fuiſſet aedificata; quae aedificata non fuiſſet, niſi ex Pelio monte ligna ſciſſa eſſent. Sed videamus quomodò incoeperit Euripides,

des, & quomodò Ennius; ut intelligere poſſimus, quâ ratione, aut quo conſilio Ennius ordinem ab Euripide ſervatum perverterit. Inducit hic anum priùs optantem, ne Argo navis ad Colchorum oram pervolaſſet per Cyaneas Symplegades, & demum addit; Nec pinus unquàm caeſa in monte Pelio cecidiſſet. Non enim navigare poterant, niſi Argo priùs conſtructa fuiſſet. Quo praepoſtero orationis ordine voluit fortaſſe Euripides, perturbatam mulierculae mentem oſtendere. Ennius verò, immutando Euripidis ordine, rem conſideratiùs explicavit. Nam priùs facit Nutricem optantem, ne ligna in Pelio nemore excisa fuiſſent, quibus Argo aedificata fuit: & tùm addit, quod ea vectei fuerunt Argivei delectei virei, qui petebant Colchis villo pellem inaurato arietis. Sed haec Ennii verba, *Petebant Colchis*, jejuna admodùm ſunt. Eandem ſententiam longiori dictionum apparatu expreſſit Euripides, qui, ſumpta ab avium alis tranſlatione, pulcherrimè & navis velocitatem, & velorum alas, verbo διαπτᾶσθαι ſignificavit. Contrà quaedam Euripides paucioribus, ac exilibus, quae Ennius pluribus, & magnificis extulit. Quae quidem, & ſimilia animadvertere, non modò ad rectè judicandos Auctores in eodem ſtadio certantes, verùm etiam ad parandam facultatem dexterè, prudenterque interpretandi, plurimùm tibi conferre exiſtimamus. Illud verò, quod apud hos Tragicos exoptat Nutrix, ne ſcilicet unquàm Argo ad Colchidos fines perveniſſet, Apollonius Medeam ipſam exoptantem facit his verbis l. 4. Arg.

—— αἴθε σε πόντος,
Ξεῖνε, διέῤῥαισεν, πρὶν Κολχίδα γαῖαν ἱκέσθαι.

314 Simile quid Catullus de Nupt. Pelei facit Ariadnam expetentem,

Juppiter omnipotens, utinam nec tempore primo
Gnoſia Cecropiae tetigiſſent littora puppes.

& Didonem Virgilius l. 4. Aen.

Felix, heu nimium felix, ſi littora tantùm
Nunquàm Dardaniae tetigiſſent noſtra carinae.

NEMORE PELIO] Catullus de Nuptiis Pelei,

Peliaco quondam prognatae vertice pinus
Dicuntur liquidas Neptuni naſſe per undas
Phaſidos ad fluctus, & fines Aeetaeos.

Ovidius l. 2. Amor.

Peliaco pinus vertice caeſa ——

Eſt autem Pelius eminentiſſimus Theſſaliae mons, in quo primùm navis conſtructa fuit, ut his verbis teſtatur Diodorus l. 4. Biblioth. καὶ πρῶτον μὲν περὶ τὸν Πήλιον ναυπηγήσασθαι τὸ σκάφος. Quamobrem Apollonius Rhodius lib. 1. Argon. Πηλίαν Ἄργων appellavit; Statius l. 5. Theb. Peliam pinum; Propertius lib. 3. Peliacam trabem, & Ovidius in Epiſt. Peliam arborem. Tradunt aliqui, hanc navem ex arboribus Dodonaeae ſylvae, quae oracula quondam reddere conſueverant, fabricatam fuiſſe, & in dubiis eventibus clariſſimis illis Graeciae Heroibus fata aliquando ceciniſſe. Unde Lycophron eam garrulam picam appellavit,

Εἰς τὴν λάληθρον κίσσαν ἡρμάτιζετο.

Et Valerius Flaccus Fatidicam ratem. Seneca in Medea,

Ipſaque vocem perdidit Argo.

Rurſus Apollonius —— ἠδὲ καὶ αὐτὴ
Πηλιὰς ἴαχεν Ἀργὼ ἐπισπέρχουσα νέεσθαι
Ἐν γάρ οἱ δόρυ θεῖον ἐλήλατο. τό ῥ' ἀνὰ μέσσην
Στεῖραν Ἀθηναίη δωδωνίδος ἥρμοσε φηγοῦ.

Claudianus de Bello Getico,

—— *licet omnia Vates*
In majus celebrata ferant, ipſamque ſecandis
Argois trabibus jactent ſudaſſe Minervam,
Nec nemoris tantum vinxiſſe carentia ſenſu
Robora, ſed caeſo monitu Jovis augure luco,
Arbore praeſaga tabulas animaſſe loquaces.

CAESA CECIDISSET ABIEGNA AD TERRAM TRABES] Euripides πεύκη dixit; quem ſequitur Catullus. Sed tamen id dictum eſt pro quavis materia ad navigiorum conſtructionem idonea. Poetis enim perfrequens eſt, ſpeciem pro ſpecie uſurpare. Orpheus in Argonauticis non modò ex piceis, ſed etiam ex quercubus ait fuiſſe compactam,

Ἀργὼ πευκήεντι τ' ἠδὲ δρυῒ γομφωθεῖσαν.

Utramque verò materiem abundè Pelion ſuppeditare, ex illo Ovidii liquet de eodem monte loquentis l. 5. Faſt. 315

Summa

Summa virent pinu, caetera quercus habet.

Attamen idem Orpheus alibi fagineam dixit, quamvis φηγινέην quernam etiam ſignificet,

Καὶ ὁ φηγινέην πρῶτον τεκτήνατο νῆα.

Alexander autem Cornelius ex eone arbore, robori ſimili, ac viſcum ferente, factam dicit; quae nec aqua, nec igni corrumpi poſſit. Ab abiete, ut Priſcianus ait, abiegnus fit. Veteres ętiam *abiegineas trabiculas*, & *abiegineis ſectilibus*, dixerunt in lege aedificantium, quae marmori inſculpta Neapoli viſitur in aedibus Hadriani Gulielmi, viri totius antiquitatis apprimè ſtudioſi, meique amantiſſimi. Sunt tamen, qui legant *trabs* pro *trabes*, ignari Veterum conſuetudinis, qui *trabes*, *plebes*, & *canes*, pro *trabs*, *plebs*, & *canis*, dicebant. Unde Varro l. 5. de Lin. Lat. & Priſcianus ut confirmarent, *trabes* in minori numero dici, hunc eundem noſtri Poëtae locum afferunt. Ennius rurſus l. 8.

Labitur uncta trabes remeis roſtrata per altum.

Argo] Fuit haec navis Argo appellata ſive ab ejus Architecti nomine, ut Apollonii Scholiaſtae placet; vel, ut tradit Pherecydes, ab Argo Phryxi filio: ſive, ut Hegeſippus hiſtoricus memorat, ab Argo Theſſaliae urbe, in qua aedificata fuit. A qua opinione diſſentit Pindarus, qui vult in Magneſiae oppido factam fuiſſe, cui Demetrias nomen eſt: cum quo conſentit Ovidius, qui in Epiſt. 12. *Magnetida Argo* dixit. Callimachus autem vult in iisdem finibus ad Apollinis Actii templum aedificatam fuiſſe: quod Argonautae inde ſolventes, in eo loco poſuerunt, qui Pagaſae vocatur, ab Argo navi ibi compacta. παγῶσαι enim Graecis *conjungere* eſt. Unde Pagaſeam puppim Ovidius Argum appellavit. Apollonii Scholiaſtes l. 7. ait, Magnaeſiae verticem Pagaſam appellari ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πεπῆχθαι τὴν Ἀργώ. Sed Demetrius Scepſius, & Strabo lib. 9. exiſtimant, loco ipſi hoc nomen eſſe impoſitum propter vicinos fontes, qui cum perenni aquarum ubertate irrigant, ἀπὸ τοῦ πηγὰς περιῤῥέεσθαι τοὺς τόπους. Diodorus autem l. 5. Bibliot. vult Argum à velocitate fuiſſe appellatam: ad quod alludens Varro Citiremem appellavit. ἀργὸν enim velocem ſignificare, non dubium eſt. Etymologici Auctor tradit celerem oblivionem λήθαργον appellari; & argutos, ut ſentit Probus, dici, qui multum, ac celeriter loquuntur. Ennio verò placet ab Argivis heroibus dictam: quam nominis rationem videtur etiam ſequutus Cicero, qui iisdem Ennianis verbis, ſed metri lege ſolutis, inquit in 1. Tuſculana; *Etenim, ſi nunc aſſequi ſe aliquid putant, qui oſtium Ponti viderunt, & eas anguſtias, per quas penetravit ea, quae eſt nominata Argo, quia Argivi in ea delecti viri petebant pellem inauratam arietis.* Hanc autem navem primùm fabricatam fuiſſe Pherecydes tradit. 316
Quod etiam confirmat Catullus, cùm ait,

Illa rudem curſu prima imbuit Amphitriten.

Alii verò volunt, Danaum ab Aegypto fratre pulſum Danaidem navem primùm conſtruxiſſe. Hellanicus autem, & Arati interpres tradunt, non à Danao, ſed Danai precibus à Minerva aedificatam; & ab ea demum inter ſydera collocatam fuiſſe. Charax verò Pergamenus auctor eſt, Jaſonem non uná tantum navi, ſed claſſe Colchos penetraſſe.

Argivei delectei virei] Euripides ἐρετμῶσαι, χέρας Ἀνδρῶν ἀρίςων: quem locum Coriolanus Martiranus vertit, *lecta Danaûm manus*. De quibus Maro Eclog. 4.

Alter erit tùm Tiphys, & altera quae vehat
Argo
Delectos Heroas

Cùm lecti juvenes, Argivae robora pubis,
Auratam optanteis Colchis avertere pellem,
Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.

Valerius Flaccus;

Omnis abit, quae jam bellis ſpectataq; forma
Turba ducum, primae ſeu quos in flore juventae
Tentamenta tenent ——

Sed hi verſus ſcopae diſſolutae ſunt, ſi cum Catullianis comparantur. Pindarus in Pyth. Ode 4. Heroës illos ναυτᾶν ἄωτον appellavit: & eodem modo Theocritus Idyl. 13. divinum Heroum florem. Lucretius l. 1. de Graecis, qui ad Trojam navigarunt,

Ductores Danaûm delecti, prima virorum.

Illam

ILLAM PELLEM INAURATAM ARIETIS] Fortaſſe, *villo pellem inaurato arietis.* Ovidius in Epiſt. 12.

Aureus ille aries villo ſpectabilis aureo.

Et rurſus epiſt. 6.

Non erat hic aries villo ſpectabilis aureo.

Item lib. 6. Met.

Vellera cum Minyis nitido radiantia villo.

Obſervandum tamen eſt, quam variis modis aureum illud vellus poetae nominaverint. Euripides πάγχρυσον δέρας, Orpheus, & Apollonius, δέρας, & κῶας χρύσειον, Pindarus Pyth. Od. 4. χρύσεον νάκος κριοῦ; δέρμα κριοῦ βαθύμαλλον; κῶας αἰγλᾶεν χρυσέῳ θυσάνῳ; & δέρμα λαμπρὸν: Poëta quidam apud Ciceronem in Orat. *Auratus Aries Colchorum*; Catullus auratam pellem, Ovidius in Epiſt. & Metamor. Phryxeam ovem, Phryxea vellera, Ovem fulvo vellere conſpicuam, Vellera nitido villo radiantia. Valerius Flaccus l. 1, & 8. Pecoris Nephelei vellera, Phryxeam pecudem, pellem rutilam, pellem villis ſidereis comantem, vellera radiantia. Euripidis Scholiaſtes refert, Simonidem in Neptuni hymno dixiſſe, purpureum hujusmodi vellus fuiſſe, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ πορφύρων κεχρῶσθαι αὐτό.

COLCHEIS] Euripides, Κόλχων ἐς αἶαν. Herodotus in Clio, ἐς αἶάν τε Κολχίδα.

317 IMPERIO REGIS PELIAE] Expreſſit magis Apollonii, quàm Euripidis verba: ità enim ille in principio Argonauticorum,

——— βασιλῆος ἐφημοσύνῃ Πελίαο.

PER DOLUM] Val. Flac. l. 1.

Mox taciti patuêre doli, nec vellera curae
Eſſe viro; ſed ſeſe odiis immania cogi
In freta ———

NAM NUNQUAM HERA ERRANS MEA DOMO EFFERRET PEDEM] Αἰτιολογία. Nam non modò Medea per exteras regiones non erraret, ſi Argo ad Colchidos fines non perveniſſet, ſed nec unquàm è domo digreſſa eſſet. Plaut. Captiveis,

Servate iſtum ſultis intus ſervi, ne quoquam pedem efferat.

Virgilius l. 2. Aen.

Mene efferre pedem, Genitor, te poſſe relicto Speraſti?

Sed Terentius in Andr. videtur quodammodò ad hunc Ennii locum reſpexiſſe,

Nam pol ſi id ſciſſem, nunquàm huc tetuliſſem pedem.

Quòd verò hîc Ennius ait, *Errans domo efferret pedem*, Euripides, Non enim Hera mea ad turres Iolcias navigaſſet. Quibus verbis major à loco excitatur commiſeratio, cùm oſtendat expreſſiùs, illam, relictá patriá, ad terras adeò alienas perveniſſe.

ANIMO AEGRA] Mirè hoc ſenario Medeae ἐρωτομανίαν deſcribit; in quo ineſt πάθος ex animi perturbatione, in quam nimio amore inciderat

AMORE SAEVO SAUCIA] Proxima translatio à corpore ad animum. Virgilius de eadem Eclog. 8.

Saevus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus ———

Saevus amor ab utroque Poëta dictus eſt ab effectu, qui de puerorum nece eſt ſubſequutus: unde Medea παιδολετρία dicta fuit. Quamvis apud utrunque *ſaevus* aliquando pro *magno* accipiatur. Ennius; *Induta fuit ſaevâ ſtolâ.* Virgilius l. 1. Aen.

Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector ———

Caeterùm hoc in loco *ſaevus*, & pro *crudeli*, & pro *magno* ſumi poteſt. Quàm verò magnus in Medea amor fuerit, illud argumento eſt, quòd ſuis proditis, ac deſertis, peregrinum hominem ſequuta ſit. Sed ingentem illum amorem ingens excepit indignatio, atque ira, ob violatam fidem, novamque conjugem introductam. Unde nimia denique ulciſcendi cupiditas cum immanitate conjuncta exorta eſt. De qua Ovidius l. 2. Triſt.

Tingeret ut ferrum natorum ſanguine mater,
Concitus à laeſo fecit amore dolor.

Quibus quidem vehementibus animi affectionibus non defuit vehemens ratiocinantis animae facultas, ut ex verſutis, callidisque ejus facinoribus demonſtravit. Cui, ut ait Cicero l. 3. de Nat. Deor. ut ſcelus, ſic nec ratio quidem defuit. Quare eam Eu- 318
ripides μεγαλόσπλαγχνον appellavit, quòd juxtà illius viſcerum magnitudinem, eam facultatum, ac motuum vis, & magnitudo conſequatur. Porrò multò majori energia Noſter dixit *amore ſaevo ſaucia*, quàm

IIAI.

ΠΑΙ. Παλαιὸν ὄικων κτῆμα δεσποίνης ἐμῆς,
Τί πρὸς πύλαισι τὴν δ' ἄγουσ' ἐρημίαν,
Ἕστηκας, αὐτὴ θρεομένη σαυτῇ κακά;

ΤΡΟ. Ὦθ' ἵμερός μ' ὑπῆλθε γῇ τε κ'ουρανῷ
Λέξαι, μολούσῃ δεῦρο, Μηδείας τύχας.

Pae. Antiqua, [a] herilis fida cuſtos corporis,
Quid ſic, [b] extrà aedeis exanimata [c] eliminas? — Non. *Eliminare.*

Nut. Cupido cepit miſeram nunc me proſequi — Cic. lib. 3. Tuſ.
Caelo, atque terrae [d] Medeaï miſerias.

a aedilis b ante c eliminor d herae Medeae.

Graecus, amore perculſa. Quae eloquutio cùm Flacco non vehemens admodùm videretur, epitheto auxit in Epodo, *amore perculſum gravi.* Lucretius Ennianâ translatione l. 4.

Idque petit corpus, mens unde eſt ſaucia amore.

Et Virgilius l. 4. Aen.

At Regina gravi jamdudum ſaucia cura
Vulnus alit venis ——

Sed in Ennii verſu frequens vocalium concurſus grandiorem reddit orationem.

Antiqua herilis custos] Poſtquàm Nutrix de Medeae infortuniis conqueſta rem ferè omnem, tanquàm Prologi vice fungens, explicavit; Paedagogus, cujus haec verba ſunt, in ſcenam prodit, Nutricemque alloquitur. Quam cùm animo conſternatam conſpiceret, ut benevolentiam captaret, antiquam, ac fidam herilem cuſtodem appellat. Sic etiam Plautus in Aſin. —— *Di te ſalvaſſint ſemper*
Cuſtos herilis ——

Feſtus hos duos Ennii verſus bis ex Medea Exſule adducit.

Quid sic extra aedeis exanimata eliminas] Quinctilianus de hoc verbo l. 8. c. 3. ait; *Nam memini juvenis admodùm inter Pomponium, & Senecam etiam praefationibus eſſe tractatum, an gradus eliminat apud Attium in Tragoedia dici oportuiſſet. At veteres ne expectorat quidem timuerunt.*

Cupido cepit miseram] Haec verba Nutricis eſſe, non ſolum ex Euripidis Graeca cognoſci poſſunt, verùm etiam ex Cicerone, qui in 3. Tuſculana ait; *Sunt autem alii, quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui delectat, ut illa apud Ennium Nutrix; Cupido cepit miſeram* &c.

Prosequi caelo, ac terrae] Haec verba idem ſignificare videntur, quòd, ut ipſa apud Senecam Medea loquitur, querelas verbaque in caſſum ferre, & quaſi apud eos conqueri, qui nihil prorſus audiant, ſive adjumenti ferre poſſint. Quod frequenter amantibus contingere ſolet, cùm de ſuis miſeriis ſurdo (ut ajunt) verba faciunt. Idque declarat Plautinus ille adoleſcens in Mercatore,

Non ego idem facio, ut alios in Comoediis
Vidi facere amatores, qui aut nocti, aut die,
Aut Soli, aut Lunae, miſerias narrant ſuas.
Quas pol ego credo humanas querimonias
Non tanti facere, quid velint, quid non velint.

Virgilius de Corydone Eclog. 2.

—— *ibi haec incondita ſolus*
Montibus, & ſilvis ſtudio jactabat inani.

Theognetus Comicus in Phaſmate quendam philoſophiae operam dantem deridet 319
caelo, ac terrae loquentem, quibus nulla ejus ſermonis cura eſſet,

ΧΟΡ. Ἔκλυον φωνὰν, ἔκλυον δὲ βοάν.

ΧΟΡ. Ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου
  Κλῇδ' ἀπέραντον.

ΜΗ. Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων,
  Μή μοί τι μέμψηϑ', οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
  Σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο,
  Τοὺς δ' ἐν θυραίοις, οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς
  Δύσκλειαν ἐκτήσαντο, καὶ ῥαθυμίαν.

CHO. [a]Fluctus verborum aures aucupant. — Non. *Aucupavi.*

CHO. Quà Pontus Helles --- — Cic. in Orat.

MED. Nam multei ſuam rem benè geſſere, & poplicam patria procul: — Idem lib. 7. Ep. fam.
  Multei, qui domei aetatem [a] agerent, propterea ſunt improbati.

a Fructus b egerunt *legit Victor. & Muret.*

Πεφιλοσόφηκας γῇ, καὶ οὐρανῷ λαλῶν,
Οἷς οὐδέν ἐστιν ἐπιμελὲς τῶν σῶν λόγων.

Idem ſignificant Graecae illae Paroemiae, *Αἰγιαλῷ λαλεῖς, Ἀνέμῳ διαλέγῃ, Πρὸς τὸν τοῖχον λαλεῖς*, & aliae hujusmodi. Sed Colchis magnum jusjurandum fuit, per caelum & terram jurare. Unde Medea apud Apollonium l. 4.

Ἴστω Κόλχων ὅρκος ὑπέρβιος, ὅν τιν' ὀμόσσαι
Αὐτὴ ἐποτρύνεις μέγας οὐρανὸς ἠδ' ὑπένερθε
Γαῖα θεῶν μήτηρ ———

Et Hebraeis perfrequens fuit caelum, & terram tanquàm teſtes invocare.

FLUCTUS VERBORUM AURES AUCUPANT] Non dubium eſt, ſi haec verba cum Euripideis conferantur, ob duplices tranſlationes, alteram ſcilicet ab undarum appulſu, alteram ab aucupibus ſumptas, venuſtiora judicatum iri: licet aliquibus minùs illae ſatisfaciant, cùm ſanè nullam ſimul habeant cognationem. Poſtremà uſus eſt Plautus in Sticho,

Num quis hic eſt alienus noſtris dictis auceps auribus?

Et in Milite,

Viden' tu illam oculis venaturam facere, & aucupium auribus?

QUA PONTUS HELLES] Exiſtimant aliqui, hunc locum cum illo Euripidis, *Πόντου κλῇδα*, reſpondere. Appellavit Apollonius l. 1. clauſtra *Πόντου στόμα*, Pindarus Pyth. Od. 4. *ἀξείνου στόμα*, Herodotus *ζεῦγος*, Cicero l. 1. Tuſc. *Ponti oſtium, & anguſtias*, Seneca in Medea, *Pontici fauces freti*; Vetus quidàm Poëta *Axena Ponti freta*, Claudianus in Paneg. 1. *intacti clauſtra freti*, appellarunt. Sed ego ſuſpicor haec verba, quae à Cicerone referuntur, potiùs ad eum locum pertinere, quem tacito Auctoris nomine refert Seneca in 2. Epiſtol.

Imperito Argeis, regna mihi liquit Pelops,
Quà Ponto ab Helles, atque ab Ionio mari
Urgetur Iſthmos ———

Atque apud Ciceronem legendum exiſtimo, *Quà Ponto ab Helles*, non autem ut in vulgatis.

MULTEI SUAM REM] Angelus Politianus cap.

cap. 27. Miſcell. & Petrus Victorius l. 20. Var. lect. cap. 13. hos verſus ex Ennii Medea eſſe volunt, & ex collatione Graecorum verſuum de Euripidea, quae in manibus eſt, eſſe converſos; & hoc modo, quo nos ſcripſimus, diſpoſuerunt. Muretus l. 8. Var. lect. c. 17. autem praeterquàm quod ſic eos digeſſerit,

——— num multi ſuam
Rem benè geſſère, & publicam patria procul.
Multi, domi qui aetatem egerunt, propterea
Sunt improbati ———

Opinatur Ennium, aut quiſquis tandem Veterum converterit (modò Euripideos iſtos verterit) malè eos eſſe interpreta-
320 tum, & rationibus, quas ipſe adducit, in alieniſſimam ſententiam detorſiſſe. Referuntur autem hi verſus à Cicerone in Epiſtola quadam ad Trebatium lib. 7. Epiſt. quâ cum his verbis hortatur, ut Urbe procul malit eſſe; *Tu modò ineptias iſtas, & deſideria urbis, & urbanitatis depone: & quo conſilio profectus es, id aſſiduitate, & virtute conſequere. Hoc tibi tàm ignoſcemus nos amici, quàm ignoverunt Medeae, quae Corinthum arcem altam habebant, matronae opulentae optimates: quibus illa manibus gypſatiſſimis perſuaſit, ne ſibi vitio illae verterent, quod abeſſet à patria; Nam multei ſuam rem*, &c. Quos quidem verſus Paullus Manutius contrà Mureti opinionem ità diſtinguendos putat,

Nam multi ſuam rem benè geſſère, & publicam
Patria procul: multi, qui domi aetatem age-
Rent, propterea ſunt improbati ———

Qui verſus ſi Ennii ſunt, ut Politianus, Victorius, Manutius, aliique quamplurimi viri eruditi aſſerunt, procul dubio ejuſdem Poëtae ſunt etiam ſuperiora illa verba à Cicerone aliquantùm more ſuo immutata, qui ſaepiſſimè ità Poëtarum verſus diſſolvere ſolet, ut eorum ſtructura haud facilè dignoſci poſſit. Ea autem ipſius Ciceronis verba eſſe, nullo pacto mihi perſuadere poſſum. Quis enim neget, verba illa non eſſe planè poëtica, ac Ennianam eloquutionem redolere? *Corinthum, arcem altam, matronas opulentae optimates, manibus gypſatiſſimis.* Nunquàm profectò ità Cicero loquutus eſſet. Caeterùm ſi nihil tale eſt apud Euripidem, nec Graeci verſus videntur omninò cum Latinis quadrare, minimè mirum eſt, quando (ut diximus) veteres Poëtae ſummam ſibi in Graecis fabulis vertendis licentiam arrogarunt. Verum enimvero quoniam poëtica illa verba à Cicerone relata, Ennii eſſe non modò ſuſpicamur, verùm etiam aſſentimur, ne id inexplicatum omittamus, per manus gypſatiſſimas, non ut plerique alii candidiſſimas intelligere opinor, ſed artes, & veneficia Medeae, quaſi dicat manus medicamentis, ac venenis illitas, infeſtaſque. Gypſum enim venenum eſſe ſatis vulgatum eſt, nam ſumptum adeò in ventriculo lapideſcit, ut corporis meatus obſtruendo, enecet. Sive his verbis barbaram mulierem ſignificavit. Conſueverunt enim hujuſmodi mulierum genus gypſo manus pingere, ut candidiores viderentur. Ad quem morem fortaſſe reſpicit illud Valerii Flacci lib. 2.

Picta manus, uſtoque placet, ſed barbara
mento.

Comprobat Rufini epigrammia mulieres ſe gypſo illinire ſolitas l. 7. Epigram.

Ἀντὶ δέ μοι παίδων ἀδόλου χροὸς, ἤρεσε
γύψου
Χρίσματα καὶ φύκους ἄνθος ἐπεισόδιον.

Gypſatos verò pedes venalium ſervorum ſignum fuit, quo ab emptoribus dignoſcerentur. Plinius lib. 35. c. 17. de creta argentaria loquens, quae argento nitorem 321
reddit; *Eſt*, inquit, *& viliſſima, qua circum praeducere ad victoriae notam, pedeſque venalium trans mare advectorum denotare inſtituerunt majores.* Tibullus l. 2. eleg. 3.

Barbara gypſatos ferre cataſta pedes.

Ovidius l. 1. Amor. Eleg. 8.

Nec tu, ſi quis erit capitis mercede redemptus,
Deſpice gypſati nomen inane pedis.

Ad hoc reſpicit illud Juvenalis Satyr. 1.

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat
albis.

Verbis autem illis, Μήμοιτι μέμψησθε, *Ne mihi vitio vertatis*, &c. reſpexit Poëta ad communem omnium opinionem de mulieribus peregrè vagantibus, quae propter inſtabilitatem impudicae habentur.

MH. --- ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον, ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

ΚΡ. Ἀλλ' ἔξιθ' ὡς τάχιστα, μὴ λόγους λέγε,
Ὡς ταῦτ' ἄρηρε ---

MED. Nam ter ſub armeis malim vitam cernere,
Quàm ſemel modò parere --- Varr. l. 5. de lin. Lat.

CR. * Animadverte, & dicto pare ---
Praeter rogitatum [a] ne querare --- Cic. pro Rabir. & l. 7. ad Att.

a ſi

Horatius l. 3. Car. Od. 3.
——— Ilion, Ilion,
Fatalis, inceſtusque judex,
Et mulier peregrina vertit
In pulverem ———

Quamobrem in Comoediis meretrices peregrinae appellantur. Terent. in Andr.
Adeón' eſt demens ? ex peregrina ?

Quod verò ad traductionem attinet, Latinus Poëta pro σεμνοὺς, ut caetera omittamus, liberiùs quàm par eſt intelligit eos, qui rem ſuam, & publicam benè geſſerunt. Graecus Scholiaſtes eam vocem τοὺς ὑπερηφάνους, & ἀλάζονας, faſtoſos, & ſuperbos interpretatur; quem ſequutus eſt Stilbius: Dorotheus verò moroſos vertit, honeſtos Politianus. Qui ubi Euripideos hos verſus ad verbum transfert, perperàm Κορίνθιαι γυναῖκες in recto, *Corinthiae mulieres*, vertit, cùm vocandi caſus ſint, &, ἐξῆλθον δόμων, in tertia pluralis, *egreſſae ſunt domos*, cùm ſit prima ſingularis, quod verbum non ad Corinthias mulieres referendum eſt, ſed ad Medeam ipſam, quae cum Corinthiis mulieribus, ex quibus conſtitutus eſt chorus, loquens, quarum nomine à nutrice rogata fuerat, ut foras prodiret, ait; *Corinthiae mulieres, egreſſa ſum ex aedibus* &c. An verò haec Ennius, & Cicero, qui eum ſequutus eſt, rectè de patria, & non de privatis aedibus intellexerint, in aliud tempus differemus.

SUAM REM BENE GESSERE, ET POPLICAM PATRIA PROCUL] Rem benè geſſiſſe frequentiùs de his dictum eſt, qui longè à patria aliquid aut praeclarè, aut utiliter egiſſent. Plautus Sticho,
Cùm benè re geſtâ ſalvus convertor domum.
Idem ibid.
Ut mihi volupe 'ſt Pamphilippe, quia vos in patriam domum
Rediiſſe video benè geſtâ re ambos; te, & fratrem tuum.

NAM TER ARMEIS] Ejuſdem Medeae verba ſunt, quae cum Corinthiarum mulierum choro adhuc loquens ab incoepto querelarum non deſiſtit, ſed multis nominibus miſeram mulierum conditionem deplorans addit, minimè verum eos dicere, qui ajunt, mulieres domi ſeſe conti- 322
nentes ſine ullo vitae diſcrimine tranſigere aetatem, dum viri belli pericula ſubirent foris: malle enim ſe ter in acie dimicantem ſtare, quàm ſemel parere. Refert Nonius in *Cernere* hunc locum ex Medea Exſule. Varro Satyra γέροντος διδασκάλου, *Non vides apud Ennium eſſe ſcriptum?*
——— ter ſub armeis malim vitam cernere,
Quàm ſemel modò parere ———
Quem locum Idem repetit libro 5. de lingua Latina.

ANIMADVERTE, ET DICTO PARE] M. Cicero pro Rabirio Poſtumo haec verba refert, non expreſſo Auctore, nec fabulae nomine: quae quoniam ex Euripidis Medea converſa ſunt, jure conjici poſſunt

ex

ΚΡ. Εἴ σ' ἡ πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ,
Καὶ παῖδας ἐντὸς τῆς δε τερμόνων χθονὸς
Θανῇ ---

ΜΗ. Κακῶς πέπρακται πανταχῇ ---

CR. * Si te ſecundo lumine hîc offendero, — Cic. ibid.
Moriere ---

MED. Teneor conſipta, undique venor. — Non. *Venor.*

ex Ennio Ciceronem retuliſſe, cujus verba ſunt; *Nemo noſtrûm ignorat, etiam ſi experti non ſumus conſuetudinem regiam. Regum autem ſunt haec imperia, Animadverte; & dicto pare; & , Praeter rogitatum ſi querare: & illae minae, Si te ſecundo lumine hic offendero, Moriere. Quae non ut delectemur ſolùm, legere, & ſpectare debemus, ſed ut cavere etiam, & effugere diſcamus.* Sunt ea Creontis verba ad Medeam, quam celerrimè jubentis, ut ex ipſius ditione excedat, neque precibus diſceſſum differat, cùm id firmiter ſancitum ſit. Summis tandem precibus eâ conditione unius diei moram impetravit, ne poſterum diei jubar ipſam, nec filios intrà regni fines aſpiceret, alioquin moreretur. Hanc ſententiam rurſus extulit Cicero epiſtolâ extremâ l. 7. ad Atticum, *Caeſaris interdicta, Si te ſecundo lumine hic offendero, reſpuuntur.* Idem ferè apud Senecam in Medea expreſſit Creon,

Jubete ſileat, regium imperium pati
Aliquando diſcat ——

Et illud, *Et ipſa propera, capite ſupplicium lues,*
Clarus priuſquàm Phoebus attollat diem,
Niſi cedis Iſthmo ——

ANIMADVERTE] κόλαζε.

DICTO PARE] Imperio obtempera. Virg. l. 1. Aen. *Jamque ibat dicto parens* ——

PRAETER ROGITATUM] Praeter id quod rogaris.

SI QUERARE] Si murmures. Lambinus legit, *ſi loquare*, ut magis Graecis verbis μὴ λόγους λέγε reſpondeat.

SI TE SECUNDO LUMINE] Secundâ die, cras. Virg. l. 6.

—— *vix lumine quarto Proſpexit Italiam* --

Idem l. 4. quantâ venuſtate, ac majeſtate Ennianam extulit ſententiam,

Jam mare turbari trabibus, ſaevasq; videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.

Eodem modo Cic. pro Milone lucem pro die poſuit, *Centeſima lux haec eſt ab interitu Clodii.*

TENEOR CONSIPTA, UNDIQUE VENOR] Cùm Medeae mala undique imminerent, 323
hinc Jaſonis, & pellicis odium, ulciſcendique cupiditas, illinc liberorum amor, minae, & exſilium, Euripides de ea dixit, malè actum undique eſſe. Sed multò Noſter magnificentiùs à feris ſumptâ tranſlatione, quibus hinc canibus, illinc laqueis, & retibus circumcluſis, nullum patet effugium, dixit,

Teneor conſipta, undique venor.

Alluſit fortaſſe ad proverbium, quod ſic Flaccus protulit l. 2. Satyr. 2.

—— *hâc urget lupus, hâc canis angit.*

Idem l. 2. Ser. Satyr. 3. alio ſanè modo eandem expreſſit ſententiam,

Hic foſſa eſt ingens, hic rupes maxima ——

Graeci eâdem ſignificatione dicunt, Ἔμπροσθεν κρημνὸς, ὄπισθεν λύκοι. Non diſcedit ab hoc Maronis illud, apud quem Pallas, ut ſuos à pugnandi neceſſitate hortaretur, ait l. 10.

Ecce maris magna claudit nos obice pontus,
Deeſt jam terra fugae ——

MH. Νῦν ποῖ τράπωμαι; πότερα πρὸς πατρὸς δόμους,
Οὓς σοὶ προδοῦσα, καὶ πάτραν, ἀφικόμην;
Ἢ πρὸς ταλαίνας Πελίαδας;

MED. Quò nunc me vortam, [a] quò iter incipiam ingredi? Cic. l. 3. de Orat.
Domum paternamne? anne ad Peliae filias?

a quod

Seneca apertis verbis remiſſo tragico ſpiritu de Medea dixit,

Expulſa, ſupplex, ſola, deſerta, undique
Afflicta ——

In vulgatis Nonii codicibus refertur hic locus ex Ennii Nemea, ſed malè opinor, cùm *Medea* ibi legendum ſit, tum antiqui codicis fide, tum ob ſenſus cum Graeca Euripidis congruentiam. Feſtus fortaſſe hunc locum ſignificavit, cùm dixit in *Conſiptum*, Conſiptum apud Ennium pro conſeptum reperiri. Pergens rurſus Medea cum choro colloqui ſui conſilii aperit rationem: proptereaque ſe tàm blandè Creontem allatam ait, ut faciliùs eum fallere poſſet, & exitium, quod illi, Jaſoni, novaeque nuptae moliebatur, ad finem perduceret. Quod quidem ſcelus cùm ſecum animo volutaret, haec innominati apud Ciceronem l. 3. de Nat. Tragici verba ab ea prolata ſunt; quae hoc loco maximè quadrant: loquitur autem de Creonte, à quo, ut paullò ſuperiùs diximus, unius diei prorogationem ſupplicibus verbis obtinuit,

Ille transverſà mente mihi hodie tradidit repagula,
Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciem dabo.
Mihi moerores, illi luctum, exitium illi, exſilium mihi.

Qui verſus ſi non ſunt ex Accii Medea petiti, profectò ex hac Ennii ſunt: nam non modò cum hujus Medeae Exſulis hypotheſi congruunt, à qua longè videtur, ut ex reliquiis conjici poteſt, Accii fabula abeſſe; verùm etiam horum ſenſus valdè cum his Euripideis conſentit, quamvis diverſo ſanè modo explicatus ſit: nec quidem mirum, ſi pleraque ſuo Marte addidit Ennius, ea, quá ſaepe libertate uſus. Ità igitur Euripidis Medea,

Πικροὺς δ᾽ ἐγώ σφιν καὶ λυγροὺς θήσω γάμους,
Πικρὸν δὲ κῆδος, καὶ φυγὰς ἐμὰς χθονός.

QUO NUNC ME VORTAM?] Interrupta ac conciſa Medeae oratio magnam praeſefert animi perturbationem, ac conſilii inopiam. Exorditur ab addubitatione, ut majorem excitaret commiſerationem. Similis conqueſtionis locus eſt apud eundem Graecum Tragicum in Hecuba, ubi Polymeſtor utroque oculo à Troadibus contoſſo, ait;

Ὤ μοι ἐγὼ, πᾶ βῶ; πᾶ στῶ; πᾶ κέλσω
Τετράποδος βάσιν θηρὸς ὀρεστέρου
Τιθέμενος ἐπὶ χεῖρα κατ᾽ ἴχνος; ποίαν;
Ἢ ταύταν, ἢ τάνδ᾽ ἐξαλλάξω;

Et paullò poſt,

Πᾶ στῶ; πᾶ κάμψω; πᾶ βῶ;

Et, Ποῖ τράπωμαι; ποῖ πορευθῶ;

Admetus apud eundem in Alceſtide,

Ποῖ βῶ; πῆ στῶ; τί λέγω; τί δὲ μή;
Πῶς ἂν ὀλοίμαν; ——

Teucer apud Sophoclem in Ajace,

Ποῖ γὰρ μολεῖν μοι δυνατὸν, εἰς ποίους βροτοὺς,
Τοῖς σοῖς ἀρήξαντ᾽ ἐν πόνοισι μηδαμοῦ;
Ἦ που Τελαμὼν σὸς πατὴρ, ἐμός θ᾽ ἅμα,
Δέξαιτ᾽ ἂν εὐπρόσωπος, ἵλεώς τ᾽ ἴσως
Χωροῦντ᾽ ἄνευ σοῦ; πῶς γάρ; ——

Seneca Ennii imitatione eodem dicendi genere, quod Graeci διαλογισμὸν κατ᾽ ὑποφορὰν vocant, ſuam Medeam facit ità ſecum per ironiam quaſi cum altero colloquentem in Med.

At quò remittis? Phaſin, & Colchos petam?
Patriumque regnum? quaeq; fraternus cruor
Per-

ΙΑΣ. --- ὡς ἔρως σ' ἠνάγκασε
Πόνων ἀφύκτων τοὐμὸν ἐκσῶσαι δέμας.

Jas. * Tu me amoris magis, quàm honoris [a] ſervaviſti gratia. Idem lib. 4. Tuſc.

a ſervaſti

Perfudit arva? quas peti terras jubes?
Quae maria monſtras? Pontici fauces freti?
Per quas revexi nobiles regum manus,
Adulterum ſequuta per Symplegadas?
Parvámne Iolcon, Theſſala an Tempe petam?
Quascunque aperui tibi vias, clauſi mihi.
Quò me remittis? ——

Oſtendit etiam Catullus de Nupt. Pelei, quantùm hujusmodi percontationes ad miſericordiam concitandam ſint idoneae,

Nam quò me referam? quali ſpe perdita nitar?
Idaeósne petam monteis? at gurgite lato
Diſcernens patriam truculentum dividit aequor.
An patris auxilium ſperem? quemne ipſa reliqui
Reſperſum juvenem fraternâ caede ſecutâ?
Conjugis an fido conſoler memet amore?
Quine fugit lentos incurvans gurgite remos?

Non diſſimilis & illa etiam Atrei conqueſtio apud Accium,

Egone Argivûm imperium attingam, aut Pelopis
Digner domo? quo me oſtendam, quod templum adeam?
Quo more funeſto colloquar? ——

Hujusmodi eſt illa Didonis διαπόρησις apud Maronem,

En quid agam? rurſúsne procos irriſa priores
Experiar? ——

Et quae ſequuntur. Nec ſolùm Poëtae, ſed etiam Oratores hujusmodi orationis genere uſi ſunt. Ita enim Gracchus in Oratione quadam, *Quo me miſer deferam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat: an domum? matremne ut miſeram, lamentantemque videam, & abjectam?* Duos autem eos verſus, quos modò explicamus, refert Cicero ſine Auctoris indice: ipſa tamen oratio, & verba ex Euripide expreſſa faciunt, ut Ennianae Medeae eſſe exiſtimemus.

Domum paternam] *Natale ſolum* ſub ejusdem Medeae perſona dixit Ovidius l. 7.

Ergo ego germanam, fratremque, patremque, Deosque,
Et natale ſolum ventis ablata relinquam?

Valerius Flaccus *patrias domos* l. 8.

Linquo domos patrias te propter, opesque meorum.

Et lib. 7.

Nempe ego ſi patriis timuiſſem excedere tecteis.

Ad Peliae filias] Miſeriam ſuàm amplificat Medea, cùm Jaſonis cauſſa neque ad paternam domum, neque ad mariti propinquos tutus pateat aditus. Inviſa enim Peliae filiabus erat ob caedem, quam, ut à Samio Polycrate proditum eſt, earum patri dolo molita eſt: ut Jaſonis propinquorum caedem ulciſceretur, & Jaſoni ipſi viam ad regnum ſubſtrueret. Perſuaſit enim Aſteropeae, & Antinoae Peliae natabus, ſe ſuis medicamentis ipſarum patrem ſenio jam confectum in priſtinum aetatis robur reſtituere poſſe: &, quò magis ejus promiſſis fides adhiberetur apud Ovid. l. 7. inquit, —— *qui veſtras maximus aevo eſt*

Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet.

Caetera ex Ovidio, Apollodoro l. 1. Biblioth. aliisque quamplurimis nota ſunt.

Tu me amoris] Exprobrante Medeâ Jaſoni ingratitudinem, quòd poſt tot, tantaque à ſe accepta beneficia, dimiſſa ſit, purgat ſe Jaſon, potiusque ait, ſe à Medea amoris impatientia ex periculis fuiſſe ereptum, quàm honoris ergo. Sunt haec ex Euripidis Graeca converſa, ſed à quo, Cicero non meminit. Inquit enim l. b. 4. Tuſc.

ΜΗ. Οὔτ' ἐξ ἐμοῦ γὰρ παῖδας ὄψεταί ποτε.
Ζῶντας τὸ λοιπὸν ---

ΜΗ. --- δότ', ὦ τέκνα,
Δότ' ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιὰν χέρα.

ΧΟΡ. Ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
Ἀελίου, κατείδετε, εἴδετε τὰν
Ὀλομέναν γυναῖκα, πρὶν φοινίαν
Τέκνοις προσβαλεῖν χέρ' αὐτοκτόνον.

MED. * Neque tuum unquàm in gremium extollas libero- Cic. Orat.
rum ex te genus.

MED. --- ſalvete optuma corpora
Cette manus veſtras, measque accipite. Non. *Cette.*

CHO. Juppiter, tuque adeò ſumme Sol, Prob. in Eclog. 6. Virg.
Quei res omneis inſpicis,
Queique tuo lumine
Mare, terram, ac caelum
[a] Contines, inſpice hoc facinus,
Priusquàm fiat, prohibe ſcelus.

a Contueris

Tuſc. *Quid ait ex Tragoedia princeps ille Argonautarum? Tu me amoris magis, quàm honoris*, &c. Haec quidem ipſe Cicero non vertit: ſic enim illicò addit, *Atque ea tamen apud alium Poëtam patri dicere audet, ſe conjugem habuiſſe*, &c. Ennii igitur eſſe opinor.

NEQUE TUUM UNQUAM] Refertur ſimiliter hic locus à Cicerone ſine Auctoris nomine. Quoniam verò idem prorſus in Euripidis Medea extat, audacter Ennio ad-
326 ſcripſimus. Euripidis autem verba ſic poſſunt Latinè exprimi, Non enim poſthàc liberos, quos ex me habuit, viventes unquam adſpiciet: in quibus nihil poëticum ineſſe videtur. Quantò verò praeclariùs tandem ſententiam Latinus Poëta expreſſerit, ex collatione apparet.

SALVETE OPTUMA CORPORA] Venuſtiùs *pignora*, vel *viſcera*. Ovidius de eadem,

Cùm dolor armavit contra ſua viſcera matrem.

Verba ſunt Medeae ad filios, quae quamvis impiè in eos ſaevire decreverat, nihilominùs maternis affectibus non omninò exuta, optat illis, quam mox ademtura erat, ſalutem, humaniterque alloquitur. Expreſſit hoc diſticho Antipater Macedo hujusmodi Medeae animi aeſtum: qui optimè in illius imagine utrunque agnoſcens affectum, iram ſcilicet, & commiſerationem, ait,

Me-

Μηδείης τύπος οὗτος ἴδ' ὡς τὸ μὲν εἰς χόλον αἴρει
Ὄμμα, τὸ δ' εἰς παίδων ἔκλασε συμπαθίην.

Verbum *ſalvete* in Graeco non eſt. Laudat Nonius hunc locum ex Ennii Medea; quem ita aemulatus eſt Seneca in ejuſdem nominis fabula,

Hûc chara proles unicum afflictae domus
Solamen, hûc vos ferte, & infuſos mihi
Conjungite artus ——

Cette manus veſtras] Nonius, *Cette ſignificat dicite, vel date, ab eo, quòd cedo.* Plautus Mercatore,

—— *cette dextras nunc jam*

Measq. accipite] In Graeco haec non habentur, & in Latino verbum *ἀσπάσασθε* deficit.

Juppiter, tuq. adeo summe sol, qui res omneis inspicis] Chori verba ſunt, qui cognitis nefariis Medeae conſiliis videns nihil ampliùs eſſe praeſidii ad eam à truculenta natorum caede amovendam, Tragicis querimoniis ad Jovem, utpotè Deorum ſummum, & ad Solem, à quo illa ſuum ducebat genus, ſermonem convertit, eoſque obteſtatur, ut tàm tetrum facinus à pueris nihil tale merentibus arceat, atque avertat. Videri hîc quoque poteſt Ennius Jovis & Solis unum idem feciſſe numen aliorum Graecorum imitatione; apud quos,

Ὦ Ζεῦ πανόπτα, καὶ Ἥλιος, ὃς πάντ' ἐφορᾷς.

Perſuaſit ſibi credula vetuſtas, Jovi omnia perſpicua eſſe, nihilque eum latere, & omnia audire. De quo intelligens Sophocles in Antigona ait,

—— *ὁ πάντ' ὁρῶν ἀεί.*

Aſſeruit quoque Heſiodus, Jovis oculum cuncta videre, atque audire,

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς, καὶ πάντα νοήσας.

Agamemnon apud Homerum Iliad *γ*. Jovem & Solem tanquam unicum numen imploravit,

Ζεῦ πάτερ Ἴδηθεν μεδέων, κύδιστε, μέγιστε,
Ἠέλιός θ', ὃς παντ' ἐφορᾷς, καὶ παντ' ἐπακούεις.

27 Quod quidem de Jovis oculo Arati vitae Auctor intelligendum eſſe ait. Apparet etiam Orpheus ex priſca eorum Theologia Jovem & Solem, idem fuiſſe numen exiſtimaſſe; quandoquidem ab eo Sol in ejus hymno appellatur ardens, impollutus, temporis praecurſor, immortalis Juppiter;

Αἰθαλὶς, ἀμίαντε, χρόνου πέρων, ἀθάνατε Ζεῦ.

In eadem opinione videtur fuiſſe Plato, qui in Phaedro ait; Magnum in caelo ducem Jovem eſſe, qui primus incedit alatum impellens currum, omnia exornans, & providentiâ ſuâ gubernans, quem ſequitur Deorum Daemonumque exercitus per undecim partes diſtributus. Veſta autem in Deorum aede permanet ſola. Aliorum autem Deorum, quicunque in XII. numero cenſentur, ſuo quiſque muneri praeeſt, prout illi ſinguli ſunt conſtituti. Graeca divini Philoſophi verba ſunt; *Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος, τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε, καὶ δαιμόνων, κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη. μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. Τῶν δὲ ἄλλων, ὅσοι ἐν τῷ τῶν δώδεκα ἀριθμῷ τεταγμένοι θεοὶ ἄρχοντες, ἡγοῦνται κατὰ τάξιν, ἣν ἕκαστος ἐτάχθη.* Ex quibus apertè liquet, Platonem pro magno duce Jove Solem intellexiſſe; qui velociſſimum agitat currum, eumque innumerabilis ſequitur ſtellarum exercitus. Veſtam denique quis neget hîc terram intelligi, quae ſola in mundi centro ſuis librata ponderibus, ac quaſi in aëre pendens, conſiſtit immobilis? unde Euripides,

Καὶ γαῖα μῆτερ, Ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι.

Homerus Jovis appellatione Solem intellexit, cùm ait in I. Iliad.

Ζεὺς γὰρ ἐπ' ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὔλυμπόνδε.

Hinc aliqui exiſtimarunt Oceani undam Soli quaſi dapes vapores miniſtrare, & phyſicae rationi eſſe conſentaneum, calo-

Dd rem

rem humore nutriri. Quod verò ait, Jovem Deos omnes ſimul eſſe ſequutos, ſidera intelligit, quae Solem tanquàm ducem ſequi videntur, & eodem vapore ali creduntur. Refert Probus hunc Ennii locum ex Medea Exſule.

INSPICE HOC FACINUS PRIUSQUAM FIAT] Attius Athamante,

Priuſquàm inſans facinus oculi veſcuntur tui.

EX ALTERA MEDEA.

--- quei ipſus ſibei
Sapiens prodeſſe nequit, nequidquam ſapit. Cic. lib. 7. Epiſt.

Adſta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum Non. *Contempla.*

328 QUEI IPSUS SIBEI SAPIENS PRODESSE NEQUIT] Quoniam praeclariſſima haec ſententia non modò in ea, quae nunc exſtat Euripidis Medea integra non invenitur, ſed nec veſtigium quidem apparet ullum, nos non ab re ex altera ejusdem Euripidis Medea ab Ennio converſam fuiſſe diximus. Quòd verò ea ex Medeae fabula petita ſit, ex Cicerone facilè cognoſci poteſt, qui ad Trebatium ait lib. 7. Epiſt. *Et, quando Medeam agere coepi, illud ſemper memento, -- qui ipſe ſibi ſapiens, &c.* Quòd Ennius ejus auctor fuerit, ex eodem Cicerone liquet, cujus haec verba ſunt in 3. de Officiis; *Haec eſt illa pernicies, quòd alios bonos, alios ſapientes exiſtimant: ex quo Ennius, Nequidquam ſapere ſapientem, qui ſibi ipſi prodeſſe nequiret.* In quo loco Poëtae more ſuo verba ſine carminis ſtructura poſuit. Quòd denique eam ſententiam ex Euripide Ennius expreſſerit, quamvis liberiori licentiâ, ut eam grandiorem redderet: ex quo etiam totam fabulam expreſſiſſe arbitramur, Ciceronis quoque teſtimonio l. 13. Epiſt. comprobatur. Ità enim ad Caeſarem in Praecilii commendationem ſcribit; *Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta Εὐριπίδου, Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.* Qui verſus etiam inter Menandreos recenſetur, & à Luciano repetitur in Apologia pro mercede conductis, & à Plutarcho in Alexandro, & in libello, qui *Εἰ καλῶς εἴρηται τὸ λάθε βιώσας*, inſcriptus eſt. Nec ſolùm ex hoc verſu, qui ex Euripidis Medea affertur, apparet Euripidem alteram Medeam ſcripſiſſe: cùm in ea, quàm habemus, non extet; ſed ex his etiam ex eodem Auctore, & eadem fabula à Stobaeo relatis, qui in ea, quae in manibus eſt, nullibi reperiuntur. Ser. 20.

Μεγαλόσπλαγχνος δυσκατάπαυστος ψυ-
χὴ δηχθεῖσα κακοῖσι.

Et Ser. 76.

Τὸ θρέψαι δ' ἐν βροτοῖσι πολλάκις
Πλείω πορίζει φίλτρα τοῦ φῦσαι τέκνα.

Non eſt Euripideae ſententiae abſimilis locus ille Iſocratis ad Nicoclem de regno, 329
Ὁ μηδὲν ὢν αὑτῷ χρήσιμος, οὐδ' ἂν ἄλλον φρόνιμον ποιήσειεν. Alluſit ad eandem ſententiam apertiùs Plato in Hippia majore, *Τὸν σοφὸν αὐτὸν αὑτῷ μάλιστα δεῖ σοφὸν εἶναι.* Multi ſanè hunc Ennii locum unico trochaico legunt,

Qui ipſe ſibi ſapiens prodeſſe nequit, nequidquam ſapit.

Aliqui pro *nequit*, *non quit* ſcribendum exiſtimant antiqui codicis auctoritate; ſicut etiam apud Lucretium l. 5.

—— ſed vix adducor, ut antè
Non quierint animo praeſentire, atque videre.

ADSTA ATQ. ATHENAS] Videntur haec alicujus digito monſtrantis verba eſſe. Refertur prior hic verſus à Nonio cum prima conſequentis verſus dictione ex Medea Ennii, & à Varrone ſimiliter ex eadem fa-

fabula integer poſterior; qui, quamvis apud duos auctores divulſi legerentur, nihilominus ob verbum *Contempla*, quod apud Nonium eſt alterius verſus initium, facilè fuit ex Varrone reliquum ſupplere, praeſertim ità ſententiâ ſuadente. Poſui hos verſus in hac Medeae fabula, cùm alteri Euripideae nuſquàm quidquam reſpondeant. Sed fortaſſe meliùs pro *Adſta*, *Aſtu* legendum eſt; ut habetur in pervetuſto Nonii codice: quam vocem cum inſcii Amanuenſes minimè intelligerent, mendoſam reputarunt; unde pro *Aſtu*, *Adſta* irrepſit. Eſt autem Aſtu, ut Philochorus in l. 1. Attidos teſtatur, Athenienſium civitas, eo nomine κατ' ἐξοχὴν appellata. Unde Donatus enarrans illud Terentianae Eunuchi, -- *an in Aſtu venit? In Aſtu*, inquit, *in urbem de Piraeeo. Sic Athenienſes vocabant urbem ſuam*; *unde ipſi incolae* ἀϛοὶ *vocantur.* Quem Terentii locum adducit etiam Aſconius in 2. in Verr. ut probaret aſtuta ab ἄϛυ urbana dici. Unde hujuſmodi nomen omnibus deinde civitatibus commune fuiſſe apparet; & Ἄϛυ dici παρὰ τὸ ἵϛαϑαι. Nam, ut Eumolpus tradit, ἐπὶ μετεώρου κεῖνται αἱ πόλεις. Antonius verò Goveanus èxiſtimat eo modo Athenas Aſtu dici, ſicut urbs Roma propriè dicitur. Sed fortaſſe hoc loco ideò conjunctim Aſtu, atque Athenae nominantur, ut per haec verba totius civitatis ambitus ſignificaretur: quae bifariàm diviſa erat. Nam, ut tradit Halicarnaſſeus in 1. Antiquitatum, Athenienſes alii ὑπεράκριοι, hoc eſt, *Montani*, alii πάραλοι, hoc eſt, *Maritimi* appellabantur. Ex quo conjici poteſt, hos alteram Urbis partem, quae Athenae dicebantur, ad Piraeeum vergentem, illos verò alteram ab eminentia Ἄϛυ, & Arcem appellatam incoluiſſe. Dividit ſimiliter Plutarchus ἐν τῷ ἐρωτικῷ Athenienſes in Maritimorum, & Montanorum factiones, ſed tertiam eorum addidit, qui in planis locis morabantur. Hos Suidas πεδιασίους, quaſi *Campeſtres*, vocat; Montanos verò διακρίους, & παράλους, ut Dionyſius, Maritimos. Accius in Oenomao,
330 quamvis ſuſpicer ibi non de Athenis agi;

Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per Urbem, ut omnes, qui Arcem, Aſteumque accolunt,
Civeis, ominibus fauſtis auguſtam adhibeant
Faventiam; ore obſcoena dicta ſegregent.

Antiquum opulentum oppidum] De Athenarum antiquitate non pauca à Platone in Atlantico, & in Timaeo attinguntur. Joſephus in 1. libro κατ' Ἀπίωνος refert, Athenienſes ſe terrigenas eſſe gloriari, & inde αὐτόχϑονας dici. Auctor ſelectarum Agriculturae praeceptionum, quae Conſtantini Caeſaris nomine circunferuntur, ait l. 9. c. 1. Terram totam per orbis initia aquis obrutam fuiſſe, quibus paulatim deficientibus Atticam terram primùm emerſiſſe. Juſtinus ex Trogi Pompeji hiſtoriis, ubi de Athenienſium origine agit l. 2. *Soli enim*, inquit, *praeterquàm incremento, etiam origine gloriantur. Quippe non advenae, neque paſſim collecta populi colluvies originem urbi dedit; ſed in eodem nati ſolo, quod incolunt: & quae illis ſedes, eadem origo eſt.* Quae ſanè verba ad verbum paenè ex Iſocratis Panegyrico videntur expreſſa. Quò verò aliquod ſuarum antiquitatum ſignum Athenienſes praeſeferrent, cincinnos comae, ut ait Thucydides l. 1. aurearum cicadarum nexu redimire conſueverunt. Cicadas enim ferunt, non aliunde commigrare, ſed ubi naſcuntur, ibi vivere: quamobrem τεττιγοφόροι appellati ſunt. Meminit & hujus moris, & Thucydidis loci Ariſtophanis Scholiaſtes in Equitibus; ἦν τοῖς Ἀθηναίοις τὸ πάλαι τέττιξι χρυσοῖς ἀναδεῖσθαι τὴν κόμην: ὡς Θουκυδίδης, οὕτω οἱ εὐγενεῖς ἐφόρουν παῖδες, καὶ ἄνδρες πλέκοντες τὴν κεφαλήν. Quem morem ità Virgilius in Ceiri explicavit,

Ergo omnis charo reſidebat cura capillo,
Aurea ſolenni comptum quem fibula ritu
Mopſonio tereti nectebat dente cicadae.

Nonnus in libro 13. Διονυσιακῶν,

Χρύσεος ἀπλέκτῃσι κόμαις ἐσφίγγετο τέττιξ.

Quem morem deridens M. Varro Menippaeam Satyram ſcripſit, cui Atticus Tettix nomen fecit, ut doctè conjicit Turnebus; pro quo paſſim in vulgatis Nonii exemplaribus in dictione *Rabere* perperam legebatur, ſed non à vera lectione nimis

Contempla; & templum Cereris ad laevam adſpice. Varro l. 6. de lin. Lat.

Utinam ne unquam me de cordis cupido
Corde pedem extuliſſes --- Non. efferre.

Quis tu es mulier, quei me inſueto nuncupaſti nomine? Var. l. 5. de lin. Lat. Diomed. lib. 2.

Sol, quei candentem [a] caelo ſublimat facem. Non. *Sublimare*.

a in caelo ſublimas

remotè, *Antiquoteti*, & *Antiquotetti*: & modò longè remotiùs in excuſis à Plantino, *Idem Attii quod Titii*. Caeterùm ſuper hujusmodi generis antiquitate non parva inter Athenienſes, & Arcades fuit contentio. Jactabant enim ſe hi ante Lunam fuiſſe genitos, unde προσέληνοι appellari voluerunt.

TEMPLUM CERERIS AD LAEVAM ADSPICE] Templa Cereris, & Proſerpinae, ut in Atticis tradit Pauſanias, Athenis conſtructa erant ſuprà fontem, qui Enneacrunos vocabatur, quoniam aquam per no-
331 vem ſalientes effunderet. Suidas verò ait, hunc fontem, quem Thucydides à numero novenario Enneacrunon dixit, Dodecacrunon à 12. ſiphonibus appellari; & olim Callirrhoën eſſe dictum.

UTINAM NE UNQUAM] Optat Medea, ne eam unquam Jaſon ex ſuo amoviſſet animo. Quibus verbis benevoli quaſi adhuc animi oſtendit affectum.

ME DE CORDIS CUPIDO CORDE PEDEM EXTULISSES] Ex animi penetralibus. Reſpexit fortaſſe ad illud Homeri τὸ τῆς ψυχῆς κέαρ. Sed Lipſii lectio l. 4. Epiſt. quaeſt. magis placet,

Utinam ne unquam Medea Colchis cupido
Corde pedem extuliſſes ———

Satis quidem impropriè de corde pedem efferre dictum eſſet. Lucretius Ennii adjunctum ita expreſſit l. 4.

Quod cupido affixum cordi viveſcit, ut ignis.

QUIS TU ES MULIER] Varro, l. 5. de ling. Lat. ubi de ſignificatione verbi *Nuncupare* agit, non expreſſo Auctoris nomine, inquit; *Item in Medea, Quis tu es mulier?* &c. Ex quo loco certum fabulae indicem habemus. Auctorem verò ex Diomede apertè cognovimus. Itá enim l. 2. ubi de Soloeciſmo loquitur, ait; *ſecundus modus fit per immutationem generis pronominum, ut Quis mulier, cùm debeat dici, Quae mulier, ut apud Ennium,*

Quis tu es mulier, quae me inſueto nuncupaſti nomine?

pro *quae foeminino maſculinum quis poſuit.* Ex quibus locis manifeſtè & Auctor, & fabulae nomen liquet. Scaliger Nonii auctoritatem ſequutus in dictione *Quisquis*, Pacuvii hunc verſum eſſe dicit, & hoc modo cum aliis ex Medo Pacuvii connectit,

MEDEA. *Atque eccum ipſum in tempore*
Oſtentum ſenem. Tueorne te ſenex?
proh Juppiter.
SENEX. *Quis tu es mulier, quae me inſueto*
nuncupaſti nomine? &c.

SOL QUI CANDENTEM] Colchis praecipuè mos fuit, ut Apollonii Scholiaſtes l. 4. innuit, Solem ac Jovem in accepta injuria invocare, tanquam eorum, quae geſta ſunt, arbitri & ſpectatores.

IN CAELO SUBLIMAT FACEM] Eorum ſequitur opinionem, qui Solem ignem eſſe voluerunt. In qua ſententia Euripides videtur fuiſſe, qui in Phoeniſſis ait,

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

Et in Phaëthonte,

Θερμὴ δὲ ἄνακτος φλὸξ ὑπερτελοῦσα γῆς.

Ennius alibi,

——— *interea fax Occidit* ———

Hinc Maro l. 4. Aen.

Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras.

EX

EX IPHIGENIA.

334 Duas, ut jam diximus, Euripides Iphigeniae fabulas conſcripſit; alteram, quae in Aulide, alteram, quae in Tauris cognominatur. Priorem verò Poëta noſter Latinam fecit, ſed eâ, quâ ſolitus eſt licentiâ, & libertate. Servile enim admodum eſſe putaverat in vertendis fabulis ſeipſum ſemper inter anguſtos interpretis limites coërcere, ac aliena perſequi veſtigia. Quod quidem in hac praecipuè feciſſe apparet; in qua aliqua transferendo omiſit, quaedam commutavit, & quaedam prorſus ſuo ingenio addidit. Nam quae hîc praeter alia praecipuè â Choro dicuntur, nuſquam in alterutra Euripidea ſunt. Ea verò, quae cum Latinis aliqua ex parte conveniunt, adſcripſimus. Fabulae verò argumentum nihil eſt, quòd conſcribamus, cùm ex illa Euripidis peti poſſit, tùm etiam ex Hygino, & uberiùs ex libro I. Dictys Cretenſis. De Iphigeniae immolatione multi quidem, & praecipuè Merillus in I. Boeoticorum tradiderunt, cervam pro Iphigenia immolatam fuiſſe: alii verò eam in cervam mutatam fuiſſe, alii in anum, Nicander in Taurum, Phanodemus hiſtoricus in Urſam. Dedit etiam Naevius hujus nominis fabulam, cujus unicum apud Nonium ſupereſt fragmentum.

EURIPIDIS.

ΑΓΑ. Τίς ποτ' ἄρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει;
ΠΡΕ. Σείριος, ἐγγὺς τῆς ἑπταπόρου
Πλειάδος ἀΐσσων, ἔτι μεσσήρης.

ENNII.

Aga. Quid nocti' videtur? Sen. In altiſono — Var. l. 6. de lin. Lat.
Caeli clupeo temo ſuperat
Stellas, cogens ſublime etiam
Atque etiam noctis itiner.

Quid nocti' videtur?] Euripides in ipſo fabulae ingreſſu Agamemnonem noctu inducit ſenem conſulentem: quod ſanè eſt totius fabulae παρασκευή. Refert hunc locum Varro nullâ factâ Auctoris mentione hoc modo; *Quid noctis videtur? in altiſſimo caeli clypeo temo ſuperat ſtellas, ſublime cogens etiam, atque etiam noctis iter.* Quae verba Scaliger cum Euripideis comparans, Enniana eſſe animadvertit, & anapaeſticam hanc coronidem, ut ſcripſimus, diſtinxit, & emendavit.

In altisono] Varronis exemplaria habent *In altiſſimo:* quem locum Scaliger ex eodemmet Varrone correxit, qui lib. 4. ad Ciceronem ait; *Et Agamemnon, In altiſono caeli clypeo.* In quo loco μνημονικῷ ἁμαρτήματι lapſus eſt Varro, cùm id non ab Agamemnone dictum ſit, ſed à Sene Agamemnoni reſpondente.

Caeli clupeo] Tranſlatio ſumpta à clypei cavo, quam multis modis Ennius enunciavit: modò enim *Ingenteis caelei fornices, caelei palatum, cavam caelei cortinam* dixit: modò *cava caerula*, & *tecta bipatentia.* In qua ſignificatione alii Vete-

ΑΓΑ. Ἀλλ' ἴθ' ἐρέσσων σὸν πόδα, γήρᾳ
Μηδὲν ὑπείκων.

Aga. Procede; gradum proferre pedum — Feſt. *Pedum.*
Nitere. ceſſas?

Menelaus me objurgat: id meis rebus regimen reſtat. — Rufianus de Figuris.

* Ego projector, quòd tu peccas: — Idem ibid.
Tu delinquis, ego arguor pro malefacteis:
Helena redeat, virgo pereat innocens:
Tua reconcilietur uxor, mea necetur filia.

res dixerunt *Caeli concava*, *caerulam concham*, *aurea caeli tecta*, *caeli cavernas*, *aetherias cavernas*, & ſimilia.

Temo superat stellas] Septem ſtellas ad Arcticum polum notat, quibus plauſtrum, quod à Boöte agitur, figurari dicitur. Homerus ἅμαξαν appellavit. Statius
335 lib. 1. Theb. —— *& jam temone ſupino*
Languet Hyperboreae glacialis portitor Urſae.
Hìc autem, ut Varro tradit lib. 6. de ling. Lat. Poëta noſter à temonis motu multam noctem oſtendere voluit. Unde patet priſcis illis temporibus Veteres noctis partes ex apparentibus ſignis notare ſolitos. Manilius lib. 1.

Temporaque obſcurae noctis deprendere ſignis
Jam poterant, caelumq; ſuas diſtinxerat horas.

Hujuſmodi autem noctis excubias primus Palamedes fertur in obſidione Trojana obſervaſſe. Feſtus dictione *Septentriones* videtur hunc Ennii locum referre, ſed quidem luxatum.

Cogens sublime] Turnebo videtur, in Var. ut verſus conſtet, ſcribendum eſſe *ſublimis agens.*

Noctis itiner] Virgilius l. 10.
—— *jam quaerit ſidera opacae Noctis iter* ——
Val. Flac. l. 7.
Noxque ſuum peragebat iter ——

Procede; gradum proferre pedum nitere. cessas?] Pedum Feſtus ait incurvum eſſe baculum, quo paſtores utuntur ad comprehendendas oves, aut capras, à pedibus: carpitque Verrium, qui putaverit Pedum jaculum ſignificare, cùm Ennii verborum ordo ſit talis, & per eum aperta ſignificatio, *Gradum proferre pedum ceſſas? nitere.* Agamemnon, mutato conſilio de immolanda filia, ſeni jubet his verbis, ut ad Argos quàm celerrimè redeat, ac Clytemneſtrae renunciet, ne ampliùs cum Iphigenia in Aulidem veniat: quandoquidem nuptiae in alud tempus magis idoneum dilatae ſunt.

Menelaus me objurgat] Julius Rufinianus in libello de Figuris refert hunc ex Ennii Iphigenia locum: qui quamvis in Graeca Euripidea non ſit hoc modo expreſſus, nihilominus facilè colligi poteſt, haec verba ab Agamemnone prolata fuiſſe: qui cùm ſenem, ut diximus, ad Clytemneſtram miſiſſet, jubens ei, ne cum filia in Aulidem ſe conferret, Menelaus ſuſpicans, ne Agamemnon poenitentia ductus, nollet, ſicut pollicitus erat, filiam in victimam offerre, ſenem comprehendit, vi literas extorquet: quod cùm Agamemnon reſciviſſet, maxima inter fratres contentio orta eſt. Cumque Menelaus Agamemnoni inconſtantiam, mutatoſque mores ob imperii honores exprobraret, haec facit Ennius Agamemnonem Menelao reſpondentem.

Ego projector] Idem Rufinianus, ut Syn-

ΑΓΑ. Ἡ δυσγένεια δ᾽ ὡς ἔχει τι χρήσιμον;
Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει,
Ἄνολβά τ᾽ εἰπεῖν. τῷ δὲ γενναίῳ φύσιν,
Ἀπαντᾷ ταῦτα. προστάτην γε τοῦ βίου
Τὸν δῆμον ἔχομεν, τῷ δ᾽ ὄχλῳ δουλεύομεν.

AGA. Plebs in hoc Regi anteſtat loco: licet
Lacrumare plebei, regei honeſtè non licet.

D. Hier. in Epith. Nepotiani.

Syncriſcos figurae exemplum proferret, totum hunc locum prodit ſuppreſſo Auctoris nomine. Sed quoniam paullò ſuperiùs expreſſè ex Enniana Iphigenia verſum adduxit, & hic locus cum eadem fabula prorſus convenire videtur; ſuſpicatus ſum, nec quidem ineptè, ejuſdem Auctoris eſſe. Nam cùm Menelaus multis verbis, atque rationibus urgeret, ut Agamemnon pro univerſa Graecorum ſalute, Iphigeniam
336 Dianae immolaret, hoc modo eum ſe expurgantem inducit. Quorum quidem verborum ſententia in Euripidis fabula, licet verbis longè diverſis, integra ferè extat. Quae cùm non omninò Graecis reſpondeant, ideò minimè è regione collocavimus. Ità igitur Agamemnon apud Euripidem,

Τίς ἀδικεῖ σε; τοῦ κέχρησαι; λέκτρ᾽ ἐρᾷς χρηστὰ λαβεῖν;
Οὐκ ἔχοιμ᾽ ἄν σοι παρασχεῖν. ὧν γὰρ ἐκτήσω, κακῶς
Ἦρχες. εἶτ᾽ ἐγὼ δίκην δώσω κακῶν, ὁ μὴ σφαλείς;
Ἤ δάκνει σε τὸ φιλότιμον τοὐμόν; ἀλλ᾽ ἐν ἀγκάλαις.
Εὐπρεπῆ γυναῖκα χρῄζεις, τὸ λελογισμένον παρείς,
Καὶ τὸ καλὸν, ἔχειν; ——

PLEBS IN HOC REGI] Cùm Clytemneſtra invito Agamemnone in Aulidem unà cum filia, univerſo adſtante Graecorum exercitu, perveniſſet, Rex nimio dolore affectus, quoniam ea, quae animo volutabat, conſilia fracta jam eſſe cognoverat, pejorem inquit Regis eſſe conditionem, quàm plebis: quem in moerore, luctuque doloris acerbitatem lacrymis mollire non decet. Cùm enim lacrymae perfracti, conſternatique animi ſigna ſint, indecorum Regi prorſus eſſe videtur, ſe Regem eſſe obliviſci: quamvis ſapientiſſimus Imperator Antoninus Pius dicere ſolitus eſſet, Nec Philoſophiam, nec Imperium animi affectiones tollere. Hinc Ulyſſis animi fortitudo extollitur, qui cùm plurimùm uxorem diligeret, eamque ſui ipſius cauſſâ plorantem conſpiceret, non modò ſe à lacrymis cohibuit, verùm etiam, ut ait Homerus Ὀδυσ. τ. illius oculi haud ſecùs conſtiterunt, ac cornei, aut ferrei fuiſſent,

Ὀφθαλμοὶ δ᾽ ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος.

Ovidius l. 13. de Polyxena, quae dum mactanda eſſet, Regii non immemor decoris à lacrymis ſe temperabat,

—— at populus lacrymas, quas illa tenebat,
Non tenet ——

Idem de Romulo l. 4. Faſt.

Haec ubi Rex didicit, lacrymas introrſus obortas
Devorat, & clauſum pectore vulnus habet.
Flere palàm non vult, exemplaque fortia ſervat.

Refert ex Ennio D. Hieronymus hos verſiculos loco non indicato; ſed ex Graecae Euripidis collatione clarè liquet, ex hac fabula eſſe petitos. *Plebes* autem, non *Plebs* antiquo more legendum eſt, ſicut *trabes* pro *trabs*, ut in Medea docuimus. Lucilius lib. 4. Satyr.

Deficit alma Ceres, nec plebes pane potitur.

ANTESTAT] Praecellit. Sed meliùs *antiſtat*, ut nobiles antiqui Scriptores lo- 337
quuti ſunt. Catullus ad Veranium, ut in manuſcripto,

Anti-

ΙΦΙ. Θανοῦσα δ' οὐκ ἀναίνομαι.

IPHI. Acheruntem obibo, ubi mortis theſauri objacent. Feſtus *Ob.*

CHO. Otio qui neſcit uti, plus negotii habet,
Quàm cùm eſt [a] negotium in negotio: Agel. l. 19. cap. 10.
Nam quoi, [b] quod agat, [c] inſtitum eſt, in illo negotio
Id agit: ſtudet ibei, mentem, atque animum delectat ſuum.
Otioſo in otio animus neſcit, [d] quid ſibi velit.

a negocii b quid c inſtitutum eſt, nullo negocio d quid velit

Antiſtas mihi millibus trecenteis.
Quadrigarius l. 1. Annal. *Simulque virtute caeteris antiſtabant.* Symmachus in Epiſt. *Quippe facundiâ ità antiſtas, ut ſit formido reſcribere.* Criſpinus in Heraclea, *Divinis virtutibus antiſtas Alcides.* Lucretius l. 5.
Herculis antiſtare autem ſi facta putabis.

ACHERUNTEM OBIBO] Iphigeniae verba mortem pro totius Graeciae ſalute non recuſantis. Quàm verò noſter magis poëticè, quantoque pleniùs hanc ſententiam expreſſerit, collatis utriusque verſibus facilè judicari poteſt.

OTIO QUI NESCIT UTI,] Chorus, cujus, ut ex Agellio accepimus, haec oratio eſt, non de mulieribus Chalcidenſibus, ut ab Euripide conſtitutus eſt, ſed de Graecis militibus eſſe videtur: quod ſatis verba illa indicant,

— *neque domi nunc nos, nec militiae ſumus.*

Nam cùm tanta maris malacia, ac tranquillitas, dum in Aulide Graecorum exercitus moraretur, ſubſequuta eſſet, ut nec levi quidem flante aurâ inde ſolvere poſſent, milites tandiu ſeipſos otio, deſidiâque torpeſcere conquerentes, graviſſimis his verſibus oſtendunt, otium ipſo negotio longè eſſe moleſtiùs. Eodem modo apud Euripidem conqueritur Achilles;

Γὴν γὰρ λιπὼν Φάρσαλον, ἠδὲ Πηλέα,
Μίνω 'πὶ λεπταῖς ταῖς δὲ γ' Εὐρίπου πνοαῖς,
Μυρμιδόνας ἴσχων, οἵ μ' ἀεὶ προσκείμενοι
Λέγουσ', Ἀχιλλεῦ, τί μένομεν; ποῖον χρόνον
Ἔτ' ἐκμετρῆσαι χρὴ πρὸς Ἴλιον στόλον;
Δρᾶγ', εἴ τι δράσεις, ἢ παγ' οἴκαδε στρατὸν,
Τὰ τῶν Ἀτρειδῶν μὴ μένων μελλήματα.

PLUS NEGOTII HABET] Ludit in vocum ſimilitudine. Negotium autem Grammatici dictum volunt quaſi negans otium. Extat Graecorum adagium Πράγματ' ἐξ ἀπραξίας; quod feſtivius Latinè ſonat, Ex otio negotium. Non enim dubium eſt ex otio pernicioſa plerunque negotia oriri, ut turbas, ſeditiones, bella, & hujusmodi. Nam ut ait Catullus,

Otium & Reges priùs, & beatas
Perdidit urbes.

Quod videtur quaſi de Romana repub. vaticinatus, cui, niſi ab externis hoſtibus feriari licuiſſet, nunquam Romani in ſeipſos convertiſſent arma: de quibus olim dictum eſt, Meliùs ipſis negotium, quàm otium committi. Quoniam verò facilè per otium ad plurima delabimur vitia, prudenter Cato in 1. Originum admonuit, Non minùs otii, quàm negotii rationem eſſe reddendam.

QUAM CUM EST NEGOTIUM IN NEGOTIO] Sunt qui malint legere, *Quàm qui eſt negotioſo in negotio.* Infrà enim eſt *otioſo in otio.* 338

MENTEM ATQ. ANIMUM DELECTAT SUUM] Quam quisque ad rem animum appulerit, in ea oblectatur, nec ullo deterretur labore, ut ab incoepto opere mentem avertat.

OTIOSO IN OTIO] Ità habet vetus co-

Hoc

Hoc [a] idem eſt, neque domi nunc nos, nec militiae ſumus:
Imus huc, hinc illuc: cùm illuc ventum eſt, ire illinc lubet.
Incertè errat animus: praeter propter vitam vivitur.

a enim

dex, & Lipſius l. 5. Antiq. lect. cap. 4. legit. Vulgati verò, *otioſo initio*.

IMUS HUC, HINC ILLUC] Mirificus verſus, quo animi inconſtantia, & aeſtus egregiè exprimitur.

CUM ILLUC VENTUM EST, IRE ILLINC LUBET.] Lucretius l. 3.

Exit ſaepe foras magnis ex aedibus ille,
Eſſe domi quem pertaeſum eſt, ſubitoque revertit:
Quippe foris nihilo meliùs qui ſentiat eſſe.
Currit agens mannos ad villam praecipitanter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtans:
Oſcitat extemplo, tetigit cùm limina villae;
Aut abit in ſomnum gravis, atque oblivia quaerit,
Aut etiam properans urbem petit, atq; reviſit.

Non diſſimilis eſt illa Plautini Charini in Mercatore animi inconſtantia,

Sumne ego homo miſer, qui nuſquam benè queo quieſcere?
Si domi ſum, foris eſt animus: ſi foris ſum, animus domi eſt.

INCERTE ERRAT ANIMUS] Neſcio an hic locus ſit, an alius, quem ità ex Ennio adducit Cicero l. 3. Tuſc. *At & morbi pernicioſiores, pluresque ſunt animi, quàm corporis: hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animum pertinent, eumque ſolicitant; animusque aeger, ut ait Ennius, ſemper errat; neque pati, neque perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit.* Accedit ad Ennianam ſententiam illud Maronis l. 4, & 8.

—— animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteisque rapit varias ——

Item l. 4. ſed preſſiùs,

—— & parteis animum verſabat in omneis.

Terentius in Andr.

Dum in dubio eſt, animus paullo momento huc illuc impellitur.

Lactantius,

Ubi animus in multa diſperſus eſt, huc, atque illuc divagatur.

PRAETER PROPTER VITAM VIVITUR] Qui enim mentis otio, ac tranquillitate uti ſciunt, intimâ animi jucunditate perfruuntur. Qui verò eo uti neſciunt, animo languent, cùm nulla in re, quâ delectari poſſit, ſit intentus. Secus autem evenit corpori: quod minimè ignaviâ, deſidiâque langueſcit, cùm modò huc, modò illuc palans, absque ulla animi delectatione ſe ipſum decipiens, tempus conterit; & hoc modo *praeter propter vitam vivere* intelligitur: hoc eſt, non cauſſa vitae vitalis, ut Ennius alibi dixit, ſed ſecus quàm vitae ratio poſtulat: quaſi dicat *praeter* ſcilicet rationem vivimus, *propter*, hoc eſt, vitae cauſſâ. Eſt hujusmodi dictio ex
duabus praepoſitionibus compoſita, qua M. 339
Cato, M. Varro, aliique ſuperioris ſaeculi Auctores uſi ſunt. Caeſius Baſſus *praeter propter, ultra modum* interpretatur. Turnebus l. 14. Adverſar. c. 18. explicans quid ſit *praeter propter vitam vivere*, ait; *Nimirum eſt non ſoli inſervire vitae, ſed multa conquirere, quae non deſiderat vita, ſed ſupervacanea ſunt, & voluptuaria, miniméque neceſſaria: quibus tamen occupati, impeditique tenemur, cùm eis plus temporis, & ſtudii, quàm rebus ſeriis, & neceſſariis plerunque impendamus.*

EX ACHILLE.

PRaeclarae Achillis res geſtae magno Homeri praeconio decantatae tam graves ſunt, tamque Tragico cothurno dignae, ut Iliadis opus, in quo magni ejus viri Graecorum fortiſſimi facta praecipuè celebrantur, exiſtiment eruditi, non modò quaſi Tragoediarum ſeminarium eſſe, cùm inde veluti ex perpetuo quodam aquarum defluxu omnes ferè Tragoediae initium habuerint; ſed verè eſſe Tragoediam, ſicut Ulyſſeam aliqui Comoediam eſſe judicarunt. Id autem an verum ſit, in prae-
340 ſens tempus omittimus: illud tamen non eſt praetereundum, Homeri Iliadem ob nimium effuſum cruorem, caedesque innumerabiles, Antiquos rubris veſtibus repraeſentare conſueviſſe; Ulyſſeam verò caeruleis ob maritimos Ulyſſis errores. Dedit primus Ariſtarchus Tegeates Achillis Tragoediam, quae jam temporum injuriâ funditus intercidit. De qua Plautus in Poenuli prologo,

Achillem Ariſtarchi mihi commentari lubet:
Inde mihi principium capiam ex Tragoedia.
Sileteque & tacete, atque animum advertite.

Quem verſum, ſi pace eorum liceret, qui Plautum Ennio aetate anteceſſiſſe volunt, aſſererem Ennianae Tragoediae eſſe initium. Cujus quidem pauca haec admodum reliqua ſunt. Quorum aliqua ità a Grammaticis abſolutè referuntur, *Ennius in Achille:* aliqua verò, *Ennius in Achille Ariſtarchi.* Dedere ejuſdem nominis fabulam Carcinus, Dionyſius, ſive Oenomaus, Iophon Sophoclis germanus, Cleophon, Philataerus. Ex Latinis Livius, Attius, Auguſtus. Ex hoc nihil ſupereſt, ex duobus illis minuta quaedam fruſtula. Propriam autem hujus fabulae hypotheſin difficile quidem eſt ex tàm fractis, conciſisque reliquiis inveſtigare. Quapropter nihil de argumento laborantes, ad reliqua progrediemur; & primùm quae de Achillis nomine prodita ſunt, explicabimus. Tradit Auctor ille, qui Graecarum vocum rationes perſcrutatur, Achillem eſſe appellatum παρὰ τὸ ἄχος λύειν, hoc eſt à dolore tollendo. Medicinae enim, quam à Chirone didicerat, non ignarum fuiſſe, proditum eſt; vel διὰ τὸ ἄχος, id eſt ob dolorem, triſtitiamve, quâ matrem & mulieres Ilienſes afficiebat; vel ὅτι τὰ χείλη μαστοῖς οὐ προσήνεγκε, quòd ſcilicet nunquam ſuis labris ubera attigerit. Prorſus enim nihil lactis exſuxit, ſed cervorum, aprorum, urſorumque medullis, & leonum viſceribus à Chirone altus fuit. Euphorion autem teſtatur his verſibus eum Myrmidones Achillem appellaſſe, quod labra mammis minimè admoviſſet,

Ἐς Φθίην χιλοῖο κατήιε πάμπαν ἄπαστος,
Τοὔνεκα Μυρμιδόνες μιν Ἀχιλλέα φημίξαντο.

Aliam verò nominis rationem affert Agameſtor Pharſalius in Thetidis Epithalamio, qui Achillem ait primùm Pyriſſoum quaſi ignitum fuiſſe appellatum; deinde verò à labro Achillem. Nam cùm Thetis eum ardenti igne purgaret, ut quicquid in eo paternae mortalitatis reliquum erat, abſumeretur, alterum eis labellum exuſtum eſt;

Παιδνῷ δ' οὔνομα θῆκε Πυρίσσοον, ἀλλ' Ἀχιλῆα
Πηλεὺς κίκλησκε χείλεος εἵνεκά μιν.
Κείμενον εἰνὶ κόνει σποδιῇ ἐπὶ πῦρ ἀπάμερσε,
Χείλεος αἰθομένου ἀπροφάτως ἑτέρου.

ITA mortaleis inter ſe pugnant, praeliant. — Non. *Praeliant.*

Prolato aere adſtitit. — Feſt. *Prolato.*

341 ITA MORTALES INTER SE PUGNANT, PRAELIANT] Nonius refert hunc Ennii locum ex Achille Ariſtarchi, ut oſtenderet, Veteres *praeliant* dixiſſe pro *praeliantur*.

PROLATO AERE ADSTITIT] Producuntur haec verba à Feſto ex eodem Auctore, &

Serva ceiveis, defende hoſteis, cùm potes defendere. Non. *Defendere.*

Quò nunc incerta re, atque inorata gradum
Regredere conare? ---

Idem *Regredere.*

--- nam conſiliis obvarant, quibus
Tamen concedit hic ordo ---

Idem *Obvarare.*

Nubes [a] per ego Deûm ſubjices humidas,
[b] Unde oritur imber [c] ſonitus [d] aërio ſpiritu.

Idem *Subjices.* Feſt. *Subices* Agel. l. 4. c. 17.

* Ea Thetis illi mater ---

Var. l. 6. de ling. Lat.

a ergo b Inde c ſonitu d ſaevo

& fabula; eaque ſignificare ait, *clypeo ante ſe protento.*

SERVA CEIVEIS] Refert Nonius hunc locum, & tres alios ſequentes ex Ennii Achille abſque Ariſtarchi additione. Sunt haec fortaſſe Chori Trojanarum mulierum verba, Priamum rogantium, ut Polyxenam filiam Achilli in matrimonium daret, quo facto tum cives, tum hoſtes, qui mox obſidionem ſolviſſent, conſervaſſet. An verò *defende* hîc idem eſt, quod *arce*, *repelle*? Q. Claudigarius,

Defendebat hoſteis à pinnis facillimè.

Virgilius Eclog. 7.

Solſtitium pecori defendite, jam venit aeſtas
Torrida ——

Ad quem locum reſpexit Horatius lib. 1. Car. Od. 17. —— *& igneam*
Defendit aeſtatem capellis
Uſque meis, pluvioſque ventos.

QUO NUNC INCERTA RE] Meliùs, *infectâ re.* Fortaſſe hîc tale quid Achilles loquebatur, quale Ulyſſes apud Homerum Iliad. β. Turpe eſſe diu manſiſſe, & re infectá reverti;

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

Simile eſt illud Diomedis in Euripidis Rheſo,

Αἰσχρόν γε μέντοι ναῦς ἐπ' Ἀργείων μολεῖν,
Δράσαντε μηδὲν πολεμίους νεώτερον.

ATQ. INORATA] Cic. pro Roſc. Amer. loquens de legatis ad Syllam miſſis, nec ab eo auditis; *Ameriam*, inquit, *re inoratâ reverterunt.*

GRADUM REGREDERE] Nonius *revocare* exponit.

NAM CONSILIIS OBVARANT,] Idem Grammaticus à varis deducit hoc verbum, quod *pervertere*, *depravare*, ſignificat.

NUBES PER EGO] Feſtus ex Achille Ennii profert hunc locum, & ſubices pro ſubjectis ait poſitum. Nonius verò ait hîc novè ſubjices poſitum eſſe, non à ſubjiciendo, ſed altitudine; refertque eadem verba, ſed diverſo ſanè modò,

Per ego Deûm ſublimes ſubjices humidas,
Unde oritur imber ——

Agellius his verbis eundem refert locum lib. 4. c. 17. *Congruens igitur eſt, ut ſubjices etiam, quod perinde ut objices compoſitum eſt, u literâ brevi dici oporteat. Ennius in Tragoedia, quae Achilles inſcribitur, ſubjices pro aëre alto ponit, qui caelo ſubjectus eſt, in his verſibus,*

Ergo Deûm ſublimas ſubjices, humidus
Unde oritur imber ſonitu ſaevo, & ſtrepitu.

AERIO SPIRITU] Lucretius l. 4. aërias auras dixit.

EA THETIS ILLI MATER] Varronis locus l. 6. de l.l. ubi haec abſque operis indice re- 342
feruntur, itá ſe habet; *Dicitur à lympha Nympha, ut apud Graecos Thetis. Apud Ennium;*

Ea Thetis illi mater. Quoniam verò nemo ambiget, Thetim Achillis matrem fuiſſe, viſum eſt hoc fragmentum huic fabulae congruere: & ſi his verbis, *Ea Thetis illi mater*, ſuppleatur, narrabat, vel vaticinabatur; conjicere inde licebit, Thetidos verba praeceſſiſſe, quibus fortaſſe filio praedixerat, ſi ad Trojanam expeditionem proficiſceretur, maturum illi, ſed glorioſum impendere exitium. Sin verò ad patriam reverteretur, diu, ſed inglorium eſſe victurum. Caeterùm, ſi antiquum ſcribendi morem obſervare voluerimus, pro *Thetis*, *Thelis* reponendum eſt. Ait enim M. Varro lib. extremo de Re ruſt. de gallinis loquens; *Nec continuò his, quas Melicas appellant falsò: quòd Antiqui ut Thetin Thelin dicebant, ſic Medicam Melicam vocabant.*

EX AJACE.

SOphocles, ut aliàs retulimus, duos ſcripſit Ajaces, Flagelliferum, & Locrenſem: priorem vertiſſe Ennium, ex uno tantùm fragmento conjicimus: quod cum Sophoclis loco, ubi de Ajacis morte agit, maximè convenit; quem, quia unicus eſt, minimè viſum eſt è regione conſtituere, ſed inter explicandum conferemus. Hujus igitur Tragoediae hoc eſt argumentum. Achille mortuo certamen exortum eſt inter Ajacem, & Ulyſſem de illius armis; & exercitus ſuffragiis Ulyſſes cauſam obtinuit: Ajax verò repulſam tam iniquo tulit ànimo, ut furore quidem corriperetur, rueretque in greges, putans eo ſanè modo Graecos ipſos confodere, ac trucidare. Tum magnâ perpetratâ ſtrage, oves multas vivas ad tentorium duxit; inter quas arietem corpore majorem Ulyſſem ratus, vinxit, flagriſque coepit caedere: unde nomen fabulae datum. Cùm autem poſteà reſipuiſſet, prae pudore inſaniae ſimulans, iras ſe jam depoſuiſſe, ſuo ipſius gladio
343 incubuit. Cujus necem Dicaearchus literis prodidit. De Ajace furente eſt illud Varronis in Eudaemonibus,

Maximum caedit ferro; ſed caedere Ulyſſem,
Cùm bacca ſilvam caedit, porcoſque trucidat.

Itemque illud Horatii l. 2. Satyr. 3.

Mille ovium inſanus letho dedit, inclytum Ulyſſem,
Et Menelaum unà mecum ſe occidere clamans.

Et Juvenalis,

Hic bove percuſſo mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum ——

Praecedebat autem fortaſſe hanc alia Ennii Tragoedia inſcripta, *Armorum judicium*, quâ comprehendebatur contentio de Achillis armis, & utriusque cauſſae dictio, & à militibus lata ſuffragia. Sic enim conjicio ex Feſti fragmentis, qui in dictione *ſcrupi*, *Ennius* inquit, *in Ar* ..... Aeſchylus Graecè ſcripſit Ajacem Locrenſem. Latinè Andronicus, & Varro Ajacem ſine cognomine. Armorum judicium item Aeſchylus ex Graecis; ex Latinis autem Attius, Pacuvius, Varro. Mirum ſanè illud eſt, quod in Atticis refert Pauſanias ex Aeolenſium ſermone, qui Ilium poſt ejus everſionem tenuerunt, hujusmodi ſcilicet arma, de quibus certamen fuerat, poſt Ulyſſis naufragia ad Ajacis ſepulchrum tempeſtate delata fuiſſe. Ea enim, quae jure vivus habere non potuit, fortuitò mortuus adeptus eſt. De qua re perlepidum extat epigramma incerti Auctoris;

Ἀσπίδ' Ἀχιλλῆος τὴν Ἕκτορος αἷμα πιοῦσαν,
Λαρτιάδης Δαναῶν εἷλε κακοκρισίῃ.
Ναυηγοῦ δὲ θάλασσα κατέσπασε. καὶ παρὰ τύμβον
Αἴαντος νηκτὴν ἄρμισεν, οὐκ Ἰθάκῃ.

Ali-

ᵃ ALiquod lumen, jubarve in caelo cerno.

Qui res cum Achiveis geſſerunt ſtatim.

Ajax miſſo ſanguine tepido ᵇ tullii
Efflanteis volant ---

Varro l. 5. de lin. Lat. bis. & l. 6.

Non. *Statim.*

Feſt. *Tullii.*

a V. E. Quod b tulli

ALIQUOD LUMEN, JUBARVE] Varro ter hunc locum profert: primo l. 5. de l. l. *Ennius, Ajax lumen, jubarve in caelo cerno?* Ubi proculdubio pro *Ajax*, *Ajace* reponendum eſt. Altero eod. lib. eadem verba reperiuntur ſine operis inſcriptione. Tertio verò l. *6.* eodem modo, quo ſcripſimus. Ubi *Jubar*, inquit, *dicitur ſtella Lucifer*, *quae in ſummo habet diffuſum lumen*, *ut Leo in capite jubam.* Verba autem haec vel ſunt Chori laetitiâ exultantis, Ajacem jam ab ira deſtitiſſe; vel Ajacis ipſius, qui extremis verbis Solem alloquitur. Quae Graecis fortaſſe illis reſpondebant,

Νῦν, ὦ ζεῦ, πάρα λευκὸν εὐ-
Ἄμερον πελάσαι φάος. Vel,
Σὲ δ᾽ ὦ φαεννῆς ἡμέρας τὸ νῦν σέλας,
Καὶ τὸν διφρευτὴν ἥλιον προσεννέπω.

QUI RES CUM ACHIVEIS GESSERUNT]
344 Vulgati Nonii libri habent *Quis eſt.* Forſan meliùs geſſerat, quàm geſſerunt, ut de Ajace intelligatur, qui dum furore percitus fortè incideret in Graecos praeliantes, vixque hoſtium impetum ſuſtinentes, cum illis ſeſe immiſcuit, manum conſerens fortiſſimè. Unde pugnam ſtatim reſtituit, ut ait incertus Poeta apud Ciceronem l. 4. Tuſc.

Semper Ajax fortis, fortiſſimus tamen in furore:
Nam facinus fecit maximum, cùm Danais inclinantibus
Summam rem perfecit manu, praelium cùm reſtituit inſaniens.

In Graeca Sophoclis nihil reperi, quod huic fragmento videretur congruere.

STATIM] Plautus in Amphit.

Nec recedit loco, quin ſtatim rem gerat.

AJAX MISSO SANGUINE] Scaliger legit, *Miſſo ſanguine tepido tullii efflantes volant.* *Tullios* Feſtus interpretatur *Silanos: Silvanos* reponerem: alii (ut eſt apud eundem) rivos; alii vehementes ſanguinis projectiones arcuatim fluentes, quales ſunt Tibure in Aniene. Verba ſanè haec videntur Teucri, qui in extrema fabula apud Sophoclem loquens cum parvulo Ajacis filio, hortatur, ut pio affectu, quantùm poteſt, ſe patri admoveat: quod officium facere in mortuos propinqui ſolent. Satis autem apparet, dum ea dicebantur, calidum adhuc exanimi corpus fuiſſe à recenti caede. Vulnere confoſſi obitus ſimilis quaedam extat apud Silium l. 10. deſcriptio, ——— *ſupervomit ille calentem*

Sanguinis effundens per hiantia viſcera rivum.

Videtur Sophocles intellexiſſe *σύριγγες*, grandiores corporis venas, quae uberiùs ſanguinem effundunt, ductâ tranſlatione *ἀπὸ τῶν συρίγγων*, quae Siphones aliquando ſunt Graecè, eâdem ratione ſimilitudinis, quâ Latinè canales à canna dicti ſunt. Fabulantur autem Poëtae de Ajacis ſanguine enatos flores, refertque in Atticis Pauſanias, Salaminas incolas referre, poſt Ajacis interitum apud ſe primum florem enatum candidum, rubentem modicè, lilio cùm caeteris partibus, tum foliis minorem; inſcriptum verò iiſdem, quibus Hyacinthus eſt, literis. De ea quidem re ſic l. 13. Met. Ovidius;

Dixit, & in pectus tum demum vulnera paſſum,
Quà patuit ferro, lethalem condidit enſem:
Nec valuêre manus infixum educere telum,

Expulit ipſe cruor, rubeſactaque ſanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cæſpite florem.

Auſonius ità eum loquentem inducit,

Jam dabo purpureum claro de ſanguine florem,
Teſtantem gemitu crimina judicii.

Hujuſmodi autem flores inſcriptos tradunt
345 nota αι, quae prior eſt ſyllaba vocis αἴας, id quod ſignificat Virgilianum aenigma;

Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores ——

Sophocles deducit Ajacis nomen ab αἶ αἶ dolentis interjectionibus, ubi ait;

Αἶ αἶ. τίς ἄν ποτ᾽ ᾤεθ᾽ ὧδ᾽ ἐπώνυμον
Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς;

Affirmat Praxiphanes has interjectiones αἶ αἶ, & φεῦ, pro ſuſpiriis, & gemitibus aſſumi:. quem eundem eſſe arbitror, cujus teſtimonium affert Marcellinus in vita Thucydidis ἐν τῷ περὶ ἱϛορίας. Ajacis autem ſepulchrum, templum, & ſtatuam in eo littore, quod proximum eſt Rhoetio, proditum eſt, fuiſſe; ſtatuam verò ab Antonio ablatam, ut Cleopatrae gratificaretur, in Aegyptum aſportatam eſſe; eandem demum Auguſtum Caeſarem Rhoetienſibus reſtituiſſe. Omnia quidem haec ſatis luculentè attulit Leopardus. Alii verò tradunt, Myconen unam è Cycladibus fuiſſe Ajacis ſepulchro nobilitatam; alii in Delo ſepulchrum fuiſſe volunt.

EX TELAMONE.

346 AEacus Aeginenſium rex, quem, quoniam aequi ſervantiſſimus fuit, apud inferos ſummo in honore habitum fabulantur, tres habuit filios, Phocum ex Pſammathe Nerei filia, Telamonem, & Peleum ex Paeneide Ceptionis, ut in fabulis ab Hygino proditum eſt, vel ut Apollodorus, & Iſacius teſtantur, ex Endeide
347 filia Chironis: quamvis Pherecydes Syrus Telamonem dicat non fratrem, ſed amicum Pelei fuiſſe. At Phocus, quoniam in certaminibus Peleo & Telamoni corporis robore, atque aptitudine praeſtare videbatur, eis vehementer fuerat inviſus. Quamobrem, paratis inſidiis, diſci ictu Phocum è medio ſuſtulerunt. Dorotheus verò in primo Metamorphoſeων aſſerit, quòd Telamon ſecum venatum Phocum eduxit, cumque aprum ſimul inſequerentur, Telamon contorto venabulo Phocum confodit. Quod aegrè admodum ferens Aeacus filios ex regno expulit. Peleus Phthiam aufugit, Telamon verò Salaminam. Cui Cychreus Neptuni filius, nullâ relictâ prole, regnum conceſſit. Is poſteà Periboeam Alcathoi filiam, ut ait Pauſanias l. 2. uxorem duxit: ex qua ortus eſt Ajax. Quamvis Aretades Gnidius in 2. Inſulanorum aliter ſentiat. Deinde Telamon cum Hercule in expeditionem Trojanae urbis profectus, primus muros aſcendit, urbemque vi ingreſſus eſt. Quocircà Hercules eum Heſione Laomedontis regis filiâ praemii loco honeſtavit; ex qua Teucrum ſuſcepit. Quod ipſemet Teucer in Sophoclis Ajace teſtatur. Sed Telamon vergente jam ſenio, ut & in filiis paterna virtus, ac fortitudo eluceſceret, utrumque ad extremum bellum Trojanum miſerat: in quo Ajax ob ſibi Achillis arma negata furore correptus ſibimet necem intulit, & Teucer in exilium miſſus eſt. Itaque cùm Telamoni renuntiatum eſſet hujus exilium, alteriusque obitus, conſtantiſſimè fertur adverſae fortunae telum ſuſtinuiſſe.

Hiccine Telamon ille eſt, modò quem gloria ad caelum extulit; Cic. lib. 3. Tuſc.

Hiccine Telamon ille] Cùm Telamonis miſerias ſibi Ennius deſcribendas hâc Tragoediâ propoſuiſſet, arbitror ab ovo (ut ajunt) orſum eſſe, ab exilio ſcilicet:

Quem adſpectabant, cujus ob os Graji [a] ora obverte- bant ſua? *ὑπερβολή.*

ꝏ

Pol mi fortuna magis nunc deſit, quàm genus: Idem ibid.
Nanq; regnum ſuppetebat mihi, ut ſcias quanto è loco, *πάθος.*
Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna [b] accidat.

ꝏ

Audibo, neque aureis tibi [c] contra utendas dabo. Non. *Audibo.*

ꝏ

Deûm me ſentit facere pietas, civium porcet pudor. Idem *Porcet.*

ꝏ

[d] Eandem me in ſuſpicionem ſceleris partivit pater. Idem *Partivit.*

ꝏ

Ex eo futurum abnueant --- Diom. l. 1.

a vultus b occidat c contrariorum d Tandem

licet: in quo cùm patriâ pulſus egeret (ut ait Cicero) haec de eo fiebat admiratio, *Hiccine*, &c. Quae verba, quamvis ex Ennio non citentur; tamen ejus eſſe inde ſuſpicati ſumus, quòd Telamonem neminem hactenus praeter unum Ennium ſcripſiſſe comperimus. Similis huic eſt locus ille Pacuvii in Duloreſte, non abſque quadam animi commiſeratione pronunciandus, & *δεικτικῶς*, id eſt demonſtrativè,

Hiccine is eſt, quem famae gratiâ ante omnes nobilitat viros?

Ad utrumque reſpiciens Cicero parodia alluſit l. 2. Ep. 10. ad Coelium Rufum ſcribens; *Hiccine eſt ille, qui urbem? quem ſenatus? noſti caetera.* Ita etiam de Demoſthene dicebatur, *οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος.* Vetuſtus quidem liber *Telamo* habet, quâ terminatione crebriùs Veteres uſi ſunt, ut *Agamemno.* Sunt autem hi duo verſus Trochaici catalectici.

QUEM ADSPECTABANT] Cicero ad Paetum l. 9. Ep. 26. ita hunc verſum inſeruit, *In eo igitur convivio Cicero ille, quem adſpectabant, cujus ob os Graji ora obvertebant ſua?*

OB OS] pro *ad os*; ut alibi diximus. Plaut. Mil.

Experior ob os caliginem priùs mihi obtigiſſe.

POL MI] Hos praetereà verſus Telamonem protuliſſe, ex Cicerone ibidem apparet, qui paullò antè dixerat; *Ad hanccine igitur vitam Telamonem illum revocabis, ut leves aegritudinem?* Subdit mox; *Quaerendum igitur, quemadmodum aegritudine privemus eum, qui ita dicat; Pol mi*, &c. Sed ex Ennio eſſe, idem planè confirmare videtur, cùm addit; *Ecce tibi ex altera parte ab eodem Poëta*, 348

Ex opibus ſummis opis egens, Hector, tuae.

Quae verba Ennii eſſe ſuo loco oſtendimus.

QUANTIS OPIBUS] Videtur Ennius expreſſiſſe verſum illum Empedoclis apud Clementem l. 4. Strom.

Ἐξ οἵης τιμῆς, καὶ οἵου μήκεος ὄλβου.

AUDIBO, NEQ. AUREIS] Legendum *atque aureis.*

DEUM ME SENTIT FACERE PIETAS,] Rectè admonet Lipſius, lib. 4. Ep. quaeſt. legendum eſſe hunc verſum; *Deum me incendit facere pietas, civium porcet pudor.* Sed non rectè putat verba haec Oreſtis eſſe, cùm nihil commune cum Oreſte haec habeat fabula.

PORCET PUDOR] *Porcet*, prohibet. Pacuvius Atalanta,

Magnus ut verear eloqui, porcet pudor.

EANDEM ME IN SUSP.] Fortaſſe Phoci necem intelligit.

PARTIVIT] Pro partitus eſt.

PROAVI

Nam ita mihi Telamonis patris, Non. *Claret.*
Atque facies proavi Jovis gratia ea eſt,
Atque hoc lumen candidum claret mihei.

Scibas natum ingenuum Ajacem, cui tu obſidionem pa- Feſt. *Obſidio.*
ras.

Ego quom genui, tum moriturum ſcivi, & ei rei ſuſtuli, Cic. lib. 3. Tuſc.
Praeterea ad Trojam quom miſi ad defendendam Grae- τὸ αἴτιον.
ciam,
Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Strata [a] terra, lavere lacrymis veſtem [b] ſqualam, & ſor- Non. *Lavit.*
didam.

Ego Deûm genus eſſe ſemper dixi, & dicam caelitum: Cic. l. 1. de Divinat.

a terrae b ſqualidam

PROAVI JOVIS] Aeacus Telamonis pater Jovis filius dicitur ex Aegina Aſopi filia, quam ignis forma ſumpta compreſſerat. Unde Ovidius Metamor. 6.

Aureus ut Danaën, Aſopida luſerat ignis.

EGO QUOM GENUI] Sub Telamonis perſona affert hunc locum Cicero. Quem repetit D. Hieronymus in Nepotiani Epitaphio; *Ubi Anaxagorae, & Telamonis ſemper laudata ſententia? Scibam me genuiſſe mortalem.* Quam Anaxagorae ſententiam refert ibidem Cicero, & Valerius Max. l. 5. Conſolatus erat autem Oïleus ille Telamonem de Ajacis morte, qui tamen cùm de ſuo Ajace idem audiſſet, fractus animo eſt. De cujus commutatâ mente haec à Sophocle apud Ciceronem;

Nec verò tantâ praeditus ſapientiâ
Quiſquam eſt, qui aliorum aerumnam dictis allevans,
Non idem cum fortuna mutata impetum
Convertat; clade ut ſubitâ frangatur ſuâ,
Ut illa ad alios dicta, & praecepta excidant.

Sunt verò Enniani verſus Trochaici catalectici.

SCIBAM] Antiquè. Terent. in Eun.

Neque ſcibat, neque per aetatem etiam poterat.

Idem Heautont.

—— *At ego nihil eſſe ſcibam, Clinia.*

EGO DEUM GENUS] Plato initio libri 10. de Legibus, cum in Deos, ait, impiè, ſcelerateque facere, atque loqui, qui è tribus his una laborat inſania. Quarum prima eſt, ut quis Deos eſſe neget; altera, ſi illos eſſe arbitretur, minimè tamen rerum humanarum curam gerere, ut hic quisquis is eſt, qui haec tam petulanter effudit; tertia verò eos facilè placari, & 349
ſacrificiis, precibusque conciliari. Verba autem ſunt haec; Ἀλλὰ ἓν δή τι τῶν τριῶν πάσχων, ἢ τοῦτο ὅπερ εἶπον, οὐχ ἡγούμενος, ἢ τὸ δεύτερον ὄντας, οὐ φροντίζειν ἀνθρώπων, ἢ τρίτον, εὐπαραμυθήτους εἶναι θυσίαις τε, καὶ εὐχαῖς παραγομένους. Refert hos duos verſus Cicero ex Ennio in 2. de Divinat. hoc modo; *Primùm enim hos ſumitis: ſi ſunt Dii benefici, in homines ſunt. Quis hoc vobis dabit? Epicurúſne, qui negat quicquam Deos nec alieni curare, nec ſui? An noſter Ennius? qui magno plauſu loquitur aſſentiente populo; Ego Deûm genus &c.*

Sed

Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus. Idem lib. 3. de Nat. Deor.
Nam ſi curent, benè boneis ſit, malè maleis; quod nunc abeſt.

Non habeo denique nauci Marſum augurem, Idem lib. 1. de Divin.

Ex quibus verbis proculdubio videntur ex Tragoedia quapiam hi verſus eſſe petiti. Demum ſubdit Cicero l. 3. de Nat. Deor. *Et quidem cur ſic opinetur, rationem ſubjicit.* Quae verba in mentem revocarunt locum illum Ciceronis, ubi ait; *Telamon autem uno curſu locum totum conficit, cur Dii homines negligant. Nam ſi curent benè bonis &c. debebant illi quidem omnes bonos efficere; ſiquidem hominum generi conſulebant: ſin id minus, bonis quidem certè conſulere debebant.* Quare omninò unà tres hos verſus connectendos eſſe opinor. Ex duobus enim ſuperioribus apertè novimus Auctorem, ex poſtremo fabulam. Cujus etiam novem ſequentes verſus fuiſſe videntur: nam poſtquàm Cicero eos attulit in calce primi libri De Divinat. addidit; *Atque haec quidem Ennius, qui paucis antè verſibus eſſe Deos cenſet, ſed eos non curare opinatur, quid agat hominum genus.* Addidimus & decimum, quem ex Ennio citat Cicero, & nos, quoniam ſententiae ſuperiorum congruit, cum his conjunximus.

Sed eos non curare] Impiam eandem opinionem videtur in Antigona ſequutus Attius;

—— *Jam jam neque Dii regunt,*
Neque profectò Deûm ſummus rex omnibus curat.

Virg. Buc. Eclog. 8.

Nec curare Deûm credis mortalia quemquam?

Non habeo deniq. nauci] Attius inducit hunc, qui haec verba profert, Epicuri ſententiam aſſeverantem, qui omnem funditus ſuſtulit divinationem, invehiturque in vatum ſuperſtitionem, aruſpicumque & augurum ineptias. Acteus Philologus aſſerit *nauci* pro *nugis* poni. Cincius verò, quòd in oleae nucis eſſe vult, quod intus ſit. At Aelius Stilo omnium rerum putamen eſſe dicit. Nonnulli tamen volunt ex Graeco ναὶ, καὶ οὐχὶ, levem hominem, atque inconſtantem ſignificari. Galbius [*al.* Gajus] Baſſus Satyra,

Verùm a conſodiende non te nauci facio.

Marſum augurem,] Cicero l. 2. de Divinat. *Difficilis auguri locus ad contradicendum, Marſo fortaſſe; ſed Romano facillimus.* Marſi verò Italiae ſunt populi inter Pelignos, Veſtinos, Sabinos, & Aequos, qui occultâ quâdam naturae vi, quemadmodum de Pſyllis proditum eſt, impunè ſerpentes contrectarunt. Quorum ſacerdotes Heliogabali juſſu (ut ab Aelio Lampridio traditur) ſerpentum copiam collegerunt, 350
eoſque ſubitò ante lucem, ut ſolet populus ad ludos celebres convenire, effuderunt, multoſque afflictos morſu fugarunt. Valuit haec gens plurimùm maleficis carminibus. Unde in Epod. Od. 17. Horatius, ubi queritur, ſe ſuis tandem malis adduci, ut credat, confiteaturque, quod antè negarat, carmina Canidiae Sabellicae plurimum valere ad animorum concitationem, promotionemque;

Ergo negatum vincor ut credam miſer,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputque Marſa diſſilire naenia.

Idem Epod. Od. 5. facit eandem Canidiam ei minantem adeò novis, inſolitiſque maleficiis ſe ejus mentem eſſe deturbaturam, ut nunquam recipiat ſe, etiam ſi Marſos adhibeat. Auctor elegiae de medicamine faciei,

Et mediae Marſis finduntur cantibus angues.

Virgilius l. 7. Aen.

—— *neque eum juvêre in vulnera cantus*
Somniferi, & Marſis quaeſitae in montibus herbae.

Ex hoc Ennii loco liquet etiam augurali diſciplinâ fuiſſe praeditos.

Non vicanos haruſpices, non de circo aſtrologos,
Non Iſiacos conjectores, non interpretes ſomniûm:
Non enim ſunt ii, aut ſcientia, aut arte divinei;
Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque hariolei,
Aut inertes, aut inſanei, aut quibus egeſtas imperat:
Qui ſibei ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam;
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam ipſei petunt:

Non vicanos haruspices,] Vicani ſunt, qui quaeſtus cauſſa vagantur per vicos: deridetque hujusmodi circumforaneos, tanquam infimum hominum genus, omnibus ferè inviſum. Quamobrem M. Cato in praeceptis De re ruſt. poſtquàm juſſit, paraſitum ne quis habeat, addit; *Augurem, haruſpicem, Chaldaeum ne quem conſuluiße velit.* Carpitque hujusmodi hominum portenta Phyſicus quidam apud Pacuvium in Chryſe;

Nam iſtis, qui linguam avium intelligunt,
Plusque ex alieno jecore ſapiunt, quàm ex ſuo,
Magis audiendum, quam auſcultandum cenſeo.

Graeci haruſpices vocant οἰωνοσκόπους.

Non de circo astrologos,] Qui hominum corona ſeſe venditant, & in compitis, foriſque ſummâ jactantiâ ſe oſtentant. Circus autem praeter alias ſignificationes apud utriusque linguae auctores pro hominum multitudine in orbem collecta accipitur. Vel cum locum propriè intelligit, qui Circus Romae dicebatur: quem locum hujusmodi hominum genus frequentaſſe ex hoc Juvenalis loco etiam intelligi poteſt,

Plebeium in circo poſitum, vel in aggere fatum.

Livius l. 39. *Quoties hoc patrum, avorumque aetate negotium eſt magiſtratibus datum, ut ſacra externa fieri vetarent? ſacrificulos, vatesque foro, circo, urbe prohiberent?* At ſive à loco, ſive à multitudine in orbem collecta hujusmodi nugatores, qui inani clamore, verborumque ſtrepitu adſtantium aures obtundunt, indeque quaeſtum faciunt, circulatores appellantur.

Non isiacos conjectores] Aegyptios intelligit, ab Iſide, quae ab Aegyptiis colebatur, quorum Dea, & regina fuit, ut apud Diodorum l. 1. eosque literas docuit, 351
ut teſtatur Auguſtinus. Aegyptios autem tradit Laërtius Diogenes, & Theodoritus in primo lib. τῆς θεραπευτικῆς τῶν ἑλληνικῶν παθημάτων, fuiſſe Geometriae, & Aſtronomiae primos inventores.

Non interpretes somnium:] ὀνειροκρίτας hos Graeci vocant. De interpretatione autem ſomniorum multi ſcripſêre, & praecipuè Artemon Mileſius, Phoebus Antiochenus, Nicoſtratus Epheſius, Panyaſis Halicarnaſſeus, Artemidorus.

Aut quibus egestas imperat:] Paupertas impulit perſaepè non tantùm homines de faece ad turpem quaeſtum, verùm etiam interdum ingenuos, ut ait Demoſthenes; πολλὰ δ' οὖν κακὰ πραγματα τους ἐλευθέρους ἡ πενία βιαζεται ποιεῖν.

Qui sibi semitam non sapiunt,] Videtur reſpexiſſe ad Thaletis illud, qui cùm Aſtrologiae peritiſſimus eſſet, fertur, domo egreſſum ad ſtellas inſpiciendas in foveam, quae ante pedes erat, incidiſſe. Quamobrem petulanter anus quaedam domeſtica haec in eum protulit; *Cur, ô Thales, cùm ea, quae in caelo extant, comprehendere tibi perſuadeas, ea quae ob oculos ſunt, videre nequis?* Ad quod etiam videtur reſpexiſſe antiquus Poëta apud Ciceronem l. 2. de Divinat.

Quod eſt ante pedes nemo ſpectat, caeli ſcrutatur plagas.

Unde Bion admodùm ridiculum hominum genus eſſe Aſtronomos dicebat, qui cùm non viderent piſces juxtà ſe in litoribus natantes, illos, qui in caelo ſunt, videre ſe aſſerant.

Quibus divitias pollicentur,] Sic etiam

De his divitiis ſibi deducant drachmam, reddant cae-
tera;
* Qui ſui quaeſtus cauſſa fictas ſuſcitant ſententias. Idem ibid.

etiam Attius Aſtyanacte,

Nihil credo auguribus, qui aures verbis divitant
Alienas, ſuas ut auro locupletent domos.

Ab his drachmam ipsei petunt:] Vile admodum mercedis praemium. Drachma centeſima pars minae.

EX HECTORIS LUSTRIS.

352 INſcriptio hujus Tragoediae in impreſſis Feſti, & Nonii codicibus, quos quidem viderim, citatur ſanè, *Ennius in He-*
353 *ctoris Lytris*; & apud Hyginum, ubi hujus fabulae refertur argumentum, *Hectoris Lytra* quoque legitur. At ſemel apud Nonium in voce occupo, *in Hectoris Luſtris.* Apud Diomedem *Ennius in Luſtris*; & iterum *illuſtris* aliquantulum depravatè. Latinum verò titulum puto fuiſſe, *Hectoris Luſtra.* Luſtrum enim, ut eſt apud M. Varronem lib. 5. de ling. Lat. tempus quinquennale dictum eſt à luendo, hoc eſt, ſolvendo, quòd quinto quoque anno vectigalia, & ultro tributa per cenſores perſolvebantur. Itaque Luſtra apud Ennium idem erat, quod apud Graecos Λύτρα. Λύτρον autem pecunia eſt, quae pro redemptione ſolvitur. Inſcriptio igitur ipſa ſatis indicat, actum eſſe in ea Tragoedia, quo pacto Priamus ſupplex Hectoris cadaver magno auri pondere ab Achille redemiſſet. Cujus rei hiſtoriam prolixè recenſet Homerus Iliad. ultimo; referuntque Dares Phrygius, & Dictys Cretenſis, quanquàm paullò ſecùs. Quis autem Graecorum fecerit Ἕκτορος λύτρα adhuc non comperi. Lucanum adoleſcentem idem tractaſſe argumentum, ſic teſtatur Statius in Sylvis;

Ac primùm teneris adhuc in annis
Ludes Hectora, Theſſalosque currus,
Et ſupplex Priami potentis aurum.

Sed hujus fabulae inſcriptionem videtur quodammodo innuiſſe Virgilius l. 1. Aen. cùm in pictura Carthaginienſi ſic inquit,

Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

MElius eſt virtute jus: nam ſaepe virtute malei
Nanciſcuntur jus, atque aequom, ſe à malis
ſpernit procul. Non. Spernere.

Melius est virtute jus:] Hi verſus valdè illis antiqui cujusdam Tragici reſpondent, ut penè auſim affirmare ex eis ſuos Ennium tranſtuliſſe;

Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς δειλὸς ὁ δεδοικὼς νόμον.
Πρὸς τοὺς πολεμίους δ' ἐστὶν ἀνδρείας κρίσις.

Verum oratio illa apud noſtrum videtur perſonae haud ſatis intelligentis. Nam & qui juſtum ſe, atque aequum una in re praeſtat, in aliis eſſe iniquus poteſt. Et qui aliquo in genere praeclarè agit, malus poteſt eſſe in caeteris: ut ea quidem ratione immeritò virtus aequo poſtponatur. *Spernere* autem hic *ſegregare* interpretatur Nonius. Aliqui legunt *ſperni*, & pro virtute *virtutem*.

At ego omnipotens te expoſco, ut hoc conſilium *ἀντονομασία.*
Achiveis auxilii fuat --- Idem *Fuat.*

Quid hoc hîc clamoris? quid tumulti eſt? nomen Idem *Tumulti.*
Qui uſurpat meum? quid in caſtris ſtrepiti eſt? Idem *ſtrepiti.*

Hector re ſumma armatos educit foras, Idem *Occupatus.*
Caſtriſque caſtra ultro jam ferè occupat.

Hector quidem haud ceſſat obſidionem obducere. Idem *Obſidione.*

--- & ſonit, Non. *Sonere*
Franguntur haſtae, terra ſudat ſanguine.

.Qui cupiant dare arma Achillei, ut ipſei cunctent. Idem *Cuncto.*

Ecce caligo oborta eſt, omnem proſpectum abſtulit, Idem *Derepentè.*
Derepentè contulit ſeſe in pedes.

Servos, & [a] noſtrum imperium, & fidem Myrmidonum Idem *Commiſereſco.*
Vigiles commiſereſcite ---

a veſtrum

AT EGO OMNIPOTENS] Sunt haec verba Agamemnonis fortaſſe, vel Achillis Jovi libantis, ab eoque, ut incoeptum conſilium benè vertat, implorantis.

ACHIVEIS AUXILII FUAT.] *Fuat* & *ſiet* pro *fiat* & *ſit*, dixerunt Veteres: ut in emendatis Catonis, Plauti, & aliorum antiquorum libris legitur.

QUID HOC HIC CLAMORIS?] Achillis opinor verba, qui ſe quaeri, ac vocari exaudiebat in tentorio. Nonius haec affert, ut oſtendat, antiquos Scriptores dixiſſe *tumulti* pro *tumultus*: extra acroteleution ſecundi verſus, quod ſeorſum commemorat, ubi *ſtrepiti* pro *ſtrepitus* dictum quondam aſſerit. Nos verò in unum conjunximus. His autem verſibus non videtur diſſimilis duodenarius ille, quem citat Cenſo-
354 rinus ex innominato antiquo Poëta;

Quis meum nominans nomen excitet, quamvis
tumultu invocans incolarum fidem?

HECTOR RE SUMMA] Recenſebat hîc aliquis Hectoris res geſtas, dum fortiter obiret praelia: aut verò à vivo illo incipiebat fabula. Quod ſi fuit, praeceſſiſſe hos verſus oportet. *Re* autem *ſummâ*, interpretor *omnibus copiis*, quibus per id tempus Trojana res conſiſtebat.

CASTREISQ. CASTRA] Hanc horum verſuum lectionem veram eſſe arbitror. In quibuſdam codicibus perperam legitur, *Hectorei ſumma*, & pro *educit foras*, *educit vi foras*, & pro *ferè*, *ferre*.

FRANGUNTUR HASTAE,] Pugna hoc loco quaepiam Trojanorum, duce Hectore, & Graecorum deſcribebatur.

TERRA SUDAT SANGUINE] Virg. l. 2. Aen.
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?

a Inferûm vaſtos ſpecus --- Idem *Specus.*

Conſtitit, credo, Scamander: arbores vento vagant. Idem *Vagas.*

Severiter fortuna ferri cernunt de victoria. Idem *Severiter.*

b Quae mea cominus machaera, atque haſta c hoſtiris è manu. Feſt. *Redhoſtire.*

Nos quieſcere aequom eſt, novimus ambo Ulyſſem. Diom. l. 1.

Sublime iter quadrupedanteis, flammam halitanteis. Idem Ibid.

a Inferam b Quem c hoſtivit

Ut ipsi cunctent.] pro *cunctentur.*

Constitit, credo, Scamander] Adducit Nonius hunc verſum, ut oſtenderet, Veteres *vagant* uſurpaſſe pro *vagantur.* Sed deceptus, opinor, eſt, ut aliàs aliquando. Non enim congruere videtur, ut cum arboribus vento agitatis commemoretur requies fluminis. Itaque aut legerem cum Nicolao Fabro *confluit*, aut *vacant*, ut etiam rerum inanimatarum ſignificetur attentio ad auditionem, conſpectumve rei alicujus admirabilis: ut alibi in re ſimili iiſdem verbis Poëta eſt uſus,

Conſtitêre amneis perenneis, arbores vento vacant.

Scamander Trojae fluvius eſt, quem Dii, ut ſcribit Homerus, Xanthum appellant. Adducit hunc Homeri locum Plato in Cratylo, apud quem ait Socrates multis in locis Homerum diſtinxiſſe, quae nomina homines, quaeque Dii proferant. Qua de re nos alibi copioſè diſſeremus.

Severiter fortuna] In antiquo legitur, *ſeveriter ferro cernunt de victoria.*

Atq. hasta hostivit e manu.] E manu pro *eminus* videtur dictum: ut denotet cominus machaera pugnatum eſſe, & eminus haſta.

Nos quiescere] Vulgati Diomedis codices habent; *Ita Ennius: in Luſtris nos quieſceret* &c. cùm ſit legendum; *Ita Ennius in Luſtris*; *Nos quieſcere.* Itaque legitur in aliquibus olim excuſis.

Sublime iter] Hoc etiam loco depravata ſunt Diomedis exemplaria, in quibus, ut diximus, legitur; *Ennius, Illuſtris ſublime iter*, cùm legendum ſit; *Ennius in Luſtris, ſublime iter* &c. Hujus autem ſimile eſt Euripidis illud,

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα,
Ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ.

Solis verò equos ſic deſcribit Naſo l. 2. Met.

Nec tibi quadrupedes animoſos ignibus illis,
Quos in pectore habent, quos ore, & naribus 355
efflant,
In promptu regere eſt ——

Magnum quidem eſt equorum animoſitatis indicium, cùm calidum anhelitum ignis inſtar emittunt. Hinc Lucretius, ut maximam Diomedis equorum ferociam deſcriberet, ait l. 5.

Et Diomedis equi ſpirantes naribus ignem.

Cujus acroteleution Virgilius ita mutuatus eſt l. 7.

Abſenti Aeneae currum, geminoſque jugales
Semine ab aetherio ſpirantes naribus ignem.

Idem l. 3. Georg.

Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.

Nemeſianus in Cynegeticῶn libello equos illos maximè probat, qui

Fumant humentes calida de nare vapores.

Hinc proverbii loco dicitur, cùm aliquem irâ effervescentem oſtendere volumus, πυρὸς ἀποπνέειν. Solis equos quatuor eſſe

Ducet quadrupedum jugo invitum,
Domabit infraenum, & junget validè
Quoius tenacia infraenari nimis nequit.

Non. *Tenacia.*

Poëtae finxerunt, quibus ab aurora, igne, ſplendore, ardore nomina indiderunt. Sunt autem Eous, Pyroïs, Aethon, Phlegon.

HALITANTES] Anhelantes, quaſi curſu fatigati.

DUCET QUADRUPEDUM] Quidam Nonii emendator ita hos verſus diſtinxit, quàm verò bene, affirmare non auſim. Certum enim eſt, hunc Nonii locum miſerè eſſe depravatum. Alii codices habent, *Ducet quadrupedum jugo invitum doma infraena, & jugo valida, quorum tenacia infraenari nimis.* Alii, *Ducet quadrupedum jugo invita, indoma, infraenis,* & pro *nimis, minis.* Alii, *Invitam, indomitam, & jugo validam: cujus tenacia infraenari nequit.* In Aldino, *Invitam doma, in fraena, & juge valida, quorum tenacia infraenari nimis.* In aliis habetur pro *nimis minus poteſt.* Lipſius l. 5. Ant. Lect. c. 14. Vaticani codicis auxilio emendat, *Duce quadrupedem jugo invitum, doma infrenum, & junge validè: equorum tenacia infrenari nimis nequit.* Codex Fulvii Urſini habet, *Ducet quadrupedem jugo invitam, indomitam freno: valida quoius tenacia infrenari nimis.* Sed cùm haec Delio natatore indigeant, arbitror tamen eſſe Caſſandrae vaticinium, quo praedicebat, Hectorem ab Achille eſſe interimendum, raptandumque circum Pergama bigis miſerabiliter.

EX ALEXANDRO.

356 IN hac fabula (quantum ex his reliquiis licet intelligere) de Trojano agebatur excidio; cujus quidem origo Alexander fuit. Quae res vulgata nimis facit, ut argumentum praetermittamus.

VOlans de caelo cum corona, & taeniis,

Feſt. *Taenias, & Stolidus.*

VOLANS DE CAELO] Dubium non eſt, de aliquo Deo Poetam loqui, qui è caelo delapſus Paridem admonebat, quanto dedecore, raptâ aliena conjuge, turpi libidini indulgeret: quemadmodum inducit Virgilius Mercurium, ab Jove miſſum, Aeneam, novae conjugis amore detentum, rerumque magnarum oblitum objurgantem.

CUM CORONA, ET TAENIIS] Antiquitus quidem, ut ait Plinius l. 16. c. 4. nulla corona, niſi Deo dabatur. Ob id Homerus caelo tantùm eis, & praelio univerſo tribuit. Viritim verò ne in certamine quidem ulli. Sed demum ut in generoſis virtus creſceret, & ignavis torpor excuteretur, diverſa excogitaverunt Veteres coronarum genera, prout cujuſque virtus non abſque quadam convenientia exigere videbatur. Aliae enim erant ex apio, aliae gramineae, aliae quernae, ſive iligneae, aliae oleagineae, aliae myrteae, aliae laureae. De quibus librum ſcripſit Claudius Saturnius, in quo earum origines, cauſas, ſpecies, & ſolennitates latè complexus eſt. Et quoniam in eis eſt aliqua valetudinis portio, privatim de coronis, quae capiti nocerent, Mneſtheus, & Callimachus medici volumina ediderunt. De coronis, quae in conviviis exhibebantur, ut

Hominem adpellat: [a] quid laſcivis ſtolide? non intelligit.

O lux Trojae germane Hector, (Macrob. Saturn. l. 6. c. 2.)
[b] Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer?
Aut qui te ſic reſpectantibus tractavêre [c] nobis?

Jamdudum ab ludeis animus, atque aureis avent (Var. l. 5. de ling. Lat.)
Avidè exſpectanteis nuntium ---

Nam maximo ſaltu ſuperavit (Macr. l. 6. c. 2.)
Gravidus armateis equus,
Qui ſuo partu ardua perdat Pergama:

a *al.* quia laſcivi ſtolidi b πάθος c modis

earum fragrantia foetidos axillarum, ſu-
357 dorisque odores, acidorumque ex crapula ructuum occuparent, vel ut ſomnum conciliarent, vel ut crapulam vitarent, alibi commodius dicemus. Taeniam ait Verrius eſſe ornamentum laneum capitis honorati. Servius verò ea Virgilii verba l. 5. declarans, *Puniceis ibant evincti tempora taeniis*, ait, *vittis roſeis*: & ſignificat lemniſcatas coronas, quae ſunt ex frondibus, & diſcoloribus faſciis, & ſicut Varro dicit, magni honoris ſunt.

NON INTELLIGIT] Nam qui amoris laqueis irretiti ſunt, tanquam ſurdae aſpides rectas reſpuunt admonitiones.

O LUX TROJAE] Pindarus Nem. Od. 3. Αἰακιδᾶν φέγγος. Macrobius haec verba cum illis Maronis l. 2. Aen. confert,

O lux Dardaniae, ſpes ò fidiſſima Teucrûm,
Quae tantae tenuêre morae?

Et paullò poſt, —— *quae cauſa ſerenos*
Foedavit vultus? aut cur haec vulnera cerno?

JAMDUDUM AB LUDIS ANIMUS] Chori videntur verba. Varro hoc modo locum affert; *Ab auribus videntur dicta verba audio, & auſculto, audio ab aveo, quòd auribus avemus diſcere ſemper. Quod etymon videtur Ennius oſtendere velle in Alexandro, cùm ait; Jamdudum ab ludis* &c.

AVIDE EXSPECTANTEIS NUNTIUM.] Cicero avidè exſpectare literas, non ſemel.

NAM MAXIMO SALTU SUPERAVIT] Sunt fortaſſe Hectoris ad fratrem verba, non reſpondentis tamen ad ea, quae ille quaeſiverat, ſed nuntiantis, actum jam eſſe de civitate; quandoquidem introductus equus plenus eſſet armatis hoſtibus. Sic apud Maronem l. 2. Aen. ad Aeneam Hector;

Heu fuge nate Dea, teq; his, ait, eripe flammis:
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troja.

Sed Ennianae orationi ſimilis eſt illa Virgiliana ibid.

Arduus armatos mediis in moenibus aſtans
Fundit equus ——

Eaque ſimillima l. 6. Aen.

Cùm fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.

Notandum verò eſt in dictione *ſaltu* apud Ennium, & Virgilium loco ſuprà memorato ineſſe alluſionem, cùm id quod equo convenit, ligneae machinae tribuerunt.

GRAVIDUS ARMATEIS EQUUS] Metaphora ab animali ad non animal.

—— *ſcandit fatalis machina muros*
Foeta armis ——

Permanſit in elegantiſſima tranſlatione Maro, nam ſuperiùs quidem l. 2. Aen. dixerat,

—— *uterumque armato milite complent.*

Eâdem tranſlatione dixit in expugnatione Ilii Tryphiodorus ἐγκύμων ἵππος.

SUO PARTU ARDUA PERDAT PERGAMA:] Per-

Multei alii adventant, paupertas quorum obſcurat nomina. *Idem lib. 6. c. 1.*

Purum putum --- *Agel. lib. 6. c. 5.*

Quapropter Parim paſtores nunc Alexandrum vocant. *Var. l. 6. de ling. Lat.*

Perſiſtit Poëta noſter in Metaphora equi armati, gravidi, & jam parientis. Lucre-
358 tius l. 1.

Nec clam durateus Trojanis Pergama partu
Inflammaſſet equus nocturno Grajugenarum.

MULTEI ALII ADVENTANT,] Virgil. l. 5.

Multi praeterea, quos fama obſcura recondit.

Et lib. 9.

——— *multam in medio ſine nomine plebem.*

Ovidius l. 2. Met.

Nomina, longa mora eſt, media de plebe virorum
Dicere ———

Et Silius l. 8.

Caetera in obſcuro famae, & ſine nomine vulgi.

Fortaſſe commemoratis Heroibus, qui è foeta equi alvo deſilierant, dicebat Poëta, alios praeterea adventaſſe, quorum nomina paupertas obſcurabat: quae quidem atrae inſtar nebulae virtutis lumen obtenebrat. Ante Ennium Euripides expreſſit in paupertate obſcuritatem,

Ἐν τῷ πένεσθαι δ᾽ ἐςὶν ἥτ᾽ ἀδοξία.

Ejuſdem eſt ſententiae illud Menandri,

Πενία δ᾽ ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ.

PURUM PUTUM.] Alphenus Juriſconſ. l. 34. Digeſtorum loquens de foedere Romanorum cum Carthaginienſibus inquit; *Quod inter populum Romanum, & Carthaginienſes factum, & ſcriptum invenitur, ut Carthaginienſes quotquot annis populo Romano darent certum pondus argenti puri puti: quaeſitumque eſt, quid eſſet argentum purum putum, reſpondi ego, eſſe putum, valdè purum.* Aſſeritque Agellius non ſolùm ſcriptum eſſe purum putum in Carthaginienſi foedere; ſed cùm in multis aliis Veterum libris, tùm etiam in Q. Ennii Tragoedia, quae inſcribitur Alexander. Eum locum exiſtimo in Feſti fragmentis adduci in verbo *Putum*; ubi ita Auctor mancus, mutilatuſque habetur ..... *in Alexandr* ..... *amidio purus p*.. Itaque, *Ennius in Alexandro, dimidio purus putus*: & in ea re conſulendus eſt Varro l. 1. de lin. Lat. & Nonius. Plautus Pſeudulo,

Purus putus hic ſycophanta eſt ———

QUAPROPTER PARIM] Rejecimus hunc verſum in extremum, cùm potiùs inter primos eſſet collocandus; quoniam non ſatis nobis conſtat eſſe ex hac fabula. Varro quidem, poſtquàm Ennium reprehendit, dum Euripidem imitari voluit, in Andromaches, & Alexandri etymis, ait; *Aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia, qui Paris fuiſſet? à quo Herculem quoque cognominatum* Ἀλεξίκακον, *ab eo, quòd defenſor eſſet hominum.* Ita apud Pindarum in Pythiis Od. 9. quidam ex Teleſicratis Cyrenaci progenitoribus Ἀλεξίδαμος appellatur. Hyginus ait in fabulis; *Poſtquàm Hecuba peperit Alexandrum, datur interficiendus, quem ſatellites miſericordiâ expoſuerunt: eum paſtores pro ſuo filio repertum expoſitum educarunt, eumque Parim nominaverunt.* Fuit autem Paris appellatus, ut Etymologici Auctori videtur, παρὰ τὸ παριέναι τὸν μόρον, quaſi dicat, quia mortem vitarit, vel παρὰ τὴν πήραν, à pera ſcilicet, quòd in pera paſtorali ſit nutritus. Cur autem 359
interficiendus datus fuerat puer, ex Poëta pervetuſto liquet, cujus verba apud Ciceronem l. 1. de Divinat. ita habentur;

Quia mater gravida parere ſe ardentem facem
Viſa eſt in ſomneis Hecuba: quo facto pater
Rex ipſe Priamus, ſomnio mentis metu
Perculſus, cureis ſumpteis ſuſpirantibus
Exſacrificabat hoſtiis balantibus.

Tum conjectorem poſtulat pacem petens,
Ut ſe edoceret obſecrans Apollinem,
Quò ſeſe vertant tantae ſortes ſomniûm.
Ibei ex oraclo voce divinâ edidit
Apollo, puerum, primus Priamo qui foret
Poſt illa natus tempora, hunc ſi tolleret,
Eum eſſe exitium Trojae, peſtem Pergamo.

Sed ſi liberum licet judicium in medium afferre, arbitror librariorum oſcitantiâ (Alexandri enim notius erat nomen) *Alexander* pro *Alexandra* malè ſcriptum eſſe. Dedit Euripides unoque modo fabulam Alexander, & Alexandra inſcriptam, ut ex Clemente Alexandrino l. 6. Stromat. & Stobaeo liquet. Ejus autem, quae ſupereſt Lycophronis, Alexandra, ſive Caſſandra nomen eſt. At ſatis conſtat Priami filiam, quae vaticinandi peritiam tenuit, Caſſandram, & Alexandram appellatam eſſe; quam Apollo praedicendi artem edocuit. Sed quoniam ei pactam mercedem Caſſandra negavit (promiſerat enim, poſtquam conſecuta eſſet vaticinandi ſcientiam, ſe Deo ſui copiam facturam) factum eſt, ut quamvis ea vera praediceret, pro delira, inſanaque haberetur. Unde Virgilius l. 2. Aen.

—— *Dei juſſu non unquam credita Teucris.*

Graecus Poëta apud Plutarchum ἐν πολιτικοῖς παραγγέλμασι Caſſandram loquentem inducit;

Ἄκραντον αὖ μ' ἔθηκε θεσπίζειν θεὸς,
Καὶ πρὸς παθόντων, κἀν κακοῖσι κειμένων,
Σοφὴ κέκλημαι ——

Eam (niſi fallor) Ennius induxit, ſicut Bacchylides, & Lycophron, vaticinantem Trojanae urbis excidium. Ac verba illa, *Volans de caelo*, &c. non tanquam geſta res ſit, ſed tanquam gerenda, à Caſſandra relata opinor. Sicut & illa, *O lux Trojae germane Hector*, ab eadem fortè prolata ſunt, miſeram fratris caedem equis raptati praevidente. Deinde illis verbis, *Nam maximo ſaltu*, &c. excidii initium proſequitur.

Caeterùm in tanta, quâ modò verſamur, obſcuritate, ſatis quidem fore arbitramur, ſi non facem, at ſaltem faculam praetuliſſe. Sed eam ob rem & Ennii eſſe, quae ſubſcribam, carmina, & ex hac fabula puto. Ita enim in 1. de Divinat. apud Ci- 360
ceronem Caſſandra ἐνθουσιώδης, hoc eſt, divino concitata furore vaticinatur;

* *Mater optuma, tum multò mulier melior,*
Miſſa ſum ſuperſtitioſis hariolationibus,
Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.
Virgines verò aequales, patris mei, meûm factûm pudet
Optumei virei: mea mater tui me miſeret, mei piget,
Optumam progeniem Priamo reperiſti extra me: hoc dolet
Me obeſſe: illos prodeſſe: me obſtare, illos obſequi.

*

Apud eundem ibid.

Adeſt, adeſt fax obvoluta ſanguine, atque incendio,
Multos annos latuit:
Civeis ferte opem, & reſtinguite.

*

Apud eund. l. 8. Epiſt. ad Att. & 1. de Divinat.

Jamque marei magno claſſis cita
Texitur, exitium examen † *rapit:*
Advenit, & fera velivolantibus
Navibu' complevit manu' littora.

*

Apud eund. l. 1, & 2. de Divinat.

‡ *Eheu videte, judicavit inclutum judicium*
Inter Deas treis aliquis: quo judicio Lacedaemonia
Mulier furiarum una adveniet.

*

De Caſſandrae vaticinio multa ſcripſit Anticlides: paullò verò diverſus refert hiſtoriam Iſacius Tzetzes.

* μυτακισμός. † capiti ‡ ἰωτακισμός.

EX ANDROMACHA.

Cic. lib. 1. *de Divin.* Sus roſtro ſi humi A literam impreſſerit, num propterea ſuſpicari poteris, Andromacham Ennii ab ea poſſe deſcribi?

362 HAec ſane Tragoedia, quantum ex fragmentis apparet, ex Euripidea Andromacha minimè converſa videtur. Quandoquidem Euripideae argumentum, quod in promptu quidem eſt, ab Enniana longè diverſum fuiſſe indicant reliquiae. Quod tale fuiſſe exiſtimo: Troja everſa, Ilioque funditus diruto, cùm Graeci rerum potiti captivas mulieres ſorte inter ſe dividerent, Andromacha Neoptolemo obtigit. Quae dum ad naves cum aliis captivis ducitur, Aſtyanax, qui unicus ex Hectoris prole ſupererat, de complexu ejus vi ablatus oraculorum monitis de ſublimi turri praeceps datur. Cujus immane fatum non modò in hac fabula deflet Andromacha; ſed tantâ rei atrocitate rurſus ſuos ante oculos verſari coeperunt, atque animum memoria refricare chariſſimi conjugis caedes crudeliter quadrijugo curru raptati, Priami nex, regia incenſa, ſupremuſque florentiſſimae urbis caſus. Sed animadvertere licet, in hanc Tragoediam nonnulla ex Euripidis Hecuba, & Troadibus, prout ei commodum viſum eſt, Poëtam tranſtuliſſe, ut mox enarrando demonſtrabimus.

EXtemplo acceptum me necato, & filium. *Var. l. 6. de lin. Lat.*

Ex opibus ſummeis opis egens, Hector, tuae. *Cic. 3. Tuſc.*

Extemplo acceptum me necato,] Hunc verſum quamvis abſque Auctoris nomine proferat Varro, quoniam cum argumento convenit, Ennii profectò eſſe ſuſpicamur. Varronis autem locus ſic ſe habet; *Etiam inde idem illud enim, extemplo acceptum me negato, & filium.* Ubi quàm malè *negato* pro *necato* ſcriptum ſit, liquidò patebit ex Euripidis loco, quem convertit Poëta. Sin autem vera ſit Scaligeri opinio, Ennium planè verum, & certum hujus verſus auctorem aſſeverabimus. Legit enim hoc modo Varronis verba, *Etiam indidem illud Ennii, Extemplo*, &c. Ait enim etiamtum aetate Varronis duplices non multùm in uſu fuiſſe. Itaque quod ille ſcripſerat *Eni* pro *Ennii*, putarunt *enim* eſſe. Fieri praetereà poteſt, ut his verbis Andromacha Ulyſſem, vel Talthybium alloquatur, qui cùm ab ea Aſtyanacta puerum auferre vellet, ut de turri dejiceret, eum rogat, ut ſe cum puero ſtatim interficiat. Idque eò magis verum eſſe confirmamus, quòd Ennius ex Euripidis Hecuba (inde enim tranſtulit) hunc locum ad verbum ferè imitatus videtur. Ubi cùm Polyxena in Achillis tumulo immolanda eſſet, ut illius manes eo ſacrificio placarentur, Hecuba ubi obtuliſſet ſeſe, rogat Ulyſſem, ſe ad aram mactent pro filia: neque impetrat quidem, ut cum ea unà interficeretur, quò terra, & expoſcens Heros mortuus duplicem ſanguinis ſumeret hauſtum; 363

Ὑμεῖς δέ μ' ἀλλὰ θυγατρὶ συμφονεύσατε,
Καὶ δὶς τόσον πόμ' αἵματος γενήσεται,
Γαίᾳ, νεκρῷ τε τῷ τάδ' ἐξαιτουμένῳ.

Quemadmodum Euripides ibi Hecubam induxit omnia tentantem, omnibuſque viribus conantem, ne Polyxena immoletur; ita Ennius hìc Andromachen fecit omnia rogantem, ne Aſtyanax praecipitetur. Videturque tota hàc fabula Ennio placuiſſe, pleraque, quae Euripides Hecubae tribuit, tam in ejus nominis fabula, quàm in Troadibus, Andromachae adſcribere.

Ex opibus summeis] Cicero 3. Tuſc.

neque

— [a] quid petam — Idem ibid.

Praeſidii? quid exſequar? quò nunc aut [b] exilio, aut fuga

Freta ſim? arce, & urbe ſum orba, quò accedam? quò applicem?

a πάθος b auxilio

neque hujus verſus, neque ſequentium nominat Auctorem, nec fabulae indicem. Nos tamen ex Ennii Andromache eſſe ſuſpicamur: & haec verba ab ipſa Andromache pronunciari, quaſi cum mortuo colloquente, eique ſuam infelicitatem, & aerumnas narrante: quomodo ſcilicet ex ſummis opibus ad ſummam miſeriam, captivitatemque redacta ſit, ex quibus Hectoris tantummodo ope, ſi viveret, eripi poſſet.

Opis egens, Hector, tuae] Ἐμφατικῶς quaſi fortiſſimum virum innuit: aliqua verò exemplaria *Hecuba* pro *Hector* habent. Salluſtius l. 2. Hiſt. *Cùm egens alienae opis plura mala exſpectarem.* Eandem Andromachae in Hectoris robore confidentiam expreſſit in Troadibus Euripides, cùm illa ploranti filio, qui in ejus ſinum confugerat, inquit; Non venit Hector è pugna victor haſtam quatiens victricem tibi ſalutem afferens,

Οὐκ εἶσιν Ἕκτωρ κλεινὸν ἁρπάσας δόρυ,
Γῆς ἐξανελθών, σοὶ φέρων σωτηρίαν.

Horatius l. 3. Car. Od. 3.

— *Nec Priami domus*
Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit.

Quid petam praesidii?] Pathetica oratio: breves enim continet ſententias, & crebras interrogationes. Hunc verò locum à ſuperiore vel parvo ferè intervallo diſtare, vel mox eum conſequi, inde patet, quòd Cicero poſtquam eum retulit, addit, *Huic ſubvenire debemus, quaerit enim auxilium.* Unde nemo ibit inficias ab eadem perſona haec, & illa eſſe prolata. Idem Cicero ultimo de Orat. eundem verſum non expreſſo Auctore hujusmodi refert,

Quid petam praeſidii? —

Quae quidem oratio verè pathetica eſt, perplexam animi, conſiliique rationem indicans. Huic ſimilis illa Medeae, 364

Quò nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?

Plautus Caſina,

— *neſcio, unde auxilii, praeſidii,*
Perfugii mihi, aut opum copiam comparem,
aut expetam

Idem Ciſtellaria,

— *neque unde auxilium expetam, habeo.*

Et illa Hecubae apud Euripidem;

— ὤ μοι μοι
Τίς ἀμύνει μοι; ποία γέννα;
Ποία δὲ πόλις;
Φροῦδος πρέσβυς, φροῦδοι παῖδες
Ποίαν ἢ ταύταν ἢ κείναν
Στείχω; ποῖ δ' ἥσω; ποῦ τις θεῶν
Ἢ δαιμόνων ἐπαρωγός;

Viſi ſunt Scaligero hi verſus tàm apertè Ennianis reſpondere, ut crediderit verba haec, *Quid petam*, &c. ab Hecuba dicta, & ex iis Euripideis Ennium convertiſſe: quod miror ex ore tam docti viri excidiſſe. Quandoquidem, ut infra clariùs demonſtrabimus, haec ab Andromache proculdubio dicta ſunt. Nam (ut antè monuimus) placuit Ennio in hac fabula inducere Andromachen plura dicentem, quae ſub Hecubae perſona ab Euripide ſcripta ſunt.

Arce, et urbe sum orba,] Proſonomaſia, quam maximè affectabant Veteres. Plautus Sticho,

Tantum à portu apporto bonum —

Ex hoc autem loco dubitatio ſublata eſt, Ennium germanum horum quinque verſuum auctorem fuiſſe. Cicero enim in oratore, ubi de mutatis verbis loquitur, *Mutata*, inquit, *in quibus pro verbo proprio ſubjicitur aliud, quod idem ſignificet, ſumptum*

Quoi nec patriae arae domi ſtant; fractae, & disjectae
jacent:
Fana flamma deflagrata, toſti alti ſtant parietes,
Deformati, atque abiete criſpa --- Idem ibid. & 1. de Orat. bis, & 3. in fine.
O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septum altiſono cardine templum:
Vidi ego te, adſtante ope barbarica, Idem 1. Tuſc.

ptum ex re aliqua conſequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cùm dixit Ennius, Arce, & urbe orba ſum.

Quoi nec patriae arae] Hoſtium amplificat immanitatem, qui nec aris, nec ſacris Deorum locis pepercerint.

Arae domi stant;] Huic voci *jacent* oppoſuit.

Tostei altei stant parietes,] Toſtei, cremati à torreo.

Deformatei] Uberiùs Euripidis chorus in Hecuba,

Ἀπὸ δὲ ςεφάναν κέκαρσαι
Πύργων, κατὰ δ᾽ αἰθάλου
Καπνοῦ κηλῖδ᾽ οἰκτροτάτα κέχρωσαι.

Abiete crispa] Laquearia, quorum infrà mentio fit, demonſtrat abiegnis trabibus fuiſſe contexta. Eſt enim ejus arboris materies trabibus praecipua, ut tradit Plinius l. 16. c. 10.

O pater, o patria,] Ab eadem perſona haec, & quae ſuperiùs recenſuimus, dicta eſſe certum eſt, non modò ex 3.
365 Tuſc. ubi ſequitur Cicero, *ſcis quae ſequantur, & illud inprimis; ô pater, ô patria, &c.* Sed etiam ex extremo de Orat. ubi cùm Cicero ſuperiora memoraſſet, *Quid petam praeſidii, &c.* addit, *Quàm leniter, quàm remiſſè, quàm non actuosè? inſtat enim; O pater, ô patria, &c.* Andromachen autem haec loquentem ſatis reor vocem illam *Pater* indicare: quam omninò indecentem, ac incongruam eſſe in ore Hecubae, quis non videt? Rectè tamen Andromache Priamum patrem vocat: quia, ut Pomponius ait l. 16. ad Sabinum, parentis locum ſocer obtinet. Hecuba autem in conqueſtione apud Euripidem in Troadibus praetermiſſa, ut abſurda, *patris* voce, tantùm inquit; ô patria, ô miſera, te deſertam lugeo,

Ὦ πατρὶς, ὦ μελέα,
Καταλειπομέναν σε δακρύω.

Sunt autem Ennii verſus anapaeſtici dimetri acatalectici. Ad hunc verò locum videtur reſpicere illud Cornelii Taciti lib. 13. Annal. *Ille conſtanter exorſus eſt carmen, quo evolutum eum ſede, patria, rebusque ſummis ſignificabatur.*

Septum altisono cardine templum:] Templum hîc intelligitur vel pro loco in arce conſecrato, in quo erat ara, de qua mox dicemus; vel pro ipſa Priami regia undique conſpicua. Septum autem eſt additum, quia, ut Varro docet, omne templum debet eſſe circumſeptum, nec plus quàm unum introitum habere. Eâ voce *Altiſono* in Iphigenia eſt uſus.

Vidi ego te,] Pathos à viſu; acerbiùs enim quae intuemur, animum afficiunt, quàm quae facta audimus. Hinc Virgilianus Aeneas Aen. 2.

——— *quaeque ipſe miſerrima vidi.*

Et Priamus apud eundem ibidem, Polyte in conſpectu occiſo,

——— *qui nati coram me cernere lethum*
Feciſti ———

Optat l. 10. Turnus, ut Pallantis morti, quem mox ſuis manibus occubiturum animo praeceperat, pater Evander ſpectator adeſſet. Moſchus in Megara,

Τοὺς μὲν ἐγὼ δύστηνος ἐμοῖς ἴδον ὀφθαλμοῖσι
Βαλλομένους ὑπὸ πατρὶ ———

Cicero l. 6. Epiſt. fam. epiſt. 1. *Oculi augent dolorem, qui ea, quae caeteri audiunt, intueri*

intueri

Tecteis caelatis, laqueatis,
Auro, ebore, inſtructum regificè.
Haec omnia vidi inflammari, Idem 1, & 3. Tuſc.

tueri coguntur, nec avertere à miſeriis cogitationem ſinunt. Et eod. lib. Epiſt. 4. *Equidem nos quòd Romae ſumus, miſerrimum eſſe duco: non ſolùm quòd in omnibus malis acerbius eſt videre, quàm audire: ſed etiam &c.* Et l. 4. Epiſt. 13. *Nec audio ſolùm, quod ipſum eſſet miſerum, ſed etiam video, quo nihil eſt acerbius, eorum fortunas diſſipari.* Lib. etiam 7. Epiſt. 24. *Quanquam enim haec etiam auditu acerba ſunt, tamen audire tolerabilius eſt, quàm videre.*

Adstante ope barbarica,] Virgilius lib. 8.

Hinc ope Barbaricâ, variiſq; Antonius armis
Victor ——

366 Eſt autem apud Ennium collatio à ſumma felicitate ad ſummam miſeriam, quaſi dicat; Vidi te incolumi regno, regiis, ſummiſque divitiis affluentem, nunc autem vaſtatam aſpicio. Auget enim vehementer affectum rei, quae non eſt, repraeſentatio, ut ſumma quondam fuit. Barbaricas opes intelligit maximas, nimiumque prolixas: fuerunt enim Barbari opulentiſſimi. Sulpitius Lupercus,

Barbaricae ingeniis anteſerantur opes.

Euripides Iphigenia,

Χρυσῷ τε λαμπρὸς, βαρβάρῳ χλιδήματι.

Virgilius haec omnia videtur adumbraſſe, cùm ait l. 2. Aen.

Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine foedantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes alta nepotum,
Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi
Procubuêre ——

Ubi Servius aurum Barbaricum interpretatur; aut multum, aut verè Barbaricum, quia πλησμονὴ τῶν βαρβάρων. Barbari praeter Graecos omnes dicebantur: & praecipuè Phryges, quod & Euſtathii auctoritate comprobatur, qui ait Βρίγας, καὶ Φρύγας ab Antiquis βαρβάρους appellari. Unde de ſe ipſo Hector apud Euripidem ſic ad Rheſum ſerò ferentem ſuppetias,

Σὺ δ᾽ ἐγγενὴς ὢν, βάρβαρός τε βαρβάρους
Ἕλλησιν ἡμᾶς προὔπιες, τὸ σὸν μέρος.

Tecteis caelatis, laqueatis auro, ebore,] Hoc eſt laquearibus auro, eboreque ornatis. Horatius l. 2. Car. Od. 18.

Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Lucretius l. 2.

Nec domus argento fulget, auroque renidet,
Nec citharis reboant laqueata, aurataque templa.

Virgilius l. 1. Aen.

—— *dependent lychni laquearibus aureis.*

Sed illa Hecubae exclamatio apud Euripidem videtur aſſimilis; ô decora tecta, ô quondam felices domus, ô opibus, liberiſque florentiſſime Priame,

Ὦ σχήματ᾽ οἴκων, ὦ ποτ᾽ εὐτυχεῖς δόμοι,
Ὦ πλεῖς᾽ ἔχων κάλλιστά τ᾽ εὐτεκνότατε
Πρίαμε ——

Haec omnia vidi inflammari,] Haec etiam cum ſuperioribus conjungenda eſſe dubium non eſt. Ait enim Cicero poſtquàm ea retulit; *Ex aggregatis igitur Regis opibus, quae videbantur ſempiternae fore, quid adjungit? Haec omnia vidi &c.* Quod patet etiam ex 3. de Orat. ubi commemorato eo verſu, *ô pater, ô patria*, ait, *& quae ſequuntur; Haec omnia &c.* Quod ſi pauci verſus interjecti deſint, ex continuatione 367
tamen orationis eandem perſonam locutam apparet. Andromachen autem locutam, unus Cicero idoneus eſſe teſtis poteſt, qui ſic inquit; *Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare, Haec omnia vidi &c.* Quamobrem ab Andromacha haec dicta ſunt, Scaligeri pace, qui partem horum Hecubae eſſe exiſtimavit. Nec de Auctore eſt dubitandum: ſi enim in parte eum cognovimus, in toto jam cognitus idem eſt.

Priamo vei vitam evitari,
Jovis aram ſanguine turpari.
Heu relliquias ſemiaſſi regis, denudatis oſſibus Idem I. Tuſc.

VEI VITAM EVITARI,] Vetuſtè, ac quidem venuſtè dictum eſt pro interfici, vitaque privari.

JOVIS ARAM SANGUINE TURPARI.] Priami nimirum ſanguine, qui cùm funditus dirutam, proſtratamque jacere patriam videret, nec humanâ ope, victoribus omnia diripientibus, vaſtantibusque obſiſti amplius poſſe, ad aram extremum victorum perfugium confugit: ubi eum tamen Pyrrhus interemit. Ejuſdem arae, quae ſub dio erat in impluvio meminit Virgilius exponens & ipſe Priami fatum l. 2. Aen.

Aedibus in mediis, nudoque ſub aetheris axe
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
Incumbens arae ——

Ovidius l. 13. Met.

Exiguumque ſenis Priami Jovis ara cruorem
Combiberat ——

Ad haec totum hunc locum Ennius ab Euripide mutuatus eſt, apud quem in Troadibus flens Hecuba inſolabiliter dolet, non ex aliorum ſermone Priami caedem cognoviſſe, ſed ſuis ipſius oculis vidiſſe trucidatum ad Hercei Jovis aram, & urbem incendio pereuntem;

Καὶ τὸν φυτουργὸν Πρίαμον, οὐκ ἄλλων πάρα
Κλύουσ' ἔκλαυσα, τοῖσδε δ' εἶδον ὄμμασιν
Αὐτὴ κατασφαγέντ' ἐφ' ἑρκίῳ, πυρᾷ
Πόλιν θανοῦσαν ——

Harpocration explicans locum quendam Dinarchi oratoris ex oratione adverſus Moſchionem, in qua Jovis Hercei arae fit mentio, ait, Ἑρκεῖος ζεὺς dictus, quòd arae ejus intus in ſepto aedium praeſertim optimatum erigerentur. ἕρκος enim ſeptum, clauſtrumque ſignificat. Euſtathius autem χ. ὀδυσ. putat aram hanc fuiſſe extrà αὐλὴν ſub dio. Quod verum eſſe, Maronis loco ſuprà citato confirmatur. Ducitque ἑρκεῖος etymon ab ἑρκέιος ſynaereſi facta. Meminit & hujus arae Hyginus in Fab. & Pauſanias in Meſſenicis. Ovidius in Ibin de Priamo,

Nec tibi ſubſidio praeſens ſit numen, ut illi
Cui nihil Hercei profuit ara Jovis.

Tradit lib 1. Arrianus, qui Alexandri magni res geſtas accuratè proſecutus eſt, magnum illum Ducem, ut Priami manes placaret, ei ad Jovis Hercei aram parentaſſe. Cujus etiam meminit Lucanus lib. 9. ubi Caeſarem facit per Troadem tranſeuntem,

Herceas, monſtrator ait, non reſpicis aras? 368

Seneca in Agam.

Sparſum cruore Regis Herceum Jovem.

Idem in Troadibus utriusque Poëtae locum non ſatis feliciter imitatur ſub perſona Hecubae,

Vidi execrandum regiae caedis nefas,
Ipſasque ad aras majus admiſſum ſcelus
Aeacidae armis ——

Lycophronis interpres non videtur conſentire, Priamum in ara, quae in impluvio eſt trucidatum fuiſſe: inquit enim Priamum in Jovis Hercei templum fugâ dilapſum à Neoptolemo fuiſſe percuſſum, ob id quòd Achilles in Apollinis Thymbraei templo ab Alexandro necatus eſſet. Cujus verba ſunt; ὁ Πρίαμος γὰρ ἐν τῷ τοῦ Ἑρκείου Διὸς ναῷ καταφυγὼν ὑπὸ Νεοπτολέμου ἀνῃρέθη, ὅτι καὶ Ἀχιλλεὺς ὑπ' Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ τοῦ θυμβραίου Ἀπόλλωνος ναῷ ἀνῃρέθη.

HEU RELLIQUIAS] Cicero ſeptenarios duos hos verſus appellat, à quo diſſentit Julius Caeſar Scaliger, qui in libello de verſibus comicis ait; *Sed profectò magnos viros auctoritas ſaepe texit, etiam malè ſentientes: ſicut Ciceronem quoque fugit ratio, cùm in prima quaeſt. Tuſc. ſeptenarios vocat illos. Heu relliquias, &c.* Fateor me audacter adjunxiſſe duos hoſce verſus, & tres conſequentes ſenarios è diverſis lectos locis, cùm nihil quicquam nec de Auctore, nec de fabula haberem comperti. Convenientia tamen ſermonis fecit, ut confiderem, ſi adjunxiſſem, eruditiores non improbaturos. Videtur autem etiam nunc queri

Per terram ſanie delibutam foedè divexarier.
Vidi, videreque paſſa ſum aegerrimè, Idem ibid.
Curru Hectorem quadrijugo raptarier:
Hectoris natum de moero jactarier. Varr. l. 9. de ling. Lat.

Acheruſia templa alta Orci ſalvete infera. Idem lib. 6.

queri Andromache, Regis cadaver ſemicrematum foedè projectum jacere. Praeclarè in Troadibus hunc locum expreſſit Seneca, multâque energiâ, & commiſeratione; —— *ille tot regum parens*

Caret ſepulchro Priamus, & flammâ indiget,
Ardente Trojâ ——

Huc accedit illud Manilii l. 4.

—— *Priamumque in littore truncum,*
Cui nec Troja rogus ——

Movet vehementer pathos, prorſusque miſerabile eſt, alicui deficere, quod paſſim omnibus in promptu eſt.

SEMIASSI REGIS,] Pathos à fortuna. Sic Virgilius l. 2. Aen.

—— *tot quondam populis, terriſque ſuperbum*
Regnatorem Aſiae, jacet ingens littore truncus.

VIDI, VIDEREQ.] Adhuc à viſu excitat commiſerationem. In Cicerone ita, ſed malè opinor, legitur,

Vidi videre quod me paſſa aegerrimè
Hectorem ——

369 Hoc verò, quod mox ſequitur, de Graeca Andromache Noſter ſumpſiſſe videtur, ubi ea ſic queritur;

Ἢ τις σφαγὰς μὲν Ἕκτορος τροχηλάτους
Κατεῖδον, οἰκτρῶς τ' Ἴλιον πυρούμενον;

Virgilius de ea re l. 1. Aen.

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Et rurſus l. 2.

Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere ——

Homerus eam rem longiori proſequitur oratione antepenultimo, & extremo Iliados.

HECTORIS NATUM DE MOERO JACTARIER.] In Varrone legitur, *Hectoris natum de muro Trojano jactari.* Scaliger putat, epitheton illud *Trojano* rejiciendum, ut otioſum, & eſſe alicujus ſtudioſi interpretationem: ipſeque primus hunc ſenarium conjunxit cum praecedente; ac nos eò libentiùs ejus factum probamus, quòd Euripides in principiis Andromaches illam ſimul facit plorantem Hectoris necem, & Aſtyanactis caſum, ad hunc modum;

Ἢ τις πόσιν μὲν Ἕκτορ' ἐξ Ἀχιλλέως
Θανόντ' ἐπεῖδον, παῖδά θ', ὃν τίκτω πόσει,
Ῥιφθέντα πύργων Ἀστυάνακτ' ἀπ' ὀρθίων.

Quod autem περιφραστικῶς, Noſter Hectoris natum, Seneca Hectoreum Priami nepotem dixit; ſic enim in Troade,

Turre de ſumma cadat Priami nepos Hectoreus.

Ferunt eum Aſtyanacta vocatum ἀπὸ τοῦ ἄστυ, καὶ ἀνάσσω. Homerus eum Scamandrium dictum ſcribit, ſed ab aliis Aſtyanactem appellatum, quòd unus Hector Ilium ſervaret,

Τὸν ῥ' Ἕκτωρ καλέεσκε Σκαμάνδριον, αὐτὰρ οἱ ἄλλοι
Ἀστυάνακτ', οἶος γὰρ ἐρύετο Ἴλιον Ἕκτωρ.

Cauſam verò cur tàm immaniter in puerum ſaevitum ſit referunt, ut nemo ex Priami ſtirpe ſuperſtes remaneret, ne aliquando ulciſcendi occaſio praeberetur. Ex tota autem Euripidea Andromache duos hos ſuprà memoratos locos videtur Ennius potiùs imitatus, quàm convertiſſe. Sed Tragoediam Aſtyanactis nomine, ut illud etiam non omittamus, apud noſtros Actius, & Rutilius Geminus dederunt.

ACHERUSIA TEMPLA] Varro ex Andromache adducit hunc verſum: non autem addit ex quo Poëta. Quia verò apud Latinos nemo adhuc legitur hanc eandem ſcripſiſſe fabulam, non dubitanter Ennio adſcripſimus: Cicero tamen affert longè diverſiùs,

Acheruſia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

Lucretius ſive alium Ennii verſum referens, 370
ſive

Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit. Idem ibid.

ſive hunc locum imitatus, ait lib. 1.

Etſi praeterea tamen eſſe Acheruſia templa.

Et lib. 4. —— *Acheruſia templa petentes.*

Item ibid.

At contra nuſquam apparent Acheruſia templa.

Alta]. Profunda.

Andromachae nomen qui indidit,] Varronis locus ita ſe habet; *Apud Ennium, Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit. Item; Quapropter Parim paſtores nunc Alexandrum vocant. Imitari dum voluit Euripidem, & ponere etymon, eſt lapſus. Nam Euripides quòd Graeca poſuit, etyma ſunt aperta. Ille ait ideo nomen additum Andromachae, quòd* ἀνδρὶ μάχεται. *Hoc Ennii quis poteſt intelligere in verſu ſignificare: Andromachae nomen qui indidit, rectè indidit? aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia, qui Paris fuiſſet? à quo Herculem quoque cognominatum* Ἀλεξίκακον, *ab eo, quòd defenſor eſſet hominum.* Ex quibus apparet, à Varrone Ennium reprehendi, quòd dum Graeca etyma vult transferre, ea dicit, quae non intelligantur. Caeterùm cùm ea nominis etymologia nuſquam legatur in Euripidea, quae eſt in manibus, incidit ſuſpicio, alterius eſſe Andromachae. Nec quidem excuſari poteſt Euripides, quin in etymis recenſendis longior ſit, quàm par eſt. Apud quem in Bacchis Dionyſus loquens cum Pentheo Thebanorum rege ipſius ſacra contemnente, audito Penthei nomine, illud ei inquit ad infelicitatem congruere,

Ἐνδυστυχῆσαι τοὔνομ᾽ ἐπιτήδειος εἶ.

πένθος enim Graecis luctus eſt. Ad quod etiam etymon alluſit Chaeremon hoc ſenario,

Πενθεὺς ἐσομένης συμφορᾶς ἐπώνυμος.

Euripides de Polynice, quòd ſit νεικέων ἐπώνυμος, & de Thyeſte,

—— ἐπώνυμα δεῖπνα Θυέστου.

Item de Apolline in Phaëthonte,

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι᾽, ὥς μ᾽ ἀπώλεσας,
Ὅθ᾽ ὄνομ᾽ Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήζει βροτός.

Sophocles Ajacem facit querentem ſuum nomen ſuis malis reſpondere, quaſi ab αἲ αἲ dolentis interjectionibus derivetur,

Αἲ, αἴ. τίς ἄν ποτ᾽ ᾤεθ᾽ ὧδ᾽ ἐπώνυμον
Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς.

Caeteros verò Graecos, qui ea in re ſibi plurimùm placuerunt, praetermittimus. Id autem è Latinis invenuſtè quidem, ac nimis frigidè Plautus eſt imitatus; apud quem Gelaſimus paraſitus Sticho,

Gelaſimo nomen mihi indidit parvo pater,
Propter paupertatem hoc adeò nomen repperi,
Quia inde jam à pauxillo puero ridiculus fui: 371
Eo quia paupertas fecit, ridiculus forem.

Is paullò pòſt cùm à Crocotio ancilla compellaretur, negat eo vocari nomine: cumque illa inſtaret, certò hoc nomen illi fuiſſe, reſpondit Gelaſimus,

Fuit diſertim, verùm id uſu perdidi:
Nunc Miccotrogus nomine ex vero vocor.

Et in Capt. Hegio ita Philocratem percontatur,

Quod erat ei nomen? PHI. Theſaurochryſonicochryſides.
HEG. Videlicet propter divitias inditum id nomen quaſi eſt.

Et apud eundem Chryſalus, qui ab auro nomen habet, inquit in Bacch.

Quid mihi refert Chryſalo eſſe nomen, niſi factis probo?

In Mercatore verò ait Lyſimach.

Quid ais tu? quod nomen tibi dicam eſſe?
PA. Paſicompſae:
LY. Ex forma nomen inditum eſt. ——

Apud eundem Harpax in Pſeud.

Hoſtes vivos rapere ſoleo ex acie, ex hoc nomen eſt mihi.

Et in Poen.

Voſmet nunc facite conjecturam caeterùm,
Quid id ſit hominis, cui Lyco nomen ſiet?

Quantò verò accommodatiùs Cicero Chryſogoni nomen explicavit, qui pro Roſc. Amer. ait, *Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni.* Sed illud durius in Arato: at quoniam Graeci Poëtae ſententiam exponebat, venia dignus eſt,

Engonaſin vocitant, genibus quia nixa feratur.

Etenim

Malo torquetis cum aerumnis illum exanclari diem. Non.

Haec [a] malos annos, multosque longinquè ab domo Idem *Summum.*
Bellum gerentes ſummum ſumma induſtria.

Quid ſit ſeditio? tabes ne an numeros augificat ſuos? Idem.

Nam neque iratei, neque blandei quicquam ſyncerè ſonunt. Idem.

Nam ubei introducta eſt, puerumque ut laverunt, collocant in clupeo. Idem.

a malè annos

Etenim eo nomine, qui ſiderum rationem profitentur, caeleſte illud ſignum appellant à corporis' poſitione. Id autem Ovidius lib. 8. Metamorph. Nixum genu vocavit; Manilius 5. Nixam genu ſpeciem; Vitruvius 9, cap. 6. Nixum in genibus, & Jul. Firmicus 6. Ingeniculum. Non malè Auſonius Proteſilai nominis enodationem explicavit in ejus epitaphio;

Fatalem adſcriptum nomen mihi Proteſilao,
Nam primus Danaûm bello obii Phrygio.

Et, *Proteſilaë, tibi nomen ſic fata dederunt,*
Victima quòd Trojae prima futurus eras.

Huc pertinet illa Laodomiae apud Ovidium addubitatio;

Sors quoque neſcio quem fato deſignat iniquo,
Qui primus Danaûm Troada tanget humum.
Infelix quae prima virum lugebit ademptum.
Dii faciant, ne tu ſtrenuus eſſe velis.

372 Illud etiam in 12. Metamorph.

—— *Hectorea primus fataliter haſta,*
Proteſilaë, cadis ——

Ejusdem generis eſt illud Cydippes;

Mirabar quare tibi nomen Acontius eſſet,
Quod faciat longè vulnus, acumen habet.

Graecis enim ἀκόντιον jaculum eſt.

Malo torquetis] Vetus codex, *mala torquentis.*

Exanclari] Perpeti: in antiquo ſcriptum eſt *Exanclavi.*

Bellum gerenteis summum summa] Παρονομασία ex varietate ejusdem nominis caſuum. Summum, *glorioſum*, & *laudabile* interpretatur Nonius. Ab eodem rurſus hi duo verſus adducuntur ex Accii Andromache: quia verò non conſtat aliunde, Accium hanc dediſſe fabulam, ibi pro *Accius*, *Ennius* eſt reponendum.

Quid sit seditio? &c.] Lipſius diſtinguit, ac legit,

Quid ſit? ſeditio tabetne, languetque, deficit?

An numeros augificat] Augificat idem quod *auget* valere ſcribit Marcellus.

Nam neque iratei, neq. blandei] Duplices viros intelligit, qui aliud in corde habent, aliud ore proferunt.

Puerumq. ut laverunt, collocant in clupeo.] Apud Nonium perperam affertur hic locus ex Andromeda pro *ex Andromacha:* ſicut alius contrà apud Varronem l. 4. de ling. Lat. ex Andromacha pro *ex Andromeda.* Quid enim ad Andromedam pertinet puer in clupeo allatus? Quae autem hujus loci ſententia ſit, ex Euripidis Troadibus intelligi poteſt. Ibi Talthybius inducitur afferens Hecubae Aſtyanactis corpus è turri praecipitatum ſuper aereo Hectoris clypeo, in quo Andromachae nomine Hecubam rogat, ut eum ſepeliat. Ex hoc autem loco videtur Ennius induxiſſe, mulieres cadaver laviſſe. Euripides verò Talthybium facit dicentem, ſe Hecubam lavandi moleſtiâ levaſſe, quando,

Rapit ex alto naveis velivolas. Macr. lib. 6. cap. 5.

--- ſed quaſi
Ferrum, aut lapis dura, rarenter gemitum Non.
Conatur trahere ---

--- di...... m eſt. nam muſſare ſi..... Feſt. *Summuſſi.*

dum per Scamandrum ipſe tranſiret, corpus, & vulnera abluit. Mos autem in clypeo efferendi funus à Spartanis militibus videtur inſtitutus. Notum ſiquidem eſt Lacaenae illius mulieris dictum, quae dum filio ad bellum proficiſcenti clypeum daret, Tu, inquit, fili aut hunc, aut in hoc. Ad quem morem reſpiciens Maro ait l. 10.

—— at ſocii multo gemitu, lacrymisque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.

Hinc Philippi epigrammatarii effluxit illud,

Ἀσπὶς τύμβου κόσμος μέγας.

373 Quò etiam reſpexit Statius,

—— dependet languida cervix
Exterior clypeo, crinesque à fronte ſupini.

NAVEIS VELIVOLAS] Vide 14. Annalium.

SED QUASI FERRUM, AUT LAPIS DURA] Eleganti quidem ſimilitudine commiſerationis affectus excitatur. Iis enim, qui ſummo animi moerore affecti ſunt, ſenſus, membraque omnia obtorpeſcunt, ut immobiles videantur, nec pro tempore aut gemere, aut lacrymas effundere poſſunt. Malè in Nonio pro *dura*, *durat* ſcriptum eſt, & *trabem* pro *trahere*. Nos autem ex conjectura ſic legimus.

EX HECUBA.

376 HAnc Euripidis fabulam Ennius more ſuo convertendi liberè Latinam fecit. Quamobrem ex Euripidea argumentum peti poteſt, ne idem nos recenſendo immoremur. Illud ſciendum, Accium quoque aliam ejuſdem nominis ſcripſiſſe, ſed argumento à ſe quidem excogitato, ut conſueverat.

EURIPIDIS.

Ἥκω, νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
Λιπὼν, ἵν᾽ ἅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν,
Πολύδωρος, Ἑκάβης παῖς γεγὼς τῆς Κισσέως.

ENNII.

ADſum, atque advenio Acherunte vix via alta, atque ardua, Cic. 1. Tuſc.
Per ſpeluncas ſaxeis ſtructas aſpereis pendentibus
Maxumeis; ubi rigida conſtat, & craſſa caligo inferûm;
Unde animae excitantur obſcura umbra, aperto oſtio Idem Ibid.
Alti Acheruntis, falſo ſanguine imagines mortuorum.

ADSUM, ATQUE ADVENIO] Non modò an ex hac fabula eſſent hi verſus, certum non erat, ſed ne quidem an ex Ennio. Verumenimverò ex Graecis Euripideis, quibus

quibus reſpondere videbantur, ſuſpicati ſumus tum Ennii eſſe, quando non conſtat ab alio ſcriptam eſſe hanc fabulam: tum eſſe ex Hecuba; quam uterque Poëta ex *εἰδωλοποιΐας*, id eſt, ſimulachri effictione inchoavit. Sunt enim haec verba umbrae Polydori indicantis immanem, nefariamque ſui ipſius caedem à Polymneſtore ob auri potiundi cupiditatem perpetratam, qui ſine ullo ſepulturae honore in mare eum projecit, cujus corpus queritur hactenus inſepultum fluctibus agitari. Quâ in re plurimùm Euripides diſcrepat ab Homero, qui lib. 2. Iliad. ſcribit Polydorum fuiſſe ab Achille interemptum. Virgilius autem l. 3. Aen. conſentit cum Euripide, fuiſſe à Polymneſtore trucidatum: ſed ipſe ſibimet contrarius videtur, nam cum modò dicit fuiſſe telis confixum, cùm ait;

—— confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.

Modò vult obtruncatum fuiſſe, cùm ait;

—— Polydorum obtruncat ——

Quae quidem varietas ex ſcriptorum inter ipſos inconſtantia oriri videtur: ſed illud, quod queritur, eſſe inſepultum, eſt omnino Virgilio contrarium; apud quem Polydorus Aeneam rogat, ut ſepulto parcat. Inſuper Polydorus prologi partes agens denuntiat Achilleae umbrae apparitionem, quae, ut ejus ſoror Polyxena ſibi mactaretur, poſtulabat. Haud diverſâ ſanè ratione Sophocles in Polyxena induxit Achillis animam venientem ab Acheronte, loquentemque his verbis;

Ὦ τὰς ἀπαιῶνάς τε, καὶ μιλαμβαφεῖς,
Λιποῦσα λίμνης Ἀχέροντος ἐξυπλῆγας,
Ἤχουσα γόους ἦλθον ἄρσενας χοάς.

ACHERUNTE] ἀπὸ τῶν ἀχῶν, hoc eſt,
377 à doloribus dictus Acheron: indeque Menalippides in Perſephone,

Καλεῖται δὲ ἐν κόλποισι γαίας ἀχαιοῖσι
προχέων Ἀχέρων.

Et Lycimnius,

Μυριὰς πάσαις δακρύων ἀχέων τε βρύει.

Rurſus verò,

Ἀχέρων ἄχεα πορθμεύει βροτοῖσι.

Eam verò ob cauſam antiqui vates finxerunt mortuorum animas per Acherontem transvehi; quòd ſibi credula, ac ſuperſtitioſa vetuſtas perſuaſerat, cunctos homines poſt mortem, ut Apollodorus tradit volum. 20. *περὶ τῶν θεῶν*, omnibus moeroribus, ac doloribus exui. Praeter hunc autem inferorum fluvium plures alios fluvios Acherontes appellari proditum eſt ab auctoribus, quorum unus ad Heracleam Ponti eſt, ità appellatus, ut refert Andro Telus *ἐν περίπλῳ*, ab Acheronte Mariandynorum Rege; per quorum regionem, ut tradit Euphorion, praeterfluit. Is poſteà Soonautes à nautis quibuſdam Megarenſibus vocatus eſt; quoniam ingentem illuc maris tempeſtatem incolumes evaſerunt, ut in 2. Argonauticor. Apollonius ſcriptum reliquit. Meminit & Herodotus de Heraclea, quam Acheruſiam accolae vocant, quò tradit Cerberum ab Hercule ductum eſſe, ibique evomuiſſe bilem, ex qua venenum, quod aconitum appellatur, ortum eſt. Juſtinus ex Trogi hiſtoria l. 12. mentionem fecit Acherontis, qui eſt in Epiro, & alterius apud Brutios: apud quem Alexander Epirotarum Rex trucidatus eſt, Dodonaei oraculi reſponſo deceptus, jubente, ut Pandoſiam atque Acherontem caveret. Quae utraque cum in Epiro eſſent, neſcius, & urbem, & fluvium cognomines eſſe in Italia, ut vitaret fatorum minas, Italiam petiit Tarentinis contrà Brutios ſuppetias ferens. Qui tandem cùm à finitimis auxilia contraxiſſent, Alexandrum juxta fatalem Pandoſiae urbem, amnemque Acheruſium trucidarunt. Cujus rei mentio quoque eſt apud Strabonem l. 6. & Livium l. 8. qui apertè ad fluminis etymon reſpexit, cùm ait; *Feſſus metu, ac labore miles increpans nomen abominandum fluminis, jure Acheros vocaris, inquit.* Oraculi autem verba duobus his hexametris comprehenſa fuiſſe dicuntur;

Αἰακίδη προφύλαξο μολεῖν ἀχερούσιον ὕδωρ,
Πανδοσίαν τε, ὅτι τοὶ θάνατος πεπρωμένος ἐστί.

Vocat in Terpſichore Herodotus Theſprotos hos Epiri populos, qui ſunt ad flumen Acherontem, apud quos aſſerit fuiſſe *νεκυομαντήϊον*, hoc eſt, defunctorum vaticinia. Quantò verò Latinus Poëta Graeco

magnificentiùs, quantóque cultiore dicendi genere haec extulerit, ex utriusque collatione cognoſci poteſt. Cicero quidem, ubi hos verſus memorat, ait; *Frequens conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculae, & pueri, movetur audiens tam grande carmen.* 378 *Adſum &c.* Eſt quidem operae pretium in his verſibus animadvertere frequentem *a* literae repetitionem, quae cum crebra vocalium concurſione, vaſtam ac hiantem reddit orationem, praeſertim cum crebra vocalium colliſione. Et neſcio, an verſus alius ſit, in quo decem *a* inveniantur, & ſex colliſiones. Sunt in eodem ſeptem *u*, quâ literâ umbroſâ, tenebriſque conſepta loca aptiſſimè exprimuntur; ſumpta ab hujus literae prolatione ſimilitudine. Cùm enim *u* proferimus, os comprimimus, occludimusque quaſi inde lucem arcentes; cujus ſonus, quoniam occluſo ore profertur, obſcurus ſanè eſt, luporum ululatum penè referens. Contrà verò cùm *o* proferimus, os adaperimus, oris rotunditate characteris formam imitando. Unde maximè haec litera, ad ea, quae patent, exprimenda idonea eſt; maximeque cùm ejusdem literae ſequitur colliſio, quòd tantò magis aperto ore immorandum eſt. Habes hic exempla utriusque literae *u*, *excitantur obſcura umbra*, *o*, *aperto oſtio Alti Acherontis.* Sed neſcio, quid occultioris artificii in his lateat, ut cùm Acherontis meminerunt poëtae, ſemper ferè *a* literam inculcent, crebriſque utantur colliſionibus: quod in illis etiam patet verſibus, quos in Andromache retulimus,

Acheruſia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

Eodemque modo concinnatum videtur illud Maronis l. 7. Aen.

—— *atq; imis Acheronta affatur Avernis.*

Via alta, atq. ardua,] Inacceſſa, & ſalebroſa.

Per speluncas saxeis structas] Subterraneum ſpecum deſcribit, per quem ad inferos patebat acceſſus; quàm verò idoneis verbis itineris difficultatem, locique caliginem, horroremque expreſſit, quàm aſperis, quàm gravibus, quàm durè ſonantibus uſus ſit, ſine obſervatione non eſt praetereundum. In hoc enim verſu praeter novem *s*, & unicum *x*, quod duorum *ſſ* vim obtinet, quae aſperum quendam emittunt ſibilum, praeſertim aliâ conſonante praecedente, vel ſubſequente, aut etiam pluribus, omnes conſonante terminantur, omnesque praeter unicam dictionem à conſonantibus incipiunt. Hujusmodi quoque obſervatione digna quidem ſunt illa Maronis l. 6.

Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro ——

In quibus ultimis verbis, ut ſpeluncae denotaret obſcuritatem, tres dictiones unamquamque *u* habentem elegit. Ex quorum collatione diſcerni poteſt, quàm exilia, & jejuna ſint illa Thyeſtae apud Senecam;

Opaca linquens Ditis inferni loca 379
Adſum, profundo Tartari emiſſus ſpecu.

Sed Lucretius admiratus hujus verſus majeſtatem ità iisdem verbis ex trochaico catalectico hexametrum confecit l. 6.

Speluncasq; velut ſaxis pendentibu' ſtructas.

Aspereis, pendentibus] Virgilius l. 1. Aen. *ſcopulis pendentibus.*

Ubi rigida constat,] Quoniam inferos illos, ſubterraneosque ſpecus umbris obductos eſſe dixit; ideò phyſicè caligini rigidae epitheton addidit. Nigrorem enim, & frigus ejusdem ſubſtantiae eſſe voluit Empedocles: ſicut in igne ejusdem ſubſtantiae ſunt calor, & lux: nam ut lucido ſeſe tenebricoſum opponit, ſic calori frigidum.

Crassa caligo] Obductum, ac denſum aëra intelligit omni prorſus luce carentem, in quo nihil diſcerni poteſt: unde διὰ τὸ ἀειδὲς orcum, ſive Plutonem ᾅδην vocaverunt. Eſt & μετάληψις, quae à nobis tranſſumptio dicitur, per quàm paſſim procedimus ad id, quod oſtendere volumus, & ex rebus, quae praecedunt, ea, quae ſubſequuntur, inſinuamus. Nam hìc craſſa caligo denſum aëra, denſus aër nigrorem, nigror tenebras, tenebrae verò ſpeluncam in praeceps profundam denotant. Lucretius l. 6.

Aſſiduè fulvae nubis caligine craſſa.

Et ibid.

—— *& craſſa volvit caligine fumum.*

Unde

Unde animae excitantur] Eſt in hoc verſu binarum, ternarumque conſonantium connexio, quae aſperum ſonum reddunt: ſunt quinque colliſiones, quae grandem faciunt orationem. Refert autem duos hoſce verſus Cicero non longo à tribus ſuperioribus intervallo: qui ſanè ſtyli, & ſententiae ſimilitudine ejuſdem Auctoris eſſe, atque hoc ordine ſcripti meritò poſſunt videri. Loquitur autem Poëta de manium nefaria invocatione, quam Graeci νεκρομαντείαν vocant, unde Necromantes ſunt dicti, qui magicis praeſtigiis à ſepulchris eliciebant mortuos. De qua re ſatis abundeque ab Homero λ. ὀδυσ. ſcriptum eſt. Heliodorus in hiſtoria Aethiopica mirificè anus cujuſdam magicas deſcribit artes, quo modo filii cadaver excitabat, loquique cogebat, à quo didicit omnia, quae mox ſibi eventura erant. Fatebatur Simon ille Magus, ut refert Romanus Clemens l. 2. ἀναγνώσεων, pueri incorrupti, violenterque necati animam cantaminibus ineffabilibus evocatam ſibi adſiſtere, ac praeſto eſſe, ſi quid fieri vellet. Refert Philoſtratus in vita Apollonii Tyanei l. 4. eum magicas praeſtigias abominantem iis precibus Achillem ab inferis revocaſſe, quas pro placandis Heroibus dicere Indorum Sacerdotes conſueverunt. Ex Latinis plura fortaſſe Laberius in fabula, cui nomen Necromantia fecit, & Lucanus l. 6. qui ſcri-
310 bit exanimes cadaveris artus vi carminum erectos ventura aperuiſſe fata.

Aperto ostio altei Acheruntis] Euripides σκότου πύλας. Lucretius l. 6. ad hunc fortaſſe locum reſpiciens;

Januane his orci potiùs regionibus eſſe
Credatur poſta; hinc animas Acheruntis in oras
Ducere fortè deos maneis infernè reamur.

Virgilius l. 6.

Noctes atque dies patet atri janua Ditis.

Idem ibid.

Unum oro (quando hic inferni janua Ditis
Dicitur)

Et in extremo quoque Georg.

—— alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum.

Oſtium autem, per quod ad orci fauces patebat acceſſus, perſuaſit ſibi vetuſtas fuiſſe propter Baias inter Lucrinum lacum, & Avernum. Unde orci janitor à poëtis Cerberus dictus eſt. Sed & in locis peſtilentibus Veteres orci oſtium eſſe crediderunt. Unde feſtivè Plautus Trinum.

—— Acheruntis oſtium in noſtro'ſt agro.

Appellarunt quoque orci oſtium Manalem, ut ex Feſto liquet.

Altei] Profundi.

Falso sanguine] Apparet, evocationes magicas non ſine ſanguine fieri ſolitas; ſive, ut refert Auguſtinus de Civit. Dei, quia ſanguinem amare Daemones dicuntur; ſive quia, ut ait vetus Statii interpres lib. 6. Theb. ſanguis propriè videtur animae eſſe poſſeſſio, unde exangues mortuos dicimus. Paſſim quidem, ut apud poëtas videre eſt, Veteres ſanguine in caeremoniis evocandorum manium, aut libationibus utebantur. Unde Iphigenia apud Euripidem, cùm Oreſti fratri ſuo, qui ſibi mortuus in ſomnis apparuit, parentare vellet, ſanguinem montanae vitulae, Bacchique liquorem, & mel in terram profudit. Virgilius l. 5. facit Aeneam iiſdem rebus inferias Anchiſae celebrantem hoc modo;

Hic duo ritè mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro.

Idem rurſus l. 3. in inſtauratione funeris Polydori praeter vinum, lactis, & ſanguinis meminit;

Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulchro
Condimus ——

Sed tamen mihi ſuſpectum videtur adjunctum illud *falſo*: ni fortaſſe innuere voluerit, in ejuſmodi ſacris multas ſimulatas res haberi pro veris. Dido apud Maronem l. 4. in magicis operibus,

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.

Puto autem meliùs legi, *ſalſo ſanguine*; 311
nam eodem epitheto in Creſphonte uſus eſt Ennius,

Neque miſerae lavêre lacrumae ſalſum ſanguinem.

Quod poëticè potiùs, quàm phyſicè dictum

Ὠ στεροπὰ Διὸς, ὦ σκοτία νύξ.

Τὸ δ' ἀξίωμα κἂν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἔκτ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων αὐτὸς, οὐ ταυτὸν σθένει.

* O magna templa caelitum, Varr. l. 6. de ling. Lat.
Commixta ſtelleis ſplendideis.

Haec tu, etſi pervorsè dices, facilè Achivos flexeris. Agel. l. 11. c. 4.
Nam quom opulentei loquuntur pariter, atq; ignobiles
Eadem dicta, eademque oratio aequa non aequè valet.

arbitror. Sudor enim certè ſalſus eſt: ſanquis autem ferè ad dulcedinem propiùs accedit, niſi angoribus animi, aut exercitationibus incaluerit.

IMAGINES MORTUORUM.] Necyomantia, vel Necromantia (nam utroque modo dicitur) eſt, cùm ipſa cadavera excitari, & futura praedicere videntur. Cùm verò manes, inferorumque umbrae evocantur, ea Sciomantia propriè appellatur. Sed Necyomantiae nomen omnes magicae artis complectitur ſpecies. Eas imagines mortuorum Lucretius l. 4. & deinde Virgilius l. 4. Georg. dixerunt,

—— *Simulachraque luce carentum.*

Virgilius l. 4.

—— *umbraeque ſilentes,*

innuens inferorum locum umbrarum plenum eſſe: nam non multò poſt l. 6. ait,

Umbrarum hic locus eſt ——

Noſter verò totidem verbis expreſſit Homericum illud Iliad. ψ. εἴδωλα καμόντων. Videntur poſuiſſe animas imaginibus ſpeculorum non diſſimiles, quae quamvis noſtram referant ſpeciem, ac motus, actionesque imitentur, corporeae tamen naturae, quae tactui ſubjaceat, expertes omnino ſunt. Unde Virgilius l. 6.

Et ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formae.

Sequitur Euripides,

Πολύδωρος Ἑκάβης παῖς γεγὼς τῆς Κισσέως.

Non extat hujus verſus Ennii traductio: Servius tamen illud Maronis l. 7. explicans,

—— *nec face tantùm*
Ciſſeis praegnans igneis enixa jugales,

ſic memorat; *Regina Hecuba filia fuit ſecundùm Euripidem Ciſſei, quem Ennius, & Pacuvius ſequuntur. Nam Homerus Dymantis dicit.*

O MAGNA TEMPLA CAELITUM,] Varro affert hunc locum ex Hecuba: ſed non memorat, cujus Poëtae ſit. Nos Ennii eſſe arbitramur. Turnebus aſſerit, Ennium hìc vertiſſe illud Euripidis,

Αἰθὴρ' ἀμπτάμενος οὐράνιον,
Ὑψιπετὴς εἰς μέλαθρον, ——

Quod mihi non videtur; nam nihil (ut ajunt) ad rhombum. Sunt enim ea Polymneſtoris ambigentis ſecum, quò ſe verteret, aut quorſum ferretur, num pervolet aethercam plagam ſublime ad atrium. Porrò his Ennianis meliùs reſpondere ar- 382
bitramur Graeca, quae ſuperius adſcripſimus: quamvis nudis Euripidis verbis Ennius addiderit ornamenta.

HAEC TU ETSI PERVORSE] Loquitur ad Ulyſſem Hecuba, eumque rogat, ut à Graecorum exercitu impetret, ne filia ut victima immoletur; quandoquidem ipſe apud Graecos plurimùm auctoritate polleat, quà facilè id perſuadere poſſit. Quamvis enim quae dicuntur, eadem ſint, tamen plus in ore virorum clarorum habent energiae, quàm ſi ab obſcuris proferantur.

Agel-

Ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως,
Κτενεῖτε, μὴ φείδεσθ'. ---

Φεῦ, φεῦ. γέρων μέν εἰμ', ὅμως δέ μοι θανεῖν
Εἴη, πρὶν αἰσχρᾷ περιπεσεῖν τύχῃ τινί

Miſerete [a] anuis, date ferrum qui
Me anima privem ---

Non. *Miſerete.*

[b] Senex ſum, utinam mortem oppetam prius,
Quàm evenat, quòd in pauperie mea
Senex graviter gemam ---

Idem *Evenat.*

a *Vulg.* manus b πάθος.

Agellius, ubi hunc refert locum, *Hos verſus*, inquit, *Q. Ennius cùm eam Tragoediam verteret, non ſanè incommodè aemulatus eſt.* Sed paullò pòſt oſtendit, non ſatis ſibi facere Ennium reddentem ἀντὶ ἀδοξούντων ignobiles, & ἀντὶ δοκούντων, opulentos. Nam ait neque omnes ignobiles ἀδοξοῦσι, neque omnes opulenti εὐδοξοῦσι. Sed quoniam opulenti, & ignobiles non è diametro repugnant, cùm etiam & ignobiles paſſim opulenti ſint: ac ratio inſuper trochaici ſeptenarii dictionem *opulenti* non admittat, Alciati ſequens ſententiam exiſtimo pro *opulenti*, *opinati* reponendum eſſe. Videntur enim Veteres, opinatos pro magnae opinionis, exiſtimationiſque hominibus uſurpaſſe. Unde apud Agellium opinatiſſimi auctores ſunt, qui majores omni exceptione habentur. Quare immeritò Poëta noſter reprehenditur, cùm rectè δοκοῦντες opinatos, non opulentos interpretatus ſit.

MISERETE ANUIS,] Ἀρχαϊσμοί. Veteres quartae inflexionis gignendi caſum praeter notam in *us* terminationem etiam per *i*, & per *is*, proferebant, ut Senati, & Senatuis. Siſenna l. 4. Hiſt. *Lucius Calpurnius Piſo ex ſenaticonſulto duas novas tribus, C. Fannius Conſ. contra C. Gracchum Senatuis conſulta.* Sic fructi, & fructuis. Terentius in Adelph.

Nunc exactâ aetate hoc fructi pro labore fero.

Ubi Helenius Acron, *& hujus fructuis, & Senatuis Veteres extulerunt.* Nonii autem exemplaria pro *anuis* habent *manus*, ubi fortaſſe *anus* erat, & prima litera oſcitanter irrepſit. Janus Palmerius legit *mei anus.* Conſternatae verò mulieris impetum, praeque dolore amentis concitatâ quidem, ac diſſolutâ verborum compoſitione deſcribit.

DATE FERRUM QUI] Videtur hunc locum adumbraſſe Cicero, ubi ait in Epiſt. *Ubi non ſis, qui eſſe conſueveris, nihil eſt, quod velis vivere.* Prae dolore ſaepe eò impotentiae deveniunt mortales, ut ultro mortem depoſcant. Hinc Euryali mater apud Virgilium l. 9.

Figite me, ſi qua eſt pietas, in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.

ANIMA PRIVEM] Ciceroni, atque Lucretio *privare vitâ* familiaris locutio.

SENEX SUM] Πάθος à ſenili aetate. Sunt
haec à Talthybio publico Graecorum ex- 383
ercitus miniſtro, quaſi ſtupore affecto prolata. Cùm enim ei demandatum eſſet, ut Hecubae Polyxenae mortem nunciaret, eamque accerſeret ad filiae corpus ſepeliendum, offendit illam prae dolore in pulvere abjectè cubantem: cumque opulentiſſimam quondam Trojae Reginam tàm miſerè de gradu dejectam, ac undique for-

--- νῦν τε γὰρ λέγων κακὰ,
Τέγξω τόδ' ὄμμα ---

--- Οὔκουν δεινὸν, εἰ γῆ μὲν κακὴ,
Τυχοῦσα καιροῦ θεόθεν, εὖ στάχυν φέρει.
Χρηστὴ δ' ἁμαρτοῦσ', ὧν χρεὼν αὐτὴν τυχεῖν,
Κακὸν δίδωσι καρπόν. ---

--- Κεῖνος δ' ὀλβιώτατος,
Ὅτῳ κατ' ἦμαρ τυγχάνει μηδὲν κακόν.

Vide, hinc meae inquam lacrumae guttatim cadunt. Idem *Guttatim.*

Etſi ſegetem ſunt in deteriorem datae Cic. 2. Tuſc.
Fruges, tamen ipſae ſuapte natura enitent.

* --- nimium bonei eſt, quoi nihil eſt mali. Cic. 2. de Fin.

fortunae vulneribus confectam vidiſſet, multa tragicè de fortunae inconſtantia conqueſtus ſubdit, ſe quidem ſenem eſſe, priusque mortem exoptare, quàm in turpem aliquam fortunam incidere.

EVENAT] Eveniat.

VIDE, HINC MEAE] Πάθος à corporis habitu. Ab eodem haec quoque pronunciantur: qui cùm ab Hecuba rogaretur, ut ordine exponeret, quonam pacto Polyxena mactata ſit, duplices ſibi, ait, ejus filiae commiſeratione excitari lacrymas, alteras quidem ſpectando, dum ad ſepulchrum caederetur, alteras verò nunc commemorando.

LACRUMAE] A Graeco δακρύω, hoc eſt, lacrumor, fit δάκρυμα: unde δ in λ mutato, lacryma.

ETSI IN SEGETEM] Cicero in 2. Tuſc. quaeſt. *Nullum verò* inquit, *id quidem argumentum eſt. Nam ut agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur, falſumque eſt illud, ac improbè; Et ſi in ſegetem &c.* ex Graecorum Euripidis collatione cognovimus hos verſus ex ſua ipſius Hecuba eſſe; & inde Ennianos eſſe ſuſpicati ſumus. Sunt autem haec verba ab Hecuba prolata, poſtquàm ei de filia nunciatum eſt, quàm forti animo, atque intrepido mortem occubuit. Quorum ſenſus eſt apud Euripidem, nequaquàm admiratione dignum eſſe, ſi mala terra deſuper clementi caelo tota bonam producit ſegetem. Bona verò deſtituta, quibus ei opus erat, malum edit fructum. Seges hic pro arvo poſita eſt.

NIMIUM BONEI EST,] Ὀξύμωρον. Cic. *Si tacent, ſatis dicunt.* Virg. l. 11.
——— *ſequiturque ſequentem.*
Terentius Eunucho,
——— *nil cùm eſt, nil deſit tamen.*
Cicero diſſerens in 2. de Finibus contra Epicureorum opinionem, qui ſummam voluptatem in dolorum omnium vacuitate poſitam eſſe volebant, ait; *Non enim ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad benè vivendum: hoc dixerit potiùs Ennius; Nimium bonei eſt, cui nihil eſt mali.* Deinde addit; *Nos beatam vitam non depulſione mali, ſed adeptione boni judicemus.* Non indicat tamen ex qua Tragoedia hic locus petitus ſit; ſed ex hac fabula eſſe propter Graecae Euripidis ſententiae ſimilitudinem arbi-

Ἐν

Ἐν ψαμάθῳ λευρᾷ
Πόντου, νιν ἐξήνεγκε πελάγιος κλύδων.

Πρὸς σῇσι πλευρῇς παῖς ἐμὴ κοιμίζεται,
Ἡ φοιβὰς, ἣν καλοῦσι Κασσάνδραν φρύγες.
Ποῦ τὰς φίλας δῆτ' εὐφρόνας δείξεις, ἄναξ,
Ἢ τῶν ἐν εὐνῇ φιλτάτων ἀσπασμάτων
Χάριν τίν' ἕξει παῖς ἐμή; κείνης δ' ἐγώ;

Undantem ſalum --- Non. *Salum.*

Nunquam ſcripſiſtis, quis parentem, aut hoſpitem Idem *Perbitere.*
Necaſſet; quo quis cruciatu [a] perbiteret.

Quae tibi in concubio verecundè, & modicè Idem *Modicum.*
Morem gerit ---

a perviteret

tramur. Quod etiam Muretus diligenter obſervavit in Variarum Lectionum libris, lib. 5. c. 13.

UNDANTEM SALUM] Hecuba, cognita Polydori caede, dum ab ancilla quaereret, utrum illum ejectum à marinis undis offenderit, an lethali jaculo necatum; re-
384 ſpondit, in arenam maris aeſtum (quod undantem ſalum Noſter eſt interpretatus) cadaver projeciſſe. Virgilius l. 1. Aen.

Perque undas ſuperante ſalo ———

Obſervat Marcellus hîc, ab Ennio praeter notam conſuetudinem maſculino genere ſalum poſitum. Σάλον verò Graeci undarum jactationem appellant.

NUNQUAM SCRIPSISTIS,] Conſtat ex Marcello hos verſus & Ennii eſſe, & ex Hecuba. Apud Graecum tamen nihil tale invenitur. Unde patet de ſuo addidiſſe Ennium. Videntur autem Hecubae verba eſſe, quae, viſo Polydori cadavere, per converſionem ad legiſlatores rebatur, quòd nullae poenae conſtitutae eſſent, quibus ſingulariter afficeretur, quicunque parentem, aut hoſpitem necaſſet. Quae crimina paria eſſe videntur ex illo Flacci loco 2. Car. Od. 13.

Illum & parentis crediderim ſui
Fregiſſe cervicem, & penetralia
Sparſiſſe nocturno cruore
Hoſpitis ———

Solon interrogatus, quare in parricidas nullam legem conſtituiſſet, reſpondit; Διὰ τὸ ἀπελπίσαι.

PERBITERET] Periret, ut exponit Nonius. Utrunque enim verbum à praepoſitione, & verbo idem ſignificante compoſitum eſt: nam apud Veteres *betere*, *ire* ſignificat, & hinc *perbetere* pro *perire*. Plautus Captivis,

Qui per virtutem perbitat, non interit.

QUAE TIBEI IN CONCUBIO] Hecuba cum cognoviſſet filium tam crudeliter interemptum, inque undas projectum, Agamemnonis implorat opem ad ulciſcendum Polymneſtorem: quod ut exoret, commemorat ei amores, ſuaves noctes, dulciſſimosque Caſſandrae complexus (ea enim Regi in praedae diſtributione contigerat) cujus frater à nefario homine tam inhumaniter necatus eſſet. Hoc mul-

Jupppiter tibi ſumme tandem malè re geſta gratulor. Idem Gratulor.

Heu me miſeram, interii: pergunt lavere ſanguen ſanguine. Idem Sanguis, & lavere.

tis verbis Euripides: Noſter parciùs, & verecundiùs. Etenim rem parum honeſtam, quae amantium conglutinat animos, ut ſint δύο σώματα καὶ μία ψυχὴ, honeſtis obtegit verbis.

MOREM GERIT] Idem ferè apud Terent. Andr.

Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.

Virgilius lib 4. Aen.

——— *fuit aut tibi quicquam*
Dulce meum ———

Similis eſt illa Pelopis precatio ad Neptunum apud Pindarum Olymp. Od. 1.

——— φίλι ———
Ἄδωρα Κυπρίας ἄγ' εἴτε
Ποσείδαον ἐς χάριν
Τέλλεται ———

JUPPITER TIBEI] His porrò verbis nihil
185 in Graeco eſt, quod reſpondeat. Arbitror ab Hecuba eſſe pronunciata: quae poſtquàm poenas ſumpſit de Polymneſtore (quod avidiſſimè exoptaverat, quamvis in miſerrimo ſtatu eſſent res ſuae, & filiis, ac regno orbata, captivaque eſſet) Jovi gratulatur ob eam vindictam.

HEU ME MISERAM] Haec etiam à Noſtro addita videntur, & ab Hecuba eadem dici.

PERGUNT LAVERE SANGUEN SANGUINE.] *Lavere*, & *ſanguen*, ἀρχαϊσμοί. Accius Amphitryone,

Cum patre parvos patrum hoſtificè ſanguine
ſanguen † *biſcere ſuo.*

Idem Aeneadis, vel Decio,

Patrum hoſtili fuſum ſanguen ſanguine.

Varro Satyra, quae inſcribitur Coſmotorine περὶ φθορᾶς κόσμου,

Africa terribilis contrà concurret Iberis,
Ac gens Aeneae miſcebit ſanguine ſanguen.

Virgilius Ennium ferè imitatus Georg. 3.

——— *lavit ater corpora ſanguis.*

Apud eundem Nonium in *lavit* hic Ennii verſus depravatè legitur, qui ex altero ejusdem Auctoris loco emendari poteſt.

† *viſcere.*

EX EUMENIDIBUS.

187 EX Aeſchylo fabulam hanc vertiſſe Ennium, duo poſtremi loci faciunt, ut mihi certiùs perſuadeam, qui apertiùs quàm duo alii ſuperiores, ſunt ex Graecis explicati. Nam potiùs mentem, quàm Aeſchyli verba referre videntur. Ejus igitur fabulae ὑπόθεσις haec eſt. Oreſtes poſt Agamemnonis patris caedem, ut à Pyrandro relatum eſt in 4. Rerum Peloponneſiacarum, apud Strophium enutritus, poſtquàm adolevit, quò patris mortem ulciſceretur, Aegiſthum, matremque Clytemneſtram adulteros, qui illum de medio ſuſtulerunt, interfecit. Unde Accius in fabula, quam Aegiſthum inſcripſit, de Oreſte ait,

Quòm manus materno ſordet ſparſa ſanguine.

Qui poſt perpetratum parricidium inſaniâ captus eſt, quâ, miriſque modis exagitari coepit, ut ab Hellanico Leſbio proditum eſt in 1. Rer. Aeolicar. Apollinis tandem monitu Athenas venit: cumque illico Minervam adoraſſet, Deae conſilio Diris ſeſe jam exſolvit, Argoſque inde reverſus eſt. De quo Virgilius l. 4.

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cùm fugit, ultriceſq; ſedent in limine Dirae.

Cicero pro Milone de eodem Minervae ſuffragiis abſoluto; *Itaque hoc, judices, non ſine cauſſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriae*

moriae prodiderunt, eum, qui patris ulciſcendi cauſſâ matrem necaviſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum divina, ſed etiam Deae ſapientiſſimae ſententiâ liberatum. Quoniam verò Furias Palladis ope placavit Oreſtes, eas Eumenides à benignitate, & manſuetudine appellavit. Innuit hoc Sophocles in Oedipo Coloneo, cùm benignas appellat, quòd ſe ſupplicem ſervaverint,

Ὡς σφας καλοῦμεν εὐμενίδας, ἐξ εὐμενῶν
338 *Στέρνων δέχεσθαι τὸν ἱκέτην σωτήριον.*

Aut verò Eumenides dictae ſunt *εὐφημισμοῦ ἕνεκα*, quòd bona ominentur. Hae praetereà ſive ab indignatione, & commotione vehementi, ſive à mentis lite, Erinnyes quoque dictae ſunt. Latini eas Furias, vel quia ſtimulis mentem feriant, vel quia facinoroſi ſcelerum conſcientiâ, furoreque vexentur. Iidemque Diras quaſi Deorum iras appellarunt. Infernorum judicum miniſtrae eſſe dicuntur, quae ſontes perpetuò devexent. Phornutus ait, igne & flagello eas impios inſequi; earumque comites eſſe terrorem, pavorem & inſaniam. Ovidius,

Eumenides tenuere faces ——

Virgilius l. 6. Aen.

Continuò ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans ——

Quid verò earum nomine Poëtae intelligere voluerint, declarat Cicero in Orat. pro Roſc. Amer. *Nolite*, inquit, *putare, quemadmodum in fabulis ſaepenumero videtis, eos, qui aliquid impiè, ſcelerateque commiſerint, agitari, & perterreri Furiarum taedis ardentibus. Sua quemque fraus, & ſuus terror maximè vexat.* Idem non longè pòſt; *Hae ſunt impiis aſſiduae, domeſticaeque Furiae, quae dies noctesque parentum poenas à conſceleratiſſimis filiis repetant.* Rurſus 1. de leg. *Agitant, & inſectantur impios Furiae non ardentibus taedis, ſicut in fabulis; ſed angore conſcientiae. Nullus enim videtur eſſe teſtis inferior, nullus tortor ſaevior, aut carnifex truculentior, quàm mens ipſa mali conſcia.* Caeterùm Lampridius ait, Oreſtem ſe purificaſſe apud tria flumina circa Hebrum, & Oreſtam urbem condidiſſe, quam ſaepè cruentari hominum ſanguine neceſſe eſſet. Varro Satyram è Menippeis hoc eodem nomine inſcripſit.

AESCHYLI.

Εἰμήτι τῶνδ' ἔρξαιμι τοὺς ἐπαιτίους,
Σύ τ' εἰ δικαίως, εἴτε μή, κρῖνον δίκην.
Πράξας γὰρ ἐν σοὶ πανταχῆ τάδ' αἰνέσω.

ENNII.

Niſi patrem materno ſanguine exanclando ulciſcerem. *Non. Exanclare.*
Id ego aequom aptiùs feciſſe expedibo, atque eloquar. *Idem Expedibo.*

Nisi patrem] Apud Aeſchylum legitur, quòd Oreſtes, ubi exponit factum Minervae, ait, Loxiam etiam maternae caedis cauſſam ſuſtinere, qui reſpondens ipſius animum affecerat doloribus, quorum ſtimuli nunquam ceſſaſſent: niſi auctores paternae caedis eſſet ultus. Sic igitur Graecus Poëta,

Ἔκτεινα τὴν τεκοῦσαν, οὐκ ἀρνήσομαι,
Ἀντικτόνοις ποιναῖσι φιλτάτου πατρός.
Καὶ τῶνδε κοινῇ Λοξίας ἐπαίτιος,
Ἄλγη προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδίᾳ.

Σιγᾶν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν θεσμοὺς ἐμοὺς,
Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον,
Καὶ τῶνδ᾽ ὅπος ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη.

--- ἔνθεν ἔστ᾽ ἐπώνυμος
Πέτρα, πάγος τ᾽ Ἄρειος ---

--- tacere opino eſſe optumum,
Ut pro viribus ſapere, atque fabulari tutè [a] noverint.

Idem *Opino.*

Areopagiticam ea de re vocant petram.

Varro l. 6. de lin. Lat.

a noveris

Non negavit, ſe occidiſſe matrem, ſed numine auctore feciſſe: nec injuria, quando illa ipſius patrem dolo necaverat. Quod Electra apud Euripidem his verbis expreſſit:

Φοίβου δ᾽ ἀδικίαν μὲν τί δεῖ κατηγορεῖν;
Πείθει Ὀρέστην μητέρ᾽, ἥ σφ᾽ ἐγείνατο,
Κτεῖναι πρὸς οὐχ ἅπαντας εὔκλειαν φέρων,
Ὅμως δ᾽ ἀπέκτειν᾽, οὐκ ἀπειθήσας θεῷ.

389 Ex eo loco videtur Demoſthenes in Oratione contra Ariſtocratem ea ſumpſiſſe, quae de hominis nece ab Athenienſium legum latoribus ſtatuta ſunt, cùm ait; *Λογιζόμενοι δ᾽ ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονώς, ὁμολογῶν, θεῶν δικαστῶν τυχὼν, ἀποφυγγάνει, νομίσαι δίκαιόν τινα εἶναι φόνον, οὐ γὰρ ἂν τάγε μὴ δίκαια θεοὺς ψηφίσασθαι:* hoc eſt, Cùm autem conſideraſſent Oreſtem, ſe matrem occidiſſe confiteri, ac Diis immortalibus judicibus crimine abſolutum, ſtatuerunt non omnem caedem eſſe injuſtam, non enim Deos injuſtè aliquid eſſe pronunciaturos.

EXANCLANDO] Effundendo, ut exponit Marcellus.

ID EGO AEQUOM] Conjunxi hunc verſum cum antecedente, Graecorum continuatione monitus. Nam Oreſtes Apollinis perſuaſione Palladis amplexans ſimulachrum pollicetur, ſeſe, quaecunque tandem ab ea lata eſſet ſententia, rem ubique non ſine ſummis ejus laudibus praedicaturum. Laudandi enim ſignificatio, & vis in verbis, *Expedibo*, & *Eloquar*, ineſſe videtur. Aeſchylus fuſiùs extulit ſententiam: Ennius verò ut ſimpliciùs, ſic etiam obſcuriùs.

APTIUS FECISSE] Ita lego, quamvis mihi aliquantulum ſuſpectum ſit, hunc verſum non eſſe Ennii integrum: nam in vetuſto Nonii libro habetur hic locus. *Enn. Eumenid. Id ego aequom. Actius feciſſe*, in alio *Accius*, ut ſit Accius Fidicinis.

TACERE OPINO] Sunt haec Minervae verba ad praeconem, à quo jubet exercitum convocari, fierique ſilentium, ut ejus exaudiantur leges. Ennius, *Σιγᾶν ἀρήγει*, & ultimum verſum, caeteris omiſſis, expreſſit. Ubi fuerit operaepretium animadvertere, quod Graecè dicebatur, *τῶνδ᾽* ſubaudiendo *εὐχερηστήματι*, vel quid ejusmodi, Latinè redditum, *tutè. εὖ καταγνωσθῇ δίκη*, *pro viribus ſapere, ac fabulari.* Obſcurè ſanè: ſed haud quidem ab re. Nam qui rectè ſapit, ac fabulatur, ut jus eſt, agit, loquiturque.

AREOPAGITICAM] Satis quidem feliciter Scaliger hoc modo Varronis locum correxit, qui prodigioſis priùs mendis erat conſperſus. Sed Hieronymus Aquivivus Hadrianorum Regulus noſtri ſeculi decus ex ejusdem Varronis ſcripturae veſtigiis hoc ſenario Aeſchyli ſententiam dilucidè explicavit,

Areopagum inde eam dixère petram.

Ubi rectè quidem pro *Areopagitae quid*, *Areopagum inde* fecit explicans Graecam Aeſchyli

Νικᾷ δ᾽ Ὀρέστης, κἂν ἰσόψηφος κριθῇ·
Ἐκβάλλεθ᾽ ὡς τάχιστα τευχέων πάλους.

[a]Dico ego viciſſe Oreſtem, vos ab hoc faceſſite. Non. *Faceſſere.*

a *Al.* Dico viciſſe

ſchyli vocem ἴτθειν, & pro *dedêre*, *dixêre* repoſuit. Eſt igitur Areopagus, ut ipſe inquit Varro, Athenis locus, ubi Marti ſacrificabatur: à quo petra illa nomen ſortita eſt. Confirmatur id verbis Chori hujus ipſius fabulae. Martem verò Ἄρην ab ἀναιρεῖν, hoc eſt, à deſtruendo dictum eſſe, exponit Chryſippus. Sed referenda ſunt verba Pauſaniae, quae rei, qua de agimus, aliquid afferant luminis. Ita igitur ille in Atticis; καθὸ καὶ ὁ Ἄρειος πάγος. ἔςι δὲ Ἄρειος πάγος καλούμενος, ὅτι πρῶτος Ἄρης ἐνταῦθα ἐκρίθη. καί μοι καὶ ταῦτα δεδήλωκεν ὁ λόγος. ὡς Ἁλιῤῥόθιον ἀνέλοι. καὶ ἐφ᾽ ὅτῳ κτείνειε. κριθῆναι δὲ καὶ ὕςερον Ὀρέςην λέγουσιν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῆς μητρός. καὶ βωμός ἐςιν Ἀθηνᾶς Ἀρείας, ὃν ἀνέθηκεν ἀποφυγὼν τὴν δίκην. Quae ita vertit Romulus Amaſaeus; *Quae verò urbis regio Areopagus dicitur, inde nomen accepit, quòd eo in loco ab initio Mars capitis cauſſam dixerit. Nam & Halirrhotium ab eo occiſum, & qua de cauſſa, antè expoſuimus. Eodem verò in loco Oreſti de matris caede judicium eſt conſtitutum. Exſtat adhuc Minervae Areae (id eſt, deprecatricis) ara; quam Oreſtes jam abſolutus dicitur dedicaſſe.* Ferunt aliqui, poſt patratum facinus Oreſti diem indictam eſſe apud Areopagitas ab Erinnybus ſcelerum ultricibus, ut tradit Nymphodorus Syracuſius. Dionyſiocli verò placet, à Tyndaro Clytemneſtrae parente in judicium vocatum. Ab utroque autem diſſentit Amorgius Simonides, qui vult ab Erigone Aegiſthi, & Clytemneſtrae filio id factum eſſe. In quo judicio cùm ex utraque parte aequa lata eſſent ſuffragia, abſolutus eſt. Hoc verò judicium in duobus ſcyphis HS XII. aeſtimatis Zopyrus caelavit.

DICO EGO VICISSE ORESTEM] Minervae verba ſunt, Oreſtem abſolventis, cumque victorem pronunciantis: cujus factum, ut inquit Paterculus, à Diis comprobatum apparuit ſpatio vitae, imperiique felicitate: quippe vixit annos XC. regnavit LXX. Noſter autem Graeco breviùs, & ſignificantiùs. Hìc enim non tantùm viciſſe Oreſtem decernit Dea, ſed addit, ut quod decreverat, exſequatur.

VOS AB HOC FACESSITE] His verbis imperiosè abigit Furias, quae illum exagitabant. Pacuvius Teucro,

Faceſſite hinc omnes, parumper tu mane.

EX DULORESTE.

Tam multa ab utriusque linguae ſcriptoribus de Oreſte dicta ſunt, ut ſupervacaneum ſit ea referre. Dicam tamen, quae ad unius hujus fragmenti explicationem attinent, ex Hygino, qui ait; *Oreſtes Agamemnonis, & Clytemneſtrae filius poſtquam in puberem aetatem venit, ſtudebat patris ſui mortem exſequi. Itaque conſilium capit cum Pylade, & Mycenas venit ad matrem Clytemneſtram, dicitque ſe Aeolium hoſpitem eſſe, nunciatque Oreſtem eſſe mortuum, quem Aegiſthus populo necandum demandaverat.* Ac id fortaſſe verba illa, *conciebant populum*, ſignificabant. Quae verò ad reliquam fabulam ſpectant, ex eodem peti poſſunt.

EXtemplo [a] Aegiſthi fidem nuncupantes conciebant populum — Non. *Conciere.*

a *al.* Egiſti

FIDEM NUNCUPANTES] Hic *nuncupare* poſitum pro *inclamare*. Miror Scaligerum hunc verſum afferre ex Pacuvii Duloreſte: qui tametſi hujus nominis fabulam ſcripſerit, clarè tamen ex Nonio liquet, hunc verſum Ennii eſſe. Naevius haud etiam ſcripſit fabulam, ut ex 6. Varr. lib. de Ling. Lat. apparet.

EX ERECHTHEO.

DUo maximi Tragicae poëſeos coryphaci fabulam Erechthei nomine inſcriptam ediderunt, Sophocles quidem, cujus hic ſolus, quòd hactenus ſciam, ſupereſt verſus, qui à Stobaeo refertur Ser. 57.

Ναῦς ἡ μεγίστη κρεῖσσον, ἢ μικρὸν σκάφος,

& Euripides, cujus apud eundem, & alios plerique adducuntur loci, ex quibus quàm illa fuerit ſublimis, graviſque ſententiarum pondere, licet conjicere. Ennium autem ab Euripide potiùs vertiſſe arbitror, à quo plurimas comperimus tranſtuliſſe. Fabulae verò quod fuerit argumentum, ex ſequentibus poterit cognoſci.

Demoſthenes in Epitaphio; Ἤδεσαν ἅπαντες Ἐρεχθεῖδαι τὸν ἐπώνυμον αὐτῶν Ἐρεχθέα, ἕνεκα τοῦ σῶσαι τὴν χώραν, τὰς αὑτοῦ παῖδας, ἃς Ὑακινθίδας καλοῦσιν, εἰς προῦπτον θάνατον δόντα ἀναλῶσαι. αἰσχρὸν οὖν ἡγοῦντο τὸν μὲν ἀπ᾽ ἀθανάτων πεφυκότα πάντα ποιεῖν ἕνεκα τοῦ τὴν πατρίδα ἐλευθερῶσαι, αὐτοὶ δὲ φανῆναι θνητὸν σῶμα ποιούμενοι περὶ πλείονος, ἢ δόξαν ἀθάνατον.

392 Lycurgus in oratione contra Leocratem; Φασὶ γὰρ Εὔμολπον τὸν Ποσειδῶνος καὶ Χιόνης μετὰ Θρᾳκῶν ἐλθεῖν, τῆς χώρας ταύτης ἀμφισβητοῦντα. τυχεῖν δὲ καὶ κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους βασιλεύοντα Ἐρεχθέα, γυναῖκα ἔχοντα Πραξιθέαν τὴν Κηφισοῦ θυγατέρα. μεγάλου δὲ στρατοπέδου μέλλοντος αὐτοῖς εἰσβάλλειν εἰς τὴν χώραν, εἰς Δελφοὺς ἰὼν ἠρώτα τὸν θεὸν τί ποιῶν ἂν νίκην λάβοι παρὰ τῶν πολεμίων. χρήσαντος δ᾽ αὐτῷ τοῦ θεοῦ, τὴν θυγατέρα εἰ θύσειε πρὸ τοῦ συμβαλεῖν τὼ στρατοπέδω, κρατήσειν τῶν πολεμίων. ὁ δὲ τῷ θεῷ πειθόμενος, τοῦτ᾽ ἔπραξε, καὶ τοὺς ἐπιστρατευομένους ἐκ τῆς χώρας ἐξέβαλε. διὸ καὶ δικαίως ἄν τις Εὐριπίδην ἐπαινέσειεν, ὅτι τά τε ἄλλ᾽ ἦν ἀγαθὸς ποιητής, καὶ τοῦτον τὸν μῦθον προείλετο ποιῆσαι. ἡγούμενος κάλλιστον ἂν γενέσθαι τοῖς πολίταις παράδειγμα τὰς ἐκείνων πράξεις. πρὸς ἃς ἀποβλέποντας, καὶ θεωροῦντας, συνεθίζεσθαι ταῖς ψυχαῖς τὸ τὴν πατρίδα φιλεῖν.

Apollodorus lib. 3. Biblioth. Καὶ πολέμου ἐνστάντος πρὸς Ἀθηναίους, καὶ Ἐλευσινίους, ἐπικληθεὶς ὑπὸ Ἐλευσινίων, μετὰ πολλῆς συνεμάχει Θρᾳκῶν δυνάμεως. Ἐρεχθεῖ δὲ ὑπὲρ Ἀθηναίων νίκης χρωμένῳ ἔχρησεν ὁ θεὸς κατορθώσειν τὸν πόλεμον, ἐὰν μίαν τῶν θυγατέρων σφάξῃ. καὶ σφάξαντος αὐτοῦ τὴν νεωτάτην, καὶ αἱ λοιπαὶ ἑαυτὰς κατέσφαξαν. ἐπεποίηντο γὰρ, ὡς ἔφασάν τινες, συνωμοσίαν ἀλλήλαις συναπολέσθαι. γενομένης δὲ μετὰ σφαγὴν τῆς μάχης, Ἐρεχθεὺς μὲν ἀνεῖλεν Εὔμολπον.

Plutarchus in Parallelis; Ἐρεχθεὺς πρὸς Εὔμολπον πολεμῶν, ἔμαθε νικῆσαι, ἐὰν τὴν θυγατέρα προθύσῃ, καὶ συγκοινωνήσας τῇ γυναικὶ Πραξιθέᾳ, προέθυσε τὴν παῖδα: μέμνηται Εὐριπίδης ἐν Ἐρεχθεῖ.

Suidas in dictione Παρθένοι; Τὰς Ἐρεχθέως θυγατέρας οὕτως ἔλεγον, καὶ ἐτιμῶντο δὲ τὸν ἀριθμὸν ἕξ. ἦν δὲ πρεσβυτάτη μὲν Πρωτογένεια. δευτέρα δὲ Πανδώρα. τρίτη Πρό-

Πρόκρις. τετάρτη Κρέουσα. πέμπτη ὠρείθυια. ἕκτη Χθονία. τούτων λέγεται Πρωτογένεια, καὶ Πανδώρα δοῦναι ἑαυτὰς σφαγῆναι ὑπὲρ τῆς χώρας, στρατιᾶς ἐλθούσης ἐκ Βοιωτίας. ἐσφαγισθησαν δὲ ἐν τῷ Ὑακίνθῳ καλουμένῳ πάγῳ ὑπὲρ τῶν Σφενδονίων. διὸ καὶ οὕτω καλοῦνται παρθένοι Ὑακιντίδες.

Cicero I. Tuſc. *Clarae verò mortes pro patria oppetitae non ſolùm glorioſae Rhetoribus, ſed etiam beatae videri ſolent. Repetunt ab Erechtheo, cujus etiam filiae cupidè mortem expetiverunt pro vita civium.*

Idem 3. de Nat. Deor. *Sed ſi ſunt hi Dii, eſt certè Erechtheus, cujus Athenis & delubrum vidimus, & ſacerdotem. Quem ſi Deum facimus, quid aut de Codro dubitare poſſumus, aut de caeteris, qui pugnantes pro patriae libertate ceciderunt? Quod ſi probabile non eſt, ne illa quidem ſuperiora, unde haec manant, probanda ſunt. Atque in pleriſque civitatibus intelligi poteſt, augendae virtutis gratiâ, quò libentiùs reipub. cauſſâ periculum adiret optimus quiſque virorum for-*
393 *tium, memoriam honore Deorum immortalium eſſe conſecratam. Ob eam enim ipſam cauſſam Erechtheus Athenis, ejuſque filiae in numero Deorum ſunt.*

Idem pro Sextio; *Mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae pro patria contempſiſſe dicuntur.*

Hyginus in Fabulis; *Erechtheus Pandionis filius habuit filias quatuor, quae inter ſe conjurarunt, ſi una earum mortem obiiſſet, caeterae ſe interficerent. In eo tempore Eumolpus Neptuni filius Athenas venit oppugnaturus, quòd patris ſui terram Atticam fuiſſe diceret. Is victus cum exercitu, cùm eſſet ab Athenienſibus interfectus, Neptunus ne filii ſui morte Erechtheus laetaretur, expoſtulavit, ut ejus filia Neptuno immolaretur. Itaque Ozioniâ filia cùm eſſet immolata, caeterae fide datâ ſe ipſae interfecerunt. Ipſe Erechtheus ab Jove, Neptuni rogatu, fulmine eſt ictus.* Idem Auctor ſui oblitus, ubi memorat, qui filias ſuas occiderunt, ait; *Erechtheus Pandionis filius Colophoniam ex ſortibus pro Athenienſibus; reliquae ipſius ſorores ipſae ſe praecipitaverunt.*

Quibu' nunc aerumna mea libertatem paro?
Quibu' ſervitutem mea miſeria deprecor?

Agel. l. 6. cap. 16. Non. *Deprecor.*

Quibu' nunc] In vulgatis Nonii codicibus ita hic locus depravatè habetur; *Ennius, Eripite ô cui nunc aerumnam, à libertate para quibus ſervitutem meam miſeram deprecor.* Aliqui ex conjectura pro, *Eripite ô cui*, repoſuerunt, *Eripite ô cives.* Sed in vetuſto Fulvii codice legitur, *Ennius Erechtheo, cui nunc aerumnam.* Integri autem verſus ſunt apud Agellium, quorum collatione cum verbis, quae ex Nonio retulimus, videre licet, quàm tetris tenebris reliqua hujus Poëtae obſita ſint. Sunt autem verba haec, ut videntur, ſive ab Erechtheo prolata, ſive à Praxithea ejus uxore. Quod magis probamus propter Euripideorum verſuum ſimilitudinem, quos infrà adſcribemus. Cujus filia, cùm pro patriae ſalute eſſet immolanda, ad cives illa converſa ait; ſe ſua ipſius aerumnâ, nempe filiae victimâ, patriae libertatem parare, ſuâque miſeriâ ab Athenienſibus ſervitutem depellere.

Deprecor.] Amolior, depello, propulſo, interpretatur Nonius. De cujus verbi ſignificatione plura Agellius loco praedicto. Cicero lib. 2. Tuſc. de Anaxarchi conſtantia loquens, ait; *Qui cùm in manus Cypri Nicocreontis regis incidiſſet, nullum genus ſupplicii deprecatus eſt.* Turnus apud Virgilium, l. 12.

—— *equidem merui, nec deprecor, inquit.*

Ovidius I. de Ponto eleg. 2.

Saepe precor mortem; mortem quoque deprecor idem.

Statius lib. 7.

—— *lucemque timent, lucemque precantur.*

Lapi-

Arma rigent, horreſcunt tela --- Macr. l. 6. c. 4.

--- lapideo Feſt. Neminis.

Sunt corde multei, quos non miſeret neminis.

LAPIDEO SUNT CORDE MULTEI,] In Pompeji fragmento nullum eſt Auctoris nomen, ſed tantùm ſcriptum eſt in Erechtheo. Quam fabulam cùm Latinorum nemo alius ſcripſerit, non dubium eſt, eſſe Ennii. Ait autem, eos prorſus ſtupidos
394 eſſe, omnique exutos humanitate, qui nullâ moventur commiſeratione. Quod hominum genus ferreos, adamantinos, & fibris corneis dicimus. In ſacris literis ſæpe cor lapideum dicitur, cùm hominum durities exprobratur. Huc referri poteſt illud Naſonis l. 7. Met.

Hoc ego ſi patiar, tum me de tigride natam;
Tum ferrum, & ſcopulos geſtare in corde fatebor.

Idem rurſus l. 9. ejuſdem.

Nec rigidas ſilices, ſolidúmve in pectore ferrum,
Aut adamanta gerit ——

Tibullus l. 1.

—— *non tua ſunt duro praecordia ferro*
Vincta, nec in tenero ſtat tibi corde ſilex.

Sed Enniana illa non ſunt prorſus remota ab his Aeſchyli, apud quem ita Chorus cum Prometheo loquitur;

Σιδηρόφρων τὲ, κἀκ πέτρας εἰργασμένος
Ὅςτις, Προμηθεῦ, σοῖσιν οὐ συνασχαλᾷ
Μόχθοις ——

QUOS NON MISERET NEMINIS] Plautus in Capt. —— *neminis*
Misereri certum eſt, quia mei miſeret neminem.

Videtur Ennius Graecorum exemplo duabus uſus negationibus, apud quos vehementiùs negant. Atque haec in reliquias Latinae Erechthei. Quoniam verò Graeca etiam aliquot fragmenta inveniuntur, quae ſi minus reſpondent Latinis, ſunt tamen ex eadem fabula, fueruntque certè Latina in Enniana, placet hîc ponere, quaſi membra ejuſdem corporis. Lycurgus igitur in Oratione antè commemorata Athenienſibus ait, dignum eſſe Euripideos verſus audire, in quibus Poëta Praxitheam matrem de puella immolanda loquentem induxit: in qua quidem Oratione videre licet animi magnitudinem Athenarum civitate dignam, & generoſa Cephiſi patris origine;

Τὰς χάριτας ὅςτις εὐγενῶς χαρίζεται,
Ἥδιςον ἐν βροτοῖσιν. οἱ δὲ δρῶσι μὲν,
Χρόνῳ δὲ δρῶσι, πολλῷ δυσγενέςεροι.
Ἐγὼ δὲ δώσω τὴν ἐμὴν παῖδα κτανεῖν.
Λογίζομαι δὲ πολλά. πρῶτα μὲν, πόλιν
Οὐκ ἄν τιν᾽ ἄλλην τῆςδε βελτίω λαβεῖν.
Ἧ πρῶτα μὲν λεὼς οὐκ ἐπακτὸς ἄλλοθεν,
Αὐτόχθονες δ᾽ ἔφυμεν. αἱ δ᾽ ἄλλαι πόλεις,
Πεσσῶν ὁμοίως διαφοραῖς ἐκτισμέναι,
Ἄλλαι παρ᾽ ἄλλων εἰσὶν εἰσαγώγιμαι.
Ὅςτις δ᾽ ἀπ᾽ ἄλλης πόλεως οἰκίζει πόλιν,
Ἁρμὸς πονηρὸς ὥσπερ ἐν ξύλῳ παγεὶς,
Λόγῳ πολίτης ἐςὶ, τοῖς δ᾽ ἔργοισιν οὔ. 395
Ἔπειτα τέκνα τοῦ δ᾽ ἕκητι τίκτομεν,
Ὡς θεῶν τε βωμοὺς πατρίδα τε ῥυώμεθα.
Πόλεως δ᾽ ἁπάσης τοὔνομ᾽, ἐν πολλοῖς δέ μιν
Νόμοισι, τούτους πῶς διαφθεῖραι με χρὴ,
Ἐξὸν πρὸ πάντων μίαν ὑπὲρ δοῦναι θανεῖν;
Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα, καὶ τοῦ λάσσονος
Τὸ μεῖζον, ἑνὸς μὲν οἶκος οὐ πλεῖον σθένει
Πταίσας ἁπάσης πόλεως οὐδ᾽ ἴσον φέρει.
Εἰ δ᾽ ἦν ἐν οἴκοις ἀντὶ θηλέων ςάχυς
Ἄρσην, πόλιν δὲ πολεμία κατεῖχε φλὸξ,
Οὐκ ἄν μιν ἐξέπεμπον εἰς μάχην δορὸς,
Θάνατον προταρβοῦσ᾽. ἀλλ᾽ ἔμοιγ᾽ εἴη τέκνα,
Ἃ καὶ μάχοιτο καὶ μετ᾽ ἀνδράσι πρέποι,
Μὴ σχήματα δ᾽ ἄλλως ἐν πόλει πεφυκότα.
Τὰ μητέρων δὲ δάκρυ᾽, ὅταν πέμπῃ τέκνα,
Πολλοὺς ἐθήλυν᾽ εἰς μάχην ὁρμωμένους.
Μισῶ γυναῖκας, αἵτινες πρὸ τοῦ καλοῦ
Ζῆν παῖδας εἵλοντο, καὶ παρῄνεσαν κακά.
Καὶ μὴν θανόντες γ᾽ ἐν μάχῃ πολλῶν μέτα,

Τύμ-

Τύμβον τε κοινὸν ἔλαχον εὐκλειάντ' ἴσην.
Τῇ μῇ δὲ παιδὶ στέφανος, ἣ μία μόνη
Πόλεως θανοῦσα τῆς δ' ὕπερ δοθήσεται.
Καὶ τὴν τεκοῦσαν καὶ σὲ δύ' ὁμοσπόρους.
Ὡς εἴτι τούτων οὐχὶ δέξασθαι καλὸν,
Τὴν οὐκ ἐμήν γε πλὴν φύσει δώσω κόρην
Θῦσαι πρὸ γαίας. εἰ γὰρ αἱρεθήσεται
Πόλις, τί παίδων τῶν ἐμῶν μέτεστί μοι;
Οὐκοῦν ἅπαντα γοῦν ἐμοὶ σωθήσεται,
Ἄρξουσί τ' ἄλλοι, τήν δ' ἐγὼ σώσω πόλιν.
Ἐκεῖνο δ' οὗ τὸ πλεῖστον ἐν κοινῷ μέρος,
Οὐκ ἔσθ' ἑκούσης τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἄτερ.
Προγόνων παλαιὰ θέσμιά τις ἐκβαλεῖ.
Οὐδ' ἂν τελείας χρυσέας τε Γοργόνος
Τρίαιναν ὀρθὴν στᾶσαν ἐν πόλεως βάθροις
Εὔμολπος οὐδὲ Θρᾷξ ἀναστρέψει λεὼς,
Στεφάνοισιν οὐδαμοῦ τιμήσεται.
Χρῆσθ' ὦ πολῖται, τοῖς ἐμοῖς λοχεύμασι,
Σώζεσθε, νικᾶτ'. ἀντὶ γὰρ ψυχῆς μιᾶς
Οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ τήνδ' ἐγὼ σώσω πόλιν.
Ὦ πατρὶς, εἴθε πάντες, οἳ ναίουσί σε,
396 Οὕτω φιλοῖεν, ὡς ἐγώ. καί γε ῥᾳδίως
Οἰκοῖμεν ἄν σε, κοὐδὲν ἂν πάσχοις κακόν.

Stob. Ser. 14.

Φίλους δὲ τοὺς μὲν μὴ χαλῶντας ἐν λόγοις,
Κέκτησο. τοὺς δὲ πρὸς χάριν σὺν ἡδονῇ
Τῇ σῇ πονηροὺς, κλεῖθρον εἰργέτω στέγης.

Idem Ser. 29.

Ἐκ τῶν πόνων τοι τἀγαθ' αὔξεται βροτοῖς.

Idem Ser. 42.

Καὶ τοὺς πονηροὺς μή ποτ' αὔξειν ἐν πόλει.
Κακοὶ γὰρ ἐμπλησθέντες, ἢ νομίσματος,
Ἢ πόλεως ἐμπεσόντες εἰς ἀρχήν τινα,
Σκιρτῶσιν a ἀδόκητ' εὐτυχησάντων δόμων.

Idem Ser. 49.

Ὀλίγους ἐπαινῶ μᾶλλον ἢ πολλοὺς κακούς.

Idem Ser. 52.

Ὡς σὺν θεοῖσι τοὺς σοφοὺς κινεῖν δόρυ
Στρατηλάτας χρὴ, τῶν θεῶν δὲ μὴ βίᾳ.

Idem ibid.

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

Idem ibid.

Μισῶ δ' ὅταν καὶ χθονὸς στρατηλάτης,
Μὴ πᾶσι b πάντων προσφέρῃ μειλίγματα.

a ἀδίκως εὐτυχήσαντες δόμῳ. b πάντως

Τοῖς πράγμασι γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών.
a Μέλλει οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς οὐδὲν ἀλλ' οὖν
τυγχάνον,
Τὰ πράγματ' ὀρθῶς ἢν τιθῇ, πράσσει καλῶς.

Idem Ser. 53.

Ἀρκείτω μοι μίτον ἀμφιπλέκειν ἀράχνα,
Μετὰ δ' ἡσυχίας πολιῷ γήραϊ συνοικοίην,
Ἀείδοιμι δὲ στεφάνοις κάρα πολιὸν στεφανώ-
σας.
Θρηΐκιον b πεάταν πρὸς ἀθηνᾶν,
Περὶ κίοσιν ἐγκρεμάσας θαλάμοις,
Δέλτων τ' ἀναπλήσσοιμι γῆρυν, ἂν σοφοὶ
κλέωνται.

Idem Ser. 77.

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν μητρὸς ἥδιον τέκνοις.
Ἐρᾶτε μητρὸς παῖδες, ὡς οὐκ ἔστ' ἔρως
Τοιοῦτος ἄλλος, οἷος ἡδίων ἐρᾷν.

Idem Ser. 89.

Ἔχειν δὲ πειρῶ, τοῦτο γὰρ τό τ' εὐγενὲς,
Καὶ τοὺς γάμους δίδωσι τοὺς πρώτους c ἔ-
χειν.
Ἐν τῷ πένεσθαι δ' ἔστιν ἥτ' ἀδοξία,
Κᾂν ᾖ σοφός τις, ἥτ' ἀτιμία d βίου.

Idem Ser. 92.

Ἀδίκως δὲ μὴ κτῶ χρήματ' ἂν βούλῃ πολὺν 397
Χρόνον μελάθροις ἐμμένειν. τὰ γὰρ κακῶς
Οἴκους εἰσελθόντ' οὐκ ἔχει σωτηρίαν.

Idem ibid.

Τὰς οὐσίας γὰρ μᾶλλον, ἢ τὰς ἁρπαγὰς
Τιμᾷν δίκαιον. οὔτε γὰρ πλοῦτος ποτὲ
Βέβαιος ἄδικος ———

Idem Ser. 114.

Ὁμιλίας δὲ τὰς γεραιτέρας φίλει.
Ἀκόλαστα δ' ἤθη, λαμπρὰ συγγελᾶν μόνον,
Μίσει. βραχεῖα τέρψις ἡδονῆς κακῆς.

Steph. de Urb. in Αἰθίοψ.

Αἰθιοπίαν νιν ἐξέσωσας ἐπὶ χθόνα.

Clem. Alex. 6. Strom.

Εὕδουσιν ἐν ἀστρώτῳ πέδῳ, πηγαῖς δ' οὐχ
ὑγραίνουσι πόδας.

Idem ibid.

Αἰδοῦς δὲ αὐτὸς δυσκρίτως ἔχω πέρι,
Καὶ δεῖ γὰρ αὐτῆς, κᾆστιν οὐ κακὸν μέγα.

a μέλει. b fortè ποατὰν, pro ποιη-
τὴν, aut παιᾶνα c ἀεὶ d μένει.

EX CRESPHONTE.

398 CReſphontes Ariſtomachi filius, quâ arte, quâve aſtutiâ Ariſtodemi filios deceperit in educendis ſortibus, Meſſeniaeque regnum ſibi uſurpaverit, infrà explicabimus. Duxit hic uxorem Meropen Cypſeli Arcadiae regis filiam; ex qua quidem tres ſuſcepit liberos; quorum duo unà cum patre non multò poſt adeptum imperium à Polyphonte, ſive Deiphonte necantur; qui regno ſimul & Merope illius uxore potitus eſt. Solus autem ex Creſphontis filiis Aepytus, ſive, ut alii dicunt, Telephon natu minimus ſuperſtes fuit; qui apud Cypſelum maternum avum eo tempore educabatur. Aliis verò placet, Meropen, occiſo viro, eum clam in Aetoliam ad hoſpitem quendam miſiſſe alendum. Qui, cùm adultam attigit aetatem, per inſidias patris fratrumque mortem ultus, patrium conſecutus eſt regnum. Hanc verò fabulam ſcripſit, ut ex Cicerone l. 1. Tuſc. Plutarcho in Conſolat. ad Apollon. Stobaeo, aliiſque liquet, Euripides: unde hanc ipſe ſuam, ut opinor, mutuatus eſt Tragoediam.

INjuria abs te afficior indigna, pater, — Auctor ad Heren. l. 2.
Nam ſi improbum Creſphontem exiſtimaveras;
Cur me huic locabas nuptiis? ſin eſt probus,
Cur talem invitum invitam cogis linquere?

Injuria abs te afficior] Verba haec Meropes ſunt cum Cypſelo patre expoſtulantis, quibus ad vivum apparet expreſſus optimae uxoris in conjugem affectus.
399 Ratione enim illa animi ſui ſententiam confirmat, nolle ſe ullo pacto à viro, qualiſcunque ei tandem obtigerit, qui ſemel à patre ſit datus, divertere: quemadmodum apud Plautum Sticho Panegyris, & Pinaceum ſorores ad Antiphonem patrem, qui eas à viris abducere conabatur;

At enim nos, quarum res agitur, taliter auctores ſumus;
Nam aut olim, niſi tibi placebant, non datas oportuit,
Aut nunc non aequum eſt abduci, pater, illiſce abſentibus.

Adducit eos verſus Auctor ad Herenn. ubi de confirmatione agit, *Utuntur*, inquit, *ſtudioſi in confirmanda ratione duplici concluſione hoc modo; Injuria abs te afficior &c.* Tum ibi ſic ſubjungit; *Quae hoc modo concluduntur, aut ex contrario convertentur, aut ex ſimplici parte reprehendentur. Ex contrario hoc modo; nulla te indigna &c.* Tum poſtea, *Ex ſimplici parte reprehendentur, ſi ex duplici concluſione alterutra pars diluitur hoc modo;*

Nam ſi improbum Creſphontem exiſtimaveras,
Cur me huic locabas nuptiis? Duxi probum,
Erravi ———

& quae ſequuntur. Enniana haec verba nuda, puraque ſunt, veteriſque Romani ſermonis candorem, & elegantiam prae ſe ferunt. Cicero lib. 5. Epiſt. *Quâ injuriâ nemo unquam in aliquo magiſtratu improbiſſimus civis affectus eſt, ea me conſulem affecit.*

Cur me huic locabas nuptiis?] Cur me Creſphonti nuptui dabas? Plautus Aul.

Virginem habeo grandem, dote caſſam atque illocabilem,
Neque eam queo locare quoiquam. ———

Invitum invitam] Venuſtè quidem paucis his reciprocum viri, uxoriſque amorem ſignificavit. Quare immeritò, qui ar-

Nulla te indigna, nata, afficio injuria:
Si probus eſt, bene te locavi: ſin eſt improbus,
Divortio te liberabo incommodis.

---- duxi probum, Ibidem.
Erravi, poſt cognovi, fugio cognitum.

Duxit uxorem ſibei liberûm quaeſendûm cauſſa. Feſt. *Quaeſo.*

a Audis, atque auditis, hoſtimentum adjungito. Idem *Redhoſtire.*

An inter ſe ſortiunt urbem, atque agros? Non. *Sortiunt.*

a ἀλφακιτμός

ctiſſimo amoris vinculo conjuncti viverent, ſeparari Cypſelus cogebat.

Sin est improbus divortio, &c.] Apparet ex his olim apud Graecos, quemadmodum deinde apud Romanos, etiam mulieri divortium facere licuiſſe. Apud Hebraeos mutuum divortium non permittebatur, ſed ſoli viro facultas erat uxoris repudiandae.

Duxi probum,] Purgat ſe Cypſelus, aitque deceptum ſe, quòd illum probum virum exiſtimaverat: nunc autem quando improbum cognoverit, meritò eum talem fugere.

Duxit me uxorem sibei liberum] Ductam ſe à Creſphonte ait Merope liberorum gratiâ procreandorum, qui matrimonii finis eſt. Rurſum Ennius Andromeda,

Liberûm quaeſendûm cauſſâ familiae matrem tuae.

Afranius Privigno,

Uxorem quaerit firmamentum familiae.

Hostimentum adjungito.] Hoſtimen-
400 tum Feſtus *beneficii penſationem* interpretatur. Aliqui hoſtimentum interpretantur *aequalitatem*: unde hoſtes dicti, quod aequali jure invicem exiſtant. Indeque *hoſtire* verbum pro *aequalia facere.*

An inter se sortiunt] Puto hic intelligendum, quod refert Pauſanias in Meſſenicis his verbis; Τημένῳ τῶν Δωριέων Ἄργος ἐφέντων ἔχειν, Κρεσφόντης γῆν σφᾶς ᾔτει τὴν Μεσσηνίαν ἅτε καὶ αὐτὸς Ἀριστοδήμου πρεσβύτερος. Ἀριστόδημος μὲν οὖν ἐτύγχανεν ἤδη τεθνεώς. Θήρας δὲ ὁ Αὐτεσίωνος τῷ Κρεσφόντῃ μάλιστα ἠναντιοῦτο. τὸ μὲν ἀνέκαθεν Θηβαῖός τε καὶ ἀπόγονος πέμπτος Πολυνείκους τοῦ Οἰδίποδος. τότε δὲ ἐπετρόπευεν Ἀριστοδήμου τοὺς παῖδας. Θεῖος ὢν πρὸς μητρός. Αὐτεσίωνος γὰρ θυγατέρα Ἀριστόδημος ἔγημεν ὄνομα Ἀργείαν. Κρεσφόντης δὲ γενέσθαι γάρ οἱ, ἤθελε τὴν Μεσσηνίαν πάντως μοῖραν, Τημένου δεῖται, παρεσκευασμένος τοῦτον τῷ κλήρῳ δῆθεν ἐφίησι. Τήμενος δὲ ἐς ὑδρίαν ἐνόντος ἐν αὐτῇ καὶ ὕδατος, καθίησι τῶν Ἀριστοδήμου παίδων καὶ Κρεσφόντου τοὺς πάλους. ἐπὶ διῃρημένοις μοῖραν ἀναιρεῖσθαι τῆς χώρας προτέρους, ὁ ποτέρων ἂν πάλος ἀνέλθῃ πρότερον. τοὺς μὲν δὴ πάλους ὁ Τήμενος ἐπεποίητο ἀμφοτέρους, ἀλλὰ τοῖς μὲν Ἀριστοδήμου παισὶ, ξηρᾶς ὑπὸ ἡλίου, Κρεσφόντῃ δὲ ὀπτῆς πυρί. ὅτε δὴ τῶν Ἀριστοδήμου παίδων πάλος κατέτηκτο, καὶ ὁ Κρεσφόντης οὕτω λαχὼν, γῆν αἱρεῖται τὴν Μεσσηνίαν. Μεσσηνίων δὲ τῶν ἀρχαίων οὐκ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Δωριέων ὁ δῆμος ἀνάστατος. ἀλλὰ βασιλεύεσθαί τε συγχωροῦσιν ὑπὸ Κρεσφόντου. καὶ ἀναδάσασθαι πρὸς τοὺς Δωριέας τὴν γῆν. ταῦτα δέ σφισιν εἴκειν παρέστατο ὑποψία πρὸς τοὺς βασιλεύοντας, ὅτι ἦσαν ἐξ Ἰωλκοῦ τὸ ἀνέκαθεν ὁμιλίαι. Quae ſic Amaſaeus amicus noſter, cùm Romae unà eſſemus, Latina reddidit; *Cùm Temeno Dorienſes Argos aſſignaſſent, ab illis Creſphontes terram ſibi Meſſeniam depopoſcit, quippe qui Ariſtodemo natu fuit major. Ariſtodemus enim ipſe è vita jam*

O pie eam ſecum advocant, eunt ad fontem, nitidant corpora. Idem *Nitidant.*

Ego quom meae vitae parcam, letum inimico deprecor. Agel. lib. 6. c. 16.

Eho tu, Dii, quibus eſt poteſtas motus ſuperûm, atque inferûm, Auctor ad Heren. l. 2.
Pacem inter ſeſe conciliant, conferunt concordiam.

jam exceſſerat. Theras verò Auteſionis filius majorem in modum Creſphonti adverſabatur, Thebanus ille quidem, Polynicis Oedipi filii atnepos. Tutelam enim is tunc Ariſtodemi filiorum gerebat, quòd eorum erat avunculus: uxorem ſiquidem duxerat Ariſtodemus Auteſionis filiam nomine Argiam. Cupiebat Creſphontes Meſſeniam ſibi aſſignari, quare Temenum rogat, rem ut ſorti committat. Ille in ſitulam, cùm eam jam aquâ compleſſet, ſortes mittit, re ita conſtitutâ, ut ſors utra prior exiſſet, illi Meſſenia adjudicaretur. Ac ſubdolè quidem Ariſtodemi liberûm ſortem è ſiccata ſole argilla, Creſphontis è coctili laterculo fecit. Quo factum eſt, ut illa ſoluta, haec conſtiterit, & per eam Creſphonti Meßenia obtigerit. Neque verò priſci Meſſenii à Dorienſibus ejecti ſunt: nam facilè illi & Creſphonti novo regi paruerunt, & Dorienſes in agri partem receperunt: atque eò libentiùs, quòd invidioſa jam erat apud ipſos regum ſuperiorum potentia, qui erant ab Iolco oriundi. Apollodorus 2. Bibl. libro; Ἐπειδὴ ἐκράτησαν Πελοποννήσου, τρεῖς ἱδρύσαντο βωμοὺς πατρῴου Διός. καὶ ἐπὶ τούτων ἔθυσαν, καὶ ἐκληροῦντο τὰς πόλεις. πρώτη μὲν οὖν λῆξις Ἄργος, δευτέρα Λακεδαίμων, τρίτη δὲ Μεσσήνη. κομισάντων δὲ ὑδρίαν ὕδατος, ἔδοξε ψῆφον βαλεῖν ἕκαστος. Τήμενος οὖν, καὶ οἱ
401 Ἀριστοδήμου παῖδες Προκλῆς, καὶ Εὐρυσθένης, ἔβαλον λίθους. Κρεσφόντης δὲ βουλόμενος Μεσσήνην λαχεῖν, γῆς ἐνέβαλε βῶλον. ταύτης δὲ διαλυθείσης, ἔδει τοὺς δύο κλήρους πρώτους ἀναφανῆναι. ἑλκυσθείσης δὲ, πρώτης μὲν τῆς Τημένου, δευτέρας δὲ τῆς κλήρου τῶν Ἀριστοδήμου παίδων, Μεσσήνην ἔλαβε Κρεσφόντης. Aegius haec ita Latinè convertit; *Poſt ubi Peloponneſo potiti ſunt, tres aras Jovi patrio excitarunt, in quibus peractis ſacris urbes ſortiti inter ſe partiuntur. Prima itaque ſortitio fuit Argos, ſecunda Lacedaemon, tertia demum Meſſene. Illatâ deinde ſitulâ aquae plenâ, placitum eſt cuique in eam ſortes conjici. Tum Temenus, & Ariſtodemi filii Procles, & Euryſthenes calculos conjecerunt. Creſphontes autem Meſſenen ſortitò habere volens terrae glebam injecit, quâ reſolutâ, priores illas duas ſortes antè prodire neceſſe erat. Educta igitur priùs Temeni ſorte, ſecunda Ariſtodemi liberûm ſortitio fuit. Quo factum eſt, ut illa ſoluta, haec conſtiterit, & per eam Creſphonti Meſſene obtigerit.* Ad hoc reſpiciens Plautinus Olympio Caſina ait;

Sed utinam tua quidem, ſicut Herculeis praedicant
Quondam prognatis, iſta in ſortiendo ſors delituerit.

Ex callido hoc facto natum eſt proverbium, ut refert Suidas, δραπέτης κλῆρος, *fugitiva ſors*; quod dicitur de re per dolum parta, quo uſus eſt Sophocles.

O PIE EAM SECUM] Sunt haec puellarum officia, aequales advocare, ſimul ad fontem ire, unaque lavare. Sed illud, *ô pie*, mihi valde ſuſpectum eſt, fortaſſe *purè*. Janus autem Gulielmus in Plautinis quaeſt. legit, *Pie Deam.*

NITIDANT] Abluunt exponit Feſtus à nitore.

LETUM INIMICO DEPRECOR] Plura de hujus verbi vi Agellius diſſerit, ubi affert hunc locum.

DII, QUIBUS EST POTESTAS] Auctor ad Herenn. loco ſuprà commemorato; *Item vitioſum eſt, cùm id pro certo ſumitur, quod inter*

Neque terram injicere, neque cruenta
Conveſtire mihi corpora licuit,
Neque miſerae lavêre lacrumae ſalſum ſanguinem.

Macr. lib. 6. cap. 2.

inter omnes non conſtat, quia etiam nunc in controverſia hoc modo; Eho tu, Dii, quibus &c. Et infert; *Nam ita pro ſuo jure hoc exemplo uſum Creſphontem Ennius induxit, quaſi jam ſatis certis rationibus ita eſſe demonſtraſſet.* Ea verò oratione Deorum auget poteſtatem. Sic Virgilius l. 5.

Dii, quibus imperium eſt pelagi ——

Idem l. 6.

Dii, quibus imperium eſt animarum ——

Puto autem poſt Creſphontis verba Chorum hacc in pacis laudem prorupiſſe, quae ex Euripidis Creſphonte apud Stobaeum Serm. 53. leguntur;

Εἰρήνη βαθύπλουτε, καὶ καλλίστα μακάρων θεῶν,
Ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις.
Δέδοικα δὲ, μὴ πρὶν πόνοις ὑπερβάλῃ με γῆρας.
Πρὶν a γὰρ χαρίεσσαν b πρόειδε ὥραν,
Καὶ c καλλιχρόνους ἀοιδὰς, φιλοστεφάνους τε κώμους.
Ἴθι μοι πότνια πόλιν τάνδε, ἰχθρὰν στάσιν εἶργ' ἀπ' οἴκων,
Τὰν μαινομέναν τ' ἔριν, θηκτῷ τερπομέναν σιδήρῳ.

402 Neq. terram injicere] Verba hacc Meropes ſunt, quae auditâ mariti liberorumque nece, Tragicis querimoniis complebat caveam. Dolebat, quod non licuiſſet ſibi officia exſequi, quae fieri ſolent interfectis, ſcilicet lavare lacrymis, conveſtire nudata corpora, terram injicere, ac tumulare. Piaculum quidem apud Veteres habebatur, inhumata relinquere cadavera. Unde Ariadna apud Catullum queritur, pro tot in Theſeum collatis beneficiis inſepultam eſſe remanſuram,

—— *Nec injecta tumulabor mortua arena.*

Dido l. 4. Aen. Aeneae fugienti imprecatur,

Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.

a σὴν b προΐδω c καλλιχόρους

Palinurus apud Virgilium l. 6.

—— *aut tu mihi terram*
Injice ——

Genus autem fuerat ſepulturae, ut inquit Servius, injectio pulveris. Poterat autem fieri hujusmodi terrae injectio juxta Pontificalem ritum, & circa abſentium corpora quibusdam ſolennibus ſacris: ac circa cadaver, quod ſi manu plena non obrueretur, injecto ter pulvere pro ſepultura haberetur. Ad quem morem reſpexit Horatius l. 1. Carm. Od. 28. cùm ait;

Quanquam feſtinas, non eſt mora longa: licebit
Injecto ter pulvere curras.

M. Tullius, humatos propriè dictos eſſe eos, tradit l. 2. de leg. quos humus injecta contegeret, cumque morem a jure Pontificali confirmari, quòd priusquàm in os injecta gleba ſit, locus ille, ubi crematum corpus eſt, nihil habeat religionis. Theocriti Scholiaſtes in Pharmaceutria ait, ſepulchra χρία appellari, ab ea, quae mortuis injicitur, terra. Munus quoque officii erat erga morientes, quod Noſter praetermiſit, oculos eorum claudere. Cujus rei meminit l. 9. Maro hunc locum in reliquis imitando. Sic enim apud eum Euryali mater,

—— *nec tua funera mater*
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi.

Ovidius l. 3. Amor.

Hic certè manibus frigentis preſſit ocellos
Mater, & in cineres ultima dona dedit.

Idem lib. ultimo de Arte amandi,

Jam morior, chara lumina conde manu.

Neq. miſerae lavere lacrumae] Accius Phoeniſſis,

Salſis cruorem gutteis lacrumarum lavi.

Virgilius l. 10.

—— *lavit improba teter*
Ora cruor ——

Ovidius l. 13. Metam.

 Huic

Nam nos decebat, coetus [a] celebranteis domum — Cic. 1. Tuſc.
Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanae vitae varia reputantes mala.
At qui labores morte finiſſet graveis,
Omneis amicos laude, & laetitia exſequi.

a celebrantis

Huic quoque dat lacrymas, lacrymas in vulnera fudit.
Hoc verò acroteleution ita Statius l. 8. Theb. ſibi uſurpavit,
403 *Feſſa pios gemitus, lacrymasque in vulnera fudit.*
Ovidius rurſus 3. de arte amandi,
Suſtinet, & lacrymis vulnera ſaeva lavat.
Apud Macrobium in quibusdam codicibus, ubi ii afferuntur verſus, malè pro *Creſphonte*, *Cteſiphonte* legitur.

NAM NOS DECEBAT] Cicero refert hos verſus ex Euripidis Creſphonte. Quam fabulam quoniam, ut diximus, ex Euripide Ennium convertiſſe putamus, ipſius etiam hos verſus eſſe, credere par eſt. Cicero enim indicat ferè, ubi ipſe converterit, nec vertere ſolet denuò, quae verterint Poëtae antiquiores. Sic autem Euripidis fragmentum apud diverſos legitur,

[a] Ἀλλ' ἐχρῆν ἡμᾶς σύλλογον [b] ποιουμένους,
[c] Τὸν φῦντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά.
Τὸνδ' αὖ θανόντα καὶ [d] πόνων πεπαυμένον
Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.
Καὶ ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι πλὴν δυεῖν μόνον
Δήμητρος ἀκτῆς, πόματός θ' ὑδρηχόου.
Καὶ Ἰὼ τυραννὶ βαρβάρων ἀνδρῶν φίλη,
Καὶ ἡ βροτῶν τ' εὐπραξία ——

Duo priores verſus leguntur apud Ariſtidem in Oratione Pro quatuor viris, cum totidem ſequentibus apud Clementem Alex. in 3. στρωματων. Eosdem adducit Petrus Victorius ſuis in Tuſc. quaeſt. annotationibus ex l. 3. Pyrrhoniarum hypotypoſeωn Sexti Empirici cap. τίς ἐστιν ἡ λεγομένη τέχνη περὶ βίον. Qui quidem videntur deeſſe in Graeco Henrici Stephani exemplari, ut ex Latina ipſius interpretatione apparet. Iidem afferuntur à Stobaeo Serm. 119. ſed malè ex Euripidis Themiſtocle. Reliqui omnes, excepto primo, exſtant in extremo Plutarchi libello, Πῶς δεῖ τῶν ποιημάτων ἀκούειν, repreſſo tamen Auctoris nomine, quod ab aliis exprimitur. Secundus praeterea tanquam ſatis notus adducitur à Platone in Axiocho, quem ex Euripide cum duobus aliis refert Strabo l. 11. ubi pro ἔρχεται, ἄρχεται legitur. Dion verò Chryſoſtomus in Oratione, ὅτι εὐδαίμων ὁ σοφὸς, poſtquam Homeri auctoritate dixit, Homine nihil eſſe aerumnoſius inter omnia animantia, quae ſuper terram ſpirant, & repunt: ſubdit hoc modo hanc eandem Euripidis ſententiam; ἕτερος δὲ ποιητὴς, οὐκ ἰδίᾳ οὕτως, ἀλλὰ κοινῇ πρὸς θέατρον ἀγωνιζόμενος, εἰσηγεῖται, Τὸν φῦντα θρηνεῖν εἰς ὅσα ἔρχεται κακὰ, Τὸν δ' οὖν θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον, Χαίροντας καὶ συνηδομένους, οἴεται, δεῖν ἐκπέμπειν. Latinè ſic; *Alius Poëta non ita privatim, ſed publicitus in theatro certans, conſulit, Natum hominem lamentis proſequendum propter ea, in quae venit, mala: & rurſus mortuum, & abſolutum laboribus cum gaudio, & exſultatione cenſet efferri oportere.*

DOMUM LUGERE UBEI, &c.] Alludit ad Thracum morem, qui infantem in lucem editum lugent, ut ex lib. quem citavimus, Sexti Empirici patet. De qua re exſtat Archiae Epigramma; 404

Θρήικας αἰνείτω τις, ὅτι στοναχεῦσι μὲν υἷας
Μητέρος ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους,

[a] ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς: ἔδει γὰρ ἡμᾶς. [b] ποιούμενος [c] τὸν ζῶντα εἰ ὅσα. [d] κακῶν.

Ἐυ-

Ἔμπαλι δ' ὀλβίζουσιν, ὅσους αἰῶνα λιπόντας,
Ἀτροίδης κηρῶν λάτρις ἔμαρψε μόρος.
Οἱ μὲν γὰρ ζώοντες ἀεὶ παντοῖα περῶσιν
Ἐς κακὰ, τοὶ δὲ κακῶν εὗρον ἄκος φθίμενοι.

Idemque prodit Valerius Max. lib. II. c. I. & Herodotus de Trauſis Thraciae populis in Terpſichores initio. De Eſſedonibus tradit Solinus cap. 20. & Mela l. 2. eis morem eſſe, parentum funera cantibus proſequi. Refert Stobaeus Ser. 119. (ex Plutarcho opinor) Cauſianos naſcentes lugere, mortuosque beatos exiſtimare. De qua re plura diximus in explicatione proverbii, *Optimum non naſci*. Hujusmodi autem gentes cantu ad ſepulturam mortuos efferebant; quoniam animam harmoniam eſſe crediderunt. In qua opinione fuit Herophilus, & qui ab eo profecti ſunt. A quibus non multum ferè diſcrepat Dicaearchus, qui voluit animam quatuor elementorum harmoniam eſſe, atque concentum: ut Pythagoram, & Platonem omittam, quorum prior animam cenſuit eſſe numerum ſe ipſum moventem, alter verò ſubſtantiam intelligibilem ſuapte mobilem naturâ, quaeque ad concinnum movetur numerum. Macrobius autem l. 2. de Somnio Scip. ait; *Mortuos ad ſepulturam perſequi oportere cum cantu, plurimarum gentium vel regionum inſtituta ſanxerunt, perſuaſione hâc, quâ poſt corpus animae ad originem dulcedinis muſicae, id eſt, ad caelum redire credantur.*

Euripidis Fragmenta alia ex Creſphonte.

Stob. Serm. 31.

Αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖσι γίγνεται τέκνον.

Idem Ser. 92.

Κέρδη τοιαῦτα χρή τινα κτᾶσθαι βροτῶν,
Ἐφ' οἷσι μέλλει μή ποθ' ὕστερον στένειν.
Μή μοι ποτ' εἴη χρημάτων νικωμένῳ,
Κακὸν γενέσθαι, μήθ' ὁμιλοίην κακοῖς.

EX ATHAMANTE.

405 ATHAMAS Aeoli filius Thebanorum rex ex Nephele uxore, vel, ut Pindarus in hymnis prodidit, ex Demotice, vel, ut Hippiae placuit, ex Gorgopide, vel ut ait Pherecydes Syrus, ex Themiſto duos ſuſcepit liberos, Phryxum ſcilicet, & Hellen. Dimiſſa autem, quaecunque ex his fuerit, priore uxore repudii lege, ſive, ut Apollonii Scholiaſtes vult, defunctâ; alteram, cui nomen Ino, duxit Cadmi filiam, quae injuſtarum novercarum more privignos odio proſequens, Aeolicis foeminis perſuaſit, ut etiam teſtatur Nonnus in I. Dionyſiacων, uti frugum ſemina, priusquam terrae mandarentur, inſciis viris torrerent. Qua re cùm terra redderetur infoecunda, fameque tota ea opprimeretur regio, legatisque ad Apollinis oraculum decretis, ut duriſſimi anni ejus temporis cauſſam inquirerent, eos Ino corrupit muneribus, monuitque ut cùm reverſi fuerint, Apollinis nomine Phryxum, & Hellen in victimas efflagitarent. Quorum mendaciis fidem habens Athamas, arae utrunque, ut tanquam victimam mactaret, impoſuit. Ac cùm eorum innocentiae Dii miſerti eſſent, aureo ariete inde eos per aëra ſuſtulerunt: dumque Helle ſe arietis dorſo ſuſtentare nequiret, in mare decidit, cui mox Helleſponti nomen impoſitum eſt: Phryxus verò in Colchos delatus eſt. Aliis autem placet, Athamantem, Inûs inſidiis detectis, eam, ejusque filium Melicertam Phryxo necandos dediſſe. Qui cùm ad ſupplicium ducerentur, Liber pater ſubitâ obortâ caligine nutricem ſuam Ino obtexit, letoque eripuit. Ac inde Jupiter ad inſaniam redegit Athamantem. Aliqui tamen volunt ob Junonis iram, qua Thebanos omnes proſequebatur, quia Bacchus ibi ex Semele ortus eſſet, Athamantem furore correptum, qui Learchum filium, quem ex Ino ſuſceperat, cervum exiſtimans jaculo trans-

transfixit. Tum Ino timore perculſa furentem maritum fugiens, altero filio Meli-
406 certa infante in ulnas accepto, in proximum mare è petra Moluride deſiluit. Apollodorus tradit, Athamantem, & Ino à Junone in furorem actos; quoniam illis à Mercurio Bacchus alendus traditus fuerat: Inoque Furiis exagitatam Melicertam in ferventem lebetis aquam dejeciſſe; vel ut Dorion in lib. de piſcibus ait, jugulaſſe, & cum perempto filio in mare ſe praecipitem dediſſe. Quorum Neptunus miſeratus, illam in marinam Deam, indito Leucotheae nomine, quam Latini Matutam vocant, permutavit; Melicertam verò Palaemonem appellavit, quem Latini Portunum dicunt: in quorum honorem quinto quoque anno Iſthmia celebrabantur. Scripſit hanc fabulam, ut ex Pindari Scholiaſte videre licet in Iſthmiis, Sophocles, & ex noſtris Accius. De Athamante furore exagitato, qui, ut opinor, ejus fabulae erat hypotheſis, Ovidius quaedam attigit in Metamorph. l. *6*.

IIs erat in ore Bromius, heis Bacchus pater, Chariſ. l. 2.
Illeis Lyaeus vitis inventor ſacrae.

IIS ERAT IN ORE BROMIUS,] Chori verba eſſe videntur, referentis quonam pacto Bacchantes foeminae vi numinis impulſae, furore correptae Orgia celebrabant. In quibus diverſis ſanè nominibus Bacchum inclamabant. Ovidius l. 4. Met.

—— Bacchumque vocant, Bromiumque, Lyaeumque,
Ignigenamque, ſatumque iterum, ſolumque bimatrem:
Additus his Nyſeusque, indetonſusque Thyoneus,
Et cum Lenaeo genialis conſitor uvae,
Nycteliusque, Eleleusque parens, & Iacchus, & Euan,
Et, quae praeterea per Grajas plurima gentes
Nomina Liber habes ——

BROMIUS,] Ita appellatus eſt Bacchus, ut Diodoro placet, & ex eo refert Euſebius l. 2. de praep. ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ βρόμου, quaſi dicat, ab ignis ſtrepitu, qui in ipſius nativitate inſonuit; vel ἀπὸ τοῦ βρομέω, quod eſt, *fremo*. Cornutus, περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, vult hoc nomen deduci à voce, quá primùm utuntur ii, qui calcibus vinum exprimunt. Apud Tecliden, ut refert Heſychius, Bromius non ſolùm Bacchum, ſed etiam Satyrum ſignificat. Orpheus in Dianae hymno eam Bromiam vocat.

BACCHUS PATER] Bacchus vocatus eſt ἀπὸ τοῦ βαχχέειν, ab incompoſitè vociferando, vel βακχέω, quod eſt *inſanio*.

LYAEUS] Notum eſt ἀπὸ τοῦ λύειν hanc vocem derivari, quod eſt *ſolvere*: nam vinum meracius hauſtum nos à curis ſolutos reddit. Quá ratione Latini Liberum Bacchum dixerunt. Ad Lyaei nominis etymon videtur reſpexiſſe Euripidis Chorus in Bacchis, ubi inter caetera, quae Bacchici muneris ſunt, recenſet proprium ipſius eſſe, ἀποπαῦσαι μερίμνας, hoc eſt, *ſedare curas*, & ſolicitudines. Horatius in Epodo Od. *9*.

Curam metumque Caeſaris rerum juvat
Dulci Lyaeo ſolvere.

Idem 3. Carm. Od. 21.

—— tu ſapientium
Curas, & arcanum jocoſo
Conſilium retegis Lyaeo. 407

Silius Ital. lib. 11.

At cùm pulſa fames, & Bacchi munera duram
Laxarunt mentem; cùm fronti reddita demum
Laetitia, & poſitae graviores pectore curae.

Muretus Galliambo,

Nova munera, apta curas animis procul agere.

Ibidem,

Tu animis acerba feſſis curarum onera abigis.

VITIS INVENTOR SACRAE.] Bacchus quoniam omnium primus mortalibus vitium ſatus oſtendit; ideo communi omnium

Tum

Tum pariter Evan, Evhyus:
Ignotus juvenum coetus alterna vice
Inibat alacris, Bacchico inſultans modo.

conſenſu divinos honores fuerat adeptus. Graecis dictus eſt *οἰνουργίας εὑρετής*. Ovidius l. 4. Met.

—— *Genialis conſitor uvae.*

Hinc Vitiſator ab Accio dictus eſt in Bacchis,

O Dionyſe pater optime vitiſator
Semela genitus Euthyia.

Evan evhyus:] Proditum eſt in fabulis, cùm Gigantes è caelo Jovem ejicere molirentur, Bacchum in leonem converſum, mox unum è Gigantibus ſtrenuè interemiſſe: Jovemque filii audacia delectatum acclamaſſe, *εὐίε, εὐίε*, id eſt, *bone fili, bone fili.* Quae vox poſtea inter Bacchi cognomina relata eſt. Sed de his Bacchi cognominibus plura prodita ſunt à Lilio in hiſt. Deorum, & ab Juliano Aurelio.

Bacchico insultans modo.] Lydium intelligit, ut ex Luciano liquet, qui ubi Harmoniden facit Timotheo magiſtro gratias agentem, qui eum jam docuit modos concinnos facere, choroque congruos, ac poſtremò conſervare ſingulorum concentuum proprietates, mox ſequitur *τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν.*

EX ANDROMEDA.

408 Non dubium eſt, ut ex Graecis reliquiis, quas infra adducemus, apparet, Euripidem ſcripſiſſe Andromedam, quam eandem ex Graecis Sophocles edidit, ut ex Polluce, l. 10. Heſychio in *κούριον*, & Athenaeo l. 11. liquet. Ex Latinis autem Livius Andronicus, & Accius, quem ego proprio Marte eam feciſſe fabulam puto: quando liberum ejus ingenium minimè pati videbatur aliorum ſequi veſtigia. Illum de Sophocle convertiſſe fortaſſe non ineptè ſuſpicari poſſumus: Noſtrum autem ex Euripide, vel ex uno Euripidis loco, quem infra adducemus, ex Ariſtophane, & ex Theocriti Scholiaſte. Fabulae verò argumentum ex iis Auctoribus intelligi poteſt.

Hyginus in Fabulis; *Caſſiope filiae ſuae Andromedae formam Nereidibus antepoſuit. Ob id Neptunus expoſtulavit, ut Andromeda Cephei filia ceto objiceretur. Quae cùm eſſet objecta, Perſeus Mercurii talaribus volans eò dicitur veniſſe, & eam liberaſſe à periculo. Quam cùm abducere vellet, Cepheus pater cum Agenore, cujus ſponſa fuit, Perſeum clam interficere voluerunt. Ille, cognitâ re, caput Gorgonis eis oſtendit, omneſque ab humana ſpecie ſunt informati in ſaxum. Perſeus cum Andromeda in patriam redit. Polydectes, ſive Proetus, ubi vidit Perſeum tantam virtutem habere, pertimuit, eumque per dolum interficere voluit. Quâ re cognitâ, Perſeus caput Gorgonis ei oſtendit, & is ab humana ſpecie eſt immutatus in lapidem.*

Apollodorus lib. 2. Biblioth. *Παραγενόμενος δὲ εἰς Αἰθιοπίαν, ἧς ἐβασίλευε Κηφεὺς, εὗρε τὴν τούτου θυγατέρα Ἀνδρομέδαν παρακειμένην βορὰν θαλασσίῳ κήτει. Κασσιέπεια γὰρ ἡ Κηφέως γυνὴ Νηρηΐσιν ἤρισε περὶ κάλλους, καὶ πασῶν εἶναι κρείσσων ηὔχησε. ὅθεν αἱ Νηρηΐδες ἐμήνισαν, καὶ Ποσειδῶν αὐταῖς* 409 *συνοργισθεὶς, πλημμύραν τὲ ἐπὶ τὴν χώραν ἔπεμψε, καὶ κῆτος. Ἄμμωνος δὲ χρήσαντος τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς συμφορᾶς, ἐὰν ἡ Κασσιεπείας θυγάτηρ Ἀνδρομέδα προτεθῇ τῷ κήτει βορά. τοῦτο ἀναγκασθεὶς ὁ Κηφεὺς ὑπὸ τῶν Αἰθιόπων ἔπραξε, καὶ προσέδησε τὴν θυγατέρα πέτρᾳ. ταύτην θεασάμενος ὁ*

Περσεὺς, καὶ ἐρασθεὶς, ἀναιρήσειν ὑπέσχετο Κηφεῖ τὸ κῆτος, εἰ μέλλει σωθεῖσαν αὐτὴν αὐτῷ δώσειν γυναῖκα. ἐπὶ τούτοις γενομένων ὅρκων ὑποστὰς τὸ κῆτος ἔκτεινε, καὶ τὴν Ἀνδρομέδαν ἔλυσεν. ἐπιβουλεύοντος δὲ αὐτῷ Φινέως, ὃς ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κηφέως ἐγγυώμενος πρῶτος τὴν Ἀνδρομέδαν, μαθὼν τὴν ἐπιβουλὴν τὴν Γοργόνα δείξας, μετὰ τῶν συνεπιβουλευόντων αὐτὸν ἐλίθωσε παραχρῆμα.

QUae cava caeli ſignitenentibus
Conficis bigeis --- Var. l.4. de ling. Lat.

Filiis propter te objecta ſum innocens Nerei. Priſc. lib.7.

QUAE CAVA CAELI] Malè apud Varronem legi animadvertit Scaliger; *itaque dicit Andromacha, Noctique cava caeli ſignitenentibus conſicis bigis*, cùm legendum ſit; *Itaque dicit Andromeda nocti, Quae cava caeli, &c.* Cognovit etiam ante Scaligerum Antonius Auguſtinus, verba ita eſſe interpungenda. Sed in fabulae nomine error eum decepit: nam *Andromeda* pro *Andromacha* reponendum eſſe, liquidò ex Ariſtophanis fabula patet, quae *Θεσμοφοριάζουσαι* inſcripta eſt. In qua facetiſſimus poëta falsè Euripidem cavillans, ejus ſocerum Mneſilochum inducit, & ſub Andromedae perſona haec verba referentem;

Ὦ νὺξ ἱερά.
Ὡς μακρὸν ἵππευμα διώκεις
Ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύου ———
Σ' αἰθέρος ἱερᾶς
Τοῦ σεμνοτάτου δι' ὀλύμπου.

Tres ſuperiores verſus adducit ex Euripide Theocriti Scholiaſtes in calce Pharmaceutriae, ut confirmaret noctem curru vehi. Ea autem verba videntur jactata ab infelici Andromeda ceto expoſita, cùm noctu ſola quereretur.

CONFICIS BIGEIS] Virgilius l. 5. Ennium ſecutus, ait,

Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat.

Claud. de raptu Proſerp.

——— *ſparſo nox humida ſomno*
Languida caeruleis invexerat otia bigis.

Tibullus autem l. 3. Eleg. 4. quadrigas ei tribuit,

Jam nox aetherium nigris emenſa quadrigis
Mundum caeruleo laverat amne rotas.

Caeterùm communior eſt opinio, quadrigas dari Soli, bigas Lunae, albo, & nigro equo junctas: ſive quòd nocte, & die luceat; ſive quòd hyeme, & aeſtate ſplendidior ſit, quàm autumno & vere: equos verò ſingulos ſideribus. Ad quod reſpexiſſe videtur Statius 6. Theb. ubi his verbis oſtendit Luciferum, & Heſperum eundem eſſe;

Roſcida jam novies caelo demiſerat aſtra
Lucifer; & totidem Lunae praevenerat ignes
Mutato nocturnus equo ——— 410

Ovidius l. 15.

——— *Cumque albo Lucifer exit.*
Clarus equo, rurſusque alius, cùm praevia lucis
Tradendum Phoebo Pallantias inficit orbem.

Claudianus l. 2. de raptu Proſerp.

Dum meus humectat flaventes Lucifer agros
Roranti provectus equo ———

Ovidius iterum 3. Triſt. Eleg. 5.

Hoc utinam nitidi Solis praenuncius ortus
Afferat admiſſo Lucifer albus equo.

Alii Lunae currum tauris vehi aſſeruerunt; unde eam ferunt dictam *ταυροπόλος*, & *ταυροπόλα*. Aliqui verò voluerunt, mulos Lunae currum trahere, quòd mulus non *ἰδιογόνου* generis, ſed *κοινογόνου* ſit; & Luna non proprio, ſed emendicato luceat lumine. Lucretius l. 5.

Lunaque ſive notho fertur loca lumine luſtrans.

Catullus,

Tu potens Trivia, & notho es
Dicta lumine Luna.

Quod verò Ennius bigas ſignitenentes dixit, lepidè noctivagum currum dixit Actius in Bacchis.

FILIIS PROPTER TE] Sunt verba Andro-

Scrupeo inveſtita ſaxo, atque oſtreis, quam excaperent : *Non. Scapres.*

Circum ſeſe vruat ad pedes à terra quadringentos caput. *Feſt. Vruat.*

Rurſus prorſus reciprocat fluctus feram. *Non. Rurſus.*

Corpus contemplatur, unde a corporaret vulnere. *Idem Corporare.*

Alia fluctus differt, diſſupat viſceratim membra:
Maria b ſalſa ſpumant ſanguine --- *Idem Viſceratim.*

a V. C. corporet b V. C. ſparſa

dromedae jam ſcopulo alligatae, cum matre querentis, quòd ejus culpâ, ſcilicet linguae petulantia, ipſa innocens Nerei filiis, hoc eſt, marinis monſtris objecta ſit. Hîc autem *filiis* pro *filiabus* dictum, Grammaticus adnotavit.

SCRUPEO INVESTITA SAXO, ATQUE OSTREIS] Videtur ceti formam deſcribere, qui ob magnitudinem, aſperamque tergi cutem, marinis conchis conſperſam, ſcopulum videbatur repraeſentere: de quo Ovidius l. 4. Met.

—— *nunc terga cavis ſuper obſita conchis.*

Idem de ipſius magnitudine paullò ſuperiùs;

—— *nondum memoratis omnibus unda*
Inſonuit, veniensque immenſo bellua ponto
Imminet, & latum ſub pectore poſſidet aequor.

Hujus autem oſſa immania, ut tradit Mela l. 1. in Joppe tanquam clarum ſervatae à Perſeo Andromedae veſtigium accolae oſtentabant. Unde poſtea, ut tradit Plinius l. 9. c. 5. Romam apportata inter reliqua miracula aedilitate ſuâ oſtendit M. Scaurus, longitudine pedum 40. altitudine coſtarum Indicos elephantes excedente, ſpinae craſſitudine ſeſquipedali. Ex hoc Nonii loco reſarciri poteſt Feſti fragmentum in dictione *Scrupi*. Ubi legitur; *Ennius in Ar........ tita ſaxa, atque hos ....* Unde videtur legendum eſſe; *Ennius in Andromeda*, non autem, ut conjiciebant aliqui, *in Armorum judicio*. Feſtus nuper editus citat ex Andromacha; *Scrupeo inveſtita ſaxa, atque hos treis, quam excaprent.*

CIRCUM SESE VRUAT] Poſtquam Poëta ceti formam deſcripſit, nunc quo pacto ſe ipſum in orbem ſinuabat, demonſtrat. 411
Haec verba mutila erant in olim impreſſis, nunc apertè leguntur in codice è Farneſiana Bibliotheca deſcripto.

RURSUS PRORSUS] Narrabatur hîc Perſei conflictus cum ceto, atque ita (ut videtur) ut ipſis planè offeratur oculis. Ex hoc autem loco alter ille Nonii corrigi poteſt, ubi declarans, *Reciproca, recipe* ſignificare, ait; *Ennius Andromeda Riſous prorſus reciprocat, fructus feram.*

CORPUS CONTEMPLATUR] Loqui videtur de bellua, quae conſpectâ Andromedâ ſcopulo devinctâ contemplabatur, quam potiſſimùm partem devorandam, ac deglutinandam iniret.

CORPORARET] Vetus codex, *corporet.* Corporare autem *interficere* eſt, ut tradit Marcellus, & quaſi corpus ſolum ſine anima relinquere.

ALIA FRUCTUS DIFFERT,] Differt, idem quod ſequitur, *diſſupat*, nimirum. Quâ ſignificatione eſt illud Lucretii l. 1.

—— *& nubila differt.*

Demonſtratur autem iis, feram jam dilaniatam membratim ſupernataſſe.

MARIA SALSA SPUMANT SANGUINE.] Ovidius l. 4. Met.

Liberûm quaeſendûm cauſſa familiae matrem tuae. *Feſt. Quaeſere.*

Bellua puniceo miſtos cum ſanguine fluctus
Ore vomit, maluêre graves aſpergine pennae.

Vetus codex pro *maria ſalſa, &c.* habet *maria ſparſa ſpumant ſanguine.*

LIBERUM QUAESENDUM CAUSSA] Liberorum quaeſendorum.

Euripidis Fragmenta ex Andromeda.

Stob. Ser. 29.

Εὔκλειαν ἔλαβον οὐκ ἄνευ πολλῶν πόνων.

Idem ibid.

Οὐκ αἰσχρὸν οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτοῖς,
Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

Idem Ser. 34.

Σιγᾷς; σιωπὴ δ' ἄπορος ἑρμηνεὺς λόγων.

Idem Ser. 50.

Νεότης μ' ἐπῆρε, καὶ σθένος τοῦ νοῦ πλέον.

Idem Ser. 61.

Ὅσοι γὰρ ἔρωτα πίπτουσι βροτῶν,
Ἐσθλῶν ὅταν τύχωσι τῶν ἐρωμένων,
Οὐκ ἔστι ποίας λείπεται τοῦδ' ἡδονῆς.

Idem Ser. 62.

Ἔρωτα δεινὸν ἔχομεν. ἐκ δὲ τῶν λόγων
412 Ἑλοῦ τὰ βέλτισθ'. ὡς ἄπιστον ἔστ' ἔρως,
Κἂν τῷ κακίστῳ τῶν φρενῶν οἰκεῖν φιλεῖ.

Idem Ser. 65.

Τῶν γὰρ πλουτούντων οὐδ' ἄριστος, γενναῖον λέχος εὑρεῖν.

Idem Ser. 79.

Ὦ τλῆμον, ὡς σοὶ τὰς τύχας μὲν ἀσθενεῖς
Ἔδωχ' ὁ δαίμων. μέγα φρονοῦσι δ' οἱ λόγοι.

Idem Ser. 89.

Χρυσὸν μάλιστα βούλομαι δόμοις ἔχειν.
Καὶ δοῦλος ὢν γὰρ, τίμιος πλουτῶν ἀνήρ.
Ἐλεύθερος δὲ, χρεῖος ὢν, οὐδὲν σθένει.
Χρυσοῦ νόμιζε σαυτὸν οὕνεκ' εὐτυχεῖν.

Idem Ser. 96.

Χρήματι γὰρ εὐτυχῶ. ταῖς συμφοραῖσι δ', ὡς ὁρᾷς οὐκ εὐτυχῶ.

Idem Ser. 97.

Ἥπου τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ' ἡμέραν,
Ὡς τοῦγε πάσχειν τοὐπιὸν μεῖζον κακόν.

Idem Ser. 103.

Ὁ μὲν ὄλβιος ἦν, τόδ' ἀπέκρυψεν θεός.
Ἐκείνων τῶν ποτε λαμπρῶν, νεύει βίοτος,
Νεύει δὲ τύχα κατὰ πνεῦμ' ἀνέμων.

Idem ibid.

Μὴ δῆτ'. ἔχει γὰρ καταφυγὴν, θὴρ μὲν πέτραν.
Δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν. πόλις δὲ πρὸς πόλιν
Ἔπτηξε χειμασθεῖσα. τῶν γὰρ ἐν βροτοῖς
Οὐκ ἔστιν οὐδὲν διὰ τέλους εὐδαιμονοῦν.

Idem ibid.

Οὐκ ἔστιν ὅστις εὐτυχὴς ἔφυ βροτῶν,
Ὃν μὴ τὸ θεῖον ὡς τὰ πολλὰ συντέλει.

Idem Ser. 111.

Τὰς συμφορὰς γὰρ τῶν κακῶς πεπραγότων
Οὐ πώποθ' ὕβρισ' αὐτὸς ὀῤῥωδῶν παθεῖν.

Idem ibid.

Εἰδ' ἐγὼ πράσσω κακῶς,
Μηδὲν τόδ' αὔχει. καὶ σύ τοι πράξειας ἄν.

Idem Ser. 112.

Συνάλγησον, ὡς ὁ κάμνων δακρύων μεταδοὺς
Ἔχει κουφότητα μόχθων.

Idem Ser. 122.

Τὸ ζῆν ἀφέντες, τὸ κατὰ γῆν τιμῶσί σου.
Κενόν γ' ὅταν γὰρ ζῇ τις εὐτυχεῖ Κρέων.

Ex alio Stob. l. 1. περὶ φυσικῆς Ἐκλο.

Τὸ δαιμόνιον οὐχ ὁρᾷς ὅπῃ μοῖραι διεξέρχεται
Στρέφεις δ' ἄλλους ἄλλως εἰς ἁμέραν.

Athen. l. 11. c. 8. 413

Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος
Πόνων ἀναψυκτῆρ' ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

Macr. l. 5. c. 21.

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔῤῥει λεὼς
Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

EX TELEPHO.

413 EUripideae Telephi hanc Strabo l. 13. affert hypotheſin, Augen ab Aleo patre (cùm ab Hercule corrupta deprehenderetur) in arcam quandam cum Telepho filio impoſitam, & in mare dejectam eſſe. Sed Minervae providentia arcam ad Caici oſtia transmiſſam evaſiſſe: Teuthrantem, cùm eos excepiſſet, Augen uxorem duxiſſe: Telephum verò pro filio habuiſſe. Diodoro autem l. 4. placet, Aleum detecto facinore Auges filiae, cuidam nauclero amico in
414 mari mergendam dediſſe; quae urgentibus partus doloribus in proximam ſilvam, tanquam rem neceſſariam actura deſcendit; ibique clam eſt enixa, infante inter vepres abſcondito; indeque ad naviculam rediens ad Endaplium Arcadiae portum pervenit. Ubi nauclerus ille miſeratione compulſus, noluit eam juxta patris praeceptum demergere; ſed quibusdam in Aſiam ex Caria profecturis dono dedit. Qui Augen ſecum vehentes Teuthranti Myſiae regi tradidêre. Infantem verò cum in Parthenio monte, ubi editus fuerat, relictum paſtores Corythi regis reperiſſent à cerva exhibito ubere nutriri, ad regem detulerunt. Quem Corythus ut filium educans Telepho, eo quòd fuerat à cerva nutritus, quam Sophocles Κερόεσσαν appellavit, nomen dedit. Quod confirmat Hyginus, & Ælianus l. 12. Var. hiſt. Graeco enim idiomate cerva ἔλαφος appellatur, & Apollodorus l. 2. Bibl. θηλὴν μὲν γὰρ ἀρτιτόκος ἔλαφος ὑπέσχεν αὐτῷ. ποιμένες δὲ ἀνελόμενοι τὸ βρέφος, Τήλεφον ἐκάλεσαν αὐτόν: quamvis rem ipſam explicando à Diodoro, & alter ab altero diſſentiant, & Apollodorus á ſe ipſo quoque l. 2. & 3. Bibl. Telephus igitur adulta jam aetate matrem inveſtigans, Delphos contendit; ubi ab oraculo monitus, ut in Myſiam navigaret ad Teuthrantem regem, inventa matre ſummo in honore habitus eſt. Teuthras maſcula orbatus prole Argiopen filiam Telepho in matrimonium collocavit, regnique ſucceſſorem inſtituit. Cùm igitur Myſiae rex eſſet, per ejus regionis oras Graecos, cùm primùm Trojam petiiſſent, viâ aberraſſe ferunt. Qui, cùm è navibus exiiſſent, regionem omnem illam, quam Caicus fluvius praeterlabitur, vaſtarunt. Quod cùm Telephus cognoviſſet (ut Dictys Cretenſ. ait l. 2. qui rem hanc ſingillatim exponit) in Graecos impetum fecit. In qua pugna cùm equus, in quo inſidebat, cecidiſſet, grave ei Achilles vulnus inflixit. Quod quidem cùm nullâ arte, nullisque medicamentis ſanari poſſet, oraculum ſciſcitatus reſponſum accepit, ὁ τρώσας ἰάσεται, quaſi innuere vellet, ut ferruginem gladii, vel haſtae, quae Chironis Centauri fuiſſe perhibetur, quâve eum vulneraverat, adhiberet ulceri. Rubiginem enim eſſe in remediis, ait Plinius l. 34. c. 15. ſubditque; *Et ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſive id aerea, ſive ferrea cuſpide fecit, ità certè depingitur eam decutiens gladio.* Ariſtoteles apud Plutarchum in Sympoſiacis refert, aereâ cuſpide, aut gladio facta vulnera curari minus difficulter, celeriusque coire, quàm quae ferrum inflixit; propterea quòd medicinae aliquid in ſe habet aes. Oraculum quidem ſic Tzetzes Chil. 6. explicavit,

Ὃν Ἀχιλλεὺς κατὰ μηροῦ Τήλεφον τότε τρώσας
Ὕστερος ἀνιατρεύσεν ἐκείνῳ προσελθόντα.

Cujus ambiguitatem ſic exponit Hyginus; *Hoc Telephus ubi audivit, ad regem Agamemnonem venit, & monitu Clytemneſtrae Oreſtem infantem de cunabulis rapuit, mini-* 415
tans ſe eum occiſurum, niſi ſibi Achivi mederentur. Achivis autem quòd reſponſum erat, ſine Telephi ductu Trojam capi non poſſe, facilè cum eo in gratiam redierunt, & ab Achille petierunt, ut eum ſanaret. Quibus Achilles reſpondit, ſe artem medicam non poſſe. Tunc Ulyſſes ait, non te dicit Apollo, ſed au-

ctorem vulneris haſtam nominat. Quam cùm raſiſſent, remediatus eſt. Hinc apud Ovidium l. 13. Met. de Achille;

—— ego Telephon haſta
Pugnantem domui, victum, orantemque refeci.

Appulejus autem dicit in hiſt. de herbarum virtutibus, curationem accepiſſe herba quadam, quae Achillea dicitur, cujus inventum Achilli tribuit. Ait autem; *Hanc herbam Achilles invenit, unde vulnera ferro facta ſanabat, & ob id Achilleos vocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur.* Claudianus,

Sanus Achilleis remeavit Telephus herbis,
Cujus pertulerat vires, & ſenſit in uno
Lethalem, placidamque manum; medicina per hoſtem
Contigit, & pepulit, quos fecerat ipſe, dolores.

Herbarum verò cognitionem Achilles à Chirone didicerat. Hinc in proverbium ferè abiit, ut cùm auxilium ex eo petimus, qui mali alicujus cauſſa exſtiterit, *Achillis haſta*, vel *Achilleo more*, vel *Achilleum vulnus* dicamus. Ovidius de remedio amoris,

Vulnus Achilleò quod quondam fecerat hoſti,
Vulneris auxilium Pelias haſta tulit.

Idem l. 1. Triſt. Eleg. 1.

Nanque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more poteſt.

Idem l. 2. Eleg. 1.

Forſitan ut quondam Teuthrantia regna tenenti,
Sic mihi res eadem vulnus, opemque feret,

Idem l. 5. Eleg. 2.

Telephus aeternâ conſumptus tabe periſſet,
Si non, quae nocuit, dextra tuliſſet opem.

Propertius l. 2. Eleg. 1.

Myſus & Haemonia juvenis quâ cuſpide vulnus
Senſerat, hac ipſa cuſpide ſenſit opem.

Quò illud Epigramma videtur alludere,

Τήλεφος εἰμὶ κόρου, σὺ δὲ γίνεο πιστὸς Ἀχιλλεύς,
Κάλλεϊ σῷ παῦσον τὸν πόθον, ὦς ἔβαλες.

Quod ſic vertit Jacobus Cruquius,

Telephus en ego ſum, tu ſis mihi fidus Achilles,
Ore puella necas, ore beare potes.

Publius Syrus,

Amoris vulnus idem qui ſanat, facit.

Sic etiam Horatius Epod. 17.

Canidia parce vocibus tandem ſacris,
Citumque retro ſolve, ſolve turbinem. 416
Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem ſuperbus ordinarat agmina
Myſorum, & in quem tela acuta torſerat.

Quaſi verò dicat (ut interpretatur vetuſtus quidam Grammaticus) Tu me, ô Canidia, quem illigaſti imprecationibus, mutatis tuis jam ſana carminibus. Lucianus in Nigrino; Λουκ. πάνυ μὲν οὖν, καὶ προσέτι δέομαι γέ σου κοινήν τινα τὴν θεραπείαν ἐπινοεῖν. Φιλ. τὸ τοῦ ἄρα Τηλέφου ἀνάγκη ποιεῖν. Λουκ. ποῖον αὖ λέγεις; Φιλ. ἐπὶ τὸν τρώσαντα ἐλθόντας, ἰᾶσθαι παρακαλεῖν. Hunc igitur Telephum, ut ex antiquorum reliquiis, quae exſtant, apparet, ex alto fortunae gradu, regnoque ejectum, rerumque omnium egentem Tragici induxerunt. Unde Horatius ad Piſones dixit,

Telephus, & Peleus cùm pauper & exſul uterque
Projicit ampullas, & ſeſquipedalia verba.

Timocles Comicus,

—— ὁ μὲν γὰρ ὢν πένης,
Πτωχότερον αὐτοῦ καταμαθὼν Τήλεφον
Πενόμενον, ἤδη τὴν πενίαν ῥᾷον φέρει.

Ariſtophanes νεφέλ.

—— σὺ δέ γ' εὖ πράττεις.
Καί τοι πρότερόν γ' ἐπτώχευες,
Τήλεφος εἶναι Μυσὸς φάσκων.

Verùm & Telephi nomine Philetas Cous opus inſcripſit, ut Lilius ait in poëtarum hiſtoria: Tragoediam verò Agathon, ut Athenaeus l. 10.

PAlam mutire plebeio, piaculum eſt. *Feſt. Mutire.*

PALAM MUTIRE] Feſtus *mutire*, *loqui* exponit. Arbitror haec Telephi verba eſſe, quem Tragici induxerunt moeſtum, ac tacitum, neque oculos niſi humo defixos haben-

a Regnum reliqui ſeptus medici ſtola. Non. *Stola.*

Cedo, & caveo veſtitus, ſqualida ſeptus ſtola. Idem ibid.

Verùm, quorum liberei letho datei ſunt in bello,
Non lubenter haec enodari audiunt. Idem *Enoda.*

b Deûmque de conſilio hoc itiner credo conatum modò. Idem *Itiner.*

Te ipſum hoc oportet profiteri, & proloqui, Idem *Advorſum.*

a peripetia b ſyncope.

habentem: quemadmodum ſolent ii, qui maximo aliquo fortunae vulnere ſint confecti, alicui importunè percontanti reſpondiſſe, non decere infimum, & abjectum hominem palàm loqui. Quòd ſi aliquando loquentem induxerint, non niſi invitum reſpondentem faciunt. Quocirca Amphis Comicus in fabula, cui πλάνος ab impoſtore quodam nomen fecit, de piſcium venditoribus inquit,

—— ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος
Πρῶτον σιωπῆ ——
Demiſit oculos, quemadmodum Telephus,
Primùm ſilentio ——

Alexis in Paraſito,

Καλοῦσι δ' αὐτὸν πάντες οἱ νεώτεροι
Παράσιτον ὑποκόρισμα τῷδ' οὐδὲν μέλει
Δειπνεῖ δ' ἄφωνος Τήλεφος, νεύων μόνος
Τοὺς ἐπερωτῶντάς τι, ὥστε πολλάκις
Αὐτὸν κεκληκὼς τὰ Σαμοθρᾴκι' εὔχεται,
417 Λῆξαι πνέοντα, καὶ γαληνίσαι ποτέ,
Χειμὼν ὁ χειμὼν ὁ μειρακίσκος ἐστὶ τοῖς φίλοις.

De ejus nimia taciturnitate haec Accius Telepho,

Qui neque cujatis eſſet unquam potuimus multi rogitantes ſcire.

REGNUM RELIQUI] Peripetia, quae à ſordido hominis cultu augetur. Sunt ejuſdem Telephi verba. Sed pro *medici*, *mendici* legendum eſt. Adnotat Nonius, Veteres, ſtolam non honeſtam veſtem ſolùm, ſed etiam omnem, quae corpus tegeret, dixiſſe.

CEDO, ET CAVEO] Apud Feſtum in *Squalidum*, qui modò ſemivivus prodiit, habetur hic locus ex eadem fabula,

Quam veſtitus ſqualida ſeptus ſtola.

Accius de eodem loquens,

Nam etſi operta ſqualitate eſt, luctuque horrificali.

Squalor cùm de corpore dicitur, intelligitur magna ſordium congeries, ad ſimilitudinem ſquamarum piſcium: à quarum aſperitate, *tunicam auro ſqualentem*, dixit Maro Aen. l. 10. Qua quidem voce in univerſum uti poſſumus, cùm quicquam nimis inculcatum, obſitumque eſt, aut re pretioſa, aut ſordida, ut incuteret viſentibus quodammodo horrorem.

VESTITUS,] Aliqua exemplaria habent *cumveſtitus*, fortaſſe *conveſtitus*.

LETHO DATEI] Pacuvius in Duloreſte,

Is quis eſt? qui tunc ſi tu illum occupas letho dabis.

Virgilius l. 5.

Millia multa darent letho, gemerentque repleti
Amnes ——

Idem l. 11.

Magna trophaea ferunt, quos dat tua dextera letho.

Idem l. 12.

Multa virûm volitans dat fortia corpora letho.

Varro l. 6. de lin. Lat.

Ollus letho datus eſt.

DEUMQUE DE CONSILIO] Forſitan aliquis haec dicebat de Graecorum itineris errore, qui deorum permiſſu acciderat.

AD-

Advorſum illam mihi ---

a Et civitatem video Argivûm incendier. Idem *Civitas.*

Qui illum Dii, Deaeque magno mactaſſint malo. Idem *Mactare.*

a pathos à viſu

ADVORSUM ILLAM MIHEI] Obſervat Nonius, *advorſum* hic pro *apud* poſitum eſſe.

QUI ILLUM DII, DEAEQ. MAGNO MACT. M.] Comica imprecatio. *Illum* ἐμφατικῶς criminis auctorem. Pomp. Praecone poſteriore,

At te dii omnes cum conſilio, calve, mactaſſint malo.

Afranius Privigno,

A ſulica penè periſti, dii te mactaſſint malo.

Plautus Poenulo contrà,

Dii omnes, deaeque ament. ——

Idem Caſina, & Perſa,

Ut illum dii omnes, deaeque perdant ——

Et Moſtellaria,

Dii te, deaeque omnes perduint cum iſto omine.

Et rurſus ibidem,

Malum quod iſti dii, deaeque omnes duint. 418

Terent. Eunucho,

Ut illum dii, deaeque ſenium perdant.

EX THYESTE.

419 ATreus, & Thyeſtes ex Pelope Tantali, & Hippodamia Oenomai filia orti ſunt. Atreum autem, cùm adoleviſſet, ferunt Chryſippum fratrem ex alia matre, quem pater admodum diligebat, in puteum demerſiſſe. Quod cum aegrè Pelops tuliſſet, illum in exilium egit. Mortuo denique Pelope, ſeſe Mycenas recipit: cumque natu major eſſet, paternum ſibi regnum deferri petiit: quod Thyeſtes priùs immeritò occupaverat. Volunt tamen aliqui, inter ſe eos conveniſſe, ut alternis vicibus regnum adminiſtrarent. Sed aliqui malunt, eos pactos eſſe, ut uter prior portentum aliquod protuliſſet, is regno potiretur. Per ea igitur tempora in Atrei ovilibus agnus aureis villis reperitur. Quem cùm ut maximum portentum oſtenſurus eſſet Atreus, prodidit hoc Thyeſtae Aërope Atrei uxor, quam ſibi Thyeſtes ſtupri conſuetudine conciliaverat: cui ſublatum dolo agnum tradidit. Quem cùm in medium Thyeſtes protuliſſet, regnum adeptus eſt. De qua re ſic Cicero lib. 3. de Natura Deor. *Nec tamen ille ipſe eſt praetereundus, qui non ſat habuit conjugem illexiſſe in ſtuprum: de quo rectè, & veriſſimè loquitur Atreus,*

Quod re in ſumma ſummum eſſe arbitror
Periculum, matres coinquinari, regiam
Contaminari ſtirpem, admiſceri genus.

At id ipſum quàm callidè, qui regnum adulterio quaereret?

Addo (inquit) huc, quod mihi portento caeleſtûm pater
Prodigium miſit, regni ſtabilimen mei,
Agnum inter pecudes aureâ clarum comâ
Quondam Thyeſten clepere auſum eſſe è regia:
Qua in re adjutricem conjugem cepit ſibi.

Quos quidem verſus ex Accii Atreo eſſe ſuſpicor: quamvis ſciam duos ex iis Nonium in *Clepere*, non ex poëta aliquo, ſed ex Cicerone ipſo afferre. Sunt ejuſdem ferè ſententiae hi Senecae trimetri, qui in ſua Thyeſte ita Atreum loquentem facit,

Fas eſt in illum, quicquid in fratrem eſt nefas.
Quid enim reliquit crimine intactum? aut ubi
Sceleri pepercit? conjugem ſtupro abſtulit,

Re-

Regnumque furto, ſpecimen antiquum imperi
Fraude eſt adeptus, fraude turbavit domum.
Eſt Pelopis altis nobile in ſtabulis pecus
Arcanus Aries, ductor opulenti gregis.
Hujus per omne corpus infuſo coma
Dependet auro, cujus è tergo novi
Aurata reges ſceptra Tantalici gerunt.
420 *Preſſor hujus regnat* ——

Ob cujus facti memoriam tradit Pauſanias l. 2. Corinth. in Thyeſtae ſepulchro, quod eſt in Argivorum finibus, arietem marmoreum eſſe impoſitum. Quin Atreus, ut debitas à fratre poenas ſumeret, cum eo in ſimulatam gratiam rediit, propriosque ei filios Tantalum ſcilicet, & Pliſthenem, ut tradit Hyginus; vel, ut aliis placet, Aglaum, Orchomenum, & Caleum caeſos, comedendos appoſuit; ſanguinemque eorum patera libavit. Quorum capita tandem inter feralis convivii epulas, ut à Thyeſte cognoſcerentur, afferri juſſit. Quo diro ſpectaculo Solem ferunt curſum deflexiſſe, ne tam nefarium ſcelus divinum ipſius foedaret aſpectum. Ovidius l. 1. de Arte amandi;

Creſſa Thyeſteo ſi ſe abſtinuiſſet amore
(Ah quantum eſt uni poſſe placere viro!)
Non medium rapuiſſet iter, curruque retorto
Auroram verſis Phoebus adiſſet equis.

Statius l. 4. Theb.

Funereae tum namque dapes, mediique recurſus
Solis ——

Quò videtur Virgilius l. 1. Aen. reſpexiſſe,

Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.

Cujus rei veritatem aliqui fuiſſe credunt, Atreum primum apud Mycenas Solis defectum obſervaſſe. Praebuit autem multis teterrimi hujus facinoris immanitas ſcribendi anſam: nam hujus nominis fabulam è Graecis apud Stobaeum comperio Sophoclem, & Euripidem ſcripſiſſe; & apud Athenaeum l. 12, & 13. Agathonem, & Chaeremonem. E noſtris verò Pacuvium, ut ex Placiadis gloſſis, tum Varium, ut ex Dialogo Cornelii Taciti, & ex Ovidio in extremo de Ponto patet. Ex quo, & ex Priſciano lib. 6. cognovimus etiam, Gracchum eam ſcripſiſſe; & ex Acrone & Porphyrione Caſſium Parmenſem. Ennius verò hanc fabulam dedit, ut ait in Bruto Cicero, Q. Martio, & Cn. Servilio Coſſ. cùm C. Sulpitius Gallus Praetor Apollini ludos faceret.

--- adſpice hoc   Feſt. *Sublime.*

Adspice hoc] Refert Cicero hunc locum in principio, & circa medium l. 2. de Nat. deor. Rurſus initio, & medio tertii, ex quo tantùm Ennii eſſe cognovimus; ſed à Feſto ex hac fabula eſſe didicimus. Refert eundem locum ex Ennio Probus in Sileno, qui aliquantò diverſiùs ita legitur apud Appulejum in lib. de Mundo,

Adſpice licet ſublime tuens, quem invocant omnes Jovem.

Sed Scaliger ex veteribus Appuleji libris legit,

Adſpice hoc ſublimen candens &c.

Vult enim duplex eſſe limen, ſuperius, & inferius: hoc ſuperius ſublimen vocaſſe, & hinc caelum ab Ennio hoc loco ſublimen dictum.

Hoc] Non eſt absque obſervatione praetereundum, frequenter à noſtro Poeta hujusmodi pronomen uſurpatum eſſe, cùm de caelo loqueretur, quaſi eâ voce illud 421
tanquam digito demonſtraret. Rurſus enim,

Quoi quod in me eſt, exſecrabor hoc, quo lucet quicquid eſt.

Et in Telamone,

Atque hoc lumen candidum claret mihei.

Plautus Milite,

Vigila, inquam, expergiſcere, inquam, lucet hoc, inquam ——

Idem rurſus Amph.

—— *luceſcit hoc jam* ——

Rurſus Curcul.

Nam hoc quidem aedepol haud multò poſt luce lucebit ——

Sublime candens, quem [a] vocant omnes Jovem.

[b] Et me Apollo ipſe delectat, ductat Delphicus. Non. *Delectare.*

Quàm mihi maximè heic hodie contigerit malum. Idem *Contingere.*

Heu mea fortuna, ut omnia in me conglomeras mala! Idem *Conglomerare.*

[c] Impetrem facilè ab animo, ut cernat vitalem [d] Baebium. Idem *Cernere.*

[e] Inflaccebunt conditiones, repudiato, & reddito. Idem *Flaccet.*

Sed ſonitus aures meas pedum pulſu increpat. Idem *Crepare.*

Ibei quid agat, ſecum cogitat, parat, putat. Idem *Putat*

Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute. Cicero Oratore.

--- ipſe ſummeis ſaxeis fixus aſpereis Idem 1. Tuſc.

a invocant b *δελτακισμός* c Impetrent d halitum e Sin flaccebunt

Non eſt ab hoc dicendi modo omnino alienum Ciceronis illud in prima contra Catilin. *Poteſtne tibi hujus vitae lux, aut hujus caeli ſpiritus eſſe jucundus?* Et pro Rabirio; *Quem non modò foro, ſed etiam caelo hoc, ac ſpiritu cenſoriae leges, atque urbis domicilio carere voluerunt.*

QUEM VOCANT] Apud Ciceronem ſemper *invocant* legitur.

JOVEM] Jovem eſſe caelum antiquos crediſſe, in Epicharmo demonſtravimus.

ET ME APOLLO IPSE DELECTAT,] Delectat, *illicit*, & *attrahit*, exponit Nonius: in cujus quibusdam exemplaribus pro *En. Thyeſte* legitur *En. Therſite.*

CONGLOMERAS MALA!] Idem conglomerare, *involvere* & *ſuperaddere*, interpretatur. Malè, ut opinor, quidam Nonii codices pro *Thyeſte*, *Titthe* habent.

CERNANT VITALEM BAEBIUM] Meliùs fortaſſe aliqui legunt, *vitalem halitum*. Sed hìc *cernit* pro *judicat* poſitum eſt.

SED SONITUS] Lucretius l. 2.

—— *ſubterque virûm vi*
Excitur pedibus ſonitus ——

Virgilius l. 11.

Adventumque pedum, flatusque audivit equorum.

INCREPAT.] Ferit.

PUTAT] Animo diſputat.

QUEMNAM TE ESSE DICAM?] Cicero, ubi refert hunc verſum, non nominat auctorem, ſed tantùm ait; *Velut ille in Thyeſte.* Nos verò Ennii eſſe ſuſpicamur.

TARDA IN SENECTUTE] Epitheton ab effectu. Horatius l. 2. Serm. Sat. 2.

Dura valetudo inciderit, ſeu tarda ſenectus?

Tibullus l. 2. Eleg. 2.

—— *dum tarda ſenectus*
Inducat rugas, inficiatque comas.

IPSEI IN SUMMEIS SAXEIS] Cicero ita hunc locum affert; *Exſecratur luculentis ſanè verſibus apud Ennium Thyeſtes, primùm ut naufragio pereat Atreus. durum hoc ſanè: talis enim interitus non eſt ſine gravi ſenſu. illa inania,* —— *Ipſe ſummeis ſaxeis &c.*

Idem

[a] Eviſceratus, latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro ---
Neque ſepulchrum, quò ſe recipiat, habeat, portum corporis, ubei
Remiſſa humana vita, corpus requieſcat à maleis.

a πάθος à corpore diſcerpto

Idem rurſus in L. Piſonem; *Neque verò ego, ſi unquam vobis mala precarer, quod ſaepe feci, in quo dii immortales meas preces audi-*
422 *verunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyeſtea iſta exſecratio eſt, poëtae vulgi animos, non ſapientum moventis;*

Ut tu naufragio expulſus uſpiam ſaxis fixus aſperis,
Eviſceratus latere penderes (ut ait ille) ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro ——

Marcellus verò in *Spargere* hoc modo ex l. 19. Lucilii,

Latere pendens, ſaxa ſpargens tabo, & ſanguine atro.

Puto autem Lucilium hanc Ennii exſecrationem inter ſua inſeruiſſe poëmata, tanquam vulgò jactatam, & inde Nonium Lucilii exiſtimaſſe. Nec ſolùm hujusmodi Thyeſtae preces, ut Horatius in Epodo ait, in proverbium abierunt, ſed etiam illud apud Graecos celebre eſt, Οἰδίποδος ἀρά. Hujus argumenti fuit Callimachi Ibis; quem poſtea imitatus Ovidius ſuam Ibin ſcripſit. In quo genere egregium illud poëmation ſcriptum eſt, quod cum Virgilianis legitur *Dirae* inſcriptum; cujus auctorem Val. Catonem Grammaticum fuiſſe eruditi credunt.

Fixus aspereis] Exſecrabilis eſt hujusmodi apud Tragicos imprecatio, ut quis ſublimi ſcopulo pendens inſepultus jaceat. Quod ſupplicium apud inferos etiam habetur immaniſſimum. Sic Virgilius l. 8. in deſcriptione clypei Aeneae,

—— *& te Catilina minaci*
Pendentem ſcopulo ——

Eviſceratus latere pendens,] Turnebus Adver. 23. cap. 3.

Viſceratus, latere pendens ſaxa ſpargens tabida
Sanie ——

Sanguine atro] Virgilius l. 3. Aen.

—— *& ſanguine veſcitur atro.*

Thyleſius in libello de coloribus, *Sanguis*, inquit, *caloris, atque coloris ignei particeps, effuſus, ac frigefactus amiſſo rubore, tanquam in carbonem mutatus, ater ab omnibus vocatur.* Dictus eſt autem ater velut ἄνθραξ, id eſt, carbo: nam propriè eſt carbonis extincti, unde anthracinae dicuntur lugentium veſtes. Varro l. 3. de vita Pop. Rom. *Propinquae adoleſcentulae etiam anthracinis, proximae amiculo nigello, capillo demiſſo ſequerentur luctum, ut dum ſupra terram eſſent, ricinis lugerent, funere ipſo, ut pullis pallis amictae.*

Neq. sepulchrum, quo se recipiat,] Sequitur Cicero; *Vides, quanto hic in errore verſetur: portum eſſe corporis ſepulchrum, & requieſcere in ſepulchro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus eſſet quidquam curandum.*

Habeat, portum corporis,] Imprecatur Thyeſtes, ut inſepultus jaceat Atreus frater, ſemperque vagus oberret: id ſibi perſuadens, ſepulchrum eſſe corporis portum, & malorum omnium ſempiternam quietem. Sed Virgilianus Anchiſes, ſive juxta Epicureorum opinionem, 423
qui volebant, nihil poſt mortem ſupereſſe; ſive quia contemnebat, quod poſt è vita migrationem ſenſu non percipitur, ait l. 2. Aen.

—— *facilis jactura ſepulchri eſt.*

Unde illud Maecenatis,

Non tumulum curo: ſepelit natura relictos.

A Seneca verò in Agamemnone mors ipſa portus dicitur,

Portus aeterna placidus quiete.

Cic. 1. Tuſc. *Paratum nobis portum, & perfugium mortem putemus; quò utinam velis paſſis provehi liceat.*

Nolite hoſpites a ad me adire, illico iſtic Idem 3. Tuſc.
Ne contagio mea boneis, umbrave obſit,
Tanta vis ſceleris b in corpore haeret.

a adire ad me b meo in corpore

NOLITE HOSPITES AD ME] Hos verſus ex hac eſſe Tragoedia ſuſpicor, quos Cicero ſic adducit; *Tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione, velis, ut ita dicam, remisque fugienda. Qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao rege Hippodamiam raptis nactus eſt nuptiis? Jovis iſte quidem pronepos: tamne ergo abjectus, tamque fractus? Nolite &c.*

ILLICO ISTIC] Hemiſtichium hoc cum ſequenti verſu repetit Cicero 3. de Orat.

NE CONTAGIO MEA] Adeò improborum perniciosa eſt contagio, ut terrâ, marique ab eorum conſuetudine refugiendum moneat Horatius l. 3. Car. Od. 2.

—— vetabo, qui Cereris ſacrum
Vulgarit arcanae, ſub iisdem
Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat faſelum ——

Quod poſtremum verbum ex Euripidis Electra deſumpſit,

Μηδ' ἐπιόρκων μέτα συμπλείτω.

EX PHOENICE.

424 QUamvis de duobus Phoenicibus apud auctores fiat mentio, de altero quidem Agenoris filio, Cadmi fratre, qui Phoeniciae nomen dedit, de altero verò Amyntoris filio, qui cum Achille, ut tradit Homerus, ad bellum Trojanum contendit, & Hygino auctore cum Pelope conjunctiſſimè vixit: non eſt verendum, de hoc Phoenice Ennium hanc ſcripſiſſe Tragoediam. Nam, ut ſaepe diximus, non tantùm imitatus eſt, ſed ſaepiſſimè vertit Euripidem. Quem porrò Tragoediam hanc edidiſſe, pluribus locis oſtendit Stobaeus, Demoſthenes in oratione *περὶ τῆς παραπρεσβείας*, & Erotianus in Onomaſtico. Atque hunc intellexiſſe Phoenicem, ex Euſtathio vel ſatis conſtat, qui ut ejus ſocietatem, comitatumque cum Achille oſtenderet, ait, *καὶ Εὐριπίδης ἐν Φοίνικι ἄπλιστον τὸν ἥρωα συντηρεῖ*; hoc eſt, & in Phoenice Euripides indiviſum (ab Achille ſcilicet) conſervat heroem. Hunc igitur, cùm matris Hippodamiae precibus impulſus Clytiam patris pellicem ſtupraſſet, cumque id reſciſſet Amyntor, odioſum, atque inviſum jam inde habuit. Quamobrem ut à patre decederet, cujus jurgia ferre non valebat, ad Peleum ſeſe contulit, à quo Dolopum rex eſt conſtitutus; etſi Apollodorus l. 3. dicat, Phoenicem, cùm falsò à Clytia eſſet inſimulatus, oculorum luce à patre fuiſſe privatum. Ejus verba ſunt haec; *οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐτυφλώθη καταψευσαμένης φθορᾶ Κλυτίας τῆς τοῦ πατρὸς παλλακίδος. Πηλεὺς δὲ αὐτὸν πρὸς Χείρωνα κομίσας, ὑπ' ἐκείνου θεραπευθέντα τὰς ὄψεις, βασιλέα κατέστησε Δολόπων.* Scripſerunt hujus nominis fabulam Sophocles, ut eſt apud Athenaeum l. 2. & Ion Chius.

SED

SEd virom vera virtute vivere animatum adjecit fortiter; Agel. lib. 7. cap. 17.
[a] Eumque innoxium vocare: adverſus adverſarios
Ea libertas eſt, qui pectus purum, & firmum geſtitat.
Aliae res obnoxiae nocte in obſcura latent.

Ibei tum derepentè ex alto in altum deſpexit mare. Non. *Derepentè.*

Severiter ſuſpectionem ferre falſam, futilium eſt. Idem *Severiter.*

Ut quod factum eſt futile amicei [b] nos feramus fortiter. Idem *Futile.*

Plus miſer ſum, ſi [c] ſceleſtum faxim, quod dicam fore. Idem *Faeſim.*

[d] Stultus eſt, qui cupida cupiens cupienter cupit. Idem *Cupienter.*

[e] Quam tibei ex ore orationem duriter dicteis dedit. Idem *Duriter.* Chariſ. l. 2.

a *προτονομασία* b vos feratis c V. C. ſceleſtim. d *καππακισμὸς* e *δελτακισμὸς*

Sed virom vera virtute vivere] Alludit ad viri etymon, quem volunt Grammatici à virtute dici.

Animatum] In primo Ann. *Homo animatus*, dixit.

Adversus adversarios] Nullus hoſtium metus virum probum perterret; at quadam cum animi libertate, & alacritate omnia intrepidè aggreditur. Libertas enim
425 virtutis eſt, ſervitus verò vitii, ut ait Iſocrates in Enchiridio; *ἐλευθερία καὶ δουλεία, τὸ μὲν ἀρετῆς ὄνομα, τὸ δὲ κακίας.*

Pectus purum] Nullis ſcelerum ſordibus coinquinatum. Horatius l. 1. Ser. Sat. 6.

Non patre praeclaro, ſed vita, & pectore puro.

Item l. 1. Epiſt. 2.

——— *Nunc adbibe puro*
Pectore verba puer ———

Virgilius in Culice, *puro pectore*, dixit.

Firmum] Non tantùm ab omni vitiorum genere abhorrere debet vir bonus, ſed in utraque fortuna forti, ac conſtanti animo uti. Hinc Theognis ad Cyrnum ſuum inquit, virum bonum animum ſemper habere conſtantem, & cum proſperis, adverſiſque rebus colluctari. Sic enim ait;

Κύρν', ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ γνώμην ἔχει ἔμπεδον αἰεὶ,
Τολμᾷ δ' ἔντ' ἀγαθοῖς κείμενος, ἔντε κακοῖς.

Vocem illam *ἔμπεδον*, quae propriè ſignificat *ἐν πέδῳ ὢν*, in ſolo ſtans, ſic expreſſit Horatius l. 2. Ser. Satyr. 3.

Stas animo? & purum eſt vitio tibi, cùm tumidum eſt cor?

Si scelestum] In antiquo, *ſi ſceleſtim.*

Stultus est, qui cupida cupiens] Plautus Caſina,

——— *quid iſtuc tam cupidè cupis?*

Haec ex Euripidea Phoenice exſtant Fragmenta.

Stob. Serm. 38.

Φθόνον οὐ σέβω, φθονεῖσθαι δὲ θέλοιμ' ἂν ἐπ' ἐσθλοῖς.

Idem Ser. 39.

Σὺ δ' ὦ πατρῴα χθὼν ἐμὴ γεννητόρων,
Χαῖρ'. ἀνδρὶ γάρ τοι κἂν ὑπερβάλλῃ κακοῖς,
Οὐκ ἔστι τοῦ θρέψαντος ἥδιον πέδον.

 Idem

Idem Ser. 69.

Μοχθηρόν ἐστιν ἀνδρὶ πρεσβύτῃ τέκνα
Δίδωσιν ὅστις. οὐχὶ θ' ὡραῖος γαμεῖ.
Δέσποινα γὰρ γέροντι νυμφίῳ γυνή.

Idem ibid.

Πικρὸν νέᾳ γυναικὶ πρεσβύτης ἀνήρ.

Idem Ser. 71.

Γυνή τε πάντων ἀγριώτατον κακόν.

Idem Ser. 88.

Μέγιστον ἄρ' ἦν ἡ φύσις. τὸ γὰρ κακὸν
Οὐδεὶς τρέφων εὖ, χρηστὸν ἂν θείη ποτέ.

Idem Ser. 89, & 91.

Ὦ πλοῦτ', ὅσῳ μὲν ῥᾶστον εἰ βάρος φέρειν. 426
Πόνοι δὲ κἄνεστι, καὶ φθοραὶ πολλαὶ βίου
Ἔνεισ'. ὁ γὰρ πᾶς ἀσθενὴς δίων βροτοῖς.

EX MELANIPPA.

TAmetſi ex his, quae Poëta noſter ſcripſit, licet intelligere, quantùm poetica facultate praeſtiterit, tamen in fabulis ſcribendis Graecas potiùs Latinè extuliſſe, quàm ipſum novas confinxiſſe videtur. Itaque hanc etiam ex Euripide vertiſſe exiſtimo. Scripſerat enim ille hanc fabulam, ut teſtatur Ariſtophanes, apud quem ἐν Θεσμοφοριαζούσαις mulier queritur, Euripidem Melanippas, Phaedrasque repraeſentare, eò quòd improbae, ſceleſtaeque eſſent mulieres; Penelopen autem, quòd temperans eſſet, nunquam egiſſe. Sed quemadmodum ambiguum hujus fabulae eſt nomen, nam Menalippe, & Melanippe legitur, ſic etiam dubium argumentum. Quod tamen id eſſe potuit. Melanippe Deſmontis, ſive (ut aliis placet) Aeoli filia, cùm Neptuni congreſſu gravida facta eſſet, eamque ob rem à patre excaecata, conjecta eſt in carcerem. Cùm autem enixa eſſet gemellos, juſſum eſt, eos feris objici; quibus tamen vacca lactans ubera praeſtabat. Quod cùm armenti cuſtodes conſpexiſſent, eos educaverunt. Per ea verò tempora Metapontus Icariae rex ab 427 uxore ſua Theano admodum flagitabat, ut procrearet ſibi filios, niſi repudiari vellet. Quod ea timens regii pecoris magiſtris ſignificavit, darent operam, ut aliquis ſibi mittatur infans, qui pro ſuo ſupponeretur. Illi inventos miſere. Mox autem accidit, ut Theano ipſa duos verè pareret. Sed cùm Metapontus priores ob formae praeſtantiam haberet chariores, quaerere ipſa coepit, quî eos de medio tolleret, ut regnum conſervaret ſuis. Rex fortè diſceſſurus erat ſacrorum faciendorum cauſſâ: itaque per eam occaſionem illa indicat filiis, alteros eſſe ſuppoſititios, jubetque ut, cùm venatum contenderent, eos interficerent. Cùm autem id eſſent aggreſſi, Neptuni ope ab ejus filiis victi ſunt, cumque mortui relati eſſent in regiam, Theano ſe gladio confodit. Boeotus & Aeolus (ſic enim dicebantur Melanippes filii) ad conſueta ſtabula confugerunt; ubi à Neptuno audierunt, ex ipſo ſeſe editos eſſe, matremque in cuſtodia coërceri. Quamobrem profecti matrem, necato Deſmonte, liberarunt, quae à Neptuno oculos recepit. Tum filii unà cum ea ad Metapontum regem perrexerunt, indicataque Theanûs perfidia, ille Melanippen duxit uxorem, ipſoſque adoptavit. Qui deinde in Propontide Boeotiam, & Aeoliam à ſuo nomine condiderunt. Haec ferè ab Hygino in fabulis. Melanippen autem idem l. 2. Poët. aſtron. tradit Chironis Centauri fuiſſe filiam, quae cùm ab Aeolo Hellenis filio compreſſa, gravida eſſet, jamque inſtaret partus, patrem fugiens deorum commiſeratione in equam verſa eſt. Hoc verò ex Euripide refert. Ex quo autem prius illud argumentum extulerit, non indicat. Sed utramque ſcripſiſſe Euripidem opinor: nam apud Athenaeum l. 13. c. 2. citatur Euripides ἐν Δεσμώτιδι, ἢ Μελανίππῃ, quod ſine dubio ad priorem pertinet fabulam, ut illud etiam Strabonis l. 6. ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν Μεταπόντιον μυθεύουσι, καὶ τὴν Μελανίππην τὴν δεσμῶτιν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς Βοιωτόν. De alte-

altera autem planè ex Hygino notum eſt. At utram convertiſſe Ennium dicemus? Dubium eſt hoc: nam illud,

Regnumq; noſtrum ut ſoſpitent, ſuperſtitentq;, Itemque illud,

Mihei auſculta nate, pueros cremari jube, manifeſtè de Melanippe fuiſſe apparent. At illud rurſum,

Certò hîc eſt nulla, quin monſtrum ſiet. ad Melanippen in equam converſam referri poſſe videtur. Utcunque autem res ſeſe habuerit, initium Melanippes Euripideae ſatis celebre apud priſcos auctores fuit. Nam Plato in convivio Eryximachum ita loquentem inducit; *ἡ μέν μοι ἀρχὴ τοῦ λόγου ἐςὶ κατὰ τὴν Εὐριπίδου Μελανίππην.* Caetera tanquam nota tacuit. Sed Plutarchus in Erotico ita de principio hujus fabulae; *Ἀκούεις δὲ δήπου τὸν Εὐριπίδην ὡς ἐθορυβήθη ποιησάμενος ἀρχὴν τῆς Μελανίππης, Ζεὺς γὰρ οἶδα πλὴν ἐγὼ, μεταλλάξαν δι' ἐχθρὸν ἄλλον ἐθάρρει ὡς ἔοικε τῷ δράγματι γεγραμμένῳ πανηγυρικῶς καὶ περιττῶς,*
428 *ἤλλαξε τὸν ςίχον, ὡς νῦν γέγραπται, Ζεύς ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο.* Quae Latinus interpres vertit; *Audis ſanè quomodo Euripides perturbatus eſt, cùm fecit principium Melanippae;*

Juppiter ut equidem ſentio:
verùm factâ mutatione verborum propter quendam ſuum inimicum confidebat (ut videtur) fabulae ſcriptae magnificè ac egregiè, & mutavit verſum, ut nunc eſt ſcriptus;

Juppiter ut aevi fama verax comprobat.
Sed ex uno Euripideae Melanippes loco, quem refert Diodorus, cognoſcere licet, quantâ ſententiarum gravitate, ac pondere ſcripta fuerit; inquit enim l. 1. Biblioth.

Ὡς οὐρανός τε γαῖα τ' ἦν μορφὴ μία.
Ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα,
Τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος,
Δένδρη, πετεινὰ, θῆρας, οὕς θ' ἅλμη τρέφει,
Γένος τε θνητῶν ———

Scaliger autem ait, Ennium Melanippen ex Sophocle convertiſſe: quod puto *μνημονικῷ ἁμαρτήματι* dixiſſe; nam adhuc non comperi, Sophoclem hujus nominis fabulam dediſſe. Scripſit tamen Accius Menalippum, ſive Melanippum fabulam longè ſanè diverſam: ſed ex loco, qui adducitur à Cicerone, & repetitur à Nonio;

Florem quiſnam liberûm invidit meûm, arbitror etiam Melanippen ſcripſiſſe: ea enim magis Melanippae de ablatis filiis conquerenti, quàm Menalippo videntur convenire.

Regnumque noſtrum ut ſoſpitent, ſuperſtitentque. Non. *Soſpitent*, & *ſuperſtitent.*

Mihei auſculta nate, pueros cremari jube. Idem *Auſcultare.*

Certò hîc eſt nulla, quin monſtrum ſiet: Idem *Auguro.*
Hoc ego tibei dico, & conjectura auguro.

Quòm ſaxum ſciciderit - - - Priſc. l. 10.

[a] Lumine ſic tremulo terra, & cava caerula candent. Macr. l. 6. c. 4.

a κατταχισμὸς

Regnumq. noſtrum] Videntur haec verba eſſe Metaponti ab uxore petentis, ut ſibi, quò regnum retineri poſſit, liberos procrearet.

Soſpitent, ſuperſtitentq.] Affert Nonius duobus locis eundem verſum: in altero ex Menalippa, in altero verò ex Menalippo. Unde patet, ſaepe nominis ſimilitudine librarios fuiſſe deceptos. Utrunque tamen verbum in utroque loco pro *ſalvare* poſitum eſſe, idem tradit.

Lumine ſic tremulo] Hexametrum in

Stata forma --- Agell. l. 5. c. 11.

in Tragoedia miſcuit; quod Seneca quandoque imitatus eſt. Virgilius l. 7.

—— Splendet tremulo ſub lumine pontus.

Idem l. 8.

Sicut aqua tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſo ——

Nec longe abſunt ea Lucretii de Sole l. 4.

Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere altè
Cùm coeptat natura ——

Et rurſus l. 5.

Sub terris ideo tremulum jubar haeſitat ignis.

STATA FORMA] Agellius ita hunc locum affert; *Inter enim pulcherrimam foeminam, & deformiſſimam, media quaedam for-*
429 *ma eſt, quae à nimio pulchritudinis periculo, & à ſummo deformitatis odio vacat. Qualis à Q. Ennio in Melanippe perquam eleganti vocabulo ſtata dicitur: quae neque* κοινὴ *futura ſit, neque* ποινή. *Quam formam modicam, & modeſtam Phavorinus non mehercle inſcitè appellat uxoriam. Ennius autem in iſta, quam dixi, Tragoedia, eas ſerè foeminas ait incolumi pudicitiâ eſſe, quae ſtatâ formâ forent.* Ad hujus vocis ſignificationem fortaſſe reſpexit Lucretius l. 3. ubi de animi varietate loquens ait,

Eſt etiam quoque pacati ſtatus aëris ille.

Quo loco doctè quidem Gifanius inquit; *Ita egregiè vocat ingenium, nec ſervidum, nec frigidum nimis, ſed iis interjectum, moderatum ſcilicet, in quo aër, & calor ſit temperatus.* Idem ferè de corpore tradidit Plato l. 5. de Leg. qui vult illius honorem circa medium conſiſtere, ne nimis robuſtum, pulchrumque ſit, néve nimis debile, aut deforme. Alterum enim audaces, inflatosque animos reddere, alterum dejectos, & illiberales. Circunfertur vulgatum diſtichon ab hac re non alienum;

Cum media ſemper gaudebam ludere forma:
Major enim mediis gratia ſemper ineſt.

Euripideae Melanippes Fragmenta alia.

Stob. Ser. 30.

Ἀργὸς πολίτης κεῖνος, ὡς κακός γ' ἀνήρ.
Ἀργὸς γὰρ οὐδεὶς, θεοὺς ἔχων ἀνὰ στόμα
Βίον δύναιτ' ἂν συλλέγειν ἄνευ πόνων.

Idem Ser. 50.

Παπαὶ, νέος καὶ σκαιὸς οἷος ἔστ' ἀνήρ.

Idem Ser. 60.

Δοῦλον γὰρ ἐσθλὸν τοὔνομ' οὐ διαφθείρει.
Πολλοὶ δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν ἐλευθέρων.

Idem Ser. 67.

Τῆς μὲν κακῆς, κάκιον οὐδὲν γίνεται
Γυναικός. ἐσθλῆς δ' οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν
Πέφυκ' ἄμεινον. διαφέρουσι δ' αἱ φύσεις.

Idem ibid.

Ἄλγιστόν ἐστι θῆλυ μισηθὲν γένος.
Αἱ γὰρ σφαλεῖσαι ταῖσιν οὐκ ἐσφαλμέναις
Αἶσχος γυναιξὶ, καὶ κεκοίνωνται ψόγον
Ταῖς οὐ κακαῖσιν αἱ κακαί. τάδ' εἰς γάμους,
Οὐδὲν δοκοῦσιν ὑγιὲς ἀνδράσι φρονεῖν.

Idem Ser. 68.

Γάμους δ' ὅσοι σπεύδουσι μὴ πεπρωμένους,
Μάτην πονοῦσιν. ἡ δὲ a τὸ χρεὼν πόσει 430
Μένουσα, κἀσπούδαστος ἦλθεν εἰς δόμους.

Idem ibid.

Μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ.

Idem ibid.

Ὅσοι γαμοῦσι δ' ἢ γένει κρείσσους γάμους,
Ἢ πολλὰ χρήματ', οὐκ ἐπίστανται γαμεῖν.
Τὰ τῆς γυναικὸς γὰρ κρατοῦντ' ἐν δώμασι
Δουλοῖ τὸν ἄνδρα, κοὐκέτ' ἔστ' ἐλεύθερος.
Πλοῦτος δ' ἐπακτὸς ἐκ γυναικείων γάμων,
Ἀνόνητος, αἱ b γὰρ διαλύσεις ῥᾴδιαι.

Idem Ser. 70.

Μετρίων λέκτρων, μετρίων δὲ γάμων μετὰ σωφροσύνης κῦρσαι θνητοῖσιν ἄριστον.

Idem Ser. 71.

Πλὴν τῆς τεκούσης, θῆλυ πᾶν μισῶ γένος.

Idem Ser. 74.

Ἴστω δ' ἄφρων ὢν, ὅστις ἄτεκνος ὢν τὸ πρὶν,
Παῖδας θυραίους εἰς δόμους ἐκτήσατο.
Τὴν μοῖραν εἰς τὸ μὴ χρεὼν παραστρέφων.

a τῷ b δὲ

Ὦ, γὰρ θεοὶ δίδωσι μὴ φῦναι τέκνα,
Οὐ χρὴ γκαλεῖσθαι πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐᾶν.
Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγένετο.

Idem Ser. 81.

Ὅςις δ' ἀμείλικτον πατέρ' ἔχει νεανίας,
Στυγνόντ' ἐν οἴκοις, μεγάλα κέκτηται κακά.

Idem Ser. 92.

Ὦ τέκνον, ἀνθρώποισιν ἔςιν οἷς βίος
Ὁ μικρὸς εὔκρατος. ἐγένετο δ' ὄγκος κακόν.

Idem Ser. 106.

Τὰ τυγχάνοντα δ' ὅςις εὖ φέρει βροτῶν,
Σοφὸν νομίζω, σωφρονεῖν τ' ἐμοὶ δοκεῖ.

Idem Ser. 114.

Παλαιὸς αἶνος. ἔργα μὲν νεωτέρων,
Βουλαὶ δ' ἔχουσι τῶν γεραιτέρων κράτος.

Idem Ser. 115.

Τί δ' ἄλλο, φωνὴ καὶ σκιὰ γέρων ἀνήρ.

Idem Ser. 123.

Τὶ τοὺς θανόντας οὐκ ἐᾷς τεθνηκέναι,
Καὶ τ' ἐκχαθέντα συλλέγεις ἀλγήματα;

EX ALCMAEONE.

431 Amphiaraus, cùm eſſet vaticinandi peritiſſimus, optimè ſe noſſe arbitrabatur, ſi ad Thebanam expugnationem proficiſceretur, ibi mortem eſſe oppetiturum. De quo per imaginem l. 6. Epiſt. ait Cicero; *Itaque vel officio, vel famâ bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, ſic ego prudens, & ſciens ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus.* Ut igitur formidatas fatorum minas Amphiaraus declinaret, abdidit ſeſe, conſcia duntaxat Eriphyle conjuge. Cui Adraſtus frater unus ex ſeptem, qui ad Thebas profecti ſunt, unde ipſe ſolus evaſit incolumis, perſuaſit, ut latentem virum proderet: quanquam aliquibus placet, Eriphylen, accepto aureo monili, ab Hermione Cadmi uxore adductam fuiſſe, ut mariti latebras patefaceret. Quod mirum in modum aegrè ferens Amphiaraus Alcmaeoni filio
432 praecepit, ut poſtquam ipſe è vita deceſſerit, paucis poſt diebus illico de avara, ſceleſtaque matre poenas ſumeret. Nec longè poſt comprobavit eventus, verum illum ſui funeris vatem fuiſſe. Nam cùm duces, qui Polynicis in bello fortunam ſecuti ſunt, convivio ſe exhilarabant, aquila è caelo delapſa Amphiarai haſtam in ſublime tulit; unde mox illam demiſit, quae humi defixa in laurum eſt converſa. Quo in loco cùm poſtridie dimicaretur, Amphiaraus unà cum curru, ut refert Thraſymachus l. 3. κτισέων, terrae hiatu abſorptus eſt, ibique conditum eſt oppidum, quod vocatur ἅρμα, hoc eſt *currus.* Sed Pindarus Nem. Od. 9. confirmat Amphiaraum terrae hiatu fuiſſe, annuente Jove, cum equis abſorptum, ne Periclymeni telo transfigeretur. Alcmaeon autem paterni juſſus non immemor matrem interemit. Quamobrem cum deinde vehementer Furiis exagitatum proditum eſt. Unde à Propertio l. 3. Eleg. 4. Furiae Alcmaeoniae dictae ſunt. Cui aliquando percontanti, quonam pacto ab inſania liberari poſſit, haec Apollo, ut refert l. 6. Athenaeus, reſpondit;

Τιμῆεν μ' αἰτεῖς δῶρον μανίαν ἀποπαῦσαι.
Καὶ σὺ φέρειν τιμῆεν ἐμοὶ γέρας, ᾧ ποτε μήτηρ
Ἀμφιάραον ἔκρυψ' ὑπὸ γῆν αὐτοῖσι σὺν ἵπποις.

Cujus quidem juſſu Alcmaeon in Delphico templo omnem Eriphyles ornatum depoſuerat. Quem poſtea, cùm hoc templum Onomarchus, Phaullus, & Phalaecus diripuiſſent, eorum mulieres ſuſtulêre, ut tradit Ephorus, ejusque filius Demophilus lib. Hiſt. 30. Rem aliquantò diverſiùs narrat in 3. Apollodorus, Diodorus Siculus Rer. Antiquar. l. 4. & Didymus ex Aſclepiade. Refert Plutarchus in libello περὶ φυγῆς Alcmaeonem, quò Eumenidas effugeret, juxta limoſum Acheloi aggerem inhabitaſſe. Eandem fabulam ſcripſit è Graecis Euripides, ut ex 3. Ariſtotelis Ethi-

Ethicorum liquet; à quo hanc Noſter fortaſſe convertit. Apud Athenaeum l. 4. affertur Ἀλκμαίων σατυρικὸς Achaei Eretrienſis, qui in Satyrico dramate Tragicam perſonam, mente captum ſcilicet, & furentem Alcmaeona poſt maternam caedem non incongruè induxerat cum Silenis, Satyris aliisque ejuſdem generis; quos bacchantes, & furentes etiam Poëtae finxerunt. In quo genere eſſe arbitror Euripidis Κύκλωψ. Ex Latinis verò ſcripſit Accius; cujus quaedam apud Nonium fragmenta reperiuntur. Homerus Odyſ. λ. Eriphylen dixit aurum viro praetuliſſe;

—— συγερὴν τε Ἐριφύλην,
Ἣ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήεντα.

Idem rurſus Odyſ. ο. ait, Amphiaraum muliebrium donorum cauſſa periiſſe;

Ἀλλ' ὄλετ' ἐν Θήβησι γυναίων εἵνεκα δώρων.

Idem ferè expreſſit in Electra Sopholes;

Οἶδα γὰρ ἄνακτ' Ἀμφιάρεων
433 *Χρυσοδέτοις*
Ἕρκεσι κρυφθέντα
Γυναικῶν ἀπάταις.

Quod quidem argumentum latiùs pertractavit idem Poëta in fabula, quam Eriphylen inſcripſit; cujus meminit Clem. Alex. 6. Strom. Tetigit eam rem per exemplum quàm breviſſimum Plato l. 9. de Republ. *Εἰ δὲ τὸ ἑαυτοῦ θειότατον ὑπὸ τῷ ἀθεωτάτῳ τε καὶ μιαρωτάτῳ δουλοῦται, καὶ μηδὲν ἐλεεῖ, οὐκ ἄρα ἄθλιός ἐστι, καὶ πολὺ ἐπὶ δεινοτέρῳ ὀλέθρῳ χρυσὸν δωροδοκεῖ, ἢ Ἐριφύλη, ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς ψυχῇ τὸν ὅρμον δεξαμένη*, hoc eſt, *Si verò partem ſui diviniſſimam impiiſſimae, ac ſceleſtiſſimae ſubjicit in ſervitutem, & nihil miſeretur, non miſer eſt, & ob multò majorem perniciem auri munera accipit, quàm Eriphyle monile accepit, ut virum de medio tolleret.* Horatius l. 3. Car. Od. 16.

—— concidit auguris
Argivi domus ob lucrum
Demerſa excidio ——

Statius l. 4. Theb.

—— nec conjugis abſunt
Inſidiae: vetitoque domus jam fulſerat auro.
Hoc aurum vati fata exitiale monebant
Argolico. ſcit & ipſe nefas. ſed perfida conjux
Dona viro mutare velit ——

Virgilius de eadem à filio interempta l. 6.

—— moeſtamque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit.

Ovidius l. 1. Amor. Eleg. 10.

Ex quibus exierat, trajecit corpora ferro
Filius, & poenae cauſſa monile fuit.

Propertius l. 2.

Aſpice quid donis Eriphyle invenit avaris.

Idem l. 3.

Tu quoq; ut auratos gereres Eriphyla lacertos,
Dilapſis nuſquam eſt Amphiaraus equis.

Sulpitius Lupercus;

Sic latebras Eriphyla viri patefecit, ubi aurum
Accepit turpis materiam ſceleris.

Factum eſt jamdiu —— Non. *Jamdiu.*

Multi' modis ſum circumventus morbo, exſulio atque inopia: Cic. l. 4. de Fin. & 3. de Orat.

FACTUM EST JAMDIU] Nonius *olim* interpretatur.

MULTI' MODIS] Cicero in extremo libro de Orat. ait; *Aliud metus, demiſſum, & haeſitans & abjectum. Multi' modis &c.* Idem eodem libro ait; *Novantur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur, ac fiunt, vel conjungendis verbis, ut haec;*

Tum pavor ſapientiam mihi omnem, &c.

Et l. 4. Tuſc. *Timorem*, ait, *metum mali appropinquantis: pavorem, metum mentem loco moventem, ex quo illud Ennii; Tum pavor &c.* Verùm haec, ut ex 4. de Fin. liquet, ab Alcmaeone dicta ſunt, qui cùm maternae caedis poenas lueret, 434 ut oſtenderet ſe ad ſummam deveniſſe miſeriam, dicebat hiſce omnibus ſe circumventum malis, quorum ſingula magna eſſent.

Tur-

Tum pavor ſapientiam mihi omnem a ex animo expectorat.

Sed mihi neutiquam cor conſentit. Idem 4. Acad. quaeſt.

Unde haec flamma oritur? Idem ibid.

Incede, incede, adſunt, adſunt, me, me expetunt. Idem ibid.

Fer mî auxilium, peſtem abige à me Idem ibid.

a exanimato, exinanito

Turnebus Adv. l. 7. cap. 17. ait; *Exanimo valet exanimato. Nam qui duobus verbis ex animo ſcribunt, ridiculam reddunt tranſlationem: cùm ex animo expectorare non minus riſum commoveat, quàm ſi quis viciſſim ex pectore exanimare dicat.* Non animadvertit ſanè Turnebus, cùm haec ſcripſerat, id ἐνεργητικῶς dictum eſſe, ut in hoc Accii loco ex Phoeniſſis;

Incuſant ultro, à fortuna, opibusque omnibus
Deſertum, abjectum, afflictum a *ex animo expectorant.*

Sed mirè hoc verſu Ennius timentis affectum expreſſit: nam cùm quis timore corripitur, mentis tota acies hebetatur, obtunditurque. Singulae autem circumſtanſtiae movendae, augendaeque commiſerationis vim habent, & inter praecipuas tragicas exſecrationes commemorantur. Unde dicere ſolebat Diogenes Sinopeus de ſe ipſo, ſe implere & ferre tragicas omnes exſecrationes, ſcilicet erronem eſſe, domo, patriaque carere, mendicum agere, tenui amictu tegi, inque diem vivere.

Sed mihei neutiquam cor cons.] Cicero in Lucullo hoc modo affert hunc locum; *Ea ſunt ejusmodi, quae à te diligentiſſimè tractata ſunt: Dormientium, & vinolentorum, & furioſorum viſa imbecilliora eſſe dicebas, quàm vigilantium, ſiccorum, ſanorum: quomodo? quia cùm experrectus eſſet Ennius, non diceret, ſe vidiſſe Homerum, ſed viſum eſſe. Alcmaeo autem; Sed mihei neutiquam &c.* Non longè pòſt; *Quid ipſe Alcmaeo tuus* (Catullum alloquitur) *qui negat, cor ſibi cum oculis conſentire? Nonne ibidem incitato furore? &c.* Deinde; *Qui magis haec crederet, ſi eſſent, quàm credebat, quia videbantur? apparet enim jam cor cum oculis conſentire.* Arbitror autem haec, quae diximus, quaeque mox ſequentur, ex Enniana Alcmaeone ut antiquiore & celebriore eſſe: quamvis aliqui Accii, ſive alterius poëtae eſſe exiſtiment: quod minimè verum cenſeo; nam ſuperiorem verſum expreſſè Cicero ex Ennii Alcmaeone adduxit. Si enim reliqua ex alio poëta petita eſſent, auctoris nomen addidiſſet, ne crederentur ejusdem eſſe, quem paullò antè nominavit.

a & animo

Unde haec flamma oritur?] Non ſine mentis conſternatione, & terrore ſunt haec ab Alcmaeone prolata. Videbatur enim videre, ſe undique Furiis flammas inferentibus circumſeptum.

Incede, incede,] Hàc verborum repetitione magnum furentis animi impetum indicat, & diſſolutione, quam Graeci διάλυσιν vocant, facti celeritatem. Huic non diſſimilis eſt ille in Oreſte Euripidis verſus,

Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσί μου.

Pestem abige a me] Remota translatio, ſicut & illa Maronis lib. 1. Aen. de Didone,

——— *peſti devota futurae;*

ubi pro peſte amorem intelligit: l. 7. verò 435 Furiam,

——— *peſtis enim tacitis latet aſpera ſylvis.*

Praeter vulgatam ſignificationem peſtis dicitur, quicquid exitium affert.

Flammiferam, hanc vim quae me excruciat.
Caeruleae incinctae igni incedunt,
Circumſtant cum ardentibus taedis.
Intendit crinitus Apollo

HANC VIM QUAE ME EXCRUCIAT.] Violentas nimirum Furias, & à forma terribiles.

CAERULEAE INCINCTAE IGNI INCEDUNT,] Locus corruptus reſtituendus,

Caeruleo incinctae angui ——

Quod epitheton frequenter datur ſerpentibus. Ovidius l. 3. Met.

Caeruleus ſerpens, horrendaque ſibila miſit.

Sed Virgil. l. 4. Georg. de anguibus Furialibus ad noſtri Poetae imitationem,

—— *caeruleosque implexae crinibus angues*
Eumenides ——

Rurſus autem Ovidius de Tiſiphone;

—— *cruore rubentem*
Induitur pallam, tortoque incingitur angue.

De qua fortaſſe loquebatur Varro Atacinus, cùm ait;

Cujus ut aſpexit torta caput angue revinctum.

Ut quisque facilè noſtram lectionem probare poſſit: nec tamen nego, hoc epitheton Furiis etiam tribui: ſiquidem candentibus oculis fictae ſunt, dum reliqui corporis color caeruleus eſſet, vergeretque ad nigrum. Orpheus in Hymnis;

Κυανόχρωτοι ἄνασσαι, ἀπαςράπτουσαι ἀπ' ὄσσων,
Δεινὴν ἀνταυγῆ φάεος σαρκοφθόρον αἴγλην.

Hoc modo Heſiodus Aethiopas caeruleos viros dixit: Ovidius caeruleam mortem, & Statius 2 Theb. caeruleam umbram.

CIRCUMSTANT CUM ARDEN. TAEDEIS] Cur finxerint Poetae, Furias ardentes faces geſtare explicat Cicero, quod videre eſt in Eumenidibus. Suetonius de Nerone, *Saepe* ait *confeſſus exagitari ſe materna ſpecie, verberibus Furiarum, ac taedis ardentibus.*

INTENDIT CRINITUS APOLLO] Haec verba cum ſuperioribus eſſe continua, & ſenſus indicat, & ex Cicerone patet. Videtur autem Alcmaeo non ſolùm Furiis perterreri, ſed etiam ab Apolline ſagittis confodi, & à Diana facibus impeti. Effingebant autem veteres Apollinis ſimulachra cum telo, arcu, & pharetra. Qui ſi telum in manibus habeat, dicitur eſſe noxius. Virgilius l. 8.

Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper ——

Statius l. 1. Theb.

—— *arcu crudelis iniquo*
Peſtifera arma jacit ——

Cùm verò recondit, placidus & benevolus. Nunquam enim niſi iratus fertur jacula emiſiſſe. Hinc Homerus in principio Iliados ſagittas ante omnia ei tribuit, eun- 436
demque facit, & peſtilentiae, & ſalutis auctorem. *Neque* enim *ſemper*, ut ait l. 2. Car. Od. 10. Horatius, *arcum Tendit Apollo:* qui frequentiùs ἀκέσιος, & ἀλεξίκακος eſſe ſolet, malaque propellere, quàm immittere. Cùm verò noxius eſt, Apollinem ferunt dictum ἀπὸ τοῦ ἀποϐάλλειν, hoc eſt, ab jaciendo. Inde Homerus, Orpheus, aliique poëtae Graeci eum & ἑκηϐόλον, & ἕκατον, modo ἑκατηϐελέτην, modò ἑκατηϐόλον, tum ἑκαϐόλον appellarunt à ſagittis eminus jaciendis. Hinc in Mercatore Plautus matrem familiás inducit precantem Apollinem, ut filio ſuo parcat. Is verò non hominibus tantùm formidabilis erat, ſed, ut Proclus Lycius teſtatur in Hymnis, ipſis daemonibus, qui hominibus pernicioſi ſunt. Sic autem ille;

Δειμαίνουσι δὲ σεῖο θοῆς μάστιγος ἀπειλὴν
Δαίμονες ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγριόθυμοι.

Unde Capella in nuptiis Philologiae ſagittarium, & vulnificum appellavit: ſed qui eam rem ad phyſicam referunt rationem, Apollinis ſagittas violentos Solis radiorum ictus interpretantur, quorum vi nimia, ac intemperie peſtis mortalibus immittitur; eoque quòd animantes perimat, aliqui opinati ſunt Apollinem dictum, ὡς ἀπολλύοντα

Arquum auratum Luna innixus:
Diana facem jacit à laeva.

λύοντα τὰ ζῶα. Sed eum Solis effectum ſignificabant etiam, cùm Paeana Apollinem dicebant, ut exponit Feſtus, quòd ſagittarum ictu eum nocere putabant; eſt enim παίειν *ferire*. Alii, quòd remedium morbis finem faceret talis gravitatis: ad quod videtur eo verſu apud Suetonium alluſum,

Noſter erit Paean, ille Hecatebeletes.

Quamobrem Flaccus in Epodo in Carmine ſaecul ıri, quod Apollini praecipuè, ac Dianae canere veteres conſueverunt, ut ab imminentibus malis propitios redderent, ait;

Conditor mitis, placidusque telo
Supplices audi pueros Apollo.

Criniti epitheto uſus eſt Maro l. 10.

Aetheria tum fortè plaga crinitus Apollo.

Philoſtratus Junior in Heroicis eum ἀκερσεκόμην, Pindarus in Iſth. Od. 1. ἀκειρεκόμαν παρὰ τὸ α καὶ κείρω κόμης nominarunt. Unde per periphraſin Propertius l. 3. & Ovidius l. 3. Triſt. Eleg. 1. intonſum Deum dixerunt, & Horatius l. 1. Car. Od. 21. intonſum Cynthium; Auctor verò obſcoeni carminis comoſum Phoebum. Vocant etiam illum Graeci χρυσοκόμην, quem nos auricomum dicimus. Rurſus Pindarus Pyth. χαίτηον dixit; unde fortaſſe à noſtro crinitus. Mos fuit antiquiſſimis illis ſaeculis, ut ephebi Apollini comam nutrirent; qui deinde cùm

——— *prima genas veſtibat flore juventa,*

Delphum ſe conferentes comae primitias Deo offerebant. Cujus conſuetudinis meminit in Theſeo Plutarchus.

437 Arquum auratum] Epitheton à materia. Inde à Virgilio l. 3. Aen. Ovidio l. 1. Met. & Statio Syl. 4. Arcitenens dictus eſt antiquiorum poëtarum imitatione. Naevius l. 1. Belli Punici; ——— *deinde*

Pollens ſagittis inclutus
Arcitenens, ſanctusque
Delpheis prognatus Pythius
Apollo ———

Sic fortaſſe diſtinguendi ſunt ii Saturnii verſus. Inclutus arcitenens ab Homero Odyſſ. φ. dictus κλυτότοξος. Hoſtius lib. 2. Belli Hiſtrici;

Dia Menerva, ſimul autem invictus Apollo
Arcitenens, Latonius ———

Ab aureo arcu, quem geſtat, Graeci χρυσότοξον appellant. Sed frequentiùs ἀργυρότοξον, ab argenteo arcu, quem habebat, cùm ſerpentem Pythonem interemit. Quod etiam allegoricè dixerunt ob lucis candorem.

Luna innixus:] Hoc verbo geſtum corporis exprimit, quaſi dicat, adeò innixus arcum intendit, ut ad Lunae formam curvaretur. Expreſſit paucis Ennius, quod pluribus feliciſſimè Maro, l. 11.

——— *donec curvata coirent*
Inter ſe capita ———

Statius de eodem Apolline l. 1. Achill.

Ingentemque manu curvaret Delius arcum.

Ovidius l. 1. Amor. Eleg. 1. Ennianâ uſus tranſlatione,

Lunavitque genu ſinuoſum fortiter arcum.

Cui contrarium eſt remittere, & laxare arcum. Unde Horatius Car. l. 3. Od. 8. & 27. *remiſſo arcu*, & *laxo arcu* dixit.

Diana facem jacit ab laeva.] Dianam quoque ab antiquis traditum eſt, horribilem ac formidabilem Deam eſſe. Quare iracundam in Poëtica Horatius appellavit. Graviſſimis enim quoſlibet afficere calamitatibus potis eſt. Unde Callimachus in Hymn. εἰς τὴν Ἄρτεμ. miſeros ait illos eſſe, in quos ira ferveat: nam oves peſtilentiâ abſumit, ſegetes pruinis interimit, ſenes orbat filiis, mulieribusque parit abortum;

Σχέτλιοι, οἷς τύνη χαλεπὴν ἐμμάξεαι ὀργήν.
Κτήνεά φιν λοιμὸς καταβόσκεται, ἔργα δὲ πάχνη.
Κείρονται δὲ γέροντες ἐφ' υἱάσιν. αἱ δὲ γυναῖκες,
Ἢ βληνται θνήσκουσι λεχωΐδες ———

Eadem etiam aequè ac Apollo dicta eſt Arcitenens. Accius Erigone,

*Quòd utinam me ſuis arcitenens telis mactaſ-
ſet Dea.*

Videtur hoc loco Erigone reſpexiſſe ad Niobes filios, quorum mares Apollo, foeminas verò Diana interfecit: ipſaque ut foemina optabat, ut ipſam Diana ſuis telis confodiſſet.

438 *Euripideae Alcmaeonis Fragmenta.*

Stob. Ser. 22.

Ὁρᾶτε τὸν τύραννον, ὡς ἄπαις γέρων
Φεύγει. φρονεῖν δὲ θνητὸν ὄντ' οὐ χρὴ μέγα.

Idem ibid.

Ταπεινὰ γὰρ χρὴ τοὺς κακῶς πεπραγότας
Λέγειν, ἐς ὄγκον δ' οὐκ ἄνω βλέπειν τύχης.

Idem Ser. 47.

Φεῦ, φεῦ, τὰ μεγάλα, μεγάλα καὶ πάσχει
κακά.

Idem Ser. 60.

Μέτεσι τοῖς δούλοισι δεσποτῶν νόσου.

Idem ibid.

Ὅστις δὲ δούλῳ φωτὶ πιστεύει βροτῶν,
Πολλὴν παρ' ἡμῖν μωρίαν ὀφλισκάνει.

Idem Ser. 67.

a Γυναῖκα καὶ ὠφέλειαν καὶ νόσον ἀνδρὶ
Φέρει μεγίσαν, ἐδίδαξα τοὐμῷ λόγῳ.

Idem Ser. 77.

Τὰ τῶν τεκόντων ὡς μετέρχεται θεὸς μιά-
σματα.

Idem Ser. 88.

Ὦ παῖ Κρέοντος, ὡς ἀληθὲς ἦν ἄρα,
Ἐσθλῶν ἀπ' ἀνδρῶν ἐσθλὰ γίγνεσθαι τέ-
κνα.
Κακῶν δ' ὅμοια τῇ φύσει τῇ τοῦ πατρός.

a γυνὴ

EX CRESSIS.

Non dubium eſt, fabulam Creſſae nomine inſcriptam, ut ex Athenaeo conſtat, Aeſchylum dediſſe primùm, & deinde Euripidem, ut ex Sophoclis Scholiaſte, pluribusque Stobaei locis liquet. Quo verò argumento eam ſcripſerint, mihi hactenus ignotum eſt. Suſpicor tamen eam, ut & pleraſque alias, ex Euripide Ennium vertiſſe. Nam apud Nonium in dictione *Fretum*, ubi legitur *Ennius, Craſſa*
439 *pulvis oritur, &c.* exiſtimant nonnulli eruditi viri, reponendum eſſe *Ennius Creſſis, Polvis oritur, &c.* Ac quamvis id epitheton aptè pulveri tribui poſſit, nihilominùs eo modo legerem libentiùs; eoque magis, quòd idem Nonius cùm indiſcretum eſſe *Polvis* dictionis genus vellet oſtendere, duo affert Ennii teſtimonia ex 8. Ann. hujus verò, quod maximè id, quod aſſerebat, confirmare poterat, non meminit. Creſſae, aut Cretenſes mulieres appellabantur; à quarum patria, ut Phoeniſſis, Trachiniis, & Troadibus, fabulae nomen inditum eſt. Virgilius l. 5.

Creſſa genus Pholoe ——

Polvis oritur, omnem pervolgat caeli fretum. Non. Fretum.

Polvis] Veteres etiam *polver* dicebant, ut adnotat Adamantius.

Pervolgat] Περιπολεῖ. In excuſis *pervolat* legitur: ſed non rectè. Lucretius l. 2, & 4.

*Multiplicisque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant fulgura cælum?*

caeli fretum] Idem in Ann. fretum caeruleum caelum appellavit propter continuatum, perennemque ejus motum,

Quaeque freto cava caeruleo cortina receptat.

Inde Lucretius l. 5. venuſtè aëris mare;

*Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare* ——

Ex

Ex Euripidis Creſſis Reliquiae.

Athen. lib. 11. cap. 20.

Τὰ δ᾽ ἄλλα χαῖρε κύλικος ἑρπούσης κύκλῳ.

Idem lib. 14. cap. 17.

Αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι,
Τί γὰρ ποθεῖ τράπεζα, τῷ δ᾽ οὐ βρίθεται,
Πλήρης μὲν ὄψων ποντίων, πάρεισι δὲ
Μόσχων τέρειναι σάρκες, χήνειά τε δαὶς,
Καὶ πεπτὰ, καὶ κροτητὰ τῆς ξουθοπτέρου
Πελάνῳ μελίσσης ἀφθόνως δεδευμένα.

Stob. Ser. 29.

Οὐκ ἐν δύναιο μὴ καμὼν εὐδαιμονεῖν,
Αἰσχρόν τε μοχθεῖν μὴ θέλειν νεανίαν.

Idem Ser. 70.

Γαμεῖτε νῦν, γαμεῖτε, κᾆτα θνήσκετε,
Ἢ φαρμάκοισιν ἐκ γυναικὸς ἢ δόλοις.
Ὅστις δὲ πλοῦτον, ἢ εὐγένειαν εἰσιδὼν
Γαμεῖ πονηρὰν, μωρός ἐστι. μικρὰ γὰρ
Μεγάλων ἀμείνω σώφρον᾽ a εἰ δόμοις ἔχειν. 440

Idem Ser. 89.

Ἐπίσταμαι δὲ καὶ πεπείραμαι λίαν,
Ὡς τῶν ἐχόντων πάντες ἄνθρωποι φίλοι.

Idem Ser. 90.

Ἔστιν δ᾽ ἐν ὄλβῳ καὶ τόδ᾽ οὐκ ὀρθῶς ἔχον,
Εὐψυχίας δόκησις. οἰόμεσθα γὰρ,
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ᾽ ἐπίστασθαι χρεών.

Idem Ser. 103.

Τὸν εὐτυχεῖν δοκοῦντα μὴ ζηλοῦτε, πρὶν
Θανόντ᾽ ἴδῃ τις, ὡς ἐφήμεραι τύχαι.

Idem Ser. 108.

Λύπη μὲν ἄτη περιπεσεῖν αἰσχρᾷ τινί.
Εἰ δ᾽ οὖν γένοιτο, χρὴ περιστεῖλαι καλῶς
Κρύπτοντα, καὶ μὴ πᾶσι κηρύσσειν τάδε.
Γέλως γὰρ ἐχθροῖς γίνεται τὰ τοιάδε.

a ἐν

EX ALCESTIDE.

PAlaephatus de Alceſtide. Λέγεται μῦθος
τραγικώδης, ὡς δὴ μέλλοντός ποτε τοῦ
Ἀδμήτου θανεῖν, αὕτη εἵλετο ὑπὲρ αὐτοῦ
θάνατον. καὶ Ἡρακλῆς αὐτὴν διὰ τὴν εὐσέβειαν
ἀφελόμενος, καὶ ἀναγαγὼν ἐκ τοῦ ᾅδου, ἀπέ-
δωκεν Ἀδμήτῳ. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μηδένα ἀποθανόν-
τα δύνασθαι τινὰ ἀναβιῶναι. ἀλλ᾽ ἐγένετό τι
τοιοῦτον. ἐπειδὴ Πελίαν ἀπέκτειναν αἱ θυγα-
τέρες, καὶ Ἄκαστος ὁ Πελίου ἐδίωκεν αὐτὰς,
441 οὐ λαμβάνει μέν. Ἄλκηστις δὲ καταφεύγει εἰς
Φερὰς πρὸς Ἄδμητον, τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς. καὶ
καθιζόμενος ἐπὶ τῆς ἑστίας, οὐκ ἐβούλετο Ἄδ-
μητος Ἀκάστῳ ἔκδοτον ἐξαιτουμένῳ δοῦναι. ὁ
δὲ πολλὴν στρατιὰν παρακαθίσας ἐπὶ τὴν πό-
λιν, ἐπυρπόλει αὐτούς. ἐπεξιὼν δὲ ὁ Ἄδμη-
τος, ἔχων καὶ λοχαγοὺς νύκτωρ, συνελήφθη
ζῶν. ἠπείλει δὲ Ἄκαστος ἀποκτείνειν αὐτόν.
πυθομένη δὲ ἡ Ἄλκηστις ὅτι μέλλει ἀναιρεῖ-
σθαι Ἄδμητος δι᾽ αὐτὴν, ἐξελθοῦσα ἑαυτὴν
παρέδωκε. τὸν οὖν Ἄδμητον ἀφίησιν ὁ Ἄκα-
στος, ἐκείνην δὲ συλλαμβάνει. ἔλεγον οὖν οἱ
ἄνθρωποι, ἀνδρεία γε Ἄλκηστις, ἑκοῦσα ὑ-
περαπέθανεν Ἀδμήτου. τοιοῦτο μέντοι οὐκ
ἐγένετο, ὡς ὁ μῦθος φησί. κατὰ γοῦν τὸν
καιρὸν τοῦτον. Ἡρακλῆς ἧκεν, ἄγων ἔκ τινων
τόπων τὰς Διομήδους ἵππους. τοῦτον ἐκεῖσε
πορευόμενον ἐξένισεν Ἄδμητος. ὀδυρομένου δὲ
Ἀδμήτου τὴν συμφορὰν τῆς Ἀλκήστιδος, ἀνα-
κτησάμενος Ἡρακλῆς ἐπιτίθεται τῷ Ἀκάστῳ,
καὶ τὴν στρατιὰν αὐτοῦ διαφθείρει, καὶ τὰ
μὲν λάφυρα, τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ διανέμει. τὴν
δὲ Ἄλκηστιν τῷ Ἀδμήτῳ παραδίδωσιν. ἔλε-
γον οὖν οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἐντυχὼν Ἡρακλῆς,
ἐκ τοῦ θανάτου ἐῤῥύσατο τὴν Ἄλκηστιν. τού-
των γινομένων, ὁ μῦθος προσανεπλάσθη.

APud neminem hactenus comperi, Ennium Alceſtidis ediddiſſe fabulam, praeterquam apud Placiadem Fulgentium in libello de Obſcuris. Illius tamen exemplaria admodum inter ſe diſſident, dum aliqua habent, *Ennius in Teleſtide*, alia, *Ennius in Alceſtide comoedia*. Quod fortaſſe aliquis addidit deceptus, quòd ea fabula laetum haberet exitum. Alia ſimpliciter, *in Alceſtide*. E Latinis non dubium eſt, Accium, & Naevium hanc dediſſe fabulam: licet aliqui non Naevium, ſed Laevium

vium alium veterum poëtarum fuiſſe malint. Illud tamen certum eſt, Naevium illam ex Euripidea vertiſſe; ut in ipſius fragmentis obſervavimus: Accium verò ſua Minerva, ut illi mos plerumque fuit, edidiſſe. E Graecis autem eam ſcripſit Antiphanes, ut eſt apud Athenaeum l. 3, 4, & 12. & Euripides, cujus jam integra ſupereſt; ex qua etiam ſuſpicor Ennium ſuam convertiſſe. Idque à Graeci verſiculi cum Latino Ennii collatione conjicio, qui videtur ad verbum penè Latinè redditus. quem refert ex Poëta noſtro Flavius Soſipater lib. 2. absque operis indice. Id ſi verum, argumentum ex Euripidea petendum eſt.

EURIPIDIS.

Σοῦ γὰρ φθιμένης, οὐκ ἔτ' ἂν εἴην.
Ἐν σοὶ δ' ἐσμὲν καὶ ζῆν, καὶ μή.

ENNII.

Tibei vita, ſeu mors in mundo eſt. Chariſ. l. 1.

Haec anus admodum fringutit: nimirum ſe ſauciavit flore Liberi. Placiad. in gloſſ.

Tibei vita,] Videntur haec dicta eſſe ab Admeto Alceſtidi morienti; quam cùm ſolari conaretur, jubebat meliore eſſe animo: quando quicquid tandem accideret, ſine dubio ipſum comitem eſſet habitura. Exponit enim hîc Soſipater *in mundo*, citò, in expedito: quaſi diceret Admetus; Tibi mea vita, ſive mors praeſto eſt. Terentius ſimile quid protulit in Hecyra;

Nam ſi periculum ullum in te eſt, periiſſe me unà, haud dubium eſt.

442 Ab hac ſententia nihil ferè diſcrepat Tecmeſſae illud apud Sophoclem, quae Ajaci viro ſuo mortem optanti ait;

Ὅταν κατεύχῃ ταῦθ', ὁμοῦ κἀμοὶ θανεῖν
Εὔχου. τί γὰρ δεῖ ζῆν με, σοῦ τεθνηκότος;

Ovidius in Medea,

—— *inque tua eſt vitaque morsque manu.*

Cicero pro domo ſua; *In te vitae, necisque poteſtatem haberet.*

Haec anus] In Graeco locus non eſt, qui cum hoc poſſit conferri: nam nuſquam anui (inducitur enim Alceſtidis ibi famula, quae fortaſſe anus erat) objici videtur ebriam eſſe. Imò verò famula illa id Herculi hoſpiti exprobravit, cujus improbitatem, pervicaciam, ac vinolentiam damnans, ait, manu arripuiſſe poculum hederaceum, nigraeque matris non diluti liquorem vini bibiſſe, usquedum caleſceret, vinique flamma illum invaderet. Sic igitur Poëta ille;

Ποτῆρα δ' ἐν χείρεσσι κίσσινον λαβὼν,
Πίνει μελαίνης μητρὸς εὔζωρον μέθυ,
Ἕως ἐθέρμην' αὐτὸν ἀμφιβᾶσα φλὸξ
Οἴνου. ——

Fortaſſe in Fulgentio legendum eſt *in Ennii Alceſtide, Haec anus admodum fringutit nimirum &c.* Videntur autem verba illa, *nimirum fringutit* (quae *ſubtiliter adgarrit* auctor ille exponit) Graecis iis reſpondere, quae mox ſequuntur, Ἄμουσ' ὑλακτῶν, illepida latrans. Noſter tenuiore tranſlatione uſus eſt: ille enim à cane ſum-

ſumpſit latratum, hic à fringuilla ſumpſit vocem, ut exiſtimat Varro l. 6. qui locum ex Plauti Caſina adducit,

—— *quid fringutis? quid iſtuc tam cupidè*
a cupis?

Quod idem adducit Marcellus, in quo *fringuttis* legitur. Varroni adſtipulatur Feſtus, qui à fringilla frigutire derivari aſſerit: eamque ita vult appellari, quòd frigore cantet, ac vigeat. Ac fortaſſe frigilla à frigere venit: quaecunque enim, inquit Nonius, friguntur, vel figent, nimio calore, vel frigore cum ſono ſubſiliunt. Frigere autem à Graeco verbo venit φρύγειν.

NIMIRUM SE SAUCIAVIT FLORE LIBERI] Lepidiſſima eſt tranſlatio: qui enim ſauciantur, nimio conſperguntur ſanguine. Haec, ut innueret Herculem ultra modum bibiſſe, ait, illum ſe ſauciaſſe flore Liberi, quaſi dicat, adeò ſe rubro vino ingurgitaſſe, ut redundaret, & ut ex vini colore ſaucius appareret. Hinc fortaſſe Livii locus ex lib. 25. emendari poſſet, qui ſic habetur; *Inde ubi id temporis viſum, quo die epulatis jam, vinoque ſatiatis principium ſomni eſſet:* ubi pro *vinoque ſatiatis*, meliùs, *vinoque ſauciatis*. Quod verò Euripides dixit φλὸξ οἴνου, Noſter Liberi florem pronunciavit. Volunt enim Grammatici *flos* à φλὸξ derivari; quia emicat, ut flamma. Puto equidem idem fuiſſe antiquis florem 443
Liberi, quod nos vulgò lacrymam dicimus. Nec quidem ab re: eſt enim vinum, quod ſponte, antequam calcetur uva, guttatim fluit. Flos enim cujusque rei dicitur, quicquid praeſtantius eſt. Cato ſal candidiſſimum, atque optimum, ſalis florem appellavit. Archeſtratus apud Athenaeum l. 6. c. 23. νέκταρος ἄνθος, delicatiſſimum cibum. Livius Andronicus,

Florem a *antlabant Liberi ex carcheſiis.*

Pacuvius Periboea,

Poſtquam eſt b *oneratus frugum, & floris*
Liberi.

Plautus Caſina,

—— *timeo hoc negocium. quid eſt, niſi*
haec meraclo
Se uſpiam percuſſit flore Liberi ——

Idem Ciſtellaria,

Quiaque adeo me complevi flore Liberi,
Magis libera uti linguâ conlibitum eſt mihi.

Sed Lucretius videtur florem Bacchi pro fragrantia praeſtantiſſimi vini poſuiſſe,

Quod genus eſt Bacchi, cùm flos evanuit, aut
cùm
Spiritus unguenti ſuavis diffugit in auras.

In qua ſignificatione Plautus Curculione dixit,

Flos veteris vini meis naribus objectus eſt.

a petis

a anclabant b honoratus.

EX NEMEA.

PEcudi dare a viva una marito. Priſc. lib. 5.

a vivam marito

ARGUMENTUM NEMEAE.

HUjus fabulae unicum hoc ſupereſt fragmentum, quod Priſciano acceptum referimus; cujus indicio certiores facti ſumus, Ennium Nemeam ſcripſiſſe: quandoquidem locus ille apud Nonium, *Teneor conſipta, undique venor*; non mihi liquet omnino, ſitne ex Nemea, an potiùs Medea. Sed cùm propenſior ad veritatem opinio videretur ex Medea eſſe, in ea fabula poſuimus: nihil tamen certi ea de re ſtatuentes. Scripſit Νεμέαν primus Aeſchylus, ut ex ipſius fabularum indice per-

perſpici licet. Deinde eam dedit Theopompus Athenienſis veteris comoediae poëta, cujus aliquot verſus Athenaeus l. 10. c. 6. refert. Quarum quidem argumentum exiſtimo ſumptum fuiſſe ex Nemeorum ludorum inſtitutione, quorum origo ita ferè
444 ab iis, qui in Pindarum ſcholia ediderunt, affertur. Cùm ſeptem Argivorum duces Polynici opem ferentes ad Thebarum expugnationem proficiſcerentur, ſiti ferè enecti in Lemnum Thraciae pervenerunt. Ubi cùm fortè in Hypſipylen incidiſſent ferentem ulnis Lycurgi Jovis ſacerdotis, vel, ut placet Hygino, Lyci & Eurydices filium, ſive, ut aliqui malunt, Euphetae, & Creuſae, eam ut illius regionis gnaram rogarunt, ut ſibi aquae fontem indicaret. Quae ut illis celeriùs morem gereret, filiolum in prato quodam depoſuit: à quo dum abeſt, ſerpens puerum ſpiris circumvolvens ſuffocavit. At illi cùm reverterentur necatum puerum à ſerpente conſpicientes, eum telis confoderunt. Qui poſtea, ut Hypſipylen conſolarentur, funebre certamen ad perpetuam pueri memoriam inſtituerunt. Vaticinans puero Amphiaraus Archemoro nomen indidit, ὅτι αὐτοῖς ἀρχὴ μόρου ἐγένετο ὁ τοῦ παιδὸς θάνατος, quòd ſcilicet ipſis ducibus pueri mors perniciei omen, ac initium foret. Aliis verò placet, puero priùs Opheltes nomen fuiſſe, quem poſtea Amphiaraus praevidens imminentem illi mortem in ipſo vitae initio Archemorum appellavit ab ἀρχὴ, quae *principium* ſonat, & μόρον, hoc eſt, *mortem*. Hoc ſcilicet Aeſchyli Nemeae fuiſſe argumentum, à quo fortaſſe ſuam excerpſit Ennius, verba cujuſdam Pindari Scholiaſtae oſtendunt, qui quidem addidit, Ἄλλοι δὲ ἄν ἴσι καὶ Αἴσχυλος, ἐπ' Ἀρχεμόρῳ τῷ Νεμέας παιδί. Sed tamen alii volunt, hujuſmodi certaminum inſtitutionem Thebano bello fuiſſe antiquiorem. Hos deinde ludos Hercules Nemeaeo leone ſuperato in melius correxit, Jovique conſecravit, ſtatuitque ut ſingulis trienniis celebrarentur: in quibus equites, & gymnici certabant, quibus corona ex apio erat praemium. Dicti autem ſunt Nemeaei ludi à Nemea, quae pars eſt Argivorum regionis, quam tradunt fuiſſe inter Phliuntem & Cleonas Achaiae urbes, ita appellata ἀπὸ τῆς Σελήνης καὶ Διός. Alii volunt à bobus, quae Argi paſcebantur Junoni ſacris; νέμειν enim *paſcere* eſt. Nonnulli verò aſſerunt à Danai filiis eam regionem nomen eſſe ſortitam, qui eam ſibi partiti ſunt. καταvέμεσθαι enim *partiri*, ac *diſtribuere* ſignificat. Sed quoniam locus hic adeò & mutilus, & maculis foedatus eſt, ut nullo pacto nec intelligere, nec reſtituere poſſe confiderem, inexplicatum relinquo.

EX ILIONA, SIVE POLYDORO.

445 CUm res Trojana jam inclinata eſſet, Priamus Polydorum filium parvulum, ut ipſemet teſtatur apud Euripidem, ad Polymneſtorem Thraciae regem, cui Ilionam filiam uxorem dederat, cum magno auri pondere clam alendum miſit, quo ut potiretur, eum necavit. Hujus autem fabulae nomen Iliona fortaſſe erat; quam Accius, & Pacuvius edidere: çujus tamen argumentum aliter refertur ab Hygino in Fabulis: ſive Polydorus.

O Pietas animi --- Cic. l. 4. Acad.

O PIETAS ANIMI] Cicero in Lucullo ita affert hunc locum; *Niſi verò Ennium non putamus ita totum illud audiviſſe; O pietas animi, ſi modò id ſomniavit, ut ſi vigilans*

* Mater, te adpello; tu quae curam ſomno ſuſpenſo levas: Porph. in Hor. l. 2. Satyr. 3.

Neque te mei miſeret; ſurge, & ſepeli natum. Cic. l. 1. Tuſc.

* Age, adſta, mane, audi, itera, dum eadem & iſta mihei. Idem lib. 4. Acad.

lans audiret. Experrectus enim potuit illa viſa putare ut erant, & ſomnia dormienti vero aequè ac vigilanti probantur. Quid Iliona ſomno illo, Mater te adpello? Nonne illa credit filium locutum, ut experrecta etiam crederet? Unde enim illa; Age, adſta, mane, &c. Locum hunc, *ô pietas animi*, affert Donatus in Eunucho ex Ennio.

Mater te adpello;] Refert Cicero integros duos hos verſus ſine auctore; ſed ob conſequentiam Ennii eſſe credimus. Idem rurſus in Oratione pro Sextio de P. Clodio ait; *Is cùm quotidie gladiatores ſpectaret, nunquam eſt conſpectus, cùm veniret: emergebat ſubitò, cum ſub tabulas ſubrepſerat, ut; Mater, te adpello — dicturus videretur.* Quae verba; ut videntur, quaſi proverbii loco jactabantur. Nam cum Fuſius Tragoediarum actor aliquando Hecubam dormientem repraeſentaret, cujus opem dum imploraret Polydorus (cujus partes Catienus agebat) cùm necaretur à Polymneſtore, ſummaque eam voce inclamaret, verè ille vino oppreſſus ſtertens nullo pacto audiebat. Qua de re ita Horatius l. 2. Satyr. 3.

Non magis audierit, quàm Fuſius ebrius olim,
Cùm Ilionam edormit: Catienis mille ducentis,
Mater te appello, clamantibus ——

Quos verſus explicans Lambinus ait; Hecubam quoque fuiſſe appellatam Ilionam. Quod quidem apud neminem adhuc comperi. Verùm ſi dubium inde oriatur, cur Polydorus ſororem Ilionam matrem appellet, animadvertendum eſt, Hecubam, cùm natus eſſet Polydorus, Ilionae filiae de- 446
diſſe educandum, ut ſcribit Hyginus. Quamobrem ſororem, quòd eum educaſſet, matrem appellat. Quocirca eundem locum ſic exponit Acron; *Manifeſtum eſt hunc Polydorum necatum fuiſſe, & noctu ſorori in ſomnis veniſſe, rogantem, ut ſepeliretur, hoc dicentem; Mater te appello, ſoror ſurge, & ſepeli me.* Quem locum mendoſum eſſe opinor, legeremque potiùs, *Matrem te appello ſoror, ſurge &c.* Sunt autem qui locum hunc non intelligentes, falsò dicunt, Polydorum non Priami, ſed Ilionae filium fuiſſe.

Tu] Cum quadam animi indignatione exprobrat maternum affectum erga natum langueſcentem, quòd à piorum parentum officio deſiſtat. Nec probatur illa Maecenatis ſententia,

Nec tumulum curo, ſepelit natura relictos.

Innuit enim quòd quem ſaevitia projecit, dies, ut ait Seneca l. 14. Epiſt. 93. condat.

Surge, et sepeli natum] Dic aliquid de inſepultis. Quantum verò commiſerationis habet locus ille Virgilii, cùm ait lib. 5.

Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

DE ANTIOPA.

Antiopae fabulam ex Euripide Pacuvium vertiſſe clarè ex Cicerone l. 1. de Fin. liquet. De qua Perſius Satyr. 1. ait;

Sunt quos Pacuviusq;, & verrucoſa moretur
Antiopa, aerumnis cor luctificabile fulta.

Sed eandem ab Ennio ſuſceptam fuiſſe provinciam, Hygini teſtimonio cognovimus, qui ait eandem Euripidis Antiopam ſcripſiſſe Ennium, cujus fabulae nihil eſt reliquum. Ex Graecis praeterea hanc fabulam dedit Amphion, ut teſtatur in 5. Strom. Clem. Alex. item Eubulus, & Menander: ſed hunc comico arbitror argumento ex alia Antiope ſumpto. Ex Latinis verò Andronicus etiam Nonii indicio. Euripideae autem talem Hyginus affert hypotheſin; *Nyctei regis in Boeotia fuit filia Antiopa. Ejus formae bonitate Jupiter adductus, gravidam fecit. Quam pater cùm punire vellet propter ſtuprum minitans periculum, Antiopa effugit. Caſu in eodem loco, quò illa pervenerat, a Epaphus Sicyonius ſtabat. Is mulierem advectam domo matrimonio ſuo junxit. Id Nycteus aegrè ferens, cùm moreretur, Lyco fratri ſuo per obteſtationem mandat, cui tum regnum relinquebat, ne impunè Antiopa ferret. Hujus poſt mortem Lycus Sicyonem venit, interfecto Epapho, Antiopam vinctam adduxit in Cythaeronem: parit geminos, & reliquit. Quos paſtor educavit. Zethum & Amphionem nominavit. Antiopa Dircae uxori Lyci data erat in cruciatum. Ea occaſione nacta fugae ſe mandavit. Devenit ad filios ſuos. Ex quibus Zethus exiſtimans fugitivam non recepit. In eundem locum Dirce per bacchationem Liberi illuc delata eſt: ibi Antiopam re-*
447 *pertam, ad mortem extrahebat. Sed ab educatore paſtore adoleſcentes certiores facti, eam eſſe matrem ſuam, celeriter conſecuti matrem, eripuerunt. Dircen ad taurum crinibus religatam necant. Lycum cum occidere vellent, vetuit eos Mercurius, & ſimul juſſit Lycum concedere regnum Amphioni.*

Apollodorus lib. 3. Biblioth. Ἀνθιόπη θυγάτηρ ἦν Νυκτέως. ταύτῃ Ζεὺς συνῆλθε. ἡ δὲ, ὡς ἔγκυος ἐγένετο τοῦ πατρὸς ἀπειλοῦντος, εἰς Σικυῶνα ἀποδιδράσκει πρὸς Ἐπωπέα. καὶ τούτῳ γαμεῖται. Νυκτεὺς δὲ ἀθυμήσας ἑαυτὸν φονεύει. δοὺς ἐντολὴν Λύκῳ περὶ Ἐπωπέως, καὶ περὶ Ἀντιόπης λαβεῖν δίκας. ὁ δὲ στρατευσάμενος Σικυῶνα χειροῦται. καὶ τὸν μὲν Ἐπωπέα κτείνει. τὴν δὲ Ἀντιόπην ἤγαγεν αἰχμάλωτον. ἡ δὲ ἀγομένη δύο γεννᾷ παῖδας ἐν Ἐλευθεραῖς τῆς Βοιωτίας. οὓς ἐκκειμένους εὑρὼν βουκόλος ἀνατρέφει, καὶ τὸν μὲν καλεῖ Ζῆθον, τὸν δὲ Ἀμφίονα. Ζῆθος μὲν οὖν ἐπεμελεῖτο βουφορβιῶν. Ἀμφίων δὲ κιθαρῳδίαν ἤσκει. δόντος αὐτῷ λύραν Ἑρμοῦ. Ἀντιόπην δὲ ᾐκίζετο Λύκος καθείρξας, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Δίρκη. λαθοῦσα δέποτε τῶν δεσμῶν αὐτομάτων λυθέντων ἧκεν ἐπὶ τὴν τῶν παίδων ἔπαυλιν. δεχθῆναι πρὸς αὐτὸν θέλουσα, οἱ δὲ ἀναγνωρισάμενοι τὴν μητέρα τὸν μὲν Λύκον κτείνουσι. τὴν δὲ Δίρκην θριξὶ δήσαντες ἐκ ταύρου θανοῦσαν ῥίπτουσιν εἰς κρήνην τὴν ἀπ' ἐκείνης καλουμένην Δίρκην.

a Epopeus

Euripidis Fragmenta ex Antiopa.

Stob. Ser. 1.

Τρεῖς εἰσὶν ἀρεταὶ, ἃς χρή σ' ἀσκεῖν, ὦ τέκνον.
Θεούς τε τιμᾶν, τούς τε θρέψαντας γονεῖς,
Νόμους τε κοινοὺς Ἑλλάδος, καὶ ταῦτα δρῶν,
Κάλλιστον ἕξεις στέφανον εὐκλείας ἀεί.

Idem Ser. 3.

Ἐγὼ μὲν οὖν ᾄδοιμι καὶ λέγοιμί τι
Σοφὸν, ταράσσων μηδὲν ὧν πόλις νοσεῖ.
Ἔνεστι δ' οἶκτος ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,
Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν. καὶ γὰρ οὐδ' ἀζήμιον
Γνώμην ἐν εἶναι τοῖς σοφοῖς λίαν σοφόν.

Idem Ser. 6.

Καὶ μὴν ὅσοι μὲν σαρκὸς εἰς εὐεξίαν
Ἀσκοῦσι βίοτον, ἢν σφαλῶσι χρημάτων,
Κακοὶ πολίται. δεῖ γὰρ ἄνδρ' εἰθισμένον
Ἀκόλαστον ἦθος γαστρὸς, ἐν a αὐτῷ μένειν.

Idem Ser. 30.

Πολλοὶ δὲ θνητῶν τοῦτο πάσχουσιν κακὸν,
Γνώμῃ φρονοῦντες, οὐ θέλουσ' ὑπηρετεῖν
Ψυχῇ τὰ πολλὰ πρὸς φίλων νικώμενοι.

Idem Ser. 36.

Κόσμος δὲ σιγῆς στέφανος ἀνδρὸς οὐ κακοῦ. 448
Τὸ δ' ἐκλαλοῦν, οὔθ' ἡδονῆς μὲν ἅπτεται,
Κακὸν δ' ὁμίλημ', ἀσθενὲς δὲ καὶ πόλει.

Idem Ser. 46.

Ὁ δ' ἥσυχος, φίλοισί τ' ἀσφαλὴς φίλος,
Πόλει τ' ἄριστος. μὴ τὰ κινδυνεύματα
Αἰνεῖτ'. ἐγὼ γὰρ οὔτε ναυτίλον φιλῶ
Τολμῶντα λίαν, οὔτε προστάτην χθονός.

a ταυτῷ

Idem Ser. 52.
Γνώμη γὰρ ἀνδρὸς, εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις,
Εὖ δ' οἶκος, εἴς τ' αὖ πόλεμον ἰσχύει μέγα.
Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ. σὺν ὄχλῳ δ' ἀμαθία, πλεῖον κακόν.

Idem Ser. 56.
Ὅστις δὲ πράσσει πολλὰ, μὴ πράσσειν παρὸν,
Μωρὸς, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα.

Idem Ser. 54.
Τοιαῦτ' ἄειδε, καὶ δόξεις φρονεῖν,
Σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατῶν,
Ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα.

Idem Ser. 60.
Οὐ χρή ποτ' ἄνδρα δοῦλον ὄντ' ἐλευθέρας
Γνώμας διώκειν, οὐδ' ἐς ἀργίαν βλέπειν.

Idem ibid.
Τὸ δοῦλον οὐχ ὁρᾷς ὅσον κακόν;

Idem ibid.
Φεῦ φεῦ τὸ δοῦλον ὡς ἁπανταχῆ γένος,
Πρὸς τὴν ἐλάσσω μοῖραν ὥρισεν θεός.

Idem Ser. 61.
Κόρος δὲ πάντων. καὶ γὰρ ἐκ καλλιόνων
Λέκτροις ἐν αἰσχροῖς εἶδον ἐκπεπληγμένους.
Δαιτὸς δὲ πληρωθείς τις, ἄσμενος πάλιν
Φαύλῃ διαίτῃ προσβαλὼν ἥσθη στόμα.

Idem Ser. 68.
Κῆδος καθ' αὑτὸν τὸν σοφὸν κτᾶσθαι χρεών.

Idem ibid.
Πᾶσι δ' ἀγγέλλω βροτοῖς
Ἐσθλῶν ἀπ' ἀνδρῶν εὐγενῆ σπείρειν τέκνα,
Οὐ γάρ ποτ' ἂν πράξειαν ἐς τέλος κακῶς.

Idem Ser. 71.
Οὐ σωφρονίζειν ἔμαθον, αἰδεῖσθαι δὲ χρὴ
Γύναι τὸ λίαν, καὶ φυλάσσεσθαι φθόνον.

Idem Ser. 80.
449 Ἐκ παντὸς ἄν τις πράγματος δισσῶν λόγων
Ἀγῶνα θεῖτ' ἄν, εἰ λέγειν εἴη σοφός.

Idem Ser. 96.
Φεῦ φεῦ. βρότειαι πημάτων ὅσαι τύχαι,
Ὅσαι τε μορφαὶ, τέρμα δ' οὐκ εἴποι τις ἄν.

Idem ibid.
Πόλλ' ἐστὶν ἀνθρώποισιν ὦ ξένε κακά.

Idem ibid.
Ἔχει λόγον καὶ τοῦτο τῶν πολλῶν βροτῶν,
Δεῖ τοὺς μὲν εἶναι δυστυχεῖς, τοὺς δ' εὐτυχεῖς.

Idem Ser. 97.
Φρονῶ δ' ἃ πάσχω, καὶ τόδ' οὐ σμικρὸν κακόν.
Τὸ μὴ εἰδέναι γὰρ ἡδονὴν ἔχει τινὰ
Νοσοῦντα. κέρδος δ' ἐν κακοῖς ἀγνωσία.
Ὤικτειρ' ἀκούσας. οἰκτρὰ γὰρ τὰ δυστυχῆ
Βροτοῖς ἅπασι, κἂν θυραῖος ὢν κυρῇ.
Ἄνθρωπος ὢν οὐδεὶς ἄλυπος τὸν βίον διήγαγεν,
Οὐδὲ μέχρι τέλους ἔμεινεν εὐτυχῶν.

Idem Ser. 103.
Τοῖος δὲ θνητῶν τῶν ταλαιπώρων βίος.
Οὐδ' εὐτυχεῖ τὸ πάμπαν, οὔτε δυστυχεῖ.
Εὐδαιμονεῖ τε, κ'αὖθις οὐκ εὐδαιμονεῖ.
Τί δῆτ' ἐν ὄλβῳ μὴ σαφεῖ βεβηκότες,
Οὐ ζῶμεν ὡς ἥδιστα μὴ λυπούμενοι;

Idem l. 1. Eclog. Phyſ.
Δίκα τοι δίκα χρόνιος. ἀλλ' ὅμως ὑποπεσοῦσ'
Ἔλαθεν ὅταν ἔχῃ τιν' ἀσεβῆ βροτῶν.
Τότοι κακὸν ποδῶκες ἔρχεται βροτοῖς.
Ἀεὶ γὰρ εὐπίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι.

Idem ibid.
Τὴν δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι χρόνου.
Δείκνυσι δ' ἡμῶν ὅς τις ἐστὶ κακός.

Clem. Alex. 1. Strom.
—— ἔνδον δὲ θαλάμοις βουκόλον,
Κομῶντα κισσῷ στῦλον εὐίου θεοῦ.

EX AMPHITHRASONE.

450 PErtolerarem vitam, cladeisque exanclarem impatibiles. Non. Exanclare.

NOn poſſum Poëtae noſtri ingenii felicitatem, ubertatemque non admirari, qui non modò Tragica majeſtate, gravitateque excelluit, verùm etiam joco, lepo-

leporeque in Comica ſcena verſatus eſt. Nec alium crediderim poëtam fuiſſe, qui plura, tam variis argumentis, diverſoque metrorum genere ſcripſerit. Quamobrem eo Terentiano verſu And. prolog.

Qui cùm hunc accuſant, Naevium, Plautum, Ennium

Accuſant ——

ait Donatus; *In ſingulis magna emphaſis auctoritatis, ſed ordo non eſt ſervatus; Ennius namque ante Plautum fuit: ſed quòd eſt ſummae auctoritatis, Ennium ultimum dixit.* quamvis in Comoediis Sedigitus Volcatius Caecilium, Plautum, Naevium, Licinium, Attilium, Terentium, Turpilium, Trabeam, Luſcium praetulerit Ennio; de quo ait,

Decimum addo antiquitatis cauſſa Ennium.

Cujus quidem paucae admodum harum fabularum reliquiae reperiuntur, cùm eum plurimas ſcripſiſſe veriſimile ſit, quarum nec tantùm nomina ſuperſunt: & quae ſunt, ambiguum eſt, an ſint ipſius germanae. Nam ubi Nonius in dictione *Praeciſum* Naevium in Aulularia adducit, ſunt qui velint legendum eſſe *Ennius Erularia*, vel *Herularia*. Idem Nonius in dictione *Sonit* adducit ex Ennii Andromache, & Hermaphrodito verſum, quem in Andromache explicavimus. Hermaphroditi verò titulum ſunt qui ſuppoſititium habeant, putentque *Haemopotiae* eſſe legendum. Cujus ſi verus titulus eſt, fortaſſe avarus aliquis ſenex in ea fabula inducebatur, qui nunquam ingerendis pecuniis ſatiabatur, quemadmodum apud Horat. in Poët.

451 *Non miſſura cutem, niſi plena cruoris, hirudo.*

Idem rurſus in dictione *Propitiabilis* adducit Ennium Cupiuncula; quod aliqui *Capeduncula* legendum exiſtimant, cujus hoc tantum exſtat fragmentum;

Huic eſt animus propitiabilis ita & adolabilis.

quam vocem Nonius exponit ſine dolore. Ambigua quoque eſt apud eundem Nemeae inſcriptio; nam aliqui pro Nemea *Medea* aſſerunt legendum, ut in ejus Tragoedia explicavimus in eo verſu,

Teneor conſipta, undique venor.

Exſtat & hoc unicum ex Nonis fragmentum apud eundem Auctorem in dictione *Propages*: ita enim ibi legitur; *Ennius Nonis,*

Unde florent fructus, vitaeque propaginem.

Qui locus in dictione *Propago* rurſus legitur,

Boni ſecunde forent fructus, ut aeque propaginem.

Uterque tamen mendoſus eſt. Sunt qui pro Nonis legant *Nobis*, ſic;

Nobis unde forent fructus, vitaeque propagmen.

Propago enim neutro genere efferri tradit Marcellus ex Ennio, ubi ſecundum hunc locum affert. Quod omnino pro *propago*, *Propagen* legendum eſt, ut neutro genere poſſit inflecti. Nec defuerunt qui ſibi perſuaſerint, *Probrum* apud Ennium fabulae nomen fuiſſe ex loco illo Nonii in dictione *Tunica*, ubi ait, *Ennius Probro Carthaginienſium tunicatam juventutem voluit dicere.* Quo ſanè loco *Probro* minuſculâ literâ ſcribendum eſt abſque commate. Quod ex Agellio l. 7. c. 12. clariſſimè liquet, qui ait; *Q. quoque Ennius Carthaginienſium tunicatam juventutem non videtur ſine probro dixiſſe.* Ennius quidem probro vertit Carthaginienſibus, tunicatos appellans: quemadmodum & Plautus in Poenulo;

Noviſtin' tu illunc tunicatum hominem, qui ſiet?

Virgilius verò laudi Romanis, cùm eos l. 1. Aen. gentem togatam dicit. Hujus autem Comoediae titulus, qui Amphithraſo eſt, facit, ut credam, Poëtam noſtrum Thraſonem militem, cui à nimia confidentia, arrogantiaque nomen inditum eſt, ultra modum ſe ipſum gloriâ, & praedicatione efferentem induxiſſe: quandoquidem hujuſmodi perſonam ſemper hoc modo Comici ſolent effingere. Cujus etiam nominis fabulam, ut eſt apud Athenaeum l. 4. ſcripſit Alexis. Ac tantò magis arbitror hac in fabula Ennium hunc jactantem feciſſe, quantò titulum majore inſcripſit energiâ, cùm non Thraſonem, ſed Amphithraſonem dixerit. Quod eodem ferè pacto dictum videtur, quo à Varrone Seſquiulyſſes (ſic enim Satyram quandam Menippaeam appellavit) ad dictionis vim utrobique augendam, amplificandamque: ut Ennius Thraſonis jactantiam, & Varro

Ulyſſis

Ulyſſis calliditatem oſtenderent. Nonnulli autem arbitrantur pro *Amphithraſone*, *Amphitruone* legendum. Ac quamvis in pervetuſto Nonii exemplari, quod apud nos eſt,
452 verſus hic afferatur ex Ennio, & in vulgatis afferatur ex Accio, utrunque tamen mihi ſuſpectum eſt, cùm in Plautina Amphit. integra haec exſtent verba;

—— pertolerarem vim tantam, cladesque
Exanclarem impatibiles ——

Itaque vel corrigendus eſt Nonius, ut pro *Idem Amph.* legatur *Plautus Amph.* vel dicendum eſt, Plautum ex Ennio, aut ex Accio locum hunc ſurripuiſſe. De qua quidem re aliter ſentire videtur Alciatus in Plautino Lexico.

EX AMBRACIA.

EX poſtremis his verbis poëma hoc dramaticum eſſe clarè patet: & Comoediam eſſe ſuſpicamur ex indice. Nam, ut ait Aelius, omnium Comoediarum ſcripta ex quatuor rebus ſumuntur, nomine, loco, facto, eventu. Nomine, ut Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus; loco, ut Andria, Leucadia, Brunduſina; facto, ut Eunuchus, Aſinaria, Captivei; eventu, ut Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Terentianam autem Andriam à patria dictam, ex eo Terentii loco liquet, quo de Chryſide loquens ait,

Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.

Cujus nominis Comoediam ante eum Menander edidit: quemadmodum & Laberius Alexandream ab Alexandria ſcripſit. Itaque hanc Ambraciam à loco dictam arbitror. Eſt autem Ambracia, ſive Ampracia (quam Ptolemaeus in decima Europae tabula conſtituit) ut Straboni l. 10. placet, civitas in Acarnania Nicopoleos legibus ſubdita; ex qua ſinus Ambracius dictus eſt, qui Libyco mari praeterlabi- 453
tur, ut idem l. 7. aſſerit. Fuit autem ita denominata ab Ambracia Melanei Dryopum regis filia, ut Athanadas teſtatur in Ambracicis.

PEr genteis eſſe cluebat omnium miſerrumus. Non. *Cluet.*

Agros audaces depopulant ſervei dominorum dominei. Idem *Depopulat.*

Et aequora ſalſa veges ingentibus venteis. Idem *Veget.*

Bene mones: tute ipſe cunctato: vide fortem virum. Idem *Cunctant.*

AGROS DEPOPULANT] Quadrigarius; *Agrum Nolanum populare coeperunt.* Siſenna Hiſt. lib. 4. *Protinus agros populabundus ad Numeriam convertit.*

AEQUORA SALSA] Lucretius l. 5.
In terras itidem manare ex aequore ſalſo.

EX PANCRATIASTE.

SCripſit fabulam hoc nomine Alexis, & Theophilus Comicus, ut ex Athenaeo lib. *6.* 3. & 10. liquet, & ex Suida, Philemon: cujus verò fuerit argumenti nullo modo aſſequi poſſumus.

QUòm deſubitò me orat mulier lacrumans, quae ad genua accidit. *Non. Deſubito.*

Quo nunc me ducis? ubei molarum ſtrepitum audibis maxumum. *Idem Audibo.*

Quis eſt, qui noſtreis foribus tam proterviter? *Idem Proterviter.*

Quae ad genua accidit.] Pathos à geſtu: exponit enim antiquum orantium ritum, qui ad genua accidere, eaque amplecti ſolent, ut magis animos ad commiſerationem excitent. Genua enim miſericordiae ſedem eſſe vetuſtas exiſtimavit, ut tradit Servius Eclog. *6.* & 3. Aen. Unde Graecis γουνᾶσθαι idem ferè eſt quod *ſupplicare.* Euripides Supplicibus;

Ἱκετεύω σε γεραιὰ γεραρῶν ἐκ ςομάτων,
Πρὸς γόνυ πίπτουσα τὸ σόν.

Rurſus ibidem Adraſtum inducit ad Theſei genua advolutum ita ſupplicantem;

Ἄναξ Ἀθηνῶν, ἐν μὲν αἰσχύναις ἔχω,
Πιτνῶν πρὸς οὖδας, γόνυ σὸν ἀμπίσχειν χερί.

Apud eundem Clytemneſtra ait ſibi non eſſe pudori ad Achillis genua accidere;

Οὐκ ἐπαιδεσθήσομαί γε προσπεσεῖν τὸ σὸν γόνυ.

Et paullò pòſt ait; Non aliam, ad quam confugeret, habere aram, niſi Achillis genu;

454 *Οὐκ ἔχω βωμὸν καταφυγεῖν ἄλλον, ἢ τὸ σὸν γονυ.*

Et Iphigenia ad patrem,

Ἱκετηρίαν δὲ γονασιν ἐξάπτω σέθεν.

Rurſus Ennius,

Ad genua ſe proſternunt ſtatim lacrumantes.

Plaut. Poenulo, —— *accedam,*
Per ego te tua te genua obſecro ——

Idem Rudente,
—— *per ego te haec genua obteſtor ſenex.*

Rurſus Trucul. —— *per tua obſecro genua,*
Ut tu iſtuc inſipienter factum ſapienter feras,
mihique ignoſcas.

Seneca Hercule Furen.
—— *en blandas manus*
Ad genua tendens voce miſeranda rogat.

Virgilius l. 10.
Et genua amplectens effatur talia ſupplex.

Rurſus l. 3.
— *& genua amplexus, genibusq; volutans*
Haerebat ——

Ovidius l. *9.* Met.
Dicentem, genibusque manus adhibere parantem
Corripit Alcides ——

Claudianus de raptu Proſerp.
—— *genibusque ſuas cum ſupplice fletù*
Admovère manus ——

Ubei molarum strepitum] Piſtrinum intelligit per circumlocutionem. Plautus Aſin.

Num me illuc ducis, ubi lapis lapidem terit?

Quis est nostreis foribus] Hujusmodi

modi percontatio frequens eſt apud Comicos. Plautus Sticho;

Quiſnam obſecro has frangit fores? ubi eſt?
Tun' haec facis? tun' mihi huc hoſtis venis?

Rurſus Amphit.

Quis tam vaſto impete has foreis toto convolſit cardine?

Et in Bacchid.

Quid iſtuc? quae iſtaec eſt pulſatio?

Quae te mala crux agitat, ad iſtunc qui modum
Vireis tuas alieno extentes oſtio?
Foreis penè effregiſti; quid nunc vis tibi?

Verſus autem hic ex Plauti Trucul. Enniano ſimillimus eſt,

Quis illic eſt, qui tam protervè noſtras aedes arietat?

EX INCERTIS TRAGOEDIIS, ET COMOEDIIS.

HOmo, qui erranti [a] comiter monſtrat viam, Cic. l. 1. de Off.
Quaſi de ſuo lumine lumen accendat, facit.
Nihilominus ut ipſi luceat, quòm illi accenderit.

a comiti

458 Homo, qui erranti] Cicero ubi refert hos verſus, *Omnia autem*, inquit; *communia hominum videntur ea, quae ſunt generis ejusdem, quod ab Ennio poſitum in una re, transferri in permultas poteſt; Homo qui erranti &c.* ſubditque; *Una enim ex re ſatis praecipit, ut quicquid ſine detrimento commodari poſſit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo ſunt illa communia, non prohibere aquâ profluente; pati ab igne ignem capere, ſiquis velit; conſilium fidele deliberanti dare: quae ſunt iis utilia, qui accipiunt, danti non moleſta.* Inhumanum enim prorſus videtur, eam rem, quâ alteri ſine detrimento prodeſſe poſſumus, denegare. Quo quidem argumento feſtivè Lucianus inducit Prometheum ſe apud Mercurium purgantem, quòd ignem è caelo ſubduxerit. Ait enim nihil deos perdidiſſe, ex quo ignis apud homines fuit, quandoquidem ita naturâ comparatum eſt, ut ignis nihilo minor reddatur, ſiquis etiam cum alio communicet; neque ideo extinguitur, quia alius inde flammam tranſtulerit. Unde evidentiſſimum invidiae argumentum colligitur, qui, cùm dii citra ullam jacturam igne carere poſſint, ab ejus tamen uſu eos arcere in animum induxerint, qui hoc potiſſimum egere viderentur. Cicero ad hunc Ennii locum reſpiciens in Oratione pro Balbo ait; *Comes, benigni, faciles, ſuaves homines eſſe dicuntur, qui erranti comiter monſtrant viam: benignè, non gravatè, communiter quidem certè non convenit.* Et rurſus l. 3. de Off. *Ille verò inquit Antipater, improbè facit. Quid enim eſt aliud, erranti viam non monſtrare (quod Athenis exſecrationibus publicis ſanctum eſt) ſi hoc non eſt, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere?*

Monstrat viam] Plautus Ruden.

Saltem aliquem velim, qui mihi ex his locis
Aut viam, aut ſemitam monſtret ——

Ennius rurſum;

Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam.

Ovidius l. 3. Met.

---- *monſtroque viam, quae ducit ad undas.*

Nihilominus ut ipsi luceat,] Turnebus l. Adver. 28. c. 39. vult hunc verſum legendum eſſe; *Nihilominus ipſi luceat &c.* aſſeritque vocem *ut*, quae in exemplaribus percrebuit, menſionem verſus laedere, & commodè poſſe ſubaudiri, in

Suarum rerum incertei, quos ego mea ope ex
Incerteis certos, compoteſque conſilii
[a]Dimitto, ut ne res temerè tractent turbidas.

Idem l. 1. de Orat.

Amicus certus in re incerta cernitur.

Idem de Amic.

Quem metuunt, oderunt:
Quem quiſque odit, periiſſe expetit.

Idem 2. de O.

a ταυταχισμὸς

optimis denique libris manuſcriptis non reperiri.

SUARUM RERUM INCERTEI,] Apollinis haec eſſe verba, liquet ex Cicerone, qui ait; *Quid eſt enim praeclarius, quàm honoribus, & Reip. muneribus perfunctum ſenem poſſe ſuo jure dicere id, quod apud Ennium*
459 *dicat ille Pythius Apollo? ſe eſſe eum, unde ſibi, ſi non populi & reges, at omnes ſui cives conſilium expetant. Suarum rerum incerti, &c.*

EX INCERTIS CERTOS] Ἀντίθεσις. Terent. Hecyr.

Spe incertâ certum mihi laborem ſuſtuli.

AMICUS CERTUS, &c.] Nullum quidem verius eſt argumentum, quo melius adulterini à veris amicis explorari poſſint, quàm eorum calamitas. In rebus enim proſperis quiſque amicus eſt: at qui in duriſſimis rebus, atque temporibus ſe talem exhibuerit, is verus amicus eſt. Quod rectè hoc ſenario explicavit Ennius, qui deinceps in proverbium ceſſit, eandemque ſententiam ex Euripide extulit, apud quem Pylades nullo pacto Oreſtem deſerere volebat, ſed cum amico emori cupiens haec ait;

—— ποῦ γὰρ ἂν δείξω φίλος,
Εἴ σε μὴ δειναῖσιν ὄντα συμφοραῖς ἐπαρκέσω;

Quibus verbis apertè ſignificat, non poſſe quempiam ſeſe amicum profiteri, niſi amicum duro in diſcrimine verſantem juverit. Eodem ſenſu videtur Iſocrates illud expreſſiſſe; δοκίμαζε τοὺς φίλους ἐκ τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας. Theognis idem profectò ſentire videtur; ſed raros admodum hujusmodi eſſe amicos aſſerit in rebus difficilibus perſiſtentes. Quem locum ut valdè celebrem Themiſtius quoque adduxit in Oratione περὶ φιλίας. Poetae igitur graviſſimi verba haec ſunt;

Παύρους εὑρήσεις Πολυπαίδη ἄνδρας ἑταίρους
Πιστοὺς ἐν χαλεποῖς πρήγμασι γιγνομένους.

Cui ſimillimum illud Pindari;

Φωτὶ παῦροι δ' ἐν πόνῳ πιστοὶ βροτῶν.

Ad illud reſpexit Ovidius Triſt. 3.

O mihi care quidem ſemper, ſed tempore duro
Cognite, res poſtquam procubuère meae.

QUEM METUUNT ODERUNT:] Rectè quidem Poëta noſter metum, & odium conjunxit: hoc enim ex illo naſci non dubium eſt, cùm minimè diligi poſſint, qui timentur. Unde praeclarè Cicero referens hunc locum ait; *Rerum autem omnium nec aptius eſt quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quàm diligi; nec alienius, quàm timeri. praeclarè Ennius;*

Quem metuunt oderunt, &c.

Idem in 1. de Off. *Sed tum ſervare illud poëtas dicimus, quod deceat, cùm id, quod quaque perſona dignum eſt, & fit, & dicitur: ut, ſi aut Aeacus, aut Minos diceret,*

Oderint, dum metuant.

aut, *Natis ſepulchro ipſe eſt parens.*

Indecorum videtur, quòd eos fuiſſe juſtos accepimus: at Atreo dicente, plauſus excitantur; eſt enim digna perſona oratio. Ex quibus clarè liquet, haec ab Atreo dicta fuiſſe. 460
Unde aliqui arbitrati ſunt, Accii eſſe, qui Atreum ſcripſit. Et in prima Philippica; *Illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriae,*

Benefacta malè locata malefacta arbitror.

Idem ibid.

gloriae, glorioſum putes, plus te unum poſſe, quàm omnes, & metui à civibus tuis, quàm diligi, malis. Quod ſi ita putas, totam ignoras viam gloriae. Charum eſſe civibus, bene de Rep. mereri, laudari, coli, diligi, glorioſum eſt; metus verò, & in odio eſſe, invidioſum, deteſtabile, imbecillum, caducum: quod videmus etiam in fabulis ipſis illis, qui;

Oderint dum metuant,

dixerint, pernicioſum fuiſſe. Ad idem in 1. contra Catilin. reſpexit, dum ait; *Quid enim Catilina eſt, quod te jam in hac urbe delectare poſſit? in qua nemo eſt extra iſtam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo, qui non oderit.* Et paullò pòſt; *Si te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos ullà ratione placare poſſes; ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quae communis eſt omnium noſtrûm parens, odit, ac metuit.* Ad hoc reſpicit illud Manilii l. 5.

Irarumq; dabit fluctus, odiumque, metumq;
Totius vulgi ——

Aemilius Probus in Dione idem ferè dixit; *Hic ſicut antè ſaepe dictum eſt, quàm invisa ſit ſingularis potentia, & miſeranda vita, qui ſe metui, quàm amari malunt, cuivis facilè intellectu fuit.* Seneca lib. de Clement. c. 12. *Efficit, ut magnum inter regem, tyrannumque diſcrimen ſit, uterque licet non minus armis valletur: ſed alter arma habet, quibus in munimentum pacis utitur, alter ut magno timore magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus aſpicit. Contrariis in contraria agitur. Nam ut inviſus ſit, quia timetur, timeri vult, quia inviſus eſt: & illo exſecrabili verſu, qui multos dedit praecipites, utitur;*

Oderint, dum metuant.

Tragicam hanc vocem C. Caligula, ut refert Suetonius, frequenter jactabat. Abba Maximus, & Antonius Monachus hunc ſenarium adducunt ex Ariſtotele;

Ὁ πολλοῖς φοβερὸς ὢν πολλοὺς φοβεῖται.

Democritus deſiderari magis, quàm timeri admonet expetendum, his verbis; Ποθητὸς εἶναι μᾶλλον, ἢ φοβερὸς κατὰ τὸν βίον προαιροῦ. ὃν γὰρ πάντες φοβοῦνται, πάντας φοβεῖται. Id ferè innuere videtur Virgilius l. 1. Aen.

—— *quibus aut odium crudele Tyranni,*
Aut metus acer erat ——

Praeclarius illud quidem eſt, quod de Theodorico Gotthorum rege ſcribit Sidonius Apollinaris in epiſtola quadam ad Agricolam, de quo ait, *Timet timeri.* Demaenetus Plautinus in Aſin.

—— *nolo ego metui, amari mavolo.*

Hoc quidem Mithridates in omnibus alio-
qui regiis rebus ſapientiſſimus non animad- 461
vertit, nihil neque arma, neque multitudinem ſubditorum, ſine eorundem benevolentia conducere: quinimo haec ipſa, ſi fides abſit, tantò minus tuta eſſe, quantò ſunt plura. Haec ita quidem Dion lib. 37. Graecè expreſſit; νῦν δὲ καί τοι σοφώτατος ὁ Μιθριδάτης ἐς πάντα τὰ βασιλικὰ γενόμενος, οὐκ ἔγνω, ὅτι οὐδενὶ οὐδὲν, οὔτε τὰ ὅπλα, οὔτε τὰ πλήθη τῶν ὑπηκόων ἄνευ τῆς παρ᾽ αὐτῶν φιλίας ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ ὅσῳ τὶς ἂν πλείω, μὴ μέντοι καὶ πιστὰ αὐτὰ ἔχῃ, χαλεπώτερα αὐτῷ γίνεται. Haec igitur verba à tot auctoribus celebrata proverbii loco videntur veteres uſurpaſſe: & nos haec penè ex noſtris Adagiis tranſcripſimus.

BENEFACTA MALE LOCATA] Verſus hic praeter ſententiae gravitatem eſt adnominationibus, & contrariorum reciprocatione ornatus. Phocion hanc eandem ſententiam fuſiùs hoc modo retulit; Qui largiuntur indignis ea, quae dignis conferri debebant, tria committunt abſurda: nam & ipſi jacturam faciunt, & in bonos contumelioſi ſunt, & malos roborant, materiam vitiorum ſuppeditantes; Οἱ δαπανῶντες εἰς ἀναξίους, δι᾽ ὧν ἔχρην θεραπεύεσθαι τοὺς ἀξίους, τρισὶν ἀτόποις ἐνόχους ἑαυτοὺς ἀποφαίνουσιν: ἐζημίωσαν ἑαυτοὺς, ἐνύβρισαν τοὺς χρηστοὺς, τοὺς φαύλους ἐνίσχυσαν ὕλην ἁμαρτιῶν χορηγήσαντες. Beneficium malè locatum ἀκερδὴς χάρις vocatur à Graecis. Hinc Poeta ille vetus admonet,

[a] Quòd nemo eſt tam firmo ingenio, aut tanta confi- dentia, Idem 3. de Orat. 5. de Fin.
Quin refugiat timido [b] ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Salmacida ſpolia ſine ſudore, & ſanguine. Idem l. 1. de Off.

Flagitii principium eſt nudare inter civeis corpora. Idem l. 4. Tuſc.

a Quae b ſanguine

monet, ne in vulgus effundantur beneficia, his verſibus;

Beneficia in vulgus cùm largiri inſtitueris,
Perdenda ſunt multa, ut ſemel ponas bene.

Quod nemo &c.] Secundum verſum ita affert Cicero l. 5. de Fin. *quis eſt enim, aut quotusquisque, cui, mors cùm appropinquet,*
Non refugiat timido ſanguen? &c.
Et idem in Hortenſio eundem refert verſum.

Exalbescat metu] Phyſicam rationem expreſſit: nam ex ſanguinis fluxu ad cor exoritur pallor.

Salmacida spolia] Feſtus disjunctim legit,
Salmaci da ſpolia ſine ſanguine, & ſudore.
Et ita in quibusdam calamo exaratis Ciceronis codicibus. Gabriel Faërnus,
Salmaci das ſpolia ——
Haec autem intelligit Ennius incruenta, nulloque labore parta. Quod ex iisdem ipſis Ciceronis verbis colligi poteſt: ait enim; *Itaque in probris maximè in promptu eſt, ſiquid tale dici poteſt;*
Vos etenim juvenes animum geritis muliebrem,
Illaque virgo viri ——
Et ſiquid eſt hujusmodi;
Salmacida ſpolia &c.
Salmacidis quidem fontis ex Ovidio l. 4. Met. fabula nota eſt; in quo ferunt ſemiviros effici, qui eâ aquâ laventur. Pythagoras apud eundem l. 15.
Cui non audita eſt obſcoenae Salmacis undae?
De qua re Auſonius Epig. 68.
462 *Vidit ſemivirum fons Salmacis Hermaphroditum.*
Vibius Sequeſter de fontibus, *Salmacis,* inquit; *Cariae, ex quo qui bibit, molleſcit, idem obſcoenus fit.* Negat Strabo l. 14. hujus fontis aquâ viros molles fieri, cùm id non ex aëre vel aqua, ſed divitiis, & victus incontinentiâ effici poſſit. Id fortaſſe ex loci opportunitate dictum eſt: ferunt enim illius fontis aditum, ut inquit Feſtus, parietibus anguſtatum potantibus juvenibus occaſionem praebere accedentium puellarum, puerorumque violandorum; quia non patet refugium. Ita quidem Feſti locus eſt legendus, nam in omnibus malè pro *potantibus, petulantibus* irrepſit. Sunt qui exiſtimant à Salmacide nympha Caeli Terraeque filia huic fonti nomen fuiſſe impoſitum. Vitruvius verò l. 2. c. 8. rationem exponit, quare per orbem terrarum ea opinio falſo rumore ſit pervagata. Venereo ſcilicet morbo eos implicari, qui ex eo fonte biberint.

Sine sudore] Ἀνιδρωτί.

Et sanguine] Balbus ad Ciceronem l. 8. ad Att. *Factum Caeſaris de Corphinio totum me probaturum ſcito, & quomodo in hujusmodi re commodiùs cadere non potuit, quàm ut res ſine ſanguine conficeret.* Graeci ἀναιμωτὶ dicunt, quod Latini *ſine cruore:* indeque incruenta pugna, vel incruento Marte.

Flagitii principium] Reſpexit Ennius hoc trochaico, ut ex Cicerone comprehenditur, ad Graecorum morem, qui in gymnaſiis exercitationis gratiâ corpora nudabant: quemadmodum de Lacedaemoniis tradit Thucydides l. 5. Xenophon de Rep. Laced. & Plato l. 5. de Repub. Ubi etiam non tantùm viris, ſed & mulieribus videtur permittere, ut nudatis corporibus ſeſe in gymnicis exerceant. Unde ad Spartam

Tanto ſublatae ſunt agmine tunc lapides. — Non. *Lapides.*

Nulla ſancta ſocietas, neç fides regni eſt. — Cic. l. 1. de Off.

Minime nomine fieri pravum. — Donat. Adelph. Act. 1. Scen. 2.

tam de ludis Laconicis ait Propertius l. 3. eleg. 3.

Multa tuae, Sparte, miramur jura palaeſtrae,
Sed mage virginei tot bona gymnaſii;
Quòd non infames exercet corpore laudes
Inter luctantes nuda puella viros.

Ovidius epiſt. 15.

More tuae gentis nitida dum nuda palaeſtra
Ludis, & es nudis foemina miſta viris.

Suidas in dictione δωριάζειν ait, Spartae etiam nudas conſpici puellas. Lycurgi enim inſtitutione ſancitum fuit apud Lacedaemonios, ut mulieres, virgineſque virilibus officiis exercerentur, venationibus ſcilicet, curſu, palaeſtra, diſco, jaculis, ut ad perferendos partus dolores fierent robuſtiores. Hinc apud Euripidem in Andromacha Peleus Menelao his verbis exprobrat, quòd nulla Spartana puella, etiam ſi velit, queat eſſe caſta, quòd domos relinquentes cum juvenibus nudis femoribus, diſſolutiſque tunicis curſus, & palaeſtras communes habent;

——— οὐδ᾽ ἄν, εἰ βούλοιτό, τις
Σώφρων γένοιτο Σπαρτιατίδων κόρη,
463 Αἳ ξὺν νέοισιν ἐξερημοῦσαι δόμους,
Γυμνοῖσι μηροῖς, καὶ πέπλοις ἀνειμένοις,
Δρόμους, παλαίστρας τ᾽ οὐκ ἀνασχέτους ἐμοί,
Κοινὰς ἔχουσι. ———

Sed tamen id videtur eſſe flagitii principium, cùm eorum viſu liberi & inconceſſi apud eos amores orirentur: ἐκ τοῦ enim ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν. Unde Plinius l. 34. c. 5. inquit, *Graeca res eſt nihil velare.* Catullus de Nuptiis Pelei, *nudato corpore*, dixit;

——— *viderunt luce marinas*
Mortales oculi nudato corpore Nymphas.

Tanto sublatae sunt] Deſcribebatur fortaſſe hoc verſu aliqua fluminis inundatio. Agmen verò de fluminis actu, ſive ductu intelligi alibi retulimus. *Sublatae lapides.* Sic etiam Virgilius in foeminino genere dixit, *Acuta ſilex* l. 8. & *ſilice in nuda*, Eclog. 1.

Nulla sancta societas,] Cicero l. 1. de Off. *Maximè autem adducuntur plerique, ut eos juſtitiae capiat oblivio, cùm in imperiorum, honorum, gloriaeve cupiditatem inciderint. Quod enim eſt apud Ennium;*

Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt,

id latiùs patet. Nam, quicquid ejuſmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo plerunque fit tanta contentio, ut difficillimum ſit ſanctam ſervare ſocietatem. Declaravit id modò tempeſtas C. Caeſaris, qui omnia jura divina, & humana pervertit propter eum, quem ſibi ipſe opinionis errore finxerat, principatum. Ennianae ſententiae ſimile videtur illud eſſe, quod Suetonius ex 3. de Off. Ciceronis refert, ſemper Caeſarem in ore habuiſſe eos verſus de Phoeniſſis;

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τ᾽ ἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών.

Quos Cicero vertit;

Nam ſi violandum eſt jus, regnandi gratiâ
Violandum eſt; aliis rebus pietatem colas.

Inducit autem iis verbis Euripides Eteoclem Thebanum regnandi cupidum ad Jocaſtam matrem loquentem nolle Polynici fratri quamcunque regni partem cedere. Tullii Romanorum regis filia apud Halicarnaſſeum l. 4. ut ſororis virum ad necandam uxorem induceret, quò ſibi maritus adjungeretur, utque regnum adipiſcerentur, ait, *etiam ſi in aliis rebus juſtitiam colere libeat, certè regni cauſâ audenda eſſe omnia.* Hinc Livius l. 1. *infidam regni ſocietatem* dixit, & Lucanus l. 1.

Nulla fides regni ſocii, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit ———

Minime nomine] Donatus in Adelph. affert hunc verſum adnotans in *fieret* primam produci.

Animuſque aeger ſemper errat, neque pati, Cic. l. 3. Tuſc.
Neque perpeti poteſt, cupere nunquam
Deſinit ---

O fides alma, apta penneis, & jusjurandum Jovis. Idem 3. de Off.

Atque genua comprimit arta gena. Iſid. lib. de Differ.

464 ANIMUSQ. AEGER] Locus hic ita affertur à Cicerone; *At & morbi pernicioſiores, pluresque ſunt animi, quàm corporis: hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animum pertinent, eumque ſolicitant, animusque aeger, ut ait Ennius, ſemper errat; neque pati, neque perpeti poteſt; cupere nunquam deſinit.* Sed quoniam Poëta noſter non multùm in ſenariorum pedum obſervatione religioſus fuit, quam veniam ſibi Romanos poëtas uſurpaſſe teſtatur Horatius in Poëtica, & quia verba haec quandam ſenariorum ſtructuram prae ſe ferunt, puto Ennium pro ſenariis in aliqua poſuiſſe Tragoedia; & haec omnia noſtri Poëtae verba eſſe, non autem Ciceronis. Quare locum hunc ab illo Iphigeniae Chori non ſatis diverſum eſſe reor, qui ait;

Incerte errat animus ——

O FIDES ALMA] Cicero hoc modo refert hunc Ennii trochaicum tetrametrum catalecticum; *Sed in jurejurando, non qui metus, ſed quae vis ſit, debet intelligi. Eſt enim jusjurandum affirmatio religioſa. Quod autem affirmatè, quaſi Deo teſte, promiſeris, id tenendum eſt. Jam enim non ad iram deorum, quae nulla eſt, ſed ad juſtitiam, & ad fidem pertinet. Nam praeclarè Ennius;*

O fides alma, apta pennis, & jusjurandum Jovis.

Qui igitur jusjurandum violat, is fidem violat; quam in Capitolio vicinam Jovis Opt. Max. ut in Catonis Oratione eſt, majores noſtri eſſe voluerunt. Ex quo loco apparet, Romanos Fidem [illegible]t Deam, coluiſſe. Ad hunc verſum arbitror reſpexiſſe Appulejus in Dialogo de Deo Socratis; *Si nemo huic capiti crediderit, quis pro te deus fidem dicet? An ut ferociſſimo Mezentio dextra, & telum quod miſſile libro? Apageſis tam cruentos deos, dextram caedibus feſſam, & telum ſanguine rubiginoſum. Utrumque idoneum non eſt per quod adjures, utve per iſta jurent, cùm ſit ſummi deorum hic honor proprius. Nam & jusjurandum dicitur, ut ait Ennius. Quid igitur jurabo? per Jovem lapidem Romano ritu?* Apparet hìc maniſeſtè verba Ennii deeſſe: nam dum illius verbis probare vult Appulejus, jusjurandum ſummi deorum proprium eſſe honorem, illa omnino deficiunt. Cenſetque Juſtus Lipſius Elect. l. 1. c. 18. legendum eſſe hunc locum; *Nam & Jovis jurandum dicitur, ut ait Ennius.* Additque haec verba, quibus jusjurandi etymon enucleat; *Jurandum per Jovem eſſe, id eſt ſummum deorum, à verbo ipſo colligit: quia formata vox quaſi Jovisjurandum ſit.* Ad cujus ſententiam confirmandam facit & Naevii verſus, quem ipſe etiam attulit,

Jus ſacratum Jovis jurandum ſagmine.

APTA PENNIS,] Sancta quidem res fides per ſe eſt, cùm inviolata ſervatur: ſed eadem propter inſtabilem hominum voluntatem facilis proclivisque eſt ad lapſum; ſumptá tralatione à pennarum levitate & inconſtantia. Sed mihi hic locus valdè ſuſpectus eſt, quem aliqui legunt -- *apta pinnis*, 465
aliqui -- *alta pinnis*, aliqui melius -- *à qua pendet jusjurandum Jovis.* Videtur enim adhibitum jusjurandum, ut ait lib. 2. de Bello Perſico Procopius, inter homines ſupremum ac firmiſſimum fidei pignus eſſe.

ATQ. GENUA] Iſidori locus in manuſcripto Achillis Statii ita habetur; *Genua à genis dicta, eo quod in utero cohaereant, & conjuncta ſint oculis. Unde Ennius ait;*

Atque genua comprimunt arta gena.

Sed

[a] Pes pede premitur; armeis teruntur arma. Hirt. in Com. de Bel. Hiſp.

Philoſophandum eſt paucis, nam omnino haud placet. Cic. 2. Tuſ. 2. de Orat. Agell. l. 5.

a πολύπτωτον.

Sed Statius putat legendum;

Aequè genua comprimunt artè genas.

Pes pede premitur] Hircius ſic allegat hunc locum; *Ita cùm clamori eſſet intermixtus gemitus, gladiorumque crepitus auribus oblatus, imperitorum mentes timor praepediebat. Hic, ut ait Ennius;*

Pes pede premitur, &c.

Non autem dubium eſt ex iis Homericis hunc locum ſumpſiſſe Ennium: ſic enim ait Iliad. ν.

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ,
Ἀσπὶς ἄρ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Tyrtaeus;

Καὶ πόδα πὰρ ποδὶ θεὶς, καὶ ἐπ᾽ ἀσπίδος ἀσπίδ᾽ ἐρείσας,
Ἐν δὲ λόφον τε λόφῳ, καὶ κυνέην κυνέῃ,
Καὶ στέρνον στέρνῳ πεπαλημένος ἀνδρὶ μαχέσθω.

Hinc Furius Antias 4. Ann.

Preſſatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

Virgilius l. 10.

—— haeret pede pes, denſusque viro vir.

Statius l. 8. Theb. ita ad verbum ferè Homericos verſus convertit;

Jam clypeus clypeis, umbone repellitur umbo,
Enſe minax enſis, pede pes, & cuſpide cuſpis.

Sed uberiùs l. 9. Silius;

—— galea horrida fluctu
Adverſae ardeſcit galeae, clypeusque fatiſcit
Impulſu clypei, atque enſis contenditur enſe,
Pes pede, virque viro teritur ——

Simile eſt quodammodo Naſonis illud, ubi Hercules de congreſſu cum Acheloo loquitur l. 9.

Inque gradu ſtetimus certi non cedere, eratq;
Cum pede pes junctus, totoque ego pectore pronus,
Et digitos digitis, & frontem fronte premebam.

Simili vocum colliſione, quae in re ſeria graviter cadit, ait Virgilius l. 5.

Immiſcentque manus manibus ——

Graecis, χερσὶν χεῖρας. Apollon. Rhod. l. 2. Argon.

Τῇ ῥ᾽ ἄμοτον καὶ χερσὶν ἐναντία χεῖρας ἔμιξεν.

Omnia ad pugnam reſpiciunt, quae cominus gladiis corporum conflictu fit. Q. 466
autem Curtius eadem penè verba in aliam ſignificationem traduxit, cùm de conferto Macedonum agmine loqueretur l. 3. inquit enim; *Ipſi phalangem vocant peditum ſtabile agmen. Vir viro, armis arma conſerta ſunt.*

Philosophandum est paucis,] Cicero 2 Tuſc. *Neoptolemus quidem apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis; nam omnino haud quidem placere.* Et idem; *Minimè, inquit, Antonius: ac ſic decrevi philoſophari potiùs, ut Neoptolemus apud Ennium, paucis; nam omnino haud placet.* Turnebus legit l. 2. Adverſ. c. 8.

Philoſophandum eſt mi paucis; nam omnino &c.

Meminit etiam hujus Ennianae ſententiae Appulejus prima pro ſe Apolog. Inde autem colligitur, Principibus non admodum eſſe neceſſarium philoſophiae ſtudiis imbui, ſed ſatis ea tamen aliquantulum deguſtaſſe. Sed Plato l. 5. de Repub. videtur omnino reges philoſophos eſſe voluiſſe, cùm ait; Ἐαν μὴ (ἦν δ᾽ ἐγὼ) ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς. Ac Muſonius philoſophus vult, ut feriò Reges philoſophiae operam navent: eos enim decet magis quàm alios juſtos eſſe, temperantes, & modeſtos; eorumque proprium, & peculiare eſt, diſcernere, quid bonum, quidve malum ſit. Quae quidem niſi ex ultimis philoſophiae fontibus haurient, earum rerum ſemper erunt ignari. Sed illud fortaſſe imitatus eſt Ennius ex Pyrrho Philemonis,

Quoi quod in me eſt, exſecrabor hoc, [a] quo lucet quicquid eſt. . . . . . Cic. 2. de Nat. deor.

Ut tibei Titanis Trivia dederit ſtirpem liberûm. Varr. l. 6. de lin. Lat.

a quod

monis, in quo ruſticorum Chorus inducebatur haec dicens;

Οἱ φιλόσοφοι ζητοῦσιν, ὡς ἀκήκοα,
Περὶ τοῦτό τ' αὐτοῖς πολὺς ἀναλοῦται χρόνος,
Τί ἐστιν ἀγαθόν. καὶ οὐδὲ εἷς εὕρηκέ πω
Τίς ἐστιν. &c.

Unde arbitror Ennium Neoptolemi Tragoedtam dediſſe; quam etiam Accius dedit, & ex Graecis Mnimermus, ſeu Mimnermus Colophonius, Theophilus, & Nicomachus Alexandrinus. In qua fortaſſe Neoptolemi caedes repraeſentabatur, qui Delphis ad Apollinis aram trucidatus eſt. Indeque poena talionis Neoptolemi poena dicitur, ut in Meſſenicis refert Pauſanias; nam ipſe ad Hercei Jovis aram Priamum jugulavit. Sed illud quidem non abſque admiratione praetereundum eſt, omnes, qui Aeacidarum cognomine appellabantur, divinitùs oblatâ caede occubuiſſe.

UT TIBEI TITANIS] Titanis, ut ait Nicandri Scholiaſtes, cognominatur Diana. Idque exiſtimo, quòd eam Latona Titani filia genuit. Ideoque Chreſtus Manlius poëta ſanè vetuſtus in hymno Apollinis;

Deli gemellos creta Titano Deos
Latona parit caſto complexu Jovis.

Sic putat apud Varronem Scaliger hos verſus eſſe legendos. Ferunt alii Hyperiona unum ex Titanibus, quoniam Solis, ac
467 Lunae, ſtellarumque motus primus obſervavit, aſtrorum patrem eſſe dictum. Et hinc Sol Titan, & Luna Titanis dicta eſt.

TRIVIA] M. Varro ab eo Triviam dictam eſſe ait, quòd in trivio ponitur ferè in oppidis Graecis; vel quod Luna dicitur eſſe, quae in caelo tribus viis movetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem. Eàdem ratione à Graecis *τριοδῖτις* dicta eſt: quae etiam, ut ait Phurnutus, *τῶν τριόδων ἐπόπτις* appellata fuit, quòd ternam accipiat mutationem, dum ſigniferum orbem perambulat. Ariſtophanis Scholiaſtes ait, eam olim in triviis coli ſolitam, quòd tribus vocaretur nominibus. *σελήνη, ἄρτεμις, ἑκάτη.* Et quoniam menſes ad curſum Lunae veteres metiebantur, ſingulis noviluniis, à quibus menſes ipſi auſpicabantur, in triviis Lunae coenam veſpere pro ſacrificio divites parabant, in quam pauperes irruentes protinus devorabant. Quamobrem Lunam, quae appoſita eſſent, comediſſe aſſeverabant. Hecaten autem, & Dianam eandem eſſe, tum ex aliis auctoribus, tum ex Orpheo apud Proclum in Commentariis in Platonis Cratylum apparet. Quocirca etiam Maro dixit l. 4. Aen.

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.

Ovidius l. 1. Faſt.

Ora videns Hecates in tres vergentia partes.

Aliis placet, Triviam dictam, quod in caelo, in terra, & apud inferos eadem polleat poteſtate. De qua Prudentius l. 1. contra Symmachum;

Denique cùm Luna eſt, ſubluſtri ſplendet amictu:
Cùm ſuccincta jacit calamos, Latonia virgo eſt:
Cùm ſubnixa ſedet ſolio, Plutonia conjux,
Imperitat Furiis, & dictat jura Megaerae.

Innominatus quidam Poëta;

Terret, luſtrat, agit, Proſerpina, Luna, Diana,
Ima, ſuperna, feras, ſceptro, fulgore, ſagitta.

Ab Eratoſthene autem *εἰς τὰ Ἀράτου Φαινόμενα* dicitur *διχότομος, λοξὴ, μηνοειδής.* At Cleomedes l. 2. *περὶ τοῦ κόσμου* eam ob cauſſam non triviam, ſed triformem appellat. Theocriti Scholiaſtes aliam aſſert

Quin

Quin inde [a] invicteis ſumpſerunt perduellibus. Idem ibid.

Si voles advortere animum, comiter monſtrabitur. Idem ibid.

Frunde, frutimi, ſuaviter. Idem ibid.

Atque prius pariet locuſta lucam bovem. Idem ibid.

Vos epulo poſtquam ſpexit. Idem ibid.

Habet is coronam vitulans victoria. Feſt. *Vitulans.*

a V. C. inviteis

rationem, cur Hecaten in triviis venerentur; ait quidem, Jovem ex Pheraea Aeoli filia Hecaten genuiſſe, quae in triviis abjecta, à paſtoribus ſuſcepta, nutritaque fuit. Feſtus auctor eſt, non triviis tantùm, ſed & viis praefuiſſe. Alcamenes omnium primus, ut refert l.2. Pauſanias, Hecates triformc ſignum fecit, quod Athenis viſebatur juxta Victoriae aedem.

Perduellibus.] Varro exponit, *Perduelles ſunt hoſtes: ut perficit, ſic Perduellum, Duellum: id poſtea bellum. Ab eadem cauſſa facta Duellona Bellona.* Scaliger ait hunc verſum eſſe mendoſum, & legendum,

Vindictam victis ſumpſerunt perduellibus.

Turnebus antiqui codicis lectionem probat,

468 *Quid unde inviteis ſumpſerint* ——

Comiter monstrabitur.] *Comiter*, ait Varro, *hilarè, ac lubenter: cujus origo Graecè κῶμος; inde Latina comeſſatio dicta, & à Graecis (ut quidam dicunt) Comoedia.*

Frunde, frutimi, suaviter] Scaliger legit, *Ejudem ab Irundine --- neſrende fritinni Suaviter ---* Cur autem hanc lectionem probet, multis verbis in Conjectaneis explicavit.

Atq. prius pariet] Argumentum περὶ τοῦ ἀδυνάτου ---

Lucam bovem.] Varro Lucam bovem interpretatur elephantum: quòd in Lucania primùm à Romanis viſus ſit, ut ex Commentario Verginii refert ipſe Varro l.6. Vegetius l. 3. de Re Mil. c. 24. de elephantis loquens ait; *Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Poſtea Annibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente; Jugurtha in Numidia copioſos habuerunt.* Quae verba repetit Modeſtus in libello de vocabulis rei militaris. Critolaus autem in tertio rerum Epiroticarum ait, Paullum Aemilium ex victoria, quam contra Pyrrhum Epirotarum regem eſt conſequutus, centum ſexaginta turres geſtantes elephantos Romam miſiſſe. Lucret. l.5.

Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt vulnera Poeni
Sufferre, & magnas Martis turbare catervas.

Silius l. 9.

Nam provectus equo moderantem cuſpide Lucas
Maurum in bella boves ſtimulis majoribus ire,
Ac raptare jubet Libycarum armenta ferarum.

Lucanos autem à Samnitium duce Lucio ortos, Sempronius tradit in libello de diviſione Italiae. Turnebus ex vetere libro putat, hunc verſum eſſe Naevii.

Vos epulo postquam spexit.] Vide, quae in 16. Ann. adnotavimus.

Vitulans] Exponit Feſtus, *Laetans gaudio, ut prato vitulus.* Naevius in Claſtidio *Vitulantes* ſimiliter à vitula dixit, ut refert Varro l. 6. Rurſus Naevius in Lycurgo;

Ut in venatu vitulantes ex aviis
Loceis nos mittant poeneis decoratos fereis.

Janus Gulielmius negat, *vitulari* à vitulo de-

Apud emporium in campo hoſtium [a] per moene. Feſt. *Moene.*

[b] Ille meae tam potis pacis potiri. Idem *Tam.*

Parentem & patriae dii ſervate ſoſpitem. Idem *Soſpes.*

[c] Quem incertum tu iſti credere, atque exercere lingua, ut argutarier poſſis. Non. *Argutari.*

Vivam, an moriar, nulla in me eſt metus. Feſt. *Metus.*

[d] Aut permaceret paries percuſſus trifaci. Idem *Trifax.*

[e] O terra trita, ubei Liberi fanum,
In cujus moero locavi --- Varr. l. 4. de ling. Lat.

[f] Cubitis pinſibant humum. Idem ibid.

[g] Et quis illaec eſt, quae lugubri ſuccincta eſt ſtola? Non. *Quisquis.*

a pro b *πιτακισμὸς* c Quo enim coetum d *πιτακισμὸς* e V. C. O terra Theba, vel Attica. f pathos g *πάθος* ab habitu

deduci, ſed à vita, quae interdum laetitiam, lubentiamque ſignificat, unde dea hilaritatis praeſes Vitula.

PER MOENE.] Pro *per moenia*, ſingulari numero *moene* protulit Ennius.

ILLE MEAE TAM POTIS] Obſervat Feſtus hoc loco *tam* pro *tamen* eſſe poſitum.

PARENTEM ET PATRIAE] Paullus Feſti decurtator ait, Ennium ſoſpitem pro ſervatore poſuiſſe: & non malè ex Feſti fragmentis hic verſus eſt concinnatus.

QUEM INCERTUM TU ISTI CREDERE,]
469 Turnebus quidem l. 29. Adverſ. c. 20. ait, in Nonio vitiatam eſſe Ennii inſcriptionem, innuitque eum locum eſſe legendum; *Ennius Choenice*;

Tum tu iſti credo, atque exerce linguam, ut argutarier poſſis.

Aitque eam fabulam Choenicem de nomine menſurae fuiſſe inſcriptam; ut Varronis modius, qui victus mediocritatem ſignificavit, & moderationem. Sed cur non potiùs, ſi agendum eſt conjecturis, non legit, *Phoenice?* Quam fabulam certum eſt, dediſſe Ennium: de Choenice autem nuſquam, nec litera quidem.

ARGUTARIER] Loquaciter proloqui.

NULLA IN ME EST METUS.] Ait Feſtus hoc loco, in dictionibus *Recto fronte, & ſpecus*, metus foeminino genere dici.

TRIFACI] Trifax telum eſt longitudinis trium cubitorum, quod catapulta mittitur, ut ait Pompejus.

O TERRA TRITA] Vertranius legit;

O terra Graeca, ubi Liberi fanum intumum locavi.

Scaliger verò ita corrigit hunc locum;

O terra tritavi, in cujus moero Liberi
Fanum locavi ———

CUBITIS PINSIBANT HUMUM] Varro l. 4. de ling. Lat. ait; *Terra, ut putant, eadem & humus: ideo Ennius in terram cadentes dicit, Cubitis pinſibant humum.* Verba illa *in terram cadentes* non videntur eſſe Ennii, ſed Varronis. Virgilius l. 10.

Fronte ferit terram ———

Idem ibid.

——— *& calcibus atram Tundit humum* —

CAE-

Labat, labuntur ſaxa, caementae cadunt. — Idem *Caementa.*

Nec retrahi poteſtur imperiis. — Diom. l. 1.

Eos deduci, quàm relinqui; evehi, quam deſeri malui. — Idem lib. 2. Chariſ. l. 4.

An aliquid quod dono illi morares, ſed accipite. — Diom. l. 1.

Effundit irarum quadrigas. — Serv. l. 12.

Ira inſaniae initium --- — Cic. lib. 4. Tuſc.

CAEMENTAE] Uſurpavit Ennius hanc vocem in foeminino genere.

EOS DEDUCI,] Diomedes affert hunc locum in exemplum ὁμοιοτελεύτου. Donatus de Barbariſmo eandem ob cauſſam, ſed aliquantò diverſiùs,

Eos reduci, quàm relinqui; devehi, quàm deſeri malui.

MORARES] *Moro* pro *moror* apud veteres. Pacuvius Hermione,

Paucis abſolvit, ne moraret diutiùs.

EFFUNDIT IRARUM QUADRIGAS.] Metaphora ducta à quadrigis, quae habenis reguntur: quibus effuſis diſſolutae evagantur nullo moderante. Servius explicans Maronis illud lib. extremo,

——— *irarumque omnes effundit habenas*,

ait; *Hic moderatè loquutus eſt: nam Ennius; Effundit irarum quadrigas, dixit.* Silius l. 2. aliâ tranſlatione,

Effundit cunctam rabiem, irarumque procellas.

IRA INSANIAE INITIUM] Cicero; *An eſt quicquam ſimilius inſaniae, quàm ira? quàm bene Ennius initium dixit inſaniae! Color, vox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum, atque factorum quam partem habent ſanitatis?* Seneca hunc Ciceronis locum ſic expreſ-
470 ſit latiùs, *Ut ſcias*, inquit, *inſanos eſſe, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere: flagrant, emicant oculi, multus ore toto rubor eſt, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, capilli ſubriguntur, ſpiritus ſtridens eſt, gemitus, mugitusque ut parum explanatis vocibus ſermo productus, & comploſae ſaepius manus, & pulſata humus pedibus, foeda viſu, atque horrenda facies depravantium ſe, atque intumeſcentium.* Simile quid protulit Baſilius in ὁμιλίᾳ περὶ ὀργῆς. Arnobius iisdem ferè verbis; *Et quid ergo ſequitur neceſſariò, niſi ut ex eorum luminibus ſcintillae emicent, flammae aeſtuent, anhelum pectus ſpiritum jaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labrorum ſiccitas inalbeſcat?* Themiſtius, qui ob ſermonis leporem εὐφραδὴς appellatus eſt, in Oratione περὶ τῆς φιλίας, ἐγὼ δὲ οἶμαι, ait; τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι. Plutarchus in libello de garrulitate c. 7. inquit, iram inſaniae eſſe cognatam. Et Chryſoſtomus Homil. 47. in Joannem ait, inter iram, & inſaniam nihil differre. M. Porcius Cato, iratum ab inſano tempore tantùm diſtare putabat. Horatius Epiſt. l. 1. Epiſt. 2.

Ira brevis furor eſt ———

Sicut enim ira ex dolore, ita ex ira furor naſcitur. Gregorius Nazianzenus, ubi animae ſuae calamitatem deplorat;

Θυμὸν ἐρευγομένη γυμνὸν κακόν. ὅς τε μάλιστα
Λάβρος ἐπιζείων, ἐκ νοὸς ἄνδρα φέρει.

Euenus ſaepe inquit hominum mentem ab ira detegi, quae pejor quandoque eſt inſania;

Πολλάκις ἀνθρώπων ὀργὴ νόον ἐξεκάλυψε
Κρυπτόμενον, μανίας πουλὺ χερειότερον.

Nec his diſſimile eſt Philemonis illud, cùm ait, omnes inſanire cùm iraſcimur,

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα.

Num non vis hujus me verſutiloquas malitias? — Idem 3. de Orat.

Hehe ipſe clupeus cecidit --- — Varr. l. 6. de lin. Lat.

[a] Quicquam quiſquam cuiquam, quod conveniat, neget. — Auctor ad Heren. l. 4.

Feſtinant diem --- — Serv. l. 4. Geor.

Qui ſilentio noctis favent faucibus — Cic. l. 2. de Divin.

a Alliteratio, & annominatio

VERSUTILOQUAS MALITIAS?] Cicero; *Novantur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur, ac fiunt: vel conjungendis verbis, ut haec;*

Tum pavor ſapientiam &c.

Num non vis hujus me verſutiloquas &c.

Videtis enim, & verſutiloquas, & expectorat, ex conjunctione facta eſſe verba, non nata. Idem rurſus poſtrema verba in Oratore adducit.

HEHE IPSE CLUPEUS CECIDIT] Hehe eſt conſternatae mentis. Maximo quidem probro apud Graecos habebatur, cùm clypeus è dimicantis manu decideret. Thucyd. l. 4. *ἡ ἀσπὶς περιεῤῥύη εἰς τὴν θάλασσαν.*

QUICQUAM QUISQUAM] Auctor ad Herenn. profert hunc verſum tanquam vitioſum ob nimiam ejusdem literae aſſiduitatem. Cui ſimilis eſt Plautinus ille in Pſeudolo;

Quorum nunquam quicquam cuiquam venit
in mentem, ut recte faciant.

471 FESTINANT DIEM] Servius manuſcriptus in enarratione loci illius Virg. in 4. Georg.

—— lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant, ——

inquit; *Vetuſte ait, ut Plautus, properant prandium, & Ennius, feſtinant diem.*

QUEI SILENTIO NOCTIS FAVENT &c.] Ita hunc locum affert Cicero; *Democritus quidem optimis verbis cauſſam explicat, cur ante lucem galli canant: depulſo enim de pectore, & in omne corpus diviſo, & modificato cibo cantus edere quiete ſatiatos; Qui quidem ſilentio noctis (ut ait Ennius) favent &c.* Sed inter hos galli cantus placet aliquantulum obſtrepere. Videtur Heliodorus l. 1. Hiſt. Aeth. Democriti opinionem ſequi, qui ait; *Tempore, quo galli canunt, ſive, ut ajunt, naturali ſenſu converſionis, quâ Sol ad nos accedit, ad Dei ſalutationem commoti, ſive prae caliditate, & motus, ac eſcae maturioris appetitu unà habitantes proprio praeconio ad opus excitantes;* Καθ᾽ ὃν γὰρ καιρὸν ἀλεκτρυόνες ᾄδουσιν, εἴτε ὡς λόγος αἰσθήσει φυσικῇ, τῆς τοῦ ἡλίου καθ᾽ ἡμᾶς περιστροφῆς ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ πρόσρησιν κινούμενοι, εἴτε ὑπὸ θερμότητος ἅμα, καὶ τῆς περὶ τὸ κινεῖσθαι, καὶ σιτεῖσθαι θᾶττον ἐπιθυμίας, τοὺς συνοικοῦντας ἰδίῳ κηρύγματι ἐπὶ ἔργον ἐγείροντες. Ambroſius Nolanus ſuae aetatis philoſophus haud ignobilis in ſuis quaeſtionibus exiſtimat, gallorum cantum ab innata quadam ſalacitate proficiſci. Cantu enim coeundi libidinem ſignificari, vel illud praecipuè denotat, quòd antequam ad ineundas gallinas idonei ſint, conticeſcant. Quod plerisque avibus uſu venit, quae Veneris proclivitatem denuntiant: quemadmodum de perdicibus ait Plinius l. 10. c. 33. quae ſupervolantium afflatu concipiunt, ſaepe voce tantùm audita maſculi. Galli igitur concocto cibo, expulſo jam ſomno ad Veneris illecebras excitantur, cantusque blanditiis ad ſeſe gallinas alliciunt. Lepidam admodum rationem profert Lucianus in ſuo Somnio, quod & Gallus inſcribitur, cur gallus antelucanos edat cantus, quam ut commentitiam praetermittimus, ut ad ſeria deveniamus.

Ruſſis, cantu, plauſuque premunt alas.

niamus. Multorum igitur philoſophorum fuit opinio, omnia, quae infra Lunam ſunt, cum ſuperioribus cognationem quandam, atque convenientiam, quam Graeci συμπάθειαν vocant, habere. Unde Chaeremon Stoicus, & cum eo Porphyrius arbitrati ſunt, gallo à Sole aliquid caeleſte conferri: idque eò libentiùs, quòd primâ mediae noctis inclinatione noctem explaudentibus alis (ut Lucretianis utar verbis) eſt

Auroram clarâ contentus voce vocare.

In qua etiam opinione fuit Proclus, qui ait inſitum eſſe gallis, Apollinis numen advocare, & veluti propriis canticis aſſurgenti ſupplaudere. Pauſanias l. 5. Idomenei clypeum idcirco ait gallinacei galli effigie inſignitum, quòd is à Minoë Cretenſium rege, & Paſiphaë originem duceret, quae Solis fuit filia: cui gallum ideo
472 ſacrum eſſe perhibet, quia ejus ortum praeſentiat, cantuque mortalibus indicet. Indeque finxerunt poëtae, Latonae parienti gallum aſtitiſſe. Qui adeò prae caeteris animalibus cum Sole eſt conjunctior, ut hanc ob cauſſam leo, qui animal maximè ſolare eſt, ejus aſpectum, criſtas, vocemque perhorreſcat; & eorum praecipuè (ut D. Ambroſius lib. 6. Hexaëmer. c. 4. ait) qui albi ſunt. Cujus rei cauſſam Proclus, qui ex Platonica prodiit officina, optimè explicavit in eo libello, cui titulus eſt περὶ τῆς μαγείας. Ait enim, animalia multa cum Sole convenire, quemadmodum leones, & galli, qui pro ſua natura ſolaris numinis participes ſunt. Unde mirum quidem eſt, quantùm eodem in ordine inferiora cedunt ſuperioribus, quamvis magnitudine, potentiaque minimè cedant. Hinc à leone aſſerunt vehementer gallum timeri, & quaſi quodammodo coli: cujus rei rationem à materia, ſenſûve aſſignare nequimus; ſed ſolùm à ſuperni ordinis contemplatione: quoniam videlicet ſolaris virtutis praeſentia convenit gallo magis quàm leoni. Quod & inde perſpicuum eſt, quia gallus quaſi quibusdam hymnis ſurgenti Soli applaudit, eumque advocat, cùm ex Antipodum medio caelo ad nos defertur. Adhaec tradunt Graeci aliquot auctores, Cecropis animam, quam in leonis ſpeciem converſam fuiſſe autumabant, ex Aegyptiorum, Chaldaeorumque necromantia, immolatis gallis, quibusdam ſignis, figuriſque impreſſis, quas Graeci χαρακτῆρας appellant, eſſe evocatam, ſeque illam eis praebuiſſe conſpicuam. Sed Lucretius l. 4. aliam hujus timoris affert rationem, cùm de gallo loquens ait;

Quem nequeunt rapidi contra conſtare leones,
Inque tueri; ita continuò meminêre fugaï:
Nimirum, quia ſunt gallorum in corpore quaedam
Semina, quae, cùm ſunt oculis immiſſa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Praebent, ut nequeant contra durare feroces.

Alii autem dicunt, gallum eſſe ſymbolum colendae divinitatis, & divinum quiddam prae ſe ferre. Quod verò divinum eſt, omnis humana, terrenaque poteſtas reveretur. Leones porrò, cùm deorum matri Cybelae dedicati ſint, nam ejus currum trahentes finxerunt poëtae, unde Maro l. 3. Aen.

Et juncti currum dominae ſubière leones,

terrae ipſi addicti intelliguntur. Per Cybelen enim terram poëtas intellexiſſe Albricus philoſophus, Servius, & plerique alii dixerunt. Tanta igitur inter leonem & gallum diſcordia intercedit, ut etiam (quemadmodum ex ſuperſtitioſis Democriti ſcriptis tradidit Socion) herbula quaedam, quae leo nuncupatur, ita gallum abhorreat, ut, ſi puella nondum juncta viro, ſed tamen quòd tunc menſes laboret, nudaque paſſis crinibus legumenum 473
ſegetem circumeat gallum habens in manibus, illicò exareſcat.

Favent faucibus russis, cantu,] Favere faucibus pro *canere* dixit Ennius, ut adnotat l. 5. Adv. c. 19. Turnebus. Aliqui tamen legunt;

a Illic eſt nugator nihili, non nauci homo. — Feſt. *Naucum.*

--- quaſi in b choro pila
Ludens, datatim dat ſeſe, & communem facit.
Alium tenet, alii nutat, alibi manus — Iſid. lib. 1. c. 25.

a Illuc b foro

—— *favent faucibus*
Rurſum cantu, plauſuque &c.

& intelligunt hoc loco, *favere faucibus, cantu*, pro *tacere*; quemadmodum nota illa loquutio *favere ore*, vel *linguis*. Hyperides, & Demoſthenes gallos κοκκύζειν dixerunt; Auctor verò Elegiae de Philomela cucurire.

PLAUSUQ. PREMUNT ALAS.] Plinius lib. 10. c. 21. de gallis ait; *Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum.*

NON NAUCI HOMO.] Chariſius l. 2. ait, Nauci eſſe fabae granum, cùm ſe aperit, & hinc pro nihilo ponitur. Galbius Baſſus Satyra,

Veruïna confodiende, non te nauci facio.

QUASI IN CHORO PILA LUD.] Iſidorus ubi de digitorum, & oculorum notis loquitur, quibus taciti procul diſtantes colloqui poſſunt, adducit lepidos hos Ennii verſus de quadam impudica. Quam cùm deſcribere vellet, utpote omnibus ſui copiam facientem, elegantiſſimam à pilae luſu ſimilitudinem ſumpſit, quae datatim ſeſe dederet. Datatim autem ludere, abſolutè erat, *pilâ ludere*. Unde in eo luſu alii datores dicebantur, qui pilam dabant; alii factores, qui faciebant, hoc eſt, qui feriebant. De qua re Plautus in Curculione;

Tum iſti qui ludunt datatim ſervi ſcurrarum in via,
Et datores & factores omneis ſubdam ſub ſolum.

Eâdem tranſlatione uſus eſt Pomponius Atellanarum poëta in Adelph.

Quod ille dicit, tum datatim in lecto tecum luſi.

Ubi *datatim* interpretatur Nonius *invicem danda*. Artemidorus l. 1. ubi de gymnaſiis ſecundùm ſpecies agit, harpaſtum, inquit, & pilam contentiones nunquam finiendas ſignificare: plerunque etiam amorem erga meretrices. Similis eſt enim pila, & harpaſtum meretrici, propterea quòd nuſquam maneant, & ad multos quidem perveniant.

ALIUM TENET,] Tibullus Eleg. 6. L. 1.
Te tenet, abſentes alios ſuſpirat amores.

ALII NUTAT,] Natura potiſſimùm ſermone bruta animalia ab hominibus differre voluit, quae non tantùm ἄλογα ζῶα dicta ſunt, quoniam ratione carent (non enim omnino bruta rationis expertia eſſe videntur, quandoquidem bona expetere, malaque vitare optimè ſciunt) ſed quoniam muta ſunt, nullusque eſt inter ea ſermocinandi uſus. At demum homines tanto naturae beneficio non contenti ſuapte induſtriâ alios excogitarunt modos, quibus abſque ſermone occultas animi cogitatio- 474
nes, quibus vellent, patefacere poſſent, nutu ſcilicet, ſive oculorum, aut digitorum motione, & aliis pleriſque modis. Scaliger pro *nutat*, *adnictat* legit in Conjectaneis. In qua dictione Feſtus hunc ex Naevii Tarentilla locum profert;

Alii adnutat, alii adnictat, alium amat, alium tenet.

Cujus auctoritate fretus Scaliger putat, totum hunc de meretrice locum eſſe Naevii. Verùm quamvis hic verſus ſententiâ Ennianis illis non videatur abſimilis, verba tamen longè differunt. Sed fieri potuit, ut eandem ſententiam alter ab altero exprimere voluerit; vel utrique ea, ut plerunque contingere ſolet, in mentem venerit. Iſidorus enim apertâ dictione ex Ennio affert. Nutare autem capitis eſſe dicunt, an-

Eſt occupata, alii [a] perpellit pedem,
Alii dat annulum [b] ſpectandum à labris;
Alium invocat, cum alio cantat: attamen
Aliis dat digito literas ---

a pervellit, percellit b exſpectandum

annuere, vel innuere narium, vel labiorum, nictare oculorum. Plautus Aſin.

Neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat.

Tibullus Eleg. 2. l. 1.

Illa viro coram nutus conferre loquaces,
Blandaque compoſitis abdere verba notis.

Ovidius 2 Amor. Eleg. 5.

Multa ſupercilio vidi vibrante loquentes,
Nutibus in veſtris pars bona vocis erat.
Non oculi tacuêre tui, conſcriptaque vino
Menſa; nec in digitis littera nulla fuit.
Sermonem agnovi (quid non videatur amanti?)
Verbaque pro certis juſſa valere notis.

Idem Amor. 1. Eleg. 4.

Me ſpecta, nutusque meos, vultumq; loquacem,
Excipe furtivas, & refer ipſa notas.

Et rurſus Amor. 3. Eleg. 10.

Quid juvenum tacitos inter convivia nutus?
Verbaque compoſitis diſſimulata notis?

Cornelius Gallus Eleg. 3.

Atque ſuperciliis, luminibusque loqui.

Alii perpellit pedem,] Plautus Aſin.

Neque illaec ulli ſuo pede pedem homini premat.

Annulum spectandum] Plautus ibid.

Spectandum ne cui annulum det, neque roget.

Aliis dat digito literas] Salomon Prov. c. 6. *Annuit oculis, terit pede, digito loquitur, &c.* Ovidius l. 1. Amor. Eleg. 4.

Verba ſuperciliis ſine voce loquentia dicam,
Verba leges digitis, verba notata mero.

Idem l. 1. de Art. aman.

Nil opus eſt digitis, per quos arcana loquaris,
Nec tibi per nutus accipienda nota eſt.

Propertius l. 3. Eleg. 7.

Tecta ſuperciliis ſiquando verba remittis,
Aut mea dùm digitis ſcripta ſilenda notas.

Crepitu praeterea digitorum ad ſigna lo- 475
quuntur amantes. Tibullus l. 1. Eleg. 2.

Et vocet ad digiti me taciturna ſonum.

Quorum etiam ſono pueros ad reſpondendum ciemus, ut in libro de Orthographia ait Velius. Petronius autem geſticulatorem intelligit, qui certâ quâdam lege manus motat, cùm ait;

Tinctus colore noctis
Manu puer loquaci.

TOMUS

TOMUS QUARTUS.

In quo, quae ex Evemero, *ſive ſacra hiſtoria ſuperſunt, continentur: & minutiora quaedam Fragmenta, quae quonam referenda eſſent, pro incerto prorſus habuimus.*

PROLEGOMENA

IN EVEMERUM.

482 ANtequam horum fragmentorum explicationem aggrediar, videor facturus operaepretium, ſi de Evemero, ejusque Sacra hiſtoria, quam poſtea Latinè convertit Ennius, pauca retulero. Evemeri igitur patria incerta eſt: nam Plutarchus in libris, quos de dogmate philoſophorum ſcripſit, Tegeatem facit, & in libello de Oſiride, & Iſide, Meſſenium. Quod confirmat Aelianus l. 2. c. 31. de Var. hiſt. Strabo l. 1. & Lactantius. Clemens autem Alexandrinus, & Arnobius Agrigentinum tradunt fuiſſe. Vir fuit ſummae impietatis; nam deos ſuſtulit omnino. Et hunc in Jambis Callimachus innuiſſe exiſtimatur, cùm ait;

Εἰς τὸ πρὸ τείχευς ἱερὸν ἀλέες δεῦτε,
Οὗ τὸν πάλαι χάλκεον ὁ πλάσας Ζᾶνα,
Γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βίβλια ψύχει.

Quare impium τοῦ ἀθέου cognomen ſibi uſurpavit, ut Aelianus, Sextus Empiricus l. 8. Adver. Math. Theodoretus l. 3. Graec. affect. & alii quamplurimi tradiderunt. In eodem impietatis albo fuere Melius Diagoras, Prodicus Ceius, Theodorus Cyrenaeus, Nicanor Cyprius, Hippon Melius, Diogenes Phryx, Soſias, Epicurus, & Abderita Protagoras: de quo haec protulit Timon Phliaſius in 2. l. eorum, quos inſcripſit σίλλους, id eſt Sales, ſeu ſcommata,

——— ὥς τε καὶ μετέπειτα σοφιστῶν
Οὔτ᾽ ἀλιγυγλώσσῳ, οὔτ᾽ ἀσκόπῳ, οὔτ᾽ ἀκυλίστῳ
Πρωταγόρῃ ἔθελον δὲ τέφρην σὺν γράμματι θεῖναι,
Ὅττι θεοὺς κατέγραψ᾽ οὔτ᾽ εἰδέναι, οὔτε δύνασθαι.
Οπποῖοί τινές εἰσι, καὶ οἵ τινες, ἀθρήσασθαι.
Πᾶσαν ἔχων φυλακὴν ἐπιεικείης. τὰ μὲν οὔ οἱ
Χραίσμησ᾽, ἀλλὰ φυγῆς ἐπεμαίετο, ὄφρα μὴ οὕτως
Σωκρατικὸν πίνων ψυχρὸν ποτὸν ἄϊδι δύῃ.

Conſtat igitur multorum teſtimonio ſcripſiſſe libros, quibus deos eſſe omnino negabat. Quod fortaſſe argumentum in his iisdem libris complexus eſt, quos ἱερὰν 483 ἀναγραφὴν inſcripſit: non quòd haberet ipſe ſacram, quia res ſacras contineret (aſſerit enim in illa deos ex hominibus factos & fictos eſſe) ſed vel juxta vulgi opinionem, vel ironia ludens eo titulo librum inſignivit. Vel etiam quia ex inſcriptionibus, titulisque in vetuſtiſſimis templis exaratis, ut ex Lactantio demonſtrabimus, hiſtoriam ferè omnem collegit. Eâ certè hominum, non deorum res geſtas complexus eſt. Floruit Caſſandri regis temporibus, cui maximè charus fuit, longisque ſuſcepris

ptis peregrinationibus Oceani meridionalem plagam perluſtravit. Fuit alter praeterea ejus nominis Elegiographus, cujus mentionem facit Cenſorinus in libello de die natali cap. 20. Sed placet adſcribere quaedam, quae ab antiquis ſcriptoribus de Evemero ſunt prodita, cùm ad ejus hiſtoriae cognitionem plurimùm contulerint.

Cicero l. 1. de nat. deor. *Quid qui aut fortes, aut claros, aut potentes viros tradunt poſt mortem ad deos perveniſſe, eosque eſſe ipſos, quos nos colere, precari, venerarique ſoleamus, nonne expertes ſunt religionum omnium? Quae ratio maximè tractata ab Evemero eſt; quem noſter & interpretatus, & ſequutus eſt praeter caeteros Ennius. Ab Evemero autem & mortes, & ſepulturae demonſtrantur deorum.*

Arnobius l. 4. adverſus gentes. *Mortalia ſunt enim quaecunque narratis. Et poſſumus quidem hoc in loco omnes iſtos, nobis quos inducitis, atque appellatis deos, homines fuiſſe monſtrare, vel Agragantino Evemero replicato; cujus libellos Ennius, clarum ut fieret cunctis, ſermonem in Italum tranſtulit.*

M. Minucius Felix. *Lege a Stoicorum ſcripta, vel ſcripta ſapientium, eadem mecum recognoſces ob merita virtutis, aut muneris deos habitos. Evemerus exſequitur & eorum natales, patrias, ſepulchra dinumerat, & per provincias monſtrat: Dictaei Jovis, & Apollinis Delphici, & Phariae Iſidis, & Cereris Eleuſinae prodigiis aſſumptos in deos loquitur, qui errando, inventis novis frugibus, utilitati hominum profuere.*

Lactantius l. 1. c. 11. *Quomodo id probari poteſt? Nimirum veteres hiſtoriae docent. Antiquus auctor Evemerus, qui fuit ex civitate Meſſana, res geſtas Jovis, & caeterorum, qui dii putantur, collegit, hiſtoriamque contexuit ex titulis, & inſcriptionibus ſacris, quae in antiquiſſimis templis habebantur, maximeque in fano Jovis Triphylii, ubi auream columnam poſitam eſſe ab ipſo Jove, titulus indicabat: in qua columna geſta ſua perſcripſit, ut monimentum eſſet poſteris rerum ſuarum. Hanc hiſtoriam interpretatus eſt Ennius, & ſequutus: cujus haec verba ſunt, Jupiter imperium &c.*

434 Idem lib. de ira Dei cap. 11. *Nimirum ii* a hiſtoricorum *omnes, qui coluntur ut dii, homines fuerunt, & iidem primi, ac maximi reges. Sed eos aut ob virtutem, quia profuerant hominum generi, divinis honoribus affectos eſſe poſt mortem; aut ob beneficia, & inventa, quibus humanam vitam excoluerant, immortalem memoriam conſequutos, quis ignorat? nec tantùm mares, ſed & foeminas. Quod cùm vetuſtiſſimi Graeciae ſcriptores, quos illi θεολόγους nuncupant, tum etiam Romani Graecos ſequuti, & imitati docent. Quorum praecipuè Evemerus, ac noſter Ennius, qui eorum omnium natales, conjugia, progenies, imperia, res geſtas, obitus, ſimulachra demonſtrant.*

Auguſtin. lib. 6. de Civit. Dei cap. 7. *Quid de ipſo Jove ſenſerunt, qui ejus nutricem in Capitolio poſuerunt? Nonne atteſtati ſunt Evemero, qui omnes tales deos non fabuloſâ garrulitate, ſed hiſtoricâ diligentiâ homines fuiſſe, mortaleſque conſcripſit?*

Idem lib. 7. cap. 26. *Nam quod Virgilius ait,*

Primus ab aethereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exſul ademptis,

& quae ad hanc rem pertinentia ſubſequuntur, totam de hoc Evemerus pandit hiſtoriam, quam Ennius in Latinum vertit eloquium. Unde quia plurima poſuerunt, qui contra hujuſmodi errores ante nos vel Graeco ſermone, vel Latino ſcripſerunt, non in eo mihi placuit immorari.

Euſebius lib. 2. Euang. praeparat. De terreſtribus (*inquit*) Diis multa, variaque ab Hiſtoricis, & Poëtis tradita ſunt. Ex hiſtoricis quidem Evemerus, qui ſacram quandam conficiens traditionem, ſeorſum ſcripſit. Ex Poëtis verò Homerus, Heſiodus, Orpheus, caeterique hujus generis auctores de Diis monſtroſa quaedam effinxere. Nos tamen, quae ab utriſque conſcripta ſunt, brevitati ſtudentes explicare conabimur. Evemerus igitur cùm Caſſandri regis fuerit amicus, ab eoque impulſus ſit, ut quaedam regia negotia, longamque peregrinationem ad finem perduceret, ait, in Oceanum Meridianum profectum. Qui cùm denique ex felici remigraſſet Arabia, in diverſas navigavit

inſulas, & in earum unam praeſtantiorem
Panchaeam appellatam. In qua ait, vidiſſe
incolas Panchaeos religione, pietateque
praeſtantes, qui maximis ſacrificiis, ma-
gnificisque muneribus argenteis, & aureis
Deos colerent. Quamobrem ſacram Diis
eſſe ipſam inſulam exiſtimat; aliaque multa
tum propter vetuſtatem, tum propter o-
peris apparatum admiratione digna tradi-
dit: de quibus ſingillatim in ſuperioribus
libris ſcripſimus. Addiditque in ejus in-
ſulae ſummo vertice templum eſſe Jovis
Triphylaei ab eo ipſo conditum, cùm to-
tius orbis imperio inter homines exſiſtens
485 potiretur; & in eo templo auream colu-
mnam eſſe, in qua Panchaeis literis Caeli,
Saturni, & Jovis res geſtae ſummatim e-
rant diſpoſitae. Ait praeterea, primum
Caelum regem fuiſſe juſtum, ac pium vi-
rum, aſtrorumque motus cognitionis non
imperitum; qui quoniam primus caeliti-
bus ſacra retulerit vota, Caelus dictus eſt.
Filios quoque Pana, & Saturnum; filias
verò Rheam, & Cererem ex Veſta habuiſſe
tradit. Saturnumque deinde regnaſſe, qui
ex Rhea uxore Jovem, Junonem, & Ne-
ptunum ſuſcepit. Jupiter inſuper, quem
Saturnus regni habuit ſucceſſorem, Juno-
nem, Cererem, & Themin uxores duxit.
Ex iisque liberos, ex prima ſcilicet Cure-
tas, ex altera Proſerpinam, ex tertia Mi-
nervam procreavit. Cùm verò Babylonem
perveniſſet, à Belo hoſpitio acceptus eſt:
ac poſtmodum cùm ad Panchaeam inſu-
lam, quae in Oceano eſt, appuliſſet,
Caelo progenitori aram collocavit. Inde-
que per Syriam regem Caſſium adiit, ex
quo mons Caſſius dictus eſt; & in Cili-
ciam profectus bello vicit Cilicem Impera-
torem. Ejus verba ſunt haec, quae à Georgio
Trapezuntio ejus interprete non vertuntur,
qui in tota illa traductione mancus & muti-
lus eſt; Περὶ δὲ τῶν ἐπιγείων θεῶν πολλοὶ
καὶ ποικίλοι παραδέδονται λόγοι παρὰ τοῖς
ἱστορικοῖς τε καὶ μυθογράφοις. καὶ τῶν μὲν
ἱστορικῶν Εὐήμερος ὁ τὴν ἱερὰν ἀναγραφὴν ποιη-
σάμενος ἰδίως ἀνέγραψε. τῶν δὲ μυθολόγων
Ὅμηρος, καὶ Ἡσίοδος, καὶ Ὀρφεὺς, καὶ
ἕτεροι τοιοῦτοι τερατωδεστέρους μύθους περὶ
θεῶν πεπλάκασιν. ἡμεῖς δὲ τὰ παρ' ἀμφο-
τέροις ἀναγεγραμμένα πειρασόμεθα συντόμως
ἐπιδραμεῖν, στοχαζόμενοι τῆς συμμετρίας. Εὐ-
ήμερος μὲν οὖν φίλος γεγονὼς Κασσάνδρου
βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτον ἠναγκασμένος τε-
λεῖν βασιλικάς τινας χρείας, καὶ μεγάλας
ἀποδημίας, φησὶν ἐκτοπισθῆναι κατὰ τὴν
Μεσημβρίαν εἰς τὸν ὠκεανόν. ἐκπλεύσαντα δὲ
αὐτὸν ἐκ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας ποιήσασθαι
τὸν πλοῦν δι' ὠκεανοῦ πλείους ἡμέρας, καὶ
προσενεχθῆναι νήσοις πελαγίαις. ὧν μίαν
ὑπερέχειν τὴν ὀνομαζομένην Πάγχαιαν. ἐν ᾗ
τεθεᾶσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Παγχαίους, εὐ-
σεβείᾳ διαφέροντας, καὶ τοὺς θεοὺς τιμῶν-
τας μεγαλοπρεπεστάταις θυσίαις, καὶ ἀνα-
θήμασιν ἀξιολόγοις, ἀργυροῖς τε καὶ χρυ-
σοῖς. εἶναι δὲ τὴν νῆσον ἱερὰν θεῶν, καὶ ἕτερα
πλείω θαυμαζόμενα κατά τε τὴν ἀρχαιότη-
τα, καὶ τὴν τῆς κατασκευῆς πολυτεχνίαν.
περὶ ὧν τὰ κατὰ μέρος ἐν ταῖς πρὸ ταύτης
βίβλοις ἀναγεγράφαμεν· εἶναι δ' ἐν αὐτῇ κα-
τά τινα λόφον ὑψηλὸν καθ' ὑπερβολὴν ἱερὸν
Διὸς Τριφυλαίου, καθιδρυμένον ὑπ' αὐτοῦ,
καθ' ὃν καιρὸν ἐβασίλευσε τῆς οἰκουμένης ἁ-
πάσης, ἔτι κατὰ ἀνθρώπους ὤν· ἐν τούτῳ τῷ
ἱερῷ στήλην εἶναι χρυσῆν, ἐν ᾗ τοῖς Παγχαί-
οις γράμμασιν ὑπάρχειν γεγραμμένας τάς τε
Οὐρανοῦ, καὶ Κρόνου, καὶ Διὸς πράξεις κεφα-
λαιωδῶς. μετὰ ταῦτά φησι πρῶτον Οὐρανὸν
βασιλέα γεγονέναι, ἐπιεικῆ τινα ἄνδρα, καὶ
εὐεργέτην, καὶ τῆς τῶν ἄστρων κινήσεως ἐπι-
στήμονα. ὃν καὶ πρῶτον θυσίαις τιμῆσαι τοὺς
οὐρανίους θεοὺς, διὸ καὶ Οὐρανὸν προσαγο-
ρευθῆναι. υἱοὺς δὲ αὐτῷ γενέσθαι ἀπὸ γυ-
ναικὸς Ἑστίας Πᾶνα, καὶ Κρόνον. θυγατέρας
δὲ Ῥέαν, καὶ Δήμητραν. Κρόνον δὲ βασιλεῦ-
σαι μετὰ Οὐρανὸν, καὶ γήμαντα Ῥέαν γεν-
νῆσαι Δία, καὶ Ἥραν, καὶ Ποσειδῶνα. τὸν
δὲ Δία διαδεξάμενον τὴν βασιλείαν τοῦ Κρό-
νου γῆμαι Ἥραν, καὶ Δήμητραν, καὶ Θέμιν. 486
ἐξ ὧν παῖδας ποιήσασθαι, Κουρῆτας μὲν
ἀπὸ τῆς πρώτης, Περσεφόνην δὲ ἐκ τῆς δευ-
τέρας, Ἀθηνᾶν δὲ ἀπὸ τῆς τρίτης. ἐλθόντα
δὲ εἰς Βαβυλῶνα ἐπιξενωθῆναι Βήλῳ. καὶ
μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Πάγχαιαν νῆσον πρὸς ὠ-
κεανῷ κειμένην παραγενόμενος Οὐρανοῦ τοῦ
ἰδίου προπάτορος βωμὸν ἱδρύσασθαι. κἀκεῖ-
θεν διὰ Συρίας ἐλθεῖν πρὸς τὸν τότε δυνά-
στην Κάσσιον. ἐξ οὗ καὶ τὸ Κάσσιον ὄρος. ἐλ-
θόντα δὲ εἰς Κιλικίαν πολέμῳ νικῆσαι Κίλι-
κα τοπάρχην.

EVEMERI,
ſive SACRAE HISTORIAE
Solutâ Oratione converſae
FRAGMENTA.

INitio primus in terris imperium ſummum Uranus habuit: is id regnum unà cum fratribus ſuis inſtituit, atque paravit. Lact. l. 1. c. 13.

Caelus in Oceano mortuus, & in oppido Aulatia ſepultus. Idem l. 1. c. 11.

Exin Saturnus uxorem duxit Opem. Titan, qui major natu erat, poſtulat, ut ipſe regnaret. Ibi Veſta mater Idem l. eod. c. 14.

486. Initio primus] Lactantius, ubi haec verba refert, ita inquit; *Ennius quidem in Evemero non primum dicit regnaſſe Saturnum, ſed Uranum patrem; Initio, inquit &c.* Quibus verbis Apollodorus ſuam auſpicatus eſt Bibliothecam: ait enim, Οὐρανὸς πρῶτος τοῦ παντὸς ἐδυνάστευσε κόσμου. Quae ego potiùs ex Evemero ſumpta, quam Apollodori eſſe puto. Meminit pòſt idem Auctor Urani, quem Caelum Latinè dicimus, filiorum, quorum noviſſimum Saturnum eſſe ait, qui Caelo patri virilia amputavit, cumque ab regno ejecit. Quem Atlantei Africae populi (ut ex Diodoro refert Euſebius) regnaſſe aſſerebant apud ipſos primùm, habuiſſeque filios quinque & quadraginta. Cur autem finxerunt poëtae Saturnum, hoc eſt, tempus, Urani, qui caelum Latinè dicitur, eſſe filium, rationem explicat hiſce verbis Claudius Tuſcus; ὁ γὰρ χρόνος ἐκ τῶν τοῦ οὐρανοῦ κινήσεων πρόεισι.

Caelus in oceano] Haec verba ex Evemero refert Lactantius. Sunt qui pro *Oceano* legant *Oceania*; putantque ita Cretam appellatam eſſe.

Exin Saturnus uxorem duxit Opem] Lactantius haec Ennii eſſe teſtatur ex Sacra hiſtoria. Idem quoque Apollonius primo Bibliothecees ſcribit de Saturni conjugio: ait enim, Saturnum ſororem Rheam, quam Latinè Opem dicimus, ſibi in matrimonium copulaſſe his verbis; τὴν δὲ ἀδελφὴν Ῥέαν γήμας, &c.

Titan, qui major natu erat,] Lactantius, poſtquàm multa ex Ennii Evemero proſequutus eſt, haec addidit; *Haec hiſtoria quàm vera ſit, docet Sibylla Erythraea eadem ferè dicens, niſi quòd in paucis, quae ad rem non pertinent, diſcrepat.* Sed quoniam Lactantius Sibyllae verba praetermiſit, viſum eſt, ea adſcribere. Inquit igitur, Saturno, Titano, & Japeto Caeli Terraeque filiis forte unicuique tertiam terrae partem obtigiſſe; ita & inter eos pater aequè diviſerat: qui ſenio tandem confectus mortuus eſt. Tum verò Saturnus, & Titan jurejurando violato de regno contendere coeperunt. Sed Juno, Terra, Venus, Veſta, Ceres, & Dione contentionem compoſuere; convocatiſque regibus, fratribuſque omnibus, ac conſangui-

eorum, & ſorores Ceres, atque Ops ſuadent Saturno, ut de regno non concedat fratri. Ibi Titan, qui facilè deterior eſſet, quàm Saturnus, idcirco & quòd videbat matrem, atque ſorores ſuas operam dare, ut Saturnus regnaret, conceſſit ei, ut is regnaret. Itaque pactus eſt cum Saturno, uti ſiquid liberorum virilis ſexus ei natum eſſet, ne educaret. Id ejus rei cauſſa fecit, uti ad ſuos gnatos regnum rediret. Tum Saturno filium, qui primus natus eſt, eum necaverunt. Deinde poſteriùs nati ſunt gemini Jupiter, atque Juno. Tum Junonem Satur-

neis, Saturno regnum tributum eſt, utpote qui reliquis & forma eſſet praeſtantior, & aevo maturior. Verba ejus ſunt;

487 Καὶ βασίλευσε Κρόνος, καὶ Τιτὰν, Ἰαπετός τε,
Γαίης τέκνα φέριστα, καὶ Οὐρανοῦ ἐξεκάλεσσαν
Ἄνθρωποι, Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ οὔνομα θέντες,
Οὕνεκα οἱ προφέριστοι ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων.
Τρίσσαι δὴ μερίδες γαίης κατὰ κλῆρον ἑκάστου,
Καὶ βασίλευσεν ἕκαστος ἔχων μέρος, οὐδὲ μάχοντο.
Ὅρκοι γάρ τ' ἐγένοντο πατρὸς, μέριδές τε δίκαιαι.
Τηνίκα δὴ πατρὸς τέλεος χρόνος ἵκετο γήρως,
Καί ῥ' ἔθανεν, καὶ παῖδες ὑπερβασίην ὅρκοισι
Δεινὴν ποιήσαντες, ἐπ' ἀλλήλους ἔριν ὦρσαν,
Ὃς πάντεσσι βροτοῖσιν ἔχων βασιληΐδα τιμὴν
Ἄρξει. καὶ μαχέσαντο Κρόνος, Τιτάν τε, πρὸς αὐτούς.
Τοὺς δ' Ἥρη, καὶ Γαῖα, φιλοστέφανός τ' Ἀφροδίτη,
Δημήτηρ τε, καὶ Ἑστίη, εὐπλόκαμός τε Διώνη,
Ἤγαγον ἐς φιλίην συναγείρασαι βασιλῆας
Πάντας ἀδελφειούς τε, συναίμους τ' ἠὲ καὶ ἄλλους
Ἀνθρώπους, οἵ τ' ἦσαν ἀφ' αἵματος ἠδὲ τοκήων.
Καί ῥ' ἔκριναν βασιλῆα Κρόνον πάντων βασιλεύειν,
Οὕνεκά τοι πρέσβιστος τ' ἦν γε, καὶ εἶδος ἄριστος.

Sed lectio quatuor priorum verſuum aliquantulùm diverſa eſt apud Athenagoram in Apologia pro Chriſtianis. Nam ibi pro βασίλευσε legitur βασιλεὺς, & pro καὶ Οὐρανοῦ ἐξεκάλεσσαν, eſt καὶ Οὐρανοὺς ἐκάλεσσαν, & pro Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ, Γαῖάν τε καὶ Οὐρανὸν, & pro προφέριστοι habetur πρώτιστοι.

ITAQ. PACTUS EST CUM SATURNO,] Proſequitur Sibylla, Titana, antequam imperium ſuſciperet Saturnus, eum coëgiſſe, ut juraret, maſculam prolem ab ipſo ullo modo educandam non eſſe: ut, cùm ſenio Saturnùs confectus obierit, ipſe regno ſuccederet. Quare cùm Rhea parturiebat, Titanes aderant, qui virilis ſexus foetus omnes crudeliter dilaniabant, ſinentes tantùm foemellas à matre nutriri. Ea verò ſic ait;

Ὅρκους δ' αὖτε Κρόνῳ μεγάλους Τιτὰν ἐπέθηκε,
Μὴ θρέψ' ἄρσενα, καὶ παίδων γένος, ὡς βασιλεύσῃ
Αὐτὸς, ὅταν γῆρας τε Κρόνῳ, καὶ μοῖρα πέληται.
Ὁππότε κεν δὲ Ῥέη τίκτεν, παρὰ τὴν δ' ἐκάθηντο
Τιτῆνες, καὶ τέκνα διέσπων ἄρρενα πάντα,
Θήλεα δὲ ζῶντ' εἴων οἱ παρὰ μητρὶ τρέφεσθαι.

ATQ.

no in conſpectum dedêre, atque Jovem clam abſcondunt, dantque eum Veſtae educandum celantes Saturnum. Item Neptunum clam Saturno Ops parit, eumque clanculùm abſcondit. Ad eundem modum tertio partu Ops parit ge-

Atq. Jovem clam abscondunt] Apollodorus lib. 1. Biblioth. Rheam, inquit, quo tempore Jovem utero ferebat, in Cretam eſſe profectam; ibique in Dictaeo antro illum in lucem edidiſſe, & Curetibus, Adraſteaeque, ac Idae nymphis Meliſſarum filiabus alendum dediſſe, quae Amaltheae lacte puerum educavere. Curetes
488 verò in antro armati infantem ſervabant, haſtilibus ſcuta concutientes, ne vagientis pueri vocem Saturnus audiret. Eosque ferunt Curetas eſſe appellatos διὰ τὸ κουροτροφῆσαι αὐτόν. Pindari verò interpres ait, Jovem in Ida Cretae monte fuiſſe educatum, Curetibus reſonantibus, ne Saturnus eum ejulantem audiret. Cujus verba ſunt; Ἴδη ὄρος ἐν Κρήτῃ, ἔνθα Ζεὺς ἀνετρέφη, Κουρήτων ἠχούντων, ἵνα μὴ γνοίη Κρόνος αὐτὸν κλαίοντα. Rhea verò lapidem faſciis involutum pro puero patri devorandum tradidit. Idem ferè repetit Naſo l. 4. Faſt. Agathocles verò Babylonius dicit, quòd Rhea ex Proconneſo acceperit lapidem; per quem ait ſignificari, quòd priùs terra latuerit ſub rerum omnium confuſione. Graeci lapidem illum, qui Saturno pro Jove traditus eſt, βαίτυλον vocant, à Latinis inuſitatâ voce teſte Priſc. lib. 4. *Abaddir* dicitur. Quem lapidem devoravit in monte Petracho, quem ſupra Chaeronam eſſe, tradit Pauſanias in Boeoticis. Idemque in Meſſenicis praeter plures nationes Meſſenios ait Jovis incunabula ſibi vendicaſſe; ejusque nutrices nominaſſe Nedam, à qua fluvius, & Ithomen, à qua mons nomen acceperit. Addiditque, has nymphas ſurreptum à Curetibus Jovem ob Saturni metum in eo fonte lavaſſe, & ab eo furto aquae nomen inditum. Lucretius de Curetibus l. 2.

Dictaeos referunt Curetas, qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur;
Cùm pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum pulſarent aeribus aera,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Aeternumq; daret matri ſub pectore volnus.

De qua re plura Strabo l. 10. Mythologi commentitium illud Saturni filios devorantis ad tempus referunt. Unde quidem rectè Claudius Tuſcus in Ephemeride inquit, qui fabuloſa Saturni perſcrutati ſunt, ſuos ipſorum filios faciunt eum vorantem poëtico ſcilicet velamine, innuentes tempus rerum omnium parentem. Confirmat Pindarus Ol. Od. 2. tempus cunctarum rerum auctorem, ac parentem eſſe, quòd cuncta fiant temporis procurſu, intereant, redeantque. Quare rectè Graeci eodem ferè modo & Saturnum, & tempus nominant. Sed quoniam ad Jovis educationem ſpectat Evemeri locus, qui à Columella lib. 9. de Re Ruſt. adducitur, ideo hunc tranſcribere opportunum cenſemus; *Nec ſanè* inquit, *ruſtico dignum eſt ſciſcitari, fueritne mulier pulcherrimâ ſpecie Meliſſa, quam Jupiter in apem convertit, an (ut Evemerus poëta dicit) crabronibus, & Sole genitas apes, quas nymphae Phruxonides educaverint, mox Dictaeo ſpecu Jovis exſtitiſſe nutrices, easque pabula munere Dei ſortitas, quibus ipſae parvum educaverant alumnum.* Idcirco Virgilius de apibus l. 4. Georg.

Dictaeo caeli Regem pavère ſub antro.

Quo verſu videtur adumbraſſe illa Apollonii l. 1. Argon.

Ὄφρα Ζεὺς ἔτι κοῦρος, ἔτι φρεσὶ νήπια εἰδὼς 489
Δικταῖον ναίεσκεν ὑπὸ σπέος ——

Item Neptunum clam Saturno Ops parit, eumq. clanculum abscondit] Tradunt fabulae, equum pro Neptuno Saturno oblatum fuiſſe.

minos Plutonem, & Glaucam. Pluton Latinè eſt Dieſpiter: alii Orcum dicunt. Ibi Glaucam filiam Saturno oſtendunt, ac filium Plutonem celant, atque abſcondunt. Deinde Glauca parva emoritur.

Paullò pòſt,

Deinde Titan poſtquam reſcivit Saturno filios procreatos, atque educatos eſſe clam; ſeducit ſecum filios ſuos, qui Titani vocantur, fratremque ſuum Saturnum, atque Opem comprehendit, eosque muro circumegit, & cuſtodiam heis appoſuit. Idem ibid.

Jovi Aquila conſedit in capite, atque illi regnum portendit. Idem eod. l. c. 11.

PLUTON LATINE EST DIESPITER, ALII ORCUM DICUNT.] Haec verba à Latino interprete addita ſunt, quò Graecam vocem redderet notiorem. Dieſpiter autem Jupiter eſt, qui etiam & Pluto. Virgilius l. 4. Aen.

Sacra Jovi Stygio ———

Nec ſemel apud poëtas infernum Jovem invenies, ſicut etiam apud Maronem l. 6. infernam Junonem pro Proſerpina, ex opinione Stoicorum, qui uni eidemque Deo nomina, & ſexum pro actibus, & officiis dicebant variari. Varro l. 4. de ling. Lat. *Idem*, inquit, *hic Dieſpiter dicitur infimus aër, qui eſt conjunctus terrae, ubi omnia oriuntur, ubi aboriuntur: quorum quòd finis ortus, Orcus dictus.* Cum hoc convenit Ciceronis illud l. 2. de Nat. deor. *Terrena autem vis omnis, atque natura Diti patri dedicata eſt, qui Dis, ut apud Graecos* Πλούτων, *quia & recidant omnia in terras, & oriantur è terris.* Quod nimirum ex Platonis Cratylo ſumptum apparet, qui Ἅδην, inquit, ἐπονομάζεσθαι Πλούτωνα κατὰ τὴν τοῦ πλούτου δόσιν, ὅτι ἐκ τῆς γῆς κάτωθεν ἀνίεται ὁ πλοῦτος. Perſuaſerant enim ſibi veteres, eandem poteſtatem Plutonem apud inferos obtinuiſſe, quam Jupiter inter caeleſtes deos. Orcum ſanè appellatum volunt Grammatici ab urgendo, quod ad interitum omnia urgeat; & inde ab antiquis, ut tradit Verrius, Orcum Uragum eſſe appellatum: quae mihi nominis enodatio ſatis remota eſſe videtur.

DEINDE TITAN, POSTQUAM RESCIVIT] Refert Sibylla, Titanes poſtquam cognovêre ex Saturno pueros eſſe editos, atque furtim à conjuge educatos, Titan collectis undique ſexaginta natis Saturnum cum conjuge in obſcurum carcerem detruſit,

Ἡνίκα δ' ἤκουσαν Τιτᾶνες, παῖδας ἐόντας
Λάθριον, οὓς ἔσπειρε Κρόνος τε Ῥέη τε σύ-
νευνος,
Ἑξήκοντα δέ τοι παῖδας συναγείρατο Τιτάν,
Καὶ ῥ' εἶχ' ἐν δεσμοῖσι Κρόνον τε Ῥέην τε σύ-
νευνον,
Κρύψεν δ' ἐν γαίῃ, καὶ ἐν ζωσμοῖς ἐφύλασσε.

QUI TITANI VOCANTUR] Titanas primus omnium Homerus in Apollinis hymno commentus eſt, tartari deos eſſe: unde καταχθόνιοι δαίμονες dicti ſunt. Ab Homero deinde accepit Onomacritus Titanum nomen, quorum opera finxit in eo libro, quo Liberi patris Orgia verſibus expoſuit, eum Deum gravibus exagitatum aerumnis. Apollonii autem Scholiaſtes l. 3. Muſaeum laudat in Titanographia.

JOVI AQUILA CONSEDIT IN CAPITE] Lactantius l. 1. c. 11. *Caeſar quoque in Arato refert, Aglaoſthenem* (in Naxicis opinor, quae ab eo ſcripta comperio) *dicere,* 450
Jovem cùm ex inſula Naxo adverſus Titanas

proſi-

Jupiter adultus cùm audiſſet, patrem atque matrem cuſtodiis circumſeptos, atque in vincula conjectos, venit cum magna Cretenſium multitudine, Titanumque, ac filios ejus pugnando vicit, parentes vinculis exemit, pa-

Idem eod. l. c. 14.

proficiſceretur, & ſacrificium faceret in litore, aquilam ei in auſpicium advolaſſe: quam victor bono omine acceptam tutelae ſuae ſubjugarit. Quae mehercule verba (ut hoc obiter aſſeramus) eo ipſo, qui circumfertur, commentario contenta indicare ſatis poſſunt, eum etiam eſſe Germanici, non autem C. Baſſi, aut alterius cujuſpiam, ut falsò aliqui credidêre. Praeterea idem, quod ex Aglaoſthene diximus, refert etiam Anacreon apud Fulgentium lib. 1. Mytholog. Servius l. 1. Aen. in phyſicam allegoriam referens, quamobrem Jovi contra Gigantes dimicanti aquilam fulmina miniſtraſſe finxerint, ait, alitem ipſam calidiſſimam eſſe, adeò ut & ova, quibus incubat, coquere poſſit, niſi lapidem admoveat, quem alii Gagatem, alii Aetiten vocant, qui frigidiſſimus eſt. At Myro Byzantia aliam affert rationem, aſſeritque Jovi infanti aquilam nectar, quod ex petra hauſerat, miniſtraſſe: quam mox expulſo è regno Saturno in caelo locavit;

Νέκταρ δ' ἐκ πέτρης μέγας αἰετὸς αἰὲν ἀφύσσων
Γαμφηλῆς φορέεσκε πετῶν Διῒ μητιόεντι.
Τὸν καὶ νικήσας πατέρα Κρόνον εὐρύοπα Ζεὺς,
Ἀθάνατον ποίησε, καὶ οὐρανῷ ἐγκατένασσεν.

Anaxandrides aquilam hanc loquentem inducit, *Nectar comedo, atque ambroſiam bibo, & Jovi miniſtro.* Hinc περιφραστικῶς à Virgilio l. 1. Aen. Ovidio 6. Metam. & Silio l. 10. aquila *Jovis ales*, & *Jovis armiger* dicitur. Ovidius rurſus lib. 5. Faſtor. *avem Jovi gratam*, Statius lib. 8. Theb. *flammigerum alitem*, & Accius in Prometheo *Jovis ſatellitem* dixêre. Pindarus autem Olymp. Od. 2. eam Διὸς ὄρνιχα θεῖον appellavit.

ATQ. ILLI REGNUM PORTENDIT.] Meritò quidem regale auſpicium, quae avium regina habetur, altiusque cunctis, ac celeriùs evolat, ut nubes tranſcendere videatur, & ſola Solis radiis aciem intendere, fixamque tenere poteſt. Quapropter, ut ait l. 9. de hiſt. anim. c. 32. Ariſtoteles, homines ſolam avium omnium aquilam eſſe divinam perhibent. Poſt Heraclidarum familiam extinctam (referam aliquot ejus avis auguria) de qua Argivorum reges aſſumi mos fuerat, fertur oraculum conſulentibus Argivis de rege eligendo reſpondiſſe, *id aquilam oſtenſuram.* Quae quidem non diu pòſt conſedit ſuper Aegonis aedibus. Itaque cunctis ſuffragantibus, Aegon in regnum eſt aſſumptus. Eadem Midae portendit regnum Phrygiae, dum per integrum ferè diem jugo currus Gordii patris ejus, infimo qui loco natus erat, conſedit. Illud verò perſpicuum eſt in Hieronis Siculi clypeo conſediſſe, cùm ille vix exceſſiſſet ex ephebis, primaque militiae ſtipendia mereret; non vanum regiae dignitatis augurium. Quae verò de Tarquinio Priſco, ſatis in 3. Annali explicavimus. Hinc, quoniam verum demonſtrat, Graeci αἰετὸν aquilam appellarunt παρὰ τὸ ἐτεὸν δηλοῦν.

JUPITER ADULTUS] Inter innumera Jovis cognomina Jupiter τέλειος à Graecis dicitur; quae vox *adultus* ſonat, & perfectus. 491

CUM AUDISSET, PATREM ATQ. MATREM] Sibylla hiſtoriam narrat hoc pacto; Saturni liberos, rem cùm cognoviſſent, magnis copiis invaſiſſe Titanas, atque inde primam belli originem mortalibus eſſe exortam;

Καὶ τοτε δή μιν ἄκουσαν υἱοὶ κρατεροῖο Κρόνοιο,
Καί οἱ ἐπήγειραν πόλεμον μέγαν, ἠδὲ κυδοιμόν.
Αὕτη δ' ἔσ' ἀρχὴ πολέμου πάντεσσι βροτοῖσι.

Πρώτη

tri regnum reddidit; atque ita in Cretam remeavit. Poſt haec deinde Saturno data eſt ſors, ut caveret, ne filius eum regno expelleret: ille elevandae ſortis, atque effugiendi periculi gratia, inſidiatus eſt Jovi, ut eum necaret. Jupiter cognitis inſidiis regnum ſibi denuo vendicavit, ac fugavit Saturnum. Qui cùm jactus eſſet per omnes terras, perſequentibus armateis, quos ad eum comprehendendum, vel necandum Jupiter miſerat, vix in Italia locum, in quo lateret, invenit.

Πρώτη γάρ τε βροτοῖς αὕτη πολέμοιο καταρχή.

Post haec deinde Saturno data est sors] Ferunt aliqui Saturnum non ob jusjurandum Titani datum filios necaſſe; ſed quoniam jam ab initio audierat, fore, ut ipſe à filio regno privaretur, ac in vincula conjiceretur: quod innuit Heſiodus in Ortu deorum,

Πεύθετο γὰρ γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
Οὕνεκά οἱ πέπρωτο ἑῷ ὑπὸ παιδὶ δαμῆναι,
Καὶ κρατερῷπερ ἐόντι, Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς.
Τῷ ὅγε οὐκ ἀλαοσκοπιὴν ἔχεν, ἀλλὰ δοκεύων
Παῖδας ἑοὺς κατέπινε, Ῥέην δ' ἔχε πένθος ἄλαστον.

Quos verſus ita ferè videtur Ovidius l.4. Faſt. feciſſe Latinos,

Reddita Saturno ſors haec erat; optime regum
A nato ſceptris excutière tuis.
Ille ſuam metuens, ut quaeque erat edita, prolem
Devorat, immerſam viſceribusque tenet.
Saepe Rhea queſta eſt toties foecunda, nec unquam
Mater, & indoluit fertilitate ſua.

Ac fugavit Saturnum.] Hanc opinionem Maro l. 8. ſequutus ait;

Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exſul ademptis.

Ovidius l. 1. Faſt.

Hac ego Saturnum memini tellure receptum:
Caelitibus regnis ab Jove pulſus erat.

Sed Homerus Iliad. θ. Saturnum ait, & Japetum in tartarum ab Jove fuiſſe conjectos. Quod ſequitur Plato in Euthyphrone, & Aeſchylus in Prometheo vincto. Quid autem ſibi velit Saturnus ab Jove ex regno ejectus, in promptu eſt; nam tempora ſeneſcentia tempora, quae poſtea oriuntur, ut clavus clavum, extrudunt.

Vix in Italia locum,] Intelligit eam Italiae oram, quae ad Tiberina oſtia poſita eſt, protenditurque ad Circeios: ex alio verò latere Lyri celeberrimo flumine clauditur.

In quo lateret, invenit.] Alludit ad Latii etymologiam, quod ita appellatum eſſe, proditum eſt, quoniam ibi la- 492
tuerit Saturnus. Virgilius l. 8.

Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.

Ovidius l. 1. Faſt.

Inde diu genti manſit Saturnia nomen:
Dicta quoq; eſt Latium terra latente Deo.

Cyprianus clarum noſtrae religionis lumen; *Ab Jove*, inquit, *Saturnum eſſe fugatum, manifeſtum eſt: inde Latium de latebra ejus nomen accepit.* Minutius Felix; *Itaque latebram ſuam, quòd tutò latuiſſet, vocari maluit Latium.* Idem confirmat Paullus Diaconus ex Eutropii hiſtoria lib. 1. Sunt qui aſſerant, Saturni nomen Syriacum eſſe, & eâ linguâ *latentem* ſignificare. Unde agrum Latinum, quaſi illius nomen interpretantes, *Latium* priſci illi vocaverunt, & ejus uxorem Opem, *Latiam.* Quamobrem in Pontificalibus indigitamentis dicebatur Latia Saturni. Hero-

Deinde Pantum deducit in montem, qui vocatur caeli ſtella. Poſtquam eò aſcendit contemplatus eſt latè terras, ibique in eo monte aram creat Caelo, primùsque in ea ara Jupiter ſacrificavit: in eo loco ſuſpexit in caelum, quod οὐρανὸς nominatur; idque, quod ſupra mundum erat, quod aether vocatur, de ſui avi nomine caelo nomen indidit. Idque Jupiter, quod aether vocatur, precans primum caelum nominavit; eamque hoſtiam, quam ibi ſacravit, totam adolevit. Idem eod. lib. c. 11.

Eadem tempeſtate Jupiter in monte Olympo maximam partem vitae colebat, & eò ad eum in jus veniebant, ſiquae res in controverſia erant. Idem ibid.

Siquis quid novi invenerat, quod ad vitam humanam utile eſſet, eò veniebat, atque Jovi oſtendebat. Idem ibid.

Jupiter imperium Neptuno dat maris, ut inſuleis omnibus, & quae loca ſunt ſecundum mare, omnibus regnaret. Idem ibid.

Herodianus in Commodo, ubi de Jano loquitur, ait, Φασὶ γὰρ αὐτοῦ καὶ Κρόνον ὑπὸ Διὸς ἐκβληθέντα τῆς ἀρχῆς, κατελθόντα εἰς γῆν, γενέσθαι ξένον, δεδιότα δὲ τὴν τοῦ παιδὸς δυναστείαν, παρ' αὐτῷ κρυπτόμενον λαθεῖν. ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα δοθῆναι τῷ χώρῳ τῆς Ἰταλίας, Λάτιόν τε κληθῆναι, ἀπὸ τῆς ἑλλάδος φωνῆς εἰς τὴν ἐπιχώριον παραχθέν.

ARAM CREAT] Sic infra, *Jubebat ſibi fanum creari.* Rurſus, *Et Veſtam hanc urbem creaviſſe.*

QUOD οὐρανὸς NOMINATUR;] Caelus Saturni pater οὐρανὸς Graecè dicitur, quaſi ὅρος ἄνω, ut Phurnutus exiſtimat, hoc eſt conſervator caeleſtium, & ὁρίζων, quod eſt naturae terminus: quamvis alii aliam nominis derivationem ſequantur.

JUPITER IN MONTE OLYMPO MAXIMAM PARTEM VITAE COLEBAT,] Refert Pauſanias in Arcadicis, Jovem contra Cretenſium opinionem in Olympo fuiſſe educatum, in quo maximam vitae partem exegit. Pindarus Olymp. Od. 2.

Ἀλλ' ὦ Κρόνιε παῖ Ῥέας,
Ἕδος Ὀλύμπου νέμων.

Indeque Virgilius l. 10. Olympum pro ipſo Jove poſuit,

Panditur interea domus omnipotentis Olympi.

Quem verſum, ut Caecilius Minutianus obſervavit, à Naevio ſurripuit, unicâ tantùm dictione immutatâ: ubi enim ille *altitonantis*, hic *omnipotentis* repoſuit. Ego verò pro *Naevio Ennio* legerem: ante quem Latinorum nemo heroicum carmen ſcripſit. Sequuti videntur hi poëtae Cleanthis opinionem, qui Olympum deorum omnium maximum eſſe voluit.

JUPITER IMPERIUM NEPTUNO DAT MARIS,] Diodorus Siculus l. 6. ſcribit Cretenſes navigandi artis inventionem, claſſiſque inſtitutionem Neptuno tribuiſſe, qui poſtea maritimae rei praefectus eſt. Atque inde, opinor, eſt factum ut maris Deus à poſteris haberetur, ſacraque ei à navigantibus fierent. Apollodorus autem lib. 1. ait, poſt ſubactos Titanas fratres re- 493

Ipſe Jupiter, poſtquam rerum potitus eſt, in tantam inſolentiam venit, ut ipſe ſibi ſana multeis in loceis conſtitueret. Nam cùm terras circuiret, in quamcunque regionem venerat, reges, principesve populorum hoſpitio ſibi, & amicitia copulabat: & cùm à quoque digrederetur, jubebat ſibi fanum creari hoſpitis ſui nomine, quaſi ita poſſet amicitiae, & foederis memoria conſervari. Sic conſtituta ſunt templa Jovi Atabyrio, Jovi Labradeo. Atabyrius enim, & Labradeus hoſpites ejus, atque adjutores in bello fuerunt. Item Jovi Laprio, Jovi Molioni, Jovi Caſio, & quae ſunt in eundem mo- Idem lib. eod. c. 22.

rum imperium inter ſe ſorte eſſe partitos, ac Jovi caeli regnum, Neptuno maris, Plutoni inferorum loca obtigiſſe. Apud Homerum Iliad. ο. Neptunus inquit, omnia in tres partes eſſe diſſecta, & quemque honorem ſuum eſſe adeptum: nam ſibi ait maris imperium ſorte obveniſſe, Plutoni inferorum, aetheris verò Jovi;

Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται, ἕκαστος δ᾽ ἔμμορε τιμῆς,
Ἤτοι ἐγὼν ἔλαχον πολιὴν ἅλα ναιέμεν αἰεὶ
Παλλομένων, Ἀΐδης δ᾽ ἔλαχεν ζόφον ἠερόεντα,
Ζεὺς δ᾽ ἔλαχ᾽ οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι.

Rerum potitus est, in tantam insolentiam] Id ferè victoria comparatur, ut ſuperbia victores adeò efferantur, ut ſatis ſibi pro ratione voluntatem eſſe putent.

Jovi Atabyrio,] Ex Ennii verbis liquidò patet, Jovem Atabyrium eſſe cognominatum ab Atabyrio hoſpite, atque bellorum adjutore: qui fortaſſe fuit Atabyrius ille Telchin, à quo mons Atabyrius appellatus eſt. Ejus tamen nominis duo montes memorantur; alter, ut Rhianus affirmat l. 6. Meſſeniacorum, Rhodi, cujus etiam meminit Strabo l. 14. quem altiſſimum omnium, qui in ea inſula ſunt, & Jovi Atabyrio ſacrum tradit; alter verò in Sicilia, ut refert Timaeus apud Stephanum, & Pindari Scholiaſten.

Jovi Labradeo.] Fuit Labradeus alius Jovis hoſpes, à quo id cognomen ſumpſit. Sed Strabo l. 14. ſcribit, Mylaſios duo Jovis templa habere, unum ejus, quem Oſogo dicunt, alterum Labrandeni, illud in urbe: Labranda verò pagus eſt in monte. Ejus haec ſunt verba; *Ἔχουσι δ᾽ οἱ Μυλασεῖς ἱερὰ δύο τοῦ Διὸς τοῦ τε Ὠσογῶ καλουμένου, καὶ Λαβρανδηνοῦ. τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει, τὰ δὲ Λάβρανδα κώμη ἐστὶν ἐν τῷ ὄρει.* Plutarchus in Problematis aliam refert hiſtoriam, concluditque Labrandenum Jovem dictum à ſecuri, quam Lydi *λάβρυν* appellant. Aelianus autem longè ab his in nominis explicatione diſſentiens ait l. 12. c. 30. de Animal. *Ζεὺς δὲ Λαβρανδεὺς ὕσας λάβρῳ καὶ πολλῷ τὴν ἐπωνυμίαν τήνδε ἠνέγκατο ἔχειν.*

Jovi Laprio,] Videtur ab alio itidem hoſpite hanc ſibi feciſſe denominationem.

Jovi Casio,] Strabo l. 16. non videtur aſſentiri, Jovem Caſium ab hoſpite, ac ſocio eſſe appellatum; ſed potiùs à Caſio monte, qui eſt in Aegypto: in quo Magni Pompeji corpus conditum eſt, cujus caput non procul inde eſt abſciſſum; in eoque monte eſſe Caſii Jovis fanum prodidit. Cujus rei mentionem quoque Plinius fecit l. 5. c. 12. & ni fallor, Procopius. Lucanus l. 8.

Et Caſio praeferre Jovi? ——

Confirmat Stephanus ab eo monte, ſive ab.

dum, quod ille aſtutiſſimè excogitavit, ut & ſibi honorem divinum, & hoſpitibus ſuis perpetuum nomen acquireret cum religione conjunctum. Gaudebant ergo illi, & huic imperio ejus libenter obſequebantur, & nominis ſui gratiâ ritus annuos, & feſta celebrabant. Simile quiddam in Sicilia fecit Aeneas, cùm conditae urbi Aceſtae hoſpitis nomen impoſuit, ut eam poſtmodum laetus, ac libens Aceſtes diligeret, augeret, ornaret. Hoc modo religionem cultus ſui per orbem terrae Jupiter ſeminavit, & exemplum caeteris ad imitandum dedit.

Deinde Jupiter poſtquam terram quinquies circuivit, omnibusque amiceis, atque cognateis ſueis imperium diviſit, reliquitque hominibus legeis, moreis, frumentaque paravit, multaque alia bona fecit, immortali gloria, memoriaque affectus, ſempiterna monimenta ſueis reliquit. Aetate peſſum actâ, in Creta vitam commutavit, & ad deos abiit; eumque Curetes filii ſui curaverunt, decoraveruntque eum; & ſepulchrum ejus eſt in

Idem eod. c. 11.

ab Aegypti civitate ejusdem nominis id ſibi cognomen Jovem vendicaſſe; ad cujus aram Nero, ut refert Suetonius, cantare auſpicatus eſt.

Cum conditae urbi Acestae hospi-
494 tis nomen imposuit] Virgilius l. 5.

Urbem appellabunt a *promiſſo nomine Aceſtam.*

Deinde Jupiter postquam terram] Diodorus l. 4. βιϐλιοθήκης ἱϛορικῆς tradit, Jovem imperio potitum univerſum orbem perluſtraſſe, plurimùm de humano genere meritum.

Reliquitq. hominibus legeis,] Ideo Homerus Iliad. α. leges, ait, ab Jove profectas, —— οἵ τε θέμιϛας

Πρὸς Διὸς εἰρύαται ——

Diodorus ibidem ait, Jovem omne ſtudium, curamque in puniendis ſceleſtis, facinoroſisque hominibus, ac in bonorum praemiis, communique omnium utilitate impendiſſe. Et l. 6. Jovem primum omnium juſtitiam docuiſſe ſervari mutuò inter mortales, omni vi, atque injuriâ remotis.

Aetate pessum acta,] Peſſum dicitur, quaſi ſub pedes projectum. Appulejus l. 5. *Niſi eam peſſum de tantis opibus dejecero.* Plautus lib. 5. *Peſſum abire.* Itaque apud noſtrum *peſſum acta* idem, quod peracta, eſt. Unde exiſtimo, locum in epiſtola C. Matii ad Ciceronem l. 11. Epiſt. 28. ubi vulgò legitur *aetate praecipitata*, legendum eſſe *aetate peſſum acta.*

Et sepulchrum ejus est in Creta] Cotta apud Ciceronem l. 3. de Nat. deor. *Principio Joves*, inquit, *tres numerant ii, qui Theologi nominantur, ex quibus primum, & ſecundum natos in Arcadia; alterum patre Aethere &c. Alterum patre Caelo, &c. Tertium Cretenſem Saturni filium, cujus in illa inſula ſepulchrum oſtenditur.* Quae Ciceronis verba ita penè tranſlata referuntur à Clemente Alexandrino in Protrept. Αὐτίκα

 γοῦν

Creta in oppido Gnoſo; & dicitur Veſta hanc urbem creaviſſe, inque ſepulchrò ejus eſt inſcriptum antiqueis literis Graeceis ὁ Ζεὺς τοῦ Κρόνου, id eſt Latinè, Jupiter Saturni.

γοῦν εἰσὶν οἱ τρεῖς τοὺς Ζῆνας ἀναγράφουσιν, τὸν μὲν αἰθέρος ἐν Ἀρκαδίᾳ, τὼ δὲ λοιπὼ τοῦ Κρόνου παῖδε. τούτοιν τὸν μὲν ἐν Κρήτῃ, θάτερον δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ πάλιν. Lucianus in Sacrificiis; Οἱ Κρῆτες οὐ γενέσθαι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐδὲ τραφῆναι μόνον τὸν Δία λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τάφον αὐτοῦ δεικνύουσιν. Item Arnobius l. 4. adver. gent. *Ajunt igitur Theologi veſtri, & vetuſtatis abſconditae conditores, tres in rerum natura Joves eſſe: ex quibus unus Aethere ſit patre progenitus, alter Caelo, tertius verò Saturno apud inſulam Cretam & ſepulturae traditus, & procreatus.* Idem rurſus; *Apud inſulam Cretam ſepulturae eſſe mandatum Jovem nobis, & editum traditur?* Minutius Felix; *Ejus filius Jupiter Cretae, excluſo parente, regnavit; illic obiit, illic filios habuit: adhuc antrum Jovis viſitur, & ſepulchrum ejus oſtenditur.* Idemque affirmat Varro in opere, quod de Litoralibus ſcripſit. Quae quidem vox adeò priſcis illis temporibus invaluit, ut etiam Epiphanius in Ancorato tradat, ſuâ aetate in Laſio Cretae monte ſepulchrum Jovis monſtrari ſolitum. Et Cyprianus libro de idolor. vanit. *Antrum Jovis,* inquit, *in Creta viſitur, & ſepulchrum ejus oſtenditur.* Sed Callimachus in Jovis hymno id commentitium dicit, & à mendacibus Cretenſibus excogitatum, qui Jovi nullis ſeculis interituro ſepulchrum erexerunt;

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο. σὺ δ᾽ οὐ θάνες. ἐσσὶ γὰρ αἰεί.

Statius verò Callimachum imitatus lib. I. Theb. —— *mentitaque manes*
Creta tuos ——

Et Lucanus in extremo 8. lib. loquens de Pompeji ſepulchro ait;

Atque erit Aegyptus populis fortaſſe nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quàm Creta Tonantis.

De qua inſula multa fabuloſa à ſcriptoribus prodita ſunt; nam primus in ea Cres Orionis filius, Demogorgonis nepos, regnaſſe fertur, eamque de ſuo nomine Cretam appellaſſe. Tradunt aliqui Cretem hunc unum ex Curetibus fuiſſe, qui Jovem abſcondit, atque educavit. Alii volunt primum ibi regnaſſe Saturnum, & ab eo ad Jovem imperium perveniſſe. Doſiades auctor eſt, à Creta Heſperidis filia nomen inſulae impoſitum. Ferunt autem nonnulli eam inſulam Caprae montem olim fuiſſe appellatam; quòd in ea Jovem capra lactaverit, & hinc Jovem αἰγίοχον dictum eſſe. De Jovis verò patria multi contendunt: nam aliqui non in Creta, ſed Thebis natum affirmant; alii verò in Arcadia. Quam controverſiam Lycophronis interpres ita diſſolvit; Τοῖς δὲ εἰδόσι, ὅτι Δίες πάντες οἱ βασιλεῖς, καὶ θεοὶ λέγονται, οὐ καινὸν δόξει, καὶ ἐν Κρήτῃ, καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ ἐν Θήβαις, καὶ ἐν ἑτέροις μυρίοις τόποις εἶναι γεννήσεις βασιλέων, καὶ ἐπιγράμματα. τοῦ δὲ οὐρανοῦ Διὸς ἡ γέννησις ἐν τῷ οὐρανῷ, ὥσπερ καὶ τοῦ νοὸς Διὸς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, οὕτως ὁ εἰδὼς τοὺς βασιλεῖς πάντας Δίας, καὶ θεοὺς καλουμένους, οὐ ξενισθῇ, τούτων πολλὰς πατρίδας εὑρίσκων, καὶ ἐπιγράμματα. Nonnulli myſticè intelligunt Jovem in Creta natum, quoniam, ut ait Antigonus, ea tellus nullam alit noxiam belluam.

In oppido Gnoso;] Hujus oppidi meminit Homerus Ὀδυσ. τ. Q. Septimius Romanus in praefatione in Dictym Cretenſem, ubi ait, Gnoſon olim Cretenſis regis ſedem fuiſſe; Philoſtratus in vita Apollonii, l. 4. c. 11. qui tradit ad Gnoſon Minois labyrinthum fuiſſe; Plinius lib. 4. c. 12. Solinus c. 17. & Euſebius lib. de temporibus, Diodorus l. 6. Rerum antiquar. ait, Curetum tempore Titanas in Gnoſia habitaſſe, ubi etiam ipſius tempore viſe-

Gluma. Varro de Re ruſt.l.1. c. 48.

Quae prima, (*ſcilicet Venus*) artem meretriciam inſtituit, auctorque mulieribus in Cypro fuit, uti vulgò corpore quaeſtum facerent. Quod idcirco imperavit, ne ſola praeter alias mulieres impudica, & virorum appetens videretur. Lact. l. 1. c. 17.

viſerentur fundamenta domus, in qua Rhea educata fuerat, ac pervetuſtus cupreſſorum lucus. Virgilius lib. 3. Aen. à Gnoſo Cretam Gnoſia regna appellavit. Haec tantùm de Jove in Sacrae hiſtoriae fragmentis tactenus reperimus. Veriſimile quidem eſt in ea caetera ejus facta ſcripta fuiſſe, & praeſertim adulteria, ſtupra, nefariasque puerorum libidines, in quibus nullum ferè modum fuiſſe, Teleclides Comicus prodidit. Sed ne quid de noſtra remittatur induſtria, addam Evemeri locum de Jove ab Hygino ita allatum in Aſtronomicis, qui ſanè de Sacra videtur petitus hiſtoria; *Evemerus*, ait, *Aegam quandam fuiſſe Panos uxorem, eam compreſſam à Jove peperiſſe, quem viri ſui Panos diceret filium. Itaque puerum a Aegyptana, Jovem verò Aegiochum dictum: qui, quòd eum di-*
496 *ligebat plurimùm, inter aſtra caprae figura memoriae cauſſâ collocavit.*

Gluma] Varro; *Ariſta, & granum omnibus ferè notum: gluma paucis. Itaque id apud Ennium ſolum ſcriptum ſcio eſſe in Evemeri libris verſis.* In exemplaribus Varronis, cùm antè legeretur, *in Ephemeridis verſibus*, Politianus primus antiqui codicis auctoritate Mediceae bibliothecae ita emendavit Miſcell. c. 35.

Quae prima artem meretriciam instituit,] Ex hoc Veneris inſtituto mos inolevit apud Cyprios (ſicut ex Trogo refert Juſtinus lib. 18.) ut virgines ante nuptias ſtatutas dotalem pecuniam quaeſituras in quaeſtum ad maris litus mitterent, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri ſoluturas.

a. Aegipana

Auctorq. mulieribus] Non ſolùm apud antiquos *auctor*, ut ait Feſtus, communis erat generis, ſed apud poſteriores ſcriptores. Virgilius Junonem ita loquentem inducit l. 12.

Auctor ego audendi ——

Quò magis Sacrae hiſtoriae jactura ſtudioſis ſit tolerabilis, addidimus ipſius Evemeri, quae ex hoc libro Fragmenta apud utriusque linguae auctores hactenus reperimus.

Athenaeus l. 14. Δειπνοσοφιςῶν. Εὐήμερος ὁ Κῷος ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἱερᾶς ἀναγραφῆς τοῦθ' ἱςορεῖ, ὡς Σιδωνίων λεγόντων τοῦτο, ὅτι Κάδμος μάγειρος ὢν τοῦ βασιλέως, καὶ παραλαβὼν τὴν Ἁρμονίαν αὐλητρίδα, καὶ αὐτὴν οὖσαν τοῦ βασιλέως ἔφυγε σὺν αὐτῇ. Evemerus Cous in tertio Sacrae hiſtoriae Sidoniorum auctoritate refert, Cadmum regis coquum fuiſſe, qui, ſumptâ Harmonia regis tibicinâ, unà cum illa aufugit.

Sextus Empiricus adverſus mathem. l. 8. ex verſione Gentiani Herveti, cùm Graecè hactenus ad nos non pervenerit; *Evemerus autem, qui ἄθεος fuit cognominatus, dicit, Cùm eſſet vita hominum inſolens, & incompoſita, qui caeteros ſuperabant viribus, & prudentiâ, adeò ut ex eorum juſſis omnes viverent, ſibi ipſis affinxerunt quandam excellentem, & divinam potentiam, unde etiam à multis Dii ſunt exiſtimati.*

Hyginus l. 2. Poët. aſtron. *Evemerus quidem Gorgona à Minerva dicit interfectam.*

Idem lib. 2. de ſignis caeleſt. *Evemerus au-*

autem primam ait Venerem aſtra conſtituiſſe, & Mercurio demonſtraſſe.

Feſtus Pompejus. *Sus Minervam in proverbio eſt, ubi quis id docet alterum, cujus ipſe inſcius eſt. Quam rem in medio, quod ajunt, poſitam Varro, & Evemerus ineptis mythis involvere maluerunt, quàm ſimpliciter referre.*

MINUTIORA QUAEDAM FRAGMENTA,

Quae quonam referenda eſſent, pro incerto prorſus habuimus.

Crebriſuro --- — Feſt. *Crebriſuro.*

Indignas [a] turreis --- — Ser. Eclog. 10.

Corpulenteis --- — Feſt. *Corpulentis.*

Iſta macella --- — Caper de Orthogr.

Inſexit. — Feſt. *Inſeque.*

Adgrettus fari. — Idem *Adgrettus.*

Conſiluêre. — Idem *Conſiluêre.*

Aſſectari ſe, omnes cupiunt. — Priſc. l. 8.

a V. C. turtures

500 CREBRISURO] Ait Pompejus, apud Ennium hanc vocem *vallum* ſignificare crebris ſuris, hoc eſt, *palis* munitum.

INDIGNAS TURREIS] Servius enarrans illud Virgilii Eclog. 10.

——— *indigno cùm Gallus amore periret,*

adducit hunc locum, & *indignum, magnum* interpretatur. Sed meliùs fortaſſe Scaliger in explicatione illius verſus in Ceiri,

Verùm haec tum nobis gravia, atque indigna fuêre,

indigna ἄφατα exponit.

CORPULENTEIS] *Ennius*, inquit Feſtus, *pro magnis dixit: nos corpulentum dicimus corporis obeſi hominem.*

ISTA MACELLA] Macellum à mactandis pecoribus: ſed hoc loco adnotat Caper, in plurali numero prolatum.

INSEXIT] Feſtus, *Inſeque apud Ennium dic; inſexit, dixit.*

ADGRETTUS FARI] Idem ait, Ennium *adgrettus* pro *adgreſſus* poſuiſſe. quod verbum à Graeco ἄγρει venire aſſerit. Antiquis enim frequens mos fuit, literas commutare, & praeſertim *s* in *t*, ut hoc loco, & apud veterem alterum Poëtam, *Atrei terta nitet galea*, pro *terſa*.

CONSILUERE] Pro *conticuêre* poſitum.

ASSECTARI SE, OMNES CUPIUNT] Obſervat Priſcianus *Aſſectari* hìc paſſivè poſitum. ἀκολουθεῖσθαι.

RE-

Remorbeſcat. — Feſt. *Remorbeſcat.*

Induta fuit ſaeva ſtola. — Ser. 1. Aen.

[a] Palatum caeli. — Cic. 2. de nat. deor. Idem l. 3. de Orat.

Caeli ingentes fornices. — Varr. l. 4. de ling. Lat.

Replet te laetificum gau. — Auſon. Monoſyl.

Bilingues Brutates. — Feſt. *Bilingues.*

a Palatium

REMORBESCAT] In morbum recidat.

INDUTA FUIT SAEVA STOLA] Affert hunc locum Servius l. 1. ut probaret, veteres *ſaevam* pro *magna* poſuiſſe. Ad quorum imitationem *ſaevam Junonem* Maro dixit l. 7. & de Aenea, quem pium ubique inducit, l. 12. ait,

—— *maternis ſaevus in armis.*

PALATUM CAELI] Cicero; *Epicurus dum palato quid ſit optimum, judicat, caeli palatum (ut ait Ennius) non ſuſpexit.* Reſpicit autem Ennius ad caeli convexitatem, alluditque ad Graecam vocem *οὐρανὸς*, quae non modò caelum, ſed, ut Rufinus Epheſius tradit, palatum etiam ſignificat; ita enim inquit, *οὐρανὸς δὲ καὶ ὑπερῶα τὸ περιφερὲς τῆς ἄνω γνάθου.* Hinc à Lucretio l. 4. pro palato *templum*, ut ab Ennio pro caelo *palatum*, dictum eſt;

501 *Suaviter attingunt, & ſuaviter omnia tractant*
Humida linguaï circum ſudantia templa.

Et hâc tempeſtate Neapoli mulierculae palati concavitatem vulgò palati caelum dicunt. Super quibus verbis quaedam retulimus in 1. Annali: quamvis vetuſti quidam Ciceronis codices habeant pro caeli palatum *caeli palatium.*

CAELI INGENTEIS FORNICES] Cic. l. 3. de Orat. *Quo in genere primùm fugienda eſt diſſimilitudo, ut, Caeli ingentes fornices: quamvis ſphaeram in ſcenam (ut dicitur) attulerit Ennius; tamen in ſphaera fornicis ſimilitudo non poteſt ineſſe.* Varroni tamen l. 4. ad Ciceronem non videtur abſurda haec ſimilitudo; inquit enim, *Et Agamemnon, In altiſono caeli clypeo. Cavum enim clypeum. Et Ennius item ad cavationem, Caeli ingentes fornices.* Virg. l. 4. Aen. & Ovid. 1. Met. in propria ſignificatione caeli convexa dixerunt.

LAETIFICUM GAU] *Gau* pro *gaudio*: ut alibi diximus. Auſonius,

Ennius ut memorat, replet te laetificum gau.

BILINGUES BRUTATES] Iidem dicuntur Brutiates, Bretiatae, & Brutiani; de quibus Agellius lib. 10. c. 3. ait, *Quòd autem ex Brutiis erant, appellati ſunt Brutiani.* Sed meliùs Brettiani à Brettiis, quos Graeci *Βρεττίους* dicunt. Bretti habentur in Livii manuſcripto exemplari. Dicti ſunt Brutii à Brutia puella, ut Juſtino placet, vel à Bretto Herculis filio, ut tradit Stephanus, ſive Hermolaus Byzantius, & comprobat Euſtathius in Com. in Dionyſium Alexandrinum. De quibus non ſpernenda quaedam adnotavit P. Leopardus in ſuis Emendat. l. 4. c. 12. Sunt autem Italiae populi Lucanis proximi, quos Feſtus ait *bilingues* Ennium dixiſſe, quòd & Oſcè, & Graecè loqui ſoliti ſint. Hos *διφώνους* appellavit Philiſtus, quaſi duplici voce loquentes. Horatius eadem ſignificatione dixit Ser. l. 1. Satyr. 10.

—— *Canuſini more bilinguis?*

Graecè enim, & Latinè loquebantur. Quae Horatii verba explicans Porphyrio laudat eundem noſtri Poëtae locum; qui tam defor-

Oratores doctiloqui. — Varr. l. 6. de ling. Lat.

Populea fruns. — Auſon. Monoſyl.

Buxus araneae. — Non. *Araneae.*

Buxus [a] victa taxis tonſa. — Idem *Buxum.*

Angue villoſi canis. — Acron. l. 3. Car. Od. 11.

Floros. — Ser. 12. Aen.

Menerva daedala. — Feſt. *Daedalam.*

Integros aevi deos. — Ser. 9. Aen.

a *al.* vincta taxus

deformatus eſt in impreſſis, ut nullus inde ſenſus elici poſſit. Ita enim legitur, *Ideo ergo Brunius Brichacae bilingui dixerunt.* In pervetuſto manuſcripto Fulvii Urſini eſt, *Ideo ergo & Ennius, & Lucilius Bruttace bilingui dixerunt.* Sed & hic locus neque integer eſt, quamvis ad veriorem lectionem propenſior; nam pro *Bruttace*, *Brutates* legendum eſt. Ita δίγλωσσος appellatus eſt Anacharſis Scytha, poſtquam Graecè loqui didicit. Sed Cecropem Athenienſium regem natione Aegyptium, quia Atticâ linguâ, ut vernaculâ, utebatur, non bilinguem, ſed biformem credula vetuſtas ſibi perſuaſit. Unde eum Lycophron δίμορφον γηγενῆ appellavit. Sic etiam à Q. Curtio lib. 7. Branchidae ſunt vocati. Sed Virgilius bilingues Tyrios l. 1. Aen. appellavit,
502 quaſi ſubdolos, ambiguaeque fidei homines; quo vitio eos laboraſſe in primis proditum eſt. Plautus Poenulo Milphionem ſervum inducit adverſus Hannonem Poenum his verbis loquentem;

At hercle te hominem & ſycophantam, & ſubdolum,
Qui huc adveniſti nos captatum migdilibs
Biſulca lingua, quaſi proſerpens beſtia..

Idem in Perſa bilinguem pro vafro, & lubricae, inconſtantiſque fidei homine intellexit,

Tamquam proſerpens beſtia eſt, bilinguis, & ſceleſtus.

De hujuſmodi hominum genere plura diximus in proverbio διπλοῦς ἄνδρας.

ORATORES DOCTILOQUI] Legati εὐεπεῖς, ſive ἱππηταὶ, ut apud Homerum Ὀδυσ. ν. Virgilius l. 11.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina.

POPULEA FRUNS] *Frundes* pro *frondes* dixiſſe veteres jam oſtendimus. Virgil. l. 5.

—— *populea velatur fronde juventus.*

MENERVA DAEDALA] Ingenioſa: ſic Carus Ennium imitatus l. 4.

Mobilis articulat verborum daedala lingua.

Et l. 5. —— *naturaque daedala rerum.*
Virgilius l. 7. —— *daedala Circe.*

Feſtus putat, daedalam à rerum, artificiorumque varietate dictam. Graeci enim variare δαιδάλλειν dicunt. Menervam ſcripſimus antiquam ſcribendi conſuetudinem ſequuti.

INTEGROS AEVI DEOS] Servius ſuper illud Maronis l. 9.

—— *atque integer aevi*
Aſcanius ——

ait; *Adoleſcens, cui adhuc aetas integra ſupereſt. Unde Ennius deos aevi integros dicit, quibus multum aevi ſupereſt.* Muliercula illa apud Afranium Divortio;

—— *non deſunt mihi,*

Qui

Dico qui hunc dicare [a] cupit. — Var. l. 5. de lin. Lat.

In templeis isdem. — Cic. Orat.

Vi patefecerunt Fruges. — Idem ibid.

Frugi homo. — Priſc. l. 6.

Repoſtus. — Ser. 1. Aen.

Porgite. — Idem Ibid.

Locum. — Antiq. Gloſſ.

Regredi greſſum. — Ibid.

Ambactus. — Feſt. *Ambactus.*

--- ites abiegno. — Idem *Stipes.*

Cretenſeis. — Chariſ. l. 1.

a *al.* poteſt

Qui ultro dent: aetas integra eſt, formae ſatis.

Plautus Pſeudolo,

Ubi ſunt? ubi latent, quibus aetas integra eſt? ——

Pacuvius Niptris,

Aetate integra, feroci ingenio, facie procera virom.

Terentius Eunucho,

Quàm liberali facie, quàm aetate integrâ?

Statius l. 1. Theb. *Integer annorum* ——

Plautus Mercatore,

Adoleſcens quom ſis, te, cùm eſt ſanguis integer.

Dico qui hunc dicare cupit] Varro
503 ait; *Dico originem habet Graecam, quòd Graeci δικάζω. hinc Ennius, Dico*, &c. *hinc Judicare, quod tunc jus dicatur.*

Vi patefecerunt fruges] Cicero; *Purrhum ſemper Ennius* ait, *nunquam Pyrrhum. Vi patefecerunt Fruges, non Phryges.* P. Victorius Var. lect. l. 14. c. 3. legendum aſſerit *Bruges.*

Repostus] pro *repoſitus* per ecthlipſin dictum eſt, ut ait Diomedes. Servius ea Maronis verba l. 1. Aen. declarans,

—— *manet alta mente repoſtum*
Judicium Paridis ——

ait; *repoſtum* Syncopen eſſe, & *repoſtus*, & *porgite* Virgilium de Ennio tranſtuliſſe. Ait autem Virgilius l. 8.

Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris.

Horatius Epod. Od. 9.

Quando repoſtum Caecubum ——

Eâdem figurâ & Virgilius l. 1. Aen.

—— *nunc placida compoſtus pace quieſcit.*

Ambactus] Servus mercede conductus. Adducit hunc Ennii locum vetus Gloſſarium; in quo haec vox hujusmodi explicatur, *Ambactus* δοῦλος μισθωτὸς, ὡς Ἔννιος.

Ites abiegno] Forſitan *ſtipites abiegnos.*

Cretenseis] Chariſius Varronis teſtimonio ait, hâc voce Ennium uſum eſſe. Maro autem l. 4. & 3. Aen. non Cretenſes, ſed Cretes dixit, & Cretaeas oras.

Topper, quam nemo [a] malus ſcit. — *Feſt. Topper.*

Tappete. — Idem *Tappete.*

Supera. — Idem *Septentriones.*

--- rigido tum caerula ſuro. — Id. in Frag. *Rigido.*

--- redinunt in patriam. — Idem ibid. *Redinunt.*

Florens. — Ser. 7. Aen.

Oſtium minuſculum. — Macr. l. 3. c. 12.

Nec dico, nec facio. — Donat. in And. Act. 3. Sc. 2.

[a] melius

TOPPER] *Fortaſſe*, hoc loco. Sed interdum, ut ait Artorius, ſignificat etiam *celeriter*, *citò*, *temerè :* quae vox in uſu eſſe deſiit, eamque jamdiu doctae, purgataeque aures exploſerunt. Quintilianus l. 1. c. 11. loquens de vetuſtis verbis ait; *Sed opus eſt modò, ut neque crebra ſint haec, neque manifeſta; quia nihil eſt odioſius affectatione: neque utique ab ultimis, & jam oblitteratis repetita temporibus; qualia ſunt topper, & antigerio, & exantlare, & proſapia.*

TAPPETE] Ex mutilo hoc Feſti fragmento liquet, Poëtam hâc voce uſum, quae ex Graeca ſumpta eſt, ut videtur idem Feſtus innuiſſe: ab illis enim, ut à nobis *τάπης tapetum* dicitur. Aliam quoque adducit auctoritatem ex Poëta, cujus tantùm nominis extrema pars legitur ad hunc modum, *lius in Demetrio.* Eam autem fabulam è Graecis Alexis ſcripſit; è Latinis verò Accius, & Turpilius. Quare manifeſtè patet, legendum ibi eſſe, *Turpilius in Demetrio.* Chariſius l. 1. hoc tapete, dici aſſerit, ut, hoc facile, &, hoc tapetum, &, hic tapes.

SUPERA] Feſtus Seplaſia, *Ennius ſupera.* Scaliger ex conjectura ita hunc locum reſarcit, *Superat temo ſtellas :* quod non diſplicet, cùm ex iiſdem fragmentis appareat Feſtum de Septentrionibus loqui. Explicavimus autem hunc locum in Iphigenia.

FLORENS] Servius enarrans Maronis illud l. 7.

——— *florentes aere catervas,*

inquit; *Ennius, & Lucretius florens dicunt omne, quod nitidum eſt. Hoc eſt ſequutus Virgilius: aliter Acyrologia eſt. Lucretius;*

——— *florebat navibus pontus.* 504

Haec ille. Sed legendus eſt Lucretii locus ex lib. V.

Tum mare velivolum florebat navibu' pandis.

M. Cato in Oratione Dierum dictar. de conſulatu ſuo; *Poſtquam Maſſiliam praeterimus, inde omnem claſſem ventus Auſter lenis fert, mare velis florere videres ultra angulum Gallicum.* Rurſus Lucretius eadem tranſlatione l. 1.

Hinc laetas urbeis pueris florere videmus.

OSTIUM MINUSCULUM] Macrobius l. 3. c. 12. *Item*, inquit; *Antonius Gnipho vir doctus, cujus ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo volumine, quo diſputat, quid ſit feneſtra, quod eſt oſtium minuſculum in ſacrario: quo verbo Ennius etiam uſus eſt.*

NEC DICO, NEC FACIO] Donatus enarrans Terentianum illud,

— ita-

Ego unum libellum non edolem? Non. de improprijs.

Inſomnia. Serv. 4. Aen.

Auſus es hoc ex ore tuo? Cic. Att. l. 6. ep. 2.

Veſperum. Cenſor. de die nat. c. 10.

Torrus. Ser. 12. Aen.

Proterviter. Priſc. l. 15.

Ignaviter.

Inimiciter.

Iracunditer.

Superbiter.

—— *itaque hercle nihil jam mutire audeo*, refert hunc Ennii locum, ſed decurtatum arbitror in vulgatis exemplaribus. Nam legendum eſt, *Nec dico, nec facio mu*: quod ex ſequentibus Donati verbis patet, cùm ait; *Unde & mutos dicimus, quod Graeci μύειν.*

Ego unum libellum non edolem?] Adducit hunc Poëtae locum hoc modo Varro in Satyra, cui Bimargo nomen fecit; *Cùm tot Comoedias ſine ulla fecerit Muſa, ego unum libellum non edolem, ut ait Ennius?* Videtur hoc idem expreſſiſſe Juvenalis Saty. 1. cùm ait;

Semper ego auditor tantùm, nunquamne reponam?

Edolare autem proprium fabrorum eſt, quod pervenuſtè ad ſcriptorum expolitionem transfertur. Cicero Att. l. 13. Ep. 46. *Quae manibus habebam, abjeci: quod juſſeras, edolavi.* Sed lepidiſſima eſt illa Catulliana tranſlatio,

Quoi dono lepidum novum libellum,
Arida modò pumice expolitum?

Insomnia] Servius ſuper illud Virgilii lib. 4. Aen.

—— *quae me ſuſpenſam inſomnia terrent?*

ait; *Inſomnia enim licet & Pacuvius, & Ennius frequenter dixerint, Plinius tamen excluſit, & de uſu removit.*

Ausus es hoc ex ore tuo] Cicero Att. *Ain' tandem, Attice, laudator integritatis, & elegantiae noſtrae? auſus es hoc ex ore tuo? inquit Ennius: ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare?* Quod ἐμφατικῶς prolatum videtur: quemadmodum illud apud Andronicum in Odyſſea,

Mea puera, mea puera, quid verbi ex tuo ore profugit?

Qui verſus ex illo Homeri in 1. Odyſſeae converſus eſt,

Τέκνον ἐμὸν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;

A quibus Virgilius l. 2. Aen.

—— *tantumque nefas patrio excidit ore?* 505

Vesperum] Cenſorinus ubi agit de diebus, *Poſt ſupremam*, inquit; *dicitur Veſper, ante ortum ſcilicet ejus ſtellae, quam Plautus Veſperuginem, Ennius Veſperum, Virgilius Heſperon appellant.*

Torrus] Ita Servius l. 12. pro *torris* affirmat Ennium, & Pacuvium dixiſſe.

Proterviter] Chariſius ait, adverbia in

Temeriter.

Praeclariter.

Torviter.

Puriter.

Reverecunditer.

Miſeriter.

Proſperiter.

Puta, & ita. Serv. 2. Aen.

Nunquam poëtor niſi podager. Priſc. l. 8.

Vita vitalis. Cic. de Amic.

Bombum pedum. Fortunatianus in Dialect.

in *e* deſinentia in *ter* feciſſe.

PUTA, ET ITA] Ait Servius l. 2. Aen. *Praepoſitiones, vel adverbia in* a *exeuntia modo producunt ultimam literam, excepto puta, & ita: quia apud Ennium, & Pacuvium brevia ſunt.*

VITA VITALIS] Βιωτὸς βίος. Philemon. Ἡμεῖς δ' ἀβίωτον ζῶμεν ἄνθρωποι βίον.

BOMBUM PEDUM.] Fortunatianus, ubi de verbi etymo differit, inquit; *Nec ingenium quartum defuit: nam ſunt qui verbum à vero quidem putant dictum; ſed prima ſyllaba ſatis animadverſa ſecundam negligi non oportere. Verbum enim cùm dicimus, inquiunt, prima ejus ſyllaba verum ſignificat; ſecunda ſonum. hoc enim volunt eſſe bum. Unde Ennius ſonum pedum, bombum pedum dixit; & boaſſe Graeci clamaſſe; & Virg. reboant ſylvae.* Nero in Bacchis,

Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis.

*

Cenſorinus de die natali, ubi de vertentibus annis aliorum retulit auctoritatem, ait; *At noſter Ennius CCCLXVI.*

*

Servius l. 1. ait, *Sanè Atlas Graecum eſt, ſicut & Nilus. Nam Ennius dicit, Nilum Melonem vocari, Atlantem verò Telamonem.* Quod confirmat lib. 4. ubi illud explicans,

—— *& latera ardua cernit*
Atlantis duri ——

dixit; *Sanè Latinè Telamon dicitur, ſicut Nilus Melo.* Saepe quidem Romani Graeca nomina corruperunt, quemadmodum etiam ex Halcyone fecerunt *Alcedo*, & ex Ganymede *Catamitus.*

MAR-

MARTINI ANTONII DELRII
OPINATIONES,
Nec non
GERARDI JOANNIS VOSSII
CASTIGATIONES & NOTAE
In
FRAGMENTA Q. ENNII.

Huc accedunt Eruditorum Virorum Emendationes undique conquiſitae.

Pag. 17. *Hinc campom celerei paſſu premens parumper*, &c.] Et ſic *emenſi*, *permenſi*, *remenſi* viam dicimur. Ennius Annali primo;

Hinc campum celerei paſſu permenſa parumper,
Conjicit in ſilvam ſeſe.

ubi fruſtra ſollicitarunt. J. F. Gronovius not. ad Liv. l. 38. c. 17.

P. 20. *Certabant*, *Urbem Romamne*, *Remamne vocarent.*] Verſus eſt Ennianus apud M. Cic. 1. de Divin.

Curabant, urbem Romamne, Remamne vocarent.

Sed enim in illis fugientibus & lucifugis libris legi;

—— *Romam*, *Remoramne vocarent.*

quam mediusfidius veriſſimam & ſinceriſſimam ſcripturam reor. Argumento locus erit, qui in Aventino monte à Remo *Remora*, ut ſcribit Pompejus, vocabatur; & *Remorinus* vel *Remurinus ager*, qui Remi fuerat. A. Turnebus adv. l. 24. c. 4.

P. 27. —— *ad armentas ipſius easdem.*] F. —— *Ipſus adarmentans easdem.*

F. —— *Ipſius adarmentas.*

ut ſit armentare. Manus docta in margine Petri Scriverii coll. vet. Frag.

P. 72. *Deducunt habileis gladios filo gracilento.*] Itaque Lipſium audio & ſequor *in radios* feliciter emendantem l. 5. ant. lect. c. 10. ex libro Farneſiano, ubi *in gradios*, quo loco geminum errorem eluit in verſu Ennii, quem producit Nonius in *Gracilentum*;

Deducunt habiles radios filo gracilento.

ibi quoque *gladios* legitur vulgo. Quamquam totus ille Ennii verſus (quod obiter moneo) praetermiſſus eſt in editione Merceri; aut, quod credere malo, excidit potius incuriâ operarum. J. Broukhuſius in Propertii l. 4. el. 3. verſ. 34.

P. 74. *Magna quom lapſa diei* &c.] Caeterum in voce *ſtlites* inſignem archaiſmum tyrones notent. Primum dicebant *litis*, ex quo poſtea *lis* contractum eſt. Ita *mentis* in Epicharmo dixit Ennius, unde duabus poſtea literis eliſis *mens* dici coepit. Idem ſeptimo Annalium;

Hocce loquutu', vocat, qui cum bene ſaepe libenter
Menſam, ſermonesque ſuos, rerumq; ſuarum
Comiter impertit, magna quom lapſa diei
Parte fuiſſet, &c.

Legendum puto,

——— *magna quom lapſa diei*
Parti' fuiſſet ———

Partis vetuſte dixit, quod poſtea contractè *pars*. Nam vulgata ne Latina quidem ſunt. J. Rutgerſius var. lect. l. 5. c. 16.

P. 93. *Animus cum pectore latrat*, &c.] Ennio *venatica velox*.

——— *animusque in pectore latrat*,
Ut ſolita eſt, quando vinclis venatica velox
Apta ſilet.

ita ſcribendum. N. Heinſius not. ad Ovidii Met. lib. 3. verſ. 140. Vide Joh. Vlitii comm. ad Grotii cyn. verſ. 213, 223, & 231.

P. 100. *Hoſtem qui feriet, mihi erit Carthaginienſis* &c.] Hannibal apud Ennium laudante Cicerone pro Balbo;

Hoſtem qui feriet, mihi erit Carthaginienſis
Quisque fuit ———

Sic melius editur, quàm *Quisquis erit* ——— R. Keuchenius not. in Frontini Strat. l. 4. c. 1. excmp. 4.

P. 103. *Matronae melos complent, ſpectare faventeis*] Ibidem in ejusdem poëtae verſu;

Matronae moeros complent, ſpectare faventes.

Non, ut vulgo, *melos*. Quod etſi ab aliis quoque annotatum ſit, hic tamen repetendum fuit, quod adhuc nonnullos tam ſtolidae ignorantiae reperiri videam, qui hujus verſus auctoritate eum Perſii tueantur; *Cantare credas Pegaſeium melos*. J. Rutgerſius var. lect. l. 6. c. 15.

P. 111. *Quod ubei Rex paullo ſpexit de contibu' celſeis.*] Item hoc apud Varronem in 5. de L. L.

Vos epulo poſtquam ſpexit.

quod idem eſt iſti apud Feſtum;

Quod ubi Rex ... dulo ſpexit de contibus celſis.

ubi Pomponius Laetus legit;

Quos ubi rex ultro ſpexit de montibus celſis.

Scaliger autem;

Quos ubi rex pullos ſpexit de cortibus celſis.

Nempe ut ex *vos epulo* fiat *quos pullos*. Voſs.

P. 114. *Inſidiantes heic vigilant, partim requieſcunt*, &c.] Ennii verſus ad verſum 230. lego hoc modo;

Hic inſidiantes vigilant, partim requieſcunt
Contecti gladiis ſub ſcutis, ore faventes.

ut τὸ *inſidiantes* ſit triſyllabon, ut multa alia. J. Rutgerſius var. lect. l. 6. c. 15.

P. 118. *Non poſſunt muſſare boni, qui facta labore* &c.] Libro 4. verſu 188. Ennii verſus hos producit; *Non poſſunt muſſare boni, qui factam labore enixi militiam peperêre.* Quos ego ita in ordinem redigo;

——— *non poſſunt muſſare boni, quae*
Facta labore enixi militiae peperêre.

Aliter Douſa, ac fortaſſe melius. J. Rutgerſius var. lect. l. 6. c. 15.

P. 132. *Multa foro ponit, & agea longa repletur.*] Interim agceariorum mentio apud Ennium l. 7.

Multa foro ponunt, agearia longa replentur.

Sic corrigendus eſt hic verſus, quem hactenus eruditi variè tentarunt. J. Schefferus de mil. nav. vet. l. 1. c. 6.

P. 137. *Contra carinam verba atque obſcoena profatus.*] Ita ergo & *caro*, *carino*, id eſt, *carpo*. Unde & poſitum eſt *carinare* pro mordere, & dictis dicteriisque laceſſere. Gloſſae; *carinare*, χαριεντίζεσθαι. Inepta Grammaticorum natio à navis carina deducunt. Nihil pote abſurdius. Secunda quippe brevis non eſſet, ut apud Ennium;

Sed neque me decet hanc carinantibus laedere chartis,

id eſt, mordacibus, & carpentibus. Idem apud Servium;

Et contra carinans, verba atque obſcoena profatus.

Sic legendus ille verſus. Nam male eſt;

Contra carinantes,

quòd verſui officit. C. Salmaſius Plin. exerc. in Solini pol. c. 30.

——— *decem coclites, quos montibus ſummis* &c.] Certiſſima eſt lectio Turnebi, pro *ripeis*, hoc eſt *ripis*, ſcribentis *Ripaeis*. Sermo enim eſt de Arimaſpis, quos coclites, hoc eſt unoculos eſſe, etiam Mela tradit l. 4. c. 12. *Ultimi à tergo eorum Arimaſpi, mox Riphaei montes.* Nec diſplicet, quod idem pro *ſedere* legit *fodere*: ad quod proximè accedit vetus editio Mediolanenſis, in

qua *foedere* ſcriptum eſt. Eò autem reſpexerit Ennius, quòd Arimaſpi aurum fodiant ex montibus Ripaeis, quos pici, ſive gryphes cuſtodiunt, auri, ut Mela ait, cuſtodes tenaciſſimi: unde Plautus Aulul.

Pici divitiis, qui aureos montes colunt. Voss.

P. 144. *Imprimitque genae genam*] Genae hic ſunt palpebrae: ut Iſidorus monet, qui haec de dormiente ait dici. Ac è Feſto cognoſcimus, ſimiliter alibi Ennium dixiſſe:

Pandite ſulti' genas, & corde relinquite ſomnum. VOSSIUS.

P. 155. *Omnibus at Clupea praeſtat, Muſtela marina*, &c.] Vide C. Salmaſii Plin. exerc. in Solini pol. c. 53.

P. 165. SCIPIO] Gellius lib. indigetat: ego praetextatam puto. DELRIUS.

P. 168. *Sol equis iter*] F. —— *equos ter.* Manus docta.

Conſiſtere] Lipſ. *conſtitère.* quod fui amplexus. DELRIUS.

Qui] Notat Gell. *Hannibális*, productâ penult. DELRIUS.

P. 185. *Subulo finitimas propter aſtabat aquas.*] Qui lectionem hanc probant, ajunt eſſe pentametrum, in quo, *aſtabat*, ſit amphibrachys, *s* eliſo ἀρχαϊκῶς. Sed nihil eò recurrere opus, quando eſt jambicus ſenarius. Olim enim in *t* communia erant: ut oſtendimus in libb. de L. L. Interea veriſimile magis eſt, ſcripſiſſe Ennium, uti apud Feſtum legitur:

Subulo quondam marinas propter adſtabat plagas.

Ut ſit trochaicus quadratus. Ingenioſè verò Scaliger pro *adſtabat* legendum conjiciebat *aſſabat*, hoc eſt ſolâ tibiâ canebat. Hoc enim fuerit *aſſare*, ab aſſa tibia. Feſtus: *Aſſa dicebatur cantus tibiarum.* Servius in 2. G. *Aſſae tibiae dicuntur, quibus canitur ſine chori voce.* Quod optimè convenit ſubuloni. Nam *ſubulo* αὐλητὴς, ſive tibicen, ut Feſtus, & vett. gloſſae exponunt. Ejus originem, non in Latio, ſed in Hetruria quaeri debere, ſcribit Varro. Quid ſi dicamus ita dici quaſi *ſurbulo*, extrita, ut ſaepe fit, caninâ literâ? Nam σύριγξ eſt αὐλοθήκη, Heſychio teſte, unde συρβηνεύς, ὁ αὐλητής. Sed de hoc plura in Originum libb. Vossius.

F. *Subulco*, vel *ſubulcus*, aut *bubulcus*. Manus docta.

P. 189. *Quippe ſine cura laetus lautus quom advenis* &c.] Sed quoniam paulo infra eum locum citat Donatus, verſus quoſdam è Sexto Satyrarum Ennii, quos prope integros in fabulam ſuam tranſtulit Terentius: iique volgo perturbati ac mendoſi leguntur, deſcribam eos ita, ut legendos puto. Sunt igitur hi;

Quippe ſine cura, laetus, lautus cum advenis,
Expertis malis, expedito brachio,
Celſus, alacer, Lupino exſpectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona:
Quid cenſes domino eſſe animi? prò divûm fidem!
Dum ille cibum triſtis ſervat, tu ridens voras.

M. A. Muretus var. lect. l. 19. c. 7.

Nam quei lepide poſtulat alterum fruſtrari, &c.] Hac occaſione non praetermittam inſignem Ennii locum, in Gellio non ſatis emendate ſcriptum: quo venuſtiſſimè luditur in varia ejus verbi ſignificatione, verſibus ipſis uno eodem iſto multifariam verbo, ut Gellius inquit, concinniter implicatis. Eorum exemplum hoc eſt;

Nam qui lepide poſtulat alterum fruſtrat;
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit fruſtra eſſe.
Nam qui ſeſe fruſtrari quem fruſtra ſentit,
Qui fruſtratur, is fruſtra eſt, ſi non ille eſt fruſtra.

Sic editio recentiſſima & optima. Nos in primo verſu *Nam* alienum putamus, & ex tertio inſcite repetitum: excidiſſe autem voculam *ſe* occaſione literarum ſimilium in capite ſequentis vocis. Requirit eam non tam ſenſus, quam loquendi in eum ſenſum conſuetudo priſca. Etiam *fruſtrat* ibidem male, pro quo vetuſtiores libri recte *fruſtrari.* In poſtremo *ſi* abundat, turbatque non ſententiam minus quam verſum. Et illa tota clara, & hi omnes expediti, ſi in hunc modum jam reſcribantur;

Qui ſe lepide poſtulat alterum fruſtrari,
Quem fruſtratur, fruſtra eum dicit fruſtra eſſe.
Nam qui ſeſe fruſtrari quem fruſtra ſentit,

Qui

Qui fruſtratur, is fruſtra eſt, non ille eſt fruſtra.

V. Acidalius in Plauti amphit. div. & int. c. 2.

P. 192. *Ego eo ingenio*] Achilles vel Neoptolemus. Apud Gellium mendoſè; *fronte.* DELRIUS.

Ego eo ingenio natu' ſum amicitiam &c] *Ingenio* fit triſyllabon. Si *natus* ſcribat, erit jambicus octonarius. Sed puto *natu'* ſcripſiſſe, ut ſit trochaicus quadratus. VOSSIUS.

P. 194. *Medea.*] Quidam duas ab Ennio ſcriptas volunt: unam ἁπλῶς, *Medeam*; alteram, *Medeam exulem:* ambas ex Euripide. aliis unica videtur. ut his, ita illis nonnulla ſuffragantur. mihi tutius viſum, utriusque reliquias in unum cogere. In ſecundo carmine Priſciani ſcripturam rejeci, quòd putem ex Tullio caſtigandum. DELRIUS.

P. 197. *Argo qua*] Apud Ciceronem 1. Tuſcul. *Argo, quia Argivi in ea delecti viri.* minùs rectè quàm apud Priſcian. DEL.

Argivi delecti] F. Argivis electi. Manus docta.

Petebant illam] Ranconetus & Lambin. *petebant villo.* DELRIUS.

P. 201. *Antiqua herilis fida cuſtos corporis* &c.] Ex eadem Tragoedia citat Nonius;

Antiqua herilis fida cuſtos corporis,
Quid ſic extra aedeis exanimata eliminas?

Puto, —— *exanima te eliminas?*

J. Rutgerſius var. lect. l. 6. c. 1.

Quid] L. *qui.* Manus docta.

Cupido cepit miſeram nunc me proſequi &c.] F. *caelum.* f. *terra.* f. *miſerans.* Manus docta.

P. 202. *Fructus*] Aliàs legitur; *f.v. aures aucupant.* DELRIUS.

Aures] F. *auribus.* Manus docta.

Qua Pontus Helles ——] Seneca Epiſt. 81. *Ille qui in Scaena elatus incedit, & haec reſupinus dicit;*

Impero Argis, regna mihi liquit Pelops
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Urgetur Iſthmos.

Verſus cauſſâ ſcrib. *Imperito Argis.*

Puto ex his Ciceronem emendandum in oratore ad Brutum; *Verba legenda ſunt potiſſimum bene ſonantia, non ſed ea ut poëtae exquiſita ad ſonum, ſed ſumpta de medio*

Qua Pontus Helles ——

Superat modum. Legendumque;

Qua Ponto ab Helles ——

Siquidem ad hunc verſum reſpexit. J. Lipſius ep. quaeſt. l. 5. ep. 5.

Nam multei ſuam rem bene geſſêre, & poplicam patria procul. &c] Vide J. Rutgerſii var. lect. l. 6. c. 1.

Matronae opulentae optumates &c.] Conſtare ut poſſit, quo pacto digeri iſta debeant; duo convenit ſpectare; primùm Euripidem, quem Ennius expreſſit; deinde Ciceronem, qui Ennium exſcripſit. Euripidis quidem ſunt iſta:

Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων,
Μή μοι τι μέμψησθε. οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
Σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο,
Τοὺς δ' ἐν θυραίοις, οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς
Δύσκλειαν ἐκτήσαντο καὶ ῥαθυμίαν.

Nunc Ciceronem audiamus loquentem: *Hoc tibi tam ignoſcemus nos amici, quàm ignoverunt Medeae, quae Corinthum arcem altam habebant, matronae opulentae optimates: quibus illa manibus gypſatiſſimis perſuaſit, ne ſibi illae vitio verterent, quòd abeſſet à patria. Nam multi ſuam rem bene geſſêre, & publicam patriâ procul: multi qui domi aetatem agerent, propterea ſunt improbati.* Pro eo, quod Euripidi eſt, Κορίνθιαι γυναῖκες, poterat Ennius, *Corinthiae matronae.* Sed maluit ambitioſâ haec dictione circumloqui:

Matronae opulentae optimates, quae Corinthum arcem altam habetis.

Ut haec eodem verſus genere Euripideis reſpondeant, ſcripſiſſe Ennium puto:

Matronae opulentae optumates, quae Corinthiam
Arcem altam habetis ——

Optumates triſyllabon eſt, ut inferiùs *propterea, univerſum* apud Lucretium, aliaque alibi: de quibus in Commentariis de L.L. diximus. Sequitur apud Euripidem:

—— ἐξῆλθον δόμων
Μή μοι τι μέμψησθε ——

Hoc Ciceroni: *Ne ſibi vitio illae verterent, quod abeſſet à patria.* Unde colligo, apud Ennium fuiſſe:

—— *Ne mi vitio vertite,*
A patria quòd abſum ——

Hinc

Hinc apud Euripidem eſt nobilis illa ſententia, οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν, & quae ſequuntur. Pro quibus apud Ciceronem legitur: *Nam multi ſuam rem bene geſſere, & publicam patriâ procul: multi qui domi aetatem agerent, propterea ſunt improbati.* Ea ſic digerebat Antonius Muretus:

—— Nam multi ſuam
Rem bene geſſere, & publicam patriâ procul:
Multi domi qui aetatem egerunt, propterea
Sunt improbati ——

Sed in omnibus antiquis libris (ut etiam Paullus Manutius teſtatur) ſcriptum eſt, *Qui domi aetatem agerent:* non, *Domi qui aetatem egerunt.* Quare tentabo, an aliter medicina fieri poſſit. Puto autem poſt *multi* excidiſſe τὸ *que*, ob ſequens *qui*. Solent enim librarii, ubi concurrunt ſyllabae ſimiles, alterutram praeterire: ut ſciunt, qui veteres tractarunt libros. Quo obſervato, nihil ultra mutari opus. Sic igitur ſcribendum:

—— Nam multi ſuam
Rem bene geſſere, & publicam patriâ procul;
Multique qui domi aetatem agerent, propterea
Sunt improbati ——

Atque ita quinque iſtos Euripidis verſus quinque aliis ac dimidio expreſſiſſe Ennium cenſeo. In quo operam meam non jacto: ſed tamen omnes fruſtra fuere, qui antehac in digerendis illis laborarunt. Voss.

P. 204. *Nam ter*] Non eodem planè modo Non. & alii citant; putem ubique leg. *Nam ter ſub armis mallem vitam cernere.* hoc eſt dimicare, ut rectè contra Non. Muretus. DELRIUS.

Nam ter ſub armis malim vitam cernere, &c.] Nonius ſcribit, *cernere* nunc poni pro *amittere*; nunc pro *dimicare*, vel *contendere.* Utriusque exemplum facit hunc Ennii locum. Quae ſupina oſcitantia eſt. Omnino verò pro *dimicare* accipitur. Nam apud Euripidem, quem Ennius expreſſit, legitur παρ' ἀσπίδα στῆναι. VOSSIUS.

P. 205. *Si te ſecundo lumine hic offendero, &c.*] Fragmentum hoc, item illud, *Animum adverte*, &, *Dicto pare*, &, *Praeter rogitatum ſi querare*; eò Ennii eſſe creduntur, quia expreſſa ſunt de Euripidis Medea: ubi Creon in eandem ſententiam compellat Medeam. VOSSIUS.

Teneor conſipta] Feſtus docet ex *Medea* eſſe. Non. *Nemeam* citat. mendoſus. Potuit tamen Ennius *Nemeam* quoque ſcripſiſſe imitatione Theopompi Comici, cujus Nemeam citat Athenaeus. Sanè Priſcian. l. 5. ex Nemea Ennii quiddam profert; quod nos tamen in Medeam (etſi timidè) tranſcripſimus. DELRIUS.

Teneor conſipta, undique venor] *Venor* eſt *circumvenior*, interprete Nonio. Pro *conſipta* vulgò legebatur *conſepta:* unde Michaël Bentinus conjectabat *correpta.* Sed rectum eſt *conſepta*, ſive potiùs *conſipta:* quod Ennianum eſt. Feſtus: *Conſiptum apud Ennium pro conſeptum reperitur: Conſiptum clavis praefixum.* Porrò locus ille à Nonio adductus citatur ex Nemea, juxta Junianum Majum, item editt. vett. atque etiam MSS. Sed *Medea* legi debere, conjectura eſt Henrici Stephani, & Hadriani Junii. At quid impedit, cur Nemeam ab Ennio ſcriptam credamus, cùm non tantùm Theopompus, (de quo conſtat ex Athenaeo) ſed Aeſchylus quoque Nemeam dederit: ut catalogus indicat ſcriptorum ejus apud Anonymum. Praeterea non hic ſolùm locus; ſed alter etiam ex Ennii Nemea citatur apud Priſcianum l. v. Puta iſte,

—— Pecudi dare
Viam marito.

Ubi *Nemeam* diſertim habent, cum recentes editiones, tum vetus Veneta anni cIↃ CCCC LXXVI. item MS. meus. VOSSIUS.

P. 206. *Quo nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi?*] Nemini obſcurum eſſe poteſt, dici iſta à Medea. Eò & Ennii eſſe, & quidem ex Medea ejus, creduntur; etſi neutrum apud Ciceronem legas. VOSSIUS.

Domum paternamne? anne ad Peliae filias?] L. *Domum? patriamne?* F. *Pelei.* Manus docta.

P. 207. *Tu me amoris mage, quam honoris, ſervaviſti gratiâ.*] Utrum ex Ennii, an Attii Medea ſit, quis dicat? Interim verba eſſe Jaſonis ad Medeam ſatis eſt evidens. Voss.

P. 208. *Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te genus*] Eadem ſententia eſt in Euripidis Medea: unde locus hic, ſive ab Ennio, ſive ab alio, expreſſus.

Quem ſic lege: —— *Neque unquam tuum*
In gremium extollas liberorum ex te genus.
Vossius.

—— *Salvete optima corpora*, &c.] Henricus Stephanus ſuſpicatur pro *corpora*, *pignora* legi debere. Quae ſatis veriſimilis eſt conjectura. Nam expreſſus eſt locus ex iſto Euripideo: —— Δότ' ὦ τέκνα,
Δότ', ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιὰν χέρα.
Pignora autem vocari liberos; *corpora* potiùs de ſervis dici; nemo paullò humanior ignorat. *Corpora* tamen conſtanter invenitur in MSS. & editis, uti & apud Jun. Majum. Ac propterea nihil mutare auſim. Vos.

Juppiter, tuque adeo ſumme Sol &c.] Ex eadem Tragoedia citat hos verſus Probus ad Eclogam ſextam;

Juppiter, tuque adeo ſumme Sol,
Quei res omneis inſpicis,
Queique tuo lumine,
Mare, terram ac caelum
Contines, inſpice hoc facinus;
Priusquam fiat, prohibe ſcelus.

Sed in quinto verſu, pro eo, quod ibi legitur, *contines*, legendum puto *contuis*, antiquè pro *contueris*. J. Rutgerſius var. lect. l. 6. c. 1.

Jupiter, tuque adeo ſumme Sol, &c.] Ex Euripide apparet, eſſe verba chori, orantis Solem, ut videat Medeam, priusquam interimat liberos ſuos. Quod verò hactenus animadverſum non eſt, ſunt trochaici tres: ſed verſu primo pro *Qui res*, ſcribendum, *Res qui:* ſimiliter verſu ſecundo, pro *Quique tuo*, ſcribe, *Qui tuoque.* Poſt quae prius trochaeus, inde tribrachys conſequitur. Tertio verſu, non facinus videre ſol rogatur, ſed Medeam; ut ex Euripide conſtat: eoque pro *hoc* ſcribendum *hanc: hoc* item, quod loco ſuo excidit, cum *facinus* conjungendum. Vera igitur ſcriptura erit:

Jupiter, tuque adeò ſumme ſol, res qui omnes inſpicis,
Qui tuoque lumine mare, terram, ac caelum contues,
Inſpice hanc, facinus priusquam fiat; hoc prohibe ſcelus.

Vel ſecundum verſum ſic ſcribe,

Qui tuoque numine mare, terram, ac caelum contines. Vossius.

Fiat] L. *fuat.* Manus docta.

P. 210. *qui ipſe ſibi ſapiens* &c.] Adducit Cicero non ex 3. de Orat. ut Delrio putavit: ſed epiſt. 6. l. 7. Metrum verò requirit, *Ipſe qui:* vel *non quit:* quod non video, cur rejiciat Paullus Manutius. Voss.

Adſta atque] Sunt Critici, qui; *Aſty*. Sed quid opus? Delrius.

Adſta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum &c.] *Aſta* eſt quoque in Aldina: uti *haſta* apud Jun. Majum. Sed Hieronymus Columna magis probat *aſtu*, quod in veteri ait Nonii Codice inventum. Quod ſi placet, *aſtu* hic ponetur pro acropoli, ubi elegantiores habitabant; Athenae pro Piraeo, ubi plebei magna ex parte agebant. Ariſtoteles l. 5. Politic. c. 3: Στασιάζουσι δὲ ἐνίοτε αἱ πόλεις καὶ διὰ τοὺς τόπους, ὅταν μὴ εὐφυῶς ἔχει ἡ χώρα πρὸς τὸ μίαν εἶναι πόλιν· οἷον καὶ Ἀθήνησιν οὐχ' ὁμοίως εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραῖα οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ. Etiam Euſtathius in Il. P. ubi πόλιν ac ἄστυ jungit poëta, ſcribit, Ζητητέον εἰ πόλιν μὲν λέγει τὸ κατώτερον, ἄστυ δὲ ἀκρόπολιν. Sed nihil iſta Columnae cauſſam juvant, quia non *aſtu*, & *Athenae* opponuntur; ſed *aſtu*, & *arx*; hoc acropolis, illo Piraeus ſignatur. Quomodo & Accius diſtinxit Oenomao:

—— *Omnes qui arcem aſteumque incolunt.*

Quare Ennium non *aſtu* ſcripſiſſe arbitror, ſed *adſta*. Praeſertim quando hoc verbum eſt poſtulantis, ut animum in rem praeſentem totum intendamus, ſive aliquid cum cura contemplandum; uti hîc fit: ſive aliquid grave audiendum, vel narrandum; uti apud hunc ipſum Ennium Ilionâ: *Age adſta, mane, audi, itera dum eadem & iſta mihi.* Vossius.

P. 212. *Medea Colchis*] Aſſenſus ſum Lipſio. Priùs legebatur; *Medea cordis.* Delr.

Utinam ne unquam Medea corde cupido &c.] Ita acutè corrigunt viri docti, cùm antea legi ſoleat: *Utinam ne unquam Medea corde cupido Colchis pedem extuliſſes.* Sed tamen nec ſic metrum conſtat. Quare potiùs legendum:

Utinam ne unquam, Medea, de corde cupido
Colchis pedem extuliſſes.

Vel hoc pacto: —— *Utinam*
Ne unquam Medea Colchis de corde cupido
Pedem extuliſſet.

Quis

Quis] L. *quae*. Manus docta.

P. 213. *Iphigenia*] Vertit ex Euripide, quamvis & Sophocles ediderat. Delrius.

Quid nocti] Semel monuerim quae ex Varrone, praeclarè emendata, accepi, ea me doctiſſimis in eum Conjectaneis debere, ut & conglutinationes quasdam lacerarum partium. Delrius.

Quid nocti videtur? in altiſono Caeli clupeo temo ſuperat.] Veteres editiones habent, *Quid nox videtur?* Pro quo rectè in Vertranii eſt, *Quid nocti' videtur*. Euripides: τίς ποτ' ἄρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει. Ex eodem Euripide ſic diſtingue perſonam Agamemnonis, AGAM. *Quid nocti' videtur.* SEN. *In altiſono caeli clypeo* &c. Corruptè verò pro *altiſono* (quomodo rectè Aldus, &, qui Mediolanenſi praefuit editioni, Baptiſta Pius, ediderant) in illa Vertranii *altiſſimo* legitur. Pro *ſublime cogens*, vel cum Scaligero lege, *cogens ſublime* (ſunt enim anapaeſtici) vel cum Turnebo, *ſublimis agens*. Extremo verſu *itiner* ἀρχαικῶς ſcribit Scaliger. Sed *iter* eſt in vett. editt. atque id metrum exigit, ne tribrachys ſit tertiâ ſede. Cùm verò iſta ſint de Euripidis Iphigeniâ expreſſa: & Ennius quoque ejus nominis fabulam dederit: non dubitavit Columna referre haec ad Iphigeniam Ennii; etſi Varro, neque in 4. neque in 6. de L. L. vel poëtam, vel fabulam nominet. Ego potiùs eſſe Naevii puto, ex cujus Iphigenia locum Nonius adducit. Ita ut cenſeam, eo adducor, quod Varro, cum iſta, quae retulimus, verba poſuiſſet, continuò ſubdat: *Et Ennius item, Caeli ingentes fornices.* Quippe, ut cenſeo, non eo pacto ſcripſiſſet, ſi priora etiam Ennii fuiſſent. Vossius.

P. 214. *Procede.*] Exhibui emendationem alterius. Mihi Feſtus videtur ſcripſiſſe; *procede. gradum proferre pedum ceſſas? nitere.* Imperat, increpat, hortatur ſaltem conari. Delrius.

Proferre] L. *profer*. Manus docta.

Menelaus me objurgat, id rebus meis regimen reſtat.] Citat ex Ennii Iphigenia Rufinianus de aganacteſi agens. Puto autem ſic digeri debere:

Objurgat me Menelaus, id rebus meis
Regimen reſtat.

Addit Columna alterum quoque locum ex eodem Rufiniano, ubi de ſyncriſi agit. Eſt verò iſte:

Ego projector (leg. *plector*) *quod tu peccas.*
Tu delinquis, ego arguor pro malefactis.
Helena redeat, virgo pereat innocens:
Tua reconcilietur uxor, mea necetur filia.

Et verum eſt, ita potuiſſe loqui Agamemnonem, cùm à Menelao objurgaretur. Sed potuit idem, vel exemplum iſtoc comminiſci: vel ex aliquo, qui poëta non eſſet, adducere. Quorum alterutrum feciſſe puto: partim quia auctorem non laudat, quod in vulgatis etiam facere ſolet: partim quia, quae attulimus, non vincta eſt, ſed pedeſtris oratio: ad quod mirum non attendiſſe Columnam. At illud rectè ab eo eſt obſervatum, ad Iphigeniam Ennii pertinere Senarios iſtos:

Plebes in hoc regi anteſtat loco, licet
Lacrumare plebi, regi honeſtè non licet.

Nam diſertim Ennio tribuit B. Hieronymus Epitaphio Nepotiani: &, quod ad Theologum hunc magnus Deſiderius annotavit, expreſſus eſt locus ex iſto Euripidis Iphigeniae in Aulide:

Ἡ δυσγένεια δ' ὡς ἔχει τι χρήσιμον.
Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει,
Ἀνολβοῦντ' εἰπεῖν. τῷ δὲ γενναίῳ φύσιν
Ἄπαντα πάντα.

Sed extremis in verbis vitium obrepſit. Nam quod Latinus Tragici interpres ait, *generoſo viro omnia iſta*, ſupple, *negata ſunt*: hujusmodi ἔλλειψιν quis ferat? Doctiſſimus Brodaeus legit ἁπαντᾷ ταῦτα, quod eſt *conveniunt*. Sed contrarium voluit Euripides: quod ſatis apparet: & Ennii quoque verbis probatur. Quare non dubito, quin rectum ſit ἀπαυδᾷ, quod eſt *deficiunt*. Nam id interdum valet ἀπαυδᾷν, uti & ἀπαγορεύειν. Vossius.

P. 216. *Mortis theſauri*] Sic Naevius, *Orcivum theſaurum*, & Tertull. *theſaurum incendiorum*. Delrius.

Otio qui neſcit uti, &c.] Verba haec chori eſſe, apertè dicit Agellius. Chorum verò iſtum non ex mulieribus conſtitiſſe, ſed ex militibus; verba illa planum facient; *neque domi nunc nos, nec militiae*

 ſumus.

ſumus. Quare colligimus, milites, cùm ob maris malaciam Aulide morarentur, hunc in modum de otio fuiſſe conqueſtos, quod negotio ipſo moleſtius foret. Numeri ſunt trochaici: ſed, ſi excipias duos verſus extremos, nullus eſt, qui non vulneris aliquid acceperit. In primo, leviculá duarum vocum trajectione, legi debet,

Otio qui neſcit uti, plus habet negotii.

Alter ſanè mirè, & miſerè deartuatus eſt. Et potuit quidem poëta ſcripſiſſe:

Quam cùm quis negotioſo fuerit in negotio.

Quomodo infrà dicit, *otioſo in otio.* Sed vide, an non potius exciderint verba iſta, *Otii minus:* quae Hugonis Grotii conjectura eſt. Nempe ea praeterierit ſomniculoſus librarius, ſive ob literarum ſimilitudinem, quia *negotii* proximè anteceſſerat: ſive quòd cùm dixeris *plus negotii*, otioſè addi putaret, *otii* minus. Atqui ἀντίθεσις iſta, & ἐνέργειαν orationi addit, & venuſtatis expers non eſt. Tertius verſus ſic legitur in libris quibusdam: *Nam cui quod agat inſtitutum eſt in illo negotio.* Ubi pro *in illo* lege *is nullo.* Quarto facilè fit medicina. Nam librarius metri neſcius duntaxat neglexit encliticam *que*, eò quòd ad ſententiam minimè pertineret, & invenuſtiùs geminari putaret. Lege igitur:

Id aget, ſtudet ibi, mentemque, atque animum delectat ſuum.

In quinćto verſu vox iterum excidit, cùm vulgò ita concipiatur,

Otioſo in otio animus neſcit quid velit.

Ubi etſi legere poſſimus, *quid factum velit*; tamen, cùm librariis proclivis magis ſit error, ubi literarum eſt ſimilitudo; planè cenſeo, particulam *quidem* poſt *quid* excidiſſe: eoque ità Ennium ſcripſiſſe exiſtimo:

Otioſo in otio animus neſcit, quid quidem velit.

Sexto verſu pro *idem* lego *ita:* item pro *nec* ſcribo *neve*; vel potiùs *nunc* repeti debet: praeterea duarum vocum trajectione opus; ut ita concipiatur verſus:

Hoc ita eſt, neque nunc domi nos, nec nunc militiae ſumus.

Duo verſus extremi, ut dixi, communem calamitatem effugerunt. Nunc quia illuſtris adeò ſententia conjunctim legi meretur, locum integrum hic adſcribam, prout arbitror legi debere:

Otio qui neſcit uti, plus habet negotii,
Otii minus, quàm cùm eſt negotium in negotio.
Nam cui quod agat inſtitutum eſt, is nullo negotio
Id agit, ſtudet ibi, mentemque atque animum delectat ſuum:
Otioſo in otio animus neſcit, quid quidem velit.
Hoc ita eſt, neque nunc domi nos, neque nunc militiae ſumus.
Imus huc, hinc illuc: cùm illuc ventum eſt, ire illinc lubet:
Incertè errat animus, praeterpropter vitam vivitur. Vossius.

Ibei] L. *Sibi.* Manus docta.

P. 219. *Serva cives, defende hoſtes, cùm potes defendere*] Trochaicum hunc citat Nonius: ſed perperam *defendere* exponit *tueri.* Nam eâdem notione capiendum, ac in Maronis illo, *Solſtitium pecori defendite.* Ubi Servium vide. Vossius.

Potes] L. *pot'is.* Manus docta.

Quo nunc incertâ re atque inoratâ gradum Regredere conare?] Hieronymus Columna pro *incertâ* mavult *infecta.* Sed alterum illud eſt in omnibus libris. Et rectiùs, quando *inoratâ* non valet *inexoratâ*, ſed *non oratâ.* Quomodo Cicero pro Roſcio Amerino, de legatis ad Syllam miſſis dixit, *Ameriam re inoratâ reverterunt.* hoc eſt, nondum expoſitâ Syllae. Vossius.

Inorata] F. *ignorata.* Manus docta.

Nam conſiliis obvarant, quibus tamen Concedit hic ordo] Apud Perottum in *Obvaro* ita concipitur hic locus:

—— *Nam conſiliis obvarant omnia,*
Quibus tantum concedit hic ordo ——

Ut fortaſſe ſcripſerit Ennius:

Nam conſiliis obvarant omnia, quis tamen
Concedit hic ordo —— Vossius.

Per ego] Feſtus ſic citat; *Nubes per ego Deum ſubices humidas, unde oritur imber ſonitus aërio ſpiritu.* Nonius verò; *Per ego Deum ſublimes ſ. h.* &c. uterque ex Gellio caſtigandus, ut repraeſentavi. niſi quod non diſplicet; *ſublimas ſubicis*; ut legitur in veteri Veneto Nonii. Quattuor iſta frag-

fragmenta abſolutè citantur ex Ennii *Achille*. duo alia, ex *Achille Ariſtarchi*, cum addito. Unum apud Non. in, *praeliant*, ſcilicet; *Ita mortales, inter ſe pugnant, praeliant:* alterum; *Prolato aere*, apud Feſtum, quae dubio procul Comica ſunt. DELR.

Per ego Deum &c.] *Sublimas*, rectum cenſeo, cum ita legatur apud Non. in ed. Med. Ald. & uno in loco apud Junianum Majum. Alibi idem poſt *ſubices* diſtinguit, ac legit,

—— *humidus Unde oritur imber* ——

Quod non aſpernor. VOSSIUS.

Thelis.] Hoc eſt Thetis, auctore Varrone de re ruſt. DELRIUS.

Ea Thelis illi mater] Videtur eſſe ex Achille. Nam mater ejus ἀρχαικῶς *Thelis* vocata. Varro l. 3. de R. R. c. 9. *Antiqui, ut* Thetin Thelim *dicebant*; *ſic* medicam melicam *vocabant* VOSSIUS.

P. 220. *Ajax*] Convertit ex Sophocle, ſicut Livius. Idem narrat Q. Smyrnaeus lib. 5. DELRIUS.

Qui res cum Achiveis geſſerunt ſtatim.] Nonius in *ſtatim*. *Ennius Ajace*; *quis eſt cum Achivis geßerunt ſtatim.* Scripſit Ennius; *Qui res cum.* ut Plautus; *Nec recedit loco, quin ſtatim rem gerunt.* Lipſius ep. quaeſt. l. 4. ep. 19.

Quis eſt] Sic omnia Nonii, quae vidi exemplaria, ineptè. quid ſi? *Phryges tum Achivis ceſſerunt ſt.* DELRIUS.

Qui rem cum Achivis geſſerunt ſtatim.] Hier. Columna, *geßerat*; ut ad Ajacem referatur. Delrio verò ſic legit: *Phryges tum Achivis ceſſerunt ſtatim.* VOSSIUS.

Volant.] Quidam; *evolant.* ſed tunc foret leg. *efflant, evolant.* utrumque ſalientibus convenit. iidem pro *ſanguine emiſſo* malunt *miſſo ſanguine*. DELRIUS.

Sanguine emißo tepido tullii efflantes volant.] In Med. & Ald. legitur, *Ennius Ajace*, *Ajax miſſo ſanguine tepido t. e. v.* Sed illud Ajax irrepſit ex fabulae nomine, quod anteceſſit. Locum verò hic habere nequit, cùm ſermo ſit de Ajace recens interfecto. Sic igitur jambicis numeris reſtitue: —— *Sanguine*

Emißo tepido tullii efflantes volant. Voss.

P. 222. *Telamon.*] Ipſe & Peleus propter fratris Phoci necem exſularunt. Meminit Apollonius & Scholiaſt. lib. 1. Argonaut. DELRIUS.

P. 223. *Quanto è loco*] F. *quanto de loco.* Manus docta.

Atque aures] Vulgo *neque.* Nequivi committere, quin vinulam Nic. Fabri correctionem amplecterer. DELRIUS.

Audibo, atque aures tibi contra utendas dabo.] In Med. & Ald. legitur, *More antiquo audibo.* Sed videntur verba haec, *More antiquo*, eſſe gloſſatoris, monentis *audibo* pro *audiam* dici ἀρχαικῶς. Ut meritò ea hìc praetereantur. Sequitur in vulgatis (etiam illa Junii, & Merceri) *neque aures:* ubi Columna, & Nicolaus Faber, rectè, *Atque aures.* In vett. editt. etiam eſt, *contrariorum* pro *contra*. Sed corruptè. Quod ſiquis *More antiquo* à poëta eſſe malit, ſic ſcribat; ut trochaicus ſit:

More antiquo audibo, atque aures tibi contrà
utendas dabo.

Ait ſive Teucer, ſive alius, ſollemne ſe ſuum obtinere velle, neque judicium ferre decreviſſe, niſi utramque audierit partem. Notum illud vetus:

Qui ſtatuit aequum parte inauditâ alterâ,
Æquum licet ſtatuerit, haut aequus fuit. Vos.

Deum me ſentit] Lipſius; *Deum me incendit.* Quod perplacet. DELRIUS.

P. 224. *Nam ita mihi Telamonis patris*, &c.] Planè non dubitandum, quin rectè emendarit Hugo Grotius:

Nam ita mihi Telamonis patris facies, ac
proavi Jovis
Gratia grata eſt, atque hoc lumen candidum
claret mihi.

Sunt verba Teucri exulis. *Grata* praeterierat librarius ob ſimilitudinem vocabuli *gratia*, quod continuò anteceſſit. Voss.

Gratia ea eſt] Venuſtius foret, & gratiis acceptius, ſi ſcriberetur; *grata eſt.* ut quidam. Aeacum avum omittit, quod ejus aſpectus tetricus, & minime jucundus, ut judicem decet tetrae orae. DELRIUS.

Ego cum genui &c.] Malim *moriturum.* Sunt enim verba Telamonis, cùm acceſiſſet nuncium de mortuo Ajace. Mox etiam malim *ſcibam* ἀρχαικῶς, metro ſuadente:

Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Strata terra, lavere lacrymis veſtem ſqualam, & ſordi lam] Eådem ſyncope uſus jam ante Ennius; *Capitibus nutantes pinus.* Idem quoque dixit *trae* pro *terae*, id eſt, *terrae*, in Telamone apud Nonium in *ſqualam.* —— *Stratra trae*

Lavere lacrimis veſtem ſqualam & ſordidam.

Sic libri veteres plerique, non *terrae*, quod verſus reſpuit. Iſ. Voſſius in obſ. ad Catullum p. 269.

Strata terra] F. *Stratam terram.* Sic Virgil.

—— *ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.*

Manus docta.

Ego Deum] Sapiunt iſta Euhemerum. DELRIUS.

P. 225. *Sit*] F. *Siet.* Manus docta.

Non habeo denique nauci] Addubito, an totum hoc fragment. ex Satyris; an primus Ennii verſus, an verba Tullii; an ſeptimus apte à me inſertus ex alio ejuſdem lib. I. de Divinat. loco. DELRIUS.

Non habeo denique &c.] Primùm cùm dicitur, *Non habeo denique*, non parum ambigo, an illud *denique*, à Tullio ſit, an ab Ennio. Sequentia, ut ſint trochaici quadrati, ita reſtituo:

—— *Nauci non habeo Marſum augurem.*

Non Aſtrologos de circo, non vicanos aruſpices.

Non Iſiacos conjectores, ſomniùmque interpretes.

Verſum proximum, vel hoc pacto legere poſſis:

Non enim ii ſcientia aut ſunt arte divinaculi:

Vel iſto modo:

Non enim ſunt illi aut arte divini, aut ſcientiâ.

Sequens verſus eſt;

Sed ſuperſtitioſi vates, impudenteſque arioli.

Ubi vox extrema κατὰ συνίζησιν fit trium ſyllabarum, ut alibi *propterea.* Quatuor poſtremi verſus non egent Æſculapio. Ex Columna verò diſcere potes, quâ conjecturâ ad Ennii Telamonem referantur hi verſus: uti & ſequens iſte:

Qui ſui quaeſtus cauſſâ fictas ſuſcitant ſententias.

Ubi in *ſui* συνίζησις eſt. Sed mihi, uti & amiciſſimo Scriverio, omnes hi verſus ſocci potiùs, quàm cothurni, eſſe videntur. Illud nunc ſolùm addo, eorum nobis probari ſententiam, qui poſt verſum ſextum interſerunt fragmentum proximum: nempe ut hoc pacto legatur:

Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat,

Qui ſui quaeſtus cauſſâ fictas ſuſcitant ſententias. VOSSIUS.

Non habeo denique &c.] In hoc verſu Ennius ſibi plane contradicit, niſi locus corruptus ſit. Muretus lib. 2. Taciti annalium ita hos verſus citat, ut in textu adſcripſi;

Non habeo denique nauci Marſum augurem,

Non haruſpices vicanos, non de circo aſtrologos,

Non Iſiacos conjectores, ſomniorum interpretes: &c. Manus docta.

P. 227. *Hectoris lytra.*] Alii *lytra*, alii *luſtra* eodem ſenſu, nam & luſtra à *luendo* Varroni. Redimebatur à moeſto patre Hectoreum cadaver. Vide Iliad. 22. & 24. Scripſit etiam Æſchylus Hectoris lytra, à quo Noſter. Sciendum porro hanc inſcriptionem (*Hectoris lytra*) inde natam, quod veteres longe aliter citabant Homeri ſcripta. Nos Iliad. ά. β΄. &c. Illi à rei narratae materia ſeu hiſtoria denominabant. Sic Athenaeus laudat ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, quod erat ex Iliad. ψ΄. Strabo, ἐν ταῖς Λιταῖς, quod Iliad. ί. ἐν τῇ πρεσβείᾳ, quod Iliad. γ΄. atque alia hujusmodi; & omnium ſaepiſſime Ælianus, ex Iliad. Δολωνία, Πατρόκλεια, ἐπὶ ναυσὶ μαχὴ, Λύτρα ſimpliciter ſine addito: ex Odyſſ. verò, τὰ ἐν Πύλῳ, καλυψοῦς ἄντρον, κυκλωπία, Νεκύια, Νίπτρα Μνηστήρων φόνοι, &c. DELRIUS.

Melius] Vide notas in l. 2. Varr. de re ruſt. DELRIUS.

Melius eſt virtute jus &c.] Ad Plauti Captivos, unde modo diſceſſi, redeo. Scaena, Nunc illud eſt;

Nunc ſpes opesque auxiliaque à me ſegregant, ſpernuntque me. Prope eſt, ut adfirmem ſcripſiſſe Plautum, *ſpernantque ſe.* Spernere, disjungere & ſegregare eſt. Exemplum Ennii laudat Nonius in hoc verbo, *Hectoris Lytris. Melius eſt virtute jus. nam ſaepe virtute mali nanciſcuntur jus, at-*

que

que aequum ſe à malis ſperni procul. Corrigo & repono in numeros;

Melius eſt
Virtute jus. nam ſaepe virtutem mali
Nanciſcuntur; jus atque aequum ſeſe à malis
Spernit procul.

Aurea plane ſententia, & quam dolendum eſſet latuiſſe in corruptela diutius. Virtute intelligit robur & vires corporis. Gloſſarium vetus; Virtus ἀρετὴ, ἀνδρία, ἰσχὺς δύναμις: aut certe animi inconſultam ferocitatem. J. Gulielmius rer. l. 3. c. 3.

Spernit] F. *Spergit.* Manus docta.

P. 228. *At ego omnipotens te* &c.] Malim *auxilio.* Opto, inquit, ut hoc conſilium vobis ſit auxilio. Praeterea provocabulum *ego* poſt verbum ſuum trajicere metrum jubet. Ut ſcripſerit Ennius:

—— *At omnipotens te expoſco ego,*
Ut hoc conſilium Achivis auxilio fuat. Voſs.

Qui] F. *Quis.* Manus docta.

Hector re ſumma] Excuſorum meliorum lectionem exhibui: veteres habent; *Hectorei ſumma armatos educit vi foras, caſtriſque caſtra ultro jam ferre occupat.* Quid ſi reſcribatur; *Hector vi ſ. a. e. f. Caſtriſque c. v. conferre oc.* nota vis verbi *occupo*, de quo nonnulla in Senecam. DELRIUS.

Hector vi ſummâ] Hieronymus Columna legit *re ſumma*, quod interpretatur, *omnibus copiis.* Sed rectum eſt *vi ſumma.* Nam *vi* diſertim legitur in Med. Ald. aliis. Sed in iis loco ſuo trajectum ante *foras* malè collocatur. In nonnullis quoque, & apud Jun. Majum, eſt *Hectori*, quod corruptum ex *Hector vi.* Sequenti verſu pro *fere* in iiſdem editt eſt *ferre.* Sed metrum poſcit *conferre.* Vel trajectis vocibus ſcribendum,

Ultroq; caſtris caſtra jam fere occupat. Voſs.

Caligo oborta eſt, omnem] Concinnius; *caligo oborta, ut o.* DELRIUS.

Per vos & veſtrum imperium] Quidam cod. *noſtrum.* Verùm intempeſtivè Priamus ſui faceret imperii mentionem. DELR.

Per vos, & voſtrum &c.] Sic divide:

—— *Per vos, & voſtrum imperium, & fidem*
Myrmidonum, vigiles commiſereſcite ——

Poſſis poſteriorem verſum explere hoc pacto: *commiſereſcite Priami:* vel *noſtri commiſereſcite.* VOSSIUS.

P. 229. *Ferri*] F. *Fieri.* Manus docta.

Quae mea cominus] Non infeliciter Critici; *Quem mea c. m. a. h. hoſtivit manu.* DELRIUS.

Quae mea cominus &c.] Scaligeri (à quo eam Columna accepit) emendatio eſt:

Quem mea cominus machaera, atque haſta hoſtivit è manu.

Dixit *è manu* pro *eminus*, quod inde conflatum, ut *cominus*, quaſi *cum manu.* Voſs.

Nos quieſcere] Hoc & ſequens fragm. adducit Diomedes ex *Ennii Luſtris.* Sed opinor intelligi de *Hectoris Luſtris.* non, etiam alia *luſtra* Ennius; haec forte ſimpliciter *Lytra*, vel *Luſtra* inſcripſerat, ut & Hom. DELRIUS.

Nos quieſcere aequum &c.] In Diomede recenſito à Caeſario ſic legas: *Ennius: In luſtris nos quieſcere aequum eſt, novimus ambo Ulyſſem.* Pro, *Ennius in Luſtris.* Etiam pro *novimus* ſcribendum *nomus*, ut habent meliores codices. Verba Diomedis ſunt: *Apud veteres plurale hujus verbi inſtans colligitur, cùm* NOMUS *dicunt, pro eo quod eſt* NOVIMUS: *ut Ennius Luſtris* &c. VOSSIUS.

Nos] L. *non.* Manus docta.

In luſtris nos quieſcere] L. *In lutris*; *non q. ſc.* Manus docta.

Sublime iter &c.] Rectè Clariſſimus Scriverius perſpexit *ſublimiter* legendum. Sic igitur digere:

—— *Quadrupedantes ſublimiter*
Flammam halitantes ——

Deſcribit ignivomos tauros. Citatur à Diomede: ſed in editione, quam Caeſarius recenſuit, pro *in Luſtris* corruptè legas *illuſtris.* *Sublimiter* dixit Ennius, ut idem alibi *concorditer* & *duriter*, ac Naevius *dapſiliter*, *indecorabiliter* Accius, *laſciviter* Laevius (malè apud Chariſium legitur Livius, cum ex ἐρωτοπαιγνίοις citetur) item *imperiabiliter* Cato Senex, verbis iſtis: *Ubi Maximus nimis imperiabiliter.* pro imperioſè & durè. Ita corrigendus & iſte locus apud Chariſium l. 11. VOSSIUS.

P. 230. *Duce quadrupedem*] Pauciſſimis mutatis in Lipſii caſtigationem conceſſi. Diſſentiunt enim ſummi Critici. Confutata

pror-

prorſus omnium exemplarium lectio. Cur ergo id & amicitiae & veritati non tribuerem? nec tamen etiam nunc perſanatum locum Nonii affirmem. ſanior certe, quam hoc pacto; *Ducet quadrupedum jugo invita, indoma, infraenis, & jugo valida quorum tenacia infraenari minis nequit.* DELRIUS.

Ducet quadrupedum &c.] Hectoris Luſtris cùm illud narrabatur, ut exanimum Hectoris corpus auro vendiderit Achilles (unde & *Luſtris* nomen, ſive id eſt à Graeco λύτρον, ſive à luendo, hoc eſt ſolvendo) tum etiam narrabatur, ut Hector ante pretii iſtius ſolutionem bigis ſit raptatus circa muros. Eas bigas deſcripſerat hìc Ennius. Sed locus hodie eſt multimodis ſauciatus. Quem Lipſio, & aliis, fruſtra tentatum, ita medica manu Hugo Grotius ſanabat:

—— Duce quadrupedum juga
Invicta, indomita, infrenia, injugalia,
Quorum tenacia infrenari nimi' nequit.

Duce integrè dixit, ut *face* pro *fac*. Quàmquam nec *ducet* damno, uti in vulgatis. Aut *ducat*, vel *duxit*. *Tenacia* equorum, pro *pertinacia*. Pro *nimis nequit*, lubens reſcribam *minis nequit*. Praeſertim quando H. Stephanus teſtis eſt*, pro *nimis* in veteri codice *minus* legi. Sed quia τὸ *minus* refragatur ſententiae, eò in eodem codice *nequit* fuit mutatum in *poteſt*. Sed *nequit* diſertim legitur in veteri edit. Mediol. ubi tamen abeſt *nimis*: uti contra in Veneta Pincii, & Aldina, item apud Junianum Majum legas *nimis*, at abeſt *nequit*. Unde in mentem venit, fortaſſe Ennium ſcripſiſſe:

Quorum tenacia infrenabilis minis.

Sin quia in aliquibus illud *Nequit* comparet (quod etiam agnoſcit Michaël Bentinus ſuis in Nonium notis) eò malis,

Quorum tenacia infraenari minis nequit:

per συνίζησιν *tenacia* triſyllabon fiet. Aut ſcribe *frenari minis nequit*. Nam *in* fortè irrepſit occaſione verſus ſuperioris, ubi legas *infrena* ſive *infrenia*. VOSSIUS.

Ducet quadrupedum jugo invitam, doma, infrena, &c.] F. *Juba*. F. *indomabilem*. F. *infrenem*. Manus docta.

Alexander] Alexander ſeu Paris Philoctetae vulnere, Oenones contemtu periit: ipſaque Oenone ſe in rogum ejus praecipitem dedit; Q. Smyrnaeus lib. 10. an hoc igitur fabulae argumentum? ſane, ſi vera inſcriptio. Sed nutat animus. potius, *Alexandrae*, hoc eſt, *Caſſandrae* nomen reponendum, in omnibus his Grammaticorum locis, quod in multis codicibus, quibusdam locis, reperitur. Scripſit Alexandram Euripides, ſcripſit & Sophocles, & ſic ſupplenda Stephani lacuna in voce ἴφεος. DELRIUS.

Alexandro] Eſt ubi haec fabula *Alexander* vocetur, qui Paris fuit: eſt item ubi dicatur *Alexandra*, quae eſt Caſſandra. Imò quibusdam in locis inconſtanter nunc hoc, nunc illud legas. Fortaſſe Ennius utriusque nominis fabulam ſcripſit. Sanè fecerat idem Euripides, itemque Aeſchilus: ut de utroque oſtendit clarus ille Graecarum antiquitatum ocellus Joannes Meurſius. Quod ſi unius fabulae haec ſunt fragmenta, potius ex Alexandra Alexander, quàm ex hoc illud factum fuit. Eſt enim Alexandri nomen pervulgatius, in cujusmodi rarius peccatur, cùm ferè immutent librarii, quae capiunt minus. Pleraque etiam fragmenta à Caſſandra proferuntur, ut mox patebit. VOSSIUS.

P. 231. *Hominem appellat* &c.] Non redolent haec cothurnum. VOSSIUS.

Non intelligit.] F. *num intelligit*? vel *intelligis?* Manus docta.

O lux Trojae &c.] Locus corruptiſſimus. Anapaeſticos fuiſſe, ſatis ex primo verſu comparet. Ergo proximè, ubi legitur, *Quid ita:* legi debet, *Quid te ita*. Nempe provocabulum *te* librarii errore transmigravit in verſum ſequentem: unde furcillari, inque locum ſuum reduci debet. Praeterea ex illo *cum tuo* faciendum *contuo*. Nam Macrobius diſertim dicit, hinc expreſſum eſſe Maronis illud: *Aut cur haec vulnera cerno? Contuo* verò pro *cerno*, etiam Andronicus uſurpat, & Ennius alibi, ut ſuprà dictum. Quare totum locum ſic reſcribo:

—— O lux Trojae
Germane Hector, quid te ita contuo
Lacero corpore miſer? aut qui ſic
Nec ſpectantibu' tractavere
Nobis?

Loqui-

Loquitur Caſſandra, unde Hectorem appellat germanum ſuum. *Nec ſpectantibus* interpretor non praevidentibus, atque adeo nec, cùm fieret Hectorea caedes, animo illud tuentibus. Nam ſolent vati futura abſentiaque obverſari tanquam praeſentia. Quomodo & hîc capio illa verba: *Quid te ita contuo Lacero corpore?* Simile eſt illud ὅραμα Caſſandrae apud Senecam Agamemnone:

Imago viſus dubia non fallit meos.
Spectamus. epulae regiâ inſtructae domo,
Quales fuerunt ultimae Phrygibus dapes,

Celebrantur. Caeteraque,quae ſubjungit. Et iſta etiam veriſimile faciunt nobis,quod antea diximus, tragoediae huic potius *Alexandrae*, quàm *Alexandro*, nomen fuiſſe. VOSSIUS.

Reſpectantibus] L. *te ſpectantibus.* Vide Voſſium. Manus docta.

Jamdudum ab ludis &c.] Haec quoque ex praefatione potiùs, quam tragoedia mihi eſſe videntur. At ne fallat Stephanus, qui iſtis, ut Enniana, in Collectione ſua appingit: *propter hanc aurium aviditatem theatra replentur.* Sunt enim non Ennii, ſed Varronis verba. VOSSIUS.

Nam maximo] Dividendus mihi fuit tertius verſus. DELRIUS.

Nam maximo &c.] Si iſta ſunt ex Alexandra, uti putamus, pertinebunt ad vaticinium ejus. Eoque pro *ſuperavit* lego *ſuperabit.* *B* enim & *V* conſonum paſſim permutantur. Numeri verò trochaici ſint, dum initio cauſſalem tollas:

Maximo ſaltu ſuperabit gravidus armatis equus,
Qui ſuo partu ardua tollat Pergama ——

Quamquam nec minus placet jambicos fuiſſe: ſed tum poſt provocabulum *qui* exciderit *mox*, vel ſimilis particula. Aut extremis verbis trajectione ſolâ medere: ut ita concipiatur locus:

Nam maximo
Saltu ſuperabit gravidus armatis equus,
Suo partu qui tollat ardua Pergama. Voss.

Superavit] L. *Superabit.* Sed haec video jam dudum à Voſſio monita. Ex his verbis colligo Alexandrum nomen eſſe fabulae. ut hoc ſit Caſſandrae vaticinium. Niſi Ennius & Alexandrum & Alexandram ſcripſerit. Tum ex duabus Tragoediis eſſent haec Fragmenta. quod mihi placet. Manus docta.

P.232. *Multi alii*] Idem Ennius Annal. II.

Multi praeterea quos fama obſcura recondit. DELRIUS.

Multi alii adventant &c.] Trochaicus cum ſit, reſolvi tamen poſſit in anapaeſticos: ſi poſt *paupertas* dividas. VOSSIUS.

Dimidio purus putus] Apud Feſtum ſic legitur: *Ennius dixit in Alexandro: ..... amidio purus putus: & Plautus, Purus putus hic ſycophanta eſt.* Scaliger ex .. *amidio* fecit *dimidio.* Sed uti in exemplo Plautino, ita in Enniano convicium fuiſſe videtur. Ut itaque in illo eſt *ſycophanta purus putus:* ita hic fuerit *catamidius purus putus:* vel, quod à ſcriptura vulgata non abit, *catamidio p p.* Nam ut *pumilus pumilio*, *puſus puſio*, *amaſius amaſio:* ſic videntur dixiſſe *catamitus catamitio*, ſive *catamidio* per *D.* literam, quae & eſt in Graeco γανυμήδης, unde opici illi ſuum *catamitus* fecerunt. VOSSIUS.

Quapropter Parim paſtores &c.] Ex Alexandro Ennii eſſe arbitror. VOSSIUS.

P.234. *Andromache*] Tranſlata ex Euripide. DELRIUS.

P.235. *Quid petam*] Sic emendant Critici. Apud Ciceronem tamen legitur; *Quid petam praeſidii, aut exſequar? quove nunc auxilio, &c.* Ultimum etiam hemiſtychium additum ex Cicerone. DELRIUS.

Sim] F. *Siem.* Manus docta.

Applicem] F. *applicer.* Manus docta.

P.236. *Fractae & disjectae jacent.*] L. *fracta & disjecta jacent Fana.* Manus docta.

Alii] L. *alti.* Manus docta.

O pater! ô patria! ô Priami domus!] Haec Virgilius expreſſit; *O patria! ô Divûm domus!* Manus docta.

Aliſono] F. *altiſono.* Manus docta.

Templum] F. *tempilum.* Manus docta.

Vidi ego adſtante &c.] *Barbarica* dixit pro *Phrygia.* Nam Barbari κατ' ἀντονομασίαν pro Trojanis: ut etiam Euſtathius obſervat. Atque ita etiam Maro dixit, *Barbarico poſtes auro.* Quamquam Servius exponat

multo. Uti & Columna in Enniano hoc *barbaricas* interpretatur *maximae*, eò quòd barbari fuerint opulentiſſimi. Quae probare minimè poſſum. Dixi de hoc etiam l. 4. Oratoriarum Inſtitut. Vossius.

P. 237. *Haec omnia*] Aliena haec fide conjunxi. Delrius.

P. 238. *Heu relliquias* &c.] Mirum hoſce verſus à Cicerone primo Tuſculanarum ſeptenarios dici, cùm ſint Jambici octonarii. In quo deceptum eſſe Romanae eloquentiae parentem, non dubitat etiam ſcribere Caeſar Scaliger l. 7. de Re Poët. Vossius.

P. 239. *Vidi videre* &c.] Ita edidit quoque Columna: ſed invitâ metri lege. Scribe:

Vidi, videre quod me paſſa aegerrimè.

Ut reticeatur verbum, uſitatâ ἐλλείψει. Idem Columna verſum ſequentem ſic legit;

Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

Atque ita ediderat quoque in Cicerone ſuo Rob. Stephanus. Sed qui ſecundam in *quadrijugo* attendit, ſic in metrum peccari videt. Vera igitur lectio eſt:

Hectorem curru quadrijugo raptarier.

Nam ſecunda in *Hectorem* olim erat porrecta: uti in illo ſenario:

Hectôris natum de moero jactarier. Voss.

Acherusia.] Secutus ſum Ciceronem, etſi nonnulli ejus lib. *Acheruntia.* Varro ſic; *Acheruſia templa alta Orci ſalvete infera Leti obn.* &c. Delrius.

Acheruſia templa &c.] Reſtitutio iſtorum pendet ex collatione Varroniani loci cum Tulliano. Apud Varronem eſt: *Acheruſia templa alta Orci ſalvete infera.* Apud Ciceronem verò: *Acherontia templa alta Orci pallida leti, obnubila, obſita tenebris loca.* Nempe praeteriit Cicero verba illa, *ſalvete infera.* Quibus inſertis, copulâque adjectâ poſt *obnubila*, fient anapaeſtici tales:

—— Acheruſia
Templa alta Orci ſalvete infera,
Pallida leti, obnubila, & obſita
Tenebris loca ——

Leti illud cum *loca* conjunge. Sed fortaſſe ſimplicius fuerit, ſi pro *leti* ſcribas *Letea*: ut jambici ſint hujuſmodi:

Acheruſia templa Orci ſalvete infera,
Pallida, Letea, obnubila, obſita tenebris
Loca. —— Vossius.

P. 241. *Malo torquetis cum aerumnis illum exanclari diem.*] Andromache-Molotto. *Molottus*, unde fabulae nomen, Andromaches ex Neoptolemo filius fuit. Plenius fabulae argumentum cognoſces ex Andromache Euripidis. Abſque Mercero eſſet, verum Ennianae fabulae nomen neſciremus. Quod vir ille ſagaciter primus eſt odoratus. Vide notas ejus ad Nonium in *Exanclavit.* Timidè tamen in eo ſubſcribo, quod non ſolum verba illa in *Exanclavi* & *Summum* ex ea eſſe petita arbitratur, ſed illa etiam in *Sonit.* Ubi vetus edit. Med. Ald. aliaeque, *Ennius Andromeda & Hermaphrodito:* in MSS. verò, *Andromeda & Hamapotide:* quae profectò longius abeunt à Molotto. Quare de loco iſto ulterius diſquirendum. Vossius.

Quid ſit] Lubens repoſui hanc Juſti Lipſii, quam approbo, caſtigationem, ut & in fragmento; *Sed quaſi* &c. quod feliciſſime caſtigavit. Nonnulli legunt in illo; *conatur gravem.* non placet. Delrius.

Tabetne] F. *tacetne.* Manus docta.

Nam neque] Citat Non. ex *Andromacha* & *Hermaphrodito*; quod poſterius aliquod latens vitium ſubindicat. Delrius.

Nam ubi introducta eſt] Hoc fragmentum de cadavere Aſtyanactis eſſe liquet. quare mendoſe nunc in Nonio legas *Andromeda.* Delrius.

Nam ubi introducta &c.] Apud Nonium ex Andromeda Ennii citatur. Sed *Andromache* legi debere, rectè monet Scaliger in Conjectaneis. Nam ſermo eſt de Aſtyanacte è turri praecipitato, cujus corpus clypeo impoſitum à Talthybio geſtabatur. Quae profectò quid ad Andromedam? Fortaſſe huc etiam referri debet Ennii illud apud Varronem in ſexto de L. L.

Extemplo acceptum me necato & filium.

Ubi malo *acceptam*, vel potius *arreptam*, ut verba ſint Andromachae ad Ulyſſem, cum ei Aſtyanacta is eripere vellet. Et videtur eadem Andromache ad Hectorem dixiſſe:

Ex opibus ſummis opis egens, Hector, tuae.

Quod ex Ennio, ſed tacito fabulae nomine, Cicero adfert. Sed tamen, cùm haec arbitrarii ſolùm juris ſint, vix probo, quod Hieronymus Columna propterea, potius inter

inter certa Andromachae, quàm incertae fabulae fragmenta, locum iis ſuum adſignârit. Praeſertim cùm de priori ne illud quidem, an germanum Ennii ſit, controverſia omni vacet. Quamquam interim negari non poſſit, ſatis ingenioſam ac veriſimilem eſſe Scaligeri conjecturam: qui, cum in cunctis Varronis libris inveniſſet, *Etiam inde idem illud enim:* ex iſtis exſculpſit, *Etiam indidem illud Ennii.* Vossius.

Laverent] L. *Laverunt.* Manus docta.

Clupeo.] F. *clypeo.* Manus docta.

P. 242. *Rapit ex alto naves velivolas.*] Ex Jambico erit, ſi legas:

—— Ex alto rapit
Naves velivolas ——

Sed nihil opus trajectione; quando finis eſt, initiumque anapaeſtici. Vossius.

Sed ferrum quaſi &c.] Ut trochaici ſint, ſcribe: *—— Sed ferrum quaſi*
Aut lapis durat, rarenter gemitum conatu trahens.

Ita enim malo, quàm cum Hadriano Junio *lapis dura*, etſi illud & Hieronymus Columna probat. Neque me fugit, eodem genere alibi dicere Ennium, *Tanta ſublatae ſunt agmine tunc lapides*. Verum hoc loco, tum numeri id reſpuunt, tum etiam ſententia. Nam cùm lapidi planè non conveniat gemitus, quomodo dixiſſet poëta, gemere aliquem, ſed rarius, tanquam lapidem duram? Pro *trahens* in vett. libb. & apud Jun Majum legitur *trabem.* Cumque mox ſequatur *Ergaſtulo* (id fabulae nomen) poëta verò praetereatur: credere aliquis poſſit, veram eſſe lectionem, *Trabea Ergaſtulo.* Sed calidum hoc commentum ſufflaminat Nonii autoritas, qui in verbo *Villicari* ſequentia poëtae verba citat ex Pomponii Ergaſtulo. Ut nihil certius ſit, quàm Pomponii iſthic nomen, non Trabeae intercidiſſe. Vossius.

Durat] L. *dura'ſt.*] Manus docta.

Summuſſare] Sic repoſui ex mente Feſti. Vulgo legitur; *nam muſſare.* Delrius.

Dic jam, mater non eſt, ſummuſſare ſine] Diſt. *Dic jam, mater non eſt, ſummuſſare deſine.* Manus docta.

Hecuba] Accepta ab Euripide. Delr.

Adſum atque advenio, &c.] *Acherunte* non improbo, ut ſecundâ ſede ſit trochaeus. Vel lege, *Aggerunte.* Quomodo Plautus dixit Caſ. Act. 2. Sc. 8.

Certum eſt, hunc Aggeruntem praemittam prius.

Praeterea verſum tertium, ut numeri ſerventur, inductâ copulâ ſic ſcribe;

Maxumis, ubi rigida conſtat craſſa caligo inferûm.

Saepe enim veteres uni ſubſtantivo duo jungebant adjectiva: ut in commentariis de Lingua Latina contra Servium oſtendimus. Vossius.

Unde animae] Multimodis peccatum. Scribe;

Unde animae excitantur obſcurâ umbrâ, apertoque oſtio
Alti Acherontis, falſo ſanguine mortuorum imagines.

Vel hoc pacto,

—— aperto alti oſtio
Aggeruntis, falſo ſanguine m. i.

Imagines mortuorum dicit *falſo ſanguine*, quia non ſunt id quod videntur: quippe exſangues umbrae duntaxat. Vossius.

P. 246. *O magna*] Ex Hecuba eſſe ait Varro. Sed Ennio adſcribitur de conjectura: cùm Attius etiam Hecubam ſcripſerit. Vossius.

Haec tu etſi &c.] In vulgatis erat, *Nam cùm opulenti loquuntur:* quod metrum reſpuit. Eoque vel legendum, *Namque opulenti cùm loquuntur:* vel cum Alciato (quem ſequitur Columna) ſcribi debet, *opinati:* quo pacto ab Agellii accuſatione liberabitur Ennius; quaſi, qui Euripidi ſunt δοκοῦντες, eos minùs rectè verterit *opulentos.* Nam δοκοῦντες ſunt *opinati*; hoc eſt, qui in magna ſunt opinione. Ego, cùm jam Agellii aetate, *opulenti* legi ſoleat, mutare id non auſim. In quo, ſcio, non adverſabitur mihi, qui veterum in transferendis Graecis libertatem ſciat. Vossius.

Dices] L. *dicas.* Manus docta.

P. 247. *Miſerete anuis*] Vulgo *manus.* Vox nauci. Critici; *mei anus.* ego; *anuis.* Ex Non. *in anuis.* Varro, Cato. *Anuis enim ut ſanguis deterior.* Delrius.

Miſerete manus &c.] Janus Palmerius legit *mei anus.* Sed rectiùs alii putant,

ἀρχαικῶς dixiſſe *mei anuis*. Verba ſunt Helenae ob ereptam Polyxenam lamentantis. Vossius.

Manus] F. *Manes*. Manus docta.

Senex ſum &c.] Nihil mutato opus. Sunt enim ſenarii:

Senex ſum, utinam mortem oppetam priu' quam evenat,
Quod in pauperie meâ ſenex graviter gemam.

Evenat pro *eveniat* poni, monet Nonius. Ob cujus autoritatem *evenat* retinui. Magis tamen veriſimile videtur, *eveniat* ſcriptum eſſe ab Ennio: penultimam verò abſorberi in menſura verſus: quomodo infrà eidem *propterea* triſyllabon eſt. Imò & ſequenti verſu *Meâ* κατὰ συνίζησιν effertur. Sunt verba Talthybii, cùm Hecubam tantis preſſam malis videret. Vossius.

P. 248. *Vide hunc meae* &c.] In vett.libb. *hinc*. Scribe *hanc*. & mox, *quam*. Prout rectè eſt apud Majum. Polyxenam intellige, quam Hecuba complexa lacrumis ſuis rigabat, Ulyſſem miſerabiliter orans, ut ne abducere eam vellet. Fallitur enim Columna, cùm haec putat eſſe Talthybii verba ad Hecubam. Vossius.

Meae inquam] Mallem diſpeſcere; *meae inquam*; ſcilicet Polyxenam. Verba Helenae natam retinentis. Delrius.

Etſi ſegetem &c.] Ex Euripide conſtat, eſſe Hecubae verba, cùm audiſſet, quàm fortiter mortem oppetiſſet gnata. Hacpropter tum Ennii, tum ex Hecuba eſſe, credibile eſt: etſi neutrum Cicero dicat. Voss.

Nimium boni eſt &c.] Puto è trochaico eſſe, ac poſt inciſum dividi debere. Vel opus trajectione. Ennii eſſe ait Cicero. Ex Hecuba eſſe, ideo putatur, quia idem in Hecuba ſua dicit Euripides, ut obſervat Muretus l. 5. c. 13. Si eſt Senarius ἀκέφαλος, vel duae principes, vel duae extimae voces trajici debent. Sed fortè eſt finis, principiumque trochaici, ut ſuprà dictum. Vossius.

P. 249. *Nunquam ſcripſiſtis*] Lipſius conjiciebat;

Sed numquid ſcripſiſti: qui parentem aut hoſpitem
Necaſſit, quo is cruciatu perbiteret? Delr.

Sed nunquam &c.] Ita haec reſtituit Hadrianus Junius. Antea monſtroſe legebatur, cùm in veit. Nonii libb. tum apud Jun. Majum: *Sed nunquam ſcripſiſtis* (vel *ſcripſiſti*) *quis parentem aut hoſpitem Nec aſſat, quos quis* (vel *qui*) *cruciatus perviteret*, aut *porvitent*, aut etiam *pernicent*. Sunt verò Hecubae verba, accuſantis Polymneſtorem, quod Polydorum, hoſpitem ſuum, interemiſſet. Vossius.

Quae tibi in concubio &c.] Ex Euripide ſatis apparet, haec ab Hecuba ad Agamemnonem dici de filia ſua Caſſandra. Voss.

P. 250. *Heu me miſeram* &c.] Apud Nonium inconſtanter nunc *miſeram* legitur, quaſi Hecubae verba ſint: nunc *miſerum*, quaſi ea Polymneſtor poſt interfectos liberos, oculoſque ſibi erutos, dixerit. Quod verius puto. Quo tempore & Hecuba protulit, id quod ſequitur:

Jupiter tibi ſumme, tandem malè re geſtâ gratulor. Vossius.

Eumenides] Converſa ex Aeſchylo. Continetur judicium, & accuſatio, liberatioque Oreſtis. Accuſatum vult Simonides ab Aegiſthi filiabus; Nymphodorus, ab Erynnibus; ab avo Tindaro, plerique. Delr.

P. 251. *Niſi patrem materno* &c.] Divide, ut *Materno* initium ſit ſenarii. Voss.

Id ego aequum &c.] Pro *aptius* rectè Gulielmius *ac jus*. Provocabulum *me* jure abeſt à vett. libb. Pro *feciſſe* item lego *fuiſſe*, quod κατὰ συνίζησιν diſſyllabum ſit. Eſt enim ſenarius ejuſmodi:

Id ego aequum ac jus fuiſſe expedibo atque eloquar.

Verba ſunt Palladis in Areopago. Qui Oreſti tribuerunt, eo ſunt decepti, quòd vulgò *feciſſe me* legeretur. Vossius.

Ego] L. *ergo*. Manus docta.

Aptius feciſſe] L. *ac jus fuiſſe*. Manus docta.

P. 252. *Tacere opino* &c.] Ita Scaliger in Conjectaneis. Sed in antiquis Nonii libb. eſt, *& pro viribus*. Quos Mercerus ſecutus ita expreſſit:

Tacere opino eſſe optimum, & pro viribus
Sapere atque fabulari: tute noveris.

Quaſi dicat, *tumet ſcire id poſſis*. Vir ſummus legebat,

Tacere opino eſſe optimum, pro viribus
Ni ſapere ac fabulari tute noveris.

Sen-

Sententiâ ſanè venuſtâ: ſed ſcripturâ paullum diverſâ à libris vett. Apud Junianum Majum legitur: *Inveni opino eſſe optimum* &c. Unde aliquis conjectet. *juveni opino eſſe optimum, pro viribus Sapere* &c. Sed metrum id reſpuit, & apud Aeſchylum, quem Ennius expreſſit, eſt Σιγᾶν ἁρίγει. Nempe illud *Inveni* irrepſit ex Paccuvii exemplo, quod proximè anteceſſit. Vossius.

Areopagiticam &c.] Ita ex Aeſchylo (unde haec, & ſequentia tranſtulit Ennius) correxit Scaliger in Conjectaneis. In Mediolanenſi, & Aldina, atque aliis, priùs legebatur:

Areopagitae quid(vel *qui*)*dedere quam pudam.*
Unde eliciebam,

Areopagum inde qui dixere eam petram.
Saltem propius paullò hoc accedit ad veterem ſcripturam. Nec magis abit ab Aeſchyli verbis;

—— ἔνθεν ἐς, ἐπώνυμος
Πέτρα, πάγος τ' Ἄρειος. Vossius.

Areopagiticam ea de re vocant petram] Πάγος hic non eſt Latinorum *pagus*, ſed *rupes*, *ſaxum*: Aeſchylo πέτρα, qui in Eumenidibus v. 692.

Ἄρει δ' ἔθυον, ἔνθεν ἐς' ἐπώνυμος
Πέτρα, πάγος τ' Ἄρειος.
Marti autem ſacrificarunt, unde nomen obtinet
Petra & Areopagus.

quod exprimere voluit Ennius pariter in Eumenidibus apud Varronem l. 6. de L. L. ſed non ſatis feliciter, ſi vera Scaligeri conjectura: vult enim ſcripſiſſe Ennium; *Areopagiticam* ea de re vocant petram. L. Holſtenius not. & caſt. in Stephanum Byzantinum de urb.

P. 253. *Dico ego viciſſe* &c.] *Ego* à vett. libb. conſtanter abeſt. Atque arbitror primum appoſuiſſe Scaligerum in Conjectaneis. Etiam apud Jun. Majum legitur: *dico hinc faceſſite*. Ut fortaſſe ſcripſerit Ennius:

Dico viciſſe Oreſten: hinc faceſſite.

Vel ſi, propter codices alios, provocabulum admittendum,

Dico viciſſe Oreſtem, hinc vos faceſſite.

Imò, quid ſi verbum repetitum, *dico* inquam, irrepſerit ex *eloco*, ſive *illico*? Utroque enim modo dixere. Unde Scriverius meus, inter confabulandum, conjectabat:

-- *Dico viciſſe Oreſten, eloco hinc faceſſite.*

Faceſſere autem Eumenidas jubet Pallas. Vossius.

P. 254. *Extemplo Aegiſthi* &c.] Multa adeo ex Paccuvii Duloreſte citant veteres, ut hoc quoque, quod unicum Ennii creditur, Paccuvii videri poſſit. Solùm obſtat veterum libb. conſenſus. Sed quis neſcit ſaepicule Nonium, ſive librarium ejus, in hujusmodi falſum eſſe? Ac propterea Scaliger Paccuvii nomine adducere non dubitavit. Pro *egiſti*, uti in Aldina eſt, rectè in antiquioribus, uti Mediolanenſi, & Veneta Pincii, eſt *Aegiſthi*. Sic verò digere, ut trochaici ſint:

—— *Extemplo Aegiſthi fidem*
Nuncupantes conciebant populum --- Voss.

Erectheus] Euripidis Erectheum citat Stephanus. Delrius.

P. 255. *Quibus nunc*] Muretus emendavit olim; *quibu' nunc*. Delrius.

Quibu' nunc &c.] Verba ſunt Colophoniae, cùm eam parens Erichthonius ex ſortibus pro Athenienſibus eſſet ſacrificaturus: de quo praeter alios, Higynus fab. 238. Hadrianus Junius, cùm apud Nonium inveniſſet: *Ennius: Eripite ô cui nunc aerumna* &c. credidit locum ſic legi debere:

—— *Eripite ô quibus*
Nunc aerumna mea &c.

Nempe non venit ei in mentem, verba ille, *Eripite ô*, corrupta eſſe ex *Erichtheo*: quae lectio apud Agellium integra remanſit. Vossius.

P. 256. *Arma arrigunt* &c.] Ita eſt in recentioribus Macrobii libb. Sed Aldina *rigent*, quod probum. Vossius.

Quos non miſeret neminis] Ita dixit more Graecorum, quibus gemina negatio negat vehementius. Vossius.

Non] F. *nunc*. Manus docta.

P. 258. *Creſphontes.*] Sumpta ab Euripide, meminit Stobaeus de quodam Creſphonte. vide Pauſan. in Meſſeniac. & Polyaenum l. 1. Sed res tota melius colligitur ex Plutarcho l. 2. περὶ σαρκοφαγίας, & Ariſt. in l. de poët. unde apparet Meropen Polypi uxorem, quae Creſphontem exiſtimabat

mabat

mabat filium ſuum fuiſſe necatum ab ipſomet Creſphonte; dum eum ut hoſtem necare parat, agnoviſſe hunc illum eſſe filium, quem ulciſci conabatur. DELRIUS.

Injuria abs te] Adſcripſi ex auctore ad Heren. ſed duos ultimos verſus puto non Ennii, ſed ipſius auctoris ad Heren. volentis artem convertendi argumenta oſtendere. DELRIUS.

P. 259. *Fugio*] F. *fugi*. Manus docta.

Duxit me uxorem &c.] *Ducit* ſcribe, propter vett. libb. conſenſum. VOSSIUS.

Duxit me uxorem ſibi liberûm quaeſendûm gratiâ] Haec forte eadem ſunt, quae in Andromeda citarit, niſi quod parum differant. Manus docta.

Audis, atque auditis &c.] Scaliger ad Feſtum *Audi* legit, quod metrum, & ſententia poſtulat. VOSSIUS.

An inter ſe &c.] *Seſe* exigit metrum. Voss.

P. 260. *O pie ſecum*] Fortaſſis ſcrib. *Propere ſecum advocant, eunt ad*, &c. DELR.

O pie eam &c.] Janus Gulielmius legit, *Piè Deam ſecum advocant*. Delrio hoc pacto, *Properè ſecum advocant*. Sed examuſſim optimè Hugo Grotius, *Opem Conſivam advocant*. VOSSIUS.

O pie] Prima verba *O pie* forte ſcribendum *omnes*: quod qui norunt MSS. non mirabuntur. in iis enim legitur *ompnes* per *p*. in aliis ſic ſcribitur *ōpēs*. Forte poſtrema litera *s* oblita fuit. Manus docta.

Nitidant] F. *nuditant*. Manus docta.

Ego, cum meae &c.] Non ſententia minus, quàm numeri requirunt;

——— *Ego cum meae*
Vitae non parcam, letum inimico deprecor.

VOSSIUS.

P. 261. *Neque terram injicere* &c.] Pro tertio *neque*, *nec* lege: praeterea trajectione leviculâ opus, ut ſint jambici quadrati, hoc pacto:

Neque terram injicere, neque cruenta convestire corpora
Licuit mihi miſerae, nec lavere lacrimae ſalſum ſanguinem.

Quamquam quid eſt *lacrimae ſanguis?* aut cur ſanguis dicitur ſalſus? aut quomodo trucidato lacrimam potius, quàm cruorem, jubet abſtergere? Quare non dubito, quin ſcripſerit Ennius: — *nec lavere lacrimis ſalſis ſanguinem*. Quod ſimile eſt iſti Attii in Phinidis:

Salſis cruorem guttis lacrimarum lavit.

Et huic Ovidii l. 3. de Arte:

Suſtinet, & lacrimis vulnera ſaeva lavat.

VOSSIUS.

P. 262. *Nam nos decebat* &c.] Fortaſſe non Ennius, ſed ea Cicero ipſe de fonte Euripidis expreſſit. VOSSIUS.

P. 263. *Athamas*] Hoc nomine dramata dedere Aeſchylus & Amphis; ſed hujus forte Comoedia. DELRIUS.

P. 265. *Ignotus*] F. *vinoſus*. Scribebant enim antiqui *inotus*, unde facile haec lectio poteſt derivari. Manus docta.

Andromeda] Vertit ex Euripide. DELR.

P. 266. *Ad nationem caeli*] quidam lib. *cavationem caeli*. melius. DELRIUS.

Quae cava caeli &c.] Haec ex Enni eſſe Andromeda, de Scaligeri conjectura dicuntur; ſed parum certa, cùm apud Varronem in cunctis codd. non *Andromeda*, ſed *Andromacha* legatur, quam etiam ſcripſit Ennius. Nec ſi aliter legi deberet, eò Ennii Andromedam intelligere neceſſe haberemus, cùm etiam Livius, & Attius, ejus nominis fabulam dederint. Adde quod pòſt Andromedae & Agamemnonis verba ſubjicit Varro: *Et Ennius item, Caeli ingentes fornices*. Quomodo, puto, non ſcripſiſſet Varro, ſi priora etiam Ennii fuiſſent. Nec iſta quidem, *Caeli ingentes fornices*, cur ex Andromeda eſſe credamus, idonea adferri cauſſa poteſt. VOSSIUS.

Filiis propter te &c.] Ut trochaici ſint, lege,

Filiis propter te objecta innocens ſum Nerei.

Vel ſic,

Filiis te propter objecta innocens ſum Nerei.

Innocentem ſe ait Andromeda, quia non ipſa peccàrat, ſed mater Caſſiopea, quae Nereidas à filia ſua dixerat pulchritudine vinci. Ovidius;

Illic immeritam maternae pendere linguae
Andromedam poenas.

Filiis igitur (in quo decipitur hoc loco Delrio) pro *filiabus* dixit: cujus generis multa adducimus in commentariis noſtris de Lingua Latina. VOSSIUS.

P. 267. *Scrupeo inveſtita ſaxo*] Non videtur

detur mihi ſanus hic verſus. Quid enim attinet ad, *ſcapres.* non invitus illum cum ſequenti, nonnullis mutatis, conglutinarim hoc pacto;

Filiis propter te objecta ſum innocens Nerei.
Scapreo inveſtita ſaxo, atque oſtreis, quam excalperent.

Scapreo, inquam ad ſenſum Nonii; *excalperent* Nerei filii monſtra marina, cete grandia. DELRIUS.

Scrupeo veſtita ſaxo &c.] Ita rectè editum à Mercero. Ubi MS. *excrabent*, Aldina editio *excaprent*, Mediol. *exſcraptent.* At Delrio planè hic audiri non debet. Oſtreis ſquamas ſcapres eſſe ait, quomodo Ovidius refert fuiſſe ei

— terga cavis ſuper obſita conchis. VOSSIUS.

Circum ſeſe urvat &c.] In Mediolan. & Ald. ſolùm eſt: *Circum ſeſe urvat ad pedes.* Sed in ſchedis Antonii Auguſtini ſequebatur: *ad pedeſterra occ.... caput.*
Unde primitus ita reſtituebam:

Circum ſeſe urvat ad pedes, ter occulit
Caput ——

Sed duplici nomine haec ſententia improbatur. Nam quae & deinceps dicuntur de ceto à Perſeo vulnerato, ea trochaici ſunt: à quibus haec abire non debent. Deinde in Farneſiano codice legitur, *terra quadringentos caput.* Unde non infeliciter, ſiquid in his ſtudiis video, legendum conjecto, *ter ac quater ingens caput.* Solùm deeſt verbum *occulit*, quod ex Auguſtiniani codicis veſtigiis revocari debet. Sic igitur ſcribo:

Circum ſe urvat ad pedes, ter ac quater ingens occulit
Caput ——

Cetus, inquit poëta, accepto vulnere, ad Perſei pedes ſe urvat, quod eſt κυβιςᾷ, ac caput ingens undis occulit ter quaterque. Quomodo de eadem bellua Naſo ait 4. Met.

Vulnera laeſa gravi modò ſe ſublimis in auras
Attollit, modò ſubdit aquis.

Quod verò dixi, trochaicis Ennium retuliſſe fabulam de Perſeo & ceto; id ſequens etiam fragmentum oſtendit:

—— *Alia fluctus differt, diſſupat*
Viſceratim membra, maria ſalſa ſpumant ſanguine. VOSSIUS.

Circum ſeſe urvat, ad pedes à terra quadringentos occultat caput] F. *ſaepe* F. *at pedeſtera.* F. *Circum ſaepe vruat*, (i. e. teſte Feſto *circumdat*) *at pedeſtera* (ut pedeſter) *quater ingens occultat* (vel *occulit*) *caput*; vel; *Circum ſaepe vruat ad pedes, ter aut quater ingens occultans caput.* Vidend. fabula cethi. unde locus hic emendandus. Manus docta.

Rurſus prorſus reciprocat fluctus feram] Ennius Andromeda apud Nonium; *Rurſus prorſus reciprocat fluctus feram.* Sic enim hic locus procul dubio legendus eſt. D. Heraldus anim. ad Arnobii l. 1.

Rurſus prorſus reciprocat &c.] Cùm haec quoque de ceto intelligantur: non jambicus erit, ſed trochaicus, cui prima deſit διποδία. VOSSIUS.

Corpus contemplatur, unde &c.] Hoc eſt circumſpicit Perſeus, quâ parte cetum poſſet vulnerare. Nam id valet *corporare*, Nonio teſte. VOSSIUS.

Corporaret] F. *corporarat.* Manus docta.

P. 269. *Thelephus*] Scripſere Τήλεφον Archilochus & Agathon, citantur Stobaeo & Athenaeo: ſed Ennius Euripidem expreſſit. De Telephi miſeria etiam Horat. ad Piſon. & de ejus vulnere idem in Epodis: de mendicitate, Suidas. DELRIUS.

P. 271. *Regnum reliqui ſeptus medici ſtola*] Vide P. Leopardi emend. l. 8. c. 24.

P. 272. *Qui*] F. *ut.* Manus docta.

Thyeſtes] Scripſere Euripides, Agathon, Cheraemon, alii. Idem porro *Thyeſtis, Atrei, Pelopidarum* argumentum fuiſſe opinor. DELRIUS.

P. 273. *Adſpice hoc ſublime* &c.] Scaliger legit *Sublimen*, quod in veteri Appuleji codice inveniſſe ſe ait. Ac ſequitur hanc emendationem Delrio. Quod factum nolim. Nec enim tralatio iſta ſatis apta eſt: nec eam vel Ennius, vel alius de caelo uſurpavit: ut ante annos hos decem oſtendimus lib. 4. Orat. Inſtit. c. 6. Ubi contra maximum illum virum lectionem vulgatam tuemur verſibus iſtis Euripidis, qui apud Athenagoram leguntur in Apologia pro Chriſtianis:

Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ, τὸν δ' ἄπειρον αἰθέρα,
Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;

Τοῦ-

Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τὸν δ' ἡγοῦ Θεόν.

Videsne ſublimem hunc, & immenſum aethera,

Omnem ſuo qui continet terram ſinu?

Hunc tu Jovem putabis, hunc credes Deum.

Quis non videt, Ennium hinc more ſuo expreſſiſſe iſta,

Aſpice hoc ſublime candens, quem vocant omnes Jovem.

Quod ſiquid in Ennio mutandum, non pro *ſublime*, *ſublimen*, ſed *ſublimum* ſcribi debebit. Quomodo idem Achille dixit:

Per ego Deûm ſublimas ſubices, humidus

Unde oritur imber. ——

Lucretiumque, & Salluſtium, ſimiliter uſos eſſe, ex Priſciano, ac Nonio diſcimus. Vossius.

P. 274. *Sublimen*] Sic Agennenſis Ariſtarchus ex Apulejo. Delrius.

Sed me Apollo &c.] Sic numeris reſtitue, ut ſit octonarius:

Sed ipſe Apollo me delectat, atque ductat Delphicus.

Quamquam quid aliud eſt *ductare*, quàm *delectare?* Nam *delectare* hic eſt, *illicere*, *attrahere:* ut Nonius exponit. Nec apud Junianum Majum verbum *ductat* invenitur. Quare videtur, in nonnullos libros ex gloſſemate irrepſiſſe. Ut vera lectio ſit iſta:

Sed ipſe Apollo me delectat Delphicus. Voss.

Quam mihi maxime &c.] Trajecto provocabulo ſenarius fiet:

Quàm maximè hic mihi hodie contigerit malum. Vossius.

Heu mea fortuna &c.] *Eheu* ſi ſcribas, fuerit trochaicus quadratus. Sed in Mediolanenſi, uti & Merceriana, eſt *glomeras*. Quod ſi placet, *omnia* diſſyllabon fiet, ut ſenarius ſit. Vossius.

Impetrem] quid. cod. *Impetrent facile ab animo ut c. v. halitum.* Hinc mihi ſuſpicio (quia vox illa *Baebium* futilis omnino) haec dici Thyeſtae filiis, uti patri perſuadeant ſuſtineat redire in patriam, & fratrem contueri; & ſcriptum fuiſſe ab Ennio; *Impetret facite ab animo, ut cernat vitalem Atreum.* Delrius.

Impetrem facile ab &c.] In MSS. & Vett. editt. nunc *Babium* eſt, nunc *Baebium*. Cui, cùm Romanum id nomen ſit, locus in tragoedia Graecanici argumenti eſſe non poteſt. Propterea Mercerus legit, *cernat vitalem βίον.* Quomodo Cicero dicit, *vitam vitalem ducat.* Sed quis tragicum eſſe dixerit, *vitalis βίος*? niſi forte ex praefatione eſt, in qua & Babii, vel Baebii nomen, inveniſſet locum. Quod Scriverio noſtro placet, qui legit:

Impetrem facile ab animo, ut cernat vitalem Baebium.

Ut Vitalis Baebius nomen alicujus poëtae ſit, aut obtrectatoris: & fortè is ipſe, ad quem Accius Didaſcalica ſua ſcripſit: ut verbis iſtis diſcimus apud Cariſium lib. 1. *Quàm varia ſint genera poëmatorum, Baebi, quamque longe diſtincta ab aliis, noſce.* Sed ſi haec praeſtantiſſimi viri conjectura minùs arrideat, (quae ſanè mihi ſe mirè probat,) vel lege *vitalem halitum*; ut nonnulli emendant: vel cum Delrio ſcribe:

Impetret facite ab animo, ut cernat vitalem Atreum.

Ut dicantur iſta Thyeſtae filiis, cùm mitterentur ad patrem, oraturi, ne gravari vellet, ad fratrem ſuum Atreum venire. Vossius.

Sed ſonitus] De *crepo* agitur, non *increpo.* quare repon.

—— *ſed ſonitus aures in meas*

Pedum pulſu crepat. —— Delrius.

Sed ſonitus aureis &c.] Nihil mutandum, cùm *meas* συνίζησιν patiatur. Eſt igitur ſenarius. Nec movere debet, quod in *Crepo* hoc adfertur exemplum: unde Delrio legere jubet:

—— *Sed ſonitus aures in meas*

Pedum pulſu crepat ——

Nam ibidem alia etiam compoſitorum exempla ſimplici permiſcet Nonius. Et idem paſſim facit in iſtoc opere. Quid certius? Vossius.

Agat] L. *agat?* Manus docta.

Ipſe ſummis ſaxis &c.] Turnebus l. 23. Adverſ. cap. 3. pro *tabe* legit *tabida*; pro *eviſceratus*, *viſceratus*, quod exponit *laniatus*, *diſcerptus.* Ita trochaici erunt, inſtar ſequentium. Quod ſi *eviſceratus* retinemus, jambici erunt octonarii, dummodo pro, *& ſanguine*, ſcribas, *atque ſanguine.*

Nem-

Nempe hunc in modum:

—— Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis
Eviſceratus, latere pendens, ſaxa ſpargens tabidâ
Sanie, atque ſanguine atro. VOSSIUS.

P. 275. *Neque ſepulcrum quò* &c.] Priori in verſu pro *quo ſe recipiat*, deleto provocabulo, *quo recipiat* ſcribi debet: item verſu ſeq. pro, *requieſcat à malis*, inducto praeverbio, ſcribendum, *requieſcat malis.* Ut trochaici ſint quadrati: & favent utrique emendationi iſti vett. codd. ut ad Ciceronem ſuum annotavit alter illius cum Guilielmio ſoſpitator, Janus Gruterus. VOSSIUS.

Habeat portum corporis] F. *habet aut portum corpori.*

P. 276. *Nolite hoſpites adire* &c.] Pro *iſtic* Guilielmius legebat *ſiſtite*: ſed invitis libb. Rectum eſt *iſtic*, ſive quod ex Pythaeano codice probat maximus Gruterus, *iſti.* Antiquum hoc pro *iſtic*, quomodo, *illi* pro *illic* crebrò legas apud Plautum, & Terentium. Idem *illico iſti* cum praecedentibus jungit. Quod placet. *Meo* abeſt ab vett. libb. etiam edit. Rob. Stephani, & Gruterianâ. Verba Ennii ſic numeris reſtituo: *—— Nolite, hoſpites,*
Adire ad me illico iſti, ne contagio
Mea bonis, umbrâve obſit: ſceleris tanta vis
In corpore haeret —— VOSSIUS.

Phoenix] Sic inſcripſit Tragoediam teſte Stobaeo Euripides; teſte Athenaeo Sophocles & Eubulus. Exſilii ſui cauſam narrat Phoenix Iliad. I. DELRIUS.

P. 277. *Sed virum vera* &c.] Ita nuperae editiones. Sed in cunctis vett. libb. legitur, *adjecit fortiter, Eumque innoxium vocare.* Unde Clariſſimus Scriverius acutè conjectabat, ex gloſſemate haec irrepſiſſe, ubi ſcriptum fuerit, *Adjecit* FORTITERI, *cùm innoxium vocaret.* hoc eſt, cùm non obnoxium notaret. Et fortè *vocaret* ex *notaret* poſtea inolevit. Hoc gloſſemate turcillato; item ex *purum & firmum* altero ejecto, tanquam ab haeſitante ſcribâ nato; ſic idem Ennii verſus in ſenarios redigebat:

—— Sed virum vera virtute vivere
Animatum fortiter adverſu' adverſarios:
Ea liberta' eſt, qui pectus firmum geſtitat;
Res aliae obnoxiae nocte in obſcura latent.

Vel, ſi συνίζησις in *Obnoxiae* diſplicet,

Obnoxiae res aliae in obſcuro latent.

Ut τὸ *nocte* repetitum ſit ex *obnoxiae.* Et ſanè vel haec vera ſunt: vel ſaltem *innoxius* factum eſt ex *obnoxius*: quod, quia de hoc agitur, ad oram fuerit adjectum, unde *innoxius* in textum ſit receptum. Quo uno obſervato, non difficile ſit, hinc facere trochaicos quadratos:

Sed virum verâ virtute vivere animatum addecet,
Fortiterque eum (vel ἀρχαικῶς *Emque fortiter*) *vacare adverſus adverſarios.*
Ea libertas eſt, qui pectus purum & firmum geſtitat,
*Aliae res obnoxiae * nocte in obſcura latent.*

Hiatum verò verſu extremo expleo hoc pacto:

Aliae res obnoxiae hoſti nocte in obſcura latent.

Nam cùm ductus literarum in *hoſti* non multum abeat à ſequenti voce *nocte*; ſimilitudo ea occaſionem dare potuerit oſcitanti librario alterum praetereundi. VOSS.

Vacare] F. *vocare.* Manus docta.

Saeviter ſuſpectionem ferre &c.] *Suſpectionem* ab Hadr. Junio, ac Mercero editum eſt: ubi vett. libb. *ſuſpicionem.* Nec video, cur mutarint. Nam ſecundam etiam producit Telamone,

Eandem me in ſuſpicionem ſceleris partivit pater.

Quomodo iidem hoc loco ediderunt. In Med. & Ald. imò & recentibus nonnullis, legas *futilium eſt.* Sed *futilum* eſt in MSS. uti & Jun. Majo. Nec quicquam mutandum. Nam ut *hilarus* & *hilaris*, ita videntur dixiſſe *futilus* & *futilis*: ab hoc eſt *futiliter*, ab illo *futile*; quo Ennius utitur fragmento proximo collectionis Scriverianae. VOSSIUS.

Plus miſer ſum] Repono,

—— plus miſer
Sim, ſi ſceleſtum faxim, quod dicam fore.

miſerior ſim (ait) ſi id faxim, de quo quale ſit facinus ſi interroger, ſceleſtum id eſſe pronunciem. DELRIUS.

Plus miſer ſim &c.] *Sceleſtum* eſt in vett. editt. & apud Majum. Sed in MS. eſt *ſceleſtum*

leſtim. Quod Mercerus expreſſit. Ut *diſertè* & *diſertim*, *cautè* & *cautim*, *arctè* & *arctim*, *exquiſitè* & *exquiſitim*; *ſic ſceleſtè* & *ſceleſtim*. Vossius.

Stultus eſt] Scrib. *ſtultu'ſt*, *qui*. Delr.

Stultus eſt &c.] Vel eſt trochaicus ἀκέφαλος: vel potiùs, *Stultu'ſt* ſcribe; ut ſenarius ſit. Vossius.

Quam tibi ex &c.] In Mediolanenſi editione reperi:

Quam tibi orationem ex orâ duriter dictis dedit.

Quod probum cenſeo. Ex orâ maritimâ ſermo ille fiebat. Nam agitur de iis, qui mari ſe dabant, ut ſequens indicat fragmentum:

Ibi tum derepente ex alto in altum deſpexit mare.

Uterque verſus eſt trochaicus quadratus. Nempe τὸ *orationem* κατὰ συνίζησιν effertur. Vossius.

P. 279. *Mihi auſculta nate* &c.] Metrum requirit, *cremari pueros*. Vel ſcribe, *Mi auſ. n. puerosque cremari vide.* Vossius.

Certo] L. *certe*. Manus docta.

Quin] L. *quae*. Manus docta.

Lumine ſic tremulo] Heroicum verſum in tragoedia etiam locum habere, ex non uno Senecae loco conſtat. Vossius.

P. 281. *Alcmaeon*] Nota hiſtoria ex Statio in Thebaid. Athenaeo lib. 6. Ariſtotele 3. Eth. Virgilio in 6. Aeneid. & aliis. Delr.

P. 283. *Tum pavor ſapientiam* &c.] Apud Ciceronem l. 3. de Orat. verſus iſte aliis legitur permiſtus, ut ſi iſte Tullii ſit, reliqui etiam videantur. Ita enim ibi legitur:

Multimodis ſum circumventus morbo, exilio, atque inopiâ.
Tum pavor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat.
Alter terribilem minitatur vitae cruciatum, & necem,
Quae nemo eſt tam firmo ingenio, & tantâ confidentiâ,
Quin refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu.

At minimè iccirco exiſtimandum, haec apud poëtam ita cohaeſiſſe. Nam coplſe libro junxerat Cicero:

Tum pavor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat.
Num non vis hujus me verſutiloquas malitias.

Sed neque idem ubique metrum eſt. Nam qui ſyllabarum intervallum attendit, facilè videbit, primum verſum eſſe ex ſenario, atque ita ſcribi debere:

—— *Multis modis*
Sum circumventus morbo, exilio, atq; inopiâ.

Verſu ſecundo putarem particulam *Tum* à Cicerone eſſe, niſi & aliis eam locis Tullius praemitteret. Interim aliud fragmentum eſt, ſive trochaicum eſſe lubet, ſive ex ſenario ſit, atque ita ſcribere conveniat:

—— *Tum pavor*
Sapientiam mihi omnem ex animo expectorat.

Utrùm verò diviſim, *ex animo*; an conjunctim, *exanimo*, ſcripſerit; quaeri à doctis video. Magnus Turnebus putabat, non magis Latine dici, *ex animo expectorare*, quàm *ex pectore exanimare*. Cui obducimus illud Attii Phoeniſſis:

Incuſant ultro à fortuna opibusque omnibus
Deſertum, abjectum, afflictum, ex animo expectorant.

An dicemus hìc legi debere, *afflictum, exanimum, expectorant?* Sed obſtant libb. omnes. Et minùs ἐμφατικὸν eſt, ſi ἁπλῶς dicas, *expectorare aliquem*, quàm *expectorare ex animo*, quod eſt ex animo amorem omnem ac curam alicujus deponere, vel abjicere. Qui ſimilis ferè eſt pleonaſmus, à *memoriâ meminiſſe*, apud Plautum Capt. *aedificare domum* apud Cic. 1. de Off. & ſimilia. Imò, quando Fabius l. 8. ait, ſimile eſſe *eliminare* ac *expectorare*, ac ejusdem hoc notae eſſe ac *exanimare*: ſanè hinc quoque exemplum iſti geminum petamus. Nam etſi limen aedium pars ſit, tamen dixere, *extra aedes eliminare*, ut Pomponius Conchâ:

Vos iſtic manete, eliminabo extra aedes conjugem.

Et Ennius Medeâ Exule:

Quid ſic te extra aedes exanimata eliminas?

Quare liquet, nihil cauſſae eſſe, cur Latinum eſſe negemus, *expectorare ſapientiam ex animo*: quando idem eſt ac *expectorare eam ex pectore*. Nam ſapientia animo ineſt,

eſt, qui in pectore creditur domicilium habere. Nec propterea poëtam ita ſcripſiſſe contendo. Nam cùm paſſim legamus, *exanimari aliquem metu*; ſatis eſt veriſimile, ſimiliter hic dici, *exanimari aliquem pavore.* Et diſertim in libb. quibusdam *exanimo* legitur, vel etiam *exanimato:* quomodo citat quoque Raphaël Regius notis ad Quinctilianum. Idem in pluſculis Tullii MSS. codd. invenitur: & in praeclara Ciceronis editione, quam Grutero inter tot alia bona debemus. Neque metrum refragatur, dummodo *ſapientia* κατὰ συνεκφώνησιν quatuor efferas ſyllabis, vel *mihi* contrahas, hoc pacto:

Tam pavor ſapientiam mi omnem exanimato expectorat.

Sequitur apud Ciceronem fragmentum tertium, quod tribus conſtat trochaicis quadratis. Sed princeps eos inter ἀκέφαλος fortaſſe fuit. Nam valdè eò inclino, ut credam, principale verbum *Alter*, non à poëta eſſe, ſed à Tullio; qui eo ſignârit, ſequentia ab alio dici, quàm quae praemiſerat. Non audiendus verò Paullus Manutius, qui ait, ſententiam poſtulare verſu extremo, *timido ſanguine.* Quod ea planè reſpuit. Quippe ſic abundabit verſu ſuperiori provocabulum *Quae:* quod invito metro tolli non poteſt. Praeterea *ſanguen* diſertim quoque habes lib. 5. de Fin. & ita adducunt Nonius, ac Priſcianus in 6. VOSSIUS.

Sed] F. *&* vel *fiat.* Manus docta.

P. 284. *Intendit*] Sic haec Ennii, ut puto; profecto & alia quae inf. Q. Catulo adſcribemus. Ibidem enim omnia ex Cicerone. Non auſi tamen fuimus Catulo adimere, eo quod Cicero Alcmaeonem Catuli vocet. Sed hoc intelligi poteſt dictum, quia Catulus Alcmaeonis teſtimonium produxerat. Liberum ergo cuivis judicium relinquo. DELRIUS.

P. 286. *Craſſa pulvis oritur* &c.] Hadrianus Junius, quem etiam ſequitur Hieronymus Columna, exiſtimat Ennium, Aeſchyli, atque Euripidis exemplo, *Creſſas* ſcripſiſſe; eoque pro *Craſſa*, *Creſſis* legit; ut Ennii ſolùm verba ſint iſta; — *Pulvis oritur, omnem pervolat caeli fretum.* Sed aliquid diceret, ſi in ſuperiori verſu, qui eſt trochaicus quadratus, offendere eum quicquam poſſet: vel ſi Ennii Creſſas veterum ullus laudaret. Nec magis aſſentio, cùm pro pervolat, uti eſt in MSS. & praelo excuſis, *pervolgat* legere mavult. Nam id verbi hic locum non habet, ut quod ſignificet *concelebrare, frequentare.* Lucretius l. 11.

Et variae volucres, laetantia quae loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fontisque lacusque;
Et quae pervolgant nemora avia pervolitantes.

Paccuvius: *Alcyonis ritu litus pervolgans feror.* VOSSIUS.

Pervolgat] Sic Critici pro *pervolat.* Sed quid ſibi vult, quod in aliis codicibus habetur; *Ennius, Creſſis; Polvis oritur,* &c. haereo. nam *Creſſas* Ennium ſcripſiſſe ſcio. Sed & fœmin. genere *polvis* ſolitum uti ſcio. Annal. 8.

Jamq; verè polvis ad caelum vaſta videtur.

Item;

Jamque fere polvis fulva volat. DELRIUS.

P. 287. *Alceſtis*] Alceſtim Antiphanis citat Athenaeus. Puto, hanc fuiſſe comoediam. Nam in membranis Fulgentii habetur; *Enn. Teleſpide Comoedia.* DELRIUS.

P. 288. *Tibi vita, ſeu* &c.] Eſt apud Cariſium l. 11. ubi in editione Putſchiana legitur, *Seu ibi vita, ſeu mors i. m. e.* Quo ex Ennii libro petatur, non addit Soſipater: ſed Nobiliſſimus Columna, (ſanè levi nimis, uti cenſeo, conjecturà ductus) ad Alceſtidem tragoediam refert. Nam Planciades quidem nominat Ennii *Alceſtidem* (pro quo in aliis libris eſt *Teleſtidem*) ſed Grammaticus iſte ſaepe eos laudat ſcriptores, qui neque ſunt, neque fuere unquam. Quod jamdudum doctiſſimo Mercero obſervatum. Sed ſi ſtare viſum Grammatico tam ſubleſtae fidei; ſanè fuerit ex Alceſtide, non tragoedia, ſed (quod planè inſubidum) comoediâ. Sic enim diſertim vocat in *Frigutit.* VOSSIUS.

Seu] F. *ceu.* Manus docta.

Nimirum] Quid ſi pro *nimirum* corrigas *nimium.* DELRIUS.

P. 289. *Una marito*] In vet. impreſſ. non exſtat τὸ *una*. credo rectè. & pro *marito* forſan? *Marito*, ut loquatur de Colchico dracone. Quidam *arietino*. Delrius.

Pecudi dare viva &c.] In MS. noſtro eſt:
—— *Pecudi dare*
Viam marito ——
Ubi in veteri Veneta, *Vivam marito*. Unde Cl. V. P. Scriverius legendum conjectabat, *Viram marito*. Et ſanè ἀντίθεσις hanc lectionem ſuadet. *Vira* pro marita, vel ſimpliciter femina, ut *Querquetulanae virae* apud Feſtum. Vossius.

Viva] F. *viam*. Manus docta.

P. 290. *Ilione*] Quam Virgil. 1. Aeneid. *Ilionam*, Homer. Iliad. ζ'. *Laodiceu* nominet. ea natarum Priami maxima captâ Trojá impetravit à diis, ut, ne in Graecorum poteſtatem veniret, terra ſibi dehiſceret. Auctor Q. Smyrn. παραλειπ. 13. Delrius.

O pietas animi!] Ex Ennio adducit Cicero in Lucullo. Ac ut ex Iliona cum Nobiliſſimo Columna eſſe credam, faciunt, quae proximè ſubdit Tullius. Vossius.

P. 291. *Mater te appello* &c.] Dixit haec umbra Polydori. Cenſeo autem fuiſſe trochaicos ejuſmodi,
Mater te appello, quae cur. ſ. ſ. l.
Neque mei te miſeret, ſ. & ſ. n. Vossius.

Age, adſta, mane &c.] In nonnullis *mane* abeſt: ſed rectè expreſſum à Rob. Steph. & aliis. *Iſta* ferri poteſt, ſi poſt *mane* diſpeſcas. Verius tamen puto, ut ſenarius compleatur: —— *Age*
Adſta, mane, audi, itera dum eadem &
iſtaec mihi.
Ex haece verò tragoedia autumat H. Stephanus etiam eſſe locum, qui apud Nonium legitur in *Nepos*. Nam ubi in vulgatis eſt, *Ennius Iliada: Nepos, quas aerumnas tetuliſti:* pro *Iliada* legebat ille *Iliona*. Sed rectè obſervavit Hadrianus Junius, ita corrigi debere: *Ennius*,
Ilia, dia nepos, quas aerumnas tetuliſti. Vossius.

Dum] F. *tum*. Manus docta.

Iſta] F. *ipſa*. Manus docta.

Antiopa] Illud addere viſum, inter tragoedias Ennii etiam *Antiopam* fuiſſe. Sed nihil ex ea à veteribus, addito fabulae nomine, citatur. Solùm Ennianae Antiopes argumentum ponit Hyginus fab. 8. quem vide. Vossius.

P. 295. *Ambracia*] Fragmenta ex Ennii *Ambracia* omiſi, quod Comoediam putem. Qui requiret, Nonius ſuggerit in *cluet*, in *veget*, in *cunctant*, in *populat*. Delrius.

P. 297. *Homo qui erranti* &c.] Janus Guilielmius malebat, *Domo qui erranti*. Commodè quidem: ſed nihil video, quod cogat recedere ab omnibus libb. Proximo etiam verſu trajectis vocibus legas in aliis:
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat facit.
In *ſuo* eſt συνεκφώνησις. Uti & verſu tertio in *luceat*. Quod eſt in pleriſque libb. Ubi alii *lucet:* quod Langius probat. Vossius.

Lucet] M. *lucens*. Manus docta.

P. 298. *Quem metuunt, oderunt*, &c.] Rectè alii *periiſſe*, metro ita exigente, quod trochaicum eſt. Vossius.

P. 300. *Refugiat timido ſanguen* &c.] Apud Ciceronem, uti ſuprà vidimus, eſt, *Non refugiat*. Ut trochaicus ſit. Sed particula ἀρνητικὴ abeſt apud Priſcianum, etiam in antiqua Veneta, & MS. noſtro. Pro *timido* apud Junianum Majum eſt *tumido:* multoque ineptius in Putſchiana *timidos* legitur. Vossius.

Exalboſcat] M. *expalleſcat*. Manus docta.

Salmacida] A Salmacis nota libidine, & fontis obſcoenitate ſolent deducere. Sed veteres illi magiſtri Latino-Graeci in gloſſar. *Salmacia* Ἀμφιτρίτη. *Salmacia aqua* ἁλμυρὸν ὕδωρ. *Salmacidus* ἁλμυρός. *Salmacidum* ἁλμυρόν. Delrius.

Salmaci da ſpolia &c.] Ita Feſtus legiſſe videtur. Sed malo conjunctim *Salmacida*, ut in melioribus Ciceronis codd. legitur. Vett. gloſſae interpretantur ἁλμυρὰ: nempe gloſſographus ille deduxit à *Salmacia*, quomodo dictam ait Amphitriten. Propterea Scaliger ad Auſonium & Feſtum tradit eſſe tranſlationem à captura marina, quae venatione facilior eſt, cùm fiat καὶ ἀναιμακτὶ, καὶ ἀκονιτί. Sed liceat à ſummo viro diſſentire, quem gloſſographus in errorem abduxit. Nam quis tandem unquam Salmaciae Deae nomen accepit? Nempe Salaciam dicere voluit, ſanè debuit.

buit. Nam Salacia Neptuni conjux, quae Graecis Ἀμφιτρίτη. Varro lib. 4. de L. L. *Salacia Neptuni ab ſalo.* Idem Gellius docet l. 13. c. 21. ut Servium, Capellam, Auguſtinum, omittam. Quod ſi à *Salmacis* eſt *ſalmacidus*, quomodo (in quo etiam Delrio deceptus) ſignificabit ſalſum, aut marinum? Nec enim *Salmacis* maris eſt nomen, ſed fons in Caria fuit: ut omnes ſciunt. Nam, ut poëta ait,

Cui non audita eſt obſcoena Salmacis unda?

Planè igitur ſic cenſeo, *Salmacida ſpolia* eſſe, quibus exultant juvenes molles atque impudici, quando *Ereptae*, ut idem loquitur, *ſpolium virginitatis habent.* Nec ἀναλογία adverſatur. Nam ut ab *herba* eſt *herbidus*, ſic à *Salmacis* eſt *Salmacidus*. Quod non attendit doctiſſimus Guilielmius. Nam ut *Salmacida* tueatur, ait, ſic fere *Salmacida* eſſe à *Salmacis*, quomodo à *Threce Threcidica* eſt apud Ciceronem Philippica 3. Atqui tum, ut *Threcidica*, ſic *Salmacidica* diceretur. Vossius.

P. 301. *Tanto ſublatae* &c.] Alia etiam huc retulerunt, quae ex Annalibus eſſe videntur. Uti illud:

Tanto ſublatae ſunt agmine
Tunc lapides ——

Nam cauſſa non eſt, cur ex anapaeſto potiùs, quàm hexametro eſſe credamus. Vossius.

Nulla ſancta ſocietas &c.] Senarius ſit:

Nulla eſt ſocietas ſancta regni, nec fides. Voss.

Minime nomine &c.] Illud ex Donato, *Minimè nomine fieri pravum*, corruptum eſt ex iſto: *Commemini* (vel *Tum memini*) *fieri me pavom.* Uti rectè Paullo Merulae obſervatum. Atque ex iſtis de aliis quoque judicium ferri poteſt, quae Columna, atque alii, temere ad incertae tragoediae fragmenta retulerunt. Vossius.

P. 302. *Animusque aeger* &c.] Ex Ciceronis 3. Tuſcul. tanquam Ennii citatur, *Animusque aeger ſemper errat, neque pati, neque perpeti poteſt: cupere nunquam deſinit.* Quae vel trochaici fuere:

Animusque aeger ſemper errat, neque pati, neque perpeti
Quit: nec unquam cupere deſinit. ——

Vel potiùs jambici tales:

Semper animus aeger errat, neque pati poteſt,
Neque perpeti; nec unquam cupere deſinit.

Sed etſi haec ex tragoedia eſſe vir doctus putarit; tamen comoediam potiùs ſapiunt. Vossius.

O fides alma &c.] Monet H. Stephanus, in aliis eſſe *alta pennis*: in aliis item, *à qua pendet jusjurandum Jovis.* Quod Hier. Columna imprimis ſequitur. Puto nihil mutandum. Nam *apta pennis* eſt pennata, ut, *caelum ſtellis fulgentibus aptum*, hoc eſt ſtellatum, ſive ſtelligerum. Vossius.

Atque genua &c.] Ita apud Iſidorum etiam in MSS. noſtris invenimus. Achilles Statius Luſitanus corrigit:

—— *Aeque genua comprimunt artè genas.*

Malim ego, & propiùs ad veterem ſcripturam:

—— *Atque genua artè comprimit gena.*

Adducit verò hunc locum Iſidorus, ut probet dicta genua, *eò quod in utero ſint genis oppoſita.* Uti contrà docet Soranus Iſagoges ſuae cap. 17. genas dici, quia in utero genibus opponantur. Atque ex hoc inter alia cognoſcimus, librum iſtum (quo ſanè exiguâ jacturâ careremus) non eſſe nobilis illius medici, Sorani Epheſii, ac ne Graeci quidem ſcriptoris, quando *gena* Graecè eſt βλέφαρον, *genu* γόνυ. Nec verius Iſidorus, quando *genu* eſt, non à *gena*, ſed à γόνυ. Interim ex iſto Iſidori loco cognoſcimus, Ennium eo verſu indicaſſe ſitum foetus in utero. Ac propterea aſſentio doctiſſimo Scriverio, qui acutè vidit, eſſe hoc fragmentum, non ex tragoedia aliqua, ſed ex Epicharmo. Nam eo in poëmate inter alia de humani corporis conſtitutione ac foetu diſſeruit Ennius: quod ex reliquiis cognoſcimus. Eò igitur refer. De operis titulo vide egregie diſſerentem Hieronymum Columnam. Vos.

Arta] L. *arctè.* Manus docti.

P. 303. *Pes pede premitur* &c.] Illud magis dubium, quod apud Hirtium eſt:

Pes pede premitur, armis teruntur arma.

Nam ſi jambi fuere, ita digeri convenit:

—— *Pes pede, premitur,*
Armis teruntur arma ——

Sed ex Annalibus ſi eſt, ſcripſerit Ennius:

—— *Pes premitur pede, & armis arma teruntur.* VOSSIUS.

Philoſophandum] Fruſtra de hujus carminis emendatione exſultat Turneb. l. 2. adverſ. c. 8. oleum non perdidiſſet, ſi Gellium conſuluiſſet; à quo Neoptolemo datur, ſed ex qua Tragoedia non additur. DELRIUS.

Philoſophandum &c.] Turnebus, ut ſenarius ſit, legit:

Philoſophandum eſt mi paucis: nam omnino haut placet.

Sed puto fuiſſe trochaicum quadratum iſtiusmodi:

Philoſophari eſt mihi neceſſe: at paucis: nam omnino haut placet.

Saltem propiùs ita acceditur ad verba haec Ciceronis, quae ſunt l. 2. Tuſc. Qu. *Neoptolemus quidem apud Ennium, philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe; ſed paucis: nam omnino haut quidem placere.* VOSSIUS.

P. 304. *Cui, quod in* &c.] Ita corrigit Henricus Stephanus. Sed placet emendatio Jani Guilielmii legentis:

Qui, quod in me eſt, exſecrabor hoc, quo lucet, quicquid eſt.

Extat verò l. 2. de Nat. Deor. VOSSIUS.

Cui] F. *cur.* Manus docta.

Ut tibi Titanis &c.] Ita eſt apud Jun. Majum. Sed in Med. & Ald. pro *tibi* eſt *ibi.* VOSSIUS.

P. 305. *Quod inde invictis* &c.] Ita Turnebus, cùm prius, etiam in Med. & Ald. legeretur, *Quin inde.* Scaliger emendat:

Vindictam victis ſumſerunt perduellibus.

Sed minus à veteri ſcriptura abit:

—— *Quae inde victis ſumpſerunt perduellibus.* VOSSIUS.

Frunde &c.] E Comoedia verò planè eſt iſtud apud Varronem in 6. de L L. *Frende, fritinni ſuaviter.* Ita enim legendum, ubi vulgo, *frunde frutinni ſuaviter.* Vel ſyllaba tota extrita eſt, ut Scaliger cenſet, qui legit; *Ne frende, fritinni ſuaviter.* VOSSIUS.

Atque prius] O. L. quos vidi, tribuunt Ennio: Turnebus tamen ſcribit manuſc. cod. dare Naevio. DELRIUS.

Atque prius pariet &c.] Fortè ex annalibus ſit, ſcripſeritque Ennius:

Atque priùs pariet Lucam locuſta bovem ---

Ut extremo verſui *quàm* deſit. VOSSIUS.

Lucam bovem] F. *Lupam, bos .....* Manus docta.

Vos epulo poſtquam ſpexit] Hoc apud Varronem 5. de L. L. ex Annalibus eſſe videtur. quod idem eſt iſti apud Feſtum:

Quod ubi rex ..dulo ſpexit de contibus celſis.

Ubi Pomponius Laetus legit:

Quos ubi rex ultro ſpexit de montibus celſis.

Scaliger autem:

Quos ubi rex pullos ſpexit de cortibus celſis.

Nempe ut ex *vos epulo,* fiat, *quos pullos.* Voss.

P. 306. *Aliud emporium* &c.] Pro *emporium* fortè *tentorium* legi debet: quando de hoſtili campo ſermo eſt. *Pro moene* in quibusdam libb. inveniri, etiam Columna monet. At *per moene,* non tantùm eſt in editt. nuperis; ſed etiam veteri Med. & Ald. Quod ſi alterutra lectio ſana eſt, videntur veteres, ut *ile, caſtrum,* aliaque; ita & *moene* dixiſſe numero ſingulo. Sententia verò potiùs flagitat *pro moene:* quod eſt *ante moenia. Moene* ἀρχαϊκῶς pro *moeni:* quomodo & *mare* pro *mari* dixit Varro Atacinus:

Cingitur Oceano, Libyco mare, flumine Nilo.

Similiterque uſi Plautus, Terentius Varro, ac Ovidius non ſemel. VOSSIUS.

Pro moene] F. *moenibus.* Manus docta.

Ille meae &c.] Non auſim pro tragico certò venditare hoc Ennii apud Feſtum in *Tam:* —— *Illae meae*

Tam potes pacis potiri ——

Sive, ut ex jambico ſit:

—— *Ille tam meae potis*

Pacis potiri. VOSSIUS.

Parentem & patriam &c.] Senarius ſit:

Parentem, & patriam Di ſervate ſoſpitem.

VOSSIUS.

Tum tu iſti crede &c.] In Med. Ald. aliisque vulgatis, legi ſolet: *Ennius: Quem incertum tu iſti credere atque exercere, ut linguam* &c. Sed in MSS. eſt: *Ennius, Quo enim coetum tu iſti* &c. Unde Turnebus fecit: *Ennius Choenice: Tum tu iſti* &c. Sed veriſimilius Columna: *Ennius Phoenice.* Quod & Mercerus probat. Ex ea verò fabulae inſcriptione diſcimus, eſſe verba Pelei ad Achillem, cum eum inſtitutioni Phoenicis committeret. VOSSIUS.

O

O terra trita] Eodem Varronis libro Ennii verſus laudatur;

O terra trita, ubi Liberi ſanum in civium muro locavi.

mendoſe, quis non videt? Sed corrigendum cenſeo;

O terra Threca, ubi Liberi ſanum inclutum locavi.

Prius à Libris, & notum eſt *Threcas* in MSS. eſſe, quos nos malè meâ ſententiâ *Thracas* vulgamus: alterum ex eorumdem veſtigiis: habent enim *in civium*. unde factum, ut alii ſententiae ſupplendae adjecerint *muro:* quod hic tam convenit, quàm in Tragoedia ſoccus. At conſtat religioſiſſimè Bacchi orgia apud Threcas celebrata, eaque de re pleni veterum Libri, ne à me exempla exſpectes. J. Guilielmius veriſ. l. 1. c. 19.

O terra trita &c.] Ita editio Med. Ald. aliae: ut vera haec videatur lectio:

—— *O terra tritavi, Liberi*
Fanum in cujus moero locavi ——

Et ita quoque Scaliger, niſi quod fruſtra trajiciat voces: ut qui legat:

O terra tritavi, in cujus moero liberi
Fanum locavi ——

At mirifica eſt correctio Auſonii Popmae:

—— *O terra Threicia, ubi Liberi*
Fanum in Crunis Iſmaro locavi ——

Sanè ingenioſum videtur commentum: quando Cruni Thraciae ſunt oppidum, quod poſtea Dionyſiopolis nuncupatum, teſte Plinio l. 4. c. 11. & veriſimile eſt, à fano Liberi, qui idem ac Dionyſius, Dionyſiopolin eſſe vocatam. Sed quid eſt *fanum locari Iſmaro in Crunis?* Quis, niſi Geographiae rudis, unum fanum Iſmaro, & Crunis, locis tanto intervallo disjunctis, collocet: cùm Iſmarus ſit in Ciconum regione, prope Schoenum fluvium, qui ex mari fluit Aegaeo; Cruni ultra Haemum ſint, ubi Zyras fluit è ponto Euxino. Vossius.

Cubitis pinſebant humum &c.] Primùm pro *pinſebant* ἀρχαϊκῶς ſcribe *pinſibant*, ut eſt in MSS. etiam edit. Mediol. Aldin. aliis. Praeterea verba illa praemitte, *In terram cadentes.* Varro lib. 4. de L. L. *Ideo Ennius, In terram cadentes, dicit, cubitis pinſibant humum.* Scio alios legere, *Ideo Ennium in terram cadentes dicere, Cubitis pinſibant humum.* Unde aliqui colligunt, verba priora Varronis eſſe, non Ennii. Sed hos refellit, quod Ennius expreſſit. Homeri illud:

—— Ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ.

Quod legas Il. N. 508. Ξ. 452. Φ. 315. Vossius.

Genibus pinſibant humum] Apud Varronem in cunctis editt. eſt, *Cubitis pinſibant humum.* Quo de diximus ſecundo loco, cum de incertae tragoediae Fragmentis ageremus. Error obortus ex iſto Ennii, *Pinſebant terram genibus:* quod ex decimo Annalium citat Diomedes. Vossius.

Et quis illaec &c.] Metrum poſtulat, *Et quis illa'ſt. Quis* pro *quae*, uti Plautus Sticho:

Quis haec eſt, quae adverſum it mihi?

Item in Aulularia, & alibi. Vossius.

Quis] F. *quae.* Manus docta.

P. 307. *Coementae*] F. *coementa.* Manus docta.

Poteſtur] L. *pot' eſt iis.* Manus docta.

Eos deduci &c.] Ut ſit trochaicus quadratus, ſcribe insertâ copulâ:

Eos deduci, quàm relinqui; & evehi, quàm deſeri,

Malo: ſive, ut in aliis libris eſt *Malui.* *Eos* κατὰ συνεκφώνησιν effer. Vossius.

Morares] Puto ſcribendum *muneres.* Del.

Accipite] L. *accipe.* Manus docta.

P. 327. *Palatum*] F. *palatium.* Manus docta.

P. 330. *Topper quam*] F. *Topper nam.* Manus docta.

INDEX

INDEX

Omnium Verborum quae habent

Q. ENNII

FRAGMENTA POEMATUM.

Numeri notant paginas noſtras; verbum pluries eâdem paginâ recurrens, non niſi ſemel indicavimus.

A.

A 57. 138. 162. 227. 267. 275. 283. 285. 311.
ab 125. 226. 231. 241. 253. 274.
abeſt 225.
abjecteis 65.
abiegna 197.
abiegno 329.
abies 68.
abiete 236.
abige 283.
abnueant 223.
abnueo 84.
abrumpit 48.
abs 258.
abſtulit 112. 228.
abundanteis 108.
Abydi 155.
ac 39. 75. 137. 208.
accedam 235.
accedere 105.
accedit 83.
accendat 297.
accenderit 297.
acceptum 234.
accidat 223.
accidit 296.
accipe 32. 62.
accipite 208. 307.
acer 110.
acerbo 106.
Acherunte 242.
Acheruntem 216.
Acheruntis 242.
Acheruſia 239.
Achillei 228.
Achiveis 221. 228.
Achivos 246.
acris 99.
actus 47. 176.
acumen 95.
acute 94.
acutos 83.
ad 23. 27. 70. 72. 81. 82. 97. 124. 137. 149. 159. 197. 206. 212. 222. 224. 260. 267. 276. 296.
addit 192.
additur 89.
adeo 208.
adeſſe 4.
adgrettus 326.
adjecit 277.
adimam 126.
adire 276.
adjungito 259.
adjuro 140.
admodum 288.
adortei 73.
adpellat 231.
adpello 291.
adſpectabant 223.
adſpice 212. 273.
adſpicite 161.
adſpicitur 109.
adſpiciunt 105.
adſta 210. 291.
adſtante 236.
adſtitit 218.
adſum 242.
adſunt 283.
advenio 242.
advenis 189.
adventant 232.
adverſabontur 136.
adverſarios 277.
adverſus 277.
aduncas 133.
advocant 260.
advorſum 272.
advortere 305.
Aeacida 58.
Aeacidarum 58.

aedeis

aedeis 201.
aedificant 113.
aeger 302.
aegerrime 239.
Aegiſthi 254.
aegra 197.
aegro 92.125.
Aelius 128.
Aeni 155.
aequa 246.
aeque 246.
aequeis 122.
aequiparare 51.162.
aequom 227.229.251.
aequora 49.132.295.
aër 182.
aëra 53.181.
aeratae 108.
aeratam 70.
aere 139.218.
aëre 118.
aërio 219.
aerumna 255.
aerumnis 241.
aeſtatem 110.
aetas 110.
aetate 103.
aetatem 202.
aethera 82.
aetheris 187.
aethra 113.
aevi 328.
aevum 36.90.
afficio 259.
afficior 258.
Africa 129.188.
agaſo 70.
agat 216.225.274.
age 291.
agea 132.
agendeis 100.
ager 33.
agere 190.
agerent 202.
agit 48.216.
agitabant 90.
agitanteis 80.
agmen 144.
agmine 64.301.
agri 84.
agros 83.259.295.
agunda 103.
ahenos 147.
Ajacem 224.
Ajax 221.
ajo 58.
ajunt 137.
alacer 189.
alacris 265.
alas 309.
Albai 17.
albas 48.
albus 23.119.
Alexandrum 232.
alia 267.
aliae 277.
alibi 310.
alii 7.185.232.310.311.
aliis 311.
alio 311.
aliquid 307.
aliquis 262.
aliquod 221.
alium 310. 311.
alius 185.
alma 302.
alta 68.239.242.
altam 48.
alte 96.
alter 72.82.
alteri 226.
alterius 189.
alterna 265.
alternum 33.
alterum 189.
alti 89.236.242.
altiſonantis 149.
altiſono 213.236.
altiſonum 146.
altivolantum 20.
alto 19.24.130.242.277.
altum 79.277.
amaro 78.
amatur 80.
amavit 123.
ambactus 329.
ambo 33.229.
Ambraciae 157.
amicei 277.
amicitiam 192.
amicos 190.262.
amicus 296.
amneis 16.168.
amnem 157.
amoena 123.
amoenam 64.
amore 197.
amoris 207.
amplius 84.
an 62.241.259.306.307.
Ancei 139.
Anchiſen 12.
Anchiſes 11.
ancilia 40.
Ancus 53.
Andromachae 240.
angue 328.
anima 48.172.183.247.
animadverte 204.
animae 242.
animam 66.
animas 182.
animatum 277.
animatus 25.
animeis 48.135.
animi 189.190.
animo 65.134.197.274.283.
animum 150.216.305.
animus 93. 216. 217. 231. 302.
Anionem 149.
anne 206.
anni 125.
Annibal 102.
Annibalis 168.
annos 148.241.
annuit 52.
annulum 311.
anſatas 64.
anſateis 57.
ante 9.59.78.99.144.
antegerendae 124.
anteſtat 215.
antiqua 76.201.
antiqueis 127.
antiquum 210.
anuis 247.
anus 123.288.
anxur 147.
aper 157.

aperto 242.
Apollo 164.274.284.
apparent 116.
applicem 235.
apriclum 157.
apta 91.94.302.
aptius 251.
aptum 45.56.
apud 157.158.187.306.
aqua 172.
aquae 143.
aquas 185.
aquaſt 122.
aquila 53.142.
aquilo 115.
arae 236.
aram 238.
araneae 328.
arbitror 299.
arbores 168.229.
arbuſta 67.
arbuſtum 69.
arce 235.
arcis 73.
ardent 33.
ardentibus 56.91.284.
ardor 180.
ardua 231.242.
Areopagiticam 252.
argeos 41.
Argivei 197.
Argivûm 272.
Argo 197.
argumentum 190.
arguor 214.
argutarier 306.
arietis 197.
aritudinem 179.
arma 66.112.228.256.303.
armateis 231.
armatos 228.
armeis 33.66.204.303.
armentas 27.
arquum 285.
arquus 109.
arta 302.
arte 226.
artem 131.
artibus 123.
aſpectabat 94.
aſper 103.
aſpereis 168.242.274.
aſpra 155.
Aſſaraco 12.
aſſectari 326.
aſt 26.84.155.
aſtabat 185.
aſtrologos 226.
at 19, 45, 49, 50, 51, 72, 151, 155, 158, 175, 191, 228, 262.
Atarnae 160.
Athenas 210.
atque 11, 19, 23, 52, 65, 68, 70, 71, 72, 76, 83, 90, 137, 179, 182, 192, 201, 210, 213, 216, 219, 224, 227, 229, 231, 236, 242, 246, 251, 252, 259, 260, 267, 282, 300, 302, 305, 306.
atro 275.
attamen 311.
attulit 123.
aucupant 202.
audacei 102.
audaces 295.
audacter 75.
audent 137.
audere 84.
audi 291.
audibis 296.
audibo 223.
audire 31.
audis 259.
audite 66.
auditis 259.
audiunt 271.
avem 19.
avenam 192.
avent 231.
aventino 20.
auferre 74.
aufert 192.
augeſcere 31.
augificat 241.
augure 84.
augurem 225.
augurio 19, 125.
auguro 279.
auguſto 125.
avide 231.
avidei 23.
avis 24.
avium 25.
auras 6.
auratum 285.
aures 202, 223, 231, 274.
aureus 24.
auro 61. 237.
aurum 61.
auſculta 279.
auſi 9.
auſpiciis 13.
auſpicio 19, 25.
auſtri 114.
auſus 331
aut 94, 108, 125, 136, 180, 226, 231, 235, 242, 249, 300, 306.
autumnus 110.
auxilii 228.
auxilium 287.

B.

Bacchico 269.
Bacchus 264.
Baebium 274.
balatum 66.
barbarica 236.
beatus 76.
bella 112.
bellei 128.
belli 62, 64, 103, 111.
belligerantes 61.
bellipotenteis 58.
bello 86, 102, 106, 140, 271.
belluas 182.
bellum 61, 91, 102, 121, 224, 241.
bene 26, 32, 39, 74, 151, 187, 202, 225, 259, 295.
benefacta 299.
benigno 134.
beſtia 140.
bigeis 266.
bilingues 327.
bipatentibus 65.
bis 88.
blanda 124.
blandei 241.

bom-

bombum 332.
bona 54, 75, 189.
bonei 248.
boneis 225, 276.
boni 118.
bono 132.
bonos 145.
bonus 53, 80, 157, 159.
bovantes 105.
bovem 305.
bovi 185.
brachio 189.
Bradyn 111.
Bromius 264.
Brunduſii 157.
Brunduſium 120.
Brutates 327.
buteo 142.
buxum 78.
buxus 328.

C.

CAderet 139.
cadunt 248, 307.
caedendo 162.
caedunt 67.
cael 146.
caelatis 237.
caeleſtia 162.
caeli 34, 35, 124, 133, 146, 162, 166, 213, 266, 286, 327.
caelicolum 151.
caelitum 224, 246.
caelo 24, 36, 43, 53, 201, 212, 221, 230.
caelum 45, 56, 64, 81, 82, 116, 125, 208, 222.
caelus 30, 144.
caementae 307.
caepit 83.
caerula 34, 48, 124, 279, 330.
caeruleae 284.
caeruleas 131.
caeruleo 121.
caeruleum 104.
caeſa 197.
caetera 227.
calida 48.
calido 26.
caliginis 6.
caligo 228, 242.
calorem 179.
calvaria 160.
Campanei 143.
campei 33, 145, 169, 188.
campeis 82, 94, 138, 144.
campi 48, 49.
campo 99, 306.
campom 17.
campos 34.
campſant 92.
campus 145, 169.
cana 132.
candens 274.
candent 279.
candentem 212.
candida 23, 56, 125.
candidum 224.
canebant 8.
canes 135.
canis 94, 191, 328.
cantare 126.
cantat 311.
cantu 309.
capeſſere 124.
capi 94.
capit 178.
capitibus 135.
capitur 82, 159.
capſit 84.
capta 94.
caput 138, 139, 267.
capys 12.
carceris 23.
cardine 236.
carina 105, 132.
carinam 137.
carinantibus 137.
carnibus 89.
Carthaginienſis 100.
Caſcei 14.
caſtra 228.
caſtris 228.
caſu 108.
cata 135.
Catus 128.
cava 109, 117, 121, 266, 279.
caveo 271.
cauponanteis 61.
cauſa 84.
cauſſa 94, 227, 259, 268.
cecidiſſet 197.
cecidit 308.
cedo 271.
cedunt 24.
ceiveis 3, 161, 162, 219.
celebranteis 262.
celere 188.
celerei 17.
celeriſſimus 120, 145.
celocis 132.
celſeis 111.
celſo 48.
celſus 189.
cenſent 77.
cenſes 189.
cepe 188.
cepit 201.
cerebrum 151, 158.
Cereris 212.
Ceres 164.
cernamus 61.
cernat 274.
cernebant 100.
cernere 204.
cernitur 298.
cerno 221.
cernunt 229.
certabant 20.
certando 66.
certant 115.
certanteis 80.
certare 84.
certò 179.
certos 298.
certum 62.
certus 298.
cervice 138.
ceſſas 214.
ceſſat 228.
ceſſere 147.
Cethegus 89.
cette 208.
ceu 96.
charteis 137.
choro 310.
cibaria 179.
cibum 189.

circo 226.
circum 56, 267.
circumfunduntur 134.
circumſtant 284.
circumventus 282.
cita 6.
civeis 106, 143, 300.
civitatem 272.
civium 223.
clam 75.
clamor 82, 112, 116.
clamore 105, 185.
clamoris 228.
claret 99, 224.
clavum 102.
cluebat 11, 295.
clupea 155.
clupei 95.
clupeo 213, 241.
clupeus 308.
Coclites 137.
coenacula 146.
coepere 131.
coepiſſet 79, 197.
coepit 77, 100, 149.
coetus 262, 265.
cogebant 63.
cogens 213.
cogis 258.
cogitat 274.
cognata 43.
cognatus 136.
cognitum 259.
cognoſcere 3.
cognovi 259.
cohors 150.
cohum 133.
Colchis 197.
collega 89.
collocant 241.
columnam 92, 169.
com 62.
combuſta 94.
cominus 229.
comis 92.
comiter 74, 297, 305.
commemorat 123.
comminuit 151.
commiſereſcite 228.
commixta 246.
commodus 76.
communem 310.
compellare 124.
compellat 77.
complent 103.
complere 133.
compotes 298.
comprimit 302.
compulſam 72.
conare 219.
conatum 271.
conatur 242.
concedit 219.
concidit 112.
conciebant 254.
conciliant 260.
concordiam 260.
concordibus 51.
concorditer 33.
concubia 73.
concubio 249.
concupienteis 18.
concurrunt 57, 114.
concutit 117.
condebat 141.
condecoratum 182.
condita 125.
conditiones 274.
confecerit 110.
confecit 106.
confectus 127.
conferre 70.
conferta 104.
conferunt 260.
conficis 266.
conficit 86, 178.
confidentia 300.
configunt 108, 133.
conglomeras 274.
conjectores 226.
conjectura 279.
conjicit 17.
conjunxit 129.
conſentit 283.
conſequitur 81.
conſertum 80.
conſiderant 168.
conſidunt 65.
conſilii 298.
conſiliis 219.
conſilio 74, 271.
conſilium 228.
conſiluêre 326.
conſipta 205.
conſol 22, 134, 145.
conſpectum 124.
conſpicit 16, 25.
conſtat 242.
conſternitur 68.
conſtitêre 168.
conſtitit 34, 166, 229.
conſtituit 40.
contagio 276.
contempla 212.
contemplatur 267.
contemplo 187.
contempſit 143.
contendit 130.
contendunt 96.
contentus 76.
contibus 111.
contigerit 274.
contines 208.
contorta 131.
contra 115, 136, 137, 223.
contremuit 149.
contudit 106, 119.
contulit 228.
conveniat 308.
conveniunt 107.
conveſtire 261.
convivat 186.
copia 108.
copias 168.
coquit 140.
cor 102, 283.
Corcyrae 160.
corda 148.
cordatus 128.
corde 65, 92, 124, 125, 134, 143, 151, 212, 256.
cordibus 99.
cordis 212.
Cornelius 89.
corollam 184.
corona 230.
coronam 305.
corpora 24, 60, 117, 150, 208, 260, 261, 300.
corporaret 267.

cor-

corpore 66, 78, 112, 120, 231, 276.
corporis 201, 275.
corpulenteis 326.
corpus 54, 108, 123, 175, 176, 180, 267, 275.
cortina 121.
cracenteis 134.
craſſa 242.
crateres 147.
create 147.
creatos 121.
crebriſuro 326.
credere 306.
credidit 102.
credo 229, 271.
cremari 94, 279.
creſcere 192.
Creſphontem 258.
Cretenſeis 329.
criminat 187.
crinitus 284.
criſpa 236.
cruce 95.
cruciatu 249.
crudelei 141.
crudelis 119.
cruenta 261.
cruentant 73.
crura 143.
cubitis 306.
cucurrit 139.
cui 224.
cuiquam 308.
cujus 223, 306.
cum 18, 36, 43, 45, 51, 64, 65, 66, 74, 75, 93, 94, 102, 105, 115, 123, 130, 134, 135, 142, 216, 217, 219, 221, 230, 231, 241, 284, 311.
Cumas 158.
cunctando 98.
cunctato 295.
cunctent 228.
cupere 302.
cupida 277.
cupide 111.
cupido 201, 212.
cupiens 277.
cupienter 277.
cupit 72, 277, 329.
cupitus 124.
cupiunt 228, 326.
cupreſſei 77.
cupreſſos 135.
cur 258.
cura 18, 22, 51, 189.
curam 140, 291.
curanteis 18.
curare 225.
curat 56.
curatos 99.
curent 225.
curru 239.
currum 149.
currus 23.
curſu 79, 119.
curſus 94.
cuſtodem 36.
cuſtos 201.
Cyclopis 89.
Cyprio 185.

D.

DA 32.
dabo 223.
daedala 328.
dant 19, 25.
Dardaniis 94.
dare 79, 135, 228, 289.
das 26, 188.
dat 179, 310, 311.
data 23, 25, 73, 116.
datae 248.
datatim 310.
date 247.
datei 271.
datus 46.
de 24, 30, 43, 47, 53, 66, 74, 100, 111, 122, 146, 175, 212, 223, 226, 227, 229, 230, 239. 252. 271, 297.
Deae 272.
Dearum 11, 34, 65, 151.
debilo 85.
decebat 262.
decem 137.
decernere 52.
decet 45, 137, 145.
decoret 161.
decretum 60.
dederat 51.
dederit 304.
dederitis 61.
dederunt 112.
dedit 23, 53, 55, 124, 168, 277.
deducant 227.
deduci 307.
deducunt 72.
defende 219.
defendendam 224.
defendere 136, 219.
defeſſi 56.
defindunt 109.
defit 223.
deflagrata 236.
deformati 236.
degit 36.
degrumari 117.
dehortatur 102.
Deiana 164.
Deiveis 28.
delata 96.
delectat 216, 274.
delectei 197.
delectos 91.
delibatus 90.
delibutam 239.
delinquis 214.
Delphicus 274.
dementi 59.
denique 72, 94, 225.
denſantur 82.
denſeis 53.
dente 84.
dentibus 135.
denudatis 238.
denuo 178, 182.
deos 328.
deperit 176.
depopulant 295.
deprecor 255, 260.
deprimeris 140.
derepentè 228, 277.
des 95.
deſeri 307.
deſerit 123.
deſine 168.

deſinit 302.
deſpexit 277.
deſubito 296.
deſunt 34.
deteriorem 248.
detotondit 83.
Deûm 219,223,224,271.
devovet 19.
dextra 111.
dia 13,34.
Diana 285.
dic 38.
dicam 224,274,277.
dicare 329.
dicere 136.
dices 246.
dicit 190.
dico 180, 182, 253, 279. 329,330.
dicta 18,246.
dictator 134,149.
dicteis 51,77,80,277.
dicti 9.
dicto 204.
dictu 75.
dictum 62,91.
dictus 89.
Didone 84.
diei 74.
diem 33,241,308.
dies 65, 86,106,110,140.
differt 267.
digito 311.
dignus 147.
Dii 38,66,260,272,306.
Diis 36,38,62.
dimidiatum 120.
dimitto 298.
diremit 122.
diſcere 77.
diſcerpere 108.
diſcordia 128.
disjectae 237.
diſpari 139.
diſpendei 178.
diſſupat 267.
diſtentus 89.
divexarier 239.
divinei 226.
divinitus 183.
divinum 12.
divitias 226.
divitiis 327.
divortio 259.
divûm 65,76,140,146.151, 189.
dixi 224.
dixit 50.
do 62,146.
docteis 80.
doctiloqui 328.
doctus 11,76.
dolum 197.
domabit 230.
domei 202.
domi 32,217,237.
dominaris 139.
dominei 295.
domineis 189.
domino 139.
dominorum 295.
domitei 83.
domo 197,241.
domos 74.
domum 206,262.
domus 49, 139, 140, 146, 236.
donavit 12.
dono 62, 307.
drachmam 226,227.
dubitaret 94.
ducere 100.
ducet 230.
ducis 296.
ducite 62.
ductat 274.
ducuntur 151.
duellis 142.
dulces 160.
dulciferae 15.
dum 60, 77, 95,102, 188, 189,291.
dura 242.
duri 94.
duriter 277.
dux 72.
duxi 259.
duxit 91,259.

E.

E 64,79,85,223,229.
ea 219,224,252,277.
eadem 130,246, 291.
eam 260.
eandem 223.
eant 71.
easdem 27.
ebore 237.
ecce 228.
ecfatus 18,124.
echinei 160.
ecquas 131.
ecquid 140.
ecquis 39.
edere 137.
editus 262.
edolem 331.
educit 228.
effatur 65.
efferret 197.
efflanteis 221.
effudit 66,83.
effugit 52.
effundit 307.
egens 234.
egentem 147.
Egeriaï 40.
egeſtas 226.
ego 65,91, 140, 172, 192, 214,219,224, 228,236, 251,253,260, 279,298, 331.
egregie 128.
eho 260.
ei 224.
eja 148.
elateis 148.
elephantei 72.
eliminas 201.
eloquar 251.
eloqueret 75.
emas 158.
emittat 23.
emporium 306.
endo 16,74,115,146.
Endoperator 22,92,101.
enim 99,226.
enitent 248.
enixi 118.
Enni 187.
Ennii 161.

enodari 271.
eo 192, 223.
eos 150, 225, 307.
epulas 224.
epulo 305.
equeis 168.
eques 72, 117.
equites 72.
equitum 134, 145.
equorum 134.
equus 47, 126, 231.
erat 9, 125, 264.
erebo 121.
ergo 99.
eripuere 149.
erit 34, 100, 101, 140, 157, 190.
errans 197.
erranti 297.
errare 124.
errat 217, 302.
erravi 259.
erubuit 96.
erumnae 124.
erumnas 13.
es 212, 331.
eſſe 25, 102, 157, 172, 176, 189, 190, 224, 274, 295.
eſſet 22, 85, 262.
eſt 3, 12, 31, 46, 51, 60, 62, 72, 73, 77, 79, 81, 88, 106, 110, 112, 125, 130, 132, 133, 137, 144, 151, 157, 162, 175, 176, 180, 181, 190, 191, 216, 217, 222, 224, 227, 228, 229, 241, 242, 248, 252, 258, 259, 260, 270, 277, 279, 282, 288, 296, 300, 301, 303, 304, 306, 310, 311.
eſto 134.
& 24, 41, 42, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 62, 75, 76, 78, 83, 88, 95, 96, 112, 117, 121, 123, 124, 132, 139, 140, 143, 147, 150, 151, 158, 168, 169, 178, 181, 182, 189, 202, 204, 212, 224, 228, 230, 234, 235, 237, 242, 249, 262, 271, 272, 274, 275, 277, 279, 291, 295, 300, 302, 306, 310, 332.
etenim 150.
etiam 213.
Etruria 54.
etſi 246, 248.
Evan 265.
evehi 307.
evenat 247.
Evhyus 265.
eviſceratus 275.
evitari 238.
eum 190, 277.
eunt 260.
evolvere 64.
evomeret 75.
evortit 73.
Eurydica 123.
ex 12, 23, 24, 48, 80, 84. 112, 124, 182, 208, 213, 234, 242, 277, 283, 298, 331.
exalbeſcat 300.
exanclando 251.
exanclarem 293.
exanclari 241.
exanimata 201.
excaperent 267.
excinditur 68.
excita 123.
excitantur 242.
excruciat 284.
excubiis 56.
exercere 306.
exercitus 103.
exerugit 143.
exilio 235.
exiit 23, 72, 120, 124.
exiſtimaveras 258.
exoptant 144.
exordium 197.
exoriente 162.
exoritur 24.
exortus 116.
expectorat 283.
expedibo 251.
expedito 189.
experiamur 62.
expetit 298.
expetunt 283.
explebant 133.
explorant 66.
expoliantur 150.
expoſco 228.
expromis 131.
exſecrabor 204.
exſequar 235.
exſequi 262.
exſiccat 142.
exſpectabat 23.
exſpectans 189.
exſpectant 21.
exſpectanteis 231.
exſpectes 190.
exſtiterit 39.
exſulio 282.
extemplo 103, 234, 254.
exterrita 123.
extollas 208.
extollere 115.
extra 108, 201.
extuliſſes 212.
extulit 222.

F.

FAbam 143.
fabres 84.
fabulari 252.
fac 158.
face 44.
facem 212, 285.
facere 137, 223.
faceret 75.
faceſſite 253.
faceſſunt 18.
faciam 102.
facies 224.
faciet 25, 169.
facile 246, 274.
facinus 75, 208.
facio 330.
facit 51, 76, 91, 297, 310.
faciunt 130.
facſit 161.
facta 118, 161.
facteis 162.
facti 143.
factum 91, 277, 282.
facundus 76.
falae 109.

falarica 131.
falſam 277.
falsò 187.
familiae 268.
famul 85.
famulei 56.
fana 236.
fanum 306.
fari 12,326.
fas 162.
fatetur 133.
fatum 95.
faucibus 23,308.
favent 308.
faventeis 103,114.
favere 149.
Faunei 8.
fax 113.
faxim 277.
fecere 146.
feciſſe 251.
feliciter 39.
femina 54.
fer 283.
ferae 135.
feram 94,267.
feramus 277.
ferat 62,120.
ferè 81,91,228.
feri 32.
feriet 100.
fero 56.
ferox 105.
ferratos 128.
ferre 277.
ferrei 95.
ferret 136.
ferreus 81.
ferri 229.
ferro 51, 52, 56, 61, 80, 108.
ferrum 117,242,247.
fert 48.
feſtina 150.
feſtinant 308.
fiat 208.
ficei 15.
fictas 227.
fictores 41.
fida 201.
fidei 39,140.
fidelis 76.
fidem 32,189,228,254.
fides 301,302.
fieret 94.
fieri 6,301.
filia 214.
filias 206.
filiis 266.
filium 234.
filius 89.
filo 54,72.
finibus 132.
finiſſet 262.
finitimas 185.
firma 117.
firmo 300.
firmum 32,277.
fit 81,108,145,182,241.
fiunt 109.
fixa 140.
fixus 274.
flagitii 300.
flamine 115.
flamma 236,283.
flammam 229.
flammeos 187.
flammiferam 284.
flavo 103.
flenteis 137.
fletu 161.
flexa 77.
flexere 59.
flexeris 246.
flore 288.
florens 330.
floros 328.
flos 90.
fluctibus 72.
fluctus 115,148, 202,267.
fluit 64.
flumen 51,64.
flumine 43.
fluvio 124.
fodenteis 137.
fodere 138.
foedè 239.
foedus 32.
foemina 16.
foeta 14,135.
foliis 78.
folva 118.
fontem 260.
fontes 143.
foras 23,228.
fore 277.
foribus 296.
forma 280.
formam 161.
fornices 327.
foro 74,132.
forte 88,94,151.
fortei 111.
forteis 144.
fortem 295.
fortibus 73.
fortis 126.
fortiter 277.
fortuna 62,73,85,88,106. 124,223,229,274.
fortunae 88.
fortunas 131.
fortunatum 39.
forum 56,126.
foſſare 60.
fractae 236.
frangit 108.
frangitur 68.
franguntur 228.
fraxinus 68.
fremendi 146.
fremitu 69.
freta 235.
freto 121.
fretum 286.
frigori 179.
frigus 182.
fringutit 288.
fronte 192.
fruges 179,248,329.
frugi 329.
frugiferaï 122.
frunde 305.
frundes 77.
frunduſaï 69.
fruns 328.
fruſtra 140,190.
fruſtrari 189,190.
fruſtratur 190.
frutimi 305.

frux 91, 116.
fuat 228.
fuerit 51.
Fufetieo 49.
fuga 235.
fugio 259.
fugit 119.
fuiſſe 74.
fuit 327.
fulgentibus 45.
fulva 81.
funditus 52.
fundunt 148.
funera 161.
furentibus 146.
furtim 73.
futile 277.
futilium 277.
futurum 223.
fuvimus 144.

G.

GAleae 108.
Galli 73.
gau 327.
gaudia 75.
gemam 247.
gemitu 49.
gemitum 242.
gemmavit 131.
gena 302.
genae 144.
genam 144.
genas 143.
generat 12.
genetrix 42.
genibus 92.
genit 30.
genitalibus 36.
genitor 38, 151.
genteis 56, 178, 295.
genua 137, 296, 302.
genuere 14.
genuerunt 38.
genui 224.
genus 20, 53, 58, 182, 185, 208, 223, 224, 225.
gerendeis 74.
gerentes 241.
gerit 146, 179, 188, 249.
geritis 150.
geritur 79.
germana 124.
germane 231.
gero 192.
geſſere 202.
geſſerunt 221.
geſſit 102.
geſta 151. 250.
geſtas 169.
geſtitat 277.
gladiis 114, 134.
gladios 72.
glaucum 158.
gloria 99, 106, 222.
gnata 124.
gnateis 145.
gracilento 72.
gradum 214, 219.
Graecei 180.
Graeciam 224.
Graecos 96.
Graji 223.
Grajo 70.
Grajos 96.
Grajum 53.
Grajus 70.
gratia 207, 224.
gratulor 250.
graveis 262.
gravidus 231.
gravis 121.
graviter 247.
gremium 208.
greſſum 329.
gubernem 132.
guttatim 248.

H.

HAbeat 275.
habeas 143.
habeo 225.
habere 12, 143.
habet 32, 108, 145, 216, 305.
habileis 72.
hac 54, 59, 73.
haec 18, 52, 65, 91, 124, 237, 241, 246, 271. 283, 288.
haeret 276.
halitanteis 229.
hane 137, 284.
hariolei 226.
haruſpices 226.
haſta 95, 111, 112, 229.
haſtae 228.
haſtas 64, 81, 108.
haſtati 81.
haſteis 33, 57, 169.
haſtilibus 108.
haud 75, 79, 80, 88, 140, 228, 303.
hebem 113.
Hector 228, 231, 234.
Hectorem 239.
Hectoris 239.
hehe 308.
hei 125.
heic 26, 46, 91, 114, 159, 161, 162, 182, 274.
heis 51, 124, 134, 264.
Helena 214.
Helles 202.
Helleſponto 130.
Hera 62.
hera 197.
hercle 186, 190.
herilis 201.
Heſperiam 12.
heu 139, 141, 238, 250, 274.
hic 205, 219, 228.
hîc 279.
hiccine 222.
hiemps 110, 119.
hilum 178.
hinc 17, 19, 217, 248.
his 227.
Hiſpane 120.
hoc 26, 62, 66, 182, 190, 208, 215, 217, 224, 228, 253, 271, 273, 279, 304, 331.
hocce 74.
hodie 274.
Homerus 4.
hominei 116.
homineis 14.
hominem 231.
homines 90.
hominum 65, 76, 146.
homo 25, 60, 70, 76, 85, 98,

98, 123, 128, 151, 297, 310, 329.
homonem 141.
honeſte 215.
honoris 207.
horam 43.
Horatius 46.
horitor 92.
horrentia 82.
horreſcit 103.
horreſcunt 256.
horret 33, 169.
horrida 129.
horridus 80.
hortatore 132.
hortatur 77.
horundem 62.
hos 142.
hoſpitem 249.
hoſpites 276.
hoſteis 63, 83, 105, 168, 219.
hoſtem 100.
hoſtimentum 259.
hoſtiris 229.
hoſtis 162.
hoſtium 306.
huc 72, 217.
huic 258.
hujus 13, 308.
humana 275.
humanae 262.
humaneis 89.
humanitus 51.
humanum 225.
humidas 219.
humor 180.
humori 179.
humum 306.
hunc 9, 77, 157, 329.
Hyperionis 119.

I.

JAcent 236.
jacienteis 108.
jacit 285.
jactant 131.
jactarier 239.
jam 81, 116, 132, 135, 144, 178, 228.
jamdiu 282.
jamdudum 231.
ibant 184.
ibei 94, 216, 274, 277.
iſta 23.
id 94, 214, 216, 251.
idem 40, 51, 75, 145, 217.
igitur 145, 176.
ignaviter 331.
igni 284
ignis 121, 175.
ignobiles 246.
ignotus 265.
ii 226.
iis 226, 264.
ilex 68.
ilia 13.
Ilium 140.
illa 13, 124, 142, 147, 150.
illaec 306.
illam 197, 272.
ille 28, 106, 140, 162, 189, 190, 222, 306.
illeis 264.
illi 219, 297, 307.
illic 310.
illico 276.
illinc 217.
illo 125, 216.
illuc 217.
illud 144.
illum 241, 272.
Illuricei 137.
imagines 242.
imaginis 161.
imber 81, 107, 121, 181, 219.
imbre 182.
imbricitor 115.
imbuta 144.
immiſcet 179.
Immuſculus 142.
impatibiles 293.
imperat 226.
imperiis 307.
imperio 197.
imperium 55, 109, 228.
impertit 74.
impetrem 274.
impetu 189.
impetus 79, 105.
imprimit 144.
improbati 202.
improbum 258.
improbus 259.
impudentes 226.
impune 25.
imus 217.
in 17, 19, 23, 36, 51, 52, 70, 76, 77, 86, 99, 102, 103, 107, 111, 116, 118, 124, 130, 131, 136, 138, 140, 141, 185, 190, 192, 197, 208, 213, 215, 216, 221, 223, 224, 228, 241, 247, 248, 249, 262, 264, 271, 274, 276, 277, 288, 298, 304, 306, 310, 329, 330.
inalbabat 65.
inauratam 197.
incede 283.
incedit 137.
incedunt 67, 284.
incendier 272
incerta 219. 298.
incerte 217.
incertei 298.
incerteis 298.
incertum 306.
inchoandae 197.
incinctae 284.
incipiam 206.
incluta 13, 125, 140.
inclutus 46, 53.
incommodis 159.
increpat 274.
increpuiſti 26.
inde 25, 34. 48, 56, 83, 112, 125, 183, 187, 197, 305.
indidit 240.
indigna 258, 259.
indignas 326.
indigno 106.
induſtria 241.
induta 327.
inertem 131.
inertes 226.
infera 23, 239.
inferum 229, 242, 260.
infit 106.

inflaccebunt 274.
inflammari 237.
infraenari 230.
infraenum 230.
infumus 85.
ingenio 111, 192, 300.
ingenium 75.
ingens 35, 51.
ingentei 79.
ingenteis 64.
ingentes 327.
ingentibus 64, 96, 295.
ingenuum 224.
ingredi 206.
inibat 265.
injicere 261.
injicit 63.
inimiciter 331
inimicitiam 192.
inimicitias 80.
inimico 260.
iniqua 134.
initium 307.
injuria 258, 259.
innixus 285.
innocens 214, 266.
innoxium 277.
inopia 282.
inorata 219.
inquam 248.
inſanei 226.
inſaniae 307.
inſeque 101.
inſerteis 189.
inſexit 326.
inſidianteis 114.
inſidit 149.
inſigne 112.
inſignita 91.
inſinuans 183.
inſomnia 331.
inſpice 208.
inſpicis 208.
inſtitum 216.
inſtratis 129.
inſtructum 237.
inſueto 212.
inſultans 265.
inſuper 112.
inſuperantum 109.
integros 328.
intelligit 231.
intempeſta 45, 122.
intendit 284.
inter 52, 77, 80, 131, 192, 218, 259, 260, 300.
interea 23, 64, 113, 119.
interii 250.
interior 49.
interpretes 226.
intra 38, 108.
introducta 241.
intus 70, 109.
inventor 264.
inveſtita 267.
invicte 168.
invicteis 305.
invitam 258.
invitum 230, 258.
invocat 311.
jocum 75.
Jovem 274.
Jovis 149, 158, 164, 224, 238, 302.
joure 80.
ipſa 183.
ipſae 248.
ipſam 176.
ipſe 72, 274, 295, 308.
ipſei 226, 228.
ipſi 297.
ipſius 27.
ipſum 271.
ipſus 210.
ira 307.
iracunditer 331.
irarum 307.
iratei 241.
ire 217.
irritatus 63.
is 12, 89, 130, 176, 180, 187, 190, 305.
iſdem 329.
Iſiacos 226.
iſta 182, 291, 326.
iſtaec 178, 179, 182.
iſteic 175, 180.
iſti 306.
iſtic 276.
Iſtri 108.
it 117, 144.
ita 52, 123, 218, 224, 231, 332.
iter 168, 206, 229.
itera 291.
itiner 213, 271.
jubam 48.
jubar 119, 221.
jube 279.
jubet 111.
jugo 230.
junget 230.
Juno 65, 149, 164.
Juppiter 73, 95, 180, 182, 208, 250.
jusjurandum 302.
juvat 63, 182.
juvenes 149, 150.
juventus 83, 135, 142.
juvenum 265.
jus 227.

L.

LAbat 307.
labem 84.
labitur 79, 105, 132.
laborat 108.
labore 118.
laborem 56, 117.
labores 168, 262.
laboris 94.
labris 311.
labuntur 307.
lacerato 231.
lacerti 116.
lacrumae 248, 261.
lacrumans 123, 124, 296.
lacrumanteis 63, 137.
lacrumare 215.
lacrumeis 161.
lacrymis 224.
lactantes 15.
lacte 96.
laeta 24, 48.
laetanteis 99.
laetificum 327.
laetitia 262.
laeto 108.
laetos 83.
laetus 189.
laeva 285.

laevam 212.
laevum 26, 53.
lamentor 65.
lanigerum 185.
lapi 108.
lapideo 256.
lapides 301.
lapis 242.
lapſa 74, 223.
laqueatis 237.
laſcivis 231.
lata 103.
late 30, 92, 109.
latei 188.
lateis 137.
latent 277.
latere 275.
Latinei 14.
Latium 31.
lato 74.
latos 11.
latrat 93, 135.
latrones 18, 131.
latus 111.
laudari 144.
laude 262.
lavêre 261.
lavere 224, 250.
laverunt 241.
lavit 54.
Laurentis 14.
lautus 189.
leges 76.
legio 73.
legiones 100.
legionibus 84, 148.
legionis 94.
leni 64.
lepide 189.
letho 271.
letum 260.
levas 291.
levaſſo 140.
Leucatem 92.
levis 75.
liba 41.
libellum 331.
libenter 74.
liberabo 259.
liberei 271.
libereis 149.
liberi 288, 306.
liberorum 208.
libertas 277.
libertatem 89, 255.
libertati 62.
liberûm 259, 268, 304.
Libonis 126.
licet 215.
licitantur 131.
licuit 261.
ligati 151.
lingua 53, 307.
linquere 258.
liquidas 187.
liquidum 71.
literas 311.
littora 103, 129. 149.
littus 133.
lituus 83.
loca 51.
locabas 258.
locaret 75.
locata 299.
locavi 259, 306.
locei 34, 83, 187.
loceis 25.
loco 111, 147, 215, 223.
locos 123.
locum 329.
locus 12.
locuſta 305.
lolium 192.
longa 132.
longaï 17.
longae 24.
longe 79, 130.
longeis 169.
longi 77.
longinqua 110.
longinque 241.
longiſcere 130.
longiſcunt 117.
loquatur 169.
loquens 76.
loqui 76, 120.
loquuntur 246.
loquutus 74.
lubenter 371.
lubet 217.
lucam 305.
luceat 297.
lucei 116.
lucem 138, 148, 262.
lucent 56.
lucet 304.
luctant 88.
ludens 310.
ludicre 131.
lugere 262.
lugubri 306.
lumen 45, 70, 123, 221, 224, 297.
lumina 53, 56, 88.
lumine 205, 208, 279, 297.
luminis 38, 51.
Luna 285.
Lunaï 3.
lupino 189.
lupus 14, 16.
lux 23, 231.
Lyaeus 264.
lychnorum 88.

M.

MAcella 326.
machaera 229.
machaeras 148.
machaeris 148.
mactaſſint 272.
Maeotis 162.
magis 58, 80, 99, 207, 223.
magiſter 134.
magna 18, 72, 74, 116, 140, 151, 246.
magnae 56.
magnas 68, 75.
magnei 23, 169.
magneis 48, 62.
magnis 100.
magno 105, 115, 134, 185, 186, 272.
magnum 1, 149.
magnus 134, 147, 159.
mala 262, 274.
malacam 184.
male 80, 225, 250, 290.
malefacta 299.
malefacteis 214.
malei 227.

ma-

maleis 75, 189, 225, 275.
mali 248.
malim 204.
malis 227.
malitias 308.
malo 95, 186, 241, 272.
malos *ſubſt.* 109.
malos *adj.* 241.
malui 307.
malum 75, 274.
malus *adj.* 75, 330.
manat 112.
mandabo 126.
mandebat 141.
mane 291.
manibus 122.
manu 80, 101, 108, 229.
manus 124, 150, 208, 310.
Marcus 89.
mare 51, 71, 103, 208, 277.
marei 115, 185.
mari 51.
maria 267.
marina 155.
marinam 159.
marito 289.
marmore 103.
Mars 164.
Marſa 150.
Marſum 225.
Marte 142.
Maſſili 149.
mater 219, 291.
materno 251.
matrem 268.
matronae 103.
Mavortis 44.
maxima 106, 146.
maxime 89, 151, 274.
maximo 231.
maxuma 161, 162.
maxumeis 242.
maxumo 185.
maxumum 296.
me 6, 43, 51, 62, 106, 120, 123, 124, 125, 137, 161, 162, 172, 191, 201, 206, 207, 212, 214, 223, 224, 234, 247, 250, 258, 274, 276, 283, 284, 296, 304. 306, 308.
mea 197, 214, 229, 247, 255, 274, 276, 298.
meae 248, 260, 306.
meas 208, 274.
mecum 52.
Medea 197.
Medeaï 201.
mederi 52.
media 134.
mediam 133.
medici 271.
mediis 79, 113.
medio 79.
Medix 82.
medulla 90.
medullitus 187.
mei 26, 168, 291.
meis 214.
melanurum 159.
melius 227.
melos 103.
membra 141, 267.
memini 6.
memorant 57.
memorare 96.
memorat 56.
memorderit 191.
memorent 131.
memoretis 120.
memoro 91.
Menelaus 214.
Menerva 164, 328.
menſam 74.
menſas 40.
menteis 59.
mentem 216.
mentis 175, 176.
meo 125.
Mercurius 164.
Merendam 185.
merulam 159.
Mettieo 49.
metu 300.
metuo 84.
metus 136, 306.
metuunt 298.
meum 102, 123, 191, 228.
mi 39, 61, 162, 223, 283.
micant 138.
mihei 224, 279, 291.
mihi 100, 125, 223, 224, 261, 272, 274, 283.
miles 80.
militiae 118, 217.
militum 91.
mille 148.
millia 91.
mineis 77.
minime 301.
minimum 137.
minitere 52.
Minturnienſes 151.
minus 125.
minuſculum 330.
mis 51.
miſcent 80.
miſer 231, 277.
miſerae 261.
miſeram 201, 250.
miſerenteis 137.
miſererent 63.
miſeret 256, 291.
miſerete 247.
miſeria 255.
miſerias 201.
miſeriter 332.
miſero 49.
miſerrumus 295.
miſerum 141.
miſi 224.
miſſa 95.
miſſo 221.
miſſu 131.
miſta 96.
mittere 22, 224.
mitto 66.
mittunt 64.
Mitylenae. 157.
modice 249.
modis 282.
modo 186, 204, 222, 265, 271.
moene 306.
moenia 73.
moenita 51.
moerenteis 137.
moeris 146.
moero 239, 306.

moeros 56, 83, 108.
moeſtum 188.
molarum 296.
mollia 143.
molliſſimus 99.
mones 295.
monſtrabitur 305.
monſtrant 226.
monſtrat 297.
monſtrum 279.
montem 109.
montibus 118, 137.
monumenta 168.
morares 307.
morbo 282.
morem 249.
mores 76.
moriar 306.
moribus 127.
moriere 205.
morimur 107.
moriturum 224.
mors 288.
mortaleis 12, 99, 144, 182, 218.
mortalem 85.
mortalibus 109, 187.
morte 262.
mortem 247.
mortiferum 224.
mortis 216.
mortuorum 242.
mortuum 172.
mos 28.
motus 260.
movere 112.
mox 23, 74, 116, 189.
mu 137.
mugit 185.
muliebrem 150.
mulier 96, 212, 296.
mulſerat 72.
multa 75, 76, 86, 124, 132.
multae 88.
multei 202, 232, 256.
multi 108.
multis 282.
multorum 76.
multos 241.
multum 108.
munda 51.
mundo 288.
mundus 166.
mures 155, 160.
muriculei 160.
Muſa 101.
Muſae 1.
Muſarum 9.
mullabant 70.
muſſare 118, 145, 242.
muſſaret 94.
muſtela 155.
mutatus 125.
mutire 270.
Myrmidonum 228.

N.

NAm 11, 26, 32, 46, 77, 123, 172, 187, 189, 190, 197, 202, 204, 216, 219, 224, 225, 227, 231, 241, 242, 246, 258, 262, 303.
nanciſcuntur 227.
nanque 168, 223.
nare *nom.* 94.
nare *verb.* 72.
naribus 148.
Naris *fl.* 70.
nata 259.
natanteis 148.
nate 13, 279.
natum 224, 239, 291.
natura 248.
natus 12, 192.
nauci 225, 310.
naveis 242.
navem 72.
navibos 51.
navibus 105, 133.
navim 132.
navis 197.
navorum 110.
nauteis 51.
navus 70.
ne *interr.* 20, 62, 241.
ne *neg.* 102, 190, 197, 204, 212, 276, 298.
nec 9, 25, 61, 77, 94, 108, 124, 161, 217, 236, 301, 307, 330.
necaſſet 249.
necato 234.
necetur 214.
necuit 142.
neget 308.
negotii 216.
negotio 216.
negotium 216.
neminis 256.
nemo 143, 161, 162, 300. 330.
nemore 197.
nepos 13.
Neptunus 164, 168.
neque 9, 94, 117, 124, 137, 162, 178, 188, 208, 217, 223, 241, 261, 275, 291, 302.
nequidquam 210.
nequit 210, 230.
Nerei 266.
Nerienem 44.
neſcit 216.
Neſtoris 159.
neve 197.
neutiquam 283.
nexunt 148.
ni 136.
nictit 94.
nigrum 144.
nihil 248.
nihili 310.
nihilominus 297.
nimirum 288.
nimis 230.
nimium 248.
nimius 180.
ningulus 52.
niſi 26, 133, 251, 332.
nitendo 108.
nitere 214.
nitidant 260.
nituntur 57, 113.
nobeis 107.
nobis 98, 140, 231.
nocte 107, 121, 277.
noctes 140.
noctis 23, 213, 308.
noctu 54, 73, 100.
nodum 136.

nolite 276.
nomen 113, 228, 240.
nomina 232.
nominatur 197.
nomine 57, 197, 212, 301.
non 45, 61, 72, 73, 80, 99, 111, 112, 118, 120, 133, 145, 147, 182, 187, 190, 191, 215, 224, 225, 226, 231, 246, 256, 271, 308, 310, 331.
nos 9, 38, 136, 144, 217, 229, 262, 277.
noſter 123, 151.
noſtra 11, 136.
noſtras 52.
noſtrei 42.
noſtreis 77, 296.
noſtri 147.
noſtrum 228, 279.
noverint 252.
novimus 229.
novos 76, 123.
nox 45, 91, 113, 116, 118, 122.
nubes 181, 219.
nuda 150.
nudare 300.
nugator 310.
nulla 75, 124, 259, 279, 301, 306.
num 308.
numeros 241.
Numidae 66.
nunc 26, 42, 73, 83, 99, 106, 123, 127, 140, 197, 201, 206, 217, 219, 223, 225, 232, 235, 255, 296.
nuncupantes 254.
nuncupaſti 212.
nunquam 197, 249, 302, 332.
nuntium 231.
nuptiis 258.
nutanteis 135.
nutat 310.

O.

O 38, 106, 124, 139, 140, 151, 161, 231, 236, 246, 260, 290, 302, 306.
ob 100, 223.
obcenſi 107.
obducere 228.
obganniunt 187.
objacent 216.
obibo 216.
objecta 266.
objurgat 214.
obligurrias 189.
obnixa 53.
obnoxiae 277.
oborta 228.
obruit 113.
obſcoena 137.
obſcura 242, 277.
obſcurat 232.
obſervarent 78.
obſidio 134.
obſidionem 224, 228.
obſit 276.
obſtant 187.
obſtantibus 118.
obſtipolum 84.
obſtiteis 118.
obſtringillant 187.
obvarant 219.
obvertebant 223.
occaſus 46, 63, 84.
occidit 113, 142.
occiditur 82.
occiduntur 17.
occiſi 107.
occubuit 142.
occulto 70.
occumbunt 108.
occupat 228.
occupata 311.
occurrunt 187.
oceanum 113.
octo 91.
oculeis 53.
oculi 138.
oderunt 298.
odiſſe 148.
odit 298.
offam 149.
offendero 205.
olim 8, 53, 89, 100.
ollei 17, 40.
olleis 89.
Olympia 127.
Olympum 1.
omne 69, 123, 180.
omneis 23, 66, 99, 107, 118, 121, 134, 144, 178, 182, 208, 262.
omnem 228, 283, 286.
omnes 274, 326.
omni 112.
omnia 237, 274.
omnibus 155, 179.
omnino 303.
omnipotens 228.
omnis 22.
omnium 295.
ope 236, 298.
operae 3, 31, 162.
operam 19, 192.
opertat 145.
opibus 223, 234.
opino 252.
opinor 225.
opis 234.
oportet 143, 271.
oppetam 247.
oppida 83.
oppidum 149, 210.
oppugnantis 112.
Opſcus 146.
optimus 12.
optuma 135, 151, 208.
optumum 252.
opulentae 56.
opulentei 246.
opulentum 210.
opum 57, 113.
ora 161, 223.
oras 23, 38, 51, 64, 187.
orat 45, 296.
oratio 246.
orationem 277.
orator 60, 80, 89.
oratores 328.
orba 235.
orci 239.
ordo 219.
ore 23, 89, 114, 264, 277, 331.
Oreſtem 253.
oris 264.
oritur 118, 219, 283, 286.
oriundos 84.
oriundum 38.
ornatur 56.

os 223.
oſcitat 138.
oſſa 116.
oſſibus 238.
oſtendat 107.
oſtentat 111.
Oſtia 51.
oſtio 242.
oſtium 330.
oſtrea 155.
oſtreis 267.
otio 216.
otioſo 216.
ova 182.

P.

PAce 60.
pacem 260.
pacis 306.
paenè 158.
palam 75,270.
palatum 327.
palmis 92.
Paluda 120.
paludes 162.
pampinus 131.
pandite 143.
pannibus 191.
panxit 161.
par 121.
parabant 135.
paras 224.
parat 274.
paratus 72.
parcam 260.
parce *verb.* 145.
parcere 62.
pare 204.
parentem 249,306.
parere 204.
parerent 78.
paries 306.
pariet 305.
parietes 236.
Parim 232.
parire 182.
pariter 246,265.
parmam 108.
paro 255.
pars 131,142.
parte 74.
partim 114.
partivit 223.
partu 231.
parvas 75.
parveis 74,75.
parumper 17,43,66,134,147.
paſcit 185.
paſſa 239.
paſſim 99.
paſſis 92.
paſſu 17.
paſtores 232.
patebat 109.
patefecerunt 329.
patefecit 125.
pater 38,43,45,65,92,123, 124,136,145,146,223, 236,258,264.
paternam 206.
patet 162.
pati 302.
patre 70.
patrem 134,146,251.
patres 149.
patria 140,202,236.
patriae 38,236,306.
patriam 159,330.
patris 42,224.
patrum 161.
paucis 303.
paucorum 76.
paullo 111,125.
pavor 283.
pauperie 247.
paupertas 232.
pauſam 146,168.
pavum 6.
peccas 214.
pecten 157.
pectora 71,72,148.
pectore 48,66,93,102,140.
pectus 12,95,277.
pecudi 289.
pede 303.
pedem 124,197,212,311.
pedes 228,267.
pedibus 1.
pedum 97,214,274,332.
Pelaſgo 142.
Peliae 197,206.
Peligna 150.
Pelio 197.
pellem 197.
pellite 71.
pendebit 54.
pendens 275.
pendent 97.
pendentibus 242.
pendunt 146.
peniculamenta 97.
penneis 182,302.
pepercit 62.
peperêre 118,168.
peperit 178.
pequdes 66.
per 6,48,49,64,71,79,82, 95,113,120,123,132, 143,148,161,197,219, 239,242,295,306.
peralta 67.
perbiteret 249.
percellunt 68.
perculit 99.
perculſi 148.
percuſſus 306.
perdat 231.
perdidit 147.
perduellibus 305.
pereat 214.
peregit 139.
perenneis 168.
Pergama 231.
pergunt 250.
perhibebant 12.
perhibent 53,121.
perhibetur 77,109.
periiſſe 298.
perire 94.
periti 70.
peritus 111.
permaceret 306.
permenſa 134.
pernas 134.
perpellit 311.
perpeti 302.
perpetuitaſſint 89.
pertolerarem 293.
pertudit 111.
pervehitur 149.
pervertunt 69.

pervolgat 286.
pervorſe 246.
pes 303.
peſtem 283.
peſtis 142.
petam 235.
petebant 197.
petram 252.
petreis 96.
petunt 72, 81, 226.
Philippo 101.
philoſophandum 303.
piaculum 270.
picteis 23.
pie 260.
pietas 223, 290.
pigne 117.
pila 310.
pilam 133.
pilatas 187.
pinguia 160.
pinguis 145.
pinneis 53.
pinos 135.
pinſibant 306.
pinſunt 92.
pinus 69.
piſcem 157.
piſcibus 185.
pium 12.
placata 149.
placet 303.
placide 103.
plauſu 117, 309.
plebei 215.
plebeio 270.
plebs 215.
plenus 140.
plorantibus 149.
plurima 155.
plus 125, 216, 277.
podager 332.
poëmata 11.
poenas 26.
Poeni 134, 146, 148.
Poenos 84.
poëta 4, 187.
poëtas 147.
poëtor 332.
pol 25, 223.
polcer 19, 123.
polcerrima 24.
polcra 11.
polcreis 25, 51, 135.
polcro 120.
poliendi 84.
politos 188.
pollicentur 226.
polvere 145.
polvis 81, 286.
polypus 160.
pone 72.
ponebat 99.
ponit 132.
pontem 130.
pontibus 129.
pontus 72, 202.
poplicam 202.
poplicitus 56.
popolaribus 89.
popolei 14.
popoli 74, 90.
popolo 66.
popolos 11, 23.
populea 328.
populoi 151.
populum 254.
populus 169.
porcet 223.
porgite 329.
porta 35, 162.
portant 149.
portas 128.
portiſculus 78.
portu 120.
portum 3, 275.
poſco 61.
poſſe 58, 124.
poſſet 76, 136.
poſſis 190, 306.
poſſunt 118.
poſt 99, 110, 124, 182, 259.
poſte 71.
poſtea 181.
poſteis 128.
poſtquam 53, 56, 120, 125, 128, 134, 305.
poſtremae 110.
poſtulat 189.
poſuit 70.
pote 108.
potenteis 91.
potes 219.
poteſt 302.
poteſtas 260.
poteſtate 117.
poteſtur 307.
potiri 306.
potis 64, 111, 306.
potitur 17.
potuere 94.
praebent 134.
praeceſſit 91.
praecincta 113.
praecinctum 120.
praecipe 108.
praeclariter 332.
praecox 81.
praeda 17.
praeeunte 139.
praeliant 218.
praemii 140.
praepes 24.
praepete 108, 120.
praepetibus 25.
praeſepibus 47.
praeſidii 235.
praeſtat 155.
praeter 204.
praeterea 224.
praeterii 158.
praeterpropter 217.
prata 48.
pravum 301.
precibus 45.
precor 42.
premebat 134.
premens 17.
premitur 303.
premunt 309.
pretium 31, 61, 162.
Priami 236.
Priamo 238.
Priamus 142.
primum 157.
primùm 14, 65.
primus 40, 111.
principium 300.
priora 25.
privem 247.

prius 77, 132, 247, 305.
priusquam 208.
pro 66, 162, 214, 252.
prô 189.
proavi 224.
probum 259.
probus 258, 259.
procede 214.
procedere 31.
proceras 69.
procul 105, 202, 227.
prodere 111.
prodeſſe 111, 210.
prodinunt 56.
produxiſti 38.
profatus 137.
proferre 214.
profiteri 271.
profundus 144.
prognariter 66.
prognata 120, 123.
prohibe 208.
projector 214.
projiciunt 72.
prolato 218.
proletarius 56.
proloqui 271.
promptam 192.
promptu 190.
prope 185.
propinas 187.
proprio 66.
propter 34, 168, 182, 185, 266
propterea 202.
prorſus 267.
proſequi 228.
Proſerpina 183.
proſpectum 228.
proſperiter 332.
proſpexit 56.
proſternunt 137.
protectei 114
proterviter 296, 331.
prudens 66.
prudentem 76.
pudor 223.
puellos 28
pueros 279.
puerum 241.
pugna 81.
pugnandi 94.
pugnant 218.
pugnare 46, 72.
pugnas 77.
pulleis 183.
pulſatis 1.
pulſu 274.
pulſum 104.
puriter 332.
purpura 96, 160.
purpureis 131.
Purrhus 57.
purum 232, 277.
puta 332.
putat 274.
Puteal 126.
puto 190.
putum 232.

Q.

QUa 23, 30, 140, 197.
quà 73, 79, 202.
quadratae 39.
quadrigas 307.
quadrijugo 239.
quadringentos 267.
quadrupedanteis 229.
quadrupedes 72.
quadrupedum 230.
quadrupes 72.
quae 1, 51, 56, 59, 75, 76, 77, 94, 106, 109, 113, 121, 124, 131, 140, 169, 176, 182, 197, 229, 249, 266, 284, 291, 296, 306.
quaerere 124.
quaerit 20, 143.
quaeritat 188.
quaerunt 113, 136.
quaeſendúm 259, 268.
quaeſentibus 51.
quaeſtus 227.
qualem 38.
qualis 125.
quam 12, 14, 123, 192, 267, 277, 330.
quàm 51, 58, 77, 89, 132, 139, 140, 141, 204, 207, 216, 223, 247, 274, 307.
quamquam 124, 144.
quando 93, 113.
quantam 169.
quantis 223.
quanto 223.
quantùm 125.
quapropter 232.
quaquam 88, 144.
quartum 145.
quas 13, 131.
quaſi 135, 242, 297, 310.
quaſſat 48.
quatit 66, 81, 108.
quatuor 24.
queant 70.
queat 52, 162.
quei 162, 168, 189, 208, 210, 212.
queique 208.
queis 120.
queisque 102.
quem 11, 26, 30, 34, 35, 53, 102, 147, 180, 190, 222, 223, 274, 298, 306.
quemnam 274.
quemque 97.
quenquam 88.
querare 204.
quercus 68.
ques 137.
qui 31, 45, 47, 52, 74, 75, 76, 90, 100, 112, 118, 126, 133, 144, 181, 182, 187, 190, 202, 216, 221, 226, 227, 228, 231, 240, 247, 262, 272, 274, 277, 296, 297, 308, 329.
quia 77.
quibit 162.
quibus 143, 219, 223, 226, 255, 260.
quicquam 111, 117, 241, 308.
quicquid 186, 304.
quid 51, 62, 65, 75, 91, 140, 158, 189, 190, 201, 213, 216, 225, 228, 231, 235, 241, 274, 304.
quidem 60, 228.
quieſcere 229.
quieſcit 127.
quieſcunt 136.

quin

quin 279, 300, 305.
Quinctus 145.
quingentos 94.
quippe 112, 118, 189.
Quirine 43.
Quirini 43.
Quirites 39.
quis 39, 64, 136, 212, 249, 296, 306.
quisquam 9, 25, 77, 108, 308.
quisque 32, 298.
quisquis 101.
quo 144, 249, 304.
quò 59, 111, 206, 219, 235, 275, 296.
quod 45, 64, 102, 111, 131, 136, 137, 182, 190, 214, 216, 225, 247, 277, 300, 304, 307, 308.
quoi 75, 121, 162, 216, 236, 248, 304.
quoiquam 162.
quojum 62.
quoius 230.
quom 9, 22, 26, 45, 74, 79, 106, 114, 144, 189, 224, 246, 260, 279, 296, 297.
quondam 14.
quoque 160.
quorum 232, 271.
quos 8, 14, 121, 188, 256, 298.
quur 161

R.

Radiis 23, 125.
rapit 242.
rapiunt 133.
raptare 123.
raptarier 239.
rarenter 242.
raſtros 84.
rate 104.
ratem 70.
ratus 17.
raucus 139.
re 140, 219, 228, 250, 252, 298.
rebus 23, 100, 118, 214, 223.
recedit 145.
recepit 14.
receptat 121.
receſſit 23, 124.
recipiat 275.
reciprocat 267.
reconcilietur 214.
rectae 59.
recte 31, 240.
recteis 78.
rectos 135.
rectum 132.
recumbite 71.
recumbunt 88.
reddant 227.
reddere 162.
reddidit 85.
reddito 274.
redditus 79.
redeat 214.
redinunt 330.
redit 60.
reditu 73.
refert 60.
referunt 72.
refregit 128.
refugiat 300.
rege 102.
regei 215.
reges 113, 118, 148.
regi 60, 215.
regifice 237.
regimen 111, 214.
regione 134.
regionibus 79.
regis 197, 238.
regnare 39, 62.
regnei 19, 23, 92.
regni 25, 55, 301.
regno 39, 85.
regnum 81, 223, 271, 279.
regredere 219.
regredi 329.
regum 113.
rei 224.
relinqui 307.
relinquite 143.
relinquunt 150.
reliquae 39.
reliqui 271.
reliquit 53, 125.
relliquias 238.
rem 7, 31, 45, 60, 81, 98, 111, 202.
Remam 20.
remant 34.
remeis 79.
remiſſa 275.
remorbeſcat 327.
Remus 19.
repente 73, 85, 99, 124.
repertus 70.
repetunt 81.
replebant 133.
replet 327.
repletur 132.
reponunt 143.
repoſtus 329.
repreſſit 84, 168.
repudiato 274.
repunt 143.
reputantes 262.
requieſcat 275.
requieſcunt 114.
requirunt 66, 138.
rerum 74, 298.
res 11, 63, 75, 79, 127, 146, 151, 169, 208, 221, 277, 298.
reſapſa 111.
reſerare 9.
reſiſtet 124.
reſonunt 95.
reſpectantibus 231.
reſpirandi 108.
reſpondet 17, 40.
reſpondit 65.
reſtant 137.
reſtat 79, 214.
reſtitant 187.
reſtituit 98.
reſumit 178.
retrahi 307.
reverecunditer 332.
revulſum 138.
Rex 17, 65, 70, 111, 146.
rhetoricam 185.
ridens 189.
rigent 256.
rigida 242.

rigido 330.
Ripaeis 138.
ripas 123.
ritè 136.
rivos 34.
robore 103.
rogitatum 204.
Roma 13, 125, 168.
Romae 39, 60.
Romam 20, 100.
Romana 83, 127, 135, 142.
Romanam 31.
Romane 120.
Romanei 57, 143, 144.
Romanеis 149.
Romano 66.
Romanoi 151.
Romanorum 101.
Romanos 58.
Romanus 32, 151, 169.
Romole 38.
Romolus 25, 36.
Romulus 17, 19.
roſtrata 79.
rota 125.
rotam 148.
rubra 113.
Rudinei 144.
ruina 59.
ruinas 73.
rumor 120.
rumore 73, 74.
rumores 99.
rumphaea 107.
runata 145.
rureſcant 77.
rurſus 88, 267.
ruſſis 309.

S.

SAcrae 264.
ſacrificare 28.
ſaepe 48, 74, 76, 94, 126, 227.
ſaeva 327.
ſaevo 134, 197.
ſaevus 168.
ſagaci 94.
ſagas 131.
ſagus 145.
ſale 104.
ſalicta 123.
Salmacida 300.
ſalſa 267, 295.
ſalſum 51, 261.
ſaltu 46, 231.
ſalve 187.
ſalvete 208, 239.
ſalum 249.
ſalutem 99.
ſam 77.
ſancta 24, 42, 65, 301.
ſancte 147.
ſancto 43, 66, 74.
ſanctos 147.
ſanguen 38, 250, 300.
ſanguine 26, 221, 228, 238, 242, 250, 251, 267, 275, 300.
ſanguinem 261.
ſanie 239, 275.
ſanqualis 142.
ſapere 252.
ſapiens 210.
ſapientia 77, 79.
ſapientiam 283.
ſapientipotenteis 58.
ſapit 210.
ſapiunt 226.
ſargus 157.
ſas 32.
ſat 112.
ſatin 103.
Saturne 151.
Saturnia 30, 65, 151.
Saturno 147.
Saturnus 30.
ſaucia 197.
ſauciavit 288.
ſaxa 131, 275, 307.
ſaxeis 242, 274.
ſaxo 151, 267.
ſaxum 279.
ſcaleis 57.
Scamander 229.
ſcamna 25.
ſcandere 162.
ſcarum 158.
ſceleris 223, 276.
ſceleſtum 277.
ſcelus 208.
ſcias 223.
ſcibam 224.
ſcibas 224.
ſciciderit 279.
ſcientia 226.
Scipio 168.
ſcirpo 136.
ſcis 131.
ſcit 330.
ſcito 157.
ſcitus 70, 76.
ſcivi 224.
ſcopulos 9.
ſcripſere 7.
ſcripſiſtis 249.
ſcrupeo 267.
ſcuteis 56, 114.
ſe 12, 19, 23, 39, 51, 52, 131, 137, 183, 218, 227, 259, 275, 288, 326.
ſecedere 51.
ſecernit 192.
ſecum 112, 260, 274.
ſecunda 76.
ſecundam 19.
ſecundeis 118.
ſecundo 74, 205.
ſecuribus 67, 197.
ſed 61, 65, 80, 91, 108, 134, 140, 143, 225, 226, 242, 274, 277, 283, 307.
ſedenteis 71.
ſeditio 241.
ſedulo 192.
ſegetem 248.
ſeis 53.
ſelegit 192.
ſemanimes 138.
ſemel 52, 144, 204.
ſemiaſſi 238.
ſemita 124.
ſemitam 226.
ſemper 73, 88, 108, 136, 190, 224, 302.
ſenatu 74.
ſenectute 274.
ſenex 111, 247.
ſenio 127.
ſenis 161.
ſenſit 94.
ſententia 75, 77.

ſen-

ſententias 227.
ſentit 190, 223.
ſepeli 291.
ſeptingentei 125.
ſeptum 236.
ſeptus 271.
ſepulchra 113.
ſepulchro 141.
ſepulchrum 275.
ſepulta 76.
ſepultei 83.
ſequitur 110.
ſequuta 88.
ſerena 26, 107.
ſeritore 33.
ſermones 74.
ſerva 219.
ſervans 20.
ſervare 45, 110.
ſervat 19, 189.
ſervate 306.
ſervaviſti 207.
ſervei 295.
Servilius 77.
ſeruit 192.
ſervitutem 255.
ſervos 228.
ſeſe 17, 25, 48, 52, 56, 59, 72, 80, 106, 111, 124, 133, 142, 144, 190, 228, 260, 267, 310.
ſeu 288.
ſeveris 126.
ſeveriter 229, 277.
ſex 88.
Sextus 128.
ſi 51, 75, 93, 94, 107, 111, 116, 120, 151, 157, 162, 190, 191, 205, 225, 242, 258, 259, 277, 305.
ſibei 25, 210, 226, 259.
ſibi 32, 56, 216, 227.
ſibineis 137.
ſic 23, 53, 77, 96, 106, 201, 231, 279.
ſiccis 126.
ſiceis 137.
ſicilicibus 137.
ſicut 47, 126.
ſicuti 120.
ſiet 279.
ſigna 135.
ſigneis 64, 113.
ſignitenentibus 266.
ſignum 22, 53, 78.
ſilentio 166, 308.
ſilet 94.
ſilveis 141.
ſim 235.
ſimia 140.
ſimillima 140.
ſimul 19, 24, 48, 55, 62, 112.
ſin 258, 259.
ſinapi 188.
ſine 60, 135, 186, 189, 300.
ſiquid 140.
ſit 23, 116, 225.
ſitum 190.
ſitus 162.
ſive 107.
ſocietas 301.
ſol 23, 24, 133, 168, 172, 208, 212.
ſola 55, 123, 130, 134, 139.
ſole 162, 175.
ſolebant 59.
ſolei 162.
ſolent 96, 118.
ſolet 182.
ſolida 81.
ſolis 84.
ſoliti 46, 136.
ſollicitabant 108.
ſolum 25.
ſolus 19.
ſomneis 77.
ſomniare 172.
ſomnium 226.
ſomno 83, 123, 142, 291.
ſomnum 143.
ſomnus 99, 125.
ſonabat 69.
ſonit 228.
ſonitant 108.
ſonitu 50, 81.
ſonitum 112, 135.
ſonitus 83, 219, 274.
ſonunt 103, 241.
ſonus 40, 139.
ſophiam 77.
ſordidam 224.
ſoror 124.
ſors 62.
ſortiunt 259.
ſos 34, 56, 77, 96.
ſoſpitem 306.
ſoſpitent 279.
ſpacio 126.
ſpargens 275.
ſpargere 56.
ſpargunt 81.
ſparſeis 169.
ſpectandum 311.
ſpectant 23.
ſpectare 103.
ſpecus 109, 229.
ſpeluncas 242.
ſperando 111.
ſperes 52, 111.
ſpernit 227.
ſpernitur 80.
ſpero 111.
ſpexit 111, 305.
ſpiramina 70.
ſpiras 148.
ſpiritu 219.
ſpiritus 48, 114, 121.
ſplendet 169.
ſplendideis 246.
ſpolia 300.
ſpumant 267.
ſpumas 48.
ſpumat 104.
ſqualam 224.
ſqualida 271.
ſtabilibat 124.
ſtabilita 25.
ſtagna 185.
ſtant 56, 78, 145, 236.
ſtare 59.
ſtat 73, 127.
ſtata 280.
ſtatim 137, 221.
ſtatuam 169.
ſtatuas 113.
ſtellas 213.
ſtelleis 45, 56, 91, 246.
ſtipendia 146.
ſtipites 329.
ſtirpe 57.

ſtirpem 304.
ſtola 271,306,327.
ſtolide 231.
ſtolidi 46.
ſtolidum 58.
ſtrata 224.
ſtrepiti 228.
ſtrepitu 134.
ſtrepitum 296.
ſtriderat 95.
ſtridet 95.
ſtructas 242.
ſtudet 216.
ſtudio 192.
ſtudioſum 103.
ſtudioſus 9.
ſtultus 277.
ſua 223.
ſuâ 94.
Suadae 90.
ſuadet 75.
ſuam 146,202.
ſuapte 248.
ſuarum 74,298.
ſuaſorem 103.
ſuaviloquenti 89.
ſuavis 40, 76.
ſuaviter 305.
ſub 109,114, 140, 142,182, 204.
ſubjices 219.
ſublatae 301.
ſublimat 212.
ſublime 213,229,274.
ſublimibus 33.
ſubulo 185.
ſuccidit 134.
ſuccincta 306.
ſuccincti 134,148.
ſudanteis 71.
ſudat 228.
ſudor 108,112.
ſudore 300.
ſueis 48.
ſues 46.
ſufferre 117.
ſui 227.
ſulphureas 70.
ſulti 143.
ſum 45, 51,192,235,239. 247,266,277,282.
ſume 157.
ſumma 57, 73, 113, 228, 241.
ſummam 45,92,111.
ſumme 208,250.
ſummeis 74,137,234,274.
ſummo 81, 85.
ſummum 103,241.
ſummus 82.
ſumpſerunt 305.
ſumptus 175.
ſumus 144,217.
ſunt 46, 56, 58, 111,124, 125,143,155,169,182, 187,202,226,248,256, 271,301.
ſuo 65, 76,115, 151,186. 231, 297.
ſuos 28,74,241.
ſuper 35,105.
ſupera 330.
ſuperarat 9.
ſuperat 213.
ſuperavit 231.
ſuperbia 134.
ſuperbiter 331.
ſuperbos 148.
ſupereſcit 60.
ſupereſſe 56.
ſuperſtitent 279.
ſuperſtitioſi 226.
ſuperûm 45, 260.
ſuppetebat 223.
ſupra 162.
ſupremei 158.
ſupremo 57,126.
ſurge 291.
ſuro 330.
Surrenti 158.
ſurum 136.
ſurus 136.
ſuſcitant 227.
ſuſpectionem 277.
ſuſpenſo 291.
ſuſpicionem 223.
ſuſtuli 224.
ſuum 216.
ſylvaï 69.
ſylvam 17.
ſyncere 241.

T.

Tabes 241.
tabo 275.
tabulata 109.
tacere 76,252.
taedeis 284.
taeniis 230.
talem 258.
talia 123.
tam 26,296,300,306.
tamen 75, 112, 136, 151, 219,248.
tanas 149.
tandem 250.
tanta 139,276,300.
tantidem 135.
tanto 192, 301.
tappete 330.
taratantara 50.
tarda 124,274.
Tarentei 157.
Tarquinii 54.
Tarquinio 55.
Tartarino 120.
Tati 139.
taxis 328.
te 38, 42,43,45,52,58,124, 140, 187,205,208,228, 231,236,258,259,266, 271,274,291,327.
tecta 96.
tecteis 65,237.
tela 82, 107, 108,256.
Telamon 222.
Telamonis 224.
teleis 57,60,103.
temere 298.
temeriter 332.
temo 213.
tempeſtate 26.
templa 35, 124,239,246.
templis 329.
templum 149,212,236.
tempore 76.
tempus 84.
tenacia 230.
tendebam 124.
teneam 132.
teneatis 51.

tene-

tenebreis 65.
tenens 76.
tenent 63.
tenenteis 78.
tenentem 76.
teneor 205.
teneras 6.
tenere 185.
teneret 45.
tenet 136, 310.
tepido 221.
ter 24, 204.
tergum 145.
termo 79, 132.
terra 14, 30, 121, 129, 172, 175, 188, 224, 228, 267, 279, 306.
terrae 201.
terram 66, 81, 92, 117, 176, 197, 208, 239, 261.
terrarum 134.
terras 120, 133.
terreis 178.
terrere 77.
terribili 50, 129.
terroribus 133.
teruntur 303.
teſteis 169, 187.
tetra 128.
tetuliſti 13.
therua 131.
theſauri 216.
Thetis 219.
tibei 168, 182, 187, 190, 277, 279, 288, 304.
Tiberine 43.
Tiberis 51.
tibi 124, 139, 223, 249, 250.
tibicina 185.
timebat 23.
timido 112, 300.
tincta 75.
tinnit 108.
Titana 134.
Titanis 304.
Tite 139, 140.
toga 60.
tolerare 91.
toleraret 51.
tolles 34.
tollitur 79, 116.
tonat 35.
tongent 185.
tonſa 328.
tonſam 185.
tonſas 72, 78.
tonſeis 71.
tonſillas 133.
tonuit 26.
topper 330.
torquetis 241.
torrus 331.
torviter 26, 332.
toſti 236.
tota 54.
totam 66.
toto 15.
totum 52, 108.
trabes 79, 197.
tractatus 49.
tractavere 231.
tractent 298.
tracti 113.
trahere 242.
tranſit 95.
transnavit 6.
tremit 129.
tremuleis 123.
tremulo 279.
trepidat 151.
tribuno 107.
trifaci 306.
triſte 188.
triſtis 189.
tria 306.
triticum 192.
trivia 304.
Trojae 231.
Trojam 224.
tu 26, 34, 38, 134, 189, 190, 207, 208, 212, 214, 224, 246, 260, 291, 306.
tua 214.
tuae 234, 268.
tuas 169.
tuba 50, 139.
tuditantes 52.
Tuditano 89.
tueri 136.
tuetur 16.
tuis 145.
tuliſti 139.
tullii 221.
tum 6, 56, 65, 90, 91, 95, 109, 125, 224, 265, 277, 283, 330
tumulti 228.
tumultu 49, 129.
tunc 47, 112, 143, 301.
tuo 43, 208, 231, 331.
tuos 168.
turbidas 298.
turdum 159.
turpari 238.
turpis 140.
turreis 325.
turribus 64.
turſerat 89.
tute 139, 252, 295.
tuto 75.
tutulatos 41.
tuum 208.
tyranne 139.

V.

VAcant 168.
vadit 79.
vadunt 81.
vagant 229.
vagit 82.
vagore 112.
valenteis 119.
valet 246.
valide 131, 230.
valideis 88.
varia 262.
vas 120.
vaſta 81.
vaſtos 229.
vaſtus 166.
vates 8, 103, 226.
ubei 16, 17, 18, 111, 180, 185, 192, 241, 275, 295, 306.
ubere 15.
ubi 82, 84, 109, 148, 149, 216, 242, 262.
vectei 197.
veges 295.
vegetat 134.
vei 57, 72, 79, 81, 113, 192, 238.
vel 94, 107, 134.
veles 137.
velit 62, 216.
velivolas 242.

veli-

velivoleis 105.
vellet 75.
velox 93.
velut 89.
velutei 93, 114.
veluti 22.
venatica 93.
veneno 144.
Veneriam 184.
veneror 43.
venit 131, 183.
venor 205.
ventei 114.
venteis 105, 146, 295.
venter 89.
vento 53, 168, 229.
ventum 217.
ventus 134, 181, 182.
Venus 11, 42, 164.
vera 277.
verant 103.
verba 137.
verbis 124.
verborum 76, 102.
verecunde 249.
verò 44, 92.
verrunt 103.
verſat 45, 140.
verſatum 92.
verſibus 8.
verſus 187.
verſutiloquas 308.
vertitur 64.
vertunt 147.
verùm 271.
veruti 94.
veſperum 331.
Veſta 164.
veſtem 224.
veſtigare 124.
veſtitus 271.
veſtras 208.
veter 142.
veteres 76.
veterum 76.
vetuſta 112.
vetuſtas 76.
vi 229.
via 242.
viam 226, 297.
vias 72.
vicanos 226.
vice 265.
viciſſe 253.
vicit 117, 133.
victa 328.
victor 133.
victoreis 99.
victoria 23, 229, 305.
victus 133.
vide 248, 295.
videbar 124, 172.
viden 148.
video 272.
videre 239.
videtur 81, 124, 213.
vidi 46, 236, 237, 239.
vidit 77, 192.
viere 184.
viget 180.
vigilant 114.
vigileis 73.
vigiles 228.
villoſi 328.
vim 284.
vincere 58.
vincla 48.
vincleis 93.
vinei 120.
vino 83, 99.
vir 76, 140.
virago 120.
virei 88, 99, 150, 197.
vireis 22, 73, 127.
virgines 32.
virgo 150, 214.
viribus 88, 252.
viro 139.
virom 277.
virorum 82.
viros 119.
virtute 62, 136, 227, 277.
virtutei 62.
virtutem 94.
virtutis 147.
virum 112, 295.
virûm 150, 161.
vis 143, 150, 276, 308.
viſas 43.
viſceratim 267.
viſus 4, 123.
vita 123, 147, 275, 288, 332.
vitae 260, 262.
vitalem 274.
vitalis 332.
vitam 51, 61, 204, 217, 238, 293.
vitis 264.
vitulans 305.
viva 289.
vivam 306.
vivebant 90.
viveis 99.
vivens 123.
vivere 277.
vivimus 107.
vivitur 217.
vivos 161.
vix 125, 133, 242.
ulciſcerem 251.
ulla 136.
ultro 228.
ululat 94.
Ulyſſem 229.
umbo 108.
umbra 242, 276.
umbram 159.
una 289.
uncta 79, 105, 132.
undantem 249.
undas 70, 105.
unde 118, 143, 219, 242, 267, 283.
undeis 168.
undique 57, 107, 108, 205.
ungula 66, 81, 117.
unguleis 168.
unquam 208, 212.
unum 56, 97, 331.
unus 34, 60, 86, 98, 136.
unxit 54.
vobis 39, 59.
vocabam 124.
vocant 180, 232, 252, 274.
vocare 277.
vocarent 20.
vocat 74.
voce 94, 124, 135.
voces 66.
volabat 53, 113.
volans 112, 230.
volant 221.

volantei 112.
volantibus 168.
volat 81, 105.
volavit 24.
Volcanum 134.
Volcanus 164.
voles 305.
volentibus 62.
volet 136.
volgas 131.
volgum 131.
volito 161.
volt 23, 185, 187.
volta 136.
voltis 31.
volvendus 82.
volucre 148.
volup 75.
vomit 51.
voras 189.
vortam 206.
vortat 39.
vos 62, 150, 253, 305.
voſtra 71, 73.
voſtrûm 161.
urbe 235.
urbeis 182.
urbem 20, 56, 64, 259.
vruat *vel* urvat 267.
uſque 149.
uſurpat 228.
ut 43, 45, 51, 63, 65, 66, 70, 75, 85, 89, 95, 132, 137, 223, 228, 241, 252, 274, 277, 279, 297, 298, 304, 306.
utendas 223.
uter 22.
uti *adv.* 57.
uti *verb.* 216.
utinam 197, 212, 247.
utrei 23.
utrinque 103.
utrique 61, 97.
utrisque 116.
uveis 131.
vulgò 137.
vulnere 267.
vulſculus 147.
vultur 142.
vulturis 141.
uxor 214.
uxorem 259.

X.

Xerxes 129.

AUCTORUM ELENCHUS,

Quorum opera in his Fragmentis colligendis explicandisve, uſus eſt HIER. COLUMNA.

A.

Abba Maximus.
Achaeus Eretrienſis.
Achilles Statius Alexandrinus.
Achilles Statius Luſitanus.
Acron Horatii interpres.
Actius Syncerus.
Acuſilaus.
Adamantius.
Adrianus Turnebus.
Aelianus.
Aelius Donatus.
Aelius Lampridius.
Aelius Scillo.
Aelius Tubero.
Aemilius Probus.
M. Aemilius Scaurus.
Aeſchines Rhetor.
Aeſchylus περὶ παροιμιῶν.
Aeſchylus Athenienſis poëta Tragicus.
Aeſchylus Sardianus Jambor. poëta.
Aeſopus.
L. Afranius.
Agameſtor Pharſalius.
Agathocles.
Agathon Tragicus.
Agathyllus.
Aglaoſthenes.
Alanus de Inſulis, qui & Anclaudianus.
Albricus.
Alcaeus.
Alcidamas.
Alcimus.
Alexander Cornelius.
Alexarchus rerum Italicarum ſcriptor.
Alexis Comicus.
Alfius Belli Carthaginienſis ſcriptor.
Alphenius Juriſconſ.
D. Ambroſius.
Ambroſius Nolanus.
Ammianus Marcellinus.
Amphis Comicus.
Anacreon.
Anaxagoras.
Anaxandrides.
Anaximander.
Andreas Alciatus.
Andronicus Imperator.
Andro Teius.
Angelus Politianus.
Annius Viterbienſis.
Anticlides.
Antigonus.
Antimachus.
Antiochus Syracuſanus hiſtoricus.
Antipater Macedo.
Antiphanes.
Antiphon.
Aniſtius Labeo.

M. Antonius.
Antonius Auguſtinus.
Antonius Gnipho antiquus Grammat.
Antonius Goveanus.
Antonius Liberalis.
Antonius Monachus.
Apollodorus.
Apollonius.
Apollonius Rhodius.
Apollonii Scholiaſtes.
Apollonius Sotadis filius.
Appianus Alexandrinus.
Appion Grammaticus.
Appulejus.
Aquila Romanus.
Aratus Poëta.
Arati interpres.
Archeſtratus.
Archias Poëta.
Archilaus.
Archimedes.
Aretades Cnidius.
Ariphrades.
Ariſtaenetus.
Ariſteas Proconneſius.
Ariſtides Mileſius Hiſtoricus.
Ariſtides Orator.
Ariſtobulus.
Ariſtocles.
Ariſtophanes.
Ariſtophanis Scholiaſtes.
Ariſtophanes Grammat.
Ariſtoteles.
Armogius.
Arnobius.
Arrianus.
Artemidorus.
Artemon Mileſius.
Artorius.
Aruſianus Meſſus.
Aſconius Pedianus.
Aſinius.
Aſper Grammaticus.
Aſtydamas Tragicus.
Athamas Pythagoreus.
Athanadas.
Athenaeus.
Athenagoras.
Attalus Philoſophus.
Atteius Capito.
Atteius Philologus.
Attius Poëta.
Auctor Arati vitae.
Auctor Collectaneorum Conſtantino Caeſari dicatorum.
Auctor Elegiae de Med. faciei.
Auctor Elegiae de Philomela.
Auctor epigr. in Auguſtum.
Auctor Epitomar. T. Livii.
Auctor Etymologici.
Auctor ad Herennium.
Auctor libri de Homeri vita.
Auctor obſcoeni Carm.
Auctor Orationis in Cic.
Auctor de Viris Illuſtrib.
D. Auguſtinus.
Aulus Gellius.
Aulus Serenus.
Aurelius Olympius.
Aurelius Prudentius.
Auſonius Gallus.

B.

Bacchilides Poëta.
Bartholomaeus Maranta.
Baſilius Magnus.
Baſilius Zanchius.
Beda.
Benedictus Aegius.
Bias Prienaeus.
Bion.

C.

Caelius Statius.
Caelius Apicius.
Caelius Calcagninus.
Caelius Hiſtoricus.
Caelius Rhodiginus.
Caeſius Baſſus.
Cajus Balbus.
Cajus Baſſus.
Cajus Caeſar.
Cajus Jureconſ.
Cajus Sempronius.
Callias.
Callimachus Medicus.
Callimachus Poëta.
Calliſthenes Sybarita.
Calpurnius.
Calvus Poëta.
Cantharus Athenienſis.
Capitolinae Tabulae.
Carcinus Tragicus.
Carolus Sigonius
Caryſtius Pergamenus.
Caſſiodorus.
Caſſius Hemina.
Caſſius Parmenſis.
M. Cato.
Catullus.
Cenſoriae Tabulae.
Cenſorinus de Die natali.
Cephalon Gergithius.
Cercidas.
Ceſellius Vindex.
Chaeremon.
Chalcidius.
Charax Mitylenaeus.
Chirius Fortunatianus.
Chreſtus.
Chryſippus.
M. T. Cicero.
Cincius.
Cinna Poëta.
Claudianus.
Claudianus Quadrigarius.
Claudius Saturnius.
Claudius Tuſcus.
Cleanthes.
Clearchus.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Cleomedes.
Cleon Poëta.
Cleophon.
Cleoſtratus Tenedius.
Clitarchus.
Codrus Urceus.
Columella.
Conſtantinus Landus.
Corinthus.
Coriolanus Martianus.
Cornelia.
Cornelius Fronto.
Cornelius Gallus.
Cornelius Labeo.

Cor-

Cornelius Nepos.
Cornelius Tacitus.
Cornificius.
Cornutus Perſii interpres.
Crates.
Cratinus.
Criſpinus.
Critolaus.
Cteſias Gnidius.
Q. Curtius.
D. Cyprianus.

D.

DAemon.
Damaſtes Sygaeus.
Damianus Sophiſta.
Dares Phrygius.
Demagoras.
Demaratus.
Demetrius Phalereus.
Demetrius Scepſius.
Democritus.
Demophilus.
Demoſthenes.
Deſpauterius.
Dexippus.
Diagoras.
Dicaearchus.
Dictys Cretenſis.
Didymus.
Dinarchus Orator.
Diocles Peparethius.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laërtius.
Diomedes Grammaticus.
Dion Caſſius Nicaeus.
Dion Chryſoſtomus.
Dionyſiocles.
Dionyſius ſive Oenomaus.
Dionyſius Afer.
Dionyſius Chalcidenſis.
Dionyſius Halicarnaſ.
Dionyſius Lambinus.
Dionyſius Longinus.
Dionyſius Mileſius.
Dionyſius Phryx.
Diphilus.
Dominicus Pizimentius.
Dorion.
Dorotheus Camillus.
Doſiades.
Duodecim Tabulae.

E.

EMpedocles.
Ennius Grammaticus.
Q. Ennius.
Epaenetus.
Ephippus.
Ephorus.
Epicharmus.
Epicurus.
Epicurus Gargettius.
Epigrammata Graeca.
Epimenides Gnoſius.
D. Epiphanius.
Eratoſthenes.
Erotianus.
Etruſcorum libri.
Eubulus.
Eudoxus.
Euelpis Chariſtius.
Euemerus.
Euenus.
Euethes.
Eumachus.
Eumelus Corinthius.
Eumolpus.
Euphon.
Euphorbius.
Euphorion.
Euphorius.
Euripides.
Euripidis Scholiaſtes.
Euſebius Caeſarienſis.
Euſtathius.
Euſtathius Archiepiſc.
Euthicles.
Eutropius.
Euxenides.

F.

FAbius Pictor.
Fannius.
Faſti Capitolini.
Faſti Siculi.
Feneſtella.
Ferdinandus Pincianus.
Feſtus Pompejus.
Flavius Caper.
Flavius Soſipater Chariſius.
Flavius Vopiſcus.
L. Florus.
Fortunatianus.
Franciſcus Floridus.
Franciſcus Maſſarius.
Franciſcus Petrarcha.
Franciſcus Robortellus.
Frontinus.
Fulgentius.
Furius Antias.

G.

GAlatas.
Galbius Baſſus.
Galenus.
Gargettius Epicurus.
Gelenius.
Cn. Gellius.
Gentianus Hervetus.
Germanicus.
Gifanius.
Glaucus Locrenſis.
Gracchus.
Grammatici.
Gratius.
Greg. Nazianz.
Gulielmus Budaeus.
Gulielmus Canterus.
Gulielmus Philander.

H.

HArpocration.
Hegeſias.
Hegeſippus Hiſtoricus.
Heliodorus Emiſaeus.
Hellanicus.
Henricus Memmius.
Hephaeſtion.
Heraclides Lembus.
Heraclides Ponticus.
Heraclides Syracuſanus.
Hermogenes.
Hermogenianus.
Hermolaus Barbarus.
Hermolaus Byzantius.
Herodianus.
Herodorus.
Herodotus.
Herophilus.
Heſiodus.
Heſychius.
Hiceſius.
D. Hieronymus.

Hieronymus Aquavivus.
Hieronymus Cardanus.
Hieronymus Columna in Adagiis, & Etymologiis.
Hieronymus Donzellinus.
Hieronymus Mercurialis.
Hieronymus Vida.
Hipparchus.
Hippias.
Hippon.
Hippon Melius.
Hipponactes.
Hipponax.
Hirtius.
Homerus.
Horatius.
Hoſtilius.
Hoſtius.
Hyginus.
Hypatus Macedonius.
Hyperides.

I.

JAcobus Cruquius.
Jamblichus.
Janus Gulielmus.
Janus Palmerius.
Janus Parrhaſius.
Incerti Scriptores.
Joannes Boccacius.
Joannes Chriſtophorſonus.
Joannes Grammaticus.
Joannes Longus.
Joannes Porteſius.
Joannes Serranus.
Ion Chius.
Iophon.
Fl. Joſephus.
Joſephus Scaliger.
Jovianus Pontanus.
Iſacius Pontanus.
Iſidorus.
Iſigonus Nicaeenſis.
Iſocrates.
Iſter.
Juba.
Julianus Aurelius.
Julianus Barrada.
Julianus Caeſar.
Julius Firmicus.
Julius Modeſtus.
Julius Pollux.
Julius Rufinianus.
Junius.
Juſtinus.
Juſtus Lipſius.
Juvenalis.

L.

LAberius.
Lactantius Firmianus.
Lapides Antiqui.
Laſus Herminenſis.
Laurentius Gambara.
Laurentius Valla.
Leonides Byzantius.
Lesbonax.
Libo.
Libri Sacerdotum Populi Romani.
Licinius Imbrex.
Licinius Macer.
Licinius Mutianus.
Lilius Gyraldus.
Lippius Collenſis.
T. Livius.
Livius Andronicus.
Lucanus.
Lucianus Samoſatenſis.
Lucilius.
Lucius Florus.
Lucius Calpurnius.
Lucius Cincius.
Lucius Tarrutius.
Lucretius.
Q. Luctatius Catulus.
Lycimnius.
Lycon.
Lycophron.
Lycophronis Scholiaſtes.
Lycurgus.
Lynceus.

M.

MAcrobius.
Maecenas.
Mamertinus.
Manethus.
Manilius.
Manilius Mathem.
Mapheus Vegius Laudenſis.
Marcellinus.
Marcus Ant. Muretus.
Martialis.
Martianus Capella.
Cn. Matius Poëta.
Matron Poëta parodiarum.
Maximus Tyrius.
Melanippides.
Melanthius.
Meleſermus Athenienſis.
Melius.
Menander.
Menethon Aegyptius.
Merillus.
Metrodorus.
Minutianus.
Minutius Felix.
Mnaſeas.
Mneſitheus Athenienſis.
Mneſthaeus.
Mnimermus.
Modeſtus.
Moſchion.
Moſchus.
Muſaeus.
Muſonius.
Mylus.
Myniſcus.
Myro Byzantia.
Myrſilus Leſbius.
Myrtilus.
Myſthaecus.

N.

NAEvius.
Neanthes.
Nemeſianus.
Neophron Sicyonius.
Nicander.
Nicandri Scholiaſtes.
Nicanor Cyprius.
Nicephorus Calliſtus.
Nicephorus Gregora.
Niceratus.
Nicolaus Faber.
Nicomachus Alexandrinus.
Nicoſtratus Epheſius.
Nigidius Figulus.
Nonius.
Nonii Corrector.
Nonnus Panopolitanus.
Novius.
Numa de Pontificalibus.

Nu-

Numenius.
Nymphodorus Syracuſanus.

O.

OCellus Lucanus.
Octavius Auguſtus.
Octavius Herennius.
Octavius Lampadio.
Oenomaus.
Oneſicritus.
Onomacritus.
Onuphrius Panvinius.
C. Opilius.
Oppianus.
Oraculum.
Orpheus.
Oſidius Geta.
Ovidius.

P.

PAcuvius.
Palaemon.
Palaephatus.
Palladas Epigrammatarius.
Pancrates Arcas.
Pancratius.
Pandectae.
Pantaleon.
Panyaſis Halicarnaſſ.
Papinianus.
Papyrianum jus.
Parmenides.
Paullus Diaconus.
Paullus, qui Feſtum mutilavit.
Paullus Jovius.
Paullus Juriſconſ.
Paullus Leopardus.
Paullus Manutius.
Paullus Oroſius.
Pauſanias.
Paxamus.
C. Pedo Albinovanus.
Perſius.
Petronius Arbiter.
Petrus Bellonius.
Petrus Crinitus.
Petrus Daniel.
Petrus Pithoeus.
Petrus Victorius.
Phanodemus.
Phavorinus.
Phemonoë.
Pherecydes Syrus.
Philemon Comicus.
Philetaeras.
Phileras.
Philippus Beroaldus.
Philippus Epigrammatarius.
Philiſtus.
Philo.
Philo Byblius.
Philochorus.
Philoſtratus Junior.
Philotimus.
Philoxenus Cytherius.
Phlegon Trallianus.
Phocas Grammaticus.
Phocion.
Phocylides.
Phoebus Antiochenus.
Phorion.
Phurnutus.
Pierius Macedo.
Pierius Valerianus.
Pindarus.
Pindari Schol.
Placiades Fulgentius.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plinius Nepos.
Plotinus.
Plutarchus.
Poëta vetus incertus.
Polyaenus Macedo.
Polybius.
Polycrates Samius.
Polydorus Virgilius.
Polyſtephanus.
L. Pomponius Attellanarius.
Pomponius Atticus.
Pomponius Juriſconſ.
Pomponius Laetus.
Pomponius Mela.
Pontificalia indigitamenta.
Porphyrio Horatii interp.
Porphyrius philoſoph.
Poſcenius Feſtus.
Poſidonius.
Poſthumius Albinus.
Praxiphanes.
Priſcianus.
Probus Grammat.
Proclus.
Procopius.
Prodicus.
Promathion Peparethius.
Propertius.
Protagoras.
Pſellus.
Ptolemaeus.
Publius Syrus.
Publius Victor.
Pyrander.
Pythagoras.
Pythagorici.

Q.

QUintianus Stoa.
Quintilianus.
Q. Cicero.
Q. Claudigarius.
Q. Septim. Romanus.
Q. Septimius Tertullianus.
Q. Serenus.
Q. Smyrnaeus, qui ab Homero praetermiſſa ſequutus eſt.
Q. Vargunteus.

R.

RHabanus Fuldenſis.
Rhemnius Palaemon.
Rhianus Poëta.
Roma Ilienſis.
Romulus Amaſaeus.
Rondeletius.
Rufinus.
Rufinus Epheſius.
Rutilius Geminus.

S.

SAcerdotum Populi Rom. libri.
Salluſtius.
Salomon.
Salvianus.
Sanchuniathon Phoenix.
Santra.
Scaliger.
T. Scaurus.
Sedigitus Volcatius.

Seleucus.
Sempronius Aſellio.
Seneca Philoſophus.
Seneca Tragoediarum ſcriptor.
Sentius Augurinus.
Sergius.
Servius Claudius.
Servius Honoratus.
Sextus Empiricus.
Sextus Rufus.
Sibylla.
Sidonius Apollinaris.
Silius Italicus.
Simeon Boſius.
Simmias.
Simon Magus.
Simonactides Chius.
Simonides.
L. Siſenna.
Socion.
Socrates.
Solinus.
Solon.
Sopater.
Sophocles.
Sophoclis Scholiaſtes.
Sophron.
Soſias Epicurus.
Soſipater.
Soſiphanes.
Sotades.
Ael. Spartianus.
Speuſippus.
Staſimus.
Statilius Maximus.
Statius.
Statii vetus interpres.
Stephanus.
Stilbius.
Stobaeus.
Strabo.
Strattis.
Suetonius.
Suevius.
Suidas.
Sulpitius Lupercus.
Symmachus.

T.

Tabulae Capitolinae.
Tabulae Decemvirales.
Tabulae Siculae.
Tarrhaeus Gram.
L. Tarrutius.
Tatianus.
Teleclides.
Terentianus.
P. Terentius.
Themiſtius.
Theocritus.
Theocriti Scholiaſtes.
Theodoretus.
Theodorus Cyrenaeus.
Theodorus Gaza.
Theognetus Comicus.
Theognis.
Theologi antiqui.
Theon Arati interpres.
Theophilus Antiochenus.
Theophilus Comicus.
Theophraſtus.
Theopompus.
Theotimus.
Thomas Morus.
Thraſymachus.
Thucydides.
Thucydidis Scholiaſtes.
Thyleſius.
Tibullus.
Timaeus Hiſtoricus.
Timocles Comicus.
Timon Phliaſius.
Titinnius Poëta.
C. Titius.
Q. Trabea Comicus.
Tranſalpinus Chiliad. auctor. (*Eraſmus*)
Trebellius Pollio.
Tripertita.
Tryphiodorus.
Tubero Hiſtoricus.
Turpilius.
Tyndaricus Sicyonius.
Tyrtaeus Poëta.
Tzetzes.

V.

Valderus.
Valerius Antias.
Valerius Aedituus.
Valerius Cato Grammaticus.
Valerius Flaccus.
Valerius Maximus.
Valerius Probus.
Valerius Soranus.
Varius.
M. Varro.
Varro Atacinus.
Vegetius.
Velius Longus.
C. Velleius Paterculus.
M. Verrius Flaccus.
M. Vertranius Maurus.
Vetus Gloſſarium.
Vibius Sequeſter.
Victorinus.
Vincentius Friſciſcutius.
Virgilius.
Vitruvius.
Ulpianus. J.C.
Volaterranus.
Volumnius.
Voluſius.
Vulcatius Gallicanus.

X.

Xenagoras.
Xenophanes.
Xenophon.

Z.

Zelotes Epigrammatarius.
Zeno.
Zenodotus.
Zopyrinus.

IN EXPLICATIONES HIER. COLUMNAE,

RERUM ET VERBORUM,

Hiſtoriarum, atque fabularum, populorum, urbium, inſularum, montium, fluviorum, piſcium, perſonarum, figurarum, proverbiorum, deſcriptionum, philoſophorum opinionum, apophthegmatum, aliarumque rerum memorabilium; necnon Auctorum, qui partim notantur, & corriguntur, partim germana lectione donantur, locupletiſſimus

INDEX.

Numeri hujus indicis ab Joanne Columna conſcripti, noſtris paginis non reſpondent; verùm illis editionis primariae quarum numeros in margine hujus noſtrae adnotavimus.

A.

A crebrò inculcatum qualem reddat orationem 101.378
Abaddir quid 488
Abies, abiegnus, abiegineus 315
Abietis materia ad quid neceſſaria ſit 364
Abnueo 150
Aborigines Latinos appellatos eſſe 55
Abſes *pro* abſens 290
Abydos urbs 251. à quibus fuerit condita *ibid.* 252. oſtreis abundat *ibid.*
Acarna Magneſiae oppidum 257
Acaſtus 440.441
Ἀκερσεκόμης, &
Ἀκέσιος Apollo 436
Acharna piſcis 257
Acheron quid ſit, unde dictus, & cur per eum mortuorum animae tranſvehantur 376.377. ejus oſtium 380
Acheron Mariandynorum rex 377
Achillea herba 415
Achilles unde nomen ſit ſortitus, à quo, & quibus nutritus, Medicinae peritus 340. à quo herbarum cognitionem didicerit 415. Polydorum interimit 376. Lariſſaeus, Phthius cur appellatus IX. Pyriſſous 340
Aconitum quid ſit 377
Acontii etymon 372
Acronis locus emendatur 446
Acroſtichides quae ſint 303.304 unde dictae 303
Ἀκροτελεύτιον quid 304
Ἀκυρολογία 9
Adgrettus *pro* aggreſſus XVI.500
Ἅδης quis ſit 278. unde dictus 379
Adjuro *pro* adjuvero 5.230
Admetus 440.441
Adolabilis quid ſignificet 451
Adorare *pro* agere 95
Adraſtea nympha 487
Adraſtus 431
Adrianus Caeſar vetuſtum dicendi genus vehementer amavit. Quos valde commendarit 1
Advenies *pro* adveniens 290
Adverbia in *e* deſinentia in *ter* feciſſe 505
Advorſum *pro* apud 417
Aeacidarum gentem totam divinitus oblata caede occubuiſſe 466

Aea-

Aeacus quis 346. filios regno expellit 347
Aega Panos uxor 483
Aegina Aſopi filia 348
Aegyptii quarum artium fuere inventores 351
Aeneas Jupiter indiges appellatus, ejus ſacellum cum inſcriptione 85. ubi ſepultus 63
Aeolia à quo condita ſit, nomenque habuerit 427.
Aeolus Hellenis filius 427
Aeolus Melanippes filius *ibid.*
Aepytus Creſphontis filius 398
Aequor unde dicatur, & quid ſignificet 101.102
Aerea cuſpide facta vulnera minus difficulter curari 414
Aër fulva 197
Aëris mare 439
Aërope uxor Atrei 419
Aerumna, & erumna ſine diphthongo unde dicta ſit 53
Aeſchylum meraciore vino calidum Tragoedias ſcripſiſſe XIII
Aether ex quibus ſit progenitus 202
Aethiopes caerulei 435
Aëtites lapis 490
Aevum unde dictum 86
Africanus Superior ubi ſepultus XIIII
Agamemno Telamo olim dicebatur 347
Agamemnonis mutatum conſilium, & verba 335. ejus, fratriſque contentio *ibid.* 336
Agaſo unde derivetur 130
Agea quid ſit, & unde dicta ſecundum Feſtum 222
Agellii locus emendatur 111.138.300
Agere precibus 95
Agitare aevum 158
Agmen quid ſign. 121.463
Ajax, & ejus etymon 345.370. & Ulyſſis certamen 342. repulſam accipit, greges trucidat, arietem Ulyſſem ratus caedit, ſuo ipſius gladio incumbit *ibid.* cur ſibi necem inferat 347
Ajacis ſanguis in florem mutatus 344. ſepulchrum, templum, & ſtatua ubi locorum fuerint 345
Alba Longa oppidum, & unde dicta ſit 59. à quo everſa 102
Alcaeus meraciore vino calidus ſcribebat XIII
Alcamenes primus Hecates triforme ſignum fecit 467
Alcedo unde nominis originem habeat 505
Alceſtidis fabula 440.441
Alcmaeo filius Amphiarai 431.432
Aleus 413.414
Alexander Epirotarum rex Dodonaei oraculi reſponſo deceptus, & ubi locorum trucidatus ſit 377
Alexandrum Magnum forma ſupra hominem auguſtiore fuiſſe ſecundum Solinum 85. Priamo ad Hercei Jovis aram parentaſſe 367
Ἀλεξίκακος Apollo 436
Ἀλεξίκακος Hercules 358
Ἀλεξίκακος, qui & Tutanus, ac Rediculus 173
Ἀλεξίδαμος quis appellatus ſit 358
Ἀλληγορία 13
Alliteratio 60
Ἀλφαβητισμός 4
Altiſonans Jovis epitheton 240
Am quid ſignificet 90
Amalthea Jovis nutrix 487
Amaſſo *pro* amavero 230
Ambactus XVI.503
Ambracia filia Melanei Dryopum regis 453
Ambracia, aliàs Ampracia urbs 452. unde dicta 453
Amor ex quibus ſit progenitus 202
Amphiaraus vaticinandi peritiſſimus, ejusque hiſtoria 431.432.444.
Ἀμφιβολογία 8
Amphion 446.447
Amphithraſo quid ſit 451
Ampliter 70
Amulii hiſtoria 53.59.60.
Amyntor 424
Anacharſis Scytha cur δίγλωττος appellatus ſit 501
Ἀναφορά 7
Ἀναστροφή 9.136
Anaxagorae de Sole ſententia 280
Anaximandri de Sole opinio 213.280
Anchiſes unde ſit oriundus, & augurandi ſcientiam aſſecutus. 52

Ancile quid ſit, ejus forma, & etymon 90
Ancus Tulli ſucceſſor 103. 104. ejus obitus 107.
Andromache unde dicta 370. Priamum cur patrem vocet 365. ejus fabula 362
Andromedae fabula 408
Angelus Politianus notatur 321
Anguillae ubi optimae 258
Anguis caeruleus 435
Anima unde dicta 276. alata ſecundum Zoroaſtrem 44
Animarum tranſmigratio 42. 43
Animalia bruta ſermone ab hominibus differre 473
Animas *pro* animans 290
Animus quid ſit, variae opiniones 404
Animi ſedem ſanguinem eſſe 27. ſubſtantia 73. affectus in corde 27. perturbationes 19. 20. 21
Animum igneum eſſe 27. 279. harmoniam 404. à Deo id quod eſt habere 283
Animi poſt mortem ſuperſtites 27
Annalis, & hiſtoria quid differant VI. VII
Annibal unde ſit oriundus 150. Panico furore conſternatus divinitus ab Urbis oppugnatione propellitur 173. Antiochum dehortatur, ne imparibus copiis cum Romanis contenderet 176
Annibálem, & Hamilcârem olim pronuntiatum eſſe 269
Anni ordo ſecundum Romulum 92. Numam verò 89. de eo variae opiniones *ibid.* 90
Annueo, & abnueo apud veteres 105
Annuere, vel innuere narium, vel labiorum eſſe 474
Annuo, annuvi 105
Anſatae haſtae 111. 121
Ἄνθος νέκταρος quid ſit 443
Anthracinae veſtes 422
Antia Ulyſſis & Circes filius, & oppidi nomen 63
Antigerio dictio priſca 503
Antinoa Peliae filia 325
Antiopae fabula 446, 447
Ἀντίστοιχον 6
Antiſto 336. 337
Ἀντίθετις 6
Ἀντίθετον 13
Antonii Auguſtini error 409
Ἀντονομασία 12
Anuis *pro* anus 1. 382
Anxur, aliàs Tarracina 238. unde nomen habeat 239
Aper ποτάμιος χοῖρος 253
Ἀφαίρεσις 5
Aphyae ubi optimae gignantur 258
Ἀποκοπὴ 5. 137
Apollo quid ſignificet 280. unde dicatur 370. 436
Apollo ἀκερσεκόμης, ἀκέσιος, ἀλεξίκακος 436. ἀργυρότοξος 437. χαίτηος, χρυσοκόμης 436. χρυσότοξος, κλυτότοξος 437. ἑκαβόλος, ἑκατηβελέτης, ἑκατηβόλος, ἕκατος, ἑκηβόλος, παιάν 436. quando noxius, quando placidus, & benevolus 435. 436
Apollinis ſagittae quid ſint 436. ſimulacra quomodo apud priſcos effingebantur 435.
Apollini comam ephebi olim nutriebant, & ubi locorum, quóve tempore offerebant 436
Apophthegmata aliquot 138. 147. 152. 276. 298. 336. 348.
Apparatio *pro* apparatus 98
Appii Claudii verba in Senatum 115
Appionis Grammatici error 255.
Appulejus emendatur 251. 253. 254. 255. 257.
Ἀπρέπεια 8
Apriculus piſcis quomodo Graecè dicatur, & ubi locorum naſcatur 254
Aprilis unde dictus 92
Aptum ſtellis 95
Aquila quomodo Graecè dicatur, ejus etymon 490. avis auſpicata; ejus aliquot auguria; avis calidiſſima, & qua, ne ova quibus incubat coquere poſſit, arte utatur; ejus epitheta; Jovi infanti nectar miniſtrat *ibid.*
Aquilam Jovi miniſtraſſe fulmina, cur fingatur 490
Aquilo unde dictus ventorum rex, & pater 194
Arar Celtarum fluvius, & unde appellatus ſit 250.
Arbores navibus congruentes 128. 129
Arcades cur προσέληνοι 330
Archemorus quis fuerit, & unde nomen ſortitus 444

Archimedis ſpeculum 281
Archondas apud Graecos Tyrrhenae tubae uſum primus intulit 102
Arcitenens Apollinis & Dianae epitheton 437
Arcus, & arquus quid ſignificent ſecundùm Nonium 185
Ardea Ulyſſis, & Circes filius, & oppidi nomen 63
Areopagus quid ſit, & unde dictus 389
Argei quid ſignificent, & unde nomen habeant 91
Argiope filia Teuthrantis 414
Argivorum reges unde aſſumebantur 490
Argo navis unde dicta ſit 315. ubi conſtructa 314. ejus epitheta *ibid.* ex quibus arboribus fabricata *ibid.* 315. primùm conſtructa *ibid.*
Argos oppidum Theſſaliae 315
Argus filius Phryxi *ibid.*
Argutarier 469
Ἀργυρότοξος Apollo 437
Arimaſpi unoculi, & unde dicti 228
Ἄρης quis ſit, & unde dicatur 389
Ariſtodemus, 400. ejus filii 401
Ariſtophanes meraciore vino calidus ſcribebat XIII
Armentae 72
Ἄσωτος, ſive ἄσωστος 291
Aſpra *pro* aſpera. 5
Aſſaracus quis fuerit, & unde oriundus 52
Aſſectari paſſivè poſitum 500
Aſteropea filia Peliae 325
Aſtra quae primùm conſtituerit, & cui demonſtrarit 496
Aſtrononiae inventores qui fuerint 351
Aſtu civitas, & ἀστοὶ incolae 329
Aſtutus unde dictus *ibid.*
Ἄστυ quid, & ejus etymologia *ibid.*
Aſtyanax unde nomen habeat, Scamandrius apud Homerum *369.* de turri praeceps datur *362.* cur in eum tam immaniter ſaevitum ſit *369*
Aſtyoche Simoentis filia 52
Ἀσύνδετον 8
Atabyrius hoſpes, Jupiter, mons 493
Atarna civitas 257
Ater quid ſignificet 422
Athamantis fabula 405.406
Athamantis Pythagorei opinio de mundi principiis 279
Athenae in quot partes fuerint diviſae *329.* earum antiquitas, & inter Arcades contentio 330
Athenienſes cur cicadis comas ornarint *ibid.*
Athenagorae locus emendatur 487
Ἄθεοι qui fuerint 482
Atlantei Africae populi 486
Atlantem Telamonem vocari 505
Atque *pro* ſtatim 148
Atrei fabula 419
Atticae regionis antiquitas, & cur antiquitatis ſignum fuerit cicada 330
M. Attilio quid evenerit 152.153
Aucupo *9,319*
Audacter, & audaciter 137
Audibo 348
Audio unde derivetur 357
Aventinus mons, & unde dictus *62*
Auge 413.414
Augifico *372*
Augures carpuntur 350
Augurium quid ſit, & auſpicium, quid differant 61
Auguſtus locus quid, & unde dictus 214
Avium obſervationum inventores 61
Auratae ubi optimae gignantur 258
Aurorae pennas tribui 67
Auroram trahit Pegaſus *ibid.*
Auſculto unde derivetur *357*
Auſonius emendatur 129
Auſpicium quid ſit, & augurium, quid differant 61
Auſter ventus, & Hauſter cum aſpiratione, ejuſque varia epitheta *193.194*
Auſtrati qui ſint 194

B.

B Quomodo olim pronunciabatur 110
B cum p affinitas 114
Bacchus unde dictus ſit *406.* primus mortalibus vitium ſatus oſtendit, & quomodo à Graecis appellatus, in leonem converſus unum è Gigantibus interimit 407
Bacchi varia nomina *406.* eorumque etymon *ibid.* 407
Baccho quaenam victima mactabatur, & ubi locorum *76*
Baiae urbs XV

Βαίτυλος quid ſit 488
Barbaricae opes, & Barbari qui olim dicebantur 366
Belli origo unde mortalibus ſit exorta 491
Bellipatiens juventus 161
Bellipotens Martis epitheton 114
Bellona unde derivetur 467
Bellum unde nomen habeat *ibid.*
Bene *pro* valde poſitum 71. 72
Bene vortat 88
Bilingues qui fuerint 501. 502
Bion quid ſenſerit de aſtronomis 351
Boare unde deductum ſit 180
Boeotiam quis condiderit, eoque nomine appellarit 427
Boeotus filius Melanippes *ibid.*
Bombus pedum 505
Bona foemina olim quae appellabatur 108
Bona pars quid ſignificet 72
Bos Luca quid ſit, & unde dicta 468
Branchidae populi bilingues 501
Βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοὰξ ranarum vox 103
Βρένδος quid ſignificet 200
Brendus Herculis filius *ibid.*
Βρεντήσιον, & Βρενδέσιον urbs, ejusque etymon *ibid.*
Brettiani populi 501
Brettus Herculis filius *ibid.*
Bromia quae ſit 406
Bromius quis ſit, & ejus etymologia *ibid.*
Bruges, ſeu Fruges 503
Brunduſium urbs, & unde dicatur 200
Brutates, &
Brutii populi, unde ſint appellati, & cur bilingues 501
M. Brutus oraculi interpres 285
Bucephalus Alexandri Magni equus 215
Burrhus 114
Buteo quid, & quomodo Graecè appelletur 233
Buteoni in auguriis primas partes tribui *ibid.*
Buxum, & buxus 140. 141. unde dicta 114.
Byrſa civitas à quo condita ſit, & quo tempore 39

C.

Κακόφατον 9
Cacum Herculis boves abegiſſe 72
Cadavera à quibus olim ungebantur 108
Caduceum cur geſtet Mercurius 144
Caecilius Minutianus emendatur 492
Cael *pro* caelum XV
Caelaſſis *pro* caelaveris 230
Caelius Calcagninus reprehenditur 136
Caelum, & caelus veteribus 236. quid ſignificent 76. peplum appellari 201. cur pater 277. die aperiri, noctu verò claudi 123. 124. ac terram tanquam teſtes qui invocabant 319
Caeli clypeus, & quot modis dicatur 334. fretum 14 439. portae 124. tegmen 201. velum *ibid.*
Caelus quis, & unde dictus 485. quomodo Graecè dicatur, ejuſque etymon 492. ejus filii 485. 486. eidem quis virilia amputarit *ibid.*
Caementae 9. 469
Caeninenſes populi à Romulo caeduntur 81
Caerula templa 82. 83
Caerulea mors, umbra 435
Caeruleae Furiae *ibid.*
Caerulei Aethiopes *ibid.*
Caeruleum mare 83
Caeruleus anguis 435
Caeruleum à Caeruleo differre 100
Caeſar quid ſemper in ore habuerit 463
Caïcus fluvius 414
Caji Matii locus emendatur 494
Καιρὸς Jovis noviſſimus filius 121
Calabria cùr olim Meſſapia dicta ſit IX. ejus limites X
Caligulae vox Tragica 460
Calliope Muſarum regina 37. unde ſit dicta 38
Callirrhoë Scamandri filia, ejuſque liberi 52. fons 331
Calor magni animi fomes 100.
Calorem humore nutriri 327
Calvaria piſcis, ejus deſcriptio, & nomenclatura 257
Campani civitate donati 235
Campanis Romanas uxores ducere licuiſſe *ibid.*
Campi Magni Africae 270
Campſo quid ſignificet, & unde derivetur 161
Canere vaticinantium erat 47. 48.
Canes *pro* canis 225. 315. com. gen. 163
Capetus rex Albanorum 93.
Capital *pro* capitalis XV

Καππακισμὸς; 4
Καπρίσκος, & κάπρος, an idem piſcis 254
Capys unde ſit oriundus 52
Carcer quid ſit, & quomodo Graecè dicatur 66
Carmen Cyclicum quid 51
Carthago à quibus ſit condita, variae opiniones 150
Caſcus XVI. 54. 55.
Caſius hoſpes, mons, Jupiter 493
Caſnar XV
Caſſandra, alias Alexandra, filia Priami 359. ejus vaticinium unde fluxerit, vaticinia cur inutilia ſint reddita *ibid.*
Caſſiopes arrogantia 408
Caſſius mons unde nomen traxerit 485. 486
Caſus ſextus geminatus 179
Cata XVI
Κατάχρησις 14
Καταχθόνιοι δαίμονες qui ſint 489
Catamitus unde derivetur 505
Catonis ſententia de otio 337
Catus quid ſignificet 217. 218. unde dictus *ibid.*
Cauſiani naſcentes lugent, mortuoſque beatos exiſtimant 404
Cecrops quis fuerit, & cur biformis fingatur 501. ejus anima evocata 472
Celere *pro* celeriter 295
Celeriſſimus 200
Celox, & ejus quantitas 223
Centurionis inſigne XII
Cephalaea caro 256
Cepheus pater Andromedae 408
Cerberum quò Hercules traxerit 377
Cercopes in ſimias mutati 231. 232
Ceres unde ſit dicta 285. ejus, & Proſerpinae templa ubi terrarum ſint conſtructa 230
Cererem eſſe terram 278
Cerno *pro* judico 421
Cernere ferro 105
Ceſellii error 176
Ceti deſcriptio, oſſa tanquam ſervatae à Perſeo Andromedae veſtigium ubi locorum oſtentabantur, eorundem magnitudo, & menſura, eaque quis inter miracula oſtenderit 410
Cette I. 326
Chaeremonis opinio de gallorum antelucanis cantibus 471
Χαίτηος Apollo 436
Χαλκίμβολοι, & Χαλκιμβολάδες quid ſignificent 133
Charactêres dicendi 2
Χαρακτηρισμὸς 17
Charadrius avis, & ejus etymon 253
Chariſius emendatur 202. 203. 238
Charites Cypariſſos appellari 140
Χειροβαλίστρα 222
Chronographia 67. 199
Chryſalus quid ſignificet 371
Chryſippus in puteum demerſus 419
Χρυσοκόμης Apollo 436
Chryſogonus quid ſignificet 371
Χρυσότοξος Apollo 437
Cicadarum natura 330
Cicadis qui comas ornarint, & qua de cauſa *ibid.*
Cicero emendatur 261. 319. 435. ejus locus reſtitutus 117
Circaei montes 491
Circulatores qui appellentur 350
Circus quid ſignificet *ibid.*
Citharae vox conficta τρετταναλὸ 103
Clamor nautis cur peculiaris ſit 180
Claſſicum quid 66
M. Claudius emendatur 203
Cleanthis opinio de Sole 280. de Olympo 492
Clupea quid 250. 251
Clupeo verbum quid ſignificet 166
Clupeus, & clupeum 165. 166. unde dicatur *ibid.*
Cluſius Janus 218
Clypeum è dimicantis manu cadere, probroſum apud Graecos erat 470
in Clypeo funus efferendi mos à quo ſit profectus 372
Clytia 424
Κλυτότοξος Apollo 437
Κοκκύζειν quid ſit 473
Coclites qui ſint, & unde dicti 228
Codrus rex Athenienſium 392
Cognatus unde dicatur 227
Cohus 223. 224
Colchi quoſnam invocabant in accepta injuria 331
Collatio, ſive παραβολὴ 15

Co-

Comiter *adverb.* & ejus origo 468
Comitium quid, & unde ſit appellatum 78
Comoedia unde dicta 273. 468
Comoediarum inſcriptiones unde ſumantur 452. inventor quis fuerit 273
Comparatio 14
Conchae piſces optimae ubi gignantur 258
Concorditer 79
Concubia nocte, & noctu 135
Conglomero quid ſignificet 421
Conjectus *pro* conjectio 98
Cono *verbum* 10
Conſentes dii 264
Conſipta 322. 323
Conſonantes olim non geminabantur 110
Conſonantium aſpero concurſu cadentium arborum fragor exprimitur 127. 128
Contemplo *verbum* 295
Contudit *pen. prod.* 200
Convivarum mos 108
Convivo, as 294
Cor *pro* animo 176
Corculi qui ſint 218
Cornelii qui fuerint 158
Corona cui olim dabatur, &
Coronarum genera 356. 357
Corona ex apio quibus erat praemium 444
Corporis honor ſecundùm Platonem 429
Corporo *verbum* 411
Corpulentus 500
Corpus humanum cur terrenum dicatur, cùm ex quatuor elementis ſit compactum 279. 281. 282. 283. 284.
Cortinipotens quis ſit appellatus 114
Corythus 414
Cracentes 225
Craſtus urbs Sicanorum 273
Cratinus negabat quempiam poſſe bonum poëtam evadere, niſi immodicis vini potationibus indulgeret XIII
Creare aram, fanum, urbem 492
Crebriſurus 1. 500
Creon Medeam in exilium agit 311. ejus verba ad Medeam 322
Cres Orionis filius unus ex Curetibus 495
Creſphontis hiſtoria 398. 400. 401
Creſſa 439
Creta inſula unde ſit dicta, quis primum in ea regnaverit, Caprae mons cur olim appellata 495
Cretam nullam alere noxiam belluam ſecundùm Antigonum *ibid.*
Creta Heſperidis filia *ibid.*
Cretenſis regis ſedes olim quae fuerit *ibid.*
Cretenſes mendaces eſſe 494. 495
Cretenſes, & Cretes 503
Crimino *verbum* 296
Crinitus reprehenditur 136. 295
Κρόμμυον, *ſive* κρόμυον quid, & unde dictum 298
Crux *foem. & maſc.* 166
Cumae urbs XV
Cuncto *verbum* 354
Cupentus 1
Cupire *pro* cupere 289
Cupreſſus *foem.* & *maſc.* 140. quomodo Graecè dicatur, & ejus etymologia, ea arbore cur pirae olim circumdabantur *ibid.* 141
Cura unde ſit dicta 230
Curetes qui fuerint 487. 488. unde dicti *ibid.*
Cybele quid ſignificet 472
Cychreus Neptuni filius 347
Cyclades inſulae à Sporadibus an diſtinguantur 111
Cyclicus 51
Cyclopis deſcriptio 156. 157
Cyneas legatus 115. 116
Cypariſſi arbores, & unde nomen habeant 140
Cypariſſi Eteoclis filiae, & earum fabula *ibid.*
Cypariſſos Charites appellari *ibid.*
Cypriae virgines dotem vulgato corpore quaerebant 496
Cyprii boves cur humano ſtercore veſcantur 293
Cypſelus Arcadiae rex 398. 399
Cyri ſententia de terra 284
Κυριολογία 17

D.

DActylorum frequentia celeritatem exprimi 133. 179. 199
Daedalus *adject.* quid ſignificet 502
Δαιδάλλειν quid ſit *ibid.*
Dardanus, ejusque poſteri 52
Datatim ludere 473
Dativus caſus quomodo inflectatur ſecundùm veteres XV. 212

Debilo 1.150.
Decernere ferro 105
Decius pater, & filius 124.125
Degere aevum, vitam 86
Degrumari 196
Delecto quid ſignificet 421
Delibatus 158
Δελτακισμὸς 4
Demetrias Magneſiae oppidum 315
Democritus ait, aëra totum fabulis oppleri 288. ejus opinio de gallorum antelucanis cantibus 471. de mundo 29
Demotice uxor Athamantis 405
Deorum duodecim nomina 263.264.265
Deos qui ſuſtulere 482. nihil curare ſecundùm Epicurum 349
Deponentia verba activè terminata 9.10.175
Depopulo 9
Deprecor quid ſignificet 393
Deſcriptio curſus equi 98.99.100. noctis 332.333.335. mediae 191. occaſus, & matutini temporis 67. ſilentii 268.269 Solis equorum 354.355
Deſcriptiones 15.16.17
Deſmontes 426.427
Deſpauterius notatur 223
Detotondit 148
Dextera mundi pars 71
Dia dearum 81
Διαίρεσις 6
Διαλογισμὸς 17.18
Διάλυσις 14
Diana, *ſive* Diviana 290. Bromia 406. Titanis 466. Trivia 467. apud Scythas humana victima placabatur 74. eandem formidabilem deam olim fuiſſe, & ejus epitheton 437
Διαστολὴ 6
Dice *pro* dic 95
Dico unde derivetur 503
Διχότομος quae ſit 467
Dido 150
Dies *pro* dici 187
Dies ex quibus ſit progenitus 202
Dieſpiter quis ſit 489
Differo quid ſignificet 411
Difficul *pro* difficultas XV.
Dii Conſentes 264. Geniales, & unde dicti 85. Genitales, ſive indigetes *ibid.* Magni 119.120
à Diis vaticinationem eſſe 27
Δημήτηρ quae ſit 285. unde dicta 286
Diogenes quid de ſe ipſo dicere ſolebat 434
Diomedi ubi locorum humana victima mactabatur 76. & quis hunc ritum ſuſtulerit *ibid.*
Diomedis locus emendatur 162.354
Diphilus Cypriorum rex 76
Diphthongum veteres ſolvebant 59
Dirce fons 447
Dirce uxor Lyci 446.447
Divortium cui olim facere licuerit 399
Do *pro* domum XVI.5.238
Dodecacrunos fons 331
Dolus ex quibus ſit progenitus 202
Dominicus Pizimentius notatur 233
Donati locus reſtituitur 504
Drachma quid 351
Duellona 467
Duellum 234
Duillius primus navalem victoriam conſequutus 133
Duplices quando non multum in uſu fuerint 362
Duriter 70

E.

Ἑκαβόλος Apollo, & Ἑκατηβελέτης, & Ἑκατηβόλος, & Ἕκατος 436
Echinus piſcis, & unde dicatur 257
Ἑκηβόλος Apollo 436
Ἔκλειψις 9
Ecliptica Solis iter 269
Ἔκτασις 6
Ἔκθλιψις *ibid.*
Edolare 504
Efferre pedem 317
Efferre pedem de corde 331
Egeria nympha 88.89. unde dicta *ibid.*
Eja militum properantium clamor 239
Εἰκὼν 15
Εἰδωλοποιΐα 16
Εἰρωνεία 13
Elementa quatuor 29. mundi eſſe principia 276.279
Elephantus cur Luca bos dicatur 468
Elimino 318
Elops piſcis, & ubi optimus 254.255

Eloquo 9.175
Empedocles cordi ſuffuſum ſanguinem prudentiae inſtrumentum eſſe exiſtimat 217
Empedoclis opinio de mundi principiis 276 de nigrore, & frigore 379
Ἔμπεδος quid ſit propriè 425
Ἔμφασις 17
Ἐναλλαγὴ 9.10
Endeis filia Chironis 346
Endo 1.58.136
Endoitium,
Endoperator,
Endoploratum,
Endoprocinctum, &
Endoſtrium 65
Engonaſis quid ſit, ejusque variae appellationes 371
Enneacrunos fons 330.331
Ennius Calaber X. ex Meſſapo oriundus IX. Romana civitate donatus VIII. quibus fuerit charus XI. XII. XIII. XIIII. militavit XI. XII. centum militibus praefuit *ibid.* Graecam linguam, Latinam, & Oſcam callebat XIIII. multas exteras dictiones Romanis immiſcuit XVI. antiquis admodum vocibus utitur I. ſchematibus ac tropis 5. duabus negationibus Graecorum exemplo 394. nothis pedibus 5. eleganti literarum delectu 3. muſicorum exemplo 5. non multùm in ſenariorum pedum obſervatione religioſus 464. an arte rudis, ſive arte carens 2. heroicum carmen primus in Latium intulit XVI. 49 492. ſummus Epicus poëta, & Muſarum diſcipulus VIII. primus literam geminavit I. cur pater dictus ſit 49. Homerum imitatur XVI. Atticos, & Dorienſes, *ibidem.* dictiones Ionico more inflexit XV. 101. ſemigraecus XV. militiae peritus 31. Juris civilis, Oeconomicae, & Politicae 29. medicus, & augur 30. avium naturam, Muſicen, Aſtrologiam, Necromantiam, Agriculturam, non ignoravit *ibid.* terreſtrium, & maritimarum regionum ſcientia praeditus 32. hiſtorici legem ſervat 51. hiſtorias, & rem nauticam, novit 31. quadrupedum mores 30. piſcium notitiam habuit *ibid.* elementa quatuor ponit 29. ventum aëra fluentem eſſe innuit 30. Peripateticos ſequitur 28. Pythagoreos, & Stoicos 27 tria corda ſe habere dicebat XIIII. animos poſt mortem eſſe ſuperſtites voluit 27. animum eſſe igneum, ejusque ſedem conſtituit *ibid.* mortem animae privationem eſſe 30. unde oriantur ſomnia non ignoravit *ibid.* aſſeruit unum eſſe mundum, igneum caelum, ac Solem 29. deos eſſe, & rerum humanarum curam habere. 24.25.26. quid de virtutibus, quibus excolitur animus, & de bonis externis, ſenſerit 28. non animas, ſed ſimulacra quaedam ad inferos deſcendere putat 42. annum in quatuor tempora diviſit 29.30. tempora ignoravit 214. fortunae plurimum tribuit 26. varios ſepeliendi ritus commemorat 31. à Varrone reprehenditur 370. nunquam poëtatur niſi podager XIII. articulorum cruciatu periit, & in ſepulchro Scipionis conditur *ibid.*
Ennii patria VIII. parentes ignorantur IX. natalis dies X. mores XIIII. Muſa cur rudis I. oratio epithetis effloreſcit 12. concinna numerorum ſtructura 4. 5. annalis ab Octavio Lampadione emendatus 32. annales Fl. Caper enucleavit, Puteolis in theatro à quodam Ennianiſta legebantur, Q. Vargunteius in libros digeſſit, & per urbis compita publicè recitabat, opera *ibid.* praecepta 28.29. locus mutilus de Iride 30. opinio de caeli motu 29. ſenectus XII. XIII. obitus *ibid.* epitaphium XIIII. monumentum, & ſtatua XIII. XIIII. 259. oſſa ex Janiculo Rudias translata IX. bonorum haeres quis fuerit XIV
Ennium ſibi civem Tarentini vendicant IX. Virgilio praetulit Adrianus I
ab Ennio multa mutuatus eſt Virgilius *ibid.*
Enyalius quis 93
Epaphus 446
Ἐπένθεσις 6
Ephebi cui deo comam olim nutriebant, & ubi, & quando offerebant 436
Epicharmus 273.274.275. ejus patria, & parentes 273. Comoediae inventor *ibid.*
Epicharmus Cous medicus 274.275.
Epicureorum opinio, nihil poſt mortem ſuper-

ſupereſſe 423
Epicurus quid negarit 349. ejus ſententia de Sole 280
Epitheton 12
Ἐπίζευξις 7
Epopeus 447
Eques *pro* equo 134
Equi curſus deſcriptio 98. 99. 100
Equorum animoſitatis indicium 355
Equus Sophocleus 215
Erebus ex quo ſit progenitus, ejusque filii 202
Erechthei hiſtoria 391. 392. 393.
Erichthonius Dardani filius 52
Erinnyes quae ſint 388
Eriphyle conjux Amphiarai 431. 432. 433
Ἐρώτημα 17
Erumna ſine diphthongo, & unde ſit dicta 53
Eſcit *pro* erit 117
Eſſedones parentum funera cantibus proſequuntur 404
Etruſci augurum diſciplinae periti, & unde ſint nominati 71
Εὐχὴ 18
Euemerus ἄθεος 25. 495. 496. ejus patria 482. quo tempore floruerit, & quae loca perluſtrarit 483. 484. 485. 486.
Euemerus Elegiographus 483
Evenat *pro* eveniat 5. 383
Euhyus quis ſit, & unde dictus 407
Evitari vitam 367
Eumenides unde nomen trahant 387. 388. earum variae appellationes *ibid.*
Eumolpus 392. 395
Evocationes magicae quibus rebus olim factae ſint 380
Euripides notatur 370
Exantlo *verb.* 372. 389. 503
Execro *verb.* 175
Exemplum Graecè παράδειγμα 15
Ἐξοχὴ 18
Expleo *verb.* quid ſignificet 223
Expugnationis mos antiquus 102
Extenuatio 14

F.

FAbius Maximus 169. 170. 171. cur clypeus appellatus ſit *ibid.* ejus verba ad Scipionem cur Maximus appellaretur 170. Cunctator dictus 150.
Q. Fabius Rullianus, ſeu Rutilianus 170
C. Fabricius 117. 118. 119.
Face *pro* fac 95
Facere facinus 138
Faceſſo 60
Facul *pro* facultas XV
Falae quid ſint, & unde dictae XVI. 185
Falarica quid ſit 185. 221. 222
Famul *pro* famulus XV
Fari *pro* vaticinari 52
Fatuellus, & Fatua 47
Fatum ex quibus progenitum ſit 202
Faventes ſpectare 176
Favere faucibus, ore, linguis 176. 473
Fauna &
Faunus, & unde ſit dictus 47
Fauſtulus paſtor 59
Fello verbum quid ſignificet 56
Ferire foedus 79
Feſtus emendatur 81. 117. 139. 302. 303. 344. 462. notatur 293. ejus loca aliquot reſtituuntur 73. 236. 343. 410. 503.
Fidei *penult. prod.* 231
Fidem ut deam Romani coluêre 264
Filiis *pro* filiabus 410
Filo pendere 109
Filum *pro* lamina 134
Flavus color 178
Florens 503. 504
Floridum dicendi genus 3
Flos unde dicatur 442. 443. delibatus populi 158. Liberi 442. 443. ſalis *ibid.*
Fluvii, & fontes olim pro diis habiti 94
Fneſtra *pro* feneſtra 261
Foedera quot modis ſanciebant veteres 78
Foedus ferire 79
Fornices caeli 501
Fortuna 119. ejus inconſtantia 150. 151. 152. 155.
Fortunatim 88
Forus, & forum 222
Foſſare, & foſſari 117
Franciſcus Floridus notatur 219
Fraus ex quibus ſit progenita 202
Fremo unde derivetur 129. 237
Fretum caeli 439. caeruleum 14
Frigo unde derivetur 442
Frigus cuti inimiciſſimum 199. torporis fomes 100
Frigutio, & fringutio 442

Fru.

Fructi, & fructuis 382
Frugalitas Romanorum 138
Fruges, ſeu Bruges 503
Frugiferaï 202. 203
Fruns 129. 468. 502
Fruſtra eſſe 300
Fruſtro, & fruſtror *ibid.*
Frutimi 468
Frux *pro* homine frugi 159
Fuat *pro* fiat 353
Fufetieo XV. 101
Fulgentius notatur, & emendatur 441. 442
Funus in clypeo efferre quis inſtituerit 372
Furiae quae ſint, & unde dicantur, earum arma, & comites 388. quomodo fingantur 435

G.

Agatesi lapis 490
Galli cur frigoribus pueros aſſuefaciant 200. Capitolium adorti 135
Gallus avis cur ante lucem canat, variae opiniones 471. 472. Latonae parienti cur aſtiterit, ejusque aſpectum, & praecipuè albi, cur leo perhorreſcat *ibid.*
Gallum colendae divinitatis eſſe ſymbolum 472
Gau *pro* gaudium XV. 501
Gaza Perſica vox 1
Gelaſimus paraſitus, ejusque nominis derivatio 370. 371
Gemmo *verb.* gemma, & oculus vitis 221
Gena quid ſignificet 234
Genas à foeminis radi cur lege XII. Tabularum olim prohibitum ſit *ibid.*
Genera dicendi 2. 3
Genetrix per *e* media ſyllaba cur ſcribatur 92
Geniales dii, & homines 85. 86
Genit *pro* genuit 5. 76
Genitivus primae declinat. in *âs* aliquando proferebatur 133. quartae in *i*, & *u* 382
Genua unde dicta ſint 465. cui rei dicata 453
Geometriae inventores qui fuerint 351
Germani cur pueros frigoribus aſſuefaciant 200
Geryones à quo interemptus ſit 72. cur tricorpor fingatur XIV
Geſum Gallica dictio 1
Glauca filia Creontis 311
Glaucus, & γλαυκίσκος piſcis, unde dicatur, & ubi optimus 254. 255
Gluma 496
Gnatus *pro* natus 5
Gnoſus oppidum 495
Gorgon à Minerva interfecta 496
Gorgopis uxor Athamantis 405
Γονυᾶσθαι quid ſit 453
Graeci mutas, liquidas, & ſemivocales duplicabant 1. eorum mos exercentium ſe in gymnaſiis 462
Gratia ex quibus ſit progenita 202
Grave dicendi genus 2. 3.
Gruma, & degrumari 196
Γρῦ quid ſit 227
Gymnicis ludis Spartanas etiam puellas operam dediſſe ex Lycurgi inſtitutione 462. 463
Gypſatae manus, & pedes quid olim denotarint 320. 321

H.

Abito *verbum* quid ſignificet, & unde deriveтur 101
Hamilcárem, & Annibálem pronunciarunt veteres 269
Harpax quid 371
Haruſpices Graecè quomodo dicantur 350. carpuntur *ibid.*
Hebem *pro* hebetem 190
Hecaten, & Dianam eandem eſſe, non triviis tantùm, ſed & viis praefuiſſe, cur in triviis venerentur, ejus parentes, triforme ſignum quis primùm fecerit 467
Hecuba cujus ſit filia, varia opinio 381
Ulyſſem rogat ut ſe mactent pro filia 363
Hebe 470
Heliodori opinio de gallorum antelucanis cantibus 471
Helle filia Athamantis 405
Helleſpontus, & unde dicatur 219. 220
Hemona, & hemo, onis 232. 233.
Hendecaſyllabi minuti verſus. 49
Hephthemimeris 5
Hera quid ſit 119
Herceus Jupiter, & unde dicatur 367. 368
Hercules Nemeaeos ludos corrigit, Jovi conſecrat, praemium conſtituit 444. Geryonem interimit, victor ex Hiſpania in Italiam venit, quem nefarium ritum abo-

aboleverit 72. ἀλεξίκακος cur dictus ſit 358. quò Cerberum traxerit 377
Herculi ſacra quis in Latio inſtituerit 72. aram dicarit 85
Hermione uxor Cadmi 431
Heroum ſtatuae apud Romanos 85
Herſilia conjux Romuli 93
Heſione filia Laomedontis 347
Heſperia, & unde ſit dicta 53
Heſperides ex quibus progenitae ſint 202
Hexameter verſus in Tragoedia 428. ejus variae appellationes 49
Hiccine 347
Hiems unde dicta 188
Hilum 284
Hipparchi opinio de animo 279
Hippolytus Salvianus notatur 254
Hippuri piſces ubi locorum optimi gignantur 258
Hiſtoria, & annalis quid differant VI. VII
Hoc *pronomen* quid ſignificet 420.421
Homerus cur à Muſae invocatione utriusque poëmatis exordium inchoaverit 37. ex omni Graecorum dialecto characteres delibavit XVI. palingeneſiam videtur aſſerere 43.44
Homeri Ilias cur rubris veſtibus, Ulyſſea verò caeruleis repraeſentabatur 340. opinio de terra 284.285
Homerum in pavonem transmigraſſe, cur crediderint Pythagorici 45
Homo, onis 232
Hora, alias Herſilia conjux Romuli 93
Horae quae ſint 83
Horatii locus adnotatur 261
Horatii Coclitis res geſtae 97.98
Horitor *pro* hortator 1.162
Horret haſtis ager 79.80
Hoſtes unde ſint dicti 400
Hoſtimentum quid 399.400
Hoſtio *verbum* *ibid.*
Humana hoſtia placabatur Saturnus 72.73. 74.75. quisnam nefarium hunc aboleverit ritum 72
Humaniter 79
Humatus quis propriè ſit 402
Humile dicendi genus 2.3
Hyacinthides Erechthei filiae 391. unde dictae ſint, & earum nomina 392
Hyacinthus pagus *ibid.*
Hyginus notatur 393
Hyperbole 14
Hyperion quis, & unde ſit dictus 199. cur aſtrorum pater 466.467
Hyperionis quid ſit ſecundum Pythagoram 199
Hypſipyle 444

I.

JAmdiu 433
Janus Janiculi conditor 76. cur Patulcius, & Cluſius dictus ſit 218. ejus templum quo tempore apertum, clauſumque oſtenderetur, & quoties clauſum fuerit *ibid.*
Japeto ſorte tertiam terrae partem obtigiſſe 486.487
Japygia IX
Jaſon Glaucam uxorem ducit 311. ejus verba ad Medeam 325
Jaſonem non una tantùm navi, ſed claſſe Colchos penetraſſe 316
Ibus *pro* iis 60
Ἰχθυοφάγοι qui fuerint 281
Ida nympha 487
Idomenei clypeus cur galli effigie inſignitus fuerit 471
Ignis unde ad nos manarit 280.281
Ilia Veſtalis 53.211
Iliona uxor Polymneſtoris 449
Im, & ſum, *pro* eum 96
Imbricitor 193
Immuſculus, *ſive* immuſſulus 233
In mundo, quid ſignificet 441
Inalbat dies 123
Inarime inſula, & unde nomen traxerit 232
Inclytus unde formetur 54
Increpo *verbum* 70
Indigetes dii, & eorum variae appellationes 85
Indignus quid ſignificet 500
Intas *pro* infans 290
Inferorum oſtium ubi locorum ſit 380
Infinitus modus pro nomine XVI. 149
Ingenii honor 429
Ingeniorum vigor igneus 218
Inimiciter 70
Inimicitia 303
Ino Cadmi filia 405. ejus fabula *ibid.* 406. poſt obitum quo nomine appellata fuerit 92

Ino-

Inorata re 341
Inſania triplex ſecundùm Platonem 348. 349.
Inſequo 10.174.175
Inſexit 500
Integer quid ſignificet 502
Interitio *pro* interitus 98
Invidentia ex quibus progenita ſit 202
Ionum mos in gignendi caſu 101
Ἰωτακισμὸς 4
Iphigeneia an fuerit immolata 334. ejus verba mortem non recuſantis 337
Ira quid ſit 469. 470
Ἥρα, & unde dicta ſit 276. 277
Iris, ſive arquus, quando appareat 185
Iſiaci conjectores 350
Iſis quid ſignificet 283. quaenam fuerit 350. 351. Aegyptios literas docuit ſecundùm Auguſtinum *ibid.*
Iſtri Romanorum caſtris potiti 171
Italia Saturnia appellata 72
Italus Italiae imperium ſuſcipit, & filiam ſuam Romam Siculis, & Aboriginibus praeficit 63
Ithome Jovis nutrix, & montis nomen 488
Jubar *m.* & *n. gen.* 199. quid ſit 343
Judico unde originem habeat 503
Julius Caeſar à Venere originem habere exiſtimari voluit 92
Julius Proculus 84
Juno quomodo Graecè dicatur, & quid ſit 119. 276. 277. ejus epitheta 120. cur Jovis conjux fingatur 277. inferna 489. ei humana mactabatur hoſtia, & ubi locorum 78
Jupiter quid ſit 276. 277. 287. 288. unde dictus 289. ubi natus, & à quibus educatus ſit 487. 488. 492. ubi maximam vitae partem exegerit *ibid.* αἰγίοχος dictus 495. altitonans 240. Atabyrius 493. Caſius *ibid.* Herceus 367. infernus 489. Labradeus, & Labrandenus 493. Laprius *ibid.* pater, & rex 237. 238. Τέλειος 491. ὑέτιος, & ὄμβριος 288. 289. Ζεὺς *ibid.*
Jovis patria ſecundùm varios auctores, & controverſiae diſſolutio, cur Creta ejus patria 495. conjuges, & liberi 485. nefariae libidines modo ferè caruiſſe ſecundùm Teleclidem 495. Καιρὸς noviſſimus filius 121. ſtudium in puniendis facinoroſis hominibus 494. ſepulchrum *ibid.* Feretrii origo 173. Hercei ara 367. & Solis unum numen 326. 327. omnia plena 289. oculum cuncta videre 326. verba ad Venerem 81. cerebrum, ſcarus 255. lac, caſeus optimus *ibid.*
Jovi infanti aquilam nectar miniſtraſſe 490. in capite conſediſſe 489 490. cur miniſtraſſe fulmina fingatur, *ibid.* ſuaviſſima edulia olim tribuebantur 255. omnia eſſe perſpicua 326.
Jovem imperio potitum, univerſum orbem perluſtraſſe, legesque hominibus reliquiſſe 494. eſſe omnia 289. caelum apud priſcos 421. ac Solem qui in accepta injuria invocarint 331. magnum in caelo ducem eſſe 327
Joves tres 494
Jus virtute melius, & ſententiae hujus auctor notatur 353
Jusjurandum quid ſit 464. 465. ejus etymon 464
Juſtus Lipſius notatur 348

L.

Labor ex quibus progenitus ſit 202
Labradeus hoſpes Jupiter 493
Labranda, & Labrandenus Jupiter *ibid.*
Λάβρη quid *ibid.*
Lacaenae mulieris dictum 372
Lacedaemoniorum mos in gymnicis ludis 462
Lacryma unde nomen habeat 383
Lacrymas conſternati animi ſigna eſſe 336
Lactantius notatur 263. ejus locus corrigitur 136. 137.
Lacte *pro* lac 167
Laërtius notatur 275
Lambinus notatur 445
Lampetra piſcis unde dicatur 251
Lapi *pro* lapide 1. 184
Lapis *f. g.* 463
Laprius hoſpes, Jupiter 493
Laſius mons 494
Latini populi, & unde dicantur 55
Latinus Telemachi, Circesque filius 64. Albanorum rex 55
Latium unde nomen ſortitum ſit 491. 492
Latona Titani filia 466
Latonae parienti cur gallus aſtiterit 472

Latrare animum 162
Latrocinor 221
Λάτρον, καὶ σάτρον 60
Latrones qui ſint, & unde appellentur 60. 221
Lavere 385
Laurentia Romuli, & Remi nutrix 70
Laurentum, & unde dicatur 54
Learchus Athamantis filius 405
Leber *pro* Liber 265
Leo cur galli, & praecipuè albi, aſpectum perhorreſcat 472
Leones cui ſint dedicati *ibid.*
Leonini verſus 292
Leonis herbae natura 472. 473
Levaſſo 230
Leucates Epiri promontorium, & de eo multa ſcitu digna 161
Leucippi opinio de mundo 29
Leucothea 92. 406
Liber cur Bacchus dictus ſit *ibid.*
Liberi flos 442. 443
Libertatem virtutis eſſe, ſervitutem vitii 424. 425.
Licitor 221
Lilii Gyraldi error 293
Liquidum Oceani cubile 133
Literae ad imitandum aptiſſimae 3. 4.
Lituo quinam utebantur 148
Livius ſemigraecus XV
Livius emendatur 105. 148. 442.
Longiſco *verbum* 196
Longiter 70
Lopades 255
Λοξὴ 467
Luca bos, & unde dicatur 468
Lucani unde ſint oriundi *ibid.*
Lucerum centuria 78. 79
Lucetius XV.
Luci *adverb.* 195
Luciani opinio de gallorum antelucanis cantibus 471
Lucretii opinio de terra 285
Lucto 10. 156
Lumen vitae adire, lumina linquere 107
Lumine ſecundo 322
Luminis orae 87
Luna civitas, & portus 40
Lunae currum quinam trahant, varia opinio 410
Lunae bigae tribuuntur, & quales 409
Lupa infantium altrix 55. 56. 58. cur eo nomine appellata ſit 56
Lupiae urbs IX
Lupi piſces ubi optimi gignantur, & quomodo Graecè appellentur 258
Lupus *f. gen.* 9. 55
Luſtrum quid, & unde dicatur 353
Lux candida 67. centeſima 322
Lyaeus, & ejus etymon 406
Lychnus XV. 156
Lycurgus legislator cui leges acceptas retulerit 89. ejus inſtitutione ſancitum eſſe, ut mulieres, ac virgines virilibus officiis exercerentur 462
Lycus 446. 447
Lydius modus 407
Lyris fluvius 491
Lyſander ad tibiae ſonitum Athenarum muros dejicit, claſſemque exurit 102
Λύτρον quid ſignificet 353

M.

M in fine dictionis ſequente vocali, non eliditur 161
Macellum unde dicatur 500
Machaera XV
Macrobius emendatur 124. 403. notatur & emendatur 297. ejus locus reſtituitur 190
Mactaſſint 417
Maenae piſces ubi gignantur optimae 258
Maeoniae mulieres quid invenerint 168
Maeotis palus 261
Magalia 1
Magis atque magis 171
Mahumetus à quo ſe leges didiciſſe aſſeruerit 89
Malaca XV
Malaciſſo, & malacus 293
Μᾶλλον μᾶλλον 171
Malva unde ſit dicta 293
Mamers XV
Mamurius 90
Manilius emendatur 265
è Manu 354
Mappa 66
Mare aëris 439
Mare cur diverſos videatur colores aſſumere 178
Mare magnum 194. 195

Mar-

Marmor flavum 177. 178
Marſi populi, & unde nomen trahant 240. impunè ſerpentes contrectarunt 349. 350. eorum ſacerdotes Heliogabali juſſu quid fecerint, Augurali diſciplina praediti ibid.
Marſus Ulyſſis, & Circes filius 240
Marſyas tibicen ibid.
Marti quaenam victima mactabatur 76
Martius menſis unde dicatur 92
Matrimonii finis 399
Mavors, & unde dictus ſit 95
Me *pro* mihi 104
Medea qua arte Creontem, ejusque filiam ſit ulta; liberos trucidat 311. Athenas ſe recipit, conjugioque devincit; an filios ſuos trucidarit 312. miſeriam ſuam amplificat 325. ejus conciſa oratio quid praeſeferat 324. furioſi amoris deſcriptio 317. 318. verba ad filios 326
Mediaſtuticus, & Medix 147. 148
Medulla Suadæ 159
Melanurus piſcis, & unde dicatur 256
Meleus Tyrrhenorum imperator 102
Melicerta Inûs & Athamantis filius 92. 405. 406
Meliſſa in apem converſa 488
Memorderit *pro* momorderit 301
Menalippe, ſive Melanippe 426. 427. 428
Menas Aegyptiorum rex 89
Menerva olim dicebatur 265. 502
Mens ſempiterna 279
Menſas quis primùm conſtituerit 89
Menſes in deorum tutela 264. 265
Mentis 279
Mercurius cur caduceum geſtans fingatur 144. ubi locorum humana victima placabatur 77. Miſtinus cur appellatus fuerit 265
Merenda 294
Meretriciam artem quae primùm inſtituerit 496
Merope Cypſeli filia 398
Merula piſcis, & Turdus quomodo Graecè appellentur, & an ſexu, & ſpecie differant 256
Meſius XV
Meſſapia, & unde nomen ſortita ſit IX. X
Meſſapus Neptuni filius IX
Μεσσηγυδορποχίστης quid 253
Meta quid ſignificet, & quomodo Graecè dicatur 66
Μετάληψις 11. 167. 379
Μεταφορὰ 10. 11
Metapontus Icariae rex 426. 427
Μετεμψύχωσις 42. 43.
Metico XV. 101
Metius 101. 102
Μετωνυμία 11. 12
Metus ex quibus progenitus ſit 202
Metus *fœm. gen.* 469
Mi *pro* mihi unde originem habeat 263
Midae quomodo Phrygiae regnum praemonſtratum fuerit 490
Minerva Area 390
Minervae quaenam victima immolabatur 76
Μηνοειδὴς quae ſit 467
Minos legiſlator cui leges acceptas retulerit 89. ejus Labyrinthus ubi fuerit 495
Mircinus quis fuerit appellatus 265
Mis *pro* mei 1. *pro* meis 104
Miſeria ex quibus progenita ſit 202
Mixtum dicendi genus 2. 3
Moene 468
Moenera, & Moenire 111. moenita 104
Moeri, & unde dicantur 111
Moneta coriacea, & teſtacea 91
Monetam ex aere, & ferro quis primùm excudendam curarit ibid.
Moro *verbum* 10. 469
Mors ex quibus progenita ſit 202. quid ſit 30. caerulea 435
Mortui ad ſepulturam cur cantu efferebantur 404
Mu facere 227. 504
Mugiles ubi optimi 254. 258
Mugio *verbum* 294
Mulgeo *verbum* 134
Mulli ubi optimi 258
Multa, poena pecuniaria XV
Mundus caeli 267
Mundi principia 276. 279. de eo opiniones 29. eum animal eſſe 71
Muraenae ubi optimae 254. 258
Mures marini 251
Murex piſcis à purpura an differat 257
Muriculi, ſive muſculi ibid.
Muſae chorearum praeſides 38. cur manus inter ſeſe mutuò prenſent, & Olym-

 pum

pum incolant *ibid.* Heliconiades, Libethrides, Olympiades, Pimpleides, Theſpiades cognominatae 39. earum pater quis 38. numerus 37.38
Muſices genera 37
Muſſo *verbum* 130.196.227.236
Muſtela marina 251
Mutire quid ſit 416
Myconc inſula 345
Mylaſios duo Jovis templa habere 493
Mylli piſces ubi optimi 258

N.

N Subinde inculcatum 4. extremum, ex nominibus ſaepe veteres auferebant 250
Naevii locus reſtituitur 437
Naiades nymphae, & unde dicantur 279
Nar fluvius, ejusque etymon 130
Nare *pro* volare 44
Natantes fluctus 239
Nauci 349.473
Navigandi artem, claſſisque inſtitutionem quis invenerit 492
Navis quae primùm ſit conſtructa, à Minerva aedificata, & inter ſydera collocata 315.316
Navus 129
Neapolis urbs VIII.XV
Necromantes qui ſint 379
Νέκταρος ἄνθος 443
Necyomantia quae ſit 381
Νεκυομαντεῖον apud quos fuerit 377
Neda Jovis nutrix, & fluvii nomen 488
Negotium unde dictum ſit 337
Nemea regio, & unde nomen habeat 444
Nemeaeorum ludorum origo, & unde appellentur 443.444. eosdem quis in melius correxerit, Jovique conſecrarit *ibid.*
Nemeſis 92
Neoptolemus ubi trucidatus fuerit 466
Neoptolemi poena quid ſignificet *ibid.*
Neoptolemi hiſtrionis reſponſum 265
Nephele Athamantis uxor 405
Nepos *pro* neptis 53
Neptunus Opis filius, ac pro eo equus patri devorandus traditur 489
Neptuno maris datur imperium, & cur deus à poſteris haberetur 492. nigros tauros deberi 178
Neriene 94
Nerius *ibid.*
Nero unde nomen habeat 94. ubi cantus auſpicetur 493
Neſtis quid, & unde appelletur 276.279
Nictare, oculorum eſſe 174
Nigrorem & frigus ejuſdem eſſe ſubſtantiae ſecundùm Empedoclem 379
Nigrum colorem aliquando cum purpureo confundi 178
Nilum Melonem vocari 505
Ningulus 105
Niobes filii 437
Nitido *verbum* 401
Noctivagus currus 410
Noctu concubia 135
Nomen *pro* adverbio 212.213
Nomina quaedam ſunt, quibus dii, alia quibus homines utuntur, ex Homero 354
in Nominum compoſitione veteres Graecorum libertatem imitabantur 62
Nonius emendatur 56. 70. 88. 111. 129. 141. 142. 167. 181. 298. 323. 329. 341. 348. 372. 373. 385. 393. 411. 417. 439. 451. notatur 93.176. notatur, & emend. 354. ejus locus reſtituitur 157.166
Novenſiles dii 85
Nox *pro* nocte 195
Nox ex quo ſit nata 202. quid ſit 29
Noctis partes 29. quomodo olim notabantur 335. excubias quis primùm obſervarit *ibid.* mediae deſcriptio 191
Nocti alas tribui *ibid.* bigas, & quadrigas 409
Numa quicum nocturnos congreſſus habuerit, & quid ab ea didicerit 88. unde dicatur 89. quid inſtituerit 90.91. annum in meliorem ordinem redegit 89. primus ex aere, ferroque monetam excudendam curavit 91
Numerorum ratio in auguriis 68
Numidae, & unde dicantur 125.126
Numus unde nomen habeat 91
Nuncupo *verbum* 391
Nutare capitis eſſe 474
Nycteus 446.447

O.

O, Subinde inculcatum 4. 378. *pro* u 65.67
Ob *pro* ad 10.181.347
Obcenſi *pro* accenſi 181

Obire *pro* adire *ibid.*
Obligurrio, & ligurrio *verbum* 299
Obſtrigilator 296
Obſtrigillo, obſtrigilo, *ſive* obſtringillo *ibid.*
Obvaro *verbum* quid ſignificet, & unde derivetur 341
Occaſio fortunae comes 26. 27
Occaſus *pro* occaſio 98
Oceanum Soli dapes miniſtrare, quomodo phyſicè intelligatur 327
Oculata piſcis 256
Oculos dolori viam patefacere 365
Oculus gemma vitis, & gemmo *verbum* 221
Octi *pro* uti 111
Olli *pro* illi 58. 59
Olympus mons 38. 39. 492. unde dicatur 39. pro ipſo Jove 492. deorum omnium maximus ſecundùm Cleanthem *ibid.* Muſarum quare ſedes 38
Olympus rex, tibicen 39
Ὁμοιόπτωτον 8
Ὁμοιοτέλευτον *ibid.*
Onomarchus 432
Ὀνοματοποιΐα 13. 102. 103
Ὀφικίζω quid ſignificet XV
Ophthalmia quid 256
Opici qui ſint, unde dicantur, eorum idioma, regio ſerpentibus abundat XV
Opinati, & opinatiſſimi, qui ſint 382
Opino 175. 389
Opſcus 237
Orae belli 123
Orantium ritus antiquus 453. 454
Orare precibus, & adorare 95
Oratores qui ſint 95. 502
Orbis piſcis 257
Orcum, & Orcus 76. unde appelletur 489
Orci galea 278. janitor 380. oſtium ubi ſit *ibid.*
Oreſtam urbem quis condiderit, ejusque conſuetudo, & inſtitutum 388
Oreſtes 387. 388. 389. 390. 391
Orpheus palingeneſiam aſſerit 43. quid de terra ſenſerit 284
Oſci populi, unde dicantur, & quare Opici XV. dictionum brevitate gaudebant 137
Oſcines 69
Oſcum ludicrum XV
Oſiris 89. 283
Oſogo Jupiter 493
Oſſium magnitudo mira 195. 196
Oſtiam quis condiderit 104
Oſtium minuſculum 504
Oſtreae ubi optimae 251. 252
Ovidius quid de Ennio ſenſerit, ejus ingenium, poëſis 2
Οὐρανὸς quid ſignificet, ejusque etymologia 492. 500
Ὀξύμωρον 164. 383

P.

PAcuvius Ennii nepos, & bonorum haeres XIIII
Paenecis Ceptionis filia 346
Pagaſa quid, & unde appelletur 315
Παιὰν Apollo 436
Palaemon 406
Palaepolis VIII
Palamedes noctis excubias primus obſervavit 335
Palatum caeli 500
Παλιλογία 9. 60.
Pallor unde exoriatur 461
Paluda *pro* paludata 201
Pandoſia urbs 377
Pannibus *pro* pannis 301
Pantaleo notatur 223
Παραβολὴ 15
Παράδειγμα *ibid.*
Παραγωγὴ 5
Parcae ex quibus ſint progenitae 202
Parco *verbum* 236. 237
Παρένθεσις 14
Parilia, ſive Palilia 64. 65
Parire *pro* parere 289
Paris Hecubae filius, cur interficiendus detur, à paſtoribus nutritur, & unde nomen habeat 358
Παρόμοιον 8. 230. 300
Παρονομασία 7. 300
Partio 10. partivit 348
Parviſſimus 200
Parumper 92
Paſicompſa quid ſignificet 371
Paſiphae Solis filia 471
Paſceres piſces ubi optimi 258
Πάθη 19. 20. 21. 22. 23
Patulcius quis 218
Paullus Manutius notatur 310. 311

Pau-

Paupertatis vires 351. 358
Pauſa XV. 237. 262
Pavus 44
Pectines piſces ubi optimi, & pectunculi 253
Pedule 169
Pedum quid 335
Peleus Acaci filius 346. ejus fabula 347
Pelius mons 314
Pendere filo 109
Peniculamentum 168. 169
Penthemimeris 5
Pentheus unde dicatur 370
Pepoſci *pro* popoſci 301
Pepugi *pro* pupugi *ibid.*
Perbiteret 384
Perdices ſupervolantium afflatu concipere 471
Perduelles, perduellum, duellum 467
Peregrinae mulieres quae ſint 321
Periboea Alcathoi filia 347
Peripatetici virtutem in mediocritate conſtituunt 28
Περίφρασις 14
Peritus belli 188
Perorare quid ſit 95
Perſarum opiparae epulae 255
Perſeus Andromedam à periculo liberat 408. 409
Perſii locus explicatur 45
Pertinacia ex quibus ſit progenita 202
Pervolgat 439. Peſſum 494
Peſtis quid ſignificet 434. 435
Petere terram 133
Petora XV
Petrachus mons 488
Peucetia IX
Peucetius Oenotri frater *ibid.*
Φ, & θ, quis invenerit 273
Phageſia 245
Phalaecus 432
Phalanx 1
Phaullus 432
Phemonoë Apollinis filia 233
Pheraea Aeoli filia 467
Pherecidis de terra opinio 284
Philippus Beroaldus notatur 260
Philonis de terra opinio 285
Φλὸξ οἴνου 442
Phocus Aeaci filius 346. ejus fabula 347
Phoenicum immanis conſuetudo, & etymon 75. 424
Phoenix Agenoris filius *ibid.*
Phoenix Amyntoris filius *ibid.*
Phormus Comicus 273
Φῶς quid ſignificet 73
Phruxonides nymphae 488
Phryges olim Barbaros appellatos eſſe, ex Euſtathio 366
Phryxus Athamantis filius 405
Pilatus, & Pilatim 296
Pinſibant 469
Pipit XV
Pilacus mons 84
Piſcium exquiſitorum genera 258
Piſiſtratus Orchomeniorum rex 84
Πιταχισμὸς 4
Pithecuſa inſula, & unde dicatur 232
Plautus notatur 370. 371
Plebes *pro* plebs 315. 336
Πλεονασμὸς 9
Plinius emendatur 257
Pluco, & pluvi 105
Plus *pro* palus 261
Pluto 276. 278. 479. unde dicatur, & ejus varia nomina 489
Poëtam ſine furore fruſtra ἐπὶ μουσῶν ποιητικὰς θύρας accedere, ex Platone 48
Polcer 52
Polire agrum 149
Polvis, & polver 439
Polydorus Priami filius 445. 446. cur Ilionam matrem appellet 445. à quo interfectus ſit, variae opiniones 376
Polymneſtor Thraciae rex 445. cur Polydorum interfecerit 376
Polynicis etymon 370
Polyphontes, *ſive* Deiphontes rex 398
Πολύπτωτον 8
Polypus unde dicatur, & ubi optimus 257
Πολυσύνδετον 8
Pomoerium unde ſic dicatur 111
Pompeji Magni corpus ubi ſit conditum 493
Poplicitus 110
Populo *verbum* 453
Populus quid ſignificet 51
Populus Herculi ſacra 90
Porcet 448
Porgite 5. 503

Por-

Porphyrii de gallorum antelucanis cantibus opinio 471
Porphyrio emendatur 501. notatur 299
Portiſculus 133. 143
Portus quid 200
Poſidonii de Sole opinio 280
Poſitivus gradus *pro* ſuperlativo 124
Poſtes quando Romani arborum ramis ornabant 270
Poſt illa 212
Poteſtur 189
Potiſſum 188. 189
Praecingo, &
Praecinctus 191
Praecipe *pro* praecipite 184
Praecox 145
Praegnas *pro* praegnans 290
Praelio *verbum* 10. 341
Praepes 68. 69. 200
Praeter propter vitam 338. 339
Praxithea Cephiſi filia 392
Priamus ſupplex Hectoris cadaver redimit 353. ubi fuerit interfectus, variae opiniones 367. 368
Priamo Alexander ad Hercei Jovis aram parentat 367
in Principe an philoſophia requiratur 466
Priſci qui ſint 55
Proca Albanorum rex 79
Proceleuſmaticus 225
Proceriores videntur in deorum numerum relati 84. 85
Procli de gallorum antelucanis cantibus opinio 471. & leonum cum Sole convenientia 472
Prodere *pro* perdere 188
Prognariter 125
Proletarius 110
Promethei fabula 280
Propagen 451
Propino 296. 297
Proſapia 503
Proſerpina unde ſit dicta 290. ejus, & Cereris templa ubi locorum conſtructa 330
Προσονομασία 7
Προσωπογραφία 17
Προσωποποιΐα 16
Πρόσθεσις 5
Proterviter 505
Proteſilai etymon 371. 372
Προτροπή 18

PROVERBIA.

AB ovo ordiri 347
Achillis haſta, Achilleo more, Achilleum vulnus 415
Ἄιδος κυνῆ 278
Ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον 159
Amicus certus in re incerta cernitur 459. 460. 461
Aut manenti vincendum, aut moriendum 117
Bis dat, qui citò dat 295
Βοῦς Κύπριος 293
Κρόμμυα ἐσθίειν 298
Delio natatore indigere 355
Dies unus multa conficit 153. 154. 155
Διπλοῦς ἄνδρας 502
Δραπέτης κλῆρος 401
Ἐκ τοῦ ὁρᾷν τὸ ἐρᾷν 463
Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα 311
Ἐν χειρῶν νόμῳ 144
Equus Sophocleus 215
Fors domina campi 119
Fortes fortuna adjuvat 135
Γλώττῃ πολεμίζειν 225
Hâc urget lupus, hâc canis angit 323
Haſtis argenteis pugnare 118
Herbam dare 224
Ἵππου γῆρας 216
Lucrum malum aequale diſpendio 235
Μέλιτος μυελὸς 159
Nihil ad rhombum 381
Nodum in ſcirpo quaeris 227
Optimum non naſci 404
Πράγματ' ἐξ ἀπραξίας 337
Πυρὸς ἀποπνέειν 335
Quem metuunt, oderunt 459. 460. 461
Sinapi victitare 268
Surdo verba facere 218. 319
Sus Minervam 496
Thyeſtae preces, Οἰδίποδος ἀρὰ 422
Vel hoſti miſerandus 121
Ver hiemem ſequitur 187
Ut herbas nocentes vellere 302
Vultur es, cadaver exſpecta 232

Pſammathe Nerei filia 346
Pſittae piſces ubi optimae 258
Pſyllorum vis occulta 349
Pueros ineunte aetate frigoribus perferendis eſſe aſſuefaciendos ſecundùm Ariſtotelem 199. 200
Pulſare pedibus 38
Puriter 70
Purpura piſcis 257
Purpura à quo fuerit inventa 168
Purpureum colorem aliquando cum nigro confundi 178
Purus putus 358
Puta, & ita 505
Puteal 215
Puteoli urbs XV
Pylos urbs 256
Pyrae olim cupreſſo circumdabantur 140. 141
Pyrrhus Epirotarum rex 114. 115. 117. 118. 119. unde dicatur 114
Pyrrhus ubi Priamum interfecerit, variae opiniones 367. 368
Pythagoras ubi, & qua arte palingeneſiam docuerit 43
Pythagorici cur Homerum in pavonem transmigraſſe crediderint 45

Q.

Q, ſubinde inculcatum 4
Quadrigae irarum 469
Quaeſere 104
Quaerere terram 125. 126
Quatuor naturâ primam corripit 68
Querela ex quibus ſit progenita 202
Ques 1. 229
Quianam 140
Quintianus Stoa notatur 223
Quirinus quis ſit, & unde nomen trahat 92. 93
Quis *f. gen.* 9. 136. 331

R.

R, quomodo horrorem, ſtrepitumque imitetur 219
Ramnenſium centuria 78. 79
Ranarum vox ficta 103
Rarenter 70
Ratis quid ſit propriè 133
Re ſumma 354
Rectum quid ſit 115
Rediculus, ejus etymologia, & fanum 173
in Regibus an philoſophia exquiratur 466
Regredio 10. 341
Remorbeſco 500
Remuria 62
Remus 63. 64. ejus interitus 69
Repoſtus *pro* repoſitus 5. 503
Reſapſa 188
Reſono, is 166
Reſtat *pro* diſtat 143
Rhea quid ſit 278. Saturni uxor 486. 487. 488. ubi educata fuerit 495
Rhombi piſces ubi optimi 258
Riphaei, & Ripaei montes 229
Robur 176
Roma unde dicta ſit, à quo condita, & quo tempore 62. 63. 64. ejus forma quadrata 87. 88
Romani olim nullam literam geminabant, & quis hanc conſuetudinem aboleverit 1. Fidem ut deam coluêre 464. in creandis magiſtratibus utebantur augurio 71. inter pugnandum clamabant 148
Romanorum frugalitas 138. conſuetudo ſive in publica, ſive in privata laetitia 270
Romphaea XV. 182
Romulus unde ſit oriundus 85. quadrata figura urbem condit 87. augurium ſervat 67. 68. fratrem percutit 69. foedus componit 78 Caeninenſium exercitum fundit 81. primum menſem à patre, ſecundum à matre nominavit 92. Herculi ſacra inſtituit 72. ejus apotheoſis 83. 84. 86
Rubiginem remedium eſſe 414
Rudiae Ennii patria VIII. IX
Ruma quid 57
Ruminalis dea *ibid.*
Ruminalis ficus, & à quibus colebatur *ibid.*
Runa quid 237
Rureſco 140

S.

Σ, in T mutatum XVI. quando apud veteres elidebatur 47
S, non literam, ſed ſibilum arbitratus eſt Meſſala 179
S, ſubinde repetitum quid denotet 378
Sacrorum genus impium 74. 75. 76

Saevire quid ſit 269
Saevus quid ſignificet 317. 500
Sagire quid ſit 163. 164
Sal, & unde derivetur 179
Salentini populi IX
Salii, & unde appellentur 90
Salmacidos fontis natura ſecundùm varios ſcriptores 461. 462
Salmacis nympha *ibid.*
Salus, & ſalum 384
Sam *pro* ipſam 1
Samii cur viticem colebant 57
Sanguen 87. 385
Sanguis an dulcis ſit 381. quando ater appelletur 422. prudentiae inſtrumentum 217
Sanqualis avis 233
Sappho amoris oeſtro percita unde ſeſe praecipitem dederit 161
Sarra unde Tyros appellata ſit 150
Sas, & ſos 77
Saturnia Italiae urbs 46
Saturnia terra 76. 77
Saturnium carmen 46. 47
Saturnus Caeli filius 76. cur Caeli, ſive Urani filius fingatur 486. patri virilia amputat, eumque ab regno ejicit *ibid.* Rheam ſibi in matrimonium copulat 487. ubi primùm regnârit 495. quot liberos habuerit 486. & Titan jurejurando violato de regno contendunt *ibid.* 487. cum conjuge in carcerem detruſus 489. cur filios necaverit, variae opiniones; in fugam conjicitur; cum Japeto in tartarum detruditur 491. cur filios devoraſſe creditus 74. 488. ab Jove ex regno ejectus, quid ſibi velit 491. ubi locorum humana placabatur victima 72. 74
Saturni nomen Syriacum eſſe 492. liberi Titanas invadunt 491
Saturno ſorte tertiam terrae partem obtigiſſe 486. 487. regnum cur tributum ſit *ibid.* lapis devorandus cur traditur 488
Satyrae etymon 295
Saucia amore 317. 318
Scaliger notatur 107. 139. 164. 253. 269. 270. 364. 391. 428. 474. notatur, & emendatur 265
Scamander fluvius, & quo nomine à diis appelletur 354
Scamandrius quis fuerit 369
Scarus ubi optimus, & unde ejus praeſtantia oriatur 256
Scarum quis primum advexerit, interque Hoſtiam, & Campaniae litus tanquam in terra fruges diſſeminarit *ibid.*
M. Scaurus inter reliqua miracula quid in aedilitate ſua oſtenderit 410
Sceleſtim 425
Schemata 5
Σχίσις τῶν ὀνομάτων 7
Sciaena piſcis, ejuſque variae appellationes 256
Scibam 348
Sciomantia 381
Scipio aegre ferebat, quòd Magnus ipſe appellaretur; Fabius verò Maximus 170. ejus verba ad Fabium *ibid.*
Scirpus 227
Sciſciderit 5
Sciſco 79
Scopulus quid, & unde derivetur 48
Senati, & ſenatuis 382
Seneca notatur 277. ejus locus reſtituitur 260
Senectus ex quibus ſit progenita 202
Sepulchrum quomodo Graecè appelletur 402. an ſit corporis portus 422
Sepultura quanto in honore olim fuerit 402
Sepulturae genus terna pulveris injectio *ibid.*
Sero *pro* diſpono 79
Serpens Opicorum regis inſigne XV
Serpentibus quae regio ſcateat *ibid.*
Servitutem vitii, libertatem verò virtutis eſſe 424. 425
Servius emendatur 504. notatur 293 ejus locus reſtituitur 164. 191
Servius Tullus 108. 109
Seſtos urbs 252
Sex. Aelius 218
Si *pro* ſive 181
Sibina 228
Sicilices *ibid.*
Siet *pro* ſit 353
Σιγματισμὸς 4
Signa caeleſtia in deorum eſſe tutela 265

Signum mittendi muneris olim cujum fuerit 65. 66
Simia homini ſimillima 231. 232
Sinapi unde dicatur 297
Siniſtra auguria cur ſint auſpicatiora 71
Snex *pro* ſenex 261
Socerum parentis locum obtinere 365
Sol quid 280. albus 67. aureus 68. Dei clypeus 213. πυρόεις, πυριδρομος, περισιφὴς. 280. cur Titan dictus ſit, Luna verò Titanis 467
Solis natura ignea 190. magnitudo 213. forma rotunda 29. iter 269. equi quatuor, & eorum etymologia 355. equorum deſcriptio 354. 355. varia epitheta 327. & Jovis unum numen 326. 327. dapes quae ſint *ibid.* & Lunae, ſtellarumque motus quis primùm obſervarit 466. 467
Soli quadrigae tribuuntur 409
Solem eſſe ignem 331. rotae ſimilem 213. & Jovem qui in accepta injuria invocarint 331
Soliſtimum 188
Solium unde dicatur 110
Solla, & ſola *ibid.*
Solon legiſlator cui leges acceptas retulerit 89. ejus de parricidis reſponſum 384. dictum de morte 259
Solum terrae 224
Somnia ex quibus ſint progenita 202
Somniorum interpretes quomodo Graecè dicantur 351
Sonit 10
Sonunt 176
Sophia XV
Sortio 9
Sos *pro* ſuos 1
Sotadici verſus 292. unde dicantur 291
Spartanae puellae virilibus officiis exercebantur ex Lycurgi inſtitutione 462. 463
Spartanorum diſciplina 117
Spartanis à militibus funus in clypeo efferendi mos inſtitutus 372
Specus olim trium generum fuiſſe 186
Speres *pro* ſpes 1. 105. 188
Spernere quid ſignificet 353
Speuſippi de ſole opinio 280
Spirae 239
Spondeorum tarditas 59
Σποράδες inſulae à Cycladibus an diſtinguantur 111
Spuma unde fiat 101
Squalor quid ſit 417
Stant pulvere campi 237
Stat hàc, & ſtat contra 137
Stata forma 428. 429
Statuae heroum 85
Statuas, & columnas quibus Romani erigebant 271
Status pacati aëris 429
Stellae ſeptem ad Arcticum polum 334
Stirps *maſc. gen.* 114
Stoici virtutem in ſumma tranquillitate conſtituunt 27. eorum opinio de feminibus in ſingulas res influentibus 287. 288. de nominibus 489. de vento 288
Strepiti 353
Suada 159
Suadae medulla 158. 159
Suaviloquens 158
Subjices quid ſignificent 341
Sublimen quid 420
Subulo 294
Sudorem ſalſum eſſe 381
Suetonii locus explicatur 436
Sultis 234
Sum, & im, *pro* eum 96
Summus 372
Supero 48
Suppernati 224
Surus 226
Sus piſcis ubi optimus 254
Sybina 228
Syderibus ſinguli tribuuntur equi 409. 410
Συγκοπὴ 5
Syllabas breves quaſi pronuntiando veteres abſorbebant 261
Συναλοιφὴ 6
Συνεκδοχὴ 12. 13
Συντομία 17
Σύριγγες quid ſignificent 344
Συςολὴ 6

T.

T Saepe inculcatum tremorem exprimit 218
Tabularum Decemvir. locus obſervatur 95
Tabularum XII locus explicatur 148
Taenia 357

Talio-

Talionis poena Neoptolemi poena dicitur 466
Talla quid 298
Talthybius Aſtyanactis corpus Hecubae affert 372
Tam *pro* tamen 468
Tamen etſi 241
Tanaquil uxor Tarquinii 106. 107
Ταπείνωσις 9
Tapeteja tapetum, tapes, & unde derivetur 503
Taratantara, vox tubae efficta 102
Tarentum urbs IX
Tarentini Ennium ſibi civem vendicant *ibid.*
Tarpeia Veſtalis virgo 78
Tarquinius Priſcus augurium accipit 106. regnum occupat 107. annum in meliorem ordinem redigit ſecundùm varios ſcriptores 90. per dolum regno exuitur, & interficitur 108
Tarquinius Superbus regnum invadit 110
Tartarinus 201
Tartarus, & unde dicatur *ibid.*
Tatienſium centuria 78. 79.
Tatius Sabinorum rex 78
Ταυταχισμὸς 4
Telamo, & Agamemno olim dicebatur 347
Telamon Aeaci filius 346. 347
Τέλειος Jupiter 491
Τελειοστιχίδες 304
Telephi fabula 413. 414. 415. 416
Teleſimachus Piſiſtrati filius 84
Temeno Dorienſes Argos aſſignarunt 400
Templa caerula 82. 83
Templum linguae 500. 501
Templum quid ſignificet, & cur ſeptum dicatur 365
Tempus rerum omnium parens 488
Tenebrae ex quibus ſint progenitae 202
Tenue dicendi genus 2
Termo 143
Terra rerum omnium principium 284. cur mater appelletur 277. cur pila 223. ejus epitheta 285
Terta *pro* terſa 500
Τετλιγοφόροι qui fuerint 330
Tetuli XVI. tetuliſti 53. 54
Teuthras Myſiae rex 413. 414
Texere naves 236
Textrinum *ibid.*
Θ, & Φ, quis invenerit 273
Thales aſtrologiae peritiſſimus, & in eum anus cujusdam verba 351
Theano Metaponti uxor 426. 427
Themiſto Athamantis uxor 405
Theodorus Gaza notatur 253
Theras Auteſionis filius 400
Therſites in ſimiam mutatus 232
Theſaurochryſonicochryſides 371
Theſproti populi 377
Thetis Achillis mater olim Thetis dicta 342
Thraces infantem in lucem editum lugent 403. 404
Θρεττανελὼ vox citharae efficta 103
Thyeſtis fabula 419. 420. nominis derivatio 370
Thynni ubi optimi 258
Tiberinus pater 93. 94
Timor unde exoriatur 27
Titan Sol appellatus, Luna verò Titanis 199. 466. 467
Titan, & Saturnus jurejurando violato de regno contendunt 486. 487. eorum contentionem quaenam compoſuere *ibid.*
Titanum crudelitas 487. domus ubi fuerit 495
Titus Caecilius Teucer 124
Τμῆσις 14. 242
Tongeo XVI
Tonorum diſcrimen 407
Tonſa quid ſit, & unde dicatur 293
Tonſilla 223
Topper 503
Torrus *pro* torris 505
Torviter 70
Toſtus 364
Trabes *pro* trabs 315
Tracto *verbum* 101
Tranſlatio 10. 14
Trauſi populi, & eorum mos 404
Tribalis laudi, & gloriae parentum immolatio fuit 76
Trifax 469
Triformis quare Luna dicta ſit, &
Τριοδῖτις, τῶν τριόδων ἐπόπτις 467
Τριόρχης quid, & unde dicatur 233

Triſtis 297
Trithemimeris 5
Trivia quare Luna dicta ſit 467
in Triviis a quibus Lunae olim ſingulis noviluniis pro ſacrificio coena parabatur, & hujus rei ratio *ibid.*
Τρόπος 5. 10
Tros unde oriundus ſit, ejusque poſteritas 52
Tuba quinam utebantur 148. ejus inventor 102
Tubae, ac tibiae in funeribus adhibebantur 229
Tudites, &
Tudito 105
Tullii quid ſignificent 344
Tullus Hoſtilius Albam evertit 102
Tumulti *pro* tumultus 353
Turdus piſcis, & Merula, an ſexu, & ſpecie differant, & quomodo Graecè appellentur 256
Turnebus notatur 381. 434. 469
Tutanus quis, & unde dicatur 173
Tutulati &
Tutulus quid 91
Tyrii bilingues 501. 502
Tyros inſula unde Sarra nuncupata ſit 150

V.

U Literae crebra repetitio quid denotet 156. 378
U *pro* b 110. *pro* y 113
Vagio 148
Vago *verbum* 354
Vagor *nomen* 189
Vapor per omnes corporis artus diffuſus quid efficiat 100
Q. Vargunteus Ennii Annales in libros digeſſit 32
M. Varro aetatem patriae, ac temporum deſcriptiones aperuit 214. emendatur 47. 343. 362. 372. notatur 228. 334. ejus locus reſtituitur 130. 143. 286
Varronis Atacini locus explicatur 435
Veia XV
Velivolum mare, & velivolae naves 180
Velleris aurei variae appellationes 316
Venalium ſervorum ſignum 320. 321
Veneror, & unde derivetur 93
Ventus quid 107. 288
Venus cur à Romanis magno honore culta ſit 92. prima conſtituit aſtra, & Mercurio demonſtrat 496. prima meretriciam artem inſtituit *ibid.* Jovem orat 81. ejus corollae ex roſis 293
Veratrix mulier 176
Verba peregrina venuſtatem, dignitatemque afferunt XVI
Vermen *pro* vermis 87
Vero *verbum* 176
Verrius notatur 489
Verro 177
Veſper 505
Veſta 278. 327
Veter, veterior, veterrimus 234
Veteres multa in principalibus ſyllabis mutarunt, ex Priſciano 129
L. Veturius 157
Vias *pro* viae 1. 133
Vicani qui ſint 350
Victoriae alas tribui ſecundùm Pindarum 191
Victorini locus reſtituitur 241
Vieo 293
Vinum poëtis equi magni loco eſt, & quinam eo calidi ſcripſerint XIII
Virago 241
Virgilius caſtiſſimus, ac religioſiſſimus Latinitatis auctor, verba, periodos, integrosque verſus ab Ennio mutuatur, & alienigenis aliquot vocibus ſua carmina conſpergit 1. an reſponderit ſe aurum ex Ennii ſordibus colligere *ibid.* 2. ejus aenigma explicatur 345. opinio de animo 279. locus reſtituitur 87
Viri etymon 424
Virtutem in mediocritate Peripatetici conſtituunt 28. Stoici verò in ſumma tranquillitate 27
Vita vitalis 505
Viticem cur Samii colebant 57
Vitis centurionis erat inſigne XII
Vitis inventor quis fuerit 407
Vitula dea 468
Vitulor *verbum*, & ejus derivatio *ibid.*
Ulula avis unde nomen trahat 164
Ululo quid propriè ſignificet, & unde derivetur *ibid.*
Ulyſſes cum Ajace contendit, & cauſam obtinet 342. ejus poſt naufragia arma, de quibus certamen fuerat, quò tempeſtate

peſtate delata ſint 343
Umbra caerulea 435
Umbra marina piſcis 256
Ungulus quid XV
Unitatem hyperionida cur Pythagoras vocabat 199
Vocalium frequens concurſus qualem reddat orationem 318
Volup 137
Uranus 486
Vulpes marinae ubi optimae 258
Vultur, vulturis, & vulturus, avis 232. 233.
ejus aſpectus feliciſſimus 68
Vulturii qui ſint 232

X.

XAntippus Carthaginienſium dux 134
Xenophanis de terra opinio 284.
de Sole 280
Xerſes 219. 220. 221

Y.

Y, Et υ, commercia mutua 54
Ὑπερβατὸν 9
Ὑποτύπωσις 16
Ὑστερολογία 14
Ὕστερον πρότερον ibid.

Z.

ZAmolxis, &
Zautraltes legiſlatores cui leges acceptas retulerint 89
Zenonis opinio de animo 279
Zethus 446. 447
Ζεῦμα 7
Zopyrus ſculptor 390
Zoroaſtres animam alatam eſſe voluit 44

F I N I S.

Imprimatur.

Flaminius Torcella Vic. Gen. Neap.

M. Philocalus Pharaldus Carmelita vidit.
Idem f. 112.

ERRATA in contextu ENNII

Pag. 137. *verſ.* 4. *erratum* ſlenteis, *corrige* flenteis
147 5 creare create

in Indice omnium Verborum Ennianorum

audent *corrige* audet
fortunatum fortunatim
dele voces cauſa & longae *cum numeris.*

Voces omiſſae, ſuis locis inſerendae

cladeis	293
cupiant	228
falſo	242
leto	108
ludeis	231

numeri omiſſi

voc. ad *adde*	34
cauſſa	84
eſſe	252
hîc	205. 228
longe	24

numeri delendi

poſt cupiunt *dele*	228
hic	205. 228

errata in numeris

amicus 296 *corrige*	298
Bacchico 269	265
celere 188	186
certò 179	279
clavum 102	132
cuſtodem 36	38
das 188	186
disjectae 237	236
divitiis 327	227
domi 237	236
dum 188	186
& 237	236
exſecrabor 204	304
exſpectant 21	22
imperium 109	110
incommodis 159	259
inſuperantum 109	110
lingua 307	306
lubenter 371	271
magnus 147	157

Haec ſi correxeris, nihil omnino occurret quod te morari poſſit, totum enim Indicem ad textum Ennianum verbotenus examinavi.

Q. ENNII

POETAE CUM PRIMIS CENSENDI

ANNALIUM LIBB. XIIX.

quae apud varios Auctores ſuperant

FRAGMENTA

conlecta, compoſita, inluſtrata ab

PAULLO G.F.P.N. MERULA.

edita primùm Lugduni Batav. 1595.

BENEVOLE LECTOR.

QUum jam ad finem properaret Ennius Columnae, tentare inſtitui ſi qua ratione calci ſubnectere poſſem eas quae occurrunt differentias inter contextum noſtrum & illum quem evulgavit Merula. Verùm quum hic longe alio ordine diſpoſuerit fragmenta Enniana quam ille, tum & verba ipſa pluribus locis valde diſcreparent, illud quod moliebar opus non niſi difficillime confici poſſe animadvertebam; quinimo & ipſum, ita valide turbatis rebus omnibus, exiguo adeo fore uſui, ut pene operam luſiſſe viderer ſi vel eviciſſem. Itaque viſum fuit, praeſtare omnino, integrum textum Ennianum qualem Merula expreſſerat, hic ſubjungere, ut quisque per ſe inſtituta utriusque collatione, (quam multis valde difficultatibus ſublevat index noſter omnium verborum Ennianorum) propriis oculis ſtatuere poſſit quid alter ab altero diſtet. Tum & illud erit compendii, quod & hic addamus, quam Merula ſingulis verſibus Ennianis praefixit temporum notationem, qua docet ad quemnam hiſtoriae Romanae annum unumquenque referendum cenſeat. Et ne quid omnino deſit Lectori, ex ejus praefatione ſubnectimus omnia quae ad Ennii contextum ſpectant.

Collectanea Scriveriana Tragoediarum Ennianarum his ſubjicere, ſupervacaneum duxi, quum haud ita multum ab noſtris differant, ut ex variis lectionibus quas addidi facile patebit. Excipe tria vel quatuor loca, quae Ennianis annexuit Vir doctiſſimus à Columna neglecta, quae nec hic repetenda cenſemus, quum libri illi ex quibus ea deſcripſit Scriverius, eadem aliis auctoribus aperte tribuant. Tria vero alia, Columnae non obſervata quae tamen Ennii eſſe ſcriptores illi affirmant, poſt reliqua adjungimus. Hoc labore noſtro L. B. fruere & vale.

EX-

EXCERPTA EX PRAEF. P. MERULAE AD LECTOREM.

QUid Scribendo temporis lapſu poſteritati à me ſit ſperandum & exſpectandum; loquuntur jam cum alia, tum in praeſentia meus Ennius: cujus in mille partes Gothorum, Hunnorum, Vandalorum, aliorumque Imperii Romani hoſtium crudelitate diſcerpti membra hinc inde collegi; collecta, ut fieri commodiſſime potuit, non paucis locis, compoſui; compoſita ad hiſtorias ſuas revocavi, & Commentario illuſtravi ſatis amplo. Quem quum ad umbilicum fere perduxiſſem, prodiit praeter ſpem in omnia hujus poëtae opera Explicatio HIERONYMI COLUMNAE, Viri, quod Scripta teſtantur, quodque magni SCALIGERI eſt judicium, litteratiſſimi, infinitae lectionis, cui in Eruditiorum apud Italos Senatu primae merito tribuendae; Viri, quod ab aliorum mihi relatu & ſcriptis, generoſo ſanguine & ſtatu nobiliſſimo; Viri denique, cujus indicium undique mihi, candidiſſimi & cum humaniſſimis quibusque ſua, quae ſumma, certantis humanitate. Tanti Viri, induſtria ita mihi placuit, ut rogatus à nonnullis ſententiam paucis dixerim, *Ipſam Diligentiam non poſſe dare quid diligentius.* Quam enim ſedulo omnia conquirit! quam dextre depravata emendat! in quam aptos ſingula redigit numeros! quam docto omnia illuſtrat Commentario! quanto cum fructu Graeca, quae laudari erat neceſſe, facit Latina, alibi Sententiam exprimendo, alibi Verba, alibi pari orationis tractu ingrediundo, alibi paucis multa, multis pauca exprimendo!

Quum jam coeptam lucem ab Annalibus ENNI amovere, (quamvis adfecta eſſent omnia & praelo mancipata) aliique Scriptori in tenebris jacenti admovere eſſet animus: fuerunt, qui, ut pergerem, exſtimularunt. Parui, temerarius fortean, cum ob alias, tum ob hanc praecipue cauſſam, quod viderem alium nobiliſſimo viro, alium mihi finem in hac editione propoſitum. Ille in eo totus eſt, ut ENNIUM cum aliis committat; vel potius oſtendat, quae ab ENNIO, inter Heroicos primo, mutuati: Ego, ut ſingula ENNI fragmenta, quae Annalium, (Tragoediarum enim, Comoediarum, aliorumque operum, inſuperhabui) ad ſuas hiſtorias divinando revocem; & genuinum ſingulorum ſenſum, perpetua rerum narratione, aperiam; quamquam & hic multis locis haud parum praeſtitit Vir Optimus, atque adeo mihi ad veram ENNI eruendam mentem ſua face non uno loco praeluxit. Accedebat altera cauſſa; quod multa apud me eſſent fragmenta, quae ab ſummo Viro non omiſſa vel neglecta, ſed inviſa: exſcripta mihi ex Calpurnio Piſone, Gloſſariis Gulielmi Fornerii, & Servio, Virgili interprete, Manuſcripto. De Gloſſariis dixi in Commentario meo, ut & de Servio CL. V. P. Danielis paſſim: cum autem traditum intelligo Nivellio, celeberrimo apud Pariſios Typographo, ut tandem Servius melius ſervetur, & poſt multorum vota lucem adſpiciens in Doctorum veniat manus.

L. Calpurnius Piſo V. C. (ſic enim exaratum erat ejus nomen in ſcripto Exemplari) praeter Ἐρωτοπαίγνιον (quod mire extollit C. Plinius lib. v. Epiſt. xvii.)

Q. ENNII FRAGMENTA,

QUAE SUPERSUNT,

ANNALIUM LIBRI I.

*

HOrrida Romoleûm certamina pango duellûm:
*
Audeire eſt operai precium, procedere recte
Quei Rem Romanam Latiumque augeſcere voltis

* * *

. . . . Adeſte
Muſai, quai pedibus magnum polſatis Olumpum;
Et quas commemorant Caſmoinas eſſe . .

*

Lunai portum eſt operai cognoſcere ceives

* * *

. . . . . veiſus Homerus adeſſe poëta,
* * *
Hei mihi qualis erat! quantum mutatus ab illo!

*

Septingentei ſunt paullo plus vel minus annei, ant. u. c. 160. aut circiter.
* * *
Quom meminei fierei me pavom . . .

* * *

. . . . . . ſcripſere aliei Rem
Vorſibu', quos olim Faunei Vateſque canebant,
Quom neque Muſarum ſcopolos quiſquam ſuperarat,
Nec dictei ſtudioſus erat . . . . .

* * *

. . . . ante hunc

* * *

Nam latos popolos, res, atque poëmata noſtra
Cluvebat . . . .

* * *

Nos auſei reſerare . . . .

*
* *

Nec quiſquam Sophiam, Sapientia quai perhibetur,
In ſomneis veidit priu', quam ſam diſcere coipit.

*
* *

. neque me decet haic carinantibus edere carteis.

*

Te nunc ſancta precor Venus & genetrix patri' noſtrei,
Ut me de coilo veiſas cognata parumper;

*

Teque Quireine pater veneror, Horamque Quireinei,

*

Teque pater Tibereine tuo cum flumine ſancto.

*

. . . . . Mavors . . . . .

*
* *

Daidala . . .

*

. . . Menerva

*
* *

Quom veter occubuit Priamus ſub Marte Pelaſgo ant. u. c. 432.

* *

Corpore Tartarino prognata Paluda virago,
Quoi par Imber & Ignis, Spiritus, & gravi' Terra;

Quaique freto cava coiroleo corteina recepit:

§

Quos omneis Erebo perhibent & Nocte creatos

*
* *

. . . . . . Saturno, quem Coilu' genuvit

*
* *

Aſſaraco natus Capus optumus; Iſque pium ex ſe
Ancheiſen generat . . . .

*
* *

Atque Ancheiſes doctu', Venus quem polcra Dearum
Farei donavit deiveinum pectus habere

*
* *

. . . . armeis ant. u. c. 402.
Conditur Alba potens . . . . .

*

Namque avide pugnare ſues ſtolidei ſolitei ſunt Eodem

*

Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant,

Quam

Quam preimum Caſcei popolei tenuere Latcinei,

Quos homincis quomdam Laurentis terra recepit

Excita quom tremolis anus attulit artubu' lumen, ant. u. c. 19.
Talia commemorat lacrumans, exterrita ſomno:
Eurudica prognata, pater quam noſter amavit,
Veires veitaque corpu' meum nunc deſerit omne.
Nam me veiſus homo polcer per amoina ſalicta
Et reipas raptare locoſque novos; ita ſola
Poſt-illa, germana ſoror, errare videbar,
Tardaque veſteigare & quairere te, neque poſſe
Corde capeſſere, ſemita nulla pedem ſtabileibat.
Exin compellare pater me voce videtur
Heis verbeis: *O gnata tibei ſont ante ferondai*
Airomnai: poſt ex flovio Fortona reſiſtet.
Haic pater ecfatus, germana, repente receſſit;
Nec ſeſe dedit in conſpectum corde cupeitus:
Quamquam molta manus ad coilei coirola templa
Tendebam lacrumans, & blanda voce vocabam.
Vix, aigro tum corde meo, me ſomnu' releiquit

Ilia in amnem Tiberim juſſu Amulii regis Albanorum praecipitata eſt ant. u. c. 18.

Ilia, DIa nepos, quas airumnas tetuliſtei Eodem

. . . . . cetera, quos peperiſtei
Ne coires . . . .

Haic ecfatus ibus, latrones dicta faceſſunt Eodem

Deſtituunt reivos, camposque remant . . . . . . Eodem

. . . . fortunas ecquas cepere, latrones Eodem
Inter ſe memorant . . . . . .

. . . . Gemineique hinc ubera circum Eodem
Ludunt pendentes puerei . . . . .

Dolciferai feicei lactantes ubere toto

Endo tuetur ibus Lupu' femina, conſpicit omneis In campo celerei paſſu praiſto eſſe parumper: Conjicit in ſilvam ſeſe . . . . . . — *Eodem*

***

. . . . . Acca Larentia . . . — *Eodem*

Olli reſpondet rex Albai longai — ant. u. c. 3.

*

Aſt hic, quem nunc tu tam torviter increpuiſtei — *Eodem*

*

Naſcere quai popolos terraque marique laceſſes
Bellei torbine praipropero, concuſſa tremiſcent
Cuncta acreis à te veireis . . . . .

*

. . . . . In Roma Troja revixſtei

*

Coirantes magna cum coira, concupientes — *Paullo ante urbem condendam.*
Regnei, dant operam ſimol auſpicio augurioque:
Hinc Remus auſpicio ſe devovet, atque ſecundam
Solus Avem ſervat: At Romolu' polcer in alto
Quairit Aventeino, ſervans genus altivolantum.
Certabant urbem Romamne Remamne vocarent:
Omnis coira Vireis, uter eſſet Endoperator
Et ſpectant. Veluti Conſol quom mittere ſignum
Volt, omnes avidei ſpectant ad Carceris oras,
Quam mox emittat picteis ex faucibu' currus:
Sic exſpectabat popolus, atque ora tenebat
Rebus, utrei magnei victoria ſit data regnei.
Interea Sol albu' receſſit in infera Noctis:
Exin candida ſe radieis dedit icta foras Lux,
Et ſimol ex alto longe polcerruma praipes
Laiva volavit avis: ſimol aureus exoritur Sol;
Cedunt ter quatuor de coilo corpora ſancta
Avium, praipetibus ſeſe polcreiſque loceis dant.
Conſpicit inde ſibei data Romolus eſſe priora,
Auſpicio regnei ſtabileitaque ſcamna ſolumque

***

Auguſto augurio poſtquam incluta condita Roma'eſt — ab u. c. 1.

†

Juppiter! haut muro fretus magi', quam de manuum vei — *Eodem*

Nec

*

Nec pol homo quiſquam faciet impune animatus Eodem
Hoc, niſi tu, nam mi calido dabi' ſanguine poinas

§

. . . . . . Saturnius illei ab u. c. 2.
Nomen erat, de quo late Saturnia terra

* *

Exit per terras poſtquam celeriſſumu' rumor ab u. c. 4.

*

Virgine' nam ſibi quiſque domos Romanu' rapit ſas Eodem

Quis pater aut cognatu' volet vos contra tuerei? Eodem

* * *

Avorſabuntur ſemper vos voſtraque volta

* * *

Occeiduntur, ibus potitur ratu' Romolu', praidam Eodem

* * *

Diſpertit . . . .

*

Quom ſuperûm lumen nox intempeſta teneret ab u. c. 8.

* * *

Adgrettus farei: Eodem

* * *

Deivumque hominumque pater, rex,

* * *

. . . . . . Saturno ſancte create,

*

Quei coilum vorſas ſtelleis folgentibus aptum;

* * *

. . . . . . quei folmine claro
Omnia per ſonitus arces . . . . .

*

. . . . face vero, Eodem
Quod te cum precibus pater oro . . . .

* * *

. . . . . . Rex deinde citatus Eodem
Convellit ſeſe . . . . . .

* * *

Flentes, plorantes, lacrumantes, obteſtantes: Eodem

*

. . . . . Neriene Mavortis Eodem

***

O Tite tute Tati tibi tanta turanne tuliſtei *Eodem*

*

Aſt te, non ut ſum, ſummam ſervare decet rem *Eodem*

*

Alternum ſeritote diem concorditer ambo *Eodem*

*

Accipe, daque fidem, fiduſque ferei bene firmum *Eodem*

***

. . . . Tatienſes ab u. c. 9.

***

. . . . . . quem ſuper ingens ab u. c. 37.
Porta tonat coilei . . . . . .

*

Tranſnavit citu' per teneras caleiginis auras *Eodem*

***

Juno, Veſta, Ceres, Deiana, Menerva, Venus, Mars, *Eodem*
Mercurius, Jovi', Neptunus, Volcanus, Apollo

*

Conſtitit inde locei propter ſos DIa Dearum *Eodem*

ꝏ

Unus erit, quem tu tolles in coirola coilei *Eodem*
Templa . . . .

***

Reſpondet Juno Saturnia ſancta Dearum *Eodem*

***

Romolus in coilo cum DIs genetalibus aivom *Eodem*
Degat . . . .

Incerto loco.

††

P-*es dv*
. . . . pe -- *de ruit*
. . . . Ennius lib. 1. *An-*
nalium . . . .

FRAGMENTA LIBRI II.

*

. . O Romole, Romole, dic o ab u. c. 37.
Qualem te patriai cuſtodem DI genuerunt!

Tu

Tu produxiſtei nos endo luminis oras:
O Pater, o Genetor, o Sanguen DIs oriundum

*

Ingens coira mi' cum concordibus aiquiparare ab u. c. 38.

* * *

Ecquis exter erat, Romai regnare quadratai Eodem

* * *

Quom tonuit laivom bene tempeſtate ſerena, ab u. c. 39.

* * *

Contremuit templum magnum Jovis altitonantis

* * *

Olli reſpondet ſuavis ſonus Aigeriai ab u. c. 41.

* * *

Menſas conſtituit, Idemque Anceilia preimus,

* * *

Leibaque, Fictores, Argeos & Tutulatos

* *

Me regat aiqua Fides; Regno, Vobeiſque, Quireites,
Res fortunatim, feleiciter, ac bene vortat

*

Sei quid me fuvit humanitus, ut teneatis

* * *

. . . . quianam legiones caidimu' ferro? ab u. c. 85.

*

Quamde tuas omneis legiones ac populareis Eodem

*

. . . . Haic inter ſe tota vei tutidantes Eodem

*

Adnuvit ſeſe mecum decernere ferro Eodem

††

Et cecinit Curios fratres. Eodem

*

Ut datus eſt occaſus; Horatius inclutu' ſaltu Eodem

*

Quei ferro minitaris, ut in te ningulu' modo Eodem
Ire queat . . . .

* * *

. . . . . . Laitificum gau Eodem

††

Et Horatia peila Eodem

*

Ferro ſucceidam, quam, dicteis heis, tolerarem Eodem

Ac-

*

Accedit, ſum quei dederat in luminis oras — Eodem

*

Et ſimol ecfugit ſperes ita funditu' noſtras — Eodem

* * *

. . . . . . Metieo Fufetieo — ab u. c. 87.

*

. . . . Tractatu' per aiquora campei: — Eodem

* *

Volturus in ſilvis miſerum mandebat hemonem
Heu quam crudelei condebat membra ſepolcro

* * *

At tuba terribilei ſonitu Taratantara dixit — Eodem

* * *

Quomque caput caderet ſonitum tuba ſola peregit — Eodem
Et pereunte viro, rauco ſonus aire cucurrit:

* * *

Oſcitat in campeis caput a cerveice revolſum,
Semianimeſque micant ocolei, lucemque requeirunt
Nequeiquam; reliquai carnI nil eſt animai — Eodem

* * *

At domus interior gemitu miſeroque tumultu — Eodem

*

. . . . cairola prata — ab u.c.127.

*

Oſtia moenita eſt; Idem loca navibu' polcreis
Munda facit, Nauteiſque marI quaiſentibu' veitam

Europam Libuamque rapax ubi deividit unda, — Eodem

* * *

. . . Et Tiberis flumen vomit in mare ſalſum

FRAGMENTA LIBRI III.

Hic denſeis Aquila penneis obnixa volabat — ab u.c.121.
Vento, quem perhibet Grajum genus aera lingua

* * *

Poſtquam lumina ſis ocolis bonus Ancu' releiquit; — ab u.c.137.

*

Tarquinio dedit imperium ſimol & ſola regnei — ab u.c.138.

Inde

*

Inde ſibei memorat unum ſupereſſe laborem ab u. c. 160.

*

Proletariu' poblicitus ſcuteiſque feroque *Eodem*
Ornatur ferro; moeros, urbemque, forumque
Excubieis coirat . . . . . .

*

Poſtquam defeſſei ſunt, ſtant & ſpargere ſeſe *Eodem*
Haſteis, anſateis concurrunt undique teleis

*

Deque totondit agros laitos atque oppida cepit *Eodem*

*

Circum ſos quai ſunt magnai gentes opulentai *Eodem*

**

. . . . . . Poſtumque turannei ab u.c.175.
Tarquiniei corpus bona femina lavit & unxit

*

Prodeinunt famolei, tum candida lumina lucent *Eodem*

*

Olim de coilo laivom dedit inclutu' ſignum ab u.c.176.

*

Hac noctu feilo pendebit Etruria tota ab u.c.182.

***

. . . . . Inſomnia . . ab u.c.243.

***

Haut temere'ſt, quod tu triſtei cum mente gubernas

‡

Deducunt habileis radios feilo gracilento ab u.c.244.

*

. . . . Interea fax *Eodem*
Occidit . . . .

*

Coilum proſpexit ſtelleis folgentibus aptum *Eodem*

*

Deiriu' ſupplicium ſceleris violentia poſcit *Eodem*

FRAGMENTA LIBRI IV.

. . . . . Reges odiſſe ſuperbos ab u. c.245.

*

At Romanus homo, tamen etſi res bene geſta'ſt, ab u.c.246.
Corde ſuo trepidat, delicto Coclite . . . .

††

Obſidionis famem exprimens, offam eripuiſſe plorantibus liberis patres commemorat Eodem

Vos etenim Jovenes animos geritis moliebreis Eodem
Illa Virago Virei . . . .

Ova parIre ſolet genu' penneis condecoratum ab u.c 257.

. . . . Bellum ab u.c.287.
Aiqueis de manibus nox intempeſta diremit

Nobeis unde forent fructus veitaique propagmen ab u.c.295.

Romanei ſcaleis ſumma neituntur opum vei ab u.c.347.

. . . . . Volſcus perdidit Axur Eodem

Anſeris & tutum voce fuiſſe Jovem ab u.c.363.

Tanteidem, quaſi foita canes, ſine dentibu' latrat ab u.c.404.

FRAGMENTA LIBRI V.

Moribus anteiqueis Res ſtat Romana vireisque ab u.c.413.

Ceives Romanei tunc factei ſunt Campanei ab u.c.419.

Romanei mureis Albam cinxerunt Longam ab u.c.450.

. . . DIvei hoc audeite parumper, ab u.c.458.
Ut pro Romano popolo prognariter armeis
Certando, prudens animam de corpore mitto:

Se tum; ſicut equus, quI de praiſepibus actus
Vincla ſueis magneis animeis abrumpit, & endo
Fert ſeſe campeis, per cairola laitaque prata,
Celſo pectore, ſaipe jubam quaſſat ſimol altam,
Speiritus ex anima calida ſpumas agit albas;

Injicit inreitatu', tenet occaſu', juvat res

Diſ-

*
Diſperge hoſteis, diſtrahe, deiduc, deivide, differ — *Eodem*

*
Cogebant hoſtes lacrumantes, ut miſererent — *Eodem*

. . . . . . Ducuntur forte ligatei
Minturnenſes . . . . — *Eodem*

*
Quod per amoinam urbem lenei fluit agmine flumen — *Eodem*

*
Anſatas mittunt e turribus . . . . . . — ab u.c.460.

FRAGMENTA LIBRI VI.

*
. . intus in occolto muſſa . . . . . — ab u.c.462.

††
Q. Ennius T. Caecilium Dentrem, fratremque ejus praecipue miratus, propter eos ſextum Annalem adjecit — ab u.c.469.

*
Navo' repertus homo, Grajo patre, Grajus homo, rex — ab u.c.472.
‡
Aimoni', Purrus, uti memorant, a ſtirpe ſupremo — *Eodem*

***
. . . . . ſtolidum genus Aiacidarum,
Bellipotentes ſunt magi', quam ſapientipotentes — *Eodem*

***
Ecfundit voces proprio cum pectore ſancto: — ab u.c.473.
***
AIO TE AIACIDA ROMANOS VINCERE POSSE

*
Apta, dato ſigno, loca torreitis elefanteis
Explorant Numidae; totam quatit ungula terram — *Eodem*
***
It nigrum campeis agmen . . . . — *Eodem*

*
Barreitu pecudum titubantes arma requeirunt — *Eodem*

*
. . . . Telo
Transfeigit corpus, ſaxo cere comminuit brum — *Eodem*

***
. . . . tetroſque elefantos — *Eodem*

*

Vortitur interea coilum cum ingentibu' ſigneis; Eodem

*

Tum cum corde ſuo Deivom pater atque hominum rex

* * *

Nec mI aurum poſco, nec mI precium dederItis, Eodem
Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes;
Ferro, non auro, veitam cernamus utreique,
Voſne velit an me regnare Hera, quidve ferat Fors,
Virtute experiamur: & hoc ſimol accipe dictum:
Quorum Virtutei bellei Fortuna pepercit,
Horumdem me Leibertatei parcere certum'ſt.
Dono ducite, doque volentibu' cum magneis DIs

* * *

Quo vobeis mentes, rectai quai ſtare ſolebant Eodem
Antehac, dementes ſeſe flexere viai

*

Sed quid ego heic animo lamentor

* * *

Orator ſine pace redit, regeique refert rem Eodem

* * *

. . . Decretum eſt foſſarI corpora teleis Eodem

* * *

Dum quidem unus homo Roma tota ſupereſcit.

*

Quei potis ingenteis oras evolvere bellei ab u.c.477.

* * *

. . . . Anionem ab u.c.481.

* *

Brundiſium polcro praicinctum praipete portu ab u.c.486.

Incerto loco

*

Solfureas poſuit ſpeiramina Naris ad undas

*

Lumen . . . . . ſceitus agaſo.

FRAGMENTA LIBRI VII.

‡

. . . Poinos DIdone oriundos

Poi-

*
* *
Poinei ſunt ſolitei ſos ſacrificare puellos
DIveis . . . .

*
* *
. . . . . Poinei ſtIpendia pendunt

§
. . . . tunicata Joventus

††
Juppiter inducitur, promittens Romanis excidium Karthaginis ab u.c.488.

*
Rureſcunt frundes . . . . . ab u.c.492.

*
longeique cupreſſei
Stant recteis folieis, & amaro corpore buxum

*
* *
Capitibus nutanteis pInus, rectoſque cupreſſos] *Eodem*

‡
Incidunt, arbuſta praealta ſecuribu' caidunt;
Percellunt magnas quercus, exceiditur Ilex,
Fraxinu' frangitur; atque abies conſternitur alta;
PInus proceras pervortunt; omne ſonabat
Arbuſtum fremitu ſulvai frondoſai

*
* *
Ut clavom rectum teneant, navimque gubernent *Eodem*

‡
. . . . . tonſam arte tenentes
Parerent; obſervarent, Portiſculu' ſignum
Quom dare ceipiſſet

*
Poſte recumbite, voſtraque pectora pellite tonſeis:

*
Pone petunt, exin referunt ad pectora tonſas

*
* *
Hortatore bono priu' quam jam feinibu' termo'ſt *Eodem*

*
* *
Conferta polcre rate, inairataque pereite, ab u.c.493.
Per liquidum mare eunt, ſudantes atque ſedentes:

*
* *
Labitur uncta careina per aiquora cana celonis

*
* *
. . . . Apluſtra *Eodem*

* *
Molta foro ponens, ageaque longa repletur *Eodem*

. . . una trabes remeis roſtrata per altum *Eodem*
Ingentei vadit curſu, qua redditu' termo'ſt;
Molſerat huc navim compolſam fluctibu' pontus:
Impetus haut longe medieis regionibu' reſtat

Alter nare cupit, alter pugnare paratu'ſt *Eodem*

Dum cenſent terrere mineis, hortantur eei ſos: *Eodem*
Non ſemper voſtra evortit, nunc Juppiter hac ſtat;
Fortibus eſt Fortuna Vireis data . . . . .

Africa terribilei tremit horrida terra tumoltu *Eodem vel ab u.c.494. 495. 496.*
Undique, moltimodis conſumitur anxia coireis:
Omnibus endo loceis ingens apparet imago
Triſtitias, ocoloſque manuſque ad ſudera laſſas
Protendunt, exſecrando duci' facta reprendunt
Poinei, pervortentes omnia, circumcurſant

. . . . Percolſei pectora Poinei *Eodem*

Tonſilleis rapide conſeigunt littus adunceis: ab u.c.497.
Navibus explebant ſeſe terraſque replebant

. . . . Evax'ſt *Eodem*
Aſpis ab Attilio . . . . . .

. . . . . . ratibuſque fremebat ab u.c.498.
Imber Neptunei . . . . . .
furentibu' venteis

Denique vei magna quadrupes eques atque elefantei ab u.c.502.
Projiciunt ſeſe . . . .

quianam

*

. quianam dicteis noſtreis ſententia flexa'ſt — *Eodem*

‡

Amplius exangere obſteipo lumine ſolis. — *Eodem*

*

. . . . moltiplicant Romanei funera late, — ab u.c. 504.
Qua Pollus furtim noctu ſumma arcis adortus
Moinia, concubia, vigileſque repente cruentant

*

Hocce loquutu' vocat, queicum bene ſaipe libenter — ab u.c. 505.
Menſam, ſermonesque ſuos, rerumque ſuarum
Comiter impertit; magna quom laſſu' dieci
Parti fuviſſet, de ſummeis rebu' gerundeis
Conſilio, endo foro lato, ſanctoque Senatu:
Quoi res audacter magnas parvaſque jocumque
Eloqueretur: tincta maleis, & quai bona dictu
Evomeret, ſei qua vellet tutoque locaret:
Queicum molta volutat gaudia clamque palamque;
Ingenio quoi nolla malum ſententia ſuadet,
Ut faceret facinus levis aut malus; doctu', fidelis,
Suavis homo, facundu', ſuo contentu', beatus,
Sceitu', ſecunda loquens in tempore, commodu', verbum
Paucum, molta tenens, anteiqua, ſepolta, vetuſta;
Quai faciunt mores vetereſque novoſque tenentem;
Moltarum veterum legum, DIvomque hominumque
Prudentem, quei molta loqueive tacereve poſſet.
Hunc inter pugnas compellat Servilius ſic

***

. . . . Poſtquam Diſcordia tetra — ab u.c. 518.
Bellei ferratos poſteis portaſque refregit

***

Illuriei reſtant ſeiceis ſibunciſque fodantes — ab u.c. 525.

Incerto loco.

*

. . . . . Legio reditus rumore rueinas
Mox auferre domos . . . .

*

At non quadrupedes equites . . . . .

*

. . . . Dux ipſe vias . . . . .

FRAG-

FRAGMENTA LIBRI VIII.

Optuma Coilicolum Saturnia magna Dearum — ab u.c.535.

*

* *

Marſa manus, Peligna cohors, feſteina virum vis — ab u.c.536.

*

Debil homo . . . . — Eodem

‡

Unus homo nobeis cunctando reſtituit rem: — Eodem
Non ponebat enim rumores ante ſalutem;
Ergo magiſque magiſque virei nunc gloria claret

*

Pellitur e medio Sapientia; Vei geritur Res; — Eodem
Spernitur Orator bonus; horridu' Miles amatur;
Haut docteis dicteis certantes, ſed maledicteis;
Miſcent inter ſeſe inimeicitias agitantes;
Non ex joure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt ſolida vei

*

. . . Praicox pugna'eſt. . . . — ab u.c.537.

*

* *

Certare abnueo, metuo legionibu' labem

Hoſtem quei feriet mihi erit Kartaginienſis, — Eodem
Quiſquis erit, cujatis erit . . . . . .

*

Conſequitur, ſummam ſonitu quatit ungula terram: — Eodem

*

Iamque fere polvis ad coilum vaſta videtur; — Eodem
Folva volat . . . .

*

* *

. . . . ſtant polvere campei:

*

Haſtatei ſpargunt haſtas, fit ferreus imber;

*

Denſantur campeis horrentia tela virorum;

*

* *

Horret ager, campeique armeis ſubleimibus ardent

*

* *

Heis pernas ſuccidit ineiqua ſuperbia PoinI — Eodem

cra-

**

. . . . . . crateribus ollei — *Eodem*
Ex auratcis hauſerunt . . . . . .

*

Nunc hoſtes veino domitei, ſomnoque ſcpoltei — *Eodem*

*

Aut occaſus ubei tempuſve audere repreſſit — *Eodem*

***

Brutates . . . . . . bilingues — ab u.c. 531.

***

Quintu' pater quartum fit Conſol — ab u.c. 539.

***

Cum magno ſtrepitu Volcanum ventu' vegebat — ab u.c. 540.

***

Ob Romam noctu legiones duccre coipit — ab u.c. 542.

***

. . . de moeris res gerit Opſcus — *Eodem*

***

Summus ibi capitur Meddix, occIditur alter — *Eodem*

*

. . . mortalem ſummum Fortuna repente — *Eodem*
Reddidit, ut ſummo regno famul infumus eſſit

*

: . . molta dies in bello conficit unus, — *Eodem*
Et rurſus moltai fortunai forte recumbunt:
Haudquaquam quemquam ſemper Fortuna ſecuta'ſt

Incerto loco

*

Raſtros dente faber raſit cauſſa poliundei
Agrei . . . .

FRAGMENTA LIBRI IX.

***

LIvius inde redit magno mactatu' triumpo — ab u.c. 546.

*

Additur Orator Corneliu' ſuaviloquenti — ab u.c. 549.
Ore Cetegus Marcu' Tuditano conlega,
MarcI filius: is dictus popularibus olleis,
Quei tum veivebant homines, atque aivom agitabant,
Flos delIbatus popolei, Suadaique medolla.

*

Sed quid ego haic memoro? dictum factumque facit frux ab.u.c.551.

*

. . . virei valideis cum vIribu' luctant Eodem

*

. . . LIbertatemque ut perpetuaſſint ab u.c.552.
Maxume . . . .

* *

Vel tu Dictator, vel Equorum Equitumque Magiſter Eodem
Eſto, vel Conſol . . . .

Incerto loco.

*

Cuclopis venter velut olim turſerat, alti
Carnibus humaneis . . . . .

*

. . . Luchnorum lumina bis ſex

FRAGMENTA LIBRI X.

* *

Inſece Muſa, manu Romanorum endoperator ab u.c 553.
Quod quiſque in bello geſſit cum rege Pilippo

§

. . . . . affatur FlaminInum, ab u.c.555.
Ille vir, haut magna cum re, ſed plenu' fideei,

* *

Egregie cordatus homo, Catus Ailiu' Sextus:

* *

O Tite, ſei quid ego adjuro, coiramve levaſſo,
Quai nunc te coquit, & vorſat ſub pectore fixa;
Et qua deprimeris fruſtra nocteiſque dieſque:
Ecquid erit praimI . . . .

§

Tunc coipit memorare ſimol cata dicta . .

Sollicitarei te Tite ſic nocteiſque dieſque

* *

. . . . . animuſque in pectore latrat: Eodem

*

Sic ut, ſi quando vinclo venatica aeno
Apta, ſolet Cane', forte feram ſei nare ſagace
Senſit, voce ſua nictatque ululatque ibi acute

Aigro

*

Aigro corde comas paſſeis palmeis lacerantes, *Eodem*
Pinſeibant terram genibus

*

Inſignlta fere tum millia militum octo *Eodem*
Duxit, dIlectos bellum tolerare potenteis . . . .

*

. . . . . ſpectabat virtutem Legionis; *Eodem*
Suſpectans, ſei muſſaret, quai denique cauſſa
Pugnandi fieret, aut durei pauſa laboris

*

Leucadem campſant . . . . . . ab u.c. 556.

Incerto loco.

*

Regnei . vorſatum ſummam vero columnam

*

. . . . . curſus quingentos ſaipe verutei

*

. . . . . . horitor Endoperator

*

Haic nox proceſſit ſtelleis ardentibus apta

FRAGMENTA LIBRI XI.

*

Tum clupeei reſonunt, & ferrei ſtrIdit acumen; *Eodem*
Miſſaque per pectus, dum tranſit, ſtrIderat haſta

*

Quippe ſolent reges omnes in rebu' ſecundeis *Eodem*

*

Contendunt Graicos, Graios memorare ſolent ſos; ab u.c. 557.
Quod Graica lingua longos per tempori' tractus
Hos pavei . . . .

*

. . . . & ſei ab u.c. 558.
Moulier erubuit ceu lacte & purpura miſta;

*

Pendent peniculamenta unum ad quemque pedum. *Eodem*

*

. . . . . . malo cruce fatum *Eodem*

Ut des Juppiter . . . . . .

‡

Nunc eſt ille dies, quom gloria maxuma ſeſe Eodem
Nobeis oſtendat, ſei veivimu' ſIve morImur

Incerto loco

*

RIma . . . . utrique

*

Alte elata ſpecus, petreiſque ingentibu' tecta

FRAGMENTA LIBRI XII.

. . * . . . . .

Omneis mortaleis victores cordibu' vIveis ab u. c. 559.
Laitanteis, vIno coiratos ſomnu' repente 560.
In campo paſſim molliſſumu' perculit acris 561.

*

Quamde . . . .

FRAGMENTA LIBRI XIII.

*

Annibal audacei dum pectore me dehortatur, ab u. c. 562.
Ne bellum faciam, quem credidit eſſe meum cor
Suaſorem ſummum, & ſtudioſum robore bellei

{ Pontibus inſtrateis conjunxit littora Xerxes, Eodem
***
Iſque Helleſponto pontem contendit in alto }

*

{ Littora laita ſonunt . . . . . . Eodem
*
Matronai melos complent ſpectare faventes }

Incerto loco

*

. . . . Satin' vates verant aitate in agunda

FRAGMENTA LIBRI XIV.

*

Quom procol adſpiciunt hoſteis accedere venteis Eodem
Navibu' velivoleis

Omnes

*

Omnes occeiſei obcenſeique in nocte ſerena . . Eodem

*

Verrunt extemplo placide mare marmore flavo, ab u.c.563.
Cairoleum ſpumat ſale conferta rate polſum:

*

Labitur uncta carIna, volat ſuper impetus undas

***

Ut pateſecerunt Fruges . . . . . Eodem

***

O patria, o DIvom domus Ilium, & incluta bello Eodem
Pergama . . . .

‡

Quai neque Dardanicis campeis potuere perIre,
Nec, quom capta, capei, nec, quom combuſta, cremarei

*

Horreſcit teleis exercitus aſper utrimque Eodem

*

Inſit: O cIves, quai me fortuna ferox ſic Eodem
Contudit? indigno bello confecit acervo

Incerto loco

*

Romphaia . . . .

FRAGMENTA LIBRI XV.

*

Malos diffindunt, fIunt tabolata falaique ab u.c.564.

***

. . . . . ſuccinctei corda machaireis, Eodem

††

Iſtri duo in obſidione erumpunt portam, & ſtragem de obſidente hoſte faciunt

*

Occumbunt moltei letum ferroque lapIque; Eodem
Aut intra moeros, aut extra praicipe caſu

***

Folviu' Nobilior ſtravit certamine crebro . . . Eodem
Aitolos . . . .

††

Regiaque Aimilia vecta trophaea rate Eodem

*
* *

. . . . . Cretenſes . . . . Eodem

Incerto loco

*

Arcus ubi adſpiciunt mortalibu' quai perhibentur

FRAGMENTA LIBRI XVI.

*

Quippe vetuſta virum non eſt ſati' bella monere ab u.c.565.

*

Quo res ſapſa loco ſeſe oſtentatque jubetque Eodem

*

. . . . ſe Eodem
PrImus nec bradus in regimen belleique peritus

*

Ingenio fortei dextrum latu' pertudit haſta, Eodem

*

Concidit, & ſonitum ſimol inſuper arma dederunt:

*

. . . tamen endovolans ſummum abſtulit haſta
Inſigne . . . .

*
* *

Vim tua noluntas facit imperioſſa, vetando, ab u.c.566.
Quem Conſol meruit, quom res bene geſta, triumpum

*

Montibus obſtIpeis obſtantibus, unde oritur nox ab u.c.567.

*

Reges per regnum ſtatuaſque ſepolcraque quairunt, ab u.c.568.
Aidificant nomen, ſumma nItuntur opum vei

*
* *

Hos peſtis necuit, pars occidit illa duellI ab u.c.572.

*

Quos ubi Rex paullo ſpexit de collibu' celſeis Eodem

*

Tum timido manat ex toto corpore ſudor Eodem

*

. . . . Interea fax Eodem
Occidit, Oceanumque rubra tractim obruit aithra:

*

Nox quando mediis ſigneis praicincta volabat

Spero,

*

Spero, ſei ſperes quidquam prodeſſe potes ſint — *Eodem*

*

Non in ſperando cupidei rem prodere ſummam — *Eodem*

*

Inſidiantes heic vigilant, partim requieſcunt,
Conteſtei gladieis, ſub ſcuteis, ore faventes — *Eodem*

*

QuI clamos oppugnantis vagore volantI — *Eodem*

*

Navorum imperium ſervare eſt Endoperantum — ab u.c.573.

*

Aiſtatem Autumnus ſequitur, poſt acer Hiems . . . — ab u.c.574.
* *
. . . . . . viroſque valenteis
Contudit crudelis Hiems . . . .

Incerto loco

*

Proſtremai longinqua dies quom fecerit aitas

*

. . . . . . Hebem . . . .

FRAGMENTA LIBRI XVII.

*

. . . . Grumarei . . . — ab u.c.576.

*

Concava ſub monteis late ſpecus intu' patebat — *Eodem*

*

. . . potes apte pigre ſufferre laborem — *Eodem*

*

Non poſſunt muſſare bonei, qui facta labore
Nixei mIlitiai peperere . . . . — *Eodem*

*

Sei lucei, ſei nox, ſei mox, ſei quom data ſit frux — *Eodem*

*

It eques, & ploſu cava concutit ungula terram: — *Eodem*

*

Tollitur in coilum clamos exortus utrimque;

*

Concurrunt, velutei ventei, quom ſpIritus Auſtrei
Imbricitor, Aquiloque ſuo cum flamine contra

Endo

Endo marI magno fluctus extollere certant:

‡

Undique conveniunt, velut Imber, tela Tribuno
Conſeigunt parmam, tinnIt haſtIlibus umbo
Airato ſonitu galeai; ſed nec pote quiſquam
Undique nItendo corpus diſcerpere ferro:
Semper abundanteis haſtas frangitque quatitque:
Totum ſudor habet corpus, moltumque laborat;
Nec reſpIrandei fit copia, praipete ferro
Iſtrei tela manu' jacientes ſollicitabant

*

. . . . . . magna oſſa lacerteique — *Eodem*
Apparent hominei . . . .

*

. . . . . . neque corpora firma — *Eodem*
Longiſcunt quidquam . . . . .

FRAGMENTA LIBRI XVIII.

††

Quum ſeptimum & ſexageſimum annum ageret, duodeviceſimum ab u. c. 581.
Annalem ſcripſit, idque poëta in eo libro dicit

* * *

Sic ut fortis equus, ſpatio quei ſaipe ſupremo — *Eodem*
VIcit Olumpia, nunc ſenio confectu' quieſcit

* * *

Omnes mortales ſeſe laudarier optant, — *Eodem*

* * *

Adſectarei omnes cupiunt . . . .

* * *

Nos ſumu' Romanei, quei fuvimus ante Rodaiei — *Eodem*

* * *

. . . . . . alici Retorica tongent

* * *

. . . . . . ſanctoſque poëtas

*

. . . aire . . . ſolva

FRA-

FRAGMENTA *quae, meo certe ductu, ad certam ſedem venire nequierunt*

Eorum quatuor claſſes.

I. *Quae citata quidem ex Ennii Annalibus, non indicato tamen libro.*

*

Interea fugit albu' jubar Huperioni' curſum

*

Atque atque accedit moeros Romana joventus

*

Hiſpane non Romane memoreti' loquI me

*

Sic uti ſi qui' ferat vas vInI dImidiatum

*

. . . . . terraI frugiferaI

II. *Quae citata quidem ex Ennio, non adjecto tamen opere; putata certe pertinere ad Annales.*

*

Pars ludicre jactant ſaxa inter ſe licitantur

*

Nei metus ulla tenet, rIte in virtute quieſcunt

*

. . . . . pauſam fecere fremendI

*

. . ſagas . coiroleas . therva . . .
. . . purpureeis gemmavit pampinus uveis

*

. . . coinacula maxuma coilei

*

. . . . unus
Suru' ſurum ferret tamen . defendere poſſet

*

Omnes corde patrem praibent animoque benigno
Circumfuſum . . . .

*

Indignas turreis . . . .

*

. . . . DIvom domus altiſonum coil

*

. . . . . proterviter . . .

*

Contra carInantes verba atque obſcoina loquutus

*

Nec dico . nec facio . . . . .

. . . . . . rigido . . . .

. . . . . . ad illa reddita nuptam

In templeis Iſdem . . . .

Aut permaceret paries percuſſu' trifacei

. . . . nec retrahei . . poteſtur

Imperieis . . . .

. . . . . . frunde frutImei

Suaviter . . . .

Iracunditer . . . . . .

Inde Parum . . . . ulabant

. . . topper quam nemo melius ſcit

Florens . . . .

Ollei cernebant magneis de rebus agentes

. . . . . ſuperbiter . .

Cum legionibu' quom proficiſcitur Endoperator

Ambactus . . . .

Iamque fere quatuor partum . . . . .

. . . . . ſoſpite IIber

Inde locei lituus ſonitus ecfundit acutos

. . . . . . bipatentibus . .

IllI eſt nugator nihilei non naucei homo . . .

. . . quem non virtutis egentem

Surremſit . . . .

Pro-

*

Propter ſtagna, ubi lanigerum genu' piſcibu' paſcit

*

Armentas . . . . . .

*

. . . . redInunt

*

. . . . . praiclariter . . . .

*

. . . . . . clamore bovantes . . .

*

DIco quei hunc dicare cupit . . . . .

*

Inluſtris ſublIme iter . . . quadrupedantes,
Flammam halitantes . . . .

*

Torrus . . . .

*

. . . . Clodiu' Tuſcus .

*

. . . . ſeptemtrio . . . .

*

Quom ſaivo obſidio magnum TItana premebat

*

Crebriſuro . . . .

*

Incedit veles volgo ſicillIcibu' lateis

*

. . . . ſtipes . . . .

*

Quei vIcit non eſt victor, niſi victu' fatetur

*

Optuma cum polcreis animeis Romana joventus

*

Iam cata ſigna fere ſonitum dare voce parabant

*

. . . . . . InimIciter . . . .

*

. . . . decem coclites ques montibu' ſummeis
RIpeeis fodere . . . .

*

. . . . vortunt crateras aenos

*

SImia quam ſimilis turpiſſuma beſtia nobeis

Conſiluere . . . .

Quom ſola eſt eadem faciunt longiſcere longe

Inde patefecit radieis rota candida coilum

. . . . endo ſuam do

. . . patrem DIvomque hominumque

. . . . . quai ſcis

In volgum volgas, artemque expromis inertem

Salſum humorem . . . .

Idem campus habet textrInum navibu' longeis

. . . bona . . . .

. . . . . . popolea frus

Quom ſomno ſeſe exſiccat Romana joventus

. . . . . pIlam vix

Sol mediam complere cohum terroribu' coilI

. . . . Ignaviter . .

. . . . . . metarI

. . . . quo tam temere Iti' citate

CatomerarIs . . . . . .

O pietas animei . . . .

. . . . ſoliii . . .

. . . funduntque elateis naribu' lucem

. quom illud, quo jam ſemel eſt imbuta veneno

. . . . . teloque trabalim

Non

Non . decet muſſare bonos . . . .
*
. . . tergum igitur ſagu' pinguis opertat
*
. . . . . noſtrei ceſſere parumper
*
Vorſat múcronem . . . . . .
*
Proſperiter . . . .
*
Sed ſola terrarum poſtquam permenſa parumper
*
Succinctei gladieis media regione cracentes
*
FeſtInumque diem feſtInant . . . .
*
. . quod minumum eſt, neque (ut aIunt) mu facere audet
*
Vocibu' concide . . fac ſiet obrutus . .
*
Conſiptum . . . . . .
*
IrarumquE ecfunde quadrIgas
*
Quai valido venit contorta falarica miſſu
*
Puriter . . . .
*
. . . mille rotam voluere per annos
*
Pandite ſolti' genas & corde relinquite ſomnum
*
. . . . levesque ſecúntur in haſteis
*
. . . . ſpIras legionibu' nexunt
*
Ferro foidatei . . jacent . . .
*
. . . . . runata recedit
*
Imprimitque genai genam
*
. . remorbeſcat . . . .

*

Quis te perſuaſit . . . . . .

*

Contemſit fonteis, quibus exerugit aquai vis

*

. . . equitum celeriſſumus . .

*

. . . . repoſtus

*

Forteis Romanei . quamquam Coilu' profundus

*

. . . . vita illa dignu' locoque

*

. . viden' . . . . .

*

. . . . Oratores
Doctiloquei

*

Quairunt in ſcirpo (ſolitei quod dIcere) nodum

*

. . . . . eia machairas

*

Perque fabam repunt & mollia crura reponunt

*

Iſta macella . . . . . .

*

. . . . fluctuſque natanteis

*

Porgite . . . .

III. *Citata obliquis verbis, ſuis numeris reſtituta*

*

. . . . Pes premitur pede, & arma teruntur
Armeis . . . .

IV. *Citata non adſcripto quidem Auctoris nomine, exiſtimata tamen EnnI*

*

Maſſilei portant jovenes ad littora tanas

*

Unde habeas quairit nemo, ſed oportet habere

*

Exſpoliantur eos, & corpora nuda relinquunt

VA-

VARIANTES LECTIONES

quae reperiuntur in Tragoediis Ennianis à Scriverio editis.

Pag.	℣.	*Columna*	*Scriverius*
197.	2	cecidiſſet	adcidiſſet
202.	1	Fluctus	Fructus
204.	3	Animadverte	Animum advorte
212.	2	me de cordis	Medea corde
	3	Corde	Colchis
216.	4	in illo	nullo
	6	quid ſibi velit	quid velit
219.	6	Nubes per ſubjices	Per ſublimas ſubices
	7	ſonitus aërio	ſonitu ſaevo &
221.	1	Aliquod lumen	Lumen
	2	res	rem
	3	Ajax miſſo ſanguine	Sanguine emiſſo
223.	7	ſentit	incendit
224.	6	moriturum	morituros
	7	miſi ad	miſi ob
	9	ſcibam	ſciebam
225.	1	opinor	opino
227.	4	virtute	virtutem
	5	jus	: jus
228.	8	&	Aes
	11	Ecce	Ecce autem
	13	Servos & noſtrum	Per vos & voſtrum
229.	3	Severiter	Saeviter
	6	novimus	nomus
230.	1	invitum	invitam
	2	domabit infraenum, & junget validè	doma infraena, & juge valida
	3	Quoius nimis nequit.	Quorum minis.
232.	3	Purum putum	Dimidio purus putus
239.	2	videreque	videre quod me
	4	jactarier	jactari
	5	ſalvete infera.	pallida, Leti obnubila, obſita tenebris loca.
241.	1	Malo torquetis exanclari	quantis exanclavi
		Haec malos annos, multosq;	Annos multos
241.	7	collocant	locant
242.	3	dura	durat
	4	Conatur trahere	Conatu trahens
	5	di... m eſt. nam muſſare ſi ---	dic jam mater non eſt. ſummuſſare ſine
	ult.	Acheruntis	Aggeruntis
246.	4	Nam quom opulentei	Namque opulentei quom
247.	1	anuis	manus
248.	1	hinc meae inquam	hunc meae inquem
249.	2	Nunquam ſcripſiſtis quis	Sed nunquam ſcripſiſtis qui
251.	2	feciſſe	feciſſe me
256.	1	rigent	arrigunt
259.	5	fugio	& fugio
	6	Duxit	Duxit me
265.	1	Evan,	Evan, evhoë, evhoë,
267.	2	vruat caput	urvat occultat caput.
271.	2	veſtitus	conveſtitus
274.	2	Et	Sed
	5	Baebium	Babium
	7	Inflaccebunt	Sin flaccebunt
277.	1	adjecit fortiter	addecet
	2	Eumque vocare:	Fortiterque vacare
	3	libertas eſt	liberta'ſt
	6	Severiter futilium	Saeviter futilum
	8	ſum ſceleſtum	ſim ſceleſtim
283.	3	conſentit.	conſentit cum oculis.
284.	2	Caeruleae igni	Caeruleo angui
289.	1	viva una	viva
297.	3	ut ipſi luceat	ipſi luce
303.	1	Pes premitur pede, & arma teruntur armeis.	
305.	1	Quin	Quid
306.	1	per	pro

Pag.

Pag.	*ỳ.*	*Columna*	*Scriverius*
306.	4.	Quem incertum credere	Tum crede
306.	4	exercere lingua	exerce linguam,
	10	pintibant	pinſebant.
307.	3	malui	malo.

Varro lib. VI.

In Medo Ennius: Caelitum Camilla expectata advenis, ſalve hoſpita.

Servius ad lib. 2. *Aeneid. v.* 63.

Ennius: Ut vos veſtri liberi defendant, pro vita veſtra morti occumbant.

Idem ad lib. 1. *Aeneid. v.* 56.

Ennius Iſigenia: Quae nunc abs te viduae & vaſtae virgines ſunt.

Notarum, quibus in Fragmentis uſus eſt Merula, ſignificatio.

* Enotatum notat ab Auctoribus Fragmentum ex certo Annalium libro.

** Laudatum indicant ex Annalibus quidem, non tamen ex certo Annalium libro.

*** Petitum ex Ennio quidem, incerto tamen opere: putatum certe pertinere ad Annales.

∞ Citatum ab Scriptoribus, non adjecto Auctoris alicujus nomine; exiſtimatum EnnI eſſe.

§ Ex Ennio ſumptum alienis verbis, ſuis numeris reſtitutum.

† Adſcriptum docet aliis quod EnnI judicatum.

‡ Exſcriptum quidem ex certo Annalium libro, vitioſo tamen numero.

†† Mutuatum ab Auctoribus ex Ennio obliquis verbis, incertum quo modo conceptum fuerit ab Ennio.

‡‡ Citatum monſtrat aliquem EnnI librum, deſideratis verbis.

{ Signat fragmenta alia aliis adnectenda.

F I N I S.

820,846

2013630